

مظاہر حق

مشکوٰۃ المصابیح پیشتو شرحہ

تالیف

علامہ شہاب الدین محمد قطب انصاری عارف و فاضل

مدرسہ اسلامیہ

مولانا محمد امجد علی شاہ صاحب دیوبند

مجلد ۴

موضوعات

کتاب فضائل القرآن
کتاب الدعوات
کتاب المناسک

موضوعات

۱۔ حدیث شریف و اعراب سید
۲۔ تحت لفظی ترجمہ
۳۔ حدیث و تفسیر
۴۔ دلائل و حیل

طبع و اشاعت

مکتبہ

مظاهر حق جديد

د مشكوه المصاييح پښتو شرحه

څلورم جلد

۴

تاليف

علامه نواب محمد قطب الدين خان دهلوي رحمه الله

تزيين او ترتيب

مولانا عبدالله جاويد غازي پوري (فاضل دارالعلوم ديوبند)

مباحث

كتاب فضائل القرآن

كتاب الدعوات

كتاب المناسك

ځانگړتياوي

۱: حديثونه د اعراب سره.

۲: تحت لفظي ترجمه.

۳: د حديثونو تخريج.

۴: د لغاتو حل.

صداقت كنځانه

بسم الله الرحمن الرحيم

(د مشكوة المصابيح پښتو شرحه)

مظاهر حق

تاليف: نواب محمد قطب الدين خان دهلوي رحمۃ اللہ علیہ

ترتيب او تزئين: مولانا عبدالله جاويد غازي پوري (فاضل ديوبند)

خيرندوى: صداقت خيرندويه ټولنه

پښتو ژباړه: محمد رسول سعيد

تصحیح کوونکي: بسم الله رحيمي، مولوي عبدالکريم کریمي، مولوي عبدالجبار

لومړی چاپ: ۱۳۹۲ ش - ۲۰۱۴ ع.

پنځم چاپ: ۱۳۹۹ ل. / ۲۰۲۰ م.

د خپرونو لړ: ۱۸۳

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د تر لاسه کولو ځایونه:

صداقت خيرندويه ټولنه-کندهار

اوله ناحیه، نوی سړک- کریم اعتماد مارکېټ

✉ Sadaqat.books@gmail.com / ۰۷۰۰۳۰۵۴۰۷ 📞

کندهار: صداقت خيرندويه ټولنه- ارگ بازار- قلم او کتاب مارکېټ ۰۷۰۰۳۰۹۲۴۴.

کابل: صداقت خيرندويه ټولنه، کوټه سنگي مينه يار مارکېټ او اکسوس کتاب پلورنځی. هلمند: تاج منور
خيرندويه ټولنه. هرات: صداقت کتاب پلورنځی- کوچه گدام. جلال آباد: مومند خيرندويه ټولنه. ننگرهار
مارکېټ. غزني: نعماني کتاب پلورنځی. پکتيکا: مجاهد کتاب پلورنځی. خوست: اسلامي کتاب پلورنځی.

د دې سب بون حسون په خپرندوی اړه نري،

د مظاهر حق خلورم جلد فهرست

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۰	قران کریم په ترتیل ویل	۱۷	کتاب فضائل القرآن
۵۱	د قران کریم څخه خالی زړه	۱۸	د تلاوت ادبونه
۵۲	د قران کریم د مشغولیت اثر	۲۵	د قران زده کوونکی او ښوونکی تر ټولو غوره دی
۵۳	د قران کریم پر هر حرف لس نیکي	۲۶	د قران زده کولو فضیلت
۵۴	قران کریم د هدایت چینه ده	۲۸	د قران کریم د ماهر فضیلت
۵۸	د قران د حافظ مور او پلار ته تاج	۳۰	د قران ویونکي او نه ویونکي مثال
۵۹	د قران کریم یوه معجزه	۳۱	د قران ویونکي او نه ویونکي درجې
۶۰	د حافظ قران شفاعت	۳۱	د قران اورېدو لپاره د ملائکو شوق
۶۱	سورة فاتحه بې مثاله سورت دی	۳۳	د قران تلاوت د رحمت د نازلېدو سبب دی
۶۱	د قران کریم زده کولو، ویلو او په هغه د عمل کولو حکم	۳۴	د سورة فاتحې فضیلت
۶۳	د اية الكرسي او سورة مومن لومړنیو آیاتو ویلو برکت	۳۶	د سورة بقره فضیلت
۶۳	قران کریم په لوح محفوظ کي کله ولیکل سو؟	۳۶	د قیامت په ورځ د قران کریم شفاعت
۶۴	د سورة کهف لومړني درې آیاتونه	۳۹	ایة الكرسي تر ټولو عظیم ایت دی
۶۵	سورة یاسین د قران کریم زړه دی	۴۳	د سورة فاتحه او سورة بقره د اخيري آیاتو فضیلت
۶۵	د سورة طه او سورة یاسین فضیلت	۳۵	د سورة کهف اخري لس آیاتونه ...
۶۶	د سورة حم الدخان برکت	۴۶	د سورة اخلاص فضیلت
۶۷	د مسبحات فضیلت	۴۸	د معوذتین فضیلت
۶۸	د سورة ملک فضیلت او برکت	۴۸	رسول الله ﷺ قل هو الله احد او معوذتین د شپې پر ځان چوف کول
۶۹	د خوب څخه مخکي د رسول الله ﷺ معمول	۴۹	د قیامت په ورځ تر عرش لاندي درې شیان وي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۸۵	سورة بقره د قران کریم عظمت دی	۷۰	سورة زلزال، اخلاص او کافرون
۸۶	د سورة واقعه تاثیر	۷۱	د سورة حشر آخري درې اياتونه
۸۷	د سورة اعلی فضيلت	۷۱	هره ورځ سل واره د قل هو الله احد ويلو تاثیر
۸۸	جامع سورت	۷۲	د خوب مخکي قل هو الله احد ويل
۸۹	د سورة التکاثر فضيلت	۷۳	د سورة اخلاص فضيلت
۹۰	د قل هو الله احد ويلو تاثیر او برکت	۷۳	د سورة کافرون فضيلت
۹۱	د شپې د قران کریم ويلو اثر	۷۴	د سورة فلق او سورة الناس وظيفه
۹۲	د حینو سورتونو فضائل	۷۶	د قران کریم د پيروي کولو حکم
۹۲	د بسم الله برکت	۷۶	د قران کریم ويلو فضيلت
۹۳	د سورة فاتحې فضائل او تاثیر	۷۸	قران کریم ته په کتلو سره ويل تر ياد ويلو غوره دی
۹۶	د سورة بقرې فضائل	۷۸	د زړه زنگ ليري کول
۹۶	د سورة كهف د آيت فضائل	۷۹	تر ټولو ستر سورت
۹۷	د سورة ملک او سورة ياسين فضيلت	۸۰	سورة فاتحه شفاء ده
۱۰۵	د تلاوت د ادب بيان	۸۱	د سورة ال عمران فضيلت
۱۰۵	د قران ساتنه کوي	۸۱	سورة ال عمران د جمعې په ورځ ويل
۱۰۵	د قران کریم يو ادب	۸۱	د سورة بقره آخري درې اياتونه بنځو ته بنوول
۱۰۶	د صاحب قران يو مثال	۸۲	د جمعې په ورځ د سورة هود ويل
۱۰۶	تر څو چي موزره وي قران وايست	۸۲	د جمعې په ورځ د سورة كهف ويل
۱۰۷	د رسول الله ﷺ قرائت	۸۲	د سورة الم تنزيل ويلو برکت
۱۰۸	د خداي ﷻ په نزد تر ټولو غوره اواز	۸۴	د سورة ياسين په ويلو سره حاجتونه
۱۰۹	قران کریم او خوش اوازي	۸۵	د زکندن په وخت کي د سورة ياسين ويلو حکم
۱۰۹	د قران کریم اورېدل		
۱۱۱	د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه سعادت		
۱۱۲	دار الحرب ته د قران وړلو څخه منع		
۱۱۳	غريبو مهاجرينو ته زيری		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۳۷	بسم الله د قران کریم یو ایت دی	۱۱۶	په تجوید او ترتیل سره د قران کریم ویلو حکم
۱۳۷	د ابن مسعود <small>رضی الله عنه</small> یوه واقعہ	۱۱۷	د قران کریم پر هېرولو باندې وعید
۱۳۹	د قران کریم جمع کولو شروع	۱۱۷	تر درو ورځو کم د قران کریم ختمول
۱۴۲	د نبوت په زمانه کې قران کریم په کوم شکل وو؟	۱۱۸	ختم الاحزاب
۱۴۳	د حضرت عثمان <small>رضی الله عنه</small> په ذریعه د قران کریم ترتیب او جمع	۱۲۰	قران کریم په لوړ او از ویل غوره دی که په کبسته؟
۱۴۸	د مصحف د خرابو سوو ورقو مسئله	۱۲۱	د قران کریم د پوره پیروي تاکید
۱۴۸	د حضرت عثمان <small>رضی الله عنه</small> کارنامه	۱۲۱	د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> قرائت
۱۴۸	د قران کریم اول جامع	۱۲۳	قرائت یوازي د خوش اوازی نوم نه دی
۱۴۹	د سورة براءت په شروع کې بسم الله	۱۲۵	قران کریم په ترتیل سره د ویلو حکم
۱۵۲	کتاب الدعوات (د دعاوو بیان)	۱۲۶	د حسن قرائت معیار
۱۵۲	د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> شفقت	۱۲۶	د قران کریم په اړه یو څو احکامات
۱۵۵	دعاء په یقین سره غواړئ	۱۲۸	د قرائت اختلاف او د قران یو ځای کولو بیان
۱۵۵	دعاء غوښتل مه پرېږدئ	۱۲۸	د قرائت اختلاف
۱۵۷	د مسلمان ورور لپاره دعاء قبلېږي	۱۳۰	هر قرائت صحیح دی
۱۵۸	د ښهرا کولو څخه منعه	۱۳۳	د قرائت په اختلاف سره پر دیني احکامو تاثیر نه لویږي
۱۵۸	دعاء عبادت ده	۱۳۴	د قران کریم په قرائت کې د اسانۍ لپاره د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> خواهش
۱۶۰	دعاء د عبادت خلاصه ده	۱۳۶	قران کریم د سوال کولو ذریعه مه جوړوئ
۱۶۰	دعاء فضیلت	۱۳۷	قران کریم د دنیاوي گټې لپاره پر وسیله گرځولو باندې تنبیه
۱۶۱	دعاء تقدیر بدلوي		
۱۶۱	د تقدیر اقسام		
۱۶۱	په نیکۍ سره د عمر د زیاتوب مطلب		
۱۶۲	دعاء د بلاوو دفع ده		
۱۶۳	د الله <small>جل جلاله</small> څخه فضل غواړئ		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۷۸	د ذکر کونکو فضيلت	۱۶۴	د الله جل جلاله څخه نه غوښتل د الله جل جلاله د ناراضگۍ سبب دی
۱۸۰	د ذکر کونکو او نه ذکر کونکو مثال	۱۶۴	عافیت غوښتل
۱۸۱	ذکر د الله جل جلاله د تقرب باعث دی	۱۶۴	په خوشحالي او پراخي کي ډيري دعاوي غواړئ
۱۸۲	الله جل جلاله ته لږ توجه کول	۱۶۵	د دعاء پړ وخت د قبلېدو يقين کوي
۱۸۳	د تقرب الهي ثمره	۱۶۶	د دعاء پړ وخت لاسونه!
۱۸۵	ملائکي په اهل ذکر پسي گرځي	۱۶۶	د دعاء پړ وخت پورته سوي لاسونه
۱۹۰	د ذکر څخه غفلت	۱۶۷	د دعاء وروسته لاسونه پر مخ راټېرول
۱۹۲	د الله جل جلاله د ذکر فضيلت او اهميت	۱۶۷	رسول الله ﷺ جامع دعاوي خوښولې
۱۹۳	غوره عمل	۱۶۸	غائبانه دعاء قبلېږي
۱۹۴	د ذکر حلقې د جنت باغونه دي	۱۶۸	د خلکو څخه د دعاء غوښتنه
۱۹۵	د ذکر څخه خالي وخت ...	۱۶۹	خوښځته چي دعاء يې نه رد کېږي
۱۹۵	په کوم مجلس کي چي د الله جل جلاله ذکر نه وي.	۱۷۱	خپل ادنا حاجت هم د الله جل جلاله څخه غواړئ
۱۹۶	گټوري خبري	۱۷۲	په دعاء کي لاسونه پورته کول
۱۹۷	د ذکر څخه بغير ډيري خبري د زړه د سختۍ سبب دی	۱۷۳	د دعاء وروسته لاسونه پر مخ ټېرول
۱۹۸	غوره سرمايه	۱۷۳	د دعاء ادب
۱۹۹	الله جل جلاله د ملائکو په مخکي په ډاگرينو فخر کوي	۱۷۴	د لاسو ډېر پورته کول بدعت دی
۲۰۱	د الله جل جلاله ذکر کول	۱۷۵	د دعاء پړ وخت خپل ځان اول کړئ
۲۰۱	د ذکر کونکي فضيلت	۱۷۵	د دعاء په نتيجه کي د درو شيانو څخه يوشی خامخا حاصلېږي
۲۰۲	د الله جل جلاله په ذکر د شيطان څخه حفاظت	۱۷۶	هغه پنځه دعاوي چي نه رد کېږي
۲۰۲	د ذکر مثال او د هغه فضيلت	۱۷۷	د الله جل جلاله د ذکر او قرب بيان
۲۰۳	د الله جل جلاله ذکر تر ټولو زيات خلاصون ورکونکی عمل دی	۱۷۷	د الله تعالی د ذکر ډولونه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۷۲	تسبیح، تحمید، تهلیل او تکبیر	۲۰۴	د ذکر کونکي سعادت
۲۷۵	تسبیحات د جنت درختي دي	۲۰۴	د الله ﷻ ذکر د زړه د صفائي باعث دی
۲۷۶	اذکار او اوراد پر ګوتو باندې ویل	۲۰۵	د الله ﷻ د مبارکو نومونو بیان
۲۷۷	غوره ورد او غوره دعاء	۲۰۵	د الله ﷻ نومونه یادول
۲۷۸	په تسبیح سره د ګناهو سقوط	۲۰۶	د الله تعالی نومونه او د هغو تفصیل
۲۷۹	د لا حول ولا قوه فضیلت	۲۴۹	اسم اعظم
۲۸۲	د استغفار او توبې بیان	۲۵۱	د یونس علیہ السلام دعاء برکت او تاثیر
۲۸۵	د ګناهونو څخه د ځان ساتنې علاج	۲۵۳	د اسم اعظم تحقیق
۲۸۶	د رسول الله ﷺ توبه او استغفار	۲۵۶	د تسبیح، تحمید، تهلیل او تکبیر
۲۸۷	د رجوع الی الله حکم		ویلو ثواب
۲۹۱	توبه او د الهي رحمت وسعت	۲۵۶	تر ټولو غوره کلام
۲۹۴	الله ﷻ توبه قبلوي	۲۵۷	د تسبیح، تهلیل او تحمید فضیلت
۲۹۵	الله ﷻ په توبه سره خوشحاله کیږي	۲۶۰	غوره کلام تسبیح او تحمید...
۲۹۶	الله ﷻ په وار وار توبه قبلوي	۲۶۱	په ذکر کي د کیفیت اعتبار....
۲۹۷	ګناه کار ته د ورځي مه وایاست	۲۶۲	د شیطان څخه د پناه طریقه
۲۹۸	دعاء او استغفار	۲۶۳	لا حول ولا قوه الا بالله د جنت خزانه
۲۹۹	د الله ﷻ د بخښني هیڅ انتهاء نسته	۲۶۴	د تسبیح او تحمید ثمره
۲۹۹	د مغفرت یقین و ساتی	۲۶۵	هر سهار د ملائکو له خوا تسبیح
۳۰۰	د استغفار فضیلت او اثر	۲۶۵	غوره ذکر لا اله الا الله
۳۰۲	د توبه کونکي فضیلت	۲۶۶	د الله ﷻ تعریف د الله ﷻ شکر دی
۳۰۳	د ګناهو په زیاتوب سره پر زړه زنگ	۲۶۷	په خوشحالي او مصیبت دواړو
۳۰۴	د توبې د قبلېدو اخري وخت		وختو کي د الله ﷻ تعریف
۳۰۴	د الله ﷻ د مغفرت وسعت	۲۶۷	د لا اله الا الله عظمت
۳۰۵	د توبې دروازه	۲۷۰	د تسبیح او تحمید فضیلت
۳۰۶	د توبې د قبلېدو انقطاع	۲۷۱	د رواجي تسبیح بیان

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۲۵	د الله تعالى د بخښني مثال	۳۰۷	گناه کار د الله جلّ د رحمت څخه مه
۳۲۶	د الله جلّ د رحمت وسعت		مايو سه کوی
۳۲۷	د ميانه روي اختيارولو حکم	۳۱۰	د بنده په عبادت او معصيت سره د
۳۲۸	د رحمت الهي څخه پرته يوازي عمل		الله جلّ په خدايي کي هيڅ تاثير نه راضي
	د جنت ضامن نه دی	۳۱۲	د شرک څخه ساتونکي ته زیری
۳۲۸	په جزا او سزا کي د رحمت الهي ظهور	۳۱۲	د رسول الله جلّ توبه او استغفار
۳۳۰	د بدی پرېښېدونکی او د نیکۍ	۳۱۳	د زړه په صدق سره استغفار کوی
	کونکي مثال	۳۱۳	د خپلو مړو لپاره استغفار کوی
۳۳۱	د قيامت په ورځ د الله جلّ څخه د	۳۱۴	د مړو لپاره غوره تحفه استغفار دی
	بېرېدونکي مثال	۳۱۵	د استغفار فضيلت
۳۳۲	الله تعالى پر بنده باندي تر مور	۳۱۵	د رسول الله جلّ يوه دعاء
	زيات مهربان دی	۳۱۶	الله جلّ د خپل بنده په توبه سره
۳۳۵	پر بنده د الله جلّ رحمت		خوشحاله کيږي
۳۳۶	مؤمن په هر صورت کي جنتي دی	۳۱۸	د آيت (لاتقنطوا...) فضيلت
۳۳۸	د سهار، ماښام او بېده کېدو په	۳۱۹	شرک د الله جلّ د رحمت او د بنده په
	وخت کي دعاوي		مينځ کي پرده ده
۳۳۸	سهار او ماښام د رسول جلّ دعاء	۳۲۰	د الله جلّ په دربار کي د شرک څخه
۳۳۹	د بېده کېدو او کښېنستو دعاء		پرته هره گناه د عفو قابل ده
۳۴۰	د بېده کېدو پر وخت د بستري څنډل	۳۲۰	توبه کونکی د گناه نه کونکی په ډول
۳۴۶	د سهار او ماښام دعاء	۳۲۱	د الله جلّ د رحمت پراخوالی
۳۵۲	د ماښام او سهار د لمانځه وروسته دعا	۳۲۱	د الله جلّ رحمت د هغه پر غضب غالب
۳۵۲	سهار او ماښام د رسول الله جلّ دعاء	۳۲۳	د الله جلّ د رحمت وسعت
۳۵۳	د سهار او ماښام دعاوي	۳۲۴	بنده ته په بين الخوف والرجاء کي
۳۵۵	د بېده کېدو پر وخت دعاء		اوسيدل پکار دي
۳۵۷	د خوب په وخت کي ...	۳۲۴	جنت او د ورځ هر چاته نژدې دي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۷۶	د ستونزمن په لیدلو سره دعاء	۳۵۷	د هر لمانځه وروسته او د بېده کېدو
۳۷۷	بازار ته د تلو دعاء او د هغه فضیلت		پروخت تسبیح، تحمید او تکبیر
۳۷۸	د دنیا نعمت پوره نعمت نه دی	۳۶۰	په شپه او ورځ کې د حاصل سوو
۳۷۹	د مجلس کفارو		نعمتو شکر
۳۸۰	د سپرلۍ دعاء	۳۶۱	د خوب دعاء
۳۸۱	د مسافر د رخصت کولو دعاء	۳۶۳	د بد خوابۍ لیري کولو دعاء
۳۸۴	په سفر کې د شپې دعاء	۳۶۴	د سهار او ماښام دعاوي
۳۸۴	د جهاد په وخت کې دعاء	۳۶۴	د سهار دعاء
۳۸۵	د دښمن د بیري په وخت کې دعاء	۳۶۶	د مختلفو وختو د دعاؤ بیان
۳۸۵	د کور څخه د وتلو دعاء	۳۶۶	اولاد د شیطان څخه محفوظ کول
۳۸۷	کور ته د ننوتلو دعاء	۳۶۷	د غم او فکر په وخت کې دعاء
۳۸۸	د زوم او ناوي لپاره دعاء	۳۶۸	د غصې ختمولو ترتیب
۳۸۹	د نکاح کونکي دعاء	۳۶۹	د چرګ او خره د آواز په وخت کې
۳۹۰	د غم لیري کولو دعاء	۳۷۰	د سفر دعاء
۳۹۰	د پور خلاصولو لپاره دعاء	۳۷۱	د سفر په وخت کې د کومو شیانو
۳۹۲	د مجلس وروسته دعاء		څخه پناه غوښتل
۳۹۳	د نوي میاشتي لیدلو دعاء	۳۷۱	په یو نوي ځای کې د تم کېدو دعاء
۳۹۳	د غم په وخت کې دعاء	۳۷۲	په شپه کې د ضرر او تاوان څخه د
۳۹۴	د کښته کېدو او ختلو پروخت تکبیر		ساتني دعاء
	او تسبیح ویل	۳۷۲	په سفر کې د سهار دعاء
۳۹۴	د غم لیري کولو دعاء	۳۷۳	د جهاد، حج او عمرې څخه د ستنبندو
۳۹۶	بازار ته د ننوتلو دعاء		پروخت دعاء
۳۹۶	د پناه غوښتلو بیان	۳۷۴	په احزاب کې د رسول الله ﷺ ښهرا
۳۹۷	د خدای جلّ و علاه پناه غوښتل	۳۷۴	د میلمه او کوربه لپاره یو څو خبري
۳۹۷	رسول ﷺ د کومو شیانو پناه غوښتل	۳۷۶	د میاشتي لیدلو دعاء

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۳۰	علم نافع، عمل مقبول او حلال رزق	۴۰۶	د پناه غوښتلو يو جامع دعاء
۴۳۰	د شکر گزار کېدو دعاء	۴۰۷	د مهلکو پېښو څخه پناه غوښتل
۴۳۱	د روغتيا دعاء	۴۰۸	د سپوږمۍ د بې نوره کېدو څخه پناه
۴۳۱	د بدو عادتو څخه د ساتني دعاء	۴۰۹	د نفس د بدوالي څخه پناه
۴۳۲	د دنيا او اخرت د عاقبت دعاء	۴۱۱	په خوب کي د بيري څخه پناه
۴۳۳	د غير متحمل شيانو دعاء مه غواړئ	۴۱۱	د جنت غوښتنه او د دوږخ څخه پناه
۴۳۴	د باطن د ظاهر څخه غوره والی دعاء	۴۱۲	د جادو و غيره څخه د ساتني دعاء
۴۳۶	کتاب المناسک (د حج دارکانو بيان)	۴۱۳	د کفر څخه پناه غوښتل
۴۳۵	حج کله فرض سو؟	۴۱۵	جامع دعاوي
۴۳۶	د حج احکام	۴۱۵	د رسول الله ﷺ د بخښني دعاء
۴۳۶	د حج فرض کېدو شرطونه :	۴۱۶	د دين او دنيا لپاره دعاء
۴۳۷	د حج فرضونه	۴۱۶	د هدايت دعاء
۴۳۸	د حج واجبات	۴۱۷	د نوي مسلمان دعاء
۴۳۸	حج په ټول عمر کي يو وار فرض دی	۴۱۸	د دنيا او اخرت د ټولو مقصدو دعاء
۴۴۰	کوم عمل غوره دی	۴۱۸	يو جامع دعاء
۴۴۱	د حج کونکي سعادت	۴۱۹	د ايمان وروسته تر عافيت لوی
۴۴۱	د حج ثمره جنت		دولت نسته
۴۴۲	په رمضان کي د عمرې ثواب	۴۲۰	تر ټولو غوره دعاء د عافيت غوښتنه
۴۴۲	نابالغ ته هم د حج ثواب ورکول کيږي	۴۲۱	د الله ﷻ د محبت لپاره دعاء
۴۴۳	د بل چا لپاره د حج کولو مسئله	۴۲۲	يو خاص دعاء
۴۴۵	ښځه د خاوند يا محرم بغير حج ته نه	۴۲۳	د علم او عمل دعاء
	سي تللای	۴۲۴	د نعمت او عزت دعاء
۴۴۶	د ښځي جهاد حج دی	۴۲۶	د ښائي لپاره دعاء
۴۴۶	د خاوند يا محرم بغير د ښځي سفر	۴۲۷	د داؤد عليه السلام دعاء
۴۴۸	مواقيت حج	۴۲۷	يوه جامع دعاء

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۷۰	مدینه منوره	۴۵۲	د رسول الله ﷺ عمرې
۴۷۲	د احرام او تلبیه بیان	۴۵۴	د حج او عمرې فرق
۴۷۲	په احرام کي د خوشبويي لگول	۴۵۴	د حج څخه مخکي رسول الله ﷺ د وې
۴۷۴	تلبید او تلبیه		عمرې کړي وې
۴۷۵	تلبیه کله ویل کیږي	۴۵۵	حج په ټول عمر کي یو وار فرض دی
۴۷۶	د تلبیه ذکر او د حج قسمونه	۴۵۶	د توان سریره د حج نه کونکي وعید
۴۷۹	د رسول الله ﷺ حج	۴۵۸	حج علی الفور فرض دی که علی
۴۷۹	د احرام جامې		التراحي
۴۷۹	د تلبید ذکر	۴۵۹	د حج او عمرې یو ځای کولو حکم
۴۸۰	په تلبیه کي لوړ اواز	۴۵۹	د حج شرطونه
۴۸۱	د لیک و یونکي فضیلت	۴۶۰	د حاجي صفت او کیفیت
۴۸۱	د احرام لپاره دوه رکعت له مونځ	۴۶۱	د پلار پر ځای حج کول
۴۸۲	د تلبیه وروسته درود او دعاء	۴۶۱	لومړی خپل حج کول ضروري دی
۴۸۳	د حجة الوداع پر موقع عام اعلان	۴۶۲	د مشرق والاو میقات
۴۸۳	د مشرکانو تلبیه	۴۶۳	د میقات څخه مخکي احرام تړل
۴۸۴	د حجة الوداع قصه	۴۶۴	په حج کي د سوال کولو څخه پرهیز
۴۸۵	د حجة الوداع تفصیل د حضرت	۴۶۵	د بنځو جهاد حج او عمره ده
	جابر رضی الله عنه په ژبه	۴۶۶	بېله عذره پر فرض حج نه کولو وعید
۵۰۱	د احرام طریقې او د حج قسمونه	۴۶۶	حج او عمره کونکي د الله جل جلاله میلماڼه
۵۰۶	د حج په میاشتو کي عمره کول	۴۶۷	د حاجي په راتلو سره د هغه سره سلام
۵۰۶	د احرام د تبدیلی پر حکم د صحابه		او مصافحه کوئ
	کرامو تردد	۴۶۸	د حج او عمره کونکي په لاره کي
۵۰۹	د صحابه کرامو تردد		وفات کېدل
۵۱۰	مکې ته د ننوتلو او طواف بیان	۴۶۸	مکه مکرمه او مدینه منوره :
۵۱۰	د مکې مدخل او منخرج	۴۶۸	مکه مکرمه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۳۰	د عذر په وجه به سپرتيا سره طواف	۵۱۲	د طواف لپاره پاكي - اجب ده
۵۳۰	د عمر <small>رضي الله عنه</small> حجر اسود ته خطاب	۵۱۳	په طواف كي درمل ذكر
۵۳۱	پر ركن يمني باندې دعاء	۵۱۳	د صفا او مروه په مينځ كي سعي
۵۳۲	په طواف كي تسبيح، تهليل وغيره	۵۱۴	حجر اسود مچول
۵۳۳	په عرفات كي د درېدو بيان	۵۱۵	ركن يمني ته لاس وروړل
۵۳۴	د عرفات په ورځ تكبير او تلبيه	۵۱۵	پر اوښ باندې سپور طواف كول
۵۳۴	په مني كي قرباني	۵۱۶	د حجر اسود استلام
۵۳۵	د عرفات د ورځي فضيلت	۵۱۷	حائضه دي طواف او سعي نه كوي
۵۳۶	د امام د موقف څخه ليري كېدل	۵۱۹	مشركانو ته د كعبې د طواف منعه
۵۳۷	د حرم په حدود كي هر ځاى قرباني كيداى سي	۵۲۰	د كعبې شريفې په لېدو سره دعاء
۵۳۸	د رسول الله <small>ﷺ</small> خطبه	۵۲۱	د سعي په دوران كي كعبه شريفه لېدل او دعاء كول
۵۳۸	د عرفات د ورځي دعاء	۵۲۱	په طواف او لمانځه كي مماثلت
۵۳۹	د شيطان د ذلت ورځ	۵۲۲	د حجر اسود حقيقت
۵۳۹	د عرفات د ورځي فضيلت	۵۲۳	حجر اسود د قيامت په ورځ
۵۴۰	په عرفات كي د وقوف حكم	۵۲۴	حجر اسود او مقام ابراهيم د جنت ياقوت دي
۵۴۱	په مزدلفه كي د رسول الله <small>ﷺ</small> دعاء	۵۲۴	د حجر اسود استلام او طواف
۵۴۴	د عرفات او مزدلفې څخه ستنېدل	۵۲۵	د حجر اسود او ركن يمني په مينځ كي دعاء
۵۴۴	د عرفات څخه د رسول الله <small>ﷺ</small> تگ	۵۲۶	د سعي حكم
۵۴۵	پر له پسې لبيك ويل	۵۲۷	سعي پر پښو كول واجب ده
۵۴۵	په مزدلفه كي جمع بين الصلوتين	۵۲۸	په طواف كي اضطباع
۵۴۷	د مزدلفه څخه د ښځو او كوچنيانو مخكي روانول	۵۲۸	په طواف كي اضطباع سنت ده
۵۴۷	د رمي جماروخت	۵۲۹	استلام حجر اسود او ركن يمني
۵۴۸	د رمي لپاره ډبري		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۶۷	په لاره کي د قریب الموت هدی	۵۴۹	د رسول الله ﷺ د وصال اطلاع
۵۶۹	د قربانی برخي	۵۵۰	د عرفات څخه د ستنېدو او د مزدلفې څخه د روانېدو وخت
۵۶۹	د اوښ د قربانی طریقه	۵۵۱	په شپه کي رمي کول جائز نه دي
۵۷۰	د هدی په اړه یو شو هدايات	۵۵۲	د امام شافعي مستدل حدیث
۵۷۱	د کوم هدی غوښي مالک ته خوړل جائز دي.	۵۵۲	په عمره کي تلبیه کله موقوف سي
۵۷۱	د خدای ﷻ د ښمنانو ته غم رسول	۵۵۳	د رسول الله ﷺ د عرفات او مزدلفې په مینځ کي تلل
۵۷۲	د قریب الموت هدی حکم	۵۵۴	په عرفات کي جمع بین الصلوتین
۵۷۳	د قربانی د ورځي فضیلت	۵۵۵	په منا کي د وېشتلو بیان
۵۷۵	د قربانی غوښه	۵۵۵	رمي پر سپرلی باندي هم جائز ده
۵۷۶	د سر خریلو بیان	۵۵۵	د ډبرو شمېر او د وېشتلو طریقه
۵۷۷	سر خریل غوره دي	۵۵۶	د رمي جمار وخت
۵۷۷	د رسول الله ﷺ وېښتان کوچني کول	۵۵۷	د رمي پر وخت تکبیر
۵۷۸	د سر خریونکو لپاره د رسول ﷺ دعا	۵۵۸	اووه ډبري وېشتل واجب دي
۵۷۹	په سر خریلو کي د راسته خوا څخه شروع کول سنت دي.	۵۵۹	پر سپرلی باندي رمي
۵۸۰	د قربانی په ورځ د خوشبويي لگول	۵۵۹	سعي او رمي د الله ﷻ د ذکر ذریعه
۵۸۰	د قربانی په ورځ رسول الله ﷺ د ماښین لمونځ چیري وکړی؟	۵۶۰	په منی کي ځای مه ټاکي
۵۸۱	د ښځو د سر خریلو څخه منع	۵۶۰	پر جمرات باندي وقوف
۵۸۱	ښځي ته یوازي وېښتان کوچني کول پکار دي.	۵۶۱	د قربانی بیان
۵۸۲	د سر خریلو او یا وېښتانو کوچني کولو اندازه.	۵۶۲	د اشعار او تقلید مسئله
۵۸۳	په حج کي تقدیم او تاخیر	۵۶۴	د بل چاله خوا قرباني
		۵۶۵	خپله حج ته ولاړ نه سي او د تحفې استولو مسئله
		۵۶۶	د قربانی پر حیوان سپړتیا

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۱۴	د احرام په حالت کي نکاح کول	۵۸۸	د قربانی په ورځ خطبه ، رمي او د طواف رخصت بيان .
۶۱۷	په احرام کي سرپریول	۵۸۸	د قربانی په ورځ خطبه
۶۱۷	په احرام کي وینه کښل	۵۹۲	په یوولسمه او دوولسمه رمي
۶۱۷	په سترگو کي دوا اچول	۵۹۳	د رمي ترتیب
۶۱۸	د احرام په حالت کي پر سر سایه کول	۵۹۴	په منی کي شپه کول
۶۱۹	د سر خریلو جزا	۵۹۵	رسول الله ﷺ پر زم زم باندې
۶۲۰	په احرام کي د ښځو لپاره منع شيان	۵۹۷	د رسول الله ﷺ طواف وداع
۶۲۱	په احرام کي د ښځو لپاره پرده	۵۹۷	رسول الله ﷺ د تروییه او قربانی په ورځ د ماښین او مازدیگر لمونځ چیري وکړی؟
۶۲۲	په احرام کي د خوشبويي لرونکي تیلو استعمال منع دی	۵۹۸	په ابطح کي تم کېدل سنت دي که یا؟
۶۲۳	د گنډل سوو جامو اغوستل	۶۰۰	د طواف وداع وروسته د رسول الله ﷺ د مکې څخه روانېدل
۶۲۴	د رسول الله ﷺ وینه کښل	۶۰۱	طواف وداع واجب دی
۶۲۵	د حضرت میمونې رضی الله عنها نکاح	۶۰۲	د عذر په وجه طواف وداع واجب نه دی
۶۲۶	د احرام په حالت کي د ښکار منع	۶۰۳	د قربانی په ورځ د رسول ﷺ نصیحت
۶۲۶	د ښکار کفار	۶۰۶	د طواف زیارت وخت
۶۲۷	د ښکار څخه کوم حیوانان مراد دي	۶۰۷	په طواف زیارت کي رمل نه سته
۶۲۸	د احرام په حالت کي د ښکار څخه پرهیز	۶۰۸	د محرم لپاره منع شيان کله جائز کیږي
۶۲۹	د حنفیه مستدل حدیث	۶۰۸	د رسول الله ﷺ رمي
۶۳۱	د کومو حیوانانو وژل جائز دي	۶۰۹	په جمرات کي تقدیم او تاخیر
۶۳۲	د امام مالک او امام شافعي مستدل	۶۱۰	هغه شيان چي د محرم ځان ساتل ځيني پکار دي
۶۳۳	د ملخ د ښکار مسئله	۶۱۰	هغه چي محرم ته اغوستل منع دي
۶۳۴	د ملخ د ښکار مسئله		
۶۳۴	د کور د ښکار مسئله		
۶۳۵	د کور غوښه حلاله نه ده		
۶۳۶	محرم ته د ښکار غوښه خوړل		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۶۹	د مدينې منورې د حرمت ذکر	۶۳۷	د حج د بنديدو او فوت کيدو بيان
۶۷۰	د سعد بن وقاص <small>رضي الله عنه</small> يوه واقعہ	۶۳۹	د حج فوت کېدو مطلب او حکم
۶۷۱	د مدينې منورې د آوبو او هواء لپاره	۶۳۹	د حج فوت کېدو يوه مسئله
	د رسول الله <small>ﷺ</small> دعاء	۶۴۰	د رسول الله <small>ﷺ</small> د احصار بيان
۶۷۲	د رسول الله <small>ﷺ</small> يو خوب او	۶۴۱	د احصار د هدي په کوم ځای کې ذبح
۶۷۲	د مدينې منورې د ځينو خلکو په اړه	۶۴۱	پر محصر باندې قضاء واجب ده
	د رسول الله <small>ﷺ</small> يو پيشگوياي	۶۴۲	د محصر لپاره حلق يا تقصير
۶۷۳	مدینه منوره بد خلک باسي	۶۴۳	د احصار او حج فوت کېدو مسئله
۶۷۴	د الله <small>ﷻ</small> له طرفه د مدينې نوم	۶۴۶	د محصر د هدی حيوان په حرم کې ..
۶۷۵	د مدينې منورې خصوصيت	۶۴۷	د ناروغۍ څخه احصار واقع کېږي
۶۷۶	په مدينه کې طاعون او د جال نه سي	۶۴۸	د حج رکن عظيم
	داخليدای	۶۴۹	د مکې د حرم حرمت
۶۷۷	د اهل مدينه سره مکر او چم	۶۵۰	د حرم مکه فضيلت
۶۷۸	د مدينې سره د رسول الله <small>ﷺ</small> محبت	۶۵۳	په مکه کې وسله پورته کول
۶۷۸	د أحد د غره فضيلت	۶۵۳	په مکه کې قصاص او حد جاري کول
۶۷۹	د مدينې د حرم مسئله	۶۵۴	بېله احرامه مکې ته ننوتل!
۶۸۰	په وچ کې د ښکار څخه منعه	۶۵۵	د کعبې شريفې د تخريب پيشگوياي
۶۸۱	په مدينه منوره کې مړ کېدل	۶۵۷	په حرم کې غله ساتل
۶۸۲	مدینه به تر ټولو وروسته خرابه سي	۶۵۷	د مکې مکر مې فضيلت
۶۸۲	د رسول الله <small>ﷺ</small> د هجرت لپاره د	۶۶۲	د مدينې حرم
	مدینې تعين	۶۶۲	د مدينې منورې د حرم حدود
۶۸۳	د دجال څخه د مدينې حفاظت	۶۶۶	د شيعه گانو د قول ترديد
۶۸۴	د مدينې منورې د برکت لپاره د	۶۶۶	په مدينه کې اوسيدل
	رسول الله <small>ﷺ</small> دعاء	۶۶۷	په مدينه کې د صبر کولو اجر
۶۸۴	په حرمينو کې د اوسيدو سعادت	۶۶۷	د مدينې لپاره د رسول الله <small>ﷺ</small> دعاء

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
		۶۸۵	د روضي اطهر د زيارت فضيلت
		۶۸۵	د مدينې سره د رسول الله ﷺ تعلق
		۶۸۶	په وادي عتيق کي د لمانځه فضيلت
		۶۸۷	د مدينې منورې يو څو نور فضائل
		۶۸۹	د حج يو څو مسائل او د حج طريقه
		۶۹۱	د حج د ادا کولو طريقه
		۶۹۴	د سعي طريقه
		۶۹۸	د روضي د زيارت احکام او ادبونه
		۷۰۱	وطن ته ستنېدل، د حج د دعاوو تفصيلي بيان او د کتاب خاتمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ فَضَائِلِ الْقُرْآنِ

(د قرآن کریم د فضائلو بیان)

قرآن کریم څه شي دی؟ دا تر ټولو هغه مقدس او عظیم کتاب دی چې د الله تعالی له خوا د انسانیت د ټولو آخرو او تر ټولو عظیم لارښود رسول کریم ﷺ باندې نازل سو چې د ظلم او جهل په تیارو کې د نور ځلانده کونکي او د کفر او شرک د تابوت آخري مېخ د پوره انسانیت لپاره د الله تعالی له خوا نازل سوی تر ټولو آخري او ټولو جامع قانون دی او جمل متین (ټینګه رسی) ورته ویل سوي دي.

د قرآن کریم د عظمت او برتری، فضیلت او رفعت لپاره همدا بس دي چې دا د الله تعالی د محکمې او آسمانو د مالک او د لوح او قلم د خالق کلام دی د ټولو عیبونو او نقصو څخه پاک دی د فصاحت او بلاغت هغه آخري نقطه عروج دی چې لوی تر لوی فصیح او بلیغ ددې په وړاندې کوچنیان معلومیږي، د علوم او معارف، فکر او دانش هغه کوه هماليه دی چې د دنیا د لوی مفکر، فلسفي، دانشور او د فکر د خاوندانو نظرونه ددې په مخکې کې ټیټ دي.

د قرآن کریم د تلاوت او ویلو ثواب د بیان اړ نه دی ټول علماء پر دې متفق دي چې هېڅ ذکر او تلاوت د قرآن کریم څخه زیات ثواب نه لري په خاصه توګه په لمانځه کې ددې د قرائت ثواب دومره زیات دی چې د تحریر د دائرې څخه وتلی دی، د قرآن کریم د تلاوت پړوخت د هر حرف په عوض کې لس نیکۍ او په لمانځه کې د هر حرف په عوض کې پنځه ویشت نیکۍ لیکل کېږي.

د قرآن کریم ویل بنده ته د الله ﷻ قرب بخښي، زړه د عرفان الهي او ذکر الله په نور سره منور کوي او د قیامت په ورځ به د الله تعالی په دربار کې شفاعت کوي.

د قرآن کریم د تلاوت ستر مقصد دادی چې هغه تفکر او تذکرېعني د دین او آخرت د امور یادوني ته د توجه باعث دي او د زیات تلاوت په وجه الهي احکام یاد او مستحضر وي تر څو عمل په وکړل سي او عبرت تر لاسه کړل سي، د تلاوت مقصد دا نه دی چې محض اواز او حروف ښه کړل سي او د زړه غفلت په تیارو کې پروت وي کوم څوک چې قرآن کریم وایي مګر عمل نه په کوي نو قرآن داسي سړي دښمن وي ځکه په حدیث شریف کې راځي چې :

خيني خلک داسي دي چي قرآن کریم وايي او قرآن پر هغوی لعنت وايي ځکه چي قرآن کریم يوازي د ويلو شی نه دی بلکه اصل پر هغه عمل کول دي او کوم څوک چي قرآن کریم وايي مگر عمل نه په کوي هغه لکه د قرآن کریم سپکاوی چي کوي نو قرآن کریم ويل او په هغه عمل نه کول به د هغه په حق کي د آخرت د تاوان او نقصان دليل وي .

په دې خبره هم پوهېدل پکار دي چي تفکر او تذکر او د معنی فهم هغه وخت تر لاسه کېدای سي کله چي په کراره ، ترتیل او د زړه په حضور سره قرآن کریم ويل کيږي ځکه د قرآن کریم تجويد لازم دی او د قرآن کریم ويل مشروع سوي دي ، د فقهي په کتابونو کي مذکور دي چي د قرآن کریم د حق ادا کولو لپاره دا بس دي چي په څلوېښت ورځو کي يو وار ختم کړل سي بلکه په يو کال کي قرآن کریم ختمول هم کافي دي او په عباداتو مثلاً تراويح وغيره کي هم يو وار قرآن کریم کم از کم په اووه ورځو کي ختمول پکار دي او څومره چي تر دې په کم وخت کي ختم کړل سي نو غوره دی .

کوم څوک چي په عربي ژبه باندي د نه پوهېدو په وجه د قرآن کریم په معنی نه پوهيږي هغه ته پکار دي چي د زړه په حضور سره د قرآن کریم تلاوت پيل کړي او په خپل ذهن کي دا خيال وساتي چي دا د الله تعالی کلام دی او په دې کي هغه احکام دی چي پر انسانانو يې نازل کړي دي او هغه په داسي عاجزي سره کښيني او تلاوت وکړي دا چي هغه قرآن کریم نه وايي بلکه د احکم الحاکمين کلام اوري .

د تلاوت ادبونه

قرآن کریم د الله تعالی د کلام او الهي دربار څخه د نازل سوو الفاظو ټولگه ده ددغه کلام نسبت چي چاته سوی دی هغه د حاکمانو حاکم ، د پاچاهانو پاچا او د ټولو کائناتو مالک دی ، د قرآن کریم د تلاوت په وخت کي د هغه ادبونو خيال ساتل پکار دي کوم چي ددغه کلام او صاحب کلام د عظمت د شان سره سم وي ځکه نو مناسب دي چي دلته د تلاوت د ادبونو ذکر په وضاحت سره وکړل سي .

۱. تر ټولو مخکي د مسواک سره اودس وکړئ .
۲. تر دې وروسته پر يو پاک ځای په تواضع او عاجزي سره مخ پر قبله د خپل ځان په کم او عاجز گڼلو سره او د زړه او د ماغ په حضور سره کښینی په داسي توگه لکه چي د الله تعالی په مخکي په کښښتو سره التجاء کوئ .
۳. بيا په اعوذ بالله او بسم الله ويلو سره تلاوت پيل کړئ او په زړه کي دا تصور پيدا کړئ چي

- زه د الله تعالى د کلام څخه پرته بل هيڅ نه اورم.
۴. د قرآن کریم آیاتونه په کمراره، تدبر، تفکر او ترتیل سره وایاست.
۵. چیري چي د بندگانو په اړه د وعدې او رحمت آیت راسي نو په خوښي او مسرت سره دعاء غواړئ او د خپل ځان لپاره د الله تعالى څخه بخښنه او رحمت غواړئ.
۶. چیري چي د وعید او عذاب په اړه آیت راسي نو د الله تعالى څخه پناه غواړئ.
۷. کله چي د الله تعالى د تقدیس او پاکۍ آیت راسي نو تسبیح وایاست یعني کوم آیت چي د الله تعالى د پاکۍ، لویۍ او بزرګۍ بیانوي د هغه په ویلو سره بیان وواياست.
۸. د تلاوت په مینځ کي الحاح او زاری اختیار کړئ که چیري ژړا نه راځي نو د ژړا په ډول صورت اختیار کړئ خلاصه دا چي قرآن کریم د الله تعالى په دربار کي د حاضرۍ وخت دی ځکه د الله تعالى د عظمت او رفعت احساس په خپل ځان کي په پوره عاجزۍ، ذلت او خشوع سره پیدا کړئ.
۹. ددې هڅه مه کوئ چي قرآن کریم ژر ختم سي او تېز ویل پیل کړئ ځکه چي په فکر او غور سره کم ویل د تلاوت د ادبونو د لحاظ په وجه ترډېر ویلو غوره دی بیا دا چي د زیات ویلو په وجه د ختم د شمېر څخه پرته نور څه په لاس نه ورځي بلکه دا یو منعه سوی کار دی، نن سبا چي کوم رواج دی چي خلک پوره قرآن کریم په یوه ورځ کي ختمول یا زیات تېز تېز ویل فخر او د کمال خبره ګڼي دا ډېره بده او د غفلت او ناپوهۍ خبره ده. د ځینو بزرګانو څخه چي زیات ویل ثابت دي نو دا د هغوئ کرامت دی په دې باره کي د هغوئ پیروي مه کوئ، خلاصه دا چي په تدبر، ذوق، د زړه په حضور او د تلاوت د رعایت سره چي څومره تلاوت وکړل سي هغه غنیمت وګڼئ.
- خواجه پندارد که طاعت مي کند
بې خبر کز معصیت جان مې کند
۱۰. په کوم مجلس کي چي خلک په یو بل کار بوخت وي یا شور او رش وي هلته تلاوت مه کوئ هو که چیري د تلاوت ضرورت وي او بل ځای د تلاوت لپاره نه وي نو تلاوت کول پرواه نه لري مګر په کرار اواز سره البته که چیري خلک د تلاوت د اورېدو شوق لري او پته خوله وي نو په لوړ اواز سره تلاوت غوره دی، په حدیث شریف کي راځي چي تلاوت اورېدونکی او تلاوت کونکی دواړه په اجر او ثواب کي شریک دي همدارنګه مصحف (قرآن کریم) ته په کتلو سره ویل د نه کتلو څخه غوره دي ځکه په کتلو سره سترګي او نور

- اعصاب هم په عبادت کي شریک وي او د زړه حضور هم زیات تر لاسه کیږي ،
۱۱. قرآن کریم پر رثیل یا یو بل لور شي (مثلا بالنبت وغيره) باندي اېږدی ترڅو د قرآن کریم تعظیم او تکریم څرگند وي .
۱۲. د تلاوت په جریان کي د دنیوي خبرو ، خوراک او څښاک او نورو ټولو کارونو څخه ځان وساتئ که چیري ضرورت پېښ سي نو د قرآن کریم په بندولو سره خبري وکړئ او ددې وروسته بیا په اعوذ بالله او بسم الله ویلو سره تلاوت پیل کړئ :
۱۳. د غلط ویلو څخه ځان وساتئ په ترتیل او تجوید سره بېله تکلف تلاوت کړئ او په غلطې طریقې سره د اواز او لهجې جوړولو هڅه مه کوئ ، د تلاوت په وخت کي د یو چا د تعظیم ضرورت نسته مگر د یو باعمل عالم ، استاد او مور وپلار لپاره درېدل او د هغوی تعظیم جائز دي .
۱۴. کله چي قرآن کریم ختمېدو ته نژدې سي نو خپل قریبان ، دوستان او ملگري راجمع کړئ او د هغوی په گډون کي قرآن کریم ختم کړئ او هغوی ټول په دعاء کي گډ کړئ ځکه هغه د دعاء قبلېدو وخت دی .
۱۵. د قرآن کریم ختمولو وروسته د سورة فاتحې او سورة بقره (تر مفلحون پوري) په ویلو سره قرآن کریم بند کړئ ځکه داسي کول غوره دي .
۱۶. په تکیه کولو سره یا په پروته تلاوت کول که څه هم جائز دی مگر غوره دادی چي په ادب سره په کښېستلو تلاوت وسي .
۱۷. همدارنگه پر لاره په تللو سره تلاوت کول جائز دی .
۱۸. که چیري په ځنگل وغيره ځای کي وي نو په لوړ اواز سره تلاوت کول پکار دي .
۱۹. په نجس او چټل ځای مثلاً حمام ، مذب (د حلالېدو ځای) وغيره کي د قرآن کریم تلاوت کول مکروه دی .
۲۰. د قرآن کریم تقطیع ډیر کوچني کول نه دي پکار او نه هغه په ټوټې ټوټې کولو سره متفرق کول پکار دي ترڅو د هغه په احترام او عظمت کي کمی رانه سي مگر که چیري ضرورت وي مثلاً د کوچنیانو د ویلو لپاره یا د یو مناسب اسانۍ په وجه په یوه یا پنځو پارو باندي ویشل سي نو دا جائز دي .
۲۱. قرآن کریم په داسي لښکر کي وړل چیري چي پر امن باندي باور نه وي مناسب نه دي همدارنگه دارالحرب ته هم قرآن کریم وړل هم نه دي پکار ددې لپاره چي د کافرانو لاس ته

ورنسي او هغوئیی بی ادبی و کړي .

۲۲. د قرآن کریم دومره آیاتونه په یادول چي په هغو سره لمونځ ادا سي پر هر مسلمان فرض عین دي او پوره قرآن کریم یادول فرض کفایه دی که یو سړی یې په یاد کړي نو د ټولو ذمه ساقط کیږي، فقهاء لیکي چي د سورة فاتحې او یوه سورت یادول پر هر مسلمان واجب دي او د پاته قرآن کریم یادول او د هغه احکام پېژندل او زده کول تر نفل لمانځه غوره دی .

۲۳. قرآن کریم ته پښې غزول مکروه نه دي په شرط ددې چي د پښو سره برابر نه وي، همدارنگه که چیري قرآن کریم پر تاخ وغیره اېښی وي نو هغه خواته پښې غزول مکروه نه دي .

۲۴. په سفر کي د ساتني لپاره د قرآن کریم په بسته وغیره کي اېښودل او پر هغه تکیه کولو سره بېده کېدلو کي څه پروا نسته .

۲۵. په کومه خونه کي چي قرآن کریم پروت وي هلته په جماع کولو کي څه پروا نسته .

۲۶. د قرآن کریم د تلاوت څخه مخکي دغه دعاء وایاست :

اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَشْهَدُ اَنْ هَذَا کِتَابُکَ الْمُنَزَّلُ مِنْ عِنْدِکَ عَلٰی رَسُوْلَکَ مُحَمَّدٍ ابْنِ عَبْدِاللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَ اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَاَتْبَاعِهٖ اَجْمَعِیْنَ وَ کَلَامُکَ النَّاطِقُ عَلٰی لِسَانِ نَبِّیِّکَ جَعَلْتَهُ هَادِیًا مِّنْکَ لِحَلْقِکَ وَ حَبْلًا مُّتَصِلًا فِیْمَا بَیْنِکَ وَ بَیْنَ عِبَادِکَ اَللّٰهُمَّ فَاجْعَلْ نَظْرَیْ فِیْهِ عِبَادَةً وَ قِرَاءَتَیْ فِکْرًا وَ فِکْرَیْ فِیْهِ اِغْتِبَارًا اِنَّکَ اَنْتَ الرَّءُوْفُ الرَّحِیْمُ رَبِّ اَعُوْذُ بِکَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّیْطَانِ وَاَعُوْذُ بِکَ رَبِّ اَنْ یُّحْضِرُوْنِ .

ژباړه : اې الله ! زه شاهدي ادا کوم چي دا کتاب تاله خوا ستا پر رسول نازل سوی دی چي د هغه مبارک نوم محمد ابن عبدالله ﷺ دی ، د الله ﷻ رحمت دي وي پر هغه د هغه پر اولاد د هغه پر اصحابو او د هغه پر پیروانو او زه شاهدا ادا کوم چي ستا دا کلام ناطق دی ستا د رسول ﷺ پر ژبه دا کلام تا د خپل خوا څخه د خپل مخلوق لپاره لارښوونکی گرځولی دی او دا دي د خپل ځان او خپلو بندگانو په مینځ کي واسطه گرځولې ده ، اې الله ! ته زما نظر په دې کي عبادت کونکی زما قرائت په دې کي فکر کونکی او زما فکر په دې کي عبرت اخیستونکی وگرځوي ، بېله شکه ستا ذات ډېر مهربان دی او ته ډېر رحم کونکی یې ، اې الله ! زه د شیطانانو د وسوسو څخه پناه غواړم او اې الله ! زه ددې څخه ستا پناه غواړم چي ما ته شیطانان راسي .

۲۷. د پورتنۍ دعاء وروسته قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس وواياست او بيا دغه دعاء وواياست :

اَللّٰهُمَّ بِالْحَقِّ اَنْزَلْتَهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ اَللّٰهُمَّ عَظَمَ رَغَبَتِيْ فِيْهِ وَاجْعَلْهُ نُورًا لِّبَصَرِيْ وَشِفَاءً لِّصَدْرِيْ وَ
ذِهَابًا لِّهَمِّيْ وَ حُزْنِيْ وَ بَيِّضٌ بِهٖ وَجْهِيْ وَ اَرْزُقْنِيْ تِلَاوَتَهٗ وَ فَهَمَ مَعَانِيْهِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ
الرَّاحِمِيْنَ .

ژباړه : اې الله ! تا قرآن په حق سره نازل کړې دی او دا په حق سره نازل سو ، اې الله ! په قرآن کې زما رغبت زیات کړې او زما د سترگو نور او زما د سینې لپاره شفا او زما د فکر او غم لیري کولو سبب یې وگرځوې ، ددې په ذریعه زما مخ منور کړې او د خپل رحمت په صدقه اې تر ټولو مهربانه ذاته ددې تلاوت زما په برخه کړې او ددې په معنی پوهېدل ما ته را په برخه کړې .

۲۸. هره ورځ د تلاوت وروسته په لاسو پورته کولو سره دغه دعاء وواياست :

اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْآنَ لَنَا فِي الدُّنْيَا قَرِيْنًا وَفِي الْاٰخِرَةِ شَافِعًا وَفِي الْقَبْرِ مُؤْنِسًا وَ فِي الْقِيَامَةِ
صَاحِبًا وَعَلَى الصِّرَاطِ نُورًا وَ فِي الْجَنَّةِ رَفِيْقًا وَ مِنَ النَّارِ سِتْرًا .

ژباړه : اې الله ! قرآن کریم زما لپاره په دنیا کې هم نشین او په آخرت کې شافع او په قبر کې غمخوار او په قیامت کې دوست او پر پل صراط باندې نور او په جنت کې ملگری او د اور څخه پرده وگرځوې .

بیا تاسو د خپل دیني او دنيوي مقصد لپاره چې کومه دعاء غواړئ هغه وواياست انشاء الله تعالی ستاسو هره غوښتنه به د مجیب الدعوات په دربار کې د قبولیت په شرف ونازول سي .

ابن مردويه د حضرت ابوهريره رضی الله عنه څخه روایت کوي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله به کله قرآن کریم ختم کړی نو په ولاړه به یې دعاء کول همدارنگه بیهقي په شعب الایمان کې د ابوهريره رضی الله عنه څخه نقل کړي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل کوم څوک چې قرآن ووايي د الله جل جلاله حمد او ثناء دي وکړي پر حضرت محمد صلی الله علیه و آله دي درود ووايي بیا دي د خپل رب څخه د خپل بخښني دعاء و غواړي نو بېله شکه هغه په غوره طریقه خیر او ښېگڼه وغوښتل .

بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړي دي چې کله به رسول الله صلی الله علیه و آله قرآن کریم ختم کړی نو په

درېدو سره به يې د الله تعالى ډېر زيات حمد او ثناء بيانول او د حمد او ثناء وروسته به يې دغه کلمات ويل :

الحمد لله رب العالمين الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور ثم الذين كفروا بربهم يعدلون، لا اله الا الله وكذب العادلون بالله وضلوا ضلالا بعيدا، لا اله الا الله وكذاب المشركون بالله من العرب والمجوس واليهود والنصارى والصائبين ومن دعا لله ولدا ولصاحبه او ندا او شبها او مثلا او سميا او عدلا فانت ربنا اعظم من ان نأخذ فيما خلقت والحمد لله الذي لم يتخذ صاحبة ولا ولدا ولم يكن له شريك في الملك ولم يكن له ولي من الدن وكبره تكبيرا الله اكبر كبيرا والحمد لله كثيرا وسبحان الله بكرة واصيلا والحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا فيما لتنذر باسا شديدا من لدنه ويبشر المؤمنين الذين يعملون الصالحات ان لهم اجرا حسنا ما كثر في ابداء وينذر الذين اتخذ الله ولدا ما لهم به من علم ولا لآبائهم كبرت كلمة تخرج من افواههم ان يقولون الا كذبا، الحمد لله الذي له ما في السماوات وما في الارض وله الحمد في الآخرة وهو الحكيم الخبير، يعلم ما يولج في الارض وما يخرج منها وما ينزل من السماء وما يعرج فيها وهو الرحيم الغفور، الحمد لله فاطر السماوات والارض جاعل الملائكة رسلا اولى اجنحة مثنى وثلاث ورباع يزيد في الخلق ما يشاء ان الله على كل شئ قدير، ما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها وما يمسك فلا مرسل له من بعده وهو العزيز الحكيم ، الحمد لله وسلم على عباده الذين اصطفى الله خير اما يشركون بل الله خير وابقى واحكم واكرم واعظم مما يشركون ، فالحمد لله بل اكثرهم لا يعملون ، صدق الله وبلغت رسله الكرام وانا على ذالك من الشاهدين، اللهم صل على جميع الملائكة والمرسلين وارحم عبادك المؤمنين من اهل السماوات والارض واختم لنا بخير وافتح لنا بخير وبارك لنا في القرآن العظيم وانفسنا بالآيات والذكر الحكيم ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم.

ژباړه: ټول تعريفونه الله ﷻ لره چې د ټول عالم رب دی ټول تعريفونه الله ﷻ لره چې آسمان او مځکه يې پيدا کړل او تبار او رڼا يې جوړه کړه بيا هم دا کافران د خپل رب سره نور برابر وي، د الله ﷻ څخه پرته بل معبود نسته او هغه خلک درواغجن دي چې د الله ﷻ سره نور برابر وي او گمراه دي هغه خلک او د صحيح لاري څخه خطا سوي دي د الله ﷻ څخه پرته بل معبود نسته او هغه خلک درواغجن دي چې د اهل عرب څخه دي او اورپرسته دي يهود او نصاراى او کوکب پرسته چې هغوى نور د الله ﷻ شريک گرځوي او کوم کسان چې د الله ﷻ لپاره اولاد يا بنځه يا همثله يا مشابه يا د هغه په ذات او صفاتو کې برابر ثابتوي نو هغوى هم درواغجن دي او ته خو اې الله! ددې څخه لوړ او برتر يې چې په خپل مخلوق کې يو څوک خپل سيال وگرځوي ټول تعريفونه الله ﷻ لره دي چې د ځان لپاره يې نه يو بنځه نه اولاد گرځولى دی او په پاچاهي کې د هغه هيڅوک شريک نسته، او نسته مرسته کونکي د ذلت په وخت کې او د هغه لويي بيانو په لوى گڼلو سره الله ﷻ تر ټولو په لوى گڼلو سره الله ﷻ تر ټولو لوى دی ډېر لوى او بې شمېره تعريفونه الله ﷻ لره دي او ټول شيان د الله ﷻ پاکي بيانوي په سهار کې او په ماښام کې او ټول تعريفونه هغه الله ﷻ لري چې هغه پر خپل بنده (محمد ﷺ) باندې نازل کړ چې په هغه کې کوږوالى نسته بالکل سم نازل سو چې د الله تعالى له خوا د يو سخت آفت بيره ورکړي او ايمان لرونکو ته چې نيکي کولو زيرى ورکړي ددې چې د هغوى لپاره بڼه بدله ده چې په هغه کې به همېشه اوسي او هغوى پوه کړي چې وايي الله ﷻ د ځان لپاره اولاد جوړ کړى دى هغوى ته ددې خبرې هيڅ خبر نسته نه د هغوى پلرونو او نيکه گانو ته څومره بده خبره ده چې د هغوى د خولې څخه وځي دا ټول درواغ دي چې دوى يې وايي ټول تعريفونه هغه الله ﷻ لره دي چې د هغه په ملک کې هغه ټول شيان دي کوم چې په آسمانو او مځکه کې دي او ټول تعريفونه هغه لره دي په عالم آخرت کې او هغه د لوى حکمت خاوند او د هرې خبرې خبر لرونکى دي هغه په ټولو شيانو پوهيږي کوم چې په مځکه کې داخليږي او د هغه څخه وځي او کوم چې د آسمانو څخه راکښته کيږي او آسمانو ته خپري هغه لوى رحم کونکى او زيات بخښنه کونکى دی ټول تعريفونه هغه الله لره دي چې پيدا کونکى دی د ټولو اسمانو او مځکو او ملائکې خپل پيغام رسونکي گرځونکى دی چې وزرونو والادي د چا دوه وزره دي د چا درې وزره دي د چا څلور، په خپل مخلوق کې هغه زياتوب کوي څرنگه چې غواړي يقينا الله ﷻ پر ټولو شيانو لوى قدرت لرونکى دی څه چې الله تعالى پر خلکو باندې خپل رحمت کوي نو د هغه منعه کوونکى هيڅوک نسته او څه چې منعه کړي نو هيڅوک د هغه څخه پرته د هغه ورکونکى نه سته او هغه

زبردست او د حکمتو خاوند دی ټول تعریفونه الله ﷻ لره دي او د الله ﷻ سلامتي دي وي د الله ﷻ پر هغه بندگانو کوم چي هغه خوښ کړي دي ايا الله ﷻ غوره دی يا هغه چي کافران او مشرکان يې د الله ﷻ برابر گرځوي بلکه الله ﷻ تر ټولو غوره دی او هغه تل پاته کېدونکی ذات دی هغه ټينګ حکم والا او هغه عزت والا دی د هغه ټولو شيانو څخه کوم چي کافران يې شريک گرځوي تر ټولو عظمت والا دی ټول تعریفونه الله لره دي مګر اکثر خلک دا خبره نه مني ، الله ﷻ رښتيا فرمايلي دي او د هغه کریم رسولانو د هغه پيغام صحيح صحيح رسولی دی او زه پر دې باندي د ټولو شيانو شاهدي ورکونکی يم اې الله ! خپل رحمت نازل کړې پر ټولو ملائکو باندي پر ټولو پيغمبرانو باندي او رحم وکړي پر خپل مؤمنانو بندگانو باندي د آسمانو د اوسيدونکو څخه او د محکود اوسيدونکو څخه ، زموږ خاتمه په خبر کړې او د خير دروازه پر موږ خلاصه کړې او برکت واچوي زموږ لپاره د قرآن کریم په علومو کي موږ ته د قرآني آياتو او د خپل مستحکم ذکر څخه ګټه راکړې اې زموږ ربه ! زموږ دغه دعاء قبوله کړې يقيناً ته زموږ دعاوي اورېدونکی او زموږ د زړو په خبرو خبريې .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د قرآن زده کونکی او ښوونکی تر ټولو غوره دی

(۲۰۰۷): عَنْ عُثْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُكُمْ مَنْ

تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ . رواه البخاري

د حضرت عثمان رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په تاسو کي غوره هغه څوک دی چي قرآن زده کړي او بل ته يې وښيي . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۷۴۱۹ ، رقم : ۵۰۲۷ .

تشریح : مطلب دادی چي کوم څوک قرآن کریم زده کړي لکه څرنگه چي د زده کولو حق دی او بيا يې نورو ته وښيي نو هغه تر ټولو غوره دی لکه څرنگه چي قرآن کریم او د هغه علوم د دنيا تر ټولو کتابونو او علومو افضل او لوړ دی همداسي قرآن کریم د علومو پوهېدونکي هم د دنيا په خلکو کي تر ټولو لوړ او د هر علم پيژندونکي څخه افضل او لوړ دی .

د زده کولو د حق څخه مراد دادی چي په قرآني علومو کي غور او فکر وکړل سي او د هغه احکام او معنی او د هغه حقائق په ذهني او قلبي بيداری سره زده کړي .

د قرآن زده کولو فضیلت

﴿۲۰۰۸﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عقبه بن عامر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ تشریف راوړ

وَنَحْنُ فِي الصُّفَّةِ فَقَالَ أَيْكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ أَوْ الْعَقِيقِ

او موږ په صفه کې ناست وو نو وه یې فرمایل: په تاسو کې څوک غواړي چې بطحان یا عقیق (بازارو) ته هره ولاړسي

فَيَأْتِي بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِثْمٍ وَلَا قَطْعٍ رَحِمٍ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَلْنَا

او د هغو څخه لوی قبو والا دوه اوبنډ پرته د گناه څخه او پرته د قرابت څخه (یعنې په رواطریقه) راوړي موږ وویل: دا خبره موږ ټول خوښوو،

نُحِبُّ ذَلِكَ قَالَ أَفَلَا يَغْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَعْلَمُ أَوْ يَقْرَأُ آيَتَيْنِ مِنْ

رسول الله ﷺ و فرمایل: په تاسو کې هر څوک دي مسجد ته ځي د قرآن کریم دوه آیاتونه دي وایي بیا دي یې بل ته وښيي

كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ وَثَلَاثُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ وَأَرْبَعُ خَيْرٌ

داسې کول د هغه لپاره د دوو اوبنډو څخه غوره دي او درې آیاتونه به د درو اوبنډو څخه غوره وي او څلور آیاتونه به

لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ وَمِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبِلِ. رواه مسلم

د څلورو اوبنډو څخه غوره وي او د آیاتو شمیر به د اوبنډو شمیر څخه غوره وي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۵۵۲۱۱، رقم: ۸۰۳-۲۵۱.

د لغاتو حل: بناقتین کوماوین: اې فیحصل ناقتین عظیمتي السنام وهي من خیار مال العرب (غنټ قوب لرونکي اوبنډان).

تشریح: صفه: هغه سایه لرونکې دکانچه وه کوم چې د مسجد نبوي مخته جوړه سوې وه او هغه صحابه کرام چې کور او ځای به یې نه وو او نه به یې ښځه او کوچنیان درلودل او د عبادت

او زهد لوړ مقام ته رسيدلي وه هغوی به په دغه صفة کي اوسېدل او هروخت به يې د نبوت د دربار څخه فيض تر لاسه کوی لکه هغه چي د اسلام تر ټولو لومړنی اقامتي او روزنيز بنوونکی وه چي د هغه معلم په خپله رسول کریم ﷺ وو او د زده کونکو ډله د صحابه کرامو څخه عبارت وه.

بطحان مدينې منورې ته نژدې د يو شېلې نوم دی همدارنگه عتيق هم د يو ځای نوم دی چي د مدينې منورې شاوخوا درې يا څلور مېله فاصله باندي واقع دی په دغه دواړو ځايو کي به په هغه زمانه کي بازار جوړېدی چي په هغو کي به د اوسنانو رانيول او پلورل کېدل او دا خو څرگنده ده چي د اهل عرب په نزد اوسنيو ارزښتناک شی وو په خاصه توگه د لوی بوک لرونکي اوس، نو رسول الله ﷺ په ډېره فصیحه توگه د مذکوره سوال په کولو سره هغه شي ته رغبت ورکړ کوم چي پاته کېدونکی دی او د هغه شي څخه يې نفرت بيان کړ کوم چي په دنيوي اعتبار د هر څومره قيمت او بيه والا وي مگر په پای کي فاني او ختمېدونکی دی.

مگر دا خبره بايد په ذهن کي وي چي رسول الله ﷺ د هغوی د پوهولو لپاره يوازي د مثال په توگه وفرمايل کنه نو د دنيا ټول شيان هم د يو آيت په مقابل کي هيڅ حقيقت او قدر نه لري.

﴿۲۰۰۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ حَبُّ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : آیا خوښوي

أَحَدُكُمْ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ أَنْ يَجِدَ فِيهِ ثَلَاثَ خِلَفَاتٍ عِظَامٍ سِمَانٍ قُلْنَا نَعَمْ

په تاسو کي څوک دا خبره چي هغه خپل کور ته راسي نو درې غټي بلاربي اوسني خپل په کور کي تر لاسه کړي، موږ عرض وکړ موږ دا خبره خوښوو،

قَالَ فَثَلَاثُ آيَاتٍ يَقْرَأُ بِهِنَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ خِلَفَاتٍ

عِظَامٍ سِمَانٍ . رواه مسلم

نو رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي په تاسو کي د قرآن کریم درې آیاتونه په لمانځه کي ووايي نو دا آیاتونه تر غټو بلاربو اوسنو غوره دي . مسلم

تخریج : صحیح مسلم : ۵۵۲۱ ، رقم : ۲۵۰ - ۸۰۲ .

د لغاتو حل : خلفات : ای حاملات (بلاربي اوسني).

د قرآن کریم د ماهر فضیلت

﴿۲۰۱۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعَتَعُ فِيهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ . متفق عليه

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: د قرآن ماهر د هغه ملائکو سره دی چې بزرګي او نیکي وي يعني هغه ملائکي چې په لوح محفوظ کي د الله تعالی کتابونه لیکي، او هغه چې قرآن په بندوالي بندوالي وایي او هغه ته ویل مشکل وي نو هغوی ته دوه برابر ثواب تر لاسه کیږي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۶۹۱۸، رقم: ۴۹۳۷. و مسلم: ۵۴۹۱۱، رقم: ۲۴۴-۷۹۸.

تشریح: د قرآن کریم ماهر هغه سړی دی د چا چې قرآن کریم ښه په یاد وي او په ښه رواني یې وایي او د هغه لپاره قرآن کریم ویل هیڅ مشکل او ستونزمن نه وي، همدارنګه د ملائکو څخه هغه ملائکي مراد دي کوم چې د لوح محفوظ څخه کتابونه راوړي یا هغه ملائکي مراد دي کوم چې د بندګانو د اعمالو پر لېکلو مامور دي.

ددغه ارشاد خلاصه داده چې د قرآن کریم ماهر د هغه عظیمو ملائکو سره دی په دې توګه چې هغه په دنیا کي د هغوی په ډول عمل کوي او په آخرت کي چې هغه ته کوم منازل او درجې تر لاسه کیږي په هغو کي به ملائکي دده ملګري وي.

د چا چې قرآن کریم ښه یاد نه وي او هغه په درېدو درېدو سره وایي نو هغه ته دوه زیري ورکړل سوي دي یو ثواب د ویلو او دوهم ثواب د هغه مشقت چې هغه ته د قرآن کریم په ویلو کي وي. همدارنګه د قرآن کریم د ویلو ترغیب ورکړل سوی دی مګر ددې مطلب دا نه دی چې کوم څوک په درېدو درېدو سره قرآن کریم وایي هغه د قرآن کریم د ماهر څخه زیات ثواب تر لاسه کوي ځکه د قرآن کریم ماهر ته خو ډېر زیات ثواب ورکول کیږي په دې توګه چې د ملائکو د ملګرتیا په ډول د عظیمي نیکبختۍ زیري ورکړل سوی دی، په هر حال خلاصه دا چې افضل خود قرآن کریم ماهر دی مګر په درېدو درېدو سره د ویونکي لپاره هم د مشقت په اعتبار یو ډول فضیلت او ثواب ثابت دی.

﴿۲۰۱۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا حَسَدَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : حسد نه دئ پکار

إِلَّا عَلَى اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ

مگر د دوو کسانو سره : يو هغه ته چې الله تعالى قرآن په برخه کړئ وي يعنې د هغه قرآن کریم ياد وي او هغه شپه او ورځ قرآن کریم وايي او عبادت کوي

وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ . متفق عليه

او دويم هغه څوک چې الله تعالى مال ورکړی وي او هغه شپه او ورځ په نیکو کارو کې خرڅ کوي . بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۷۳۸۹، رقم : ۵۰۲۵، و مسلم ۵۵۸۱۱، رقم : ۲۶۶-۸۱۵.

تشریح : د حسد معنی داده چې د بل چا څخه د نعمت زوال او د ځان لپاره د هغه نعمت د غوښتنې خواش کول ، حضرت میرک رحمۃ الله علیه وايي چې د حسد دوه قسمونه دي ۱: حقيقي ، ۲: مجازي ، د حقيقي مطلب دادی چې د يو چا څخه د نعمت د زائل کېدو خواش وي د حسد دا ډول د قرآني احکامو او تعليماتو او حديث په اړه د ټولو علماؤ په نزد په اتفاق سره حرام دی ، د مجازي مطلب دادی چې د يو چا سره د يو نعمت په لېدو د ځان لپاره هم د هغه تر لاسه کېدو خواش وکړي بېله د دې چې د هغه بل چا څخه د زائل کېدو خواش وکړي ، د مجازي حسد دغه ډول ته غبطه ويل کيږي چې هغه ته رشک (قصد کېدل) هم وايي ، حسد مجازي يعنې غبطه که چيري په دنيوي شيانو کې وي نو هغه مستحب ده مثلاً يو څوک د مسجد پر جوړېدو باندي دا خواش وکړي چې کاشکي زما سره هم روپۍ وای نو ما به هم داسي مسجد جوړ کړی وای دا قصد حسنه دي او پر دې باندي ثواب هم سته .

په هر حال دلته په حديث کې د حسد څخه مراد غبطه ده مگر په دغه حديث کې د غبطې اجازه يوازې په دوو شيانو کې منحصر کول مقصد نه دي بلکه مطلب دادی چې هيڅ نعمت تر دوو نعمتو زيات نه دی چې د هغه تر لاسه کولو هڅه وکړل سي ځکه مظهر رحمۃ الله علیه فرمايي چې د هيچا لپاره دا مناسب نه ده چې هغه د بل چا سره د نعمت په لېدو د هغه نعمت د تر لاسه کولو خواش وکړي هو که چيري هغه نعمت داسي وي چې د الهي قرب ذريعه گرځي لکه د قرآن کریم

تلاوت، صدقه خیرات او داسي نوري نیکی نو د داسي نعمت د تر لاسه کولو خوا هاش کول ښه کار دی.

د قرآن کریم د نعمت ور کولو څخه مراد دادی چي هغه ته د قرآن کریم د تلاوت کولو او یادولو توفیق ور کړل سوی وي د هغه قرآن کریم داسي په یاد وي لکه څرنګه چي یادول پکار دي همدارنګه په قرآن کریم کي بوخت پاته کېدلو څخه مراد دادی چي د قرآن کریم تلاوت کوي د هغه مفهوم او معنی یادوي او د هغه په علومو او احکامو کي فکر او غور کوي یا دا چي د هغه په اوامرو او نواهي باندي عمل کول او یا دا چي هغه په لمانځه کي وایي.

د قرآن ویونکي او نه ویونکي مثال

﴿۲۰۱۲﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ

د حضرت ابو موسی رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای : مثال

الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلِ الْأُتْرَجَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ وَمَثَلُ

د هغه مؤمن چي قرآن وایي د نارنج (غت لیمبو) په ډول دی چي د هغه خوشبویي ښه او خوند یې خوږ وي او مثال

الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلِ الثَّمَرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلُوٌّ وَمَثَلُ

د هغه مؤمن چي قرآن نه وایي د هغه خرما په ډول دی چي په هغه کي خوشبویي هم نه وي او خوند یې خوږ وي او مثال

الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ

د هغه منافق چي قرآن کریم نه وایي د مرغوني په ډول دی چي په هغه کي خوشبویي هم نسته او خوند یې هم تر یخ دی

وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرِّيحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا

او د هغه منافق حال چي قرآن وایي د ريحان په ډول دی چي بوی یې ښه او خوند یې

مُرٌّ. متفق عليه وفي رواية المؤمن الذي يقرأ القرآن ويعمل به كالأترجة

والمؤمن الذي لا يقرا القرآن ويعمل به كالتمرة .

تريخ دی . بخاري او مسلم ، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي د هغه مؤمن حال چي قرآن وايي او په هغه عمل کوي د نارنج په ډول دی او د هغه مؤمن حال چي قرآن نه وايي او په هغه عمل کوي د خرما په ډول دی .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۵۵۵/۹ ، رقم : ۵۴۲۷ ، و مسلم ۵۴۹/۱ ، رقم : ۲۴۳-۷۹۷ .

د لغاتو حل : الأترجة : نوع من الثمر (نارنج) .

تشریح : د قرآن کریم ویونکی مسلمان د نارنج په ډول داسي سو چي هغه خوندور ځکه دی چي په هغه کي د ایمان نور ځای سوی دی او خوشبويي لرونکی ځکه دی چي نه یوازي دا چي خلک د هغه د قرائت او تلاوت په اورېدو سره ثواب ترلاسه کوي بلکه د هغه څخه قرآن کریم هم زده کوي .

د قران ویونکي او نه ویونکي درجي

﴿۲۰۱۳﴾ : وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ الْآخَرِينَ . رواه مسلم

د حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى ددې کتاب (قرآن) په ذريعه يو قوم لوړوي او بل قوم کښته کوي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۵۵۹/۱ ، رقم : ۲۶۹-۸۱۷ .

تشریح : مطلب دادی چي څوک قرآن کریم وايي او په هغه عمل کوي نو الله تعالى په دنيا او آخرت کي د هغه درجې لوړوي په دې توگه چي په دنيا کي هغه ته د عزت او وقار ژوند ورکوي او په عقبی کي يې د هغه خلکو سره يو ځای کوي پر کومو چي يې خپل انعام کړی دی ، داسي سړی چي نه قرآن کریم وايي او نه عمل په کوي د هغه درجې کښته کوي .

د قران اورېدو لپاره د ملائکو شوق

﴿۲۰۱۴﴾ : وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ أَسِيدَ بْنَ حُضَيْرٍ قَالَ بَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ

د حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه څخه روايت دی چي اسيد بن حضير وويل : يوه شپه ما

مِنَ اللَّيْلِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَفَرَسُهُ مَرْبُوطَةٌ عِنْدَهُ إِذْ جَاءَتْ الْفَرَسُ فَسَكَتَتْ

سورة بقره ويل او زما آس زما سره ترلی وو ناخا په ما ولیدل چي آس په ترپکو سوزه پته خوله سوم

فَسَكَنْتُ فَفَرَأْتُ فَجَالَتْ فَسَكَنْتُ ثُمَّ قَرَأْتُ فَجَالَتْ الْفَرَسُ فَأَنْصَرَفْتُ

آس هم آرام سو ما بيا لوستل پيل کړل آس بيا په توپو سو ، زه پته خوله سوم آس هم آرام سو ، ما بيا لوستل پيل کړل آس بيا هم هغسي په توپو سو په پای کي مي لوستل بند کړل

وَكَانَ ابْنُهُ يَحْيَىٰ قَرِيبًا مِنْهَا فَأَشْفَقَ أَنْ تُصِيبَهُ وَلَمَّا آخَرَهُ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَىٰ

او زما زوی يحيی د آس سره نژدې بیده وو زما سره بيره پیدا سول چي آس ورته ونه رسيږي نو د خپل زوی پورته کولو لپاره ورغللم ، په دې حال کي زما نظر پر آسمان ولويدئ

السَّمَاءِ فَإِذَا مِثْلُ الظُّلَّةِ فِيهَا أَمْثَالُ الْمَصَابِيحِ فَلَمَّا أَصْبَحَ حَدَّثَ النَّبِيُّ صَلَّى

ما ولیدل چي د وريخ په ډول یوشی خپور سوئ دئ چي په هغه کي ډیر شيان بليږي ، کله چي سهار سو نو دا پېښه مي رسول الله ﷺ ته بيان کړه ،

الله عليه وسلم فقال اقرا يا ابن حضير اقرا يا ابن حضير قال فاشفقت

رسول الله ﷺ وفرمايل : اې ابن حضير ! ويل به دي ، اې ابن حضير ! ويل به دي ، ما عرض وکړ اې دا الله رسوله ! زما زوی يحيی نژدې وو

يا رسول الله ان تطايحي وكان منها قريباً فانصرفت اليه ورفعت راسي الى

او زما سره بيره پیدا سول چي آس يې ونه وهي له دې کبله ما ويل پريښودل ، او آسمان ته چي مي وکتل

السَّمَاءِ فَإِذَا مِثْلُ الظُّلَّةِ فِيهَا أَمْثَالُ الْمَصَابِيحِ فَخَرَجْتُ حَتَّى لَا أَرَاهَا قَالَ

نو د وريخي په ډول راته څرگند سو چي په هغه کي ډیر شيان بليدل ، بيا چي زه د باندي راووتم نو هيڅ هم نه وه ، رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَتَذَرِي مَا ذَاكَ قَالَ لَا قَالَ تِلْكَ الْمَلَائِكَةُ دَنَتْ لِصَوْتِكَ وَلَوْ قَرَأْتَ لَأُصْبَحْتُ

ته پوهیږي چي دا څه وه ؟ ما عرض وکړ : نه ، رسول الله ﷺ وفرمايل : دا ملائکي وې چي ستا

قرائت اوریدو لپاره راغلي وې که تالو ستل جاري ساتلې وای نو سهار ته به

يَنْظُرُ النَّاسُ إِلَيْهَا لَا تُتَوَارَى مِنْهُمْ . متفق عليه و اللفظ للبخاري و في

مسلم عرجت في الجوبدل فخرجت على صيغة المتكلم .

خلکو ملائکي ليدلې او ملائکي به د خلکو د نظر څخه نه پټېدلای . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶۳۱۹، رقم: ۵۰۱۸، و مسلم ۵۴۸۱، رقم: ۲۴۲-۷۹۶.

تشریح: د آس د ټوپ و هلو وجه دا وه چې حضرت اسيد عليه السلام قرآن کریم وایه نو د قرائت اورېدو لپاره ملائکي راغلي وې او د هغو په لېدو سره آس په ټوپو سو، او کله چې اسيد عليه السلام تلاوت بند کړی او ملائکي پورته سوې نو آس هم ټوپونه وهل بند کړل .

د رسول الله عليه السلام په ارشاد کي : اقراء يا ابن حضير : اي ابن حضير ! تا به تلاوت جاري ساتلای ، دلته د اقراء معنی ابن حجر رحمته الله عليه داسي ليکلې ده چې سورة بقره همېشه وایه چې د داسي عجيب او غريب حالت راتلو سبب دی که په راتلونکې کي هم ددغه سورت د ويلو په دوران کي داسي صورت وړاندي سي نو تلاوت جاري ساته يعني تا هغه وخت تلاوت کول ولي پرېښودی بلکه زیاتوب دي ولي ونه کړ تا ته پکار وه چې تا په هغه صورت کي زیات تلاوت کړی وای ، د رسول الله عليه السلام ددغه ارشاد په جواب کي اسيد عليه السلام وويل چې اي دالله رسوله ! زه په دې خبر نه وم... الخ، ددې څخه دا څرگنده سوه چې دلته ترجمه د علامه طيبي رحمته الله عليه د وضاحت سره سم سوې ده .

د وريځي په ډول یو شی دی، وجه تشبیه یې داده چې ملائکي د قرآن کریم د اورېدو لپاره دومره زیاتي راغلي وې که څوک یې وويني نو داسي به محسوس کړي چې د پردې په ډول یو شی دی چې د لیدونکي او آسمان تر مینځ حائل سوي دي ، حضرت اسيد عليه السلام هغه شی په وریځ تعبیر کړ او په هغه کي څراغونه بلېدل دا په اصل کي : هغه ملائکو مخونه وه چې د څراغانو په ډول ځلانده وه .

د قران تلاوت درحمت د نازلېدو سبب دی

﴿۲۰۱۵﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ وَإِلَى جَانِبِهِ حِصَانٌ

د حضرت براء عليه السلام څخه روایت دی چې یو سړي سورة کهف لوستی او د هغه سره نژدې آس وو

مَرْبُوطٌ بِشَاطِنَيْنِ فَتَغَشَّيْتُهُ سَحَابَةً فَجَعَلْتَ تَدْنُو وَتَدْنُو وَجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفِرُ

چي په دوو رسيو تړلی وو، پر هغه آس د وريخي په ډول يوشی خپور سو بيا نور هم نژدې سواو
آس د هغه په ليدو سره په ټوپو سو،

فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنْزَلَتْ
بِالْقُرْآنِ . متفق عليه

کله چي سهار سو نو هغه د نبي کریم ﷺ په خدمت کي دا پېښه بيان کړه، رسول الله ﷺ ورته
و فرمايل دا سکينه (رحمت) وو چي د قرآن کریم د ويلو له کبله نازل سو. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۷۱۹، رقم: ۵۰۱۱، و مسلم ۵۴۷۱، رقم: ۲۴۰-۷۹۵.

تشریح: سکينه د زړه تسکين ته وايي او هغه رحمت ته چي د هغه په سبب زړه پاک او نوراني
کيږي د نفس تياري ختميږي او حضور او ذوق پيدا کيږي، سکينه که څه هم نه ليدونکي شی
دی مگر کله کله د وريخي په صورت کي لېدل کېدای سي.

د سورة فاتحي فضيلت

﴿۲۰۱۶﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ بْنِ الْمُعَلَّى قَالَ كُنْتُ أَصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ فَدَعَانِي

د حضرت ابو سعيد بن المعلي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما په مسجد کي لمونځ کوی چي نبي
کریم ﷺ راته آواز وکړ

النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ أَجِبْهُ ثُمَّ أَتَيْتُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ

ما جواب نه ورکړ: بيا چي زه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوم او عرض مي وکړ اې
د الله رسوله! ما لمونځ کوی،

أَصَلِّي قَالَ أَلَمْ يَقُلْ اللَّهُ { اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ } ثُمَّ قَالَ أَلَا

رسول الله ﷺ راته و فرمايل: ايا الله تعالی دا حکم نه دی کړی (استجيبوا.....): هر کله چي
تاسو رسول را وبلي نو تاسو د الله ﷻ او رسول ﷺ پر بلنه هغه ته جواب ورکوی او د هغه
فرمانبرداري کوی، بيا رسول الله ﷺ و فرمايل:

أَعْلَمُكَ أَكْثَرَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ أَخَذَ بِيَدِي

ایا زه تاته د مسجد څخه د وتلو وړاندي یو داسې سورت ونه ښیم چې د قرآن کریم تر ټولو لوی سورت دی، رسول الله ﷺ زه تر لاس ونيولم،

فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لَا أَعْلَمُكَ سُورَةً مِنَ الْقُرْآنِ

بیا چې ما د مسجد څخه د وتلو اراده وکړه نو عرض مې وکړ چې دا الله رسول! تاسو فرمایلي وه چې زه به درته د قرآن کریم عظیم سورت درته وښیم

قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ . رواه البخاري

رسول الله ﷺ و فرمایل : هغه الحمد لله رب العالمین، دی په دې کې اووه آیاتونه دي چې (په لمانځه) کې څو څو واره ویل کیږي او دا قرآن عظیم دی چې ماته راکړل سوی دی . بخاري

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۵۶۱۸، رقم : ۴۴۷۴ .

تشریح : د استجیبا څخه دا معلومه سوه چې د رسول الله ﷺ د لمانځه په حالت کې په جواب ورکولو سره لمونځ نه فاسد کېدی لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ ته په لمانځه کې په خطاب کولو سره لمونځ فاسد نه سو .

سورة فاتحه ته یې لوی سورت ځکه وویل چې هغه د الله تعالی په نزد لوی قدرت لري او د الفاظو د اختصار سربېره د هغه فائده او معناوي ډیري زیاتې دي ځکه ویل سوي دي چې په سورة فاتحه کې د دین او دنیا ټول مقاصد راځي بلکه ځینې عارفین وايي څه چې په مخکنیو آسماني کتابو کې دي هغه ټول په قرآن کریم کې دي او هغه ټول په سورة فاتحه کې دي او څه چې په سورة فاتحه کې دي هغه ټول په بسم الله کې دي .

هغه اووه آیاتونه چې د هغو څخه په اصل کې د قرآن کریم دغه آیت ته اشاره سوې ده : لقد اتیناک سبعاً من المثانی والقرآن العظیم، اې محمد ﷺ ! موږ تا ته هغه اووه آیاتونه درکړي دي کوم چې په لمانځه کې په وار وار ویل کیږي ، او یا دا چې په هغه اووه آیاتو کې ثناء سوې ده په فصاحت او اعجاز سره او د دغه اووه آیاتونو څخه مراد سورة فاتحه ده، او موږ تا ته قرآن عظیم درکړی دی دلته د قرآن عظیم څخه هم مراد سورة فاتحه ده ځکه سورة فاتحه د معنی او فائدو په

اعتبار د قرآن کریم اعظم جز دی حکم نو د مبالغې په توګه یې وفرمایيل چي دا قرآن عظیم دی.
د سورة بقره فضیلت

﴿۲۰۱۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ

إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. رواه مسلم

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل : خپل کورونه هديرې مه جوړوئ ځکه چي شيطان د هغه کور څخه وځي په کوم کي چي سورة بقره ويل کيږي . مسلم

تخریج : صحيح مسلم ۵۳۹۱۱، رقم : ۲۱۲-۷۸۰.

تشریح : هديرې مه جوړوئ: ددې مطلب دادی لکه څرنگه چي هديرې د الله ﷻ د ذکر، عبادت او تلاوت څخه خالي دي همداسي خپل کورونه ددغه شيانو څخه مه خالي کوئ چي په هغه کي د مړو په ډول پراته ياست او د الله ﷻ ذکر وغيره نه کوئ بلکه په خپلو کورونو کي لمونځ هم کوئ د الله ﷻ په ذکر کي هم بوخت اوسئ او د قرآن کریم تلاوت هم کوئ، رسول الله ﷺ هغه شي ته لارښوونه وفرمایيل چي په ذکر او بوختيا کي افضل او د کور او کورنۍ لپاره ډېر ګټور دی چي هغه قرآن کریم دی ، وه يې فرمایيل شيطان د هغه کور څخه تنبتي په کوم کي چي سورة بقره ويل کيږي ، ددې مطلب دادی چي د قرآن کریم تلاوت په خاصه توګه د سورة بقره تلاوت نه يوازي دا چي په کور کي د رحمت او برکت دروازي خلاصوي بلکه ددې يوه ګټه داده چي په داسي کور کي د شيطان نحوست او د هغه د مکر او چم څخه خوندي کېدل وي ، هسي خو په عامه توګه د قرآن کریم تلاوت د رحمت او برکت باعث دی مګر دلته يې سورة بقره په خاصه توګه ذکر کړل ځکه چي په دغه سورة کي د الله ﷻ مبارک نومونه ډېر ذکر سوي دي .

د قيامت په ورځ د قران کریم شفاعت

﴿۲۰۱۸﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابو امامة رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي :

اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ اقْرَأُوا الزَّهْرَ أَوَيْنِ

قرآن وايست ځکه چي د قيامت په ورځ به دا شفاعت کوي او دا دوه سورتونه چي ډير ځلانده

دي (يعني سورة

الْبَقْرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ

بقرة او سورة آل عمران) وایاست حکه چي دا دوه سورتونه به د قیامت په ورځ د ورځي دوي توتې

غَيَابَتَانِ أَوْ فِرْقَانٍ مِنْ طَيْرٍ صَوَافٍ تُحَاجَّانِ عَنْ أَصْحَابِهَا اقْرَأُوا سُورَةَ

یا دوه سایه کوونکي شيان یا د مرغانو دوه صف بسته سيل وي چي د خپل ويونکي د لوري به
جگړه کوي او سورة

الْبَقْرَةَ فَإِنَّ أَخْذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرْكُهَا حَسْرَةٌ وَلَا يَسْتَطِيعُهَا الْبُطْلَةُ. رواه مسلم

بقرة وایاست حکه چي ددې سورت هميشه ويل د برکت باعث دی او نه ويل يې د حسرت او
ندامت باعث دی ددې د ويلو يوازي هغه خلک توان نه لري چي سست او ناراسته وي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۵۵۳۱، رقم: ۲۵۲-۸۰۴.

د لغاتو حل: غيابتان: وهي باليامين ما يكون أدون منهما في الكثافة وأقرب إلى رأس صاحبهما كما يفعل بالملوك فيحصل عنده الظل والضوء جميعا (سايه کوونکي)

تشریح: قرآن کریم وایاست: ددې مطلب داد یچي د قرآن کریم تلاوت او د هغه په مفهوم او
معنی کي د غور او فکر کولو نعمت د خپل ځان لپاره د نیکبختۍ سبب وگڼي او د هغه پر
تلاوت کولو باندي همېشتوب کوي.

سورة بقره او سورة آل عمران ته يې ځلانده سورتونه ويلي دي، ددې مطلب دادی چي دغه
دواړه سورتونه د نور او هدايت او د ثواب د زیاتوب په وجه ځلانده دي لکه چي د الله ﷻ په نزد
په دغه دواړو سورتو کي او په پاته سورتو کي د سپوږمۍ او ستورو نسبت دی چي دا سورتونه
د سپوږمۍ په منزله دی نسبت نورو سورتو ته چي هغه ټول د ستورو په منزله دي.

د قیامت په ورځ د خپل ويونکي په حق کي ددغه سورتونو برکات په متشکل توگه
ظاهرېدل په درو صورتو کي بیان سوي دي: اول صورت خودا بیان سوی دی چي دا سورتونه به
د قیامت په ورځ د خپل ويونکو لپاره د ورځي دوي توتې وي چي د حشر په میدان کي په درېدو
سره به هغه د لمر د گرمۍ او تېزۍ څخه د ساتني لپاره پر هغه سایه کوي، دوهم صورت دا بیان
سوی دی چي هغه سایه کوونکي به دوه شيان وي یا په بل شکل کي ددې مفهوم دا هم دی چي
دوی به پر خپل ويونکو باندي سایه کوونکي وي، فرق یوازي دادی چي په دغه صورت کي د

هغه سایه لرونکو شيانو سایه به د اول صورت په نسبت کمه وي او هغوی به د خپل ویونکي سر ته نژدې وي لکه څرنګه چي د آمیرانو او پاچاهانو پر سر د سایوان وغیره سایه کیږي همدارنګه په دغه صورت کي د هغوی پر سرونو باندي به سایه هم وي او رڼا به هم وي، دریم صورت دا ښودل سوی دی چي د مرغانو په ډول به صف تړلي دوی ټوټې وي چي د هغه سایه به هم وي چي د خپل ویونکو له خوا به ددې خبري وکالت او سفارش کوي چي هغوی د آخرت په ټولو ابدي سعادتونو سره ونازول سي.

علامه طيبي رحمۃ اللہ علیہ فرمايي چي په : کان هما غمامتان او غیابتان او فرقان من طیر صواف : کي د او حرف د تنويع (اظهار اقسام) لپاره دی ، مطلب یې دادی چي دا درې سره صورتونه به په یو وخت کي وي چي د هغه تعلق به د خپلو ویونکو د حال مناسب وي اول يعني د وریخي د صورت تعلق به د هغه سړي سره وي چي هغه دغه دوه سورتونه ویلي وي مګر په معنی او مفهوم پوه سوئ نه وي دوهم يعني د سایه د شي تعلق به د هغه سړي سره وي چي هغه دا سورتونه ویلي هم وي او په معنی یې هم پوه سوی وي او نورو ته یې هم ددغه سورتونو تعلیم ورکړی وي.

﴿۲۰۱۹﴾: وَعَنِ النَّوَاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نواس بن سمعان رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه اوریدلي دي :

يَقُولُ يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلُهُ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ

د قیامت په ورځ به قرآن کریم او ددې ویونکی او پردې عمل کوونکی داسي راوستل سي چي د قرآن کریم دوه سورتونه يعني

سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ كَانَهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظِلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ بَيْنَهُمَا شَرْقٌ

سورة بقره او سورة آل عمران به د هغوی وړاندي وي لکه چي دا دوه سورتونه د وریخي دوی ټوټې دي یا د ورځي توري ټوټې دي چي په هغو کي خلا وي

أَوْ كَانَهُمَا فَرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافٍ تَحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبَيْهِمَا . رواه مسلم .

یا د صف بسته مرغانو دوه سیلونه دي چي د خپل ویونکي شفاعت به کوي . مسلم .

د لغاتو حل: شرق: اي ضوء و نور. (رڼا او نور).

تشریح: یو تی بالقرآن: قرآن کریم به راوستل سي، ددې مطلب دادی چي: د قیامت په ورځ به یا خو قرآن کریم ته د شکل او صورت په ورکولو سره د حشر میدان ته راوستل سي او یا به دهغه ثواب راوستل سي.

کانوا یعملون: او په هغه یې عمل کوی ددې څخه دا خبره ثابتې سوه چي کوم سړی قرآن کریم خو وایي مگر عمل نه په کوي نو هغه د اهل قرآن څخه نه دی او نه قرآن کریم د داسي کس شفاعت کوي بلکه د داسي سړي په حق کي قرآن کریم د تاوان سبب دی.

تقدمه... الخ: مطلب دادی چي د سورة بقره او سورة آل عمران ثواب مخکې وي، ځيني حضرات فرمایي چي د قیامت په ورځ د حشر په میدان کي قرآن کریم ته ظاهري شکل او صورت ورکړل سي ټول خلک به یې ویني لکه څرنګه چي د حشر په میدان کي د تلو لپاره نور ټولو اعمالو ته صورت ورکول کیږي.

ظلتان سوداوان: د ورځي دوی ټوټې دي، ددې مطلب دادی چي د ګڼ توب په وجه به هغه ټوټې توري وي د داسي ورځي سایه آرام رسونکې او د سکون باعث وي.

بینهما شرق: او په هغوی کي یو ځلا ده، ددې څخه دا خبره څرګندیږي چي که څه هم د ورځي هغه ټوټې به ډیري ګڼي وي مګر ددې سربیره د رڼا څخه به مانع نه وي او ځيني حضرات وایي چي دلته د شرق معنی د درز ده، مطلب یې دادی چي ددغه دواړو سورتو په مینځ کي چي د ورځي د ټوټو په صورت کي به وي د بسمله په ذریعه فرق وي چي په دواړو سورتو کي امتیاز پاته وي.

ایة الکرسي تر ټولو عظیم ایت دی

﴿۲۰۲۰﴾: وَعَنْ أَبِي بَنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ

د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: ای ابو المنذر! تاته څرګنده ده چي

مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي

د قرآن کریم کوم آیت ستا لپاره لوی دی ما عرض وکړ الله ﷻ او د هغه رسول ښه پوهیږي،

رسول الله ﷺ وفرمایل: ای ابو المنذر! ایا ته پوهیږي

أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ قُلْتُ { اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ }

چي د قرآن کریم کوم آیت ستا لپاره لوی دی ما عرض وکړ: الله.... الحي القيوم. (يعني آية

قَالَ فَضْرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ . رواه مسلم

(الکرسې)، رسول الله ﷺ د دې په اوریدو سره زه پر سينه ووهلم او وه يې فرمايل: اي

ابو المنذر ستا علم دي مبارک وي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۵۵۶۱۱، رقم: ۲۵۸-۸۱۰.

تشریح: په اول وار چي رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه نو ابی بن کعب رضی الله عنه څه جواب ور نه کړ بلکه الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ ته يې وسپارل، بيا په دوهم وار رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه نو جواب يې ورکړ، په دې اړه علماء وايي چي ابی رضی الله عنه په اول وار د ادب په وجه جواب ور نه کړ او په دوهم وار چي رسول الله ﷺ بيا پوښتنه وکړه نو د رسول الله ﷺ د سوال سره سم جواب يې ورکړ يعني په داسي کولو سره هغه په ډېر لطيف انداز کي ادب او فرمانبرداري دواړه جمع کړل لکه څرنگه چي د اهل کمال طريقه ده، مگر ځيني حضرات وايي چي په اول وار کله رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه نو ابی رضی الله عنه ته جواب معلوم نه وو مگر کله چي په دوهم وار رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه نو د الله تعالی له خوا د ادب په سبب د سوال جواب هغه ته منکشف کړل سو نو هغه جواب ورکړ.

آيت الکرسې تر ټولو عظيم سورت ځکه گرځول سوی دی چي په دې کي توحيد، تعظيم الهي، اسماء حسنی او د الله تعالی د صفاتو په ډول عظيم او عالي مضامين بيان سوي دي.

﴿۲۰۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ وَكَلَّنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحِفْظِ

د حضرت ابوهريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ زه ټاکلم لپاره د ساتني

زَكَاةِ رَمَضَانَ فَأَتَانِي آتٍ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ وَقُلْتُ لَا زَرْفَعَنَّكَ

د رمضان د زکوة، ما ته يو سړی راغلی هغه په دواړو لاسو سره خپل لمن يا لوبښی ډکول پيل کړل، ما هغه ونيوی او ورته وه مي ويل زه تا بيا يم

إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنِّي مُحْتَاجٌ وَعَلَيَّ عِيَالٌ وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ قَالَ

نبي کریم ﷺ ته، هغه راته وويل: زه اريم او زما پر ذمه د اولاد نفقه ده او سخت ضرورت مند یم،
د ابوهريرة ؓ بيان دی چي د هغه د دې خبرو په اورېدو سره

فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ

ما هغه پرېښودی، سهار چي زه د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر سوم نور رسول الله ﷺ را
څخه پوښتنه وکړه چي اي ابوهريرة! ستا هغه غل څه سو

الْبَارِحَةَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ

د برياي شپې؟ ما عرض وکړ: اي د الله رسول! هغه د سختي اړتيا څرگندونه کړه او د کورنۍ
شکایت يې وکړ ما هغه پرېښودی،

سَبِيلَهُ قَالَ أَمَّا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ

رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه تاته درواغ وويل هغه بيا راځي، د رسول الله ﷺ په فرمايلو سره
زما يقين سو چي هغه به بيا راځي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ سَيَعُودُ فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْتُو مِنْ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ

زه په کمين کي ناست وم نو هغه راغلی او بيا يې په دواړو لاسو غله د کول پيل کړل ما هغه ونيوی

فَقُلْتُ لَا تُفْعَنْكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ

او ورته وه مي ويل چي نن به دي خامخا رسول الله ﷺ ته بيا یم، هغه راته وويل: ما پرېږده زه ډير اريم

وَعَلَيَّ عِيَالٌ لَا أَعُودُ فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ

او د کورنۍ ټول خرڅ زما پر ذمه دی بيا به زه نه راحم، بيا زما رحم پر راغلی او ما هغه

پرېښودی، سهار چي د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوم نور رسول الله ﷺ راته وويل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا

اي ابوهريرة! تاد خپل بندي (غله) سره څه وکړل؟ ما وويل: اي د الله رسول! هغه د سختي
اړتيا څرگندونه وکړه

حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَقَالَ أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ

او د کورنۍ د خرڅ شکایت یې وکړ زما زړه پروسوځېدی او هغه مې پرېښودئ، رسول الله ﷺ
و فرمایل: هغه درواغ درته وویل

وَسَيَعُودُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ الْقَوْلُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ سَيَعُودُ فَرَصَدْتُهُ

او هغه به بیا راځي، نو زما یقین سو چې هغه به بیا راځي ځکه چې رسول الله ﷺ و فرمایل چې
هغه به بیا راځي، نو د هغه لپاره په کمین کې کښېنستم

فَجَاءَ يَحْتُمُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ وَهَذَا آخِرُ

هغه بیا راغلئ او په دواړو لاسو سره یې غله ډکول پیل کړل، ما هغه ونيوئ او ورته وه مې ویل:
او دا په درو ځلو کې آخري واردئ

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَنَّكَ تَزْعُمُ لَا تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ قَالَ دَعْنِي أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ

تا ویلي وه چې زه به بیا نه راځم او بیا راغلې، هغه وویل: ما پرېږده زه درته یو څو داسې کلمې
ښیم چې په هغه سره به الله تعالی درته ګټه ورسوي،

اللَّهُ بِهَا إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ { اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ

هر کله چې ته د خوب لپاره بسترې ته ولاړسې نو آیه الکرسي ووايه،

الْقَيُّومُ } حَتَّى تَخْتِمَ الْآيَةَ فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَكَ

د الله جل جلاله د لوري به پر تا هميشه یو ساتونکی و ټاکل سي (يعني ملائکه) او نژدې به نسي تاته

شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

شیطان ترسهار پوري، د دې په اورېدو سره ما هغه پرېښودئ، سهار چې کله د رسول الله ﷺ
په خدمت کې حاضر سوم نو رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ قُلْتُ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا

تا خپل بندي (غل) سره څه چلن وکړ؟ ما عرض وکړ: هغه ماته دا وويل چي زه تاته داسي يو څو کلمې بنيم چي تاته به الله تعالى گټه درکړي له دې کبله هغه ما پرېښودئ،

قَالَ أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ قُلْتُ لَا قَالَ ذَاكَ شَيْطَانٌ . رواه البخاري

رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه دا رېښتيا وويل كه څه هم هغه درواغجن دئ، رسول الله ﷺ و فرمايل: ايا تاته څرگنده ده چي د درو ورځو راهسي ستا سره خبري كونكي دا څوك دئ؟ ما عرض وكړ اې د الله رسوله! ماته نه ده څرگنده، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه شيطان وو. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴/۸۷، رقم: ۲۳۱۱.

د سورة فاتحه او سورة بقره د اخيري اياتو فضيلت

﴿۲۰۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي يو وار حضرت جبرائيل عليه السلام د رسول الله ﷺ سره ناست وو چي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ هَذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ

لوړيې د دروازي د خلاصېدو په ډول آواز واورېدئ، هغه خپل سر پورته کړ او وه يې ويل: داد آسمان يوه دروازه

فُتِحَ الْيَوْمَ لَمْ يُفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَنَزَلَ مِنْهُ مَلَكٌ فَقَالَ هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى

خلاصه سوې ده چي تردې وړاندي هيڅکله نه ده خلاصه سوې او نن خلاصه سوې ده بيا ددې دروازي څخه يوه ملائکه راکښته سول

الْأَرْضِ لَمْ يَنْزَلْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَسَلَّمَ فَقَالَ أَبْشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيَتْهُمَا لَمْ

مخکي او جبرائيل عليه السلام وويل چي دا ملائکه نن مخکي ته راکښته سوې ده، ددې وړاندي نه ده راکښته سوې، هغې ملائکې (د رسول الله ﷺ په خدمت کي په حاضرېدو سره) سلام وکړ او وه يې ويل: تاسو ته دي زيری وي چي تاسو ته دوه داسي نورو نه درکړل سوي دي

يُؤْتِيهِمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيَتهُ. رواه مسلم

چي ستاسو څخه وړاندي هيڅ يو نبي ته نه دي ورکړل سوي يعني فاتحه الكتاب او د سورة بقرې آخري برخه، په دې کي چي کوم حرف تاسو وياست د هغو ثواب به درکړل سي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۵۵۴۱، رقم: ۲۵۴-۸۰۶.

د لغاتو حل: نقيضا: اي صوت (برغ).

تسريح: فنزل منه: يعني د هغه دروازي څخه يوه ملائکه راکښته سوه دا د راوي الفاظ دي چي هغه د رسول الله ﷺ څخه همدا سي اوريدلي دي، سورة فاتحه او سورة بقره يې په نور سره تعبير کړې ده او هغو ته د نور ويلو وجه داده چي دا سورتونه او آياتونه به د قيامت په ورځ درنا په شکل کي وي چي خپل ويونکو تر مخ به ځي.

د سورة بقرې د آخري برخي د کوم ځای څخه تر کوم ځای پوري آياتونه مراد دي؟ په دې اړه صحيح خبره داده چي د: لله ما في السموات وما في الارض.... څخه د سورة تر پای پوري مراد دي د حضرت کعب بن العيص څخه همدا سي منقول دي.

په يوه يوه حرف کي: د حرف څخه مراد کلمه (آيت يا د آيت ټوټه) ده، د سورة فاتحي او سورة بقره په آياتونو کي دوه ډوله کلمې دي يو ډول خو هغه دي چي پر دعاء باندي مشتمل دي لکه: اهدنا الصراط المستقيم، يا غفرانک ربنا، او دوهم ډول هغه دي چي يوازي پر حمد او ثناء باندي مشتمل وي، کله چي هغه کلمات وويل سي کوم چي دعائيه دي نو ويونکي ته هغه شي ورکول کيږي کوم چي په هغه کلمو کي ذکر دي همدارنگه کله چي هغه کلمې وويل سي کوم چي پر حمد او ثناء باندي مشتمل دي نو هغه ته د هغه ثواب ورکول کيږي کوم چي د قرآن کریم پر حروفو باندي ورکول کيږي.

﴿۲۰۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

الْأَيَّتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَ بِهِمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّتَاهُ. متفق عليه

د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د سورة بقرې په پای کي دوه آياتونه دي څوک چي يې د شپې ووايي نو هغه ورته بس دي يعني د هر ډول آفت او شر

څخه به يې وساتي . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۱۷۱۷، رقم: ۴۰۰۸، و مسلم ۵۵۵۱۱، رقم: ۲۵۵-۷۰۸.

تشریح: بس دي: مطلب دادی چي په هغه شپه کي د دغه آیاتو د ویلو په وجه د انسان او جناتو د شر څخه خوندي وي يعني دغه آیاتونه د هغه لپاره د شر او بلاء د دفع کونکي دي یا دا مطلب دی چي دغه دوه آیاتونه د هغه په حق کي د قیام الليل او عبادت لپاره د شب بیداري قائم مقام دي.

د سورة كهف اخري لس اياتونه په يادول

﴿۲۰۲﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنَ الدَّجَالِ . رواه مسلم

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي د سورة كهف د پیل لس آیاتونه یاد کړي نو هغه به د دجال د فتنې څخه وساتل سي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۵۵۵۱۱، رقم: ۲۵۷-۸۰۹.

تشریح: د دجال څخه مراد یا خو هغه دجال دی کوم چي په آخره زمانه کي قیامت ته نژدې راځي او خلک به په مکر او فریب کي اچوي یا هغه درواغجن او چم کونکی مراد دی کوم چي په خپل درواغو او چم سره خلک پریشان کوي .

د ترمذي په روايت کي چي وروسته په دوهم فصل کي راځي دا منقول دي چي څوک د سورة كهف اول درې آیاتونه ووايي نو هغه به د دجال د فتنې څخه محفوظ وي، ځينو حضراتو په دغه دواړو آیاتو کي دا مطابقت پیدا کړی دی چي څوک لس آیاتونه یاد کړي هغه به د دجال د شر څخه محفوظ وي که چيري هغه ورسره مخامخ سي، او کوم څوک چي درې آیاتونه ووايي نو هغه به د دجال د فتنې څخه خوندي سي که چيري هغه ورسره مخامخ نسي .

خلاصه دا چي د دجال فتنه به د هغه د ملاقات په صورت کي ډېره سخته وي په نسبت د هغه فتنې کوم چي د عدم ملاقات په صورت کي وي کوم څوک چي دغه لس آیاتونه یاد کړي هغه به د ملاقات د فتنې څخه محفوظ وي او کوم څوک چي دغه درې آیاتونه ووايي نو هغه به د هغه فتنې څخه محفوظ وي په کوم کي چي خلک د دجال سره د مخامخ کېدو پرته اخته کېږي .

د سورة اخلاص فضيلت

﴿۲۰۲۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْعِزُّ أَحَدُكُمْ أَنْ

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ايا په تاسو کي څوک

يَقْرَأُ فِي لَيْلَةٍ ثُلُثَ الْقُرْآنِ قَالُوا وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ قَالَ قُلْ هُوَ اللَّهُ

أَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ. رواه مسلم ورواه البخاري عن ابي سعيد.

د شپې دريمه برخه قرآن نه سي ويلای؟ صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسول له! دريمه برخه قرآن څنگه ووايي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: قل. هو الله احد (سورة اخلاص) د دريمي برخي قرآن سره سم دى، مسلم او بخاري.

تخريج: صحيح مسلم ۵۵۶۱۱، رقم: ۲۵۹-۸۱۱. وصحيح البخاري (فتح الباري) ۳۴۷۱۱۳، رقم: ۷۳۷۴

تشریح: په قرآن کریم کي په بنيادي توگه درې ډوله مضامين مذکور دي: ۱: قصص يعني قصې، ۲: احکام، ۳: توحيد، په سورة قل هو الله احد کي د الله تعالى توحيد ډېر په لوړ او بليغ انداز کي بيان سوي دى يا داسي وايي چي په ټول قرآن کریم کي د توحيد په باره کي چي کوم بيان سوي دى سورة قل هو الله احد د هغه خلاصه او حاصل دى ځکه نو د سورة قل هو الله احد ويل د دريمي برخي د قرآن ويلو برابر دي.

ځينو حضرات ويلي دي چي د دغه ارشاد مطلب دادى چي قل هو الله احد د دريمي برخي قرآن د اصل ثواب په اندازه مضاعف کيږي، په دغه دوو قولو کي يو باريک فرق پيدا سو د قل هو الله احد مطلب دا سو که چيري يو څوک دغه سورت درې واره ووايي نو دا نه لازميږي چي هغه د پوره قرآن کریم ثواب حاصل سي او د دوهم قول مطابق دغه سورت په درې واره ويلو سره د پوره قرآن کریم اصل ثواب حاصل يږي.

﴿۲۰۲۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ يو سړى د لښکر سردار و ټاکئ

وَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِمْ فَيَخْتِمُ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَلَمَّا رَجَعُوا

او هغه به د خپلو ملگرو امامت هم کوى هغه به په لمانځه کي قرائت په قل هو الله احد ختموى.

کله چي خلک راستانه سول

ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَلُّوهُ لِأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ

نور رسول الله ﷺ ته يې ددې يادونه وکړه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : دده څخه پوښتنه وکړئ
چي داسي يې ولي کول ،

فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لِأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ وَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ. متفق عليه

د هغه څخه پوښتنه وسول نو هغه وويل : په قل هو الله احد كي د الله ﷻ صفت دئ نو غواړم چي
زه يې ووايم ، په دې خبره سره رسول الله ﷺ وفرمايل : دې سړي ته وواياست چي الله ﷻ هم دې
خوښوي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۴۷/۱۳ ، رقم : ۷۳۷۵ ، ومسلم ۵۵۷۱۱ ، رقم : ۲۶۳-۸۱۳ .

تشریح : پر قل هو الله باندې په ختمولو سره : ددې مطلب دادی چي هغه به د هر لمانځه په
آخري رکعت کي د سورة فاتحې سره قل هو الله احد ويل ، ليکن علامه ابن حجر ددې وضاحت دا
کړې دى چي هغه سړي به د سورة فاتحې يا د دوهم سورت وروسته قل هو الله احد ويل ، په دې
اړه د اول قول وضاحت ډېر غوره دى ځکه په دغه صورت کي د ټولو علماؤ په نزد لمونځ بېله
کراهته ادا کيږي .

﴿۲۰۲﴾ : وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ قَالَ إِنَّ حُبَّكَ إِيَّاهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ . رواه الترمذي وروي
البخاري معناه .

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دئ چي يو سړي رسول الله ﷺ ته عرض وکړ چي اي د الله رسول له !
زما دا سورت (قل هو الله احد) ډير خوښ دئ ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ددې خوښول به تا
جنت ته بوزي . ترمذي او بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۵۵/۲ ، رقم : ۷۷۴۱ . والترمذي ۱۵۶۱۵ ، رقم : ۲۹۰۱ .

د معوذتین فضیلت

﴿۲۰۲۸﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلَمْ تَرَ آيَاتِ أَنْزَلَتْ
الَّيْلَةَ لَمْ يَرِ مِثْلُهُنَّ قَطُّ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ . رواه
مسلم

د حضرت عقبه بن عامر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : نن شپه عجیبه
آیاتونه نازل سوي دي چې ترننه پوري ددې په ډول نه دي لیدل سوي ، هغه قل اعوذ برب الفلق
او قل اعوذ برب الناس دي . مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۵۵۸۱۱ ، رقم : ۲۶۴ - ۸۱۴ .

رسول الله ﷺ قل هو الله احد او معوذتین د شپې پر ځان چوف کول

﴿۲۰۲۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ
د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ د شپې بسترې ته تلئ
كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَقُلْ أَعُوذُ
نودواړه لاسونه به یې یو ځای کړل بیا به یې هغه دم کول بیا به یې پر هغو قل هو الله احد ، قل
بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ
اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس چف کول ، بیا به یې دواړه لاسونه پر ټول بدن تر کومه
ځایه چې به یې لاسونه رسیدل ګرځول

يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
او د سر او مخ څخه به یې لاس ګرځول پیل کول او د بدن د مخکي برخي ګرځولو سره به یې پر
ټول بدن ګرځول او درې واړه به یې داسي کول .

متفق عليه و سند کر حدیث ابن مسعود لما اسرى برسول الله ﷺ في

باب المعراج ان شاء الله تعالى .

بخاري او مسلم. او ډير ژر به د ابن مسعود حديث كوم وخت چي رسول الله ﷺ شب معراج ته تللى وو په باب معراج کي بيان کړل سي انشاء الله .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ٦٢٩، رقم : ٥٠١٧، لم نجده عند مسلم.

تشریح : د دغه حديث څخه په څرگنده خو دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ پر خپلو لاسو باندي دم مخکي کوی او ويل به يې وروسته پيل کول ، ځيني حضرات وايي چي رسول الله ﷺ دا طريقه ځکه اختيارول چي د ساحرانو (جادوگرانو) مخالفت وسي ځکه هغوی مخکي وايي او بيا وروسته دم کوي، ځيني حضرات وايي چي ددې مطلب دادی چي مخکي به يې دم کولو اراده کول بيا به يې ويل او د هغه وروسته به يې دم کوی، او د ابن مسعود رضی الله عنه حديث به په باب معراج کي ذکر کړل سي.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د قيامت په ورځ تر عرش لاندي درې شيان وي

﴿٢٠٣٠﴾ : عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

ثَلَاثَةٌ تَحْتَ الْعَرْشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْقُرْآنُ يُحَاجُّ الْعِبَادَ لَهُ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ

د قيامت په ورځ به تر عرش لاندي درې شيان وي : يو خو به قرآن د بندگانو د لوري جگړه کوي ، د قرآن يو ظاهر دی او يو باطن ،

وَالْأَمَانَةُ وَالرَّحْمُ تُنَادِي الْأَمَنُ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ.

رواه في شرح السنة

دويم امانت، او دريم قرابت دا دواړه شيان يا يوازي قرابت به په لوړ آواز خلکو ته وايي چا چي زه يو ځای کړم الله به هغه د خپل رحمت سره يو ځای کړي او چا چي زه پرېکړم الله به هغه

پرېکړي . شرح السنة

تخریج: البغوي في شرح السنة ۱۳/۲۲-۲۳، رقم: ۳۴۳۳.

تشریح: تر عرش لاندی به درې شیان وي، دلته په اصل کي ددې څخه کنایه ده چي د قیامت په ورځ به درې شیانو ته د الله تعالی په دربار کي قرب او اعتبار تر لاسه وي او الله تعالی به د هغوی حق او د هغوی ثواب چي د هغه اختیار و نکو ته ورکول کیږي نه ضائع کوي.

د بندگانو سره به جگړه کوي: ددې مطلب دادی چي کومو کسانو په دنیوي ژوند کي د قرآن کریم تعظیم نه وي کړی او په هغه یې عمل نه وي کړی نو د قیامت په ورځ به قرآن کریم د هغوی سره جگړه کوي یعنې هغوی ته به سزا ورکوي او کومو کسانو چي په دنیوي ژوند کي د قرآن کریم تعظیم هم کړی وي او په هغه یې عمل هم کړی وي نو قرآن کریم به د هغوی له خوا جگړه کوي یعنې د الله تعالی په دربار کي به د هغوی له خوا وکالت او شفاعت کوي.

د قرآن لپاره ظاهر هم سته: ددې مطلب دادی چي په قرآن کریم کي کوم احکام وغیره بیان سوي دي د هغو معنی بالکل ظاهره او واضح ده چي اکثر خلک په پوهیږي په هغه کي د خاص غور او فکر ضرورت نسته همداسي د باطن مطلب دادی چي د قرآن کریم ځیني معناوي داسي دي چي په هغو د پوهېدو لپاره د غور او فکر او تفسیر ضرورت وي یا داسي به ووايو چي په هغو باندي هر سړی نه سي پوهېدلای بلکه خواص او عالمان په پوهیږي.

په دغه ارشاد کي دې ته اشاره ده چي کوم خلک په قرآن کریم باندي عمل نه کوي د هغوی څخه به د قیامت په ورځ د قرآن کریم په باره کي د هر سړي د پوهي او د هغه د علم په اندازه مواخذه کیږي، د امانت څخه حقوق الله او حقوق العباد مراد دي چي د هغو ادا کول لازم دي.

قران کریم په ترتیل سره د ویلو فضیلت

﴿۲۰۳۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: (په آخرت کي به)

يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْقُ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنَزِلَتَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرَأُهَا. رواه احمد والترمذي وابوداؤد والنسائي

قرآن ویونکي بنده ته وویل سي: قرآن وایه او د جنت درجو ته څیړه داسي په کراره کراره یې وایه لکه څنگه چي تا په دنیا کي په کراره کراره وایه، او ستا آخري درجه به (په جنت کي) د قرآن آخري آیت وي. احمد، ترمذي، ابوداؤد او نسائي.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۹۲/۲، وابوداؤد ۱۵۳/۲، رقم: ۱۴۶۴، والترمذي ۱۶۳/۵، رقم: ۲۹۱۴

تشریح: د صاحب قرآن څخه هغه څوک مراد دی کوم چي همېشه د قرآن کریم تلاوت هم کوي او عمل هم په کوي هغه سړی مراد نه دی چي تلاوت خو کوي مگر عمل نه په کوي بلکه مخکي بنودل سوي دي چي داسي سړی به د جزاء او انعام مستحق نه بلکه د قرآن کریم په لعنت کي به اخته وي ځکه کوم څوک چي قرآن کریم وايي او عمل نه په کوي نو قرآن کریم پر هغه لعنت وايي دلته دا روايت په فکر کي ساتل پکار دي چي کوم سړی په قرآن کریم عمل وکړي هغه لکه چي همېشه قرآن کریم ووايه که څه هم په حقيقت کي يې نه وي ويلی او کوم څوک چي په قرآن کریم عمل ونه کړي نو هغه لکه چي قرآن کریم ويلی نه دی که څه هم په حقيقت کي يې ويلی وي، خلاصه دا چي د قرآن کریم محض تلاوت کول کافي نه دی بلکه بنيادي شی په قرآن کریم باندي عمل کول دي.

ووايه، يعني قرآن کریم ووايه او د ويل سوو آياتونو په اندازه د جنت درجو ته خپره هر څو آياتونه چي ته ووايې هغومره درجو ته به ستا رسيدل وي، په يوه روايت کي نقل سوي دي چي د قرآن کریم څومره آياتونه دي د جنت هغومره درجې دي که يو څوک ټول قرآن کریم ووايي نو هغه به د جنت د ټولو لوړو درجو څخه هغه درجې ته ورسېږي د کوم چي هغه اهل وي.

دا مخکي بنودل سوې ده چي د قرآن کریم د تلاوت د ادابو څخه تر ټولو لوړ او اعلى ادب دا هم دی چي قرآن کریم په ترتيب سره يعني په کراره کراره په لهجه او په پوره سکون او وقار سره وويل سي، په دغه حديث کي دې ته اشاره ده چي کوم حافظ قرآن کریم په ترتيب سره وايي نو په جنت کي به د هغه لويه مرتبه وي.

د قرآن کریم د آياتونو شمېر د کوفيانو د اصول په اعتبار چي د هغوی د قرأت فن او اصول زموږ په خوا کي رواج دي شپږ زره دوه سوه اوه ديرش ۶۲۳۷ دي، ددې څخه پرته نور اقوال هم سته د نورزيات وضاحت لپاره د تجويد او قرأت کتابو ته مراجعه کولای سئ.

د قران کریم څخه خالی زړه دوران کور په مثال دی

﴿۲۰۳۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ. رواه الترمذي و الدارمي وقال الترمذي هذا حديث صحيح.

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د چا په زړه کي چي د قرآن هيڅ هم نه وي هغه د وران کور په ډول دی . ترمذي ، دارمي ، او ترمذي ويلي دي دا حديث صحيح دی .

تخريج : سنن الترمذي ۱۶۲۵، رقم: ۲۹۱۳، والدارمي ۵۲۱۲، رقم: ۳۳۰۶.

تشریح : د کور روتق د اوسيدونکي سره دی ، کور که هر څومره ښکلی او پراخ وي مگر په هغه کي اوسيدونکی نه وي نو د هغه حقيقت نسته بلکه د کور وداني د هغه قيمت او ارزښت له منځه ځي همدا سي د انسان معامله ده که د انسان زړه د ايمان او د قرآن د نور څخه خالي وي نو د هغه هيڅ ارزښت نسته ، د پورتنی ارشاد مطلب دادی که چيري يو څوک بالکل قرآن کریم نه پيژني او نه پر هغه ايمان لري نو هغه د وران کور په ډول دی او کوم څوک چي قرآن کریم ويلای سي او هغه وايي . په پوهيږي او پر هغه ايمان هم لري نو د هغه باطن د ايمان په نور سره آباد دی اوس دا فرق پاته سو چي کوم څوک په قرآن کریم لږ پوهيږي او د هغه باطن به د ايمان په دولت سره آباد وي او څوک چي يې زيات پيژني د هغه باطن به هم زيات آباد وي .

د قران کریم د مشغوليت اثر

﴿۲۰۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ

د حضرت ابوسعید رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ شَغَلَهُ الْقُرْآنُ وَذَكَرِي عَنْ مَسْأَلَتِي أُعْطِيَتْهُ أَفْضَلُ مَا

الله تعالی فرمایي : څوک چي د قرآن ویلو بوختیا د دعاء او ذکر څخه غافل کړي زه به هغه ته تر

أُعْطِيَ السَّائِلِينَ وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ .

رواه الترمذي والدارمي و البيهقي في شعب الايمان وقال الترمذي هذا

حديث حسن غريب .

غوښتونکي زيات ورکړم او د کلام الله بزرگي پر نورو کلامو داسي ده لکه زما بزرگي چي پر ټول مخلوقات ده . ترمذي ، دارمي ، بيهقي

تخريج : سنن الترمذي ۱۶۹۵، رقم: ۲۹۲۶، والدارمي ۵۳۲۲، رقم: ۳۲۵۶.

تشریح: د الله ﷻ د ارشاد مطلب دادی چي کوم څوک قرآن کریم یادوي د هغه په معنی او مفهوم پوهیږي او په قرآن کریم کي پر ذکر سوو احکامو او هداياتو باندي په عمل کولو کي بوخت وي او د هغه دغه بوختیا د هغه افکارو، اورادو او دعاوو څخه کوم چي د کلام الله څخه پرته دي منع کوي يعني هغه په قرآن کریم کي د بوختیا په وجه نه ما یادوي او نه زما څخه څه غواړي نوزه هغه ته د غوښتونکو څخه هم زیات ورکوم ځکه چي د قرآن کریم سره دومره بوختیا په حقیقت کي ددې خبري دلیل دی چي هغه سړي خپل هر خواهش او خپل هر مطلب الله تعالی په سپارلو سره د هغه پاک کلام سره یې تعلق قائم کړی دی نو د هغه ددغه عظیمي جذبې سره سم به هغه ته اجر ورکول کیږي.

دلته په دې خبره پوهېدل پکار دي چي د حدیث قدسي د پیل الفاظ دادی چي من شغله القرآن عن ذکرې، نو ددې تقاضا خو دا وه چي په پای کي ذکر کونکی او غوښتونکی بیان سوی وای چي زه هغه ته تر هغه شي غوره ورکوم کوم چي ذکر کونکو او غوښتونکو ته ورکوم مگر دلته یوازي د غوښتونکو ذکر سوی دی او د ذکر کونکو ذکر نه دی سوی، ددې وجه داده چي ذکر هم په حقیقت کي دعاء غوښتل دي د کریم د حمد او ثناء او د هغه د ذکر مقصد دا وي چي ما ته یو څه راکړي ځکه ددې ارشاد په پای کي هم د غوښتو پر ذکر باندي اکتفاء وکړل سوه.

د حدیث آخري جمله: وفضل کلام الله... الخ: چيري چي دا احتمال لري چي دا جمله او حدیث قدسي تتمه يعني د الله تعالی ارشاد دی نو دا احتمال هم لري چي د الله تعالی کلام نه دی بلکه د رسول الله ﷺ ارشاد دی او دا احتمال زیات صحیح دی.

د قرآن کریم پر هر حرف باندي لس نیکی

﴿۲۰۳۲﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک چي

قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الْم

د الله د کتاب څخه یو حرف ووايي هغه ته به د یوه حرف په بدله کي یوه نیکی ورکول کیږي او هره نیکی به د لسو نیکیو سره سمه وي، زه (الم) ته یو حرف نه وایم

حَرْفُ أَلِفٍ حَرْفٌ وَلَا مٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ. رواه الترمذي والدارمي و

قال الترمذي هذا حديث حسن صحيح غريب اسنادا .

بلکي الف يو حرف دئ، لام بل حرف دئ او ميم بل حرف دئ. ترمذي، دارمي، ترمذي ويلي دي
دا حديث حسن صحيح غريب دئ .

تخريج : سنن الترمذي ۱۶۱۵، رقم: ۲۹۱۰، والدارمي ۵۲۱۲، رقم: ۳۳۰۸.

قران کريم د هدايت چينه ده

﴿۲۰۳﴾: وَعَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ قَالَ مَرَرْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ يَخُوضُونَ

د حضرت حارث اعور رضي الله عنه څخه روايت دئ چي زه د کوفې يو مسجد ته ورغلم نو وينم چي خلک
په بېکاره خبرو کي بوخت دي ،

فِي الْحَدِيثِ فَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ أَوْقَدْ فَعَلَوْهَا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ:

ددې وروسته حضرت علي رضي الله عنه ته ورغلم او هغه ته مي دا پېښه بيان کړل، حضرت علي رضي الله عنه
وويل ايا هغوی داسي وکړل؟ ما عرض وکړ: هو، حضرت علي رضي الله عنه وويل:

أَمَا إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِلَّا إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةً

خبردار! ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې: خبردار! فتنه واقع کېدونکي ده

فَقُلْتُ مَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ نَبَأُ مَا قَبْلَكُمْ

ما عرض وکړ اې د الله رسوله! ددې څخه به خلاصون څنگه ترلاسه کېږي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم
و فرمايل: د الله عز وجل په کتاب باندي په عمل کولو سره چي په هغه کي تر تاسو وړاندي پېښي دي

وَخَبَرٌ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمٌ مَا بَيْنَكُمْ وَهُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ

او ستاسو څخه وروسته خبرونه، او ستاسو په منځ کي (د حلال، حرام وغيره) حکم دئ او (حق
و باطل) کي پریکړه کونکی قول دئ. او هغه شيان پالتو نه دي، کوم متکبر چي قرآن پرېښودئ

جَبَّارٍ قَصَبَهُ اللَّهُ وَمَنْ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللَّهُ وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ

نو هغه به الله هلاک کړي او چا چي د قرآن کريم څخه پرته په بل شي کي هدايت ولټوي الله عز وجل به

هغه گمراه کړي، قرآن کریم د الله تعالی تهنگه او سیده رسی ده،

وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ هُوَ الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ

قرآن کریم د حکمت څخه ډک ذکر او بیان دی او قرآن کریم یوه داسې سیده لار ده چې په هغه کې کوږوالی نسته او ددې په پیروي سره په خواشانتو کې کوږوالی نه پېښېږي

وَلَا تَلْتَبَسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ وَلَا يَخْلُقُ عَنْ كَثْرَةِ الرَّدِّ وَلَا

او د قرآن په ژبه کې د یو بلې ژبې اقتباس نسته، ددې فصاحت ته هیڅ کلام نه سي رسيدلای او علماء ددې په ویلو نه مریږي او قرآن په (تل ویلو) سره نه زهریږي،

تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتَهُ الْجِنَّ إِذْ سَمِعْتُهُ حَتَّى قَالُوا { إِنَّا سَمِعْنَا

او ددې عجائب نه ختمیږي، او قرآن کریم یو داسې کلام دی چې کله پیریانانو واوریدئ نو د یوې لمحې د درېدو څخه پرته یې وویل موږ عجیب او غریب قرآن واورېدئ

قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَأَمَّا بِهِ { مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ

چې د هدایت لاره ښيي له دې کبله موږ ایمان راوړ او چا چې د قرآن سره سم وویل نو رهنستیایې وویل او چا چې عمل په وکړ

أَجَرَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هَدَى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ . رواه

الترمذي والدارمي وقال الترمذي هذا حديث اسناده مجهول و في

الحارث مقال .

نو هغه ته به ثواب ورکړل سي او چا چې ددې سره سم پریکړه وکړه هغه انصاف وکړ او چا چې د قرآن په لور خلک راوبلل هغه ته سیده لار وښودل سوه . ترمذي، او دارمي، ترمذي ویلي دي ددې حدیث اسناد مجهول دي او په حارث اعور کې خبري سته .

تخریج: سنن الترمذي ۱۵۶۱۵، رقم: ۲۹۰۶، والدارمي ۵۲۶۱۲، رقم: ۳۳۳۱.

تشریح: د متکبر څخه مراد د قرآن کریم منکر دی یعنې هغه سړی چې نه پر قرآن کریم ایمان راوړي او نه یې پر قرآن کریم عمل وکړ او څرگنده، چې داسې بدبخته سړي هغه څوک کېدای

سي چي د هغه په زړه کي غرور او تکبر او د تعصب جراثيم وي .

من ترکه من جبار قصمه الله: دلته د قصم څخه مراد ماتول او بېلول دي ځکه ددې جملې لفظي ترجمه دا کېدای سي چي کوم متکبر قرآن کریم پرېښودی الله تعالی د هغه غاړه پرېکوي لیکن په عامه توګه سره ددې دا ترجمه کېدای سي چي الله تعالی به هغه څوک هلاک کړي ځکه د مفهوم او حقیقت په اعتبار په دواړو کي فرق نسته بلکه د دواړو مطلب دادی چي کوم څوک د قرآن کریم څخه انکار کوي یا عمل نه په کوي نو الله تعالی به هغه د خپل رحمت څخه لیري کړي چي د هغه نتیجه هلاکت او تباهي ده پر خلاف د هغه سړی چي پر قرآن کریم ایمان هم راوړي او عمل هم په کوي نو الله تعالی به هغه خپل رحمت ته نژدې کړي او لوړي مرتبې به ورکړي .

علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمایي کوم څوک چي د قرآن کریم یو داسي آیت یا یوه کلمه باندې هم عمل کول پرېږدي (یعني د انکار او تکبر په وجه عمل کول پرېږدي) چي پر هغه عمل کول واجب وي یا د تکبر په وجه د هغه آیت یا کلمې قرائت ونه کړي نو هغه سړی کافر کېږي هو که یو څوک محض د سستی یا ضعف په وجه د قرآن کریم تلاوت پرېږدي مګر د هغه زړه د قرآن کریم د عظمت او حرمت څخه ډک وي نو په دې کي څه پروا نسته البته هغه د ثواب څخه محروم کېږي .

انساني خواهشات د حق څخه باطل ته نه مائل کېږي: ددغه پوره جملې مطلب دادی چي کوم څوک د قرآن کریم پیروي کوي د هغه پر احکامو عمل کوي او د خپل ژوند په هراړخ کي د قرآن کریم د لارښوونې غوښتونکی وي نو هغه د هري ګمراهۍ او ضلالت څخه خوندي وي .

که دلته دا اشکال پیدا سي چي اهل بدعت او روافض او خوارج یا د اوسنۍ زمانې نوري ډلي هم د قرآن څخه استدلال کوي او د قرآن کریم لارښوونه مني مګر ددې سربیره هغوی د ګمراهۍ څخه خوندي نه وي ؟ ددې جواب دادی چي اول خو دا خبره محل نظر ده چي د قرآن کریم څخه د هغوی استدلال او د قرآن کریم د لارښوونې دعوا پر خپل حقیقت مبنی ده که څنګه، ځکه د قرآن کریم څخه د دوی استدلال بالکل غلط دی هغوی مخکي د خپل خیالاتو او نظریاتو یو عمارت جوړوي بیا د هغه د ټینګوالي لپاره د قرآن کریم نوم اخلي همدارنګه هغوی د قرآني آیاتو د هغه د حقیقي مفهوم او معناوو څخه په بېلولو خپل خیالات او نظریاتو باندې د منبولوجه څخه کوي دا خبره په زیات وضاحت داسي ویل کېدای سي چي اهل حق خپل خیالات او عقائد چي د قرآن تابع جوړوي قرآن چي واضح هدایت دی د هغه په رڼا کي هغوی خپل عقیدې سموي ، ددې پر خلاف د ګمراه ذهن او فکر خلک قرآن کریم د خپل خیالات او نظریاتو تابع جوړوي او

دنیا ته ددې باور ورکولو هڅه کوي چې هغوی څه وایي د قرآن کریم څخه په استدلال کولو سره یې وایي حالانکه دا غلط دي .

دوهمه خبره داده چې ددغه خلکو دلیلونه په دې توګه هم کامل نه وي چې هغوی په خپل ذهن کې دا ګمراه کونکي تصور قائلولو سره چې اصل او کامل لارښوونې یوازې د قرآن کریم څخه تر لاسه کېدای سي حدیثونه او نور ذرائع چې د قرآن فهمی لپاره ضروري دي هغه بالکل نظر انداز کوي حالانکه د قرآن کریم حقیقي مفهوم او اصل مقصد احادیث نبوي ، اقوال صحابه او ارشادات علماء څخه واضح کېدای سي مګر هغوی دا کوي چې نه خو حدیث ته پاملرنه کوي چې د هغه څخه د کلام الله مقصد واضح کیږي او نه د هغه حضراتو د فیض او اقوال څخه استفاده او تقلید کوي کوم چې په کلام الله باندې د پوهېدو او د هغه د اصل مقصد او منشاء ته په رسیدو کې پوره ګڼل کیږي مثلاً صحابه کرام ، تابعین او نور د امت علماء کرام . نو په دې خبره پوهېدل پکار دي چې هغوی د قرآن کریم څخه په استدلال کولو کې په خپل خیال د قرآن کریم د لارښوونې سربیره ګمراه نه دي بلکه د هغوی د ګمراهۍ سبب دادی چې هغوی د قرآن کریم صحیح لارښوونه نه اختیاروي یا داسې وایو چې هغوی قرآن کریم لارښود او د هدایت چینه نه ګڼي بلکه هغوی خپل نظریات او اعتقادات په تابع جوړولو سره اختیاروي نو د قرآن کریم د اختیارولو سربیره د قرآن کریم حقیقي منشاء او مقصد او د هغه اصل مفهوم او معناو ته د هغوی رسیدل نه کیږي .

خلاصه دا چې د قرآن کریم هدایت هغه وخت صحیح کیږي کله چې دا ذرائع او وسائل په پوره قلبي اعتقاد سره اختیار کړل سي کوم چې د قرآن کریم پر فهم باندې موقوف دي ددې څخه پرته د قرآن کریم پوره پوهه نسي تر لاسه کېدای او نه د قرآن کریم اصل مفهوم او منشاء ته رسیدل ممکن دي او هغه نبوي حدیثونه ، د صحابه کرامو اقوال او د امت د علماء ارشادات دي ځکه حضرت جنید رحمته الله علیه فرمایلي دي چې :

کوم څوک چې قرآن کریم یاد نه کړي او حدیثونه زده نه کړي او نه پوهیږي نو د هغه پیروي دي نه کیږي او کوم څوک چې زموږ په ډله او زموږ په مسلک کې پرته د علم داخل سي او هغه همېشه پر خپل جهل قناعت وکړي نو هغه د شیطان مسخره ده ځکه زموږ علم د کتاب الله او سنت رسول الله صلی الله علیه و آله سره مقید دي .

علامه طیبی رحمته الله علیه د مذکورې جملې په وضاحت کې فرمایي چې اهل هوس یعنی بدعتیان او ګمراه خلک پر دې قادر نه دي چې د قرآن کریم په اصلي معنی او مفهوم کې تغیر او تبدیل

و کړي يا په هغه کي کوږوالی پیدا کړي په دغه صورت کي به په لایزېغ به الاهواء کي حرف د (به) د تعدیې لپاره وي .

ددغه ژبي سره نوري ژبي نه یو ځای کیږي: ددې مطلب دادی چي قرآن کریم په اعتبار د الفاظو هم د فصاحت او بلاغت هغه نقطه عروج دی چي د دنیا تر ټولو لوی فصیح او بلیغ د قرآن کریم د آیات مقابله نه سي کولای یا ددې جملې څخه مراد دادی چي د قرآن کریم تلاوت د مؤمنانو پر ژبو مشکل نه وي که څه هم هغوی عرب نه وي ځکه د قرآن کریم تلاوت او د هغه آیاتو قرائت پر زړونو باندي د خوشحالی هغه فضا خپروي کوم چي د عربي ژبي سره د ناخبرتیا سریره د قرآني الفاظو په ادا کولو کي لږ هم مشکل نه محسوس کیږي لکه څرنگه چي د الله تعالی ارشاد دی: ولقد یسرنا القرآن للذکر، او موږ قرآن کریم د پوهېدو لپاره اسان کړی دی.

علماء په دې نه مریږي: ددې مطلب دادی چي د قرآن کریم علوم او معارف دومره پراخ او همه گیر دي چي لوی تر لوی عالم هم د هغه د ټولو علومو احاطه نسي کولای او نه د هغه د نکات او حقائق په دې اندازه سره ادراک کېدای سي چي د هغه طلب تحقیق کومي مرحلې ته په رسیدو سره ختمیږي او د هغه د ادراک څخه موږ سي لکه چي یو سړی د خوراک څخه موږ سي نور د هغه طلب بند سي او خواهش د نور قبلولو څخه انکار کوي، ددې پر خلاف علماء چي هغوی د قرآني حقائقو او معارفو څخه په یو مفهوم باندي خبر سي نو د هغوی اشتیاق نور زیات سي او د هغوی د لټون خواهش ددې تقاضا کوي چي د تر لاسه سوي مفهوم څخه هم زیات څه معلوم سي همدارنگه ددغه طلب خواهش او لټون لره یو حد قانع نه وي.

نه زېږي: ددې مطلب دادی چي قرآن کریم په وار وار ویلو او ډېر تلاوت سره او په هغه کي د مذکوره احوالو او احکامو د اورېدو لذت او د هغه په کیفیت کي څه کمي نه واقع کیږي بلکه یو څوک چي کله هم قرآن کریم وایي یا د هغه قرائت اوري نو هر وار هغه ته د مخکي په مقابله کي زیات خوږوالی او لذت محسوس کیږي که څه هم د هغه په معنی او مفهوم پوهیږي او که نه پوهیږي.

د قرآن کریم د حافظ مور او پلار ته تاج

﴿۲۰۳۶﴾: وَعَنْ مُعَاذِ الْجُهَنِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت معاذ جهني رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای: څوک چي

قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ الْبَسَّ وَالِدَاهُ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْءُهُ أَحْسَنُ

قرآن وایي او څه چي په دې کي دي په هغه عمل کوي، نو د قیامت په ورځ به د هغه مور او پلار ته تاج ورپر سرسي او د هغه تاج رڼا به یې د

مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ
بِهَذَا. رواه احمد و ابوداؤد.

دنیا د لمر د رڼا څخه غوره وي، که هغه رڼا په دنیا کي ستاسو کورو ته راسي بیا تاسو پوهیدای سي چي هر کله د مور او پلار دا مرتبه ده نو د هغه کس به څومره درجې وي چي په قرآن یې عمل کړی وي. احمد او ابوداؤد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۴۴۰/۳، و ابوداؤد: ۱۴۸/۲، رقم: ۱۴۵۳.

تشریح: من قرا القرآن: ددې مطلب دادی چي (کوم څوک خپله قرآن کریم په ښه ډول ووايي) مگر عطاء طیبی رحمۃ اللہ علیہ وایي چي ددې مطلب دادی چي کوم څوک قرآن کریم یاد کړي يعني د هغه په نزد د قرآن کریم حفظ کول مراد دي.

لو کانت فيکم (که ستاسو په کورو کي لمر وي) ددې مطلب دادی چي کله لمر د آسمان د لوړوالي څخه په را کښته کېدو سره ستاسو کورونو ته راسي نو هغه رڼا به د قیامت په ورځ د دغه تاج د رڼا په مقابل کي کمزورې وي يعني د لمر رڼا د مبالغې په توگه بیان سوې ده که لمر د خپل موجوده رڼا سره ستاسو په کورونو کي دننه سي نو څرگنده ده چي د هغه وخت رڼا به زیاته معلومېږي په نسبت د موجوده صورت د رڼا کله چي لمر د کور څخه د باندې او ډېر زیات لوړ وي. د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي کله د قرآن کریم د ویونکی (یا حافظ) او په قرآن کریم باندي د عمل کونکي مور او پلار په دغه عظیمي مرتبې او نعمت سره و نازول سي نو بیا خپله د هغه سړي مرتبه او سعادت به څومره وي چي هغه په خپله قرآن کریم وایي او عمل په کوي

د قران کریم یوه معجزه

﴿۲۰۳۷﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقُولُ لَوْ جُعِلَ الْقُرْآنُ فِي إِهَابٍ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ مَا اخْتَرَقَ. رواه الدارمي

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه ڏي ڇي ما رسول الله ﷺ ڏي ڇي : ڪه قرآن ڪريم په پوست کي بند ڪرل سي او بيا په اور کي واپس ڇو نه سوڻي . (مطلب دا ڇي ڏوڪر ڇي ووايي او عمل په وکري پر هغه اور اثر نه کوي د پوست ڏي ڇي مراد دانسان بدن ڏي) دارمي .

تخريج : سنن الدارمي ۵۲۲۲، رقم : ۳۳۱۰.

تشریح : ڇيني حضرات وائي ڇي دا په حقيقت کي د رسول الله ﷺ په زمانه کي يوه معجزه وه ڇي په يو پوست وغيره کي په نغبتلو سره به ڇي په اور کي واپس ڇو نه سوڻي ڇي داهم داسي وه لکه د نورو انبياء عليهم السلام معجز ڇي .

مگر ڇيني نور حضرات وائي ڇي دلته د پوست ڏي ڇي مراد دانسان زړه او د هغه پوست او بدن ڏي ڇي د کوم ڇا په زړه کي د قرآن ڪريم رڼا راسي او هغه په قرآن ڪريم عمل کوي نو هغه به د دوزخ د اور او عذاب ڏي ڇي .

د حافظ قرآن شفاعت

﴿۲۰۳۸﴾ : وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ

د حضرت علي رضي الله عنه ڏي ڇي رسول الله ﷺ وفرمايل : ڇا ڇي قرآن ووايه

فَاسْتَظْهَرَهُ فَأَحَلَّ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ وَشَفَّعَهُ فِي عَشْرَةِ

او هغه ڇي ياد ڪړيا ڇي هغه حلال حلال او حرام ڇي حرام وگڻل نو الله تعاليٰ به ڇي په جنت کي داخل ڪري او د هغه د کورنۍ ڏي ڇي لسو کسانو په حق کي د هغه شفاعت قبليري

مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ قَدْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ . رواه احمد والترمذي وابن

ماجة والدارمي و قال الترمذي هذا حديث غريب و حفص بن سليمان الراوي ليس هو بالقوي يضعف في الحديث .

ڪوم ڇي قطعي دوزخيان وي . احمد ، ترمذي ، ابن ماجه ، دارمي ، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب ڏي حضرت حفص بن سليمان ڪمزوري راوي ڏي .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۱۴۸ ، ۱۴۹ ، والترمذي ۱۵۸ ، ۱۵۹ ، رقم : ۲۹۰۵ ، وابن ماجه ۷۸ ، رقم : ۲۱۶ . لم نجده عند الدارمي .

سورة فاتحه بي مثاله سورت دي

﴿۲۰۳۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي بَنْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ ابي بن كعب ته وفرمايل :

كَعْبٌ كَيْفَ تَقْرَأُ فِي الصَّلَاةِ فَقَرَأَ أَمَّ الْقُرْآنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

ته په لمانځه كي څنگه وايي ؟ ابي بن كعب سورة فاتحه وويل ، رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَنْزَلْتُ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ

په هغه ذات دي مي قسم وي د چا په واک كي چي زما ساه ده چي داسي هيڅ سورت نه په تورات
کي نازل سوی دئ، نه په انجيل كي ، نه په زبور كي

وَلَا فِي الْفُرْقَانِ مِثْلَهَا وَإِنَّهَا سَبْعُ مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي

او نه په قرآن كي ، په دې سورت كي اووه اياتونه دي او دا سورة عظيم دئ چي

أُعْطِيَتْهُ. رواه الترمذي وروي الدارمي من قوله ما أنزلت ولم يذكر أبي

ابن كعب وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح .

ما تدر اكل سوئ دئ . ترمذي او دارمي د ابي بن كعب څخه نه دئ ذكر كړئ ، ترمذي ويلي دي
دا حديث حسن صحيح دئ .

تخريج : سنن الترمذي ۱۴۳۵ ، رقم : ۲۸۷۵ ، والدارمي ۵۳۸۱۲ ، رقم : ۳۳۷۳ .

تشریح : د سبع مثاني او قرآن عظيم په باره كي په اول فصل كي د يو حديث په تشریح كي
بنودل سوې دي چي ددې څخه سورة فاتحه مراد ده هلته يې په تفصيل سره وضاحت سوې دئ .

د قرآن كريم زده كولو ، ويلو او په هغه د عمل كولو حكم

﴿۲۰۴۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : قرآن كريم زده كړئ

فَاَقْرَءُوهُ فَإِنَّ مَثَلَ الْقُرْآنِ لِمَنْ تَعَلَّمَهُ فَقَرَأَهُ وَقَامَ بِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ مَحْشُورٍ

او بيا يې وياست ځکه چې څوک قرآن کریم زده کړي بيا يې وايي او د شپې عبادت کوي د هغه مثال د هغه کڅوړي په ډول دی چې په هغه کې

مِسْكَاتُ فَوْحٍ رِيحُهُ فِي كُلِّ مَكَانٍ وَمِثْلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ فَيَرْقُدُ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ كَمِثْلِ
جَرَابٍ وَكَيْ عَلَى مِسْكِ. رواه الترمذي والنسائي وابن ماجه.

مشک بند وي چې د هغه خوشبويي هر لوري ته خپریږي او د هغه چا حال چې قرآن يې زده کړ او په زړه کې يې پاته سوي معني نه يې وايي او نه عمل په کوي د مشکو د هغه کڅوړي په ډول دی چې د هغه خوله بنده کړي وي او مهر ور باندې لگېدلی وي. ترمذي، نسائي او ابن ماجه.

تخريج: سنن الترمذي ۱۴۴۵، رقم: ۲۸۷۶، وابن ماجه ۷۸۱۱، رقم: ۲۱۷.

تشریح: تعلموا القرآن: (قرآن زده کړئ) ددې مطلب دادی چې قرآن کریم ویل زده کړئ نه یوازې دا چې د هغه د الفاظو ادا کول زده کوئ بلکه د هغه د مفهوم، معنی او تفسیر علم تر لاسه کړئ.

ابو محمد جونبي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې قرآن زده کول او نورو ته بنودل فرض کفایه دي او مسئله داده چې په لمانځه کې د فرض قرائت په اندازه سورتونه یا آیاتونه زده کول د هر مسلمان لپاره فرض عین دي.

امام نووي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې د سورة فاتحې څخه زیات د قرآن کریم د آیاتونو یا سورتونو په یادولو کې بوختیا د نفل لمانځه تر بوختیا افضل دي ځکه چې هغه فرض کفایه دی کوم چې تر نفل لمانځه زیات اهم دی.

د ځینو متاخرینو فتوا ده چې د قرآن کریم په حفظ کې بوختیا د هغه علومو تر بوختیا افضل دي کوم چې فرض کفایه دي یعنې د کومو علومو تر لاسه کول چې فرض عین دي د قرآن کریم په حفظ کې بوخت کېدل د هغه د بوختیا څخه غوره نه دي.

د مشکو د کڅوړې مثال په دې توګه ورکړل سوی دی چې د قرآن کریم د زده کونکي او ویونکي سینه د یوې کڅوړې په ډول ده چې په هغه کې قرآن کریم د ږي په ډول دی کله چې هغه قرآن وايي نو د هغه له برکته هغه په کور کې خپریږي او د هغه اوریدونکي ته رسیږي د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چې کوم څوک قرآن کریم زده کړي مګر نه يې وايي او نه عمل په کوي نو د قرآن کریم برکت هغه ته نه رسیږي او نه نورو ته رسیږي ځکه هغه د ژي د هغه کڅوړې په ډول

سو چي د هغه خوله بنده سوي ده او د هغه په وجه نه خو د مشک خوشبويي خپريږي او نه د هغه څخه چاته گټه رسيږي .

داية الكرسي او سورة مؤمن لومړنيو اياتو ويلو برکت

﴿۲۰۴۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ حَمْدَ الْمُؤْمِنِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : چا چي (حم المؤمن

إِلَى { إِلَيْهِ الْمَصِيرُ } وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ حِينَ يُصْبِحُ حُفَظَ بِهَمَّا حَتَّى يُنْسِيَ وَمَنْ

تراليه المصير) پوري او آية الكرسي د سهار په وخت کي وويل نو هغه تر مابنم پوري په ساتنه کي وي او چا چي

قَرَأَهَا حِينَ يُنْسِيَ حُفَظَ بِهَمَّا حَتَّى يُصْبِحَ . رواه الترمذي و الدارمي و قال الترمذي هذا حديث غريب .

دا دواړه مابنم وويل نو هغه تر سهاره پوري خوندي وي . ترمذي، دارمي، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ،

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۴/۵، رقم: ۲۸۷۹، والدارمي ۵۴۱/۲، رقم: ۳۳۸۶.

تشریح: د حم څخه تراليه المصير پوري د سورة مؤمن لومړني اياتونه داسي دي :

حم ، تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهِي الْمَصِيرُ،

ژباړه: ددغه کتاب نازلېدل د الله تعالی غالب او دانال له خوا دي چي گناه بځبونکي توبه قبلونکي او سخت عذاب ورکونکي او صاحب د کرم دی د هغه څخه پرته بل معبود نسته او د هغه پر خوا بيرته واپس کېدل دي .

قران کریم په لوح محفوظ کي کله ولیکل سو؟

﴿۲۰۴۲﴾: وَعَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْفَيِّ عَامٍ أَنْزَلَ مِنْهُ

الله تعالی د آسمانو او مخکي پيدا کولو څخه دوه زره کاله وړاندي کتاب وليکي بيا ددغه کتاب څخه الله تعالی

آيَتَيْنِ خَتَمَ بِهِمَا سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَلَا يُقْرَأُ فِي دَارٍ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَيَقْرُبُهَا

دوه آياتونه نازل کړل په دې دوو آياتو سورة بقره ختمیږي په کوم کور کي چي دا آياتونه درې شپې پرله پسې وويل سي

شَيْطَانٌ. رواه الترمذي والدارمي وقال الترمذي هذا حديث غريب.

شیطان هغه کور ته نژدې نه راځي، ترمذي، دارمي ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی

تخريج: سنن الترمذي ۷۴۱۱۵، رقم: ۲۸۸۲، والدارمي ۲۴۵۱۲، رقم: ۸۸۳۳.

د سورة كهف د لومړنيو درو آياتو ويلو فضيلت

﴿۲۰۳﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ

أَوَّلِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ. رواه الترمذي وقال هذا حديث

حسن صحيح.

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي د سورة كهف اول درې آياتونه ووايي هغه به د دجال د فتنې څخه خوندي سي. ترمذي ويلي دي دا حديث حسن صحيح دی.

تخريج: سنن الترمذي ۱۴۹۱۵، رقم: ۲۸۸۶.

تشریح: په اول فصل کي د ابو درداء رضي الله عنه يو حديث تير سوی دی چي په هغه کي دا فرمايل سوي دي چي کوم څوک د سورة كهف لومړني لس آياتونه ياد کړي هغه به د دجال د فتنې څخه خوندي سي او دلته د درو آياتونه ذکر کيږي د هغه حديث په تشریح کي ددغه حديث په ذکر کولو سره په دغه دواړو حديثو کي يو مطابقت خولهته بيان سوی دی او د مطابقت دوهمه وجه دا هم کېدای سي چي مخکي خو د لسو آياتونو د يادولو پورتنی خاصيت او برکت زيری

ورکړی وو او بیا وروسته د فضل د وسعت له مخي پر درو آیاتونو ویلو باندي هم دا زیری ورکړل سو .

سورة ياسين د قرآن کریم زړه دی

﴿۲۰۳۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل : د هر شي زړه وي

وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسْ وَمَنْ قَرَأَ يَسَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَاعَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ

عَشْرَ مَرَّاتٍ . رواه الترمذي والدارمي وقال الترمذي هذا حديث غريب

او د قرآن کریم زړه سورة يس دی نو څوک چي سورة ياسين وايي د هغه لپاره د لسو قرآنو ویلو ثواب لیکل کيږي . ترمذي ، دارمي ، ترمذي ویلي دي دا حديث غريب دی .

تخريج : سنن الترمذي ۱۴۹۵ ، رقم : ۲۸۸۷ ، والدارمي ۵۴۸۲ ، رقم : ۳۴۱۶ .

تشریح : د قرآن کریم زړه سورة ياسين دی يعنې د قرآن کریم د علومو او معارف خلاصه او د هغه حاصل سورة ياسين دی په دې توگه چي په دغه سورت کي د قيامت احوال او د قرآن کریم اعلى مقاصد مذکور دي .

د سورة طه او سورة ياسين فضيلت

﴿۲۰۳۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل : الله تعالى

تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَأَ (طه) وَ (يس) قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِأَلْفِ

د آسمانو او مخکو د پيدائښت څخه زر کاله وړاندي سورة طه او سورة ياسين ولوستل ،

عَامٍ فَلَمَّا سَبَعَتِ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ طُوبَى لِمَنْ يُنْزَلُ هَذَا عَلَيْهَا وَطُوبَى

ملانکو چي دا سورتونه واوريدل نو وه يې ويل هغه امت مبارک دی چي پر هغوی به دا قرآن نازل کيږي او

زیري دي وي

لِأَجْوَابِ تَحْمِيلِ هَذَا وَطُوبَى لِمَنْ لَئْسِنَةَ تَتَكَلَّمُ بِهِذَا . رواه الدارمي

هغه زړو ته دي چي دا سورتونه يا قرآن کريم پورته کوي يعني يادوي يې او هغه ژبو ته دي خوشحالي وي چي دا قرآن يا دا سورتونه وايي .

تخريج: سنن الدارمي ۵۴۷/۲، رقم: ۳۴۱۴.

تشریح: الله تعالى دغه سورتونه وويل: ددې مطلب دادی چي الله تعالى دا سورتونه د ملائکي په مخکي ظاهر کړل او د هغوی په مخکي يې ددغه سورتونو د تلاوت ثواب بيان کړ يا دا چي الله تعالى خپلو ملائکو ته دا سورتونه وښودل او د مذکوره سورتونو معاني او مطالب يې هغوی ته الهام کړل .

د علام ابن حجر رحمته الله عليه مطابق ددې مطلب دادی چي الله تعالى خپلو ملاءکو ته حکم ورکړ چي هغوی د نورو ټولو ملائکو په مخکي دا سورتونه او د هغو فضيلت وښيي .
فلما سمعت الملائكة القرآن : دلته د قرآن څخه مراد قرائت دی يعني هغه ملائکو ددغه سورتونو قرائت واوریدی چي د قرآن څخه هم مراد طه او سورة ياسين دي لکه څرنگه چي د کلام الله د پوره مجموعې نوم قرآن دی همداسي يو څه برخي ته هم قرآن ويل کيږي نو قرآن د کل او جز دواړو نوم دی .

د سورة حم الدخان برکت

﴿۲۰۳۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای : څوک چي سورة حم دخان

فِي لَيْلَةٍ أَصْبَحَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب و عمر بن ابي خثعم الراوي يضعف وقال محمد يعني البخاري هو منكر الحديث .

د شپې ووايي نو هغه به په داسي حال کي سهار کوي چي د هغه لپاره به اويا زره ملائکي د بخښني دعاء غواړي ، ترمذي وييلي دي دا حديث غريب دی ، عمرو بن ابي خثعم ددې حديث راوي ضعيف دی ، امام بخاري وييلي دي هغه منکر الحديث دی .

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۰۱۵، رقم: ۲۸۸۸، حديث موضوع.

﴿۲۰۳۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةٍ الْجُمُعَةِ غُفِرَ لَهُ . رواه الترمذي و قال هذا حديث غريب و هشام ابو المقدام الراوي يضعف .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ثخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : شوک چي حم الدخان د جمعي په شپه ووايي نو د هغه بخښنه کيږي ، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ هشام ابو المقدام راوي ضعيف دئ .

تخريج : سنن الترمذي ۱۵۰۱۵، رقم: ۲۸۸۹.

د مسبحات فضيلت

﴿۲۰۳۸﴾: وَعَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ

د حضرت عرياض بن سارية رضي الله عنه ثخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ به ويل

الْمُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ وَيَقُولُ إِنَّ فِيهِنَّ آيَةً خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ . رواه

الترمذي و ابوداؤد و رواه الدارمي عن خالد بن معدان مرسلا و قال

الترمذي هذا حديث حسن غريب

د بېدېدو ثخه وړاندي مسبحات ويل (دغه اووه سورتونه : سبحان الذي اسرى بعبدہ، سورة حديد، سورة حشر، سورة صف، سورة جمعة، سورة تغابن، سورة اعلی) او فرمايل يې په دې سورتو کي يو آيت دئ چي تر زرو آياتو غوره دئ . ترمذي ، ابوداؤد او دارمي، دا حديث د خالد بن معدان ثخه مرسلا روايت کړئ دئ ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ .

تخريج : سنن ابی داود ۳۰۴۱۵، رقم: ۵۰۵۷، و الترمذي ۱۶۶۱۵، رقم: ۲۹۲۱.

تشریح : مسبحات هغه سورتونو ته وايي چي د هغو پيل په لفظ د سبحان، سبح، يسبح يا سبح ثخه کيږي او هغه سورتونه اووه دي ۱: سبحان الذي اسرى بعبدہ، يعني سورة بني اسرائيل، ۲: سورة حديد، ۳: سورة حشر، ۴: سورة صف، ۵: سورة جمعه، ۶: سورة تغابن، ۷: سورة اعلی .

په دغه کي یو آیت دی چي د زرو آیاتو څخه غوره دی په دې باره کي ځيني حضرات وايي چي هغه آیت : لو انزلنا هذا القرآن دی او ځيني نور وايي چي هغه آیت دادی :

(هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)

مگر د علامه طيبي رحمه الله په نزد په دغه سورتو کي یو آیت په متعین کولو سره بنودل ډېر مشکل دي چي هغه آیت دغه دی هغه وايي لکه څرنگه چي د ليلة القدر يا د جمعي په ورځ د قبولیت د ساعت په باره کي څه متعین کېدای نه سي همداسي دا آیت هم پټ دی ، علماء ليکي چي د علامه طيبي رحمه الله دغه خبره زیاته صحیح ده .

د سورة ملک فضیلت او برکت

﴿۲۰۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ سُورَةَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په قرآن کریم کي یو سورت

مِنْ الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً شَفَعَتْ لِرَجُلٍ حَتَّى غُفِرَ لَهُ وَهِيَ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ

الْمُلْكُ . رواه احمد و الترمذي و ابوداؤد و النسائي و ابن ماجة .

د ديرشو آیاتو دی ، دې سورت د یو سړي شفاعت وکړ نو هغه و بخښل سو او هغه سورت تبارک الذي بيده الملك .. دی . احمد ، ترمذي ، ابوداؤد ، نسائي او ابن ماجة .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۲/ ۲۹۹ ، ۳۲۱ ، و ابوداؤد ۱۲/ ۱۱۹ ، رقم : ۱۴۰۰ ، و الترمذي ۵/ ۱۵۱ ، رقم : ۲۸۹۱ ، و النسائي في السنن الكبرى ۶/ ۴۹۶ ، رقم : ۱۱۶۱۲ ، و ابن ماجة ۲/ ۱۲۴۴ ، رقم : ۳۷۸۶ .

تشریح : شفعت (دغه سورت شفاعت وکړ) ددې په معنی کي دوه احتمال له دي یو خو دا چي ددغه لفظ په ذریعه په ماضي زمانه کي خبر ورکړل سوی دی چي یو سړي به سورة تبارک الذي وایه او ددغه سورت به ډېر زیات قدر کوی کوم وخت چي هغه وفات سو نو دغه سورت به د الله تعالی په دربار کي شفاعت وکړ چي د هغه په نتیجه کي به هغه سړی د عذاب څخه وژغورل سو ، دوهم احتمال دادی چي شفعت د مستقبل په معنی کي استعمال سوی دی چي مطلب یې دادی کوم څوک دا سورت وایي د هغه په باره کي به دا د قیامت په ورځ شفاعت کوي او الله تعالی به د هغه شفاعت قبلوي .

﴿۲۰۵﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ ضَرَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ ثخنه روایت دی چي د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په اصحابو کي یو سړي

وَسَلَّمَ خِبَاءَهُ عَلَى قَبْرِ وَهُوَ لَا يَحْسِبُ أَنَّهُ قَبْرٌ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ

پریو قبر خیمه ودرول او د هغه فکر نه وو چي دا قبر دی، ناڅاپه هغه ولیدل چي هغه سړی

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ حَتَّى خَتَمَهَا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

تبارک الذي بيده الملك وايي ترڅو چي هغه سورة ختم کړ، هغه صحابي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي دا پېښه بيان کړل،

النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هِيَ الْمَانِعَةُ هِيَ الْمُنْجِيَةُ تُنْجِيهِ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ.

رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب.

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل: دا سورة (د گناهو ثخنه) منع کونکی دی، خلاصون وړکونکی دی او ويونکي ته د الله د عذاب ثخنه خلاصون وړکوي. ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۱۵، رقم: ۲۸۹۰.

تشریح: چيري چي دا احتمال دی چي خیمه درونکي په هغه قبر کي د مړي ثخنه د سورة ملک تلاوت د خوب په حالت کي اوریدلی دی نو هلته دا احتمال هم سته چي د بيداری په حالت کي به يې اوریدلی وي بلکه زیات صحيح هم دادی.

سورة ملک منع کونکی دی: ددې مطلب دادی چي دغه سورت د خپل ويونکي د قبر د عذاب ثخنه يا د گناهونو چي د قبر د عذاب باعث وي ساتونکی وي يا دا چي خپل ويونکی ددې ثخنه ساتي چي د حشر په ورځ هغه ته تکليف ورسېږي.

د خوب ثخنه مخکي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم معمول

﴿٢٠٥١﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ ثخنه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به تر هغه وخته پوري نه بېدېدی ترڅو

الْم تَنْزِيلُ وَتَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ. رواه احمد والترمذي والدارمي و

قال الترمذي هذا حديث صحيح وكذا في شرح السنة وفي المصابيح غريب

سورة الم تنزيل او تبارک الذي بيده الملك به يبي نه وويل، احمد، ترمذي، دارمي، او ترمذي ويلي دي دا حديث صحيح دئ

تخريج: الامام احمد في مسنده ۳/۳۴۰، والترمذي ۵/۱۵۲، رقم: ۲۸۹۲، والدارمي ۲/۵۴۷، رقم: ۳۴۱۱، والبغوي في شرح السنة ۴/۴۷۲، رقم: ۱۲۰۷، ومصابيح السنة ۲/۱۲۳، رقم: ۱۵۵۴.

تشریح: د امام ترمذي رحمه الله په نزد خو دا حديث صحيح دئ همداسي امام محي السنة هم دغه حديث ته صحيح ويلي دي مگر په مصابيح کي يې ويلي دي چي دا حديث غريب دئ لکه چي په ثرگنده د دوي په قول کي تضاد معلوم يږي مگر د حقيقت په اعتبار د دوي په قول کي څه تضاد نسته ځکه د يوه حديث غريب کېدل د هغه د صحيح کېدو خلاف نه دئ وجه يې داده چي داسي هم کيږي چي يو حديث په فني او اصطلاحي توگه غريب وي مگر د حقيقت په اعتبار هغه صحيح وي.

د سورة زلزال، اخلاص او کافرون فضيلت

﴿۲۰۵۲﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما او انس بن مالك رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا زُلْزِلَتْ تَعْدِلُ نِصْفَ الْقُرْآنِ وَقُلُّهُ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثُ

سورة اذا زلزلت الارض د نيم قرآن سره سم دئ او قل هو الله احد د دريمي برخي

الْقُرْآنِ وَقُلُّهُ يَأْتِيهَا الْكَافِرُونَ تَعْدِلُ رُبْعَ الْقُرْآنِ . رواه الترمذي

قرآن سره سم دئ . او قل يا ايها الكافرون د څلورمې برخي قرآن سره سم دئ . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵/۱۵۳، رقم: ۲۸۹۴.

تشریح: په قرآن کریم کي مبداء او معاد بيان سوی دئ، اذا زلزلت الارض هم په ډېر ښه او مؤثر انداز کي بيان سوی دئ ځکه دا سورت د نيم قرآن برابر سو، قل هو الله احد د دريمي برخي د قرآن برابر کېدو وجه د لومړني فصل د حديث په تشریح کي بيان سوي دي.

قل يا ايها الكافرون د څلورمې برخي د قرآن برابر په دې توگه دئ چي په قرآن کریم کي توحيد، نبوت، احکام او قصص دا څلور مضامين مذکور دي او په قل يا ايها الكافرون کي د توحيد ډېر اعلى بيان دئ ځکه دا سورت د څلورمې برخي قرآن برابر سو.

د سورة حشر داخري درواياتو فضيلت

﴿۲۰۵۳﴾: وَعَنْ مُعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ

د حضرت معقل بن يسار رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : چا چې

قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ

په سهار کي درې واره (أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) وويل

الرَّجِيمِ وَقَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ

او درې آياتونه يې د سورة حشر د پای څخه ولوستل نو الله تعالى پر هغه اويا زره ملائکي ټاکي

مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمَسِّيَ وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ

چې تر مابنډام پوري پر هغه رحمت لېږي او د هغه لپاره دعا کوي او که هغه په دغه ورځ مړ سي نو شهيد به مړ سي او څوک چې

قَالَهَا حِينَ يُمَسِّي كَانَ بِتِلْكَ الْمُنْزِلَةِ. رواه الترمذي و الدارمي و قال

الترمذي هذا حديث غريب .

دا کلمات او آياتونه د مابنډام په وخت کي ووايي نو د هغه هم دغه مرتبه ده . ترمذي ، دارمي ، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ .

تخريج : سنن الترمذي ۱۶۷۵، رقم : ۲۹۲۲. والدارمي ۵۵۰۱۲، رقم : ۳۴۲۵.

هره ورځ سل واره د قل هو الله احد ويلو تاثير

﴿۲۰۵۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چې هره ورځ

مِائَتِي مَرَّةٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مُجِبِي عَنْهُ ذُنُوبُ خَمْسِينَ سَنَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ

عَلَيْهِ دَيْنٌ . رواه الترمذي والدارمي و في روايته خمسين مرة ولم يذكر

الا ان يكون عليه دين .

دوه سوه واره قل هو الله احد ... ووايي نو د هغه د پنخوسو کالو گناهونه ليري کيږي مگر د پور گناه يې نه بخښل کيږي . ترمذي، دارمي، او په يوه روايت کي ددوو سوو پر خای د پنخوسو الفاظ دي او په دې روايت کي د پور لفظ نسته .

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۴/۵-۱۵۵، رقم: ۲۹۸۹، والدارمي ۵۵۳/۲، رقم: ۳۴۳۸.

تشریح: الا ان يكون عليه دين (مگر دا چي پر هغه پور باندې وي) ددې دوه مطلبه کېدای سي يو خو دا چي د پور گناه نسي معاف کېدای دوهم دا چي د چا پر ذمه د پور نه ادا کولو گناه وي نو د هغه نوري گناوي هم نسي معاف کېدای يعني په دغه صورت کي ددغه سورة ويل به هيڅ تاثير نه کوي، د دين (پور) څخه مراد د بندگانو حقوق دي .

د خوب څخه مخکي قل هو الله احد ويل

﴿۲۰۵۵﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنَامَ عَلَى

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي پر خپله بستره

فِرَاشِهِ فَنَامَ عَلَى يَمِينِهِ ثُمَّ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يَقُولُ

د بېده کېدو اراده وکړي نو پکار ده چي پر راسته اړخ پريوځي او بيا سل واره قل هو الله احد ووايي کله چي د قيامت ورځ راسي نو الله تعالی به ده ته فرمايي

لَهُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا عَبْدِي ادْخُلْ عَلَى يَمِينِكَ الْجَنَّةَ. رواه الترمذي و

قال هذا حديث حسن غريب

اې زما بنده ! ته په جنت کي د راسته اړخ څخه داخل سه . ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی .

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۴/۵-۱۵۵، رقم: ۲۸۹۸.

تشریح: پر راسته اړخ پريوتل سنت دي، څوک چي د بېده کېدو پر وخت پر راسته اړخ پريوځي قل هو الله احد ووايي نو يو خو هغه د رسول الله ﷺ اطاعت وکړ دوهم هغه داسي سورت ووايه چي په هغه کي د الله تعالی صفات بيان سوي دي ځکه نو داسي کس ته د پور تني نيکبختی زيری ورکړل سوی دی .

په دغه حدیث شریف کي دې ته اشاره ده چي په جنت کي کوم باغونه او ماڼۍ د جنت راسته خوا ته دي هغه به تر هغه باغونو او ماڼیو غوره دي کوم چي د جنت چپه خوا ته دي .

د سورة اخلاص فضيلت

﴿۲۰۵۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَقَالَ وَجَبْتُ قُلْتُ وَمَا وَجَبْتُ قَالَ الْجَنَّةُ . رواه مالك والترمذي والنسائي .

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د يو سړي څخه قل هو الله احد ويل واورېدل ، نو رسول الله ﷺ وفرمايل : واجب سو ، ما پوښتنه وکړه څه شي واجب سو ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : د دې سړي لپاره جنت واجب سو ، مالک ، ترمذي ، نسائي .

تخريج : الامام مالک في الموطا ۲۰۸۱۱ ، رقم : ۱۸ ، والترمذي ۱۵۴۱۵ ، رقم : ۲۸۹۷ ، والنسائي ۱۷۱۱۲ ، رقم : ۹۹۳ .

تشریح : د جنت واجب کېدل محض د الله تعالی فضل او کرم او د هغه د وعدې سبب دی چي هغه د خپل نیک او پیروکاره بندگانو په باره کي فرمایلي ده .

د سورة کافرون فضيلت

﴿۲۰۵۷﴾: وَعَنْ فَرْوَةَ بْنِ نُوْفَلٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي شَيْئًا

فروة بن نوفل د خپل پلار څخه روايت کوي چي هغه وويل ما رسول الله ﷺ ته عرض وکړ اې د الله رسوله ! ما ته يو داسي شی راوښيه

أَقُولُهُ إِذَا أُوْتِيتُ إِلَى فِرَاشِي فَقَالَ اقْرَأْ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشِّرْكِ . رواه الترمذي وابوداؤد والدارمي .

چي د شپې بسترې ته د تللو په وخت کي يې ووايم ، رسول الله ﷺ وفرمايل : قل يا ايها الكافرون وايه ځکه چي دا سورت د شرک څخه بيزاري څرگندوي . ، ترمذي ، ابوداؤد او دارمي .

تخريج : سنن الترمذي ۴۴۲۱۵ ، رقم : ۳۴۳۰ ، وابوداؤد ۳۰۳۱۵ ، رقم : ۵۰۵۵ ، والدارمي ۵۵۱۱۲ ، رقم : ۳۴۲۷ .

د سورة فلق او سورة الناس وظيفه

﴿۲۰۵۸﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې موږ د رسول الله ﷺ سره سفر کوئ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الْجُحْفَةِ وَالْأَبْوَاءِ إِذْ غَشِيَتْنَا رِيحٌ وَظُلُمَةٌ شَدِيدَةٌ فَجَعَلَ

د جحفه او ابواء په منځ کي چي تيزي هواء او تاریکی موږ ايسار کړو ،

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَعَوَّذُ بِأَعُوذِ رَبِّ الْفَلَقِ وَأَعُوذِ رَبِّ النَّاسِ

رسول الله ﷺ قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس ويلو سره دعاء کول پيل کړل

وَيَقُولُ يَا عُقْبَةُ تَعَوَّذْ بِهِمَا فَمَا تَعَوَّذَ بِمِثْلِهِمَا . رواه ابوداؤد .

او ما ته يې وويل اي عقبه ! ته هم ددې دوو سورتو په ذريعه پناه غواړه ځکه چي په دې اړه دا

دواړه سورتونه ترټولو غوره دي . ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۱۵۳۲، رقم: ۱۴۶۳.

﴿۲۰۵۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خُبَيْبٍ قَالَ خَرَجْنَا فِي لَيْلَةٍ مَطِيرَةٍ وَظُلُمَةٍ

د حضرت عبد الله بن خبيب رضي الله عنه څخه روايت دئ چې موږ د باران په يوه شپه کي چي ډيره تاریکي

شَدِيدَةٍ نَطْلُبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فَأَذْرَكْتُهُ فَقَالَ قُلْ

وهد رسول الله ﷺ په لته کي ووتلو، نو موږ رسول الله ﷺ پيدا کړ، رسول الله ﷺ چي موږ

وليدلو نو وه يې فرمايل: ووايه،

قُلْتُ مَا أَقُولُ قَالَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوَّذَتَيْنِ حِينَ تُمْسِي وَتُصْبِحُ ثَلَاثَ

ما عرض وکړ اي د الله رسول له ! څه ووايم؟ رسول الله ﷺ راته وفرمايل: قل هو الله احد، قل

اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس . سهار او ماښام درې درې

مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ . رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي .

واره وایه، ستا لپاره د هر شي بس دي . ترمذي، ابوداؤد، نسائي .

تخریج: سنن ابی داود ۳۲۰/۵، رقم: ۵۰۸۲، والترمذي ۵۳۰/۵، رقم: ۳۵۷۵، والنسائي ۲۵۰/۸، رقم: ۵۴۴۳.

﴿۲۰۶۰﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اقْرَأْ سُورَةَ هُودٍ أَوْ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روایت دی چې ما عرض وکړ اې د الله رسول! ایا (د پناه تر لاسه کولو لپاره) زه سورة هود یا

سُورَةَ يُوسُفَ قَالَ لَنْ تَقْرَأَ شَيْئًا أَبْلَغَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ قُلِّ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ .

رواه احمد والنسائي والدارمي .

سورة يوسف وایم؟ رسول الله ﷺ راته وفرمایل: په دې اړه د الله ﷻ په نزد د قل اعوذ برب الفلق څخه بل غوره شی نسته . احمد، نسائي او دارمي .

تخریج: الامام احمد في مسنده ۱۴۹/۴، ۱۵۹، والنسائي ۱۵۸/۲، رقم: ۹۵۲، والدارمي ۵۵۳/۲، رقم: ۳۴۳۹.

تشریح: لن تقرا شیئا ابلغ عند الله: ددې مطلب دادی چې د آفاتو، شر او مصیبت څخه د پناه غوښتلو په اړه دا سورت یعنې قل اعوذ برب الفلق څخه کامل او غوره هیڅ بل سورت نسته ځکه دا سورت تر ټولو زیات کامل دی چې په هغه کې د هر مخلوق د شر او فساد څخه پناه غوښتل سوې ده، قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق: ته وایه چې زه د سحر د شر څخه د ټولو مخلوقاتو د مالک پناه غواړم .

علامه طيبي رحمته الله علیه فرمایي چې ددې مطلب دادی چې د پناه غوښتلو په اړه د دغه دواړو سورتونو یعنې قل اعوذ برب الناس او قل اعوذ برب الفلق څخه زیات کامل بل هیڅ سورت نسته . ابن مالک رحمته الله علیه وایي چې ددغه جملې څخه مقصد ددغه دواړو سورتونو په ذریعه د پناه غوښتلو شوق ورکول دي یعنې د علامه طيبي او ابن مالک د دواړو د قول خلاصه داده چې په دغه ارشاد کې یوازې یو سورت یعنې قل اعوذ برب الفلق ذکر سوی دی او د قرینې څخه دوهم سورت یعنې قل اعوذ برب الناس هم مفهوم کیږي ځکه دلته دواړه سورتونه مراد دي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د قرآن کریم د پیروي کولو حکم

﴿۲۰۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَبُوا الْقُرْآنَ وَاتَّبِعُوا غَرَائِبَهُ وَغَرَائِبُهُ فَرَائِضُهُ وَحُدُودُهُ.

د ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د قرآن معاني بیان کړئ او د غرائبو پیروي وکړئ او د قرآن غرائب د هغه فرضونه او حدود دي یعني امرونه او منعي. بیهقي

تخریج: البیهقي فی شعب الایمان ۴۲۷/۲، رقم: ۲۲۹۳.

د لغاتو حل: أعربوا: ای بینوا ما فی القرآن من غرائب اللغة وبدائع الاعراب. (معاني بيانول).

تشریح: ددې وضاحت سوی دی چې د قرآن کریم غرائب څه دي، فرمایي چې د قرآن کریم فرائض او د هغه حدود د هغه غرائب دي اوس په دې هم پوه سئ چې د فرائضو او حدود څخه مراد منهیات دي یعني هغه شیان چې د هغه څخه منع فرمایل سوې ده، خلاصه دا چې د قرآن کریم د اطاعت او پیروي مطلب دادی چې قرآن کریم د کومو شیانو حکم ورکړی دی هغه وکړل سي او د کومو شیانو څخه چې یې منع کړې ده د هغو څخه پرهیز وکړل سي.

د قرآن کریم ویلو فضیلت

﴿۲۰۲۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: په لمانځه کي قرآن ویل

الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ

غوره دی تر ماسیواد لمانځه ویلو څخه، او پرته تر لمانځه ویلو د تسبیح او تکبیر څخه غوره

الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّسْبِيحُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ

دی، او تسبیح او تکبیر تر صدقې غوره دی

وَالصَّدَقَةُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ.

فريج: البيهقي في شعب الايمان ۴۱۳/۲، رقم: ۲۲۴۳.

شويج: لکه څرنگه چي د لمانځه په حالت کي د قرآن کریم ويل د لمانځه څخه پرته ويلو څخه وړه دی همدارنگه د لمانځه څخه پرته په نورو وختونو کي د قرآن کریم تلاوت د تسبیح او کبیر او نورو اورادو او اذکارو څخه افضل دی ځکه قرآن کریم نه یوازې دا چي الهي کلام دی لکه په دې کي د الله تعالی احکام هم مذکور دي .

تسبیح او تکبیر او نورو اوراد او اذکار د الله تعالی په لار کي د خپل مال خرڅ کولو څخه فضل دي که څه هم مشهوره داده چي عبادت هغه دی چي د هغه فائده د خپل ذات څخه پرته نورو ته هم ورسیږي مثلاً صدقه افضل ده تر عبادت لازم (مثلاً تسبیح او اذکار وغیره) چي د هغه څخه گټه یوازې خپل تر ځان پوري محدود وي مگر دا خبره د ذکر څخه پرته د نورو عباداتو سره خاص ده ذکر ددې څخه مستثنی دی ځکه چي د الله تعالی ذکر تر ټولو لوی او تر ټولو افضل دی (د دې مطلب دا سو چي د الله تعالی ذکر تر ټولو متعدیه عباداتو افضل دی مگر په دې باره کي دا خبره یاد ساتل پکار دي چي د دین تعلیم ددغه حکم څخه مستثنی دی ځکه چي محض ذکر د دین د تعلیم او تعلم څخه غوره نه دی په کتاب العلم کي چي کوم حدیثونه تیر سوي دي د هغو څخه دا خبره په وضاحت معلومیږي چي د علم دین تعلیم او تعلم د ذکر څخه افضل دی بلکه حقیقت خو دادی چي علم دین د ذکر د ډول څخه دی) لکه څرنگه چي په صحیح حدیثونو کي فرمایل سوي دي چي د الله تعالی ذکر د الله تعالی په لار کي د سرو او سپینو زرو د خرڅ کولو څخه غوره او افضل دی .

صدقه تر روژې زیات ثواب لري يعني د الله تعالی په لار کي او د هغه د رضا لپاره خپل مال مصرف کول د نفلي روژې څخه افضل دی ځکه چي د صدقې فائده متعدیه ده يعني ددې څخه نورو خلکو ته هم فائده رسیږي او د روژې فائده یوازې تر خپل ځان پوري محدود ده مگر د روژې په اړه دا حدیث هم په ذهن کي ساتل پکار دي چي الله تعالی فرمایي د انسان پر هر عمل لس برابر ثواب حاصلیږي مگر روژه زما لپاره ده او زه به ددې جزاء ورکوم (يعني د روژې ثواب لا محدود دی) .

په دغه دواړو روایتو کي په ظاهره اختلاف معلومیږي ځکه د اول روایت څخه معلومیږي چي صدقه تر روژې افضله ده او ددغه روایت خلاصه داده چي روژه د صدقې څخه افضله ده علماء کرام لیکي چي په دغه مطابق سره دا ظاهري تضاد ختمیږي چي د افضیلت په اعتبار غوره دی او روژه دارد الله تعالی صفت اختیاروي په دې توگه چي هغه د خوراک او څښاک

خنه ځان منعه کوي .

قرآن کریم ته په کتلو سره ویل تر یاد ویلو غوره دی

﴿۲۰۲۳﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَوْسٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ

حضرت عثمان بن عبدالله بن اوس الثقفی (رض) د خپل نیکه څخه روایت کوي چي

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِرَاءَةُ الرَّجُلِ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِ الْمُصْحَفِ
أَلْفُ دَرَجَةٍ وَقِرَاءَتُهُ فِي الْمُصْحَفِ تُضَعَّفُ عَلَى ذَلِكَ إِلَى أَلْفِي دَرَجَةٍ .

رسول الله ﷺ وفرمايل : د قرآن په یاد ویل زړه درجې ثواب لري او قرآن کریم ته په کتلو سره ویل
دوه زره درجې ثواب لري .

تخریج : البیهقي في شعب الایمان ۴۰۷۸۲، رقم : ۲۲۱۸.

تشریح : مطلب دادی چي قرآن کریم ته په کتلو د تلاوت ثواب تر بېله کتلو تلاوت زیات دی
او په دې کي د تلاوت د زیاتوب وجه داده چي په قرآن کریم کي کتونکی ته په تلاوت کي غور
او فکر او خشوع زیاته حاصلیږي د قرآن کریم زیارت ور په برخه کیږي او قرآن کریم ته لاس ور
وړل کیږي هغه لوړیږي همدارنگه نه یوازې دا چي د قرآن کریم د عظمت او احترام اظهار کیږي
بلکه څرنگه چي منقول دي د قرآن کریم زیارت هم عبادت دی اکثر صحابه کرامو او تابعینو به د
قرآن کریم په کتلو سره تلاوت کوی د حضرت عثمان رضی الله عنه په باره کي منقول دي چي د تلاوت په
وخت کي قرآن کریم ته د کتلو په وجه د هغه سره دوه قرآن کریمه د څیړي کېدو حالت ته رسیدلي وه .

د زړه زنگ لیري کول

﴿۲۰۲۴﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ هَذِهِ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : دغه

الْقُلُوبُ تَصْدَأُ كَمَا يَصْدَأُ الْحَدِيدُ إِذَا أَصَابَهُ الْمَاءُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا

زړونه زنگ نیسي لکه څنگه چي اوسپنه په اوبو سره زنگ نیسي، پوښتنه ورسول : ای دالله

رسوله ! کوم شی

جَلَاؤُهَا؟ قَالَ كَثْرَةُ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ . روى البيهقي الأحاديث الأربعة في شعب الإيمان .

زړونه ځلانده کوي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: مرگ ډير يادوئ او قرآن کريم وایاست. بيهقي دا څلور سره حديثونه په شعب الايمان کي روايت کړي دي.

تخریج: البيهقي في شعب الايمان ۲/۳۵۳، رقم: ۲۰۱۴.

تشریح: مطلب دادی چي د گناه او معصیت صادرېدل او په نیکيو کي د غفلت په وجه زړه ته زنگ لگيږي نو د زړه د رڼا ذریعه وښودل سوه چي مرگ زیات یادول او د قرآن کريم په تلاوت کي په بوختیا سره زړه ته رڼا ترلاسه کيږي.

تر ټولو ستر سورت

﴿۲۰۶۵﴾: وَعَنْ أَيُّفَعِ بْنِ عَبْدِ الْكَلَاءِ قَالَ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ سُورَةٍ

د حضرت ایفَع بن عبد الکلاعي رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي یو سړي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي په قرآن کريم کي کوم سورت تر ټولو لوی دی؟

الْقُرْآنِ أَعْظَمُ؟ قَالَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) قَالَ فَأَيُّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَعْظَمُ؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: قل هو الله احد. بيا هغه پوښتنه وکړه بل کوم آيت عظيم دی؟

قَالَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) قَالَ فَأَيُّ آيَةٍ يَا نَبِيَّ اللَّهِ

رسول الله ﷺ وفرمايل: آية الكرسي، بيا يې پوښتنه وکړه اې د الله رسوله! تاسو د خپل ځان او

تُحِبُّ أَنْ تُصِيبَكَ وَأُمَّتُكَ؟ قَالَ خَاتِمَةُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فَإِنَّهَا مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَةِ

امت لپاره کوم آيت خوښوئ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: د سورة بقرې آخري آياتونه ځکه دغه د

الله جل جلاله د رحمت د خزاني څخه

اللَّهُ تَعَالَى مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ أَعْطَاهَا هَذِهِ الْأُمَّةَ لَمْ تَتْرُكْ خَيْرًا مِنْ خَيْرِ

الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ . رواه الدارمي

او د الله ﷻ تر عرش لاندې نازل سوي دي او دا آیاتونه هغه زما امت ته داسې ورکړي دي چي په دې کي د دين او دنيا دواړو ښېگڼې پرتې دي . دارمي

تخريج: سنن الدارمي ۵۴۰/۲، رقم: ۳۳۸۰.

تشریح: مخکي يو حديث تېر سوی دی چي په هغه کي سورة فاتحه ته ډېر لوی او تر ټولو عظيم سورت ويل سوي دي او دلته قل هو الله احد ته تر ټولو عظيم الشان سورت ويل کيږي که څه هم په دغه دواړو حديثو کي په څرگنده تضاد معلومیږي مگر په حقيقت کي څه تضاد او اختلاف نسته ځکه سورة فاتحه په دې اعتبار عظيم الشان سورت دی چي دا د الله تعالی پر حمد ، دعاء او عبادت باندي مشتمل دی او د قرآن کریم خلاصه ده او سورة اخلاص (قل هو الله احد) په دې اعتبار سره تر ټولو عظيم الشان دی چي په دې کي د الله تعالی د وحدانيت صفت په ډېر لوړ او بليغ انداز کي بيان سوی دی .

د سورة بقره د آخري برخي څخه امن الرسول تر پايه سورت مراد دی دلته د پوښتنه کونکي په جواب کي د رسول الله ﷺ د ارشاد خلاصه داده چي زه دا خبره خوښوم او زما په نزد د شي محبوب دی چي د سورة بقره د آخري برخي د آیاتو ثواب او برکت ماته او زما امت ته د ټول قرآن د برکت او فائدي څخه مخکي ورسېږي ځکه دغه آیاتونه د دين او دنيا پر ټولو خبرو باندي حاوي دي ، په دغه ټولو آیاتو کي د امن الرسول څخه اشاره ده د اسلام او احکامو اطاعت او پابندي ته ، والیک المصير کي اشاره ده په آخرت کي د عمل جزا ته او په لا يکلف الله نفسا .. کي اشاره ده د دنيوي او آخروي گټو ته .

سورة فاتحه شفاء ده

﴿ ۲۰۲۲ 〉: وَعَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ مَرْسَلًا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي

فَاتِحَةِ الْكِتَابِ شِفَاءٌ مِّنْ كُلِّ دَاءٍ . رواه الدارمي والبيهقي في شعب الإيمان

د حضرت عبد الملك بن عمير رضي الله عنه څخه مرسلا روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : سورة فاتحه د هري ناروغۍ لپاره شفاء ده . دارمي ، بيهقي په شعب الايمان کي

تخريج: سنن الدارمي ۵۳۸/۲، رقم: ۳۳۷۰، البيهقي في شعب الايمان ۴۵۰/۲، رقم: ۲۳۷۰.

تشریح: مطلب دادی چي که چيري يو څوک سورة فاتحه په ايمان او يقين سره ووايي نو ددې برکته د ديني ، دنيوي ، ظاهري باطني د هر ډول ناروغۍ او مصيبت څخه شفا او خلاصون تر

لاسه کيڙي .

علماء کرام ليکي چي په هر ډول بدني او روحاني ناروغۍ کي د سورة فاتحې په ليکلو سره هغه خټل، خښل يا زړول گټه رسوي او ناروغ ته سکون تر لاسه کيږي .

د سورة آل عمران فضيلت

﴿۲۰۶﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانٍ قَالَ مَنْ قَرَأَ آخِرَ آلِ عِمْرَانَ فِي لَيْلَةٍ كُتِبَ

لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ . رواه الدارمي

د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه څخه روايت دى چي څوک چي د سورة آل عمران آخري برخه د شپې تلاوت کړي نو د هغه لپاره د شپې د قيام (تهجد) ثواب ليکل کيږي . دارمي

تخريج: سنن الدارمي ۵۴۴/۲، رقم: ۳۳۹۶.

تشریح: د آل عمران د آخري برخي څخه: ان في الخلق السموات والارض ... تر پايه پوري آياتونه مراد دي، د شپې مطلب د شپې ابتدايي برخه هم کېدای سي او آخري برخه هم يعني د شپې په ابتداء کي دغه آياتونه ووایي يا د شپې په آخري برخه کي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په اړه دا نقل سوي دي چي د تهجد لمانځه لپاره به پورته کېدی نو هغه وخت به يې اودس وغيره څخه مخکي دغه آياتونه ويل .

سورة آل عمران د جمعي په ورځ ويل

﴿۲۰۷﴾: وَعَنْ مَكْحُولٍ قَالَ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَلَّتْ

عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّيْلِ . رواها الدارمي

د حضرت مکحول رضي الله عنه څخه روايت دى څوک چي د جمعي په ورځ سورة آل عمران ووایي نو د هغه لپاره تر شپې پوري ملائکي دعاء او استغفار کوي . دارمي

تخريج: سنن الدارمي ۵۴۴/۲، رقم: ۳۳۹۷.

د سورة بقره اخري درې اياتونه بنځو ته بنوول

﴿۲۰۸﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت جبير بن نفير رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالى

خَتَمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ بِآيَتَيْنِ أُعْطِيَتْهُمَا مِنْ كَنْزِهِ الَّذِي تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَعَلَّمُوهُنَّ

سورة بقره پر دوو آیاتو ختم کړې ده دا دواړه آیاتونه ماته د هغه خزاني څخه را کړل سوي دي چي تر عرش لاندي ده دا آیاتونه خپله زده کړئ

وَعَلَّمُوهُنَّ نِسَاءَ كُمْ فَإِنَّهَا صَلَاةٌ وَقُرْبَانٌ وَدُعَاءٌ . رواه الدرامي مرسلًا

او خپلو ازواجو ته يې وښايست ځكه چي دا آیاتونه رحمت دي د الله تعالى د نژديوالي ذريعه دي او دعاوي دي . دارمي مرسلا .

تخريج : سنن الدارمي ۵۴۲۱۲، رقم : ۳۳۹۰.

د جمعي په ورځ د سورة هود ويلو حكم

﴿۲۰۷۰﴾: وَعَنْ كَعْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِقْرُؤُوا سُورَةَ

هُودٍ يَوْمَ الْجُمُعَةِ . رواه الدرامي مرسلًا .

د حضرت كعب رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : د جمعي په ورځ سورة هود وايست . دارمي مرسلا .

تخريج : سنن الدارمي ۵۴۵۱۲، رقم : ۳۴۰۳.

د جمعي په ورځ د سورة كهف ويلو حكم

﴿۲۰۷۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ

الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ النُّورُ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ . رواه البيهقي في الدعوات الكبير

د ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : څوك چي د جمعي په ورځ سورة كهف تلاوت كړي نو د هغه لپاره د دوو جمعو په منځ كي د ايمان نور ځلانده كيږي . بيهقي .

د سورة الم تنزيل ويلو برکت

﴿۲۰۷۲﴾: وَعَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ قَالَ إِقْرُؤُوا الْمُنَجِّيَّةَ وَهِيَ (آلم تنزيل)

د حضرت خالد بن معدان رضي الله عنه څخه روايت دى چي خلاصون وركوونكى سورت وايست او هغه

الم تنزیل دی

فَإِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَقْرَأُهَا مَا يَقْرَأُ شَيْئًا غَيْرَهَا وَكَانَ كَثِيرُ الْخَطَايَا

حُكْم چي ماته دا خبره څرگنده سوې ده چي يو سړي به دا سورت وايه او ددې پرته به يې هيڅ شې نه وايه او هغه سړی ډير گناهکار وو،

فَنَشَرْتُ جَنَاحَهَا عَلَيْهِ قَالَتْ رَبِّ اغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ كَانَ يُكْثِرُ قِرَاءَتِي فَشَفَعَهَا

دې سورت پر هغه بازوگان خپاره کړل او ويل يې اې پروردگاره! دی وبخښې حُکْم چي ده به زه ډير ويلم، نو الله تعالی يې شفاعت قبول کړ،

الرَّبُّ تَعَالَى فِيهِ وَقَالَ اكْتُبُوا لَهُ بِكُلِّ خَطِيئَةٍ حَسَنَةً وَارْفَعُوا لَهُ دَرَجَةً وَقَالَ

او وه يې فرمايل: دده د هري گناه په بدله کي يوه نيکي وليکئ او دده درجه پورته کړئ او خالد

أَيْضًا إِنَّهَا تُجَادِلُ عَنْ صَاحِبِهَا فِي الْقَبْرِ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ مِنْ كِتَابِكَ

هم وويل چي دا سورت د خپل ويونکي د لوري جگړه کوي او وايي اې الله! که زه ستا د کتاب

فَشَفِّعْنِي فِيهِ وَإِنْ لَمْ أَكُنْ مِنْ كِتَابِكَ فَاْمُحْنِي عَنْهُ وَإِنَّهَا تَكُونُ كَالطَّيْرِ

څخه يم نو زما شفاعت دده په حق کي قبول کړې او که ستا په کتاب کي نه يم نو ما د خپل کتاب څخه ليري کړې، حضرت خالد وويل: دا سورت به په قبر کي د يو مرغ په ډول وي

تَجْعَلُ جَنَاحَهَا عَلَيْهِ فَتَشْفَعُ لَهُ فَتَمْنَعُهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَقَالَ فِي (تَبَارَكَ)

چي خپل وزر به پر خپل ويونکي کښيږدي او د هغه شفاعت به کوي او دی به د قبر د عذاب څخه ژغوري او خالد وويل د سورة تبارک الذي بيده الملك

مِثْلَهُ وَكَانَ خَالِدٌ لَا يَبِيتُ حَتَّى يَقْرَأُهَا وَقَالَ طَاوُوسٌ فَضَّلْنَا عَلَى كُلِّ سُورَةٍ

فِي الْقُرْآنِ بَسِيتَيْنِ حَسَنَةً. رواه الدارمي

په اړه هم داسي خبره ده. او خالد چي به تر څو پوري دا دوه سورتونه ونه ويل د شپې به نه بیده کېدی، او طاووس راوي وويل چي دې دوو سورتو ته د قرآن پر نورو سورتو په اندازه د شپېتو

نيکيو عظمت ورکړل سوی دی . دارمي

تخریج: سنن الدارمي ۵۴۶۱۲، رقم: ۳۴۰۸.

تشریح: حضرت خالد رضی اللہ عنہ یو جلیل القدر تابعي دی د اوو یا ۷۰ صحابه کرامو د لیږني او صحبت شرف ورته حاصل دی ، همدارنگه طاوس رضی اللہ عنہ هم د مشهورو تابعینو څخه دی ، د خالد او طاووس دواړو څخه پورتنی ذکر سوي روایتونه که څه هم مرسل دی چي دلته د صحابي واسطه ذکر سوې نه ده مگر په حکم کي مرفوع دي ځکه دا ډول خبري یوازي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه معلومیدای سي چي د صحابي په ذریعه تابعي ته رسیدلي وي ځکه نو دا خبره په ذهن کي ساتل پکار دي چي دغه روایتونه د دغه حضراتو خپل اقوال نه دي بلکه مرفوع روایتونه دي .

پر هغه یې خپل وزر خپور کړ: ددې مطلب دادی چي هغه سورت یا د هغه ثواب د مرغه شکل اختیار کړ او خپل وزر یې پرویونکي خپور کړ چي پر هغه سایه وکړي یا دا چي هغه د خپل رحمت وزر خپاره کړل یعنی په خپل پناه کي یې واخیستی او د هغه له خوا یې شفاعت او وکالت وکړ په قبر کي جگړه کوي: ددې مطلب دادی چي کوم څوک دا سورت همېشه وایي نو په قبر کي د عذاب د سپکوالي یا په قبر کي د پراخۍ او وسعت یا دا ډول نورو اسانیو او سهولت شفاعت کوي، د حضرت طاوس رضی اللہ عنہ د روایت الفاظ دادي چي دغه دواړو سورتو ته د قرآن کریم پر هر سورت فضیلت ورکړل سوی دی دا د هغه صحیح روایت خلاف نه دی چي سورة بقره د سورة فاتحې وروسته د قرآن کریم تر ټولو سورتونو افضل دی ، د سورة بقره فضیلت په دې اعتبار دی چي په دې کي ډېر لوړ او اعلی مضامین مذکور دي او په دغه دواړو سورتو ته ځکه فضیلت حاصل دی چي دا خپل ویونکي د قبر د عذاب څخه ساتي .

د سورة یاسین په ویلو سره حاجتونه پوره کیږي

﴿۲۰،۲۱﴾: وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ

قَرَأَ (یس) فِي صَدْرِ النَّهَارِ قُضِيَتْ حَوَائِجُهُ. رواه الدارمي مرسلا

د حضرت عطاء بن ابی رباح رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ماته څرگنده سوې ده چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دا فرمایلي دي چي څوک د ورځي په پیل کي سورة یاسین ووايي د هغه حاجتونه پوره کیږي .
دارمي مرسلا

تخریج: سنن الدارمي ۵۴۹۱۲، رقم: ۳۴۱۸.

د زکندن په وخت کې د سورة ياسين ويلو حکم

﴿۲۰۴﴾: وَعَنْ مُعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ الْمُزَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت معقل بن یسار المزني رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل :

مَنْ قَرَأَ (يس) ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ فَأَقْرَأُوهَا عِنْدَ مَوْتِكُمْ . رواه البيهقي في شعب الإيمان .

چا چې یوازي د الله د رضا لپاره سورة ياسين ووايه د هغه مخکني گناه معاف کيږي نو داسورت تاسود خپلو مړو په وړاندي وایاست . بیهقي

تخریج : البیهقي في شعب الإيمان ۴۷۹/۲، رقم: ۲۴۵۸.

تشریح : د گناهو څخه صغیره گناهونه مراد دي چې هغه د دغه سورت په برکت بخښل کيږي همدارنگه کبیره گناه هم بخښل کيږي که د الله تعالی فضل او کرم او رحمت شامل حال وي . د مړو څخه مراد قریب الموت (یعني مرگ ته نژدې کسان) دي، مطلب دادی چې کوم څوک مرگ ته نژدې وي د هغه په وړاندي سورة ياسين ويل پکار دي چې هغه د خپل ژوند په آخري گډې کې هغه واورې او د هغه معنی ته د هغه توجه وي همدارنگه ددې اوریدل به د هغه د ویلو په حکم کې سي چې د هغه د مغفرت او بخښني سبب به وي ، یا د مړو څخه مراد دا هم کېدای سي چې دغه سورت به د خپل مړي د بخښني زیات احتیاج وي .

سورة بقره د قرآن کریم عظمت دی

﴿۲۰۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامًا وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَإِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ لُبَابًا وَإِنَّ لُبَابَ الْقُرْآنِ الْفَصْلُ .

رواه الدارمي

د حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د هر شي لوړتيا وي او د قرآن لوړتيا سورة بقره ده او د هر شي خلاصه وي او د قرآن خلاصه مفصل دی يعنې سورة حجرات څخه د قرآن کریم ترپايه پوري . دارمي .

تخریج : سنن الدارمي ۵۳۹/۲، رقم: ۳۳۷۷.

تشریح: سورة بقره د قرآن کریم رفعت او لوړې ځکه ده چې نه یوازې دا چې د قرآن کریم په سورتونو کې تر ټولو لوی سورت دی بلکه په دغه سورت کې ډېر زیات احکام هم مذکور دي. مخکې په څو ځایو کې ښودل سوي دي چې مفصل د سورة حجرات څخه د قرآن کریم تر ختم پورې یعنې تر سورة الناس پورې سورتونه ویل کېږي دا سورتونه د ټول قرآن کریم خلاصه دي په دې توګه چې قرآن کریم کوم مضامین په اختصار او اجمالي توګه په متفرق سورتو کې ذکر سوي دي هغه په دغه سورتو کې په یو ځای او په تفصیل سره بیان سوي دي ځکه نو دغه سورتونه د مفصل ویلو وجه تسمیه هم ډېره ښه ده.

﴿۲۰۴۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامًا وَإِنَّ سَنَامَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې د هر شي لوړتیا وي او د قرآن لوړتیا

الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَإِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ لُبَابًا وَإِنَّ لُبَابَ الْقُرْآنِ الْمُفَصَّلُ.

رواه الدارمي

سورة بقره ده او د هر شي خلاصه وي او د قرآن خلاصه مفصل دی یعنې سورة حجرات څخه د قرآن کریم تر پایه پورې. دارمي.

تخریج: سنن الدارمي ۵۳۹۱۲، رقم: ۳۳۷۷.

تشریح: سورة رحمان ته د قرآن کریم ښکلا ځکه ویل سوي دي چې په دې کې د دنیا او آخرت د نعمتونو بیان دی د حورې د اوصافو بیان دی چې د جنت ناوې به وي او د دغه حورو د زېوراتو وغیره بیان دی.

د سورة واقعه تاثیر

﴿۲۰۴۴﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایيل: څوک چې

قَرَأَ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ لَمْ تُصِبْهُ فَاقَةٌ أَبَدًا وَكَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَأْمُرُ بَنَاتِهِ يَقْرَأْنَ بِهَا فِي كُلِّ لَيْلَةٍ. رواه البيهقي في شعب الإيمان

هره شپه سورة واقعه وايي هغه به په فاقه (لوږه) کي هيڅ کله اخته نه سي او ابن مسعود به خپلو زامنو ته ويل چي دا سورت هره شپه وايست . دا دواړه حديثونه بيهقي په شعب الايمان کي نقل کړي دي .

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ۴۹۱۱۲، رقم: ۲۴۹۸.

تشریح: د فاقه معنی محتاج او اړتيا ده، ددغه ارشاد مطلب دادی چي کوم څوک هره ورځ د شپې سورة واقعه وايي نو د هغه لپاره محتاجي د تاوان او پريشانۍ باعث نه گرځي په دې وجه هغه ته د صبر او قناعت دولت ورکول کيږي يا دا چي داسي سړي ته د زړه محتاجي نه وي يعني د ظاهري محتاجۍ سربېره د هغه زړه مستغني وي ځکه چي د هغه زړه ته وسعت او پراخي تر لاسه کيږي الهي معرفت تر لاسه کيږي او د توکل او اعتماد سرمايه د هغه زړه او روح پيدا کوي او ددې سبب دا وي چي هغه سړی ددغه سورت د معنی او مفهوم څخه استفاده کوي .

په هر حال په دې خبره پوهېدل پکړ دي چي شارع هغه عباداتو او نيکيو ته رغبت ورکړی دی چي نه يوازې په اخروي توگه د فلاح او سعادت باعث دي بلکه په دنيوي امورو کي هم گټور او موثر دي چي د هغه حصول د دين لپاره ممد او معاون دي او د هغه مقصد دا وي چي خلک پدې حال په څه نا څه عبادت او نيکو کارو کي بوخت وي .

د سورة اعلیٰ فضيلت

﴿۲۰۷۸﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) رواه أحمد .

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به سورة سبوح اسم ربک الاعلیٰ ډير خوښوی، احمد

تخريج: الامام احمد في مسنده ۹۶۱۱.

تشریح: رسول الله ﷺ به سورة اعلیٰ يعني سبوح اسم ربک الاعلیٰ ډير زيات خوښوی چي په هغه کي دغه آيت: ان هذا في الصحف الاولى صحف ابراهيم وموسى - دی چي د قرآن کریم پر حقانيت او صداقت شاهد او د مشرکينو او اهل کتاب د خیالاتو او اعتقاداتو ټينگ ترديد دی . حضرت ابوذر رضي الله عنه وايي چي ما د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي اې د الله رسوله ! د حضرت ابراهيم عليه السلام په صحيفو کي څه وه ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل په هغه کي ټول مثالونه بيان

سوي دي مثلاً ويل سوي دي چي اې مسلط نفسه او فريب خوره پاچا ما ته دنيا ته ددې لپاره نه وې لېږلې چي تا دنيا جمع کول پيل کړل بلکه ما ته دنيا ته ددې لپاره لېږلې وې چي ته د مظلومانو د ښېرا څخه ځان وساتې که څه هم مظلوم کافر وي، د سليم الطبع او عقلمند انسان لپاره لازم دي چي هغه يوازي د درو شيانو طمع وکړي ۱: معاد يعني د آخرت لپاره د توبنې تيارول، ۲: يا د خپل ژوند د اصلاح ۳: يا د غير حرام څخه د لذت او گټې تر لاسه کول، د عقلمند لپاره لازم دي چي پر خپل زمانې باندي نظر کونکی وي خپل حال ته متوجه وي او د خپل ژبې حفاظت کونکی وي څوک چي د خپل خبرو د خپل اعمالو سره محاسبه وکړي د هغه کلام به زيات نه وي هغه به يوازي هغه کلام کوي چي ضروري وي .

ابوذر رضي الله عنه وايي چي ما عرض وکړې اې د الله رسوله ! د حضرت موسی عليه السلام په صحيفو کي څه وه؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل يه هغه کي عبرتونه يعني پېرونکي خبري وې مثلاً په هغو کي ويل سوي وه چي ما ته پر هغه سړي تعجب دی چي پر مرگ باندي يقين لري مگر ددې سربېره هغه خوشحاله هم وي ما ته پر هغه سړي تعجب دی چي دنيا او د هغه انقلاب ويني او بيا هم په هغه سره مطمئن وي او ما ته پر هغه سړي تعجب دی چي سبا ته د قيامت پر ورځ يقين لري او بيا هم عمل نه کوي .

جامع سورت

﴿۲۰۷۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرٍو قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 د حضرت عبدالله ابن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړی نبی کریم صلي الله عليه وسلم ته راغلی
 فَقَالَ أَقْرِئْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ اقْرَأْ ثَلَاثًا مِنْ ذَوَاتِ الرَّفِيقِ فَقَالَ كَبُرَتْ سِنِّي
 او ويې ويل اې د الله رسوله ! ما ته (د ويلو لپاره) يوشی راوبښيه؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل :
 تَدْعُهُ دَرِي سَوْرَتُونَهُ وَايَهُ چي د هغه په پيل کي (الر) دي ، هغه وويل زما عمر زيات سوئ دی
 وَاشْتَدَّ قَلْبِي وَغَلِظَ لِسَانِي قَالَ فَاقْرَأْ ثَلَاثًا مِنْ ذَوَاتِ حَامِيمٍ فَقَالَ مِثْلَ
 زما زړه سخت دی او ژبه مي غټه ده يعني ددې کبله دا سورتونه نه سم يادولای، رسول الله صلي الله عليه وسلم
 ورته وفرمايل : ته په دې سورتو کي درې سورتونه وايه چي د هغه په پيل کي (حم) دی ، هغه هم
 هغه وويل کوم چي يې مخکي ويلی وه ،

مَقَالَتِهِ فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْرَأْنِي سُورَةَ جَامِعَةٍ فَأَقْرَأَهُ رَسُولُ اللَّهِ

او عرض ڀي وکړ اې د الله رسول له ! ماته يو داسي سورت پکار دئ چې جامع وي يعني په هغه کي ډيري خبري يوځای سوي وي ، رسول الله ﷺ وفرمايل :

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ حَتَّى فَرَّغَ مِنْهَا فَقَالَ الرَّجُلُ وَالَّذِي

اذا زلزلت الارض ووايه ، ترڅو چې د هغه څخه فارغ سوي يعني ټول سورت ښي ووايه ، بيا هغه سړي وويل : په هغه ذات دي مي قسم وي چې

بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أَزِيدُ عَلَيْهَا أَبَدًا ثُمَّ أَدْبَرَ الرَّجُلُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْلَحَ الرَّؤُوفُ جُلُّ مَرَّتَيْنِ . رواه احمد وابوداؤد .

تاسو ښي په حق رايلېلي ياست زه به تر دې هيڅکله زيات نه کړم ، بيا چې هغه سړي ستون سونو رسول الله ﷺ وفرمايل : دا سړي کامياب سو ، دا الفاظ رسول الله ﷺ دوه واره وفرمايل . احمد او ابوداؤد .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۱۶۹۷۲ ، وابوداؤد ۱۱۹۷۲ ، رقم : ۱۳۹۹ .

تشریح : د کومو سورتونو په پيل کي چې لفظ د ال وي د هغو شمېر پنځه دی د دغه سورتونو په باره کي رسول الله ﷺ پوښتنه کونکي ته وفرمايل چې په دې کي يو درې سورتونه وایه . سورة اذا زلزلت الارض ته جمع سورت ځکه ويل سوي دي چې په دغه سورت کي دغه يو آيت دی : فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره ، چا چې د ذرې په اندازه نيکي وکړه هغه به وويني او چا چې د د ذرې په اندازه بدې وکړه هغه به هم وويني . په دغه آيت کي هغه ټول شيان راغلي دي چې د هغو د کولو حکم ورکړل سوی دی او د هغو د مجموعې نوم دی خبر او ښېگنه او هغه ټول شيان هم په دې کي شامل دي چې د هغو څخه د ځان ساتلو حکم سوی دی چې د هغو د مجموعې نوم شر او بدې ده .

د سورة التكاثر فضيلت

﴿۲۰۸۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا يَسْتَطِيعُ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : ايا په تاسو کي څوک هره

أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ آيَةَ فِي كُلِّ يَوْمٍ؟ قَالُوا وَمَنْ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَقْرَأَ آيَةَ

ورخ د زرو آیاتو توان لري؟ صحابه کرامو عرض وکړ څوک ددې توان لري چې هره ورځ زر

فِي كُلِّ يَوْمٍ؟ قَالَ أَمَّا يَسْتَطِيعُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ (الْهَآكُمُ التَّكَآثُرُ) . رواه

البیهقي في شعب الإيمان

آیاتونه ووايي ، رسول الله ﷺ وفرمايل : ايا په تاسو کي څوک ددې توان لري چې هره ورځ
الهاکم التکاثر ووايي . بیهقي په شعب الايمان کي .

تخريج : البیهقي في شعب الايمان ۴۹۸/۲ ، رقم : ۲۵۱۸ .

تشریح : مطلب دادی که چیري یو څوک هره ورځ دغه سورت وایي نو هغه ته د زرو آیاتونو
ثواب ورکول کیږي ځکه په دغه سورت کي د دنیا څخه بې رغبتی سوي ده او آخرت ته د متوجه
کېدو ترغیب ورکړل سوی دی .

د قل هو الله احد ويلو تاثیر او برکت

﴿۲۰۸۱﴾ : وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ مُرْسَلًا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سعيد بن المسيب رضي الله عنه څخه مرسلا روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

قَالَ مَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عَشْرَ مَرَّاتٍ بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ وَمَنْ

څوک چې لس واره قل هو الله احد ... ووايي نو د هغه لپاره به په جنت کي یوه ماڼۍ جوړه سي او

قَرَأَ عَشْرِينَ مَرَّةً بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرَانِ فِي الْجَنَّةِ وَمَنْ قَرَأَهَا ثَلَاثِينَ مَرَّةً بُنِيَ

څوک چې یې شل واره ووايي نو د هغه لپاره به په جنت کي دوې ماڼۍ جوړي سي او څوک چې

یې دیرش واره ووايي نو د هغه لپاره به په جنت کي

لَهُ بِهَا ثَلَاثَةُ قُصُورٍ فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا

درې ماڼۍ جوړي سي . (د دې په اوږدو سره) حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه وویل په الله جل و

مي قسم وي اې د الله رسول له !

لَنُكَثِّرَنَّ قُصُورَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ أَوْسَعُ مِنْ ذَلِكَ.

رواه الدارمي

داسي خوبه موبړ په جنت کي ډير محلونه جوړ کړو، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: الله جلّ و علا تر دې هم زيات اوسع دى، يعنې دهغه فضل ډير پراخ دى. دارمي.

تخريج: سنن الدارمي ۵۵۱۱۲، رقم: ۳۴۲۹.

د شپې د قرآن کریم ویلواثر

﴿۲۰۸۲﴾: وَعَنِ الْحَسَنِ مُرْسَلًا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَرَأَ

د حضرت حسن رضي الله عنه څخه مرسلا روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې د شپې

فِي لَيْلَةٍ مِائَةَ آيَةٍ لَمْ يُحَاجَّهُ الْقُرْآنُ تِلْكَ اللَّيْلَةِ وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ مِائَتِي آيَةٍ

سل آياتونه ووايي نو دهغه سره به په هغه شپه کي قرآن جگړه نه کوي او څوک چې د شپې دوه سوه آياتونه تلاوت کړي

كُتِبَ لَهُ قُنُوتٌ لَيْلَةٍ وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ خُمُسِمِائَةٍ إِلَى الْأَلْفِ أَصْبَحَ وَلَهُ قِنْطَارٌ

دهغه لپاره د شپې د قيام (تهجد) ثواب ليکل کيږي او څوک چې د شپې د پنځو سوو څخه تر زرو پوري آياتونه ووايي نو هغه به په داسي حال کي سهار کوي چې دهغه لپاره به د قنطار

مِّنَ الْأَجْرِ قَالُوا وَمَا الْقِنْطَارُ؟ قَالَ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا. رواه الدارمي

په اندازه ثواب وي، صحابه کرامو پوښتنه وکړه: قنطار څه ته وايي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: دوولس زره (درهم يا دينار). دارمي.

تخريج: سنن الدارمي ۵۵۷۱۲، رقم: ۳۴۵۹.

تشرېح: قرآن کریم به دهغه سره جگړه نه کوي: ددې مطلب دادی چې کوم څوک قرآن کریم نه وایي او دهغه سره تعلق نه ساتي نو قرآن کریم دهغه دښمن سي او پر هغه لعنت وایي نو د شپې د قرآن کریم یو څو آياتونه ویل په هغه شپه کي د قرآن کریم د دښمنۍ دفع او دهغه د حق ادا کولو لپاره کافي دي.

سړي دم کوی او رسول الله ﷺ به دغه عمل خوښوی .

دار قطني او ابن عساکر د زيب ابن سائب رضي الله عنه څخه نقل کوي چي نبي کریم ﷺ د سورة فاتحې په ويلو سره پر هغه دم کړی او د دغه سورت په ويلو سره به يې خپل نارې مبارکي د هغه بدن پر هغه برخه و موږلې کوم ځای چي به درد وو .

بزار رضي الله عنه په خپل مسند کي د انس بن مالک رضي الله عنه څخه نقل کړي دي چي نبي کریم ﷺ وفرمايل کوم څوک چي خپل اړخ پر بستره کښيږدي (يعني د بېده کېدو اراده وکړي) او ياد سورة فاتحه او قل هو الله احد په ويلو سره هغه پر ځان دم کړي نو هغه د هر آفت او بلا څخه خوندي سو مگر دا چي مرگ يې راغلی وي يعني د مرگ څخه يې هيڅ شي نسي خوندي کولای .

عبد حميد په خپل مسند کي د ابن عباس رضي الله عنه څخه په مرفوع طريقه دا روايت نقل کړی دی چي فاتحه الكتاب يعني سورة فاتحه د ثواب په اعتبار د قرآن کریم د دوه پر درې برخي سره برابر ده ، ابو الشيخ طبراني ، ابن مردويه ، ديلمي او ضياء مقدسي روايت کوي چي د نبي کریم ﷺ ارشاد دی ما ته د عرش د خزانې څخه څلور شيان راکړل سوي دي د دغه خزانو څخه د دغه څلورو شيانو څخه پرته بل هيڅ شی هيچا ته نه دی ورکړل سوی او هغه څلور شيان دادی :

۱- ام الكتاب (سورة فاتحه) ، ۲: آيت الكرسي ، ۳: د سورة بقرې آخري آياتونه ، ۴: سورة کوثر .

ابو نعيم او ديلمي د ابوذر رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل سورة فاتحه د هغه شي څخه کفايت کوي کوم چي د قرآن کریم بل هيڅ سورت او آيت کفايت نه کوي که سورة فاتحه د ترازو په يوه پله کي واچول سي او پاته قرآن کریم په بله پله کي واچول سي نو يقينا سورة فاتحه به د اوو قرآنو برابر وي .

ابو عبید رضي الله عنه په فضائل قرآن کي د حسن بصري رضي الله عنه څخه روايت کوي چي نبي کریم ﷺ وفرمايل کوم څوک چي سورة فاتحه ووايي هغه گویا تورات ، انجيل ، زبور او قرآن کریم ووايه . په تفسير وکيع ، کتاب المصاحف ابن انباري ، کتاب العظمة ، ابو الشيخ او حلية اولياء ابو نعيم کي منقول دي چي ابليس ملعون د زاری او نوحه کولو لپاره څلور واره پر خپل سر خاوري اچولي دي ۱: اول هغه وخت کله چي هغه ملعون وگرځول سو ، ۲: دوهم هغه وخت کله چي هغه د آسمان څخه مخکي ته راکښته کړل سو ، ۳: دريم هغه وخت کله چي نبي کریم ﷺ په نبوت سره مشرف سو ، ۴: څلورم هغه وخت کله چي سورة فاتحه نازل سوه .

ابو الشیخ په کتاب الثواب کی لیکلي دي چي کوم چا ته یو اړتیا پېښه سي نو هغه ته پکار ده چي هغه سورة فاتحه ووايي او د هغه وروسته د خپل حاجت لپاره دعاء وکړي انشاء الله تعالی د هغه اړتیا او حاجت به پوره سي .

ثعلبي رحمته الله علیه د شعبي رحمته الله علیه څخه روایت کوي چي یو سړی د هغه په خدمت کی حاضر سو او د مگردې (پښتورگو) د درد شکایت یې وکړ نو هغه ته یې وویل چي تا ته پکار دي چي د اساس القرآن په ویلو سره د درد پر ځای دم کړې انشاء الله تعالی شفا به تر لاسه کړې ، هغه سړي پوښتنه وکړه چي اساس القرآن څه ته وایي ، شعبي رحمته الله علیه ورته وویل فاتحه الکتاب یعنی سورة فاتحه .

په مشائخ مجرب اعمال کی دا مذکور دي چي سورة فاتحه اسم اعظم دی دا سورة د هر مطلب او حاجت لپاره ویل پکار دی په دې اړه د سورت د ویلو دوې طریقې منقول دي :

۱: اول دا چي دغه سورت د سهار د سنت او فرض په مینځ کی یو څلوېښت ۴۱ واره هره ورځ تر څلوېښت ورځو پوري داسي وویل سي چي د بسم الله الرحمن الرحيم ميم د الحمد د لام سره یو ځای کړل سي یعنی بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين ... ، دغه سورت تر ټاکل سوو ورځو پوري په مذکوره طریقې سره د ویلو وروسته به انشاء الله مطلب تر لاسه سي ، که د یو ناروغ یا جادو سوي شفا مطلوب وي نو په مذکوره طریقې سره د دغه سورت په ویلو سره پر اوبو دي یې دم کړي او هغه دي پر ناروغ یا جادو سوي باندي وڅېښل سي انشاء الله تعالی شفا به تر لاسه کړي .

۲: دوهم دا چي د نوي میاشتي د یکشنبې په ورځ د سهار د سنت او فرض لمانځه په مینځ کی د بسم الله الرحمن الرحيم د ميم د الحمد لله د لام سره د یو ځای کولو د قید څخه پرته او ویا ۷۰ واره دي دغه سورت ووايي د هغه وروسته دي هره ورځ همداسي کوي مگر داسي چي هره ورځ د مذکوره شمېر څخه لس واره کمی کوي یعنی د یکشنبې په ورځ او یا واره په دوهمه ورځ شپینته واره او په دریمه ورځ پنځوس واره همدارنگه لس لس واره کمول پکار دي تر دې چي د شنبې په ورځ ختم سي که په اوله میاشت کی مطلب تر لاسه سي خو ډېره ښه کنه نو په دویمه میاشت او دریمه میاشت کی دي همداسي وکړي انشاء الله تعالی مقصد به یې پوره سي .

د امراض مزمنه (پخوانیو ناروغیو) د شفا لپاره دغه سورت پر چيني پيالې یا غاب باندي په گلاب او مشک او زعفران سره په لیکلو څېښل یو مجرب عمل دی همدارنگه د غاښو درد ، د نس درد او نورو دردو لپاره اووه واره د سورة فاتحې په ویلو سره دم کول مجرب دی .

د سورة بقرې فضائل

د سورة بقرې هم ډېر زيات فضيلتونه نقل سوي دي، په صحيح مسلم کي د انس بن مالک رضي الله عنه څخه دا قول منقول دی چي په مودې کي به چا سورة بقره او سورة آل عمران وايه نو په مودې کي به د هغه مرتبه او عظمت ډېر لوړ کېدی ددې خبري تائيد ددې څخه هم کيږي چي رسول الله ﷺ يو ځای ته لښکر لېږی د هغه لښکر د امير په ټاکلو کي تردد پيدا سو رسول الله ﷺ د هغه لښکر هر کس را و غوښت د هغه څخه يې پوښتنه کول چي تا د قرآن کریم کوم سورت ياد کړی دی د هغه چي به کوم سورت ياد وو هغه به يې بنودی تر دې چي يو زلمي ته واری ورسیدی چي په عمر کي تر ټولو کوچنی وو رسول الله ﷺ د هغه څخه پوښتنه وکړه چي ستا کوم سورت په ياد دی هغه وويل چي فلانی او فلانی سورت او سورة بقره هم رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ستا سورة بقره هم په ياد ده هغه زلمي وويل هو، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل څه ته ددغه لښکر امير وټاکل سوي.

بيهقي په شعب الايمان کي دا روايت نقل کړی دی چي حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سورة بقره د هغه د حقائقو او نکاتو سره د دوولس کالو په وخت کي وويل او په کومه ورځ چي هغه دغه سورت ختم کړی نو په هغه ورځ يې يو اوښ ذبح کړ او د رسول الله ﷺ په اصحابو يې وخوړی. په دې اړه د ابن عمر رضي الله عنه څخه دا هم منقول دي چي هغه تر اتو کلو پوري ددغه سورت په ويلو کي خپل ځان بوخت وساتي د اته کاله وروسته يې دا سورت ختم کړی، خلاصه دا چي د رسول الله ﷺ او اصحابو کرامو په نزد دغه سورت ته چي کوم عظمت او فضيلت تر لاسه وو هغه بل هيڅ سورت ته تر لاسه نه وو.

ددغه سورة د مجرب خواصو څخه يو دادی چي په کوم فصل کي پر کوچنيانو غټي دانې (د کال دانې) راخيږي نو هغه وخت چي د کوم کوچني روغتيا منظور وي د هغه په مخکي دي په تش نس دغه سورت په تجويد او ترتيل سره وويل سي او پر هغه دي دم کړل سي انشاء الله تعالی روغتيا به تر لاسه کړي، کله چي دغه سورت پيل کړل سي نو دوه نيم پاوه وريجي دي چي په هغه کي مستې او بوره هم ګډه سي او په هغه مجلس کي دي يې يو مستحق ته د خوراک لپاره ورکړي.

د سورة کهف د آيت فضائل

په درمنثور کي منقول دي چي نبي کریم ﷺ وفرمايل کوم څوک چي د سورة کهف لومړني لس آياتونه په ياد کړي هغه به د دجال د فتنې څخه خوندي سي همدارنگه هغه څوک به هم د

دجال د فتنې څخه خوندي وي کوم چي د دغه سورت آخري لس آياتونه په ياد کړي او کوم څوک چي د بېده کېدو پر وخت د سورة کھف لس آياتونه وايي هغه به د دجال د فتنې څخه وساتل سي او کوم څوک چي د بېده کېدو پر وخت د دغه سورة آخري برخه وايي نو د هغه لپاره به د قيامت په ورځ د هغه د قرائت څخه د هغه تر قدمه پوري نور وي (د دغه جملې په معنی کي دوه احتماله دي يو خو دا چي چيري دى تلاوت کوي هلته به د هغه ځای څخه بيا تر هغه ځايه پوري چيري چي دى د قيامت په ورځ ولاړ وي د هغه لپاره نور وي او يا دا چي د قرائت د ځای څخه مراد د ويونکي مخ دى يعنې د قيامت په ورځ به د هغه لپاره د هغه د مخ څخه د هغه تر پښو پوري نور وي).

په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک د جمعې په ورځ سورة کھف وايي نو د هغه جمعې څخه تر بلې جمعې پوري به د هغه د صغيره گناهو کفاره وي همدارنگه په يو بل روايت کي دي چي په کوم کور کي سورة کھف ويل کيږي په هغه شپه په هغه کور کي شيطان نه داخلېږي.

د سورة ملک او سورة ياسين وغيره فضيلت

د نبي کریم ﷺ ارشاد دى کوم څوک چي د ماخستن وروسته څلور رکعت له منځ وکړي په داسي توگه چي په اولو دوو رکعتو کي قل يا ايها الکافرون او قل هو الله احد ووايي او په وروسته دوو رکعتو کي تبارک الذي او الم تنزيل السجده ووايي نو د هغه لپاره د دغه څلورو رکعتو ثواب د داسي څلورو رکعتو د ثواب په اندازه ليکل کيږي کوم چي په ليلة القدر کي وکړل سي، همدارنگه په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک د ماينام او ماخستن د لمانځه په مينځ کي سورة تبارک الذي او الم تنزيل السجده وايي نو گويا هغه په ليلة القدر کي شپه رڼه کړل.

په يو بل روايت کي د حضرت کعب بن جراح رضي الله عنه څخه روايت دى چي کوم څوک د شپې الم تنزيل السجده او تبارک الذي وايي نو د هغه لپاره اوي ۷۰ نيکۍ ليکل کيږي او د هغه اوي ۷۰ بدۍ ليري کيږي او اوي ۷۰ درجې يې لوړيږي، او په يوه روايت کي دي چي کوم څوک د شپې الم تنزيل السجده او تبارک الذي وايي نو الله تعالى د هغه لپاره د ليلة القدر د ثواب په ډول ثواب ليکي. ابن خريس، ابن مردويه، خطيب او بيهقي د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل په تورات کي د سورة ياسين نوم معمه اېښودل سوى دى د هغه مطلب دادى چي دغه سورت د خپل ويونکي لپاره د دنيا او آخرت پر ټولو نيکيو او ښېگڼو باندې مشتمل دى د خپل ويونکي څخه د دنيا او آخرت مصيبت دفع کوي او د هغه څخه د آخرت

بهره ليري کوي او ددې نوم رافعه، يا دافعه، يا خافضه او يا قاضيه هم اېښودل سوی دی ددې مطلب دادی چي دغه سورت د مؤمنانو مرتبه لوړوي او کافران کښته کوي او د خپل ويونکي څخه هره بدي دفع کوي او د هغه هر حاجت پوره کوي، کوم څوک چي دغه سورت وايي نو د هغه په حق کي د شل حجونو ثواب دی او کوم څوک چي دغه اوري نو د هغه په حق کي دداسي دينارو برابر دی کوم چي د الله تعالی په لار کي (جهاد) خرڅ کړل سي او کوم څوک چي داليکي او څېښي يې نو د هغه په نس کي زر نوره، زر برکتونه او زر رحمتونه داخليري او د هغه څخه هره کينه او هر ډول درد او تکليف وځي.

په يوه روايت کي دي چي نبي کریم ﷺ و فرمايل زه دا خوښوم چي سورة ياسين زما د امت د هر کس په زړه کي وي (يعني د هر چا په ياد وي) او رسول الله ﷺ و فرمايل کوم څوک چي هره ورځ د سورة ياسين پر ويلو باندي همېشتوب کوي او بيا هغه مړ سي نو هغه ته د شهادت مرگ په برخه کيږي او رسول الله ﷺ و فرمايل چي کوم څوک د ورځي په شروع کي (يعني د سهار د لمانځه وروسته) سورة ياسين وايي نو د هغه حاجتونه پوره کيږي.

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمايي چي کوم څوک سورة ياسين د سهار په وخت کي وايي نو هغه ته تر مابنم پوري د هغه ورځي آسانی ورکول کيږي او کوم څوک چي د شپې په لومړنۍ څخه کي وايي نو هغه ته تر سهار پوري د هغه شپې آسانی ورکول کيږي، بيهقي د ابوقلابه رضی الله عنه څخه چي د سترو تابعينو څخه دی روايت نقل کوي چي کوم څوک سورة ياسين ووايي د هغه بخښنه کيږي او کوم څوک چي د لوږي په حالت کي دغه سورت ووايي نو هغه مريږي او کوم څوک چي په داسي حالت کي ووايي چي لاره ځيني ورکه وي نو خپل لار به تر لاسه کړي او کوم څوک چي په داسي حالت کي ووايي چي خپل حيوان ځيني ورک سوی وي نو هغه به تر لاسه کړي او کوم څوک چي د خوراک په حالت کي کله چي د خوراک د کمۍ بهره وي دغه سورت ووايي نو هغه خوراک به کافي سي او کوم څوک چي سورة ياسين مري يا مرگ ته نژدې کس ته ووايي نو هغه پر هغه مري يا مرگ ته نژدې کس باندي به اساني وسي او کوم څوک چي دغه سورة د يو ښځي په مخکي ووايي چي هغه د کوچني د پيدا کېدو په سخت کي درد کي اخته وي نو د هغه د کوچني په پيدا کېدو کي به اساني تر لاسه سي او کوم څوک چي دغه سورت ووايي نو لکه چي هغه پوره قرآن کریم يو ولس واره ووايه او په ياد ولری چي د هر شي زړه وي او د قرآن کریم زړه سورة ياسين دی.

مقبري ﷺ وايي که چيري يو ډول بهره وي د وخت د حکومت څخه يا د دښمن څخه د

تکلیف رسید و اندېښنه وي نو سورة ياسين دي ووايي انشاء الله د هر ډول بېرې او اندېښنې څخه به خوندي سي ، د نبی کریم ﷺ ارشاد دی څوک چې د جمعې په ورځ سورة ياسين او الصافات ووايي او بيا د الله تعالی څخه یو شی وغواړي نو الله تعالی به هغه شی ورکړي .

ابن عباس رضی الله عنه فرمایي چې موږ به د رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه کېدل په دې پېژندل چې رسول الله ﷺ به دغه آیت : سبحان رب العزة عما یصفون... الخ ، وایه او رسول الله ﷺ به فرمايل کوم څوک چې د لمانځه څخه وروسته دغه آیت درې واره وایي نو بېله شکه هغه به پوره پیمانې سره ثواب ترلاسه کړ ، رسول الله ﷺ به دا هم فرمايل چې د چا دا خبره خوښه وي چې هغه د قیامت په ورځ د پوره ثواب وړ سي نو هغه ته پکار ده چې هغه د خپل مجلس په آخر کي کله چې د ولاړېدو اراده ولري دغه آیت : سبحان ربک... الخ ، ووايي .

نبی کریم ﷺ فرمایلي دي چې الله تعالی ما ته سبع طول (يعني اووه لوی سورتونه) د قرآن کریم په شروع کي د تورات پر ځای راکړي دی د الرات څخه (يعني هغه سورتونه چې په شروع کي یې الیا المروي) تر طواسین (يعني هغه سورتونه چې د هغو په شروع کي طس یا طسم وي) پوري د انجیل پر ځای راکړي دي ، د طواسین او حامیمون (يعني هغه سورتونه چې د هغو په شروع کي حم وي) په مینځ کي سورتونه د زبور پر ځای راکړل سوي دي او د حامیمون او مفصل په ذریعه ما ته امتیاز او فضیلت راکړل سوی دی ، زما څخه مخکي هیڅ نبی دغه سورتونه نه دي ویلي .

ابن عباس رضی الله عنه فرمایي چې د هر شي یو خلاصه وي او د قرآن کریم خلاصه حامیمون دی ، د سمره ابن جندب رضی الله عنه څخه مرفوع روایت دی چې حامیمون د جنت د باغو څخه باغونه دي .

د نبی کریم ﷺ ارشاد دی چې حامیمون اووه دي (يعني هغه سورتونه چې په شروع کي یې حم دی) او د دوېځ دروازې هم اووه دي په دې کي هر حم به د قیامت په ورځ د دوېځ پر هره دروازه ولاړ وي او هر یو به عرض کوي چې ای پروردگاره ! د دغه دروازې په ذریعه هغه سړی په دوېځ کي داخل مه کړې کوم چې پر ما باندي ایمان درلودی او زه یې ویلم ، او رسول الله ﷺ و فرمايل لکه څرنگه چې د هري درختي میوه وي همداسي د قرآن کریم میوې حامیمون دي هغه باغونه دي ارزاني کونکي ، مړونکي د تجارت ځای نو کوم څوک چې دا خوښوي چې هغه د جنت په باغو کي تفریح وکړي نو هغه ته پکار دي چې هغه حامیمون ووايي .

بیهقي په شعب الایمان کي نقل کړي دي چې نبی کریم ﷺ به تر هغه وخته پوري نه بېده کېدی تر څو چې به یې تبارک الذی او حم السجده ویلي نه وای ، په یو بل روایت کي ډي چې

کوم څوک د جمعې په شپه کي حم الدخان او سورة ياسين ووايي نو هغه به په داسي حال کي سهار کوي چي د هغه بخښنه به سوې وي ، په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک د جمعې په شپه يا د جمعې په ورځ حم الدخان وائي نو الله تعالی د هغه لپاره په جنت کي يو کور جوړوي او په يوه روايت کي دي چي کوم څوک د جمعې په شپه سورة دخان وائي نو هغه به په داسي حال کي سهار کوي چي د هغه بخښنه سوې وي او د هغه نکاح به د حور عين سره کيږي او کوم څوک چي د شپې سورة دخان وائي نو د هغه مخکني گناهونه بخښل کيږي .

رسول الله ﷺ فرمايلي دي کوم څوک چي الم تنزيل ، ياسين ، اقتربت الساعة او تبارک الذي وائي نو دغه سورتونه به د هغه لپاره نور وي او د شيطان او شرک څخه به ورته پناه وگرځي او د قيامت په ورځ به يې درجې لوړې سي .

په يو بل روايت کي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل کوم څوک چي هره شپه اقتربت الساعة وائي نو الله تعالی به د قيامت په ورځ په داسي حال کي را پورته کړي چي د هغه مخ به د څوارلسمي شپې د سپوږمۍ په ډول ځلانده وي ، او همدارنگه رسول الله ﷺ فرمايلي دي چي د سورة اذا وقعت او سورة رحمن ويونکي به د مخکي او آسمان د اوسيدونکي په مينځ کي د ساکن الفردوس په نامه بلل کيږي يعني دغه خوشبخته کسان به په جنت الفردوس کي کوم چي تر ټولو لوړ جنت دی اوسيدوي .

رسول الله ﷺ فرمايلي دي چي سورة الواقعة سورة الغنى دی دا وياست او خپل اولادو ته يې بنياست او په يوه بل روايت کي دي چي دا خپلو بنځو ته بنياست .

د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي هغې به بنځو ته دا ويل چي په تاسو کي دي څوک د سورة واقعه د ويلو څخه هيڅ شی منع نه کړي .

روايت دی چي رسول الله ﷺ يو سړي ته وفرمايل : کله چي ته د بېده کېدو لپاره خپلي بسترې ته ځې نو سورة حشر وایه ، او په يو بل روايت کي دي چي نبي کریم ﷺ وفرمايل کوم څوک چي په الله تعالی سره د شيطان څخه پناه غواړي او بيا درې واړه د سورة حشر آخري برخه ووايي نو الله تعالی اوو يا زړه ملائکي را استوي او هغه شيطانان تر ما بنام پوري د هغه څخه ليري ساتي او د رسول الله ﷺ ارشاد دی چي کوم څوک د سورة حشر آخري آياتونه په ورځ يا شپه کي وائي او په هغه ورځ يا شپه کي هغه مړ سي نو د هغه لپاره جنت واجب سو .

رسول الله ﷺ فرمايلي دي چي زه دا خوب نوم چي زما د امت د هر کس په زړه کي تبارک الذي وي (يعني د هر چا دغه سورت په ياد وي) .

عکرمه ابن سیان رحمۃ اللہ علیہ وایي چي ما د اسماعیل رحمۃ اللہ علیہ په مخکي قرآن کریم وایه کله چي زه سورة والضحي ته ورسېدم نو هغه وفرمايل چي د سورة والضحي څخه وروسته تر آخر پوري د هر سورت پر ختمېدو باندي الله اکبر وایه ځکه چي ما د عبدالله ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ په مخکي قرآن کریم وایه او زه سورة والضحي ته ورسېدم نو هغه ماته وويل چي ددغه سورت وروسته تر آخر پوري الله اکبر وایه ، ابن عباس رضي الله عنه هم ددې خبري حکم کړی دی هغه فرمایي چي ددې خبري حکم ابی بن کعب رضي الله عنه وکړی او هغه ماته وويل چي ما ته رسول الله ﷺ ددې خبري حکم کړی دی . رسول الله ﷺ فرمایلي دي چي اذا زلزلت د نیم قرآن کریم برابر دی او والعاديات هم د نیم قرآن کریم برابر دی او رسول الله ﷺ فرمایلي دي چي کوم څوک د شپې زراياتونه وایي هغه به د الله تعالی سره په داسي حال کي ملاقات کوي چي خاندی به وويل سول اې دالله رسوله ! د زرو آیاتو ویلو طاقت څوک لري ؟ رسول الله ﷺ وفرمایلي د بسم الله الرحمن الرحيم په ویلو سره الهاکم التکاثر... الخ، وایاست او بیایي وفرمایلي قسم دي مي په هغه ذات وي چي د هغه په قبضه کي زما روح دی دغه سورة د زرو آیاتو برابر دی .

ابوالشیخ په عظمت کي او ابو محمد سمرقندي د قل هو الله احد په فضائلو کي د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت کوي چي د خیبر یهود د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر سول او وه یې ويل چي اې ابوالقاسم رضي الله عنه ! الله تعالی ملائکي د نور حجاب څخه ، آدم عليه السلام د حماء مسنون (یعني ورستو غوښو) څخه ، ابلیس د اور د شغلې څخه ، آسمان د دود څخه او مخکي د اوبو د څک څخه پیدا کړه نو تاسو موږ د خپل رب په باره کي وښیاست چي الله تعالی د کوم شي څخه پیدا سو ؟ نبي کریم ﷺ هغوی ته هیڅ جواب ور نه کړ تر دې چي حضرت جبرائیل عليه السلام دغه سورت یعني قل هو الله احد راوړ ، ددې مطلب دادی چي اې محمد ﷺ ! ته دوی ته ووايه چي الله تعالی یوازي دی نه د هغه اصول سته او نه فروع او نه د هغه څوک شریک دی ، الله الصمد الله تعالی بې پروا او مستغني دی نه هغه خوراک کوي او نه هغه یو شي ته اړتیا او ضرورت لري ، ددغه ټول سورت په ویلو سره یې هغوی ته واوروئ ، په دغه سورت کي نه د جنت ذکر دی او نه د دوزخ ، نه د حلالو شيانو ذکر دی او نه د حرامو شيانو بلکه دغه سورت الله تعالی یوازي خپل ځان ته منسوب کړی دی نو دغه سورت په خاصه توګه د الله تعالی لپاره دی یعني ددغه سورت په ذریعه الله تعالی د خپل ذات او صفات او د وحدانیت حقیقت ښودلی دی ځکه نو کوم څوک چي دغه سورت درې واړه ووايي لکه چي هغه ټول وحي (یعني قرآن کریم) ووايه ، کوم څوک چي دغه سورت دېرش واړه ووايي نو په هغه ورځ د دنیا هیڅ سړی د هغه د فضیلت برابر نه وي

مگر هغه څوک چې هغه تر دې هم زيات دغه سورت ووايي ، کوم څوک چې دغه سورت دوه واره ووايي نو هغه به په جنت الفردوس کي اوسيږي او کوم څوک چې خپل کور ته د داخلېدو پر وخت دغه سورت درې واره ووايي نو هغه به د فقر او محتاجۍ څخه ليري وي .

په يو بل روايت کي دي چې يوه شپه رسول الله ﷺ ټوله شپه داسي تېره کړه چې تر سهاره پوري يې دغه سورت وايه . په يو بل روايت کي دي چې کوم څوک قل هو الله احد ووايي نو هغه لکه چې د قرآن کریم دريمه برخه وويل ، او په يو بل روايت کي دي چې کوم څوک دغه سورت دوه سوه واره ووايي نو د هغه د دوو سوو کالو گناه بخښل کيږي (يعني د هغه ډېر زيات گناهونه بخښل کيږي) .

او په يو بل روايت کي دي چې کوم څوک قل هو الله احد پنځوس واره ووايي د هغه د پنځوسو کالو گناه بخښل کيږي ، په يو بل روايت کي دي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل کوم څوک چې هره ورځ دوه واره قل هو الله احد ووايي نو د هغه لپاره پنځلس سوه نيکۍ ليکل کيږي او د هغه د پنځوسو کالو گناه ختميږي مگر دا چې پر هغه پور باندې نه وي .

ابن سعيد ، ابن خريس ، ابويعلي او بيهقي په دلائل کي د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت کوي چې رسول الله ﷺ د شام په هيواد کي وو چې جبرائيل ﷺ نازل سو او وه يې ويل اي محمد ﷺ ! معاويه ابن معاويه مزني (صحابي) وفات سو دی ، ايا تاسو غواړئ چې د هغه جنازه وکړئ . رسول الله ﷺ وفرمايل هو ، نو جبرائيل ﷺ خپل وزر پر مخکې ووهی چې په هغه سره دده لپاره هر شي په کښته کېدو سره د مخکي د مخ سره يو ځای سوه تر دې چې د معاويه جنازه په پورته کېدو سره مخته راغلل ، نبي کریم ﷺ د هغه د جنازې لمونځ د ملائکو د دوو صفو سره وکړی او په هر صف کي شپږ لکه ملائکي وې ، حضرت جبرائيل ﷺ وويل چې هغه قل هو الله احد هر وخت په ولاړه ، ناسته ، تلو ، راتلو او بېده کېدو پر وخت ويل .

په يو بل روايت کي د انس رضی الله عنه څخه منقول دي چې موږ د رسول الله ﷺ سره په تبوک کي ملگري وو چې يوه ورځ لمر راوختی نو په هغه کي داسي رڼا او داسي نور وو چې ددې څخه مخکي موږ هيڅکله ليدلی نه وو نبي کریم ﷺ د لمر د دغه رڼا او نور په باره کي د تعجب اظهار کوی چې ناڅاپه جبرائيل ﷺ راغلی نو د هغه څخه يې پوښتنه وکړه چې د لمر لپاره داسي څه پېښه ده چې زه يې په داسي رڼا او نور سره وينم کوم چې مخکي مي هيڅکله داسي ليدلی نه دی ، هغه وويل ددې سبب دادی چې نن په مدينه کي معاويه ابن معاويه ليشي رضی الله عنه وفات سو دی (دا هغه معاويه دی کوم چې مخکي يادونه سوې ده مزني د هغه د عامي قبيلې نوم دی او ليث د

هغه د خاص قبيلې نوم دی ځکه هغه ته مزني هم ويل کيږي او ليشي هم) نو الله تعالی د هغه لپاره اوو يا زره ملائکي راواستولې چې د هغه د جنازې لمونځ وکړي، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه اې جبرائيل! د دغه فضيلت او اکرام سبب څه دی؟ جبرائيل ﷺ وفرمايل ددې وجه داده چې هغه به قل هو الله احد ډېر زيات وايه په ولاړه، ناسته، تلو، راتلو او د ورځي او شپې به يې دغه سورت ډېر زيات وايه ځکه چې دغه سورة ستا د رب په نسبت دی، څوک چې دغه پنځوس واره وايي نو الله تعالی د هغه پنځوس زره درجې لوړوي او د هغه څخه پنځوس زره بدې ليري کوي او د هغه لپاره پنځوس زره نيکۍ ليکي او کوم څوک چې تر دې هم زيات ووايي نو الله تعالی د هغه څخه هم زيات ثواب ورکوي بيا جبرائيل ﷺ وويل ايا زه ستا لپاره دا محکه راټوله کړم چې تاسو د هغه د جنازې لمونځ وکړلای سئ رسول الله ﷺ وفرمايل هو نو رسول الله ﷺ د هغه د جنازې لمونځ وکړ.

نبي کریم ﷺ فرمايلي دي چې درې شيان داسي دي چې څوک يې د ايمان د تکميل په وجه اختيار کړي نو هغه چې د جنت د کومي دروازې څخه وغواړي په جنت کي به داخل سي او د کومي حور عين سره وغواړي نکاح به وکړي هغه درې شيان دادي ۱: خپل قاتل معاف کړي، ۲: پور په پټه ادا کړي، ۳: د هر فرض لمانځه وروسته قل هو الله احد ووايي، (ددې په اورېدو سره) حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه وويل که چيري يو څوک په دغه درو شيانو کي يو شی هم اختيار کړي نو د پورتنی ثواب او نيکڅېټۍ حقدار به وي.

د رسول الله ﷺ ارشاد دی چې کوم څوک هره ورځ پنځوس واره قل هو الله احد وايي نو هغه به د قيامت په ورځ د هغه د قبر څخه په داسي ويلو بلل کيږي چې اې د الله مدح کونکې! په جنت کي داخل سه.

په يو بل روايت کي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل د کوم چا چې د خوراک کولو پر وخت بسم الله ويل هير سي نو هغه ته پکار ده چې کله د خوراک څخه فارغ سي نو قل هو الله احد دي ووايي او رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې کوم څوک په خپل کور کي د داخلېدو پر وخت قل هو الله احد وايي نو نه يوازې دا چې د هغه کورنۍ بلکه همسايگان به هم د فقر او محتاجۍ څخه ليري وي.

په يو بل روايت کي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل يوه ورځ جبرائيل ﷺ په ډېر ښه او خوشحاله صورت کي ماته راغلی او وه يې ويل اې محمد ﷺ! علی اعلی (الله تعالی) پر تاسو سلام وایي او فرمايي چې د هر ذات لپاره د نسب لړۍ وي او زما د نسب لړۍ قل هو الله احد دی

نو ستا په امت کي چي کوم څوک ما ته په داسي حال کي راسي چي هغه قل هو الله احد زرواره ويلي وي نو زه به هغه ته خپل نشان ورکړم هغه به خپل عرش ته نژدې کړم او د داسي اوويا کسانو په حق کي به د هغه شفاعت قبول کړم چي د عذاب مستحق وي او که ما پر ځان دانه وای واجب کړي چي کل نفس ذائقة الموت يعني ما دا کليه نه وای جوړه کړې چي هر ساه لرونکی شی به د مرگ خوند گوري نو ما به د هغه روح نه قبض کولای .

په يو بل روايت کي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل کوم څوک چي د جمعې د لمانځه وروسته قل هو الله احد ، قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس اووه واره وايي نو الله تعالی به هغه تر دوهمي جمعې پوري د بدبو څخه خوندي کړي .

په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک قل هو الله احد زرواره وايي نو د هغه دغه ويل به د الله تعالی په نزد تر دې خبري زيات محبوب او خوښ وي چي هغه د الله تعالی په لار کي زر آسونه سره د جلو او زين ورکړي .

حضرت کعب احبار رضي الله عنه وايي چي کوم څوک قل هو الله احد وايي نو الله تعالی د هغه غوښه پر اور حراموي .

او همدارنگه د کعب احبار رضي الله عنه څخه دا هم روايت دي چي کوم څوک هره ورځ په شپه او ورځ کي لس واره قل هو الله احد او آيت الكرسي باندې همبشتوب کوي نو هغه د الله تعالی رضا واجبوي او هغه به د انبياؤ سره وي او د شيطان څخه د هغه ساتنه کيږي .

په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک د عرفات په ورځ د لمر د زوال څخه وروسته زرواره قل هو الله احد وايي او د هغه وروسته د الله تعالی څخه يو څه و غواړي نو الله تعالی به يې هغه ته ورکړي ، او په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک دغه سورت زرواره وايي نو هغه خپل نفس د الله تعالی څخه واخيستی يعني د اور څخه يې خوندي کړی .

او په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک دغه سورت دوه سوه واره وايي نو هغه ته به د پنځه سوه کالو د عبادت ثواب ورکول کيږي .

په يو بل روايت کي دي چي د نبي کریم ﷺ په باره کي منقول دي چي کله رسول الله ﷺ د حضرت علي رضي الله عنه نکاح د بي بي فاطمې رضي الله عنها سره وکړه نو رسول الله ﷺ اوبه را وغوښتلې او هغه يې په خوله و لغړولې او بيا يې هغه بوتلل او د هغې په گړهوان او د دواړو اوبو په مينځ کي يې وپاشلې او د قل هو الله احد ، قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس په ويلو سره يې هغه د الله تعالی په پناه کي ورکړل ، او په يو بل روايت کي دي چي کوم څوک د

سهار د لمانځه وروسته د يو چا سره د خبرو کولو مخکي او ويا واره قل هو الله احد ووايي نو په هغه ورځ د هغه له خوا د پنځو سو صد يقينو تر عمل پوري رسيدې.

=====

بَابُ آدَابِ التَّلَاوَةِ (د تلاوت د ادب بيان)

الفصل الأول (لومړی فصل)

د قران ساتنه کوي

﴿٢٠٨٣﴾: عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ الَّذِي بِيَدِهِ لَهَاوُ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلِهَا.

متفق عليه

د حضرت ابو موسی اشعري رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د قرآن خبر گيري کوي زما دي په هغه ذات قسم وي د چا په لاس کي چې زما ساه ده څرنگه چې اوښ د رسی څخه وزي تردې ژر قرآن د سيني څخه وزي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٧٩٩٩، رقم: ٥٠٢٣، ومسلم ٥٤٥١١، رقم: ٢٣١-٧٩١.

د لغاتو حل: تفصيا: ای فرار او تخلصا (تېسته او خلاصون).

تشریح: يعني د اوښ ساتونکی او مالک که چيري د خپل اوښ څخه غفلت وکړي نو اوښ د رسی څخه په وتلو تېستي همدارنگه که قرآن کریم نه ويل کيږي نو هغه د اوښ څخه هم ژر د سيني څخه وځي يعني ډېر ژر به هیر سي.

د قران کریم يو ادب

﴿٢٠٨٤﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِئْسَ مَا

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: بد دی

لِأَحَدِهِمْ أَنْ يَقُولَ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ نُسِي وَاسْتَذْكُرُوا الْقُرْآنَ

د يو سړي دا ويل چې د قران کریم فلانی او فلانی آیات مي هیر کړه، بلکي داسي دي وايي چې

زما څخه هير کړل سو ، تاسو قرآن کريم يادوئ

فَإِنَّهُ أَشَدُّ تَفَضُّلاً مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النِّعَمِ . متفق عليه وزاد مسلم بعقلها

ځکه چې هغه د انسانانو د سينو څخه ژر وځي تر حيوانانو . بخاري ، او مسلم دا الفاظ زيات نقل کړي دي چې اوښ په رسي سره تړلی وي .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۷۹۱۹ ، رقم : ۵۰۳۲ ، و مسلم : ۵۴۴۱ ، رقم : ۲۸۸ - ۷۹۰ .

تشریح : دلته يو ادب بنودل سوی دی چې که چيري د يو چا د قرآن کريم يو سورت يا آيت په ياد نه وي نو هغه دي د هغه دا څرگندونه وکړي په داسي وخت دغه ويل چې زما څخه هير سوی دی ځکه منع دی چې داسي ويل پر دې خبره دلالت کوي چې هغه قرآن پرې اېښی دی او د بې پرواهۍ په سبب ځيني هير سوی دی ، څرگنده ده چې د قرآن د عظمت د شان خلاف دی داسي ويل چې را څخه سو گويا د دغه سعادت او نعمت په تر لاسه کولو کي د خپل تقصير او کوتاهۍ اظهار دی چې صحيح دی .

د صاحب قران يو مثال

﴿۲۰۸۵﴾ : وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ اللَّهَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْإِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أُمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ . متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل : د قرآن د يا دونکی مثال په مثل د خاوند د اوښانو تړل سوو دی که خبر يې اخلي نو وه به يې ساتي او که ايله يې کړي نو ولاړ به سي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۷۹۱۹ ، رقم : ۵۰۳۱ ، و مسلم : ۵۴۳۱ ، رقم : ۲۲۶ - ۷۸۹ .

تر څو چې موزره وي قران وایاست

﴿۲۰۸۶﴾ : وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقْرَءُوا الْقُرْآنَ مَا اتَّكَلَفْتُمْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَقُومُوا عَنْهُ . متفق عليه .

د حضرت جندب بن عبد الله رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: قرآن کریم تر هغو وایاست تر څو چې زړه نه مو ورسره لگېدلي وي هر کله چې طبیعت مو موږ سي نو ځيني ولاړیږئ. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۰۱۹، رقم: ۵۰۶۰، و مسلم ۲۰۵۳۱، رقم: ۲۶۶۷-۳.

تشریح: ابن ملک رحمۃ اللہ علیہ وایي چې د قرآن کریم په تلاوت کې تر هغه وخته بوخت کېدل پکار دي تر څو چې زړه غواړي د زړه نه غوښتلو په صورت کې قرآن کریم نه ویل بېله د زړه د حضور څخه تر ویلو افضل دي مگر دلته د دغه حدیث څخه دا خبره معلومېږي چې انسان ته پکار دي چې هغه خپل عادت جوړ کړي او خپل نفس په ریاضت کې واچوي چې تر زیات وخت پوري په ویلو سره زړه تنگ نه سي بلکه زیاته خوښي او فرحت محسوس سي ځکه کاهل او تنگ زړه چې د ریاضت عادي نه وي ډېر ژر تنگیږي ځيني خو داسي وي چې د یوې پارې په ویلو سره پر خپل طبیعت باندي بوج محسوس کوي او تنگیږي او حال دا چې هغه خلک چې د ریاضت عادي وي یوه پاره بلکه تر دې هم زیات په دومره شوق او ذوق سره وایي چې نه خو د هغوی پر طبیعت بوج وي او نه د هغوی زړه تنگیږي.

در رسول الله ﷺ قرائت

﴿۲۰۸﴾: وَعَنْ قَتَادَةَ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت قتاده رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه پوښتنه وسول چې نبی کریم ﷺ به څنگه قرائت وایه؟

وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَتْ مَدًّا ثُمَّ قَرَأَ { بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ } { يَمْدُ بِبِسْمِ

هغه وویل: رسول الله ﷺ به حروف په اوږدولو سره ویل بیا هغه بسم الله الرحمن الرحيم ویلو وروسته وښودل چې اوږدوالی به یې کوی پر (بسم الله)

اللَّهِ وَيَمْدُ بِالرَّحْمَنِ وَيَمْدُ بِالرَّحِيمِ. رواه البخاري.

او اوږدوالی یې کوی د (رحیم) پر لفظ باندي. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۹۱۱۹، رقم: ۵۰۴۶.

تشریح: د رسول الله ﷺ قرائت به اوږد وو، د دې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ به حروف مد اولین په اندازه د معروف مد چې د ارباب وقوف د قوائدو او شرائطو مطابق وي.

علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي مدونہ دري دي: واو، الف، يا، په دي باره کي دا قاعده ده چي کله هغه په اندازه د همزه وي نو د الف په اندازه د هغه مد کول پکار دي ځيني حضرات وايي چي د دوو الفو څخه تر پنځو الفو پوري مد کول پکار دي.

د الف د اندازې څخه د اواز اوږدول مراد دي کله چي وويل سي با، يا، تا، او که چيري د دغه حروفو مد تشديد وي نو په اندازه د څلورو الفو مد کول پکار دي په اتفاق سره لکه د ابة، او که چيري د هغه وروسته حرف ساکن وي نو په اندازه د دوو الفو مد کول پکار دي په اتفاق سره لکه صاد او يعلمون او که چيري د دي وروسته د پورتنیو حروفو څخه پرته بل حرف وي نو مد کول نه دي پکار بلکه يوازي پر هغه اواز اکتفاء کول پکار دي چي د هغه حرف د وتلو اندازه وي لکه اياک، دا خبره په ذهن کي ساتل پکار دي چي په بسم الله کي کوم مد دی هغه ټول د دي د قبيل څخه دي.

د خدای ﷻ په نزد تر ټولو غوره اواز

﴿۲۰۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَذِنَ اللَّهُ لشيءٍ مَا أَذِنَ لِلنَّبِيِّ أَنْ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ . متفق عليه .

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل: الله تعالى هيڅ شی داسي نه اوري لکه څرنگه چي د نبي آواز اوري هر کله چي هغه په خوش آوازي سره قرآن وايي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶۸۹، رقم: ۵۰۲۳، ومسلم ۵۴۵۱۱، رقم: ۲۳۲-۷۹۲.

تشریح: مطلب دادی چي هسي خو د نبي کریم ﷺ آواز په خپله د هر چا تر اواز ښه او خوږ وو مگر کله چي نبي کریم ﷺ قرآن کریم په خوش اوازی يعني تجويد او ترتیل سره وایه نو هغه وخت به د هغه آواز د کائناتو د هر آواز څخه خوندور او شیرین وو او داسي دي ولي نه وي د الله کلام او د الله رسول یې وایي نو ظاهره ده چي د کائناتو یوه یوه ذره یوازي د ساه لرونکو نه بلکه د غیر ساه لرونکو هم په وجد کي راځي دا خبره ويل کيږي چي الله تعالى هغه آواز څومره خوبوي او څومره هغه قبلوي د هغه دغه قبولیت د کائناتو د هیڅ یو داسي شي څخه نه ترلاسه کيږي چي په هغه کي آواز وي او اوریدل کيږي.

﴿۲۰۸۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ

مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ حَسَرٍ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ . متفق عليه

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى هيڅ شى په دومره توجه سره نه اوري لکه څرنگه چي د نبي خوش آوازي اوري هر کله چي هغه په لوړ آواز سره قرآن وايي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۵۱۸۱۱۳ ، رقم : ۷۵۴۴ ، ومسلم ۵۴۵۱۱ ، رقم : ۲۳۳ - ۷۹۲ .

قران کريم او خوش آوازي

﴿۲۰۹۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ

يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ . رواه البخاري .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هغه څوک زموږ څخه نه دئ څوک چي په خوش آوازي سره قرآن نه وايي . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۵۰۱۱۱۳ ، رقم : ۷۵۲۷ .

تشریح : مطلب دادی چي قرآن کريم په خوش آوازی سره ويل پکار دي په شرط ددې چي حروف ، حرکات ، مد ، تشديد يا داسي نور شيان پکښي تغير نسي همدارنگه د راگ په ډول هم نه وي بلکه په دې باره کي مسئله داده چي يو سړی په قصد سره قرآن کريم د راگ په ډول وايي نو هغه د حرام د فعل مرتکب کيږي ددې څخه پرهيز کول ضروري دي .

د قران کريم اورېدل

﴿۲۰۹۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ ما ته وفرمايل

وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ اقْرَأْ عَلَيَّ قُلْتُ اقْرَأْ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ قَالَ إِنْ أَحَبُّ

او هغه ﷺ پر منبر ناست وو : زما په وړاندي قرآن ووايه ، ما عرض وکړ اي د الله رسول ! زه ستاسو په وړاندي قرآن ووايم حال دا چي قرآن خو پر تاسو نازل سوی دی ؟ رسول الله ﷺ

و فرمايل : زه د بل چا څخه اوريدل زيات خوښوم ،

أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي فَقَرَأْتُ سُورَةَ النَّسَاءِ حَتَّى أَتَيْتُ إِلَى هَذِهِ الْآيَةِ

ابن مسعود رضي الله عنه و ايي : ما د رسول الله ﷺ په وړاندي سورة نساء وويل او كله چي زه دې آيت ته

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا { قَالَ

راورسيدم : (فكيف ...) يعني دا يهود وغيره به څه کوي هر کله چي موږ د هريو قوم څخه يو شاهد وړاندي کړو يعني د هغوی نبي چي هغه به د هغوی پر اعمالو او افعالو شاهدي ورکوي او تا هم موږ پر دې امت شاهد وگرځوو ، د دې په اورېدو سره رسول الله ﷺ و فرمايل :

حَسْبُكَ الْآنَ فَالْتَفَتُ إِلَيْهِ فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذَرِفَانِ . متفق عليه

بس کړه ، د دې وروسته ما نبي کریم ﷺ ته وکتل نو ما ته څرگنده سوه چي د رسول الله ﷺ د دواړو سترگو څخه اوښکي رواني وې . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۲۵۰۸ ، رقم : ۴۵۸۲ ، و مسلم ۵۵۱۱ ، رقم : ۲۴۷-۸۰۰ .

تشریح : د ابن مسعود رضي الله عنه قول چي قرآن کریم خو پر تاسو نازل سوی دی د دې مطلب دادی چي قرآن کریم خپله پر تاسو نازل سوی دی ځکه نو قرآن کریم ویل هم ستاسو حق دی او څرنگه چي دا نازل سوی دی هم هغسي یې تاسو ویلای سئ د بل چا به څه مجال وي چي هغه ستاسو په مخکي قرآن کریم ووايي ، د دې په جواب کي رسول الله ﷺ و فرمايل چي زه دا خوښوم ... الخ ، د دې مطلب دادی چي ځيني وختونه داسي کيږي چي زما خواهش وي چي د بل چا څخه قرآن کریم واورم او دا هغه وخت وي چي په هغه کي پر عارف باندي د سکوت حالت خپريږي لکه چي ویل کيږي من عرف الله کل لسانه ، يعني چا چي الله و پیژندی د هغه ژبه پته خوله سوه د دې زلمي پر خلاف د عارف يو بل حالت وي چي د هغه په باره کي ویل کيږي من عرف الله طال لسانه يعني چا چي الله تعالی و پیژندی د هغه ژبه خلاصه سوه .

خلاصه دا چي ځيني وختونه خو عارف په حالت د تحیر او استغراق کي وي چي سکونت اختیاروي او ځيني هوښیار کيږي چي هغه وخت حقائق او معارف وغيره بیانوي .

د بل چا څخه د قرآن کریم په اورېدو کي يوه فائده دا هم وي چي د قرآن کریم د آیاتو مفهوم او معنی په ښه ډول په فهم کي راځي غور او فکر د کمال درجې ته رسيږي .

د سورة نساء په حديث کي د پورتنی آیت مقصد د قیامت د ورځي یادول دي ځکه چي رسول الله ﷺ د هغه ورځي خوف او د خپل امت ضعف په فکر کولو سره و ژړل دا ددې خبري څرگنده نښه ده چي رسول الله ﷺ پر خپل امت باندي ډېر مهربان دی ، صلی الله علیه الف الف صلوۃ کلما ذکره الذاکرون وکلما غفل عن ذکره الغافلون .

د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه سعادت

﴿۲۰۹۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ابی بن کعب ته وفرمایل :

إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ قَالَ اللَّهُ سَمَّيْنِي لَكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَقَدْ

الله تعالی ما ته حکم راکړی دی چي زه ستا په وړاندي قرآن کریم ووايم ، ابی بن کعب عرض وکړ : الله تعالی ستا سو په وړاندي زما نوم اخیستی دی ؟ رسول الله ﷺ وفرمایل : هو ،

ذَكَرْتُ عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالَ نَعَمْ فَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي

ابی وویل (سبحان الله) د دواړو جهانو پروردگار زما ذکر کړی دی ؟ رسول الله ﷺ وفرمایل : هو ، ددې په اورېدو سره د ابی بن کعب رضی الله عنه د سترگو څخه اوبښکي رواني سوې ، او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ وفرمایل : الله تعالی ما ته حکم راکړی دی

أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالَ وَسَمَّيْنِي قَالَ نَعَمْ فَبَكَى. متفق عليه

چي ستا په وړاندي لم یکن الذين کفروا ، ووايم ، ابی عرض وکړ : ایا الله تعالی زما په نوم اخیستو سره فرمایلي دي ؟ رسول الله ﷺ وفرمایل : هو ، ددې په اورېدو سره ابی بن کعب رضی الله عنه په ژړا سو . بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۷۲۵ / ۸ ، رقم : ۴۹۶۰ ، و مسلم ۵۵۰۱ ، رقم : ۲۴۵ - ۷۹۹ .

تشریح : حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه په ټولو صحابه کرامو کي ستر قاري وو ، رسول الله ﷺ د هغه دغه امتیاز او شرف د صحابه کرامو په مخکي داسي بیان کړ چي اقرام ابی ، په تاسو کي تر ټولو ستر قاري ابی رضی الله عنه دی .

د حضرت ابی رضی الله عنه قول "الله سماني لک" : ددې مطلب دادی چي ایا په خاصه توګه الله تعالی زما نوم اخیستی دی او هغه دا خبره د خپل عاجزی د اظهار په وجه وکړه چي زه ددې لائق

چيري یم چي الله تعالى په خاصه توگه زما نوم واخلې او تاسو ته حکم وکړي، او یا هغه دا خبره د ذوق او لذت له مخکې کړې وي او د خپل دغه عظیم سعادت او شرف اظهار یې وکړی چي الله تعالی ما ته دغه عظیمه مرتبه راکړه.

د دغه عظیم شرف په اورېدو سره د حضرت ابی ﷺ د سترگو څخه اوبنکي راتلل د خوشحالی په وجه وې داسي خوښي چي حقيقي عاشق ته د محبوب د وصال او د محبوب د کرم پر وخت حاصلېږي په داسي صورت کي د زړه حزن او سکون تر لاسه کېدو سره د سترگو څخه اوبنکي روانېږي.

په خاصه توگه د سورة لم یکن ویلو حکم ځکه وسو چي دغه سورت د الفاظو په اعتبار ډېر مختصر هم دی او په دې کي فائده هم ډېرې زیاتې دي ځکه چي په دغه سورت کي د دین اصول، وعد او وعید او د اخلاص و غیره اعلی مضامین مذکور دي.

ددې حدیث څخه دا خبره معلومه سوه چي د قرآن کریم ماهر او د اهل علم د فضل په مخکي قرآن کریم ویل مستحب دي که څه هم ویونکي تر اورېدونکي افضل وي.

دار الحرب ته د قرآن کریم ورلو څخه منعه

﴿۲۰۹۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُسَافِرَ

د حضرت ابن عمر ﷺ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ددې څخه منع فرمایلي ده چي

بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ . متفق عليه و في رواية لمسلم لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ فَإِنِّي لَا أَمْنُ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ .

قرآن کریم دي د دښمنانو هیواد ته یوړل سي، د مسلم په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ فرمایلي دي: په سفر کي د ځان سره قرآن کریم مه وړئ ځکه چي زه ددې اطمینان نه لرم چي د دښمن لاس ته به ورسي. مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۳۳۱۶، رقم: ۲۹۹۰، و مسلم ۱۴۹۰۱۳، رقم: ۹۲-۱۸۶۹.

تشریح: دلته یو ډېر باریک اشکال پیدا کیږي او هغه دا چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي خو مصحف لیکل سوی نه و نو بیا رسول الله ﷺ دا څرنگه و فرمایلي چي د قرآن کریم په اخیستلو سره دي سفر نه کیږي، ددې جواب دادی چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي که څه هم پوره قرآن

کریم لیکل سوی نه وو مگر بیا هم څه چي نازل سوی وو هغه به خلکو په خپلو خپلو صحیفو کي لیکي او ظاهره خبره ده چي هغه د قرآن په حکم کي وو یا دا چي رسول الله ﷺ دا خبره د وړاند ویني په توګه فرمایلي ده چي زما څخه وروسته کله چي قرآن کریم په پوره توګه یو ځای ولیکل سي او د مصحف شکل ورکړل سي نو هغه دي د کفارو ملک ته نه وړل کيږي داسي نه چي د کفارو لاس ته ورسي او د هغه به حرمتي وکړي ، ځيني علماء فرمایي چي په دارالکفر کي قرآن کریم د ځان سره وړل مکروه دی او مسئله داده که چيري یو څوک یو کافر ته یو خط و غیره لیکي نو په هغه کي د یو آیت لیکل پروا نه لري ځکه رسول الله ﷺ هر څل ته چي کوم خط لیکلی وو په هغه کي دغه آیت : تعالوا الی کلمه... الخ، لیکلی وو .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

غریبو مهاجرینو ته زیږی

﴿۲۰۹۲﴾: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ جَلَسْتُ فِي عَصَابَةٍ مِنْ ضُعَفَاءِ الْمُهَاجِرِينَ

د حضرت ابو سعید څخه روایت دی چي زه د غریبو مهاجرو د یو ډلي سره ناست (یعني

وَإِنَّ بَعْضَهُمْ لَيَسْتَتِرُ بِبَعْضٍ مِنَ الْعُرَى وَقَارِئٌ يَقْرَأُ عَلَيْنَا إِذْ جَاءَ رَسُولُ

اصحابه صفه)، او دا حال دا چي د لوڅېدو له کبله به ځينو خلکو د یو بل پرده کول او زموږ په منځ کي یو ویونکي قرآن کریم وایه، ناڅاپه رسول الله ﷺ تشریف راوړ

اللَّهُ ﷺ فَقَامَ عَلَيْنَا فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَكَتَ الْقَارِئُ فَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ

او زموږ په خوا کي ودریدئ قرآن ویونکی پته خوله سو، رسول الله ﷺ سلام وکړ او بیا یې

مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ قُلْنَا كُنَّا نَسْتَمِعُ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي

پوښتنه وکړه تاسو څه کول؟ موږ عرض وکړ د الله تعالی کتاب مو اوریدئ، رسول الله ﷺ

وفرمایل: هغه الله لره هر ډول تعریف دی چي هغه

جَعَلَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ أَمَرْتُ أَنْ أَصْبِرَ نَفْسِي مَعَهُمْ قَالَ فَجَلَسَ وَسُطْنَا

زما په امت کي داسي خلک پیدا کړي دي چي زه په مستقله توګه په هغو کي شتون لرم، د راوي

بیان دی ددی وروسته رسول الله ﷺ زموږ په منځ کي کښېنستی چي خپل عظیم شخصیت زموږ

لِیَعْدِلَ بِنَفْسِهِ فِینَا ثُمَّ قَالَ بِیْدِهِ هَكَذَا فَتَحَلَّقُوا وَبَرَزْتُ وَجُوهُهُمْ لَهُ

د خلکو په منځ کي مساوي جوړ کړي ، بیا رسول الله ﷺ د گوتې کړی جوړه کړه او وه یې فرمایل : داسي کښینی نو موږ د رسول الله ﷺ په وړاندي هم هغسي کړی جوړه کړه چي زموږ مخونه رسول الله ﷺ ته متوجه وه ،

فَقَالَ أَبْشِرُوا يَا مَعْشَرَ صَعَالِيكِ الْمُهَاجِرِينَ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

بیا رسول الله ﷺ وفرمایل : د مفلس مهاجرینو ډلي تاسو ته دي زیری وي چي تاسو به د قیامت

تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَاءِ النَّاسِ بِنِصْفِ يَوْمٍ وَذَٰكَ خُمْسُ مِائَةِ سَنَةٍ.

رواه ابوداؤد .

په ورځ جنت ته د شتمنو څخه نیمه ورځ وړاندي داخل سئ او دا نیمه ورځ به پنځه سوه کاله وي .
ابوداؤد .

تخریج : سنن ابی داود ۷۲۴، ۷۳، رقم: ۳۶۶۶.

تشریح : وان بعضهم ... الخ: ددې مطلب دادی چي د کومو کسانو سره د خپل ملگري په نسبت که جامه وي او هغه د خپل ملگري شاته ناست وي چي د جامې کمېدو په وجه د هغه بدن معلوم نه سي نو د لوڅ بدن څخه مراد د ستر څخه پرته د بدن پاته برخه د جامې څخه لوڅېدل دي او د ستر څخه پرته د بدن پاته برخه هم د عام نظر څخه د ساتلو په وجه نه یوازې دا چي د هغه مقدسو کسانو کمال د شرم او حیاء په درجه کي وو بلکه دا خبره د انساني ادب او ټولني خلاف وه بلکه دا خبره د انساني ادب او ټولني خلاف ده چي د بدن یو برخه دي خلاصه پرېښودل سي کومه چي په عامه توگه سره نه خلاصیږي ، ددغه حالت بیانولو مقصد د صحابه کرامو د هغه مقدسي ډلي د فقر او افلاس اظهار دی چي هغوی د خپل بدن پټولو لپاره په پوره توگه جامه هم نه درلودل او هغوی به په مجلس کي د یو بل سره په جخت کېدو کښېنستل ترڅو یو ډول پرده تر لاسه سي .

هغه وخت رسول الله ﷺ موږ ته سلام وکړ ، ددې څخه دا خبره معلومه سوه چي کوم څوک قرآن کریم وایي نو هغه ته سلام کول نه دی پکار بیا کله چي هغه پټه خوله سي نو هغه وخت سلام

کول پکار دي لکه څرنگه چي د فقهي مسئله ده ځکه علماء کرام فرمايي که يو سړی قرآن ويونکي ته سلام وکړي نو هغه ته د سلام جواب ورکول ضروري نه دي .

صحابه کرام د قرآن کریم په ويلو کي د بوختيا سر پره رسول الله ﷺ دا خبره چي تاسو څه کوئ ولي پوښتنه وکړه ددې لپاره چي د هغوی د جواب په اورېدو سره هغوی ته دغه عظيم زيری واوروي .

د : امرت ان اصبر نفسي ... الخ څخه دغه آيت کریمه ته اشاره ده :

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ قُرْطًا.

سورة كهف آية ۲۸

ژباړه : او خپل ځان د هغه کسانو سره په ناسته کي مقيد ساته چي سهار او ماښام (يعني همېشه) د خپل رب عبادت محض د هغه د رضا لپاره کوي او د دنيوي ژوند د روتق له مخکي ستا سترگي د هغوی څخه آخوا کېدل نه دي پکار او د داسي کس مه منه چي د هغه زړه موږ د خپل ياد څخه غافل کړي او هغه په خپل نفساني خواهشاتو پسي ځي او د هغه دغه حال د حد څخه تېر سوی دی .

د راوي د الفاظو ليعدل ... الخ مطلب دادی چي رسول الله ﷺ خپل ځان زموږ په مينځ کي د ناستي په اړه د ټولو سره د عدل معامله کوي چي د رسول الله ﷺ نژدې کېدل د ټولو سره يو ډول وي يعني که چيري رسول الله ﷺ د يوه سړي سره کښيني نو پاته خلک به د هغه نیکبختۍ ته پسځېدل او د هر يوه خواهش به دا وو چي رسول الله ﷺ زما سره کښيني ځکه رسول الله ﷺ د يوه سړي سره دناستي پر ځای په مينځ کي کښينستی تر څو د قرب سعادت و ټولو ته يو ډول حاصل سي ، علامه طيبي رحمه الله ددغه جملې معنی داسي ليکلې ده چي رسول الله ﷺ زموږ په مينځ کي ځکه کښينستی چي زموږ په مينځ کي مساوات وکړي او د خپل ذات مبارک په ذريعه موږ ټولو ته شرف ورکړي .

ټول خلک په دائره جوړولو سره کښينستل ، ددې مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ مخ مبارک ته مخامخ په حلقه جوړولو سره کښينستل په داسي توگه چي د ټولو مخونه رسول الله ﷺ ته سوه ، ددې مطلب دادی چي ټول خلک رسول الله ﷺ ته داسي کښينستل چي رسول الله ﷺ د ټولو مخونه ويني .

د قیامت په ورځ به تاسو ته پوره نور حاصل وي، دلته دا اشاره ده چې د قیامت په ورځ به شتمن او دولتمند کسانو پوره نور حاصل نه کړي ځکه د رسول الله ﷺ دغه ارشاد مبارک دی چا چې خپل آخرت صحیح وساتي هغه خپل دنیا ته تاوان ورسوی او چا چې خپل دنیا صحیح وساتل نو هغه خپل آخرت ته تاوان ورسوی نو کوم شی چې فنا کېدونکی دی د هغه په مقابله کې هغه شی اختیار کړئ کوم چې باقي پاته کېدونکی دی (یعني آخرت).

او تاسو به تر شتمنو کسانو نیمه ورځ مخکې په جنت کې داخلېږي په دې باره کې دا خبره په فهم کې ساتل پکار دي چې دلته هغه فقراء مراد دي کوم چې صالح او صابروي همدارنگه د شتمن څخه هغه شتمن مراد دي کوم چې صالح او شاکروي او د خپل مال حق (صدقه، زکوٰۃ وغیره) ادا کونکي وي هغوی به د حشر په میدان کې ودرول سي او پوښتنه به ځيني وسي چې تاسو مال د کوم ځای څخه او په کومه ذریعه حاصل کړی او هغه مو په کوم کوم ځای کې خرڅ کړی هغوی به په دغه کتاب او حساب کې بوخت وي او فقراء به جنت ته داخل سي.

ددې څخه یوه خبره معلومه سوه چې د قیامت په ورځ به د الله تعالی د فضل او کرم او د هغه په رحمت کې به د فقراؤ برخه تر شتمنو زیاته وي ځکه شتمنو کسانو خو په دنیا کې راحت او نصرت تر لاسه کړی وو او فقراء د هغه څخه محروم وه.

په تجوید او ترتیل سره د قرآن کریم ویلو حکم

﴿۲۰۹۵﴾: وَعَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ. رواه احمد وابوداؤد وابن ماجه والدارمي.

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: تاسو قرآن ته په خپلو آوازو (ترتیل او تجوید) سره ښکلا ورکړئ. احمد، ابوداؤد، ابن ماجه او دارمي.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۲۸۵ / ۴، وابوداؤد ۱۵۵ / ۲، رقم: ۱۴۶۸، وابن ماجه ۴۲۶ / ۱، رقم: ۱۳۴۲، والدارمي ۵۶۵ / ۲، رقم: ۳۵۰۰.

تشریح: د ښکلا ورکولو څخه مراد داد چې قرآن کریم په تجوید او ترتیل او د آواز په نرمۍ او لطافت سره وویل سي دا خبره مخکې هم ښودل سوې ده او اوس بیا پوه سئ چې په راگ کې د قرآن کریم ویل چې په حروفو یا حرکاتو کې زیاتوب یا کمی وي حرام دي او داسي قرآن کریم ویونکي فاسق دی او اورېدونکی گناه کار دی او دداسي سړي د داسي قرآن ویلو څخه منع کول

واجب دي ځکه دا يو ډېر قبيح بدعت دی .

د قرآن کریم پر هېرولو باندي وعيد

﴿۲۰۹۶﴾: وَعَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا

د حضرت سعد بن عبادة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چې

مِنْ أَمْرِي يَقْرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ يَنْسَاهُ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
أَجْذَمَ . رواه ابوداؤد والدارمي .

قرآن ووايي او بيا يې هير کړي نو د قيامت په ورځ به د الله په وړاندي په داسي حال کي ملاقات
کوي چې د هغه لاس به پرې سوی وي . ابوداؤد او دارمي .

تخريج : سنن ابی داود ۱۵۸۱۲، رقم: ۱۴۷۴، والدارمي ۵۲۹۱۲، رقم: ۳۳۴۰.

تشریح : د حنفيه په نزد د هېرېدو څخه مراد دادی چې په کتلو سره هم قرآن نسي ويلاى او د
امام شافعي رحمه الله عليه په نزد ددې معنی داده چې هغه قرآن کریم په یاد کړي او بيا يې هير کړي يا دا
مطلب يې دی چې قرآن کریم ويل پرېږدي که هير يې وي او که هير يې نه وي .

شاه محمد اسحاق رحمه الله عليه به فرمايل چې ددې مطلب دا هم کېدای سي چې د استعداد والا
لپاره هېرېدل دادي چې په یاد سوی قرآن بېله کتلو ونه ويلاى سي او د غير استعداد والا لپاره
هېرېدل دادي چې په کتلو سره يې هم نسي ويلاى .

د دې څخه معلومه سوه چې د قرآن کریم د زده کولو او یادولو څخه وروسته هېرول لويه
ګناه ده پکار دي چې د قرآن کریم په باره کي د غفلت او کوتاهی لار اختیار نه کړل سي بلکه قرآن
کریم همېشه ويل پکار دي .

تر دروور څو کم د قرآن کریم ختمولو مسئله

﴿۲۰۹۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

لَمْ يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ . رواه الترمذي و ابوداؤد والدارمي

د حضرت عبدالله ابن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : چا چې تر درو
شپو په کم وخت کي قرآن کریم ختم کړ هغه په قرآن پوه نه سو . ترمذي، ابوداؤد او دارمي .

تخریج: سنن ابی داود ۱۱۶۷۲، رقم: ۱۳۹۴، والترمذی ۱۸۲۷۵، رقم: ۲۹۴۹، والدارمی ۴۱۸۱۱، رقم: ۱۴۹۳.

تشریح علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمایا ہے: ددی مراد دادی ہے کوم څوک تر درو ورځو یا درو شپږو په کم وخت کې قرآن کریم ختم کړي نو هغه د قرآن په ظاهري معنی خو پوهېدای سې مگر د قرآن کریم حقائق او معارفو ته د هغه رسیدل نه سې کېدای ځکه په دغه شیانو کې درې ورځي خو ډېره لیرې خبره بلکه کلونه کلونه هم بس نه دي نه یوازې دا بلکه په دغه لنډ وخت کې د یو آیت یا د یوې کلمې دقائق او نکات هم په فهم کې نسي راتلای، دلته د نفی څخه مراد د پوهېدو نفی ده نه د ثواب نفی یعنې ثواب خو په هر صورت کې حاصلیږي او بیا دا چې د خلکو په پوهه کې هم فرق وي چې د هغه لپاره اوږد وخت هم څه حقیقت نه لري.

په سلفو کې ځینو کسانو د دغه حدیث پر ظاهري مفهوم باندې عمل کړی دی د هغه خلکو معمول وو چې همېشه به یې قرآن کریم په درو ورځو کې ختموی او تر درو ورځو کم ختم کول به یې مکروه گڼل او نورو کسانو بیا ددې پر خلاف عمل کوی ځینو خلکو به په یوه شپه او ورځ کې یو وار او ځینو خلکو به دوه دوه وار او ځینو خلکو به درې درې وار قرآن کریم ختموی بلکه د ځینو کسانو په اړه تر دې پورې ثابت ده چې هغوی به په یوه رکعت کې یو وار قرآن کریم ختموی کېدای سې چې هغه خلکو د دغه حدیث په باره کې دا خیال کړی وي چې ددې اړه د اشخاصو په اعتبار مختلف ده یعنې د دغه حدیث تعلق د هغه خلکو سره دی کوم چې کم فهمه وي که تر درو ورځو په کمه موده کې قرآن کریم ختم کړي نو ددې پر ظاهري معنی باندې هم پوهېدای نسي یا د هغوی په نزد دا خبره وي چې په دغه حدیث کې د فهم نفی ده او په دغه صورت کې ظاهره ده چې په څومره کم وخت کې قرآن کریم ختم کړل سې نو ثواب حاصلیږي.

ځینو کسانو به په دوو میاشتو کې قرآن کریم ختموی او ځینو کسانو به په هره میاشت کې او ځینو به په لس ورځو کې او ځینو به په اووه ورځو کې قرآن کریم ختموی. د بخاري او مسلم روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم عبدالله ابن عمر رضی اللہ عنہ ته وفرمایل چې قرآن کریم په اووه ورځو کې ختموه او تر دې زیاتوب مه کوه.

ختم الاحزاب

د مشائخو او عارفینو په اصطلاح کې په اووه ورځو کې د قرآن کریم ختمولو ته ختم الاحزاب ویل کیږي، د ملاعلي قاري رحمۃ اللہ علیہ د وضاحت سره سم د ختم الاحزاب تر ټولو لوی صحیح ترتیب فمي بشوق دی، ملاعلي قاري رحمۃ اللہ علیہ فمي بشوق ته د ختم الاحزاب صحیح

ترتيب تحکمه ويل دی چي د ځينو کسانو په نزد د ختم الاحزاب طريقه داده چي د جمعې په ورځ د قرآن کریم د شروع څخه تر سورة مائده پوري وويل سي، د شنبې په ورځ د سورة انعام څخه د سورة توبې تر اخر پوري، د یکشنبې په ورځ سورة يونس څخه تر سورة مريم پوري، د دوشنبې په ورځ د سورة طه څخه د سورة قصص تر آخر پوري، د سه شنبې په ورځ د سورة عنکبوت څخه د سورة ص تر آخر پوري، د چار شنبې په ورځ د سورة زمر څخه د سورة رحمان تر اخر پوري، د پنجشنبې په ورځ د سورة واقعه څخه د قرآن کریم تر پايه پوري وويل سي، د اکثرو حاجتو د پوره کولو لپاره دغه ختم مجرب گڼل سوی دی، همدارنگه د فمي بشوق په ترتيب سره ختم د رزق د پراختيا او د نورو حاجاتو د ترلاسه کولو لپاره مجرب بنودل سوی دی، په دغه ترتيب سره د قرآن کریم د ويلو دا هم ويل سوي دي چي شروع دي د جمعې د ورځي څخه وکړل سي، په هر حال د پورتنني بحث خلاصه دا سوه چي د فمي بشوق په ترتيب سره ختم د قرآن عليحده شی دی او ختم الاحزاب بل شی دی او د ملا علي قاري رحمته الله عليه د قول خلاصه داده چي علماء کرامو د قرآن کریم د ختمولو څو ترتيبو بيان کړي دي مگر تر ټولو زيات صحيح ترتيب فمي بشوق دی نو د ملا علي قاري رحمته الله عليه د قول سره سم ختم الاحزاب او د فمي بشوق ترتيب يوشی دی.

اوس په دې هم پوه سئ چي فمي بشوق او د هغه ترتيب څه شي دی؟ د فمي بشوق په ترتيب سره د قرآن کریم ختمولو مطلب دادی چي د قرآن کریم اووه منزلونه په اووه ورځو کي داسي وويل سي چي د هغه په پيل کي د فمي بشوق حروف واقع دي يعني د ف څخه سورة فاتحي ته اشاره ده او د م څخه سورة مائده ته اشاره ده او د ي څخه سورة يونس ته د ب څخه سورة بني اسرائيل ته او د ش څخه سورة شعراء ته او د و او څخه سورة والصفات ته او د ق څخه سورة ق ته اشاره ده، نو د دغه حروفو د مجموعې نوم فمي بشوق دی او د قرآن کریم دغه ختم حضرت علي عليه السلام ته منسوب دی چي هغه به په دغه ترتيب سره قرآن کریم ختموی.

اوس بېرته د حديث مفهوم ته راسئ په دې اړه د نووي رحمته الله عليه قول دی چي د حديث حکم د اشخاصو په اعتبار مختلف دی يعني هغه خبره چي د هغه تعلق د کم فهمه او کم علمه سره وي نو کوم کسان چي پر قرآني علومو او معارفو باندي نظر لري او د قرآن کریم په دقائقو او معارفو باندي د پوهېدو صلاحيت لري نو هغوی هم دومره اقتصار کولای سي چي هغوی قرآن ووايي نو د ويلو پر وخت د قرآن کریم د آيت کمال او فهم هم هغوی ته حاصلېږي او کوم څوک چي د علم د توسيع او خپرېدو يا د خلکو د فيصلو کولو يا د ډول نورو کارونو کي بوخت وي نو هغه دي پر دومره ويلو باندي اکتفاء وکړي چي په هغه سره د هغه په کارونو کي حرج واقع نسي

همدارنگه کوم څوک چي د علم په ترلاسه کولو يا د خپلي کورنۍ د ژوند د اړتياوو په برابرولو کي بوخت وي نو د هغه لپاره هم دا حکم دی، د پورتنیو کسانو څخه پرته د نورو کسانو لپاره دا حکم دی چي هغوی څومره ویلای سي وه دي يې وايي په شرط ددې چي زیات ویل د ستړیا او د الفاظو د تیزادا کولو حد ته ونه رسیږي.

قرآن کریم په لوړ او از ویل غوره دی که په کښته ؟

﴿۲۰۹۸﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل

الْبَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَالْبَاهِرِ بِالصَّدَقَةِ وَالْمُسِرُّ بِالْقُرْآنِ كَالْمُسِرِّ بِالصَّدَقَةِ.

رواه الترمذي وابوداؤد والنسائي وقال الترمذي هذا حديث حسن غريب

په لوړ آواز سره قرآن ویونکی د هغه چا په ډول دی چي صدقه په څرگنده ورکړي او په کراره قرآن ویونکی د هغه چا په ډول دی چي په پټه صدقه ورکړي. ترمذي، ابوداؤد، نسائي، ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن غریب دی.

تخریج: سنن ابی داود ۸۳۱۲، رقم: ۱۳۳۳، والترمذي ۱۶۵۱۵، رقم: ۲۹۱۹، والنسائي ۸۰۱۵، رقم: ۲۵۶۰.

تشریح: په پټه صدقه ورکول تر ښکاره صدقې ورکولو غوره دي، ددغه حدیث مفهوم دای چي همدارنگه د قرآن کریم په کراره ویل تر لوړ آواز ویلو غوره دي.

علامه طیبی رحمۃ الله علیه فرمایي څرنگه چي په کرار آواز سره د قرآن کریم د فضیلت په باره کي حدیثونه منقول دي همداسي په لوړ آواز د قرآن کریم ویلو د فضیلت په اړه هم حدیثونه منقول دي په دواړه ډوله حدیثو کي مطابقت دای چي په کرار آواز سره ویل د هغه چا لپاره افضل دي چي په ریا کي داخته کېدو بېره ولري او په لوړ آواز سره ویل د هغه چا په حق کي افضل دي کوم چي په ریا کي د لوېدو بېره نلري په شرط ددې چي د لوړ آواز په وجه لمونځ کونکو، بېدو خلکو او یا بل چا ته تکلیف ونه رسیږي، په لوړ آواز سره قرآن کریم ویل ځکه افضل دي چي په داسي کولو سره نورو ته هم گټه رسیږي یا نور خلک د قرآن کریم په اورېدو سره هغه زده کوي یا اورېدونکو ته ثواب رسیږي په لوړ آواز سره قرآن کریم ویل د دین د شعار او د الله تعالی د کلام څرگندونه ده د ویونکي زړه ته بېداري حاصلیږي د هغه توجه بلي خوا ته نه ځي د هغه د زړه غفلت ليري کوي او د خوب غلبه کموي او دا چي مسلمانانو ته د عبادت شوق ورکوي په هر

حال د گتو څخه یوه گټه که مقصود وي نو بیا په دې صورت کي په لوړ آواز سره ویل به افضل وي .

د قرآن کریم د پوره پیروی تاکید

﴿۲۰۹۹﴾: وَعَنْ صُهَيْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا آمَنَ بِالْقُرْآنِ مَنْ

اسْتَحَلَّ مَحَارِمَهُ . رواه الترمذي وقال هذا حديث ليس اسناده بالقوي

د حضرت صهیب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : چا چي د قرآن کریم حرام کړي شيان حلال وگنل هغه په قرآن ایمان نه راوړی ، ترمذي ، وویل ددې حدیث اسناد قوي نه دي .

تخریج : سنن الترمذي ۱۶۵۱۵، رقم: ۲۹۱۸.

تشریح : مطلب دادی چي الله تعالی په خپل کتاب کي کوم شيان حرام کړي دي که چيري یو څوک حلال وگنې نو هغه کافر سو او کله چي هغه کافر سو نو بیا پر قرآن کریم باندي د هغه ایمان څرنګه وي ، یا ددې مطلب دادی چي کوم څوک پر قرآن کریم باندي کامل ایمان نه راوړی او په هغه شيانو سره د حلال په شان معامله وکړي کوم چي الله تعالی حرام ګرځولي دي يعني هغه په قرآن کریم کي د مذکوره حرام او منع شيانو ارتکاب کوي .

د رسول الله ﷺ قرائت

﴿۲۱۰۰﴾: وَعَنِ اللَّيْثِ ابْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ يَعْلَى بْنِ مَمْلُوكٍ أَنَّهُ سَأَلَ

حضرت لیث بن سعد د حضرت ابو ملیکه او هغه د یعلی بن مملک (رض) څخه روایت کوي چي هغه پوښتنه وکړه

أَمَّ سَلَمَةَ عَنْ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا هِيَ تَنْعَتُ قِرَاءَةً مُفَسَّرَةً حَرْفًا حَرْفًا . رواه الترمذي وابدأؤد والنسائي .

د بي بي ام سلمه (رض) څخه د رسول الله ﷺ د قرآن په اړه ، هغې د رسول الله ﷺ د قرائت صفت دا بیان کړ چي د رسول الله ﷺ به یو یو حرف واضح وو ، ترمذي ، ابدأؤد او نسائي .

تخریج : سنن ابی داود ۱۵۴۱۲، رقم: ۱۴۶۶، و الترمذي ۱۶۷۱۵، رقم: ۲۹۲۳، و النسائي ۱۸۱۱۲، رقم: ۱۰۲۱.

تشریح مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به قرآن کریم داسي وایه که چيري یو چا به غوښتل چي د قرائت حرفونه و شمېري نو دا ممکنه وه يعني قرآن کریم یې په ښه ترتیل او تجوید سره وایه. علامه طيبي رحمه الله فرمایي چي د بي بي ام سلمه رضي الله عنها په اړه منقول الفاظ دوه احتمال لري یا خو هغې د رسول الله ﷺ د قرائت کیفیت په الفاظو کي بیان کړ یا دا چي هغه قرآن کریم په داسي ویلو سره اوروی لکه څرنگه چي به رسول الله ﷺ وایه.

د ابن عباس رضی الله عنه په اړه منقول دي چي هغه به فرمايل بېله ترتيله د ټول قرآن کریم ویلو په نسبت یو سورت په ترتیل سره ویل زما په نزد غوره دي.

﴿۲۱۰﴾: وَعَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ

حضرت ابن جریح د ابن ابی ملیکه څخه او هغه د بي بي ام سلمه څخه روایت کوي چي هغې وویل د رسول الله ﷺ په قرائت کي به

صَلَّى يَقْطَعُ قِرَاءَتَهُ يَقُولُ { الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ } ثُمَّ يَقِفُ ثُمَّ يَقُولُ

یو یو حرف بیل بیل او واضح وو، يعني رسول الله ﷺ به الحمد لله رب العالمين وویل او دریدئ به، بیا به یې

{ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ } ثُمَّ يَقِفُ. رواه الترمذي وقال ليس اسناداه بمتصل

لان الليث روى هذا الحديث عن ابن ابى مليكة من يعلى بن مملك عن

ام سلمة وحديث الليث اصح.

الرحمن الرحيم، وویل او دریدئ به، ترمذي وویل ددې حديث سند متصل نه دی ځکه چي لیث دا حديث د ابن ابی ملیکه څخه هغه د يعلى بن مملك څخه او هغه د بي بي ام سلمه څخه روایت کړی دی د لیث حديث زیات صحیح دي.

تخریج: سنن الترمذي ۱۷۰۸۵، رقم: ۲۹۲۷.

تشریح ځيني علماء وايي چي دغه حديث د استدلال قابل نه دی او اهل بلاغت دا روايت نه قبلوي ځکه د قاعدې له مخي وقف تام پر مالک يوم الدين باندي دی ځکه امام ترمذي فرمايي چي په دې باره کي صحيح حديث د حضرت لیث رضی الله عنه دی.

د جمهورو علماؤ (چي حنفیه هم په دوی کي گډ دي د دوی په نزد هم پر مالک يوم الدين باندې وقف دی) په نزد په دا ډول آیاتونه کي چي په خپلو کي یو تر بل مربوط او متعلق وي وصل غوره دی او د جزري رحمه الله علیه قول دی چي وقف مستحب دی د هغه د لیل دغه حدیث دی او د شوافع مذهب هم دادی د دغه حدیث په باره کي د جمهورو څخه دا جواب ورکړل سوی دی چي دا وقف ځکه وو چي اوریدونکو ته وښيي چي د دغه آیاتونو ابتداء د کوم ځای څخه ده .

الفصل الثالث (دریم فصل)

قرائت یوازي د خوش اوازی نوم نه دی

﴿۲۱۰۲﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله زمور په لور تشریف راوړ او موږ

نَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَفِينَا الْأَعْرَابِيُّ وَالْأَعْجَمِيُّ قَالَ اقْرَءُوا فِكُلُّ حَسَنٌ وَسَيَجِيءُ

هغه وخت قرآن کریم وایه، او په موږ کي صحرايي خلک هم وه او عجمي (يعني غیر عرب) خلک هم وه، رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: وه یې وایاست ټول صحیح دی او ډیر ژر به راسي

أَقْوَامٌ يُقِيمُونَهُ كَمَا يُقَامُ الْقُدْحُ يَتَعَجَّلُونَهُ وَلَا يَتَأَجَّلُونَهُ . رواه ابوداؤد

والبيهقي في شعب الايمان .

داسي قومونه چي قرآن به داسي سیده کړي لکه څنگه چي غشی سیده کيږي او د قرآن کریم الفاظ به په ښه ښکلا سره وایي تلوار به کوي په هغه کي به د وخت انتظار نه کوي يعني په دنیا کي به د هغه گټه تر لاسه کړي او په آخرت کي به هیڅ نه وي . ابوداؤد او بیهقي .

تخریج: سنن ابی داؤد ۵۲۰۱۱، رقم: ۸۳۰، البیهقي فی شعب الايمان ۵۳۸۱۲، رقم: ۲۶۴۲.

تشریح: عجم هغه خلکو ته وایي چي عرب نه وي، حضرت جابر رضی الله عنه چي د کوم مجلس ذکر کوي په هغه کي داسي صحابه کرام هم وه چي د هغوی تعلق د عربو سره نه وو بلکه هغوی فارسي، رومي او حبشي وه لکه حضرت سلمان (فارسي) رضی الله عنه، حضرت صهیب (رومي) رضی الله عنه او حضرت بلال (حبشي) رضی الله عنه.

که څه هم په هغه مجلس کي د موجوده صحرائي او عجمي خلکو قرائت د عربو په ډول نه

وو مگر ددي سر پره رسول الله ﷺ هغوي ته وويل چي ستاسو د ټولو قرائت ښه او د ثواب وړ دي ځکه چي تاسو د دنيا په مقابله کي آخرت ته ترجيح ورکړې ده که تاسو خپله ژبه او آواز ښکلی کړی نه وي نو دا ستاسو لپاره ضروري نه ده او ستاسو څخه وروسته به يو داسي ډله پيدا کېدونکې وي چي هغوي به قرآن کریم داسي سيده کړي لکه غشي چي سيده کېږي يعني خپل آوازونه او قرآني الفاظ به ښه سم کړي او د مخارجو په ادا کولو کي به ډېر زيات تکليف کوي مگر د هغوي دغه ټول تکليف به د آخرت لپاره نه وي بلکه د خپل شهرت، خپل عزت، فخر او دنيا ته د ښودني او اورولو لپاره به داسي کوي.

نو د دغه حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي داسي خلک به محض د دنيوي گټې لپاره قرآن کریم وايي او د آخرت د ثواب سره به يې هيڅ په قصد کي نه وي ځکه هغوي به دنيا ته پر آخرت ترجيح ورکوي يا داسي چي دين به دنيا په بدله کي خرڅوي.

خلاصه دا چي د قرآن کریم ويلو په باره کي غور او فکر او د آياتو په معنی کي استغراق ته د اوليت مقام تر لاسه کېدل پکار دي محض د مخارج او صحيح الفاظو د ادا کولو او خوش آوازی سره ويل هيڅ په کار نه راځي.

﴿۲۱۰۳﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقْرَؤُوا

د حضرت حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : وايست

الْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا وَإِيَّاكُمْ وَلُحُونِ أَهْلِ الْعَشَقِ وَلُحُونِ أَهْلِ

قرآن د عربو په لهجه او آواز سره او خپل ځان د مينه ناکو غزلو او د اهل کتابو د لحن څخه ساتئ،

الْكِتَابِينَ وَسَيَجِيئُ بَعْدِي قَوْمٌ يُرْجَعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِيعَ الْغَنَاءِ وَالنُّوحِ لَا

زما وروسته به يو قوم راسي چي قرآن کریم به په ښکلا سره وايي (يعني په غزلو کي) او د سندرو په ډول به يې وايي او حالت به يې دا وي چي قرآن کریم به د حلق څخه کښته نه ځي

يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ مَفْتُونَةً قُلُوبُهُمْ وَقُلُوبُ الَّذِينَ يُعْجِبُهُمْ شَأْنُهُمْ . رواه

البيهقي في شعب الإيمان وزرين في كتابه .

يعني پر زړه به يې هيڅ اثر نه کوي ددي خلکو زړونه به په فتنه کي پريوتلي وي او د هغه خلکو

زړونه هم چي هغوئ ته د سندرو په ډول ددې ويل بڼه څرگنديږي. بيهقي او زرین.

تخریج: البیهقي فی شعب الایمان ۵۴۰۱۲، رقم: ۲۶۴۹.

تشریح عرب بېله تکلفه او په اساني سره قرآن کریم وایي د هغوئ آواز د هغوئ د زړه د خواش سره سمیږي د هغوئ په مخکي د موسیقۍ وغیره په ډول قواعد نه وي نو هغوئ په تکلف کولو سره د خپل آواز او لهجې جوړولو هڅه کوي ځکه ويل سوي دي چي هر مسلمان ته پکار ده چي هغه قرآن کریم په هغه خاص لهجه او آواز کي ووايي کوم چي د قرآن کریم د عظمت او حقیقت مطابق وي او هغه د اهل عرب لهجه ده، په دغه جمله کي د بلحون العرب واصواتها لفظ د اصواتها د عطف تفسیري په توگه دی.

د عاشقانو او اهل کتاب د طریقو مطابق: ددې څخه مراد دادی چي څرنگه چي عاشقان او شاعران خپل نظمونه او غزلې په آواز او ترنم سره وایي او د موسیقۍ او راگ رعایت کوي تاسو همدارنگه قرآن کریم مه وایاست یهود او نصارا به هم خپل کتابونه په داسي غلطې طریقې سره ويل ځکه د هغو په ډول د ویلو څخه هم منع وفرمایل سوه.

د هغوئ زړونه به په فتنه کي اخته سي: ددې مطلب دادی چي هغوئ به د دنیا په محبت کي اخته سي او چونکه خلک به د هغوئ آوازو ته بڼه وایي ځکه نو هغوئ به په نوري زیاتي گمراهۍ کي اخته سي او همداسي د هغوئ آوازونه اورېدل او د هغوئ څخه خوند اخستلو په وجه هغوئ ته بڼه ويل هم غلط کار دی او حال دا چي غلط کار کوونکي ته بڼه ويل هم گمراهي او ضلالت دی.

قران کریم په ترتیل سره د ویلو حکم

﴿۲۱۰۲﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ حَسِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ فَإِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يَزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا. رواه الدارمي

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي قرآن کریم په خپلو آوازو سره په بڼه ډول وایاست ځکه چي په خوش آوازی سره د قرآن بڼکلا زیاتېږي. دارمي

تخریج: سنن الدارمي ۵۶۵۱۲، رقم: ۳۵۰۱.

د حسن قرائت معیار

﴿۲۱۰۵﴾: وَعَنْ طَاوُوسٍ مُرْسَلًا قَالَ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ

د حضرت طاؤس څخه مرسلا روایت دی چې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسول: څوک

النَّاسِ أَحْسَنُ صَوْتًا لِلْقُرْآنِ؟ وَأَحْسَنُ قِرَاءَةً؟ قَالَ مَنْ إِذَا سَمِعْتَهُ يَقْرَأُ

په قرآن ویلو کې ښه آواز لري؟ او څوک د قرائت په اړه ښه دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه څوک چې ته د هغه قرائت واورې

أَرَيْتَ أَنَّهُ يَخْشَى اللَّهَ قَالَ طَاوُوسٌ وَكَانَ طَلْقٌ كَذَلِكَ. رواه الدارمي

نو دا حس کړې چې هغه د الله څخه بیرېږي، طاؤس وایي حضرت طلق ﷺ همدا سې لوستل کول. دارمي.

تخریج: سنن الدارمي ۵۶۳۸۲، رقم: ۳۴۸۹.

تشریح: د رسول الله ﷺ د جواب مطلب دادی چې که چیرې یو څوک قرآن کریم وایي او د هغه په اورېدو سره ستاسو په زړو کې اثر کیږي یا دا چې د هغه په باره کې دا څرگنده سې چې هغه د قرآن کریم د ویلو پر وخت د الله تعالی څخه بیرېږي مثلاً د هغه رنگ د الله تعالی د بیرې څخه بدل سې یا زیات ژاړې نو پوه سئ چې د قرآن کریم په ویونکو کې هغه د خپل آواز او قرائت د مؤثر کېدو په اعتبار تر ټولو غوره دی.

حضرت طلق ﷺ یو جلیل القدر تابعي دی کله چې به هغه قرآن کریم وایه نو د الله تعالی خوف به پر هغه خپرېدی، د نوموړي په اړه د مشکوٰۃ مؤلف لیکلي دي چې هغه صحابي دی.

د قران کریم په اړه یو څو احکامات

﴿۲۱۰۶﴾: وَعَنْ عُبَيْدَةَ الْمَلِكِيِّ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت عبیده الملیکي ﷺ څخه چې د رسول الله ﷺ د نژدې خلکو څخه دی روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ لَا تَتَوَسَّدُوا الْقُرْآنَ وَاتْلُوهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ مِنْ

اې اهل قرآن! تاسو د قرآن څخه ډډه مه کوئ او په شپه او ورځ کې قرآن وایاست لکه څرنگه چې

لوستل یی پکار دي

أَنَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَفْشُوهُ وَتَغْنُوهُ وَتَدَبَّرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

او قرآن خپور کړئ او قرآن په ښکلی آواز سره وایاست او څه چې په قرآن کې دي په هغه کې فکر وکړئ چې خلاصون او بریالیتوب مو په برخه سي

وَلَا تُعْجِلُوا ثَوَابَهُ فَإِنَّ لَهُ ثَوَابًا. رواه البيهقي في شعب الإيمان

او ددې په ثواب کې تلوار مه کوئ ځکه چې ددې لوی ثواب (په آخرت) کې دی. بیهقي.

تخریج: البيهقي في شعب الإيمان ۳۵۰/۲، رقم: ۲۰۰۷.

تشریح: پر قرآن کریم تکیه مه کوئ: ددې مطلب دادی چې د قرآن کریم په ویلو او د هغه د حق په ادا کولو کې کوتاهي او غفلت مه کوئ بلکه قرآن کریم وایاست او د هغه حق ادا کوئ په دې توګه چې د هغه حروف په ښه ډول ادا کوئ او د هغه په معنی ځان پوهوئ او عمل په کوئ. علامه ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې پر قرآن کریم باندي تکیه لګول پر هغه باندي په تکیه کولو سره کښېنستل یا پریوتل او یا هغه ته پښې غزول یا یو شی ورباندي اېښودل او هغه ته شا کول، یا تر پښو لاندي کول دا ټول شيان حرام دي، د قرآن کریم څخه فال اخیستل مکروه دي بلکه د ځینو مالیکه په نزد حرام دي.

د قرآن کریم د ویلو په وخت کې د څلورو خبرو خیال ساتل پکار دي: ۱- اول خودا چې الفاظ صحیح او سم ادا کړل سي، ۲- دوهم دا چې د هغه په معنی او مفهوم باندي پوهېدل پکار دي، ۳- دریم دا چې د معنی او مفهوم په مقصد باندي پوهېدل پکار دي، ۴- او څلورم دا چې څه وویل سي په هغه عمل وکړل سي.

قرآن ظاهر کړئ، یعنی قرآن کریم په لوړ آواز وایاست چې نور خلک یې واورئ او د هغوی هم د قرآن کریم د ویلو شوق پیدا سي، قرآن کریم نورو خلکو ته وښیاست په قرآن کریم عمل کوئ او خپل ژوند د قرآن کریم مطابق وګرځوئ څه چې په هغه کې مذکور دي په هغه کې غور او فکر کوئ ددې مطلب دادی چې کوم آیاتونه د تبه، وعید او د آخرت په باره کې راغلي دي په هغه آیاتو کې ښه غور او فکر کوئ ترڅو د دنیا څخه بې رغبتی او آخرت ته میلان راسي.

=====

بَابُ اخْتِلَافِ الْقِرَائَتِ وَجَمْعِ الْقُرْآنِ

د قرائت اختلاف او د قرآن یوځای کولو بیان

د مشکوة شریف په اکثر و نسخو کې یوازې باب لیکل سوی دی، ددې مطلب دادی چې دا باب د قرآن کریم سره اړوند دی مگر په ځینو نسخو کې دلته دا عنوان لیکل سوی دی: باب اختلاف القرآن وجمع القرآن- یعنی د قرائت او لغاتو اختلاف او د قرآن کریم د جمع کېدو بیان، د قرآن کریم کتابت یعنی د هغه د مصحف په شکل کې لیکل.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د قرائت اختلاف

﴿۲۱۰۷﴾: عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ بْنَ حِزَامٍ

د حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د هشام بن حکیم بن حزام څخه

يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأُهَا وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سورة فرقان واوریدئ چې د هغه طریقې څخه خلاف وو په کومه طریقه چې ما وایه، او دا سورت خپله رسول الله صلی الله علیه و آله

أَقْرَأُ نَبِيَّهَا فَكَذْتُ أَنْ أَعْجَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَمَهَلْتُهُ حَتَّى أَنْصَرَفَ ثُمَّ لَبَّبْتُهُ بِرِدَائِهِ

ما ته بنودلی وو، نژدې وو چې زه په دې اړه د هشام سره په جگړه اخته سم، مگر ما د آرامتیا څخه کار واخیستی او هغه ته مې وخت ورکړ ترڅو چې هغه سورت ختم کړ بیا ما د هغه په غاړه کې د هغه څادر واچوئ

فَجِئْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ

او په راکشولو مې د رسول الله صلی الله علیه و آله ته راوایست او رسول الله صلی الله علیه و آله ته مې وویل: ای د الله رسول!

هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأْتُ نَبِيَّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

دا (هشام) سورة فرقان د هغه طریقې څخه خلاف وایي په کومه طریقه چې ما ته بنودلی دی،

رسول الله ﷺ و فرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَلُهُ أَقْرَأُ فَقَرَأَ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

اې عمر! دى پريږده، بيا يې هشام ته و فرمايل: ته يې ووايه، (يعني سورة فرقان) نو هشام په هغه طريقه ووايه په کومه طريقه چي ما ځيني اوريدلى وو، رسول الله ﷺ و فرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَكَذَا أَنْزِلْتُ ثُمَّ قَالَ لِي أَقْرَأُ فَقَرَأْتُ فَقَالَ هَكَذَا

دا سورت داسي نازل سوى دى بيا رسول الله ﷺ ما ته د ويلو لپاره و فرمايل: ما په خپله طريقه ووايه، رسول الله ﷺ چي واوريدى نو وه يې فرمايل:

أَنْزِلْتُ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ.

متفق عليه واللفظ لمسلم

دا سورة داسي نازل سوى دى بيا يې و فرمايل: دا قرآن په اوو حروفو (يعني اوو طريقو) نازل سوى دى. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷۳/۵، رقم: ۲۴۱۹، ومسلم ۵۶۰/۱، رقم: ۲۷۰.

تشریح: د دغه حديث په معنى او مفهوم کي د علماؤ ډېر زيات اختلاف دى او د دې په تشریح او وضاحت کي تقريباً څلوېښت اقوال نقل سوي دي په هغو کي يو قول دا هم دى چي دا حديث د متشابهاتو څخه دى چي د هغه حقيقي معنى (بېله الله ﷻ) هېچا ته معلومه نه ده.

ځيني حضرات وايي چي د قرائت اختلاف که څه هم د اوو طريقو څخه زيات منقول دي مگر هغه ټول اختلافات اووه وجو ته راجع دي او هغه اووه وجي دا دي: ۱- د اختلاف اوله وجه د کلمې په ذات کي يعنې د کلمې د کمې او زياتوب اختلاف، ۲- دوهمه وجه د جمع او واحد د صيغې سره تغير کېدل، ۳: درېمه وجه د مذکر او مؤنث اختلاف، ۴: څلورمه وجه د حروف صرفي اختلاف يعنې تخفيف او تشديد، فتحه او کسره او د ضمه اختلاف لکه مَيِّتٌ هم ويل کېږي او مَيِّتٌ هم، همداسي يَقْنُطُ او يَقْنِطُ او يَعْرِشُ يَعْشُرُ او داسي نور، ۵: پنځمه وجه د حرکاتو اختلاف، ۶: شپږمه وجه د حروفو اختلاف لکه لکن الشياطين چي ځيني دغه نون په تشديد سره وايي او ځيني يې د نون په تخفيف سره وايي، ۷: اوومه وجه د لغاتو د ادا کولو اختلاف لکه تفخيم او اماله.

د مظاهر حق جدید په اول جلد باب العلم کي دغه باب په نسبت ددې، حای زیات په وضاحت سره بیان سوی دی .

هر قرائت صحیح دی

﴿۲۱۰۸﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ سَمِعْتُ رَجُلًا قَرَأَ آيَةً وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى

د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما دیو سړي څخه قرآن ویل واوریدل چې د هغه

الله علیه وسلّم یقرأ خلافها فجئت به النبي صلى الله عليه وسلم

طریقې خلاف وو په کومه طریقه چې ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه اوریدلی وو ، هغه سړی ما رسول الله صلی الله علیه و آله ته راوستی

فَأَخْبَرْتُهُ فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَةَ فَقَالَ كَلَّا كَمَا مُحْسِنٌ فَلَا تَخْتَلِفُوا فَإِنَّ

او پېښه مي ورته بيان كړه ، ما وليدل چې د پېښې په اوریدو سره د رسول الله صلی الله علیه و آله پر مخ مبارک باندي د ناخوښۍ اثر څرگند سو ، بیا رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل : تاسو دواړه سم او ښه وایاست په خپل منځ کي اختلاف مه کوئ ځکه چې

مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ اخْتَلَفُوا فَهَلَكُوا . رواه البخاري

کوم خلک ستاسو څخه وړاندي تیر سوي دي هغوی په خپل منځ کي د اختلاف په کبله هلاک سوي دي . بخاري .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۷۰/۵ ، رقم : ۲۴۱۰ .

تشریح دلته د اختلاف څخه مراد د قرآن کریم هغه وجهو څخه دیوې وجي انکار دی چې د هغه مطابق قرآن کریم نازل سوی دی لکه څرنگه چې مخکي هم ښودل سوي دي ، د قرآن کریم څومره قرائتونه چې منقول او رواج دي هغه ټول صحیح او پر حق دي په هغو کي دیوه قرائت څخه هم انکار کول نه دي پکار ځکه که یو څوک د هغه څخه دیوه قرائت انکار هم وکړي نو لکه چې هغه د قرآن کریم څخه انکار وکړ دلته دا هم په ذهن کي ساتل پکار دي چې ځيني قرائتونه متواتر دي او ځيني احاد ، متواتر هغه اووه قرائتونه دي کوم چې ویل کیږي .

﴿۲۱۰۹﴾: وَعَنِ أَبِي بَنِ كَعْبٍ قَالَ كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَقَرَأَ

د حضرت ابی بن کعب رضی اللہ عنہ ثخنہ روایت دی چي زہ پہ مسجد کي وم چي یو سہی راغلی او لمونخ
یہی وکر هغه قرآن پہ داسي طریقہ وواہ چي

قِرَاءَةً اَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ قِرَاءَةً سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَلَمَّا

ما د هغی طریقہی ثخنہ انکار وکر، یو بل سہی راغلی او هغه د بل سہی خلاف قرائت وواہ،

قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ إِنَّ هَذَا قَرَأَ قِرَاءَةً

کله چي موبد لمانخه ثخنہ فارغ سو نو د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او ما عرض وکر
دغه سہی په داسي ډول قرآن وایه

اَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَأَمَرَهُمَا النَّبِيُّ ﷺ

چي زما غوږونو قبول نه کړ، دا دویم سہی چي راغلی نو ده د هغه سہی خلاف قرائت وایه،
رسول الله ﷺ هغو دواړو ته د ویلو حکم ورکړ،

فَقَرَأَ فَحَسَنَ شَأْنُهُمَا فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ

هغوی وویل، او نبی کریم ﷺ د هغو دواړو خلکو د ویلو تعریف وکر، په دې سره زما په زړه
کي سخته شبهه او شک پیدا سو، لکه چي ما هغه درواغ وگڼئ او دا شبهه او شک د جاهلیت د
شبهې او شک ثخنه هم زیات وو،

فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا قَدْ غَشَيْنِي ضَرَبَ فِي صَدْرِي فِفَضْتُ عَرَقًا

کله چي رسول الله ﷺ زما حالت ولیدئ نو زما پر سینه یې خپل لاس مبارک راتیر کړ او زه خوله
خوله سوم

وَكَأَنَّمَا أَنْظَرُنِي إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ يَا أَبُي أُرْسِلَ إِلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ

او زما دا حالت سو لکه چي زه دبيري ثخنه الله تعالی په لور گورم، بیا رسول الله ﷺ ما ته
و فرمایل: اوس ما ته ملائکه راو لیږل سوه او حکم راکړل سو چي ته قرآن کریم وایه

عَلَى حَرْفٍ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَى أُمَّتِي فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّانِيَةَ أَقْرَأَهُ عَلَى حَرْفَيْنِ

په يوه طريقه، ما الله جلالة ته عرض وکړ چې زما پرامت اساني وکړي، بيا ما عرض وکړ، الله تعالى ما ته بيا په دوو طريقو د قرآن ويلو حکم وکړ،

فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَى أُمَّتِي فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّالِثَةَ أَقْرَأُهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ وَلَكَ

ما بيا غوښتنه وکړه او عرض مي وکړ چې زما پرامت اساني وکړي، نو په دريم وار په اوو طريقو د قرآن ويلو حکم وسو،

بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَدْتُكَهَا مَسْأَلَةً تَسْأَلْنِيهَا فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ

او الله تعالى وفرمايل: څومره واره چې موږ تا ته حکم درکړی دی هغومره واره ته زموږ څخه سوال وکړه (يعني درې ځله) تا زموږ څخه سوال کړی دی نو درې واره زموږ څخه دعاء وغواړه چې موږ هغه قبوله کړو، ما (نبي کریم ﷺ) وويل: اللهم اغفر لامتي اللهم اغفر

لِأُمَّتِي وَأَخَرْتُ الثَّالِثَةَ لِيَوْمٍ يَرْغَبُ إِلَيَّ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ

السَّلَام. رواه مسلم

لامتي (اې الله زما امت و بخښې، اې الله زما امت و بخښې)، او د دريم وار دعاء مي د هغه ورځي لپاره وساتل چې زما څخه به ټول مخلوق شفاعت وغواړي تر دې چې حضرت ابراهيم عليه السلام به هم زما څخه غوښتنه وکړي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۵۶۱۱-۵۶۲، رقم: ۲۷۳-۸۲۰.

تشریح: زما په زړه کي د تکذيب وسوسه پيدا سوه، کله چې رسول الله ﷺ د دواړو د قرائت تحسين او تائيد وکړ نو د حضرت ابي په زړه کي د تکذيب وسوسه او شبه ځکه پيدا سوه چې رسول الله ﷺ خو دواړو قرائتو ته ښه وويل حالانکه قرآن کریم د الله تعالى کلام ځکه هغه په يو خاص طريقې سره ويل پکار دي دا څرنگه ممکن ده چې يو کلام دي څو کسان په مختلفو طريقو سره وايي او د هغو ټولو ويل دي صحيح وي.

داسي شبه او وسوسه چې د جاهليت په ورځو کي هم پيدا سوې نه وه: ددې مطلب دادی چې د جاهليت په زمانه کي زما زړه او د ماغ د ايمان او يقين په رڼا سره منور نه وو مگر اوس د الله تعالى په فضل سره زما زړه او د ماغ د اسلام په نور منور دی او د يقين او معرفت نعمت را ته حاصل دی نو دا وسوسه او شبه هم زياته لويه معلومه سوه.

خومره واره چي ماته ته حکم درکړی دی : ددې مطلب دادی چي موږ تاته درې واره حکم درکړي يعني يو وار خو د يوه قرائت مطابق، دوهم وار د دوهم قرائت مطابق او دريم وار د اووه قرائتو مطابق د قرآن کریم د ویلو حکم درکړ او س ته ددغه درو سره په عوض کي زموږ څخه درې سواله وکړه چي موږ درې سره پوره کړو، نو رسول الله ﷺ درې سره سواله د خپل امت د بخښني لپاره وکړل ځکه چي اصل شی خو مغفرت دی که مغفرت نه وي نو د هیچا خلاصون ممکن نه دی لکه څرنگه چي د الله تعالی ارشاد دی :

وَإِنْ لَمْ تُغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

ژباړه : اې الله ! که ته موږ و نه بخښي او پر موږ رحم ونه کړي نو بېله شکه موږ د تاوانيانو څخه سو . مگر رسول الله ﷺ پر دې موقع باندي مغفرت پر درو برخو تقسيم کړ دوه مغفرت ته خو رسول الله ﷺ د خپل امت لپاره يعني د گناه کبیره او گناه صغیره کونکو لپاره وغوښتل او دريم مغفرت يې د ټول مخلوق لپاره د قيامت ورځي لپاره پرېښود ، دې ته شفاعت کبری وايي يعني د قيامت په ورځ چي ټول به نفسي نفسي وايي او هيڅ نبي او پيغمبر به د مخلوق د شفاعت جرات نه کوي نو په پای کي به شافع محشر سرکار د دو عالم ﷺ ته درخواست وکړل سي چي تاسو د پروردگار په دربار کي د مخلوق شفاعت وکړئ نو نبي کریم ﷺ به د ټولو شفاعت وکړي ، همدارنگه هغه دوهمه دعاء چي د هغه د قبوليت دعاء د الله تعالی د دربار څخه هغه وخت سوې ده او رسول الله ﷺ د نن يعني قيامت د ورځي لپاره پرې اېښې وه هغه به دلته په کار ورځي .

که څه هم ټول مخلوق تر دې چي ټول انبياء به د رسول الله ﷺ د شفاعت خواهش کوي مگر په دغه ځای کي د ابراهيم عليه السلام نوم په خاصه توگه ذکر سوی دی ځکه ابراهيم عليه السلام د نبي کریم ﷺ څخه وروسته په ټولو انبياء کي افضل دی .

د قرائت په اختلاف سره پر ديني احکامو تاثير نه لويږي

﴿۲۱۱۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَرَأَجَعْتُهُ فَلَمْ أَزَلْ أُسْتَزِيدُهُ وَيَزِيدُنِي حَتَّى انْتَهَى

ماته جبرائیل علیه السلام (قرآن) په یوه طریقه وښودئ ، ما الله تعالی ته د (اساني) لپاره

رجوع و کره او همیشه به می په اسانی کی زیاتی غوښتني کولی ترڅو چي

إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ . قَالَ ابْنُ شَهَابٍ بَلَّغْنِي أَنْ تِلْكَ السَّبْعَةُ الْأَحْرَفُ إِنَّمَا هِيَ فِي الْأَمْرِ تَكُونُ وَاحِدًا لَا تَخْتَلِفُ فِي حَلَالٍ وَلَا حَرَامٍ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

اوو طریقو ته راوړسیدو . د ابن شهاب راوي بیان دی چي هغه اووه طریقې په دین کی متفق او یو برابر دي او په حرام او حلال کی هیڅ اختلاف نسته . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۳۹، رقم: ۴۹۹۱، و مسلم ۵۶۱۱، رقم: ۲۷۲-۸۱۹.

تشریح مطلب دادی چي د قرائت په اختلاف سره په قرآن کریم کی مذکوره احکام او مسائلو کی تغیر او تبدیل نه کیږي یعني داسي نه کیږي چي د قرآن کریم یو آیت په یوه قرائت ویل کیږي او په هغه آیت کی د یو شي د حلال کېدو ذکر موجود وي او بیا هغه آیت په دوهم قرائت سره ویل کیږي نو هغه د قرائت په اختلاف سره په حکم کی تغیر راسي او هغه شی چي په اول قرائت سره حلال ثابت وو اوس په دوهم قرائت سره هغه حرام سو داسي نه ده بلکه په یوه قرائت سره د یو شي د حلال کېدو حکم ثابتیږي نو په دوهم قرائت سره هم د هغه شي د حلال کېدو حکم ثابتیږي خلاصه دا چي د قرائت د اختلاف تعلق یوازي د الفاظو، لهجې او آواز سره دی د احکامو او معنی سره د دې هیڅ تعلق نسته .

الفصلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د قران کریم په قرائت کی د اسانۍ لپاره در رسول الله ﷺ خواهش

﴿۲۱۱۱﴾: عَنْ أَبِي بَنْ كَعْبٍ قَالَ لَقِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَبْرِيلَ

د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه څخه روایت دی چي نبی کریم ﷺ د جبرائیل علیه السلام سره ملاقات وکړ

فَقَالَ يَا جَبْرِيلُ إِنِّي بُعِثْتُ إِلَى أُمَّةٍ أَمِّيِّينَ مِنْهُمْ الْعَجُوزُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ

او وېي فرمايل: اي جبرائيل! زه يو بې علمه قوم ته رالېږل سوی يم او په دې قوم کی سپين سړي ښځي او سپين ږيري خلک دي،

وَالْغُلَامُ وَالْجَارِيَةُ وَالرَّجُلُ الَّذِي لَمْ يَقْرَأْ كِتَابًا قَطُّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ الْقُرْآنَ

هلکان پکښي دي او انجونې دي، او داسې خلک هم سته چې هغو هيڅکله کتاب نه دی ویلی،
جبرائیل علیه السلام وویل: ای محمد ﷺ! قرآن کریم

أُنزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ . رواه الترمذي و في رواية لاحمد و ابي داؤد قال

په اوو طریقو باندې را استول سوی دی. ترمذي او د احمد او ابو داؤد په یوه روایت کې دا
الفاظ دي چې جبرائیل علیه السلام وویل:

ليس منها الا شاف كاف و في رواية للنسائي إن جبريل وميكائيل عليهما

او په دې اوو طریقو کې هره طریقه د کفر او شرک د ناروغۍ لپاره شفاء ده او د دین اسلام په حق
کیدو کې کافي ده او د نسائي په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: ما ته
جبرائیل او میکائیل علیهما السلام راغلل،

السَّلام أتياني فقعد جبريل عن يميني وميكائيل عن يساري فقال

جبرائیل علیه السلام زما راسته لوري ته کښېنستی او میکائیل علیه السلام زما چپه لوري ته
کښېنستی، او جبرائیل علیه السلام وویل:

جبريل عليه السلام اقرأ القرآن على حرف قال ميكائيل استزده حتى

قرآن کریم په یوه طرز وایه او میکائیل علیه السلام نبی کریم ﷺ ته وویل نور زیات کړه، تر دې

بَلَغَ سَبْعَةَ أَحْرَفٍ فَكُلُّ حَرْفٍ شَافٍ كَافٍ .

چې د قرآن کریم قرائت اووه طریقو ته ورسیدئ او په هغو کې هره طریقه شافي او کافي ده.

تخریج: سنن الترمذي ۱۷۸۵، رقم: ۲۹۴۴، الامام احمد في مسنده ۱۲۴۵، وابوداؤد ۱۶۰۱۲، رقم:
۱۴۷۷، والنسائي ۱۵۴۱۲، رقم: ۹۴۰.

تشریح: بې علمه قوم ته: د دې مطلب دادی چې زه یو داسې قوم ته را لیږل سوی یم چې په هغه
کې زیات داسې خلک دي چې په ښه ډول لیک او لوست نسي کولای که زه هغوئ ته د یوه
قرائت مطابق قرآن کریم وښیم نو هغوئ به پر هغه قادر نسي د مثال په توګه په هغوئ کې داسې
خلک دي چې د هغوئ ژبه یوازې پر اماله یا فتحه باندې چلیږي او ځیني خلک داسې دي چې د
هغوئ پر ژبه باندې ادغام یا اظهار غالب وي بیا دا چې په دغه خلکو کې سپین سري ښځي او

سپين ڀيري هم دي او کم عمره کو چنيان هم دي نو د هغوی لپاره ممکن نه ده چي هغوی د خپل سپين ږير توب يا کم عمرۍ په وجه يو خاص قرائت زده کړي نو د هغوی لپاره ضروري ده چي خو قرائتونه وي او کوم يو چي ورته اسان وي د هغه مطابق قرآن کریم ووايي .

قرآن کریم د سوال کولو ذریعه مه جوړوئ

﴿۲۱۱۲﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَاصٍّ يَقْرَأُ ثُمَّ سَأَلَ فَاسْتَرْجَعَ

د حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي هغه د یو قصه ویونکي سړي سره تیر سو چي په قرآن ویلو سره یې خیرات غوښتی ، د دې په لیدو سره هغه وویل انا لله وانا اليه راجعون ،

ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَيْسَ أَلِ اللَّهِ بِهِ فَإِنَّهُ

بیا یې وویل : ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي څوک چي قرآن ووايي نو پکار دي چي د هغه په ذریعه د الله ﷻ څخه سوال وکړي

سَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ . رواه احمد والترمذي

او هغه وخت نژدې دی چي داسي خلک به پیدا سي چي په قرآن ویلو باندې د خلکو څخه خیرات غواړي . احمد او ترمذي .

تخریج : الامام احمد في مسنده ۴۳۲/۴ ، والترمذي ۱۶۴/۵ ، رقم : ۲۹۱۷ .

تشریح : په دغه حدیث کي د هغه کسانو لپاره تنبيه او وعید دی کوم چي قرآن کریم د خیر غوښتلو یعنی سوال کولو ذریعه جوړوي هسي خو دا خبره بذاته د انساني شرف خلاف ده چي یو سړي د خپل الله ﷻ په پرېښودو سره د ځان په ډول یو انسان څخه سوال کوي او هغه د دغه بد کار لپاره د قرآن کریم ذریعه جوړوي ځکه نو فرمایل سوي دي چي د قرآن کریم په ویلو سره د انسان په مخکي د سوال لاس مه غزوه ځکه چي هغه خپل د هغه ذات محتاج دی نو ستا حاجت به څه پوره کړي د قرآن کریم د تلاوت په وخت کي د الله تعالی څخه د دعاء غوښتلو غوره طریقه داده چي کله د رحمت یا د جنت ذکر راسي نو د الله تعالی څخه د هغه د رحمت او جنت غوښتونکی سه او کله چي د عذاب آیت یا د دوږخ ذکر راسي نو د الله تعالی پناه غواړه یا دا چي د قرائت څخه د فارغه کېدو وروسته هغه دعاوي غواړه کوم چي ماثوره دي او په دې وخت کي داسي دعاوي غوښتل پکار دي کوم چي د آخرت سره متعلق وي او په دین او دنیا کي د مؤمنانو د غوره والي او خیر لپاره وي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

قران کریم د دنیاوی گتې لپاره پروسيله گرځولو باندې تنبيه

﴿۲۱۱۳﴾: عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ يَتَأَكَّلُ بِهِ النَّاسَ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ عَظْمٌ لَيْسَ عَلَيْهِ لَحْمٌ.

رواه البيهقي في شعب الإيمان

د حضرت بريدة رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوك چې قرآن كريم وايي او ددې له كبله د خلكو څخه خوري (يعني د دنيا تر لاسه كولو ذريعه يې جوړه كړي) نو هغه به د قيامت په ورځ په داسي صورت كي راوستل سي چې د هغه پر مخ به غوښه نه وي يوازي هډوكي به وي. بيهقي.

تخريج: البيهقي في شعب الإيمان ۵۳۲۸۲، رقم: ۲۶۲۵.

بسم الله د قران كريم يو ايت دى

﴿۲۱۱۴﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَعْرِفُ فَصْلَ السُّورَةِ حَتَّى تَنْزَلَ عَلَيْهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ به د يوه سورت څخه د بل سورت فرق نه سو كولاى تر څو چې د دوو سورتو په منځ كي د فرق كولو لپاره بسم الله الرحمن الرحيم نازل سوه. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابى داود ۴۹۹۱۱، رقم: ۷۸۸

تشریح: دا حديث په وضاحت سره دا ثابتوي چې بسم الله الرحمن الرحيم د قرآن كريم يو آيت دى چې د دوو سورتو په مينځ كي د فرق او امتياز څرگندولو لپاره نازل سوى دى لكه څرنگه چې د حنفيه مذهب دى.

د حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه سره يوه واقعه

﴿۲۱۱۵﴾: وَعَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ كُنَّا بِحِمَصٍ فَقَرَأَ ابْنُ مَسْعُودٍ سُورَةَ يُوسُفَ فَقَالَ

د حضرت علقمه رضي الله عنه څخه روايت دى چې موږ په حمص (شام) كي وو چې يوه ورځ ابن مسعود

رَحْمَةُ اللهِ سُوْرَةُ يُوْسُفَ تِلَاوَت وکړه ،

رَجُلٌ مَّا هَكَذَا أَنْزِلْتُ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَاللَّهِ لَقَرَأْتُهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

يوه سړي وويل : دا سورت داسي نه دی نازل سوئ ، عبد الله ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ وويل : په الله جلَّ جلاله
دي مي قسم وي ما دا سورت د رسول الله ﷺ په زمانه کي ويلي وو ،

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَحْسَنْتَ فَبَيْنَمَا هُوَ يُكَلِّمُهُ إِذْ وَجَدَ مِنْهُ رِيحَ الْخَمْرِ

رسول الله ﷺ و فرمايل : تا ښه ووايه ، همدا خبري رواني وې چي د هغه سړي د خولې څخه د
شرابو بوی راغلی ،

فَقَالَ أَتَشْرَبُ الْخَمْرَ وَتُكَذِّبُ بِكِتَابِ اللَّهِ فَضَرَبَهُ الْحَدَّ . متفق عليه

ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ وويل ته شراب چېنې او (قرائت د) کتاب الله درواغجن گڼې ، بيا پر هغه
شرعي حد جاري سو . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۴۷۹ ، رقم : ۵۰۰۱ ، ومسلم ۵۵۱۱ ، رقم : ۲۴۹ - ۸۰۱ .

تشریح : که چيري د ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ قرائت مشهور (يعني متواتر) وو نو هغه سړي د ده د
قرائت په تکذيب کولو سره د کتاب الله تکذيب وکړ نو د هغه د دغه انکار او تکذيب يقينا هغه د
کفر په حد کي داخل کړی وو او که د ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ قرائت شاذ وي نو د هغه دغه تکذيب به د
کتاب الله تکذيب ته نه مستلزم کيږي ځکه ويل کيږي چي په دغه صورت کي د ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ
هغه سړي ته دا ويل چي ته د کتاب الله تکذيب کوې تعليظ او تهديد او او په ظاهره دا خبره
صحيح معلومېږي چي دلته د ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ قرائت د شاذ مطابق سورة يوسف وايه دا وجه ده
چي ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ د هغه سړي د مرتد کېدو حکم ونه لگوي بلکه يوازي د شرابو پر حد جاري
کولو يې اکتفاء وکړه .

علامه طيني رَحْمَةُ اللهِ فرمايي چي ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ هغه سړي ته دا خبره تعليظ کړې ده ځکه
قرائت او قرآن د اصل کلمې څخه انکار او درواغ گڼل کفر دی نه د هغه لهجه او ادا کول د کلمو .
خلاصه دا چي هغه سړي د لهجې او د کلماتو د ادا کولو څخه انکار کړی وو او د اصل
قرآن کریم يا د اصل قرائت څخه يې انکار نه وو کړی ځکه ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ پر هغه يوازي د
شرابو حد جاري کړ او د مرتد کېدو حد يې پر جاري نه کړ .

د حديث د ظاهري مفهوم څخه يو بله مسئله هم اخیستل کيږي هغه دا چي عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه هغه سړي ته د شراب څښلو سزا ورکړه يعنې پر هغه يې حد جاري کړ حال دا چي د شراب څښلو ثبوت د هغه د خولې څخه راتلونکی بوی دی ، د علماؤ د يو ډلې دا مذهب دی عني د هغوی په نزد د شراب څښلو جرم محض د خولې څخه د شرابو د بوی په راتلو باندې هم اېتېږي مگر حنفيه او شوافع دواړو مذهب دادی چي د شراب څښلو جرم محض د خولې څخه بوی پر راتلو باندې نه ثابتېږي او نه پر داسي چا باندې حد جاري کيږي کله چي د هغه د خولې څخه د شرابو بوی راسي او ددې څخه پرته د هغه د شرابو څښلو بل ثبوت نه وي ځکه ډېر واره د ترش سيب او امرت بوی د شرابو د بوی مشابه وي .

کوم چي د ابن مسعود رضي الله عنه ددغه واقعي تعلق دی نو په دې اړه ددغه حضراتو له خوا دا بيل کيږي چي کېدای سي هغه سړي خپله د شرابو څښلو اقرار کړی وي يا د هغه پر شراب څښلو باندې شاهد قائم سوی وي ځکه نو پر هغه باندې حد جاري کړل سو .

د قران کریم جمع کولو شروع

﴿۲۱۱۶﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ أُرْسِلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مَقْتَلًا أَهْلَ الْيَمَامَةِ فَإِذَا

د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابو بکر رضي الله عنه د اهل يمامه د وژلو په ورځو کي زه راوغوښتم او زه د هغوی په خدمت کي حاضر سوم ،

عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّ عُمَرَ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ

وه مي ليدل چي حضرت عمر رضي الله عنه ناست دی ، حضرت ابو بکر رضي الله عنه ما ته وويل چي عمر بن خطاب رضي الله عنه ما ته راغلی او وه يې ويل :

الْقَتْلَ قَدْ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرْآنِ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلَ

د يمامه په جگړه کي ډير قاريان شهيدان سوي دي زما سره بيره ده که په داسي مختلفو ځايو کي قاريان شهيدان کيږي

بِالْقُرْآنِ بِالْمَوَاطِنِ فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ

نو د قرآن لويه برخه به ضائع سي ، زما په خيال مناسب دادي چي تاسو د قرآن د يو ځای کولو حکم ورکړئ ،

قُلْتُ لِعُمَرَ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

د عمر رضی اللہ عنہ د دې خبرې په اورېدو سره ما عمر رضی اللہ عنہ ته وویل : ته هغه کار څنگه کوي چې رسول الله ﷺ نه دې کړی ، عمر رضی اللہ عنہ وویل :

عُمَرُ هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِذَلِكَ

په الله دي مي قسم وي دا کار غوره دى نو عمر رضی اللہ عنہ زما سره په دې اړه خبرې اترې کولې ترڅو چې الله تعالى زما سينه هم ددې کار لپاره خلاصه کړل

وَرَأَيْتُ فِي ذَلِكَ الَّذِي رَأَى عُمَرُ قَالَ زَيْدٌ قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌّ عَاقِلٌ

او کوم مصلحت چې عمر رضی اللہ عنہ په دې کې ليدلى وو ما ته هم د هغه علم تر لاسه سو ، زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ وايي ددې وروسته ابوبکر رضی اللہ عنہ وويل اي زیده ! ته يو زلمی سړی يې ، عقلمند يې ،

لَا نَتَّهِمُكَ وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَتَّبِعُ

پر تا هيڅ تهمت نسته ، او ته د رسول الله ﷺ د وحى ليکوال وې نو ته د قرآن کريم اياتونه و لتوه

الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ فَوَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنْ الْجِبَلِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ

او يو ځای يې کړه ، زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ وايي په الله جل و علاه دي مي قسم وي که حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ما ته د غره پورته کولو خدمت سپارلى وای نو هغه خدمت به زما لپاره اسانه وای

مِمَّا أَمَرَنِي بِهِ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ قَالَ قُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ

تر دغه خدمت چې د قرآن يو ځای کول يې زما پر ذمه کړل ، د زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ بيان دى د ابوبکر رضی اللہ عنہ د حکم اورېدو سره ما عرض وکړ تا سو هغه کار څنگه کوئ کوم چې رسول الله ﷺ نه دې کړی ؟

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هُوَ وَاللَّهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ أَبُو بَكْرٍ يُرَاجِعُنِي

ابوبکر رضی اللہ عنہ وويل په الله دي مي قسم وي دا کار غوره دى ، نو ابوبکر رضی اللہ عنہ زما سره په همدې اړه خبرې اترې کولې چې

حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِلَّذِي شَرَحَ لَهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا

الله تعالیٰ زما سینه هم ددی لپاره خلاصه کړل د کوم کار لپاره چې د ابوبکر رضی الله عنه او عمر رضی الله عنه سینه خلاصه کړل سوې وه،

فَتَتَبَعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعُهُ مِنَ الْعُسْبِ وَاللِّخَافِ وَصُدُورِ الرِّجَالِ حَتَّى

نو ما د قرآن کریم لټول داسي وکړه چې ما به د خرما د پانه يا بناخونو او سپينو ډبرو څخه يا د خلکو يعني قاريانو او حافظانو د سينو څخه جمع کوي تر دې چې

وَجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي خُزَيْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ لَمْ أَجِدْهَا مَعَ أَحَدٍ

د سورة توبه آخري برخه ما د ابو خزيمه انصاري رضی الله عنه سره تر لاسه کړه او د هغه څخه پرته دا برخه مي د بل هيچا سره تر لاسه نه کړل

غَيْرِهِ { لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ } حَتَّى خَاتِمَةِ بَرَاءَةٍ فَكَانَتْ الصُّحُفُ

او هغه آيت (لقد جاءكم رسول من انفسكم) تر پايه پوري، نو دا ترتيب سوې صحيفې

عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ عِنْدَ عُمَرَ حَيَاتُهُ ثُمَّ عِنْدَ حَفْصَةَ بِنْتِ

عُمَرَ . رواه البخاري .

د حضرت ابوبکر رضی الله عنه سره وې تر څو چې هغه ژوندی وو بيا الله تعالیٰ هغه وفات کړی نو تر ژوند پوري د حضرت عمر رضی الله عنه سره وې او د هغه وروسته د هغه د لور بي حفصې (رض) سره وې . بخاري .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰۸۹-۱۱، رقم: ۴۹۸۶.

د لغاتو حل: العُسْب: جمع عسيب، وهو جريدة النخل: (د خرما د درختي پوستکي). اللِّخَاف: هي الحجارة البيضاء العلاء (سپينه ډبره).

تشریح: یمامه د یو ښار نوم دی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په خپل خلافت کي د حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه په مشرتابه کي یو لښکر هلته ولیږی او د هغه ځای د اوسیدونکو سره سخته جگړه وسوه چې په هغه کي مسيلمه کذاب هم قتل کړل سو، د مسلمانانو لښکر ته هم ډېر زیات ځاني تاوان ورسیدی د مسلمانانو د لښکر په شهیدانو کي هغه مقدس کسان هم شامل وه د کومو په سینو کي قرآن کریم محفوظ وو يعني حافظان او قاريان وه د ځینو حضراتو تحقیق دادی چې په

دغه جگړه کي د شهيدانو شمېر اووه سوه وو او ځينو تر دوولس سوه پوري ښودلی دی ، ددغه تشویش ناک حالت سره سم حضرت عمر رضی الله عنه ته خیال راغلی چي د قرآن کریم د حفاظت په اړه یوازي پر یوه ذریعه یعنی حافظانو باندې اعتماد او باور کول مناسب نه دي بلکه داسي عظیم امانت د حافظانو د سینو سره سره پر کاغذ باندې هم د محفوظ کولو انتظام کول پکار دي نو هغه دا یادونه حضرت امیر المؤمنین حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته وکړه د سوچ او فکر وروسته پر دې خبره اتفاق سو ، حضرت زید رضی الله عنه یې را وغوښتی او پر دغه عظیم خدمت یې مامور کړی چي تا به د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وحي لیکلې ، ددې مطلب دادی چي تا به اکثر د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وحي لیکلې د اکثر قید ځکه لږ کول سوی دی چي د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د وحي لیکونکي څلوېښت صحابه کرام وه چي په هغوی کي خلفاء اربعه هم وه ، د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د ارشاد خلاصه دا وه چي ته د وحي لیکوال یې ځکه د قرآن کریم جمع کولو په اړه ستا امانتداری او فرض پېژندنه یقیني او منل سوې ده .

د نبوت په زمانه کي قرآن کریم په کوم شکل وو؟

د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په زمانه کي قرآن کریم پوره لیکل سوی وو مگر په مصحف (کتابي شکل) او یو ځای نه وو بلکه په بېلا بېل توگه لیکل سوی وو یو څه برخه د خرماوو پر پاڼو لیکل سوې وه او یو څه برخه د ډبرو پر توتو او یو څه برخه پر هډوکو وغیره لیکل سوی وو کله چي به قرآن کریم نازلیدی او رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به پر خپلو کاتبانو باندې په مذکوره شیانو باندې کوم چي به موجود وو پر هغه به یې قلم بند کوی ، د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د وفات څخه وروسته حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په مشوره لکه څرنګه چي مخکي تفصیل بیان سو د قرآن کریم هغه بېلا بېلي برخي یو ځای کولو سره جمع کړې نو کله چي هغه بېلا بېلي ورقي په کوم کي چي قرآن کریم لیکل سوی وو په بېلا بېل توگه ترلاسه سوې او جمع سوې .

نن سبا چي د قرآن کریم سورتونه په کوم ترتیب زموږ په مخکي دي د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په زمانه کي د سورتونو ترتیب دا نه وو بلکه د سورتونو دغه ترتیب د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم څخه وروسته د صحابه کرامو په اجتهاد سره رامنځته سوی دی هو د آیاتونو ترتیب د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په مخکي او د هغه د حکم سره سم په عمل کي راغلی دی او ددې صورت به دا وو چي جبرائیل علیه السلام به د وخت سره سم یو آیت راوړی نو دا به یې هم فرمایل چي دغه آیت په فلاني سورت کي د فلاني آیت څخه مخکي یا د فلاني آیت څخه وروسته دی او په لوح محفوظ کي هم د قرآن کریم آیاتونه

په دغه ترتیب سره لیکل سوی دی بیا د هغه خای څخه قرآن کریم د دنیا آسمان ته راوړل سو او بیا د هغه خای څخه د ضرورت سره سم حضرت جبرائیل عليه السلام به سورتونه او آیاتونه رسول الله عليه السلام ته راوړل ، خلاصه دا چي د قرآن کریم د نزول ترتیب هغه نه وو کوم چي په اوسني ترتیب سره دی ، حضرت جبرائیل عليه السلام به هر کال په رمضان المبارک کي د رسول الله عليه السلام سره یو وار د پوره قرآن کریم تکرار د نزول د ترتیب سره سم کوی او په کوم کال چي رسول الله عليه السلام د دنیا څخه تشریف یووړی په هغه کال کي یې دوه واره تکرار وکړی .

لم اجدها مع احد غيره : ددې مطلب دادی چي د سورة براءه په آخري برخه کي د ابو حزیمه رضي الله عنه څخه پرته د بل سره لیکل سوی تر لاسه نه سو هسي خو پوره قرآن کریم د حافظانو په سینو کي محفوظ وو د رسول الله عليه السلام په زمانه کي صحابه کرام مثلاً ابی بن کعب ، معاذ ابن جبل ، زید ابن ثابت او ابی درداء او داسي نورو صحابه کرامو قرآن کریم یاد کړی وو .

د حدیث د آخري جملو مطلب دادی چي زید ابن ثابت رضي الله عنه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د حکم سره سم قرآن کریم جمع کړ او پردې د ټولو صحابه کرامو اتفاق سو او هغه په ډېرو صحیفو کي منتقل کړل سو او تر اوسه یې لا د یوه مصحف شکل اختیار کړی نه وو ، هغه صحیفي د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره وې او د هغه وروسته دغه صحیفي د حضرت عمر رضي الله عنه سره د هغه تر ژوند پوري وې بیا د هغه وروسته د هغه لور بي بي حفصه رضي الله عنها سره وې او بیا حضرت عثمان رضي الله عنه هغه صحیفي يعني پوره قرآن کریم په یوه مصحف کي جمع کړ او څو مصحفونه یې ولیکل او د اسلامي نړۍ څو ښارونو ته یې ولېږل لکه څرنگه چي په راتلونکي حدیث کي ددې ذکر راځي .

د حضرت عثمان رضي الله عنه په ذریعه د قرآن کریم ترتیب او جمع

﴿٢١١٤﴾: وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ وَكَانَ

د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایت دی چي حذیفه رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه په خدمت کي حاضر سو ، او دا وخت

يُغَازِي أَهْلَ الشَّامِ فِي فَتْحِ إِرْمِينِيَّةَ وَأَذْرَبِيْجَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَأَفْرَعَ

حضرت عثمان رضي الله عنه د شام او عراق د مجاهدینو لپاره چي د ارمینیه او اذربایجان د جگړې لپاره تیار بدل د جهاد سامان په برابرولو کي بوخت وو ،

حُذِيفَةُ اخْتَلَفَهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ فَقَالَ حُذِيفَةُ لِعُثْمَانَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ

د خلکو هغه اختلاف چي هغوی قرآن مجید د قرائت سره سم کوی حذیفه یې په شک او بیړه کي اخته کړی وو، حذیفه د عثمان رضی الله عنه په خدمت کي حاضر سو او وه یې ویل: ای امیر المؤمنین!

أَدْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى

د امت د مسئلې تدارک (بندوبست) وکړی تردې وړاندي چي هغوی په کتاب الله کي اختلاف وکړي لکه څرنګه چي یهود او نصارا اختلاف کړی وو، (ددې په اورېدو سره)

فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ أَنْ أُرْسِلِي إِلَيْنَا بِالصُّحُفِ نَنْسُخُهَا فِي الْمَصَاحِفِ

حضرت عثمان رضی الله عنه بي بي حفصې ته سړی وليږئ او ورته وه یې ویل: کومي صحيفې چي حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه ترتيب کړي وې هغه موږ ته را وليږه موږ به هغه د نقل اخيستو وروسته بيرته درکړو،

ثُمَّ نَرُدُّهَا إِلَيْكَ فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ فَأَمَرَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَعَبْدُ

نر بي بي حفصې هغه صحيفې حضرت عثمان رضی الله عنه ته را وليږلې، حضرت عثمان رضی الله عنه زيد بن ثابت، عبد الله بن زبير،

اللَّهُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ

سعيد بن عاص او عبد الله بن حارث بن هشام ته حکم وکړ چي هغوی دغه صحيفې نقل کړي نو هغوی هغه صحيفې نقل کړې،

فَنَسَخُوهَا فِي الْمَصَاحِفِ وَقَالَ عُثْمَانُ لِلرَّهْطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلَاثَةِ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ

حضرت عثمان رضی الله عنه د زيد بن ثابت رضی الله عنه څخه پرته چي هغه د انصارو څخه نه وو پاته درو قريشو ته دا حکم وکړ که په قرآن کريم کي يو ځای په يو لغت کي ستاسو او د زيد بن ثابت په منع کي اختلاف راسي

ثُمَّ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَابْتُئِهُ بِلسَانِ قُرَيْشٍ فَإِنَّمَا نَزَلَ

نو د لغت قريش د ژبي سره سم يې وليکئ ځکه چي قرآن د قريشو په ژبه کي نازل سوی دی، نو

يَلْسَانِهِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا نَسَخُوا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَّ عُثْمَانُ الصُّحُفَ

هغوی همداسي و کړل او کله چي هغه صحيفې نقل سوې او د هغو زيات نقلونه وايستل سول نو حضرت عثمان رضي الله عنه د بي بي حفصې صحيفې بيرته ورکړې

إِلَى حَفْصَةَ وَأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أُفْتٍ بِمُصْحَفٍ مِمَّا نَسَخُوا وَأَمَرَ بِهَا سِوَاهُ مِنْ

او خپل ترتيب سوي صحيفې يې ټوله شاوخوا ته وليږلې او حکم يې جاري کړ چي ددې صحيفو

الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَأَخْبَرَنِي

پرته کوم مصحف يا صحيفه چي تر لاسه سي هغه دي په اور کي وسوځول سي، ابن شهاب رضي الله عنه وايي

خَارِجَةُ بْنُ زَيْدٍ بَنِ ثَابِتٍ أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ قَالَ فَقَدْتُ آيَةً مِنْ

خارجہ بن زید بن ثابت ماته بيان وکړ چي ما د زید بن ثابت رضي الله عنه څخه دا اوریدلي دي چي کله موږ صحيفو نقل کولو ته ناست وو نو ما

الْأُحْزَابِ حِينَ نَسَخْنَا الْمُصْحَفَ قَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د سورة احزاب يو آيت تر لاسه نه کړ چي ما در رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوریدلی وو،

وَسَلَّمَ يَقْرَأُ بِهَا فَالْتَمَسْنَاهَا فَوَجَدْنَاهَا مَعَ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ

هغه آيت مو و لټوی نو موږ هغه د خزيمه بن ثابت انصاري رضي الله عنه څخه تر لاسه کړ او هغه آيت دادی

{ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ } فَأَلْحَقْنَاهَا فِي سُورَتِهَا

فِي الْمُصْحَفِ . رواه البخاري

(من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه) نو موږ دا آيت هم د دې سورة سره په صحيفو کي گډ کړ . بخاري .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱/۹۰، رقم: ۴۹۸۷ و ۴۹۸۸.

تشریح: کرمانی رحمته الله علیه د بخاري په شرح کي ليکلي دي چي لفظ ديغازي د معنی په اعتبار د يُغَرَى په معنی کي استعمال سوی دی لکه چي ددې لفظ مطلب دادی: کان عثمان يجهز اهل

الشام واهل العراق لغزوة هاتين الناحيتين وفتحهما، ژباړه: حضرت عثمان رضي الله عنه په هغه ورځو کي د اهل شام او اهل عراق لپاره د دغه دواړو هیوادونو د جنگ او د هغوی د فتح لپاره د جهاد د سامان په جمع کولو کي بوخت وو. نو په حدیث کي د دغه لفظ ژباړه هم د دغه وضاحت سره سم سوې ده او کرمانی رحمه الله هم دا لیکلي دي چي ارمینیه نواح روم (بنیر لطین) کي د یوې سیمي نوم دی او اذربایجان د تبریز په سیمو کي یوه سیمه وه.

ملا علي قاري رحمه الله او شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله د کان اسم او د يغازي فاعل حذیفه لیکلی دی او ملا علي قاري د قاموس په حوالې سره هم لیکلي دي چي دارمینیه او اذربائیجان یو سیمه وه نو په دې ډول حدیث کي اذربائیجان تعمیم بعد تخصیص په ډول ذکر سو، هغوی د یهود او نصارا په ډول په کلام الله کي اختلاف پیل کړ، ددې مطلب دادی چي څرنګه یهود او نصارا په تورات او انجیل کي تغیر او تبدیل وکړی او د خپل خواهشاتو مطابق یې په کلام الله کي کمي او زیاتوب وکړ نو داسي ونه سي چي مسلمانان هم داسي کول پیل کړي او هغوی هم په دغه فتنه کي اخته سي ځکه د دغه فتنې را پورته کېدو څخه مخکي تاسو یو تدبیر وکړئ، حضرت حذیفه رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه په مخکي د خپل دغه بیړي اظهار وکړ نو حضرت عثمان رضي الله عنه پر دغه مهمي مسئلې باندي د فکر کولو لپاره خلک را جمع کړل چي د هغو شمېر تقریبا پنځوس زره شاوخوا وو، حضرت عثمان رضي الله عنه خلکو ته وفرمایل چي ما ته دا خبره معلومه سوې ده چي د قرآن کریم په ویونکو کي ځیني خلک یو بل ته دا وایي چي زما قرائت ستا تر قرائت غوره دی یعني هغوی د یو بل د قرائت سره اختلاف کوي حالانکه داسي کول کفر ته نژدې دی، خلکو وویل نو ستا سو څه رایه ده او ددې د بندولو لپاره تاسو څه مناسب گڼئ؟ حضرت عثمان رضي الله عنه وویل زه خو دا مناسب گڼم چي ټول خلک پر یو مصحف باندي جمع کړم تر څو اختلاف پیدا نه سي، خلکو وویل تاسو چي کوم شی مناسب گڼلی دی هغه ډېر غوره دی ددې وروسته حضرت عثمان رضي الله عنه دا اراده وکړه چي خلک پر یوه مصحف جمع کړي نو په حدیث فارسلي عثمان رضي الله عنه... الخ، (حضرت عثمان رضي الله عنه بي بي حفصې رضي الله عنها ته پیغام ولېږي) دا خبره په تفصیل سره بیان سوې ده چي کلام الله د قریشو د لغت سره سم نازل سوی دی بیا د رسول الله صلی الله علیه و آله په درخواست په دې باره کي وسعت او پراخي وکړل سوه یعني دا اجازه ورکړل سوه چي هر سړي دي د خپل لغت سره سم وایي اوس حضرت عثمان رضي الله عنه چي دا ولېدل چي دغه اختلاف په امت کي د یو لوی انتشار او په دین کي د یو لوی فتنې باعث کیږي نو حکم یې وکړ چي د قریشو د لغت څخه پرته نور ټول لغات دي منسوخ کړل سي او ټول خلک دي قرآن کریم د

قریشو د لغت مطابق وایي نو په حدیث کي د حضرت عثمان رضی الله عنه د الفاظو : فاکتبوا بلسان قریش.. همدا مطلب دی .

سخاوي رحمته الله علیه په مصحف عثمانی کي د قرآن کریم د نقل کولو پر وخت د مذکوره نقل کونکو په مینځ کي کېدونکي ځیني اختلافات بیان کړي دي هغه لیکي چي یو وار د لفظ تابوت په باره کي اختلاف پیدا سو ، حضرت زید رضی الله عنه وویل چي دغه لفظ دي التابوه ولیکل سي مگر د نورو حضراتو وینا وه چي التابوت لیکل پکار دي ددې وروسته خلکو حضرت عثمان رضی الله عنه ته رجوع وکړه نو هغه وفرمایل چي دغه لفظ په ت سره يعني التابوت ولیکئ ځکه د قریشو په لغت کي دغه لفظ همدا سي دی ، بیا خلکو د حضرت عثمان رضی الله عنه څخه د لم یتسن لفظ په باره کي پوښتنه وکړه نو هغه وفرمایل چي په دغه لفظ کي (ه) ولیکئ ، ددغه مصحف څخه پرته هر هغه صحیفه یا مصحف دي وسوځول سي... الخ: دلته په څرگنده دا معلومیږي چي دلته د هري صحیفې څخه مراد هغه صحیفې دي کوم چي د بي بي حفصې رضي الله عنها سره وې او د مصحف څخه مراد هغه صحیفې دي کوم چي نورو خلکو جمع کړي دي او د هغوی سره وې مگر دا احتمال هم دی چي په دغه لفظ في کل صحیفه او مصحف کي لفظ د او د راوي د شک د اظهار لپاره وي .

د حدیث په ظاهري مفهوم کي دا هم معلومیږي چي د بي بي حفصې رضي الله عنها سره کومي صحیفې وې هغه حضرت عثمان رضی الله عنه د وعدې پوره کولو سره سم یې بیرته بي بي حفصې ته ورکړې مگر بیا دوهم وار په ترلاسه کولو سره یې سوځلي دي ، مگر سخاوي رحمته الله علیه په دې باره کي په تفصیل سره لیکلي دي چي کله حضرت عثمان رضی الله عنه د مصحف عثمانی د پوره کولو څخه فارغ سو نو بي بي حفصې ته یې خپلي صحیفې بیرته واستولې د هغه صحیفو او مصحف څخه پرته نور ټولي صحیفې یې وسوځلې نو هغه صحیفې د بي بي حفصې سره وي مگر هغې د ورکولو څخه انکار وکړ ، د بي بي حفصې د وفات څخه وروسته مروان هغه صحیفې د هغه د ورور عبداللہ بن عمر رضی الله عنه څخه را وغوښتلې او ددې پیړي څخه چي دا صحیفې د باندني را ونه ځي او خلک یې په لیدو سره بیرته په اختلاف کي اخته نه سي هغه یې وسوځلې .

حضرت عثمان رضی الله عنه چي کوم مصحف د تیارولو وروسته د نړۍ شاوخوا ته لیږلی وو د هغو د شمېر په باره کي مختلف اقوال منقول دي مشهوره خبره داده چي د هغه مصاحفو شمېر پنځه وو مگر ابو داؤد وایي چي ما د ابو حاتم سجستاني څخه اوریدلي دي چي د هغو شمېر اووه وو په هغو کي یو مکې ته واستول سو ، یو شام ته ، یو یمن ته ، یو بحرین ته ، یو بصرې ته ، یو

کوفي ته او يو مدينې منورې ته واستول سو .

د مصحف د خرابو سوو ور قو مسئله

په دې اړه د علماء کرامو اختلاف دی چې د مصحف په هغه زړو او خرابو ورقو څه وکړل سي کوم چې د هغه څخه ګټه نسي اخیستل کېدای يعني هغه ویل او تلاوت کول ممکن نه وي ایا د هغو سوځل غوره دي او که پریولل، ځیني حضرات وایي چې د هغو سوځل غوره دي چې د سوځلو په صورت کې د کلام الله د ذلت او بې حرمتۍ واقع کېدو امکان نه پاته کیږي، پر خلاف د پریولو چې د هغه پریولل سوي اوبه پر مخکې بهیږي او تر پښو لاندې کیږي، د ځینو علماؤ قول دی چې پریولل غوره دي او د هغه اوبه دي په پاک ځای کې واچول سي بلکه غوره داده چې د هغه اوبه وڅښل سي ځکه چې هغه د هر مرض دوا او د سینې د علتونو شفاء ده .

د حضرت عثمان رضی الله عنه کارنامه

اوس دا سوال پیدا کیږي چې حضرت عثمان رضی الله عنه د مصحف عثمانی څخه پرته نوري ټولي صحیفې ولي وسوځلې ؟ ددې جواب دادی که چیرې هغه صحیفې سوځل سوې نه وای او همداسې پاته سوې وای نو کېدای سي چې وروسته د خلکو د اختلاف او فتنې باعث سوي وای ، حضرت عثمان رضی الله عنه د دغه مصلحت په وجه چې اختلاف پاته نه سي هغه صحیفې وسوځلې ، همدارنګه د حضرت عثمان رضی الله عنه دغه فعل د طعن سبب نسي ګرځېدای ځکه چې پر هغه خو طعن همدوخت کېدای سو چې د شریعت څخه دا ثابته وای چې د قرآن کریم ورقي سوځل بې ادبي ده ځکه چې دا خبره ثابته نه ده او بیا دا چې د هغه دغه فعل پر مصلحت مبنی وو نو پر هغه باندي الزام نه وارد کیږي .

د قرآن کریم اول جامع

علماء کرامو لیکلي دي چې د قرآن کریم جمع کېدل درې واړه سوي دي اول خو خپله د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کې مګر هغه وخت پوره قرآن کریم په یوه مصحف کې په ترتیب سره جمع سوی نه وو ، دوهم د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په مخکې جمع سوي يعني اول جامع قرآن حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دی او هغه تر ټولو اول سړی دی چې کتاب الله یې جمع کړ ، په دریم وارد حضرت عثمان رضی الله عنه په زمانه کې قرآن کریم جمع سو چې حضرت عثمان رضی الله عنه ټول صحابه کرام جمع کړل او د هغوی په مشوره یې قرآن کریم په مصاحف کې په ترتیب سره د قریشو د لغت مطابق نقل کړ او بیا یې هغه مصاحف شاوخوا ته واستول ، دا خبره د پنځه ویشتم ۲۵ هجري کال ده .

د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ او حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د وارو د قرآن په جمع کولو کې فرق دادی چې حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ قرآن کریم په دې خوف سره جمع کړ د قرآن کریم یو برخه ولاړه نه سي او حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په دې وجه جمع کړ چې په امت کې د اختلاف او انتشار فتنه پیدا نه سي ، همدارنگه ویل کیږي چې حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په حقیقت کې قرآن کریم نه دی جمع کړی بلکه هغه امت د اختلاف د لاري څخه د ساتني لپاره پریوه لغت (لغت قریش) باندې قائم او جمع کړی.

د سورة براءت په شروع کې د بسم الله نه ویلو وجه

﴿۲۱۱۸﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قُلْتُ لِعُثْمَانَ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ته وویل : تا

الْأَنْفَالِ وَهِيَ مِنَ الْمَثَانِي وَإِلَى بَرَاءَةٍ وَهِيَ مِنَ الْبَيِّنَاتِ فَقَرَنْتُمْ بَيْنَهُمَا وَلَمْ

سورة انفال چې د مثاني څخه دی او سورة براءة چې له مبين څخه دی ولي یو د بل سره یو ځای کړل . یعني تا دواړه سورتونه یو د بل سره یو ځای کړل او د فرق لپاره دي په منع کې

تَكْتُبُوا سَطَرَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَوَضَعْتُمُوهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ مَا

بسم الله الرحمن الرحيم نه ولیکل، او بیا دا چې تا سورة انفال د اوو اوږدو سورتو سره یو ځای کړ

حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ قَالَ عُثْمَانُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّا يَأْتِي

حال دا چې هغه د هغه سورتو سره یو ځای کول پکار دي چې تر سلو آیاتو زیات آیاتونه نه ولري د دې وجه څه ده ؟ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ وفرمایل : د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کې څو آیاتونو والا سورتونه نازل سوي وه

عَلَيْهِ الزَّمَانُ وَهُوَ تَنْزِيلُ عَلَيْهِ السُّورُ ذَوَاتُ الْعَدَدِ فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْءُ

او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم عادت مبارک دا وو چې کله به یو شی نازلیدی نور رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د وحی

دَعَا بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذْكَرُ

لیکونکو څخه یو څوک راغوښتی او حکم به یې ورکړ چې دا آیاتونه په هغه سورت کې ولیکئ

چي په هغه کي داسي داسي بيان دئ،

فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَإِذَا نَزَلَتْ عَلَيْهِ الْآيَةُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ

او سورة انفال د هغه سورتو څخه دئ چي په مدينه کي وړاندي نازل سوئ دئ، او سورة براءة د

الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَكَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَائِلِ مَا أُنْزِلَتْ بِالْمَدِينَةِ

قرآن کریم د هغه برخي څخه دئ چي په پای کي نازل سوئ دئ او د سورة انفال مضمون د هغه

وَكَانَتْ بَرَاءَةٌ مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ نَزُولًا وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَبِيهَةً بِقِصَّتِهَا فَقُبُضَ

مضمون مشابه دئ کوم چي په سورة براءة کي تر لاسه کيږي، رسول الله ﷺ وفات سو

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يُبَيِّنْ لَنَا أَنَّهَا مِنْهَا فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ

او موږ ته يې دا بيان نه وفرمايې چي براءة د سورة انفال څخه دئ (يا نه) نو د نبی کریم ﷺ د نه

بيانولو له کبله

قَرَنْتُ بَيْنَهُمَا وَلَمْ أَكْتُبْ بَيْنَهُمَا سَطْرَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

او د دواړو سورتونو د مشابهت له کبله موږ دواړه يو ځای کړل او د دواړو په منځ کي مو د بسم

الله الرحمن الرحيم فاصله نه ورکړل،

فَوَضَعْتُهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ. رواه احمد والترمذي و ابو داود.

او بيا موږ دواړه سورتونه په طوال کي ګډ کړل او دواړه مو له دې کبله بيل بيل کړل چي د دواړو

په يو کېدو کي هم شبه وه او په دوو کېدو کي هم. احمد، ترمذي، ابو داود.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۵۷۱، والترمذي ۲۵۴۱۵، رقم: ۳۰۸۶، و ابو داود ۴۹۸۱۱، رقم: ۷۸۶.

تشریح: د قرآن کریم سورتونه داسي ويشل سوي دي چي د سورة بقرې څخه تر سورة يونس

پوري سورتو ته طوال وايي، په عربي ژبه کي طوال اوږدو ته وايي او د قرآن کریم ابتدائي اووه

سورتونه اوږده دي ځکه نو په دغه مناسبت سره د هغو نوم سبع طوال يعني اووه اوږده سورتونه

سو، د سورة يونس څخه تر سورة شعراء پوري سورتونو ته مئين وايي، مئين د مائة جمع ده او

په عربي ژبه کي مائة سل ته وايي او دا سورتونه تر سلو آياتونو زيات دي يا سل ته نژدې دي

حُکمه نو دغه سورتو ته مائين وايي ، او د سورة شعراء څخه تر سورة حجرات پوري سورتو ته مثاني وايي دا سورتونه تر سل سل آياتو کم دي او بيا دا چي ددغه سورتو مضمون او قصې مکرر دي حُکمه نو دې ته مثاني وايي ، د سورة حجرات څخه د قرآن کریم تر پايه پوري سورتونو ته مفصل وايي حُکمه ددغه سورتو په مينځ کي د بسم الله الرحمن الرحيم فاصله نژدې ده ، دا درې ډولونه سوه بيا په دې کي آخري ډول يعني د مفصل هم درې ډولونه دي ۱: طوال، ۲: اوساط، ۳: قصار .

د سورة حجرات څخه تر والسماء ذات البروج پوري سورتونو ته طوال مفصل وايي ، د والسماء ذات البروج څخه تر سورة لم یکن پوري سورتونو ته اوساط مفصل وايي او د سورة لم یکن څخه تر پايه پوري سورتونو ته قصار مفصل وايي ، ددغه تفصيل په ذهن کي ساتلو سره اوس د حديث مطلب ته راسي حضرت عثمان رضي الله عنه ته د حضرت عباس رضي الله عنه د ويلو مطلب دا وو چي سورة انفال د مثاني څخه دی حُکمه چي هغه تر سلو آياتو کم دی او سورة براءه د مئين څخه دی حُکمه چي هغه تر سلو آياتو زيات دی نو تاسو د قرآن کریم د جمع کولو پر وخت دغه دواړه سورتونه په طوال کي ولي کښېښودل پکار خو دا وه چي سورة انفال په مثاني کي وای او سورة براءه په مئين کي وای او په پای کي يو خبره دا هم ده چي ددغه دواړو سورتونو په مينځ کي بسم الله الرحمن الرحيم نه ده ليکل سوې .

حضرت عثمان رضي الله عنه چي د هغه د خبري کوم جواب ورکړی دی د هغه خلاصه داده چي ددغه دواړو سورتونو په مينځ کي اشتباه پيدا سوې ده د يوې وجي خو دغه دواړه سورتونه يو سورت دی په دې سبب دا په طوال کي اېښودل او د دواړو په مينځ کي بسم الله الرحمن الرحيم نه ليکل صحيح سول او په يوې وجي دغه دواړه سورتونه بېل بېل سورتونه دي حُکمه نو د دوی په مينځ کي فاصله راوړل سول .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الدَّعَوَاتِ

د دعواو بیان

د دعاء معنی ده د اعلیٰ ذات څخه د ادنیٰ شیانو د عاجزي په توګه غوښتل، امام نووي رحمه الله فرمایي چي په هره زمانه کي او د هر ځای علماؤ پر دې اتفاق دی چي دعا غوښتل مستحب دي د هغو دلیل د قرآن او حدیث د ظاهري او واضح مفهوم څخه پرته د انبیاء علیهم السلام فعل هم دی ځکه چي ټولو انبیاء کرامو علیهم السلام به دعاء غوښتل.

مګر د ځینو زاهدانو او اهل معارف دا وینا هم ده چي دعا نه غوښتل افضل دي ځکه چي په داسي کولو سره د الله تعالیٰ د رضا او د خپل قسمت او تقدیر د راضي کېدو په پوره توګه اظهار کیږي، شاه محمد اسحاق رحمه الله د دغه زاهدانو او اهل معارف د قول په اړه وایي چي دا قول پر هغه خاص کیفیت باندي محمول دی کوم چي ځيني وختونه پر ځینو مردان حق باندي خپریږي او په هغه کي رضا بقضاء غالب وي لکه څرنگه چي د حضرت ابراهیم علیه السلام واقعده چي هغه په اور کي واچول سو نو حضرت جبرائیل علیه السلام هغه ته وویل چي تاسو دعا وغواړئ او خپل پروردگار ته د خپل خلاصون او سلامتیا لپاره خواست وکړئ، نو هغه وفرمایل چي الله تعالیٰ زما په حال خبر دی ما ته د خواست کولو او دعاء غوښتلو ضرورت نسته.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د رسول الله ﷺ شفقت

﴿۲۱۱۹﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ نَبِيٍّ

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د هر نبي

دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ فَتَعَجَّلْ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي

یوه دعاء قبلېږي، هر نبي په خپل دعاء غوښتلو کي تلوار وکړ خو ما هغه دعاء د قیامت په ورځ د خپل امت د شفاعت لپاره پټه ساتلې ده،

إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا. رواه مسلم ولبخاري اقصر منه.

زما دا دعاء انشاء الله زما په امت کي هغه چا ته رسيدونکې ده چي په داسي حال کي مړ سوې وي چي د الله تعالی سره يې هيڅوک نه وي شريک کړی . مسلم او بخاري لږ لنډ حديث بيان کړی دی .

تخريج: صحيح مسلم ۱۸۹۱، رقم: ۳۳۸-۱۹۹، والبخاري (فتح الباري) ۹۶۱۱، رقم: ۶۳۰۴.

تشریح: د هر نبي لپاره يو دعاه ده: د دې مطلب دادی چي الله تعالی هر نبي ته حکم کړی دی چي د خپلو مخالفينو د تباهي لپاره ښهرا وکړي نو هغه به ښهرا کول او الله تعالی به هغه قبلول نو د دغه ښهرا په اړه رسول الله ﷺ وفرمايل چي الله تعالی هر نبي ته د دعا غوښتلو حق ورکړی دی او بيا د هغه د قبوليت يقين يې هم ورکړی دی نو هر نبي د خپل دغه حق په استعمال کي تلوار وکړ لکه څرنگه چي نوح ﷺ د خپل امت د هلاکت او تباهي لپاره ښهرا وکړه او د هغه نتيجه دا سوه چي هغه ټول امت په طوفان کي غرق سو ، همدارنگه حضرت صالح ﷺ د خپل امت د تباهي لپاره ښهرا وکړه او هغه د حضرت جبرائيل ﷺ د يو آواز په ذريعه د هلاکت په شپلو کي د همېشه لپاره پټ سوه مگر ما خپل دعاء خوندي وساتل يعني د خپلو مخالفينو پر ضرر رسولو مي صبر وکړ او د هغوی لپاره مي ښهرا ونه کړه لکه چي زه رحمة للعالمين یم زما شان دا نه دی چي زه ښهرا وکړم او د خلکو لپاره د تباهي او بربادۍ سبب سم ما خپل دغه حق کوم چي ماته تر لاسه سوې دی د قيامت لپاره ساتلی دی د قيامت په ورځ به زه په دغه دنيا کي د ښهرا پر ځای د هر هغه امتي په حق کي شفاعت کوم کوم چي په ايمان سره د دغه دنيا څخه رخصت سوې وي که څه هم هغه گناه کار وي .

دلته په دې خبره هم پوه سئ چي شفاعت به پر څو ډوله وي ځيني خلک به د رسول الله ﷺ د شفاعت په نتيجه کي په دوږځ کي نه داخلېږي او ځيني به د دوږځ څخه ووځي او ځيني به جنت ته ژر داخل سي او د ځينو به په جنت کي لوړي درجې وي . اللهم ارزقنا شفاعت نبينا عليه الف الف صلاة . آمين .

﴿۲۱۲۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُخِذُ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: اي الله! ما ستا څخه يو عهد اخيستئ دئ

تُخْلِفَنِيهِ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ فَأَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَذِيَّتُهُ شَتَمْتُهُ لَعْنَتُهُ جَلَدْتُهُ

چي ته د هغه خلاف نه کوي زه هم يو بشريم کوم مؤمن ته چي ما تکليف ورکړی وي کوم مؤمن ته چي ما بد ويلي وي کوم مؤمن چي ما وهلی وي

فَاجْعَلْهَا لَهُ صَلَاةً وَزَكَاةً وَقُرْبَةً تُقَرِّبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . متفق عليه

نو دا ټول شيان ته د هغه په حق کي رحمت وگرځوي او د هغه لپاره يې د گناهو د پاکۍ سبب وگرځوي او د خپل نژدېوالي ذريعه يې جوړه کړې چي د هغه په ذريعه د قيامت په ورځ تا ته نژدې سي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۷۱/۱۱، رقم: ۶۳۶۱، وصحيح مسلم ۲۰۰۸/۱۴، رقم: ۹۰-۲۶۰۱.

تشریح: لفظ د: انما انا بشر - د عذر تمهيد دی چي زه هم يو انسان يم کله نا کله د بشریت د تقاضا سره سم د يو چا څخه ناراضه کېږم.

لفظ د فاي المؤمنين د هغه شي تفصيل او بيان دی د کوم لپاره چي رسول الله ﷺ د خپل ارشاد: اللهم اتخذت... الخ په ذريعه د الله تعالی په دربار کي خواست وړاندي کړي، په هر حال د رسول الله ﷺ د دغه دعا خلاصه داده چي کوم مؤمن ته زما له خوا کوم تکليف رسيدلی وي نو هغه تکليف د هغه په حق کي د رحمت سبب وگرځوي.

نقل سوي دي چي يو وار بي بي عائشې رضي الله عنها د دغه شي په طلب کي د ډېري سختۍ څخه کار واخيست تردې چي د رسول الله ﷺ د لمن په نيولو سره ولاړه سوه رسول الله ﷺ د هغې پر دغه عمل باندي وفرمايل: قطع الله يدک: الله تعالی دي ستا لاس پرې کړي، بي بي عائشې رضي الله عنها دا خبره ډېر سخته محسوس کړه او سمدستي يې د رسول الله ﷺ لمن پرېښودل او د غصې څخه ډکه کښېنستل، رسول الله ﷺ چي هغې ته تشریف راوړ او د هغې دغه کيفيت يې وليدی نو د هغې د خوشحاله کولو لپاره يې وفرمايل: اللهم اني اتخذت عندک عهد... الخ، علماء کرام ليکي چي د کوم چا لپاره ښه را وکړل سي نو د هغه لپاره دا مسنون دي چي هغه

ددغه ښهرا په بدله کي پورتنی دعا هم خامخا وکړي .

دعاء په یقین سره غواړئ

﴿۲۱۲۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چې په تاسو کي يو څوک دعاء غواړي

يَقُلُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ ارْزُقْنِي إِنْ شِئْتَ ارْزُقْنِي إِنْ شِئْتَ وَلِيَعْزِمُ

نو داسي دي نه وايي چې الله ! ما و ښځې که ته وغواړې، پر ما رحم وکړې که ته وغواړې، ما ته رزق را کړې که ته وغواړي، بلکه په دعاء کي پنځه اراده وکړي

مَسْأَلَتُهُ إِنَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ لَا مُكْرَهَ لَهُ . رواه البخاري

ځکه چې الله تعالی څه غواړي هغه کوي پر هغه څوک زور کونکی نسته . بخاري

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۴۸۱۱۳، رقم: ۷۴۷۷.

تشریح: مطلب دادی چې د الله تعالی څخه څه غواړئ نو هغه په یقین سره غواړئ یعني داسي وایاست اې الله ! زموږ فلانی مطلب پوره کړې هغه چې څه غواړي کوي یې او دا مه وایاست که ته وغواړې نو زموږ فلانی مطلب پوره کړې ځکه چې په داسي کولو سره د الله تعالی له خوا د دعا په قبولیت کي شک پیدا کیږي حالانکه د دعاء د قبولیت په اړه یقین درلودل پکار دي .

ځکه چې هغه د دعا د قبولیت دعوه کړې ده او الله تعالی د خپل وعدې خلاف ورزي نه کوي او بیا دا چې د الله تعالی ذات بې پروا او مستغني دی په یو کار کولو یا نه کولو کي پر هغه د چا زور نسته بلکه هغه کوي څه چې وغواړي ځکه د خپل دعا سره دا ویل که ته وغواړې بالکل بې گټي او بې حاصله دي .

دعاء غوښتل مه پریرئ

﴿۲۱۲۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : په تاسو کي چې څوک

يَقُلُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ وَلَكِنْ لِيَعْزِمُ الرَّغْبَةَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا

يَتَعَاظِبُهُ شَيْءٌ أُعْطَاهُ . رواه مسلم .

دعاء غواړي نو داسي دي نه وايي چي الله ما و بڅښې كه ته وغواړې، بلكه دعاء دي په پو يقين او شوق سره غواړي ځكه چي الله كوم شي وركوي نو دهغه وركول ورته گران نه وي . مس
تخريج: صحيح مسلم ۲۰۶۳/۴، رقم: ۸-۲۶۷۹.

﴿۲۱۲۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د بنده دعاء قبلېږي

مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمَ مَا لَمْ يُسْتَعْجَلْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا

تر څو پوري چي هغه د گناه كولو يا د قرابت د پرې كولو دعاء ونه غواړي او تر څو پوري چي هغه تلوار نه كوي، پوښتنه وسول چي اې د الله رسوله!

الِاسْتِعْجَالُ قَالَ يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ أَرِ يَسْتَجَابْ لِي
فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدْعُ الدُّعَاءَ . رواه مسلم

تلوار څنگه؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: تلوار دا چي دعاء غوښتونكي دا ووايي ما دعاء و غوښتل يعني په څو واړه مي دعاء و غوښتل مگر هغه قبوله نه سول او ددې وروسته هغه نا اميده كښيني او دعاء پريږدي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۲۰۹۶/۴، رقم: ۹۲-۲۷۳۵.

د لغاتو حل: فيستحسر: اى ينقطع ويمل. (قطع سي).

تشریح: ددغه حديث مطلب دادى چي څرنگه د دعا د قبوليت لپاره يقين او پر الله تعالى باندي پوره باور شرط دى همدارنگه دا خبره هم ضروري ده چي دعا د هغه شيانو لپاره و غوښتل كوم چي مباح وي، دلته دا هم بنودل سوې ده چي د مؤمن دعا هغه وخت قبلېږي كله چي هغه د يو گناه شي ونه غواړي او نه د قرابت ختمولو دعا وكړي او نه د تلوار څخه كار واخلي.
د گناه د شي غوښتلو مطلب دادى چي يو سړى داسي دعاء وغواړي چي اې الله! فلانى سړى و بڅښې په داسي حال كي چي دده يقين وي چي هغه كافر مړ سړى دى، څرگنده ده چي دا

ډول دعا غوښتل او بيا د هغه د قبوليت توقع کول ليري خبره ده ، همدارنگه د محال او غير ممکن شيانو دعا غوښتل او بيا د هغه د قبوليت اميد کول هم ډېره بې عقلي ده مثلاً يو بې عقل سړی دا دعا و غواړي چې اې الله ! زما او زما د پلار په مينځ کي بېلوالی راولې ، ددغه حديث د مفهوم سره سم د مؤمن داسي غير ايماني دعا هم نه قبلېږي .

د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چې دا خبره د مؤمن د شان سره سمه نه ده چې کله د دعاء په قبلېدو کي ځنډ محسوس کړي نو په سترې کېدو سره کښيني او دعاء غوښتل پرېږدي ځکه چې دعاء هم عبادت دی او د عبادت څخه سترې کېدل د مؤمن لپاره په هيڅ حال کي مناسب نه دي بيا دا چې د دعاء په قبوليت کي ځنډ يا خوددې لپاره وي چې د هغه وخت نه وي راغلی ځکه چې د ازل څخه د هر شي د تکميل يو وخت ټاکل سوی دی ترڅو پوري چې هغه وخت راغلی نه وي هغه شی نه واقع کېږي يا دعاء غوښتونکی چې کومه دعاء غواړي د هغه په تقدير کي د هغه دعاء قبلېدل نه وي ليکلي په دې صورت کي هغه ته ددغه دعاء په بدله کي د آخرت ثواب ورکول کېږي يا په قبلېدو کي تاخير ددې لپاره وي چې په دعاء غوښتلو کي د پوره عاجزی او پوره عبوديت اظهار وکړي ځکه الله تعالی په دعاء کي ددغه شيانو اختيارونکي ډېر خوښوي .

د خپل مسلمان ورور لپاره دعاء قبلېږي

﴿۲۱۲۳﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعْوَةُ

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : د مسلمان دعاء

الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ عِنْدَ رَأْسِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ كُلَّمَا

د خپل مسلمان ورور لپاره د هغه په نه شتون کي قبلېږي ، د دعاء غوښتونکي سر ته نژدې يوه ملائکه ټاکل کېږي او هر کله چې هغه

دَعَا لِأَخِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ آمِينَ وَلَكَ بِئْسَلِ . رواه مسلم

د خپل ورور لپاره دعاء کوي نو ملائکه پر هغه آمين وايي او بيا ملائکه دعاء غوښتونکي ته وايي او ستا لپاره دي هم دده په ډول وي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۲۰۹۴/۱۴، رقم: ۸۸-۲۷۲۳.

تشریح دلته په خاصه توگه د هغه دعاء د قبلېدو زیری ورکړل سوی دی کوم چي د خپل مسلمان ورور لپاره د هغه په نه موجودتیا کي د ژبي څخه راوځي، همدارنگه که چيري یو څوک د مسلمان ورور لپاره د هغه په مخکي په خپل زړه کي یا په پټه دعاء وکړي نو هغه دعاء هم په دغه زیري کي داخله ده.

د حدیث د آخري الفاظو مطلب دادی چي د دعاء کونکي سره ملائکه ټاکل کيږي چي هغه د دعاء پر وخت د الله تعالی په دربار کي دا شفاعت کوي چي الهي ددغه سړي دعاء دده د ورور په حق کي قبوله کړي او بیا هغه دعا کونکی په مخاطب کولو سره ورته وایي چي څرنگه ددغه دعاء په نتیجه کي ستا ورور خبر او ښېگڼي ته ورسیدی همداسي دي الله تعالی تاته درکړي.

د ښېرا کولو څخه منعه

﴿۲۱۲۵﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَدْعُوا عَلَى

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : ښیراوي مه کوئ

أَنْفُسِكُمْ وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَمْوَالِكُمْ لَا تَوَافِقُوا مِنْ اللَّهِ

د خپل ځان لپاره او مه خپل اولاد ته ښیراوي کوئ ځکه چي کیدای سي د ښیرا ساعت د هغه ساعت سره سم سي کوم چي د دعاء قبلېدو ساعت وي

سَاعَةً يُسْأَلُ فِيهَا عَطَاءٌ فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ . رواه مسلم و ذکر حدیث ابن

عباس اتق دعوة المظلوم في كتاب الزكاة

او ستاسو ښیرا هم قبوله سي مسلم، د ابن عباس حدیث چي د مظلوم د (بد) دعاوو څخه ویريږي په کتاب الزکوة کي بیان سوی دی.

تخریج : صحیح مسلم ۲۳۰۴/۴، رقم: ۷۴-۳۰۰۹.

تشریح د حدیث د آخري الفاظو مطلب دادی چي ځيني وختونه داسي وي چي په هغه کي د الله تعالی په دربار کي هره دعاء قبلېږي ځکه نو داسي باید نه وي چي کوم وخت تاسو د ځان لپاره یا د خپل اولاد او مال لپاره ښیرا کوئ او هغه وخت د قبلېدو وي او بیا ستاسو ښیرا قبوله سي چي د هغه په نتیجه کي به تاسو ته تاوان ورسېږي او پښیمانه به سي، ددې څخه معلومه سوه چي ناپوه کسان کله نا کله د خپل ځان، اولاد یا مال لپاره د غصې په وخت کي ښیراوي کوي

داسي کول مناسب نه دي . او د ابن عباس رضي الله عنه حديث چي د مظلوم د ښهرا څخه و بيريزي.....
په کتاب الزکوة کي نقل سوی دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

دعاء عبادت ده

﴿۲۱۲۶﴾: عَنْ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ ثُمَّ قَرَأَ { وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ } . رواه

احمد والترمذي و ابوداؤد والنسائي وابن ماجة .

دعاء عبادت دئ ، بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم دا آيت تلاوت کړ : وقال ربکم : او ستاسو پروردگار
ويلي دي چي زما څخه دعاء غواړئ زه به يې قبولوم ، احمد ، ترمذي ، ابوداؤد ، نسائي او ابن ماجة

تخريج : الامام احمد في المسند ۲۷۶/۴ ، و ابوداؤد في السنن ۱۶۱/۲ ، رقم : ۱۴۷۹ . والترمذي في السنن
۱۹۴/۵ ، رقم : ۲۹۶۹ ، وابن ماجة ۱۲۵۸/۲ ، رقم : ۳۸۲۸ ، والنسائي في الكبرى ۴۵۰/۶ ، رقم : ۱۱۴۶۴

تشریح : رسول الله صلى الله عليه وسلم د مبالغې په توگه وفرمايل چي دعاء کول عبادت دی ځکه دعاء هغه
عبادت دی چي په هغه کي بنده الله تعالى ته متوجه کيږي د الله تعالى د ذات څخه پرته د هريو
ذات څخه استغناء کوي د الله تعالى د ذات څخه پرته د بل هيچا څخه نه بيريزي او نه اميد لري
او بيا دا چي په دعاء کي اخلاص وي د الله تعالى حمد او شکروي د الله تعالى څخه سوال کيږي
د الله تعالى د وحدانيت اظهار کيږي د خپل مقصد او مطلب د پوره کولو لپاره الله تعالى ته
توجه او رغبت کيږي او د الله تعالى سره مناجات کيږي او د الله تعالى په مخکي د خپل ځان
ذليل کولو او عاجز کولو سره د کمال عبوديت اظهار کيږي او الله تعالى ته فرياد کيږي او د
هغه څخه مرسته غوښتل کيږي .

رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل ارشاد د توثيق په اړه د دليل په توگه د قرآن کریم دغه آيت ووايه چي
ددې څخه معلومه سي چي دعاء مامور به ده يعني د دعاء کولو حکم سوی دی او ددغه حکم
تعمیل يعني پر دعاء غوښتلو باندي ثواب ، رکول کيږي او څرگنده ده چي کوم شی د درجې وي
هغه ته عبادت ويل کيږي ، ددغه آيت آخري برخه هم پردې دلالت کوي چي دعاء عبادت دی لکه

چي مخکي ويل سوي دي : ان الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين: کوم کسان چي زما د عبادت يعني دعاء په اړه تکبر کوي هغوی به ډېر ژر ذلیل او خوار کېدو سره په دوږخ کي داخل سي .

د دعاء د عبادت خلاصه ده

﴿۲۱۲۷﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الدُّعَاءُ مُخْ

الْعِبَادَةِ. رواه الترمذي

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : دعاء د عبادت مغز دی . ترمذي

تخريج: الترمذي في السنن ۴۲۵/۵، رقم: ۳۳۷۰، وابن ماجه في السنن ۱۲۵۸/۲، رقم: ۳۸۲۹.

تشریح: مطلب دادی چي دعاء د عبادت خلاصه ده او ددې مقصد بالذات دی ځکه چي د عبادت حقيقت او خلاصه عاجزي او د خپل ځان ذلیل او کم گڼل دي او دا شيان په دعاء کي حاصلېږي.

د دعاء فضيلت

﴿۲۱۲۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الدُّعَاءِ. رواه الترمذي و ابن ماجه وقال الترمذي هذا حديث حسن غريب .

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله په نزد د دعاء څخه هيڅ شی زیات ستر نه دی . ترمذي، ابن ماجه، ترمذي ويلي دا حديث حسن غريب دی .

تخريج: الترمذي في السنن ۴۲۵/۵، رقم: ۳۳۷۰، وابن ماجه في السنن ۱۲۵۸/۲، رقم: ۳۸۲۹.

تشریح: د دعاء څخه زیات د لوړي مرتبې هيڅ شی نسته : ددې مطلب دادی چي اذکار او عبادات هيڅ شی د دعاء برابر نه دی ، د رسول الله ﷺ دغه ارشاد د قرآن کریم د دغه آيت سره خلاف نه دی : ان اکرمکم عند الله اتقاکم : د الله تعالی په نزد په تاسو کي ډېر زیات د لوړي درجې والا هغه څوک دی کوم چي په تاسو کي تر ټولو زیات پرهیزگار وي .

دعاء تقدیر بدلوي

﴿۲۱۳۹﴾: وَعَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَرُدُّ الْقَضَاءُ إِلَّا الدُّعَاءُ وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبِرُّ. رواه الترمذي

د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: تقدیر د دعاء پرته بل هیڅ شی نه سي بدلولاى او په عمر کي د نیکی څخه پرته بل هیڅ شی زیاتوالی نه سي کولای. ترمذي

تخریج: الترمذي في السنن ۴/۳۹۰، رقم: ۲۱۳۹.

تشریح: د تقدیر څخه مراد د داسي ناخوښه شي پېښېدل دي چې د هغه څخه انسان بیرېږي، د حدېث مطلب دادی چې کله بنده ته د دعاء کولو توفیق ورکړل سي نو الله تعالی د هغه څخه داسي شيان ليري کوي.

د تقدیر اقسام

د تقدیر دوه ډولونه دي ۱: مبرم، ۲: معلق، تقدیر مبرم خو د الله تعالی نه بدلېدونکي فیصله وي کوم شی چې پېښېدونکی وي په هغه کي هیڅ تغیر او تبدیل ممکن نه دی او په تقدیر معلق کي د ځينو اسبابو په وجه تغیر او تبدیل هم کېږي، دلته په دغه حدیث کي د تقدیر په اړه ویل سوي دي چې هغه په دعاء سره بدلېږي نو هغه تقدیر معلق دی او تقدیر مبرم نه دی.

په نیکی سره د عمر د زیاتوب مطلب

د حدیث شریف څخه دا خبره معلومېږي چې په نیکی سره په عمر کي زیاتوب راځي نو په دې باره کي پوه سه چې دلته د عمر کمی او زیاتوب د تقدیر معلق په اعتبار نه دی یعني په تقدیر کي دا لیکل سوي دي چې فلانی سړی نیکی وکړي نو دومره عمر به یې وي او که نیکی ونه کړي نو دومره عمر به یې وي، ددې صورت دادی چې په لوح محفوظ کي داسي لیکل سوي دي مثلاً که چیري فلانی سړی حج وکړي یا جهاد وکړي نو د هغه عمر به څلوېښت کاله وي او که چیري جهاد او حج دواړه وکړي نو د هغه عمر به شپېته کاله وي، که هغه سړی حج هم وکړي او جهاد هم وکړي نو د هغه عمر زیات سو او که هغه یوازي جهاد وکړي یا یوازي حج یې وکړ نو د هغه عمر به څلوېښت کاله وي نو د هغه د عمر انتهاء چې شپېته کاله وو کم سو.

ځيني حضرات د دغه حدیث مطلب دا بیانوي چې کوم سړی نیکی وکړي د هغه عمر ضائع

نه سو يعني لکه چي د هغه عمر زيات سو په دې اعتبار دلته دا ويل سوي دي چي نيکي د انسان په عمر کي زياتوب راولي .

دعاء د بلاوو دفع ده

﴿۲۱۲۰﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الدُّعَاءَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : دعاء

يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِالْدُّعَاءِ . رواه الترمذي و

رواه احمد عن معاذ بن جبل وقال الترمذي هذا حديث غريب

هغه شی ته گټه رسوي چي نازل سي (يعني بلا او ستونزي) او د هغه شی څخه چي تراوسه نه وي نازل سوی له دې کبله اې دالله بندگانو ! دعاء پر خپل ځان لازمه کړئ . ترمذي، احمد، ترمذي وييلي دا حديث غريب دئ .

تخريج: الترمذي في السنن ۵۱۵/۵، رقم: ۳۵۴۸.

تشریح کوم شی چي سوی وي د هغه لپاره ددغه دعاء د گټور کېدو مطلب دادی چي کوم مصيبت او آفت نازل سوی وي که چيري هغه د خلکو څخه وي نو په دعاء کولو سره دفع کيږي او انسان ته سکون او اطمینان حاصلیږي او که چيري هغه مېرم وي نو بيا هم د دعاء گټه څرگنديږي په دې توگه چي الله تعالی هغه ته د صبر توان ورکوي چي د هغه په تتيجه کي نه يوازي دا چي د هغه مصيبت او آفت زغمل د هغه لپاره اسان سي او هغه په راضي سي بلکه هغه دا هم نه غواړي چي په په مصيبت او آفت کي اخته سي ځکه چي د صبر د ترلاسه کېدو وروسته د هغه د اطاعت جذبه دومره قوي کيږي چي هغه په مصيبت او آفت کي هم داسي احساس کوي لکه څرنګه چي خلک په دنيا کي د نعمتونو او راحتونو لذت محسوس کوي .

کوم شی چي سوی نه وي د هغه لپاره دعاء په دې توگه گټوره ده چي هغه د نازلیدو څخه منع کوي په شرط ددې چي د هغه تعلق هم د تقدير معلق سره وي .

﴿۲۱۲۱﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ أَحَدٍ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

يَدْعُو بِدُعَاءٍ إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ مَا سَأَلَ أَوْ كَفَّ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهُ مَا لَمْ يَدْعُ
بِائْتِهِ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمَ . رواه الترمذي

د الله تعالى څخه يو شی غواړي يا خو الله تعالى د هغه سوال او غوښتنه پوره کوي يا دهغه څخه بدي چي د دعاء برابر وي ليري کوي ترڅو پوري چي هغه د يوې گناه يا د قرابت پرې کولو دعاء ونه غواړي . ترمذي

تخريج: الترمذي في السنن ۴۳۱/۵، رقم: ۳۳۸۱.

د الله ﷻ څخه فضل غواړئ

﴿۲۱۳۲﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلُوا

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د الله تعالى څخه د هغه

اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ

الْفَرَجِ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

فضل غواړئ ځكه چي الله تعالى غوښتل ډير خوښوي او غوره عبادت د پراختيا انتظار دئ . ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ .

تخريج: الترمذي في السنن ۵۲۸/۵، رقم: ۳۵۷۱.

تشریح: د پراختيا د انتظار کولو مطلب دادی چي دعاء غوښتونکی د غیر الله څخه د شکایت او ناامیدی د اظهار کولو پرته ددې امید لري چي هغه د کوم مصیبت او غم ليري کولو دعاء غواړي هغه به انشاء الله تعالى خامخا ليري سي ، که په دعاء قبلېدو کي په څرگنده هر څومره ځنډ وسي مگر هغه د امید لمن هیڅ کله نه پریرېدي او په هیڅ وخت کي هم هغه د الله تعالى د فضل او کرم څخه د یوې لحظي لپاره هم نه نا امیده کیږي ، دا یو اشاره ده صبر ته چي د صبر طاقت نه یوازې دا چي د انسان په قوت اراده کي د زیاتوب سبب گرځي بلکه د الله تعالى پر ذات باندي د پوره اعتماد او یقین جذبه پیدا کوي او په دې کي خوشک نسته چي د صبر جزاء او انعام ډېر او بې شمېره دی .

د الله ﷻ مخه نه غوښتل د الله ﷻ ناراضگی سبب دی

(۲۱۳۲): وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ. رواه الترمذي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چې د الله تعالیٰ څخه سوال نه کوي الله تعالیٰ د هغه څخه ناراضه کېږي. ترمذي.

تخریج : الترمذي في السنن ۴۲۶۱۵، رقم: ۳۳۷۳.

عافیت غوښتل

(۲۱۳۳): وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فُتِحَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : په تاسو کې چې

لَهُ مِنْكُمْ بَابُ الدُّعَاءِ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ وَمَا سُئِلَ اللَّهُ شَيْئًا يَغْنِي

د چا لپاره د دعاء دروازه خلاصه سي نو د هغه لپاره د رحمت دروازې هم خلاصه سي او د الله تعالیٰ څخه چې کوم شی وغوښتل سي

أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يُسْأَلَ الْعَافِيَةَ. رواه الترمذي

په هغه کې د الله تعالیٰ په نزد تر ټولو غوره شی عافیت دئ. ترمذي.

تخریج : الترمذي في السنن ۵۱۵۱۵، رقم: ۳۵۴۸.

تشریح : د حدیث د آخري برخو مطلب دادی چې الله تعالیٰ عافیت غوښتل ډېر خوښوي او د بل هیڅ شي غوښتل تر دې نه خوښوي، د عافیت معنی د دنیا او آخرت ټول ظاهري او باطني ناخوښه شیان ټول آفتونه او مصیبتونه ټولي ناروغۍ او بلاوو څخه سلامتیا او حفاظت غوښتل دي، نو عافیت د دنیا او آخرت پر ټولو شیانو باندي حاوي دی. چا چې عافیت و غوښتی هغه د دنیا او آخرت ټول خپرونه وغوښتل ځکه الله تعالیٰ عافیت غوښتل خوښوي.

په خوشحالي او پراخي کې ډیري دعاوي غواړئ

(۲۱۳۵): وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل :
وَسَلَّمَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَجِيبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب.

څوک چې دا خوښوي چې د سختۍ په وخت کې الله تعالی د هغه دعاء قبوله کړي نو هغه ته پکار دي چې د پراختیا او خوښي په وخت کې ډیري دعاوي و غواړي . ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی .

تخریج: الترمذي في السنن ۴۳۱/۵، رقم: ۳۳۸۲.

د دعاء کولو پر وخت د قبلېدو یقین کول

(۲۱۳۶): وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله تعالی څخه دعاء

مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ.
 رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

غواړئ په دې یقین سره چې هغه ضرور قبلونکی دی او په دې خبره پوه سئ چې الله تعالی د غافل زړه دعاء نه قبلوي . ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی .

تخریج: الترمذي في السنن ۴۸۳/۵، رقم: ۳۴۷۹.

تشریح: د حدیث د اولنۍ برخې مطلب دادی چې د دعاء پر وخت تاسو ته په داسې حالت کې کېدل پکار دي چې د هغه سبب تاسو د دعاء د قبولیت مستحق وگرځئ مثلاً په نېک کار کې بوختیا او د خرابو کارونو څخه ساتنه وي ، د دعاء چې کوم شرطونه دي د هغو رعایت کړئ مثلاً توجه الی الله ، د زړه حضور او اخلاص حاصل وي ، آخري خبره داده چې ستاسو پر زړه باندي د قبولیت یقین او اعتماد وي او پر نه قبلېدو او ناامیدی باندي غالب وي ، یا مراد دادی چې د دعاء غوښتلو پر وخت تاسو ته پوره باور کول پکار دي چې الله تعالی خپل وسیع او لا محدود فضل په وجه موږ نه ناامیده کوي او زموږ دعاء به خامخا قبلوي .

د دعا پر وخت لاسونه!

﴿۲۱۳۷﴾: وَعَنْ مَالِكِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت مالک بن یسار رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : هر کله چې

سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ بِبُطُونِ أَكْفِكُمْ وَلَا تَسْأَلُوهُ بِظُهُورِهَا، وَفِي رَوَايَةِ ابْنِ

تاسو د الله څخه دعاء غواړئ نو د لاسو په دننه خوا یې غواړئ (یعنې ورغوي خپل لوري ته

کړئ) او هغه د شاد لوري څخه مه غواړئ،

عباس قال سَلُوا اللَّهَ بِبُطُونِ أَكْفِكُمْ وَلَا تَسْأَلُوهُ بِظُهُورِهَا فَإِذَا فَرَعْتُمْ

فَامْسَحُوا بِهَا وُجُوهَكُمْ . رواه ابوداؤد .

او د ابن عباس په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : د الله تعالی څخه د لاسو دننه خوا څخه غواړئ او د هغه د شاد خوا څخه یې مه غواړئ او هر کله چې تاسو د دعاء څخه فارغ سئ نو لاسونه پر مخ راتیر کړئ . ابوداؤد

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۱۶۴۷۲، رقم: ۱۴۸۶.

تشریح : مطلب دادی چې د دعاء پر وخت لاسونه پورته کوی او هغه داسې ایږدی چې د لاسونو دننه خوا یعنې ورغوي مخ ته وي لکه څرنګه چې د دعاء پر وخت معمول دی ، په اړول سوو لاسو باندې دعاء مه غواړئ ، د استسقاء حالت ددې څخه استثناء دی ځکه چې هغه وخت د لاسونو په اړولو سره دعاء غوښتل منقول دي او په باب الاستسقاء کې ددې بیان سوی دی .

د دعا پر وخت پورته سوي لاسونه

﴿۲۱۳۸﴾: وَعَنْ سَلْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ رَبَّكُمْ

د حضرت سلمان رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : ستاسو پروردگار

حَيِّ كَرِيمٌ يَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ أَنْ يَرُدَّهَا صِفْرًا . رواه

الترمذي و ابوداؤد والبيهقي في الدعوات الكبير .

ڊير حيانا که دئ، بې غوښتني ورکونکی دئ او هغه ددې څخه حياء کوي چي بنده د هغه په لور لاس پورته کړي او هغه د هغه لاسونه خالي راستانه کړي. ترمذي، ابوداؤد او بيهقي
تخريج: الترمذي في السنن ۵۲۰۸۵، رقم: ۳۵۵۶، وابوداؤد في السنن ۱۶۵۱۲، رقم: ۱۴۸۸.

د دعاء وروسته لاسونه پر مخ راتېرول

﴿۲۱۳۹﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ لَمْ يَحْطِهَا حَتَّى يَسْحَ بِهَا وَجْهَهُ. رواه الترمذي

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي كله به رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعاء لپاره لاسونه پورته كول نو تر هغو به يې نه كښته كول ترڅو پوري چي پر مخ به يې راتير نه كړل. ترمذي
تخريج: الترمذي في السنن ۴۳۲۸۵، رقم: ۳۳۸۶.

رسول الله صلى الله عليه وسلم جامع دعاوي خوښولې

﴿۲۱۴۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَحِبُّ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ وَيَدْعُ مَا سِوَى ذَلِكَ. رواه ابوداؤد

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به هغه دعاوي خوښولې كومي چي به جامع وې او كومي چي به داسي نه وي نو هغه به يې پرېښودلې. ابوداؤد.
تخريج: ابوداؤد في السنن ۱۶۲۱۲، رقم: ۱۴۸۳.

تشریح جامع دعاء هغه دعاء ته وايي چي په هغه كي الفاظ خو كم وي مگر هغه د دنيوي او آخروي امورو باندې حاوي وي لكه دغه دعاوي:

ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار: اي الله! موږ په دنيا كي هم خبر راكړې او په آخرت كي هم خير راكړې او موږ د اور د عذاب څخه وساتې.
 اللهم اني اسئلك العفو والعافية في الدين والدنيا والآخرة: اي الله! زه ستا څخه په دين كي په دنيا كي او په آخرت كي عفو او عافيت غواړم.
 دا ډول نوري هم ډېري جامع دعاوي سته چي په حديثو كي منقول سوي دي.

د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ داسي دعاوي پرېښودلي کوم چي جامع نه وې بلکه د يو خاص مطلب او مقصد په باره کي وي مثلاً دغه دعاء: ارزقني زوجة حسنة: اي الله! ما ته بنائسته ښځه راکړې، مگر دا خبره هم بايد په فکر کي وي چي دا د رسول الله ﷺ د عادت په اعتبار ويل سوي دي چي رسول الله ﷺ به زيات وخت جامع دعاوي غوښتلې مگر کله نا کله يې د يو خاص مطلب لپاره هم دعاء غوښتل ثابت دي.

غائبانه دعاء قبليري

﴿۲۱۳۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَسْرَعَ الدُّعَاءِ إِجَابَةً دَعْوَةُ غَائِبٍ لِغَائِبٍ. رواه الترمذي و ابوداؤد.

د حضرت عبدالله ابن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: ډیر ژر قبلېدونکې دعاء هغه ده چي غائب يې د غائب لپاره وکړي. ترمذي، ابوداؤد.

تخريج: الترمذي في السنن ۳۰۹۱۵، رقم: ۱۹۸۰. و ابوداؤد في السنن ۱۸۶۱۲. رقم: ۱۵۳۵.

تشریح: د کوم چا لپاره چي د هغه په نه موجودتيا کي دعاء کوي نو د هغه دعاء ژر قبليري ځکه داسي دعاوي يو چاته د ښووني يا اورولو لپاره نه کيږي بلکه په خاص اخلاص او خلوص کيږي.

د ښه خلکو څخه د دعاء غوښتنه

﴿۲۱۳۲﴾: وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه د عمرې کولو اجازه و غوښتل،

فِي الْعُمَرَةِ فَأَذِنَ لِي وَقَالَ أَشْرِكُنَا يَا أَخِي فِي دُعَائِكَ وَلَا تَنْسَنَا فَقَالَ كَلِمَةً مَا

رسول الله ﷺ اجازه راکړه او وه يې فرمایل: زما کشره وروره! په خپلو دعاوو کي ما هم گډ لره چي هیر دي نه سي، رسول الله ﷺ دا يو داسي خبره وفرمایل

يَسِّرُنِي أَنْ لِي بِهَا الدُّنْيَا. رواه ابوداؤد والترمذي و انتهت روايته عند قوله وَلَا تَنْسَنَا.

چي زما د ټولي دنيا په مقابله کي خوښه ده. ابوداؤد، ترمذي،

تخریج: ابوداود في السنن ۱۶۹۱۲، رقم: ۱۴۹۸، والترمذي في السنن ۵۲۳۱۵، رقم: ۳۵۶۲.

تشریح: د رسول الله ﷺ فرمايل سوي هغه کلمه ده چي د هغه په بدله کي ټوله دنيا تر لاسه کېدل هم د حضرت عمر رضی الله عنه لپاره د خوشحالي باعث نه وو، په دې باره کي دوه احتماله دي يو خو دا چي د کلمې څخه مراد د رسول الله ﷺ حضرت عمر رضی الله عنه ته د هغه د عمرې لپاره د تلو په وخت کي فرمايل وي يعني په دعاء کي يادول او د دعاء پر وخت نه هېرول، مگر دا احتمال هم دی چي رسول الله ﷺ په دغه وخت کي يو بله خبره فرمايلې وي چي د حضرت عمر رضی الله عنه په نزد تر ټولي دنيا قيمتي وي او هغه خبره دلته په حديث کي نه وي نقل سوي، رسول الله ﷺ چي حضرت عمر رضی الله عنه ته د دعاء کوم خواست وکړ نو په دې کي يوازي دا دي چي ذات نبوت له خوا د عبوديت په مرتبه او مقام کي د عجز اظهار دی بلکه په داسي کولو سره د امت خلکو ته ددې ترغيب هم ورکړل سوي دی چي د الله تعالی د نیکو او عابد بندگانو او بنو خلکو څخه د خير دعاء غوښتل کېدای سي که څه هم هغوی د مرتبې په لحاظ کم وي، او دلته د رسول الله ﷺ په داسي لطيف انداز کي وينا امت ددې څخه خبرول دي چي خپل دعاوي دي يوازي د خپل ځان لپاره نه خاصوي بلکه په دعاوو کي دي په خاص توگه هغه دعاوو کي چي د قبوليت پر مقام غوښتل کېږي خپل قريبان، دوستان او ملگري هم شامل کړي.

په پای کي يوه خبره دا هم ده چي ددغه حديث څخه د حضرت عمر رضی الله عنه د عظمت او بزرگۍ اظهار هم کېږي رسول الله ﷺ هغه ته د دعاء خواست وکړ دا داسي دی لکه چي د هغه د عظمت او بزرگۍ تصديق يې وکړ.

هغه خوشبخته چي دعاء يې نه رد کېږي

﴿۲۱۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ لَا

د حضرت ابوهريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د درو کسانو

تُرَدُّ دَعْوَتُهُمُ الصَّائِمُ حِينَ يُفْطِرُ وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا

دعاه نه رد کېږي يو د روژه دار دعاء هغه وخت چي هغه روژه ماتوي، دويم د عادل حاکم دعاء،

درېم د مظلوم دعاء چي د هغه دعاء الله تعالی

اللَّهُ فَوْقَ الْغَمَامِ وَيَفْتَحُ لَهَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ وَيَقُولُ الرَّبُّ وَعِزَّتِي لَا أَنْصُرَنَّكَ

وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ . رواه الترمذي .

د وريځي پورته وړي او د مظلوم د دعاء لپاره د آسمان دروازې خلاصي سي او الله تعالى فرمايي :
 زما دې په خپل عزت قسم وي خامخا به ستا مرسته کوم که څه لږ وخت وروسته وي . ترمذي

تخريج : الترمذي في السنن ٥٣٩١٥ ، رقم : ٣٥٩٨ .

تشریح د مظلوم دعاء وريځي ته پورته کېدل او د هغه لپاره د آسمانو دروازې خلاصېدل دا په اصل کې کنایه ده ددې څخه چې د مظلوم دعاء ژر پورته کېږي او قبلېږي .

﴿ ٢١٣٣ ﴾ : وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيهِنَّ دَعْوَةُ الْوَالِدِ وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ .
 رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجه .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : درې ډوله دعاوي قبلېږي او د هغو په قبلېدو کې هيڅ شک نسته : د پلار دعاء ، دويم د مسافر دعاء ، او دريمه د مظلوم دعاء . ترمذي ، ابوداؤد ، ابن ماجه .

تخريج : الترمذي في السنن ٢٧٧١٤ ، رقم : ١٩٠٥ ، و ابوداؤد في السنن ١٨٧١٢ ، رقم : ١٥٣٦ ، و ابن ماجه في السنن ١٢٧٠١٢ ، رقم : ٣٨٦٢ .

تشریح د پلار دعاء : ددې مطلب دادی چې پلار د خپل اولاد لپاره دعاء وکړي يا ښهرا وکړي نو هغه ژر قبلېږي او کله چې د پلار دعاء قبلېږي نو د مور دعاء په طريقه اولی قبلېږي که څه هم دلته په حديث کې د مور په باره کې ذکر نه دی سوی ځکه مور پر خپل اولاد باندي د پلار په نسبت ډېر شفيقه وي .

د مسافر د دعاء په باره کې دوه احتماله دي يو خو دا چې د مسافر دعاء د هغه چا په حق کې قبلېږي چې د هغه سره احسان او ښه چلن وکړي او د هغه ښهرا د هغه چا په حق کې قبلېږي چې هغه ته تکليف او ضرر ورسوي او د هغه سره بد چلن کوي يا دا چې د مسافر دعاء مطلقاً قبلېږي که هغه يې د ځان لپاره وکړي او يا د بل چا لپاره .

د مظلوم د دعاء مطلب دادی چې کوم څوک د مظلوم مرسته وکړي يا هغه ته ډاډ ورکړي او مظلوم د هغه لپاره دعاء وکړي نو د هغه دعاء قبلېږي همدارنگه کوم څوک چې پر مظلوم ظلم

کوي يا کوم څوک چي د ظالم په تائيد کولو سره مظلوم ته ذهني، روحاني او بدني تکليف رسوي او مظلوم د هغه لپاره ښهرا وکړي نو د هغه دغه ښهرا قبليري .

الْفَضْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

خپل ادنا حاجت هم د الله ﷻ څخه غواړئ

﴿۲۱۳۵﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَسْأَلُ أَحَدُكُمْ د حضرت انس رضى الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : پکار ده چي تاسو خپل

رَبَّهُ حَاجَّتَهُ كُلَّهَا حَتَّى يَسْأَلَهُ شِسْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ، زادي روايت عن ثابت حاجتونه يوازي د الله څخه و غواړئ تر دې چي د څپليو تسمه مو وشکيري نو هغه هم د الله څخه غواړئ، او د ثابت بناني په روايت کي دا الفاظ دي چي

البناني مرسلا حتى يساله الملح و حَتَّى يَسْأَلَهُ شِسْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ . رواه الترمذي

مالک دې هم غواړي او تر دې چي د څپليو تسمه وشکيري نو هغه دي هم د الله څخه غواړي . ترمذي .

تخريج: سنن الترمذي ۷۸۲۱۵، رقم: ۳۶۸۲،

د لغاتو حل: شِسْعَ بكسر المعجمة وسكون المهملة، ای شراکهما (تسمه).

تشریح: د مشکوة مصنف رحمه الله ته پکار وه چي هغه د زاد في روايت پر ځای داسي ويلي وای چي رواه الترمذي و زاد في روايت، په دوهم روايت کي دغه جمله حتی يساله شِسْعَهُ.. الخ، يعني که چيري د هغه د څپلي تسمه هم وشکيري نو هغه دي هم د الله تعالی څخه غواړي دا الفاظ مکرر ذکر سوي دي او دا ځکه مکرر دي چي پر دې خبره دلالت وکړي چي د الله تعالی څخه په غوښتلو کي پر هيڅ پړاو باندي د سائل لپاره څه بنديز او محرومي نسته الله تعالی پر خپلو بندگانو باندي ډېر مهربان دی هغوی چي څه غواړي الله تعالی يې ورکوي نو بندگانو ته پکار دي چي هغوی خپل هر حاجت که څه هم ادنا شی وي د الله تعالی څخه غواړي او يوازي د هغه پر ذات باور وکړي .

ابو علي د قاق رحمه الله وايي چي دا خبره د معرفت نښه ده چي خپل هر حاجت که هغه لوی وي

او که کوچنی وی د الله تعالیٰ څخه وغوښتل سي او دلته یې د حضرت موسیٰ عليه السلام ډېر ښه مثال وړاندې کړی دی چې یوې خوا ته خود الله تعالیٰ د ډېدار شوق و سونو هغه د الله تعالیٰ په حضور کې دغه تر ټولو لوی درخواست وړاندې کړ: رب ارني انظر اليک: اې زما ربه! ما ته وښه چې زه تا ووينم، بلي خوا ته د اورېشودو وړی محتاج سونو پروردگار ته یې عرض وکړ: رب لما انزلت الي من خير فقير: اې الله! ما ته د مال او رزق څخه یو شی راواستوي نو زه د هغه محتاج یم.

په دعاء کې لاسونه پورته کول

﴿۲۱۳۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ إِبْطِيهِ.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به په دعاء کې لاسونه دومره پورته کول چې د رسول الله ﷺ د بغلو سپین والی به څرګند سو. بیهقي
تخریج: رواه البیهقي فی الدعوات الکبیر.

﴿۲۱۳۷﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ يَجْعَلُ أَصْبَعَيْهِ حِذَاءَ مَنْكَبَيْهِ وَيَدْعُو.

د حضرت سهل به سعد رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د دواړو لاسو د ګوتو سره د دواړو اوږو برابر ساتل او بیا به یې دعاء غوښتل. بیهقي
تخریج: رواه البیهقي فی الدعوات الکبیر.

تشریح: په دغه حدیث کې چې د دعاء پر وخت د لاسو پورته کولو کومه اندازه ښودل شوې ده دا د لاسو پورته کولو اوسط درجه ده او رسول الله ﷺ به د دعاء پر وخت زیات وخت خپل لاسونه دومره پورته کول، تر دې ځایه د اولني حدیث تعلق دی چې د هغه څخه د لاسونو زیات پورته کول معلومېږي مګر دا صورت پر ځینو وختو محمول دی یعنې په دعاء کې چې ډېر زیات استغراق او مبالغه وي مثلاً د استسقاء یا سخت آفات په وخت کې نو رسول الله ﷺ به خپل لاسونه مبارک دومره پورته کول چې د بغلو سپین والی به یې معلوم سو.

د دعاء وروسته لاسونه پر مخ تېرول

﴿۲۱۳۸﴾: وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت سائب بن زيد رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به

كَانَ إِذَا دَعَا فَرَفَعَ يَدَيْهِ مَسَحَ وَجْهَهُ بِيَدَيْهِ. رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ

الثلاثة في "الدعوات الكبير"

دعاء غوښتل نو دواړه لاسونه به يې پورته کړل او بيا به يې دواړه لاسونه د دعاء وروسته پر مخ راتير کړل. درې سره حديثونه بيهقي په دعوات کبير کي نقل کړي دي.

تخريج: رواه البيهقي في الدعوات الكبير.

تشریح: علامه طيبي رحمته الله عليه وايي چي دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به د دعاء وروسته لاسونه پورته کول او که چيري د دعاء پر وخت به يې لاسونه پورته نه کړل نو هغه به يې پر مخ نه را تېرول د لمانځه په حالت کي، په طواف کي او د بېده کېدو پر وخت او د خوراک وروسته همدارنگه پر نورو ځايو باندي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي کومي دعاوي کولې نو په هغو کي لاسونه نه پورته کول منقول دي او رسول الله صلي الله عليه وسلم به په دغه وختونو کي لاسونه هم پر مخ مبارک نه را تېرول.

د دعاء ادب

﴿۲۱۳۹﴾: وَعَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ الْمَسْأَلَةُ أَنْ تَرْفَعَ يَدَيْكَ حَذَوُ

حضرت عکرمه رضي الله عنه د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت کوي چي هغه وويل: د دعاء غوښتلو طريقه داده چي دواړه لاسونه

مُنْكَبَيْكَ أَوْ نَحْوَهُمَا وَالْإِسْتِغْفَارُ أَنْ تُشِيرَ بِأَصْبُعٍ وَاحِدَةٍ وَالْإِبْتِهَالُ أَنْ تَمُدَّ

تراوږو پوري يا هغه ته نژدې پورته کړل سي او د استغفار طريقه داده چي ته په خپل يوې گوټي سره اشاره وکړې او په دعاء کي د عاجزې طريقه داده چي ته خپاره کړې

يَدَيْكَ جَمِيعًا، وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ وَالْإِبْتِهَالُ هَكَذَا وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَجَعَلَ ظُهُورَهُمَا

مَنَّا يَلِي وَجْهَهُ . رواه ابو داؤد .

خپل دواړه لاسونه او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي ابن عباس رضي الله عنه وويل : د عاجزۍ طريقه داده د دې ويلو سره ابن عباس خپل دواړه لاسونه پورته کړل او د لاسو شا يې خپل مخ ته نژدې کړل . ابو داؤد

تخريج : سنن ابی داود ۱۶۵۲، رقم: ۱۴۸۹.

تشریح : په يوې ګوتي سره اشاره کوي: دلته د ګوتي څخه مراد د مسواک ګوته ده چي د شهادت ګوته هم ورته وايي او ددې څخه مقصد سب دی يعني نفس اماره او ملعون شيطان ملا متول او دهغه د بديو څخه پناه غوښتل دلته د يوه قيد ځکه لګول سوي دي چي په دوو ګوتو سره اشاره کول مکروه دي ، رسول الله ﷺ يو سړی په دوو ګوتو سره په اشاره کولو وليدی نو هغه ته يې وفرمايل چي په يوې ګوتي سره اشاره کوه .

د حديث د آخري برخي مطلب دادی چي ابن عباس رضي الله عنه په دعاء کي د ډېر عجز د اظهار په ذريعه وښودل هغه خپل دواړه لاسونه دومره پورته کړل چي د بغلو سپين والي يې معلوم سواو لاسونه يې د سر برابر ته ورسېدل .

د لاسو ډېر پورته کول بدعت دی

﴿۲۱۵۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ يَقُولُ إِنَّ رَفْعَكُمْ أَيْدِيَكُمْ بِدْعَةٍ مَا زَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى هَذَا يُعْنِي إِلَى الصَّدْرِ . رواه احمد

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي په دعاء کي لاسونه ډير پورته کول بدعت دی، رسول الله ﷺ تر دې زيات لاسونه نه دي پورته کړي ، يعني تر سينې پوري . احمد

تخريج : مسند الامام احمد ۶۱۱۲.

تشریح : ابن عمر رضي الله عنه د لاسو ډېر پورته کولو ته ځکه بدعت وويل چي هغه خلکو به خپل لاسونو په اکثرو وختو کي زيات پورته کول او په حالات او مواقع کي به يې څه فرق نه کوي حالانکه هغوی ته پکار وه چي هغوی د يو مقصد لپاره لاسونه تر سينې پوري پورته کړي او او يا د بل مقصد لپاره يې د اوږو څخه پورته کړي .

په دې خبره دا ډول پوه سئ چي د رسول الله ﷺ د لاسو پورته کولو مقدار د حالاتو او مواقع په اختلاف وو او رسول الله ﷺ به اکثر تر خپل سينې پوري لاسونه پورته کول او پر يو

خای به یی د سینې څخه پورته کول مگر ابن عمر رضی الله عنه چي کومو کسانو ته تنبیه ورکړه هغوی د موقع او حالت اعتبار نه کوی بلکه هره وخت به یی او په هري دعاء کي به یی لاسونه ډېر زیات پورته کول ځکه نو ابن عمر رضی الله عنه د هغوی د دغه عمل څخه د بیزاری اظهار وکړ او هغه یی د سنت خلاف وگرځوی.

د دعاء پر وخت خپل ځان اول کړئ

﴿۲۱۵۱﴾: وَ عَنْ أَبِي ابْنِ كَعْبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه څخه روایت دی چي کله به رسول الله صلی الله علیه و آله د یو چا یادونه کول

ذَكَرَ أَحَدًا فَدَعَا لَهُ بِدَأْ بِنَفْسِهِ. رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب صحيح.

او بیا به یی د هغه لپاره د دعاء کولو اراده کول نو لومړی به یی د ځان لپاره دعاء پیل کول . ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن غریب صحیح دی .

تخریج: سنن الترمذي ۴۳۲/۵، رقم: ۳۳۸۵.

تشریح: په دغه حدیث کي د امت لپاره ښوونه ده که چیري یو څوک د یو چا لپاره دعاء کوي نو مخکي دي د خپل ځان لپاره دعاء کوي او بیا دي د هغه سړي لپاره کوي مثلاً داسي دعاء دي کوي: اللهم اغفر لي ولفلان: اي الله! ما ته بخښه وکړې او فلاني سړي ته بخښه وکړې .
د دعاء په نیتجه کي د درو شيانو څخه یو شی خامخا حاصلیږي

﴿۲۱۵۲﴾: وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا

د حضرت ابو سعید خدري رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: کوم مسلمان چي

مِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُو بِدَعْوَةٍ لَيْسَ فِيهَا إِثْمٌ وَلَا قَطِيعَةٌ رَحِمَ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ بِهَا دعاء غواړي او په هغه کي د یو داسي شی دعاء نه وي چي په هغه کي د گناه کولو یا د خپلوی پرې کولو ذکر وي نو الله تعالی دعاء غوښتونکي ته

إِحْدَى ثَلَاثٍ إِمَّا أَنْ تُعْجَلَ لَهُ دَعْوَتُهُ وَإِمَّا أَنْ يَدْخِرَهَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ وَإِمَّا أَنْ

د درو شيانو څخه يو شی خامخا ورکوي : يا خو د هغه مقصد ژر ورپوره کړي ، يا د هغه دعاء د آخرت لپاره ذخيره جوړه کړي ،

يُصْرِفُ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا قَالُوا إِذَا نُكْثِرُ قَالَ اللَّهُ أَكْثَرُ . رواه احمد

يا د دعاء غوښتونکي هغومره بدي ليري کړي څومره چي هغه په دعاء کي د خپل گټي يا غوښتي کړي وي ، صحابه کرامو عرض وکړ اوس به نو موږ ډيري دعاوي کوو ، رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله تعالى فضل ډير زيات دی . احمد

تخريج : الامام احمد في مسنده ۱۸۱۳ .

تشریح : د الله تعالى فضل ډير زيات دی : د دې مطلب دادی چي الله تعالى ستاسو د دعاء په نتيجه کي تاسو ته څه چي غواړئ تر هغه زيات درکوي کوم چي تاسو غوښتي دي .

هغه پنځه دعاوي چي نه رد کيږي

﴿ ۲۱۵۳ ﴾ : وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَمْسُ دَعَوَاتٍ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د پنځو کسانو دعاوي

يُسْتَجَابُ لَهُنَّ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ حَتَّى يَنْتَصِرَ وَدَعْوَةُ الْحَاجِّ حَتَّى يَصْدُرَ وَدَعْوَةُ

دي چي هغه خامخا قبلېږي : يو د مظلوم دعاء تر څو چي هغه د (ظالم څخه) بدله واخلي ، دويم د حاجي دعاء تر څو پوري چي کور ته راستون نه سي ،

الْمُجَاهِدِ حَتَّى يَقْعُدَ وَدَعْوَةُ الْمَرِيضِ حَتَّى يَبْرَأَ وَدَعْوَةُ الْأَخِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ

درېم د جهاد کونکي دعاء تر څو پوري چي هغه د جهاد څخه فارغ نه سي ، څلورم د ناروغ دعاء تر څو پوري چي هغه روغ نه سي (يا وفات سي) ، پنځم د يو مسلمان د خپل مسلمان ورور لپاره

الْغَيْبِ ثُمَّ قَالَ وَأَسْرَعُ هَذِهِ الدَّعَوَاتِ إِجَابَةُ دَعْوَةِ الْأَخِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ . رواه

البیهقي في الدعوات الكبير

په غياپ کي ، بيا يې وفرمايل چي دغه دعاء تر ټولو ژر قبلېږي . بیهقي .

تخريج : رواه البیهقي في الدعوات الكبير .

بَابُ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ

د الله ﷻ ذکر او د الله ﷻ د قرب بیان

تقرب الی الله یعنی د الله تعالیٰ قرب او نژدېوالی تر لاسه کول، د الله تعالیٰ د ذکر په ذریعه د الله تعالیٰ قرب تر لاسه کول هم مراد کیدای سي او د نوافلو په ذریعه د الله تعالیٰ قرب تر لاسه کېدل هم مراد کېدای سي.

د الله تعالیٰ د ذکر ډولونه

د الله تعالیٰ ذکر په زړه سره هم کیږي او په ژبه سره هم، او غوره دادی چي په زړه او ژبه دواړو سره د الله تعالیٰ ذکر وسي او که په یوه سره وي نو بیا د زړه ذکر افضل دی، په زړه سره د ذکر کولو هم دوه ډولونه دي یو ډول خودادی چي د الله تعالیٰ په عظمت، جبروت، ملکوت او د هغه د قدرت په نښانو کي چي په مخکي او آسمانو کي وي فکر او استغراق وکړي او دا ډول ذکر ته ذکر خفي وايي.

په حدیث شریف کي راغلي دي چي ذکر خفي او یا (۷۰) درجې افضل دی چي حفظه (اعمال لیکونکي ملائکي) یې هم نه اوري، د قیامت په ورځ کله چي الله تعالیٰ ټول مخلوقات د حساب او کتاب لپاره راجمع کړي نو حافظین به د هغه د ټول یادداشت سره حاضر سي کوم چي هغوی لیکلي او محفوظ کړي وي د هغه ټول ثبت په لېدو سره به الله تعالیٰ هغوی ته فرمایي چي وگورئ زما د بندگانو په اعمالو کي بل یو شی پاته سوی دی، هغوی به وایي چي اې پروردگاره! د بندگانو د اعمالو په اړه چي څه موږ ته معلوم وه او څه موږ یاد کړي دي موږ هغه ټول په دغه ثبت کي جمع کړي دي په دغه ثبت کي موږ هیڅ داسي یو شی نه دی پرې اېښي چي د هغه څخه موږ خبریو بیا به الله تعالیٰ بنده ته په مخاطب کولو سره وفرمایي چي زما سره ستا داسي نیکی محفوظ ده چي هغه هیڅا ته نه ده معلومه او هغه ذکر خفي دی زه به تا ته ددې نیکی اجر درکوم.

په زړه سره د ذکر دوه ډول دادی چي الله تعالیٰ بندگانو ته کوم احکام ورکړی دی که د هغو تعلق د امر سره وي او که د نهی سره وي نو د هغه ادا کولو پر وخت الله تعالیٰ یاد کړل سي، په زړه سره د ذکر په دغه دواړو ډولو کي اول ډول ذکر غوره او اعلیٰ دی.

ځيني فقهاء وايي چي د ذکر اطلاق یوازې په ژبه سره د الله تعالیٰ پر ذکر باندي کیږي او د

قول مختار مطابق ددې غوره درجه داده چې هغه يوازي په ځان واورول سي يعنې د ذکر کونکي آواز کرار وي چې په خپله يې اوري ، ددغه فقهاء په نزد تر دغه درجې کم ذکر معتبر نه دی او دا فقهاء وايي چې د زړه د ذکر حیثیت د علم او تصور د زړه فعل دادی مگر دې ته به ذکر نه وایو ذکر هغه ته وایي چې د هغه تعلق د ژبي سره وي اوس دا نسي ویل کیدای چې ددغه خبرې څخه د فقهاء مقصد څه شي دی که چیرې مطلب یې دا وي چې په لغوي توګه د زړه پر فعل باندي د ذکر اطلاق نه کیږي نو دا خبره د هغه شي خلاف ده کوم چې د لغت په کتابو کي موجود ده په صحاح او قاموس کي لیکل سوي دي چې ذکر د نسیان ضد دی او ظاهره ده چې دا خپله د زړه فعل دی ځکه څرنگه چې د هیري تعلق د زړه سره دی همداسي ددې د ضد يعنې ذکر تعلق هم د زړه سره دی ، مگر دا بېله خبره ده چې کوم څه په ژبه سره ادا کیږي هغه ته هم ذکر ویل کیږي .

خلاصه دا چې لفظ د ذکر د زړه او ژبي د فعل په مینځ کي مشترک دی لکه څرنگه چې د زړه فعل ته ذکر وایي همداسي د ژبي فعل ته هم ذکر ویل کیږي او لکه څرنگه چې په ژبه سره ذکر معتبر دی همداسي په زړه سره هم معتبر دی بلکه په زړه سره ذکر کول افضل دی ، د طریقت مشائخ فرمایي چې د ذکر دوه ډولونه دي قلبي او لساني ، او د ذکر قلبي اثر د ذکر لساني تراثر زیات قوي او افضل دی .

ځینې فقهاء د ذکر قلبي څخه انکار کوي ، کېدای سي چې د هغوی مراد دا وي چې شریعت په کوم ځای کي د ژبي د ذکر تعلیم ورکړی وي لکه تسبیحات ، قرائت ، او د لمانځه څخه وروسته اذکار وغیره نو هلته په زړه سره ذکر کول کافي نه دی بلکه په ژبه سره ذکر کول پکار دي ، ددغه فقهاء مراد دا نه دی چې د زړه پر ذکر باندي اخروي ثواب نه مرتب کیږي .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د ذکر کوونکو فضیلت

﴿۲۱۵۲﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو هريرة او ابو سعيد (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل :

لَا يَقْعُدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَغَشِيَتْهُمْ

هر کله چې خلک د الله جل جلاله د ذکر لپاره کښیني نو ملائکي چاپیره سي او پر هغوی رحمت خپور

الرَّحْمَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ . رواه مسلم

سي سکينه پر نازلہ سي او الله تعالى هغه مقربو ملائکوتہ چي د هغه نژدې دي ددي خلکو ذکر کوي . مسلم .

تخريج : مسلم في الصحيح ۲۰۷۴/۴، رقم ۳۹۰-۲۷۰۰.

تشریح سکينه د زړه د سکون او اطمینان نوم دی چي د هغه په وجه د دنیا د خوندونو خواش او د الله تعالى څخه پرته د بل شي لذت او طلب د زړه څخه وځي او د الله تعالى په ذات کي استغراق او استحضار او هغه ته توجه په برخه کيږي ، د سکيني نازلېدل د دغه آيت څخه هم ثابت دي : (الا بذكر الله تطمئن القلوب) خبردار اوسئ! د الله تعالى په ذکر سره زړونو ته اطمینان او سکون ترلاسه کيږي .

﴿۲۱۵۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ فِي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د مکې پر لاره روان وو چي

طَرِيقِ مَكَّةَ فَمَرَّ عَلَى جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ جُمْدَانُ فَقَالَ سِيرُوا هَذَا جُمْدَانُ سَبَقَ

په لاره کي يوه غونډۍ راغلل چي جمدان نومېده د دې په لېدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل :
راځئ دا جمدان غونډۍ ده

الْمُفَرِّدُونَ قَالُوا وَمَا الْمُفَرِّدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا

وَالذَّاكِرَاتُ . رواه مسلم

مفردونو وړاندي والي ترلاسه کړ ، صحابه کرامو عرض وکړ اي د الله رسول له ! مفردون کوم خلک دي ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : د الله ﷻ ډير ذکر کونکي خلک او ښځي . مسلم

تخريج : مسلم في الصحيح ۲۰۶۲/۴، رقم ۴-۱۶۷۶.

تشریح ما المفردون ؟ (مفردون څوک دی؟) : دلته د صحابه کرامو د حقيقت په باره کي پوښتنه وسوه چي د مفردون صفت څه شي دی ؟ رسول الله ﷺ د پورته ذکر سوي جواب په ذريعه د مفردون صفت ته اشاره وکړه چي حقيقي يوازيوالي چي د اعتبار وړ دی هغه د الله تعالى د ياد لپاره د نفس يوازيوالي دی ، نقل سوي دي چي رسول الله ﷺ د مکې څخه په راتلو

کي د خپلو ملگرو سره جمدان غره ته ورسیدی چي د مکې څخه د یوه منزل پر پړاو واقع دی ، نو د صحابه کرامو خپلو کورونو ته د ژر تلو شوق پیدا سو ځيني صحابه کرامو د خپل قافلې د ملگرو څخه په بېلېدو په تيزي سره مخکي سول چي تر نورو مخکي خپل وطن ته ورسېږي ، کوم صحابه کرام چي وروسته پاته سوي وه رسول الله ﷺ هغوی ته وفرمايل کور نژدې سوی دی په تلوار درځی ځکه چي مفردون (د قافلې څخه بېل سوي) مخکي رسيدلي دي ، دلته صحابه کرامو د مفردون د صفت پوښتنه وکړه ، رسول الله ﷺ چي کوم جواب ورکړ د هغه خلاصه دا وه چي د دغه مفردون (يعني مخکي تلونکو کسان) د دوی په باره کي څه پوښتنه کوی د هغوی مطلب خو ظاهر دی چي دغه کسانو کور ته په رسيدو کي تر موږ مخکي سوي دي د هغه کسانو په اړه پوښتنه وکړی چي په نيکۍ کي مخکي سي ، نو واورئ ! په نيکيو کي سبقت کونکي هغه خلک دي خپل نفس د الله تعالی د یاد او د هغه د ذکر لپاره يوازي او بېل کړي يعني هغوی د خلکو څخه په بېلېدو سره د الله تعالی په ذکر او یاد کي بوخت وي .

د الله تعالی ډېر یادولو څخه مراد دادی چي بېله غفلت او کوتاهی د الله تعالی پر ذکر باندي همېشتوب اختيار کړل سي که چيري غفلت او کوتاهي وسي نو هغه په سمدستي ختمولو سره د الله تعالی په ذکر او یاد کي بوخت سي .

ابن عباس رضي الله عنه فرمايي چي د لمانځه وروسته ، سهار ، ماښام ، په بېده کېدو ، ناستي او همداسي په نورو وختونو کي د الله تعالی په ډېر ذکر کولو سره درجه تر لاسه کيږي .

د ذکر کونکو او نه ذکر کونکو مثال

﴿۲۱۵۶﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ رَبَّهُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ . متفق عليه

د حضرت ابو موسی رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د الله جل جلاله ذکر کوي او څوک چي د الله ذکر نه کوي هغوی د مړه او ژوندي په ډول دي . بخاري او مسلم

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري)؛ ۲۰۸۱۱، رقم: ۶۴۰۷، مسلم في الصحيح ۱۱/۵۳۹، رقم: ۷۷۹-۲۱۱

تشریح مطلب دادی چي د الله تعالی ذکر د ذکر د زړه ژوند دی او د دې څخه غفلت د زړه مړی دی او څرنگه چي ژوندی سړی د خپل ژوند څخه د باندي ورکيږي همدارنگه ذکر کونکي د

خپل عمل څخه دباندې ورکېږي او څرنگه چې د مرگ څخه وروسته مړي ته خپل ژوند نه ترلاسه کېږي همداسې د الله تعالی د ذکر څخه غافل د خپل عمل څخه نه برخمن کېږي ، یو چا څومره ښه ویلي دي :

زندگاني نتوان گفت حیاتي که مراست زنده آنست که بادوست وصالی دارد

ذکر د الله ﷻ د تقرب باعث دی

﴿۲۱۵﴾: وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : الله تعالی فرمایي :

اللَّهُ تَعَالَى أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ

زما بنده چې زما په اړه کوم گمان کوي زه د هغه لپاره هم هغسي یم (یعني د هغه د گمان سره سم معامله ورسره کوم) او هر کله چې زما بنده ذکر کوي نوزه د هغه سره موجود یم که هغه ما په زړه

ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأَ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأَ خَيْرٍ مِنْهُمْ . متفق عليه .

کي یادوي نوزه یې هم په زړه کي یادوم ، که په مسجد کي زما ذکر کوي نوزه یې هم ذکر په داسي ډله کي کوم چې د هغه څخه غوره دی . بخاري او مسلم

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۳۸۴ / ۱۳ ، رقم : ۷۴۰۵ ، ومسلم في الصحيح ۲۰۶۱ / ۴ ، رقم : ۲۶۷۵ - ۲

تشریح : انا عند ظن عبدي (زه د خپل بنده تر گمان نژدې یم) : ددې مطلب دادی چې زما بنده زما په اړه کوم گمان لري زه د هغه لپاره هم هغسي یم او د هغه چا سره هم هغسي معامله کوم کوم چې د هغه زما څخه توقع وي که هغه زما څخه د عفو او معافی امید لري نو هغه ته معافي کوم او که هغه زما د عذاب گمان لري نو بیا عذاب ورکوم .

ددغه ارشاد په ذریعه ترغیب ورکول کېږي چې د الله تعالی د رحمت او د هغه د فضل او کرم امید د هغه د عذاب پر خوف باندي غالب کېدل پکار دي او د هغه په باره کي ښه گمان درلودل پکار دي چې هغه به ما په خپل بې پایه بڅښني او لامحدوده رحمت سره ونازوي .

په یوه روایت کي نقل سوي دي چې الله تعالی به د یو سړي په اړه د دوږخ حکم وکړي کله چې هغه د دوږخ پر غاړه ودرول سي نو هغه به ووايي ای زما ربه ! ستا په اړه زما گمان ښه وو ، الله

تعالیٰ به فرمایی چي دی بهرته راولی زه د خپل بنده تر گمان نژدې یم کوم چي هغه زما په اړه لري ، د امید مطلب او حقیقت دادی چي عمل وکړل سي او بیا د بخښني امید ولري بېله عمله یوازي پر امید باندي تکیه کول یخه اوسپنه ټکول دي یعنی داسي امید هیڅ گټه نه لري .

کله چي هغه ما یادوي نوزه د هغه سره یم : ددې مطلب دادی چي کوم څوک زما په یاد کي بوخت وي نوزه هغه د لا زیاتو نیکیو او ښېگڼو توفیق ورکوم پر هغه رحمت نازلوم او د هغه مرسته او ساتنه کوم .

الله ﷻ ته لږ توجه کول

﴿۲۱۵۸﴾ : وَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُ د حضرت ابوذر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : الله تعالیٰ فرمائي :

عَزَّ وَجَلَّ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَأَزِيدُ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ څوک چي یوه نیکی کوي هغه ته د لسو نیکیو ثواب رسیږي بلکه تر دې هم زیات ، او څوک چي یوه بدې کوي

فَجَزَاؤُهُ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا أَوْ أَغْفِرُ وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شَبْرًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا وَمَنْ هغه ته د یوې بدې سزا او یا معافوم یې ، او څوک چي زما په لور یوه لوېشت راسي (زما په اطاعت کي) نوزه د هغه په لور یو گز وړاندي کیږم او څوک چي

تَقَرَّبَ مِنِّي ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا وَمَنْ أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً وَمَنْ زما په لور کرار کرار راځي زه هغه ته منډه ورځم او څوک چي ما ته د مځکي د اندازې برابر گناه لَقِيَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطِيئَةٌ لَا يُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَقِيْتُهُ بِمِثْلِهَا مَغْفِرَةً . رواه مسلم .

سره راسي او زما سره یې څوک نه وي شریک کړی زه به ورسره د هغو مره بخښني سره یو ځای سم . مسلم

تشریح: الله تعالى څومره مهربان او کريم دی د هغه محبت څومره پراخ دی پر خپلو بندگانو باندې څومره مهربانه دی د هغه د عفو شان څومره بې پايه دی او د هغه فضل څومره بې اندازې دی د هغه لږ اندازه د دغه حديث څخه معلومېږي، د حديث حاصل دادی چي بنده الله تعالى ته لږ توجه او رجوع وکړي نو هغه د الله تعالى د دربار څخه د هغه تر توجه زيات التفات او رحمت هغه ته رسيږي.

د تقرب الهي ثمره

﴿۲۱۵۹﴾: وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى فرمايي :

قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ

څوک چي زما يو دوست ته تکليف ورکړي زه د هغه سره د جنگ اعلان کوم، يو مؤمن بنده د فرضونو په غوره شکل کي د ادا کولو په ذريعه نژدې کيږي

أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى

او هميشه داسي وي چي هر کله زما بنده ما ته د نفلو په ذريعه نژدېوالی تر لاسه کوي حتی چي زه د هغه سره مينه کوم

أَحَبَّتَهُ فَإِذَا أَحَبَبْتُهُ فَكُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ

او هر کله چي زه هغه دوست کړم نو زه د هغه سماعت جوړ سم چي په هغه سره اوري او د هغه سترگي جوړي سم چي په هغو سره ويني

وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ وَلَئِنْ

او د هغه لاسونه جوړ سم چي په هغه سره نيول کوي او د هغه پښې جوړي سم چي په هغه سره ګرځي او هر کله چي هغه زما څخه يو شی و غواړي نو زه يې ورکوم، او هر کله چي زما په ذريعه

اسْتَعَاذَنِي لِأَعِيدَنَّهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدْتُ عَنْ نَفْسٍ

پناه و غواړي زه پناه ورکوم، او کوم کار چي زه کوم په هغه کي شک او توقف نه کوي مګر د

هغه مؤمن بنده روح قبض کولو کي ماته تردد او تامل وي

الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاعَتَهُ وَلَا بَدْلَ لَهُ مِنْهُ . رواه البخاري

چي مرگ بد گڻي حال دا چي واقعه داده چي کوم شی هغه بد گڻي زه هغه نه خو بنوم مگر د مزگی
څخه په هیڅ حالت کي خلاصون نسته . بخاري

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۴۰/۱۱، رقم: ۶۵۰۲.

تشریح: فقد اذنته بالحرب: ددې یو مطلب خو هغه دی کوم چي د ژباړي څخه معلومېږي يعني
کوم څوک چي زما ولي ته ضرر رسوي نو ددغه بد حرکت په وجه زه د هغه سره د خپل جگړې
اعلان کوم، یا مطلب دادی چي زه د ځان سره د هغه د جگړې اعلان کوم نو هغه سړي زما ولي ته
په ضرر رسولو سره لکه زما سره چي جگړه کونکی وي، ائمه وایي چي داسي هیڅ گناه نسته
چي د هغه د کونکي په باره کي الله تعالی دا فرمایلي وي چي د هغه سره د جگړې اعلان کوي
پرته ددغه گناه څخه يعني د الله تعالی محبوب بنده او ولي ته د تکلیف او ضرر رسولو او سود
خوړلو، او د سود خوړونکي په باره کي د الله تعالی دا ارشاد دی: فاذا نوا بحرب من الله
ورسوله: که تاسو ددې (سود) څخه نه منع کېږي نو د الله تعالی او د هغه د رسول له خوا د
جگړې اعلان واورئ.

معلومه سوه چي دغه دواړه گناهونه د ډېر نفرت وړ او بدترین دي او په دغه دواړو کي د
دنیا او اخرت د پوره تباهی، خطر ده او ددې وجه داده چي د بنده سره د الله تعالی جگړه د هغه د
بدی پر خاتمې دلالت کوي ځکه د چا سره چي الله تعالی جگړه وکړي نو هغه هیڅکله کامیابي
او نجات نسي تر لاسه کولای.

څه چي ما پر هغه فرض کړي دي: ددې مطلب دادی چي کوم شیان ما پر هغه واجب کړي
دي يعني اوامر او مناهي ددغه شیانو په اختیارولو سره چي بنده د الله تعالی تقرب تر لاسه
کوي هغه زما تر ټولو زیات محبوب دی ددغه شیانو په اندازه بل هیڅ داسي شی نسته چي د
هغه په اختیارولو سره بنده ددغه درجې تقرب تر لاسه کړي.

زه د هغه سماعت سم: په دې اړه علامه خطابي رحمه الله فرمایي چي ددې مطلب دادی چي زه
پر بنده باندې هغه کارونه او اعمال آسانه کوم د کوم تعلق چي د اندامو سره دی او هغه ته د هغه
اعمالو او افعالو توفیق ورکوم.

ځيني علماء ددې مطلب دا بیانوي چي الله تعالی د هغه بنده خواص او د هغه اندامونه د

خپل رضا او خوښۍ سبب گرځوي نو هغه بنده په خپل غوږو يوازې هغه خبرې اوري کوم چې د الله تعالى په نزد غوره وي او همدارنگه هغه په خپل سترگو سره يوازې هغه شيان ويني کوم چې الله تعالى يې خوښوي، ځيني حضرات ددې مطلب دا ليکي چې الله تعالى پر هغه بنده باندي خپل محبت غالبوي او د هغه نتيجه داسې چې هغه داسې شيان ويني کوم چې الله تعالى يې خوښوي او هغه شيان اوري کوم چې الله تعالى يې خوښوي او په دې اړه الله تعالى د هغه مرسته کونکې او سازگار سې او د هغه غوږونه، سترگې، لاسونه او پښې د هغه شيانو څخه ساتنې کوم چې هغه يې نه خوښوي.

زه تردد کوم : يعنې الله تعالى فرمايي چې زه د خپل مهربانۍ په سبب چې د هغه بنده شامل حال وي د هغه د ژوند په ختمولو کې تردد کوم ځکه چې مرگ د هغه لپاره يو خوښ شى نه وي مگر د مرگ څخه تېښته نسته او دا فيصله سوي کار دی چې په دغه دنيا کې کوم يو ساه لرونکى راغلى دی پر هغو به مرگ خامخا راځي ځکه هغه ته مرگ ورکوم بيا دا چې د هغه مرگ د هغه لپاره د خير سبب کېږي ځکه چې د مرگ څخه وروسته عظيم الشان سعادتونو او لوړو درجو ته رسيږي مثلاً د الله تعالى حضور د جنت نه ختمېدونکي نعمتونه او داسې نور د مرگ څخه وروسته تر لاسه کېږي.

دلته په دې خبره هم پوه سئ چې د تردد معنى د داسې دوو شيانو په مينځ کې تحير او مخته شاته کېدل دي چې د هغه په باره کې دا يقيني علم نه وي چې په دغه دواړو شيانو کې کوم شى زيات غوره دی، څرگنده ده چې د الله تعالى پر ذات باندي د تردد ددغه معنى اطلاق قطعاً ناممکن او محال دی نو د الله تعالى ددغه ارشاد مطلب به دا وي چې زه د خپل يو فيصلې په پوره کولو کې داسې ځنډ او توقف نه کوم لکه څرنگه چې يې يو متردد سړي په يو کار او معامله کې کوي.

د مؤمن بنده د روح قبض کولو معامله داسې ده چې زه په هغه کې لږ توقف کوم چې پر هغه مؤمن بنده باندي مرگ اسان وي د هغه زړه هغه ته مائل سي او هغه خپله د مرگ د راتلو خواهش مند سي، بيا ددې وروسته هغه د مقربينو په ډله کې په داخلېدو سره په اعلى عليين کې خپل ځاى تر لاسه کړي.

ملائکې په اهل ذکر پسې گرځي

﴿۲۱۶۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله د ملائکويو په ډله ده

يَطُفُونَ فِي الطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ فَإِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ

چې په لارو کې هغه لټوي کوم چې د الله ﷻ ذکر کوي هر کله چې هغوی په یو ځای کې د الله ﷻ ذکر کوونکي ترلاسه کړي

تَنَادَوْا هَلُمُّوا إِلَى حَاجَتِكُمْ قَالَ فَيُخَفُّونَهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا

نو خپلو ملګرو ته آواز وکړي چې خپل مقصد ته راسی ، د دې وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل : هغه ملائکي راسي او په خپلو وزرو سره د الله ﷻ ذکر کوونکي پټ کړي او د دنیا تر آسمان پورې

قَالَ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ مِنْهُمْ مَا يَقُولُ عِبَادِي قَالُوا يَقُولُونَ

خپری سې ، بیا نبی کریم ﷺ وفرمايل : هر کله چې هغه ملائکي ستنې سې نو د هغوی پروردگار د هغوی څخه پوښتنه کوي حال دا چې هغه په خپلو بندګانو تر دوی زیات خبردار دی ، الله ﷻ ملائکو ته وایي چې زما بندګان څه وایي ؟ ملائکي ورته وایي :

يُسَبِّحُونَكَ وَيَكْبِّرُونَكَ وَيُحَمِّدُونَكَ وَيُمَجِّدُونَكَ قَالَ فَيَقُولُ هَلْ رَأَوْنِي قَالَ

ستا حمد او ستاد بزرګۍ او عظمت ذکرېې کوي ، بیا الله تعالی د ملائکو څخه پوښتنه کوي ایا زه هغوی لیدلی يم ؟ ملائکي ورته وایي :

فَيَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْكَ قَالَ فَيَقُولُ وَكَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي قَالَ يَقُولُونَ لَوْ رَأَوْكَ

قسم په خدای هغوی ته نه یې لیدلې ، الله تعالی وایي که هغوی زه لیدلی وای نو د هغوی به څه حال وای ؟ ملائکي ورته وایي که هغوی ته لیدلی وای

كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً وَأَشَدَّ لَكَ تَهْجِيدًا وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا قَالَ يَقُولُ فَمَا

نو ستا ډیر زیات عبادت به یې کولای او ستا ډیره زیاته بزرګۍ به یې بیانولای او ستا ډیره پاکي به یې بیانولای ، بیا الله تعالی پوښتنه کوي

يَسْأَلُونِي قَالَ يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ قَالَ يَقُولُ وَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ يَا

هغوئ زما څخه څه غواړي؟ ملائکي ورته وايي: هغوئ جنت در څخه غواړي، الله تعالى پوښتنه کوي: ايا هغوئ جنت ليدلی دی؟ ملائکي ورته وايي: يا، په الله دي مو قسم وي

رَبِّ مَا رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا

هغوئ جنت نه دی ليدلی، الله تعالى ورته وايي که هغوئ جنت ليدلی وای؟ ملائکي ورته وايي که هغوئ ليدلی وای

كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا وَأَشَدَّ لَهَا طَلَبًا وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً قَالَ فِيمَ يَتَعَوَّدُونَ

نو د جنت غوښتنه، خواهش او شوق به يې نور هم زيات سوی وای، بيا الله تعالى پوښتنه کوي هغوئ د څه شي څخه پناه غواړي؟

قَالَ يَقُولُونَ مِنَ النَّارِ قَالَ يَقُولُ فَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا

ملائکي ورته وايي د دوږخ د اور څخه، الله تعالى پوښتنه کوي ايا هغوئ دوږخ ليدلی دی؟ ملائکي وايي: يا، په الله دي مو قسم وي اې پروردگاره

رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا

هغوئ دوږخ نه دی ليدلی، الله تعالى فرمايي که هغوئ دوږخ ليدلی وای نو څه حال به يې وای؟ ملائکي به وايي که هغوئ دوږخ ليدلی وای نو د هغه څخه به ډير ليري تېښتېدلای

وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً قَالَ فَيَقُولُ فَأَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ قَالَ يَقُولُ

او بيريدای، الله تعالى فرمايي: زه تاسو شاهدان جوړوم چي ما هغوئ وبخښل، (د دې په اورېدو سره) په هغو ملائکو کي يوه ملائکه وايي

مَلِكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فِيهِمْ فَلَانٌ لَيْسَ مِنْهُمْ إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ قَالَ هُمْ

په هغو خلکو کي خويو داسي کس هم وو چي په هغوئ کي يې گډون نه درلودی د يو کار لپاره راغلی وو هلته کښينستی، الله تعالى فرمايي هغوئ (ذکر کونکي)

الْجُلَسَاءُ لَا يَشْقَى جَلِيسُهُمْ. وَفِي رَوَايَةِ الْبَخَارِيِّ قَالَ إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّارَةً

داسي خلک دي چي د هغوی سره ناست کس هم محروم کيدلای نه سي . بخاري ، او د مسلم په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي نبي کریم ﷺ و فرمايل : د الله تعالی د ملائکو يوه ډله ده

فُضِّلًا يَبْتَغُونَ مَجَالِسَ الذِّكْرِ فَإِذَا وَجَدُوا مَجْلِسًا فِيهِ ذِكْرٌ قَعَدُوا مَعَهُمْ

چي زيات گرځي او گڼت کوي دا ډله د الله ﷻ د ذکر مجلسونه لټوي هر کله چي دا ملائکي يو داسي مجلس تر لاسه کړي چي په هغه کي د الله ﷻ ذکر کيږي نو هغوی هم هلته کښيني

وَحَفَّ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِأَجْنَحَتِهِمْ حَتَّى يَبْلُغُوا مَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا

خپل وزرونه پر خپاره کړي په هغه ټوله فضاء کي چي د آسمان او د دې مجلس په منځ کي ده ،

فَإِذَا تَفَرَّقُوا عَرَجُوا وَصَعِدُوا إِلَى السَّمَاءِ قَالِ فَيَسْأَلُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ

هر کله چي د ذکر الهي کوونکو دا مجلس پای ته ورسيږي نو دا ملائکي آسمان ته خيږي او اووم آسمان ته ورسيږي نو الله تعالی پوښتنه کوي حال دا چي

أَعْلَمُ مِنْ أَيْنَ جِئْتُمْ فَيَقُولُونَ جِئْنَا مِنْ عِنْدِ عِبَادِكَ فِي الْأَرْضِ يُسَبِّحُونَكَ

الله تعالی تر هغوی زيات د ذکر کونکو په حال خبر دی ، چي تاسو د کوم ځای څخه راغلي

ياست ؟ ملائکي وايي موږ ستا د هغه بندگانو څخه راغلو چي په محکمه کي يې ستا پاکي

وَيَكْبُرُونَكَ وَيُهَلِّلُونَكَ وَيُسَبِّحُونَكَ وَيَسْأَلُونَكَ قَالِ وَمَاذَا يَسْأَلُونِي قَالُوا

او ستا عظمت بيانوی ، ستا کلمه وايي او تا په بزرگي سره يادوي او ستا څخه سوال کوي ، الله

تعالی پوښتنه کوي هغوی زما څخه څه غواړي ؟ ملائکي وايي

يَسْأَلُونَكَ جَنَّتِكَ قَالِ وَهَلْ رَأَوْا جَنَّتِي قَالُوا لَا أَيْ رَبِّ قَالِ فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا

هغوی ستا څخه جنت غواړي ، الله تعالی پوښتنه کوي ايا هغوی زما جنت ليدلی دی ؟ ملائکي به

وايي : يا ، اې پروردگاره ، الله تعالی به وايي که هغوی زما جنت ليدلی وای نو څه حال به يې وای ؟

جَنَّتِي قَالُوا وَيَسْتَجِيرُونَكَ قَالِ وَمِمَّ يَسْتَجِيرُونَنِي قَالُوا مِنْ نَارِكَ يَا رَبِّ

ملائکي وايي هغوی ستا څخه پناه غواړي ، الله تعالی به فرمايي چي هغوی زما پناه د څه شي

څخه غواړي؟ ملائکي به وايي ستاد اور څخه،

قَالَ وَهَلْ رَأَوْا نَارِي قَالُوا لَا قَالَ فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا نَارِي قَالُوا وَيَسْتَغْفِرُونَكَ

نو الله تعالى به فرمايي چي ايا هغوئ زما اور ليدلى دى؟ ملائکي وايي: يا، الله تعالى به و فرمايي که هغوئ زما د دوږخ اور ليدلى وای نو څه حال به يې وای! ملائکي بيا وايي هغوئ ستا څخه بخښنه غواړي،

قَالَ فَيَقُولُ قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ فَأَعْطَيْتُهُمْ مَا سَأَلُوا وَأَجَرْتُهُمْ مِمَّا اسْتَجَارُوا

الله تعالى به فرمايي هغوئ ما و بخښل او د هغه شی څخه مي پناه هم ورکړه چي د هغه څخه يې پناه غوښتل،

قَالَ فَيَقُولُونَ رَبِّ فِيهِمْ فَلَانٌ عَبْدٌ خَطَاءٌ إِنَّمَا مَرَّ فَجَلَسَ مَعَهُمْ قَالَ

ملائکي وايي اې پروردگاره! په هغوئ کي فلانی بنده هم وو چي ډير گناه کار دى هغه يو ځای تلئ چي په لاره کي د دغه خلکو سره کښينستئ،

فَيَقُولُ وَلَهُ غَفَرْتُ هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ .

الله تعالى به فرمايي: ما هغه هم و بخښئ دا يو داسي ډله ده چي د هغوئ سره کښينستونکى هم محروم کيدلاى نه سي .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۰۸۱۱، رقم: ۶۴۰۸، و مسلم ۲۰۶۹۱۴، رقم: ۲۵-۲۶۸۹.

د لغاتو حل: فضلاً: جمع فاضل، وهو من فاق اصحابه و اقرانه علماً و شرفاً.

تشریح: څرگنده ده چي د الله تعالى علم د کائناتو پر ذره ذره باندي حاوي دى هغه د يوه يوه

فرد د يوې يوې لمحې د حالاتو څخه خبر دى ځکه نو ددې خبري سوال نه پيدا کيږي چي الله تعالى د ذکر کونکو بندگانو په باره کي چي پوښتنه کوي نو هغه د علم تر لاسه کولو لپاره کوي بلکه هغه د پيژندلو سربيره محض الزاما د ملائکو څخه پوښتنه کوي چي پر هغوئ د انسان کمال عبدیت څرگند سي ځکه د حضرت آدم ﷺ د پيدا کېدو پر وخت دغه ملائکو ويلي وه چي اې پروردگاره! ته آدم ﷺ او د هغه اولاده ولي پيدا کوي هغوئ به په دنيا کي د فسق او فساد څخه پرته بل هيڅ نه کوي، ستا تسبيح او تقدیس خو موږ کولايسو او هغه موږ کوو ځکه نو الله

تعالیٰ د هغه ملائکو څخه په داسي سوال کولو سره پر هغوی د انسان بزرگي څرگندوي او په داسي کولو سره ملائکو ته ښودل غواړي چي تاسو وليدل د کوم مخلوق په باره کي چي تاسو غلط گمان درلودی نو هغه مخلوق اوس زما عبادت او زما یاد او زما په ذکر کي څرنگه بوخت دی چي تاسو خپله د هغه شاهدي ورکوئ.

د بخاري په روايت کي دغه سوال (که هغوی جنت ليدلی وای نو د هغوی به څه حال وای) او د ملائکو له خوا دغه جواب (که هغوی جنت ليدلی وای نو... الخ) هم منقول دی مگر د مسلم په روايت کي يوازي سوال نقل سوی دی جواب نه دی ذکر سوی ددې وجه داده چي د بخاري په روايت کي دغه جمله يوازي د سوال لپاره ده مگر د مسلم په روايت کي دغه سوالیه جمله د تعجب لپاره ده، د دواړو روايتونو د آخري جملې په ذريعه د امت په خلکو کي د اهل ذکر د ناستي ترغيب ورکړل سوی دی چي د الله تعالیٰ په یاد او د هغه په ذکر کي بوخت کسان د الله تعالیٰ د نیک او صالح بندگانو هم نشيني او ملگرتيا اختيارول د کاميابۍ او سعادت خبره ده، يو عارف څومره ښه خبره کړې ده چي د الله تعالیٰ صحبت (يعني د هغه یاد او د هغه په ذکر کي بوختيا اختيار کړئ) که داسي نسئ کولای نو بيا د هغه مقدس بندگانو ملگرتيا او صحبت اختيار کړئ کوم چي د الله تعالیٰ صحبت يې اختيار کړی دی.

د ذکر څخه غفلت

﴿۲۱۶﴾: وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ الرَّبِيعِ الْأُسَيْدِيِّ قَالَ لَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ كَيْفَ

د حضرت حنظله بن ربيع اسيدی رضي الله عنه څخه روايت دی چي زما سره حضرت ابوبکر رضي الله عنه صدیق رضي الله عنه ملاقات وکړ او وه يې فرمايل: اي حنظله! ستا څه حال دی؟

أَنْتَ يَا حَنْظَلَةُ قُلْتُ نَافِقٌ حَنْظَلَةُ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مَا تَقُولُ قُلْتُ نَكُونُ

ما ورته وويل حنظله منافق سو، ابوبکر رضي الله عنه وويل: پاكي ده الله لره دا څه وايي؟ ما ورته وويل

عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُذَكِّرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ كَأَنَّا رَأْيُ عَيْنٍ

کله چي موږ د نبی کریم صلی الله علیه و آله سره يو او هغه موږ ته نصيحت کوي او د دوږخ او جنت یادونه راته کوي نو موږ ته داسي محسوس کيږي لکه دوږخ او جنت چي موږ په خپلو سترگو سره وينو

فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَافُسْنَا الْأَزْوَاجُ

خو کله چي موب د رسول الله ﷺ څخه ولاړ سو او د بنځو،

وَالْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ نَسِينَا كَثِيرًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ فَوَاللَّهِ إِنَّا لَنَلْقَى مِثْلَ هَذَا

اولاد، مخکو او باغو په کارونو بوخت سونو په دغه خبرو کي موب ډيري هيري کړو، ابوبکر
ﷺ وويل: په الله دي قسم وي زموږ هم دغه حال دی،

فَإِنْ طَلَقْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نو زه او ابوبکر ﷺ دواړه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو

فَقُلْتُ نَافِقَ حَنْظَلَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا

او ما عرض وکړ اې دالله رسوله! حنظله منافق سو، رسول الله ﷺ وفرمايل:

ذَٰكَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ نَكُونُ عِنْدَكَ تُذَكِّرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ كَأَنَّا رَأَيِ عَيْنٍ

ددې څه سبب دی؟ ما عرض وکړ اې دالله رسوله! کله چي موږ ستا په خدمت کي يو او تاسو
موږ ته نصيحت کوئ او زموږ په وړاندي د دږخ او جنت ذکر کوئ نو موږ داسي محسوس کوو
چي لکه جنت او دږخ چي موږ په خپلو سترگو سره وينو

فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَافِسْنَا الْأَزْوَاجَ وَالْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ نَسِينَا كَثِيرًا

مگر کله چي ستاسو څخه ولاړ سو او بنځي، اولاد، مخکو او باغو په جگړو کي بوخت سونو
موږ ډيري خبري هيري کړو،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنْ لَوْ تَدْرَمُونَ

(ددې په اورېدو سره) رسول الله ﷺ وفرمايل: په هغه ذات دي مي قسم وي چي د هغه په لاس
کي زما روح دی که تاسو هميشه په هغه حال کي ياست

عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي وَفِي الذِّكْرِ لَصَافَحْتُكُمْ الْمَلَائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُمْ وَفِي

په کوم حال کي چي زما سره په ناسته کي ياست او دالله ﷻ په ياد کي بوخت ياست نو دالله
ملائکو به ستاسو په بسترو

طُرُقُكُمْ وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةً وَسَاعَةً ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . رواه مسلم

او ستاسو په لارو کي ستاسو سره مصافحه کولای، مگر حنظله دا یو ساعت وي، رسول الله ﷺ دا الفاظ درې واړه وفرمایيل: (يعني یو ساعت د حضور قلب لپاره وي او یو ساعت د دنیا د غفلت او بوختیا وي او دا حالت د منافق والي نه دی). مسلم

تخریج: مسلم فی الصحيح ۲۱۰۶۱۴، رقم: ۲۷۵۰-۱۲.

د لغاتو حل: عافسنا: ای خالطنا ولاعبناهم وعالجنا امورهم واشتغلنا بمصالحهم. (د کورنی سره بوختیا)

تشریح: ملائکي به ستاسو سره مصافحه کوي، ددې مفهوم دادی چي په داسي صورت کي به ملائکي په ډاگه يعني د ټولو په مخکي ستاسو سره مصافحه کوي او تاسو به د هغوی سره مصافحه کوئ، د علانيه قيد ځکه لگول سوی دی چي ملائکي خو د اهل ذکر سره په خفيه توگه مصافحه کوي کوم چي په دنیا کي نه لیدل کیږي.

په لېدو کي: ددې څخه مراد دادی چي د فراغت په حالت کي او د بوختیا په حالت کي، مطلب دا چي په پورته ذکر سوي صورت کي که تاسو په یو کار کي بوخت یاست یا فارغ یاست هر وخت به ملائکي ستاسو سره مصافحه کوي.

دا یو ساعت دی او هغه یو ساعت دی: ددې مطلب دادی چي یو وخت داسي وي کله چي پر تاسو باندي د حضور حالت خپور سي تر څو تاسو د خپل پروردگار حقوق ادا کړای سئ او په ذکر کي بوخت اوسئ او یو وخت داسي وي چي پر تاسو باندي د غفلت غلبه وي چي تاسو د خپل نفس او د خپلو متعلقینو حقوق ادا کړای نو د خپل او خپلو متعلقینو د حقوقو د ادا کولو پر وخت د ذکر او حضور څخه غفلت تاواني نه دی چي په دې صورت کي تاسو خپل ځان منافق وگڼئ ځکه د خپل زړه څخه دا بهره و باسئ چي تاسو خدای مه کړه منافق سوي یاست.

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د الله ﷻ د ذکر فضيلت او اهميت

﴿۲۱۲﴾: عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أَنْبِئُكُمْ

د حضرت ابو درداء رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل: ایا زه تاسو خبر نه کړم

بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَأَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَخَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ

ستاسو د هغه اعمالو څخه چي ستاسو د پاچا په خيال کي غوره اعمال دي او ډير پاک اعمال دي
او ستاسو په درجو کي ډير لوړ اعمال دي او ستاسو لپاره

انْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرَقِ وَخَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ

تر سرو زرو او سپينو زرو خرڅ کولو څخه غوره دي او ستاسو لپاره تر دې غوره دي چي تاسو
(په جگړه کي) د خپلو دښمنانو سره يو ځای سي تاسو د هغو غاړي وهي

وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى . رواه مالك و احمد

والترمذي وابن ماجة الا ان مالكا وقفه على ابي الدرداء

او هغو ستا غاړي وهي؟ صحابه کرامو عرض وکړ: هو، اي د الله رسول له! رسول الله ﷺ ورته
و فرمايل: هغه د الله تعالی ذکر دی. مالک، احمد، ترمذي، ابن ماجة. مگر امام مالک دا
موقف ذکر کړي دی پر ابو درداء باندې.

تخريج: الامام مالک في الموطا ۱۱/۲۱۱، رقم: ۲۴، والامام احمد في المسند ۶/۴۷۷، والترمذي في
السنن ۵/۴۲۸، رقم: ۳۳۷۷، وابن ماجة في السنن ۱۲/۱۲۴۵، رقم: ۳۷۹۰.

تشریح: په څرگنده خو دا معلومېږي چي دلته د ذکر څخه مراد هغه ذکر دی کوم چي په ژبه او
زړه دواړو سره وي او ددغه حديث څخه دا خبره معلومه سوه چي د الله تعالی ذکر تر صدقې،
خيرات، جهاد او نورو ټولو اعمالو افضل دی.

غوره عمل

﴿۲۱۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ قَالَ جَاءَ أُعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبد الله بن بسر رضی الله عنه څخه روایت دی چي یو صحرايي رسول الله ﷺ ته راغلی

وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ فَقَالَ طُوبَى لِمَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَحَسَنَ عَمَلُهُ قَالَ

او ویې ویل: څوک غوره دی؟ رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: زیږی دی د هغه چا لپاره چي اوږد
عمر یې وي او غوره اعمال یې پکښي وکړل، بیا هغه پوښتنه وکړل:

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ أَنْ تَفَارِقَ الدُّنْيَا وَلِسَانَكَ رَطْبٌ مِّنْ

ذکرِ اللہ . رواہ أحمد و الترمذی

اے اللہ رسولہ کوم عمل تر ٿولو غوره دی؟ رسول اللہ ﷺ ورته و فرمايل : دا چي ته د دنیا خخه بيليرې نو ستا ژبه د الله په ذکر کي لنده وي، احمد او ترمذی .

تخریج: الامام احمد في المسند ۱۸۸\۴، و الترمذی ۴۸۹\۴، رقم: ۲۳۲۹.

تشریح: لکه څرنگه چي د ژبي و چېدل د ژبي بندېدو لپاره کنایه ده همدارنگه د ژبي لوندوالي د ژبي د روانېدو لپاره کنایه ده یا دا چي دلته د ژبي د لوندوالي خخه دا مراد دی چي تر مرگ پوري پر ذکر باندي همېشتوب وسي په دې توگه چي د الله تعالی د ذکر په سره وچه پاته سوې نه وي کله چي ساه خیري .

په حدیث شریف کي د ذکر سوي ذکر خخه ذکر جلي مراد دی او ذکر خفي هم مراد دی ، د ژبي په اړه دواړه احتمال له دي قلبي ژبه هم مراد کېدای سي او قالبي ژبه هم يعني که په زړه سره ذکر وکړل سي او که په ژبه سره مگر که چيري په دواړو سره وي نو ډېر ښه دی .

د ذکر حلقې د جنت باغونه دي

﴿۲۱۲۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعَوْا قَالُوا وَمَا رِیَاضُ الْجَنَّةِ قَالَ حِلَقُ الذِّكْرِ . رواه الترمذی

د حضرت انس رضی الله عنه خخه روایت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل : هر کله چي تاسو د جنت په باغو کي تیرېږئ نو میوه خوري کوئ ، صحابه کرامو پوښتنه وکړه د جنت باغونه کوم دي ؟ رسول الله ﷺ و فرمايل : د الله د ذکر حلقې . ترمذی .

تخریج: الترمذی في السنن ۴۹۸\۵، رقم: ۳۵۱۰.

تشریح: مطلب دادی چي کله تاسو پر یو داسي مجلس باندي تیرېږي چي خلک د الله تعالی په ذکر کي بوخت وي نو تاسو هم په هغه مجلس کي گډون کوئ او د الله تعالی په ذکر کي بوخت کېږئ ، دلته د ذکر حلقو ته د جنت په باغو کي د داخلېدو په سعادت سره نازول کېږي . امام نووي رحمه الله فرمایي څرنگه چي ذکر کول مستحب دی همدارنگه د ذکر په حلقو کي ناسته هم مستحب ده ، ذکر په زړه سره هم کېږي او په ژبه سره هم کېږي مگر غوره دادی چي په دواړو سره وي لکه څرنگه چي دا خبره مخکي په تفصیل سره بیان سوې ده که چيري ذکر یوازي په ژبه سره وي نو هم د ثواب خخه خالی نه دی .

نقل سوي دي چي يو سري خپل شيخ ته وويل چي زه په ژبه سره الله تعالى يادوم مگر زما زړه په غفلت کي وي ، شيخ صاحب ورته وويل چي الله يادوه او شکر ادا کوه چي الله تعالى ستا يو اندام په خپل ياد کي بوخت کړی دی .

د ذکر څخه خالي وخت ...

﴿۲۱۶۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَعَدَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي کښېني

مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرْ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةً وَمَنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا

په يو مجلس کي او هلته يې د الله ﷻ ذکر ونه کړ د الله تعالى د لوري به هلته ناسته پر هغه د افسوس او تاوان وي ، څوک چي په خپله بستره کي پريوتی

لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةً . رواه ابوداؤد .

او د الله ﷻ ذکر يې ونه کړ نو پر هغه به د الله ﷻ د لوري افسوس او تاوان وي . ابوداؤد .

تخريج: ابوداؤد في السنن ۱۸۱/۵، رقم: ۴۸۵۶.

د لغاتو حل: تِرَة: اى تبعه و معاتبه: (افسوس او زيان).

تشریح: د دغه حديث شريف مطلب دادی چي په هر وخت او هر حال کي په ناسته، ولاړه، بېده کېدو، پورته کېدو، شپه او ورځ کي د الله تعالى په ذکر کي بوخت کېدل پکار دي ، کوم وخت چي د الله تعالى د ذکر څخه خالي وي هغه به د قیامت په ورځ د پښیماني او افسوس سبب وي ، يو چا څومره ښه ويلي دي :

چو اول شب آهنگ خواب آورم	به تسبیح نامت شتاب آورم
وگرنیم شب سر بر آرم زه خواب	ترا وانم ویزم از دیده آب
وگر با مرادست راهم به قسمت	همه روز تا شب پناهم به تست

په کوم مجلس کي چي د الله ﷻ ذکر نه وي

﴿۲۱۶۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا مِنْ قَوْمٍ يَقُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ لَا

يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ إِلَّا قَامُوا عَنْ مِثْلِ حَيْفَةِ حِمَارٍ وَكَانَ لَهُمْ حَسْرَةٌ . رواه

احمد و ابوداؤد .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چې خلک په يو ځای کي کښيني او ولاړيږي او په هغه ناسته کي د الله ذکر ونه کړي نو د هغه د هغه ځای څخه ولاړېدل د مردار څخه په ډول دئ او پر هغه به حسرت وي . احمد او بوداؤد .

تخريج : الامام احمد في المسند ۵۱۵۱۲، وابوداؤد في السنن ۱۸۰۱۵، رقم : ۴۸۵۵.

تشریح د دغه حديث څخه د هغه نامبارک مجلس په باره کي د حسرت او افسوس اظهار کيږي کوم چې د الله تعالی د ذکر څخه خالي وي ، د ارشاد مبارک خلاصه داده چې په کوم مجلس کي د الله تعالی ذکر نه وي هغه د مردار څخه په ډول دی او کوم خلک چې هلته ناست وي هغوی لکه چې د مردار څخه په خوړلو سره ولاړ سول .

﴿۲۱۶۷﴾ : وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا جَلَسَ قَوْمٌ

د ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم خلک چې يو ځای کښيني

مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ تَرَةٌ فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ . رواه الترمذي .

او په هغه مجلس کي د الله ﷻ ذکر ونه کړي او نه پر خپل نبي ﷺ درود وليږي نو هغه مجلس به پر هغوی د حسرت وي که الله ﷻ وغواړي نو عذاب به ورکړي او که وغواړي نو وه به يې بخښي . ترمذي .

تخريج : الترمذي في السنن ۴۳۰۱۵، رقم : ۳۳۸۰.

تشریح په عذاب کي اخته کېدل به د هغو د تېرو گناهونو په سبب وي او د بخښني دار او مدار به يوازي د الله تعالی په فضل او د هغه پر رحمت باندې وي ، په دغه حديث کي دې ته اشاره ده که چيري د مجلس غړي الله تعالی يادوي نو الله تعالی هغوی په عذاب کي نه اخته کوي بلکه په يقيني توگه سره د هغوی بخښنه او مغفرت کوي .

گټوري خبري

﴿۲۱۶۸﴾ : وَعَنْ أَمْرِ حَبِيبَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ

د حضرت ام حبیبہ (رض) ثخنہ روایت دی چي رسول اللہ ﷺ وفرمایل : هرہ
 کَلَامِ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لَا لَهُ إِلَّا أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ .
 رواه الترمذي وابن ماجه وقال الترمذي هذا حديث غريب .

خبره د انسان پر هغه وبال دی هغه ته گته نه ورکوي پرته د هغه خبري ثخنه چي په هغه کي د
 نیکی کولو لارښوونه وکړي یا د بدی ثخنه منع وکړي یا د الله ﷻ ذکر وکړي. ترمذي، ابن
 ماجه، ترمذي ویلي دا حدیث غریب دی.

تخریج: الترمذي في السنن ۵۲۵۱۴، رقم: ۲۴۱۲، وابن ماجه في السنن ۱۳۱۵۱۲، رقم: ۳۹۷۴.

تشریح: ددغه حدیث شریف ثخنه په څرگنده دا معلومیږي چي په انساني خبرو کي هیڅ ډول
 اباحت نسته مگر علماء کرام وایي چي دغه ارشاد په شرعي توگه د ناخوښه او غیر صحیح
 خبرو ثخنه د منع کولو لپاره پر تاکید او مبالغې محمول دی، په دې کي خو هیڅ شک نسته چي
 مباح کلام د آخرت په اعتبار نافع نه دی او نه ددې څه اثر مرتب کیږي په آخرت کي خو به هغه
 کلام نافع او گټور وي کوم چي محض د دیني تقاضا سره سم وي مثلاً امر بالمعروف او نهی عن
 المنکر او د الله تعالی ذکر، یا داسي ویل کیږي چي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد د مفهوم په
 اعتبار داسي دی چي د انسان هر کلام د هغه لپاره د افسوس باعث دی چي په هغه کي د هغه
 لپاره څه گته نه وي پرته د هغه کلام ثخنه چي د هغه تعلق د امر بالمعروف، نهی عن المنکر او د
 الله تعالی د ذکر او داسي نورو شیانو سره وي، په دغه تاویل سره نه یوازي دا چي ټول مذکور
 حدیثو کي مطابقت پیدا کیږي بلکه هغه اشکال هم نه پاته کیږي کوم چي د مباح خبرو په اړه
 پیدا کیدی.

د ذکر ثخنه بغیر ډیري خبري د زړه د سختۍ سبب دی

﴿۲۱۶۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُكْثِرُوا

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما ثخنه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : ډیري خبري مه کوی

الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ وَإِنَّ
 أَبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي . رواه الترمذي .

د الله ﷻ د ذکر پرته ځکه چې د الله ﷻ د ذکر څخه پرته ډیري خبري کول زړه سختوي او کوم خلک چې د الله څخه ډیر لیري دي د سخت زړو خلک دي. ترمذي

تخریج: الترمذي في السنن ۵۲۵/۴، رقم: ۲۴۱۱.

تشریح: د خبرو ډېروالي ته د زړه د سختۍ سبب ځکه ویل سوي دي چې په عامه توګه ډېري خبري کونکی سړی یوازې خپل خبري کوي او په خلکو یې منل غواړي هغه صحیح او پر حق خبري بالکل نه اوري او نه د خپل خبري څخه پرته د بل چا خبره صحیح ګڼي که څه هم هغه حقیقت ته نژدې هم نه وي د هغه تر ټولو لوی خواش د خلکو سره باندې او ارتباط وي د الله تعالی خوف د هغه په نزد هیڅ ارزښت نه لري او د آخرت څخه یې پرواهي د هغه شعار وي.

غوره سرمایه

﴿۲۱۰﴾: وَعَنْ ثُعْبَانَ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ}

د حضرت ثعبان رضی الله عنه څخه روایت دی چې کله دغه آیت نازل سو (والذین یکنزون....) کوم خلک چې سره او سپین یو ځای کوي،

کُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ

نو هغه وخت موږ د رسول الله ﷺ سره په یو سفر کې وو، ځینو صحابه کرامو وویل:

نَزَلَتْ فِي الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ لَوْ عَلِمْنَا أَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ فَتَتَّخِذُهُ فَقَالَ أَفْضَلُهُ

دا آیت یوازې د سرو او سپینو زرو په اړه نازل سوې ده کاش چې موږ ته څرګنده سوې وای چې کوم مال غوره دی. نو موږ به هغه یو ځای کړو، رسول الله ﷺ چې دا واوریدل نو وېې فرمایل:

لِسَانَ ذَاكِرٍ وَقَلْبُ شَاكِرٍ وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ تُعِينُهُ عَلَى إِيْمَانِهِ. رواه احمد

والترمذي وابن ماجه.

غوره مال د الله ﷻ ذکر کونکې ژبه ده او د الله ﷻ شکر کونکې زړه دی او هغه مؤمنه ښځه ده چې د خاوند د دین او ایمان مرستیاله وي. احمد. ترمذي او ابن ماجه.

تخریج: الامام احمد في المسند ۲۷۸/۵، والترمذي في السنن ۲۵۹/۵، رقم: ۳۰۹۴، وابن ماجه في السنن ۵۹۶/۱، رقم: ۱۸۵۶.

تشریح په څرگنده خو دا معلومېږي چي صحابه کرامو د ظاهر مال څخه د يو شي د تعين د خواهش اظهار کړی وو مگر په حقيقت کي د هغوی مراد دا وو چي تاسو يو داسي شی وبنیاست چي د ظاهري مال څخه پرته وي او داسي سرمايه وي چي زموږ په پېښېدونکو اړتياوو کي گټور ثابت سي ، رسول الله ﷺ د هغوی د حقيقي مراد سره سم هغه شيان وبنودل کوم چي گټور دي او د هغو په غوره سرمايه کېدو کي هيڅ شک نسته .

د خپل خاوند د ايمان مرستياله وي : ددې مطلب دادی چي د خپل خاوند په ديني کارو او فرائضو په ادا کولو کي مرسته کونکې وي مثلاً د لمانځه وخت سي نو هغه ته لمونځ وريادوي ، د روژې وخت راسي نو هغه ته د روژې نيولو په اړه د هغه ضروريات پوره کوي او ددې څخه پرته د نورو عباداتو په وخت کي د هغه سره هر ډول مرسته کوي او د خاوند لپاره داسي حالات پيدا کوي چي هغه په نیکو کارو کي بوخت پاته سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

الله ﷻ د ملائکو په مخکي په ذا کرینو فخر کوي

﴿۲۱۴﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ خَرَجَ مُعَاوِيَةُ عَلَى حَلَقَةٍ فِي الْمَسْجِدِ

د حضرت ابو سعيد خدری رضی الله عنه څخه روایت دی چي یوه ورځ حضرت معاویه رضی الله عنه یو مسجد ته ورسیدئ چیري چي حلقه جوړه سوې وه ،

فَقَالَ مَا أَجْلَسَكُمْ قَالُوا جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ قَالَ اللَّهُ مَا أَجْلَسَكُمْ إِلَّا ذَاكَ

هغه پوښتنه وکړه تاسو دلته څنګه ناست یاست ؟ هغوی وویل : موږ دلته د الله ﷻ د ذکر لپاره ناست یو ، معاویه رضی الله عنه وویل : ستاسو دې قسم په خدای وي چي تاسو ددې څخه پرته د بل شي

قَالُوا وَاللَّهِ مَا أَجْلَسْنَا غَيْرَهُ قَالَ أَمَا إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تَهْمَةً لَكُمْ وَمَا كَانَ

لپاره ناست نه یاست ؟ هغوی وویل : قسم په خدای موږ پرته ددې څخه د بل هيڅ شي لپاره نه یو ناست ، حضرت معاویه وویل : خبردار اوسئ چي ما پر تاسو باندي د تهمت لگولو لپاره قسم نه دی درکړئ او

أَحَدٌ بِمَنْزِلَتِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقَلَّ عَنْهُ حَدِيثًا مِنِّي وَإِنَّ

د رسول الله ﷺ څخه د کم حدیث نقل کولو کي زما تر مرتبې کم هیڅوک نسته (یعني زه احتیاط کونکی راوي یم)

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى حَلَقَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ مَا

یوه ورځ رسول الله ﷺ د خپلو صحابه کرامو یوې حلقي ته تشریف یووړ او د هغوی څخه یې پوښتنه وکړه

أَجَلَسَكُمْ ههنا قالوا جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ وَنَحْمَدُهُ عَلَى مَا هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ

تاسو دلته څنگه ناست یاست؟ صحابه کرامو عرض وکړ موږ دلته د الله ﷻ د ذکر کولو لپاره ناست یو، او موږ د هغه تعریف کوو چي هغه موږ ته د اسلام لار راوښودل او په موږ یې دا

بِهِ عَلَيْنَا قَالَ اللَّهُ مَا أَجَلَسَكُمْ إِلَّا ذَاكَ قَالُوا اللَّهُ مَا أَجَلَسْنَا إِلَّا ذَاكَ قَالَ أَمَا

احسان وکړ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ستاسو دې قسم په خدای وي چي تاسو ددې لپاره ناست یاست؟ صحابه کرامو عرض وکړ هو، قسم په خدای موږ یوازې د دغه لپاره ناست یو، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: خبردار اوسئ

إِنِّي لَمْ أَتُحْلِفْكُمْ تَهْمَةً لَكُمْ وَلَكِنَّهُ أَتَانِي جِبْرِيلُ فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةَ. رواه مسلم

ما پر تاسو د تهمت لگولو لپاره تاسو ته قسم نه دئ درکړئ بلکه ما ته جبرائیل علیه السلام راغلی او ما ته یې وویل چي الله تعالی په خپلو ملائکو کي پر تاسو فخر کوي. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۲۰۷۵۱۴، رقم: ۴۰-۲۷۰۱.

تشریح: رسول الله ﷺ د تاکید او ټینګار په توګه په قسم سره پوښتنه وکړه، نه په دې وجه چي خدای مه کړه رسول الله ﷺ هغوی په خپلو خبرو کي درواغجن ګڼل، د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي کله د الله تعالی ښک بندگان په خلکو کي په حلقه جوړولو سره کښیني او د الله تعالی ذکر او د هغه په یاد کي په ذلیز توګه بوخت وي نو الله تعالی خپلو ملائکو ته فرمایي چي زما دغه بندگان ته وګورئ! ما پر دوی د دوی نفس، د دوی خواهشات او شیطانان څرنگه مسلط کړي دي مګر ددې سربېره دوی زما په عبادت او ذکر کي بوخت دي نو د دوی د عبودیت

تقاضا داده چي د دوی تعریف ستاسو څخه زیات وسي په دې وجه چي تاسو ته زما په عبادت کي مشقت او تکلیف نه وي لیکن د دوی عبادت ستاسو د عبادت په نسبت داسي دی چي په هغه کي محنت، تکلیف او مشقت دی.

د الله ﷻ ذکر کول

﴿۲۱۴۲﴾: وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ بُسْرِ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ شَرَّ أَعْيُنِ

د حضرت عبد الله ابن بسر رضي الله عنه څخه روایت دی چي یو سړي د رسول الله ﷺ په خدمت کي عرض وکړ اې د الله رسوله! د اسلام احکام (یعني نفلو نه)

الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ فَأَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ أَتَشَبَّهُ بِهِ قَالَ لَا يَزَالُ لِسَانَكَ

پر ما ډیر غالب سوي دي ما ته یو داسي شی راوښه چي زه پر و موبنلم، (یعني زما لپاره بس وي) رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ستا ژبه دي هیشه

رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ. رواه الترمذي وابن ماجه و قال الترمذي هذا حديث

حسن غریب.

د الله ﷻ په ذکر لنډه وي. ترمذي، ابن ماجه، او ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن غریب دی.

تخریج: سنن الترمذي ۴۲۷۱۵، رقم: ۳۳۷۵، وابن ماجه ۱۲۴۶۱۲، رقم: ۳۷۹۳.

د ذکر کوونکي فضیلت

﴿۲۱۴۳﴾: وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ أَيُّ

د حضرت ابو سعید رضي الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسول چي

الْعِبَادِ أَفْضَلُ وَ أَرْفَعُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ الذَّاكِرُونَ اللَّهُ كَثِيرًا

د قیامت په ورځ به د الله ﷻ په نزد کوم بنده افضل او د لوړي درجې خاوند وي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: د الله ﷻ ډیر یادوونکي خلک

وَالذَّاكِرَاتُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمِنْ الْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ لَوْ ضَرَبَ

او بنحی، بیا پوښتنه و سول ای د الله رسولہ! ایا د الله ﷻ ذکر کوونکی د الله ﷻ په لار کې تر

بَسِيفِهِ فِي الْكُفَّارِ وَالْمُشْرِكِينَ حَتَّى يَنْكَسِرَ وَيَخْتَضِبَ دَمًا فَإِنَّ الذَّاكِرُونَ

جهاد کوونکي هم غوره دي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: که هغه (مجاهد) خپله توره پر کافراو او مشرکانو وچلوي ترڅو چي د هغه توره ماته سي او هغه خپله په وينو رنگ سي (يعني شهيد سي) بیا هم د الله ﷻ ذکر کوونکی

اللَّهُ أَفْضَلُ مِنْهُ دَرَجَةً. رواه احمد والترمذي وقال هذا حديث غريب.

تر هغه په مرتبه کې غوره دی. احمد، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۷۵\۳، والترمذي ۴۲۸\۵، رقم: ۳۳۷۶.

تشریح: مطلب دادی چي په جهاد کې زخمي کېدونکي خو بېل دی که چیري جهاد دې حد ته ورسېږي چي مجاهد په خپلو وينو کې رنگ سي بیا هم د الله تعالی ذکر کوونکي به غوره وي.

د الله ﷻ په ذکر سره د شیطان څخه حفاظت

﴿۲۱۴۲﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الشَّيْطَانُ جَائِمٌ عَلَى

قَلْبِ ابْنِ آدَمَ فَإِذَا ذَكَرَ اللَّهَ خَنَسَ وَإِذَا غَفَلَ وَسَّوَسَ. رواه البخاري تعليقا

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: شیطان د انسان په زړو کې گوندې لگوي هر کله چي انسان د الله ذکر په زړه سره کوي نو شیطان ځيني شاته سي او هر کله چي د الله ذکر څخه غافل سي نو وسوسې په زړه کې وراچوي. بخاري.

تخريج: لم نجده.

د ذکر مثال او د هغه فضيلت

﴿۲۱۴۵﴾: وَعَنْ مَالِكٍ قَالَ بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ

د حضرت مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چي ماته دا څرگنده سوې ده چي رسول الله ﷺ

يَقُولُ ذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ كَالْمُقَاتِلِ خَلْفَ الْفَارِسِ وَذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ

فرمايلي دي: په غافلو خلکو کې د الله ﷻ ذکر کوونکی د هغه کس په ډول دی چي د

تنبه و نکو دښمنانو سره جنگیږي او په غافلو خلکو کې د الله ﷻ ذکر کونکی

كَغُصْنٍ أَخْضَرٍ فِي شَجَرٍ يَابِسٍ، وَفِي رِوَايَةٍ: مَثَلُ الشَّجَرَةِ الْخَضِرَاءِ فِي وَسْطِ

د شنه ښاخ په ډول دی چې په وچه درخته کې وي. او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې هغه د هغه شنه درختي په ډول دی چې د درختو په منځ کې وي

الشَّجَرِ وَذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ مِثْلُ مُصْبَحٍ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَذَاكِرُ اللَّهِ فِي

او په غافلو انسانانو کې د الله ﷻ ذکر کونکی په تاریکو کورو کې د شراغ په ډول دی، او د الله ﷻ ذکر کوونکی په

الْغَافِلِينَ يُرِيهِ اللَّهُ مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَهُوَ حَيٌّ وَذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ يُغْفَرُ

غافلانو کې داسې دی چې الله هغه ته په ژوند کې جنت د هغه ځایه وربښي، او په غافلو انسانانو کې د الله ﷻ ذکر کونکي ته به د هغه د گناهو په شمیر

لَهُ بَعْدَ كُلِّ فَصِيحٍ وَأَعْجَمَ وَالْفَصِيحُ بَنُو آدَمَ وَالْأَعْجَمَ الْبَهَائِمُ. رواه رزین

د هر فصیح او عجمي بڅښنه کېږي، د فصیح څخه مراد انسانان دي او د عجم څخه مراد حیوانات دي. رزین.

تخریج: رواه رزین.

د الله ﷻ ذکر تر ټولو زیات خلاصون ورکونکی عمل دی

﴿٢١٤٢﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ مَا عَمِلَ الْعَبْدُ عَمَلًا أَنْجِي لَهُ مِنْ عَذَابِ

اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ. رواه مالك والترمذي وابن ماجه

د حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه څخه روایت دی چې بنده کوم عمل کوي په هغو کې د الله ﷻ ذکر څخه پرته بل هیڅ عمل د الله ﷻ د عذاب څخه نجات ورکونکی نسته. مالک، ترمذي او ابن ماجه

تخریج: مالک فی الموطا ۲۱۱/۱، رقم: ۲۴، و الترمذي ۴۲۸۱۵، رقم: ۳۳۷۷، و ابن ماجه ۱۲۴۵/۲، رقم: ۳۷۹۰.

تشریح مطلب دادی چې د ذکر په مثل هیڅ عمل نسته چې د قیامت په ورځ د الله تعالی د

عذاب خنجه زیات د خلاصون ورکولو سبب وي ، خلاصه دا چي د الله تعالی ذکر په ټولو اعمالو کي غوره دی .

د ذکر کوونکي سعادت

﴿۲۱۷۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ أَنَا مَعَ عَبْدِي إِذَا ذَكَرَنِي وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَتَاهُ. رواه البخاري

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالی فرمايي : زه د خپل بنده سره يم تر څو پوري چي هغه ما يادوي او د هغه دواړي شونډي زما په ذکر سره بنوري . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) معلقا ۴۹۹۱۱۳.

د الله ﷻ ذکر د زړه د صفائي باعث دی

﴿۲۱۷۸﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به فرمايل :

يَقُولُ لِكُلِّ شَيْءٍ صَقَالَةٌ وَصَقَالَةُ الْقُلُوبِ ذِكْرُ اللَّهِ وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَنْجَى مِنْ

د هر شي پاكي سته او د زړه پاكي د الله ﷻ ذکر دی ، او هيڅ شی د الله ﷻ د عذاب څخه

عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ قَالُوا وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ وَلَا أَنْ يَضْرِبَ

ساتونکی د الله ﷻ د ذکر څخه پرته نسته ، صحابه کرامو عرض وکړ ايا د الله ﷻ په لاره کي جهاد هم نه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : دا هم نه دی

بِسَيْفِهِ حَتَّى يَنْقَطَعَ. رواه البيهقي في الدعوات الكبير

که څه هم د جهاد کوونکي توره په جگړه کي ماته سي . بيهقي

تخريج : رواه البيهقي في الدعوات الكبير.

د لغاتو حل : صَقَالَةٌ: اى تجلية و تخلية و تزكية. (خلا او پاكي).

بَابُ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى

(د الله ﷻ د مبارکونومانو بيان)

په دې خبره پوه سئ چې د الله تعالی نوم توقیفی یعنی پر سماع او د شارع پر اذن موقوف دی، ددې مطلب دادی چې کوم نوم د شریعت څخه منقول دی هغه ویل پکار دی خپل د عقل څخه نوم اخیستل پکار نه دی که څه هم هغه نوم د معنی په اعتبار د شریعت د نقل سوي نامه سره سم وي مثلاً الله تعالی عالم ویل پکار دي مگر عاقل دي نه ویل کیږي، جواد ویل پکار دي مگر سخي نه سي ویل کېدای، همدارنگه شافي ویل پکار دي مگر طیب نسي ویل کېدای، بنده ته پکار دي چې هغه د الله تعالی صفات په خپل ځان کي د پیدا کولو تر خپله توانه هڅه وکړي، په راتلونکو مخونو کي د الله تعالی د نومود وضاحت او د نورو عباداتو په تشریح کي د الله تعالی د صفاتو د تر لاسه کولو چې کوم تلقین سوی دی په هغه په پوره توګه عمل کول پکار دي چې د هغه صفاتو د تر لاسه کولو وروسته خپل ذات د انوار الهیه عکس او خپل ژوند د اسلامي اخلاقو د تعلیم پیرو جوړ کړي. اللهم وفقنا ويسر لنا حصولها.

د یوه بزرګ په اړه نقل سوي دي چې هغه ته به یو څوک د بیعت لپاره راتلی نو مخکي به یې هغه ته حکم کوی چې اودس وکړه او بیا راسه کله چې به هغه اودس وکړی او را به غلی نو د هغه مخکي به یې د الله تعالی مبارک نومونه په پوره عظمت او جلال سره په لوړ آواز ویل بیا به یې په هغه سړي کي چې د کوم مبارک نوم تاثیر ولیدی نو د هغه تعلیم به یې ورکوی په دې امید چې هغه ته د مقصد تر لاسه کېدل اسان او ژر وسي.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د الله ﷻ نومونه یادول

﴿۲۱۷۹﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د الله تعالی

تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ. و فی روایه و

هو وتر يحب الوتر . متفق عليه .

نهه نيوي نومونه يعني يو کم سل نومونه دي څوک چي يې ياد کړي هغه به په جنت کي داخلېږي او په يوه روايت کي دا هم دي چي الله تعالی طاق دئ او طاق خوبنوي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۷۷\۱۳، رقم: ۷۳۹۲، و مسلم ۲۰۶۳\۴، رقم: ۶-۲۶۷۷.

د لغاتو حل: احصاها: اي من آمن بها او عدها کلمه على طريق الترتيل تبرکا.

تشریح: په دغه حديث شريف کي ويل سوي دي چي د الله تعالی نهه نيوي ۹۹ نومونه دي ، ددې څخه شمېر او تحديد مراد نه دی چي د الله تعالی بس هم دومره نومونه دي ځکه د الله تعالی ډېر نومونه دي په راتلونکو مخونو کي د نهه نيوي نومونو وروسته يو څو نور نومونه هم ذکر کيږي ، مگر دلته د نهه نيوي ۹۹ شمېر ذکر کولو څخه مراد او مقصد دادی چي په حديث شريف کي د الله تعالی کوم خاصيت بيان سوی دی چي څوک دا په ياد کړي هغه به په جنت کي داخلېږي نو هغه ددغه نهه نيوي نومونو سره خاص دی .

د احصاها لفظ په باره کي د علماؤ اختلاف دی ، بخاري او داسي نورو ددې معنی هغه ليکلې ده کوم چي د ژباړې څخه څرگنديږي يعني دغه نومونه يې ياد کړل او دا قول زيات صحيح دی په ځينو روايتو کي د احصاها پر ځای حفظها هم منقول دی ، ځيني علماء وايي چي ددې معنی داده چي هغه وواياست او ايمان پر راوړئ يا د هغه په معنی ځان پوه کړئ او د هغه په معنی عمل وکړئ .

هو وتر يحب الوتر : ددې مطلب دادی چي الله تعالی طاق اعمال او اذکار خوبنوي او مراد ددې څخه دا دی چي الله تعالی په ټولو اعمالو کي هغه عمل خوبنوي د کوم چي بنياد پر اخلاص باندې وي او محض د الله تعالی لپاره سوی وي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د الله تعالی (۹۹) نومونه او د هغو تفصيل

﴿۲۱۸۰﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله تعالی

تَعَالَى تِسْعَةٌ وَتِسْعِينَ اسْمًا مِّنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا

نهنه نیوی نومونه دی څوک چي دا په یاد کړي هغه به جنت ته داخلېږي (او هغه نومونه دادی) :
هغه الله دی د هغه څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته

هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِيمُنُ الْعَزِيزُ

هغه ډیر مهربان دی ، هغه ډیر رحم کونکی دی ، حقیقي پاچا دی ډیر پاک دی بې عیبه او د
سلامتی خاوند دی امن ورکولو والا دی ساتونکی او نگهبان دی غالب او بې مثل دی

الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ

دورانو کارو سمونکی دی تکبر کوونکی دی پیدا کونکی دی ، پیدا کونکی دی صورت
جوړونکی دی ډیر بڅبونکی ، زبردست د غلبې خاوند دی ، پرته د معاوضې ډیر څه ورکونکی
دی ، رزق پیدا کولو او رسولو والا دی ، خلاصونکی او حکم ورکونکی دی

الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ الْمُذِلُّ السَّيِّعُ الْبَصِيرُ

د ظاهر او باطن علم لرونکی روزي او د بندگانو زړه تنگونکی دی روح قبض کونکی دی د
بندگانو زړه او رزق پراخوونکی دی د کافرانو پست کونکی دی د مؤمنانو لوړوونکی دی یا
خپل درگاه ته نژدې کونکی ، عزت ورکونکی ، ذلت ورکونکی ، لیدونکی ،

الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ

حکم کونکی داسي چي څوک د هغه حکم نه سي رد کولای ، انصاف کونکی ، باریک لیدونکی
پر خپلو بندگانو لطف او مهرباني کونکی ، د زړه خبري پیژندونکی ، بردبار ، بنديانو ته عذاب
ورکولو کي تلوار نه کونکی ، بزرگ او برتر چي په ذات او صفات کي یې هیڅوک سیال نسته ، ډیر
بڅبونکی په ډیره اندازه شناس لږ عمل باندي ډیر ثواب ورکونکی ، ډیر د لومړي مرتبې والا ،

الْكَبِيرُ الْحَفِيزُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَاسِعُ

داسي لوی چي هیڅوک تر هغه لوی نسته ، عالم د آفتو څخه ساتونکی ، بدنو او روحو ته توان
ورکونکی ، حساب اخیستونکی او کفایت کونکی ، لوړي مرتبې والا ، ډیر سخي ، ډیر
ورکونکی د هر شي ساتونکی او د بندگانو حال پیژندونکی ، وسیع العلم او وسعت ورکونکی ،

الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ

د کارو سمونکی، د پوه او فرمانبردارو سره دوستي کونکی، په ذات او افعالو کې شریف او بزرگ د مرگ څخه وروسته ژوندی کونکی، مړي د قبرو څخه پورته کونکی، د غافلانو زړونه د غفلت څخه بیداره کونکی، حاضر او ظاهر پر غائب باندي خبر لرونکی، د پاچاهۍ او خدایي وړ، د خلکو کارونه سمونکی د لوی زور او توان خاوند، ټول کارونه سمونکی د مؤمنانو دوست او مرستیال،

الْحَمِيدُ الْمُحْصِي الْمُبْدِي الْمُعِيدُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاحِدُ

په خپل ذات او صفاتو کې تعریف کونکی یا تعریف کړل سوی، د هر شی په علم سره احاطه کونکی، په لومړۍ وار پیدا کونکی، دویم وار پیدا کونکی، ژوندی کونکی، زړونه د ایمان په نور سره ژوندي کونکي، د بدنو او زړو وژونکی، همیشه ژوندی، خپله قائم او مخلوقات قائمونکي، غني چي هیڅ شي ته اړ نه وي،

الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّدُّ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ

بزرگ او برتر، په خپل ذات، صفاتو او افعالو کې بې مثله او بې مثاله، په ذات او صفاتو کې یوازي. بې پرواه، بې نیازه، د لوی قدرت خاوند، قدرت څرگندونکی، دوستان په خپل بارگاه کې عزت ته وړاندي کونکي، د بنسټان د خپلي مهرباني څخه لیري کونکي، تر هر چا لومړی، د ټولو موجوداتو وروسته،

الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمُتَعَالِي الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُنتَقِمُ الْعَفُو الرَّءُوفُ مَالِكُ

څرگند او ښکاره، هغه ذات چي د خپل وجود د څرگندو ښو څخه څرگندوي، هغه ذات چي د وهم او خیال څخه مخفي دی، لوی کار ساز، لوړه مرتبه، نیکی کونکی، توبه قبلونکی، بدله اخیستونکی، گناهونه او غلطۍ معافونکی، ډیر مهربان، د ټولي دنیا د نظم خاوند،

الْمَلِكُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْغَنِيُّ الْمَانِعُ الضَّارُّ

د بزرګۍ او ښښني خاوند، عدل او انصاف کونکی، د قیامت په ورځ ټول مخلوق یو ځای کونکی، د هر شي څخه بې پرواه، بې پروا کونکی، بندگان د هلاکت او تاوان څخه

خلاصونکی، نافرمانو ته تاوان رسونکی،

النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُورُ . رواه الترمذي
والبیهقي فی الدعوات الكبير وقال الترمذي هذا حديث غريب .

ډیر ګټه رسونکی، آسمان په ستورو سره ځلانده کونکی او مخکي په انبیاؤ، صالحانو او عالمانو سره ځلانده کونکی، لارښوونکی او هدایت کونکی، پرته د مثال څخه د عالم پیدا کونکی، همیشه باقی پاته کېدونکی، همیشه اوسیدونکی، په موجوداتو کې د فنا وروسته باقی پاته کېدونکی، لارښوونکی، د دنیا راهنما، بردبار چې په عذاب ورکولو کې تلوار نه کوي، ډیر صبرناک . ترمذي، بیهقي، ترمذي ویلي دا حدیث غریب دی .

تخریج: الترمذي فی السنن ۵۳۰۸، رقم: ۳۵۰۷، البیهقي فی الدعوات.

تشریح: هو الله الذي لا اله الا هو: دا جمله مستانف (یعني یوه علیحده جمله ده) او د هغه نهه نیوي ۹۹ نومو بیان دی کوم چې مخکي تېر سوي دي .
ددغه کلمې څو مرتبې دي لومړۍ دا چې منافق دا کلمه ووايي او د هغه زړه د تصدیق څخه خالي وي یعني هغه د زړه د تصدیق او باور پرته د خپل ځان مسلمان ښکاره کولو لپاره دا کلمه یوازې په ژبه سره ادا کوي نو دا کلمه د هغه د دنیا لپاره خو نافع ګرځي په دې توګه چې ددې په وجه د هغه ځان، مال او کورنۍ خوندي سي مګر د آخرت په اعتبار دا کلمه هغه ته هیڅ ګټه نه رسوي .

دوهم دا چې دغه کلمه په ژبه سره د ویلو سره د زړه اعتقاد هم وي مګر د تقلید محض په توګه ددغه درجې په صحیح کېدو کې مختلف قولونه دي او صحیح قول دادی چې دا درجه صحیح ده، دریم دا چې ددغه کلمې په ویلو سره اعتقاد قلبي هم وي مګر داسې اعتقاد چې د الله تعالی د قدرت د نښانو په لېدو سره حاصل سوی وي د اکثر و علماؤ په نزد دغه درجه هم معتبره ده .
څلورم دا چې په ژبه سره ددغه کلمې ادا کولو اعتقاد جازم هم وي یعني د دلیل قطعي له مخې حاصل سوی وي او په اتفاق سره دغه درجه مقبوله ده، پنځم دا چې ددغه کلمې ادا کونکی داسې وي چې هغه د زړه په سترګو سره ددغه کلمې معنی پیژني یعني هغه ته په پوره توګه عرفان حق حاصل وي او دغه لوړه درجه ده، دا تفصیل خو په هغه صورت کې دی کله چې دغه کلمه په ژبه سره ادا کړل سي، دوهم شکل دادی چې دغه کلمه په زړه سره ووايي یعني په

ژبه سره يې ادا نه کړي نو په دې صورت کي دا تفصيل دی که د يو عذر مثلا د گونگتوب وغيره په وجه دغه کلمه په ژبه سره نسي ادا کولای نو دغه کلمه د دنيا او آخرت دواړو په اعتبار خلاصون ورکونکې ده او که د عذر څخه پرته يې په ژبه سره ادا نه کړي نو بيا په آخرت کي ددې هيڅ فائده نسته، امام نووي رحمه الله عليه پر دې خبره د اهل سنت اجماع نقل کړې ده.

=====

الله ﷻ : د الله تعالی اسم ذات دی، ددې معنی ده هغه ذات چي د عبادت وړ دی، اکثر علماء وايي چي د الله تعالی په نومو کي دغه نوم تر ټولو لوی د او ویل سوي دي چي عوامو ته پکار ده چي هغوی دغه نوم پر خپل ژبه جاري کړي او د خشیت او تعظیم په توگه په دغه نامه سره ذکر کوي او خواصو ته پکار ده چي هغوی ددغه نامه په معنی کي غور او فکر کوي او په دې پوه سي چي ددغه نوم اطلاق یوازي پر هغه ذات کيږي کوم چي د صفات الوهیت جامع دی او خواص الخواص ته پکار ده چي هغوی په خپل زړه په الله کي مستغرق ولري او ددغه ذات څخه پرته بل هیچا ته التفات ونه کړي او یوازي د هغه څخه و بیريږي ځکه چي هغه حق او ثابت دی د هغه څخه پرته هر شی فاني او باطل دی لکه چي په بخاري کي نقل سوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمایيل: د شاعرانو په کلام کي تر ټولو صحیح کلام د لبيد شاعر دی:

الا کل شیء ما خلا الله باطل: یاد لرئ چي د الله تعالی څخه پرته هر شي باطل دی.

خاصیت: کوم څوک چي د الله تعالی اسم ذات (الله) زرواره وایي نو هغه به صاحب د یقین سي او کوم څوک چي د هر لمانځه وروسته سل واره وایي نو د هغه باطن به پراخ سي او هغه به صاحب کشف سي.

الرحمن ﷻ: بخښونکی، **الرحیم ﷻ:** مهربان: ددغه دواړو نومو څخه د بنده نصیب دادی يعني د الله تعالی د صفاتو خپلولو په اړه ددغه نومو تقاضا داده چي د الله تعالی مبارک ذات ته پوره توجه وي پر هغه ذات باندي توکل او باور وکړل سي خپل باطن د هغه په ذکر کي بوخت وساتل سي د غیر الله څخه بې پرواهي وکړل سي د الله تعالی پر بندگانو باندي رحم وکړل سي د مظلوم مرسته وکړل سي او ظالم په ښه طریقه سره د ظلم څخه منع کړل سي د الله تعالی عبادت او د هغه د ذکر څخه غفلت کونکي خبردار کړل سي گناه کار ته د رحمت نظر وسي نه دا چي هغه ته د سپکاوی په نظر وکتل سي د خپل توان سره سم د شرعي امورو په خپرېدو کي هڅه وکړل سي او د خپل توان سره سم د اړو او محتاجو کسانو اړتیاوي پوره کولو هڅه وکړل سي.

خاصیت: کوم څوک چي د هر لمانځه وروسته سل واره الرحمن الرحیم وایي نو الله تعالی به د

هغه د زړه څخه غفلت، هیره او سختي ليري کړي او ټول مخلوق به پر هغه مهربان او مشفق وي.
الملك ﷻ: حقيقي پاچا، يعني هغه د مخکي او آسمان او د ټول عالم حقيقي پاچا دی، دواړه
 جهان په هغه په تصرف او واک کي دي هغه د ټولو څخه بې نيازه دی او ټول د هغه محتاج دي.
 کوم بنده چي د الله تعالی دغه حيثيت او صفت و پيژني نو اوس پر هغه لازم دي چي د هغه د
 دربار بنده او غلام سي او د هغه فرمانبرداري په ذريعه د هغه د دربار څخه عزت و غواړي او پر
 بنده باندي لازم دي چي د هغه په قدرت او تصرف سره تعلق پيدا کړي د هغه څخه پرته د هر چا
 څخه بې نيازي اختيار کړي نه چاته خپل ضرورت او اړتيا بيان کړي او نه د چا څخه و بيرېږي او
 نه د چا څخه اميد ولري خپل زړه او خپل نفس د دنيا حاکم سي او خپل اندامونه او قوت په واک
 کي لرلو سره د هغه د اطاعت او عبادت او د شريعت په فرمانبردارۍ کي ځان ولگوي چي په
 صحيح معنی د خپل وجود د دنيا حاکم سي.

خاصيت : کوم څوک چي دغه نوم د القدوس سره (يعني الملك القدوس) په پابندي سره وايي
 نو که چيري هغه د پاچاهۍ خاوند وي نو د هغه پاچاهي به الله تعالی قائم او دائم ولري او څوک
 چي د پاچاهۍ خاوند نه وي نو د دغه په برکت به د هغه خپل نفس مطيع او فرمانبردار سي او
 کوم څوک چي دغه د عزت لپاره وايي نو د هغه مقصد به تر سره سي او په دې باره کي دغه عمل
 ډېر مجرب دی.

شاه عبد الرحمن رحمه الله عليه د دې خاصيت ليکلی دی چي کوم څوک دغه نوم هره ورځ نيوي واره
 وايي نو نه يوازي دا چي ځلانده به سي بلکه حاکمان او پاچاهان به ورته مسخر سي او د عزت
 او احترام د زياتوب لپاره دا مجرب دی.

القدوس ﷻ: ډېر پاک: ويل سوي دي چي کوم څوک په دې پوه سي چي الله تعالی ډېر پاک دی
 نو اوس هغه ته پکار دي چي د دې ارزو وکړي چي الله تعالی به هغه په هر حالت کي د عيوب او
 آفاتو څخه د ليري کولو او د گناهونو د نجاست څخه پاک ساتي.

خاصيت : کوم څوک چي دغه مبارک نوم هره ورځ د لمر د زوال پر وخت وايي نو د هغه زړه به
 پاک سي او څوک چي د جمعي د لمانځه وروسته دغه نوم د السبوح (يعني القدوس السبوح) د
 دودۍ پر ټوټه وليکي او وه يې خوري نو د ملائکي صفت به يې سي او د بيرې پر وخت د
 دښمنانو څخه د ساتني پر وخت چي دغه نوم څومره ويل کيږي وه دي يې وايي او مسافر دي هم
 دغه نوم وايي او هيڅکله دي نه عاجزه کيږي او که چيري دغه نوم درې سوه او نولس ۳۱۹ واره
 پر يو خواږه شي وويل سي او په دښمن و خورل سي نو هغه به پر مهربان سي.

السلام ﷺ: بې عيبه او سلامت، د دغه نوم څخه د بنده نصيب دادی چي هغه خپل ځان د هر خراب کار او هري بداخلاقي څخه وژغوري، قشيري ﷺ وايي چي د دغه نوم څخه د بنده نصيب دادی چي هغه په قلب سليم سره خپل مولا ته رجوع وکړي، ځيني حضرات دا وايي چي مسلمان د هغه د ژبي او د هغه د لاس څخه خوندي او سلامت وي بلکه هغه د مسلمانانو سره د ډېر زيات شفقت معامله کوي کله چي هغه يو داسي مسلمان وويني چي د هغه څخه په عمر کي زيات وي نو دا وايي چي دی تر ما غوره دی ځکه چي ده زما په نسبت زيات عبادت او اطاعت کړی دی او په ايمان او معرفت کي تر ما مخته والی لري او که يو داسي مسلمان وويني چي په عمر کي تر هغه کوچنی وي نو دا دي وايي چي دی تر ما غوره دی ځکه چي ده زما په نسبت کم گناهونه کړي دي او که چيري د يو مسلمان ورور څخه يو کوتاهي وسي او هغه بخښنه وغواړي نو د هغه معذرت قبلولو سره د هغه کوتاهي دي معاف کړل سي.

خاصيت: که يو څوک دغه مبارک نوم پر يو ناروغ سړي باندي سل واره ووايي نو انشاء الله تعالی هغه ته به روغتيا او شفاء تر لاسه سي او که يو څوک دغه مبارک نوم ډېر وایي نو د بيري څخه به بې خوفه سي.

المؤمن ﷺ: امن ورکونکی، د دغه نوم څخه د بنده نصيب دادی چي هغه د الله تعالی د مخلوق څخه يوازي د خپل شر او خپل بدۍ نه بلکه د نورو د بدو او شر څخه هم په امن کي وساتي.

خاصيت: کوم څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وایي يا يې وليکي او د ځان سره يې وساتي نو الله تعالی به هغه د شيطان د شر څخه په امن کړي او هر څوک به د هغه مرسته کونکی وي او د هغه رڼا او باطن به د الله تعالی په امان کي وي او کوم څوک چي دغه نوم ډېر وایي نو د الله تعالی مخلوق به د هغه فرمانبرداره وي.

المهين ﷺ: د هر شي په ښه ډول ساتونکی، د دغه نوم څخه د بنده نصيب دادی چي د خرابو بادتونو، خرابو عقيدو او خرابو شيانو مثلاً حسد، کينه او داسي نورو څخه د خپل زړه ساتنه کړي خپل اعمال صحيح کړي او خپل قوت او خپل اندامونه په هغه شيانو کي د بوختيا څخه ساتي کوم چي زړه د الله تعالی څخه په غفلت کي اچوي.

خاصيت: کوم څوک چي د غسل کولو څخه وروسته دغه مبارک نوم يو سل او پنځلس ۱۱۵ واره ايي نو هغه به د غيب او باطن په خبرو خبردار سي او کوم څوک چي دغه نوم ډېر وایي نو هغه به ټولو آفاتو څخه پناه تر لاسه کړي او د جنتيانو په ډله کي به شامل سي.

عزيز ﷺ: غالب او بې مثله چي هيڅوک پر هغه غالب نه وي، د دغه مبارک نامه څخه د بنده

نصیب دادی چي خپل نفس، خپل خواهشات او شیطان باندي غالب وي په علم او عمل کي بهې مثله سي او د الله تعالی د مخلوق په وړاندي لاس ونه غزوي او د غیر الله په مخکي د سوال لاس اوږدولو سره خپل ځان ذلیل نه کړي.

ابو العباس مریسي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي قسم په خدای ما خو عزت د الله تعالی د مخلوق څخه په لوړ همتی اختیارولو (یعني د چا په مخکي مي لاس نه غزولو) کي لیدلی دی.

ځیني علماء وایي چي الله تعالی هغه څوک ا غالب او بهې مثله وگڼي چا چي د هغه احکام او د هغه شریعت او د هغه په فرمانبردارۍ کي ځان بهې مثله جوړ کړی او چا چي په دغه شیانو کي بهې پرواهي وکړه نو هغه د الله تعالی عزت ونه پیژندی، د الله تعالی ارشاد دی:

و لله العزة ولرسوله وللمؤمنين ولكن المنافقين لا يعلمون، او عزت خو الله، د هغه رسول او مؤمنانو لره دی مگر منافقان په دې نه پوهیږي.

خاصیت: کوم څوک چي دغه مبارک نوم د سهار د لمانځه وروسته یو څلوېښت ۴۱ واره وایي نو هغه به په دنیا او آخرت کي د چا اړ نه سي او د خواری وروسته به عزیز سي ددې څخه پرته ددغه مبارک نامه عجیب او غریب خاصیتونه مذکور دي.

الجبّار جبار: د وران کارو سمونکی، او ځیني علماء وایي چي ددې معنی داده چي بندگان هغه شي ته راوستونکی کوم چي د هغه اراده کوي، ددغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چي د فضائل او کمال تر لاسه کولو سره د خپل نفس خرابي سمه کړي او پرتقوا او پرهیزگاری باندي په همېشټوب کولو سره پر خپل نفس غالب وي او په همداسي د کمال درجې ته ورسېږي.

قشيري رحمۃ اللہ علیہ وایي چي په ځینو کتابو کي دا نقل سوي دي چي الله تعالی فرمایي د هغه شي په باره کي ستا خواهش څه وي او زما مشیت بل څه وي هغه چي زه یې اراده وکړم که ته په هغه راضي سي د کوم چي زه اراده کوم (یعني د هغه شي په باره کي یو فیصله وسي) ته هغه بېله چون او چرا ومنې او په هغه راضي سي نو ته چي کومه اراده کوې زه به په هغه کي ستا کفایت کوم (یعني د هغه بڼه بدله به درکوم) او که ته په هغه راضي نه سي نو بیا هغه به کیږي چي زه یې اراده وکړم او ته به محروم پاته سي.

خاصیت: څوک چي د مسبحات عشر څخه وروسته دغه نوم یوویشت ۲۱ واره وایي نو هغه به د ظالمانو د شر څخه په امان کي وي او کوم څوک چي دغه نوم همېشه وایي نو هغه به د غیبت او د مخلوق د بدویلو څخه بهې بیري او په امان وي او د اهل دولت او پاچاهۍ څخه به وي او که یو څوک دغه نوم پر گوتی باندي په لیکلو سره په گوته کړي نو د خلکو په زړونو کي به د هغه

هيبت او شوکت وي .

المتکبر ﷻ: ډېر بزرگ، د دغه نامه څخه د بنده نصيب دادی چي کله هغه ته د الله تعالی بزرگي معلومه سي نو اوس هغه ته پکار ده چي هغه نفساني خواهشاتو ته ميلان او شهواني خوندو ته د رغبت څخه تکبر يعني پرهيز وکړي ځکه دغه شيانو ته رغبت کول د حيوانانو کار دی که چيري هغه ته رغبت کوي نو د حيوانانو سره به شريک سي بلکه د هر هغه شي څخه تکبر کول پکار دي کوم چي باطن د حق څخه منع کوي او الله تعالی ته د رسيدو څخه پرته هر شي سپک گڼل او د تواضع او تذلل طريقه اختيارول پکار دي او د خپل ذات څخه د تکبر ټولي دعوي زائلول پکار دي چي نفس پاک سي او په هغه کي د الله محبت ځای کړل سي او همداسي به د نفس اختيار باقي پاته سي او نه د غير الله سره قرار .

خاصيت : کوم څوک چي د خپل بنځي سره د مباشرت (کوروالي) پر وخت د دخول څخه مخکي دغه مبارک نوم لس واره وايي نو انشاء الله تعالی پرهيزگار زوی به ورکړل سي او کوم څوک چي د هر کار په پيل کي دغه مبارک نوم ډېر وايي نو انشاء الله تعالی خپل مراد ته به ورسېږي .

الخالق ﷻ: د مشيت او حکمت موافق د پيدا کونکي شي اندازه کونکی .

خاصيت : کوم څوک چي دغه مبارک نوم ډېر ډېر وايي نو الله تعالی به د هغه لپاره يوه ملائکه پيدا کړي چي د هغه لپاره به تر قيامت پوري عبادت کوي او الله تعالی به د دغه مبارک نامه په برکت د هغه زړه او مخ روښانه او منور کړي .

شاه عبد الرحمن رحمه الله عليه ليکلي دي چي کوم څوک د شپې دغه نوم ډېر وايي نو د هغه زړه او مخ به ځلانده او منور وي او پر ټولو کارو به حاوي وي .

الباري ﷻ: پيدا کونکی .

خاصيت : څوک چي دغه مبارک نوم په اونۍ کي سل واره وايي نو الله تعالی به هغه په قبر کي نه پرېږدي بلکه رياض قدس ته به يې واستوی او کوم حکيم يا علاج کونکی چي دغه نوم په دوام سره وايي نو هغه چي کوم علاج کوي هغه به کامياب وي .

المصور ﷻ: صورت جوړونکی، د پورتنیو درو نومونو څخه د بنده نصيب دادی چي کله هغه شی وويني او کله هم د يو شي تصور وکړي نو د الله تعالی په قدرتونو او عجائبو کي غور او فکر وکړي کوم چي په هغه شي کي موجود دی .

خاصيت : کومه بنځه چي وچه وي او د اولاد څخه محرومه وي نو هغې ته پکار دي چي اووه ورځي روژې ونيسي او هره ورځ د روژې ماتولو پر وخت يوويشت ۲۱ واره دغه نوم پر اوږو

باندې په ویلو سره دم کړي او هغه اوبه وڅښي انشاء الله تعالی نیک اولاد به یې په برخه سي، کوم څوک چې د یو سخت او مشکل کار په وخت کې دغه نوم ډېر وایي نو هغه کار به انشاء الله تعالی پر اسانه سي.

الغفار ﷻ: د بندگانو گناهونه بخښونکی او د هغوئ عیبونه پټونکی، د دغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چې هغه دا خبره په ښه ډول په ذهن کې کښینوي چې گناهونه د الله تعالی څخه پرته بل هیڅوک نه سي بخښلای او هغه ته پکار دي چې هغه د خلکو عیبونه پټ کړي که د چا څخه څه قصور او کوتاهي وسي نو هغه ورته معاف کړي او پر ځان همېشه په خاصه توګه د سهار په وخت کې استغفار لازم کړي.

خاصیت: کوم څوک چې د جمعې د لمانځه وروسته سل واره دغه کلمات وایي (یا غفار اغفر لي ذنوبي) اې بخښونکې! زما گناهونه و بخښې، نو الله تعالی به یې د هغو خلکو څخه و ګرځوي کوم چې بخښل سوي دي.

القهار ﷻ: د هغه د قدرت په وړاندې ټول عاجز او مغلوب دي، د دغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چې هغه پر خپل لوی دښمنانو باندې په غالب کېدو سره هغوئ عاجز او مغلوب کړي او د هغه لوی دښمنان نفس او شیطان دی.

خاصیت: څوک چې دغه مبارک نوم ډېر وایي نو الله تعالی به د هغه د زړه څخه د دنیا محبت لیري کړي او د هغه خاتمه به په خیر کړي او الله تعالی به د هغه په زړه کې د نیکو اعمالو شوق او محبت پیدا کړي او کوم څوک چې دغه مبارک نوم د خپل یو کار لپاره سل واره وایي نو د هغه کار به اسان سي او څوک چې یې همېشه وایي نو د هغه د زړه څخه به د دنیا محبت ووځي او که یو څوک یې د سنت او فرضو لمونځو په مینځ کې سل واره د مقهورې په نیت وایي نو لوی تر لوی دښمن په یې مقهور او مغلوب سي.

الوهاب ﷻ: بېله بدلې ډېر ورکونکی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې د الله تعالی په لار کې بېله غرضه او بېله کوم عوض خپل سر او مال مصرف کړي.

خاصیت: کوم څوک چې د فقر او تنګدستی، تکلیف او مصیبت زغمي نو هغه ته پکار دي چې دغه مبارک نوم همېشه وایي نو الله تعالی به د هغوئ څخه داسې خلاصون ورکړي چې حیران به سي او څوک چې دغه مبارک نوم د ځان سره لیکلی ساتي نو همداسې اثر به یې تر لاسه کړي او څوک چې د څښت د لمانځه وروسته د سجده یو آیت ووايي او بیا په سجده کې د سر په اېښودو سره اووه واره دغه مبارک نوم ووايي نو هغه به د مخلوق څخه بې نیازه او بې پروا سي.

او که خپل یو حاجت پوره کول غواړي نو په نیمه شپه کې دې د خپل سرای یا مسجد په غولي کې درې واړه سجده وکړي بیا دې لاس پورته کړي او دغه مبارک نوم دې سل واړه ووايي نو انشاء الله تعالی حاجت به یې خامخا پوره سي .

شاه عبد الغفور رحمته الله علیه فرمایي چې د رزق د پراختیا لپاره د ثابنت په وخت کې دې خلور رکعت له منځ وکړي او د لمانځه څخه د فارغه کېدو وروسته دې سجده ته ولاړ سي او یو سل خلور واړه دې یا وهاب ووايي که چیرې دومره وخت ورسره نه وي نو بیا پنځوس واړه دې یې ووايي انشاء الله تعالی په رزق کې به یې پراختیا په برخه سي .

الرزاق عليه السلام : رزق پیدا کونکی او مخلوق ته رزق رسونکی، رزق هغه شي ته وایي چې د هغه څخه گټه پورته کړل سي او بیا د رزق دوه ډولونه دي: ۱: ظاهري، ۲: باطني، باطني رزق هغه دی چې نفس او زړه ته فائده ځيني رسیږي لکه علوم، معارف او داسې نور، او ظاهري رزق هغه دی چې د هغه څخه بدن ته گټه رسیږي مثلاً د خوراک او څښاک شیان او اسباب یعنې جامې وغیره، د دغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چې هغه پر دې خبره پوره یقین او اعتماد ولري چې د الله تعالی څخه پرته بل هېڅ ذات د رزق ورکولو وړ نه دی او هغه دې د رزق توقع یوازي د الله تعالی څخه لري او خپل ټول امور دې هغه ته سپاري او په خپل لاس او ژبه سره دې خلکو ته بدني او روحاني رزق رسوي یعنې څوک چې محتاج او اړ وي پر هغوی دې خپل مال مصرفوي او څوک چې بې علمه او گمراه وي نو هغوی ته علم ورکړي لارښوونه دي ورته وکړي او د هر مسلمان لپاره دې د خیر دعاوي کوي او داسې نور .

د یو عارف څخه پوښتنه وسوه چې ستا د خوراک او څښاک بندوبست څرنگه کیږي؟ هغه جواب ورکړ چې کله ما ته د خپل خالق عرفان حاصل سوی دی ما هیڅکله هم د خپل رزق فکر نه دی کړی، همداسې د یو عارف څخه پوښتنه وسوه چې قوت (غذا) څه شي دی؟ هغه وویل: حي الذي لا يموت، هغه پاک ذات یعنې الله داسې ژوندی دی چې د هغه لپاره مرګ نسته یعنې د هغه ذکر .

خاصیت : څوک چې د صبح صادق راختلو څخه وروسته او د سهار د لمانځه مخکې د خپل کور په څلورو خواوو کې دغه مبارک نوم لس لس واړه وایي په داسې توګه چې د راسته خوا څخه ویل پیل کړي او مخ د قبلې څخه ونه ګرځوي نو د هغه په کور کې به ناروغي او مفلسي پاته نه سي .

الفتاح عليه السلام : حکم کونکی، او ځینو ویلي دي چې د رزق او رحمت دروازي خلاصونکی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې د خلکو په مینځ کې د صلح او انصاف لپاره د فیصلې

کولو هڅه او سعي کوي او د مظلومانو مرسته کوي او د خلکو دنيوي او اخروي اړتياوي پوره کولو اراده ولري .

قشيري رحمه الله فرمايي چي کوم څوک په دې پوه سي چي الله تعالى د رزق او د رحمت د دروازو خلاصونکى ، اسباب تيارونکى او د ټولو شيانو سمونکى دى نو اوس هغه ته د الله تعالى څخه پرته د بل چا سره خپل زړه نه لگول پکار دي .

خاصيت : څوک چي د سهار د لمانځه وروسته پر خپل سينه دواړه لاسونه کښېږدي او اويار واره دغه مبارک نوم وايي نو د هغه د زړه څخه خيري وځي او د زړه د باطن ډېر صفائي به يې په برخه سي .

العليم عليه السلام : په ظاهر او باطن پوه ، يو چا څومره ښه وييلي دي چي کوم څوک په دې پوه سي چي الله تعالى زما په حال ښه خبر دى نو اوس هغه ته پکار ده چي کله هغه الله تعالى په يو مصيبت کي اخته کړي نو پر هغه صبر وکړي او که هغه ته يو څه ورکړي نو پر هغه شکر ادا کړي او د هغه څخه د خپلو خطاوو د بخښني او معافۍ غوښتونکى وي .

په ځينو کتابو کي منقول دي چي الله تعالى خپلو بندگانو ته فرمايي که تاسو په دې پوهيږئ چي زه تاسو هر وخت وينم نو بيا تاسو ولي ما په ليدونکو کي تر ټولو حقير گڼئ يعنې د نورو څخه تاسو بيرېږئ او شرم کوئ چي ستاسو خرابي او جرم ونه ويني مگر د يو خرابۍ او جرم پر وخت زما څخه نه بيرېږئ او نه شرم کوئ په داسي حال کي چي ستاسو پر يوه يوه حرکت زما نظر وي ، ددې مطلب دادى چي (نعوذ بالله) زما په مقابل کي تاسو دنيا والو ته ډېر اهميت ورکوئ .

خاصيت : څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وايي نو الله تعالى هغه ته خپل معرفت ډېر ورکوي او کوم څوک چي د لمانځه وروسته يا عليم الغيب سل واره وايي نو هغه صاحب کشف جوړېږي او که څوک غواړي چي هغه ته د يو پټ شي علم وسي نو هغه ته پکار دي چي د ماخستن د لمانځه وروسته په مسجد کي سل واره دغه نوم ووايي بيا بېده سي انشاء الله تعالى د هغه شي حقيقت به ورته ښکاره سي .

القابض عليه السلام : د بندگانو روزي يا زړه تنگونکى او د هغوئ روح قبض کونکى .

خاصيت : که يو څوک دغه مبارک نوم تر څلوېښت ورځو پوري هره ورځ د ډوډۍ يا بل شي پر څلورو گولو وليکي او وه يې خوري نو انشاء الله تعالى هغه به د لوړي او د قبر د عذاب څخه په امان کي وي .

الباسط عليه السلام : د بندگانو په روزي کي پراختيا کونکى يا د هغو زړه پراخونکى ، ددغه دواړو نومو (القابض الباسط) څخه د بنده نصيب دادى چي هغه نه د يو مصيبت او تکليف په وخت

کي نا اميده سي او نه د هغه د بڅښني او ورکړي پړوخت بې فکري اختيار کړي او تنگي د هغه د عدل نتيجه وگڼي او پر هغه دي صبر وکړي او پراخي او وسعت دي د هغه د فضل ثمره وگڼي او پر هغه دي شکر کونکي سي .

قشيري رحمته الله عليه وايي چي دغه دواړه کيفيته (يعني د زړه تنگوالی او پراخي) د عارفانو پزره جاري کيږي کله چي د الله تعالی بيره پر غالبه سي نو د هغوی زړه تنگ سي او کله چي درحمت اميد پر جاري سي نو د هغوی زړه پراخ سي .

د حضرت جنيد بغدادی رحمته الله عليه په اړه منقول دي چي هغه وفرمايل خوف زما زړه تنگوي ، اميد زما زړه پراخوي ، حق ما جمع کوي او مخلوق ما منتشر کوي او د بنده د شان تقاضا داده چي د تنگی او پریشانی په حالت کي د نا کراری څخه پرهيز وکړي او د وسعت او پراخي پړوخت د بې ځايه خوشحالی او بې ادبی څخه پرهيز وکړي چي د دغه شيانو څخه لوی لوی خلک بيرېږي **خاصيت :** کوم څوک چي سهار وختي د لاس په پورته کولو سره دغه مبارک نوم لس واره وايي او بيا خپل لاسونه پر مخ را تېر کړي نو هغه ته به هيڅکله دا ضرورت نه محسوس کيږي چي هغه چاته د خپل يو حاجت پوره کولو لپاره خواست وکړي .

الخافض عليه السلام : د کافران خوار او ذليل کولو سره يا هغوی د خپل دربار څخه په ليري کولو سره کښته کونکی .

خاصيت : څوک چي درې روژې ونيسي او په څلورمه ورځ په يو ځای کي دغه مبارک نوم اوو يا واره ووايي نو پر دښمنانو به برياليتوب تر لاسه کړي .

الرافع عليه السلام : د مؤمنانو مرسته کونکی يا هغوی ته د خپل دربار په قرب ورکولو سره لوړونکی ، د دغه دواړو نومو (الخافض او الرافع) څخه د بنده نصيب دادی چي هغه دي پر خپل هيڅ حالت باندي هم اعتماد نه کوي او نه دي پر خپل علومو او اعمالو باندي پريوشي باور کوي او هغه شي دی کښته او مغلوب کړي کوم چي الله تعالی د هغه د کښته کولو حکم کړی دی مثلاً نفس او خواهشات او هغه شي دي لوړ کړي کوم چي الله تعالی د هغه د لوړولو حکم کړی دی لکه زړه او روح ، نقل سوي دي چي يو سړی خلکو په هواء کي په الوتلو وليدی نو د هغه څخه يې پوښتنه وکړه چي ته دغه مرتبې ته څرنگه ورسیدی ؟ هغه وويل : ما خپل هوا يعني خواهشات کښته وغورځول نو الله تعالی د فضاء هواء ما ته مسخره کړه .

خاصيت : کوم څوک چي دغه مبارک نوم د پخ په موسم کي د شپې په وخت کي يا په غرمه کي دوه سوه واره ووايي نو الله تعالی به هغه په مخلوق کي بزرگ او بې نيازه کړي .

المعز ﷺ : عزت ورکونکی .

خاصیت : کوم څوک چي دغه نوم مبارک د دوشنبې په شپه يا د جمعې په شپه يوسل او څلوېښت ۱۴۰ واره ووايي نو د مخلوق په نظر کي به د هغه هيبت او شوکت پيدا سي او هغه به د الله تعالیٰ څخه پرته د بل چا په خوف کي اخته نه سي .

المذل ﷺ : ذلت ورکونکی . د دغه دواړو مبارکو نومو (المعز او المذل) څخه د بنده نصيب دادی چي هغه به هغه خلک عزيز گڼي کوم چي الله تعالیٰ د علم او معرفت په وجه عزيز کړي دي او هغه خلک به ذليل او خوار گڼي کوم چي الله تعالیٰ د کفر او ضلالت په سبب ذليل او خوار گرځولي دي .

خاصیت : که يو څوک د يو ظالم او حاسد څخه بيريزي نو هغه ته پکار دي چي دغه مبارک نوم پنځه اويا ۷۵ واره ووايي او د هغه وروسته دي سجده وکړي او د الله تعالیٰ په دربار کي دي داسي ووايي چي اې الله ! د فلاني ظالم يا حاسد د شر څخه ما ته امان راکړې نو الله تعالیٰ به هغه ته امان ورکړي .

السميع ﷺ : اوریدونکی ، البصير ﷺ : لیدونکی ، په دغه مبارکو نومو کي د بنده نصيب دادی چي هغه د شريعت خلاف ويلو ، اورېدلو ، لېدلو او کولو څخه پرهيز وکړي او الله تعالیٰ پر خپلو ويناوو او کړنو باندي حاضر او ناظر وگڼي .

امام غزالي رحمه الله فرمايي چا چي د غير الله څخه هغه شی پټ کړ کوم چي يې د الله تعالیٰ څخه نه پټوي نو هغه لکه د الله تعالیٰ نظر چي حقير وگڼي او کوم څوک چي په دې پوهېدو سره يو گناه وکړي چي الله تعالیٰ هغه ويني نو هغه لوی جرات وکړ ، او چا چي په دې گمان سره يو گناه وکړه چي الله تعالیٰ هغه نه ويني نو هغه لوی کفر وکړ او ډېر لوی کفر يې وکړی ، ځکه د تعليق بالمحال په توگه ويل کيږي که ته د خپل خدای يو جرم کوې نو په داسي ځای کي يې وکړه چيري چي هغه تانه ويني ، مطلب دادی چي داسي هيڅ يو ځای نسته چي د الله تعالیٰ د نظر څخه پټ وي او کله چي داسي ځای نسته چيري چي خدای تانه ويني نو بيا گناه مه کوه .

خاصیت : کوم څوک چي دغه مبارک نوم (السميع ﷺ) د پنجشنبې په ورځ د څانښت د لمانځه وروسته پنځه سوه واره ووايي او د يو قول مطابق هره ورځ د څانښت د لمانځه وروسته سل واره ووايي او د ويلو په مينځ کي هيڅ خبري ونه کړي او د هغه وروسته چي کومه دعاء وغواړي هغه به قبوله سي او که يو څوک د سهار د سنت او فرض لمانځه په مينځ کي دغه نوم (البصير ﷺ) په پوره او صحيح عقیده سره سل واره ووايي نو انشاء الله تعالیٰ هغه به د الله تعالیٰ د مهرباني

سره خاص سي .

الحکم ﷺ : حکم کوونکی چي د هغه حکم هیڅوک نه سي رد کولای، ددغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چي کله هغه په دې پوه سي چي الله تعالی داسي حاکم دی چي د هغه حکم او فیصله هیڅوک منع کولای نه سي نو اوس هغه ته پکار ده چي د هغه هر حکم ومني او د هغه د مشیت او قضا تابعدار سي کوم څوک چي د هغه په مشیت او قضا راضي نه سي نو الله تعالی به پر هغه خپل مشیت او خپله فیصله په زور جاري کړي او کوم څوک چي په رضا او د زړه په خوشحالی سره هغه ومني نو الله تعالی به یې په خپل رحمت او کرم سره ونازوي او د خوشحالی او اطمینان ژوند به تېروي او هغه به د غیر الله په مخکي خپل فریاد چاته نه کوي.

خاصیت : څوک چي دغه مبارک نوم د جمعې په شپه او د یو قول مطابق په نیمه شپه یا غرمه کي دومره زیات ووايي چي بې هوښه سي نو الله تعالی به د هغه باطن د پټو رازو خزانه وگرځوي.

العدل ﷺ : انصاف کونکی، په دې باندي د پوهېدو وروسته چي الله تعالی انصاف کونکی دی بنده ته پکار دي چي د هغه د احکامو او فیصلو سره په ځان کي خوف او تنگي پیدا نه کړي بلکه دا یقین ولري چي هغه زما په اړه څه فیصله کړې ده هغه عین انصاف دی نو پر هغه باندي د ټوکل او باور په ذریعه دي راحت او اطمینان پیدا کړي او څه چي الله تعالی هغه ته ورکړي دي هغه دي پر ځان باندي د مصرف کولو څخه نه منع کوي چیري چي مصرف کول د شریعت او عقل له مخي مناسب وي او د هغه د عدل څخه دي ویرېزي او د هغه د فضل او کرم دي امیدواروي او په ټولو کارو کي دي د افراط او تفريط څخه پرهیز وکړي او میانه روي دي اختیار کړي.

خاصیت : څوک چي دغه مبارک نوم د دودۍ پر شلو ټوټو باندي ولیکي او وه یې خوري نو الله تعالی به ټول مخلوق د هغه لپاره مسخر کړي.

اللطیف ﷺ : پر خپلو بندگانو باندي نرمي کونکی او باریک بین چي د هغه لپاره نژدې او لیري یو ډول دي، ددغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چي هغه د دین او دنیا په امورو کي غور او فکر وکړي او په نرمۍ سره خلک د حق لاري ته راوبلي.

خاصیت : کوم چاته چي د معیشت اسباب تیار نه وي او په فقر او مفلسۍ کي اخته وي یا په غربت کي وي یا ناروغ وي او څوک یې علاج نه کوي یا د هغه لور وي چي څوک یې په نکاح نه غواړي نو هغه ته پکار دي چي اول په ښه ډول اودس وکړي بیا دوه رکعته نفل وکړي او دغه مبارک نوم د خپل مقصد په نیت سره سل واره ووايي انشاء الله تعالی د هغه مشکل به الله

تعالی اسان کړي ، همدارنگه د انجونو د نصیب خلاصولو لپاره د ناروغيو څخه د روغتیا تر لاسه کولو لپاره او د اسبابو د تر لاسه کولو لپاره دغه مبارک نوم سل واره ویلو باندې همېشتوب اختیارول پکار دي، ددغه نامه په اړه د پیرانو عمل دادی چې د هر دیني او دنیوي کار لپاره په یو خالي محای کې ددغه نوم د دعاء د شرائطو سره شپاړلس زره درې سوه یو څلوېښت (۱۶۳۴۱) واره ویل کیږي انشاء الله تعالی مراد به یې تر لاسه سي .

الخبیر : د زړه د خبرو او د ټولو شیانو خبر لرونکی، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې کله هغه په دې پوه سي چې الله تعالی زما د زړه رازونو خبر دی نو اوس هغه ته پکار ده چې هغه هم په یاد ولري او د هغه د یاد په مخکې نور یادونه هیڅ کړي ، د ضلالت د لارو څخه پر هیز وکړي پر خپل ذات باندې ریاکای پرېږدي د باطن په اصلاح کې دي بوخت سي او غفلت دي نه کوي او د دین او دنیا د غوره او ښو خبرو خبر لرونکی دي وي .

خاصیت : کوم څوک چې د نفس اماره په جال کې راگېروي نو هغه دي دغه مبارک نوم ډېر وایي انشاء الله تعالی خلاصون به تر لاسه کړي .

الحليم : بردبار چې مؤمن ته په عذاب ورکولو کې تلوار نه کوي بلکه هغه ته مهلت ورکوي چې په توبه کولو سره خلاصون تر لاسه کړي، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې د بدو خلکو پر تکلیف رسولو باندې صبر وکړي، تر خپل ځان لاندې کسانو ته په سزا ورکولو کې تامل وکړي او د غصب او غصې څخه لیري اوسي او د حلم هغه مرتبې ته د رسیدو هڅه وکړي که چیرې یو څوک د هغه سره بد وکړي نو هغه دي ورسره نیکي کوي .

خاصیت : که یو څوک دغه مبارک نوم پر کاغذ باندې ولیکي او پریولي او هغه او به په کښت یا درختي کې واچوي نو د تاوان څخه به خوندي سي او په هغه کې به برکت راسي او د هغه څخه به پوره ثمره تر لاسه سي .

العظیم : په ذات او صفاتو کې د شعور د حد څخه هم زیات بزرگ او لوړ، یعنې د خپل ذات او صفاتو په اعتبار د هغه بزرگي، لوټي او عظمت دومره زیات دی چې د انسان عقل او د هغه فهم د هغه د عظمت په مخکې کونین هم حقیر وگڼي، د دنیا لپاره دي د هیچا په مخکې سر نه کښته کوي خپل نفس دي حقیر وگڼي او الله تعالی چې د کومو شیانو د کولو حکم کړی دی هغه دي وکړي او د کومو شیانو څخه چې د ځان ساتنې حکم کړی دی د هغه څخه دي ځان وساتي او کوم شیان چې الله تعالی ته خوښ دي په هغو کې د بوختیا سره دي خپل نفس ذلیل کړي چې د الله تعالی رضا ورته په برخه سي .

خاصیت : کوم څوک چي دغه مبارک نوم همېشه وايي نو هغه به د مخلوق په نظر کي عزيز او عزتمند سي .

الغفور ﷻ : ډېر بخښونکی ، ددغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چي په شپه او ورځ کي په خاصه توگه په سهار او ماښام کي استغفار پر ځان لازم کړي او هغه چاته بخښنه او عفو وکړي کوم چي ده ته تکلیف رسوي .

خاصیت : که یو چا ته ناروغي وي مثلاً تبه ، د سردرد او داسي نور نو هغه ته پکار دي چي دغه نوم پر کاغذ وليکي او د هغه نفس دي پر ډوډۍ باندي په جذب کولو سره وڅوري نو الله تعالی به شفاء او خلاصون ورکړي او کوم څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وایي نو د هغه د زړه تياري به ليري سي ، په یو حدیث کي نقل سوي دي چي کوم څوک سجده وکړي او په سجده کي (یارب اغفرلي) اې زما پروردگاره! ما وبخښې ، درې واره وایي نو الله تعالی به د هغه مخکني او وروستي گناهونه وبخښي .

کوم څوک چي د سر په درد اخته وي یا بله ناروغي یې په بدن کي وي نو هغه ته پکار دي چي د یا غفور مقطعات دي په درې واره لیکلو سره وڅوري انشاء الله تعالی شفاء به تر لاسه کړي .

الشکور ﷻ : قدر دان او پر لږ عمل باندي ډېر ثواب ورکونکی ، ویل کیږي چي یو سړی (چي مړ سوی وو) په خوب کي ولیدل سو نو د هغه څخه پوښتنه وسوه چي ستا سره الله تعالی څه معامله وکړه ؟ هغه سړي وویل کله چي الله تعالی زما سره حساب وکړ نو زما د نیکیو پله سپکه سوه او د گناهو پله پر غالبه سوه ، ناڅاپه د نیکیو په پله کي یوه کڅوڼه را اېله سوه چي په هغه سره پله درنه سوه ما چي دا ولیدل نو وه مي ویل چي دا څه شي دي نو ما ته وښودل سوه چي دا هغه یو مړت خاوره ده چي تا د خپل یو مسلمان ورور پر قبر اچولې وه ، ددې څخه معلومه سوه چي د الله تعالی فضل او کرم پر څومره معمولي عمل باندي هم بنده په بې پایه او زیات ثواب او رحمت نازوي ، ددغه نامه څخه د بنده نصیب دادی چي د الله تعالی شکر دي ادا کړي په دې توگه چي ټول نعمتونه د هغه په گڼلو سره خپل هر اندام د هغه په کار کي بوخت وساتي د کوم لپاره چي هغه الله تعالی پیدا کړي دي ، د خلکو سره دي ښه چلن کوي او د هغوئ شکر دي ادا کوي ځکه چي په حدیث شریف کي راغلي دي : لا یشکر الله من لا یشکر الناس : هغه څوک د الله تعالی شکر نه ادا کوي څوک چي د خلکو شکر نه ادا کوي .

خاصیت : د چا چي ژوند تنگ وي یا د هغه د سترگو په رڼا او د زړه په نور کي کمی پیدا سوي وي نو دغه مبارک نوم دي یو څلوېښت واره پر او بو باندي په دم کولو سره وڅښي او پر سترگو

دي يې و موږ يې انشاء الله تعالى شفاء به تر لاسه کړي .

العلي ﷺ : د لوړې مرتبې خاوند ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چې د الله تعالى د ظاهري او باطني اطاعت او عبادت په ذريعه خپل نفس ذليل کړي او خپل ټول توان د علم او عمل په تر لاسه کولو کې مصرف کړي تر دې چې هغه تر ټولو لوړ او عالي کمالاتو او مرتبو ته ورسېږي .

په حديث شريف کې راغلي دي چې الله تعالى اعلى امور خوښوي ځکه چې ددې په وجه بنده لوړو مرتبو ته رسېږي او ادنا امور نه خوښوي ځکه د حضرت علي ﷺ دا مقوله ده چې لوړ همتي د ايمان څخه پيدا کېږي .

خاصيت : کوم څوک چې دغه مبارک نوم همېشه وايي يا يې د ځان سره ليکلی ساتي که هغه به قدره وي نو د لوړې مرتبې خاوند به سي او که په فقر او مفلسۍ کې اخته وي نو شتمن به سي او که د سفر په تکليفو کې راگيروي نو خپل خواږه هيواد ته به ستون سي .

الکبير ﷻ : لوی ، داسې لوی چې د هغه په لويي کې څوک سيال نه وي ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چې د هغه لويي همېشه په ياد ولري تر دې چې د هغه څخه ماسوا د بل چا لويي بالکل هېره کړي ، د علم او عمل په ذريعه خپل نفس د پوره جوړولو هڅه وکړي چې د هغه د کمال او فيض څخه نور خلک مستفيد سي په تواضع او انکساري اختيارولو کې مبالغه کوي او د خلکو خدمت او د الله تعالى عبادت پر ځان لازم وگڼي .

خاصيت : څوک چې دغه مبارک نوم ډېر وايي نو هغه به بزرگ او د لوړې مرتبې خاوند وي ، که حاکمان پر دغه نامه همېشتوب وکړي نو پر خلکو به يې رعب او دبدبه غالبه وي او د هغوی ټول کارونه به په ښه ډول سر ته رسېږي .

الحفيظ ﷻ : عالم د آفاتو او تاوانو څخه ساتونکی ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چې هغه خپل اندامونه د گناهونو څخه خوندي وساتي او په خپل ټولو کارو کې د الله تعالى پر فيصلو او د هغه پر مشيت اکتفاء وکړي او د هغه پر قضا او قدر راضي سي .

د يو بزرگ څخه دا قول نقل سوي دي چې الله تعالى د کوم چا اندامونه محفوظ وساتي نو د هغه زړه يې محفوظ وساتي او د چا زړه چې يې محفوظ وساتي نو د هغه رازونه يې محفوظ وساتل .

نقل سوي دي چې يوه ورځ ناڅاپه د يو بزرگ او صالح سړي نظر پر يو منعه سوي شي ولوېدی نو هغه سمدستي د الله تعالى په دربار کې عرض وکړ چې اې الله ! ما ته د خپل بنائې د

بقاء ارزو ځکه وه چي په ستا په عبادت کي په کار راسي اوس ستا د حکم د مخالفت سبب وگرځیدی نو اې الله! دغه بنائي زما څخه واخلې نو د هغه بنائي ولاړه او وړوند سو، هغه به د شپې لمونځ کوی، د سترگو رنډېدو وروسته هغه پریشانه سو تر دې چي هغه د اوداسه لپاره د اوبو اخیستو هم محتاج سو اوس چي اوبه نه سي را اخیستلای نو په لمانځه او عبادت کي خنډ پیدا سو نو بیا يې الله تعالی ته عرض وکړ چي اې الله! ما خپله ويلي وه چي زما بنائي واخله مگر اوس په شپه کي ستا د عبادت لپاره ما ته ددې ضرورت دی، ددې وروسته الله تعالی بیرته بنائي ورکړه او هغه سم سو.

خاصیت: که یو څوک دغه مبارک نوم ولیکي او پر راسته موټ يې وتړي نو هغه به د وېږېدو، سوځېدو، پیریانو او بد نظر وغيره څخه خوندي وي.

المقیّت ﷺ: د بدن او روح لپاره غذا پیدا کونکی او هغه ته قوت ورکونکی، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي کله په دې پوه سي چي هغه غذا پیدا کونکی دی او قوت ورکونکی دی نو اوس هغه ته پکار دي چي د هغه د الله تعالی د ذکر په مخکي د خپل غذا ذکر يعني د خپل غذا فکر هېر کړي ځکه چي حقيقي غذا خود هغه ذکر او د هغه یاد دی.

څرنگه چي د حضرت سهل څخه نقل سوي دي چي د هغه څخه د قوت په باره کي پوښتنه وسوه نو هغه وفرمایل چي هغه حي الذي لا يموت، داسي ژوندی دی چي نه مړ کېږي، د هغه ذکر دی او بنده ته پکار دي چي هغه غذا او قوت د خپل بادار څخه پرته د بل چا څخه ونه غواړي، د الله تعالی ارشاد دی: وان من شئ الا عندنا خزائنه وما ننزله الا بقدر معلوم، داسي هېڅ شی نسته چي د هغه زموږ سره خزانه نه وي او موږ هغه د خپل اندازې سره سم نازلوو.

بنده ته پکار دي چي هغه خپل هر متعلق ته غذا ورکړي چي د هغه مستحق وي نورو ته گټه رسول، گمراهانو ته هدايت کول او په لوږو باندي خوراک خوړل د هغه امتياز وگرځي.

قشيري رحمته الله علیه فرمایي چي د قوت مختلف انواع دي يو خو دا ظاهري غذا او خوراک چي پر هغه د انسان د ژوند دار او مدار دی مگر ځيني بندگان داسي دي چي الله تعالی د عبادت توفیق د هغوی د نفس غذا او د مکاشفات صدور د هغوی د زړه غذا او همېشه مشاهدات د هغوی د روح قوت گرځوي، الله تعالی چي خپل يو نیک بنده په خپل اطاعت او عبادت کي بوخت کړي او همداسي يو بنده چي د خپل نفساني خواهشاتو څخه په قطع نظر کولو سره په پوره حضور او اخلاص يوازي خپل مولا ته متوجه کېږي نو الله تعالی د هغه لپاره يو داسي څوک ټاکي چي د هغه خبر اخلي او خدمت يې کوي او د هغه په ذریعه د هغه د ژوند ضروریات

په خپله پوره کيږي مگر کله چي يو بنده د نفساني خواهشاتو د تکميل په لور متوجه کيږي نو الله تعالی د هغه د خواهش پوره کېدل هغه ته پرېږدي او د هغه څخه د خپل مرستي سایه پورته کوي .

خاصيت : که يو څوک يو غريب سړی وويني يا په خپله غريب وي يا يو کوچنی د خپلو بدو کارو څخه نه منع کيږي يا ډېر ژاري نو پر يو خالي پياله يا بل شي باندي دي دغه مبارک نوم اووه واره دم کړي او بيا دي په هغه پياله کي اوبه واچوي او په هغه دي يې وڅېښي يا چاته چي ضرورت وي په هغه دي يې وڅېښي ، همدارنگه که چيري يو روژه نيونکي ته د هلاکت بېره وي نو دغه مبارک نوم دی په يوه گل باندي ووايي او بوی دي يې کړي انشاء الله تعالی هغه ته به غذا او تقويت تر لاسه سي او د روژې نيولو وړ به سي .

الحسب الله : په حال کي کفايت کونکی يا د قيامت په ورځ حساب اخيستونکی ، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چي د اړو کسانو کفايت کونکی يعني د هغوی اړتياوي پوره کونکی سي او د خپل نفس محاسبه وکړي .

قشيري رحمه الله فرمايي چي د الله تعالی د بندگانو کفايت کول دادی چي د هغوی په هر حال کي او هر کار کي مرسته کونکی وي او د هغوی هر کار پوره کوي کله چي بنده په دې پوه سي چي الله تعالی زما لپاره کافي او زما هر مراد او زما هر کار پوره کونکی دی نو اوس هغه ته پکار ده چي هغه پر هيڅ يو دنيوي شي باندي باور ونه کړي بلکه هغه ته د خپل مقصد په تر لاسه کولو کي هيڅ دنيوي شي څخه د ضرورت پر وخت فائده ونه رسيږي کله چي هغه ته پر هغه شي باندي باور هم وي نو د هغه څخه نه پریشان کيږي بلکه دا يقين لري چي الله زما په مقدر کي څه فيصله کړې وي هغه به هر صورت کي کيږي که چيري په قسمت کي د مقصد تر لاسه کېدل ليکلي وي نو هغه به خامخا تر لاسه کيږي که څه هم دنيوي اسباب مايوس کونکي وي او که په قسمت کي د مقصد تر لاسه کېدل نه وي ليکلي نو هغه به نه تر لاسه کيږي که څه هم دنياوي اسباب هر څومره زورور وي ، او بيا دا چي کوم څوک د الله تعالی له خوا پر پېښېدونکي شي باندي که چيري مطلوب نه وي اکتفاء وکړي نو الله تعالی به هغه سړی پر هغه شي راضي او مطمئن کړي کوم چي د هغه لپاره فيصله سوې وي او ددې اثر به دا وي چي داسي بنده د خپل دغه وصف په وجه د خپل مطلوب عدم حصول د هغه د حصول په مقابله کي او فقر د غناء په مقابله کي به رضا او رغبت اختيار او قبول کړي او په سبب د مشاهده او تصرف د بادار د حصول مقصد اسباب او ذرائع نه تيارېدو باندي مطمئن سي .

خاصیت : کوم څوک چې د غله، حاسد، بد همسایه، نو دینمن د شر څخه ډډه کوي یا د ستونزو څخه پریشان وي نو هغه دې تر یوه اونۍ پورې سهار یو صابون وکړي او د هغې له انحصیب ووايي الله تعالی به یې د دغه شیانو د شر او پریشانی څخه خوشي کړي.

الجليل علة : بزرگ قدر، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب د لدی چې هغه د صفتو په ذریعه د خپل نفس په ښکلي کولو سره د لوړې مرتبې څلوند سي.

خاصیت : که یو څوک دغه مبارک نوم په مشک او زعفران سره په نیکو د ځان سره بوستې وده یې خوري نو ټول خلک به د هغه تعظیم او عزت کول شروع کړي.

الکريم علة : ډېر سخي او ډېر ورکونکی چې د هغه ورکول هیڅکله نه ښیږي نو د هغه خزانې ځاني کیږي، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب د لدی چې هغه د الله تعالی محبوب و ته پيله و عدې مال او صدقه ورکوي او د هغوی هر ډول مرسته کوي نو د خرابو اخلاقو یو کړی څخه پر هیز کوي.

خاصیت : څوک چې خپل بسترې ته په رسیسو سره دغه مبارک نوم د هره زیت وایی چې به ویلو ویلو کي بډه سي نو د هغه لپاره ملائکي دعاء کوي او ووايي چې : کرمک لله تعالی دې ت بزرگ کړي او ته دې مکرم او معزز سي. ویل کیږي چې حضرت علي علیه السلام د مبارک نوم ډېر وایه په دې وجه هغه ته کرم الله وجهه ویل کیږي.

المرقوب علة : د هر شي ساتنه کونکی. او ځینو ویي دي چې د بنده گټو په احوالو یو نصیب خبردار. د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب د لدی چې هغه په هر وخت یو هر حال کي به د الله تعالی باندې نظر ولري د هغه څخه پرته د بل چا څخه سوال ونه کړي چې د غیر الله ته استغاثه ظاهر سي او الله تعالی چې هغه د چا پر ساتي ټاکلی دی د هغوی په ساتي کي هیچ کوتاهی ونه کړي.

په حدیث شریف کي راغلي دي چې تاسو ټول راغي يعني ساتونکي یاست نو ستاسو ټولو څخه به د خپل رعیت په باره کي محاسبه کیږي يعني د چا پر ساتي او خبر اخیستو چي تاسو ټاکل سوي یاست د هغوی د ساتي او خبر اخیستې حال به تاسو څخه پوښتنه کیږي چې تاسو خپل فرض تر کومه حده ادا کړی دی.

قشيري رحمه الله وايي چې د دغه طائفي يعني اولیاء الله په نزد د مراقبې حقیقت لدی چې به بنده باندې په زړه سره د الله تعالی یاد غالب وي و دا یقین وي چې الله تعالی زما په حال خبر دی نو هغه دي په هر حال کي هغه ته رجوع کوي او هر وخت دي د هغه د عذاب څخه ډډه کوي.

صاحب مراقبه د الله تعالى د هيبت له کبله د شريعت خلاف خبري تر هغه چا زياتي پريږدي کوم چي د الله تعالى د بيړي گناه پريږدي او کوم څوک چي د خپل زړه رعايت کوي نو د هغه هيڅ لمحہ د الله تعالى د ياد او د هغه د اطاعت څخه خالي نه وي ځکه چي هغه ښه پوهيږي چي الله تعالى به زما څخه د يوې يوې لمحې او د يوه يوه عمل حساب اخلي که څه هم هغه کوچنی عمل وي يا لوی عمل وي.

د الله تعالى د يو ولي په باره کي نقل سوي دي چي د هغه د وفات وروسته هغه يو چا په خوب کي وليدی نو د هغه څخه يې پوښتنه وکړه چي الله تعالى ستا سره څه معامله وکړه؟ هغه وويل: الله تعالى زه و بخښلم او پر ما يې خپل احسان وکړ مگر پوره حساب يې واخيستی تر دې چي زما څخه يې د هغه عمل مؤاخذه هم وکړه چي په کومه ورځ زما روژه وه نو کله چي د روژه مات وخت راغلی نو ما د يو ملگري د دوکان څخه د غنم يو دانه را پورته کړه او بيا مي ماته کړه، ماته سمدستي خيال راغلی چي د غنم دغه دانه زما په ملکيت کي نه وه په دې خيال سره ما هغه دانه پر هغه ځای کښېښودل اوس چي زما حساب واخيستل سو نو د هغه غنم د ماتولو په قدر نيکي زما د نيکيو څخه واخيستل سوه.

د فکر کولو خبره ده چاته چي دا معلومه سي چي هغه ته يوه ورځ د الله تعالى په دربار کي د دويمره کوچنی خبري حساب هم ورکول دي نو ايا هغه به دا وزغمي چي خپل عمر په باطل شيانو کي ضائع کړي او خپل وخت په کوتاهيو او غفلت کي تېر کړي. په حديث شريف کي راغلي دي چي تاسو د خپلو اعمالو په خپله محاسبه کوئ تر دې مخکي چي ستاسو څخه ستاسو د اعمالو حساب واخيستل سي.

خاصيت: کوم څوک چي پر خپل ښځي، اولاد او يا مال باندي دغه مبارک نوم په اووه واره ويلو سره د هغه پر څلورو خواوو دم کړي نو هغوی به د ټولو دښمنانو د آفتو او بيړي څخه بې خوفه سي.

المجيب ﷺ: د عاجزانو دعاء قبلونکی او د بلونکي جواب ورکونکی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چي هغه په اوامرو او نواهي کي د الله تعالى فرمانبرداري وکړي او اړو کسانو اړتياوي پوره کړي.

خاصيت: څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وايي او بيا دعاء وکړي نو د هغه دعاء به ژر قبلېږي او که د ځان سره يې ليکلی وساتي نو الله تعالى به يې په امان کړي.

الواسع ﷺ: د پراخ علم والا او په خپل نعمتونو سره ټول پالونکی، د دغه مبارک نامه څخه د

بنده نصیب دادی چي په خپل علم کي ، په خپل سخاوت کي او په معارف او اخلاق کي د پراختیا پیدا کولو هڅه وکړي ، د ټولو انسانانو سره په ورین تندي مخامخ سي او د دنيوي مقصدو په ترلاسه کېدو کي فکرمند نه سي .

خاصیت : کوم څوک چي دغه مبارک نوم ډېر ډېر وایي نو الله تعالی به هغه د قناعت او برکت په دولت سره ونازوي .

الحکیم ﷺ : دانا او د حکمت خاوند ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي په کتاب الله کي ذکر سوي صفات حمیده خپل کړي او د هغه سره د تعلق پیدا کولو هڅه وکړي او په خپل ټولو کارو کي د حکمت څخه کار واخلي او هغه ته پکار دي چي د ناپوهۍ څخه پرهیز وکړي او هیڅ یو کار د الله تعالی د رضا پرته ونه کړي .

د ذوالنون مصري رحمته الله علیه په باره کي ویل کیږي چي هغه وفرمایيل : ما واورېدل چي د لوېدیځ په سیمه کي یو سړی د خپل علم او حکمت په وجه ډېر مشهور او معروف دی نوزه د هغه لیدني ته ورغلم ، زه څلوېشت ورځي د هغه پر دروازه پروت وم او کتل مي چي هغه به د لمانځه پر وخت مسجد ته راتلی نو جبران او پرېشان به گرځیدی او ما ته یې هیڅ توجه نه کول ، د دغه کرښي څخه زه تنگ سوم نویوه ورځ مي پوښتنه وکړه چي محترمه زه د څلوېښتو ورځو څخه دلته پروت یم مگر ته ما ته هیڅ توجه نه کوې او نه زما سره خبري کوې ما ته یو نصیحت وکړه او د حکمت خبري را ته وښيه چي هغه په یاد کړم ، هغه وویل ایا ته به په هغه عمل وکړې که یا ؟ ما وویل هو ، که الله تعالی توفیق را کړی نو خامخا به عمل په وکړم ، بیا هغه د حکمت او موعظت څخه ډکي دغه خبري ما ته وکړې چي دنیا صحیح مه گڼه ، فقر غنیمت وگڼه ، بلا نعمت وگڼه ، منع یعنی نه ترلاسه کېدل عطا یعنی ترلاسه کېدل وگڼه ، خواري عزت وگڼه ، مرگ حقيقي ژوند وگڼه ، اطاعت او عبادت د خپل عزت ذریعه وگڼه او توکل خپل معاش وگرځوه .

از سینه محو کن همه نام و نشان غیر الا کسی که می دهد از وی نشان ترا

خاصیت : که یو چا ته په یو کار کي پریشاني وي او هغه نه پوره کیږي نو هغه ته پکار دي چي دغه مبارک نوم همېشه وایي انشاء الله تعالی کار به یې تر سره سي .

الودود ﷺ : د فرمانبردار دوست یا د اولیاء الله په زړو کي محبوب ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي هغه د الله تعالی د مخلوق لپاره هغه شی خوښ کړي کوم چي د ځان لپاره خوښوي او پر هغوی تر خپل وس پوري احسان کوي ، د رسول الله ﷺ ارشاد دی : په تاسو کي یو څوک تر هغه وخته د کامل مؤمن ویلو وړ نه دی تر څو چي د خپل مسلمان ورور لپاره هغه

شی خوښ نه کړي کوم چي د ځان لپاره خوښوي .

د الله تعالی دوست کېدل دادي چي هغه پر خپل بندگانو باندې رحمت نازل کړي د هغوی تعریف کوي هغوی ته نیکی رسوي او الله تعالی د بندگانو دوست کېدل دادي چي د هغه تعظیم وکړي او په خپل زړه کي د هغه هیبت او لوښي ولري، په حدیث شریف کي راغلي دي چي الله تعالی فرمایي: زما په دوستانو کي لوی دوست هغه دی چي بېله ورکړي زما عبادت کوي یعني د بخښني او ورکړي په امید نه بلکه زما د رضا او خوښۍ لپاره عبادت کوي.

خاصیت : که د ښځي په خاوند کي لاتعلقي پیدا سي او تعلقات یې خراب سي نو دغه مبارک نوم دي د خوراک پر یو شي باندي زرواره دم کړي او په هغه دي وخورل سي انشاء الله تعالی په مینځ کي به یې اتفاق او الفت پیدا سي او که په دواړو یې وخوري نو ډېره ښه ده .
المجید ﷻ : بزرگ او شریف ذات، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب هغه د یکوم چي د العظیم په اړه تېر سوی دی .

خاصیت : که یو څوک د ابرص، جزام یا بلي ناروغۍ باندي اخته وي نو هغه ته پکار دي چي هغه د ایام بیض په ورځو کي روژې ونیسي او د روژې ماتولو په وخت کي دغه نوم ډېر ډېر ووايي او پر او بو باندي په دم کولو سره یې وڅښي انشاء الله تعالی شفاء به تر لاسه کړي او کوم څوک چي خپل سیالانو او هم جنسو ته د عزت او احترام په نظر نه سي کتلای نو هغه دي هر سهار دغه مبارک نوم نهه نیوي واره وایي او پر ځان دي یې دم کړي انشاء الله تعالی عزت او احترام به تر لاسه کړي .

الباعث ﷻ : د مړو د قبرو څخه راپورته کونکی او ژوندي کونکی او د غافلانو زړه د غفلت څخه بېداره کونکی، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادي چي هغه جاهلو خلکو ته په تعلیم ورکولو سره او د آخرت د نعمتونو په شوق ورکولو سره هغوی ته د دنیا څخه د بې رغبتۍ په احساس ورکولو سره او د آخرت د نعمتونو په راغب جوړولو سره د جهالت او غفلت څخه بیدار کړي او د هغوی مړه زړونه را ژوندي کړي او د خپل ځان څخه دي ددې شروع وکړي او ددې وروسته دي نورو ته متوجه سي .

خاصیت : که یو څوک غواړي چي د هغه زړه ته حقيقي ژوند حاصل سي نو هغه دي د بېده کېدو پر وخت پر خپل سینه لاس کېښي دي او دغه مبارک نوم دي سل واره وایي انشاء الله تعالی د زړه مړتوب به یې لیري سي او په انوارو به منور سي .

الشهید ﷻ : په ظاهر او باطن باندي خبردار، قشيري ﷺ فرمایي چي اهل معرفت د

الله تعالی سره د هغه د ذات څخه پرته د بل هیڅ مونس خواش نه لري بلکه حقیقت خودادی چي هغوی یوازي د هغه ذات څخه خوشحاله او مطمئن وي ځکه چي یوازي الله تعالی د هغوی پر ټولو حالو نظر لري او هغه د هغوی په ټولو کارو او افعالو خبر دی، الله تعالی فرمایي:

او لم یکف بربک انه علی کل شیء شهید: ایا ستا پروردگار! ستا لپاره په دې خبره کي کافي نه دی چي هغه په هر شي خبر دی.

ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي هغه دي ددې خبري خیال وساتي چي د هغه پروردگار هغه په داسي ځای کي ونه ويني کوم چي د هغه لپاره ممنوع وي يعني په خراب ځای کي، او په داسي هیڅ ځای کي یې غیر موجود ونه ويني چيري چي هغه ته د موجود کېدو حکم سوی دی يعني د نیکی په ځای کي، او ددغه یقین په وجه الله تعالی زما حال تر ما ښه پیژني او زما په حال ښه خبر دی، د غیر الله په مخکي د خپلو اړتیاوو وړاندي کولو او غیر الله تعالی د امید په نظر رغبت او میلان کولو څخه منع سي او پر بنده باندي ددغه مبارک نامه یوه تقاضا دا هم ده چي هغه همپشه د رښتیا شاهد سي او د رښتیا ویلو مراعت کوي.

خاصیت: که د یو چا زوی نافرمانه وي یا د هغه لور ناصالحه وي نو هغه ته پکار ده چي هره ورځ سهار د هغه پر تندي خپل لاس کښيږدي او د هغه مخ آسمان ته په پورته کولو سره دغه مبارک نوم یو ویشته واړه ووايي نو الله تعالی به یې فرمانبردار او صالح کړي.

الحق: په شهنشاهی سره قائم او د خدایي لائق، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي کله هغه پوه سي چي د هغه ذات حق دی نو د هغه په مقابله کي د مخلوق یاد او د هغوی طلب پرېږدي او ددغه مبارک نامه تقاضا داده چي بنده په خپل ټولو خبرو، کارو او الاتو کي حق خبره او حق ویل پر خپل ځان لازم کړي.

خاصیت: که د یو چا یوشی ورک وي نو د یو کاغذ پر څلورو کونجاو دي دغه نوم ولیکي او د کاغذ په مینځ کي دي د هغه شي نوم ولیکي او بیا په نیمه شپه کي د هغه کاغذ پر ورغوي باندي په اېښودو سره دي آسمان ته په نظر کولو سره د الله تعالی څخه ددغه مبارک نامه په برکت او ددغه نامه د وسیلې په ذریعه د هغه شي د ترلاسه کولو دعاء وکړي انشاء الله تعالی هغه شي به هم هغسي ترلاسه کړي یا د هغه یو برخه به ترلاسه سي، او که یو بندي په لوڅ سره دغه مبارک نوم یو سل اته واړه ووايي نو الله تعالی به یې خلاصون ورپه برخه کړي.

الوکیل: کارساز، د الله تعالی ارشاد دی: وکفی بالله وکیلا: يعني په کار جوړېدو کي الله تعالی کفایت کوي، او: وعلی الله فتوکلوا ان کنتم مؤمنين: که تاسو مؤمنان یاست نو خپل هر

کار الله تعالى ته وسپارئ، ومن يتوكل على الله فهو حسبه: څوک چي پر الله باندې باور او اعتماد کوي نو الله تعالى د هغه لپاره کافي دی، او: وتوکل علی الحي الذي لا يموت: يعني پر داسي ژوندي ذات باندې باور کوئ چي د هغه لپاره مرگ نسته، وتوکل علی العزيز الرحيم: او پر هغه ذات باندې توکل کوئ چي غالب او مهربان دی.

ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي هغه د کمزورو او لاپاره کسانو مرسته کونکی جوړ سي او د هغوئ کارونه درست کړي د هغه د اړتیاوو په پوره کولو کي دومره هڅه وکړي لکه هغه دي د هغوئ لپاره وکیل وي.

خاصیت: که چيري د آسماني برېښنا رالوېدو بېره وي یا د تېزباد، اوبو او اور څخه بېره وي نو ددغه مبارک نامه وظیفه دي کوي انشاء الله تعالى خلاصون به تر لاسه کړي او که یو څوک دغه مبارک نوم د یو بیري په ځای کي ووايي نو بې خوفه به سي.

القوي ﷻ: قوت والا، **المتين** ﷻ: په ټولو کارو کي هموار، ددغه دواړو مبارکو نومو څخه د بنده نصیب دادی چي هغه پر نفساني خواهاشاتو باندې غالب او قوي وي او د دین په معامله کي سخت او قوت والا وي او د شرعي احکامو په نافذ کولو او خپرولو کي سستي او کمزوري نه کوي.

خاصیت: که د یو چا دښمن قوي وي او د هغه په دفاع کي عاجز او کمزوری وي نو هغه دي لږ اوږه واغږي او د هغو یو زر سل گولې دي جوړي کړي بیا دي یوه یوه گوله پورته کوي او یا قوي دي پر وایي او هغه گوله دي د دښمن د دفاع په نیت د چرگ مخته غورځوي نو الله تعالى به د هغه دښمن مغلوب او مقهور کړي او که ددغه مبارک نوم د جمعې په شپه ډېر وویل سي نو د هيري ناروغي به ختمه سي او که یو کوچنی د تي څخه پرې سوی وي او هغه کوچنی بې صبري کوي نو ددغه نوم دي ولیکل سي او په هغه کوچني دي وڅښل سي انشاء الله تعالى هغه ته به صبر او کرار راسي، همدارنگه که چيري د ښځي په شېدو کي کمی وي نو ددغه مبارک نوم دي ولیکي او وه دي یې څښي د هغې په شیدو کي به زیاتوب راسي، که چيري یو څوک د حکومت یا یو وظیفې د تر لاسه کېدو خواش لري نو هغه دي د یکشنبې په ورځ په اول ساعت کي د خپل مقصد په نیت ددغه مبارک نوم (المتين ﷻ) درې سوه شپيته ۳۶۰ واره ووايي انشاء الله تعالى مقصد به یې تر سره سي.

الولي ﷻ: مرسته کونکی او د مؤمنانو دوست، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي د مسلمانانو سره دوستي وکړي د دین په تائید او حمایت کي هڅه وکړي او د مخلوق په

اړتياوو پوره کولو کي هڅه وکړي .

قتیري رحمۃ اللہ علیہ وایي چي د الله تعالى د نښانو څخه دا دي چي الله تعالى کوم څوک دوست کړي نو هغه ته همېشه د خير، برکت او ښېگڼې توفيق ورکوي تر دې چي هغه بنده که چيري د بشریت د غوښتنې سره سم د یو بدې اراده وکړي نو الله تعالى یې د هغه څخه ساتي او که چيري هغه ناڅاپه په هغه بدې کي اخته سي نو په هغه کي یې اخته نه پرېږدي بلکه ژر یې توبه په برخه کوي او د هغه څخه یې راگرځوي ځکه ویل سوي دي چي : اذا حب الله عبدا لم یضره ذنب : الله تعالى چي د چا دوست سي نو هغه ته گناه تاوان نه رسوي .

او که چيري په عبادت او اطاعت کي کوتاهی ته د هغه مهلان وي نو الله تعالى هغه ته په اطاعت او عبادت کي د بوختیا توفيق ورکوي او دا خبره د بنده د نیکبختۍ نښه گرځي کله چي د دې برعکس د بنده د شقاوت او بدبختۍ علامه ده او د الله تعالى د دوستۍ یو بله علامه داده چي الله تعالى د خپل اولیاؤ په زړو کي د داسي بنده محبت ځای کړي چي د هغه په وجه اولیاء الله د هغه بنده سره تعلق ساتي .

خاصیت : کوم څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وایي نو هغه به د مخلوق د زړه په خبرو خبردار سي او که د یو چا ښځه یا مینځه داسي عادت لري چي د هغه لپاره د اذیت سبب وي نو هغه ته پکار دي چي د هغه ښځي یا مینځي مخته راسي نو دغه نوم دي ډېر وایي الله تعالى به هغه د صلاحیت پر لاره برابر کړي .

الحمید عليه السلام : د خپل ذات او صفاتو تعریف کونکی یا تعریف سوی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي همېشه د حق تعریف کونکی وي په صفات کمالیه سره خپل ذات سمسور کړي یا د خپل اعمال حسنه او اخلاق حمیده په وجه د الله تعالى او د هغه د مخلوق په نظر کي داسي ثابت سي چي د هغه تعریف وکړل سي .

خاصیت : څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وایي نو د هغه افعال به غوره وي او که پر یو چا باندي فحش ویل او بدویل غالب وي چي په هغه سره د خپل ځان پر محفوظ ساتلو قادر نه وي نو هغه ته پکار دي چي دغه مبارک نوم پر یو پیاله ولیکي یا د ځیني حضراتو په قول دغه نوم دي پر یو پیالې باندي نیوي واره ووايي او همېشه دي په هغه پیاله کي اوبه څښي انشاء الله تعالى د فحش ویلو او بد ویلو څخه به خوندي سي .

المحیی عليه السلام : د هغه علم پر هر شي باندي احاطه سوی او د هغه په نزد د ټولو مخلوقاتو شمېر ظاهر دی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي که هغه د حرکت په حال کي وي او که

د سکون په حال کي وي يعني په هيڅ وخت کي په غفلت کي اخته نه وي او د هغه يوه يوه ساه د الله تعالی په ياد کي وي ځکه چي په حديث شريف کي راغلي دي چي جنتيان به پر هغه وخت باندي ډېر افسوس کوي کوم چي د الله تعالی د ياد څخه پرته تېر سوی وي .

او ددې هڅه دي کوي چي پر خپل اعمال او باطني احوالو باندي خبر وي او ددغه نامه تقاضا داده چي الله تعالی په کومو نعمتو سره نازولی دی هغه وشمېري چي د هغه په شکر ادا کولو سره د الله تعالی په وړاندي خپل ځان عاجز او محتاج وگڼي او همدارنگه خپل گناهونه و شمېري او د هغه په وجه شرمنده او معذرت خواه وي او د هغه ورځي او وخت په يادولو سره حسرت او افسوس کوي کوم چي د الله تعالی د اطاعت او د هغه د ياد څخه خالي تېره سوې وي .
خاصيت : څوک چي د جمعې په شپه دغه مبارک نوم يوزريو واره ووايي نو الله تعالی به هغه د قبر د عذاب او د قيامت د عذاب څخه وساتي .

المبدي : په اول وار پيدا کونکی، **المعید** : بيا پيدا کونکی، ددغه دواړو نومو څخه د بنده نصيب دادی چي هغه په هره معامله او هر شي کي الله تعالی ته اول وار هم او دوهم وار هم رجوع وکړي په نيکۍ پيدا کولو کي هڅه کوي او کوم نيک عمل چي ونه کړل سي يا په کوم عمل کي کمي او کوتاهي سوې وي د هغه اعاده وکړي يعني بيا يې وکړي .

خاصيت : کومه ښځه چي حمل داره وي او د حمل د نقصان بېره وي يا په زېږدنه کي ځنډه کيږي نو خاوند ته پکار دي چي دغه مبارک نوم (المبدي) نيوي واره ووايي او د شهادت گوته د هغې پر نس څلور خواته وگرځوي انشاء الله تعالی د حمل د نقصان بېره به يې نسي پاته او د ولادت څخه به په اطمینان او بېله ضرره خلاصه سي، او کوم څوک چي پر دغه مبارک نامه باندي همېشتم کوي نو د هغه د ژبي څخه به هغه خبري راوځي کوم چي صحيح او د ثواب سبب وي .
که د يو چا يو قريب يا بل څوک غائب وي او د هغه د راتگ او خيريت خواهش مند وي نو کله چي د هغه کور ولا بېده وي دغه مبارک نوم دي د کور په څلورو کونجانو کي اوي او واره ووايي او د هغه وروسته دي ووايي : يا معيد فلانی سړی ما ته بېرته راولې د هغه خيريت راته معلوم کړې ، اووه ورځي به تېري سوي نه وي چي هغه به بېرته راسي يا د هغه د خيريت معلومات به راسي ، که د يو چا يو شی ورک وي نو هغه دي يا معيد ډېر ووايي انشاء الله تعالی هغه شی به تر لاسه کړي .

المحي : ژوندي کونکی، **المميت** : وژونکی، يعني الله تعالی د ايمان د نور په ذريعه زړونه ژوندي کوي او په بدن کي ژوند پيدا کوي او هغه بدن ته مرگ ورکوي او زړونه د غفلت

او ناپوهی په وجه مړه کوي، د دغه دواړو مبارکو نومو څخه د بنده نصیب دادی چې هغه د علم څخه په گټې رسولو او د معرفت الهي په شمع ځلانده کولو سره زړونو ته د ژوند او تازمۍ دولت وبخښي او نفساني خواهشات او شیطاني خطرات او وسوسې ختمي کړي چې نه د ژوند ارزو کوي او نه د مرگ ارزو کوي بلکه د قضا او قدر تابعدار سي، او دغه دعاء د رسول الله ﷺ څخه نقل سوې ده:

اللهم احييني ما كان الحيوۃ خيرا لي وتوفني اذا كانت الوفاة خيرا لي واجعل الحيوۃ زياده في كل خير واجعل الموت راحة من كل شر

ای الله! ما ته ژوند راکړې تر څو چې ژوند زما لپاره غوره وي او ما ته مرگ راکړې کله چې مرگ زما لپاره غوره وي او زما ژوند په خبر او ښېگڼې کې د زیاتوب سبب او مرگ د هري بدۍ څخه د راحت باعث وگرځوي.

خاصیت: که یو څوک د درد، ناروغۍ، تکلیف او یو اندام د ضائع کېدو په پېره کې وي نو هغه دې دغه مبارک نوم (المحي ﷺ) اووه واره ووايي الله تعالی به د هغه څخه خلاصون ورکړي، که یو څوک د دغه مبارک نامه پر ویلو همېشتوب اختیار کړي نو د هغه زړه ته به ژوند او بدن ته به قوت تر لاسه سي او څوک چې پر خپل نفس باندي قادر نه وي او د شریعت د پیروی په اړه د هغه نفس پر هغه غالب وي یعنې هغه د شریعت د پیروی څخه منع نه کوي نو هغه ته پکار دي چې د بېده کېدو پر وخت پر سینه لاس کښيږدي او دغه مبارک نوم (الممیت ﷺ) دې دومره ووايي چې په ویلو ویلو کې بېده سي نو الله تعالی به د هغه نفس فرمانبرداره وگرځوي.

الحي ﷺ: د ازل څخه تر ابد پوري ژوندی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې د الله تعالی د یاد په ذریعه ژوندی وي او خپل ځان د هغه په لار کې قربان کړي یعنې د الله تعالی په لار کې په شهیدو سره ابدی حیات تر لاسه کړي.

خاصیت: که یو څوک ناروغ وي نو دغه مبارک نوم دې ډېر وایي نو انشاء الله تعالی روغتیا به تر لاسه کړي او څوک چې هره ورځ او ویا واره دغه مبارک نوم وایي نو د هغه عمر به اوږد وي او د هغه په روحاني قوت کې به زیاتوب وي.

القیوم ﷺ: خپله هم قائم او د مخلوقاتو هم قائمونکی او خبر اخیستونکی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې هغه د الله تعالی څخه پرته د نورو ټولو څخه بې پروا سي.

قشيري رحمه الله وايي څوک چې په دې پوه سي چې الله تعالی قیوم دی نو هغه د ناروغۍ او فکر څخه خلاصون تر لاسه کړی او په راحت سره به ژوند تېروي اوس هغه ته پکار ده چې نه بخل

و کړي او نه د دنیا شيانو ته ازرښت ورکړي .

خاصیت : کوم څوک چې سهار دغه مبارک نوم ډېر ډېر وایي نو د خلکو په زړو کې به د هغه تصرف ظاهر وي یعنې ټول خلک به هغه محبوب او دوست کړي او څوک چې دغه مبارک نوم ډېر ډېر وایي نو د هغه ټول کارونه به د هغه د غوښتنې سره سم پوره کیږي .

الواحد : غني چې په هیڅ شي کې د چا محتاج نه وي، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې د عالیه کمالاتو په ترلاسه کولو کې هڅه وکړي چې د الله تعالی د فضل په وجه د غیر الله څخه مستغني او بې پروا سي .

خاصیت : که یو څوک د دودۍ خوړلو پر وخت د هري گولې سره دغه مبارک نوم وایي نو هغه د خوراک به د هغه په نس کې نور سي او که یو څوک په خلوت (یوازوالي) کې دغه مبارک نوم ډېر وایي نو شتمن به سي .

الماجد : بزرگ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب هغه دی کوم چې د الواحد په اړه ذکر سوی دی،

خاصیت : څوک چې دغه مبارک نوم په خلوت کې دومره زیات وایي چې بې هوشه سي نو د هغه پر زړه به انوار الهي ظاهر سي او که څوک یې ډېر ډېر وایي نو د الله تعالی د مخلوق په نظر کې به د مرتبې خاوند سي .

الواحد، **الاحد** : په ذات او صفاتو کې یوازي، د دغه مبارک نومو څخه د بنده نصیب دادی چې هغه په عبادت او بندگۍ کې یوازي جوړ سي لکه څرنگه چې د هغه معبود یوازي دی او په داسې فضائلو سره خپل ځان سمسور کړي چې هیڅ شی د هغه په مثل نه وي .

خاصیت : که د چا زړه د خلوت څخه په خوف کې وي نو هغه ته پکار دي چې دغه مبارک نوم زر واره ووايي انشاء الله تعالی د هغه د زړه څخه به بېرته لیري سي او الله تعالی ته به مقرب او نژدې سي او که د چا د زوی پیدا کېدو خواش وي نو دغه مبارک نوم دي وليکي او د ځان سره دي یې وساتي الله تعالی به زوی ورکړي .

الصمد : بې پروا، بې نیازه چې د چا محتاج نه وي او ټول د هغه محتاج وي، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چې په خپل هر حاجت کې الله تعالی ته رجوع وکړي د خپل رزق څخه بې فکره سي او د الله تعالی پر ذات توکل وکړي د دنیا د حرامو شيانو څخه ځان وساتي د مخلوق څخه خپل ځان بې پروا ساتي او د مخلوق د اړتیاوو پوره کولو هڅه کوي .

خاصیت : کوم څوک چې سهار یا په نیمه شپه کې سجده وکړي او دغه مبارک نوم یو سل او

پنخلس ۱۱۵ واره و وایي نو الله تعالی به هغه صادق الحال او صادق القول کړي او د چا په ظلم کي به نه راگېر کيږي او څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وایي نو هغه به وږی نه پاته کيږي او که د اوداسه په حالت کي یې و وایي نو د مخلوق څخه به یې پروا سي .

القادر، **المقتدر** : قدرت والا او قدرت ظاهر ونکی، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي هغه خپل نفس د خواهشاتو او خوندو څخه پر منع کېدو باندي قادر وي .

خاصیت : که څوک په اوداسه کي پر هر اندام باندي دغه مبارک نوم وایي نو د چا په ظلم کي به اخته نه سي او هیڅ دښمن به پر کامیاب نه سي او که یو مشکل کار ورته پېش سي نو یو څلوېښت واره دي دغه مبارک نوم و وایي انشاء الله تعالی په اسانۍ به سرته ورسېږي .

که یو څوک په پابندي سره دغه مبارک نوم وایي نو غفلت به یې په هوښیاري بدل سي او څوک چي د خوب څخه د پورته کېدو پر وخت دغه مبارک نوم شل واره وایي نو د هغه ټول کارونه به الله تعالی ته راجع سي .

المقدم : دوستانو ته د خپل دربار څخه د عزت په ورکولو سره رامنځته کونکی .

المؤخر : دښمنان د خپل لطف او کرم څخه په ليري ساتلو وروسته کونکی .

ددغه دواړو نومو څخه د بنده نصیب دادی چي هغه په نیکی کي د پرمختګ په اختیارولو سره خپل ځان مخکي کړي يعني د نورو په مقابله کي خپل ځان غوره جوړ کړي او هغه خلک مخکي کړي کوم چي د الله تعالی د مقرینو څخه دي او نفس او شیطان او هغه خلک چي د الله تعالی د دربار څخه شړل سوي دي شاته وغورځوي او خپل ټول کارونه د ضابطې او قاعدې سره سم سرته ورسوي مثلاً مخکي هغه کار وکړي کوم چي تر ټولو زیات ضرورت وي او الله تعالی تر ټولو مقدم کړی وي او تر ټولو وروسته هغه عمل اختیار کړي کوم چي تر ټولو وروسته ضروري وي .

خاصیت : که یو څوک د جنگ په مهل کي دغه مبارک نوم (المقدم) وایي یا یې په لیکلو سره د ځان سره وساتي نو هغه ته به هیڅ تاوان نه رسيږي او څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وایي نو د هغه نفس به د الله تعالی د اطاعت لپاره فرمانبرداره او مطیع سي .

کوم څوک چي دغه مبارک نوم (المؤخر) سل واره وایي نو د هغه ټول کارونه به په خیر سرته ورسېږي او څوک چي یې یو څلوېښت واره وایي نو د هغه نفس به فرمانبردار سي .

الاول : تر ټولو مخکي ، **الآخر** : تر ټولو وروسته، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي د الله تعالی د عبادت او د هغه د احکامو پر ځای کولو کي تلوار وکړي او د الله تعالی لپاره خپل ځان قربان کړي تر څو حیات ابدی یې په برخه سي .

خاصیت : که دیو چا نارینه اولاد نه وي نو دغه مبارک نوم (الاول ﷺ) دي تر خلوبښت ورځو پوري هره ورځ خلوبښت واره وايي انشاء الله تعالى مراد به يې پوره سي . ځيني حضرات فرمايي که چيري د چا د زوی يا بل حاجت وي نو د خلوبښت جمعو په شپو کي دي هره شپه دغه مبارک نوم زرواره وايي انشاء الله تعالى حاجت به يې پوره سي .

کوم څوک چي د خپل عمر په آخري شيبو کي وي او د هغه ټول ژوند په بدو کارو او گناهو کي تېر سوی وي نو دغه مبارک نوم (الآخر ﷺ) دي خپل وظيفه وگرځوي انشاء الله تعالى خاتمه به يې په خپروي .

الظاهر ﷺ : د خپل مصنوعاتو او مخلوقاتو په اعتبار چي د هغه د کمال صفاتو دليل دی ښکاره .

الباطن ﷺ : د خپل ذات د حقيقت په لحاظ د وهم او گمان څخه مخفي .

خاصیت : څوک چي د اشراق د لمانځه وروسته دغه مبارک نوم (الظاهر ﷺ) پنځه سوه واره وايي نو الله تعالى به د هغه سترگي ځلانده او منوري کړي ، او که چيري د طوفان او باد او باران بېره وي نو دغه مبارک نوم دي ډېر وايي انشاء الله تعالى امن او عافيت به تر لاسه کړي ، که يو څوک دغه مبارک نوم د خپل کور پر څلورو ديوالو دم کړي نو د هغه ديوالونه به محفوظ او سلامت پاته سي .

څوک چي هره ورځ (الباطن ﷺ) درو دېرش ۳۳ واره وايي نو الله تعالى به هغه د اسرارو خاوند جوړ کړي او که يو څوک يې همېشه وايي نو پر چا چي يې نظر سي هغه به يې دوست سي .
الوالي ﷺ : کارساز او مالک ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب هغه دی کوم چي د الوکيل ﷺ په تفصيل کي تېر سوی دی .

خاصیت : که څوک غواړي چي د هغه کور يا د بل چا کور آباد وي او د باران او نورو آفتو څخه خوندي وي نو هغه ته پکار دي چي په کوزه کي (چي اوبه نه وي ور لوېدلي) دغه مبارک نوم وليکي او په هغه کوزه کي اوبه واچوي او هغه اوبه د کور پر ديوالو توی کړي نو انشاء الله تعالى د هغه کور به محفوظ او سلامت پاته سي .

ځيني حضراتو ليکلي دي چي د دغه مبارک نامه (الوالي ﷺ) په درې سوه واره ويلو سره هم دغه مقصد تر لاسه کيږي ، او که يو څوک د تسخير په نيت دغه مبارک نوم يوولس واره ووايي نو هغه سړی به يې مطيع او فرمانبرداره سي .

المتعالی ﷻ : د ډيري لوړي مرتبې والا، ددې نامه څخه د بنده نصیب هغه دی کوم چي په (العلي) کي ذکر سو .

خاصیت : که چيري يو کس دغه نوم مبارک ډير وايي نو د هغه چي کوم مشکلات راتلونکي وي هغه ټوله حل کيږي او ځيني حضرات وايي چي کومه بنځه د حمل په ورځو کي دغه نوم مبارک وايي نو هغه د حمل د ټولو تکليفو څخه به وژغورل سي .

البر ﷻ : ډير احسان کوونکی : ددې نامه څخه د بنده نصیب دادی چي هغه د خپل مور او پلار، استاد، قريبانو او د ټولو متعقلينو سره ښه معامله وکړي .

خاصیت : د طوفان، باد او باران او يو بل آفت په وخت کي دغه مبارک نوم ويل پکار دي انشاء الله تعالی د هر ډول تاوان څخه به خوندي وي، که چيري دغه مبارک نوم په اووه واره ويلو سره پر يو کوچني باندي دم کړل سي نو هغه د الله تعالی په امن کي ورکړل سو او هغه کوچنی به تر بالغ کېدو پوري د هر آفت او مصيبت څخه خوندي سي . ځيني حضرات وايي که يو څوک په شراب څښلو يا زنا کي اخته وي نو هغه دي هره ورځ اووه واره دغه مبارک نوم وايي انشاء الله تعالی د هغه زړه به ددغه گناهو څخه راوگرځي .

التواب ﷻ : توبه قبلونکی، د توبې اصلي معنی رجوع کول يعني گرځېدل دي، کله چي ددغه لفظ نسبت بنده ته کيږي نو ددې څخه مراد گناه نه کول دي يعني پر خپله گناه باندي په شرمنده کېدو سره الله تعالی ته رجوع کول او کله چي ددغه لفظ نسبت الله تعالی ته کيږي نو ددې لفظ څخه مراد دا وي چي د رحمت او توفيق سره گرځېدل يعني بنده ته د رحمت او توفيق په نظر متوجه کېدل، ددغه تفصيل وروسته په دې پوه سئ چي کله يو بنده په گناه کي اخته کيږي نو الله تعالی د هغه د توبې اسباب ميسر کوي او هغه ته د توبې توفيق ورکوي او هغه د گناهونو د عواقبو څخه په بېرولو سره د عذاب په خوف ورکولو سره او د آخرت د سزا په احساس ورکولو سره هغه د غفلت د خوب څخه بېداره کوي او د هغه په زړه او شعور کي د خپل جرم احساس او پر گناه باندي د شرمندگۍ توفيق ورکوي، ددې وروسته هغه بنده په توبې او ندامت سره الله تعالی ته رجوع کوي او بيا الله تعالی په خپل فضل او رحمت سره هغه بنده ته متوجه کيږي يعني هغه بخښي، نو په حقيقت کي د الله تعالی توبه يعني د هغه توجه او د بنده پر توبه يعني د هغه پر رجوع مقدم کيږي که د الله تعالی توجه نه وي نو بنده ته د رجوع کولو نوبت نه سي رسيدلای ځکه ويل سوي دي چي : تاب عليهم ليتوبوا : الله تعالی هغوی ته متوجه سو چي هغوی هغه ته رجوع وکړي يعني توبه وکاري، شعر : توبه کنم بشکنم توبه دهي نکشتم .

ځکه نو بنده ته پکار دي چي هميشه د الله تعالى د رحمت اميد ولري د توبې د قبوليت اميد ولري د نااميدۍ دروازه بنده کړي په دې توگه چي د رحمت د نازلېدو څخه نااميده نه سي د نورو خطاوي معافوي او که د يو چا څخه څه کوتاهي وسي نو نه يوازي دا چي هغه معاف کړي بلکه په انعام او اکرام سره هغه ته متوجه سي د الله تعالى څخه توبه طلب کړي پر گناهو باندي شرمنده او پښيमानه سي د عبرت غوږونه خلاص ولري او په توبه کي تاخير ونه کړي تر څو دغه حکم : عجلوا التوبه قبل الموت - د مرگ څخه مخکي په توبه کي تلوار وکړئ، پر ځای راوړل سي .

دلته يو د عبرت څخه ډک حکايت واورئ، ويل کيږي چي د يو پاچاهۍ وزير وو چي د هغه نوم عيسى ابن عيسى وو، يوه ورځ هغه د سپرو د يو ډلي سره روان وو لکه څرنگه چي په عامه توگه کيږي خلکو په خپلو کي پوښتني کولې چي دا څوک دی ؟ دا څوک دی ؟ په لاره کي يو سپين سرې هم ناسته وه هغې چي خلک په پوښتني کولو وليدل چي خلک يو د بل پوښتني کوي چي دا څوک دی ؟ او دا څوک دی ؟ دا يو بنده چي د حق څخه لويديلی دی او په دې حالت کي اخته دی (يعني د دنيا په شان او شوکت سره مطمئن او بوخت دی)، عيسى ابن عيسى دا خبره واورېدل نو سمدستي خپل ځای ته راغلی او وزارت يې پرېښودى او د توبې په دولت سره مشرف سو همدارنگه د دنيا ټول شان او شوکت يې تر شا کړى او په مکه مکرکه کي مقيم سو او هلته يې هستوگنه کول .

خاصيت : که يو څوک د څانبت د لمانځه وروسته درې سوه شپيته واره دغه مبارک نوم وايي نو الله تعالى به هغه په توبه نصوح (يعني داسي پنځې توبې چي د هغه وروسته گناه نه وي) ونازوي ، او که يو څوک دغه مبارک نوم ډېر وايي نو د هغه ټول کارونه به په خير او خيريت تر لاسه سي او نفس به د اطاعت او عبادت څخه پرته سکون او کراري تر لاسه کړي ، کوم څوک چي د څانبت د لمانځه وروسته دغه کلمې وايي : اللهم اغفر لي وتب علي انک انت التواب الرحيم . نو الله تعالى به د هغه گناهونه معاف کړي .

المنتقم : د کافرانو او سرکښانو څخه د عذاب په ذريعه بدله اخيستونکى ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادى چي هغه د خپلو دښمنانو څخه چي نفس او شيطان دى بدله واخلي او تر ټولو لوى دښمن نفس دى او د هغه سزا داده چي کله هم په يو گناه کي اخته سي يا په عبادت کي کوتاهي وکړي نو د هغه څخه بدله واخلي ، په دې توگه چي هغه په عقوبت او سختۍ کي اخته کړي ، د بايزيد بسطامي رحمه الله په باره کي نقل سوي دي چي هغه وفرمايل : زه د شپې

په اورادو او وظیفه کې بوخت وم چې یوه شپه زما نفس سستي وکړه نو ما هغه ته دا سزا ورکړه چې تر یو کال پوري مې نفس د اوبو څخه محروم کړی .

خاصیت : که یو څوک د خپل دښمن پر ظلم باندي صبر او د هغه څخه دفاع نه سي کولای نو هغه دي تر درو جمعو پوري دغه مبارک نوم په پابندی سره وایي انشاء الله تعالی د هغه دښمن به دوست سي او د هغه د ظلم څخه به خلاصون تر لاسه کړي .

که د یو مقصد د تر لاسه کېدو لپاره د هغه مقصد په نیت دغه مبارک نوم په نیمه شپه کې وویل سي نو انشاء الله تعالی مقصد به یې تر لاسه سي .

په یو بل روایت کې د یو صحابي څخه منقول دي چې په هغه کې د الله تعالی یو مبارک نوم (المنعم عليه) هم نقل سوی دی کوم څوک چې پر دغه نامه باندي همېشتوب کوي نو هیڅکله به د چا محتاج نه سي .

العفو عليه : د گناهونو او کوتاهيو څخه عفو کونکی ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب هغه دی کوم چې د الغفور عليه په تفصیل کې تېر سوی دی ، شیخ عبدالحق رحمه الله علیه د اسماء الحسنی په تشریح کې لیکي چې د العفو معنی د سیئاتو محوه کونکی (یعني د گناهونو ختمونکی) او گناهونه معاف کونکی ، که څه هم د معنی او مفهوم په اعتبار د غفور سره سم دی مگر عفو تر غفور زیات بلیغ دی ، ځکه د غفران معنی ده ستر او کتمان او د غفار معنی به دا سي چې گناهونه پټونکی او حال دا چې د عفو مطلب دادی چې د گناهونو په کولو سره ختم کونکی ، که بنده هر څومره گناه کار وي نو د الله تعالی د شان عفو سره سم د هغه له خوا د معافی او بخښني امېد لرونکی سي ، ځکه ویل کیږي چې په هیڅ گناه سره دي د تحقیر او تذلیل سلوک نه کیږي ځکه دا لیري خبره نه ده چې الله تعالی هغه د شریعت د حدود او د دین د احکامو د پابندی په وجه و بخښي او د هغه گناهونه معاف کړي .

رد مکن بدراچه داني درازل نام او در نامه نیکان بود

وررود بر جای نیکان این گمان بر تو روز جزا تاوان بود

د دغه مبارک نامه د بنده څخه تقاضا داده چې د خلکو کوتاهې او خطاوي معاف کړي تر څو د الکاظمین الغیظ والعافین عن الناس په ډله کې داخل سي .

خاصیت : که یو څوک ډېر گناه کار وي نو هغه ته پکار ده چې دغه مبارک نوم خپل وظیفه وگرځوي انشاء الله تعالی ټول گناهونه به یې معاف سي .

الروف عليه : ډېر مهربان ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب هغه دی کوم چې د الرحیم په

تفصیل کی تہر سوی دی، ویل کیری چي د یو چا همسایہ ډېر خراب وو کله چي هغه مړ سو نو د هغه د جنازې لمونځ یې ادا نه کړ، وروسته هغه یو چا په خوب کي ولیدی او پوښتنه یې ځیني وکړه چي الله تعالی ستا سره څه چلن وکړ؟ هغه وویل زه الله تعالی و بخښلم مگر هغه سړي ته چي زما د جنازې لمونځ یې ادا نه کړی دا خامخا و وایه چي: لو اتم تملکون خزائن رحمت ربي اذا لامسکم خشیه الانفاق، که زما د رب د رحمتونو خزاني ستا په ملک کي وای نو تا به هغه د مصرف کېدو د بیري خامخا پتې کړي وای، یعنی دا د هغه د جنازې پر نه کولو باندي طعنه وه چي زما رب خو ډېر مهربان دی هغه زه و بخښلم که ستا وس وای نو معلومه نه وه چي زما سره به دي څه چلن کړی وای.

خاصیت: که څوک غواړي چي یو مظلوم د ظالم څخه وساتي نو هغه دي دغه مبارک نوم لس واره و وایي نو ظالم به د هغه سفارش قبول کړي او د خپل ظلم څخه به منع سي، که یو څوک پر دغه مبارک نامه باندي همبشتوب کوي نو د هغه زړه به نرم سي او ټول به د هغه دوستان سي.

مالک الملک ﷺ: د ټول جهان مالک، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب هغه دی کوم چي د الملک ﷺ په تفصیل کي تہر سوی دی.

شاذلي رحمہ اللہ فرمایي چي اې انسانه! پر یوه دروازه باندي ودریږي یعنی یوازي د الله تعالی دروازې ته راسه چي ستا لپاره ډېري دروازې خلاصي سي او یوازي د یوه پاچا یعنی الله تعالی په حضور کي خپل غاړه کېښته کړه چي ستا په مخکي ډېري غاړي کېښته سي، د الله تعالی ارشاد دی: وان من شیء الا عندنا خزائنه، داسي هیڅ شی نه سته چي د هغه زموږ سره خزاني نه وي.

خاصیت: کوم څوک چي پر دغه نامه باندي همبشتوب وکړي نو شتمن به سي او د هغه د دنیا او آخرت ټول کارونه او نېک مقصودونه به په خیر سي، د دې وروسته د ذوالجلال والاکرام ﷺ هم دغه خاصیت دی.

ذوالجلال والاکرام ﷺ: د بزرګۍ او بخښني خاوند، چا چي د الله تعالی جلال و پیژندی نو د هغه په دربار کي دي تامل اختیار کړي او چا چي د هغه اکرام و پیژندی نو د هغه شکر گزار دي سي نه خو دي د غیر الله پیروي کوي او نه دي د الله تعالی څخه پرته بل چا ته خپل حاجت بیانوي، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب دادی چي د خپل ذات او خپل نفس لپاره دي د بزرګۍ د ترلاسه کولو هڅه وکړي او د الله تعالی د بندګانو سره ښه چلن وکړي.

المقسط ﷺ: عدل کونکی، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصیب هغه دی کوم چي د العدل ﷺ په تفصیل کي بیان سوی دی.

خاصیت : څوک چي دغه مبارک نوم سل واره ووايي نو هغه به د شيطان د شر او وسوسې څخه خوندي وي او که يو څوک يې اووه سوه ۷۰۰ واره ووايي نو د هغه چي هر څه مقصد وي تر سره به سي .

الجامع ﷺ : په قيامت کي د خلکو جمع کونکی ، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چي هغه د علم په تر لاسه کولو او په هغه باندې عمل کولو ، د نفساني او جسماني کمالاتو جامع جوړ سي او د الله تعالی په ذات کي محويت ، استغراق او د الله تعالی د ذکر په ذريعه د زړه تسکين او د الله تعالی د صفاتو په ډول د صفات حميدي په سعادتونو ځان منور کړي .
 در جمعيت کوش تاهمه ذات شوي ترسم که پراگنده شوي مات شوي

خاصیت : د چا چي قريبان منتشر او پاشل سوي وي نو هغه دي د څانښت په وخت کي غسل وکړي او آسمان ته دي مخ پورته کړي او دغه مبارک نوم دي لس واره ووايي چي په هر وار ويلو سره يوه يوه گوته بندوي بيا دي ددې وروسته خپل دواړه لاسونه پر مخ راتېر کړي انشاء الله تعالی په لږ وخت کي به هغوی ټول سره يو ځای سي .
الغني ﷻ : د هر شي څخه بې پروا .

خاصیت : کوم څوک چي د حرص او طمع په مرض اخته وي نو هغه دي د خپل بدن پر هر اندام باندي په لاس اېښودو سره دغه مبارک نوم ووايي او لاس دي د هغه اندام د لوړې څخه لاندي ته راولي نو انشاء الله تعالی خلاصون به تر لاسه کړي او څوک چي دغه مبارک نوم هره ورځ اويا واره وائي نو د هغه په مال کي به برکت وي او هيڅکله به محتاج نه سي .

المغني ﷻ : چا ته چي وغواړي د هغه بې پروا کونکی ، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چي د الله تعالی پرته د نور هر چا څخه استغناء او بې پرواهي وکړي او د الله تعالی څخه پرته هيڅوک حاجت پوره کونکی ونه گڼي .

خاصیت : څوک چي پرله پسې تر لسو جمعو پوري دغه مبارک نوم په پابندي سره وائي په دې توگه چي د هري جمعې په ورځ يې زرواره ووايي نو د مخلوق څخه به بې پروا سي .

المانع ﷻ : خپل بندگان د دين او دنيا د هلاکت او تاوان څخه منع کونکی ، ددغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب دادی چي خپل نفس او طبيعت د نفساني خواهشاتو څخه په منع کولو سره خپل ځان د ديني او دنيوي هلاکت او تاوان څخه وساتي .

خاصیت : که د بڼخي او خاوند په مينځ کي تعلقات خراب وي نو بستري د تلو پر وخت دي دغه مبارک نوم شل واره ووايي الله تعالی به يې د غصې او تعلقاتو د خرابۍ څخه وساتي .

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمته الله عليه د اسماء حسنى په تشريح کي د المانع عليه السلام څخه مخکي المعطي عليه السلام هم نقل کړی دی او هغه ددغه دواړو نومو معناوي او وضاحت داسي کړی دی چي چاته وغواړي ورکوي يې او چاته چي نه وغواړي نه يې ورکوي، لا مانع لما اعطى ولا معطي لما منع، پوه سئ چاته چي هغه ورکول وغواړي نو هيڅوک يې منع کولای نه سي او چا ته چي يې نه ورکوي نو هغه ته هيڅوک ورکونکی نه سته، کله چي بنده په دې پوه سي چي الله تعالى ورکونکی او منع کونکی دی نو د هغه د ورکړي اميد لرونکی دي سي او د هغه د منع څخه دي وييريزي، پر بنده ددغه مبارک نامه تقاضا داده چي هغه د الله تعالى نیک بندگان او اړ کسان په خپل ورکړي سره ونازوي او فاسقانو او ظالمانو ته د ورکولو څخه منع سي، يا دا چي خپل زړه او روح ته د حضور او اطاعت انوار ورکړي او خپل نفس او طبيعت ته د خواهشاتو د هوس څخه منع کړي، د ابوهريره رضي الله عنه په روايت کي چي دلته ذکر سوي دي د المعطي ذکر نه دی راغلی، د ابوهريره رضي الله عنه ددغه روايت سره سم د منع وضاحت درد او هلاکت کيږي.

ددې وروسته حضرت شيخ رحمته الله عليه ددغه نامه (المعطي عليه السلام) خاصيت دا ليکلی دی چي کوم څوک دغه مبارک نوم خپل وظيفه وگرځوي او يا معطي السائلين ډېر ډېر وايي نو د چا څخه د سوال کولو به نه محتاج کيږي.

الضار عليه السلام : چاته چي وغواړي ضرر رسونکی.

النافع عليه السلام : چاته چي وغواړي گټه رسونکی.

قشيري رحمته الله عليه وايي چي په دغه مبارکو نومو کي دې ته اشاره ده چي تاوان او گټه او هر شی د الله تعالى په قضا او قدر سره دی کوم څوک چي د هغه د حکم يعني د هغه د قضا او قدر تابعدار سو نو هغه به د راحت او سکون ژوند تر لاسه کړي او کوم څوک چي د هغه تابعدار نه سو نو هغه به په آفت او مصيبت کي ولويږي، الله تعالى فرمايي :

من استسلم لقضائي وصبر على بلائي وشكر على نعمائي كان عبدي حقا ومن لم يستسلم لقضائي ولم يصبر على بلائي ولم يشكر على نعمائي فليطلب ربا سوائي.

ژباړه : چا چي زما قضا او قدر تسليم کړ زما پر مصيبت يې صبر وکړ او زما پر نعمتونو يې شکر ادا کړ هغه زما ريښتونی بنده دی او چا چي زما قضا او قدر تسليم نه کړ زما پر بلا يې صبر ونه کړ او زما د نعمتونو شکري يې ادا نه کړ نو هغه دي زما څخه پرته بل رب ولټوي.

حضرت شيخ رحمته الله عليه د اسماء حسنى په تشريح کي ددغه مبارکو نومانو په تفصيل کي ليکلي دي چي د خير او شر، گټي او تاوان يوازي الله تعالى مالک دی او د گرمۍ، يخ، درد،

تکلیف، ناروغی او پریشانی او شفاء ورکونکی هغه دی دا گمان دي هیڅکله نه کیږي چي دواء په خپله فائده رسوي او زهر په خپله څوک هلاکوي خوراک په خپله څوک مړوي او اوبه په خپله څوک اوبه کوي بلکه دا ټول اسباب عادي دي په دې معنی چي دا عادت قائم دی چي الله تعالی دغه اسباب جوړ کړي دي کوم چي پورتنی ذکر سوي شیان د هغه په واسطه سره پیدا کیږي که هغه وغواړي نو دغه شیان ددغه واسطو و اسبابو څخه پرته هم پیدا کولای سي او که وغواړي نو ددې سربېره چي دغه شیان پیدا نه کړي همداسي د عالم علویات او سفلیات ټول شیان او ټول اجزاء محضي د واسطې او اسبابو په درجه کي دي چي د الله تعالی د قدرت کامله په اثر کي دي او دغه ټولو شیانو په نسبت د قدرت اذلیه هغه دی کوم چي د لیکونکي په لاس کي د قلم وي نو بنده ته پکار دي چي ټول تاوانونه او ټولي فائدې د الله تعالی د حکم او قضاء فیصلې وگڼي عالم اسباب د هغه د قدرت اثر وگڼي او د حکم او قضاء په تابعدار کېدو سره خپل ټول کارونه هغه ته وسپاري چي د یو داسي ژوند حامل سي چي د مخلوق څخه محفوظ او مطمئن وي .

نقل سوي دي چي حضرت موسی عليه السلام د غابڼو د درد څخه په پریشانه کېدو سره د الله تعالی په دربار کي فریاد وکړ نو د هغه ځایه حکم وسو چي فلاني و ابنه په غابڼو پوري وموږه چي آرام درته حاصل سي ، موسی عليه السلام هغه و ابنه په غابڼو پوري وموږل نو آرام یې ترلاسه کړ ، څه وخت وروسته یې بیا په یو غابڼ کي درد پیدا سو نو هغه بیا هغه و ابنه استعمال کړل دا وار درد کمېدل خو پریږدي بلکه نور هم زیات سو ، د الله تعالی په دربار کي یې عرض وکړ چي ای الله ! دا خو هغه و ابنه دي د کوم چي د استعمال تا ما ته حکم کړی وو مگر اوس د هغه په استعمال سره درد نور هم زیات سوی دی ، د الله تعالی له خوا په عتاب سره ارشاد وسو چي هغه وارتا موږ ته توجه کړې وه او موږ شفاء درکړه او دا وارتا و ابنو ته توجه وکړه ځکه موږ درد اضافه کړی چي ته په دې پوه سې چي شفاء ورکونکی خو موږ یو نه و ابنه .

پر بنده باندي ددغه مبارکو نومانو تقاضا داده چي د امر الهي او حکم شریعت په ذریعه د دین د بنمنانو ته ضرر ورسوي او هغوی متنبه کړي او د الله تعالی بندگانو ته ځمکه ورسوي او د هغوی مرسته وکړي .

خاصیت : که یو چا ته یو حال او مقام حاصل وي نو هغه دي دغه مبارک نوم (الضار) د جمعې په شپه سل واره وایي نو الله تعالی به یې پر هغه مقام مستقیم کړي او هغه به د اهل قرب مرتبې ته ورسېږي ، که یو څوک په کبنتی کي سفر کوي نو هغه دي هره ورځ النافع عليه السلام یو ویشته واره

وايي انشاء الله تعالى هيڅ تاوان به ورته ونه رسيږي او د خپل هر کار په پيل کي دي النافع ﷺ يو څلوېښت واړه وايي نو د هغه ټول کار به د هغه د غوښتنې سره سم سرته ورسېږي .

النور ﷺ : آسمان په ستورو سره ، مخکې په انبياؤ او علماؤ سره او د مسلمانانو زړونه د معرفت او طاعت د نور په ذريعه روښانه کونکي ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب داد يچي هغه د ايمان او عرفان په نور سره خپل ذات روښانه او منور کړي .

خاصيت : کوم څوک چي د جمعې په شپه سورة نور او وه واړه او دغه مبارک نوم زړ واړه وايي نو الله تعالى به د هغه په زړه کي نورانيت پيدا کړي .

الهادي ﷺ : لارښوونکي ، هدايت کونکي ، د دغه مبارک نامه څخه د بنده نصيب داد يچي هغه د الله تعالى بندگانو ته د الله تعالى لار وښيي او دا خبره حضرت شيخ رحمه الله د اسماء حسنى په تشريح کي په وضاحت سره داسي بيان کړې ده چي د هدايت مطلب لارښودل او منزل مقصود ته رسول دي ، الله تعالى د ټولو کائناتو رهنما دی که څوک د دنيا پر لاره وي بيا هم رهنما دی او که څوک د آخرت پر لاره ځي نو بيا هم د هغه رهبر د هغه ذات الهي دی .

گر نه چراغ لطف توراه نمايد از کرم قافلهاى شب روان پي نبرد بمنزلى خلاصه دا چي د الله تعالى د هدايت د انواعو حد او شمېر نه سته ، الذي اعطى كل شئ خلقه ثم هدى ، هغه داسي ذات دی چي هر شي ته يې وجود ورکړ او بيا يې د هغه لارښوونه وکړه ، نو دا الله تعالى دی چي کوچني ته د نس څخه راوتلو سره د مورد تيانو څخه د شېدو څښلو لاره ښيي ، چيچي ته د هگۍ څخه د راوتلو او د دانې چن کولو لاره ښيي او د شاتو مچۍ ته د عجيب او غريب کور جوړولو لاره ښيي ، خلاصه دا چي د کائناتو يو يو فرد په خپله يوه يوه لمحې او خپل يو يو فعل کي د هغه د رهنمايي محتاج او احسان مند دی .

مگر تر ټولو افضل او عظيم الشان هدايت هغه لارښودل دي چي الله تعالى ته او د هغه دېدار ته يې ورسوي او د خواص په باطن کي د توفيق الهي او اسرار تحقيق هغه نور پيدا کوي چي د هدايت معرفت او د طاعت سبب جوړېږي .

په بندگانو کي دغه مبارک نوم (الهادي ﷺ) څخه تر ټولو زيات برخمن انبياء ، اولياء او علماء دي چي د الله تعالى مخلوق ته د صراط مستقيم لارښوونکي دي ، سيد الانبياء او ختم رسل سردار دو عالم ﷺ د دغه مبارک نامه حقيقي عکس دی چي په دغه دنيا کي د پوره انسانيت او پوره کائناتو تر ټولو لوی او تر ټولو لوړ مرتبه لارښوونکي او رهبر دی .

اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين .

ذوالنون مصري رحمته الله عليه فرمايي چي درې شيان داسي دي چي هغه د عارفينو په صفات عاليه کي شمېرل کيږي ۱: د غمجنو خلکو پراخۍ او فرحت ته راوستل، ۲: غافلينو ته د الله تعالی نعمتونه ور په يادول، ۳: د توحيد په ژبه سره مسلمانانو ته د حق لاره ښودل يعني د هغوی زړه د دنيا د توجه څخه دين ته او د معاش څخه معاد ته گرځول دي.

خاصيت: کوم څوک چي خپل لاس او مخ آسمان ته پورته کړي او دغه مبارک نوم ډېر ډېر وايي او بيا لاسونه پر خپل سترگو او مخ باندې راټېر کړي نو الله تعالی به هغه ته د اهل معرفت مرتبه ورکړي.

البدیع عليه السلام: عالم بېله د مثال څخه پيدا کونکی، ځيني حضرات فرمايي کوم څوک چي په قول او فعل کي پر خپل نفس باندې حاکم جوړوي هغه د حکمت خبري کوي يعني د هغه ذهن د هغه فکر د هغه ژبه د حکمت او شريعت په غالب کي ځای کيږي او کوم څوک چي په قول او فعل کي پر خپل نفس باندې خواهش امير جوړوي هغه د بدعت خبري کوي يعني د هغه ذهن، د هغه فکر او د هغه ژبه په بدعت کي وي.

قشيري رحمته الله عليه فرمايي چي زموږ د مذهب درې اصول دي: ۱: په اخلاقو او افعالو کي، په خوراک او څښاک کي چي حلال وي د نبي کریم عليه السلام پيروي کول، ۲: همېشه رښتيا ويل، ۳: په ټولو اعمالو کي نيت خاصول، او دا يې هم فرمايلي دي چي کوم څوک د بدعتي په باره کي نرمي کوي نو الله تعالی د هغه د اعمالو څخه د سنت خوږوالی ليري کوي او کوم څوک چي د بدعتي په لېدو سره ځاندي يعني د بدعتي سره د عزت او احترام معامله کوي نو الله تعالی د هغه د زړه څخه د ايمان نور سلبوي.

خاصيت: که يو څوک غمجن وي يا يو مشکل کار ورته مخ وي نو هغه دي يا بديع السموات والارض او يا زړه واره او د يوه قول سره سم زړه واره وايي انشاء الله غم به يې ليري سي او د هغه کار به پوره سي او که يو څوک اودس تازه کړي مخ پر قبله کېدو سره دغه مبارک نوم دومره وايي چي خوب ورسې نو د کوم شي د ليدو چي خواهش لري په خوب کي به يې وويني.

الباقی عليه السلام: همېشه باقي پاته کېدونکی.

خاصيت: څوک چي دغه مبارک نوم د جمعې په شپه سل واره وايي نو د هغه ټول نیک اعمال به قبول سي او هيڅ ناروغي او غم به يې نه په تکليف کوي.

الوارث عليه السلام: د کائناتو د فنا کېدو وروسته باقي پاته کېدونکی او د ټولو مخلوقاتو صاحب، لکه څرنگه چي ښودل سوه چي د وارث څخه مراد دادی چي د موجوداتو د فنا کېدو وروسته

پاته چي ټول املاک د خپلو مالکانو د فنا کېدو وروسته به هغه ته رجوع کوي مگر دا مطلب د وارث د ظاهري مفهوم په اعتبار دی ځکه نو په حقیقت کې خو د کائناتو د یوه یوه شي علی الاطلاق د ازل څخه تر ابدې پورې په ملکیت کې پرته د څه تبدیلی او تغیر هغه مالک دی، ټول ملک او ملکوت بېله شرکتې د بل د هغه لپاره دي او هغه د ټولو حقیقي مالک دی نو د بصیرت خاوندان دي همېشه دغه نداء: **لمن الملك اليوم لله الواحد القهار**، د هوش په غوږو سره اوري.

بنده ته پکار دي چي هغه د خپل مال او میراث په فکر کې نه ورسېږي بلکه په دې خبره دي پوه سي چي دا ټول په پرېښودو سره د دنیا څخه ځي ځکه ویل سوي دي چي: **موتوا قبل ان تموتوا**، د عارفانو شعار دی: **دل برین منزل فاني چه نهی رخت به بند**.

پر بنده باندي ددغه نامه تقاضا داده چي په دغه اعمالو کې خپل ژوند صرف کړي کوم چي د باقيات صالحات څخه دي لکه تعلیم او تعلم، صدقه جاريه او داسي نور او د دین علوم او معارف په پوره سعی او هڅه سره زیات ترزیات تر لاسه کړي چي په صحیح معنی کې د انبیاء وارث وگرځي.

خاصیت: کوم څوک چي د لمر ختلو په وخت کې دغه مبارک نوم سل واره وایي نو هغه ته به هیڅ غم او تکلیف نه رسیږي او کوم څوک چي دغه مبارک نوم ډېر وایي نو د هغه ټول کارونه به په ښه توګه سرته ورسېږي.

الرشید ﷺ: د عالم لارښوونکی، ځیني حضرات فرمایي خپل بنده ته د الله تعالی لارښوول دادې چي هغه د هغه نفس ته د خپل اطاعت او عبادت لار وښيي ددې علامه داده چي الله تعالی د هغه په ټولو کارو کې توکل او تفویض الهام فرمایي.

نقل سوي دي چي یوه ورځ ابراهیم بن ادهم رحمته الله علیه وېرې سو نو هغه یو سړي ته یو شی ورکړی چي د هغه سره موجود وو او هغه ته یې وویل چي دا د ځان سره کښېږده د خوراک انتظام وکړه هغه سړی چي د هغه شي سره د هغه ځای څخه ووتی نو ناڅاپه یو بل سړی ورسره یو ځای سو چي د یو غاتري سره روان وو او پر هغه غاتري باندي څلوېښت زره دیناره وه، ده د هغه سړي څخه د ابراهیم ابن ادهم رحمته الله علیه په باره کې پوښتنه وکړه او ورته یې وویل چي دا څلوېښت زره دیناره د ابراهیم میراث دی چي هغه ته د هغه د پلار د مال څخه رسیدلی دی، زه د هغه غلام یم ډیر میراث دغه مال مې د هغه په خدمت کې راوړی دی، ددې وروسته هغه سړي ابراهیم ته ورسیدی او څلوېښت زره دیناره یې هغه ته حواله کړه هغه ورته وویل که رښتیا وایې چي ته زما غلام یې او دا مال هم زما دی نو زه تا د الله تعالی د رضا لپاره ازادوم او دا څلوېښت زره دیناره

هم در بخشم بس اوس ته زما څخه ولاړ سه، کله چي هغه سپړي د هغه ځای څخه ولاړی نو ابراهيم وويل: اي پروردگاره! ما خو ستا په مخکي يوازي د دودۍ د خواهش اظهار کړی وو چي تاما ته دومره دينار راکړه نو قسم دی ستا په ذات اوس که ته ما د لوږي څخه وژنې نو ستا څخه به هيڅ نه وغواړم.

خاصيت: که يو څوک د خپل يو کار په باره کي يو فيصله کولای نه سي نو هغه دي د ماخستن د لمانځه او د خوب په مينځ کي دغه مبارک نوم زر واره ووايي په هغه کار کي چي کومه صحيح او گټوره خبره وي نو پر هغه به څرگنده سي او څوک چي دغه مبارک نوم همېشه وايي نو د هغه ټول کارونه به بېله هڅي او کونښنه پوره کيږي.

الصبور عَلَّاه: بردبار چي گناه کارو ته په عذاب ورکولو کي تلوار نه کوي، په لغت کي د صبر معنی ده تامل کول او صبور هغه چي د گناه کار په نېولو او هغوی ته په سزا ورکولو کي تلوار نه کوي، صبور د معنی او مفهوم په اعتبار حلیم ته نژدې دی مگر په دواړو کي فرق دادی چي صبور ددې خبري مشعر دادی چي که څه هم في الوقت بردباري وکړي مگر په آخرت کي يې نيسي او عذاب ورکوي، کله چي حلیم د بردبارۍ په مفهوم کي مطلق دی، ځيني حضرات وايي چي د صبور معنی ده بنده ته د هغه مصيبت او بلاء کي صبر ورکونکی، د شهواتو او خواهشاتو پر مخالفت کولو باندي صبر ورکونکی او د عبادت په ادا کولو کي پر مشقت باندي صبر ورکونکی هغه الله تعالی دی، ځکه هر بنده ته پکار دي چي هغه په هر مصيبت او آفت کي د الله تعالی څخه صبر وغواړي او د هغه د نافرمانۍ څخه ليري اوسي او ددغه مبارک نامه څخه د بنده تقاضا داده چي هغه په يو کار کي تلوار ونه کړي بلکه وقار، طمانيت او تمکين اختيار کړي او د هر تکليف او مصيبت څخه د الله تعالی پناه طلب کړي، ربنا افرغ علينا صبرا وثبت اقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين، يا ايها الذين آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلکم تفلحون.

په مشائخو کي د يو چا دا مقوله څومره عارفانه ده چي د صبر جام و څښنه که ووژل سي نو شهيد به سي او که ژوندی پاته سي نو سعيد به بلل کيږي.

خاصيت: که يو څوک په مصيبت، ناروغۍ او تکليف کي اخته وي نو دغه مبارک نوم ددې درې دېرش واره وايي انشاء الله تعالی اطمینان به تر لاسه کړي.

د دښمنانو د ژبي بندولو او ماتولو او د حاکمانو د راضي کولو او د خلکو په زړو کي د مقبوليت لپاره دي په نیمه شپه کي يا د غرمې پر وخت دغه مبارک نوم په پابندي سره ووايي.

په مشکوة شریف کې د ابوهریره رضی الله عنه په روایت کې چې د الله تعالی کوم نهه نیوي نومونه منقول دي د هغو وضاحت ختم سو، ملا علي قاري رحمه الله فرمایي چې په قرآن کریم او حدیثو کې د دغه نومو څخه پرته یو څو نور نومونه هم منقول دي چې په قرآن کریم کې دغه نومونه هم راغلي دي: الرب، الاکرام، الاعلی، الحافظ، الخالق، السائر، الستار، الشاکر، العادل، العلام، الغالب، الناظر، الفالق، القدير، القريب، القاهر، الکفیل، الکافي، المنیر، المحیط، الملک، المولی، النصیر، احکم الحاکمین، ارحم الراحمین، احسن الخالقین، ذو الفضل، ذو الطول، ذو القوة، ذو المعارج، ذو العرش، رفیع الدرجات، قابل التواب، الفعال لما یرید، مخرج المحي من الميت. او په حدیثو کې دغه نومونه هم راغلي دي:

الحنان، المنان، المغیث، او ددې څخه پرته نور نومونه په کتابو کې مثلاً په تورات وغیره کې نور هم یو څو نومونه نقل سوي دي.

اسم اعظم

﴿۲۱۸﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ

د حضرت بريدۀ رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د يو سړي څخه دا دعا کول واوريدل:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ

(اې الله زه ستا څخه غواړم په دې وسيلې سره چې ته اې الله! ستا څخه پرته بل د عبادت وړ

نسته او ته يوازي او بې پروايې نه ته د چا څخه پيدا يې

وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ فَقَالَ دَعَا اللَّهَ بِأَسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا

سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ. رواه الترمذي وابدؤد.

او نه تا څوک زېږولي دي، او نه څوک د هغه سيال سته) د دې په اوریدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل: دغه سړي په اسم اعظم سره دعاء غوښتي ده هغه اسم اعظم دی چې د هغه په ذریعه څه وغوښتل سي او کله دعاء وکړل سي نو هغه قبلېږي. ترمذي او ابدؤد.

تخريج: الترمذي في السنن ۴۸۱/۵، رقم: ۳۴۷۵، وابدؤد في السنن ۱۶۶/۲، رقم: ۱۴۹۳.

تشریح: صحیح خبره خو داده چې اسم اعظم د الله تعالی مبارکو نومو کې پټ دی او په تعین سره هیچا ته د هغه علم نه سته لکه ليله القدر، مگر جمهور علماء وايي چې اسم اعظم لفظ د الله

عَلَّاهُ دى او د قطب رباني سيد عبدالقادر جيلاني رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ په قول په دې شرط چي په ژبه سره کله لفظ د الله ادا سي نو په زړه کي هم د الله عَزَّوَجَلَّ څخه پرته بل څه نه وي يعني ددغه مبارک نوم تاثير هغه وخت وي کله چي د الله عَزَّوَجَلَّ د يادولو پر وخت زړه د غير الله څخه بالکل خالي وي .
د اسم اعظم په اړه د علماؤ نور قولونه هم سته چي د باب په پای کي نقل کيږي چي علماؤ په خپل رايه او تحقيق سره اسم اعظم ورته وييلي دي .

علماء کرامو په سوال او دعاء کي دا فرق نقل کړی دی چي د سوال معنى ده طلب کول لکه چي وويل سي : اللهم اعطني ، اې الله ! ما ته فلانى شى راکړې ، او ددې په جواب کي د الله تعالى ورکول وي او ددعاء معنى ده بلل لکه چي وويل سي يا الله ! او ددې په جواب کي د الله تعالى له خوا اجابت يعني قبولول وي لکه چي د الله تعالى د بنده په بللو و فرمايي : ليک عبدي .

﴿ ۲۱۸۲ ﴾ : وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه روايت دئ چي زه د رسول الله ﷺ سره ناست وم په

الْمَسْجِدِ وَرَجُلٌ يُصَلِّي فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

مسجد کي او يو سړي لمونځ کوی او دلمانځه وروسته يې دا دعاء وغوښتل : اې الله زه ستا څخه سوال کوم په دې وسيلې سره چي هر ډول تعريف تالره دئ ، ستا څخه پرته هيڅوک د عبادت وړ نسته ته

الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا حَيُّ يَا

دير مهرباني او احسان کونکی يې او د آسمانو او مځکي پيدا کونکی يې ، اې د بخښني او بزرگي خاونده ، اې ژونديه اې

قَيُّوْمُ أَسْأَلُكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ دَعَا اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ

خبر اخيستونکې ، زه ستا څخه غواړم ، ددې په اوریدو سره رسول الله ﷺ و فرمايل : دې سړي د الله عَزَّوَجَلَّ څخه په اسم اعظم سره دعاء غوښتي ده هغه اسم اعظم چي د هغه په ذريعه دعاء وسي

أَجَابَ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ . رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي وابن ماجه .

نو قبوله سي او که څه وغوښتل سي نو هغه ورکړل سي . ترمذي ، ابوداؤد ، نسائي او ابن ماجه .

تخریج: الترمذي في السنن ۵۱۴/۵، رقم: ۳۵۴۴، وابوداود في السنن ۱۶۷/۲، رقم: ۱۴۹۵، والنسائي ۵۲/۳، رقم: ۱۳۰۰، وابن ماجه ۱۲۶۸/۲، رقم: ۳۸۵۸.

﴿۲۱۸۳﴾: وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اسْمُ

د حضرت اسماء بنت يزيد (رض) ثخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

اللَّهُ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ { وَاللَّهُمَّ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ

اسم اعظم په دغه دوو آياتو کي دئ : { وَاللَّهُمَّ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ }،

الرَّحِيمُ } وَفَاتِحَةِ آلِ عِمْرَانَ { اَللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ } . رواه

الترمذي و ابوداؤد وابن ماجه والدارمي .

او د سورة آل عمران په پيل کي يعني : دغه آيت : { اَللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ } ، ترمذي ، ابوداؤد ابن ماجه او دارمي .

تخریج: الترمذي في السنن ۴۸۳/۵، رقم: ۳۴۷۸، وابوداود في السنن ۱۶۸/۲، رقم: ۱۴۹۶، وابن ماجه ۱۲۶۷/۲، رقم: ۳۸۵۵.

د یونس علیه السلام د دعاء برکت او تاثیر

﴿۲۱۸۳﴾: وَعَنْ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعْوَةُ ذِي

د حضرت سعد ؓ ثخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

النُّونِ إِذْ دَعَا رَبَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنْ

د حضرت یونس علیه السلام هغه دعاء چي د ماهي په نس کي يې د خپل پروردگار ثخه غوښتي وه دده : لا اله... من الظالمين، هيڅ د عبادت وړ نسته پرته ستا ثخه پاک يې ته اوزه

الظَّالِمِينَ لَمْ يَدْعُ بِهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُ . رواه احمد والترمذي

د ظالمانو ثخه وم ، کوم مسلمان چي د يو مطلب لپاره دغه دعاء وغواړي الله هغه قبلوي .

تخریج: الامام احمد في المسند ۱۷۰۱۱، والترمذي في السنن ۴۹۵۱۵، رقم: ۳۵۰۵.

تشریح: د حضرت یونس علیه السلام قصه په لنډه توګه داده چې الله تعالی هغه د نینوی ښار ته د هغوی د هدایت لپاره راوړلې هغوی ته یې د ایمان دعوت ورکړی مګر هغوی قبول نه کړ او د ایمان راوړلو څخه یې انکار وکړ الله تعالی حضرت یونس علیه السلام ته وحي راوړلې چې ته خپل قوم خبردار کړه چې د درو ورځو وروسته به پر تاسو عذاب راځي، حضرت یونس علیه السلام هغوی خبردار کړل او خپله د هغه ښار څخه ووتی، پر ټاکل سوي وخت باندي یوه توره وریځ څرګنده سوه او په نژدې کېدو سره پر هغه ښار باندي ودرېدل او د هغه څخه یو ډول دود پورته کول شروع سول، د ښار خلکو چې ولیدل چې عذاب نازلېږي نو هغوی ټول د خپل ښځو، اولادو او حیواناتو سره ځنګل ته ووتل او هلته د یو بل څخه په جلا کېدو په ژړا او زاری یې خپل او زونه پورته کړل او پر خپل کفر او گناهو باندي په توبه کولو سره یې ایمان راوړ او په زاری سره یې دغه کلمې ویلې: لا حي حین لا اله الا انت: یعنی اې ژوندی ذاته! د هغه وخت څخه چې هیڅوک ژوندی نه وو ستا څخه پرته بل معبود نه سته، ددې وروسته الله تعالی هغه عذاب چې پر دوی مسلط وو وګرځوی او څه وخت وروسته حضرت یونس علیه السلام هغه ښار ته راغلی چې وګوري د ښار او د ښار د اوسیدونکو څه حال سوی دی، هغه چې د لیري څخه ولیدل چې ښار هم هغسي آباد دی لکه څرنګه چې مخکي وو او د ښار اوسیدونکي ژوندي او سلامت دي، ددې په لېدو سره هغه ته ډېر شرم محسوس سو چې ما خو دوی ته ویلي وه چې درې ورځي وروسته به پر تاسو عذاب نازلېږي مګر د عذاب خو هیڅ نام او نښان نه سته، هغه ته ددې خبري علم نه وو چې عذاب خو نازل سوی وو مګر بیرته منع سو، په هر بحال په دې سوچ کولو سره چې په داسي صورت کي ښار ته تلل مناسب نه دي د هغه ځای څخه بېرته ولاړی او دریاب ته په رسېدو سره چې تر هغه واورې یوه کښتی تېاره وه په هغه کښتی کي کښېنستی، د هغه ناستي سره داسي محسوسه سوه لکه چې پر خپل ځای ودرېږي، ډېر کوښښ وکړل سو مګر کښتی د خپل ځای څخه نه ښورېدل.

خلکو وویل چې داسي معلومېږي په دغه کښتی کي یو داسي غلام ناست دی چې د خپل مالک څخه تښتېدلی دی ځکه دا کښتی نه روانېږي ددې په ویلو سره په کښتی کي ناست ټولو خلکو قرعه واچول، نو قرعه د یونس علیه السلام پر نوم راوختل،، یونس علیه السلام وویل: بېشکه زه تښتېدلی غلام یم، ددې وروسته هغه خپل ځان دریاب ته واچوی او یو ماهي د الله تعالی په حکم سره تېر کړ، الله تعالی ماهي ته حکم وکړ چې هغه په نس کي خوندي وساتي، یونس علیه السلام د ماهي په نس کي پروت وو او ماهی د نیل په دریاب، د فارس او د جله په دریاب کي ګرځوی او

يونس عليه السلام د الله تعالى په دربار کي دا ويل : لا اله الا انت سبحانک اني کنت من الظالمين، اي الله ! ته معبود او حاکم مطلق يې ستا ذات پاک دی او ما پر خان ظلم کړی دی، په دې توگه چي زه ستا د اجازې څخه پرته د خپل قوم څخه تنبېدلی يم، الله تعالى د هغه دعاء قبوله کړه او ماهي ته يې حکم وکړ چي هغه د نصيبين په ساحل کي چي د شام يو ښار دی د خپل نس څخه وغورځوي .

الْفَضْلُ الثَّالِثُ (درېم فصل)

د اسم اعظم تحقيق

﴿۲۱۸۵﴾: عن بريدة قال دخلت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم المسجد

د حضرت بريدة رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د ماخستن په وخت کي د نبي کریم صلي الله عليه وسلم سره مسجد ته ولاړم . (او وه مي ليدل چي)

عشاء فإذا رجل يقرأ ويرفع صوته فقلت : يا رسول الله أتقول هذا مُراء

يو سړی په لوړ آواز سره قرآن مجيد وايي، ما عرض وکړ اي د الله رسوله ! ايا دا سړی تاسو ریا کاریا منافق گڼي ؟

قال بل مؤمن منيب قال وأبو موسى الأشعري يقرأ ويرفع صوته فجعل

رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل : يا، بلکه مؤمن او د غفلت څخه د ذکر الهي په لوړ رجوع کونکی دی، بريدة رضي الله عنه وايي چي هغه سړی ابو موسى اشعري رضي الله عنه وو چي په لوړ آواز سره يې تلاوت کاوه،

رسول الله صلى الله عليه وسلم يتسمع لقراءته ثم جلس أبو موسى يدعو

رسول الله صلي الله عليه وسلم د هغه قرائت واوریدئ بيا ابو موسى رضي الله عنه د دعاء لپاره کښېنستی

فقال : اللهم إني أشهدك أنك أنت الله لا إله إلا أنت أحدا صمدا لم يلد

او دا دعاء يې پيل کړه : اللهم اني ... کفو احد، اي الله ! زه تا شاهد کوم يعنې د دې عقیده لرم چي ته الله يې ستا څخه پرته بل د عبادت وړ نسته نه د چا څخه پيدا سوی يې

ولم يولد ولم يكن له كفوا أحد فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لقد

او نه دي څوک زېږولی دی او نه دي څوک سيال سته، رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل :

سأل الله باسمه الذي إذا سئل به أعطى وإذا دعي به أجاب قلت يا رسول

الله ﷺ په هغه نامه سره سوال وکړ چې په هغه سره څه وغوښتل سي نو ورکول کيږي او هر کله چې ددې په ذريعه دعاء وغوښتل سي نو قبليږي، ما عرض وکړ اې د الله رسول له!

الله أخبره بها سمعت منك؟ قال نعم فأخبرته بقول رسول الله صلى الله

دا کومه خبره چې ما ستاسو څخه واوريډل ايا زه په دې ابو موسى رضي الله عنه خبر کړم، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هو، نو ما ابو موسى رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خبره باندې خبر کړ

عليه وسلم فقال لي: أنت اليوم لي أخ صديق حدثني بحديث رسول الله

صلى الله عليه وسلم. رواه رزين

ابو موسى رضي الله عنه راته وويل: نن ته زما رېښتونی وروړيې چې تازه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حديث څخه خبر کړم، رزين.

تخريج: رواه رزين.

تشریح: لکه څرنګه چې مخکې تېر سوي دي چې د اسم اعظم په باره کي د علماؤ مختلف قولونه دي، ځيني حضراتو الله ته اسم اعظم وييلي دي او ځيني علماء وايي چې بسم الله الرحمن الرحيم اسم اعظم دی، ځيني خلک لفظ د هو اسم اعظم بولي او ځيني حضرات: الهي القيوم ته او ځيني حضرات: مالک الملک، ځيني حضرات د توحيد کلمې ته او ځيني: الله الذي لا اله الا هو رب العرش العظيم، ته اسم اعظم وييلي دي.

د امام زين العابدين عليه السلام په باره کي نقل سوي دي چې هغه د الله تعالیٰ په دربار کي عرض وکړ چې ما ته اسم اعظم وښيه، نو هغه ته په خوب کي وښودل سوه چې هغه: لا اله الا الله - دی. ځيني علماء وايي چې اسم اعظم په اسماء حسنی کي پټ دی او ځيني حضرات وايي چې اللهم اسم اعظم دی.

د ځينو سلفو څخه نقل سوي دي چې کوم څوک اللهم ووايي نو هغه لکه د الله تعالیٰ په ټولو نومو چې دعاء وغوښتل، همدا سي قول د حسن بصري رحمه الله څخه هم منقول دی.

ځيني حضراتو الم اسم اعظم گرځولی دی او ځينو حضراتو لکه امام جعفر صادق عليه السلام وايي کوم څوک چې د اسماء حسنی څخه په يوه اسم سره الله تعالیٰ په داسي حضور او استغراق ياد

کڙي چي هغه وخت د هغه په باطن کي د هغه اسم څخه پرته پل هيچ شی نه وي نو هغه اسم اعظم دی او د هغه په ذریعه دعاء غوښتل دعاء قبلېږي .

ابو سلیمان دراني رحمه الله علیه وایي چي ما د یو شیخ کامل څخه پوښتنه وکړه چي اسم اعظم کوم یو دی؟ نو هغه پوښتنه را څخه وکړه چي ایا ته خپل زړه پېژنې؟ ما وویل هو، نو هغه وفرمایل کله چي ته دا ووينې چي ستا زړه الله تعالی ته متوجه او نرم سوی دی نو هغه وخت د الله تعالی څخه دعاء وغواړه او همدا اسم اعظم دی .

نقل سوي دي چي ابو الربيع رحمه الله علیه ته یو چا وویل چي ما ته د اسم اعظم په باره کي وښیاست؟ نو هغه ورته وفرمایل چي دا ولیکه : اطع يعطک، يعني د الله تعالی فرمانبرداري کوه هغه به ستا هر خواست قبلوي ، ددې څخه د هغه مراد دا وو چي د الله تعالی اطاعت او فرمانبرداري اسم اعظم دی ځکه چي ددې په وجه الله تعالی مهربانه وي او دعاء قبلوي او وه یې فرمایل چي د یو عارف : بسم الله الرحمن الرحيم ویل د کن په ډول دی يعني څرنگه چي الله تعالی ته په گڼ ویلو سره چي څه وغواړي نو همداسي د بنده لپاره بسم الله ده چي د کوم کار په شروع کي بسم الله وویل سي نو د هغه له برکته د هغه کار پوره کیږي .

ځيني محققين فرمایي چي دعاء د ټولو اقوالو مجموعه ده يعني د دين بزرگان چي کوم کوم نومو ته اسم اعظم ویلي دي هغه ټول په دعاء کي دي : اللهم اني اسئلك بان لك الحمد لا اله الا انت يا حنان يا منان يا بديع السموات والارض يا ذا الجلال والاكرام يا خير الوارثين يا ارحم الراحمين يا سميع الدعاء يا الله يا الله يا عالم يا سميع يا علیم يا حلیم يا مالک الملک يا مالک يا سلام يا حق يا قدیم يا قائم يا غني يا محيط يا حكيم يا علي يا قاهر يا رحمن يا رحيم يا سريع يا كريم يا مخفي يا معطي يا مانع يا محيي يا مقسط يا حي يا قيوم يا احمد يا حمدا يا رب يا رب يا رب يا رب يا وهاب يا غفار يا قريب يا لا اله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين انت حسبي ونعم الوكيل .

په پورتنۍ دعاء کي چي کوم اسماء ذکر سوي دي هغه ټول اسم اعظم دي .

=====

بَابُ ثَوَابِ التَّسْبِيحِ وَالتَّحْمِيدِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ

(د تسبیح، تحمید، تهلیل او تکبیر ویلو ثواب)

د تسبیح څخه مراد سبحان الله ویل، د تحمید څخه مراد الحمد لله ویل، د تهلیل څخه مراد لا اله الا الله ویل او د تکبیر څخه مراد الله اکبر ویل دي.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

تر ټولو غوره کلام

﴿٢١٨٦﴾: عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سمرة بن جندب رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل:

أَفْضَلُ الْكَلَامِ أَرْبَعُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَفِي

د انسان غوره خبري څلور دي: (يعني): سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ. او په يوه

اروايه أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ

أَكْبَرُ لَا يَضُرُّكَ بِأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ. رواه مسلم

روایت کي دا الفاظ دي چې د الله په نزد غوره خبري څلور دي: سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

وَاللَّهُ أَكْبَرُ. په دغه خبرو کي چې د کوم يوه څخه پیل کوئ نو پروا نسته. مسلم.

تخريج: مسلم في الصحيح ١٦٨٥١٣، رقم: ١٢-٢١٣٧.

تشریح: تر ټولو غوره کلام څلور دي، ددې څخه مراد دادی چې د الله تعالی د کلام څخه

وروسته د انسان په کلام کي دغه څلور کلمې تر ټولو غوره دي، په دغه وضاحت او ترجمه کي د

انسان قيد ځکه لگول سويدي چې څلورمه کلمه يعني الله اکبر په قرآن کریم کي نه سته او دا

څرگنده خبره ده چې کوم جز په قرآن کریم نه وي هغه د هغه شي څخه غوره نه دی کوم چې په قرآن

کریم کي دی يعني په يو بل حديث کي داسي دي: افضل الكلام بعد القرآن وهي من القرآن:

يعني د قرآن کریم څخه وروسته غوره کلمې دي او دا کلمې هم د قرآن دي.

ددې څخه معلومېږي چي د کلام څخه په انساني کلام سره کلام الله هم مراد دی يعني دغه څلور کلمې د الله تعالی په ټول کلام کي غوره کلمې دي، په دې صورت کي به ویل کیږي چي په دې کي اول الذکر درې کلمې خو بعینه په قرآن کریم کي موجود دي او څلورمه کلمه که څه هم بعینه په قرآن کریم کي موجود نه ده مگر په دغه آیت: وکبره تکبیرا - کي د معنی په لحاظ یقیناً موجود ده.

دلته دا خبره په ذهن کي کښېنول پکار دي چي دغه څلور کلمې که څه هم غوره دي مگر د حدیث څخه چي ذکر د یو حال یا وخت سره متعلق ثابت دی په دې حالت یا وخت کي په ذکر کي بوخت کېدل د تسبیح و غیره څخه غوره دي.

د دوهم روایت د آخري لفظ مطلب دادی چي ددغه څلورو کلمو د ویلو په وخت کي مذکوره ترتیب ضروري نه دی که مخکي سبحان الله وویل سي او که الحمد لله مخکي وویل يا لا اله الا الله يا الله اکبر مخکي وویل سي، په دې کي څه پروا نه سته بیا هم طیبی رحمۃ الله علیه فرمایي چي دغه څلور کلمې په مذکوره ترتیب سره ویل غوره دي او بېله ترتیبه ویل جائز دي.

د تسبیح، تهلیل او تحمید فضیلت

﴿۲۱۸۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنْ أَقُولَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ. رواه مسلم

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله فرمایل: سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ. ویل زما په نزد د دنیا او د دنیا د ټولو شیانو څخه غوره دي. مسلم

تخریج: مسلم فی الصحيح ۲۰۷۲۱۴، رقم: ۳۲-۲۱۹۵.

﴿۲۱۸۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ. متفق عليه

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله فرمایل: څوک چي سبحان الله و بحمده په ورځ کي سل واره ووايي د هغه گناهونه رږیږي که څه هم د دریاب د څک په اندازه

وي . بخاري او مسلم

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۲۰۶۱۱، رقم: ۶۴۰۵، و مسلم في الصحيح ۲۰۷۱۴.**تشریح:** علامه طيبي رحمۃ اللہ علیہ فرمايی کہ سل وارہ و غوار ي نو پہ خو وارہ دي يې و وایي کہ د ورځي په اولہ برخه کي وي او کہ په آخره برخه کي وي د وارہ ډوله صحيح ده مگر افضل داده چي د ورځي په لومړنۍ برخه کي په يو وار وويل سي .**﴿۲۱۸۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ**د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي سهار**وَحِينَ يُمَسِّي سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً مَرَّةً لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ**

او ماښام سل سل وارہ سبحان الله و بحمده و وایي نو د قیامت په ورځ به د هغه تر عمل هيڅ يو

بِأَفْضَلٍ مِّمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ . متفق عليه .

غوره عمل نه وي مگر هغه څوک چي هغه دده په ډول یا ترده زیات دا کلمات ويلي وي . بخاري او مسلم

تخریج: لم نجده عند البخاري و مسلم في الصحيح ۲۰۷۱۴، رقم: ۲۹-۲۶۹۲.**تشریح:** دلته يو اشکال پيدا کيږي چي د حديث د ظاهري عبارت څخه دا مفهوم اخستل کيږي چي کوم څوک د اول سړی په ډول وويل يعني هغه د اول په ډول يې سهار او ماښام سل وارہ سبحان الله و بحمده وويل نو هغه به د قیامت په ورځ د هغه د عمل څخه غوره راوړي کوم چي دغه اول سړي راوړی دی، حالانکه داسي نه ده بلکه دوهم سړی که د اول سړي په ډول سبحان الله و بحمده سهار او ماښام سل سل وارہ و وایي نو هغه به د قیامت په ورځ د اول سړي په ډول عمل سره حاضر سي نه دا چي د هغه به افضل عمل راوړي .

ددغه اشکال جواب دادی چي د حديث عبارت د حقيقت او معنی په اعتبار داسي دی که د قیامت په ورځ يو سړی د هغه عمل په اندازه يو عمل نه راوړي کوم چي دغه سړي راوړی دی او نه د هغه د عمل څخه غوره يو عمل راوړي پرته د هغه سړي څخه چي هغه د هغه په ډول سبحان الله و بحمده سهار او ماښام سل سل وارہ څخه زیات و وایي نو هغه د اول سړي څخه غوره عمل راوړي . یا داسي ويل کيږي چي مثل ما قال او زاد عليه کي د معنی په اعتبار د (و) پر ځای استعمال سوی دی .

﴿۲۱۹۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ . متفق عليه

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : دوي داسي كلمې دي چې په ژبه ويلو سره اسانه دي مگر د اعمالو په تله كي درنې او د خداي په نزد ډيري خوبسي دي او هغه دادي : سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ . بخاري او مسلم.

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۵۶۶۱۱، رقم: ۶۶۸۲، ومسلم في الصحيح ۲۰۷۲۱۴، رقم: ۲۶۹۴-۳۱.

﴿۲۱۹۱﴾: وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه څخه روايت دئ چې مود د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ناست وو چې

وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيْعِزُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكْسِبَ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ فَسَأَلَهُ سَائِلٌ

رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : ايا په تاسو كي څوك دا توان لري چې هره ورځ زړنيكي تر لاسه كړي ، كوم خلك چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كي ناست وه په هغو كي يو كس پوښتنه وكړه

مِنْ جُلَسَائِهِ كَيْفَ يَكْسِبُ أَحَدُنَا أَلْفَ حَسَنَةٍ قَالَ يُسَبِّحُ مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ

په مود يو څوك هره ورځ زړنيكي څنگه تر لاسه كولاى سي ؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل : سل واړه دي سبحان الله وايو

فَيُكْتَبُ لَهُ أَلْفُ حَسَنَةٍ أَوْ يَحْطُّ عَنْهُ أَلْفُ خَطِيئَةٍ . رواه مسلم وفي كتابه في

ودده لپاره به زړنيكي وليكل سي يا زر گناهونه به يې ځيني ليري سي ، مسلم ، د مسلم په ټولو

جمع الروايات عن موسى الجهني او يحط قال ابوبكر البرقاني و رواه شعبة و

بوعوانة ويحيى بن سعيد القطان عن موسى فقالوا ويحط بغير الف هكذا في

کتاب الحمیدی .

روایاتو کي د موسی جهني څخه (او یحط) لفظ راغلي دی او برقاني ویلي دي چي شعبه ابو عوانه، یحیی بن سعید قطان د موسی جهني څخه پرته (الف) روایت کړی دی یعنی په هغه کي (و یحط) لفظ دی د حمیدي په کتاب کي هم داسي دي .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۲۰۷۳/۴، رقم: ۳۷-۲۶۹۸، و مسند الحمیدی ۴۳/۱، رقم: ۸۰

تشریح: د: او یحط - سره سم خو د حدیث مفهوم دادی چي په دواړو کي یوه خبره وي یا خو زر نیکی لیري کیږي حال دا چي د ویحط په صورت کي به معنی دا وي چي زر نیکی هم لیکل کیږي او زر گناهونه هم لیري کیږي .

د ترمذي، نسائي او ابن حبان په روایتو کي هم ددې مفهوم تائید کیږي ځکه چي په دې کي لفظ د ویحط راغلی دی لهذا په ظاهره باندي په دواړو روایاتو کي منافات معلومیږي، مگر که چیري په ذهن کي دا خبره وي چي کله کله و د معنی په اعتبار د او پر ځای هم استعمالیږي نو بیا اختلاف نه معلومیږي او د دواړو روایتو مفهوم یو کیږي په دې صورت کي به ددې معنی دا وي چي کوم چا تسبیح وویل د هغه لپاره زر نیکی لیکل کیږي که د هغه پر ذمه یو گناه نه وي یا د هغه زر گناوي لیري کیږي که د هغه پر ذمه گناه وي .

غوره کلام تسبیح او تحمید...

﴿۲۱۹۲﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ الْكَلَامِ أَفْضَلُ قَالَ مَا أَصْطَفَى اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ . رواه مسلم

د حضرت ابو ذر رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه پوښتنه و سول چي کوم کلام غوره دی؟ رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: هغه کلام چي الله تعالی د خپلو ملائکو لپاره ټاکلی دی یعنی (سبحان الله و بحمده) مسلم

تخریج: مسلم فی الصحيح ۲۰۹۳/۴، رقم: ۸۴-۲۷۳۱.

تشریح: چن کړي دي، مطلب دا چي الله تعالی د ذکر څخه دغه کلمې د خپلو ملائکو لپاره چن کړي دي او ددغه کلمې د زیات فضیلت په وجه هغوی ته حکم ورکړل سوی دی چي هغوی دي همپشه وایي: سبحان الله و بحمده، د څلورو کلمو یعنی سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر اختیار دی ځکه په تشریح کي د شرک نفي هم کیږي چي د تهلیل حاصل دی او ددې

څخه د الله اکبر يعني الله پاک ډېر لوی کېدل هم ثابتېږي .
په ذکر کي د کيفيت اعتبار

﴿۲۱۹۳﴾: وَعَنْ جُوَيْرِيَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا

د حضرت جویریة (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ زما څخه ولاړی

بُكْرَةً حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ وَهِيَ فِي مَسْجِدِهَا ثُمَّ رَجَعَ بَعْدَ أَنْ أَضْحَى وَهِيَ

د سهار د لمانځه په وخت کي او هغه (بي بي جویریة) پر خپله مصلای ناسته وه ، بیا رسول الله ﷺ د څانښت په وخت کي بیرته راغلی او هغه بي بي

جَالِسَةً قَالَتْ مَا زِلْتُ عَلَى الْحَالِ الَّتِي فَارَقْتُكَ عَلَيْهَا قَالَتْ نَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ

پر خپله مصلی ناسته وه ، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ایا په کوم حال کي چي زه در څخه تللی وم د هغه وخت څخه ته ناسته یې ؟ هغې وویل هو ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل :

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكَ أَرْبَعُ كَلِمَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَوْ وُزِنَتْ بِهَا

ما ستا د تلو وروسته درې واړه څلور داسي کلمې ويلي دي که هغه ستا د هغه شي سره چي د وخت د پيل څخه تر اوسه پوري ويل سوي دي وزن کړل سي

قُلْتُ مُنْذُ الْيَوْمِ لَوْزَنْتُهُنَّ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ

وَزَنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ . رواه مسلم

نو دا څلور کلمې به زیاتي درنې سي ، (يعني ددې ثواب به ستا د ټوله وخت تر ثواب زیات وي) هغه څلور کلمې دادي : سبحان الله .. و مداد کلماته ، زه د الله پاکي بیانوم ، د هغه تعریف کوم د هغه د مخلوقات د شمیر په اندازه د هغه د مرضي سره سم او د عرش د وزن سره سم او د هغه د کلماتو د رنگ په شان . مسلم .

تخریج : مسلم فی الصحيح ۲۰۹۰۸۴ ، رقم ۷۹۰۱ - ۲۷۲۶ .

تشریح : او د هغه د کلمو په ډول : دلته د کلمو څخه مراد یا خو د هغه کتابونه او د هغه صحیفې دي یا د هغه اسماء دي همدارنگه د هغه صفات یا د هغه او امر هم مراد کېدای سي .

دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي په ذکر کي د کيفيت اعتبار وي نه د کميت، يعني هغه تسبيحات وغيره چي د هغه مضامين اعلى او ډېر ښه وي او هغه د زړه په حضور او اخلاص سره ويل کيږي که څه هم کم وي مگر د دغه تسبيحاتو د مضامينو څخه افضل دي کوم چي داسي نه وي او د هغه د ويلو په وخت کي د زړه حضور او اخلاص دولت تر لاسه وي که څه هم هغه هر څومره زيات وي، پر دې باندې په قياس کولو سره پوهېدای سو چي غور او فکر او حضور او اخلاص سره د قرآن کریم تلاوت او قرائت که څه هم يو آيت وي د هغه قرائت او تلاوت څخه غوره دی کوم چي د دغه شيانو څخه خالي وي او که څه هم هغه ډېر زيات وي.

د شيطان څخه د پناه طريقه

﴿۲۱۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

دا کلمې (لا اله الا الله وحده لا شريک له له الملك وله الحمد وهو على کل شئ قدير) د الله څخه پرته بل د عبادت وړ نسته هغه يوازي دئ هيڅوک د هغه شريک نسته، ملک او پاچاهي د هغه ده او هر څه د تعريف هغه لره دئ او هغه په هره خبره خبردار دئ

فِي يَوْمٍ مِائَةً مَرَّةً كَانَتْ لَهُ عَدَلٌ عَشْرٍ رِقَابٍ وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةٍ وَمُحِيتُ

په ورځ کي سل واره ووايي هغه ته به د لسو غلامانو د آزادولو ثواب تر لاسه کيږي او سل نیکۍ به د هغه په اعمال نامه کي ليکل کيږي او ليري به سي

عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمَسِّيَ وَلَمْ

د هغه سل گناهونه او هغه به په هغه ورځ تر ماښام پوري د شيطان څخه خوندي وي او (د قيامت په ورځ) به هيڅوک تر هغه د غوره عمل سره نه راځي

يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا رَجُلٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْهُ. متفق عليه

پرته د هغه سړي څخه چي هغه هم دا کلمات تر ده زيات ويلي وي. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۲۰۱/۱۱، رقم: ۶۴۰۳، ومسلم في الصحيح ۲۰۷۱/۴، رقم: ۲۶۹۱-۲۸

تشریح: په څرگنده خو دا معلومیږي چې یو څوک دغه کلمې د مابنام په وخت کې ووايي نو هغه ته به تر سهار پوري د شیطان څخه پناه تر لاسه کیږي، نو کېدای سي چې دا خبره راوي د اختصار په توګه پرې اېښې وي یاد اچي خپله نبي کریم ﷺ نه وي بیان کړې ځکه چې د حدیث ظاهري مفهوم څخه دا خبره په خپله څرګندیږي.

امام نووي رحمه الله فرمایي په حدیث کې چې کوم فضیلت او ثواب بیان سوی دی دا په هغه صورت کې دی کله چې یو سړی دغه کلمې سل واره ووايي او کوم څوک چې دغه کلمې څومره زیاتې وایي هغومره زیات اجر او ثواب به تر لاسه کوي، او بیا دا چې دغه کلمې که په مختلفو وختو کې سل واره ووايي او که په یوه وخت کې یې پر یوه ځای سل واره ووايي په دواړو صورتو کې مذکوره ثواب حاصلیږي مګر غوره دادی چې دغه کلمات په یو وار سل واره او د ورځې په شروع کې وویل سي چې پوره ورځ د شیطان څخه پناه حاصله وي.

لا حول ولا قوة الا بالله د جنت خزانه ده

﴿۲۱۹۵﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو موسی اشعري رحمه الله څخه روایت دی چې موږ د رسول الله ﷺ سره په سفر کې وو

فِي سَفَرٍ فَجَعَلَ النَّاسُ يَجْهَرُونَ بِالتَّكْبِيرِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

چې خلکو په لوړ آواز سره الله اکبر ویل پیل کړل، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل:

أَيُّهَا النَّاسُ ارْزِعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا إِنَّكُمْ تَدْعُونَ

خلکو پر ځان رحم وکړئ تاسو یو کون او غائب نه رابولئ، بلکه هغه ذات یادوئ چې

سَمِيعًا بَصِيرًا وَهُوَ مَعَكُمْ وَالَّذِي تَدْعُونَ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ

سمیع او بصیر دی یعنې هر شي او خبره اوریدونکی او لیدونکی دی او هغه هر وخت ستاسو

سره دی او تاسو چې څوک یادوئ هغه د سپرلۍ تر غاړې

رَاحِلَتِهِ قَالَ أَبُو مُوسَى وَأَنَا خَلْفُهُ أَقُولُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فِي نَفْسِي

هم نژدې دی، ابو موسی وایي: زه د رسول الله ﷺ په سپرلۍ پسې روان وم او په زړه کې مې

ویل: لا حول ولا قوة الا بالله، چې رسول الله ﷺ راته وفرمایل:

فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ فَقُلْتُ بَلَى يَا

ای ابو موسی ! زه تاته د جنت د خزانو څخه یوه خزانه ونه ښیم ؟ ما عرض وکړ هو ، ای دالله
رسوله ! خامخایې راوښیه ،

رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ . متفق عليه .

نو رسول الله ﷺ راته وفرمايل : هغه خزانه : لاحول ولا قوه الا بالله . ده . بخاري او مسلم .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۱۸۷/۱۱ ، رقم : ۶۳۸۴ ، و مسلم في الصحيح ۲۰۷۶۱۴ ، رقم : ۲۷۰۴ - ۴۴ .

تشریح : په زوره تکبير ويل شروع کول : ددې مطلب دادی چي پر يو لوړ مخای باندي په ختلو
سره چي کوم تکبير ويل سنت دي هغه به صحابه کرامو په لوړ آواز سره شروع کړل ، او يا د
تکبير څخه ذکر هم مراد کېدای سي د هغه مطلب دادی چي دلته صحابه کرامو په لوړ آواز ذکر
کول شروع کړي وه .

ددغه حديث په پای کي : لاحول ولا قوه الا بالله - ته خزانه ځکه ويل سوي دي چي د هغه
ويونکي ته ډېر زيات ثواب تر لاسه کيږي او هغه ددې په برکتونو داسي نازول کيږي لکه څرنگه
چي د دنيوي خزانې څخه بلکه ددغه نعمتونو په مخکي د دنيا لويه خزانه هم هيڅ حيثيت نه
لري . د لاحول په باره کي مشائخو ليکلي دي چي په دغه ذکر سره په اعمالو کي څومره زياته
مرسته کيږي او په دې سره څومره زيات برکت حاصيږي دومره مرسته او برکت په بل هيڅ ذکر
سره نه حاصليږي ، دوې کلمې دادي د گناه څخه د ساتني طاقت او د الله تعالی د عبادت کولو
قوت د الله تعالی له خوا ورکول کيږي .

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د تسبیح او تحمید ثمره

﴿۲۱۹۶﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ

سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ . رواه الترمذي

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : چا چي سبحان الله و بحمده

وویل د هغه لپاره په جنت کې د خرما یوه درخته لگول کېږي. ترمذي

تخریج: الترمذي في السنن ۴۷۷/۵، رقم: ۳۴۶۴.

تشریح: د خرما درخته ځکه خاص سوې ده چې نه یوازي دا چې د خرما درخته ډېره ګټه ورکونکې ده بلکه ددې میوه هم ډېره ښه او خوندوره ده.

هر سهار د ملائکو له خوا د تسبیح اواز

﴿۲۱۹۷﴾: وَعَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ صَبَاحٍ

يُصْبِحُ الْعِبَادَ فِيهِ إِلَّا وَمُنَادٍ يُنَادِي سَبِّحُوا الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ. رواه الترمذي

د حضرت زبیر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: هر ورځ سهار وختي یو اعلان کونکی اعلان کوي چې د پاچا او پاک ذات پاکي بیان کړی. ترمذي

تخریج: الترمذي في السنن ۵۲۶/۵، رقم: ۳۵۶۹.

تشریح: یعني هر ورځ سهار وختي یوه ملائکه په لوړ آواز سره انسانانو ته تاکید کوي چې هغوی دا ووايي: سبحان الملك القدوس، یاداسي ووايي: سبح القدوس رب الملائكة والروح. یا ددې معنی داده چې هر ورځ سهار وخت کې یوه ملائکه خلک خبردار کوي چې هغوی ددې خبري یقین او اعتبار ولري چې د هغوی رب د ټولو عیبو او نقصاناتو څخه پاک دی

غوره ذکر لا اله الا الله

﴿۲۱۹۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْضَلُ الذِّكْرِ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ. رواه الترمذي وابن ماجه.

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: غوره ذکر: لا اله الا الله، دئ او غوره دعاء الحمد لله ده. ترمذي او ابن ماجه

تخریج: الترمذي في السنن ۴۳۱/۵، رقم: ۳۳۸۳، وابن ماجه في السنن ۱۲۴۹/۲، رقم: ۳۸۰۰.

تشریح: لا اله الا الله - دا ځکه تر ټولو افضل ذکر دی چې د اسلام او ایمان د ټول وجود بنسټ په دې کې دی ددې څخه پرته نه ایمان صحیح کېږي او نه ددې څخه پرته څوک مسلمان کېدای سي، ځیني محققین فرمایي چې په ټولو اذکارو کې دغه کلمه تر ټولو غوره په دې وجه ده چې د ذاکر باطن د خرابو اوصافو څخه چې د انسان د باطن معبود وي پاکولو کې دې کلمې ته ډېر

عجیب او عظیم تاثیر حاصل دی، د الله تعالی ارشاد دی: افرایت من اتخذ الهه هواه: ایا تاسو هغه سړی ولیدئ چې هغه خپل نفساني خواهشات خپل معبود ګرځولي دي، څوک چې د لا اله الا الله ذکر کوي نو د لا اله په ذریعه د ټولو معبودانو څخه نفی کیږي او د الا الله په ذریعه یوازې د یوه معبود حقیقي معنی الله ﷻ اقرار کیږي بیا چې د ژبي څخه دغه کلمه وځي نو د هغه تاثیر د ظاهري ژبي سره د زړه خوا ته رجوع کوي او د هغه نتیجه دا سي چې د ژبي څخه د ټولو باطلو معبودانو نفی او د یوه حقیقي معبود اقرار او یقین حاصلیږي چې د هغه زړه او باطن ځلانده او منور کولو سره ټول باطني اوصاف پاکوي، او په پای کې دغه تاثیر د هغه پر ظاهري اندامو باندې غالب کیږي او د هغه ظاهري اندامو څخه هغه اعمال او افعال صادرېږي کوم چې د هغه اقرار او اعتقاد عین تقاضا ده

الحمد لله - ته ځکه دعاء ویل سوي دي چې د کریم تعریف د دعاء او سوال په ټولۍ کې راځي او دې ته افضل ځکه ویل سوي دي چې د منعم حقیقي معنی د الله تعالی د حمد او شکر په معنی کې دي او ظاهره ده چې شکر په نعمت او برکت کې د زیاتوب موجب دی لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: لئن شکرتم لازیدنکم، که تاسو شکر ادا کړي نو زه به زیات نعمت درکړم.

د الله ﷻ تعریف د الله ﷻ شکر دی

﴿۲۱۹۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بِالْحَمْدِ رَأْسُ الشُّكْرِ مَا شَكَرَ اللَّهُ عَبْدٌ لَّا يَحْمَدُهُ.

حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایي: د الله تعالی تعریف د شکر بنسټ دی او کوم بنده چې د الله تعالی تعریف ونه کړي هغه شکر ادا نه کړي. بیهقي.

تخریج: البیهقي فی شعب الایمان ۹۶۱۴-۹۷، رقم: ۴۳۹۵.

تشریح: حمد یعنی د الله تعالی تعریف په ژبه سره کیږي او شکر په ژبي، زړه او اندامو سره کیږي نو د الله تعالی تعریف د الله تعالی د شکر یو بڼاخ دی، حمد د شکر سره ځکه ذکر سوی دی چې هغه د ژبي فعل دی او د الله تعالی نعمت او د هغه تعریف په ژبه سره بڼه بیانېږي او بیا دا چې ژبه د ټولو اندامو نائب ده ځکه حمد هم لکه چې اجمالا شکر دی او د مفصل شکر جزاء اعظم دی ځکه ویل سوي دي چې کوم بنده د الله تعالی حمد ونه کړي هغه د الله تعالی شکر هم

ادا نه کړ په دې خبره کي دې ته اشاره ده چي سړي ته پکار دي چي د خپل باطن په پاکی سره د خپل ظاهري احوالو ساتنه هم وکړي .

په خوشحالي او مصيبت دواړو وختو کي د الله ﷻ تعريف

﴿۲۲۰۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلُ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : تر ټولو وړاندي

مَنْ يُدْعَى إِلَى الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يَحْمَدُونَ اللَّهَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ .

رواهما البيهقي في شعب الإيمان

د قيامت په ورځ چي کوم خلک د جنت په لور بلل کيږي هغه به هغه خلک وي چي هغوی په خوشحالي راحت او تکليف و غم دواړو حالاتو کي د الله تعالی تعريف کړی وي . بیهقي .

تخریج : البيهقي في شعب الإيمان : ۱۱۵/۴ ، رقم : ۴۴۸۳ .

د لا اله الا الله عظمت

﴿۲۲۰۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو سعيد خدری رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا رَبِّ عَلِّمْنِي شَيْئًا أَذْكُرُكَ بِهِ وَأَدْعُوكَ بِهِ فَقَالَ يَا

حضرت موسی علیه السلام الله تعالی ته عرض وکړ : ای زما پروردگاره ! ما ته یو داسي شی وښه چي زه د هغه په ذریعه تا یادوم ، یا د هغه په ذریعه ستا څخه دعاء غواړم ، الله تعالی وفرمايل :

مُوسَى قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَالَ يَا رَبِّ كُلُّ عِبَادِكَ يَقُولُ هَذَا إِنَّمَا أُرِيدُ شَيْئًا

ای موسی ! ته دا وایه : لا اله الا الله ، حضرت موسی علیه السلام عرض وکړ ای پروردگاره ! دا خو ستا هر بنده وایي زه خو یو خاص شی غواړم چي زما لپاره خاص وي ،

تَخْصُنِي بِهِ قَالَ يَا مُوسَى لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ وَغَايِرَهُنَّ غَيْرِي وَالْأَرْضَ

الله تعالی ورته وفرمايل : ای موسی ! که اووه آسمانونه او د هغو ټوله ابادي پرته زما څخه ، او

اووه مخکە پە یوه پله کي کنبهنبودل سي

السَّبْعَ وَضَعْنَ فِي كَفَّةٍ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كَفَّةٍ لَمَّالَتْ بِهِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه

في شرح السنة

او په بله پله کي لاله الا الله کنبهنبودل سي نو د لاله الا الله پله به تر دې ټولو شيانو درنه سي .
شرح السنة.

تخريج : البغوي في شرح السنة ٥٤١٥ - ٥٥ ، رقم : ١٢٧٣.

تشریح : که دا اشکال پیدا سي چي حضرت موسی عليه السلام خود داسي ذکر يا دعاء طلب کړی وه کوم چي د هغه لپاره مخصوص وو او د هغه په ذریعه د نورو څخه فائق يم، نو د سوال سره د جواب څه مطابقت پیدا سو، چي هغه ته وفرمايل سول چي لاله الا الله وايه، ددې مطلب دا سو چي الله تعالی هغه ته د لاله الا الله په تعليم ورکولو سره دې ته اشاره ده چي تا د يو محال شي طلب کړی دی ځکه چي داسي هيڅ دعاء او داسي هيڅ ذکر نه سته چي تر دې کلمې افضل وي .
په هر حال د حضرت موسی عليه السلام د عادت بشري سره سم د يو مخصوص دعاء او ذکر طلب وکړ ځکه چي د انسان ډا فطرت دی چي هغه ته هغه وخت ډېره زیاته خوشحالي حاصلیږي او کله چي د يو شي سره مختص کړل سي چي د هغه څخه پرته د چا سره نه وي مثلاً د چا سره يو داسي جواهر وي چي د هغه څخه پرته د بل چا سره نه وي نو هغه ته د هغه قيمتي شي په موجودتيا سر زيات په دې احساس خوشحالي وي چي هغه د يو داسي شي مالک دی چي د هغه څخه پرته د بل چا سره نسي تر لاسه کېدای ، دا حال د اسماء، دعاگانو علوم او هنر دی چي په هغه کي يو شي د چا سره وي نو هغه د بل سره نه وي نو هغه ته زیاته خوشحالي تر لاسه کېږي حالانکه د الله تعالی رحمت د هغه د قدرت نظام داسي دی چي کوم شی د کائنات انساني لپاره تر ټولو قيمتي او تر ټولو عزيز دی هغه تر ټولو زيات تر لاسه کولای سي مثلاً ژوند، اوبه او مالګه چي دا شيان تر ټولو زيات قيمتي او غوره دي خو دا شيان زيات تر لاسه کېږي پر خلاف د زمرو د، ياقوت او زعفران او داسي نور چي دغه شيان قيمتي او غوره نه دی مګر کم دي همدا سي په مصحف شريف يعني قرآن کریم کي تر ټولو کتابو افضل دی مګر نه يوازي دا چي ډېر تر لاسه کېږي بلکه ډېر ارزانه هم تر لاسه کېږي ددې په مقابله کي د کيميا علم وغيره څه حقيقت دی مګر ددې سر بېره خالي معلومېږي دا بېله خبره ده چي د جاهل او بې عقل خلکو په

نظر کي ددي د تر لاسه کولو څومره خواهش او په دې سره څومره زياته خوشحالي تر لاسه کيږي د هغه عشر عشر هم د قرآن او حديث په علم سره نه خوشحاله کيږي يا همدارنگه کلمه طيبه او کلمه شهادت دا په ټولو کلمو کي اشرف او په ټولو عباداتو او په ټولو اذکارو کي غوره او په ټولو حسناتو کي کامل دي مگر د خپل وجود په اعتبار اکثر او د تر لاسه کولو په اعتبار اسان دي بيا هم عوامو دا ترک کړي دي او هغه اذکار او دعاوي يې خپل معمول گرځولي دي چي په قرآن کریم او حديث کي د هغو د اکثر و برخو حقيقت هم نسته .

په هر حال ددغه مثالو د بيانولو مقصد دادی چي اکثره خيرونه د خپل حقيقت په اعتبار ډېر اعلى دي مگر د کثرت په سبب خلک د هغه قدر نه پيژني او کوم شيان چي په دغه درجه غوره نه وي خلک هغه د کيميايي په وجه غوره گڼي .

په پای کي په دې خبره پوه سئ چي الله تعالى حضرت موسى ﷺ ته الهام وکړ چي هغه ددغه جواب خواست وکړي او رب العزت هغه ته دا جواب ورکړي چي ددغه عظيم کلمې عظمت او فضيلت د عوامو او خواصو په نظر کي ظاهر سي او هغه هر وخت په هر حال کي خپل وظيفه وگرځوي .

﴿۲۲۰۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه او ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ صَدَّقَهُ رَبُّهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَأَنَا أَكْبَرُ

څوک چي لا اله الا الله وال الله اکبر ، ووايي نو د هغه پروردگار ددې الفاظو تصديق کوي ، الله ﷻ

فرمايي : لا اله الا انا وانا اکبر ،

وَإِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ يَقُولُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي

او هر کله چي هغه ووايي : لا اله الا الله وحده لا شریک له ، نو الله تعالى فرمايي : لا اله الا انا وحدي

لَا شَرِيكَ لِي وَإِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ قَالَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

لا شریک لي ، او هر کله چي هغه ووايي : لا اله الا الله له الملك وله الحمد ، نو الله تعالى

فرمايي : لا اله الا انا

لِي الْمَلِكُ وَلِي الْحَمْدُ وَإِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ لَا

لي الملك ولي الحمد، او هر کله چي بنده وايي لا اله الا الله ولا حول ولا قوة الا بالله، نو الله تعالى فرمايي: لا

إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا لِي وَكَانَ يَقُولُ مَنْ قَالَهَا فِي مَرَضِهِ ثُمَّ مَاتَ لَمْ تَطْعَمُهُ النَّارُ. رواه الترمذي وابن ماجه.

اله الا انا لا حول ولا قوة الا بي، رسول الله ﷺ فرمايي: شوک چي دا کلمات په خپله ناروغي کي وايي او بيا مرسي نو اور هغه نه سي سوځلای. ترمذي او ابن ماجه.

تخريج: الترمذي في السنن ۳۴۸۱۵، رقم: ۳۴۳۰، وابن ماجه في السنن ۱۲۴۶۱۲، رقم: ۳۷۹۴.

د تسبیح او تحمید فضیلت

﴿۲۲۰۳﴾: وَعَنْ سَعْدِ ابْنِ أَبِي وَقَاصٍ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت سعد ابن ابی وقاص رضی الله عنه څخه روایت دی چي هغه د نبی کریم ﷺ سره

وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ وَبَيْنَ يَدَيْهَا نَوَى أَوْ حَصَى تُسَبِّحُ بِهِ فَقَالَ أَلَا أُخْبِرُكِ بِمَا هُوَ

یوې ښځې ته ورغلی چي دهغې په وړاندي د خرماوو هډوکي پراته وه، او هغې به شمیرل او

سبحان الله به یې ویل، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ایا زه تاته هغه شی وښیم چي

يَسْرُ عَلَيْكَ مِنْ هَذَا أَوْ أَفْضَلُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ وَسُبْحَانَ

تر دې اسان وي او غوره هم وي، او هغه دادي چي سبحان الله عدد ما خلق..... زه پاكي بيانوم

د الله جل جلاله د هغه د مخلوق د شمیر سره سم چي په آسمان کي دي او زه پاكي بيانوم

اللَّهُ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ وَسُبْحَانَ اللَّهِ

د الله جل جلاله د هغه د مخلوق د شمیر سره سم چي په مخکه کي دي او زه پاكي بيانوم د هغه د مخلوق

د شمیر سره سم چي د آسمانو او مخکو په منځ کي دي او زه پاكي بيانوم

عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ وَلَا حَوْلَ وَلَا

د هغه د مخلوق د شمیر سره سم چي تر ابده پوري پيدا کيدونکي دي او الله اکبر هم داسي او
الحمد لله هم داسي او لا اله الا الله هم داسي او لا حول ولا

**قُوَّةٌ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ . رواه الترمذي و ابوداؤد و قال الترمذي هذا
حديث غريب .**

قوة الا بالله هم داسي . ترمذي ، ابوداؤد ، ترمذي ويلى دا حديث غريب دى .

تخريج: الترمذي في السنن ۵۲۵/۵، رقم: ۳۵۶۸، ابوداؤد في السنن ۱۶۹/۲، رقم: ۱۵۰۰.

تشریح: په ځينو رواياتو کي دي چي هغه بنځه چي نبي کريم ﷺ او حضرت سعد بن ابی وقاص
رضي الله عنه هغې ته تشريف وړی وو د رسول الله ﷺ د بي بيانو مبارکानو څخه وه يا خوام المؤمنين بي
بي جوړي به رضي الله عنها وه او يا بله بي بي مبارکه وه ، د خرما مندکي يا ډبري دا جمله د راوي
شک څرگندوي ، راوي ته په يقين سره ياد نه دي چي هغه بنځي پر څه شي تسبيح ويل د خرما پر
مندکو او که پر ډبرو ځکه هغه د دواړو ذکر وکړ .

د رواجي تسبيح بيان

کوم تسبيح چي نن سبا رواج دي هغه د رسول الله ﷺ په زمانه کي نه وه بلکه ځينو خلکو به
پر هډوکو يا ډبرو باندي ويل او ځينو به تارونو ته غوتې ورکولې او د هغو په ذريعه به يې
شمېرل مگر دغه حديث څرنگه چي پر هډوکو يا ډبرو باندي د ويلو د جواز دليل دی رسول الله
ﷺ هغه بنځه د هغه څخه منع نه کړه همدارنگه د رواجي تسبيح د جائز کېدو هم صحيح اصل ،
بنیاد او دليل دی ځکه چي د شمېر په اړه په پېولو يا بېله پېولو کي څه فرق نسته لکه څرنگه چي
د ناپېولو هډوکو يا ډبرو باندي د ويونکي شی شمېر به مقصود وو همداسي د پېول سوو دانو
تسبيح هم مقصد وي ځکه په دواړو کي فرق نه سته که يو څوک دا ووايي چي د تسبيح هغه
شکل چي نن سبا رواج دی بدعت دی نو پر دې باندي اعتماد کول نه دی پکار . مشايخ نه
يوازي دا چي دې ته جائز وايي بلکه دا هم وايي چي دا د شيطان د ورې دي .

د سيد الطائفة حضرت جنيد بغدادی رحمه الله په باره منقول دي چي يو وار هغه د ټولو
مدارجو په قطع کولو سره د انتهايي حالت ته رسيدلی وو د هغه په لاسو کي د تسبيح په لېدو
سره يو چا پوښتنه وکړه نو هغه ورته وفرمايل چي دا څه شي دی چي ددې په ذريعه موږ الله
تعالی ته رسيدلي يو نو زه دا څرنگه پرېښودلای سم .

والله اکبر مثل ذالک: او الله اکبر همداسي دی، ددغه جملې په اړه دوه احتماله دي يا خو د راوي الفاظ دي چي نبي کریم ﷺ څرنگه چي تسبیح يعني سبحان الله عدد و ما خلق په پوره توگه بيان کړ همداسي رسول الله ﷺ تکبير په پوره توگه بيان کړ يعني داسي يې بيان کړ: الله اکبر عدد ما خلق، نو راوي ددغه اختصار سره سم د وروستنيو کلمو تعليم هم داسي وفرمايد يا دا چي دا د راوي د الفاظو څخه وي بلکه خپله نبي کریم ﷺ د اختصار په توگه: عدد ما خلق في السماء، په ويلو سره پر ځای د مثل ذالک باندې اکتفاء وکړه همداسي رسول الله ﷺ و بنودل چي کوم الفاظ يعني عدد ما خلق.. الخ سره تسبیح وويل سي نو په هغه الفاظو سره دي تکبير هم وويل سي همدارنگه وروسته جمله يعني والحمد لله مثل ذالک او داسي نورو کي دغه دواړه احتماله دي.

د تسبیح، تحمید، تهلیل او تکبیر ثواب

﴿۲۲۰۴﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

عمر و بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً بِالْعِشَاءِ كَانَ كَمَنْ حَجَّ

څوک چي سبحان الله سل واره د سهار په وخت کي او سل واره د ماښام په وخت کي ووايي هغه ته د هغه چا په اندازه ثواب ورکول کيږي چي

مِائَةً مَرَّةٍ وَمَنْ حَمِدَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً بِالْعِشَاءِ كَانَ كَمَنْ حَمَلَ عَلَى

سل حجونه يې کړي وي او څوک چي د سهار په وخت کي الحمد لله سل واره او سل واره د ماښام په وخت کي ووايي هغه ته د هغه چا په اندازه ثواب ورکول کيږي چي هغه سل خلک

مِائَةً فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنْ هَلَّلَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً بِالْعِشَاءِ كَانَ

د الله ﷻ په لار کي پر اسانو سپاره کړي وي او څوک چي سل واره لا اله الا الله د سهار په وخت کي او سل واره د ماښام په وخت کي ووايي هغه ته د هغه چا په اندازه ثواب ورکول کيږي چي

كَمَنْ أُعْتِقَ مِائَةً رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ وَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً

هغه سل غلامان د حضرت اسماعيل عليه السلام د اولاد څخه ازاد کړي وي او څوک چي سل

واره الله اکبر د سهار په وخت کي او سل واره د مابنام په وخت کي ووايي

بِالْعَشِيِّ لَمْ يَأْتِ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ أَحَدٌ بِأَكْثَرِ مِمَّا أَتَى بِهِ إِلَّا مَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ

نو د قيامت په ورځ به د هغه څخه زيات ثواب هيڅوک نه راوړي مگر هغه څوک چي هغه هم دا کلمات دومره واره

أَوْزَادَ عَلَى مَا قَالَ . رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب .

يا ددې څخه زيات ويلي وي . ترمذي ويلي دا حديث حسن غريب دی .

تخريج: الترمذي في السنن ۴۸۰/۵، رقم: ۳۴۷۱.

تشریح: د هغه چا په ډول دی چي هغه سل حجونه کړي وي، ددې څخه دا خبره څرگنديږي چي آسانه ذکر په شرط ددې چي په هغه کي د الله تعالی سره د حضور کیفیت حاصل وي د هغه عبادات شاقه څخه افضل دی چي په هغه کي زړه د حضور او اخلاص څخه محروم او په غفلت کي اخته وي، مگر دا هم امکان دی چي څرنگه د یو کمي درجې د عمل فضیلت د مبالغې په توگه د بیانولو سره سم هغه عمل د هغه څخه د غوره درجې عمل په مثل گرځول سوی دی همدارنگه د سبحان الله عظمت او فضیلت د مبالغې په توگه د بیانولو لپاره یې فرمایلي دي چي کوم څوک سهار او مابنام سل سل واره د تسبیح وایي نو هغه به د نفل حج کونکی په مثل وي. ځیني حضرات دا فرمایي چي د تسبیح (سبحان الله) په ویلو کي ډېر فضیلت دی ځکه ددې د ثواب په زیاتوب سره د نفلي حج د ثواب برابر سو.

د الله تعالی په لاره کي پر سلو آسونو باندي د سپرېدو مطلب دادی چي هغه د جهاد لپاره سل آسونه ورکړي وي یا عاریتایې ورکړي وي په دې خبره سره په ذکر الله کي د بوختیا ترغیب ورکول کیږي چي کوم څوک دنیا ته توجه نه کوي بلکه هغه د الله تعالی د حضور سره د سعادت عظمی په ترلاسه کولو کي خپل پوره کوبښن او هڅه کوي ځکه که عبادت بدني وي یا ماليه د دواړو مجموعه د ټولو مقصد او خلاصه د الله ذکر دی او بیا دا خبره په فکر کي ساتل پکار دي چي مطلب په هر صورت د وسیلې څخه اعلی دی.

چا چي د اسماعیل عليه السلام د اولادې څخه سل غلامان ازاد کړي وي، ددې حقیقت د ذکر کونکو لپاره تسلي او ترغیب ورکول دي چي محتاج او د کم توانۍ په وجه د عبادت مالیه څخه عاجزه وي کوم چي شتمن خلک یې ادا کوي.

د اسماعیل علیہ السلام د اولاد څخه مراد اهل عرب دي کوم چي د نبي کریم ﷺ د قریب کېدو په وجه غوره او افضل دي ، د حدیث د آخري خبرو څخه دا مفهوم اخیستل کېږي چي الله اکبر په هغه ټولو تسبیحاتو کي کوم چي په حدیث کي ذکر سوي دي افضل دی حالانکه ډېر صحیح حدیثونه پر دې دلالت کوي چي په دغه تسبیحاتو کي تر ټولو غوره لا اله الا الله دی بیا الحمد لله او بیا الله اکبر او بیا سبحان الله ، نو ددې تاویل به دا وسي چي د حدیث د آخري خبري مطلب دادی چي کوم څوک الله اکبر هر سهار او ماښام سل واره وايي نو د قیامت په ورځ به د لا اله الا الله د ویونکي او الحمد لله د ویونکي څخه پرته هیڅوک به تر دې زیات ثواب تر لاسه نه کړي کوم چي دغه سړی یې تر لاسه کوي .

﴿۲۲۰۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ يَمْلَأُهُ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَيْسَ لَهَا حِجَابٌ

سبحان الله ویل د ترازو نیمه پله ډکوي او الحمد لله ویل ټوله پله ډکوي او لا اله الا الله ویل د هغه لپاره الله تعالی ته په رسیدو کي څه پرده نه ده

دُونِ اللَّهِ حَتَّى تَخْلُصَ إِلَيْهِ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب وليس

اسناده بالقوي .

او سیده الله تعالی ته رسیږي ، ترمذي ویلي دا حدیث غریب دی او ددې اسناد قوي نه دي .

تخریج : الترمذي في السنن ۵۰۱۸، رقم: ۳۵۱۸.

تشریح : د الحمد لله ویل میزان ډکوي : ددې مطلب دادی چي د الحمد لله ثواب د پوره میزان ډکول دي او دا چي الحمد لله د سبحان الله څخه غوره دی یا دا مراد دی چي الحمد لله د سبحان الله برابر دی چي نیم میزان خو د سبحان الله ثواب ډکوي او نیم میزان د الحمد لله ثواب ډکوي همداسي د دواړو په یو ځای کېدو سره پوره میزان ډکېږي .

د حدیث د آخري الفاظو مطلب دادی چي لا اله الا الله د الله تعالی په دربا رکي ډېر ژر قبلېږي او ددې ویونکی ډېر ثواب تر لاسه کوي همدارنگه د حدیث د آخري برخي وضاحت ددې خبري دلیل دی چي سبحان الله او الحمد لله څخه لا اله الا الله غوره دی .

﴿۲۲۰۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا قَالَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : شوک چي

عَبْدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا قَطُّ إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ حَتَّى تُفْضِيَ إِلَى

په رښتوني زړه سره لا اله الا الله ووايي نو دهغه لپاره د آسمان دروازي خلاصي سي او دهغه کلمه رسيږي تر

الْعَرْشِ مَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

عرش پوري تر څو پوري چي هغه د لويو گناهو څخه ځان وساتي . ترمذي ويلي دا حديث غريب دئ .

تخريج : الترمذي في السنن ۵۳۶۸۵، رقم : ۳۵۹۰ .

تشریح : د لويو گناهونو څخه ځان ساتل د ژر قبلېدو شرط دی او د اصلي ثواب لپاره شرط نه

دی يعني دغه کلمه د الله تعالی په دربار کي هغه وخت ژر قبلېږي کله چي د دغه کلمې ويونکی

د لويو گناهونو څخه ځان وساتي او اصل ثواب هغه ته په هر حال تر لاسه کيږي که څه هم د

گناهو څخه ځان ونه ساتي .

تسبیحات د جنت درختي دي

﴿۲۲۰۷﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيتُ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : ما ملاقات وکړ

إِبْرَاهِيمَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَقْرَأْ أُمَّتَكَ مِنَ السَّلَامِ وَأَخْبِرْهُمْ

د ابراهيم عليه السلام سره د معراج په شپه (په اووم آسمان) کي، هغه وفرمايل : اې محمد ﷺ ! ته

خپل امت ته زما سلام ورسوه او ورته ووايه چي

أَنَّ الْجَنَّةَ طَيِّبَةُ التُّرْبَةِ عَذْبَةُ الْمَاءِ وَأَنَّهَا قِيَعَانٌ وَأَنَّ غِرَاسَهَا سُبْحَانَ اللَّهِ

د جنت خاوره پاکه ده او د جنت اوبه خوږې دي او ددې میدان د درختو څخه خالي دي او ددې درختي

سبحان الله

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ . رواه الترمذي وقال هذا حديث

حسن غریب اسنادا .

والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر دي . ترمذي ويلى دي دا حديث حسن د اسناد په اعتبار ضعيف دئ .

تخريج : الترمذي في السنن ۴۷۶\۵ ، رقم : ۳۴۶۲ .

تشریح : ددغه امت مرحومه د شان او عظمت له کبله حضرت ابراهيم عليه السلام د نبی کریم ﷺ په واسطه پر دغه امت سلام راوړلې او همدارنگه ددغه امت سره يې د خپل تعلق اظهار وکړ ځکه ددې امت يو يو فرد ته پکار دي چي ددغه حديث په ذريعه کله هم د حضرت ابراهيم عليه السلام سلام واورېدل سي يا وويل سي نو دا دي وويل سي چي : وعليه السلام ورحمة الله وبركاته .

وان غراسها سبحانه الله : او ددې درختې سبحانه الله دي ، ددې مطلب دادی چي ته خپل امت خبردار کړه چي ددغه کلمو په ذريعه سړی په جنت کي داخلېږي او په جنت کي ډېري درختي لگيږي په دې توگه چي د کلمې په ويلو سره يوه درخته لگيږي ځکه دغه کلمه چي کوم څوک څومره زيات وايي د هغه له خوا په جنت کي هغومره زياتي درختي لگيږي . دا لکه چي دې ته اشاره ده چي ددغه کلمې ويونکی به د جنت په آرام او د سکون څخه ډک ځای کي په اطمینان او آرام سره وي او هلته به ددغه کلمې د درختو په شکل کي د لازوال سکون ژوند ضامن وي .

اذکار او اوراد پر گوتو باندي ويل غوره دي

﴿۲۲۰۸﴾ : وَعَنْ يُسَيْرَةَ وَكَانَتْ مِنْ أُمَّهَاتِ جِرَاتٍ قَالَتْ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت يسيرة (رض) څخه روايت دئ چي موږ ته رسول الله ﷺ وفرمايل :

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيسِ وَاعْقِدْنَ بِالْأَنَامِلِ

تاسو سبحانه الله او لا اله الا الله ، سبحانه الله الملك القدوس يا سبوح قدوس ربنا ورب الملائكة

ويل پر ځان لازم کړئ او پر خپلو گوتو يې شميرئ

فَإِنَّهُنَّ مَسْئُولَاتٌ مُسْتَنْطَقَاتٌ وَلَا تَغْفُلْنَ فَتَنْسِينَ الرَّحْمَةَ . رواه الترمذي

وابوداؤد

ځکه چي د گوتو څخه به پوښتنه کيږي او دا به جواب ورکوي او په دې کي غفلت مه کوي ځکه نو د الله رحمت به تاسو هير کړي . ترمذي او ابوداؤد .

تخریج: الترمذي في السنن ۵۳۳/۵، رقم: ۳۵۸۳، وابوداود في السنن ۱۷۰/۲، رقم: ۱۵۰۱.

تشریح: په دې خو ټول پوهېږي چې د قیامت په ورځ به د انسان د بدن یو یو اندام د خپل مالګ د اعمالو شاهد وي، د الله تعالی ارشاد دی: یوم تشهد علیهم السنتهم وایدیهم وارجلهم بما کانوا یعملون، هغه ورځ په یاد کړه چې د هغوی ژبه، لاسونه او پښې به د هغه شیانو شاهدی ورکوي کوم چې هغوی کړي دي.

د الله تعالی په ارشاد کې پوښتنه کېږي په دې کې دې ته اشاره ده چې د قیامت په ورځ به الله تعالی د ګوتو څخه پوښتنه کوي چې وښه تاسو په دنیا کې څه کړي دي؟ او بیا د جواب ورکولو لپاره به هغه ګوتو ته وینا ورکړل سي نو هغه ګوتي به د خپل مالګ ښه او بد اعمالو باندې شاهدی ورکوي کوم چې هغه د ګوتو په ذریعه کړي وي، ځکه رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې تسبیحات پر خپلو ګوتو شمېرئ چې سبا به د قیامت په ورځ ستاسو پر دغه نیک عمل شاهدی ورکوي.

ددې څخه دا خبره معلومه سوه چې اذکار او تسبیحات پر ګوتو شمېرل غوره دي که څه هم پر نورو شیانو باندې ویل هم جائز دي او په دې کې ددې خبرې ترغیب هم دی چې د بنده د عقل و شعور تقاضا دا کېدل پکار دي چې هغه خپل د بدن اندامونه په هغه کارو کې بوخت وساتي کوم چې د الله تعالی درضا او خوښۍ باعث وي او خپل یو یو اندام د ګناه څخه وساتي چې د نیامت په ورځ هیڅ یو اندام د ګناه په شاهدی ورکولو سره د الله تعالی په عذاب کې اخته نه کړل سي.

الفصل الثالث (دریم فصل)

غوره ورد او غوره دعاء

﴿۲۲۰۹﴾: عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه څخه روایت دی چې یو صحرايي رسول الله ﷺ ته راغلی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عَلَّمَنِي كَلَامًا أَقُولُهُ قَالَ قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ

او ویې ویل: ماته یوه داسې کلمه وښه چې زه یې وایم، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: دا

کلمه وایه: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ

لَهُ اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا حَوْلَ وَلَا

لَهُ اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا حَوْلَ وَلَا

قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ فَقَالَ فَهَؤُلَاءِ لِرَبِّي فَمَا لِي قَالَ قُلِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ

قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ. هغه وويل: دا خود الله ﷻ لپاره سو اوس زما لپاره يې راوښيه: رسول

الله ﷻ ورته وفرمايل: دا کلمات وايه: اللَّهُمَّ اغْفِرْ

لِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي وَشَكَ الرَّاَوِي فِي عَافِنِي. رواه مسلم

لِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي. ددې حديث راوي په عافني کي شک کړی دی. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۲۰۷۲/۴، رقم: ۲۶۹۶-۳۳.

تشریح: د بزازه روایت کي په (لا حول ولا قوة الا بالله العزيز الحكيم) کي د العزيز الحكيم

پر خای العلي العظيم راغلی دی او په عامه توګه خلک العلي العظيم هم وايي که څه هم په

صحیح مسلم کي العزيز الحكيم نقل سوي نه دي.

په تسبیح سره د گناهو سقوط

﴿۲۲۱۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى بِشَجَرَةٍ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د یوې درختي سره تیر سو چي

يَابِسَةِ الْوَرَقِ فَضَرَبَهَا بِعَصَاهُ فَتَنَاثَرَ الْوَرَقُ فَقَالَ إِنَّ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسُبْحَانَ

د هغې پاڼي وچي وي، رسول الله ﷺ د هغه ښاخ په لکړه ووهی نو پاڼي ځيني شوه سوې پر

مخکې ولوېدې، رسول الله ﷺ وفرمايل: الحمد لله، سُبْحَانَ اللَّهِ

اللَّهُ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ لَتُسَاقِطَ مِنْ ذُنُوبِ الْعَبْدِ كَمَا تَسَاقِطُ وَرَقُ

هَذِهِ الشَّجَرَةِ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب.

اولا له الا الله او الله اکبر ویلو سره د بنده گناهونه داسي رږږي لکه څرنګه چي ددې درختي

پاڼي ورژېدلې. ترمذي ویلي دا حديث غريب دی.

تخریج: سنن الترمذی ۵۰۸۱۵، رقم: ۳۵۳۳.

د لاهول ولاقوة فضیلت

﴿۲۲۱۱﴾: وَعَنْ مَكْحُولٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت محکول د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت کوي چي ماته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل:

وَسَلَّمَ أَكْثَرَ مِنْ قَوْلٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ قَالَ

لا حول ولاقوة الا بالله ډير وايه ځکه چي دا د جنت يوه خزانه ده ، محکول وايي

مَكْحُولٌ فَمَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا مَنْجَاً مِنْ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ كَشَفَ

څوک چي لاهول ولاقوة الا بالله و لامنجا من الله الا اليه ، ووايي نو ليري کوي

اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الضَّرِّ أَذْنَاهُنَّ الْفَقْرُ . رواه الترمذی و قال هذا

حديث ليس اسنادة بمتصل ومكحول لم يسمع عن ابي هريرة .

الله تعالى د هغه څخه د تاوان اويا ډولونه او مفلسي ددې ډولو څخه يو کم ډول دی ، ترمذی

ويلي دي ددې سند متصل نه دی او د مکحول اوریدل د ابوهریره څخه ثابت نه دي .

تخریج: سنن الترمذی ۵۴۱۱۵، رقم: ۳۶۰۱.

تشریح: د جنت خزانه ده: ددې مطلب دادی چي لاهول ولاقوة الا بالله - د جنت يوه ذخيره ده

چي ددې ويونکي به د قيامت په ورځ ور څخه گټه تر لاسه کړي په کومه ورځ چي د دنيا مال او

خزانه په کار نه راځي او نه به اولاد او نور قريبان گټه رسولای سي .

د فقر څخه مراد د زړه فقر او د زړه تنگي ده چي د هغه په اړه يو حديث دی: کاد الفقر ان

يكون كفرا - فقر کفر ته نژدې رسوي .

کوم څوک چي دغه کلمې وايي نو ددې په برکت به د هغه د زړه محتاجي ليري کيږي کله

چي هغه پر ژبه باندي دغه کلمې ادا کوي او بيا ددغه کلمو په معنی او مفهوم کي فکر کوي نو

د هغه په زړه کي دا يقين او عقیده پيدا کيږي چي هر امر د الله تعالى له خوا دی هر شی د هغه په

قبضه کي دی چا ته گټه او فائده رسول د هغه په لاس کي دي او چا ته تکليف او ضرر رسول د

هغه له خوا دي کوم څوک چي پر مصيبت او آفت باندي صبر کوي او پر نعمت او راحت باندي شکر کوي خپل ټول کارونه الله تعالی ته سپاري او همدارنگه د الله تعالی پر قضا باندي په راضي کېدو سره د الله تعالی محبوب بنده او دوست جوړېږي .

شیخ ابو الحسن شاذلي رحمته الله علیه فرمایي چي د خپل سیاحت په دوران کي د کوم چا ملګرتیا او صحبت ما ته تر لاسه سو هغه ما ته د نیکی او خبر د وصیت په کولو سره وفرمایي چي په ښه ډول پوه سه او د نیکو اعمالو لپاره په اقوالو او کلمو کي د لاحول ولاقوة الا بالله برابر هیڅ شی او د الله تعالی کلمې ته د کښته کېدو او د هغه د فضل د لاري د اختیارولو برابر هیڅ عمل معاون نه سته .

ومن يعتصم بالله فقد هدي الى صراط مستقيم: کوم څوک چي د الله تعالی ښودل سوې لاره اختیار کړې نو بېشکه هغه د ټینګي لاري هدایت تر لاسه کړي .

د امام ترمذي د قول سره سم که څه هم د دغه حدیث سند متصل نه دی او دا حدیث منقطع دی مګر دا حدیث د موسی عليه السلام د هغه روایت څخه مرفوع کیږي چي هغه نسائي او بزاز نقل کړی دی چي لاحول ولاقوة الا بالله فانها كنز من كنوز الجنة، همداسي د حدیث توثیق د حضرت ابوهریره رضی الله عنه د روایت مرفوع څخه هم کیږي لکه څرنگه چي نسائي او بزاز هم نقل کړي دي چي لاحول ولاقوة الا بالله او په دې کي لامنجا من الله الا اليه كنز من كنوز الجنة هم دی نو د مکحول دغه حدیث که څه هم د اسناد په اعتبار منقطع دی مګر د مفهوم او معنی په اعتبار د تمام وړدی .

﴿۲۲۱۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ دَوَاءٌ مِنْ تِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ دَاءً أَيْسَرُهَا اللَّهُمَّ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایي: لاحول ولاقوة الا بالله، د یو کم سلو ناروغیو دوا ده چي په هغه کي معمولي ناروغي غم دی . بیهقي
تخریج: رواه البیهقي فی الدعوات الکبیر.

﴿۲۲۱۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَلِمَةٍ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایي: ایا زه تاته یوه کلمه ونه ښیم

مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى

چي د عرش د لاندي څخه او د جنت د خزانو څخه نازل سوې ده او هغه: لا حول ولا قوة الا بالله،
ده هر کله چي بنده دا ووايي نو الله تعالى فرمايي:

أَسْلَمَ عَبْدِي وَاسْتَسْلَمَ . رواه البيهقي في الدعوات الكبير

زما بنده فرمانبردار سوي زما بنده خلاصون تر لاسه کړ او فرمانبردار سو، يا هغه ټول کارونه
الله ته وسپارل، بيهقي.

تخريج: رواه البيهقي في الدعوات الكبير.

﴿۲۲۱۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ هِيَ صَلَاةُ الْخَلَائِقِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي سبحان الله د مخلوقاتو عبادت دی او الحمد لله

كَلِمَةُ الشُّكْرِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةُ الْإِخْلَاصِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ تَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ

د شکر کلمه ده او لا اله الا الله د اخلاص کلمه ده او الله اکبر د آسمان او مځکي منځ ډکوي

وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَسْلَمَ

وَاسْتَسْلَمَ . رواه رزين

او هر کله چي بنده لا حول ولا قوة الا بالله ووايي نو الله تعالى دهغه په جواب کي وايي زما بنده
فرمانبردار سو او ډير فرمانبردار سو . رزين.

تشریح: سبحان الله د مخلوقاتو عبادت دی، مطلب دادی چي د الله تعالى په دغه ارشاد: وان
من شئ الا يسبح بحمده، او په مخلوقاتو کي هيڅ شئ داسي نه سته چي د الله تعالى پاكي دهغه
په تعريف سره نه بيانوي، ټول مخلوقات د الله تعالى پاكي بيانوي ځکه دا د هغوی عبادت دی.

بَابُ الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ

د استغفار او توبې بيان

د استغفار معنی ده د الله تعالیٰ څخه بخښنه غوښتل او د استغفار په ضمن لکه څرنگه چې توبه راځي همدارنگه توبه د استغفار په ضمن کي هم راځي ځکه نو د باب د عنوان په ټاکلو سره په خاصه توګه د التوبه ذکر سوی دی یا والتوبه ځکه ذکر سوی دی چې استغفار خو د ژبي سره تعلق لري چې بنده د خپل ژبي په ذریعه د الله تعالیٰ څخه بخښنه او مغفرت غواړي او د توبې تعلق د زړه سره دی ځکه چې پر گناه باندي پښماني او شرمندګي او بیا الله تعالیٰ ته رجوع کول او په راتلونکي کي د گناهونو څخه ځان ساتل په زړه سره کیږي .

د توبې معنی ده د گناهو څخه طاعت ته رجوع کول ، د غفلت څخه ذکر ته ، د غیبت څخه حضور ته . د الله تعالیٰ له خوا د بنده د بخښني مطلب دادی چې الله تعالیٰ د هغه بنده گناهونه به دنیا کي هم پټوي په دې توګه چې چا ته د هغه د گناه علم ونه سي او په آخرت کي د هغه گناهونه پټ سي په دې توګه چې د هغه د گناهو په وجه هغه په عذاب کي اخته نه سي .
سید الطائفة جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ څخه پوښتنه وسوه چې د توبې څه مطلب دی؟ هغه وفرمایل : گناه هېرول یعنې د توبې کولو وروسته د گناه د خوند احساس د زړه څخه داسي ختم سي لکه هغه چې یې نه پیژني چې گناه څه شي ده .

د سهیل تستري رحمۃ اللہ علیہ څخه پوښتنه وسوه چې د توبې څه مفهوم دی؟ هغه وفرمایل چې ته گناه مه هېروه چې د الله تعالیٰ د عذاب د بیري څخه په راتلونکي کي د یو گناه جرائت نه وي .
د الله تعالیٰ ددغه حکم : توبوا الي الله جميعا - تاسو ټول الله تعالیٰ ته رجوع وکړئ ، مطابق استغفار یعنې د بخښني طلب او توبه کول پر هر بنده باندي واجب دي ځکه چې هیڅوک د خپل حال او مرتبې په لحاظ د گناه او هیري څخه خالي نه دی نو پر هر چا باندي لازم ده چې د خپلو تېرو گناهو څخه توبه وباسي د بخښني او مغفرت طلب وکړي او په راتلونکي کي د ټولو گناهونو څخه ځان وساتي او سهار او ماښام توبه او استغفار د خپل ځان معمول وگرځوي چې د ټولو کوچنیو او لویو گناهونو کفار ه سي که هغه گناه یې په قصد سره کړې وي او که په خطا یا هېره سره یې کړې وي او د گناهونو د نحوست په وجه د طاعت د توفیق څخه محروم نه سي او پر گناهونو باندي همبستوب یې کفر او دوږخ ته ونه رسوي .

د توبې د صحيح او قبلېدو لپاره څلور خبري ضروري دي او د شرط په درجه کي ۱: يو خو دا چي محض د الله تعالى د عذاب د بيري څخه او د هغه د حکم د تعظيم سره سم توبه وکړي او د توبې څخه بل هيڅ غرض نه وي مثلاً د خلکو د تعريف او صفت تر لاسه کولو لپاره او د ضعف او فقر په وجه د توبې دخل نه وي، ۲: دوهم دا چي پر تېرو گناهونو باندي په حقيقت کي شرمندگي او پښيماني وي ۳: دريم دا چي په راتلونکي کي د ظاهري او باطني گناهونو څخه پرېهز وکړي، ۳: او څلورم دا چي پخه اراده وکړي چي په راتلونکي کي به هيڅکله گناه نه کوم.

د توبې کيفيت او اثر او په راتلونکي کي د گناهونو نه کولو اراده صحيح کېدل دادي چي توبه کونکی د خپل بلوغ او امتداد څخه د توبې کولو تر وخت پوري د ټول وخت څارنه وکړي او دا رگوري چي د هغه څخه گناهونه سوي دي چي په هغه کي د هري يوې گناه بنديز وکړي که په هغه وخت کي هغه لمونځ، روژه، حج، زکوة او نور فرضونه ترک کړي وي نو د هغه قضا دي؛ کړي او خپل وخت په نفل يا فرض کفايه عباداتو کي په بوخت کېدو سره د هغه فرضونو په نضا کولو کي دي سستي نه کوي.

همدارنگه په دغه وخت کي که منع او حرام کارونه يې کړي وي مثلاً شراب يې څښلي وي يا يو بل ممنوع او غير شرعي کاريې کړی وي نو د الله تعالى په دربار کي دي د هغه څخه توبه و استغفار وکړي او ددې سره سره دي د الله تعالى پر نامه باندي د غريبانو او مسکينانو مرسته کوي او صدقه او خيرات دي کوي چي د هغه توبه قبوليت ته ورسېږي او د الله تعالى له وري هغه په بخښني او مغفرت سره ونازول سي او بيا د الله تعالى پر فضل او رحمت باندي دي نين ولري چي انشاء الله تعالى د هغه توبه به قبوله سي او بخښنه به يې وسي خپله الله تعالى عده کړې ده: هو الذي يقبل التوبة عن عباده ويعفو عن السيئات، هغه داسي رحيم او کریم ی چي د خپلو بندگانو توبه قبلوي او د هغوی خطاوي معافوي.

دا خو د هغه توبې خبره ده چي هغه د گناهونو څخه وسي يعني د هغه تعلق يوازي د حق الله ره وي او که پر خپل ځان باندي داسي گناه وي چي د هغه تعلق د حقوق العباد يعني د بندگانو قوق يې تلف کړي وي يا د هغوی تاوان وي نو په دغه صورت کي دي د الله تعالى بخښنه او نفرت وغواړي ځکه چي د هغه نافرمانی يې، وکړه او د هغه بندگانو څخه دي هم تدارک ولري کومو چي حق تلف سوی دی.

که چيري د حق تلف کېدل په مال سره وي نو د حق خاوند ته دي هغه مال ورکړي يا د هغه نه دي معافي وغواړي او که د هغه تعلق د مال سره نه وي بلکه غيبت يا بل يو ذهني او بدني

تکلیف یې ور رسولی وی نو د هغه څخه دي معافي وغواړي او که د حق تلف کېدل په یو داسي کوتاهي او قصور سره وي که چیري د معاف کولو په وخت کي د هغه ذکر نه کیږي او د فساد سبب جوړیږي نو په داسي صورت کي د هغه کوتاهي ذکر کولو پرته دي د هغه سړي څخه معافي وغواړي مثلاً هغه ته دي داسي ووايي چي زما څخه کومه کوتاهي سوې وي هغه راته معاف کړه او که په داسي معافي غوښتنه کي هم د فتنې او فساد بېره وي نو بیا دي الله تعالی ته رجوع وکړي او د هغه په دربار کي دي زاری وکړي، نېک او ښه کارونه دي وکړي صدقه او خیرات دي وکړي چي الله تعالی د هغه څخه راضي وي او هغه سړی چي د هغه حق تلف سوی دی د خپل فضل او کرم سره سم خپل ځان ته د اجر په ورکولو سره هغه راضي کړي که چیري د حق خاوند مړ سوی وي نو د هغه وارث څخه دي معافي وغواړي او د هغوی سره دي ښه چلن وکړي او د مړي له خوا دي هم صدقه او خیرات وکړي.

د یو مؤمن مسلمان شان داسي کېدل پکار دي که چیري د هغه څخه یو گناه وسي نو د هغه څخه په توبه کولو کي دي بالکل سستي او ځنډ نه کوي او د نفس په مکر او د شیطان په وسوسه کي د اخته کېدو سره دي داسوچ نه کوي چي زه خو پر توبه قائم نه سم پاته کېدای نو توبه څرنگه وکړم، ځکه کله چي یو بنده توبه کوي نو د هغه وروستي گناهونه بڅښل کیږي ځکه نو د بشریت د تقاضا سره سم د توبې کولو وروسته که بیا گناه وسي نو بیا دي توبه وکړي که څه هم ورځ کي څو واره داسي وسي په شرط ددې چي د توبې پر وخت په زړه کي دا خیال نه وي چي زه به بیا هغه گناه کوم او توبه به وکړم بلکه د توبې کولو پر وخت دي دا احساس وي چي کېدای سي د بیا گناه کولو څخه مخکي مړ سم او دا توبه زما آخري توبه وي.

کله چي یو څوک توبه کول غواړي نو مخکي دي غسل وکړي، پاکي جامې دي واغوندي او دوه رکعت له مونځ دي د زړه په حضور سره وکړي په سجده کي په پریوتلو سره دي ډېري زاری او تضرع سره خپل ځان ملامت کړي او د خپل تېرو گناهونو په یادولو سره دي د الله تعالی د عذاب د بیري څخه خپل زړه په بېره کي کړي او د شرمندگۍ او پښیماني په پوره احساس سره دي توبه او استغفار وکړي او دي د لاس په پورته کولو سره د الله تعالی په دربار کي دا ووايي چي: اې زما پروردگاره! ستا د دربار څخه تښتېدلې دغه گناه کار غلام د خپلو گناهو څخه په توبې کولو سره ستا په دربار کي حاضر سوی دی، په ډېره پښیماني او شرمندگۍ سره د خپلو گناهونو بڅښني ته راغلی دی ستا ذات رحیم او کریم دی ته ستار او غفار یې د خپل کرم په صدقه زما گناه و بڅښي او په خپل فضل سره زما معذرت قبول کړې او د رحمت په نظر ماته

وگورې نه یوازې دا چې زما تېر گناهونه و بخښې بلکه په راتلونکي کي ما د هرې گناه څخه وساتې خبر ستا په قدرت کي دی او د خپلو گناه کارو بندگانو ته بخښونکی یې ، ددې څخه وروسته دي درود شریف ووايي او د ټولو مسلمانانو لپاره دي بخښنه او مغفرت وغواړي .

دا خو د عامو خلکو توبه ده چې د هغوئ د ژوند او گناه په مینځ کي څه فاصله نه وي او هغوئ په گناه او معصیت کي اخته کیږي او د هغوئ دغه توبه د هغوئ د زیري مستحق گرځول چې : ان الله يحب التوابين ويحب المتطهرين ، مگر خاص کسان چې د الله تعالی فرمانبردار بندگان دي د هغوئ ژوند د معصیت او گناه څخه لیري او د شریعت تابع وي د هغوئ توبه داده چې هغوئ د بدو اخلاقو څخه چې د هغه څخه د زړه پاکول واجب دي توبه وکړي همدارنگه د الله تعالی د عاشقانو توبه داده چې د بشریت د تقاضا سره سم که د هغوئ څخه د الله تعالی د ذکر او یادا چې په الوهیت کي غفلت وسي او په غیر الله کي بوخت سي نو سمدستي دي الله تعالی ته رجوع وکړي او د خپل کوتاهی څخه دي توبه وکړي .

په دې خبره پوهېدل پکار دي چې د لویو گناهونو کول د ایمان څخه نه خارجوي مگر فاسق او گناه کار یې کوي ، د گناه صغیره او کبیره په اړه په باب الکبائر وعلامات النفاق کي په تفصیل سره بحث سوی دی هلته د گناه دغه دواړه ډولونه په ښه ډول کتل کیدای سي .

او کوم چې د کوچنۍ گناه تعلق دی نو هغه دومره زیاتي وي چې په عام ژوند کي د هغه څخه پرهیز کول مشکل دي د مختار مذهب سره سم په کوچنیو گناهونو سره په تقوا کي خلل نه واقع کیږي په شرط ددې چې پر کوچنیو گناهو باندي دوام نه وي ځکه چې پر کوچنیو گناهو باندي دوام کول د لویو گناهو په درجه کي کیږي نو پر هر مسلمان باندي واجب دي چې هغه د کبیره گناهو څخه او تر خپله وسه د صغیره گناهو څخه ځان وساتي او پوه سي چې گناه یې د ایمان څخه ونه باسي مگر ددې خبري پېره باید وي چې د گناه کرار کرار ژوند یې د کفر او دوږځ حد ته رسوي .

د گناهونو څخه د ځان ساتني علاج

د گناهونو څخه د ځان ساتني یو اسانه علاج دادی چې په هر شي کي پر حد ضرورت باندي قناعت وکړل سي يعني کوم شيان چې د انساني ژوند د بقاء او تکمیل لپاره بنيادي درجه لري په هغه کي یوازې تر هغه حده پوري قناعت وکړل سي چې ضروري وي او د ضرورت حد دادی چې دومره غذا چې د لوږي ختمولو لپاره ضروري وي دومره جامه چې ستر په پټ کړل سي او دومره ځای چې د گرمۍ او یخ څخه په وساتل سي او دومره لوبښي چې ضروري وي او یوه ښځه .

نو په دې پوهېدل پکار دي چي د ضرورت د حد څخه تجاوز کول او په مباح کار کي د وسعت اختيارولو په وجه انسان په هغه شيانو کي اخته کيږي چي مشته او مکروه وي او کله چي په مکروهاتو کي اخته سي نو بيا کرار کرار د حرامو شيانو کول هم شروع سي او دا هغه نکته ده چي د اسلام حد خو ختم سي او ددې څخه وروسته د کفر او اور مېدان شروع کيږي .
نعوذ بالله منه .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

درسول الله ﷺ توبه او استغفار

﴿۲۲۱۵﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً . رواه البخاري

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په الله دي مي قسم وي زه په ورځ کي تر اويا واره زيات استغفار وایم او الله ته توبه کاږم . بخاري

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۱۰۱۱۱، رقم : ۶۳۰۷ .

تشریح : رسول الله ﷺ په کثرت سره استغفار او توبه په دې وجه نه کول چي نعوذ بالله رسول الله ﷺ څخه يو گناه سوې وي بلکه ددې وجه دا وه چي رسول الله ﷺ د عبدیت تر ټولو پر لوړ مقام باندي د فائز کېدو په وجه يې دا گڼل چي کېدای سي زما څخه د الله تعالی په بندگۍ او عبادت کي څه قصور سوی وي او ما بندگۍ داسي نه وي کړې کوم چي د الله تعالی د شان وړ وي او زما څخه مقصد امت ته د استغفار او توبې تر غیب ورکول وه چي رسول الله ﷺ سره ددې چي معصوم او خير المخلوقات وو نو کله چي رسول الله ﷺ په ورځ کي اويا واره توبه او استغفار کوي نو گناه کار يې بايد په طريقه اولی تر دې زيات وکړي .

حضرت علي رضي الله عنه به فرمايل چي د مخکي پر مخ د الله تعالی له لوري دوې پناوي وي يوه خو پورته سوه او دوهمه پاته ده نو دغه دوهمه پناه اختيار کړي کومه پناه چي پورته سوه هغه خو د رسول الله ﷺ مبارک ذات وو او کومه پناه چي پاته ده هغه استغفار دی ، د الله تعالی ارشاد دی : وماکان الله ليعذبهم وانت فيهم وماکان الله معذبهم وهم يستغفرون . او الله تعالی تر هغه وخته پوري څوک په عذاب کي نه اخته کوي تر څو چي ته (محمد ﷺ) په دوی کي موجود يې او الله تعالی دوی تر هغه وخته په عذاب کي نه اخته کوي تر څو چي دوی استغفار کوي .

﴿۲۲۱۶﴾: وَعَنِ الْأَعْرِ الْمَزْنِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ

لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ. رواه مسلم

د حضرت اغر مزني رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما په زړه كې يو ډول راځي او زه په ورځ كې سل واره استغفار كوم. مسلم

تخريج: مسلم في الصحيح ۲۰۷۵/۴، رقم: ۴۱-۲۷۰۲.

د لغاتو حل: لُغَان: اى يطيق ويغشى او يستر.

﴿۲۲۱۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ تَوْبُوا

إِلَى اللَّهِ فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ. رواه مسلم

د حضرت اغر مزني رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل: اې خلكو! الله ته توبه كارئ زه هم الله ته د ورځي سل واره توبه كارم. مسلم

تخريج: مسلم في الصحيح ۲۰۷۵/۴، رقم: ۴۲-۲۷۰۲.

تشریح: د دغه حديث په معنى او مفهوم كې د علماؤ ډېر قولونه دي چي په هغو كې يو قول دا م دى چي رسول الله ﷺ دا خبره خوښول چي د رسول الله ﷺ زړه مبارك د الله تعالى سره هر خت حاضر وي هيڅ يو وخت د هغه څخه غافل نه وي مگر كله چي مباح شيان مثلاً خوراك، ښاك او د خپلو بيبيانو سره يو ځاى والى يا دا ډول نور كارو كې بوخت كيدى چي د هغه په جبهه د الله تعالى څخه غفلت كيدى نو دغه بوختيا به يې په خپل توگه يوه پرده او گناه گڼل او رسول الله ﷺ مبارك زړه به لېزان وو نو رسول الله ﷺ به د دې په وجه استغفار كوى، د دغه حديث په اړه تر ټولو ښه خبره هغه ده كوم چي ځينو عارفينو ويلې ده چي دغه حديث د شباهاتو څخه دى د دې د اصل معنى علم الله تعالى ته او د هغه رسول ته دى د امت كار خو ازي دادى چي پر دغه حديث باندي ايمان راوړى او د دې د معنى په پوهېدو پسې ونه لگيږي.

در جوع الى الله حكم

﴿۲۲۱۸﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا رَوَى

نصرت ابو ذر رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغه حديثونو لړۍ چي

عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي

رسول الله ﷺ به د لوی الله تعالیٰ څخه روایت کول چي الله تعالیٰ فرمایي: اې زما بندگانو! ما پر خپل ځان ظلم حرام کړی دی

وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالُمُوا يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ

او ستاسو په منع کي مي هم ظلم حرام کړی دی، نو تاسو په خپل منع کي ظلم مه کوئ اې زما بندگانو تاسو ټول گمراهان یاست خو هغه سړی پر سیده لاره دی چي هغه ته ما هدایت وکړ

فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِيكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتُهُ فَاسْتَطْعَمُونِي

نو تاسو زما څخه هدایت غواړئ زه به هدایت درکوم، اې زما بندگانو تاسو ټول وږي یاست خو نه هغه څوک چي هغه ته زه خوراک ورکړم، نو تاسو زما څخه خوراک وغواړئ

أَطْعِمُكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ يَا عِبَادِي

زه به یې درکړم، اې زما بندگانو! تاسو ټول لوڅ یاست خو نه هغه څوک چي هغه ته ما د اغوستلو لپاره ورکړل، نو زما څخه جامې وغواړئ زه به یې درکړم، اې زما بندگانو!

إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ

تاسو په شپه او ورځ کي خطاوي کوئ او زه ستاسو ټول گناهونه بخښم نو تاسو زما څخه بخښنه وغواړئ نو زه به مو وبخښم،

لَكُمْ يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي

اې زما بندگانو! که تاسو په گناه کولو سره ما ته ضرر رسول و غواړئ نو هيڅکله ضرر راته نه سئ رسولای او که په نیکو کارونو سره گټه رسول راته وغواړئ نو په هيڅ شي راته گټه نه رسيږي، يعني ستاسو گناه کولو او فرمانبرداري کولو سره ما ته هيڅ گټه او تاوان نه رسيږي،

يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتُمْ كَانُوا عَلَى أَتَقَى قَلْبِ رَجُلٍ

اې زما بندگانو! که ستاسو مخکني او وروستي ستاسو انسانان او پيريانان ستاسو د يو ډير

پرهیزگاره کس په ډول جوړ سي

وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أُولَئِكَمْ وَآخِرَكُمْ

نوزما په ملکیت کې په دې سره هیڅ زیاتې نه کېږي، اې زما بندگانو! که ستاسو مخکني او وروستي

وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبٍ رَجُلٍ وَاحِدٍ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي

او ستاسو ټول انسانان او پیریانان د یو ډیر بدتر او فاجر سړي په ډول سي نو په دې سره زما په

ملکیت کې هیڅ کمې نه رائي،

شَيْئًا يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أُولَئِكَمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ

اې زما بندگانو! که ستاسو مخکني او وروستي او انسانان او پیریانان یو ځای ودرېږي

وَاحِدٍ فَسَأَلُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلَّا

بیا زما څخه وغواړي نو زه به هر انسان ته د هغوی د غوښتلو سره سم ورکړم نو زما دا ورکول به

د دې شي څخه چې زما سره دي دومره هم کم نه کړي

كَمَا يَنْقُصُ الْبَحْثُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرُ يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُخْصِيهَا

څومره چې یوه ستن په دریاب کې ننه ایستلو سره د هغه اوبه کموي، اې زما بندگانو! زه

ستاسو اعمال په یاد لرم

عَلَيْكُمْ ثُمَّ أَوْفَيْكُمْ إِيَّاهَا فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدُ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ

فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ. رواه مسلم

او لیکم یې، او زه به تاسو ته د هغه پوره بدله درکوم، نو څوک چې خیر تر لاسه کړي هغه ته د الله

تعالی تعریف کول پکار دي او څوک چې د خیر څخه پرته بل څه تر لاسه کړي یعنې بدې، نو

خپل ځان دي ملامت کړي چې دا د هغه کار دی. مسلم.

تخریج: مسلم فی الصحيح ۱۹۹۴/۴، رقم: ۵۵-۲۵۷۷.

د لغاتو حل: المخیط: بسكر المیم وسكون الخاء ای الابرۃ (ستن).

تشریح: کلکم ضال: که تاسو ټول گمراهان سئ، په دې اعتبار يې وفرمايل چي د دنيا هيڅ سړی داسي نه سته چي په هغه کي د دنيا او دين د هر کمال او هر سعادت او ټولي نيمگړتياوي وي په هر سړي کي څه نا څه کمي او کوتاهي خامخا وي او که څوک په دنيوي او اخروي اعتبار په خپل ځان کي څه کمي او کوږوالی ولري نو په چا کي چي د دنيوي کارو په اعتبار څه کمي او کوږوالی وي ځکه يې وفرمايل چي تاسو ټول گمراهان ياست يعني د دين او دنيا دواړو په اعتبار د کمال درجه نه لرئ.

الا من هديته: پرته د هغه چا څخه چي هغه ته زه هدايت وکړم، د الله تعالى ددغه ارشاد مراد دادی چي خلک يې د هغوئ پر هغه حالت او کيفيت باندي پرېښودل کوم چي د هغوئ طبيعت او د هغوئ د نفس بنياد دی نو هغوئ د درختي په ډول څرنگه چي غواړي زياتيږي او کومي خوا ته چي غواړي ځي چي د هغه نتيجه گمراهي او بې لاري ده ځکه زه چي چاته وغواړم هغه ته فکر او ذهن او د نیک اعمالو هدايت کوم دهغه نتيجه به دا وي چي د هغه نفس به پر صحيح لاره باندي وي او د هغه طبيعت به نيکي ته ځي دا خبره نبي کریم ﷺ په دې توگه بيان کړه: ان الله خلق الخلق في ظلمة ثم رش عليهم من نوره

الله تعالى مخلوقات په تېاره کي پيدا کړه او بيا خپل نور پر و اچوی، دلته دا تشويش پيدا کېدل نه دي پکار چي دا خبره ددغه حديث: کل مولود يولد على فطرة: هر کوچنی د اسلام پر فطرت باندي پيدا کېږي - خلاف ده ځکه چي د فطرت څخه مراد توحيد دی او د ضلالت باعظمت څخه مراد د ايمان احکام تفصيل او د اسلام حدود او شرطونه پيژندل دي.

وانا اغفر الذنوب جميعا: زه ستاسو گناهونه بخښم، ددې مطلب دادی که تاسو شپه او ورځ په خطا کي سئ او په گناهو کي اخته ياست مگر پر خپلو گناهو باندي په پښيمني سره توبه او استغفار کوئ نو زه ستاسو ټول گناهونه بخښم.

يا دا مراد دی چي يو خو داسي گناه ده چي د هغه څخه د توبې کولو پرته بخښنه ممکن نه ده هو ددې څخه پرته نوري ټولي گناوي که زه وغواړم نو پرته د توبې او استغفار په خپل فضل او کرم او خپل رحمت په خاطر يې بخښم.

لکه څومره چي ستن کميږي: په دې باره کي علامه طيبي رحمه الله فرمايي چي د ستنې په درياب لوېدو سره د هغه اوبه کمول يو نه محسوس کېدونکی شی دی او نه د عقل او شعور په رڼا کي دا خبره راتلونکې ده بلکه هغه کالعدم دی ځکه په دې سره مشابهت ورکړل سوی دی کنه نو د الله تعالى په خزانه کي د اولی څخه تر اولی درجې او د کمي څه سوال پيدا کېږي يعني

هيڅ يو سوال نه پيدا کيږي .

ابن ملک رحمۃ اللہ علیہ وايي په دې باره کي به دا ويل کيږي چي دغه جمله د بالفرض والتقدير
 قسمه څخه ده يعني که د الله تعالى په خزانه کي کمي فرض کړل سي نو هغه دومره کېدای سي .

توبه او د الهي رحمت وسعت

﴿۲۲۱۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ إِنْسَانًا ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ فَأَتَى

په بني اسرائيلو کي يو سړی وو چي هغه يو کم سل وژني کړي وې ، بيا هغه په بني اسرائيلو کي
 د پوښتني کولو لپاره گرځېدی چي د هغه توبه قبلېدای سي که نه ؟

رَاحِبًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ تَوْبَةٌ قَالَ لَا فَقَتَلَهُ فَجَعَلَ يَسْأَلُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ أَتَيْتَ

هغه يو عابد ته ورغلی د هغه څخه يې پوښتنه وکړه چي ايا زما توبه قبلېدای سي ؟ هغه عابد
 ورته وويل : نه ، نو هغه عابد يې هم وورژئ ، او بيا همدا سي گرځېدی د خلکو څخه يې پوښتنه
 کول بيا يو سړي هغه ته وويل ته فلاني ځای ته ولاړ سه

قَرِيَّةَ كَذَا وَكَذَا فَأَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَنَاءَ بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةٌ

او نوم او پته يې ورکړه (نو هلته ورغلی) په لاره کي ورته څرگنده سوه چي مرگ يې نژدې دی
 (يعني هغه مرگ ته په نژدې کېدو سره نيمه لاره وهلې وه) نو خپل سينه يې د هغه آبادۍ په لور
 وروړاندي کړه (يعني کله چي هغه مړ سو نو هغه پريوتی او په څکېدو سره يې خپله سينه د هغه
 آبادۍ په لور کړه هغه تر نيمي لاري ډير مصافحه هلې وه) د مرگ ملائکي

الرَّحِمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى هَذِهِ أَنْ تَقْرِي إِلَى هَذِهِ أَنْ تَبَاعَدِي

چي په هغو کي د رحمت ملائکي او د عذاب ملائکي دواړي وې د هغه د روح قبض کولو لپاره
 راغلې او د دواړو په منځ کي جگړه سوه چي څوک د هغه روح قبض کړي ، الله تعالى هغه آبادۍ
 ته حکم ورکړ چي هغه مړی ځان ته نژدې کړي يا مړي ته نژدې سي او د کومي آبادۍ څخه چي
 هغه تللی وو هغه ته يې حکم ورکړ چي ته د مړي څخه ليري سه ،

فَقَالَ قَيْسُوا مَا بَيْنَهُمَا فَوُجِدَ إِلَى هَذِهِ أَقْرَبَ بِشَبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ . متفق عليه

بیا الله تعالی جگره کونکو ملائکو ته وویل تاسو د دواړو فاصله اندازه کړئ د اندازې څخه څرگنده سوه چي هغه په کوم تلئ د هغه اندازه یوه لوېشت کمه ده یعني دی هغې ته یوه لوېشت زیات نژدې وو نو الله تعالی هغه وبخښی . بخاري او مسلم

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۵۱۲۱۶، رقم: ۳۴۷۰، و مسلم في الصحيح ۲۱۱۹۱۴، رقم: ۲۷۶۶-۴۷

د لغاتو حل : فناء: ای نهض و مال بصدرة: (کږول).

تشریح : ابن ملک رحمه الله وایي چي کله ملک الموت د هغه سړي روح قبض کړل نو د رحمت ملائکي او د عذاب ملائکي دواړي د ملک الموت څخه د هغه سړي د روح اخیستلو لپاره په جگره سوې ، د رحمت ملائکو وویل چي دا سړی د توبې لپاره دغه کلي ته راغلی وو ځکه نو دی موږ د الله تعالی رحمت ته بیایو او د عذاب ملائکو وویل چي دغه سړی سل ناحقه قتلونه کړي دي او تراوسه یې توبه نه وه کړې ځکه نو موږ دی د عذاب الهي په لور بیایو نو الله تعالی د هغه فیصله داسي وکړه لکه څرنگه چي پورته ذکر سوې ده .

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د توبې کونکي لپاره د الله تعالی د رحمت وسعت د یو قید او حد پابند نه دی ځکه د هغه بې پایه رحمت او د زړه په خلوص سره خپل طرف ته متوجه کېدونکی لوی تر لوی سرکښ او گناه کار هم په خپل لمن کي پټوي .

علامه طیبی رحمه الله فرمایي کله چي بنده د زړه او نیت په اخلاص سره الله تعالی ته متوجه کیږي او الله تعالی د هغه څخه راضي کیږي نو الله تعالی د هغه دښمنان هم د هغه څخه راضي کوي .

دا حدیث دې خبري ته ترغیب ورکوي چي د توبې او استغفار په ذریعه خپل لمن په گناهونو د چټل کېدو څخه پاکه وساتي او د الله تعالی د رحمت څخه مایوسي او نا امیدي څانته نه پریري

﴿۲۲۲۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : زما دې په هغه ذات قسم وي

نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ

فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ . رواه مسلم .

چي د هغه په لاس کي زما روح ده که تاسو گناه نه کوئ نو الله تعالى به ستاسو د ختمولو څخه وروسته ستاسو پر ځای يو داسي قوم راوړي چي گناه به کوي او د الله څخه به بخښه غواړي بيا به الله تعالى د هغوی گناهونه بخښي . مسلم .

تفريخ : مسله في الصحيح ۲۱۰۶۱۴ ، رقم : ۱۱-۲۷۴۹ .

تشریح : ددغه ارشاد مقصد مغفرت او د الله تعالى وسعت بيانول دي او دا ښودل دي چي الله تعالى د خپل مبارک نامه غفور د شان څرگندولو لپاره دومره زيات بخښونکی دی ځکه نو ځنکو ته پکار دي چي هغوی د خپلو گناهونو څخه په توبه کولو کي کوتاهي ونه کړي خداي مه کړه : ددې حديث په ذريعه د گناه ترغيث مقصد نه دی ځکه چي د گناه څخه د ځان ساتني حکم څپه الله تعالى ورکړی دی او رسول الله ﷺ يې دنيا ته ځکه رالېږلی دی چي رسول الله ﷺ ځنک د گناه او معصيت د ژوند څخه په ايستلو سره د طاعت او عبادت پر لاره بوځي .

﴿۲۲۲۱﴾ : وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت ابو موسی ؓ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى

عَزَّ وَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ

ځپل لاس د شپې اوږد کړي چي د ورځي گناهگار توبه وکاري او د ورځي خپل لاس خپور کړي

لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا . رواه مسلم

چي د شپې گناه کونکي توبه وکاري او هغه يې توبه قبوله کړي او دا لړۍ تر هغه وخته روانه وي تر څو پوري چي لمر د لوېديځ څخه راوخيژي يعني قيامت سي . مسلم .

تفريخ : مسله في الصحيح ۲۱۱۳۱۴ ، رقم : ۲۱-۲۷۵۹ .

تشریح : لاس غزول : دا په اصل کي کنايه ده د طلب کولو څخه ، کله چي يو څوک د يو چا څخه يو څه غواړي نو د هغه په مخکي لاس غزوي نو الله تعالى په شپه کي لاس غزوي... الخ ، ددې معنی داده چي الله تعالى گناه کار توبې ته رابولي ، ځيني حضرات وايي چي د الله تعالى لاس غزول د هغه د رحمت او مغفرت کنايه ده .

د حديث آخري الفاظ : تردې چي لمر د لويديځ څخه راوځي، ددې مطلب دادی چي د الله تعالى له خوا بندگانو څخه د توبې کولو دغه لړۍ به تر هغه وخته پوري روانه وي ترڅو چي په قيامت کي لمر د ختيځ پر ځای د لويديځ څخه راوځيږي ځکه چي لمر د لويديځ څخه نه راځيږي نو د توبې دروازه به بنده سي او د هغه څخه وروسته به د هېچا توبه نه قبلېږي .

الله ﷻ توبه قبلوي

﴿۲۲۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعَبْدَ

إِذَا اعْتَرَفَ ثُمَّ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ. متفق عليه

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي بنده د خپلي گناه اقرار وکړي او بيا توبه وکاري نو الله تعالى د هغه توبه قبلوي . بخاري او مسلم

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۴۳۱/۷، رقم: ۴۱۴۱، و مسلم في الصحيح ۲۱۲۹/۴، رقم: ۲۷۷۰-۵۶.

﴿۲۲۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَابَ

قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ. رواه مسلم .

حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د لمر د لوېديځ څخه د راختلو وړاندي توبه وکاري نو الله تعالى د هغه توبه قبلوي . مسلم

تخريج: مسلم في الصحيح ۲۹۷۶/۴، رقم: ۴۳-۲۷۰۳.

تشریح: علامه طيبي رحمه الله فرمايي چي دا د توبې د قبلېدو حد دی چي د لويديځ له خوا د لمر راختلو څخه مخکي پوري د توبې دروازه خلاصه وي نو تر هغه وخته پوري چي څوک توبه وکړي نو د هغه توبه قبلېږي مگر ددې وروسته توبه نه قبلېږي همدارنگه د توبې قبلېدو يو حد وي چي د هغه تعلق د هر فرد سره وي او هغه د زکندن حالت څخه مخکي وخت دی يعني کوم څوک چي د زکندن د حالت څخه مخکي توبه وکړي د هغه توبه قبلېږي او د زکندن په وخت کي توبه نه قبلېږي .

الله ﷻ په توبه سره ډېر خوشحاله کيږي

﴿۲۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله چې يو بنده الله تعالى

بِتُوبَةِ عَبْدِهِ حِينَ يَتُوبُ إِلَيْهِ مِنْ أَحَدِكُمْ كَانَ عَلَى رَأْسِهِ بِأَرْضِ فَلَاةٍ

ته توبه وکاري نو هغه د خپل بنده په توبې سره ډير خوشحاله سي دومه زيات په خوشحاله سي چې هغومره خوشحاله به په تاسو کي هيڅوک هم نه وي چې پر خپله سپرلی په يو ميدان کي

فَانْفَلَتَتْ مِنْهُ وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ فَأَيْسَ مِنْهَا فَأَتَى شَجَرَةً فَاضْطَجَعَ فِي

روان وي بيا هغه سپرلی ځيني ورکه سي او پر هغه د خوراک او چېساک شيان هم وي او هغه د پيدا کېدو څخه ناامیده سي د يوې درختي په لور راغلی او دهغې په سایه کي ناست وي او په

ظِلِّهَا قَدْ أَيْسَ مِنْ رَأْسِهِ فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذَا هُوَ بِهَا قَائِمَةً عِنْدَهُ فَأَخَذَ

هغه نااميدي کي پټه خوله او غم زېلی پروت وي چې ناڅاپه هغه سپرلی راسي او د هغه سره

بِخَطَامِهَا ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ أَخْطَأُ مِنْ

شِدَّةِ الْفَرَحِ . رواه مسلم

ودرېږي . هغه يې رسی نيولي وي او د زياتي خوشحالی په سبب د هغه د خولې څخه (دا غلط الفاظ) وتلي وي چې اې الله ته زما بنده يې او زه ستا پروردگار يم . مسلم .

تخريج: مسلم في الصحيح ۴/۲۱۰، رقم: ۷-۲۷۴۷.

تشریح: يعني دغه سړي په اصل کي دا ويل چې اې الله! ته زما رب يې او زه ستا بنده يم مگر د ډېري خوشحالی په وجه د جذباتو د شدت څخه مغلوب سو او ددې ويلو پر ځای يې دا وويل چې اې الله! ته زما بنده يې او زه ستا رب يم .

ددې ارشاد مطلب دا خبره بيانول دي چې الله تعالى د بنده د توبې څخه زيات خوشحاله کيږي او د هغه د توبې په قبولو سره يې په خپل رحمت يې نازوي او د الله تعالى دغه خوشحالی ته يې د هغه سړي د خوشحالي سره مشابهت ورکړ چې د هغه سپرلی په ځنگل کي ورکه سوې وي او بيا ناڅاپه پيدا سي .

الله ﷻ په واور وارتوبه قبلوي

﴿۲۲۲۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ عَبْدًا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل : يو بنده

أُذْنِبَ ذَنْبًا فَقَالَ رَبِّ أَذْنَبْتُ فَاعْفِرْهُ فَقَالَ رَبُّهُ أَعْلِمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ

يوه گناه وکړي بيا ووايي اې پروردگاره ! ما گناه کړې ده ته يې رಾಮعاف کړې ، ددې په اورېدو سره الله تعالى ملائکو ته ووايي زما بنده ته ددې علم دى چې دهغه يو پروردگار سته چې

الذَّنُوبَ وَيَأْخُذُ بِهِ غَفَرْتُ لِعَبْدِي ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَقَالَ

گناهونه بخښي هم او نيول هم په کوي ، نو ما دخپل بنده گناه و بخښل ، بيا څو ورځي بنده د گناه څخه منع وي ددې وروسته يې بيا گناه وکړه او وه يې ويل :

رَبِّ أَذْنَبْتُ ذَنْبًا فَاعْفِرْهُ فَقَالَ أَعْلِمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ

اې پروردگاره ! ما گناه کړې ده ته يې رಾಮعاف کړې ، الله تعالى ملائکو ته ووايي ايا زما بنده پوهيږي چې دهغه يو پروردگار دى چې گناه بخښي هم او په گناه نيول هم کوي ،

بِهِ غَفَرْتُ لِعَبْدِي ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَذْنَبَ ذَنْبًا قَالَ رَبِّ أَذْنَبْتُ آخَرَ

ما هغه و بخښئ ، بيا بنده د گناه څخه منع وي ترڅو پوري چې الله تعالى غواړي او ددې وروسته بيا بنده گناه کوي او ووايي اې ربه ! ما يوه بله گناه کړې ده

فَاعْفِرْهُ لِي فَقَالَ أَعْلِمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ غَفَرْتُ

لِعَبْدِي فَلْيَعْمَلْ مَا شَاءَ . متفق عليه

هغه را و بخښي ، الله تعالى ملائکو ته ووايي ايا زما بنده ته دامعلومه ده چې دده يو رب دى چې گناهونه معاف کوي او په گناهو نيول هم کوي ، ما هغه و بخښئ ، اوس چې يې څه خوښه وي کوي دي يې . بخاري او مسلم . (څه چې يې خوښه وي ، مطلب په دې کي رغبت ورکول دي توبي او استغفار ته نه د گناه) . امام نووي .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۴۶۶۱۱۳، رقم: ۷۵۰۷، ومسلم في الصحيح ۲۱۱۲۱۴، رقم:

۲۷۵۸-۲۹

تشریح: د حديث آخري الفاظ: څه چي غواړي کوي يې، ددې مطلب دادی چي بنده تر څو پوري گناوي کوي او استغفار کوي نو دده گناه به بخښم، د جملې مقصد خدای مه کړه گناه ته رغبت ورکول نه دي بلکه د استغفار فضيلت او د گناهونو په بخښنه کي د استغفار تاثير بيانول مقصد دي.

گناه کار ته دوږځي مه وایاست

﴿۲۲۲﴾: وَعَنْ جُنْدُبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ

د حضرت جندب رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ يو حديث بيان کړ چي يو سړي دا وويل

وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفلَانٍ وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَيَّ أَنْ لَا أَغْفِرَ

په الله دي مي قسم وي فلانی الله نه بخښي، او الله تعالی وفرمايل: څوک دی چي په ما قسم خوري چي زه به فلانی نه بخښم،

لِفلَانٍ فَإِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِفلَانٍ وَأَحْبَبْتُ عَمَلَكَ أَوْ كَمَا قَالَ. رواه مسلم

نو ما هغه فلانی سړی و بخښی او ستا عمل مي ضائع کړ، يا داسي نور الفاظ يې ويلي وه. مسلم.

تخریج: مسلم في الصحيح ۲۰۲۳۱۴، رقم: ۱۳۷-۲۶۲۱.

د لغاتو حل: يتالی: ای يتحكم علي ويحلف باسمي.

تشریح: يو سړي زياتي گناوي کولې د هغه په باره کي يو بل چا وويل چي الله تعالی هغه نه بخښي. هغه دا خبره د تکبر په وجه هغه ته ډېر گناه کار او ځان تر هغه ښه گڼلو سره وويل، لکه څرنگه چي ځيني جاهل صوفيان د گناه کارو په باره کي ښه گمان نه لري حالانکه داسي خلک په دې نه پوهيږي چي د الله تعالی رحمت ډېر پراخ او عام دی د هغه گناه کار بندگان هم د هغه د رحمت په لمن کي پناه تر لاسه کوي او هغوی بخښي، خلاصه دا چي هغه قسم اخيستونکي د هغه نه بخښلو چي کوم يقين کړی وو پر هغه عتاب وسو په دې توگه چي د هغه قسم يې درواغ کړ او هغه سړی يې و بخښی نو د هېچا په باره کي په قطعي توگه سره دا ويل چي هغه جنتي دی يا دوږځي دی جائز نه دي هو د قرآن کریم او حديث په وضاحت سره چي کومو خلکو ته جنتي يا دوږځي ويل سوي دي هغوی ته په قطعي توگه باندي جنتي يا دوږځي ويلو کي څه پروا نه سته.

دعاء او استغفار

﴿۲۲۷﴾: وَعَنْ شَدَّادِ ابْنِ أَوْسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت شداد بن اوس رضی اللہ عنہ خنخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ أَنْ تَقُولَ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ

سيد الاستغفار دادی چي ته په دې الفاظو سره استغفار وکړې : اللهم انت اي الله ! ته زما رب يې ستا خنخه پرته هيڅوک د عبادت وړ نسته تازه پيدا کړم او زه ستا بنده يم

وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ

او ستا په عهد کي يم ، او ستا پر وعده يم د خپل توان سره سم ستا په ذريعه پناه غواړم د هغه بدی خنخه چي ما کړې ده زه ستا د نعمتونو اقرار کوم

بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ قَالَ وَمَنْ

چي تا پر ما پيرزو کړي دي او د خپلو گناهو هم اعتراف کوم ته ما و بخښې ځکه چي ستا خنخه پرته بل څوک بخښونکی نه سته ، رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ

ددې کلماتو په مفهوم يقين ولري د ورځي يې ووايي او په هغه ورځ تر مابنام وړاندي مړ سي نو

الْجَنَّةِ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ

أَهْلِ الْجَنَّةِ . رواه البخاري

هغه جنتي دی او څوک چي دا کلمې د شپې ووايي او ددې پر معنی يقين ولري او تر سهار کېدو وړاندي مړ سي نو هغه جنتي دی .، بخاري.

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۹۷/۱۱، رقم: ۶۳۰۶.

د لغاتو حل : أبوء: اى التزم و اقر (لازموم او اقرار کوم.)

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د الله ﷻ د بخښني هيڅ انتهاء نسته

﴿۲۲۲۸﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى فرمايي :

وَتَعَالَى يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا

اي انسانه ! تر څو پوري چي ته زما څخه دعاء غواړي او زما څخه اميد لري زه به تا بخښم كه څه

هم تا هر څومره بد كار كړى وي

أَبَايَ يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغْتَ ذُنُوبَكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ

او ما ته ددې پروا نسته ، اي انسانه كه ستا گناه آسمان ته هم ورسېږي او بيا هم ته زما څخه

عفو او بخښنه وغواړي نو زه به تا و بخښم

وَلَا أَبَايَ يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ الْقَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقَيْتَنِي لَا

او زما په دې هيڅ پروا نسته ، اي انسانه كه ته زما سره په داسي حال كي يو ځاى سې چي ستاد

گناهونو څخه مخكه ډكه وي

تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَا تَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةٌ . رواه الترمذي و رواه احمد

والدارمي عن ابي ذر وقال الترمذي هذا حديث حسن غريب .

او زما سره دي هيڅ شى نه وي شريك كړى نو زه تاته ددكي مخكي د بخښني سره راحم ،

ترمذي او احمد او دارمي ، دا حديث د حضرت ابوذر څخه روايت كړى دى ترمذي ويلي دي دا

حديث حسن غريب دى .

تخريج : الترمذي في السنن ۵۱۲۸۵ ، رقم : ۳۵۴۰ .

د مغفرت يقين وسائى

﴿۲۲۲۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى فرمايې :

اللَّهُ تَعَالَى مَنْ عِلْمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ غَفَرْتُ لَهُ وَلَا أَبَايَ مَا لَمْ يُشْرِكْ بِي شَيْئًا . رواه في شرح السنة

څوک چې په دې خبره پوه سي چې زه په گناهو بخښلو پوره اختيار لرم نو زه يې بخښم خو په دې شرط چې زما سره هيڅوک شريک نه کړي . شرح السنة

تخريج : البغوي في شرح السنة ۳۸۸۱۴ ، رقم : ۴۱۹۱ .

تشریح : دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چې بنده بايد په دې خبره پوه سي چې الله تعالى د گناهونو پر مغفرت باندي قادر دی د هغه څخه اميد ولري او کوم څوک چې د کريم ذات څخه اميد ولري نو کريم ذات هغه نه محروم کوي ، حديث قدسي دی : انا عند ظن عبدي بي : زه د خپل بنده د گمان نژدې يم چې هغه يې زما په اړه لري .

نقل سوي دي چې سفيان ثوري رضی اللہ عنہ ناروغ سو نو حماد ابن سلمه رضی اللہ عنہ د هغه د پوښتني لپاره راغلی ، سفيان ثوري رضی اللہ عنہ حضرت حماد رضی اللہ عنہ ته وويل چې ايا تاسو ددې خبري گمان لرئ چې الله تعالى به ما په څه ډول و بخښي ، حماد جواب ورکړ که ما ته ددې اختيار را کړل سي چې د حساب لپاره که څه هم زه خپل پلار ته وړاندي سم يا الله تعالى ته نو زه به د الله تعالى په وړاندي پېښ کېدو ته ترجيح ورکړم ځکه الله تعالى تر پلار هم زيات پر ما رحم کوي ، يعني د حماد رضی اللہ عنہ د دغه جواب مقصد دا وو چې د الله تعالى څخه د مغفرت او بخښني اميد ولره د هغه پر رحمت باور وکړه چې ارحم الراحمين دی .

د استغفار فضيلت او اثر

﴿ ۲۲۲۰ ﴾ : وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَزِمَ الْأَسْتَغْفَارَ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چې استغفار پر

مَجَّلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مُخْرِجًا وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ . رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه

ځان لازم کړي نو الله تعالى د هري تنگۍ څخه د راوتلو لاره د هغه لپاره جوړه کړي او د هر غم او

فکر څخه هغه ته خلاصون ورکوي او دداسي ځای څخه هغه ته رزق ورکوي چي د هغه ځای څخه د هغه گمان هم نه وي. احمد، ابوداؤد او ابن ماجه.

تخریج: الامام احمد في المسند ۲۴۸۱۱، وابدوداود في السنن ۱۷۸۱۲، رقم: ۱۵۱۸، وابن ماجه في السنن ۱۲۵۴۱۲، رقم: ۳۸۱۹.

تشریح: د استغفار پر ځان لازمولو مطلب دادی چي کله هم یو گناه وسي یا یو آفت او مصیبت راسي نو استغفار کوي یا ددې دا معنی ده چي پر استغفار باندي همپشتوب اختیار کړي ځکه چي د ژوند هیڅ لمحہ هم داسي نه ده چي په هغه کي انسان د استغفار محتاج نه وي ځکه د رسول الله ﷺ دغه ارشاد چي (طوبی لمن وجد في صحيفته استغفارا كثيرا): خوشبختي ده هغه چا ته چي هغه په خپل عمل نامه کي د استغفار کثرت تر لاسه کړی، الله پاک دي زموږ د ټولو د استغفار فیضونه او برکات په برخه کړي، اللهم آمین،

په حدیث شریف کي د ذکر سوي فضیلت بنسټ دادی چي کوم څوک استغفار پر ځان لازم کړي نو د الله تعالی سره د هغه د زړه تعلق او د الله تعالی پر ذات د هغه اعتماد محکم او قوي سي او د هغه گناه بخښل کيږي، د هغه په نتیجه کي د هغه شمېر د الله تعالی څخه د بېرېدونکو او د الله تعالی پر ذات باندي په باور کونکو کي کيږي چي د هغوی په اړه د الله تعالی دغه ارشاد دی کوم چي د پورتنی حدیث بنسټ هم دی: ومن يتق الله يجعل له مخرجا ويرزقه من حيث لا يحتسب ومن يتوكل على الله فهو حسبه: کوم څوک چي د الله تعالی څخه بیرېږي نو الله تعالی د هغه لپاره (د هري تنگی څخه) د وتلو لاره باسي او هغه ته د داسي ځای څخه روزي ورکوي چي د هغه گمان هم نه کيږي او کوم څوک چي پر الله تعالی باندي باور کوي نو الله تعالی د هغه لپاره کافي دی.

د استغفار فضیلت او ګټه د دغه آیت څخه هم ثابتيږي:

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيجعل لكم أنهارًا،

نو ما وويل چي تاسو د خپل رب څخه بخښنه وغواړئ ځکه چي هغه ډېر بخښونکی دی هغه به پر تاسو باندي ډېر باران و اوروي او تاسو ته به مال او اولاد درکړي او ستاسو لپاره به باغونه جوړ کړي او ستاسو لپاره به وياړي جاري کړي.

د حسن بصري رحمه الله په باره کي نقل سوي دي چي یو سړي هغه ته د وچ کالی شکایت وکړ

نو هغه ورته وويل چي د الله تعالى څخه استغفار وغواړئ ، بيا يو بل سړي د محتاجي شكايت وكړ او يو بل د اولاد نه پيدا كېدو او يو بل د محكي په حاصلاتو كي د كمۍ شكاييت وكړ ، نو هغه ټولو ته وويل چي استغفار كوئ ، خلكو وويل تاسو ته څو كسان راغلل او ټولو بېل بېل خپله پريشاني څرگنده كړه او تاسو ټولو ته د استغفار حكم وكړ ددې څه وجه ده ؟ هغه په جواب كي پورتنۍ آيت : فقلت استغفروا... الخ. ووايه او همدارنگه هغوئ ته يې وښودل چي ماد كومو كومو خبرو لپاره د استغفار حكم وركړې دى نو ددغه آيت څخه هغه ټول ثابت دي .

﴿۲۲۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَصْرَ مَنْ اسْتَغْفَرَ وَإِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً. رواه الترمذي وأبو داود

د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : چا چي په ورځ كي اويا واره په گناه كولو سره استغفار وكړ ، هغه لكه په گناه كولو چي اصرار ونه كړي (يعني هميشه يې هغ گناه نه وكړل) ترمذي او ابو داود .

تخريج: الترمذي في السنن ۵۲۱/۵، رقم: ۲۵۵۹، وابوداود في السنن ۱۷۷/۲، رقم: ۱۵۱۴.

تشریح: پر گناه باندي د همېشتوب مطلب دادی چي پر گناه باندي دوام وسي يعني په وار وار هغه گناه کوي هسي خو گناه په خپله خرابه خبره ده او پر هغه باندي اصرار کول ډېره بده خبره ده ځکه چي پر کوچنيو گناهو باندي اصرار کول د لويو گناهو ارتکاب ته رسيږي او پر لويو گناهو باندي اصرار کول د کفر حد ته رسيږي .

ددغه ارشاد خلاصه داده چي کوم څوک پر خپل يو گناه باندي شرمنده سي او الله تعالى ته استغفار وکړي که هغه کوچنی گناه وي او که لويه گناه وي نو هغه د اصرار د حد څخه خارجيږي که څه هم د هغه گناه کېدل څو واره وسي ځکه پر گناه باندي ارتکاب کونکی هغه ته وايي چي په وار وار گناه کوي مگر هغه د گناه څخه شرمنده او پښیمانه نه وي او نه استغفار کوي .

د توبه کوونکي فضيلت

﴿۲۲۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَائِينَ التَّوَّابُونَ. رواه الترمذي وابن ماجه والدارمي

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر انسان خطا کونکی دئ او

غوره خطا کونکی هغه دئ چي توبه کونکی وي. ترمذي، ابن ماجه او دارمي
تخریج: الترمذي في السنن ۵۶۸/۴، رقم: ۲۴۹۹، وابن ماجه ۱۴۲۰/۲، رقم: ۲۴۵۱، والدارمي ۳۹۲/۲،
 رقم: ۲۷۲۷.

د گناهو په زیاتوب سره پر زړه زنگ لگېږي

﴿۲۲۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :
 وَسَلَّمِ إِنَّ الْبُؤْسَ إِذَا أَذْنَبَ كَانَتْ نَكْتَةٌ سَوْدَاءَ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَاسْتَغْفَرَ
 هر کله چي مؤمن گناه کوي نو د هغه پر زړه يو تور تهکی پيدا سي بيا چي کله هغه توبه وکاږي
 صُقِلَ قَلْبُهُ وَإِنْ زَادَتْ حَتَّى تَعْلُو قَلْبَهُ فَذَلِكَ الرِّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى كَلَّا
 نو د هغه زړه صاف سي او هر کله چي هغه زياته گناه کوي نو هغه تهکی زياتيږي تر دې چي ټول
 زړه تور سي نو دا هغه زنگ دئ چي الله تعالی په دې الفاظو سره ذکر کړئ دئ: کلا
 بل ران على قلوبهم ما كانوا يكسبون. رواه احمد و الترمذي وابن ماجه

وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح.

بل ران على قلوبهم، هېڅکله نه بلکه دا د هغوی پر زړو د هغه شي زنگ دئ چي هغوی به
 کوئ (يعني گناه) احمد، ترمذي، او ابن ماجه، ترمذي وييلي دا حديث حسن صحيح دئ.
تخریج: الامام احمد في المسند ۲۹۷/۲، والترمذي ۴۰۴/۵، رقم: ۳۳۳۴، وابن ماجه ۱۴۱۸/۲، رقم:
 ۴۲۴۴.

تشریح: تر دې چي د هغه پر زړه خپور سي: د دې مطلب دادی چي څومره په گناه کي زیاتوب
 کيږي هغومره هغه تور تهکی زياتيږي تر دې چي هغه ټول پر زړه باندي حاوي سي او د زړه نور
 پټ کړي د هغه اثر دا سي چي هغه مؤمن د زړه د بينائي څخه محروم سي نه خو د منع کونکي
 علوم او گټه رسونکي ټپک اعمال څه اهميت د هغه په نظر کي پاته سي او نه د گټور عقل او
 حکمت د خبرو پر هغه څه اثر وي همدارنگه هغه د شفقت او رحمت د حيات او صفت څخه خالي
 کيږي چي نه پر خپل ځان باندي رحم کوي او نه د نورو سره د رحم او کرم معامله کوي او آخر د

هغه په زړه کي د ظلم او جهل او شر او فتنې تياره تسلط وکړي د هغه تتيجه ددې څخه پرته بل هيڅ نه وي چي پر گناه باندي د هغه جرات زيات سي او د گناه څخه ډک ژوند پر هغه خپور سي.

د توبې د قبلېدو اخري وخت

﴿۲۲۳۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغْرِغْهُ. رواه الترمذي وابن ماجه.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالى د بنده توبه تر هغه وخته پوري قبلوي تر څو پوري چي غرغري نه وي کړي (يعني مرگ ورته رانه سي) ترمذي.

تخريج: الترمذي في السنن ۵۱۱۵، رقم: ۳۵۳، وابن ماجه ۱۴۲۰۳، رقم: ۳۳۴۳.

تشریح: غرغره د انساني ژوند هغه اخري درجه ده کله چي د بدن او روح تعلق د خپل قطع کېدو اخري نقطې ته بالکل نژدې سي روح د ټول بدن څخه په را کښلو حلق ته راسي د ساه په ختلو سره يوازي د غرغره ډول آواز خيژي او د ژوند اخري اميد هم د نا اميدۍ د يقين درجې ته ورسېږي په دغه ارشاد کي تر څو پوري چي د غرغري کيفيت شروع سي ددې مطلب دادی چي تر څو پوري د مرگ يقين نه کيږي تر هغه وخته پوري توبه په قبوليت سره نازول کيږي مگر کله چي د مرگ يقين سي يعني پورتنی کيفيت شروع سي نو هغه وخت توبه نه قبلېږي.

ددغه حديث ظاهري او واضح مفهوم څخه دا خبره ثابتېږي چي د مرگ پر وخت توبه نه صحيح کيږي که د کفر څخه توبه وي او که د گناهونو څخه، دا وخت نه خو د کافر ايمان راوړل صحيح دي او نه د مسلمان د گناهونو څخه توبه کول صحيح کيږي، د قرآن کریم د آيت: وليست التوبة - څخه هم دا خبره معلومېږي مگر ځيني علماء ددې خبري قائل دي چي د گناهونو څخه توبه خو صحيح کيږي مگر د کفر څخه توبه نه صحيح کيږي، يعني ددغه حضراتو په نزد د نا اميده ايمان غير مقبول دی او د اميد لرونکي توبه مقبول ده.

علامه طيبي رحمه الله فرمايي چي د پورتنی حديث سره سم چي کوم حکم بيان سوی دی د هغه تعلق د گناهونو څخه د توبې سره دی چي د غرغري په حالت کي توبه نه قبلېږي مگر په داسي حالت کي که د يو چا حق معافول وي او صاحب د حق يې معاف کړي نو دا صحيح دي.

د الله ﷻ د مغفرت وسعت

﴿۲۲۳۵﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الشَّيْطَانَ

د حضرت ابو سعيد رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : شيطان

قَالَ وَعِزَّتِكَ يَا رَبِّ لَا أَبْرَحُ أُغْوِي عِبَادَكَ مَا دَامَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ

خپل پروردگار ته عرض وکړ چي اې ربه! ستا په عزت دي مي قسم وي زه به هميشه ستا بندگان
گمراه کوم تر څو پوري چي دهغوئ روحونه دهغوئ په بدنو کي وي .

فَقَالَ الرَّبُّ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَارْتِفَاعِ مَكَانِي لَا أَرَأُلُ أَغْفِرُ لَهُمْ مَا

اسْتَغْفَرُونِي . رواه احمد

الله تعالى ورته وفرمايل : او زما دي په خپل عزت او جلال او لوړي مرتبې قسم وي تر څو پوري
چي زما بند گاه زما څخه بخښه غواړي نوزه به يې هميشه بخښم . احمد .

تخريج : الامام احمد في المسند ۴۱، ۲۹، ۳.

د توبې دروازه

﴿۲۲۳۶﴾ : وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت صفوان بن عسال رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ بِالْمَغْرِبِ بَابًا عَرْضُهُ مَسِيرَةُ سَبْعِينَ عَامًا لِلتَّوْبَةِ لَا

الله تعالى د لويديځ په لور د توبې يوه دروازه خلاصه کړې ده چي دهغې عرض د اويا کاله

مسافت دئ او دا دروازه به

يُغْلَقُ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ مِنْ قَبْلِهِ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : يَوْمَ يَأْتِي

تر هغه وخته پوري نه بندېږي تر څو پوري چي لمر د لويديځ څخه را ونه خيژي (يعني قيامت نه

سي) . او دا د الله ﷻ دغه قول دئ : (يوم ياتي

بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمِنَتْ مِنْ قَبْلُ . رواه

الترمذي وابن ماجه .

بعض آیات ربک لاینفع نفسا ایمانها....) ترمذی او ابن ماجه .

تخریج: الترمذی فی السنن ۵۱۰/۵، رقم: ۳۵۳۶، وابن ماجه ۱۳۵۳/۲، رقم: ۴۰۷۰.

تشریح: چي د توبې لپاره دي: ددې مطلب دادی چي د توبه کونکو لپاره خلاصه ده یا دا چي هغه د توبې د صحیح کېدو او د توبې د قبلېدو علامه ده، خلاصه دا چي تر څو پوري لمر د قبلې څخه را ونه خيژي د خلکو لپاره دروازه خلاصه ده د چا چي زړه وغواړي د خپل شرک او کفر څخه دي توبه وکړي او د چا چي زړه وغواړي د خپلو گناهو څخه دي د توبې کولو سره دي د دروازې په ذریعه د آخرت د ابدې ژوند او راحتونو مستحق سي، کله چي د مغرب څخه لمر راوخيژي نو د توبې دروازه بندېږي.

په حديث کي چي د کوم آيت کریمه ذکر سوی دی هغه پوره آيت داسي دی:

يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا،

يعني قيامت ته نژدې به د پرودرگار ځيني نښي ظاهري سي د هغو څخه يوه نښه داده چي يوه ورځ به لمر د مشرق پر ځای د مغرب څخه راوخيژي په هغه ورځ به ايمان راوړل داسي کس ته گټه ورنه کړي کوم چي مخکي يې ايمان نه وي راوړی او هغه کس چي د ايمان په حالت کي نيکي نه وي کړې په هغه ورځ به توبه هيڅ گټه ورنه کړي، ددغه آيت کریمه خلاصه داده چي په کومه ورځ لمر د مغرب له خوا راوخيژي نو کوم چا چي تر دې مخکي ايمان نه وي راوړی يا پرايمان باندي خو وي مگر توبه يې کړې نه وي اوس به نه د هغه ايمان گټه ورکوي او نه به د هغه توبه څه گټه ورته ورسوي.

د توبې د قبلېدو انقطاع

﴿۲۲۴﴾: وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَنْقَطِعُ

د حضرت معاوية رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هجرت به بند نه سي

الْهَجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ

مَغْرِبِهَا. رواه احمد و ابوداؤد والدارمي

(يعني د گناهو څخه د توبې په لور رجوع کول) تر څو پوري چي توبه بنده نه سي او توبه به تر هغه وخته پوري نه بندېږي تر څو چي لمر د لويديځ څخه را ونه خيژي. احمد، ابوداؤد او دارمي

تخریج: الامام احمد في المسند ۹۹۴، وابوداود ۷۳-۸، رقم: ۲۴۷۹، والدارمي ۳۱۲۲، رقم: ۲۵۱۳

تشریح: ترڅو چې توبه موقوف نه وي: يعني ترڅو پوري چې توبه قبلېږي هر سړی د گناهو څخه پاکيدای سي او کله چې توبه موقوف سي نو هيڅوک به د گناهو څخه پاک نه سي او توبه به تر هغه وخته موقوف وي کله چې لمر د مغرب څخه راوځيږي.

خلاصه دا چې ترڅو پوري لمر د مغرب له خواراونه ځيږي تر هغه وخته پوري د هر چا توبه قبلېږي او د خپلو گناهو څخه پاکيدای سي بيا ددې څخه وروسته د هېچا توبه نه قبلېږي.

گناه کار د الله ﷻ درحمت څخه مه مایوسه کوی

﴿۲۲۳۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ رَجُلَيْنِ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: دوه کسان وه

كَانَا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مُتَحَابِّينِ أَحَدُهُمَا مُجْتَهِدٌ فِي الْعِبَادَةِ وَالْآخَرِ يَقُولُ

په بني اسرائيلو کې چې په خپل منع کې يې ډيره مينه درلودل، په هغوی کې يو ډير عبادت کونکی وو او دويم به ويل

مُذْنِبٌ فَجَعَلَ يَقُولُ أَقْصِرْ عَمَّا أَنْتَ فِيهِ فَيَقُولُ خَلِّني وَرَبِّي حَتَّى وَجَدَهُ يَوْمًا

زه گناه کار او خطاکار يم، عبادت کوونکی ملگري به ورته ويل په کوم شي چې ته اخته يې هغه پريږده، هغه به ددې په جواب کې ويل زما پروردگار پوه سو او زه، يوه ورځ عبادت گزاره

عَلَى ذَنْبٍ اسْتَعْظَمَهُ فَقَالَ أَقْصِرْ قَالَ خَلِّني وَرَبِّي أَبْعَثْ عَلَيَّ رَقِيبًا فَقَالَ

ملگري هغه گناه کاره ملگري په يو گناه کې اخته وليدی چې د هغه په نظر لويه گناه وه او هغه ته يې وويل چې ته ددې څخه منع سه، هغه ورته وويل: زما معامله زما پروردگار ته پريږده، ايا ته زما ساتونکی جوړ سوې يې، عابد ملگري ورته وويل:

وَاللَّهُ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَوْ لَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ فَبَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهِمَا مَلَكًا فَقَبَضَ

قسم په خدای الله به تا هيڅکله ونه وبخښي او نه به دي جنت ته داخل کړي، نو الله تعالی د مرګ ملائکه د هغوی د روحو قبض کولو لپاره راو ليږل کله چې د هغوی روحونه د

أَرْوَاهُمَا فَاجْتَمَعَا عِنْدَهُ فَقَالَ لِلْمُذْنِبِ ادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي وَقَالَ لِلْآخَرِ

خدای په حضور کي حاضر کړل سول نو الله تعالی د هغه گناه کار روح ته وویل : ته زما د رحمت په ذریعه جنت کي داخل سه او د عابد روح ته یې وفرمایل :

اَتَسْتَطِيعُ اَنْ تَخْطُرَ عَلَى عَبْدِي رَحْمَتِي فَقَالَ لَا يَا رَبِّ قَالَ اذْهَبُوا بِهِ اِلَى

النَّارِ . رواه احمد

ایا ته دومره توان لرې چي زما بنده زما د رحمت څخه محروم کړې ؟ هغه عرض وکړ اې زما پروردگاره ! په ما کي دومره توان نسته نو الله تعالی ملائکو ته حکم ورکړ چي دی دوږخ ته بوزی . احمد .

تخریج : الامام احمد في المسند ۲/۳۲۳ .

تشریح : عبادت کونکي پر خپل عبادت او نیکو اعمالو باندي د غرور او تکبر اعتماد وکړ او هغه گناه کاریې تر خپل ځان سپک وگڼی او هغه ته یې وویل چي الله تعالی به تانه بخښي ځکه هغه د عذاب مستحق سو ، دیو بزرگ قول دی کومه گناه چي د ځان سپک گڼلو باعث وي هغه د هغه طاعت او عبادت څخه غوره دی کوم چي یو څوک په غرور او تکبر کي اخته کړي .

﴿۲۳۳۹﴾ : وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت اسماء بنت یزید (رض) روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دغه آیت واوریدی :

يَقْرَأُ { يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ

یا عبادي الذين، اې زما هغه بندگانو چي په گناه کولو سره یې پر خپل ځان زیاتي کړي دي تاسو د الله د رحمت څخه مه نا امیده کیږئ ځکه چي الله تعالی

اللَّهُ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا } وَلَا يُبَالِي . رواه احمد والترمذي و قال هذا

حديث حسن غريب . وفي شرح السنة يقول بدل يقرأ .

ټول گناهونه معاف کونکی دی ، او رسول الله ﷺ په پای کي وفرمایل : چي هغه پروا نه لري . احمد . ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن غریب دی او په شرح السنة تر یقول بدا یقرا پوري راغلی دی .

﴿٢٢٢٠﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى إِلَّا اللَّيْمَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ تَغْفِرَ اللَّهُمَّ تَغْفِرُ جَبًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا . رواه الترمذي

اې الله! که يې ته بخښې نو د بندگانو لوی گناهونه و بخښې ځکه چي ستا کوم بنده دئ چي هغه به کوچنی گناهونه نه وي کړي. ترمذي دا حديث حسن صحيح غريب دئ.

تخريج: الترمذي في السنن ١٥/٣٧٠، رقم: ٣٢٨٤.

تفسیر: إِلَّا اللَّمَمَ: دادیو آیت توتہ چي پورہ آیت یی دادی:

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ،

زېږېدنه: او د (کومو نیکو کارو چي مخکي ذکر و سو) دا هغه خلک دي چي د لويو گناهو څخه
 ځان ساتي او د بې حيايي د خبرو څخه پرته د کوچنيو گناهو څخه ځان ساتل ممکن نه دي او
 بېشکه ستا رب د مغفرت پراخونکی دی.

په دغه آيت کي د کوچنيو گناهو استثناء سوې ده د هغه د دليل په توگه رسول الله ﷺ پورتنی شعر ووايه چي د هغه څخه دا معلومېږي چي هيڅ مؤمن د کوچنيو گناهو څخه خالي نه دی. د شعر خلاصه داده چي پروردگار! ستا شان او رحمت داسي دی او ستا د وسعت دا عالم دی که ته وغواړې نو لوی گناهونه به هم وبخښې د کوچنيو گناهو خو حقيقت څه دی او بيا ستا کوم بنده داسي دی چي کوچني گناهونه نه کوي او ته هغه نه بخښې بلکه ته هغه کوچني

گناهونه د نیکو په ذریعه رږوې او همدارنگه دغه بندگان د کوچنیو گناهو د بار څخه ساتي .
دا شعر چي رسول الله ﷺ ووايه د امیه بن صلت دی چي د جاهلیت په زمانه کي د مشهورو
شاعرانو څخه وو ، امیه هغه وخت هم ډېر زیات عبادت کوی او پر قیامت یې عقیده درلودل که
چیري هغه د اسلام زمانه تر لاسه کړې مگر د مسلمانېدو د سعادت څخه محروم سو ، امیه به د
حکمت څخه ډک شعرونه ویل ځکه رسول الله ﷺ نه یوازي دا چي د هغه شعرونه یې اورېدل
بلکه کله نا کله به یې خپله هم ویل .

د بنده په عبادت او معصیت سره د الله ﷻ په خدایي کي هیڅ تاثیر نه راځي

﴿۲۲۳۱﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُ

د حضرت ابو ذر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : الله تعالی فرمایي :

تَعَالَى يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ فَسَلُونِي الْهُدَى أَهْدِكُمْ وَكُلُّكُمْ

اې زما بندگانو! تاسو ټول گمراه یاست پرته د هغه چا څخه چا ته چي ما هدایت کړی وي نو زما
څخه هدایت غواړئ زه به هدایت درکوم ، تاسو ټول

فَقِيرٌ إِلَّا مَنْ أُغْنَيْتُ فَسَلُونِي أَرْزُقْكُمْ وَكُلُّكُمْ مُذْنِبٌ إِلَّا مَنْ عَافَيْتُ فَمَنْ

فقیران او اړ یاست پرته د هغه چا څخه چي ما شتمن کړ نو تاسو زما څخه رزق غواړئ زه به یې
درکوم ، تاسو ټول گناه کار یاست پرته د هغه چا څخه چي ما د گناه څخه وساتئ

عَلِمَ مِنْكُمْ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى الْغُفْرَةِ فَاسْتَغْفِرْنِي غَفَرْتُ لَهُ وَلَا أَبَايَ وَلَوْ أَنَّ

له دې کبله څوک چي په تاسو کي په دې خبره پوه سي چي زه د معافي وړ کولو پوره توان لرم او
بیا زما څخه د معافي غوښتونکي سي نو زه به هغه و بخښم او زما پر دې هیڅ پروا نسته ،

أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَحَيِّكُمْ وَمَيِّتَكُمْ وَرَطْبَكُمْ وَيَابِسَكُمْ اجْتَمِعُوا عَلَى أَثَقَى

او که ستاسو ژوندي او ستاسو مړي او ستاسو لاندې او ستاسو وچ (يعني ځوانان او سپين
بیري) ټول مخلوقات زما د یو پر هیز کار بنده په ډول سي

قَلْبِ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَلَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ

نوپه دې سره زما په ملکیت کې د غوماشي د وزر په اندازه هم څه زیاتې نه راځي او که ستاسو
 وَأَخْرَكُمُ وَحْيَكُمْ وَمَيِّتَكُمْ وَرَطْبَكُمْ وَيَابِسَكُمْ اجْتَمِعُوا عَلَى أَشَقِّ قَلْبٍ
 مخکني او وروستني او ستاسو ژوندي او ستاسو مړي او ستاسو لاندې او ستاسو وچ يعني ټول
 مخلوقات زما د یو بد بخت بنده په ډول سي

عَبْدٌ مِنْ عِبَادِي مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَلَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ
 نو زما په ملکیت کې د غوماشي د وزر په اندازه کمي نه راځي، او که ستاسو مخکني

وَأَخْرَكُمُ وَحْيَكُمْ وَمَيِّتَكُمْ وَرَطْبَكُمْ وَيَابِسَكُمْ اجْتَمِعُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ
 او وروستني ستاسو ژوندي او مړي او ستاسو لاندې او وچ ټول یو ځای سي

فَسَأَلَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْكُمْ مَا بَلَغَتْ أُمْنِيَّتُهُ فَأُعْطِيَتْ كُلُّ سَائِلٍ مِنْكُمْ مَا
 او په تاسو کې هر یو زما څخه و غواړي او زه هر چاته د هغه د غوښتنې سره سم ورکړم

نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي إِلَّا كَمَا لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ مَرَّ بِالْبَحْرِ فَغَمَسَ فِيهِ إِبْرَةً ثُمَّ
 نوپه دې زما په ملکیت کې دومره هم کمي نه راځي څومره چې ستن په اوبو کې د ډوبېدو سره د
 دریاب څخه اوبه راپورته کوي .

رَفَعَهَا إِلَيْهِ ذَلِكَ بِأَنِّي جَوَادٌ مَاجِدٌ أَفْعَلُ مَا أَرِيدُ عَطَائِي كَلَامٌ وَعَذَابِي كَلَامٌ
 ددې سبب دادی چې زه ډیر سخي یم څه چې غواړم هغه کوم، زما ورکول یوازې حکم کول دي
 او زما عذاب یوازې زما حکم کول دي

إِنَّمَا أَمْرِي لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْتَهُ أَنْ أَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ . رواه احمد والترمذي و
 ابن ماجة .

کله چې زه د یو شي اراده وکړم نو یوازې دومره وایم چې سه، نو هغه و سي . احمد . ترمذي او ابن ماجة
 تخريج : الامام احمد في المسند ١٥٤٨٥، والترمذي ٥٦٦١٤، رقم : ٢٤٩٥، وابن ماجة ١٤٢٢١٢، رقم : ٤٢٥٧.

د شرک څخه ساتونکي ته د بڅښني زيری

﴿۲۲۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَرَأَ { هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه يې نقل کوي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم دغه آيت تلاوت کړ: (هو اهل التقوى....): (دی خاوند د تقوا دی

وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ} قَالَ قَالَ رَبُّكُمْ أَنَا أَهْلٌ أَنْ أَتَّقِيَ فَمَنْ اتَّقَانِي فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أُغْفَرَ لَهُ. رواه الترمذي وابن ماجه والدارمي.

او خاوند د بڅښني دی)، وويل رسول الله صلي الله عليه وسلم چې ويلى دي رب ستاسو: زه لائق يم چې وييرېږي خلک زما څخه نو څوک چې وييرېږي زما څخه نو زه لائق ددې يم چې بڅښنه وکړم ده ته. ترمذي، ابن ماجه او دارمي.

تخريج: الترمذي في السنن ۵/۴۰۰، رقم: ۳۳۲۸، وابن ماجه ۲/۱۴۳۷، رقم: ۴۲۹۹، والدارمي ۲/۳۹۲. رقم: ۲۷۲۴.

تشریح: إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ، الله تعالى دا خبره نه بښي چې د هغه سره شریک ونيول سي او د شرک څخه پرته چې چاته وغواړي بڅښي يې.

د رسول الله صلي الله عليه وسلم توبه او استغفار

﴿۲۲۲۳﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ إِنْ كُنَّا لَنَعْدُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلي الله عليه وسلم به کوم حای تشریف فرما وو في الْمَجْلِسِ يَقُولُ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْغَفُورُ مِائَةً مَرَّةً. رواه احمد والترمذي وابوداؤد وابن ماجه.

نو موږ به د رسول الله صلي الله عليه وسلم استغفار ويل شميرل، رسول الله صلي الله عليه وسلم به په يوه ناسته کي سل واره دا کلمات فرمايل: رب اغفر لي وتب علي انک انت التواب الغفور، احمد، ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه **تخريج:** الامام احمد في المسند ۲/۲۱، والترمذي ۵/۴۶۱، رقم: ۳۴۳۴، وابوداؤد ۲/۱۷۸، رقم: ۱۵۱۶، وابن ماجه ۲/۱۲۵۳، رقم: ۳۸۱۴.

د زړه په صدق سره استغفار کوي

(۲۲۴۴): وَعَنْ بِلَالِ بْنِ يَسَارٍ بْنِ زَيْدٍ مَوْلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

حضرت بلال بن یسار بن یزید رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ازاد کړي غلام وایي چي

حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ

زما پلار ماته روايت وکړ او هغه د خپل پلار څخه چي هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه واوریدل:

قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غُفْرًا

څوک چي اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، وایي د هغه گناهونه بخښل

لَهُ وَإِنْ كَانَ قَدْ فَرَّ مِنَ الرَّحْفِ . رواه الترمذي و ابوداؤد لکنه عند ابی داؤد

هلال بن یسار و قال الترمذي هذا حديث غريب .

کیږي که څه هم د جهاد څخه تنبېدلی وي . ترمذي، او ابوداؤد، مگر ابوداؤد وایي چي راوي

بلال بن یسار نه دی بلکه هلال بن یسار دی ترمذي ویلي دي دا حديث غريب دی .

تخریج: الترمذي في السنن ۵۳۱۸۵، رقم: ۳۵۷۷، و ابوداؤد ۱۷۸۱۲، رقم: ۱۵۱۷.

تشریح: هره دعاء چي وي هر ذکر چي وي او هر عمل او وظیفه چي وي تر څو پوري چي د نیت

او مقصد او زړه اخلاص د ژبې همنا نه وي نو د هغه دعاء اثر نه وي او نه د هغه ذکر او عمل گټه

وي. ځکه علماء لیکي چي کله استغفار وویل سي نو د زړه صدق او نیت سره دي وویل سي ځکه

دا فرمایل سوي دي چي د گناه څخه استغفار کونکی په داسي حالت کي چي هغه پر گناه قائم

وي د خپل پروردگار سره مخسره کوي (نعوذ بالله).

الفصل الثالث (دریم فصل)

د خپلو مړو لپاره استغفار کوي

(۲۲۴۵): عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: په جنت کي الله تعالی د

عَزَّ وَجَلَّ لِيَزْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي الْجَنَّةِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ أَنِّي لِي هَذِهِ
فَيَقُولُ بِاسْتِغْفَارٍ وَلَدِكَ لَكَ . رواه احمد .

خپل يو نيك بنده درجه لوړوي نو هغه بنده پوښتنه كوي اې پروردگاره ! ما ته دا درجه څنگه
راكړل سول؟ نو الله تعالى ورته فرمايي : ستا د زوى د استغفار په برکت . احمد .
تخريج : الامام احمد في سمعه ۵۰۹۱۲ .

د مړو لپاره غوره تحفه استغفار دى

﴿۲۲۳۶﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د حضرت عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل :
مَا الْمَيِّتُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا كَالْغَرِيقِ الْمَتَغَوِّثِ يَنْتَظِرُ دَعْوَةَ تَلْحَقُهُ مِنْ أَبٍ أَوْ أُمٍّ أَوْ
په قبر كي د مړي حالت داسي وي څرنگه چي د ډوبېدونكي سړي وي ، هغه هر وخت د خپلو
قريبانو يعني مور، پلار ،

أَخٍ أَوْ صَدِيقٍ فَإِذَا لَحِقَتْهُ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَإِنْ اللَّهُ تَعَالَى
وروريا ملگري د لوري د دعاء په انتظار وي او کوم وخت چي هغه دعاء ورته ورسوي نو د هغه
په نزد د دنيا او د دنيا د ټولو شيانو څخه زيات عزيز وي او الله تعالى

لِيَدْخُلَ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ مِنْ دَعَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ أَمْثَالِ الْجِبَالِ وَإِنْ هَدِيَّةُ
قبر والا ته د دنيا والا د دعاء دومره لوى ثواب رسوي لکه غر ، او

الْأَحْيَاءُ إِلَى الْأَمْوَاتِ الْاسْتِغْفَارَ لَهُمْ . رواه البيهقي في شعب الإيمان

د ژوندو د لوري د مړو لپاره غوره هديه استغفار دى ، بيهقي

تخريج : البيهقي في شعب الإيمان ۲۰۳۶ ، رقم : ۷۹۰۵ .

د استغفار فضیلت

﴿۲۲۲۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي

صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارًا كَثِيرًا. رواه ابن ماجه وروي النسائي في عمل يوم والليلة.

د حضرت عبد الله بن بسر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغه چا لپاره خوشخبري ده چې د هغه په عمل نامه کي ډير استغفار ترلاسه سي، ابن ماجه او نسائي په خپل کتاب عمل يوم وليلة کي نقل کړي دي.

تخريج: سنن ابن ماجه ۱۲۵۴/۲، رقم: ۳۸۱۸، النسائي في عمل اليوم والليلة.

تشریح: د استغفار د فضیلت په اړه دا حدیث هم ډېر خوشحاله کونکی دی چې بزاز رحمته الله علیه د حضرت انس رضي الله عنه څخه مرفوع نقل کړی دی چې کله اعمال لیکونکي دواړي ملائکي هره ورځ د بنده عمل نامه پورته کوي.

د استغفار د فضیلت په اړه دغه حدیث ته هم پاملرنه وکړئ چې بزاز رحمته الله علیه د حضرت انس رضي الله عنه څخه مرفوع روايت کړی دی چې اعمال لیکونکي دواړي ملائکي د بنده اعمال پورته کوي نو الله تعالی د هغه عمل نامه په اول او آخر کي د استغفار په لېدو سره فرمایي چې ما د خپل بنده هغه ټول گناهونه و بخښل کوم چې د دغه عمل نامې په مینځ کي دي، د دغه حدیث خلاصه داده چې کوم څوک سهار او ماښام استغفار کوي نو هغه ته دغه فضیلت او سعادت ترلاسه کیږي.

د رسول الله ﷺ یوه دعاء

﴿۲۲۲۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ اللَّهُمَّ

اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبَشَرُوا وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا. رواه ابن

ماجه والبيهقي في الدعوات الكبير.

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به دا فرمايل: (اللهم اجعلني... استغفرو). اي الله! ما د هغه خلکو څخه وگرځوئ چې کله هغوی نيکي وکړي نو خوشحال سي او کله چې بدې وکړي نو معافي وغواړي. ابن ماجه او بيهقي.

تخريج: سنن ابن ماجه ۱۲۵۵/۲، رقم: ۳۸۲۰.

الله جل جلاله د خپل بنده په توبه سره خوشحاله کيږي

﴿۲۲۹﴾: وَعَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ حَدِيثَيْنِ

د حضرت حارث بن سويد رضي الله عنه څخه روايت دی چې مود ته عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه دوه حديثونه

أَحَدُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ عَنْ نَفْسِهِ قَالَ إِنَّ

بيان کړل يو د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه او دويم د خپل ځانه ، هغه وويل :

الْمُؤْمِنَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ تَحْتَ جَبَلٍ يَخَافُ أَنْ يَقَعَ عَلَيْهِ وَإِنَّ الْفَاجِرَ

مؤمن خپل گناهونه داسي گڼي لکه هغه چې تريو غره لاندې ناست وي او په بيره کي وي چې غر ورباندې راونه لويږي ، او فاجر او بد کار سپړی

ذُنُوبَهُ كَذَبَابٍ مَرَّ عَلَى أَنْفِهِ فَقَالَ بِهِ هَكَذَا أَيُّ بَيْدِهِ فَذَبَّ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ

خپل گناهونه داسي گڼي لکه يو مچ چې د هغه پر پزه الوځي نو په لاس سره يې اشاره وکړي او مچ والوزوئ ، ددې وروسته عبد الله بن مسعود رضي الله عنه وويل :

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ

ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چې الله تعالى د خپل مؤمن بنده په توبې سره ډير خوشحاله کيږي

مِنْ رَجُلٍ نَزَلَ فِي أَرْضٍ دَوِّيَّةٍ مَهْلِكَةٍ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ

يعني تر هغه چا هم زيات کوم چې په يو بې اوبو او بې وښو وچ دښت کي روان وي د هغه سره سپرلی هم وي او پر سپرلی باندې اوبه او خوراک هم وي

فَوْضِعَ رَأْسَهُ فَنَامَ نَوْمَةً فَاسْتَيْقَظَ وَقَدْ ذَهَبَتْ رَاحِلَتُهُ فَطَلَبَهَا حَتَّى إِذَا

هغه په يو ځای کي پريوزي او بیده سي بيا چې راوينږ سي نو ويني چې د هغه سپرلی ورکه ده ، هغه د سپرلی په لټه کي ووتی

اشْتَدَ عَلَيْهِ الْحَرُّ وَالْعَطَشُ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ قَالَ أَرْجِعْ إِلَى مَكَانِي الَّذِي كُنْتُ

او هر کله چي سختي گرمی او تندي کي راگير سو هغه چي اراده وي د خدای ﷻ نو هغه وويل ، هغه خای ته بيرته ځم په کوم خای کي چي مخکي وم ،

فِيهِ فَأَنَامُ حَتَّى أُمُوتَ فَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى سَاعِدِهِ لِيَمُوتَ فَاسْتَيْقَظَ فَإِذَا

او هلته به بیده سم تر څو چي مړ سم ، نو هغه پر خپل لاس سر کښېښودئ او د مرگ په انتظار کي پریوتئ بیا چي سترگي یې ولغړېدلې نو ویني چي

رَاحِلَتُهُ عِنْدَهُ وَعَلَيْهَا زَادُهُ وَشَرَابُهُ فَإِنَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ

خپله سپرلۍ یې ورسره ولاړه ده او خوراک او چېښاک هم پر هغه وه هغه سړي ته چي د سپرلۍ ، خوراک او چېښاک په تر لاسه کولو سره څومره خوشحالي ورسیده الله تعالی تر هغه زیات

مِنْ هَذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَادِهِ. روى مسلم المرفوع الى رسول الله صلى الله عليه

وسلم منه فحسب وروى البخاري الموقوف على ابن مسعود ايضا .

د مؤمن بنده په توبه خوشحاله کيږي ، مسلم په مرفوع طريقه سره روايت کړئ دئ او بخاري موقوف بيان کړئ دئ .

تخريج : صحيح مسلم ۲۱۰۳/۴ ، رقم : ۳-۲۷۴۴ ، وصحيح البخاري ۱۰۲۱۱ ، رقم : ۶۳۰۸ .

د لغاتو حل : دَوِيَّة : نسبة للدواى الهلاك . (هلاکت) .

تشریح : په اول فصل کي هم دا ډول حديثونه تېر سوي دي ، هلته هم ښودل سوي دي چي د بنده په توبه کولو سره د الله تعالی د زیات خوشحاله کېدو مطلب دادی چي الله تعالی د هغه په توبې سره راضي کيږي او د هغه توبه قبلوي لکه د دغه حديث څخه چي دغه آيت کریمه ته اشاره وي : ان الله يحب التوابين : الله تعالی توبه کونکي خوښوي .

امام غزالي رحمه الله فرمايي چي د يو لوی عالم او باعمله استاذ ابي اسحاق سمرقاني رحمه الله په اړه نقل سوي دي چي هغه وفرمايل : ما د الله تعالی څخه پرله پسې دیرش کاله دغه دعاء وغوښتل چي ما د توبې په سعادت ونازوي مگر زما دعاء قبوله نه سوه ما په خپل زړه کي ډېر تعجب وکړ چي د الله تعالی ذات څومره پاک او مستغني دی چي ما تر دېرش کاله پوري د خپل یوه خواهش تکمیل وکړ او دعاء مي وکړه مگر هغه د الله تعالی په دربار کي په قبولیت سره ونه

نازول سو نو ما په خوب کي وليدل چي يو څوک ما ته وايي چي تا ته پر دې خبره تعجب دی ايا ته په دې هم پوهیږې چي ته څه غواړې ستا د دعاء حقيقي مقصد خو دادی چي الله تعالی تا محبوب ولري نو که تا د الله تعالی دغه زیری نه دی اوریدلی چي : ان الله يحب التوابين ويحب المتطهرين ، نو ددې خواهش تکميل نه يوازي دا چي ډېر اسان دی بلکه ددې زیری هم ورکړل سوی دی .

﴿۲۲۵۰﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْمُفْتَنَّ التَّوَّابَ . رواه احمد

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالی خپل مؤمن بنده ډير خوښوي چي په گناهو کي اخته کیږي مگر ډيره توبه کاږي . احمد
تخریج : الامام احمد في مسنده ۸۰۱۱ .

د لغاتو حل : المفتن: ای المبتي کثيرا بالسيئات او بالغفلات. (ډېر گناهگار).
تشریح : دا منشاء نه ده چي الله تعالی په گناهو کي د اخته کېدو په وجه هغه خوښوي هيڅکله نه بلکه پر گناهو باندي په شرمنده کېدو او توبه کولو په وجه يې خوښوي .
د آيت (لاتقنطوا...) فضيلت

﴿۲۲۵۱﴾: وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا أَحَبُّ أَنْ يَلِيَ الدُّنْيَا بِهَذِهِ الْآيَةِ { يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا... } .
د حضرت ثوبان عليه السلام څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي فرمايل يې :
أَحَبُّ أَنْ يَلِيَ الدُّنْيَا بِهَذِهِ الْآيَةِ { يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا... }
زه تر دې دنيا دغه آيت خوښوم { يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا... } .
تَقْنَطُوا... { فَقَالَ رَجُلٌ فَمَنْ أَشْرَكَ فَسَكَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ الْآلَاءُ مَنْ أَشْرَكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . رواه احمد

نويو سړي پوښتنه وکړه چا چي شرک وکړ ؟ (نو ايا هغه به هم ددې آيت سره سم و بخښل سي)
رسول الله ﷺ ددې جواب نه ورکړ ، بيا لږ وروسته يې وفرمايل : خبر دار اوسه هغه څوک هم چي

هغه شرک کړی وي، درې واره رسول الله ﷺ دا الفاظ وفرمايل. احمد.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۲۷۵۸۵.

تشریح: د رسول الله ﷺ ددغه مبارک قول مطلب دادی چي ددغه آیت کریمه په مقابله کي که ما ته دنیا او د دنیا ټول شيان را کړل سي او زه دغه ټول شيان د الله تعالی په لار کي صدقه کړم او د کومو شيانو څخه چي خوند تر لاسه کيږي د هغه څخه خوند تر لاسه کړم نو بیا هم زه دا نه خوښوم ځکه چي په دغه آیت کریمه کي د گناهونو څخه د مغفرت او بخښني تر ټولو عظیم سعادت زیری ورکړل سوی دی چي ددغه یوې دنیا څخه نه بلکه د داسي سوونو دنیاگانو په مقابله کي ډېر قیمتي دی، پوره آیت دادی:

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ،

ژباړه: اې زما هغه بندگانو چي هغوئ (د گناهو په ذریعه) پر خپل ځانو زیاتي کړې ده د الله تعالی د رحمت څخه مه نا امیده کيږئ پېشکه الله تعالی گناهونه بخښي او هغه ډېر بخښونکی او مهربان ذات دی.

ددغه مضمون حضرت علي ؑ ددغه شعرو په ذریعه بیان کړی دی:

ايا صاحب الذنب لا تقنطن
فان الاله رؤف رؤف
ولا ترحـلن بلا عـدة
فان الطريق مخوف مخوف

ې گناه کاره! مه نا امیده کيږه ځکه الله تعالی مهربان او ډېر مهربان دی.
په د لاري د توښي سفر مه کوه ځکه چي لاره ډېره خوفناکه او خوفناکه ده.
ويو بل شاعر داسي ويلي دي:

غافل مرد که مرکب مردان مرد را
در سنگ لاخ بادیه پېها بریده اند
نومید هم مباش که رندان باده نوش
ناگه بیک خروش بمنزل رسیده اند

شرک د الله ﷻ د رحمت او د بنده په مینځ کي پرده ده

﴿۲۲۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى

حضرت ابوذر ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالی

يَغْفِرُ لِعَبْدِهِ مَا لَمْ يَقْعِ الْحِجَابُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْحِجَابُ؟ قَالَ أَنْ

خپل بندگان بخښي ترڅو پوري چي د بنده او د حق د رحمت په منع کي پرده حائل نه وي ،
صحابه کرامو پوښتنه وکړه اې د الله رسول ! هغه پرده څه ده ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

تَبَوَّتَ النَّفْسُ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ . روى الأحاديث الثلاثة أحمد وروى البيهقي

الأخير في كتاب البعث والنشور

دا چي د شرک په حالت کي څوک مړ سي ، درې ذکر سوي حديثونه احمد بيان کړي دي ، او
آخري حديث بيهقي .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۱۷۴/۵ .

د الله ﷺ په دربار کي د شرک څخه پرته هره ګناه د عفو قابل ده

﴿ ۲۲۵۲ ﴾ : وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يَعْدِلُ

د حضرت ابوذر رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د الله تعالی سره په

بِه شَيْئًا فِي الدُّنْيَا ثُمَّ كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ جِبَالِ دُنُوبٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ . رواه

البيهقي في كتاب البعث والنشور

داسي حال کي يو ځای سي چي هيڅوک د هغه شريک نه وگڼي نو که پر هغه د غره په اندازه ګناه
هم وي الله به يې و بخښي . بيهقي

تخريج : رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور .

توبه کونکی د ګناه نه کونکی په ډول دی

﴿ ۲۲۵۳ ﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ . رواه ابن ماجه والبيهقي في شعب

الإيمان وقال تفرد به النهراني وهو مجهول . وفي (شرح السنة) روي

عنه موقوفا قال الندم توبة والتائب كمن لا ذنب له .

د گناه څخه توبه کونکی انسان داسي (پاک دئ) لکه هغه چي گناه کړې هم نه وي، ابن ماجه او يهقي
تخريج: سنن ابن ماجه ۱۴۱۹/۲، رقم: ۴۲۵۰، البيهقي في شعب الايمان ۳۸۸/۵، رقم: ۷۰۴۰، وشرح
 السنة ۹۱/۵-۹۲، رقم: ۱۳۰۷.

تشریح: په دې پوهېدل پکار دي چي کله يو گناه د زړه په صدق سره پر خپلو گناهو باندي
 شرمنده او پښيमानه سي او په معتبرو شرائطو سره توبه وکړي نو د هغه د توبې په قبلېدو کي
 هيڅ شک او شبه نه سته ځکه چي الله تعالی په خپله دغه وعده فرمايلې ده چي: وهو الذي يقبل
 التوبة عن عباده: او الله تعالی داسي ذات دی چي د خپل بنده توبه قبلوي .
 او استغفار چي د توبې پرته وي او د هغه تعلق د الله تعالی په مخکي خپل عجز او
 انکساري او د نفس ماتولو اظهار وي کله خو گناهونه رږوي او کله يې نه رږوي مگر پر دې
 باندي ثواب په هر صورت کي ترلاسه کيږي، يعني ددغه انحصار مشيت پر دې باندي دی چي
 الله تعالی کله وغواړي په خپل فضل او کرم سره د اسغفار په ذريعه گناه ليري کوي او کله چي
 وغواړي نو نه يې ليري کوي مگر ثواب په دواړو صورتو کي ورکوي .

=====

بَابُ فِي سَعَةِ رَحْمَتِهِ

د الله ﷻ درحمت پراخوالی

د مشکوة شریف په اکثرو نسخو کي دلته يوازي باب ليکل سوی دی او د هغه مطلبه
 دادی چي په دغه باب کي هغه حديثونه ذکر کيږي چي د هغو تعلق د تېرو بابو سره دی او په
 ځينو نسخو کي دلته دا عنوان قائم سوی دی: باب في سعة رحمة، يعني د الله تعالی درحمت د
 وسعت بيان .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د الله ﷻ درحمت د هغه پر غضب غالب دی

﴿۲۲۵۵﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا
 د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کله چي الله تعالی

قَضَى اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ كِتَابًا فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ عَرْشِهِ إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ

غَضَبِي وَفِي رِوَايَةٍ غَلَبَتْ غَضَبِي . متفق عليه

د خپل مخلوق د پیدا کولو اراده وکړه نو یو کتاب یې ولیکئ چې هغه په عرش کې شتون لري په دې کتاب کې دا الفاظ دي (ان رحمتي سبقت غضبي) زما رحمت زما تر غضب وړاندي والی ترلاسه کړ، او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې زما رحمت زما پر غصه غالب سو، بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۸۷/۶، رقم: ۳۱۴۹، و مسلم ۲۱۰۸/۴، رقم: ۲۷۵۱-۱۶.

تشریح: په کوم کتاب کې چې د الله تعالی له خوا دغه عظیم زیری لیکل سوی دی چې د الله تعالی رحمت د هغه پر غضب غالب دی د هغه کتاب د عظمت او بزرګۍ هیڅ اندازه هم نه سي کېدلای، د دغه کتاب دغه عظمت او بزرګۍ سره سم الله تعالی دغه د ځان سره د عرش سرېره ښی دی.

د الله تعالی د رحمت د سبقت او د هغه د غالب کېدو مطلب دادی چې د الله تعالی رحمت د هغه بخښنه او کرم او د هغه د نعمتونو ښی او د هغه مظاهري غالبی دي چې هغه ټول مخلوقات راګیر کړي دي او بې شمېره دي ددې په مقابله کې د هغه د غضب ښی او د هغه څرګندېدل کم دي لکه څرنګه چې په خپله الله تعالی فرمایي: ان تعدوا نعمت الله لاتحصوها: که تاسو د الله تعالی نعمتونه شمېرل وغواړئ نو شمېر به یې نه کړای سئ. او فرمایي:

عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءَ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

ژباړه: په عذاب کې چې زه چاته وغواړم اخته کوم مګر زما رحمت پر هر شي باندي خپور دی. خلاصه دا چې د الله تعالی د رحمت دائره او د هغه د نعمتونو په اړه دومره وسیع او پراخ دی چې د کائناتو هیڅ فرد د هغه څخه وتلی نه دی او د دوی د دنیوي ژوند هر لمح په یو شکل کې د الله تعالی د رحمت یوه برخه ده مګر ددې په مقابله کې د بندګانو له خوا د الله تعالی د رحیم او کریم ذات د نعمتونو د شکر په ادا کولو کې چې څومره کوتاهي کېږي د هغه هیڅ یو حد او پای نه سته لکه چې الله تعالی فرمایي:

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ،

ژباړه: که چیري الله تعالی د هغوی د ظلم په سبب د هغوی سره مؤاخذه شروع کړي نو د (هغه

په نتیجه کي به) یو ساه لرونکی هم د مخکي پر مخ پرې نه ږدي .
 دا هم د الله تعالی د رحمت ظهور دی چي د بندگانو د ټولو گناهو او کوتاهيو سربېره په
 دغه دنیا کي هغوی پاته لري هغوی ته روزي ورکوي پر هغوی د خپلو نعمتو باران کوي او په
 دغه دنیا کي هغوی ته عذاب او مواخذه نه ورسره کوي دا خو ددې دنیا معامله ده چي دلته د
 الله تعالی د رحمت ظهور څرنگه او په کوم صورت کي مخته راځي مگر په آخرت کي د رحمت
 ظهور خو ددې دنیا د ظهور څخه هم زیات دی لکه څرنگه چي د راتلونکي حدیث څخه
 معلومېږي .

د الله ﷻ د رحمت وسعت

﴿۲۲۵۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ مِائَةَ رَحْمَةٍ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د الله تعالی سل رحمتونه دي

أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِ فَبِهَا

چي په هغو کي یې یو رحمت پر پیریانانو، انسانانو، حیوانانو او زهرجنو حیوانانو باندي نازل
 کړی دی، ددې رحمت په سبب

يَتَعَاطِفُونَ وَبِهَا يَتَرَاحُونَ وَبِهَا تَعْطِفُ الْوَحْشُ عَلَى وَلَدِهَا وَأَخْرَ اللَّهُ تِسْعًا

هغوی په خپل منځ کي رحم کوي، او ددې په سبب وحشي حیوانان پر خپل اولاد رحم کوي، او
 نهه نیوي رحمتونه الله تعالی

وَتِسْعِينَ رَحْمَةً يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. متفق عليه وفي رواية لمسلم

د قیامت لپاره ساتلي دي چي په هغو به پر خپلو بندگانو رحم کوي . بخاري او مسلم ، او د مسلم

عن سلمان نحوه وفي اخره قال فاذا كان يوم القيامة اكملها بهذه الرحمة.

په یوه روایت کي دا الفاظ دي هر کله چي د قیامت ورځ سي نو الله تعالی به دا نهه نیوي
 رحمتونه ددغه یوه رحمت سره پوره کړي .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري)، ۴۳۱/۱۰، رقم ۶۰۰۰، و مسلم ۲۱۰۸/۴، رقم ۱۹-۲۷۵۲.

تشریح : د مسلم شریف ددغه دوهم روایت څخه دا خبره ثابتېږي چي د قیامت په ورځ به هغه یو

رحمت هم د بندگانو د حال شاهد سي کوم چي په دنيا کي نازل سوی دی ، همدارنگه يو رحمت خو د دغه دنيا والا وي او نهه نيوي رحمتونه چي د قيامت په ورځ الله تعالی خاص کړي دي دا ټول په يو ځای کولو سره پوره سل سي چي پر مسلمانانو او مؤمنانو باندي به نازل سي .

بنده ته په بين الخوف والرجاء کي اوسيدل پکار دي

﴿۲۲۵۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : که مؤمن بنده ته څرگنده سي

مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا طَمَعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ

چي د الله تعالی سره څومره سخت عذابونه دي نو بيا به هيڅوک د جنت آرزو ونه کړي ، او که کافر ته دا څرگنده سي چي د الله تعالی سره

مِنْ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ . متفق عليه

څومره رحمتونه دي نو بيا به هيڅوک د جنت څخه نا اميده نه سي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۰۱۱۱ ، رقم : ۶۴۶۹ ، و مسلم ۲۱۰۹۱۴ ، رقم : ۲۳ - ۲۷۵۵ .

تشریح : د دغه حديث مقصد په حقيقت کي د الله تعالی د رحمت او د هغه د عذاب ظاهرو ل دي چي مؤمن د هغه پر رحمت باندي په باور سره کښيني او د هغه د عذاب څخه بالکل بې خوفه نه سي او کافر د هغه د رحمت څخه نا اميدي اختيار نه کړي او نه توبه کول پريري دي .

خلاصه دا چي بنده ته پکار دي چي هغه بين الخوف والرجاء يعني د بيرې او اميد په مينځ کي اوسي يعني د الله تعالی پر رحمت باندي اميد هم ولري او د هغه د عذاب څخه وييريږي ، د حضرت عمر رضي الله عنه په باره کي نقل سوي دي چي هغه وفرمايل : که د قيامت په ورځ دا اعلان وکړل سي چي يو سړی به په جنت کي داخلېږي نو زه اميد لرم چي هغه سړی به زه يم او همدارنگه که اعلان وسي چي يو سړی به په دوزخ کي داخلېږي نو زه به گمان کوم چي هغه سړی به زه يم .

جنت او دوزخ هر چاته نژدې دي

﴿۲۲۵۸﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَنَّةُ

أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ . رواه البخاري .

د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: جنت ستاسو د څپلی د تسمې څخه هم زیات نژدې دی او همداسې دوېځ هم. بخاري
تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۲۱/۱۱، رقم: ۶۴۸۸.

تشریح: خلاصه دا چې د انسان، جنت او دوېځ په مینځ کې فاصله نه سته نو هر چا ته پکار دي چې هغه خپل ژوند په بنو کارو او نیکو اعمالو سره سمسور کړي تر څو هغه د جنت امید لرونکی شي او د خرابو کارو څخه ځان وساتي او د دوېځ څخه وبیرېږي.
د الله تعالی د بڅښي مثال

﴿۲۲۵۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَجُلٌ د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: یو سړی چې هغه هېڅکله
 لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ لِأَهْلِهِ وَفِي رِوَايَةٍ أُسْرَفَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ فَلَمَّا حَضَرَهُ نیک کار نه وو کړی خپل کورنۍ ته وویل: او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې یو سړی پر
 خپل ځان ظلم کړی وو (یعنې ډیر گناه کار وو) کله چې د هغه مرگ راتړدې سو

الْمَوْتُ أَوْصَى بَنِيهِ إِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوهُ وَادْفِنُوهُ نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ نو خپلو زامنو ته یې وصیت وکړ چې کله مړ سم نو وه دي سوځل سي او نیمه ایره دي په صحراء
 کې و غورزول سي او نیمه دي په دریاب کې واچول سي،

فَوَاللَّهِ لَئِنْ قَدَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ لِيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ فَلَمْ يَ په الله دي مي قسم وي که الله ﷻ هغه تر لاسه کړ نو داسي عذاب به ورکړي چې په دنیا کې به
 یې چاته داسي عذاب نه وي ورکړی، کله چې

مَاتَ فَعَلُوا مَا أَمَرَهُمْ فَأَمَرَ اللَّهُ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيهِ وَأَمَرَ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيهِ هغه مړ سو نو د هغه زامنو د هغه وصیت پر ځای کړ، بیا الله تعالی دریاب ته حکم ورکړ نو هغه ایرې یو
 ځای سوې او صحراء ته یې حکم ورکړ نو کومه ایره چې په هغه کې گډه وه سوې وه هغه یو ځای سول،
 ثُمَّ قَالَ لَهُ لِمَ فَعَلْتَ هَذَا قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَأَنْتَ أَعْلَمُ فَغَفَرَ لَهُ.

متفق علیه

بیا الله تعالی د هغه څخه پوښتنه وکړه تا داسي ولي وکړل؟ هغه عرض وکړ اې پروردگاره! ستا د بيري څخه مي داسي وکړل او ته ښه پوهیږې، نو الله پاک هغه و بڅښئ. مسلم او بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۱۲۸۱، رقم: ۶۴۸۱، و مسلم ۲۱۰۹۱۴، رقم: ۲۴-۲۷۵۶.

تشریح: هغه سړي دا گڼلې وه چې عذاب یوازې هغه چا ته وي کوم چې ښځیږي نو د خپل بد عمله ژوند او گناهو د زیاتوب په لېدو سره هغه د ډيري بيري څخه دا وصیت وکړ چې ما وسوځئ زما ایرې په هواء کي اېله کړئ نو د الله تعالی دا خبره خوښه سوه او هغه یې و بڅښي.

لئن قدر الله: ددې معنی خو هغه ده کوم چې په ژباړه کي بیان سوې ده یعني که الله تعالی د هغه څخه مؤاخذه وکړي او په حساب کي سختي وکړي، په دې صورت کي هیڅ اشکال نه پیدا کیږي مگر که دا وویل سي چې د هغه سړی مراد ددې لفظي معنی وي یعني که الله تعالی پر ما باندي قادر سي نو بیا به دا اشکال پیدا کیږي چې هغه د الله تعالی په قدرت کي د شک او شېبه اظهار وکړ چې ظاهره خبره دا بالکل کفر دی.

ددغه اشکال علماء کرامو څو جوابونه ورکړي دي چې د هغو څخه یو جواب دادی چې دا د ښځو د فترت خبره ده، هغه وخت یو ښي نه وو او همدارنگه یوازې پر توحید باندي ایمان او عقیده پر خلاصون باندي څه اثر لویږي.

ځيني علماء وايي چې هغه سړي دا خبره د بيري او خوف د غلبې په وجه کړې وه او په داسي صورت کي انسان د منع او مغلوب العقل په حکم کي وي او هغه ماخوذ نه سي گرځېدای لکه څرنگه چې په تېر باب کي یو حدیث کي د هغه سړي په باره کي نقل سوي دي چې هغه ورکه سوې سپرلی پیدا کړه او بیا هغه د خوشحالی د غلبې په وجه د هغه د ژبې څخه دا الفاظ ووتل چې: انت عبدی وانا ربک، ته زما بنده یې او زه ستا رب یم.

د الله ﷻ در حمت وسعت

﴿۲۲۶۰﴾: وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ ته بنديان راغلل چې

سَبِيٌّ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ قَدْ تَحَلَّبُ تُذِيهَا تَسْقِي إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي

په هغو بنديانو کي يوه ښځه هم وه چي د هغې د تيانو څخه شيدي بهېدلې هغه آخوا د پخوا په
 بیره کي وه (يعني د خپل کوچني لته يې کول چي د هغې سره نه وو) هغې چي به يو کوچني د
 السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 بنديانو سره وليدئ نو هغه به يې په غيږ کي واخيستئ او د خپلي سينې سره به يې ومنبلوئ او
 شېدې به يې ورکولې، نو نبي کریم ﷺ مودته وفرمايل:

وَسَلَّمَ أَتْرُونَ هَذِهِ طَارِحَةٌ وَلَدَهَا فِي النَّارِ قُلْنَا لَا وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا
 ايا ستاسو په خيال دا ښځه به خپل کوچنی په اور کي واچوي؟ مود عرض وکړه اي د الله رسوله!
 نه، په شرط ددې چي هغه په نه غورزو لو توان لري،

تَطْرَحُهُ فَقَالَ اللَّهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هَذِهِ بَوْلَدِهَا. متفق عليه

رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالى پر خپلو بندگانو تردې هم زيات رحم کوونکی دی څومره
 چي دا ښځه پر خپل کوچني مهربانه ده. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۲۶/۱۰، رقم: ۵۹۹۹، و مسلم ۲۱۰۹/۴، رقم: ۲۲-۲۷۵۴.

د ميانه روي اختيارولو حکم

﴿۲۲۶۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يُنَجِّيَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: نجات نه سي ورکولای

أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ قَالُوا وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ

هيچاته د هغه عمل، صحابه کرامو پوښتنه وکړه اي د الله رسوله! تاسو ته هم نه، رسول الله ﷺ
 وفرمايل هو، ماته هم نه، پرته ددې څخه چي د الله ﷻ رحمت ما په غيږ کي واخلي،

مِنْهُ بِرَحْمَةٍ فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَعْدُوا وَرَوْحُوا وَشَيْءٌ مِنَ الدَّلْجَةِ وَالْقَصْدِ

الْقَصْدَ تَبَلَّغُوا. متفق عليه

له دې کبله تاسو ته پکار ده چي خپل اعمال سم کړئ او ميانه روي غوره کړئ او سهار ماښام او

څه برخه د شپې په تيريدو کي عبادت کوئ او په هر کار کي ميانه روي غوره کړئ نو خپل مقصد به تر لاسه کړئ. بخاري او مسلم ..

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۹۴/۱۱، رقم: ۶۴۶۳، ومسلم ۲۱۶۹۱۴، رقم: ۷۱-۲۸۱۶.

د لغاتو حل: الدلجة: السير اول الليل (د شپې په لومړۍ برخه کي تلل).

درحمت الهي څخه پرته يوازي عمل د جنت ضامن نه دی

﴿۲۲۶۲﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُدْخِلُ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په تاسو کي هيڅوک د هغه

أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ وَلَا يُجِيرُهُ مِنَ النَّارِ وَلَا أَنَا إِلَّا بِرَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ.

رواه مسلم

عمل جنت ته نه سي داخلولای او د الله د رحمت څخه پرته هيڅوک د دوږخ څخه نه سي خلاصيدلای او زه هم مگر د الله په رحمت سره. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۲۱۷۱۱۴، رقم: ۷۷-۲۸۱۷.

تشریح: د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي په جنت کي د داخلېدو او د دوږخ څخه د خلاصون د سعادت باعث به هغه عمل کوي چي د هغه سره د الله تعالی رحمت هم شامل وي نو له جنت کي داخلېدل خو يوازي د الله تعالی د فضل او کرم او د هغه د رحمت په وجه دي البته په جنت کي چي کومي درجې تر لاسه کيږي هغه به د اعمالو مطابق تر لاسه کيږي يعني د چا عمل چي د کومي درجې وي هغه ته به هغه درجه تر لاسه کيږي.

په جزا او سزا کي درحمت الهي ظهور

﴿۲۲۶۳﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَسْلَمَ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله چي يو بنده اسلام

الْعَبْدُ فَحَسَنَ إِسْلَامُهُ يُكْفِّرُ اللَّهُ عَنْهُ كُلَّ سَيِّئَةٍ كَانَ زَلْفَهَا وَكَانَ بَعْدَ

قبول کړي او د هغه اسلام ښه وي نو الله تعالی د هغه وړاندي گناهونه بخښي او د هغه وروسته

د هغه د اعمالو بدله ورکړي

صَاصُ الْحَسَنَةِ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ

پ هغه چي کومه نيکي کوي هغه لس برابر ليکل کيږي بلکه تر اوو سوو پوري او تر دې هم زيات

وَالسَّيِّئَةُ بِبِئْسَلِهَا إِلَّا أَنْ يَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهَا . رواه البخاري

د بدې بدله به د بدې سره سم ورکول کيږي مگر دا چي الله يې معاف کړي . بخاري .

يحيى : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۹۸۱۱ ، رقم : ۴۱ .

نا تو حل : زلفها : بتشديد اللام اى قدمها . (وراندې يې کړي وي) .

يحيى : دا محض د الله تعالى د رحمت ظهور دى او د هغه د فضل او کرم اثر دى چي هغه پر نيکۍ د لسو څخه تر اووه سوه پوري جزاء ورکوي بلکه چاته چي غواړي د هغه د مشقت او ق او اخلاص موافق تر دې هم زيات ورکوي مگر د بدې سزا د هغه د بدې په اندازه ورکوي نومره بدې چي وي هغه ته يوازې د هغه بدې سزا ورکول کيږي بلکه چاته چي وغواړي د بدې به ور معاف کړي او د هغومره سزا څخه به يې هم وساتي .

﴿۲۲۶﴾ : وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ

ضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : الله تعالى ملائکو ته د

نَبِ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ

يکو او بدو ليکلو حکم وکړ په داسې ډول چي څوک د نيکۍ اراده وکړي او پر هغه عمل ونه کړي نو الله تعالى پوره يوه نيکي ورکوي

نُدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً فَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ

و څوک چي د نيکۍ اراده وکړي او په هغه عمل وکړي نو د هغه په حساب کي د يوې نيکۍ په بدله کي لس نيکۍ

ن سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا

که اووه سوه نيکۍ او تر دې هم زيات ليکل کيږي او څوک چي د بدې اراده وکړي او بدې ونه کړي نو الله تعالى

اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةٌ كَامِلَةٌ فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ سَيِّئَةٌ
وَاحِدَةً. متفق عليه

د هغه په حساب کي يوه نيکي ليکي او څوک چي د بدي اراده وکړي او په هغه عمل هم وکړي نو
يوازي يوه بدي د هغه په عمل نامه کي ليکل کيږي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱/۳۲۳، رقم: ۶۴۹۱، و مسلم: ۱۱/۱۱۸، رقم: ۲۰۷-۱۳۱.

تشریح: د نيکيو څخه مراد هغه عملونه دي چي د هغو په کولو سره ثواب تر لاسه کيږي او د
بديو څخه مراد هغه عملونه دي چي د هغو په کولو سره د عذاب وړ گرځي.
کوم څوک چي د يو نيکۍ اراده وکړي او هغه نيکي په يو وجه ونه کړلای سي نو د هغه لپاره هم
يوه نيکي ځکه ليکل کيږي چي د عمل ثواب پر نيت موقوف دی او د مؤمن نيت د هغه د عمل
څخه غوره او افضل وي بلکه داسي ووايي چي اصل خونيت دی د عمل درجه د هغه څخه
وروسته ده ځکه د عمل څخه پرته يوازي پر نيت باندي ثواب ورکول کيږي مگر د نيت څخه پرته
پر عمل باندي چي کوم ثواب تر لاسه کيږي هغه دوه برابر نه کيږي پر نيکي باندي د ثواب د دوه
برابر کېدو اندازه اووه سوه بيانېږي ددې وروسته الله تعالی په ثواب کي څومره زياتوب کوي د
هغه آخري حد چا ته معلوم نه دی ځکه چي د اووه سوه څخه وروسته اندازه الله تعالی مبهم کړې
ده او ددې وجه داده چي يوشې ته د شوق ورکولو لپاره د هغه په ټاکني سره د ذکر کولو پر ځای
مبهم ذکر کول زيات مؤثروي ځکه ويل سوي دي چي: فلا تعلم نفس ما اخفي لهم من قرة عين

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د بدي پر پېښدونکي او د نيکۍ کونکي مثال

﴿۲۲۶۵﴾: عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

مَثَلُ الَّذِي يَعْمَلُ السَّيِّئَاتِ ثُمَّ يَعْمَلُ الْحَسَنَاتِ كَمَثَلِ رَجُلٍ كَانَتْ عَلَيْهِ

د هغه چا حال چي بدي کوي او بيا نيکي کول پيل کړي د هغه چا په ډول دی چي د هغه په بدن کي

دِرْعٌ ضَيِّقَةٌ قَدْ خَنَقَتْهُ ثُمَّ عَمِلَ حَسَنَةً فَأَنْفَكْتَ حَلَقَةً ثُمَّ عَمِلَ أُخْرَى
فَأَنْفَكْتَ أُخْرَى حَتَّى تَخْرُجَ إِلَى الْأَرْضِ . رواه في شرح السنة

یوه تنگه زغره وي چي د هغو کړيو د هغه بدن تېنگ کړی وي ، بيا هغه نيکي کول پيل کړي او د هغه د زغري يوه کړی خلاصه سي او بيا دويمه نيکي وکړي او دويمه کړی خلاصه سي ترڅو چي د کړيو خلاصېدلو سره زغره په سست کېدو سره پر مخکې ايله سي . شرح السنة .

تخريج: شرح السنة ۱۱۴/۳۳۹، رقم: ۴۱۴۹.

تشریح: د حديث شريف خلاصه داده چي د بدی په کولو سره سينه تنگه او تياره کيږي او بدی کونکی نه يوازي دا چي په ټولو کارو کي د ضمير صحيح لارښووني څخه محروم کيږي چي د هغه په نتيجه کي د هغه ټول فکري او عملي لارو باندي د يقين او اعتماد او سکون د نور پر ځای خوف ، اضطراب او د عدم استقلال توره سایه سي بلکه هغه د خلکو په نظر کي کم سي او ټول نيکي خوبونکي انسانان هغه ته د غصې او سپکوالي په نظر گوري ددې برعکس په نيکي کولو سره سينه پراخه کيږي او نيکي کونکی په خپل هر کار کي اساني او د يقين او اعتماد د سکون څخه ډک اثرات محسوسوي او دا چي هغه د خلکو په نظر محبوب او خوښ وي . په پورتني حديث کي تنگی ته په زغري سره تشبيه ورکړل سوې ده چي د تنگي زغري په اغوستلو سره بدن تنگ او بې ارامه کيږي او د هغه زغري د بدن څخه په خلاصېدو سره پراخي او د زړه خوشحالي ترلاسه کيږي .

د قيامت په ورځ د الله ﷻ څخه د بهرېدونکي مثال

﴿۲۲۶۶﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقْصُ

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي فرمايل

عَلَى الْبُنْبَرِ وَهُوَ يَقُولُ { وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ } قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ

یې پر منبر باندي : (و لمن خاف مقام ربه جنتان) او څوک چي د پروردگاره د پېښي څخه يعني د قيامت د ورځي څخه بیرېږي هغه ته به دوه جنتونه ورکړل سي ، ما عرض وکړ اې د الله رسول ! که څه هم هغه زنا کوونکی وي او

سَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ الثَّانِيَةَ { وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ } فَقُلْتُ

غل وي، د دې په اورېدو سره رسول الله ﷺ بيا دا آيت تلاوت کړ {وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ}،
ما بيا پوښتنه وکړه اې د الله رسول!

الثَّانِيَّةُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الثَّالِثَةُ {وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ} که څه هم هغه زنا کار او غل وي، رسول الله ﷺ په دريم وارييا دغه آيت تلاوت کړ {وَلَمَنْ خَافَ جَنَّاتٍ} فَقُلْتُ الثَّالِثَةُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَإِنْ رَغِمَ أَنْفُ أَبِي الدَّرْدَاءِ. رواه احمد

مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ}، ما په دريم وارييا پوښتنه وکړه چې اې د الله رسول! که څه هم زنا کونکی او غل وي، رسول الله ﷺ وفرمايل: که څه هم هغه زنا او غلا کړې وي که څه هم د ابودرداء پزه په خاورو ولړل سي. احمد.

تخريج: الامام احمد في المسند ۳۵۷/۲.

تشریح: د هغه لپاره دوه جنتونه دي: د دوو جنتو په باره کي په ځينو حديثو کي راغلي دي چې يو جنت خوداسي وي چې په هغه کي مکان، محل، لوبښي او زيورات وغيره ټول د سرو زرو دي او يو جنت داسي دی چې په هغه کي ټول سامان د سپينو زرو وي.

حضرت ابودرداء رضي الله عنه پر دغه زيري باندي تعجب وکړ او هغه ته دا خبره ليري معلومه سوه ځکه رسول الله ﷺ وفرمايل که څه هم د ابودرداء رضي الله عنه پزه په خاورو ولړلې وي يعني که څه هم دا خبره ابودرداء رضي الله عنه ته عجيبه معلومېږي او ابودرداء رضي الله عنه دا ډيره ليري گڼي مگر خبره همداسي ده لکه څرنگه چې ما ويلې دي.

الله تعالی پر بنده باندي تر موزيات مهربان دی

﴿۲۲۶﴾: وَعَنْ عَامِرِ الرَّامِيِّ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ يُعْنِي عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عامر رامي رضي الله عنه څخه روايت دی چې موږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو چې

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَفِي يَدِهِ شَيْءٌ قَدْ التَفَّ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا

يو سړی راغلئ چې کمبل يې اچولې وه او د هغه په لاس کي يوشی وو چې پر هغه يې کمبل را

تاو کړې وه ، هغه عرض وکړ

رَسُولَ اللَّهِ مَرَزْتُ بِغَيْضَةِ شَجَرٍ فَسَبِعْتُ فِيهَا أَصْوَاتَ فِرَاحٍ طَائِرٍ فَأَخَذْتُهُنَّ
ای د الله رسول له ! زه د درختو د یو څالګۍ سره تیریدم په هغه کي ما د مرغانو آواز واوریدئ ما
هغه ونيول

فَوَضَعْتُهُنَّ فِي كِسَائِي فَجَاءَتْ أُمُّهُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَى رَأْسِي فَكَشَفْتُ لَهَا
او په خپل کمبل کي مې کښېښودل، بیا د هغوی مور راغلل او زما پر سر ګرځېدل ما د هغې په
عَنْهُنَّ فَوَقَعَتْ عَلَيْهِنَّ مَعَهُنَّ فَلَفَفْتُهُنَّ بِكِسَائِي فَهُنَّ أَوْلَاءِ مَعِيَ قَالَ
وړاندې د هغې کوچنیان خلاص کړل او هغه پر هغوی را ولویدل نو ما ټول ونيول چي هغه اوس
هم زما سره دي، رسول الله ﷺ وفرمايل :

ضَعْنَهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لَزُومَهُنَّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
دوی کښېږده نو ما ټول کښېښودل د بچو مورد څه پروا کولو پرته پر خپلو کوچنیانو را پریوتل
، رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ أَتَعْجَبُونَ لِرُحْمِ أُمِّ الْأَفْرَاحِ فِرَاحَهَا فَوَالَّذِي بَعَثَنِي
ایا تاسو په دې خبره تعجب کوئ چي مور پر خپلو بچیانو رحم کوي په هغه ذات دي مې قسم
وي چي هغه زه په حق سره رالیرېل یم ،

بِالْحَقِّ لِلَّهِ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ أُمِّ الْأَفْرَاحِ بِفِرَاحِهَا اِزْجَعُ بِهِنَّ حَتَّى تَضَعَهُنَّ
الله ﷻ پر خپلو بندګانو باندي تر دې هم زیات مهربان دئ ، اوس ته دا یوسه او د کوم ځای څخه
چي دي راوړي دي

مِنْ حَيْثُ أَخَذْتُهُنَّ وَأُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ فَرَجَعُ بِهِنَّ. رواه ابوداؤد.

د هغوی د مور په وړاندې یې هم هلته کښېږده نو هغه سړي هغه مرغان هلته کښېښودل . ابوداؤد.

خريج : ابوداؤد في السنن ۴۶۸۱۳، رقم: ۳۰۸۹.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

﴿۲۲۶۸﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

د حضرت عبد الله ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې په يوه غزا کي موږ د رسول الله ﷺ سره وو،

بَعْضُ غَزَوَاتِهِ فَمَرَّ بِقَوْمٍ فَقَالَ مَنْ الْقَوْمُ قَالُوا نَحْنُ الْمُسْلِمُونَ وَامْرَأَةٌ

رسول الله ﷺ د يو مسجد سره تير سو او پوښتنه يې وکړه تاسو کوم خلک ياست؟ هغوی وويل موږ مسلمانان يو،

تَحْضُبُ بِقَدْرِهَا وَمَعَهَا ابْنٌ لَهَا فَإِذَا ارْتَفَعَ وَهَجُ التَّنُورِ تَنَحَّتْ بِهِ فَأَتَتْ

په هغه مسجد کي يوې ښځي کټو پخول او د هغې زوی ورسره وو، د اور لمبه چي به پورته سوه نو هغې ښځي به خپل کوچني ايسته کړئ، بيا هغه ښځه د

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ قَالَتْ يَا أَيُّ أَنْتَ

نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر سوه او عرض يې وکړ ايا تاسو د الله ﷻ رسول ياست؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، هغې ښځي پوښتنه وکړه

وَأُمِّي أَلَيْسَ اللَّهُ أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ قَالَ بَلَى قَالَتْ أَلَيْسَ اللَّهُ أَرْحَمَ بِعِبَادِهِ

زما مور او پلار دي پر تاسو قربان وي ايا الله ډير مهربان نه دئ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: هو دئ، هغې ښځي وويل: ايا الله ﷻ پر خپلو بندگانو تر دې هم زيات مهربان دئ څومره چي

مِنْ الْأُمِّ بَوْلِدِهَا قَالَ بَلَى قَالَتْ فَإِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِي وَلَدَهَا فِي النَّارِ فَأَكْبَتْ

يوه مور پر خپلو کوچنيانو مهربانه وي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: هو، هغې ښځي وويل: مور خو خپل کوچنيان په اور کي نه اچوي؟ نو رسول الله ﷺ سر مبارک کښته کړ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِي ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَا

او په ژړا سو، بيا يې سر مبارک را پورته کړ او وه يې فرمايل: الله تعالی خپلو بندگانو ته

يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْمَارِدَ الْمُتَمَرِّدَ الَّذِي يَتَمَرَّدُ عَلَى اللَّهِ وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ . رواه ابن ماجه .

عذاب نه ورکوي مگر يوازي هغه خلکو ته عذاب ورکوي چي سرکنښ وي (يعني د الله تعالى نافرمانی کوي) او د هغه حکم منلو او لا اله الا الله ويلو څخه انکار کوي . ابن ماجه .

تخریج : سنن ابن ماجه ۱۴۳۶/۲ ، رقم : ۴۲۹۷ .

د لغاتو حل : تحضب : ای توقد : (بلوي) .

پر بنده د الله ﷻ رحمت

﴿۲۲۹﴾ : وَعَنْ ثَوْبَانَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ لَيَلْتَمِسُ

د حضرت ثوبان رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : نیک بنده د الله تعالى درضا

مَرْضَاةَ اللَّهِ وَلَا يَزَالُ بِذَلِكَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِجَبْرِيلَ إِنَّ فَلَانًا عَبْدِي

په لته کي وي او هميشه په دې حال کي وي ، الله تعالى جبرائيل عليه السلام ته فرمايي زما

يَلْتَمِسُ أَنْ يُرْضِيَنِي أَلَا وَإِنَّ رَحْمَتِي عَلَيْهِ فَيَقُولُ جَبْرِيلُ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَى

فلانی بنده زما درضا په لته کي دی خبردار سه چي زما رحمت پر هغه دی ، بيا جبرائيل عليه

السلام فرمايي : د الله رحمت پر فلاني سړي دی

فَلَانٍ وَيَقُولُهَا حَمَلَةُ الْعَرْشِ وَيَقُولُهَا مَنْ حَوْلَهُمْ حَتَّى يَقُولَهَا أَهْلُ السَّمَوَاتِ

السَّبْعِ ثُمَّ تَهْبِطُ لَهُ إِلَى الْأَرْضِ . رواه احمد

بيا دا خبره عرش پورته کونکي ملائکي وايي او هغه ملائکي هم وايي کومي چي هغوی ته

نژدې وي ، ترڅو چي دا ووم آسمان ملائکي هم دا وايي بيا رحمت د هغه سړي لپاره پر مخکې را

نازليږي . احمد .

تخریج : الامام احمد في مسنده ۲۷۹/۵ .

تشریح : پر هغه سړي باندي د رحمت نازلېدو مطلب دادی چي الله تعالى هغه بنده خپل دوست

او غوره بنده گرځوي او د مخکي پر مخ د هغه لپاره د عام قبوليت فضا پيدا کوي او هغه نتيجه

دا سي چي دنيا وال هغه غوره گڼي او د هغوی په زړو کي د هغه لپاره د ميني او احترام جذبات پيدا کوي .

دا حديث د مفهوم او معنی په اعتبار د دغه ارشاد په ډول دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :
 کله چي الله تعالی يو بنده دوست جوړ کړي نو جبرائیل ﷺ خبر کړي چي زه فلانی بنده خپل دوست گرځوم ته هم هغه دوست کړه نو جبرائیل ﷺ هغه بنده دوست کړي بيا په اسمانو کي اعلان کوي چي الله تعالی فلانی بنده دوست کړی نو تاسو ټول هم هغه دوست کړئ نو آسمان والا هم هغه دوست کړي بيا د هغه بنده لپاره د مخکي پر مخ د قبوليت عامه فضا پيدا کړل سي (د هغه نتيجه دا سي چي خلک هغه خوښوي) او کله چي الله تعالی يو بنده خپل دښمن کړي نو جبرائیل ﷺ خبر کړي چي فلانی سړی زه خپل دښمن گڼم ته يې هم خپل دښمن وگڼه نو جبرائیل ﷺ يې هم خپل دښمن کړي بيا جبرائیل ﷺ آسمان والا خبر کړي چي فلانی سړی الله تعالی خپل دښمن کړئ او تاسو ټول يې هم دښمن کړئ نو آسمان والا يې هم دښمن کړي بيا د هغه لپاره د مخکي پر مخ د عامي دښمنۍ فضا پيدا کړي (چي د هغه په نتيجه کي خلک ټول د هغه دښمنان سي) . د دغه ارشاد څخه دا خبره واضحه سوه چي د اولياء الله عام شهرت او قبوليت او د عوامو په زړو کي د هغوی بې پناه محبت او عقيد يوازينی سبب دادی چي خپله الله تعالی هغه خپل دوست کړي ، هو کوم خلک چي د مکر او فريب پر طريقه خپل مال او زر مصرف کولو سره د عوامو زړونه خپل طرف ته مائل کوي نو هغوی د دغه ډلي څخه خارج دي ځکه چي د داسي خلکو هيڅ باور نه سته .

مؤمن په هر صورت کي جنتي دی

﴿۲۲۴۰﴾: وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِ اللَّهِ

د حضرت اسامة بن زيد رضي الله عنه روايت دی چي رسول الله ﷺ د دې آيت

عَزَّ وَجَلَّ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ
 قَالَ كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ . رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور

فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ ، په تفسير کي فرمايلي دي چي دا ټول جنتيان

تخریج: رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور.

تشریح: په دغه حدیث کي چي کوم آیت کریمه د تفسیر په ضمن کي ذکر سوی دی هغه پوره آیت داسي دی:

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ،

ژباړه: بيا موږ هغه کسانو ته کتاب او شريعت ورکړ چي موږ په خپلو بندگانو کي (د ايمان او اسلام په ذريعه) غوره کړل نو په دغه غوره خلکو (يعني مسلمانانو) کي ځيني د خپل نفس په حق کي ظالمان دي (په دې توگه چي هغوی د منع شيانو ارتکاب کوي او خپل ځان په گناهو کي اخته کوي) او په هغو کي ځيني ميانه رو دي (په دې توگه چي هغوی نيکي هم کوي) او په هغوی کي ځيني په نيکيو کي سبقت کونکي دي (په دې توگه چي هغوی د علم په تر لاسه کولو او عمل کولو کي ډېره هيڅه او کوښښ کوي) او خپل علم او عمل سره هغوی نور خلک هم د خپل علم، تذکیر او نصيحت په ذريعه د هدايت پر لاره روانوي.

حسن بصري رحمته الله عليه فرمايي چي د سبقت کونکي څخه څوک مراد دی چي د هغه نيکي پر بديو غالب وي يعني نيکي زياته کوي او په بديو کي لږ اخته کيږي او ميانه رو هغه سړی دی چي د هغه نيکي او بدي برابر وي او د ظالم څخه مراد هغه څوک دی چي د هغه په ژوند کي بدي پر نيکي غالبې وي.

د پورتنی حدیث خلاصه داده چي دغه درې ډوله خلک د غوره بندگانو يعني مؤمنانو څخه دي او دا ټول جنتيان دي او دا بېله خبره ده چي هغوی ته به په جنت کي د خپلو خپلو حالاتو او کارو په اعتبار درجې تر لاسه کيږي ددې څخه معلومه سوه چي د الله تعالی رحمت څومره پراخ او عام دی او څرنگه چي د هغه نيکانو بندگانو د هغه په رحمت سره نازول کيږي همدارنگه گناه کار بندگان هم د هغه د رحمت په سایه کي په ابدي سعادتونو سره نازول کيږي.

بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ الصَّبَاحِ وَالْمَسَاءِ وَالْمَنَامِ

د سهار ، ماښام او بېده کېدو په وخت کي دعاوي

د سهار څخه مراد دادی چي د لمر ختلو تر وخت پوري د ورځي اولنۍ برخه، د ماښام څخه مراد دادی چي د لمر لوېدو څخه د شفق تر لوېدو پوري وخت او د ورځي بالکل آخري وخت، نو کومي دعاوي چي د سهار لپاره نقل سوي دي پکار دي چي د سهار د لمانځه څخه مخکي وويل سي مگر د سهار د لمانځه وروسته په دواړو صورتو کي څه فرق نه سته همدارنگه د ماښام لپاره چي کومي دعاوي ويل نقل سوي دي نو پکار دي چي د ماښام د لمانځه څخه مخکي وويل سي او يا د ماښام د لمانځه څخه وروسته .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

په سهار او ماښام کي در رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۲۴﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمْسَى

د حضرت عبد الله ﷺ څخه روايت دئ چي کله به ماښام سو نو رسول الله ﷺ به دا دعاء کول :

قَالَ أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

(امسينا و عذاب القبر) اي الله ! اوس ماښام سو او پر ټول هيواد باندي ماښام خپور سوي دئ او هغه د الله ﷻ ملک دئ هر ډول تعريف الله لره دئ د الله ﷻ څخه پرته بل څوک د عبادت

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا فِي

وړ نسته هغه يوازي دئ هيڅوک د هغه شريک نسته پاچاهي د هغه ده او هغه لره تعريف دئ
هغه په هر شي توانا دئ اي الله ! زه ستا څخه

هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ

ددې شپې خير غواړم او د هغه شي خير چي په دې شپه کي دئ او ستا په ذريعه ددې شپې د بدۍ څخه پناه غواړم او د هغه شي د بدۍ څخه چي په دې شپه کي دئ ، اي الله ! زه ستا په ذريعه د

بك من الكسل والهرم وسوء الكبر وفتنة الدنيا وعذاب القبر وإذا أصبح

سستی، کهای، سپین بیرتوب او د سپین بیرتوب د بدی خخه پناه غواړم او د دنیا د فتنې او د قبر د عذاب خخه پناه غواړم، او کله چې به سهار سو نو رسول الله ﷺ به داسې فرمایل:

قال ذلك أيضاً أصبحنا وأصبح الملك لله. وفي رواية رب إني أعوذ بك من

عذاب في النار وعذاب في القبر. رواه مسلم

(اصبحنا و اصبح الملك لله) او په يوه روايت كي دا الفاظ دي چي (رب اعوذبك من عذاب في النار وعذاب في القبر) اي الله! زه ستا په ذريعه د هغه عذاب خخه چي په دوږخ كي دئ او د هغه عذاب خخه چي په قبر كي دئ ستا پناه غواړم. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۲۰۸۹۴، رقم: ۷۵، ۷۶-۲۷۲۳.

تشریح: کله چې دغه دعاء په سهار كي ويل کيږي نو د ليله پر خای دي اليوم وويل سي يعني داسي دي ووايي: اللهم اني اسئلك من خير هذا اليوم، او چيري چي د ليله په ويلو سره د مؤنث ضميره نه استعمال کيږي نو هله دي د اليوم په رعايت کولو سره د مذکر ضميره نه استعمال سي، يعني د ها پر خای دي ه وويل سي.

د بېده کېدو او کښېنستو دعاء

﴿۲۲۷﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ

د حضرت حذيفه رضی الله عنه خخه روايت دئ چي کله به رسول الله ﷺ د شپې بسترې ته تلئ نو تر خپل

مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأُحْيَا وَإِذَا

مړوند لاندي به يې لاس مبارک ايښودئ او فرمايل به يې: (اللهم باسمك اموت واحي) اي

الله! زه ستا په نامه سره مړم او ستا په نامه ژوندی کيږم، او کله چې به

اسْتَيْقِظَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ. رواه

البخاري ومسلم عن البراء.

زموږ د مرگ څخه وروسته ژوندي کړو او د هغه په لور رجوع ده . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۱۵۱۱ ، رقم : ۶۳۱۴ .

تشریح : او هغه ته نشور دی یعنې رجوع ده : د دې مطلب ځینو عالمانو داسې لیکلي دي چې د مرگ څخه وروسته د حساب ، جزاء او سزا لپاره د الله تعالی ذات ته رجوع ده مگر غوره داده چې وویل سي چې دلته د رجوع څخه د بېده کېدو وروسته په پورته کېدو سره د معاش طلب او په خپل کارو بار کې د بوختیا لپاره د ژوند په چارو کې بوخت کېدل دي . همدارنگه د بېده کېدو پر وخت او د کښېنستو پر وخت د ذکر او دعاء کولو حکمت او وجه داده چې د اعمالو خاتمه هم پر عبادت او طاعت وي او د افعالو ابتداء هم د عبادت څخه وي .

د بېده کېدو پر وخت د بستري ځنډل

﴿۲۲۴﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُوِيَ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل : کله چې په تاسو کې یو

أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَنْقُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَا خَلْفَهُ

څوک خپلې بستري ته د تللو اراده وکړي نو هغه ته پکار ده چې لومړی خپله بستره و ځنډي ځکه چې هغه ته نه ده څرگنده چې د دې وروسته د هغه په بستره کې یو شی ننوتلی دی ،

لَيْكِهِ ثُمَّ يَقُولُ بِأَسْمِكَ رَبِّ وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أُمْسَكْتَ نَفْسِي

بیا چې پریوځي نو وایي دي : (باسمک ربی عبادک الصالحین) اې زما پروردگاره ! ستا په نامه سره زه پریوتم او ستا په مرسته سره به کښېنم او که ته زما روح قبض کړې

فَارْحَمْهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادُكَ الصَّالِحِينَ ، و فی روایة

نو رحم پر وکړې او که ته زما روح پرېږدي نو د دې روح ساتنه وکړې ، د هغه شي په ذریعه د کوم په ذریعه چې ته د خپل نیک بندگانو ساتنه کوي ، او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې

ثم ليضطجع على شقه الايمن ثم ليقبل باسمك ، متفق عليه و فی روایة

فلينفذه بصنفة ثوبه ثلث مرات وان امسكت نفسي فاغفر لها .

هر کله بسترې ته ولاړ سي نو پر راسته بغل دي پريوځي او دا دعاء دي وکړي: (باسمک)
بخاري او مسلم، او په يوه روايت کي دي چي خپله بستره دي درې واړه په خپله څادر سره
وځنډي او په يوه روايت کي (وان امسکت نفسي فاغفر لها) راغلي دي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۷۸/۱۳، رقم: ۷۳۹۳، ومسلم ۲۰۸۴/۴، رقم: ۶۴-۲۷۱۴.

د لغاتو حل: بصنفة: اي بطفه. (ځونده).

تشرېح: د لونگ دننه جامې څخه مراد د جامې هغه برخه ده چي دننه او د بدن سره لگېدلې وي
که هغه لونگ وي يا بله جامه وي، او د لونگ په څوکه سره د ځنډلو لپاره يې ځکه وفرمايل چي
په دباندې برخه ځنډلو سره سره به دباندې برخه خبر نه سي چي په هغه سره به بدن نائي پيداسي،
او دا چي بستره به د لونگ په ځنډلو سره د بسترې څه برخه خلاصه هم نه سي، خلاصه دا چي کله
يو څوک بسترې ته راسي نو مخکي دي بستره په يو جامې وغيره وځنډي که پر بستره باندې يو
تاوان رسونکی شی وي نو هغه به د بسترې څخه ليري سي او که چيري د بسترې ځنډلو لپاره
جامه وغيره نه وي نو بيا د خپل لونگ، قميص يا بل شي په څوکه سره دي هغه وځنډي، کله چي
انسان بېده کيږي نو هغه د مړي په حکم کي سي چي الله تعالی د هغه روح په عارضي توگه قبض
کوي بيا ددې څخه وروسته د هغه روح د هغه بدن ته استوي يعني هغه د خوب څخه بيداره کوي
يا د هغه روح ودروي يعني په مستقلة توگه يې قبض کړي او پر هغه سړي مرگ خپور کړي،
د دغه شيانو په باره کي په پورتنۍ دعاء کي خواست دی چي پروردگار! که تا د خوب په حالت
کي زما روح ودرول او پر ما دي مرگ راوستی نو په دغه صورت کي ما و بڅښې او که زما روح
بيړته راکوي او ما ژوندی ساتې نو بيا زما داسي ساتنه وکړې لکه څرنگه چي ته د خپلو نیکو
بندگانو ساتنه کوي يعني د نيکۍ توفيق راکړې چي د گناهونو څخه ځان وساتم او زما په هر
کار کي زما مرسته کونکی سي.

د نيکو بندگانو څخه مراد هغه بندگان دي چي د الله تعالی او د هغه د رسول اطاعت او
فرمانبرداري او عبادت او طاعت په ذريعه د الله تعالی حق هم ادا کوي او د بندگانو حقوق هم
چي د هغه پر ذمه وي ادا کوي.

پر راسته طرف باندې په بېده کېدو کي حکمت دادی چي زړه په چپه خوا کي وي ځکه پر
راسته خوا باندې د بېده کېدو په صورت کي زړه لاتدي وي چي د هغه په وجه په خوب کي
استراحت او غفلت زيات نه وي او د تهجد د لمانځه وغيره لپاره پورته کېدل اسان وي او پر چپه
خواد بېده کېدو په صورت کي زړه پر خپل ځای ولاړ وي چي د هغه په وجه په خوب کي غفلت او

استراحت ۽ پرزيات وي .

﴿۲۲۷﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ ڏسڻ ۾ اچي رسول الله ﷺ به کله خپل بستري ته تلئ

أَوْ إِلَى فِرَاشِهِ نَامَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ

نو پر راسته بغل به پريوتئ او فرمايل به يي (اللهم اسلمت....) اي الله ! ما خپل ځان ستا په لور

وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً

متوجه ڪړ او خپل مخ مي ستا په لور متوجه ڪړ، او ما خپل ڪارتا ته حواله ڪړ او ما خپله شاستا

لوري ته ولڳول، او ستا څخه د ثواب اميد لرم

وَرَهْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ

او ستا د عذاب د بيري څخه د پناه غوښتونكى يم، او ستا د عذاب څخه پرته ستا د رحمت نه

څه پناه سته او نه څه خلاصون، ما ستا پر دې كتاب چي تا نازل ڪړى دي ايمان راوړئ دئ

بِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ هُنَّ ثُمَّ

او پر هغه نبي مي ايمان راوړئ دئ چي تا رايلې دئ، رسول الله ﷺ وفرمايل چا چي دا دعاء

مَاتَ تَحْتَ لَيْلَتِهِ مَاتَ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

وويل او په هغه شپه كي مړ سو نو هغه پر دين اسلام باندي مړ سو، او په يوه روايت كي داسي

دي چي رسول الله ﷺ يو سري ته وفرمايل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ يَأْتِي إِذَا أُوتِيَ إِلَى فِرَاشِهِ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ

اي فلانى سريه ! هر کله چي ته بستري ته د تلو اراده وکړي نو دلمانځه د اوداسه په ډول اودس

اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ ثُمَّ قُلْ اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ

وکړه او بيا پر راسته بغل پريوزه بيا دا دعاء ووايه : (اللهم اسلمت نفسي اليك ووجهت

وَجْهِي إِلَيْكَ وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ
وَجْهِي إِلَيْكَ وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ
لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي
لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي
أَرْسَلْتَ وَقَالَ فَإِنْ مِتُّ فِي لَيْلَتِكَ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ وَإِنْ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ
خَيْرًا. متفق عليه

أَرْسَلْتَ) او بيا يې وفرمايل: که ته په دغه شپه مړ سوي نو پر اسلام باندې به مړ سې او که تر
سهاره ورسيدې نو خير به تر لاسه کړې. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۶۲/۱۳، رقم: ۷۴۸۸، ومسله ۲۰۸۱۴، رقم: ۵۸، ۵۶ - ۲۷۱۰

د لغاتو حل: ليلته: اي تحت حادثه فيها.

﴿۲۷۷﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أُوِيَ إِلَى

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ بسترې ته تللی نو فرمایل به یې

فِرَاشِهِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَأَوَانَا فَاكُم مِّنْ لَا كَافٍ

لَهُ وَلَا مُؤْوِي. رواه مسلم

(الحمد لله....) ټول تعريفونه الله لره دي چې په موږ يې وخورل او وچېښل او ټولې اړتياوې يې
را پوره کړې او موږ ته يې استوگن ځای راکړ. په دوی کې ډیر خلک دي چې اړتياوې يې پوره
نه سوي او نه ورته استوگن ځای تر لاسه سوي دي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۲۰۸۵۱۴، رقم: ۶۴ - ۲۷۱۵.

تشریح: د دعاء د آخري الفاظو مطلب دادی چې په دغه وسیع او عریض دنیا کې د داسې
خلکو شمېر هم ډېر زیات دی چې په دومره تکلیفو او پریشانیو کې اخته وي او الله تعالی هغوی

د هغه تکلیفو او پریشانو څخه خوندي نه ساتي بلکه پر هغوی غالب وي نه یوازې دا چې خلک د خپل ورځني ضروریاتو کې د رحمت الهي د التفات څخه محروم وي بلکه د قضاء او قدر سره سم هغوی ته د سرپټولو څه ځای هم نه ترلاسه کېږي بلکه هغوی په کوڅو او بازارونو کې د سخت ژوند وختونه تېروي، نه یې د گرمۍ څخه د ساتنې راحت په برخه وي او نه یې د یخ څخه د خلاصون پناه په برخه وي.

﴿۲۲۷﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت علي علیه السلام څخه روایت دی چې بي بي فاطمه (رض) د رسول الله ﷺ په خدمت کې د

تَشْكُو إِلَيْهِ مَا تَلْقَى فِي يَدِهَا مِنَ الرَّحَى وَبَلَغَهَا أَنَّهُ جَاءَهُ رَقِيقٌ فَلَمْ تُصَادِفْهُ

میچني د اوږه کولو او د لاسونو د تکلیف د شکایت لپاره حاضره سوه، ځکه چې هغې ته دا څرگنده سوې وه چې رسول الله ﷺ ته غلامان راغلي دي، نور رسول الله ﷺ په کور کې نه وو،

فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ فَلَمَّا جَاءَ أَخْبَرْتُهُ عَائِشَةُ قَالَ فَجَاءَنَا وَقَدْ أَخَذْنَا

نوبي بي فاطمې د خپل ضرورت ذکر بي بي عائشې ته وکړ، کله چې رسول الله ﷺ تشریف راوړ نو بي بي عائشې ﷺ د بي بي فاطمې ﷺ خبره ورته بیان کړل، حضرت علي علیه السلام وايي رسول الله ﷺ زموږ کور ته تشریف راوړ

مَضَاجِعَنَا فَذَهَبْنَا نَقُومُ فَقَالَ عَلَى مَكَانِكُمَا فَجَاءَ فَقَعَدَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا حَتَّى

چې موږ په بستره کې پراته وو کله چې موږ د پورته کېدو اراده وکړه نو رسول الله ﷺ وفرمايل: بس بس پراته اوسئ، بیا رسول الله ﷺ زما او د بي بي فاطمې په منځ کې کښینستئ تردې چې

وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى بَطْنِي فَقَالَ أَلَا أَدُلُّكُمَا عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا إِذَا

ما د رسول الله ﷺ د قدم مبارک یخوالی پر خپل نس حس کړئ، رسول الله ﷺ وفرمايل ایا زه تاسو ته دا شی ونه نیم چې تر هغه شي غوره وي کوم چې تاسو غوښتئ دی (یعني غلام)

أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا فَسَبَّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَاحْتَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَكَبَّرَا

او هغه دا چې کله تاسو بسترو ته ځئ نو (۳۳) واره سبحان الله، (۳۳) واره الحمد لله

أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكَ مِنْ خَادِمٍ. متفق عليه

او (۳۴) واره الله اكبر وياست نو دا ستاسو لپاره تر خادم غوره دی. بخاري او مسلم.

نخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۰۶۱۹، رقم: ۵۳۶۱، و مسلم ۲۰۹۱۱۴، رقم: ۸۰-۲۷۲۷.

نشریح: رسول الله ﷺ د بي بي فاطمې رضي الله عنها او حضرت علي عليه السلام سره ډېره مينه لرلودل او د رسول الله ﷺ بي پايه شفقت يو تکليف نه گمراه کوي ځکه رسول الله ﷺ چي راغلی نو د پوره ميني او شفقت په وجه د دواړو په مينځ کي کښينستی ځکه چي مينه او شفقت د يو تکلف پابند نه وي ځکه ويل سوي دي چي: اذا جاءت الالفه رفعت الکلفة، يعني کله چي مينه راسي نو تکلف پورته سي.

د پورتنیو الفاظو په اړه جزري رحمه الله د مصابيح په تشریح کي ويلي دي چي د تکبير څخه مخکي به ابن کثير رحمه الله فرمايل چي د لمانځه وروسته خو تر مخه سبحان الله ويل پکار دي او د هغه وروسته الحمد لله او بيا الله اکبر، مگر د بېده کېدو پر وخت مخکي الله اکبر ويل پکار دي، په دې اړه علماء ليکي چي صحيح خبره داده چي الله اکبر دي کله مخکي وويل سي او کله وروسته چي په دې باره کي پر نقل سوو دواړو روايتو باندي عمل وسي همدا غوره او اولی ده. د دغه ارشاد په ذريعه چي ستاسو لپاره دغه شی تر خادم زيات غوره دی بي بي فاطمې ته د دنيا د سختیو او تکليفونو او د نيوي ژوند باندي د ناخوښه شيانو مثلاً مرض او فقر باندي د صبر ترغيث ورکړل سوی دی، دلته دې ته هم اشاره ده چي د شکر کونکی شتمنو په نسبت صبر کونکی مفلس زيات غوره دی.

﴿۲۲۷۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَتْ فَاطِمَةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابو هريره عليه السلام څخه روايت دی چي بي بي فاطمه (رض) د رسول الله ﷺ په خدمت د يو

تَسْأَلُهُ خَادِمًا فَقَالَ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ خَادِمٍ تُسَبِّحِينَ ثَلَاثًا

خادم غوښتلو لپاره حاضره سوه، نور رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ايا زه تاته هغه شی ونه ښيم

وَتَلَاثِينَ وَتُحَمِّدِينَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَتُكَبِّرِينَ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَ

عِنْدَ مَنَامِكَ. رواه مسلم

چي تر خادم غوره وي (او هغه دا چي) د هر لمانځه وروسته او د بېده کېدو په وخت کي (۳۳) واره سبځان الله، (۳۳) واره الحمد لله او (۳۴) واره الله اکبر وايه. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۲۰۹۲۱۴، رقم: ۸۱-۲۷۲۸.

تشریح: د بېده کېدو پر وخت د دغه تسبیحاتو ویل د ټولي ورځي مشقت او محنت او هر ډول ناروغۍ او پريشانۍ دفع کوي.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د سهار او ماښام دعاء

﴿۲۲۷۸﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَصْبَحَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ به د سهار په وخت کي دغه دعاء

قَالَ اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أُمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

فرمايل: (اللهم بک اصبحنا....) اي الله! ستا په قدرت سره پر موږ سهار سو او ستا په قدرت سره پر موږ ماښام سو او ستا په نامه سره ژوندي کيږي او مړه کيږي او ستا په لور زموږ رجوع

وَإِذَا أُمْسَى قَالَ اللَّهُمَّ بِكَ أُمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ. رواه الترمذي وابدوداؤد وابن ماجه.

ده، او د ماښام په وخت کي به يې دا ويل: (اللَّهُمَّ بِكَ أُمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ). ترمذي، ابدوداؤد او ابن ماجه.

تخريج: الترمذي في السنن ۴۳۵۱۵، رقم: ۳۳۹۱، وابدوداؤد ۳۱۱۱۵، رقم: ۵۰۶۸، وابن ماجه ۱۲۷۲۱۲، رقم: ۳۸۶۸.

﴿۲۲۷۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَرْنِي بِشَيْءٍ أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي د ابوبکر رضي الله عنه بيان دئ چي ماښي کريم ﷺ ته عرض وکړ اي د الله رسوله: يو دعاء راته وښيه چي زه يې سهار او ماښام وایم،

وَإِذَا أُمْسَيْتُ قَالَ قُلُ اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: دادعاء وایه: (اللهم عالم... ای الله! په پټ او څرگند پوهیدونکي، د آسمانو او مځکي پیدا کونکي،

رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ

د هر شي پروردرگاه او مالک، زه اقرار کوم چي ستا څخه پرته بل د عبادت وړ نسته زه د خپل

شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَهٖ قُلُّهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أُمْسَيْتُ وَإِذَا أَخَذْتُ مَضَجَكَ.

رواه الترمذي و ابوداؤد والدارمي

نفس د بدو څخه اود شيطان د شرارتو څخه اود شرک کولو څخه د شيطان څخه ستا په ذريعه پناه غواړم، دادعاء سهار او ماښام د بېده کېدو پروخت وایه. ترمذي، ابوداؤد او دارمي.

تخریج: الترمذي في السنن ۴۳۵/۵، رقم: ۳۳۹۲، و ابوداؤد ۳۱۰/۵، رقم: ۵۰۶۷، والدارمي ۳۷۸/۲، رقم: ۲۶۸۹.

﴿۲۲۸۰﴾: وَعَنْ أَبَانَ بْنِ عُمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت ابان بن عثمان رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د خپل پلار څخه اوریدلي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ فِي صَبَاحٍ كُلِّ يَوْمٍ وَمَسَاءٍ كُلِّ لَيْلَةٍ بِسْمِ

کوم بنده چي هره ورځ سهار او ماښام درې واره دادعاء وایي: (بسم الله....) د هغه الله په نامه

اللَّهُ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ

سره ما سهار کړ چي د هغه په نامه سره د آسمان او مځکي هیڅ شی تاوان نه سي رسولای، او هغه اورېدونکی

الْعَلِيمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ فَكَانَ أَبَانُ قَدْ أَصَابَهُ طَرَفُ فَالَجِ فَجَعَلَ

او پوهېدونکی دی. نو هیڅ شی به هغه ته تاوان نه سي رسولای، ویل کیږي چي ابان د فلج په

ناروغی اخته وو

الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ أَبَانُ مَا تَنْظُرُ أَمَا إِنَّ الْحَدِيثَ كَمَا حَدَّثْتُكَ وَلَكِنِّي

کوم سړی چي دا بان څخه دا روایت بیان کړی دی هغه په تعجب سره هغه ته وکتل، ابان وویل: ته زما په لور گورې حدیث خو همداسي دی څرنگه چي ما بیان کړ، (یعني صحیح دی) مگر په

لَمْ أَقُلْهُ يَوْمَئِذٍ لِيُمِضِيَ اللَّهُ عَلَيَّ قَدَرَهُ، رواه الترمذي وابن ماجه و ابوداؤد

دغه ورغ (چي ما ته دا ناروغی پېښه سوه) ما دا دعاء نه وه ویلې چي الله تعالی زما لپاره څه لیکلي وي هغه پوره سي. ترمذي، ابن ماجه او ابوداؤد،

وفي رواية لم تُصِبْهُ فَجَاءَهُ بَلَاءٌ حَتَّى يُصْبِحَ وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُصْبِحُ لَمْ تُصِبْهُ
فَجَاءَهُ بَلَاءٌ حَتَّى يُمِسي.

او په يوه روایت کي دا الفاظ دي څوک چي دا دعاء د ماښام په وخت کي ووايي نو تر سهار پوري او څوک چي يې د سهار په وخت کي ووايي نو تر ماښام پوري هغه ته ناڅاپه آفت نه رسيږي.

تخريج: الترمذي في السنن ١٥ / ٤٣٤، رقم: ٣٣٨٨، وابن ماجه ١٢ / ١٢٧٣، رقم: ٣٨٦٩، و ابوداؤد ١٥ / ٣٢٤، رقم: ٥٠٨٨.

﴿٢٢٨١﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ إِذَا أُمِسَى

د حضرت عبدالله ﷺ څخه روایت دی چي کله به ماښام سو نو رسول الله ﷺ به دا دعاء ويل:

أُمْسَيْنَا وَأُمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ

اُمسينا و اُمسي الملك لله والحمد لله ولا اله الا الله وحده لا شريك له له

الْمَلِكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ

الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير رب أسألك خير ما في هذه الليلة

وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا رَبِّ أَعُوذُ بِكَ

وَبَخِيرَ مَا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا رَبِّ أَعُوذُ بِكَ

مِنَ الْكَسَلِ وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ أَوْ الْكُفْرِ وَفِي رَوَايَةٍ مِنْ سُوءِ الْكِبَرِ وَالْكَبَرِ رَبِّ

مِنْ لُكْسٍ وَسُوءِ الْكِبَرِ أَوْ الْكُفْرِ، او په يوه روايت كي دا الفاظ دي چي: مِنْ سُوءِ الْكِبَرِ وَالْكَبَرِ رَبِّ

أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ ذَلِكَ أَيْضًا أَصْبَحْنَا

أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، او كله چي به سهار سونو دا دعاء به يي ويل: أَصْبَحْنَا

وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ. رواه ابوداؤد والترمذي وفي روايته لم يذكر من سوء الكفر

وَأُصْبِحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ....، ابوداؤد او د ترمذي په روايت كي تر من سوء الكفر لفظ نه دي راغلي.

تخريج: ابوداؤد في السنن ۳۱۳/۵، رقم: ۵۰۷۱، والترمذي ۴۳۴/۵، رقم: ۳۳۹۰.

﴿۲۲۸۲﴾: وَعَنْ بَعْضِ بَنَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

د رسول الله ﷺ د ځينو لوڼو مبارکو څخه روايت دي چي رسول الله ﷺ به

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهَا فَيَقُولُ قُولِي حِينَ تُصْبِحِينَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ

هغوی ته دا دعاء ښودل چي كله سهار سي نو تاسو دا وایاست: (سبحان الله....) الله لره پاكي

لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ أَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ

ده او هر ډول تعريف هغه لره ښايي د الله د مرستي پرته د حمد او تسبيح قوت نسته څه چي الله

وغواړي هغه ورسول او څه چي يې نه غوښتل هغه نه ورسول زه پوهيږم الله پر هر شي قادر دي

شيء قدير وأن الله قد أحاط بكل شيء علماً فإنه من قالها حين يُصْبِحُ ان

او د الله علم پر هر شي خپور دي، نو څوک چي دا کلمات سهار ووايي تر ماښام پوري به خوندي

الله قد أحاط بكل شيء علماً قالها حين يُنْسِي حِفْظَ حَتَّى يُصْبِحَ. رواه ابوداؤد

وي او څوک چي يې ماښام ووايي نو تر سهاره پوري به خوندي وي. ابوداؤد.

﴿۲۲۸۳﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما ڏڏو ڇو روایت ڏی ڇي رسول الله ﷺ وفرمايل : ڏوڪ ڇي

قَالَ حِينَ يُصْبِحُ { فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ

سهار دا دعاء ووايي فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ

فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ إِلَى قَوْلِهِ وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ {

في السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ... وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ.

أَدْرَكَ مَا فَاتَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ وَمَنْ قَالَهُنَّ حِينَ يُنْسِي أَدْرَكَ مَا فَاتَهُ فِي لَيْلَتِهِ.

رواه ابوداؤد.

نو هغه شى به تر لاسه ڪري ڪوم ڇي په هغه ورڃي ڄيئي پاته سوي وي او ڏوڪ ڇي دا دعاء ماڻنام ووايي نو ڪوم شى ڇي په شپه ڪي ڄيئي پاته سوي وي هغه به تر لاسه ڪري. ابوداؤد

تخريج: ابوداؤد ۳۱۶۸۵، رقم: ۵۰۷۶.

تشریح: وحين تظهرون: ددي پوره آيت داسي دي:

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَمِيتِ وَيُخْرِجُ الْمَمِيتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُخْرِجُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ،
ژباړه: په پاڪۍ سره الله تعالى يادوي (يعني لمونځ ڪوي) هغه وخت ڇي تاسو ماڻنام ڪري
(يعني د ماڻنام او ماڻستن وختونه) او هغه وخت ڇي تاسو سهار ڪري او په مځڪي او آسمانو
ڪي ٽول تعريفونه د هغه لپاره دي او په پاڪۍ سره الله تعالى يادوي د مازديگر په وخت ڪي او د
ماڻسين په وخت ڪي، الله تعالى ژوندي د مړو څخه راباسي (يعني ڪوچني د مني او هڳۍ څخه
پيدا ڪوي) او مري د ژوندي څخه راباسي (يعني مني او هڳۍ د ساه لرونڪي څخه راباسي) او
مځڪه د مري ڪېدو يعني وچېدو وروسته ژوندي ڪوي (يعني مځڪه د وچېدو وروسته شنه
ڪوي) او همدارنگه به تاسو هم د قبر څخه راپورته ڪړل سي.

ددغه حديث مطلب دادی ڇي ڏوڪ دغه آيت د سهار په وخت ڪي وائي نو ڪوم نيڪ ڪار
ڇي د ورڃي ڄيئي فوت سي د هغه ثواب به ورته تر لاسه ڪيږي همدارنگه دغه آيت د ماڻنام په

وخت ویلو سره په هغه شپه کې د فوت کېدونکي نیک کار او وظیفه وغیره ثواب تر لاسه کېږي .
په معالم التنزیل کې نقل سوي دي چې د نافع خنخه ابن ارزق د حضرت ابن عباس رضی الله عنه خنخه
پوښتنه وکړه چې تاسو په قرآن کریم کې د پنځو لمونځو حکم (د وخت د ټاکنې سره) تر لاسه
کوی؟ هغه وفرمایل هو : بیا هغه دغه پورتنی آیت ووايه او وه یې فرمایل چې په دغه آیاتو کې
د پنځه وخته لمونځو او د هغه وختونه جمع سوي دي .

﴿۲۲۸۳﴾: وَعَنْ أَبِي عِيَّاشٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَالَ

د حضرت ابو عیاش رضی الله عنه خنخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و فرمایل : څوک چې

إِذَا أَصْبَحَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ

سهار دا دعاء ووايي : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ

شَيْءٍ قَدِيرٌ كَانَ لَهُ عِذْلٌ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ وَكُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ

شېء قدير. نو هغه ته دومره ثواب ورکول کېږي لکه هغه چې د حضرت اسماعیل علیه السلام
په اولاد کې یو غلام آزاد کړ او د هغه لپاره لس نیکۍ لیکل کېږي

وَحُطَّ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَرُفِعَ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ وَكَانَ فِي حِرْزٍ مِنَ الشَّيْطَانِ

او لس بدې ځینې لیرې کېږي او لس درجې یې لوړېږي او تر مابنومه پورې هغه د شیطان خنخه

حَتَّى يُمَسِّيَ وَإِنْ قَالَهَا إِذَا أُمْسَى كَانَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ حَتَّى يُصْبِحَ فَرَأَى رَجُلٌ

په آمان کې وي، او څوک چې دا دعاء مابنوم ووايي نو هغه ته هم دغه ثواب ورکول کېږي، ددې
حدیث راوي حماد بن مسلمة بیان کوي چې یو سړي

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا

رسول الله صلی الله علیه و فرمایل په خوب کې ولیدئ او عرض یې وکړ ای دالله رسوله !

عِيَّاشٌ يُحَدِّثُ عَنْكَ بِكَذَا وَكَذَا قَالَ صَدَقَ أَبُو عِيَّاشٍ ، رواه ابو داؤد وابن ماجة

ابو عیاش ستاسو خنخه دا ډول حدیث روایت کړئ دی ، نو رسول الله صلی الله علیه و فرمایل ورته وفرمایل :

ابو عیاش ربنسیا وایي . ابوداؤد او ابن ماجه .

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۳۱۷/۵ ، رقم : ۵۰۷۷ ، وابن ماجه ۱۲۷۲/۲ ، رقم : ۳۸۶۷ .

د ماښام او سهار د لمانځه وروسته دعاء

﴿۲۲۸۵﴾: وَعَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُسْلِمٍ التَّمِيمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

حضرت حارث بن مسلم رضي الله عنه د خپل پلار څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ هغه ته

الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَسْرَأَ إِلَيْهِ فَقَالَ إِذَا أَنْصَرَفْتَ مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقُلْ

پټ وفرمايل : هر کله چي ته د ماښام د لمانځه څخه فارغ سي

قبل ان تكلم احد اللهم أجِرْنِي مِنَ النَّارِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ

نود چا سره تر خبرو کولو مخکي دا دعاء وايه (اللهم اجرنی من النار) اي الله ! ما د اور څخه وساتي ،

که ته دا دعاء اووه واره ووايي

ثُمَّ مِتَّ فِي لَيْلَتِكَ كُتِبَ لَكَ جَوَارٌ مِنْهَا وَإِذَا صَلَّيْتَ الصُّبْحَ فَقُلْ كَذَلِكَ فَإِنَّكَ

او په هغه شپه مړ سي نو ستا لپاره به د دوېځ د اور څخه خلاصون وليکل سي ، او هر کله چي

ته د سهار لمونځ ادا کړي او دا دعاء ووايي

إِنْ مِتَّ فِي يَوْمِكَ كُتِبَ لَكَ جَوَارٌ مِنْهَا. رواه ابوداؤد.

او په هغه ورځ مړ سي نو ستا لپاره به دا اور څخه نجات وليکل سي . ابوداؤد .

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۳۱۸/۵ ، رقم : ۵۰۷۹ .

د لغاتو حل : جَوَارٌ : بفتح الجیم ای خلاص . (خلاصون)

سهار او ماښام د رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۲۸۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به

هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ حِينَ يُنْسِي وَحِينَ يُصْبِحُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي

هره ورځ سهار او ماښام دادعاء ويل او هيڅکله به يې نه قضا کول: (اللهم اني اسئلك ...) اې الله! زه ستا څخه د دنيا او آخرت عافيت غواړم،

الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي

اې الله! زه ستا څخه معافي او د دين او دنيا سلامتي غواړم د خپل کورنۍ

وَمَالِي اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ

او د خپل مال، اې الله! زما عيب پټ کړې او ماد هر خوف څخه په امن کړې، اې الله! ته زما ساتنه وکړې د مخکني څخه

خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ

تَحْتِي يَعْنِي الْخُسْفَ . رواه ابوداؤد .

او د وروستني څخه د راسته لوري څخه او د چپه لوري څخه د لوړه څخه او ستا د عظمت په ذريعه پناه غواړم ددې څخه چي ناڅاپه دلاندي لوري څخه هلاک کړل سم يعني په محکمه کي د ښځېدو څخه . ابوداؤد .

تخريج : ابوداؤد في السنن ۳۱۵/۵، رقم: ۵۰۷۴.

د سهار او ماښام دعاوي

﴿۲۲۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ حِينَ

د حضرت انس رضى الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

يُصْبِحُ اللَّهُمَّ أَصْبَحْنَا نَشْهَدُكَ وَنُشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ

دادعاء د سهار په وخت کي ووايي: (اللهم) اې الله! موږ په داسي حال کي سهار کړ چي موږ تا او ستا عرض پورته کونکي ملائکي او ستا ټول

خَلْقِكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَنْ مُحَمَّدًا

مخلوقات شاهدان مگر څو، ته الله يې او ستا څخه پرته بل د عبادت وړ نسته، ته يوازې يو يې

او هیڅوک ستا شریک نسته، او محمد ﷺ

عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا أَصَابَ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنْ ذَنْبٍ وَإِنْ قَالَهَا
ستا بنده او رسول دئ، نو الله تعالى د هغه گناهونه وړ بخښي کوم چي ده په دغه ورځ کړي وي او
حِينَ يُنْسِي غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا أَصَابَهُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ مِنْ ذَنْبٍ. رواه الترمذي و
ابوداؤد و قال الترمذي هذا حديث غريب.

که دا دعاء ما بنام ووايي نو الله تعالى يې هغه گناهونه بخښي چي د شپې يې کړي وي.
ترمذي، ابوداؤد، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ.

تخريج: الترمذي في السنن ۴۹۳/۵، رقم: ۳۵۰۱، و ابوداؤد ۳۱۸/۵، رقم: ۵۰۷۸.

تشریح: په : من قال حين يصبح - کي لفظ د من د معنی په اعتبار د نافيہ پر ځای استعمال
سوی دی او دا ممکن ده چي : الا غفر الله له کي لفظ د الازائد وي نو د : وان قالها.. الخ: څخه
ددې تائید کيږي چي لفظ د الازائد دی.

﴿۲۲۸۸﴾: وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ
د حضرت ثوبان رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم مسلمان چي

يَقُولُ إِذَا أَمْسَى وَإِذَا أَصْبَحَ ثَلَاثًا رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ
دا دعاء سهار او ما بنام درې واره ووايي : رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ

نَبِيًّا إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرْضِيَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه احمد والترمذي.

نبيًا. نو پر الله تعالى دا لازم ده چي هغه د قيامت په ورځ دا مسلمان بنده راضي کړي : (او هغه
د دعاء داده:). احمد او ترمذي

تخريج: الامام احمد في المسند ۳۷۷/۴، والترمذي ۴۳۴/۵، رقم: ۳۳۸۹.

تشریح: په ځينو روايتو کي لفظ د نبيا دی او په ځينو کي لفظ د رسولا دی نو مستحب دادي
چي دواړه لفظونه وويل سي يعني داسي وويل سي چي : ومحمد انبيا ورسولا.

د بېده کېدو پر وخت در رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۲۸۹﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ

د حضرت حذيفة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې كله به رسول الله ﷺ د بېده کېدو اراده وكړل

وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ رَأْسِهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ أَوْ

تَبْعَتْ عِبَادَكَ . رواه الترمذي ورواه احمد عن البراء .

نو خپل راسته لاس به يې تر سر لاندي كېښودئ او بيا به يې ويل : (اللهم قني ...) اې الله ! ته ما د عذاب څخه وژغورې په هغه ورځ چې ته خپل بندگان يو ځای كړې يا په هغه ورځ چې خپل بندگان به ته د قبرو څخه راپورته كوي . ترمذي او احمد .

تخريج : الترمذي في السنن ۴۳۹/۵ ، رقم : ۳۳۹۸ ، وامام احمد في مسنده ۲۸۱/۴ .

تشریح : په دغه روايت كي خو دادي چې رسول الله ﷺ خپل مبارك لاس تر خپل سر لاندي كېښودئ ، او په بل روايت كي نقل سوي دي چې تر تندي لاندي به يې اېښودئ مگر په دغه دواړو روايتو كي مطابقت داسي كېدای سي چې رسول الله ﷺ به خپل لاس كله تر سر لاندي اېښودئ او كله به يې تر تندي لاندي اېښودئ ، راوي چې څه وليدل هغه يې بيان كړي چې رسول الله ﷺ خپل لاس تر سر لاندي كېښودئ او كوم راوي چې د لاس يو برخه تر تندي لاندي وليدل نو هغه تر تندي لاندي اېښودل ذكر وكړ .

﴿۲۲۹۰﴾: وَعَنْ حَفْصَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ

د حضرت حفصة (رض) څخه روايت دئ چې كله به رسول الله ﷺ د خوب اراده وكړه

يَرْقُدُ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَتْ

عِبَادَكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . رواه ابوداؤد .

نو خپل راسته لاس به يې تر خپل راسته وږې لاندي كېښودئ او درې واره به يې ويل : (اللَّهُمَّ

قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَتْ عِبَادَكَ) ابوداؤد .

تخريج : ابوداؤد في السنن ۲۹۸/۵ ، رقم : ۵۰۴۵ .

﴿۲۲۹۱﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ

د حضرت علي عليه السلام خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ به د خوب پروخت دغه دعاء ويل :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ

(اللهم اني) اې الله ! زه ستا د بزرگ او برتر ذات او ستا د پوره کلمو په ذريعه د هغه شي د بدۍ خنجه پناه غواړم چي د هغه تندي تانيولي دي ،

اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْتَمَ اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ

اې الله ! پور او گناهونه ته ليري کوي اې الله ! ستا لښکر ماته نه خوري او ستا وعده خلافه نه

وَعُدُّكَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ . رواه ابوداؤد .

وي او هيڅ شتمن د هغه شتمني ستا د عذاب خنجه نه سي خلاصولای ته پاک يې او زه ستا پاکي ، او ستا تعريف بيانوم . ابوداؤد .

تفريغ : ابوداؤد في السنن ۳۰۱/۵ - ۳۰۲ ، رقم : ۵۰۵۲ .

﴿۲۲۹۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ

د حضرت ابو سعيد عليه السلام خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومَ وَأَتُوبُ

د بېده کېدو په وخت کي درې واره دغه دعاء ووايي (استغفر الله ... واتوب اليه)

إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ أَوْ عَدَدِ رَمْلِ

نو الله تعالى د هغه گناهونه بخښي که څه هم د سمندر د څک په اندازه وي يا

عَالِجٍ أَوْ عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ أَوْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا . رواه الترمذي وقال هذا

حديث غريب .

د عالچ د شگو په اندازه وي (عالچ د یو صحراء نوم دی هلته شگي ډيري دي) یا د درختو د پاڼو په اندازه یا د دنیا د ورځو په اندازه. ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی.

تخریج: الترمذي في السنن ۴۳۸-۴۳۹، رقم: ۳۳۹۸.

د لغاتو حل: عالچ: موضع بالبادية فيه رمل كثيرة (هغه سیمه چې رېگ پکښې ډېروي).

تشریح: عالچ د لام په زېر سره ویل کیږي او په زوز سره هم په مغربي سیمه کې د یو ځنګل نوم دی چې هلته رېگ ډېر زیات دي، په دغه حدیث کې هغه ټول شيان د مثال په توګه د بیانولو مقصد دا ښودل دي چې ګناهونه هر څومره زیات وي بیا هم بخښل کیږي.

د خوب په وخت کې د قرآن کریم یو سورت ویلو برکت

﴿۲۲۹۳﴾: وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا

د حضرت شداد بن اوس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: کوم

مِنْ مُسْلِمٍ يَأْخُذُ مَضْجَعَهُ بِقُرْآنِ سُورَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا

مسلمان چې د بېده کېدو په وخت کې د قرآن مجید یو سورت ووايي نو الله تعالی پر هغه یوه ملائکه وټاکي چې د هغه

فَلَا يَقْرَبُهُ شَيْءٌ يُؤْذِيهِ حَتَّى يَهْبَ مَتَّى هَبَّ. رواه الترمذي

ساته کوي او هیڅ تکلیف ورکونکی شی هغه ته نه پریږدي ترڅو چې هغه راوښي سي. ترمذي

تخریج: الترمذي في السنن ۴۴۳-۴۴۴، رقم: ۳۴۰۷.

د لغاتو حل: حَتَّى يَهْبَ مَتَّى هَبَّ: ای یستيقظ متى استيقظ (ترڅو چې راوښي سي).

تشریح: د حضرت انس رضی الله عنه مرفوع روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: کله چې تاسو خپلي بسترې ته ځئ یعنې بېده کیږئ نو هغه وخت سورة فاتحه او سورة قل هو الله احد وایاست ترڅو پوري چې بېده یاست نو د مرګ څخه علاوه د هر شي څخه به خوندي یاست.

د هر لمانځه وروسته او د بېده کېدو پر وخت د تسبیح، تحمید او تکبیر فضیلت

﴿۲۲۹۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلَّتَانِ لَا يُحْصِيهِمَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ أَلَا وَهَمَّا يَسِيرٌ

دوه عادتونه دي كه هغه مسلمان خپل كړي نو جنت ته به ځي خبردار اوسئ هغه دوه شيان ډير اسانه دي

وَمَنْ يَعْمَلْ بِهِمَا قَلِيلٌ يُسَبِّحُ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ عَشْرًا وَيَحْمَدُهُ عَشْرًا

مگر پر هغه عمل کونکي ډير لږ دي يعني د هر لمانځه وروسته لس واره سبحان الله وایاست او

لس واره الحمد لله وایاست

وَيُكَبِّرُهُ عَشْرًا قَالَ فَأَنَارَ أَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْقِدُهَا بِيَدِهِ

او لس واره الله اکبر وایاست، ابن عمر رضي الله عنه وایي ما ولیدل چي رسول الله ﷺ دا کلمات پر گوتو

قَالَ فَتِلْكَ خَمْسُونَ وَمِائَةٌ بِاللِّسَانِ وَالْفُ وَخَمْسُ مِائَةٍ فِي الْمِيزَانِ وَإِذَا

شمیرل بیا رسول الله ﷺ و فرمایل : دا ټول یونیم سل دي مگر د اعمالو په تله کي یونیم زر

اېښودل سوي دي (او دویم شی دادئ) هر کله چي

أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ يُسَبِّحُهُ وَيُكَبِّرُهُ وَيَحْمَدُهُ مِائَةٌ فَتِلْكَ مِائَةٌ بِاللِّسَانِ وَالْفُ

ټوک د بېده کېدو اراده وکړي نو تسبیح، تکبیر او تحمید به سل واره وایي نو دا پر ژبه ویل سل

فِي الْمِيزَانِ فَإِنَّكُمْ يَعْمَلُ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ أَلْفَيْنِ وَخَمْسُ مِائَةٍ سَيِّئَةٍ قَالُوا

واره دي مگر په تله کي زر واره شمیرل کېږي، بیا رسول الله ﷺ و فرمایل : په تاسو کي څوک

سته چي په شپه او ورځ کي دوه نیم زره بدی کوي (يعني په دوه نیم زره نیکیو تر لاسه کولو څخه

وروسته دوه زره بدی کله پاته کېږي) صحابه کرامو عرض وکړ :

وَكَيْفَ لَا يُحْصِيهَا قَالَ يَأْتِي أَحَدَكُمْ الشَّيْطَانُ وَهُوَ فِي صَلَاتِهِ فَيَقُولُ اذْكُرْ

موږ به ددې څنگه پاملرنه ونه کړو، رسول الله ﷺ و فرمایل : هر کله چي تاسو لمونځ کوئ نو

كَذَا اذْكُرْ كَذَا حَتَّى يَنْفَتِلَ فَلَعَلَّهُ أَنْ لَا يَفْعَلَ وَيَأْتِيهِ فِي مَضْجَعِهِ فَلَا يَزَالُ

شیطان تاسو ته راسي او وایي فلانی شی په یاد کړه او فلانی خبره په یاد کړه، تر څو چي هغه

دلمانځه څخه وگرځوي او ستون سي نو ډیره ممکنه ده چي هغه دا کارونه کړي وي، او همداسي

شیطان د خوب خای ته راځي

نَوْمُهُ حَتَّى يَنَامَ . رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي وفي رواية ابي داؤد قَالَ

وهغه بېده کوي ترڅو چي هغه بیده سي . ابوداؤد، نسائي، ترمذي، د ابوداؤد په يوه روايت

خَصْلَتَانِ أَوْ خَلَّتَانِ لَا يُحَافِظُ عَلَيْهِمَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ ، و کذا في روايته بعد

بي دي چي وه يې فرمايل : خصلتان او خلتان لا يحافظ عليهما عبد مسلم، او نور همداسي تر

قوله بعد قوله وَالْفُ وَخُمْسُ مِائَةٍ فِي الْمِيزَانِ قَالَ وَيَكْبُرُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ إِذَا

پايه روايت کي دي مگر د الف وخمس مائة في الميزان لفظ څخه وروسته : ويکبر اربعا و

أَخَذَ مَضْجَعَهُ وَيَحْمَدُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَيُسَبِّحُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ . وفي اكثر نسخ

المصابيح عن عبد الله ابن عمر .

ثلاثين اذا اخذ مضجعهم ويحمد ثلاثا وثلاثين ويسبح ثلاثا وثلاثين . الفاظ هم دي . او د مصابيح

په اکثره کتابو کي د عبدالله ابن عمر څخه روايت دئ .

تخريج : الترمذي في السنن ۵ \ ۴۴۵ ، رقم : ۲۴۱۰ ، و ابوداؤد ۵ \ ۳۰۹ ، رقم : ۵۰۶۵ ، والنسائي ۳ \ ۷۴ ،

رقم : ۱۳۴۸ .

تشریح : نو په تاسو کي څوک دی : دا د شرط محذوف جواب دی او ددې په استفهام کي یو

ډول انکار دی يعني ددغه استفهاميه جملې خلاصه داده چي کله پر دواړو شيانو باندي ساتنه

او د هغه په بدله کي په ورځ کي دوه نیم زره نيکۍ ترلاسه سوې نو په هغه کي د هري نيکۍ په

بدله کي بدي ليري کيږي لکه څرنگه چي الله تعالی و فرمايل : ان الحسنات يذهبن السيئات :

بېشکه نيکۍ بدي له منځه وړي .

نو په تاسو کي داسي څوک دی چي په ورځ او شپه کي ددغه نيکو څخه زياتي بدي کوي

او څومره بدي چي کوي هغه ددغه نيکيو په وجه نه معاف کيږي ؟ ځکه په داسي صورت کي

ستاسو لپاره دا خبره څرنگه غوره کېدای سي چي تاسو پر دغه دواړو شيانو باندي ساتنه ونه

کړلای سئ ، خلاصه دا چي پر دغه دواړو شيانو باندي په عمل کولو سره نيکۍ د بديو څخه

زياتيږي او بيا نه يوازي دا چي هغه بدي د نيکيو په وجه ليري کيږي بلکه د نيکيو د زياتوب په

وجه درجہ هم لو ڀري نو تاسو ته پڪار دي چي تاسو په پابندي سره پر دغه دواړو شيانو باندي عمل وکړي ، بيا کله چي صحابه کرامو ددغه دواړو شيانو دومره زيات فضيلت او ثواب واوريدی نو هغوی وويل کله چي دا خبره ده نو بيا زموږ لپاره داسي هيڅ مانع نه سته چي موږ ددغه دواړو شيانو پابندي ونه کړو لکه هغوی چي دا شيان پرېښودل ليري وگڼل مگر رسول الله ﷺ د هغوی د ليري گڼلو ترديد و فرمايه چي شيطان د انسان د نيکۍ ازلي دښمن دی په خپل کمين کي ناست دی هغه دا نه زغمي چي يو سړی دي دومره لوی سعادت تر لاسه کړي ځکه هغه په لمانځه کي وسوسه پيدا کوي تردې چي د لمانځه وروسته اوراد او وظيفو څخه يې غافل کوي همدارنگه هغه د بېده کېدو پر وخت د ذکر څخه په غافله کولو سره بېده کوي .

په شپه او ورځ کي د حاصل سوو نعمتو شکر

﴿۲۲۹۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَنَامٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن غنام رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِّنْ خَلْقِكَ

چا چي سهار دغه دعاء وويل : (اللهم ما اصبح ...) اي الله ! کوم شی چي ما ته د سهار په وخت کي ستا د نعمتونو يا بل چاته ستا د مخلوقاتو څخه تر لاسه سو

فَمِنْكَ وَحَدَّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ فَلكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ يَوْمِهِ

نو هغه يوازي ستا د لوري دی هيڅوک ستا شريک نسته هر ډول تعريف تالره دی او تالره شکر دی ، نو هغه د هغې ورځي شکر ادا کړ

وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حِينَ يُمَسِّي فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ لَيْلَتِهِ . رواه ابوداؤد .

او چا چي ماښام دا دعاء وويل هغه د شپې شکر ادا کړ . ابوداؤد

تخريج : ابوداؤد في السنن ۳۱۴/۵ ، رقم : ۵۰۷۳ .

تشریح : نقل سوي دي چي يوه ورځ حضرت داؤد عليه السلام وويل : اي الله ! ستا ډېر زيات نعمتونه ما ته تر لاسه دي د هغو شکر څرنگه ادا کړم ؟ الله تعالی ورته وفرمايل : اي داؤد ! عليه السلام که ته په دې پوه سې چي تا ته کوم نعمتونه تر لاسه دي او هغه ټول زما له طرفه دي نو پوه سه چي تا د هغه نعمتو شکر ادا کړ .

د خوب دعاء

﴿۲۲۹۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې كله به رسول الله ﷺ خپلي بسترې ته تلئ نو دغه

أَوْى إِلَى فِرَاشِهِ اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ

دعاء به يې ويل: (اللهم رب....) اي الله! اي د آسمانو او مځکي پروردگار! اي د داني او

وَالنَّوَى مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ

زېږونکې، اي د تورات، انجيل او قرآن نازلونکې! ستا په ذريعه د هر هغه شروالاشي څخه

أَخِذْ بِنَاصِيَتِهِ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ

چي د هغه د تندي وړېښتان ستا په لاس کي دي پناه غواړم ته تر ټولو لومړی يې، هيڅ شى ستا

وړاندي نسته ته تر ټولو اخري يې ستا وروسته هيڅ شى نسته

شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ

ته څرگند يې، ستا د ظهور سريره هيڅ نسته ته باطن يې تر تازيات باطن هيڅ شى نسته، پر ما

اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ. رواه ابوداؤد والترمذي وابن ماجه و

رواه مسلم مع اختلاف يسير .

چي کوم پور دئ هغه ادا کړې او ما د مفلسي څخه بې نيازه او بې فکړه کړې . ابوداؤد،

ترمذي، ابن ماجه او مسلم هم دا حديث د لږ اختلاف سره نقل کړئ دئ .

تخريج: ابوداود في السنن ۳۰۱/۵، رقم: ۵۰۵۱، والترمذي ۴۴۰/۵، رقم: ۳۴۰۰، وابن ماجه ۱۲۷۴/۲،

رقم: ۳۸۷۳، ومسلم ۲۰۸۴/۴، رقم: ۶۱-۲۷۱۳.

﴿۲۲۹۷﴾: وَعَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ

د حضرت ابو الازهر انماري رضي الله عنه څخه روايت دئ چې كله به رسول الله ﷺ بسترې ته تلئ نو دغه

إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

دعاء به یی فرمایل : (بسم الله... فی الندی الاعلی) د الله په نامه سره خپل اړخ پر بستره
ایږدم، ای الله زما گناه و بخښی

ذُنْبِي وَأَخْسِئْ شَيْطَانِي وَفُكَّ رَهَائِي وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى. رواه ابوداؤد.

او زما څخه شيطان ليري کړې او زما نفس آزاد کړې او په لوړ مجلس کي ما داخل کړې. ابوداؤد

تخريج: ابوداؤد في السنن ۳۰۲/۵، رقم: ۵۰۵۴.

د لغاتو حل: الندی: هو المجلس المجتمع (لوړ مجلس).

تشریح: د گرو څخه مراد نفس دی مطلب دا چي زما نفس د بندگانو د حق څخه ازاد او بري
الذمه کړې او زما خطاوي معاف کړې او د خپل عذاب څخه ما ته خلاصون راکړې.

﴿۲۲۹۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَخَذَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ خپل بسترې ته تلئ

مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي

نو دغه دعاء به یی ویل : (الحمد لله.... من النار) ټول تعریفونه هغه الله لره دي چي زما بس

دی او چي ما ته یی ځای راکړی دی او چي هغه په ما وخورل او وچښل

وَالَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ

او هغه خدای چي پر مایې احسان وکړ او زیات یې راکړل او هغه خدای ﷻ چي هغه ما ته

راکړل او ډیر یې راکړل، ټول تعریف په هر حال کي الله لره دی،

اللَّهُمَّ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ. رواه ابوداؤد.

ای الله! د هر شي پروردگار د هر شی مالکه او د هر شي معبوده، زه ستا په ذریعه د دویڅ د اور

څخه پناه غواړم. ابوداؤد.

تخريج: ابوداؤد في السنن ۳۰۴/۵، رقم: ۵۰۵۸.

د بدخوابی لیری کولو دعاء

﴿۲۲۹۹﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ شَكََا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دئ چې خالد بن وليد رسول الله ﷺ ته شكايت وكړ چې

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَنَا مِنَ اللَّيْلِ مِنَ الْأَرْقِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اې دالله رسوله ! ما ته د شپې خوب نه راځي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

إِذَا أُوتِيَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُلْ اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَتْ وَرَبَّ

هر كله چې ته خپلي بسترې ته ځې نو دغه دعاء وايه : (اللهم رب السموات لا اله الا انت)

اې د اوو آسمانو پروردگاره ! او د هغه شي چې پر اوو آسمانو باندي يې سایه كړې ده

الْأَرْضَيْنِ وَمَا أَظْلَتْ وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَظْلَتْ كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ

او اې د مخكو پروردگاره ! او د هغه شيانو چې مخكه يې پورته كړې ده او اې د شيطانانو

پروردگاره ! او د هغه خلكو چې شيطانانو گمراه كړي دي ته ما د خپل ټول مخلوق د شر څخه

كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَبْغِيَ عَزَّ جَارِكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ

پناه راکونکی جوړ سې يعني ته ما د هغه کار څخه وساتې چې ستا په مخلوق کي څوک پر

ما ظلم وکړي ، ستا پناه غوښتونکی غالب دئ او ستا تعريف د قدر وړ دئ

وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. رواه الترمذي وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ

بِالْقَوِيِّ وَالْحَكَمُ بْنُ ظَهَيْرٍ قَدْ تَرَكَ حَدِيثَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْحَدِيثِ .

او ستا څخه پرته هېڅوک د عبادت وړ نسته . ترمذي ويلي دي ددې اسناد قوي نه دئ ، د حکيم

بن ظهير حديثونه ځينو محدثينو پرې ايښي دي .

تخريج: الترمذي في السنن ۵۰۳/۵، رقم: ۳۵۲۳.

لفاتو حل: ان يفرط: اي يسبق، عز جارك: اي غلب مستجيرك وصار عزيزا.

شرح: په حصن حصين کي ليکلي دي چې دا روايت طبراني په اوسط کي ابن ابي شيبه نقل

کړی دی مگر د هغه په روايت کي د جميعا لفظ پر ځای اجمعين دی او د يبغي لفظ پر ځای

یطغی دی او همدارنگه د وجل ثناءک څخه ترپایه پوري الفاظ د هغه په روایت کي نه سته بلکه د عز جاک څخه وروسته د و تبارک اسمک دی او پر دغه جمله باندي روایت ختم سوی دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د سهار او ماښام دعاوي

﴿۲۳۰۰﴾: عَنْ أَبِي مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَصْبَحَ

د حضرت ابو مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : هر کله چي سهار سي

أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

نوپه تاسو کي دي هر څوک د غه دعاء وايي : (اصبحنا وشرما بعده) موږ سهار کړ او هیواد سهار کړ یوازي د الله لپاره چي د دواړو جهانو پروردگار دی، ای الله !

خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَتَحَهُ وَنَصْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَتَهُ وَهُدَاهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا

زه ستا څخه ددې ورځي پناه غواړم يعنې ددې ورځي پراخي ددې ورځي مرسته ، ددې ورځي نور، ددې ورځي برکت، او ددې ورځي هدايت غواړم، او ستا په ذريعه د هغه شي د بدې څخه

فِيهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ ثُمَّ إِذَا أُمْسَى فَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ . رواه ابوداؤد .

پناه غواړم چي په دې ورځ کي دی او د هغه شي د بدې څخه چي ددې وروسته دی او همدارول دي ماښام وايي . ابوداؤد

تخريج : ابوداؤد ۳۲۲۸۵، رقم : ۵۰۸۴

تشریح : په دغه حديث شريف کي دې ته اشاره ده چي دعاء او د اعمالو اصل مقصد د رسول الله ﷺ د حکم پر مخای راوړل او د سنت پیروي کول دي نه د جزاء او قبولیت دعاء .

د سهار دعاء

﴿۲۳۰۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن ابي اوفی رضی الله عنه څخه روایت چي رسول الله ﷺ به

إِذَا أَصْبَحَ قَالَ أَصْبَحْنَا وَأَصْحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْعُظَمَاءُ لِلَّهِ

د سهار په وخت کي دغه دعاء ويل : (اصبحنا ارحم الراحمين) موږ سهار کړ او هيواد سهار کړ د الله لپاره او ټول تعريفونه د الله لره دي او ذات او صفاتو بزرگي يوازي الله لره ده او

وَالْخَلْقُ وَالْأَمْرُ وَاللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَمَا سَكَنَ فِيهِمَا اللَّهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ هَذَا

خلگ، حکم، شپه، ورځ او کوم شيان چي په شپه او ورځ کي آرام ترلاسه کوي ټول الله لره دي ،
اي الله ددې ورځي پيل د نيکۍ سبب کړې

النَّهَارِ صَلَاحًا وَأَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَآخِرَهُ فَلَاحًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . ذکره النووي

في كتاب الأذکار برواية ابن السني

او ددې ورځي درميان د برياليتوب ذريعه وگرځوي او ددې ورځي آخر د خلاصون وسيله جوړه کړې اي لوی رحم کونکې . نووي په کتاب الاذکار کي په روايت د ابن سني .

تخريج : عمل اليوم والليلة لابي بكر بن السني ص ۱۴ ، رقم : ۳۸ .

تشریح : لکه څرنگه چي په يو حديث کي راغلي دي چي کومه دعاء په ارحم الراحمين سره وکړل سي نو هغه ژر قبليري تحکه رسول الله ﷺ دغه دعاء پر دغه الفاظو ختم کړه ، حاکم په مستدرک کي د ابو امامه ﷺ څخه مرفوع روايت دی چي پريا ارحم الراحمين باندي الله تعالی ملائکه ټاکي کوم څوک چي دغه جمله درې واره ووايي نو هغه ملائکه ورته وايي چي ارحم الراحمين تاته متوجه دی څه چي غواړي وه يې غواړه .

﴿۲۲۰۳﴾ : وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي ثَعْلَبَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالرحمن ابن ابزی رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به

يَقُولُ إِذَا أَصْبَحَ أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ وَعَلَى كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ وَعَلَى دِينِ

سهار دغه دعاء ويل : (اصبحنا... تر.... المشرکين پوري) موږ سهار کړ پر دين اسلام او پر کلمه توحيد ، د نبی کریم ﷺ پر دين

نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ

مِنَ الْمُشْرِكِينَ . رواه احمد والدارمي

او د خپل پلار ابراهيم عليه السلام پر دين چي د باطل څخه بهزاره وو او حق دين ته متوجه او د شرک کونکو څخه نه وو. احمد او دارمي.

تخريج: الامام احمد في المسند ۴۰۶۱۳، والدارمي ۳۷۸۱۲، رقم: ۲۶۸۸.

تشریح: د خپل نبي پر دين دی: د دغه الفاظو څخه په ظاهري توگه دا معلومیږي چي رسول الله ﷺ څرنگه چي نورو خلکو ته رالېږل سوی دی همدارنگه خپله هم د خپل ذات له خوا مبعوث سوی وو، یا د دې الفاظو په باره کي به دا وویل سي چي رسول الله ﷺ امت ته د بنووني لپاره وفرمایل چي په دعاء کي داسي ویل کیږي.

=====

بَابُ الدَّعَوَاتِ فِي الْأَوْقَاتِ

د مختلفو وختو د دعاوو بیان

کومي دعاوي وغيره چي د شارع څخه په يو وخت او يو حالت کي نقل سوي دي د هغو اختيارول او هغه اذکار په خپلو وختو کي پوره کول د هر چا لپاره مسنون دي که دغه اذکار په پابندي سره اختيار کړل سي نو ډېره ښه خبره به وي او که دا ممکن نه وي نو کم از کم يو وار خو ضروري دي چي پوره کړل سي ترڅو د رسول الله ﷺ د پیروي سعادت په برخه سي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

اولاد د شیطان څخه محفوظ کول

﴿۲۳۰۴﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: کوم څوک چي

أَحَدَهُمْ إِذَا ارَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبْ

د خپلي بي بي سره د صحبت اراده وکړي نو دغه دعاء دي وايي: (بسم الله ما رزقتنا) موږ د الله په نامه سره مرسته غواړو، اې الله! زموږ څخه شيطان ليري کړې او شيطان د هغه څخه

الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا فَإِنَّهُ يُقَدَّرُ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي ذَلِكَ لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ

أَبْدًا. متفق عليه

ليري وساتي کوم چي تا موڊ ته را کړی دی، که چيري د بنځي او سړي لپاره اولاد و ټاکل سو نو په دې عمل کولو سره هغه ته شيطان هيڅکله تاوان نه سي رسولای. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۵۱۶، رقم: ۳۲۷۱، ومسلم ۱۰۵۸۱۲، رقم: ۱۱۶-۱۴۳۴

تشریح: که دا اشکال پيدا سي چي اکثر خلک دغه دعاء وايي مگر ددې سربېره د هغوی اولاد د شيطان د تصرف او د هغه د ضرر څخه خوندي نه وي نو ددې جواب به دا وي چي شيطان هيڅکله ضرر نه سي رسولای، ددې څخه مراد دادی چي شيطان هغوی د کفر په کندو کي نه سي اچولای نو په دغه حديث کي دې ته اشاره ده چي د صحبت پر وخت د الله تعالی د ذکر په برکت د اولاد خاتمه په ابدي سعادت سره کيږي يا ددې معنی به دا وي چي شيطان د هغه اولاد ته د فلج وغيره ناروغۍ يا دا ډول نورو مصيبتو کي په اخته کولو سره پر تاوان رسولو باندي نه سي قادر کيدای.

د امام جوزي رحمته الله عليه د قول سره سم ددې مطلب دادی چي شيطان د هغه چا د اولاد پر دين او عقيدې باندي اثر نه سي کولای او څرنگه چي شيطان د نورو صحيح عقيدو او ديني رجحاناتو کي نقصان رسوي د هغوی په نسبت د هغه سړي د اولاد په اړه د هغه تاوان بې اثره وي. ځيني حضرات وايي چي د ضرر نه رسولو څخه مراد دادی چي شيطان د زېږيدني پر وخت هر کوچنی په تشي کي وهي چي له دې کبله کوچنی په ژړا کولو سره پيدا کيږي او د دغه دعاء په وجه هغه په زور سره په تشي کي نه سي وهلاي.

د غم او فکر په وخت کي در رسول الله ﷺ دعاء

(۲۳۰۵): وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكُرْبِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د نا آرامۍ او غم په وخت کي دغه

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ لَا إِلَهَ إِلَّا

دعاء ويل (لا اله الا الله.... العرش الكريم) د الله څخه پرته هيڅوک د عبادت وړ نسته چي بزرگ

اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ. متفق عليه

او بردبار دی، د عرش عظيم پروردگار دی. د هغه څخه پرته د عبادت وړ نسته د آسمانو، محکو

او عرش کریم پروردگار دی . بخاری او مسلم .

تخریج : البخاری فی الصحیح (فتح الباری) : ۱۴۵۱۱ ، رقم : ۶۳۴۵ ، و مسلم ۲۰۹۳۱۴ ، رقم : ۸۳ - ۲۷۳۰

د غصی ختمولو ترتیب

﴿۲۲۰۶﴾ : وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

د سلیمان بن صرد رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي موږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر سوو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ عِنْدَهُ جُلُوسٌ وَأَحَدُهُمَا يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغْضَبًا قَدْ احْمَرَّتْ

چي د دو خلکو په منځ کي ښکښل کول پیل سول ، په هغوی کي یو د غصې څخه ډک بل ته
ښکښل کول ، او د هغه مخ سووو ،

وَجْهَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته وفرمایي : ما ته یوه داسي دعاء معلومه ده که دی هغه ووايي نو ټوله غصه به یې
ولاړه سي او هغه داته :

مَا يَجِدُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَقَالُوا لِلرَّجُلِ أَلَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُ

(اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) د الله جل جلاله په ذریعه د شیطان رټل سوي څخه پناه غواړم ، صحابه کرامو
هغه سړي ته داسي وويل ایا تا واورېدل

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنِّي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ . متفق عليه

چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څه فرمایي ؟ هغه سړي وويل زه لیونی نه یم . (داسي به یو صحرائي ، منافق او یا په
دین کي پوځ نه وو .) بخاری او مسلم .

تخریج : البخاری فی الصحیح (فتح الباری) : ۵۱۸۱۱۰ ، رقم : ۶۱۱۵ ، و مسلم ۲۰۱۵۱۴ ، رقم : ۱۰۹ - ۲۶۱۰

تشریح : د دغه حدیث څخه معلومه سوه چي د غصې د دفع کولو لپاره اسانه طریقه داته چي
اعوذ بالله وويل سي په دې سره غصه ختمیږي ، د دغه حدیث بنیاد دغه آیت دی :

وَمَا يَنْزَعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ .

ژباړه : او که شیطان تاسو په غولولو سره په خپل جال کي ونیسي نو د الله تعالی څخه پناه
غواړئ بیشکه هغه هر څه اوړي او په هر څه پوه دی .

چا ته چي رسول الله ﷺ دغه کلمه وښودل هغه د علم شريعت په زيور سره سمسور نه وو او دين د پوهي څخه بالکل خالي وو د هغه په ذهن کي دا خبره راغلل چي ددغه کلمو د ويلو لپاره هغه سړي ته ويل کيږي چي په ليونتوب کي اخته وي او زه په ليونتوب کي اخته نه يم ځکه نو دا لمې ولي ووايم ، پر دې باندي صحابه کرامو هغه د رسول الله ﷺ تعليم ته متوجه کړ نو هغه دغه بد فهمي په وجه چي دغه کلمې خو ليونی وايي دا جواب ورکړ چي زه خو ليونی نه يم ځانکه هغه پوه نه سو چي غصه هم د شيطان اثر دی چي اکثر د ليونتوب صورت اختياروي ځکه د غصې په وخت کي هم دغه کلمې ويل گټوري دي ، د رسول الله ﷺ ددغه تعليم ته هغه مړي د بې پرواهي په اړه علامه طيبي رحمه الله فرمايي چي کېدای سي هغه سړی منافق وو يا دغه ډېر بې علمه او جاهل وو .

د چرگ او خره د آواز په وخت کي

﴿۲۲۰۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَمِعْتُمْ

حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي تاسو واورئ

عِمَاخَ الدِّيَكَةِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهيقَ

د چرگ آذان نو د الله تعالی څخه د هغه فضل و غواړئ ځکه چي هغه ملائکه ويښي نو آذان

کوي ، او هر کله چي تاسو د خره آواز واورئ

الْحِمَارِ فَتَعَوَّدُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا . متفق عليه

نو د الله تعالی په ذريعه د شيطان څخه پناه غواړئ ځکه چي خر شيطان وويښي نو آواز کوي . بخاري او مسلم .

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۳۵۰۱۶ ، رقم : ۳۳۰۳ ، و مسلم ۲۰۹۲۱۴ ، رقم : ۸۲-۲۷۲۹

تشریح : ددغه حديث مبارک مطلب دادی چي چرگ د ملائکو په لېدو سره آذان کوي ځکه نو تاسو په دغه وخت کي د الله تعالی څخه دعاء غواړئ چي هغه آمين ووايي او ستاسو لپاره بخښنه و غواړي او کله چي د خره آواز واورئ نو اعوذ بالله من الشيطان الرجيم وياست ځکه چي هغه د شيطان په لېدو سره آواز کوي .

دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي د نيکو کسانو د راتلو پر وخت د الله تعالی رحمت او برکت نازلېږي نو هغه وخت دعاء غوښتل مستحب دي ، دلته دې ته هم اشاره ده چي پر کافرانو

باندي د الله تعالى غضب او عذاب نازليري ځکه د کفارو مخته د تېرېدو پړوخت د الله تعالى پناه غوښتل مستحب دي ددې بيړي څخه چيري د هغه بدبختي او د هغوی د بدی اثر درته ونه رسيږي .

د سفر دعاء

﴿۲۳۰۸﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَوَى

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې کله به رسول الله ﷺ د سفر لپاره پړاوښ سپړيدئ نو

عَلَى بَعِيرِهِ خَارِجًا إِلَى سَفَرٍ كَبَّرَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا

درې واره به يې الله اکبر وايه او بيا به يې دغه دعاء کول (سبحان الذي) هغه ذات پاک دی چې دا سپړلی يې زموږ فرمانبرداره کړه

وَمَا كُنَّا لَهُ مُقَرَّرِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ {اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا

او موږ ته پر هغه توان تر لاسه نه وو، او البته موږ خپل پروردگار ته گرځېدونکي يو، اې الله موږ ستا څخه په خپل سفر کې

الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا

نيکي او تقوا غواړو او هغه عمل چې په هغه سره ته راضي کيږي اې الله پر موږ باندي زموږ سفر آسان کړې او ته د هغه اوږدوالی زموږ لپاره لنډ کړې ،

بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ

اې الله ! ته په دې سفر کې زموږ ساتونکی يې او زموږ د کورنۍ خبر اخیستونکی يې ، اې الله ! زه ستا په ذريعه پناه غواړم

مِنْ وَغَثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَإِذَا رَجَعْتَ

د سفر د سختۍ څخه او د خراب حالت يا خرابو شيانو د ليدو څخه او خپل اهل و عيال کې د بدی څخه او کله چې به رسول الله ﷺ د سفر څخه راستون سو

قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ . رواه مسلم

نو بيا به يې همدغه دعاء ويل او دغه الفاظ به يې زياتول (آبون.....) بيا راتلونکي يو توبه کونکي يو او د خپل رب عبادت کونکي يو او تعريف او ثناء کونکي يو . مسلم .

تخريج: مسلم في الصحيح ۹۷۸۱۲، رقم: ۴۲۵-۱۳۴۲.

د لغاتو حل: وَعَاء: اى مشقته وشدته (سختي او ستونزه).

د سفر په وخت کي د کومو شيانو څخه پناه غوښتل

﴿۲۳۰۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن سرجس رضي الله عنه څخه روايت دى چي کله به رسول الله ﷺ

إِذَا سَافَرَ يَتَعَوَّذُ مِنْ وَعُثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَالْحَوْرِ بَعْدَ الْكُورِ وَدَعْوَةِ

د سفر اراده وکړه نو د سفر د تکليف او ستونزو او په خراب حالت کي د ستنېدو څخه به يې پناه غوښتل او د حالت د بدېدو څخه او د مظلوم د بنسټ څخه

الْمَظْلُومِ وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ . رواه مسلم

او د کورنۍ په خراب حالت لېدو څخه به يې پناه غوښتل . مسلم .

تخريج: مسلم في الصحيح ۹۷۹۱۲، رقم: ۴۲۶-۱۳۴۳.

د لغاتو حل: الكور: اى نقصان بعد الزيادة والتفرق بعد الاجتماع (ترزياتوب وروسته زيان او تر اتفاق وروسته بې اتفاقي).

تشریح: د مظلوم د بنسټ څخه د پناه غوښتلو مطلب دادى چي په حقيقت کي به رسول الله ﷺ د ظلم څخه پناه غوښتل چي خدايه! ما ددې څخه وساتې چي زه په پوهېدو يا ناپوهېدو سره پر چا ظلم وکړم چي يو مظلوم ما ته بنسټ راونه کړي .

په يو نوي ځاى کي د تم کېدو دعاء

﴿۲۳۱۰﴾: وَعَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت خوله بنت حکيم (رض) څخه روايت دى چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي

يَقُولُ مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا فَقَالَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ

څوک چي په يو ځاى کي تم سي نو دغه دعاء دي وايي: (اعوذ بکلمات....) د الله تعالى د

پوره کلمو په ذریعه زه د هغه شي د بدي څخه چي پيدا کړي يې دي پناه غواړم،

يَضُرُّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ . رواه مسلم

نو هيڅ شي به هغه ته تاوان نه ورسوي ترڅو چي د هغه ځای څخه د سفر اراده وکړي . مسلم

تخریج : مسلم في الصحيح ۲۰۸۰/۴ ، رقم : ۵۴-۲۷۰۸ .

په شپه کي د ضرر او تاوان څخه د ساتني دعاء

﴿۲۳۱۱﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سواو

يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَقِيتُ مِنْ عَقْرَبٍ لَدَغْتَنِي الْبَارِحَةَ قَالَ أَمَا لَوْ قُلْتَ حِينَ

عرض يې وکړ اي د الله رسوله ! ما د يو لړم چې چللو څخه چي پروښته شپه يې زه و چې چللم دیر تکليف

تر لاسه کړ ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : که تا ما بنام دغه دعاء ويلې وای

أُمْسَيْتَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ تَضُرَّكَ . رواه مسلم

(أُمْسَيْتَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ) نو لړم به تاته تاوان نه وای رسولی . مسلم .

تخریج : مسلم في الصحيح ۲۰۸۱/۴ ، رقم : ۵۵-۲۷۰۹ .

تشریح : د ترمذي شريف په يوه روايت کي دي چي کوم څوک دغه پورتنۍ کلمې ما بنام درې

واړه وایي نو هغه ته په شپه کي د هيڅ شي زهر تاوان نه سي رسولای او په يوه روايت کي دغه

کلمې د سهار په وخت کي ويل نقل سوي دي ، يعني که څوک دغه کلمې د سهار په وخت کي

ووايي نو په هغه ورځ به هيڅ يو زهرجن حيوان هغه ته تاوان نه سي رسولای .

د مفصل ابن يسار رضي الله عنه څخه نقل سوي دي چي کوم څوک دغه کلمې وایي نو د هغه سره

اوويا زره ملائکي ټاکل کيږي چي د هغه لپاره د بخښني دعاء کوي او که هغه سړی په دغه

حالت کي مړ سي نو شهيد به مړ سي .

په سفر کي د سهار دعاء

﴿۲۳۱۲﴾ : وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ وَأُسْحَرَ

د حضرت ابو هريرة رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ په سفر کي وو او د سهار وخت
يَقُولُ سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ وَحُسْنِ بَلَايِهِ عَلَيْنَا رَبَّنَا صَاحِبُنَا وَأَفْضَلُ
عَلَيْنَا عَائِذَا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ. رواه مسلم

به سو نو دغه دعاء به يې فرمايل : (سمع سامع من النار) اورېدونکي زما دا تعريف
واوريدئ او د هغه د آزمائښت د ښه والي اقرار دئ اي زموږ پروردگار! زموږ ساتنه وکړې او
پر موږ احسان وکړې د الله تعالی په ذريعه سره د دوېځ د اور څخه پناه غوښتلو سره موږ دا خبره
کوو . مسلم .

تخريج : مسلم في الصحيح ۸۶۱۴، رقم : ۶۸-۲۷۱۸.

د جهاد، حج او عمرې څخه د ستېندو پر وخت دعاء

﴿۲۳۱۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ د يوې غزا، حج يا عمرې څخه

مِنْ غَزْوٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ يَكْبِرُ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ مِنَ الْأَرْضِ ثَلَاثَ تَكْبِيرَاتٍ ثُمَّ

راستون سو نو پر هره لوره مخکې به يې درې واره الله اکبر وايه بيا به يې دغه دعاء فرمايل :

يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

د اِلهَ إِلَّا الله وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيرٌ آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ

قدیر آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ

وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ. متفق عليه

وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ. بخاري او مسلم

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۶۱۸۱۳، رقم : ۱۷۹۷، و مسلم ۹۸۰۱۲، رقم : ۴۲۸-۱۳۴۴

تشریح: ونصر عبده وهزم الاحزاب وحده: ددې څخه د خندق د غزا پر موقع تائيد او نصرت ته اشاره ده چې د قريظه او نصير د يهودو څخه پرته تقريباً لس يا دوولس زره كفارو پر مدينې حمله كړې وه او د نبي كريم ﷺ سره يې د جنگ كولو اراده درلودل مگر الله تعالى د هواء او ملائكو يو ډله د كفارو پر لښكر مسلط كړل چې د هغه په وجه د جنگ څخه پرته هغوی هلاک سول.

په غزوه احزاب كي در رسول الله ﷺ بشپړا

﴿۲۳۱۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن ابی اوفی رضی الله عنه څخه روایت دی چې د احزاب په جگړه كي رسول الله ﷺ د

يَوْمَ الْأَحْزَابِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ

مشرکینو لپاره دغه بشپړا وکړه: (اللهم منزل الكتاب..... وزلزلهم) اې الله! اې د کتاب

نازلوونکې! او ژر حساب اخیستونکې

اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ. متفق عليه

اې الله! د کافرانو ډلي ته ماته ورکړې اې الله! دوی ته ماته ورکړې او د دوی بيخونه وباسې.

بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۰۶۱۶، رقم: ۲۹۳۳، ومسلم ۱۳۶۳۸۳، رقم: ۲۱-۱۷۴۲.

د ميلمه او کوربه لپاره يو څو سنت خبري

﴿۲۳۱۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ بُسْرِ قَالَ نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن بسر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ زما د پلار ميلمه سو،

عَلَى أَبِي فَقَرَّبْنَا إِلَيْهِ طَعَامًا وَطَبَّةً فَأَكَلَ مِنْهَا ثُمَّ أَتَى بِتَمْرٍ فَكَانَ يَأْكُلُهُ وَيُلْقِي

نو موږ د رسول الله ﷺ په خدمت كي يو ډول خوراک حاضر کړ، رسول الله ﷺ هغه وخورل او بيا

النَّوَى بَيْنَ إصْبَعَيْهِ وَيَجْمَعُ السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى وَفِي رَوَايَةٍ فَجَعَلَ يُلْقِي النَّوَى

وچې خرماوي راوړل سوي، رسول الله ﷺ به خرماوي خوړلې او منډكي به يې يو ځای کولې او

دوو ټټو گوتو په منځ سره به یې غورځولې، او په یوه روایت کې دي چې منډکي به یې د منځ او

على ظهر أصبعيه السبابة والوسطى ثم أتى بشراب فشر به فقال أبي وأخذ

مسواکي گوتي په شا سره غورځولې بیا یې د چېښلو راوړل سوی شی و چېښی، زما پلار په داسې حال کې ویل چې د هغوی د سپرلۍ واگي یې نیولي وې

يُدْجَامِ دَابَّتِهِ ادْعُ اللَّهَ لَنَا فَقَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ وَاعْفِرْ لَهُمْ

وَأَرْحَمُهُمْ . رواه مسلم

چې زموږ لپاره د الله تعالی څخه دعاء و غواړه، نور رسول الله ﷺ وفرمايل: اي الله! د دوی په رزق کې برکت واچوې دوی و بخښې او پر دوی رحم وکړې. مسلم.

تخریج: مسلم في الصحيح ۱۶۱۵/۳، رقم: ۱۴۶-۲۰۴۲.

د لغاتو حل: وطبة: قال النووي وهو الحيس والتمر البرني والاقط المدقوف والسمن.

تشریح: د خرما په خوړلو سره به رسول الله ﷺ د هغه منډکي د خپل چپه لاس په گوتو یو ځای کول، اوس یو روایت خو دا ښیي چې رسول الله ﷺ به منډکي د دواړو گوتو په مینځ کې اېښودل او بل روایت دا ښیي چې د دواړو گوتو پر شا به یې اچول، په ظاهره په دې خبره کې اتفاق معلومېږي مگر که چیرې په ذهن کې دا خبره وي چې رسول الله ﷺ به منډکي کله د دواړو گوتو په مینځ کې اېښودل او کله به یې د دواړو گوتو پر شا اېښودل نو په دغه دواړو روایتو کې تعارض نه معلومېږي او بیا د گوتو پر شا باندې د منډکو اچولو وجه دا وه چې د لاس دننه د منډکو په اوبو وغیره سره چټل نه سي ځکه دننه صفائي تر د باندې صفائي غوره ده، دا حدیث څو خبرو ته اشاره کوي چې مېلمه او کوربه لپاره مسنون درجه لري مثلاً د حدیث څخه معلومه سوه چې د اکابرو او د مېلمه سپرلۍ د تواضع او ښه راغلاست لپاره ښول مسنون دي همدارنگه د مېلمه رخصتولو لپاره د سرای د دروازې څخه یا د باندې تر یو ځای پورې د هغه سره تلل سنت دي، ددې څخه دا خبره هم معلومه سوه چې د کوربه لپاره دا مسنون دي چې هغه د مېلمه څخه دعاء طلب کړي او د مېلمه لپاره هم دا مسنون دي چې د کوربه لپاره دعاء وکړي.

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د میاشتی لیدلو دعاء

﴿۲۳۱۶﴾: عَنْ طَلْحَةَ ابْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا

د حضرت طلحه بن عبید الله رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم میاشت و لیدل نو دغه

رَأَى الْهَلَالَ قَالَ اللَّهُمَّ أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ

رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب

دعاء به یې فرمایل: (اللهم اهله.....) ای الله! دا میاشت د امن، ایمان، سلامتی او اسلام سره پر موږ راوخیږوې ای میاشتی زما او ستا پروردگار الله دی، ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن غریب دی.

تخریج: الترمذي في السنن ۵/۴۷۰، رقم: ۳۴۵۱.

تشریح: هلال د قمري میاشتي د اولي، دوهمي او دریمي شپې سپوږمۍ ته وایي، ددې څخه وروسته سپوږمۍ ته قمر وایي، نو د پورتنی حدیث څخه معلومه سوه چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم میاشت و لیدل نو دغه دعاء به یې کول، ددغه دعاء خلاصه داده چې ای الله! په دغه میاشت کې موږ په امن او ایمان سره د هر آفت او مصیبت څخه خوندي او سلامت کړې او د اسلام پر احکامو باندي مو ثابت قدم او مستقیم ولرې، ددې څخه وروسته به یې میاشتي ته په مخاطب کولو سره و فرمایل چې زما او ستا د وارو رب الله جل جلاله دی لکه څرنگه چې زه د هغه یو مخلوق یم همدارنگه ته هم د هغه یو مخلوق یې، په دې سره د هغه خلکو د عقیدو ترديد مقصد وو چې د سپوږمۍ او لمر عبادت کوي او نعوذ بالله هغوی خپل معبود او رب گڼي.

د ستونزمن په لیدلو سره دعاء

﴿۲۳۱۷﴾: وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ او ابو هریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ رَجُلٍ رَأَى مُبْتَلِفًا قَالِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا

څوک چې یو ستونزمن سړی وويني نو هغه دي دغه دعاء ووايي: (الحمد لله... تفضيلاً) ټول تعريفونه الله تعالى لره دي چې زه يې د هغه څخه ساتلی يم

بِتَلَاكَ بِهِ وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلاً إِلَّا لَمْ يُصِبْهُ ذَلِكَ الْبَلَاءُ
ه کوم چې يې ته اخته کړی يې او پر خپلو ډيرو مخلوقاتو يې ماته نښگنه راکړې ده، نو هغه ته
أَثْبَاتًا مَا كَانَ. رواه الترمذي و رواه ابن ماجة عن ابن عمر وقال الترمذي هذا

عديث غريب و عمرو بن دينار الراوي ليس بالقوي

ه دغه ستونزه هيڅکله نه رسيږي. ترمذي او ابن ماجة، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.
خروج: الترمذي في السنن ۴۵۹/۵، رقم: ۳۴۳۱.

شريح: د دغه ارشاد خلاصه داده چې کوم څوک يو مصيبت وهلی وويني نو دغه دعاء دي وي: الحمد لله الذي عافاني مما ابتلاك به وفضلني على كثير ممن خلق تفضيلاً، نو هغه وک به په مصيبت او آفت کي نه اخته کيږي که هغه مصيبت بدني وي لکه د برص (پيس) روغي، روندوالی او داسي نور او که هغه مصيبت دنياوي وي لکه د مال او دنيا هوس او سي نور، او که هغه مصيبت ديني وي لکه فسق، ظلم، شرک، کفر او داسي نور، خلاصه دا يې د هر ډول مصيبت وهلي په لېدو سره دغه دعاء کول پکار دي مگر علماء دا هم وايي چې يو وک د ناروغۍ په مصيبت اخته وي نو د هغه په لېدو سره دغه دعاء کرار ويل پکار دي چې نه ناروغ خفه نه سي او که داسي سړی وويني چې په گناه يا د دنيا په مينه اخته وي نو د هغه په ځکي دغه دعاء په لوړ آواز ويل پکار دي چې هغه ته پر خپل حال باندي پښيماني وسي او د نه څخه منع سي، او که چيري د دغه دعاء په لوړ آواز ويلو سره د فتنې او فساد بېره وي نو بيا دغه صورت کي د دغه دعاء کرار ويل پکار دي.

بازار ته د تلو دعاء او د هغه فضيلت

﴿۲۳۱۸﴾: وَعَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ دَخَلَ السُّوقَ

حضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: کوم سړی چې بازار ته ولاړ سي

قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ

او دغه دعاء وواي : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخِزْيُفُ وَبُيُتُ

وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ

وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، نو الله پاک د هغه په عمل نامه کي لس لکه

حَسَنَةً وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفِ سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ دَرَجَةٍ وَبَنَى لَهُ بَيْتًا فِي

نيکي ليکي او د هغه څخه لس لکه بدې ليري کوي او د هغه لس لکه درجې لوړوي او د هغه

لپاره په جنت کي يو کور جوړوي .

الْجَنَّةِ . رواه الترمذي وابن ماجة وقال الترمذي هذا حديث غريب وفي

شرح السنة من قال في سوق جامع يباع فيه بدل من دخل السوق

ترمذي او ابن ماجة ترمذي ويلى دي دا حديث غريب دى او په شرح السنة کي د من دخل السوق

پر ځاى من قال في السوق جامع يباع فيه ، الفاظ دي .

تخريج : الترمذي في السنن ۴۵۷/۵ ، رقم : ۳۴۲۸ ، وابن ماجة ۷۵۲/۲ ، رقم : ۲۲۳۵ ، شرح السنة ۱۳۲/۵ ،

رقم : ۱۳۳۸ .

تشریح : د دومره زيات ثواب تر لاسه کولو وجه داده چي بازار د غفلت ځای دى او بازار يو

داسي ځای دى چي هلته په عامه توگه درواغ ، دوکه ، چم او فريب زيات وي بيا دا چي بازارو ته

د شيطانانو سلطنت ويل سوي دي ځکه نو په داسي ځای کي د الله تعالى يادول ډير ثواب لري .

د دنيا نعمت پوره نعمت نه دى

﴿۲۳۱۹﴾ : وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم يو سړى وليدئ چي داسي دعاء

يَدْعُو يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ تَمَامُ النِّعْمَةِ قَالَ

يې کول (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ) اي الله ! زه ستا څخه پوره نعمت غواړم ، رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه

دَعْوَةً أَرْجُو بِهَا الْخَيْرَ فَقَالَ إِنَّ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ دُخُولَ الْجَنَّةِ وَالْفُتُورَ مِنْ

سڀي ٿڌه پوئنتنه وکړه پوره نعمت څه شي دي؟ هغه وويل دادعاء ده او زه د زيات مال اميد لرم، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: پوره نعمت په جنت کي داخلېدل او د دوېځ ټڅه خلاصون تر

النَّارِ وَسَمِعَ رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ فَقَالَ قَدْ اسْتَجِيبَ لَكَ

لاسه کول دي، بيا رسول الله ﷺ د يو سڀي ټڅه داسي واورېدل: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ. اې د بزرگۍ او بخښنې خاوند، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ستا دعاء قبوله سوه

فَسَلَّ وَسَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

نوته وغواړه، او رسول الله ﷺ د يو بل سڀي ټڅه واورېدل: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّبْرَ، اې الله!

الصَّبْرُ فَقَالَ سَأَلْتَ اللَّهَ الْبَلَاءَ فَسَلَّهُ الْعَافِيَةَ. رواه الترمذي

زه ستا ټڅه صبر غواړم، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: تاد الله ټڅه مصيبت وغوښتي ته د الله ټڅه عافيت وغواړه. ترمذي.

تخريج: الترمذي في السنن ۵۰۵/۵، رقم: ۳۵۲۷.

تشرېح: د حديث د اولي برخي خلاصه داده چي هغه سڀي د دنيا د نعمت په پوره گڼلو سره د الله تعالی ټڅه د هغه د تر لاسه کولو دعاء غوښتل مگر رسول الله ﷺ هغه خبردار کړ چي د دنيا نعمت داسي نعمت نه دی چي هغه داسي وغوښتل سي ځکه چي دا فنا کېدونکی دی پوره نعمت او حقيقي نعمت خو جنت کي داخلېدل او د دوېځ ټڅه خلاصون دی ځکه نو د دغه نعمت د تر لاسه کولو دعاء کول پکار دي، د حديث د آخري برخي خلاصه داده چي کوم څوک صبر وغواړي نو څرگنده ده چي صبر د ضرورت، مصيبت او آفت ټڅه وروسته وي ځکه نو د صبر غوښتلو مطلب دادی چي بالواسطه بلا غوښتل دي ځکه رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چي صبر مه غواړه ځکه په داسي کولو سره د بلاء او مصيبت غوښتل مفهوم کيږي بلکه د الله تعالی ټڅه عافيت غواړه چي هغه دي د ټولو آفتو او مصيبتو ټڅه خوندي وساتي هو که په مصيبت او آفت کي اخته يې نو بيا د صبر طاقت غوښتل او پر مصيبت باندي صبر کول پکار دي.

د مجلس کفار

(۲۲۲۰): وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ ثخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : ثوک چي په يو داسي

جَلَسَ فِي مَجْلِسٍ فَكَثُرَ فِيهِ لَغَطُهُ فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ

خای کي کښيني چي هلته به گتې خبرې زیاتي وي او هغه دولاړېدو ثخه وړاندي دغه دعاء

ووایي : سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ

وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ

فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ . رواه الترمذي والبيهقي في الدعوات الكبير .

وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، نو هر څه چي په دغه مجلس کي سوي

وي هغه ورته بخښل کيږي . ترمذي او بیهقي

تخريج : الترمذي في السنن ۴۶۰/۵، ۴۶۱، رقم : ۳۴۳۳.

تشریح : د لغط ثخه مراد داسي کلام او داسي خبره ده چي د هغه په وجه گناه کيږي او ځيني

حضرات وايي چي د لغط معنی به فائده خبرې دي، په هر حال په پورتنی حدیث کي چي کومه

دعاء ذکر سوي ده هغه ته کفارة المجلس وايي يعني په کوم مجلس کي چي به گتې خبرې کيږي

یا خندا او مسخرې کيږي نو د دغه دعاء په ویلو سره الله تعالی هغه معافوي ، يعني دغه دعاء د

غير شرعي او غير ضروري خبرو کفاره کيږي .

د سپرلي دعاء

﴿۲۳۲۱﴾ : وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ أَتَى بِدَابَّةٍ لِيَرْكَبَهَا فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرِّكَابِ قَالَ

د حضرت علي رضی اللہ عنہ ثخه روایت دی چي هغه د سپرلي لپاره يو حيوان راوستلی وو هغه چي کله

بِسْمِ اللَّهِ فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى ظَهْرِهَا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ ثُمَّ قَالَ { سُبْحَانَ الَّذِي

پر رکاب پښه کښېښودل نو وه يې ويل : بسم الله، او کوم وخت چي پر سپور سو نو وه يې ويل : الحمد لله

، او د هغه وروسته يې دغه دعاء وويل : سُبْحَانَ الَّذِي

سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ { ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ

سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، بيا يې درې واره الحمد لله وويل ،

لِلَّهِ ثَلَاثًا وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثَلَاثًا سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ

درې واره الله اکبر او بيا يې دغه دعاء وويل: سبحانک اني..... الا انت، اې الله! ته پاک يې
ما پر خپل ځان ظلم کړی دی نو ما و بخښې ځکه چې گناهونه يوازې ته بخښې،

الذُّنُوبِ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ ضَحِكَا قُلْتُ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ ضَحِكْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ

ددې وروسته هغه وخنډل، د هغه څخه پوښتنه وکړ چې اې امير المؤمنين!

قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَنَعَ كَمَا صَنَعْتَ ثُمَّ ضَحِكَ

تاسو ولي وخنډل؟ هغه وويل: ما رسول الله ﷺ په داسې کولو ليدلی دی څنگه چې ما وکړل او
بيا رسول الله ﷺ وخنډل،

فَقُلْتُ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ ضَحِكْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ رَبَّكَ لَيَعْجَبُ مِنْ عَبْدِهِ

نو ما پوښتنه وکړل اې د الله رسوله! په څه شي تاسو وخنډل؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: الله
تعالی د خپل بنده څخه خوشحاله سي

إِذَا قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي يَقُولُ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي. رواه

احمد والترمذي و ابوداؤد

هر کله چې هغه دا ووايي اې زما پروردگاره! زما گناهونه و بخښې او الله تعالی په دې اورېدو سره
فرمايي زما بنده پوهیږي چې زما څخه پرته بل څوک گناهونه نه سي بخښلای. احمد، ترمذي او ابوداؤد

تخريج: الامام احمد في المسند ٩٧١١، والترمذي ٤٦٧١٥، رقم: ٣٤٤٦، و ابوداؤد ٧٧١٣، رقم: ٢٦٠٢

تشریح: نبي کریم ﷺ د الله تعالی د راضي کېدو په وجه وخنډل او د حضرت علي رضی الله عنه خنډل د
رسول الله ﷺ د اتباع او پیروي په وجه وه.

د مسافر درخت کولو دعاء

﴿۲۲۲۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَدَّعَ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ یو سړی رخصت کوي

رَجُلًا أَخَذَ بِيَدِهِ فَلَا يَدَعُهَا حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

نو دهغه لاس به يې په خپل لاس کي نيوی او تر هغه وخته پوري به يې نه پرېښوی ترڅو پوري
چي هغه به په خپله د رسول الله ﷺ مبارک لاس نه وو پرې ايښی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقُولُ اسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَآخِرَ عَمَلِكَ، وَفِي رَوَايَةٍ

او بيا به يې فرمايل : استودع الله عملک، ما الله ته ستا دين او ستا امانت او ستا آخري
عمل و سپاری. او په يوه روايت کي

وَحَوَاتِيمَ عَمَلِكَ. رواه الترمذي وابوداؤد وابن ماجه. وفي روايتهما لم يذكر: وآخر عملك

(و خواتيم عملک) راغلی دی. ترمذي، د ابوداؤد او ابن ماجه په روايت کي د (آخر عملک)
الفاظ نه سته.

تخريج: سنن الترمذي ۴۶۵۱۵، رقم: ۳۴۴۲، وابوداؤد ۷۶۱۳، رقم: ۲۶۰۰، وابن ماجه ۹۴۲۱۲، رقم: ۲۸۶۶.

تشریح: د امانت څخه مراد هغه مالونه دي چي په هغه سره د خلکو سره راکړه درکړه کيږي او
ځيني حضرات وايي چي د امانت څخه مراد اهل او اولاد دی چي مسافري يې په کور کي پرېږدي
او سفر ته ولاړ سي.

﴿۲۳۲۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْخَطْبِيِّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله خطمي رحمه الله څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ

إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْتَوْدِعَ الْجَيْشَ قَالَ اسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَحَوَاتِيمَ
أَعْمَالِكُمْ. رواه أبو داود

يو لښکر رخصت کوی نو دا به يې فرمايل : اسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَحَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ. ابوداؤد

تخريج: ابوداؤد في السنن ۷۶۱۳، ۷۷، رقم: ۲۶۰۱.

﴿۲۳۲۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا

د حضرت انس رحمه الله څخه روايت دی چي يو سړی د نبی کریم ﷺ په خدمت کي عرض وکړ چي اې

رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ سَفَرًا فَزَوِّدْنِي فَقَالَ زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى قَالَ زِدْنِي قَالَ

د الله رسولہ ! زہ د سفر ارادہ لرم ماتہ یو تحفہ را کړئ (یعني زما لپاره دعاء و کړئ) نور رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : الله ﷻ دي تاته د تقوا توبنه درکړي ، هغه عرض وکړ څه نور ، رسول الله ﷺ

وَعَفَرَ ذَنْبَكَ قَالَ زِدْنِي بِأَيِّ أَنتَ وَأُمِّي قَالَ وَيَسِّرَ لَكَ الْخَيْرَ حَيْثُ مَا كُنْتَ .

رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب .

ورته وفرمايل : او الله دي ستا گناهونه و بخښي ، هغه وويل : زما مور او پلار دي پر تاسو قربان وي څه نور ، رسول الله ﷺ وفرمايل : او الله دي دنيکۍ توفيق درکړي هر چيري چي يې . ترمذي ويلي دي دا حديث حسن غريب دئ .

تخريج : سنن الترمذي ۴۶۶۱۵ ، رقم : ۳۴۴۴ .

﴿ ۲۲۲۵ ﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دئ چي يو سړي رسول الله ﷺ ته عرض وکړ چي زه د سفر

فَأَوْصِنِي قَالَ عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالتَّكْبِيرِ عَلَى كُلِّ شَرِّ قَالَ فَلَمَّا وَلَّى

اراده لرم ماتہ نصيحت وفرماياست ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : پر خپل ځان د الله ﷻ بيره لازمه کړه او په سفر کي پر هر لور ځای باندي الله اکبر وایه ، هر کله چي هغه سړی ولاړئ

الرَّجُلُ قَالَ اللَّهُمَّ اطْوِلْ لِي الْبَعْدَ وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ . رواه الترمذي

نور رسول الله ﷺ وفرمايل : اي الله ! دده د سفر اوږدوالی را کم کړې او دده سفر آسان کړې . ترمذي

تخريج : الترمذي في السنن ۴۶۶۱۵ ، ۴۶۷ ، رقم : ۳۴۴۵ .

د لغاتو حل : شرف : اي مکان عال (لوړ ځای) .

تشریح : عليك بتقوى الله : ددې مطلب دادی چي د الله تعالی څخه خوف او بيره اختيار کړه يعني د الله تعالی څخه وبيرېږه ، د شرک او گناه او د شېبې شيان پرېږده او داسي شيان هم مه اختياروه چي د ضرورت او حاجت څخه زائد وي په عبادت او ذکر کي د غفلت او د الله تعالی څخه پرته د بل چا د خيال څخه ځان وساته او د الله تعالی څخه پرته بل څوک حاجت پوره کونکی

مشکل حل کونکی مه گنه او مه پر غیر الله باندی اعتماد کوه .

په سفر کي د شپي دعاء

﴿۲۳۲۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ

: حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي کله به رسول الله صلى الله عليه وسلم د سفر اراده کول

فَأَقْبَلَ اللَّيْلُ قَالَ يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ

او شپه به راغلل نو فرمايل به يې : يا ارض و ماولد ، اي مخکي ستا او زما پروردگار الله دئ زه د الله جل جلاله په ذريعه ستا د شر څخه او د هغه شي د شر څخه چي په تا کي دي پناه غواړم

وَشَرِّ مَا خُلِقَ فِيكَ وَمِنْ شَرِّ مَا يَدِبُّ عَلَيْكَ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَسَدٍ وَأَسْوَدَ وَمِنْ

او د هغه شي د شر څخه چي په تا کي گرځي راگرځي او زه د الله جل جلاله په ذريعه د زمري څخه د تور مار څخه او د

الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ وَمِنْ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ . رواه ابوداؤد .

هر ډول نورو مارانو او لږم څخه او د ښارد او سيدونکو د شر څخه او د پيدا کونکو شيانو د شر څخه او د هغه شي د شر څخه چي پيدا کړل سوي دي پناه غواړم . ابوداؤد .

تخريج : ابوداؤد في السنن ۷۸۱۳ ، رقم : ۲۶۰۳ .

د لغاتو حل : اسود : وهو الحية الكبيرة التي فيها سواد . (تورغت مار) .

د جهاد په وخت کي دعاء

﴿۲۳۲۷﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ إِذَا غَزَا قَالَ اللَّهُمَّ أَنْتَ

عَضْدِي وَنَصِيرِي بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ . رواه الترمذي و ابوداؤد

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي کله به رسول الله صلى الله عليه وسلم جهاد کوئ نو فرمايل به يې : اي الله زما پر تا تکیه ده ته زما پروردگار يې ستا په توان سره د دښمن مکر (چم) ليري کوم او حله کوم او ستا په توان سره جنگيږي . ترمذي او ابوداؤد

تخريج : الترمذي في السنن ۵۳۴۵ ، رقم : ۳۵۸۴ ، و ابوداؤد ۹۶۱۳ ، رقم : ۲۶۲۳ .

د لغاتو حل: احوال، ای اصرف کید العدو، اصول، ای احمّل علی العدو.

د دښمن د بیړي په وخت کي دعاء

﴿۲۳۲۸﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَافَ قَوْمًا قَالَ

اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ. رواه احمد و ابوداؤد

د حضرت ابو موسی رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته د یو قوم څخه بیره وه نو دا به یې فرمایيل: اللهم من شرورهم، ای الله! موږ گرځوو تا په مقابله د دوی (کافرانو) کښي او ستا په ذریعه د هغوی د بدیو څخه غواړو. احمد او ابوداؤد

تخریج: الامام احمد في المسند ۴/۴۱۴، و ابوداؤد في السنن ۲/۱۸۷، رقم: ۱۵۳۷.

تشریح: په حصن حصین کي لیکلي دي چې کوم څوک د دښمن یا بل چا په بیره کي اخته وي نو د سورة لایلف قریش ویل د هر شر او خوف څخه د امان باعث دی او دا عمل مجرب دی.

د کور څخه د وتلو دعاء

﴿۲۳۲۹﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ

د حضرت ام سلمه (رض) څخه روایت دی چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د کور څخه وتی نو دغه دعاء

بِیْتِهِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ نَزِلَّ أَوْ نُضَلَّ

به یې ویل: بسم الله... او یجهل علي، د الله جل جلاله په نامه د کور څخه وځم ما پر الله جل جلاله باور وکړ موږ ستا په ذریعه پناه غواړو او د دې څخه چې موږ وښوئېږو یا گمراه سو

أَوْ نُظْلِمَ أَوْ نُظْلَمَ أَوْ نُجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيْنَا. رواه احمد والترمذي والنسائي

یا ظلم وکړو یا پر موږ باندي ظلم وسي یا موږ جهالت وکړو او یا زموږ سره جهالت وکړل سي، احمد، ترمذي او نسائي،

وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح وفي رواية أبي داؤد وابن ماجه

ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن صحیح دی او د ابوداؤد او ابن ماجه په روایت کي دا الفاظ

قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ مَا خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَيْتِي قَطُّ إِلَّا رَفَعَ

دي چي ام سلمة وايي چي ڪله به رسول الله ﷺ زما دڪور ٿڻه ووتئي نو خامخا به يي د آسمان په
 طَرَفُهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضِلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ
 أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ .

لور ڪتل او دغه دعاء به يي ويل : اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ اي الله ! زه پناه غوار ۾ په تا سره ددي
 ٿڻه چي په خپله به لاري سم يا بل ٽوڪ به لاري ڪرم يا پر ڇا ظلم و ڪرم او يا بل ٽوڪ راباندي
 ظلم و ڪري يا ناپوهي و سي او يا راسره د ناپوهي معاملو و سي .

تخريج : الامام احمد في المسند ۳۰۶۱۶، ابوداود في السنن ۳۲۷۵، رقم: ۵۰۹۴، والترمذي ۴۵۷۱۵،
 رقم: ۳۴۲۷، والنسائي في عمل اليوم والليلة ص ۱۷۶، رقم: ۸۷، وابن ماجه ۱۲۱۸۱۲، رقم: ۳۸۸۴.

﴿۲۳۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ

د حضرت انس رضه ٿڻه روايت دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل : سڀي چي دڪور ٿڻه وڃي نو

مِنْ بَيْتِهِ فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ يُقَالُ

دغه دعا دي وايي : بسم الله الا بالله، ڪله چي دغه دعاء ووايي نو ملائڪه ددي په جواب

حِينَئِذٍ هُدِيَتْ وَكُفِيَتْ وَوُقِيَتْ فَتَتَنَجَّى لَهُ الشَّيَاطِينُ فَيَقُولُ لَهُ شَيْطَانُ

ڪي وايي : هديت و ڪفيت و وقيت، اي د الله بنده ! تاته هدايت در ڪڍل سو، ڪفايت در ڪڍل سو او
 خوندي سو، (ددي په اور ڀڏو سره) شيطان ٽيني ليري سي او دويم شيطان هغه ته وايي

آخِرُ كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِيَ وَوُقِيَ . رواه ابوداؤد وروي الترمذي

الي قوله له الشيطان

ته پردي سڀي ٽنگه توان پيدا ڪولاي سڀي چي هدايت ورته و سو، ڪفايت ورته و سو او د ڀڏو

ٿڻه خوندي ڪڍل سو . ابوداؤد، او ترمذي تر له الشيطان پوري بيان ڪري دي .

تخريج : ابوداود في السنن ۳۲۸۱۵، رقم: ۵۰۹۰، والترمذي ۴۵۶۱۵، رقم: ۲۴۲۶.

تشریح : تاته سيده لار و بنودل سوه يعني تاد الله تعالى نوم و اخيستي د هغه پر ذات دي توکل

او باور و کړ او د لاهول په ویلو سره دي خپل ځان عاجز وگڼی ځکه نو تا سیده لار تر لاسه کړه او سیده لار داده چې بنده الله تعالی یاد کړي او پر هغه اعتماد او باور سره خپل ټول کارونه هغه ته وسپاري: کار خود راه بخدا باگزار کت نمي بینم ازین بهتر کار

د امام نووي رحمه الله د کتاب الاذکار سره سم په کتاب ابن سني کي د حضرت عمر رضي الله عنه دا روایت منقول دی چې نبی کریم ﷺ وفرمایل: کله چې په تاسو کي یو څوک د معاش په تنگی اخته وي نو هغه کوم شی ددې څخه منع کوي چې هر کله د کور څخه وځي نو دغه دعاء دي وایي: بسم الله على نفسي ومالي ودينی اللهم رضني بقضائك وبارک لي فيما قدرت لي حتی لا احب تعجيل ما اخرت ولا تاخير ما عجلت. ترجمه: زه د الله تعالی په نامه سره د کور څخه ووتلم چې مالک دی زما د ځان زما د مال او زما د دین، اې الله! ته ما پر خپله فیصله باندي مطمئن کړې او ته ما ته په هغه شي کي برکت راکړې کوم چې تا زما لپاره ټاکلی دی تر دې چې زه په هغه شي کي تلوار خوښ نه کړم کوم چې تا موڅر کړی دی او په هغه شي کي تاخیر خوښ نه کړم په کوم کي چې تا تلوار خوښ کړی دی.

او د ابن ماجه په روایت کي دادي چې رسول الله ﷺ وفرمایل کوم څوک چې د لمانځه لپاره د خپل کور څخه ووځي او دغه دعاء ووايي نو الله تعالی هغه ته بذات خود متوجه کیږي او اوویا زه ملائکي د هغه د مغفرت لپاره دعاء کوي دعاء داده: اللهم اني اسئلك بحق ممشي هذا فاني لم اخرج اشرأ ولا بطرا ولا رياء ولا سمة وخرجت اتقاء سخطك وابتغاء مرضتك فاسئلك ان تعيذني من النار وان تغفر لي ذنوبي فانه لا يغفر الذنوب الا انت: ژباړه: اې الله! زه تا ته خپل دغه تلو په وسیله خواست کوم ځکه چې زه تکبر، سرکښي او ریاکاری او ځان بنووني لپاره نه یم وتلی بلکه زه ستا د غضب څخه په بهرېدو سره او ستا د رضا په طلب کي وتلی یم ځکه زه تا ته التجاء کوم چې ته ما د دوښ څخه د اور څخه په خپل پناه کي وساتې او زما ټول گناهونه و بخښې ځکه چې ستا پرته بل څوک گناهونه نه سي بخښلای.

کور ته د ننوتلو دعاء

﴿۲۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو مالک اشعري رحمه الله څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

إِذَا وَلَجَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلَجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ

کله چي يو څوک خپل کور ته ننوزي نو دغه دعاء دي وايي: اللهم اني ربنا توکلنا، اي الله زه ستا څخه د داخلېدو، د خير او د کور څخه د وتلو د خير غوښتنه کوم

بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا وَبِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا وَعَلَى اللَّهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا ثُمَّ لِيُسَلِّمَ عَلَيَّ أَهْلِهِ. رواه ابوداؤد

او موږ په کور کي د الله ﷻ په نامه سره داخل سو او موږ پر الله ﷻ چي زموږ رب دئ توکل کړي دی، د دې وروسته دي کورنۍ ته سلام وکړي. ابوداؤد.

تخریج: ابوداؤد في السنن ۳۲۸/۵، رقم: ۵۰۹۶.

تشریح: په حصن حصین کي دغه دعاء د ابوداؤد څخه نقل سوې ده چي په هغه کي د بسم الله ولجنا څخه وروسته بسم الله خرچنا هم دي، د ابوداؤد په اصل کتاب کي د کتلو څخه وروسته معلومه سوه چي په هغه کي دغه جمله موجود ده ځکه کيدای سي چي يا خو په خپله د مشکوة مؤلف څخه دا جمله ليکل هېر سوي وي يا د کاتب د غلطۍ په وجه پاته سوې وي، په هر حال د دغه دعاء د ويلو پر وخت دغه جمله هم ويل پکار دي، علماء ليکي چي په خپل کور کي د داخلېدو او دغه دعاء ويلو وروسته خپل کورنۍ سلام ادا کول پکار دي لکه څرنگه چي په حديث کي په وضاحت سره ښودل سوي دي مگر که په کور کي څوک موجود نه وي نو بيا د ملائکو په نيت سره سلام کول پکار دي ځکه چي هلته ملائکي په هر صورت کي موجود وي او په دغه صورت کي داسي سلام کول پکار دي: السلام على عباد الله الصالحين.

د زوم او ناوي لپاره دعاء

﴿۲۳۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَأَ الْإِنْسَانَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي کله به رسول الله ﷺ د يو نکاح کوونکي لپاره دعاء

إِذَا تَزَوَّجَ قَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ. رواه احمد

والترمذي و ابوداؤد وابن ماجه .

کول نو داسي به يې فرمايل: باريک الله في خير، الله تعالي دي تا ته برکت درکړي او تاسو دواړو ته دي برکت درکړي او تاسو دواړه دي په نيکۍ کي يو ځای کړي. احمد، ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه.

تخریج: الامام احمد في المسند ۳۸۱/۲، والترمذي في السنن ۴۰۰/۳، رقم: ۱۰۹۱، وابوداود ۵۹۸/۵، رقم: ۲۱۳۰، وابن ماجه ۶۱۴/۱، رقم: ۱۹۰۵.

د لغاتو حل: اڌا رفا الانسان، اى اراد الدعاء للمتزوج من الترفئة مهموز اللام بمعنى التهنئة.

د نکاح کوونکي دعاء

﴿۲۳۲۳﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

عمر و بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا تَزَوَّجَ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً أَوْ اشْتَرَى خَادِمًا فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

په تاسو کي چي کله يو څوک نکاح کوي يا يو غلام رانيسي نو دغه دعاء دي وايي: اللهم اني ما جبلتها عليه، اي الله! زه ستا څخه د هغه خير

خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتُهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَمِنْ شَرِّ مَا جَبَلْتُهَا

او د هغه د اخلاقو بڼه والى غواړم، او ستا په ذريعه د هغه (يا هغې) د بدې څخه او د هغه (يا هغې) د اخلاقو د بدې څخه پناه غواړم،

عَلَيْهِ وَإِذَا اشْتَرَى بَعِيرًا فَلْيَأْخُذْ بِذُرْوَةِ سَنَامِهِ وَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ، وَفِي

او هر کله چي او بن رانيسي نو د هغه قوب دي ونيسي او همدغه دعاء دي ووايي، د بنځي او

رَوَايَةٍ فِي الْمَرْأَةِ وَالْخَادِمِ ثُمَّ لِيَأْخُذَ بِنَاصِيَّتِهَا وَالْيَدْعُ بِالْبَرَكَهَةِ. رواه ابوداؤد

وابن ماجه.

غلام والا په روايت کي دا الفاظ هم سته چي د بنځي او غلام د تندي وړېښتان دي ونيسي او د برکت دعاء دي وکړي. ابوداؤد او ابن ماجه.

تخریج: ابوداود في السنن ۶۱۶/۲، رقم: ۲۱۶۰، وابن ماجه في السنن ۶۱۷/۱، رقم: ۱۹۱۸.

تشریح: د خير او برکت د دعاء څخه پورتنی دعاء مراد ده لکه څرنگه چي د حصن حصين څخه فهمول کيږي يعني د بنځي يا غلام د تندي وړېښتانو په نيولو سره دي دغه دعاء ووايي، علامه جزري رحمه الله فرمايي چي دا يوازي پر او بن منحصر نه ده بلکه کوم څوک چي يو حيوان رانيسي

نو دغه دعاء دي وایي نو الله تعالیٰ به هغه حیوان کی برکت و اچوي .

د غم لیري کولو دعاء

﴿۲۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَوَاتُ

د حضرت ابو بکره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : د ستونزمن دعاء داده :

الْمَكْرُوبِ اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو فَلَا تَكْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ . رواه ابوداؤد .

(اللهم رحمتک) ای الله ! زه ستا د رحمت امیدواریم ، ما زما نفس ته یو گړی هم حواله مه کړې او زما ټول کارونه سم کړې ستا څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته . ابوداؤد .

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۳۲۵\۵ ، رقم : ۵۰۹۰ .

د پور خلاصولو لپاره دعاء

﴿۲۳۴﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَجُلٌ هُمُومٌ لَزِمْتَنِي وَدُيُونٌ يَأْ

د حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې یو سړي رسول الله ﷺ ته عرض وکړ ای د الله رسول ! زه ډیر غمجن انسان یم ، رنج او غم راگیر کړی یم او زه پورپړی یم ،

رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَفَلَا أَعْلَمُكَ كَلَامًا إِذَا قُلْتَهُ أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّكَ وَقَضَى

رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : ایا زه داسې دعاء درته وښیم چې هغه ته ووايي نو الله تعالیٰ به ستا غم لیري کړي او ستا پور به ادا کړي ،

عَنْكَ دَيْنَكَ قَالَ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ

هغه سړي عرض وکړ : هو ، ای د الله رسول ! رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : ته سهار او ماښام دغه دعاء وایه :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَأَعُوذُ

(اللهم انی وقهر الرجال) ای الله ! زه ستا په ذریعه پناه غواړم د فکر او غم څخه او پناه

غواړم د عاجزۍ او سستۍ څخه او پناه غواړم

بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلْبَةِ الدِّينِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ قَالَ

د بخل او نامردۍ څخه او پناه غواړم د پور د غلبې څخه او د خلکو د غلبې څخه. د هغه سړي

فَفَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَبِّي وَقَضَىٰ عَنِّي دَيْنِي. رواه ابوداؤد.

بيان دى چي ما په دې عمل وکړ نو الله تعالى زما غم او فکر ليري کړ او ما ته يې د پور څخه خلاصون راکړ. ابوداؤد.

تخريج: ابوداؤد في السنن ۱۹۵/۲، رقم: ۱۵۵۵.

تشریح: د عاجزۍ څخه د پناه غوښتلو مطلب دادی چي ددې پناه غواړم چي د طاعت او عبادت کولو او د مصیبت او مشقت پر زغملو باندي قادر سم او ددې څخه عاجز نه سم، د بخل څخه مراد دادی چي زکوٰه، کفارات او نورو ماليه واجباتو ادا کول ترک کول، سوال کونکي او محتاج د خپل کورد دروازي څخه ستنول، د مېلمه مېلمستيا نه کول، سلام نه کول او د سلام جواب نه ورکول، که يو علمي سوال وکړل سي يا يو ديني مسئله وپوښتل سي نو په هغه باندي د پوهېدو او علم سربېره د هغه علمي سوال جواب نه ورکول او هغه مسئله نه ښودل او د نبي کریم ﷺ د مبارک نامه په اورېدو سره درود شريف نه ويل.

د نامردۍ څخه مراد دادی چي د جهاد پر وخت د دښمنانو څخه په بېرېدو سره د مقابلي همت بايلل همدارنگه د امر بالمعروف او نهی عن المنکر پر موقع جرات او د حق ويني مظاهره نه کول او د رزق وغيره په معامله کي په زړه سره پر الله تعالى توکل او اعتماد نه کول.

﴿۲۳۲﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ جَاءَهُ مُكَاتِبٌ فَقَالَ إِنِّي عَجَزْتُ عَنْ كِتَابَتِي فَأَعْنِي

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دى چي يو مكاتب هغه ته راغلى او وه يې ويل زه د خپل ليكل سوي وعدې څخه عاجزيم تاسو زما مرسته وکړئ،

قَالَ أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ عَلَّمْنِيهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ كَانَ عَلَيْكَ

هغه ورته وويل ايا زه تاته هغه دعاء وښيم كوم چي ما ته رسول الله ﷺ ښودلې وه؟ که پر تاد

مِثْلُ جَبَلٍ كَبِيرٍ دَيْنًا أَذَاهُ اللَّهُ عَنْكَ قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ

لوی غره په شان قرض وي نو الله تعالى به هغه ادا کړي ته دغه دعاء وايه : (اللهم اكفني

حَرَامِكَ وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ. رواه الترمذي والبيهقي في الدعوات الكبرى و

سند کر حدیث جابر اذا سمعتم نباح الكلاب في باب تغطية الاواني ان شاء الله تعالى .

عمن سواک) ای الله ! ما د خپل حلال په ذریعه د حرام څخه وساتې ما په خپل فضل او کرم سره د ځان څخه پرته د هر چا څخه مستغني کړې . ترمذي او بیهقي .

تخریج : الترمذي في السنن ۵۲۳\۵، رقم: ۳۵۶۳.

تشریح : مکاتب هغه غلام ته وایي چې د هغه مالک د هغه سره وليکي چې کله هغه دومره مال یا دومره روپی ادا کړي نو هغه وخت به هغه ازاد کړل سي همدارنگه بدل کتابت هغه مال ته ویل کیږي چې د هغه د ادا کولو ذمه داري هغه مکاتب غلام قبوله کړې وي کله چې هغه ټاکلی مال ادا کړي نو هغه وخت به هغه ازاد سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د مجلس وروسته دعاء

﴿۲۳۴﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا جَلَسَ

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ په یو ځای کې کښېنستی

مَجْلِسًا أَوْ صَلَّى تَكَلَّمَ بِكَلِمَاتٍ فَسَأَلَتْهُ عَنْ الْكَلِمَاتِ فَقَالَ إِنَّ تَكَلَّمَ بِخَيْرٍ كَانَ

یا لمونځ به یې کوی نو یو څو کلمې به یې ویلې ، نو ما د رسول الله ﷺ څخه د هغه کلمې په اړه پوښتنه وکړل، نو رسول الله ﷺ راته وفرمایل : که ددې کلماتو څخه وړاندي نیکې خبرې وسي

طَابَعًا عَلَيْهِنَّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَإِنْ تَكَلَّمَ بِشَرٍّ ذَلِكَ كَانَ كَفَّارَةً لَهُ سُبْحَانَكَ

نو دا کلمې تر قیامت پوري پر هغه مهر سي او که خرابې خبرې وسي نو دا کلمې د هغه کفارې سي (او هغه کلمې دادي) : سبحانک الیک ،

اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ . رواه النسائي

ای الله ! ته پاک یې ، او موږ ستا تعریف بیانوو ستا څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته زه ستا

ڇڻه د بخڻني غوڻتونکي یم او تاته توبه کارم. نسائي .

تخریج: سنن النسائي ۷۲۸۳، رقم: ۱۳۴۴.

د نوي مياشتي ليدلو دعاء

﴿۲۳۳۸﴾: وَعَنْ قَتَادَةَ بَلَّغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى

د حضرت قتاده رضي الله عنه څخه روايت دئ چې ماته څرگنده سوې ده چې رسول الله ﷺ به مياشت

الْهَلَالَ قَالَ هَلَالَ خَيْرٌ وَرُشِدٌ هَلَالَ خَيْرٌ وَرُشِدٌ هَلَالَ خَيْرٌ وَرُشِدٌ آمَنْتُ بِالَّذِي

وليدل نو دا به يې فرمايل: (هلال خير و رشد) د خير او هدايت مياشت ده د خير او هدايت

مياشت ده د خير او هدايت مياشت ده، ما پر هغه ذات ايمان راوړئ دئ

خَلَقَكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرٍ كَذَا وَجَاءَ بِشَهْرٍ

كَذَا. رواه ابوداؤد

چي ته يې پيدا کړې يې، د دې وروسته به يې فرمايل: الحمد لله... کذا، ټول تعريفونه الله

تعالی لره دي چي فلانی مياشت يې ختمه کړه او فلانی مياشت يې پيل کړه. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۲۶۱۵، رقم: ۵۰۹۲.

تشریح: لکه څرنگه چي په دارمي کي د ابن عمر رضي الله عنه د روايت څخه څرگنده ده چي رسول الله ﷺ

به د نوي مياشتي په لېدو سره الله اکبر ويل بيا د دې وروسته به يې هلال خير و رشد... الخ ويل.

د خير او هدايت مياشت ده: د دغه جملې په باره کي دا هم ويل کيږي چي دا دعائيې جمله ده

يعني د دې معنی داده چي خدايه! دا مياشت د خير او هدايت په پيغام سره راغلې ده يا دا هم

کېداي سي چي دغه جمله د نيک فال په توگه خبريه وي.

د غم په وخت کي دعاء

﴿۲۳۳۹﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَثُرَ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک چي په غم او فکر

هَمَّهُ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أُمَّتِكَ وَفِي قَبْضَتِكَ نَاصِيَّتِي

کي اخته وي نو دغه دعاء دي وايي: (اللهم اني و غمي) اي الله! زه ستا بنده يم ستا د بنده
زوی يم ستا د مينځي زوی يم زه ستا په واک کي يم زما د تندي ورېښتان ستا په لاس کي دي

بِيَدِكَ مَاضٍ فِي حُكْمِكَ عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ

زما په حق کي ستا حکم جاري دئ ستاسو پريکړه زما په حق کي عدل دئ زه ستاسو په نامه سره
غواړم د هر هغه نامه په وسيله چي تا خپل د ځان لپاره ټاکلی او غوره کړی دئ

نَفْسِكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ أَلْهَمْتَ عِبَادَكَ أَوْ

يا دي په خپل کتاب کي نازل کړی دئ يا په خپل مخلوقاتو کي دي يو چاته ښودلی دئ يا تا
خپلو بندگانو ته الهام کړی دئ يا غوره کړي دي وي

اسْتَأْثَرْتُ بِهِ فِي مَكْنُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِيبَ قَلْبِي وَجِلَاءَ

خپل ځان په پردو د غيب کي په نزد خپل، ته قرآن زما د زړه پسرلی جوړ کړې او هغه زما د غم او

هَمِّي وَغَمِّي مَا قَالَهَا عَبْدٌ قَطُّ إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ غَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ فَرَجًا". رواه رزين

افکر ليري کونکی کړې، کوم بنده چي دغه دعاء ووايي نو الله تعالی به يې غم او فکر ليري کړي
او د هغه په بدل کي به خوشي ورکړي. رزين

تخريج: رواه رزين.

د کښته کېدو او ختلو پر وخت تکبير او تسبيح ويل

﴿۲۳۲۰﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كَبَّرْنَا وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا. رواه البخاري

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي کله به موږ پريو لوړ ځای ختلو نو الله اکبر به مو وایه او
کله چي به کښته کېدلو نو سبحان الله به مو ويل. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۳۵۶، رقم: ۲۹۹۳.

د غم ليري کولو دعاء

﴿۲۳۲۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كَرَبَهُ أَمْرٌ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې کله به رسول الله ﷺ په يو شي باندي غمجن سو
يقول يا حي يا قيوم برحمتك استغيث. رواه الترمذي وقال هذا حديث
غريب وليس به حفظ.

نو ويل به يې (يا حي يا قيوم برحمتك استغيث) اي هميشه ژونديه! اي هميشه قائم خدايه! زه
ستا درحمت په نامه تاته فرياد كوم. ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ او خوندي نه دئ.
تخريج: سنن الترمذي ۵۰۴/۵، رقم: ۳۵۲۴.

تشرېح: دا روايت حاكم او ابن سني د ابن مسعود رضی اللہ عنہ څخه نقل كړى دى او حاكم او نسائي د
حضرت علي رضی اللہ عنہ څخه په مرفوع طريقه نقل كړى دى چې په هغه كي دا الفاظ هم دي: ويكر
وهو ساجد يا حي يا قيوم، يعنې رسول الله ﷺ به په سجده كي يا حي يا قيوم په وار وار ويل.

﴿۲۳۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قُلْنَا يَوْمَ الْخُنْدَقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ
د حضرت ابو سعيد خدري رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې د خندق په ورځ موږ رسول الله ﷺ ته وويل:

مِنْ شَيْءٍ نَقُولُهُ فَقَدْ بَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ قَالَ نَعَمْ اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِنَا

اي دا الله رسوله! ايا يو داسي دعاء سته چې موږ يې ووايو او س خو زموږ زړونه حلق ته
رارسيډلي دي (يعنې په سختو ستونزو كي يو) رسول الله ﷺ وفرمايل: دغه دعاء وياست:
(اللهم استر عوراتنا وامن روعاتنا) اي الله! زموږ عيونه پټه كړې

وَأَمِنْ رُوعَاتِنَا قَالَ فَضَرَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَجْهَ أَعْدَائِهِ بِالرَّيْحِ فَهَزَمَهُمُ اللَّهُ
عَزَّ وَجَلَّ بِالرَّيْحِ. رواه احمد

او موږ ته د بيړي څخه امن راكړې، د راوي بيان دئ چې الله تعالى په تيزي هواء سره د دښمنانو
مخونه وگرځول او الله تعالى په تيزي هواء سره هغوى ته ماته وركړه. احمد.

تخريج: الامام احمد في المسند ۳/۳۸۳.

تشرېح: د خندق د ورځي څخه مراد د خندق غزا ده چې هغه ته غزوه احزاب هم ويل كيږي، دلته
الله تعالى مسلمانان په داسي مرسته او نصرت سره ونازول چې د هواء د تيزي او تندي

چپلاخي د دين پر دښمنانو مسلط سوې چې د هغوئ کتوي يې واپولې د هغوئ ځيمي يې وکښلې او هغوئ يې په ډول ډول تکليفو او مصيبتو کي په اخته کولو سره تباه کړل.

بازار ته د ننوتلو دعاء

﴿۲۳۳﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ السُّوقَ

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دئ چې کله به رسول الله ﷺ بازار ته تشريف وړئ

قَالَ بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ السُّوقِ وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَأَعُوذُ بِكَ

نو فرمايل به يې (بسم الله صفقة خاسره) د الله ﷻ په نامه سره زه بازار ته داخلېږم اې الله!

زه ستا څخه ددې بازار او څه چې په دې بازار کي دي ددې خير غواړم او ستا په ذريعه ددې او

مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَصِيبَ فِيهَا صَفْقَةً خَاسِرَةً.

رواه البيهقي في الدعوات الكبير

کوم څه چې په دې کي دي د هغو د بدۍ څخه پناه غواړم ، اې الله ! زه ستا په ذريعه ددې څخه

پناه غواړم چې زه ددې بازار په معامله کي تاوان پورته کړم . بيهقي .

تخريج : رواه البيهقي في الدعوات الكبير.

=====

بَابُ الْإِسْتِعَاذَةِ

(د پناه غوښتلو بيان)

په دغه باب کي پر هغه دعاؤ باندي شامل حديثونه نقل سوي دي چې په هغو کي اکثر د ناخوښه او غير شرعي شيانو او د شيطانانو د مکر او فريب څخه د الله تعالی د پناه غوښتلو ذکر سوی دی ، په دې باره کي د علماؤ اختلافي قولونه دي چې د کلام الله ويلو څخه اعوذ بالله ويل غوره دي يا استعيذ بالله ؟ اکثر حضرات وايي چې استعيذ بالله ويل غوره دي ځکه د قرآن کریم څخه په ظاهره دا معلومېږي لکه چې د الله تعالی ارشاد دی : **وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ** ، مگر د حديثو او آثارو څخه اعوذ بالله ويل هم ثابت دي ځکه نو ددې په ويلو کي هم څه پروا نسته .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د خدای ﷻ پناه غوښتل

﴿۲۳۳﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنْ

جَهْدِ الْبَلَاءِ وَدَرَكِ الشَّقَاءِ وَسُوءِ الْقَضَاءِ وَشَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ . متفق عليه

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به فرمايل : د الله په ذريعه پناه غواړئ د ستونزو څخه، د بلا څخه، د بدبختۍ څخه، د خراب تقدير څخه او د دښمنانو د خړشحالۍ څخه . بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح ۵۱۳۱۱، رقم: ۶۶۱۶، ومسلم ۲۰۸۰۴، رقم: ۵۳-۲۷۰۷.

تشریح: بلاء هغه حالت ته وايي چې په هغه کي انسان د امتحان او آزمائش د سختي مرحلې سره په مخامخ کېدو سره او د دين دنيا په فتنو او سختيو کي اخته کېږي، د جهد معنی د مشقت او غايت ده نو د جهد البلاء او د بلاء د مشقت څخه مراد د دين او دنيا هغه مصيبتونه دي چې په هغه کي انسان اخته کېږي او هغه يوازي د هغه پر کور باندي نه وي بلکه د هغه مصيبتو پر راتلو باندي صبر هم نه سي کولای .

د خراب تقدير څخه مراد هغه شی دی چې د انسان په حق کي خراب او ناخوښه وي همدارنگه د دښمن د خوشحالۍ څخه پناه د غوښتلو مراد دادی چې د دين او دنيا په هيڅ يو مصيبت کي اخته نه سي چې په هغه سره دښمن خوشحاله سي، په هر حال په دغه حديث کي چې د کومو شيانو څخه پناه غوښتل فرمايل سوي دي په هغو کي د فکر کولو څخه معلومېږي چې د دغه حديث په ذريعه يو داسي جامع دعاء ته لارښوونه سوې ده کوم چې پر ټولو دنيوي او ديني مقاصدو او مطالبو باندي حاوي ده .

رسول الله ﷺ د کومو شيانو څخه پناه غوښتل

﴿۲۳۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي

حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به فرمايل : (اللهم اني

عُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَضَلَعِ الدِّينِ

وَعَلْبَةِ الرِّجَالِ . متفق عليه

... و غلبه الرجال ای الله! زه ستا په ذریعه د غم او فکر څخه، د عجز او سستی څخه، د بزدلی څخه، د بخل څخه، د پور څخه او د خلکو د غلبې څخه پناه غواړم. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۷۸۱۱، رقم: ۶۳۶۹، و مسلم ۲۰۷۹۱۴، رقم: ۵۰-۲۷۰۶.

د لغاتو حل: ضلع الدين: ای ثقله وشدته. (د پور دروندوالی او سختی).

﴿۲۳۲۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به دغه دعاء کول: (اللهم اني ...)

أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْمَغْرَمِ وَالْمَأْثَمِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ

ای الله! زه ستا په ذریعه پناه غواړم د سستی څخه، د سپین بیرتوب څخه، د پور څخه، د گناه څخه، ای الله! زه ستا په ذریعه پناه غواړم د اورد عذاب څخه

النَّارِ وَفِتْنَةِ النَّارِ وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَشَرِّ فِتْنَةِ الْغَنَى وَشَرِّ فِتْنَةِ

د اورد فتنې څخه، د قبر د فتنې څخه، د قبر د عذاب څخه، د شتمنۍ د فتنې څخه، د بدۍ څخه

الْفَقْرِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلَجِ

د مفلسۍ څخه او د مسیح د جال د فتنې څخه، ای الله! زما گناهونه د واورې او ژلۍ په اوبو

وَالْبَرْدِ وَنَقِّ قَلْبِي كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ

پریولې او زما زړه داسې پاک کړې لکه سپینه جامه چې د خپرو څخه پاکه وي او زما او زما د

خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ . متفق عليه

گناهو په منځ کې دومره لیرې والی پیدا کړې څومره چې د لوېدیځ او ختیځ په منځ کې دی. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۸۱۱۱، رقم: ۶۳۶۹، و مسلم ۲۰۷۸۱۴، رقم: ۴۹-۲۷۰۵.

تشریح: د اورد عذاب څخه پناه غواړم: ددې مطلب دادی چې ای الله! زه ددې څخه پناه

غواړم چي زما شمېر په هغه خلکو کي وي کوم چي د وېرځيان يا کفار دي .
دلته په دې خبره پوهېدل پکار دي چي د الله تعالی په عذاب کي به يوازي کفار اخته وي
موحدین چي د خپلو بدو عملونو سزا په آخرت کي تر لاسه کوي نو هغه ته عذاب نه ويل کيږي
بلکه هغه تاديبي يعنې د هغو د گناهو پريولو او ختمولو لپاره به وي .
د اور د فتنې څخه مراد هغه شيان دي چي د اور او د قبر د عذاب باعث کيږي يعنې گناه او
معصيت ، د قبر د فتنې څخه مراد دادی چي د منکر او نکير د سوالونو د جواب ورکولو پر وخت
حواس يافته کېدل .

د قبر د عذاب څخه مراد دادی چي ملائکي هغه خلک په گرزونو وهي او هغوئ په عذاب
کي اخته کوي کوم چي د منکر او نکير د سوالو جواب ور نه کړي ، د قبر څخه مراد عالم برزخ دی
که هغه قبر وي يا بل ځای وي ، د دولت د فتنې څخه مراد تکبر او سرکبسي کول دي مال او زر په
حرامه ذريعه تر لاسه کول او هغه د گناه پر ځای مصرف کول او پر مال باندي بهي ځايه فخر کوئ
همدارنگه د فقر د فتنې څخه مراد دادی چي پر شتمنو باندي حسد کول د هغوئ د مال او زر
هوس او طمع کول په هغه شي نه راضي کېدل کوم چي الله د هغه په قسمت کي ليکلی دی يعنې
فقر او د اډول ټول شيان چي د صبر او توکل او قناعت خلاف دي .
دلته دا خبره په خاصه توگه په ذهن کي کښېنوی چي د رسول الله ﷺ د دغه ټولو شيانو څخه
پناه غوښتل په دې معنی نه دي چي نعوذ بالله رسول الله ﷺ په دغه شيانو کي اخته وو يا په دغه
شيانو کي د اخته کېدو بېرته وه ځکه رسول الله ﷺ معصوم وو الله تعالی په دائمي توگه سره هغه
د ټولو شيانو څخه خوندي ساتلی وو بلکه د دغه شيانو څخه غوښتل د امت د تعليم په توگه دي
چي د امت خلک د دغه شيانو څخه پناه وغواړي او ځان وساتي .

﴿۲۳۲﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت زيد بن ارقم رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به

يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَالْهَرَمِ

دغه دعاء کول: (اللهم اني) اي الله ! زه ستا په ذريعه پناه غواړم د عاجزی څخه ، د سستی

څخه ، د بزدلی څخه ، د بخل څخه ، د سپين ږير توب څخه

وَعَذَابِ الْقَبْرِ اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا أَنْتَ وَلِيُّهَا

او د قبر د عذاب څخه، اې الله! زما نفس ته پرهيزگاري ورکړې او پاک يې کړې ته په پاکوونکو کې غوره ذات يې، ته زما کار جوړوونکی يې

وَمَوْلَاهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَمِنْ

او مالک يې، اې الله! زه ستا په ذريعه پناه غواړم د هغه علم څخه چې ګټه نه ورکړي او د هغه زړه څخه چې عاجزي پکښې نه وي، او د

نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا. رواه مسلم

هغه نفس څخه چې د حرص د زياتۍ څخه هيڅکله نه مړېږي او د هغه دعاء څخه چې قبوله نه سي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۲۰۸۸۱۴، رقم: ۷۳-۲۷۲۲.

تشریح: د ګټې نه رسوونکي علم څخه د پناه غوښتلو مطلب دادی چې زه د هغه علم څخه پناه غواړم چې پر هغه عمل نه کوم او نورو ته يې نه بنسیم، يا ددې څخه هغه علم مراد دی کوم چې د دين لپاره ضروري نه وي همدارنګه هغه علم هم مراد کېدای سي چې د هغه د ترلاسه کولو شريعت اجازه نه وي ورکړې، ابوطالب مکي رحمه الله عليه فرمايي لکه څرنگه چې رسول الله ﷺ د شرک، نفاق او خرابو اعمالو څخه پناه غوښتې ده همدارنګه يې د هغه علم څخه هم پناه غوښتې ده چې د اسلامي عقائدو او اعمالو د نگاه څخه مضروي او انسان د تقوا او آخرت د بيري د لاري روانېدو پر ځای د دنيا حرص او محبت پر لاره روانوي په کوم سره چې تقوا او د آخرت بیره نه وي هغه دنيا د دروازي او د نيادارۍ د اقسامو څخه يو قسم دی.

﴿۲۳۲۸﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ مِنْ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبد الله ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ په دعاوو کې يوه دعاء دا هم

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وَفُجَاءَةِ

نِقْمَتِكَ وَجَمِيعِ سَخَطِكَ. رواه مسلم

وه: (اللهم اني...) اي الله! زه ستا په ذريعه پناه غواړم ستا د نعمت د زوال څخه ستا د عافيت د بدلون څخه ستا د ناخاپه عذاب څخه او ستا د ټولو غصو څخه. مسلم
تخريج: مسلم في الصحيح ۲۰۹۷/۴، رقم: ۹۶-۲۷۳۹.

﴿۲۳۳۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ. رواه مسلم

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به دغه دعاء ويل: (اللهم اني.. اعمل) اي الله! زه ستا په ذريعه پناه غواړم د هغه بدې څخه چې ما كړې ده او د هغه بدې څخه چې ما نه ده كړې. مسلم.

تخريج: مسلم في الصحيح ۲۰۸۵/۴، رقم: ۶۵-۲۷۱۶.

تشریح: مطلب دادی چې ما کوم خراب کارونه کړي دي د هغو څخه هم پناه غواړم په دې معنی چې د هغه په وجه په عذاب کې اخته نه سم او هغه کارونه راته معاف کړي او کوم کارونه چې ما نه دي کړي د هغه څخه هم پناه غواړم په دې معنی چې په راتلونکي کې داسي کارونه کړم چې ستا د ناراضۍ او ناخوښۍ باعث وي يا دا چې د خرابو کارو ترک کول خپل کمال ونه گڼم بلکه هغه يوازي ستا فضل گڼم.

﴿۲۳۵۰﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ اللَّهُمَّ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به دغه دعاء ويل: اللهم لك....

لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أُنَبِّتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ اللَّهُمَّ إِنِّي

يومتون، اي الله! ما ستا فرمانبرداري وكړه او ما ستا په لور رجوع وكړه او ستا په مرسته سره جگړه كوم، اي الله! زه

أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ان تَضِلْنِي اَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَالْجَنُّ

وَالْإِنْسُ يَمُوتُونَ. متفق عليه

ستاد عزت په ذریعہ پناه غواړم، ستا څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نه سته، ددې څخه چې ته ما همراہ کړې، ته ژوندی یې داسي ژوندی چې نه مري، حال دا چې انسانان او پیریانان ټول مړه کیدونکي دي. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۱۶۱۱، رقم: ۶۳۱۷، ومسلم ۲۰۸۶۱۴، رقم: ۶۷-۲۷۱۷

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

﴿۲۳۵۱﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به دغه دعاء ويل:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْأَرْبَعِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَمِنْ

(اللهم اني... لا يسمع) اي الله! زه ستا په ذریعہ د څلورو شيانو څخه پناه غواړم: د هغه علم څخه چې گټه نه ورکوي، د هغه زړه څخه چې عاجزي نه کوي،

نَفْسٍ لَا تَتَشَبَعُ وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ. رواه احمد و ابوداؤد وابن ماجه و رواه

الترمذي عن عبد الله ابن عمرو والنسائي عنهما.

د هغه نفس څخه چې موږ نه وي، د هغه دعاء څخه چې نه واوريډل سي (يعني قبوله نه سي)، احمد، ابوداؤد، ابن ماجه، ترمذي دا روايت د عبدالله ابن عمر او نسائي د دواړو څخه روايت کړی دئ.

تخریج: الامام احمد في المسند ۳۶۵۱۲، و ابوداؤد في السنن ۱۹۲۱۲، رقم: ۱۵۴۸، وابن ماجه ۹۲۱۱، رقم: ۲۵۰.

﴿۲۳۵۲﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَعَوَّذُ مِنْ خَسِيسٍ مِنَ الْجُبْنِ

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به د پنځو شيانو څخه پناه غوښتل:

وَالْبُخْلِ وَسُوءِ الْعُمُرِ وَفِتْنَةِ الصَّدْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ. رواه ابوداؤد والنسائي

بزدلی، خجہ، د بخل خجہ، د عمر د خرابی، خجہ، د سینی د فتنی خجہ، (یعنی د بد اخلاقی او بدی عقیدې خجہ) او د قبر د عذاب خجہ. ابوداؤد او نسائي.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۱۸۸۱۲، رقم: ۱۵۳۹، والنسائي ۲۵۵۱۸، رقم: ۵۴۴۳.

د لغاتو حل: فتنۃ الصدر: ای قساوة القلب وحب الدنيا (د زړه سختي او د دنیا مینه).

﴿۲۳۵۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ اللَّهُمَّ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خجہ روايت دی چې رسول الله ﷺ به فرمايل: (اللهم اني... اظلم) اي الله! زه

إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَالْقِلَّةِ وَالذِّلَّةِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَظْلِمَ أَوْ أَظْلَمَ. رواه

ابوداؤد والنسائي.

ستا په ذريعه پناه غواړم د مفلسۍ خجہ، د نيكيو د كمې خجہ يا د شتمنۍ د كمۍ خجہ او د ذلت خجہ او د دې خجہ پناه غواړم چې زه پر چا ظلم وكړم يا خوك پر ما ظلم وكړي. ابوداؤد او نسائي.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۱۹۰۱۲، رقم: ۱۵۴۴، والنسائي ۲۶۱۱۸، رقم: ۵۴۶۳.

تشریح: د محتاجۍ خجہ د زړه محتاجي مراد ده يعنې زړه د مال، زر حريص وي يا ددې خجہ مراد د مال محتاجي دي چې د هغه په وجه د صبر لمن دلاس خجہ وځي، حقيقت دادی چې رسول الله ﷺ د محتاجۍ د فتنې خجہ پناه غوښتل كه هغه د زړه محتاجي وي يا د مال.

د قلت خجہ مراد د نيكيو لږوالی دی او د مال او زرو لږوالی مراد نه دی ځكه رسول الله ﷺ خو خپله په مال او زر كي قلت او كمې درلودل او د مال زياتوب يې نه خوښوی يا د قلت خجہ د مال دومره قلت مراد دی چې هغه د ژوند د بقاء لپاره كافي نه وي چې د هغه په وجه په عبادت كي كوتاهي او تاوان واقع كيږي، ځيني حضرات وايي ځي دلته د صبر كمې مراد ده، د ذلت خجہ مراد د گناهو په نتيجه كي ذلت دی چې گناه كار د الله تعالى په نزد ذليل دی يا د شتمنو د مفلسۍ يا د غربت په وجه ذليل كېدل مراد دي.

﴿۲۳۵۳﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدْعُو يَقُولُ اللَّهُمَّ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خجہ روايت دی چې رسول الله ﷺ به دغه دعاء فرمايل: (اللهم... و

إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْأَخْلَاقِ . رواه ابوداؤد والنسائي .

زه ستا په ذريعه د بدبختۍ ، نفاق او بد اخلاقي څخه پناه غواړم ،، ابوداؤد او نسائي .

تخريج: ابوداؤد في السنن ۱۹۱/۲، رقم: ۱۵۴۶، والنسائي ۲۶۴/۸، رقم: ۵۴۷۱.

تشریح: د اختلاف څخه مراد دادی چې د حق مخالفت او ځيني حضراتو ویلي دي چې په خپل مینځ کي اختلاف او عداوت مراد دی ، د نفاق څخه د نفاق ټول قسمونه مراد دي که هغه په عقیده کي وي یا په عمل کي وي مثلاً د کفر او شرک تباره او په ژبه سره د اسلام ظاهرول یو چا ته په ژبي سره څه ویل او په زړه کي بل څه ساتل ډېر درواغ ویل په امانت کي خیانت کول او د وعدې خلاف ورزي کول او داسي نور .

﴿۲۳۵۵﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به فرمايل : (اللهم اني....البطانة)

أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ فَإِنَّهُ يُنْسِ الضَّجِيعُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ فَإِنَّهَا
بُنُسِتِ الْبَطَانَةُ . رواه ابوداؤد والنسائي وابن ماجة .

اې الله ! زه ستا په ذريعه د لوږي او فاقې څخه پناه غواړم چې بدترين ملگری دی او د خیانت څخه پناه غواړم چې هغه بدترين دننه عادت دی . ابوداؤد ، نسائي او ابن ماجة

تخريج: ابوداؤد في السنن ۱۹۱/۲، رقم: ۱۵۴۷، والنسائي ۲۶۳/۸، رقم: ۵۴۶۸، وابن ماجة ۱۱۳/۲، رقم: ۳۳۵۴.

تشریح: د لوږي څخه يې ځکه پناه وغوښتل چې ددې په وجه د انسان په بدن او حواسو کي کمزوري راځي او د هغه اثر په عبادت کي تاوان وي او په حضور کي د خلل په صورت کي ظاهريزي نو بدترينه لوږه هغه ده چې د تاوان او خلل باعث سي او اکثر وي کله چې هغه لوږه چې د رياضت او مجاهدې په مقصد سره د اعتدال پر طريقه او دخپل حالت موافق وي بدترينه نه ده بلکه هغه د باطن د صفائي د زړه د نورانيت او د ناروغيو څخه د سلامتيا سبب ده .

د خیانت څخه مراد دادی چې د الله تعالی او د هغه د رسول نافرمانی کول او د خلکو مالونه او د هغوی په رازونو کي بې ایماني او خیانت کول ، د قرآن کریم دغه آیت هم پر دې دلالت کوي:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ.

ژباړه: اې مؤمنانو! د نافرمانۍ په ذريعه د الله تعالى او د هغه د رسول په حق کي خيانت نه کوئ او مده په خپلو مالو کي خيانت کوئ.

﴿۲۳۵۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به دا فرمايل: (اللهم اني... الاسقام) اې الله! زه ستا په ذريعه پناه غواړم د

الْبَرَصِ وَالْجُنُونِ وَالْجَذَامِ وَمِنْ سَيِّئِ الْأُسْقَامِ. رواه ابوداؤد والنسائي.

برص (د فیس ناروغي) څخه د جزام څخه، د لیو تنوب څخه د ټولو خرابو ناروغيو څخه ابوداؤد او نسائي.

تخریج: ابوداؤد في السنن ۱۹۴/۲، رقم: ۱۵۵۴، والنسائي ۲۷۰/۸، رقم: ۵۴۹۳.

تشریح: سیئ الاسقام (د خرابو ناروغيو) د دې یادونه د تعمیم بعد التخصیص په توګه دی یعنې مخکې خو رسول الله ﷺ د څو ناروغيو د نومونو په اخیستلو سره پناه وغوښتل او بیا یې په عامه توګه د هري ناروغۍ مثلاً استسقاء، دق، فلج، شوګر او داسي نورو څخه دعاء وغوښتل، د دغه ناروغيو څخه رسول الله ﷺ پناه وغوښتل چي کوم چا ته د دغه ناروغيو څخه یو ناروغي لاحقه سي نو اکثر خلک د هغه سره ناسته ولاړه هم پرېږدي او د فیس او ابرص داسي ناروغي ده چي د هغه په وجه د ناروغ بدن بد معلومېږي همدارنګه هغه د بدن په اړه د ځان په ډول د انسانانو د صف څخه ووځي بیا دا چي دغه ناروغي د همېشه لپاره پر هغه وي چېرې هیڅکله نه ښه کیږي پر خلاف د نورو ناروغيو مثلاً د تبي او سردرد او داسي نورو ناروغيو دا حال نه دی په دې کي تکلیف کم وي او ثواب هم ډېروي.

ابن مالک رحمه الله وايي چي د دغه حديث خلاصه داده چي کومه ناروغي داسي وي چي خلک د هغه ناروغ څخه ليري اوسي نه خپله ناروغ د نورو څخه جلا کيدای سي او نه نور خلک د هغه څخه ګټه تر لاسه کولای سي او ناروغ د هغه ناروغۍ په وجه د حقوق الله او حقوق العباد د ادا کولو څخه عاجز وي نو د دغه ناروغيو څخه پناه غوښتل مستحب دي.

د علماؤ خیال دادی چي د جزام ناروغي متعدي نه ده یعنې دغه ناروغي بل چا ته نه لګیږي مګر اکثر داسي کیږي چي د جزام ناروغ بدن د بل چا سره په لګېدو سره دغه ناروغي پیدا کیږي.

﴿۲۳۵۷﴾: وَعَنْ قُطْبَةَ ابْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت قطبة بن مالک رحمہ اللہ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ به فرمايل :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ . رواه الترمذي

(اللهم اني... والاهواء) اي الله! زه ستا په ذريعه د بدو اخلاقو څخه، د بدو اعمالو څخه او د بدو غوښتنو څخه پناه غواړم. ترمذي.

تخريج: الترمذي في السنن ۵۳۶/۵، رقم: ۳۵۹۱.

تشریح: منکر هغه ته وايي چي د شريعت خير پکښي نه وي يا شريعت د هغه بدي بيان کړې وي، د اخلاقو څخه مراد باطني اعمال دي نو د منکر الاخلاق څخه د پناه غوښتلو مطلب داسو چي اي الله! زه ستا پناه غواړم د زړه د خرابو اعمالو څخه مثلاً کينه، حسد او داسي نورو څخه، د خرابو اعمالو څخه مراد ظاهري خراب اعمال دي او د خرابو خواهشاتو څخه خرابي عقيدې لږ غلط افکار مراد دي.

د پناه غوښتلو يو جامع دعاء

﴿۲۳۵۸﴾: وَعَنْ شَتِيرِ بْنِ شَكْلٍ بْنِ حَمِيدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ

حضرت شتير بن شکل بن حميد د خپل پلار څخه روايت کوي چي هغه نبي کریم ﷺ ته وويل: اي د الله رسوله!

عَلِّمْنِي تَعْوِذًا تَعُوذُ بِهِ قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي وَمِنْ شَرِّ

ما ته يو داسي دعاء وښايست چي د هغه په ذريعه زه پناه غواړم، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: دغه دعاء وايه (اللهم..... وشرمني) اي الله! زه ستا په ذريعه د بد او ريډو څخه او د بد

بَصَرِي وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي وَمِنْ شَرِّ قَلْبِي وَمِنْ شَرِّ مَنِي . رواه ابوداؤد والترمذي والنسائي.

ليدو څخه، د بد ويلو څخه، د بد زړه څخه او د شر څخه د مني پناه غواړم. ترمذي، ابوداؤد، اونسائي

تخريج: ابوداود في السنن ۱۲/۱۹۳، رقم: ۱۵۵۱، والترمذي ۴۸۹/۵، رقم: ۳۴۹۲، والنسائي ۲۵۵۱۸، رقم: ۵۴۴۴.

رسول الله ﷺ مهلکو پښو څخه پناه غوښتل

(۱۱۳) وَعَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدْعُو

صوت جو نسر ڇڏي ڇو روایت دی جی رسول الله ﷺ به دغه دعا فرمای

يَهْمُرُنِي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْغَرَقِ

سهری نه به ځو ستا به ځو په پناه غواړم د سرای یا خونې د نږدو څخه او د بدم
نږدو څخه او د غرقیدو څخه

وَالْغَرَقِ وَتُهْمَرُ وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ يَتَخَبَّطَنِي الشَّيْطَانُ عِنْدَ الْمَوْتِ وَأَعُوذُ بِكَ

د سرخسو څخه او د ټپیر سپین پیرتوب څخه او پناه غواړم د مرګ په وخت کي د شیطان د

پریښتني څخه او پناه غواړم

أَنْ أَمُوتَ فِي سَبِيلِكَ مُدْبِرًا وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ لَدِيغًا . رواه أبو داود

و نسائي و زاد في رواية اخري والغمد .

د دې څخه جی ست په لار کي د جګړې څخه و تپتم او ووژل سم . او پناه غواړم د دې څخه چي د
سهری ټپ د وینې شي د وهلو څخه هم سم . ابو داؤد او نسائي او په یوه روایت کي دا لفظ هم
ریت دی جی زده دغه څخه پناه غواړم

تفريع: بیه د دغې نسخ ۱۹۶، رقم: ۱۵۵۲، وائسائي ۸، ۲۸۴، رقم: ۵۵۳۳.

تشریح: که چیري د سوال پناه سی چي په حدیث کي ذکر سوي شیان ځیني داسي دي چي د
دغه په سبب د مرګ واقع کېدو په صورت کي د شهادت درجه تر لاسه کیږي نو بیه رسول الله ﷺ
د هغو څخه ونی پناه غوښتل؟ د دې جواب دادی چي په دغه شیانو کي د اخته کېدو په وجه
مصیبت وپېښتني را منځته کیږي او کیدای سي چي په داسي سخت وخت کي یو څوک د صبر
حال پیدي د شیطان ته موقع په لاس ور سي او په غولولو سره یې دیني او اخروي سعادتونه
ورته وکړي ځکه رسول الله ﷺ د هغو څخه هم پناه غوښتل تر څو د امت خلک د دغه شیانو
څخه پناه وغواړي.

د ریت سپین پیرتوب څخه د پناه غوښتنو مطلب دادی چي د سپین پیرتوب د خرابۍ څخه
چي په جوړو او قوت کي فوق رسي پاتو او بې معنی خبري د خونې څخه وځي او په عبادت

کي سستي راسي ، نقل سوي دي چي کوم څوک قرآن کریم په يادوي هغه ددغه آفاتو څخه خوندي وي .

د سپوږمۍ د بې نوره کېدو څخه پناه

﴿۲۳۶۰﴾: وَعَنْ مُعَاذٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اسْتَعِذُوا بِاللَّهِ

د حضرت معاذ رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي تاسو پناه غواړئ د الله

مِنْ طَمَعٍ يَهْدِي إِلَى طُبْعٍ . رواه احمد والبيهقي في الدعوات الكبير .

تعالی په ذریعه د طمع څخه پناه غواړئ چي د عیب په لور لارښوونه کوي . احمد او بیهقي

تخریج : الامام احمد في المسند ۵/۲۳۲ .

تشریح : د طمع معنی ده د الله تعالی د مخلوق څخه د مال امید درلودل او د طبع اصلي معنی توري ته زنگ لگېدل مگر دلته ددغه لفظ څخه مراد عیب دی نو د پورتنی حدیث سره سم د طمع څخه پناه غوښتلو مفهوم دادی چي زه د الله تعالی پناه غواړم د طمعي څخه چي مادغه مقام ته ورسوي چي زما ژوند عیب داره سي او دا عیب دی چي د دنیا والا په مخکي تواضع او خاکساري اختیار سي د متکبرینو او بد عملو شتمنو خلکو په مخکي خپل ځان ذلیل کول دریا لپاره یو کار کول د شتمنو خلکو بې ځایه تعریف او د هغوئ چوپړ کول او دا ډول هغه ذلیل حرکتونه چي د طمع په حالت کي رامنځته کیږي .

خلاصه دا چي د طمع څخه پرهیز کول ضروري دي ځکه چي دا هغه حقیره جذبه ده چي د انسان د نفس ، عزت ، خپلواکۍ او ضمیر لپاره ډېر لوی عیب دی چي د هغه په وجه انسان نه یوازې دا چي په دنیوي توگه ذلیل او حقیر سي بلکه په دیني توگه هم د هغه روح د نمو او پاکۍ لپاره د یو ناسور څخه کم نه وي چي کرار کرار د دین په ټولو کونجانو کي په مختلفو طریقو سره گډون کوي ځکه ویل سوي دي چي طمع د دین د فساد بیخ دی او پرهیزگاري د دین د اصلاح ذریعه ده .

شیخ علي متقي رحمته الله علیه فرمایي چي طمع دې ته وايي چي د هغه مال امید ولري چي د هغه په ترلاسه کولو کي شک وي که د هغه ترلاسه کول یقیني وي لکه پریو چا باندې حق وي یا یو چا وعده ورسره کړې وي یا د چا سره دومره مینه لري چي د هغه هر خواش پوره کول نو په داسي صورت کي د هغه څخه توقع درلودلو ته طمع نه وايي .

﴿۲۳۶۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ فَقَالَ يَا

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ مياشتي ته وکتل او ما ته يې

عَائِشَةُ اسْتَعِيزِي بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا فَإِنَّ هَذَا هُوَ الْغَاسِقُ إِذَا وَقَبَ . رواه

الترمذي

و فرمايل : اې عائشې ! د الله تعالى په ذريعه ددې د شر څخه پناه غواړه ځکه چې دا تاريخي

خپرونکۍ ده هر کله چې بې نوره سي . ترمذي

تخريج : الترمذي في السنن ۴۲۱/۵ ، رقم : ۳۳۶۶ .

تشریح : د قرآن کریم په سورت قل اعوذ برب الفلق کې چیري چې د نورو شيانو څخه د پناه غوښتلو حکم سوی دی نو د غاسق اذا وقب ذکر هم دی یعنې پناه غواړئ د تیارو خپرونکو د شر څخه کله چې هغه بې نوره سي ، د رسول الله ﷺ ارشاد مبارک د غاسق اذا وقب وضاحت و فرمایه چې ددې څخه مراد سپوږمۍ ده کله چې يې تندره ونيسي نو ددې څخه د پناه غوښتلو سبب دادی چې ددې په تندره نیولو کې د الله تعالى د نښو څخه یوه نښه ده چې دا د بلاگانو نازلېدو ته اشاره ورکوي ، په حدیثو کې راځي چې کله سپوږمۍ تندره نیول نو هغه وخت به رسول الله ﷺ په بېره کې ودرېدی ، مگر دا خبره باید په ذهن کې وي چې د بلاوو د نازلېدو څخه هغه بلاوي او حادثات مراد نه دي کوم چې منجم یا بد عقیدې والا خلک يې د لمر او سپوږمۍ په تندره نیولو کې ښيي ځکه د اهل اسلام په نزد ددې هیڅ اعتبار نه سته بلکه ددې څخه مراد د عبرت مواقع دي مثلاً کله چې سپوږمۍ تندره ونيسي نو هغه دیو لوی عبرت وخت دی چې هر انسان ته احساس ورکوي چې کله سپوږمۍ سره د خپل نورایت خپل نور ضائع کړي او هغه ته د خپل نور پر بقاء قدرت حاصل نه وي نو داسي نه وي چې زما ایمان او زما د عمل نور هم ولاړ سي ځکه نو ددې څخه د پناه غوښتلو حکم سوی دی ، ددغه حدیث څخه معلومه سوه چې د غاسق اذا وقب څخه مراد د سپوږمۍ تندره نیول دي مگر اکثر مفسرین د من شر غاسق اذا وقب په تفسیر کې وايي چې ددې څخه مراد تیاره شپه ده . والله اعلم .

د نفس د بدوالي څخه پناه

﴿۲۳۶۲﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ ابْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

: حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ ڏي ڇڏي رسول الله ﷺ زما پلار حصین ته (د اسلام

لَا اَبِي يَا حُصَيْنُ كَمْ تَعْبُدُ الْيَوْمَ اِلٰهًا قَالَ اَبِي سَبْعَةَ سِتَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَوَاحِدًا فِي

راوڙلو څخه وړاندي) وفرمايل: اي حصین! ته نن د څومره خدايانو عبادت کوي؟ زما پلار

ورته وويل: شپږ د مخکي د معبودانو (بتانو) او يو

السَّمَاءِ قَالَ فَاَيُّهُمْ تَعْبُدُ لِرَغْبَتِكَ وَرَهْبَتِكَ قَالَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ قَالَ يَا

د آسمان د معبود، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: اي حصین! په دې معبودانو کي ته د چا څخه

د خير اميد لري او د چا څخه پير پري؟ زما پلار ورته وويل: د هغه چا څخه چي په آسمان کي دى

حُصَيْنُ اَمَّا اِنَّكَ لَوْ اُسَلِمْتَ عَلِمْتُكَ كَلِمَتَيْنِ تَنْفَعَانِكَ قَالَ فَلَمَّا اُسْلِمَ حُصَيْنُ

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: اي حصین! که ته اسلام قبول کړي نوزه به تاته دوې کلمې وښيي

چي تاته به گټه ورسوي، د عمران بيان دى چي کله حصین اسلام قبول کړ

قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمْنِي الْكَلِمَتَيْنِ اللَّتَيْنِ وَعَدْتَنِي فَقَالَ قُلِ اللَّهُمَّ اَلْهِنِّي

نو ښي کريم ﷺ ته يې عرض وکړ اي د الله رسوله! ما ته هغه دوې کلمې وښيي چي تاسويې

وعده کړې وه، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ته دغه دعاء وايه: (اللهم من شرنفسي)

رُشْدِي وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي . رواه الترمذي

اي الله! زما په زړه کي هدايت واچوي او زما د نفس د شر څخه پناه را کړي. ترمذي.

تخريج: الترمذي في السنن ۴۸۵۱۵، رقم: ۳۴۸۳.

تشریح: او يو په آسمان کي دى: دا خبره د حضرت حصین رضی اللہ عنہ د خپل گمان مطابق وه ځکه چي

هغه د ايمان او اسلام په دولت تر دغه وخته برخمن نه وو هغه ته څه معلومه وه چي د الله تعالی

لپاره يو ځای ټاکلى نه دی هغه خو د مخکي او آسمان پر يوه يوه ذره باندي حاوي دی د هغه

ذات د يو مقام او ځای سره مختص نه دی يا به دا وويل سي چي د هغه د دغه خبري مفهوم دا وو

چي هغه الله چي د هغه په آسمان کي ملائکي عبادت کوي.

په خوب کي د بیري مخه پناه

﴿۲۳۶۳﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د پلار څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا فزعَ أَحَدُكُمْ فِي النَّوْمِ فَلْيَقُلْ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ

و فرمايل: په تاسو کي چي څوک په خوب کي بیريږي نو هغه ته پکار ده چي دا دعاء ووايي:

(اعوذ بکلمات الله.... یحضران) پناه غواړم د الله د پوره کلماتو په ذریعه

مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمْزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونَ

د هغه د غضب او عذاب څخه او د هغه د بندگانو د شر څخه او د شیطان د وسوسو څخه او

ددې څخه چي شیطان ماته راسي،

فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَيَعْلَمُهَا مَنْ بَلَغَ مِنْ وَلَدِهِ وَمَنْ لَمْ

نو هغه ته به شیطان هیڅکله تاوان ونه رسوي، عبد الله بن عمرو رضی الله عنه به دغه دعاء خپلو زامنو ته بنودل

یعني بالغ هلکانو ته به یې یادول

يَبْلُغُ مِنْهُمْ كَتَبَهَا فِي صَاحِّ ثُمَّ عَلَّقَهَا فِي عُنُقِهِ. رواه ابوداؤد والترمذي وهذا اللفظه

او نابالغو ته به یې لیکي او په غاړه کي به یې وراچوي. ابوداؤد او ترمذي.

تخريج: ابوداؤد في السنن ۲۱۸/۴، رقم: ۳۸۹۳، والترمذي ۵۰۶۱۵، رقم: ۳۵۲۸.

تشریح: ددغه حديث څخه معلومه سوه چي په خوب کي بهرېدل د شیطان تصرف او د هغه د

شرارت په وجه وي او دا مسئله هم معلومه سوه چي په غاړه کي تعویذ اچول جائز دي، په دې

مسئله کي که څه هم د علماؤ اختلاف دی مگر زیات صحیح او مختاره خبره داده چي حرزات په

غاړه کي اچول حرام او مکروه دي مگر داسي تعویذ په غاړه کول جائز دي چي په هغه کي د قرآن

کریم آیاتونه یاد الله تعالی اسماء مبارک لیکلي وي.

د جنت غوښتنه او د دورځ څخه پناه

﴿۲۳۶۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَأَلَ اللَّهَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک چي د الله تعالی څخه درې واره

الْجَنَّةُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَتْ الْجَنَّةُ اللَّهُمَّ أَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ اسْتَجَارَ مِنَ النَّارِ

جنت و غواري نو جنت وايي اي الله! دا کس په جنت کي داخل کړي او څوک چي د دوښ څخه درې واره

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَتْ النَّارُ اللَّهُمَّ أَجِرْهُ مِنَ النَّارِ . رواه الترمذي والنسائي .

پناه و غواري نو دوښ وايي اي الله! دی د اور څخه وساتي . ترمذي او نسائي

تخريج : الترمذي في السنن ۶۰۳/۴ ، رقم : ۲۵۷۲ ، والنسائي ۲۷۹/۸ ، رقم : ۵۵۲۱ .

تشریح : درې واره : که په يوه مجلس کي دغه دعاء وکړل سي او که په څو مجلسو کي مگر ضروري ده چي د دعاء پر وخت حضور ، اخلاص ، تضرع او عاجزي همناوي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د جادو و غیره څخه د ساتنې دعاء

﴿۲۳۶۵﴾ : وَعَنْ الْقَعْقَاعِ أَنَّ كَعْبَ الْأَحْبَارِ قَالَ لَوْلَا كَلِمَاتٌ أَقُولُهُنَّ لَجَعَلْتَنِي

د حضرت قعقاع رضي الله عنه څخه روایت دی چي کعب احبار وویل که ما دا دعاء نه ویلای نو

يَهُودٌ حِمَارًا فَقِيلَ لَهُ وَمَا هُنَّ فَقَالَ أَعُوذُ بِوَجْهِ اللَّهِ الْعَظِيمِ الَّذِي لَيْسَ

یهودیانو به راڅخه خر جوړ کړی وای ، پوښتنه و سول هغه کومه دعاء ده ؟ هغه وویل : (اعوذ

بوجه و ذرا و برا) پناه غواړم د الله تعالی د لوی ذات په ذریعه چي تر هغه

شَيْءٌ أَعْظَمَ مِنْهُ وَبِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهَا بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ

هیڅوک لوی ذات نسته او د هغه د پوره کلمو په ذریعه چي د هغه څخه هیڅ نیکي او هیڅ بدې نه تیرېږي

وَبِأَسْمَاءِ اللَّهِ الْحُسْنَى مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَمَا لَمْ أَعْلَمْ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ

وَبَرًّا . رواه مالك

او د الله تعالی د هغه نومونو په ذریعه کوم چي ما ته معلوم دي او کوم چي ما ته معلوم نه دي د

هغه شي د بدۍ څخه چي پيدا يې کړل او تار په تاري يې کړل او برابر يې کړل يعني کوم شيان چي

يې متناسب الاعضاء جوړ کړل . مالک .

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۹۵۱۱۲، رقم: ۱۲.

تشریح: کعب الاحبار د یهودو د قوم لوی پوه سړی وو که څه هم د رسول الله ﷺ په زمانه کي وو مگر د رسول الله ﷺ لیدنه او صحبت د شرف څخه محروم پاته سویا وروسته د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کي د ایمان او اسلام په دولت برخمن سو، د کعب بیان دی چي کله ما ایمان راوړ او مسلمان سوم نو یهود زما مخالف سول هغوی زما په باره کي دومره کینه درلودل که د هغوی حرکتونه کامیاب سوی وای او ما دغه دعاء نه ویلای نو هغوی به په جادو کولو سره زما څخه خر جوړ کړی وای یعني زه به یې ذلیل، بې عقله او د خره په ډول مسلوب العقل کړی وای.

د الله تعالی پوره کلمات: ددې څخه مراد قرآن کریم دی، د هغه څخه د تجاوز کولو معنی داده چي د هغه ثواب او عذاب څخه هیڅوک هم خارج نه وي مثلاً الله تعالی په قرآن کریم کي چي کوم چاته د اجر او ثواب د ورکولو وعده کړې ده یا د کوم چا چي یې په عذاب کي د اخته کېدو فیصله کړې ده یا د کومو شیانو بیان یې چي کړی دی هغه ټول بلا شبه پوره کیږي او په هغو کي څه تغیر او تبدیل ممکن نه دی یا د الله تعالی د کلماتو څخه مراد د الله تعالی صفات او علوم دی چي د هغه څخه هیڅ شی وتلی نه دی دا ټول یې محیط کړي دي.

د کفر څخه پناه غوښتل

﴿۲۳۶۶﴾: وَعَنْ مُسْلِمِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ كَانَ أَبِي يَقُولُ فِي دُبْرِ الصَّلَاةِ اللَّهُمَّ

د حضرت مسلم بن ابی بکره رضی الله عنه څخه روایت دی چي زما پلار به د هر لمانځه وروسته دغه دعاء

إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ فَكُنْتُ أَقُولُهُنَّ فَقَالَ أَبِي أَيُّ

ویل: (اللهم اني....و عذاب القبر) ای الله! زه ستا په ذریعه د کفر څخه، د مفلسۍ څخه او د قبر د عذاب څخه پناه غواړم، نو ما هم دا دعاء ویل پیل کړل زما پلار را څخه پوښتنه وکړه ای

بُنَيَّ عَمَّنْ أَخَذْتَ هَذَا قُلْتُ عَنْكَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

زویه! دغه دعاء تا د چا څخه زده کړې ده ما ورته وویل: ستاسو څخه، نو هغه راته وویل: دغه

كَانَ يَقُولُهُنَّ فِي دُبْرِ الصَّلَاةِ. رواه النسائي والترمذي الا انه لم يذكر في

دبر الصلوة وروي احمد لفظ الحديث وعنده في دبر كل صلوة.

دعاء به دهر لمانحه وروسته رسول الله ﷺ فرمايل، ددي روايت امام نسائي او ترمذي کړي دي مگر دا چي د لمانحه وروسته دا الفاظ ذکر نه دي او د امام احمد په روايت کي دا الفاظ هم سته. **تخريج:** سنن النسائي ۷۳/۲، رقم: ۱۳۴۷، والترمذي ۴۹۴/۵، رقم: ۳۵۰۳، واحمد في المسند ۴۴/۵.

﴿۲۳۶۷﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابو سعيد رضی الله عنه څخه روايت دي چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي چي دغه دعاء به

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْكُفْرِ وَالذِّينِ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبْتَغِدُ الْكُفْرَ بِالذِّينِ

يې ويل: (اعوذ بالله.... والدين) زه د کفر او پور څخه د الله تعالی پناه غواړم، یو سړي

پوښتنه وکړه اې د الله رسوله! ایا تاسو کفر د پور سره سم گڼئ؟

قَالَ نَعَمْ، وَفِي رِوَايَةٍ الْلَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ قَالَ رَجُلٌ

وَيُعْدِلَانِ قَالَ نَعَمْ. رواه النسائي.

رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي: (اللهم اني اعوذ بك من الكفر والفقر) يو سړي وويل: ايا کفر او فقر سره برابر دي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل هو. نسائي.

تخريج: سنن النسائي ۲۶۴/۸، رقم: ۵۴۷۳.

تشریح: کفر او پور ته يې برابر ځکه وفرمايل چي د پور په وجه انسان درواغ وايي، چمبازي کوي او د وعدې خلاف ورزي کوي او ظاهره ده چي د فقر په وجه انسان بې صبري کوي د خپل قسمت څخه ناراضه کيږي د تقدير څخه گېله کوي او د خپل ژبي څخه داسي الفاظ راباسي کوم چي د کفر باعث وي.

بَابُ جَامِعِ الدَّعَاءِ

جامع دعاوي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

در رسول الله ﷺ د بخښني دعاء

(۲۳۶۸): عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ

د حضرت ابو موسى اشعري رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به دغه دعاء ويل :

يَدْعُو بِهَذَا الدَّعَاءِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي وَمَا

(اللهم اغفر لي.... على كل شيء قدير) اي الله! زما خطا و بخښې، زما د ناپوهۍ په کارو کي زما

أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جَدِّي وَهَزْلِي وَخَطَائِي وَعَمْدِي وَكُلَّ ذَلِكَ

زياتي او هغه گناه چي د هغه په اړه زما څخه تاته زيات خبر دئ، اي الله! زما هغه خبره و بخښې

چي ما په اراده او پوهه سره کړې ده او هغه خبره چي ما په خدا او شوق سره کړې ده او هغه

خبري چي زما څخه په هيره سوي دي او هغه چي ما په قصد سره کړي دي او دا ټولي خبري

عِنْدِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ أَنْتَ

په ما کښي دي، اي الله! و بخښې زما مخکني او وروستي گناهونه، پټ گناهونه او څرگند

أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. متفق عليه

او هغه گناهونه چي د هغو زما څخه تاته زيات خبر دئ، ته وړاندي کونکي او وروسته کونکي

يې او ته پر هر شي توانايې. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في السنن (فتح الباري)، ۱۹۶/۱۱، رقم، ۶۳۹۸، و مسلم ۲۰۸۷/۴، رقم، ۷۰-۲۷۱۹.

تشریح: وکل ذالک عندي: (او دا ټولي خبري په ما کي سته) دغه الفاظ رسول الله ﷺ د الله

تعالی په دربار کي د خپل عجز او خاکساري او د خپل عبدیت د اظهار له کبله وویل، کنه د

رسول الله ﷺ ذات مبارک خو د ټولو گناهو او ټولو خطاوو څخه پاک وو او په حقیقت کي دا د

امت لپاره تعلیم دی چي دا ډول د الله تعالیٰ څخه بخښنه او مغفرت غوښتل کيږي .

د دین او دنیا لپاره دعاء

﴿۲۳۶۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به فرمايل :

اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا

(اللهم اصلح..... من كل شر) اي الله! زما دین درست کړې چي زما د کارو ساتونکی دی، او

زما دنیا درسته کړې هغه دنیا چي په هغه کي

مَعَاشِي وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي وَاجْعَلْ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ

زما معاش دی او زما آخرت درست کړې چي هغه ته زما تلل دي او زما ژوند زیات کړې چي د

خَيْرٍ وَاجْعَلْ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ . رواه مسلم

نیکی سبب سي او مرگ زما لپاره د هري بدۍ څخه د راحت او آرام سبب جوړ کړې . مسلم .

تخريج: مسلم في الموضع نفسه، رقم: ۷۱-۲۷۲۰.

تشریح: د دنیا صحیح کېدل او اصلاح په هغه رزق سره کيږي کوم چي په حلالو طریقو او غیر

مشتبه وسایلو سره تر لاسه سوی وي په دغه رزق سره په ښه ډول گزاره کيږي د طاعت قوت تر

لاسه کيږي زړه ته سکون او اطمینان تر لاسه کيږي او په عبادت کي د خلل او تشویش څخه

خالي وي ، د آخرت صحیح کېدل او اصطلاح د نیکو عقیدو او ښه اعمالو پر توفیق باندي

کيږي چي د عذاب څخه د ساتني سبب او د هغه جهان سعادتونو ته د رسیدو ذریعه ده .

د دنیا او آخرت د الفاظو مطلب دآدی چي زما د ژوند خاتمه پر کلمه شهادت، ښه عقیدې

او توبه کولو څخه وروسته وي چي زما مرگ د دنیا د مشقتونو او مصیبتو څخه د خلاصون اود

آخرت د راحت د تر لاسه کولو باعث سي .

د هدایت دعاء

﴿۲۳۷۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به

يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى. رواه مسلم

فرمايل (اللهم... تر... والغنى پوري) اي الله! زه ستاڻخه هدايت، پرهيزگاري، پاڪدامني او غنا غوارم، مسلم

تخريج: مسلم في الصحيح ۲۰۸۷/۴، رقم: ۷۲-۲۷۲۱.

تشریح: د حديث د آخري برخي مطلب دادی چي کله ته د الله تعالیٰ په دربار کي د هدايت د طلب لپاره خواست وکړې نو ستا په ذهن کي دا خبره کېدل پکار دي چي ما ته هغه لارښوونه او هدايت حاصل سي کوم چي پر سيده لاره باندي تلونکي ته حاصلېږي او کله چي ته راستي غواړې نو دا خيال ساته چي ما ته داسي راستي او استقامت تر لاسه سي لکه څرنگه چي غشي سيده وي، مقصد دادی چي د آخري درجې او مکمل هدايت طلب کوه چي الله تعالیٰ دي په پوره هدايت او مکمل راستي سره ونازوي.

﴿۲۳۷۱﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْ اللَّهُمَّ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما ته رسول الله ﷺ وفرمايل: ته ووايه: (اللهم

اهْدِنِي وَسَدِّدْنِي وَاذْكُرْ بِالْهُدَى هِدَايَتِكَ الطَّرِيقَ وَبِالسَّدَادِ سَدَادَ السَّهْمِ.

رواه مسلم

اهدني وسددني) اي الله! ما ته هدايت وکړې او ما سيده کړې، هر کله چي ته هدايت و غواړې نو د لاري سيده تلل په خيال کي ساته او هر کله چي د سيده والي سوال کوې نو د غشي د سمدستي والي خيال کوه. مسلم.

تخريج: مسلم في الصحيح ۲۰۹۰/۴، رقم: ۷۸-۲۶۹۷.

د نوي مسلمان دعاء

﴿۲۳۷۲﴾: وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ الرَّجُلُ إِذَا أَسْلَمَ عَلَّمَهُ

حضرت ابو مالک اشجعي رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت کوي چي کله به يو سړي اسلام قبول کړ

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَدْعُو بِهِؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ اللَّهُمَّ

نو رسول الله ﷺ به هغه ته لمونځ بنودئ او بيا به يې حکم ورکوي چي په دغه تورو سره دعاء کوه: (اللهم..... وارزقني) اي الله!

اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَعَافِنِي وَارْزُقْنِي. رواه مسلم

ما و بخښې پر ما رحم وکړې، ما ته هدايت وکړې، ما په عافيت کي ولرې او رزق راکړې. مسلم.

تخريج: مسلم في الصحيح ۲۰۷۳/۴، رقم: ۲۵-۲۶۹۷.

د دنيا او آخرت د ټولو مقصدو دعاء

﴿۲۳۷۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ

آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. متفق عليه

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ به ډير وخت دغه دعاء کول: (اللهم ربنا..... النار) اي الله! موږ ته په دنيا کي هم نيکي راکړه او په آخرت کي هم او موږ د دوښخ د رڅخه خوندي کړې. بخاري او مسلم

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۹۱/۱۱، رقم: ۶۳۸۹، ومسلم ۲۰۷۰/۴، رقم: ۲۶-۲۶۹۰.

تشریح: رسول الله ﷺ دغه دعاء ځکه ډېره غوښتل چي دا يو جامع دعاء ده چي په هغه کي د دين او دنيا ټول مقاصد سته او بيا دا چي دغه دعاء په قرآن کریم کي نازل سوې ده.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

يو جامع دعاء

﴿۲۳۷۴﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو يَقُولُ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ به داسي دعاء ويل:

رَبِّ اعْنِي وَلَا تُعِنِّ عَلَيَّ وَانْصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ

(رب اعني.... سخيمه صدي) اي زما پروردگاره ازما مرسته وکړې او زما خلاف د چا مرسته

مه کوي، ما ته فتح راکړې او زما په مقابل کي بل چا ته فتح مه ورکوي، او زما لپاره تدبير

وکړې او زما خلاف د چا لپاره تدبير مه کوي

وَاهْدِنِي وَيَسِّرْ الْهُدَى لِي وَانْصُرْنِي عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ رَبِّ اجْعَلْنِي لَكَ شَكَارًا

او ماته هدايت وکړې او زما لپاره پر سمه لار تلل آسان کړې دهغه چا خلاف زما مرسته وکړې
چا چې پر مازياتی کړی وي، اې پروردگاره! ما خپل شکر گزار جوړ کړې،

لَكَ ذَكَرًا لَكَ رَهَابًا لَكَ مِطْوَا عًا لَكَ مُخْبِتًا إِلَيْكَ أَوْاهًا مُنِيبًا رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي

خپل ذکر کونکی مي جوړ کړې، د خپل ذات څخه بیرېدونکی مي جوړ کړې، خپل فرمانبردار
مي جوړ کړې خپل په لور عاجزي کونکی، زاری کونکی، او رجوع کونکی مي جوړ کړې، اې
پروردگاره! زما توبه قبوله کړې

وَاغْسِلْ حَوْبَتِي وَأَجِبْ دَعْوَتِي وَثَبِّتْ حُجَّتِي وَسَدِّدْ لِسَانِي وَاهْدِ قَلْبِي وَاسْلُ

زما گناهونه ورژوې زما دعاء قبوله کړې زما حجت او دلیل باقي وساتې زما توبه رېښتوني
جوړه کړې، زما زړه ته هدايت راکړې

سَخِيمَةً صَدْرِي . رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجه .

او زما د سينې توروالی وباسې . ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه .

تخريج: الترمذي في السنن ٥١٧/٥، رقم ٣٥٥١، و ابوداؤد ١٧٥/٢، رقم: ١٥١٠، وابن ماجه ١٢/٢٥٩،
رقم: ٣٨٣٠.

د لغاتو حل: سخيمة: اى غشه وغله وحقده: (توروالی).

تشریح: د مکر معنی د چم ده مگر کله چې ددغه لفظ نسبت الله تعالى ته کېږي نو ددې څخه
مراد د دین او د اسلام پر دښمنانو باندي داسي ځای څخه د مصیبتو نازلېدل چیري چې گمان هم
نه کېږي، د سينې د توروالي څخه مراد کینه، بغض، حسد او دا ډول نور خصلتونه دي.

د ایمان وروسته تر عافیت لوی دولت نسته

﴿٢٣٤٥﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ

د حضرت ابو بکر رضی الله عنه څخه روایت دی چې (یوځل) رسول الله ﷺ پر منبر ودریدی

ثُمَّ بَكَى فَقَالَ اسْأَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فَإِنَّ أَحَدًا لَمْ يُعْطَ بَعْدَ الْيَقِينِ

او بيا يې وژړل، د هغه وروسته يې وفرمايل: د الله تعالى څخه بخښنه او عافيت غواړئ ځکه چې د ايمان راوړلو څخه وروسته

خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ. رواه الترمذي وابن ماجة وقال الترمذي هذا حديث غريب اسنادا.

تر عافيت غوره شی هیچاته نه دی ورکړل سوی. ترمذي، ابن ماجة، ترمذي ويلي دي دا حديث د اسناد په اعتبار حسن غريب دی.

تخريج: الترمذي في السنن ۵۲۱۸۵، رقم: ۳۵۵۸، وابن ماجة ۱۲۶۵۱۲، رقم: ۳۸۴۹.

تشریح: رسول الله ﷺ پوهېدی چې زما د امت افراد به د نفس په خواهشاتو هوس او حرص کي اخته وي ځکه رسول الله ﷺ د دغه تصور سره هم په ژړا سو چې زما د امت خلک يې د ايمان او يقين په دولت د اسلام هدايت او زما روزنه، ايشار او استغناء، ديانت او امانت، عزت او خپلواکي، پاک لمني او پرهيزگاری پر معيار نه يوازې اېله کړل بلکه هغوی د اخلاق حميده او خصائل شريفه بذات خود معيار جوړ کړل، يو داسي وخت به هم راسي چې د دغه امت خلک به د شيطان په مکر او فريب کي اخته سي او دخپل نفس د خواهشاتو په تابع کېدو سره به د حرص او هوس غلام جوړ سي، رسول الله ﷺ د رشد او هدايت د منبر څخه دا حکم وفرمايه چې خلک د الله تعالى څخه د خپل مغفرت او بخښني طلب وکړي او عافيت و غواړي چې الله تعالى هغوی د آفاتو او مصيبتو څخه خوندي او په امان کړي، د عافيت معنی ده سلامتې تر لاسه کېدل په دين کي د فتنې څخه او د بدن د خرابو ناروغيو او سختيو څخه په امن کېدل.

تر ټولو غوره دعاء د عافيت غوښتنه ده

﴿۲۳۷۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چې يو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي عرض وکړ چې اې

رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ قَالَ سَلْ رَبَّكَ الْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا

د الله رسول له! کومه دعاء غوره ده؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د خپل پروردگار څخه عافيت او د دين او دنيا معافات غواړه،

وَالْآخِرَةُ ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ فَقَالَ

دويمه ورځ هغه سړی بيا راغلی او عرض يې وکړ اې د الله رسول! کومه دعاء غوره ده؟ رسول الله ﷺ هغه جواب ورکړ

لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ قَالَ فَإِذَا أُعْطِيتَ

کوم چي يې وړاندي ورکړی وو، دريمه ورځ بيا هغه سړی راغلی او همدغه پوښتنه يې وکړه، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: هر کله چي تر لاسه سي

الْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَقَدْ أَفْلَحْتَ . رواه الترمذي وابن

ماجة وقال الترمذي هذا حديث حسن غريب اسنادا .

تاته عافيت او د دين معافات نو تا خلاصون تر لاسه کړ . ترمذي، ابن ماجة، او ترمذي ويلي دي دا حديث د اسناد په اعتبار حسن غريب دی .

تخريج: الترمذي في السنن ۴۹۹/۵، رقم: ۳۵۱۲، وابن ماجة ۱۲۶۵/۲، رقم: ۳۸۴۸.

د الله ﷻ د محبت لپاره دعاء

﴿۲۳۷۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْخَطْمِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبد الله بن يزيد الخطمي رحمه الله څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په دعاء کي داسي

وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يَنْفَعُنِي حُبُّهُ

فرمايل: (اللهم ارزقني..... فيما تحب) اې الله! ماته خپل محبت راکړې او د هغه چا مينه راکړې چي د هغه محبت ماته گټه ورسوي،

عِنْدَكَ اللَّهُمَّ مَا رَزَقْتَنِي مِمَّا أَحَبُّ فَأَجْعَلْهُ قُوَّةً لِي فِيمَا تُحِبُّ اللَّهُمَّ وَمَا

اې الله! څه چي تا ماته د هغه شي څخه راکړي دي چي هغه زه خوښوم نو زما د قوت ذريعه يې جوړه کړې . په هغه خبره کي چي ته يې خوښوي، اې الله! څه چي تا

زَوَيْتَ عَنِّي مِمَّا أَحَبُّ فَأَجْعَلْهُ فَرَاغًا لِي فِيمَا تُحِبُّ . رواه الترمذي

د هغه شيانو څخه چي هغه زه خوښوم منع کړي دي نو ته هغه شی زما د فراغت سبب وگرځوي په هغه شي کي چي ته يې خوښوي . ترمذي .

تخريج: الترمذي في السنن ۴۸۸/۵، رقم: ۳۴۹۱.

تشریح: د دعاء د آخري الفاظو مطلب دادی چي تا د مال او زر څخه ما ته څه نه دي را کړي هغه زما لپاره په خپل عبادت کي د بوختيا سبب جوړ کړې چي ما ته د قناعت او توکل دولت په برخه سي او هغه مال او زر چي ما ته تر لاسه سوي نه دي د هغه څخه په بې پروا کېدو پرته مانع ستا په عبادت کي بوخت اوسم او خلاصه د دعاء د آخري دوو جملو داده که ته ما ته د دنيا نعمتونه را کړې نو بيا د هغه د شکر ادا کولو توفيق هم را کړې چي زما شمېر د شکر کونکو څخه سي او که ما ته هغه نعمتونه حاصل نه وي نو زما زړه فارغ کړې په دې توگه چي زه د هغه څخه بې پروا سم زما زړه په هغه کي مه لگوه چي زه په پوره اطمینان سره ستا په عبادت کي بوخت اوسم او د جزع او فزع شکایت نه کوم چي زما شمېر د صبر کونکو فقيرانو څخه وي .

يو خاص دعاء

﴿۲۳۷۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ ولاړېدی

مِنْ مَجْلِسٍ حَتَّى يَدْعُو بِهِمْ لَاءِ الدَّعَوَاتِ لِأَصْحَابِهِ اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ

د خپلو اصحابو د مجلس څخه نو هغوی ته به يې داسي دعاء کول: (اللهم اقسام.... یرحمنا)

ای الله! موږ ته خپل دومره بیره را کړې

خَشِيَّتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ

چي زموږ اود گناهو په منځ کي حائل سي او موږ ته ستا د طاعت دومره توان را کړې چي موږ

جَنَّتِكَ وَمِنْ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا

ستا جنت ته ورسوي او موږ ته دومره يقين را کړې چي د دنيا ستونزي پر موږ آسانه کړې او موږ

ته د خپلو اوریدو،

وَأَبْصَارِنَا وَقُوتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا

ليدو او توانو نو څخه د گټې پورته کولو موقع راکړې ترڅو پوري چي موږ ژوندي لري او دا گټه زموږ ورته وگرځوي او زموږ کينه او غچ اخیستل په هغه چا پوري محدود لري چي هغه پر موږ ظلم وکړ،

وَأَنْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ

او زموږ مرسته وکړې او برياليتوب راکړې پر هغه چا چي زموږ سره د نېمني ساتي او د دين په معامله کي موږ په يو ستونزه مه اخته کوي او نه دنيا زموږ د ټولو فکرو مرکز وگرځوي

هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا. رواه الترمذي وقال

هذا حديث غريب .

او نه دا زموږ د علم مبلغ جوړ کړې او نه پر موږ هغه خلک مسلط کړې چي پر موږ رحم کونکي نه وي .، ترمذي ويلي دي دا حديث حسن غريب دی .

تخريج: الترمذي في السنن ٤٩٣/٥، رقم: ٢٥٠٢.

تشریح: موږ ته دومره يقين راکړې: مطلب دادی چي ته پر خپل ذات او صفاتو باندي او د رسول الله ﷺ پر ارشاداتو او تعليماتو باندي موږ ته دومره يقين او اعتماد راکړې چي د دنيا سختي او مصيبتونه زموږ لپاره اسان وي مثلاً چا ته چي دا يقين وي چي الله تعالی رزاق دی د هر ساه لرونکي د ژوند اړتياوي پوره کوي نو هغه ته به هيڅکله فکر نه وي او هغه به د هغه ذات باور کوي همدارنگه چا ته چي دا يقين تر لاسه سي چي د آخرت سختي او د هغه حال مصيبتونه زيات سخت دي د دنيا سختي ختمېدونکي دي او د هغه هيڅ حقيقت نه سته نو د هغه لپاره د دنيا مصيبتونه اسانه کيږي او هغه د دنيا د لوی تر لوی مصيبت او سختی احساس نه کوي نو اې الله! ته موږ د يقين او اعتماد په عظيم دولت سره ونازوې، دنيا زموږ لپاره د فکرونو مرکز مه گرځوي، مطلب دادی چي موږ د دنيا په ډېر فکر او تدبير کي مه لگوي بلکه د آخرت فکر، د هغه اندېښنو زيات خيال ساتو د دنيا يوازي دومره دومره خيال وساتو کوم چي ضروري وي او د هغه لپاره نه يوازي دا چي موږ ته اجازه ده بلکه مستحب هم دي .

د علم او عمل دعاء

﴿٢٣٤٩﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ثخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ به دا فرمايل :

اللَّهُمَّ اَنْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَزِدْنِي عِلْمًا الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ

(اللهم... اهل النار) اي الله! کوم شی چي تا ما ته بنودلی دئ دهغه ثخه ما ته گته راکړې، ما ته هغه وښیې چي ما ته گته راکړې او زما علم زیات کړې، په هر حال کي د الله تعالی تعریف دئ

حَالٍ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ. رواه الترمذي وابن ماجه وقال

الترمذي هذا حديث غريب اسنادا.

او زه د الله تعالی په ذریعه د دوږخیانو د حال ثخه پناه غواړم. ترمذي او ابن ماجه، ترمذي ویلي دي دا حدیث د اسناد له کبله غریب دئ.

تخریج: الترمذي في السنن ۵۴۰/۵، رقم: ۳۵۹۹، وابن ماجه ۱۲۶۰/۲، رقم: ۳۸۳۳.

د نعمت او عزت دعاء

﴿۲۳۸۰﴾: وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه ثخه روايت دئ چي کله به پر رسول الله ﷺ

نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ سَمِعَ عِنْدَ وَجْهِهِ دَوِيٌّ كَدَوِيٍّ النَّحْلِ فَأَنْزَلَ عَلَيْهِ يَوْمًا

وحي نازلېدلی نو د رسول الله ﷺ مخ ته نژدې به د مچ د آواز په ډول ډنگاری او رېدل سو، يوه ورځ زموږ په وړاندي وحي نازله سوه

فَمَكَّنَّا سَاعَةً فَسَرَّيْ عَنْهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُمَّ زِدْنَا

موږ لږ گړی تم سوو کله چي دغه سختي ليري سول نو رسول الله ﷺ خپل مخ مبارک د قبلې په لور کړ او وه يې فرمايل: اللهم زدنا..... وارض عنا، اي الله! زیات کړې (د دنیا او آخرت

وَلَا تَنْقُصْنَا وَاکْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَأَعْظِمْنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَآثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا

نعمتونه) او په هغو کي کمي مه کوې، او موږ په عزت ولرې او موږ ذلیل مه کړې او موږ ته راکړې (د دنیا او آخرت خیر) او موږ محروم مه کړې، او په خپل رحمت او عنایت سره موږ غوره

کړې او پر موبډ بل غوره مه کړې،

وَأَرْضِنَا وَأَرْضَ عَنَّا ثُمَّ قَالَ أَنْزِلْ عَلَيَّ عَشْرَ آيَاتٍ مَنْ أَقَامَهُنَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ

موبډ راضي کړې او زمونږ څخه راضي سې، ددې وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: همدا اوس پر مالس آیاتونه نازل سوي دي څوک چې په دې عمل وکړي هغه به په جنت کې داخلېږي،

ثُمَّ قَرَأَ { قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ } حَتَّى خَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ. رواه احمد والترمذي

ددې وروسته رسول الله ﷺ دا آیت تلاوت کړ: قد افلح المؤمنون.... تر لسو آیاتو پوري. احمد او ترمذي.

تخریج: الامام احمد في المسند ۳۴/۱، والترمذي في السنن ۳۰۵/۵، رقم: ۳۱۷۳.

تشریح: کله چې پر رسول الله ﷺ باندي وحی نازلېدلې او جبرائیل علیه السلام به الهي کلام راوړی نو صحابه کرامو به د جبرائیل علیه السلام آواز اورېدی مگر په پوهه کې به نه راتلی لکه څرنګه چې د شاتو د موی- آواز وي مگر په پوهه کې نه راځي ځکه د جبرائیل علیه السلام آواز ته حضرت عمر رضی الله عنه د شاتو د موی- د آواز سره مشابهت ورکړ، هغه لس آیاتونه چې پر رسول الله ﷺ باندي نازل سوي وه او پر هغو باندي د عمل کونکو لپاره په پورتنی حدیث کې زیږی ورکړل سوي دی هغه دادي:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ . الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .

ژباړه: بېله شکه هغه مؤمنانو کاميابي تر لاسه کړه چې په لمانځه کې (په باطني او ظاهري توګه) عجز او نیاز کوي او د پالتو شيانو څخه مخ اړوي او زکوة ورکوي او د خپلو شرمګاوو ساتنه کوي مګر د خپلو بيبيانو سره او مينزو سره او پر هغو څه ملامتيا نه سته هو څوک چې ددې څخه پرته طالب وي نو هغوی د حد څخه تجاوز کونکي وي او د آمانتونو او عهد ساتنه کوي او د لمونځو پابندي کوي نو دا خلک دي چې د فردوس خاوندان به وي دا خلک به په دې کې همېشه همېشه اوسېږي .

الْفَضْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د بنایي لپاره دعاء

﴿۲۳۸۱﴾: عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ قَالَ أَنَّ رَجُلًا ضَرِيرَ الْبَصَرِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى

د حضرت عثمان بن حنيف رضي الله عنه څخه روایت دی چې دیو کمزوري دید والا سپی د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر سو

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَنِي قَالَ إِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ وَإِنْ شِئْتَ

او ویې ویل: د الله پاک څخه دعاء وغواړي چې ماته عافیت راکړي (یعني د سترگو خرابي مي ليري سي) رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل: که ته دعاء غواړي نو زه ستا لپاره دعاء کوم او که ته

صَبَرْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قَالَ فَادْعُهُ قَالَ فَأَمَرَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ فَيُحْسِنَ وُضُوءَهُ

صبر کوي نو صبر ستا لپاره غوره دی، هغه وویل دعاء راته وکړه، نور رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته حکم وکړ او دس وکړه

وَيَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ نَبِيِّ

او په دې کلماتو سره دعاء وکړه: (اللهم اني..... فشفعه في) اي الله! زه ستا څخه سوال کوم او ستا د نبي په وسيله ستا په لور متوجه کيږم چې د هغه نوم محمد دی چې د رحمت نبي دی،

الرَّحْمَةِ إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي لِيَقْضِيَ لِي فِي حَاجَتِي هَذِهِ اللَّهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِيَّ. رواه

الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح غريب.

اي نبي! زه ستا په وسيله خپل پروردگار ته متوجه کيږم چې زما ددې حاجت په اړه هغه حکم وکړي. اي الله! د خپل نبي شفاعت زما په حق کې قبول کړي، ترمذي وييلي دي دا حديث صحيح غريب دی.

تخريج: سنن الترمذي ۵۳۱۸۵، رقم: ۳۵۷۸۱.

تشریح: صبر ته يې ځکه غوره وفرمايل چې پر پوند والي د صبر ثواب جنت دی، په حديث شريف کې راغلي دي چې الله تعالی فرمايي: کله چې زه خپل يو بنده د هغه په دواړو سترگو

کي اخته کرم (يعني روند يي کرم) او هغه بنده پر دې صبر وکړي نوزه ددې په عوض کي هغه ته جنت ورکوم.

د داؤد عليه السلام دعاء

﴿۲۳۸۲﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

مِنْ دُعَاءِ دَاوُدَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَالْعَمَلَ الَّذِي

د داؤد عليه السلام د دعاؤو څخه يوه دعاء دا هم وه : (اللهم اني من الماء البارد) اي الله ! زه ستا څخه سوال کوم د محبت ستا او محبت د هغه چا چي محبت کوي ستا سره او هغه عمل

يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَمَالِي وَأَهْلِي مِنَ الْمَاءِ

غواړم چي ستا محبت ته ما ورسوي ، اي الله ! ته خپل محبت غوره وگرځوې ما ته تر څان زما تر کورنۍ زما تر مال زما او تر

الْبَارِدِ قَالَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَ دَاوُدَ يُحَدِّثُ عَنْهُ

يخو او بو (تېروته) . د راوي بيان دى چي کله به رسول الله ﷺ د داؤد عليه السلام يادونه کول نو

يَقُولُ كَانَ أَعْبَدَ الْبَشَرِ . رواه الترمذي وقال هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ .

فرمايل به يې چي هغه ډير عبادت کونکى انسان وو . ترمذي ويلي دي دا حديث حسن غريب دى .

تخريج : سنن الترمذي ۴۸۸۵ ، رقم : ۳۴۹۰ .

يوه جامع دعاء

﴿۲۳۸۳﴾: وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ صَلَّى بِنَا عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ صَلَاةً

عطاء بن السائب رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت کوي چي عمار بن ياسر مودته يو لمونځ راکړ

فَأَوْجَزَ فِيهَا فَقَالَ لَهُ بَعْضُ الْقَوْمِ لَقَدْ خَفَّفْتَ أَوْ أَوْجَزْتَ الصَّلَاةَ فَقَالَ أَمَّا

نو هغه په لمانځه کي لنډوالى وکړ ، ځيني خلکو هغه ته وويل : تالنه لمونځ وکړ ، عمار بن

عَلَىٰ ذَٰلِكَ فَقَدْ دَعَوْتُ فِيهَا بِدَعَوَاتٍ سَبَعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

زما لپاره دالندوالی ضررناک نه دی تحکه چي ما په دغه لمانځه کي هغه دعاوي وغوښتلې
کومي چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي،

وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَامَ تَبِعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ هُوَ أَبِي غَيْرَ أَنَّهُ كَنَى عَنْ نَفْسِهِ فَسَأَلَهُ

بيا چي هغه ولاړ سو نو يو کس په هغه پسې سو او هغه زما پلار وو، هغه د عمار څخه هغه دعاء
و پوښتل، د هغه څخه چي دعاء وغوښتل سول

عَنِ الدُّعَاءِ ثُمَّ جَاءَ فَأَخْبَرَ بِهِ الْقَوْمَ اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبِ وَقُدْرَتِكَ عَلَىٰ

نو بيرته راغلی او خلک يې خبردار کړل چي هغه دعاء داده (اللهم..... مهديين) اې الله! په
حق د خپل علم غيب او په حق د خپل قدرت پر

الْخَلْقِ أَحْيَيْنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي

مخلوق باندې ما تر هغه وخته پوري ژوندی لرې تر څو پوري چي زما ژوند زما لپاره غوره وي
او هغه وخت مړگ را کړې چي ته زما لپاره مړگ غوره وگڼې،

اللَّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا

اې الله! زه ستا څخه په ظاهر او باطن کي بيره غواړم، او زه ستا څخه د حق کلمه ويل په خوښۍ

وَالْغَضَبِ وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ وَأَسْأَلُكَ

او ناخوښي کي غواړم، ستا څخه د مفلسۍ او خوشحالي په حالت کي ميانه روي غواړم او
داسي نعمت در څخه غواړم چي هيڅکله نه ختمیږي

قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقُطُ وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بَعْدَ الْقَضَاءِ وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ

او زه د سترگو ښخوالی در څخه غواړم چي هيڅکله نه ختمیږي او زه ستا څخه رضامندي غواړم
، د حکم څخه وروسته او ستا څخه د مړگ وروسته د ژوند ښخوالی (يعنی هميشه راحت)

الْمَوْتِ وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ فِي غَيْرِ ضَرَاءٍ مُضِرَّةٍ

غواړم، ستا څخه ستا د مخ په لور د ليدو لذت او ستا څخه ستا د ملاقات شوق غواړم، داسي شوق چي تاوان راته ونه رسوي

وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ اللَّهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مَهْدِيَّيْنِ. رواه النسائي.

او نه مي د گمراهۍ په فتنه کي واچوي، اې الله! موږ د ايمان په بنسټ سره بنسټلي کړې او موږ هدايت ورکونکي هدايت يافته جوړ کړې. نسائي.

تخريج: سنن النسائي ۵۴/۳، ۵۵، رقم: ۱۳۰۵.

تسريح: او کلمه د حق غواړم... الخ: ددې مطلب دادی چي په ما کي دومره بې خوفي او استقامت پيدا کړې چي زه هميشه د حق کلمه يعني حقه خبره کوم که خلک زما څخه خوشحاله وي او که ناراضه وي يا دا چي د خپل خوښي په حالت کي هم او د خفگان په حالت کي هم د حق کلمه وایم او د عوامو په ډول نه سم چي هغوئ د خفگان په حالت کي وي نو بد وايي او کله چي خوشحاله وي نو ښه وايي.

د سترگو د يخوالي څخه مراد هغه شيان دي چي په هغه سره د طاعت او عبادت کامل لذر او کيفيت تر لاسه کيږي، يا ددې څخه مراد د دعاء غوښتونکي د مرگ څخه وروسته د هغه د اولاد پاته کېدل دي، همدارنگه د سترگو د يخوالي څخه پر لمانځه باندي پابندي هم مراد کېدای سي او که دغه مفهوم ته زيات وسعت ورکړل سي نو د دواړو جهانو خبرونه هم مراد کېدای سي.

في غير ضراء مضرة: په داسي حالت کي چي ضرر ونه رسوي، ددې تعلق څرنگه چي د ژباړي څخه ظاهر دی، شوق د ملاقات سره دی يعني زه ستا د ملاقات داسي شوق لرم چي زما په چلن کي، زما پر ادب باندي او زما په استقامت کي او د احکامو او اعمالو پر ځای راوړلو او ادا کولو کي تاوان ونه رسيږي ځکه چي کومو خلکو ته پر تصوف باندي د تلو شرف حاصل دی هغوئ پوهيږي چي د الله تعالی د ملاقات شوق ډېر واري د بې خودۍ منزل ته رسيږي چي هغه ته غلبه حال ويل کيږي او دا هغه وخت وي کله چي قدم د استقامت څخه بې نياز سي په چلن کي کوتاهي پيدا کيږي او په احکامو او اعمالو کي تاوان واقع کيږي نو د مخکي جملې:

ولافتنة مضلة: هم دا مطلب دی چي داسي شوق غواړم چي د استقامت د لاري څخه ليري کونکی او په احکامو او اعمالو کي به لاري پيدا کونکی آزمائش کي اخته نه کړي يا داسي وويل سي چي ددغه جملې تعلق د دعاء د اولني لفظ احيني سره دی چي ددې مفهوم په دعاء کي پر ذکر سوو ټولو شيانو باندې حاوي سي يعني ما په دغه مذکوره نعمتو سره داسي ژوندی ولرې چي په داسي بلا او مصيبت کي اخته نه سم چي په هغه کي د صبر او شکر لمن د لاس څخه ووځي او زه په گمراهۍ کي ولوړم.

پر سیده لاره باندې تلونکی جوړ کړې: ددې مطلب دادی چي څرنگه چي موږ نورو ته ښه لاره ښیو او نورو ته د نیک ژوند اختیارولو تلقین کوو همدارنگه موږ خپله هم پر هغه په عمل کولو سره پر ښه لاره باندې روان سو او نیک ژوند اختیار کړو زموږ حالت داسي نه سي چي بل ته خو نصیحت کوو او خپل عمل نه پر کوو بلکه زموږ عمل زموږ د قول مطابق وي.

د علم نافع، عمل مقبول او حلال رزق دعاء

﴿۲۳۸۲﴾: وَعَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ

د حضرت ام سلمه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به دغه دعاء ویل وروسته تر

الْفَجْرِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا وَرِزْقًا طَيِّبًا. رواه احمد

وابن ماجه والبيهقي في الدعوات الكبير.

سهار د لمانځه: (اللهم اني طيبا) اې الله! زه ستا څخه علم گټه رسونکی، عمل قبلېدونکی او حلال رزق غواړم. احمد، ابن ماجه او بیهقي.

تخریج: الامام احمد في المسند ۲۹۴/۶، وابن ماجه ۲۹۸/۱، رقم: ۹۲۵.

د شکر گزار کېدو دعاء

﴿۲۳۸۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ دُعَاءُ حَفِظْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابو هريره څخه روایت دی چي دا يوه دعاء ده چي ما د رسول الله ﷺ څخه یاد کړې ده

وَسَلَّمَ لَا أَدْعُهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي أَكْثَرُ شُكْرَكَ وَأَكْثَرُ ذِكْرَكَ وَأَتَّبِعُ نَصِيحَتَكَ

وَأَحْفَظْ وَصِيَّتَكَ. رواه الترمذي

او هميشه يې وایم : (اللهم وصیتک) ای الله ! ما داسي جوړ کړې چي ستا ډیر شکر او ډیر ذکر وکړم او ستا د نصیحت پیروي وکړم او ستا د وصیت حفاظت وکړم . ترمذي .

تخریج : سنن الترمذي ۷۸۰۷۵، رقم: ۳۶۷۶.

تشریح : د نصیحت څخه مراد د بندگانو حقوق دي او د وصیت څخه مراد الله تعالیٰ حقوق دي، ددې مطلب دادی چي ای الله ! تا د خلکو د حقوقو د ادا کولو ماته چي کوم حکم کړی دی او د خپلو حقوقو د ادا کولو کومه فریضه چي پر ما عائد کړې ده پر هغې محافظت وکړم يعني دواړه ډوله حقوق ادا کړم .

د روغتیا دعاء

﴿۲۳۸۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به

يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصِّحَّةَ وَالْعِفَّةَ وَالْأَمَانَةَ وَحُسْنَ الْخُلُقِ وَالرِّضَى بِالْقَدْرِ .

فرمایل : (اللهم اني بالقدر) ای الله ! زه ستا څخه روغتیا، د حرامو څخه ساتنه، امانت، ښه اخلاقو او پر تقدیر رضامندي غواړم . بیهقي

تخریج : رواه البيهقي في الدعوات الكبير.

د بدو عادتو څخه د ساتنې دعاء

﴿۲۳۸۲﴾: وَعَنْ أُمِّ مَعْبِدٍ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ام معبد (رض) څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلي دي

اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ وَعَمَلِي مِنَ الرِّيَاءِ وَلِسَانِي مِنَ الْكُذْبِ وَعَيْنِي

(اللهم طهر الصدور) ای الله ! زما زړه د نفاق څخه، او عمل دریا کارۍ څخه، ژبه د

د رواغو څخه او سترگي مي

مِنَ الْخِيَانَةِ فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ . رواها

البيهقي في الدعوات الكبير .

د خیانت څخه پاکي کړې بېشکه ته د سترگو خیانت پیژنې او هغه شی هم پیژنې چې په سینو کې پټ دی . بیهقي

تخریج : رواه البیهقي فی الدعوات الكبير .

تشریح : خائنة الاعین : دا د قرآن کریم د یو آیت برخه ده چې د هغه معنی ده د سترگو خیانت ، عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه د آیت د تفسیر په ضمن کې دا جمله د مثال په توګه داسې واضح کړې ده چې فرض کړه د خلکو یو ډله یو ځای ناست دي ناڅاپه یوه ښځه د هغوی مخته تېرېږي نو هغه ټول خلک د شرم څخه هغه ښځې ته د کتلو همت نه کوي کله چې هغوی ټول خپل نظرونه کېښته کړي نو د هغو څخه یو سړی د ټولو د نظرو څخه په پټه خپل نظر پورته کوي او په غلا سره هغه ښځې ته ګوري نو دا د سترگو خیانت دی .

د دنیا او آخرت د عاقبت دعاء

﴿۲۳۸۸﴾ : وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د یو مسلمان (د ناروغۍ) پوښتنه وکړه

قَدْ خَفَتَ فَصَارَ مِثْلَ الْفَرَخِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ

چې د مرغې د چيچي په ډول کمزوری سوی وو ، رسول الله صلی الله علیه و سلم د هغه څخه پوښتنه وکړه ایا

كُنْتَ تَدْعُو بِشَيْءٍ أَوْ تَسْأَلُهُ إِيَّاهُ قَالَ نَعَمْ كُنْتُ أَقُولُ اللَّهُمَّ مَا كُنْتُ مُعَاقِبِي

تا به د الله تعالی څخه د یو شي دعاء غوښتل؟ هغه وویل : ما به دغه غوښتل : (اللهم

ماكنت لي في الدنيا) ای الله ! کومه سزا چې ته ما ته په آخرت کې راکونکې یې

بِهِ فِي الْآخِرَةِ فَعَجَّلَهُ لِي فِي الدُّنْيَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبْحَانَ

هغه ژر په دنیا کې راکړه ، رسول الله صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل : الله تعالی پاک دی

اللَّهُ لَا تُطِيقُهُ أَوْ لَا تَسْتَطِيعُهُ أَفَلَا قُلْتَ اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي

ته په دنیا کې د الله تعالی د عذاب توان نه لرې او نه به هغه په آخرت کې وزغملای سې تا داسې

ولي نه ويل : (اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي

الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ قَالَ فَدَعَا اللَّهَ بِهِ فَشَفَاهُ اللَّهُ . رواه مسلم

الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ، د راوي بيان دئ بيا هغه سړي د الله تعالى څخه دغه دعاء و غوښتل او الله پاک هغه ته روغتيا ورکړل . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۲۰۶۸۱۴ ، رقم : ۲۳ - ۳۶۸۸ .

د غير متحمل شيانو دعاء مه غواړئ

﴿۲۳۸۹﴾ : وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْبَغِي

د حضرت حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د مؤمن لپاره نه ده پکار

لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ قَالُوا وَكَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ قَالَ يَتَعَرَّضُ مِنَ الْبَلَاءِ لِمَا

چي هغه خپل ځان ذليل كړي ، صحابه كرامو پوښتنه وكړه : مؤمن څنگه ځان ذليل كولاى سي ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : په هغو بلاگانو كي خپل ځان اخته كړي چي

لَا يُطِيقُ . رواه الترمذي و ابن ماجة والبيهقي في شعب الايمان وقال

الترمذي هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ .

د هغه توان نه لري . ترمذي ، ابن ماجة ، بيهقي او ترمذي ويلي دي دا حديث حسن غريب دي .

تخريج : سنن الترمذي ۴۵۳۱۴ ، رقم : ۲۲۵۴ ، وابن ماجة ۱۳۳۲۸۲ ، رقم : ۴۰۱۶ ، البيهقي في شعب الايمان

۴۱۷۱۷ ، رقم : ۱۰۸۲۳ .

تشرېح : دا خبره د مؤمن د خواست خلاف ده چي هغه د يو داسي شى يا يو داسي كار ذمه داري قبوله كړي كوم چي د هغه د طاقت او توان څخه وتلې وي داسي كول د خپل ځان ذليل كول دي مثلاً يو څوك د حساب د فن څخه ناخبره وي او داسي كارونه پر خپل ذمه واخلي چي د هغه تعلق د حساب سره وي نو ظاهره ده چي هغه به دغه ذمه داري پوره نه كړلاى سي چي د هغه په نتيجه كي به د خپل ذلت او خوارۍ څخه پرته نور څه نه وي نو دغه ارشاد مسلمانانو ته توجه وركوي چي هغوى يوازي داسي كارونه پر خپل ذمه واخلي كوم چي د هغه پوره كولو طاقت او

لیاقت ولری دیو غرض او لالچ یا دیو جذبی له کبله د غیر متحمل شیانو ذمه داری قبول د خپل ذلت او خواری باعث دی، په ظاهره دغه حدیث د دغه باب سره تعلق نه لري مگر که د دغه حدیث مفهوم د مخکنی حدیث د مفهوم په رڼا کې وکتل سي نو دا به معلومه سي چي د دغه باب سره د دغه حدیث ژور تعلق دی او هغه دادی چي سپری د کومو شیانو برداشت نه سي کولای نو د هغه شي دعاء دي نه غواړي.

د باطن د ظاهر څخه غوره والی دعاء

﴿۲۳۹۰﴾: وَ عَنْ عُمَرَ قَالَ عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قُلْ

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ما ته دغه دعاء وښودل

اللَّهُمَّ اجْعَلْ سِرِّي رَاقِي خَيْرًا مِنْ عَلَانِيَتِي وَاجْعَلْ عَلَانِيَتِي صَالِحَةً اللَّهُمَّ إِنِّي

(اللهم اجعل..... والمضل) ای الله! زما باطن زما تر ظاهر غوره جوړ کړې او زما ظاهر صالح او ښکلی جوړ کړې، ای الله! زه

أَسْأَلُكَ مِنْ صَالِحِ مَا تُؤْتِي النَّاسَ مِنَ الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَالْوَلَدِ غَيْرِ الضَّالِّ وَلَا

الْمُضِلِّ. رواه الترمذي

ستا څخه د هغه شي خير غواړم چي ته يې خلکو ته ورکوي، يعني ښځه، شتمني، او اولاد څخه چي نه هغوی په خپله گمراه سي او نه بل څوک گمراه کړي. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۵۳۴۸۵، رقم: ۳۵۸۶.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الْمَنَاسِكِ

د حج دارکانو بیان

د حج معنی د لغت په اعتبار د یو باعظمته شي په لور قصد کول دي او د شریعت په اصطلاح کي د کعبې شریفې طواف، په مقام عرفات کي قیام په هغه خاص طریقې سره چي شارع (الله ﷻ) بنوولي دي او په هغه خاص وخت کي چي د شریعت څخه منقول دي دې ته حج وایي، حج د دین د هغه پنځه بنیادي رکنو څخه یو عظیم القدر رکن دی چي پر هغه د اسلام د عقائدو او اعمالو پوره عمارت ولاړ دی، د حج ضروري کېدل (چي د فقهي په اصطلاح کي فرض ورته وایي) د قرآن کریم څخه داسي په صراحت سره ثابت دی لکه څرنگه چي د زکوة فرضیت ثابت دی.

حج کله فرض سو؟

د حج د فرضیت سعادت د سردار دو عالم ﷺ د امت سره مختص دی که څه هم د حج رواج د حضرت ابراهیم (عليه السلام) د وخت څخه دی مگر هغه وخت د فرضیت حکم نه وو، نو صحیح مذهب دادی چي حج یوازې پر امت محمدي باندې فرض سوی دی.

حج کله فرض سو؟ په دې باره کي د علماء کرامو مختلف قولونه دي ځیني حضرات وایي چي په پنځم هجري کال کي فرض سو او اکثر علماء وایي چي په شپږم هجري کال کي فرض سوی دی مگر صحیح قول د هغه علماؤ دی کوم چي وایي چي حج د نهم هجري کال په آخر کي فرض سوی دی، کله چي د الله تعالی دغه حکم نازل سو: ولله على الناس حج البيت من استطاع اليه سبيلا: يعني د الله تعالی د رضا لپاره پر خلکو د کعبې حج ضروري دی او دا پر هغه چا کوم چي د تلو وس لري.

دا حکم د کال په آخري کي نازل سوی وو ځکه رسول الله ﷺ د حج د افعالو په تعلیم کي د بوختیا او د راتلونکي کال لپاره د حج د سفر د اسبابو په تیاري کي د بوختیا په وجه خپله حج ته نه ولاړی بلکه په هغه کي يعني په نهم هجري کي حضرت ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) د حاجیانو امیر و ټاکل سو او مکې شریفې ته ولیږل سو چي په خلکو حج وکړي او بیا رسول الله ﷺ خپله په

راتلونکي کال يعني لسم هجري کي ددغه الهي حکم په پوره کولو کي د حج لپاره تشریف یوړو ، دا عجيبه اتفاق دی چي د فرضيت څخه وروسته د رسول الله ﷺ دغه اولنی حج وکړ چي آخري حج هم ثابت سو نو دا حج د حجة الوداع په نامه سره مشهور دی ددغه حج څخه وروسته د رسول الله ﷺ مخ مبارک د دنیا څخه پرده وکړه .

د حج احکام

حج په عمر کي یو وار فرض دی کله چي ټول شرطونه موجود سي په کوم سره چي حج فرض کيږي ددغه شرطونو د موجود کېدو سربيره کوم څوک چي حج ونه کړي نو هغه فاسق او گناه کار دی او کوم څوک چي د حج د فرضيت څخه انکار وکړي نو هغه کافر دی ، صحيح خبره داده چي کله د حج شرطونه موجود سي نو سمدستي حج کول فرض دي تر دوهم کال پوري ځنډول گناه ده ، حج پر هغه چا باندي واجب دی کوم چي په ميقات کي دننه بېله احرام تړلو ولاړ سي او د هغه څخه وروسته د حج احرام وتړي همدارنگه پر هغه چا باندي فرض دی کوم چي د حج نذر منلی وي .

په ناجائز مال سره حج کول حرام دی ، او د هغه چا لپاره مکروه تحريمي دی کوم چي د هغه خلکو د اجازې څخه پرته حج وکړي د کومو څخه چي اجازه اخيستل ضروري وي ، د هغه چا لپاره هم حج مکروه تحريمي کوم چي د هغه کسانو د نفقې څخه پرته حج وکړي د کومو چي پر هغه باندي نفقه واجب وي .

د حج فرض کېدو شرطونه

- حج ددغه شرطونو د موجود کېدو وروسته فرض کيږي :
۱. مسلمان کېدل او پر کافر باندي حج فرض نه دی .
 ۲. آزاد کېدل ، پر مينزي او غلام باندي حج فرض نه دی .
 ۳. عاقل کېدل پر ليوني ، مست او بې هوښه باندي حج فرض نه دی .
 ۴. بالغ کېدل پر کوچنيانو باندي حج فرض نه دی .
 ۵. روغتيا او پر ناروغ باندي حج فرض نه دی .
 ۶. قدرت درلودل يعني دومره مال درلودل چي د ضرورت اصليه او پور څخه زيات وي او هغه د لاري خرچه او د سپرلی د کرایې لپاره کافي سي او د کومو کسانو نفقه چي د هغه پر ذمه واجب وي د هغوی لپاره هم دومره پريږدي چي د هغه د راتلو پوري د هغو کفايت وسي .

۷. په لاره کې د امن کېدل ، په دې باره کې د اکثر اعتبار دی یعنې که اکثر خلک په امن سره رسیږي نو حج به فرض وي مثلاً که اکثره خلک په لاره کې لوټ سي یا یو داسي رود یا سیند حائل سي چي په هغه کې په کثرت سره خلک ډویږي او هلاکيږي یا په لاره کې یو بل ډول بېره وي نو په داسي حالت کې حج فرض نه دی هو که دغه پېښي کله نا کله په اتفاقي توگه سره کیږي نو بیا د حج فرضیت نه ساقط کیږي .

۸. د ښځې سره په ملګرتیا کې د خاوند یا بل محرم موجود کېدل ، په داسي حال کې چي د هغې د مکې د لیري والي په اندازه د سفر مسافت یعنې درو ورځو پوري وي که چیري خاوند یا بل محرم په ملګرتیا کې نه وي نو بیا د ښځې لپاره د حج سفر اختیارول جائز نه دي او د محرم عاقل کېدل او فاسق نه کېدل هم شرط دي ، د محرم نفقه به پر هغه ښځه وي کوم چي یې د ځان سره حج ته بیایي او پر کومه ښځه چي حج فرض وي هغه د خپل خاوند د اجازې څخه پرته هم د محرم سره حج ته تللای سي .

که یو نابالغ هلک یا غلام د احرام تر لور وروسته بالغ سي یا ازاد سي او بیا هغه حج پوره کړي نو په دغه صورت کې فرض نه ادا کیږي هو که هلک د فرض حج لپاره د سره احرام وتری نو صحیح کیږي مګر د غلام احرام د فرض حج لپاره په هغه صورت کې هم نه صحیح کیږي .

د حج فرضونه

په حج کې پنځه شیان فرض دي :

۱. احرام: دا د حج لپاره شرط هم دی او رکن یعنې فرض هم دی .
۲. وقوف عرفات: یعنې په عرفات کې درېدل که د یوې دقیقې په اندازه وي او که یوه ورځ یا شپه وي .
۳. طواف الزیارة: دې ته طواف الاضافه او طواف الرکن هم وایي .
۴. په پورتنیو فرضو کې د ترتیب لحاظ یعنې احرام پر وقوف او وقوف پر طواف زیارت مخکي کول .
۵. هر فرض په خپل خاص ځای کې ادا کول یعنې وقوف په عرفات کې او طواف پر مسجد حرام چاپېره کول او د هر فرض هغه خاص وخت کې ادا کول کوم چي په شریعت کې ضروري وي یعنې وقوف د نهم ذی الحجې د ماپښین د وخت څخه تر لسم د سهار څخه مخکي پوري ادا کول او طواف د هغه وروسته ادا کول .

د حج واجبات

په حج کي لاندیني شيان واجب دي :

۱. وقوف مزدلفه.
 ۲. د صفا او مروه په مینځ کي سعي.
 ۳. رمي جمار (شیطانان ویشتل).
 ۴. د آفاقي یعنی غیر مکي لپاره طواف قدوم.
 ۵. حلق یا تقصیر یعنی ورېښتان خریل یا کوچني کول.
 ۶. او هر هغه شی چي د هغه په پرېښودو سره دم یعنی د حیوان حلالېدل واجبيږي.
- ددغه فرضو او واجباتو څخه پرته نور ډېر شيان دي چي د حج په سنتو او ادبو کي دي او هغه به په راتلونکو مخو کي بیان سي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

حج په ټول عمر کي یو وار فرض دی

﴿۲۳۹﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ موږ ته په خطبه کي وفرمایل:

أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا فَقَالَ رَجُلٌ أَكُلَّ عَامٍ يَا

اې خلکو! پر تاسو حج فرض سوی دی نو تاسو حج کوئ، یو سړي پوښتنه وکړه اې دالله

رسوله! ایا هر کال حج کوو؟ د

رَسُولِ اللَّهِ فَسَكَتَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثًا فَقَالَ لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَمَّا

دې په اورېدو سره رسول الله ﷺ پته خوله سو ترڅو هغه سړي دا پوښتنه درې واره وکړه، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: که ما ویلی وای چي هو، نو پر تاسو به حج کول هر کال فرض سوی وای

اسْتَطَعْتُمْ ثُمَّ قَالَ ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بَكْثَرَةٍ

او تاسو به توان نه درلودای، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: تاسو ما پرېږدئ ترڅو چي زه تاسو

پر پرېږدم ځکه چې کوم خلک وړاندي وه د ډيرو

سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا

پوښتنو او د خپلو انبياؤ په اړه د منځني اختلاف له کبله هلاک سوي دي ، هر کله چې زه تاسو ته د يو شي حکم درکړم نو هغه ادا کړئ

اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ . رواه مسلم

د خپل توان سره سم او د کومي خبري څخه چې مو منع کړم نو هغه پرېږدئ . مسلم .

تخريج : مسلم في الصحيح ۹۷۵/۲ ، رقم : ۴۱۲ - ۱۳۲۷ .

تشرېح : کله چې الله تعالی د حج د فرضيت فرمان نازل کړ نو رسول الله ﷺ هغه پر امت باندي د نافذ کولو لپاره خلکو ته حکم وکړ چې هغوی دي حج کوي ، کله چې رسول الله ﷺ د خلکو په مخکي د حج فرضيت بيانوی او هغوی ته يې د حج کولو حکم ورکوی نو يو صحابي چې د هغه نوم اقرع بن حابس رضي الله عنه وو پوښتنه وکړه چې ايا حج به هر کال کيږي ؟ هغه دا وگڼل چې حج به هم مقرر وي ځکه نو هغه دا پوښتنه وکړه مگر رسول الله ﷺ ته دا خبره ناخوښه سوه ځکه رسول الله ﷺ د تنبيه په توگه پټه خوله سو او څه جواب يې ورنه کړ ، کله چې هغه څو واره پوښتنه وکړه نو په پای کي رسول الله ﷺ جواب ورکړ که چيري ما د دغه پوښتني په جواب کي هو کړې وای نو يقينا هر کال به حج فرض سوی وای ، ځکه چې ما به دغه جواب د الله تعالی پر موجب ورکوی بېله د هغه د حکم څخه زما د ژبي څخه يو تشريعي خبره نه راوځي او که هر کال حج فرض سوی وای نو په تاسو کي به دومره توان نه وای چې هر کال حج ادا کړي ، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل چې هر ديني حکم ما ته پرېږدئ کله چې زه د يو فعل حکم درکړم نو زما څخه دا پوښتنه مه کوئ چې دا فعل څومره دی او څرنگه دی تر څو چې زه يې خپله درته بيان نه کړم چې دغه فعل دي دومره او داسي وکړل سي ، څرنگه چې زه ووايم بس تاسو هم هغسي کوئ که د يو فعل په باره کي د بلا قيد او تعين حکم وکړم نو هغه حکم هم هغسي پر ځای راوړئ او که بيان يې کړم چې دا فعل دومره واره او داسي کوئ نو هغومره واره او هم هغسي يې کوئ ، ددې وجه داده چې زه دنيا ته ددې لپاره راغلی يم چې تاسو ته د اسلام احکام په پوره وضاحت سره ورسوم او شريعت درته بيان کړم ، کومه خبره چې څرنگه وي زه يې هم هغسي بيانوم ستاسو د سوال ضرورت نه پاته کيږي . بيا په پای کي رسول الله ﷺ د احکامو پر ځای راوړلو په اړه د تاکيد او تائيد او

مبالغې په توګه وفرمايل : فاتوا منه ما استطعتم :: په دې کي چي د څه کولو توان لرئ هغه وکړئ، يعني د الله تعالی او د هغه د رسول پر احکامو باندي د عمل کولو چي تاسو څومره توان لرئ د هغه مطابق عمل کوئ يا دا چي د دغه جملې په ذريعه رسول الله ﷺ پر رفع حرج باندي ارشاد وفرمايه چي مثلاً د لمانځه ځيني شرطونه او ارکانو څخه که تاسو عاجز يا ست نو څومره چي يې کولای سئ هغومره يې وکړئ او کوم چي تاسو نه سئ کولای نو هغه پرېږدئ که په تاسو کي دومره توان نه وي چي په ولاړه لمونځ وکړئ نو په ناسته لمونځ کوئ او که په ناسته يې نه سئ کولای نو په پروته يې وکړئ مګر خامخايي کوئ همدارنګه نور احکام او اعمال هم قیاس کېدای سي .

کوم عمل غوره دی

﴿۲۳۹۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسول چي کوم عمل غوره دئ؟

قَالَ إِيْمَانُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قِيلَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قِيلَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ حَجٌّ مَبْرُورٌ . متفق عليه

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : پر الله تعالی او د هغه پر رسول ايمان راوړل، بيا پوښتنه وسول چي ددې وروسته؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : د الله تعالی په لاره کي جهاد کول، بيا پوښتنه وسول چي ددې وروسته؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : قبول سوی حج . بخاري او مسلم .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۷۷۱، رقم: ۲۶، ومسلم ۸۸۱۱، رقم: ۱۵۳-۸۳.

تشریح: د غوره اعمالو په اړه تر ټولو غوره عمل کوم یو دی؟ په دې باره کي مختلف حدیثونه نقل سوي دي په ځينو حدیثو کي یوه عمل ته او په ځينو کي بل عمل ته غوره ویل سوي دي، په دغه ټولو حدیثو کي مطابقت او موافقت په دا ډول پیدا کیږي چي دغه اختلاف د پوښتنه کونکو د احوالو، حیثیتو او مقاماتو د فرق او تفاوت په وجه دی، دغه حدیث په تفصیل سره په کتاب الصلوة کي هم بیان سوی دی .

د حج کوونکي سعادت

﴿۲۳۹۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ . متفق عليه

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چې د الله تعالی لپاره حج وکړي او په هغه کې پالتو او بې گټې خبرې ونه کړي او لویه گناه ونه کړي نو هغه (د گناهو څخه داسې پاک سي) لکه نن چې د مور څخه زېږېدلی وي . بخاري او مسلم .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۸۲/۳، رقم: ۱۵۲۱، ومسلم ۹۸۲/۲، رقم: ۴۳۸-۱۳۵۰.

تشریح: څوک چې د الله ﷻ لپاره حج وکړي: ددې مطلب دادی چې هغه د الله تعالی د رضا او خوښۍ او یوازې د هغه د حکم پر ځای راوړلو لپاره حج وکړي، د ځان ښوونې په جذبي او مقصد سره حج نه کوي نو په دې کې په دومره خبره پوهېدل ضروري دي چې کوم څوک حج او تجارت کوي او د دواړو په قصد سره حج ته ځي نو هغه ته ثواب کم تر لاسه کېږي د هغه سړي په نسبت کوم چې یوازې د حج لپاره ځي چې هغه ته زیات ثواب تر لاسه کېږي .
د رفث معنی ده جماع کول، په فحش کې اخته کېدل او د ښځو سره داسې خبرې کول چې د جماع بلونکي وي .

او نه په فسق کې اخته وي: مطلب دادی چې د حج په وخت کې گناه کبیره ونه کړي او پر صغیره گناهو باندې همېشته توب ونه کړي، دا باید په ذهن کې وي چې د گناهو څخه توبه نه کول هم په کبیره گناهو کې شمېرل کېږي لکه څرنگه چې د الله تعالی د ارشاد څخه معلومېږي :
ومن لم يتب فاولئك هم الظالمون : چا چې توبه ونه کړل نو هغه داسې دی چې (په خپل اړه) ظالم دی، خلاصه دا چې کوم څوک خاص د الله تعالی لپاره حج وکړي او هغه د حج په وخت کې په جماع او فحش کې اخته نه سي او نه د گناه نور شيان اختیار کړي نو د گناهو څخه داسې پاکېږي لکه څرنگه چې د مورد نس څخه پیدا سوی وي .

د حج ثمره جنت

﴿۲۳۹۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ . متفق عليه

: حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : يوه عمره تربلي عمره پوري د گناهو كفاره ده او د قبول سوي حج بدله يوازي جنت دى . بخاري او مسلم .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۵۹۷۸۳، رقم : ۱۷۷۳، ومسلم ۹۸۳۱۲، رقم : ۴۳۷-۱۳۴۹

په رمضان کي د عمرې ثواب

﴿۲۳۹۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً . متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په روژه کي عمره ادا کول د حج سره سمه ده . بخاري او مسلم .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۶۰۳۱۳، رقم : ۱۷۸۲، ومسلم ۹۱۷۱۲، رقم : ۲۲۱-۱۲۵۶ .

نابالغ ته هم د حج ثواب ورکول کيږي

﴿۲۳۹۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ رَكْبًا بِالرَّوْحَاءِ

د حضرت بن عباس رضي الله عنه خنجه روايت دئ چي رسول الله ﷺ په روهاء نامي ځای کي د يو قافلې سره مخامخ سو ،

فَقَالَ مَنِ الْقَوْمُ؟ قَالُوا الْمُسْلِمُونَ فَقَالُوا مَنْ أَنْتَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ فَرَفَعَتْ

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه : تاسو کوم خلک یاست؟ هغوی وویل : موږ مسلمانان یو، بیا د قافلې خلکو پوښتنه وکړه تاسو څوک یاست؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : د الله رسول ﷺ ،

إِلَيْهِ امْرَأَةٌ صَبِيًّا فَقَالَتْ أَلْهَذَا حَجٌّ قَالَ نَعَمْ وَلَكَ أَجْرٌ . رواه مسلم

بیا د قافلې يوې ښځې خپل کوچنی راڅرگند کړ او د رسول الله ﷺ خنجه یې پوښتنه وکړه چي ایا پر دغه کوچني حج سته؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : هو، او تالره هم ثواب دئ . بخاري او مسلم .

تخريج : مسلم في الصحيح ۹۷۴۱۲، رقم : ۴۰۹-۱۳۳۶ .

تشریح : د ښځې د سوال په جواب کي د رسول الله ﷺ د هو مطلب دا وو چي دغه کوچنی که چيري نابالغ وي نو پر ده حج فرض نه دی مگر که چيري دی حج ته ولاړ سي نو د، ته به د نفلي حج

ثواب ورکول کيږي او ته به دغه کوچني ته د حج افعال بنيې د هغه خبر به اخلي او بيا دا چي ته به دده د حج باعث جوړيږي ځکه تا ته به هم ثواب درکول کيږي .

مسئله داده که چيري يو نابالغ حج وکړي نو د هغه د ذمې څخه فرضي حج نه ساقط کيږي که چيري د بالغ کېدو وروسته د حج د فرضيت شرطونه موجود سي نو هغه به دوهم وار حج کوي همدارنگه که چيري غلام حج وکړي نو د هغه د ذمې څخه فرض حج نه ساقط کيږي او د ازاد کېدو وروسته که چيري د فرضيت شرطونه موجود سي نو د هغه لپاره دوهم وار حج کول ضروري دي ، ددې پر خلاف که يو مفلس سړی حج وکړي نو د هغه د ذمې څخه فرض ساقط کيږي او د شتمن کېدو وروسته پر هغه دوهم وار حج کول نه واجبيږي .

د بل چا لپاره د حج کولو مسئله

﴿۲۳۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ إِنَّ امْرَأَةً مِنْ خَثْعَمَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي د قبيله خثعم يوې ښځي پوښتنه وکړه اې دالله رسوله ! الله تعالی پر خپلو بندگانو حج فرض کړئ دئ

عَلَى عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ أَذْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لَا يَثْبُتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ أَفَاحُجُّ

او زما پلار ډير سپين ږيري سو او پر سپرلي نه سي تللای ايا زه د هغه د لوري حج وکړم؟

عَنْهُ قَالَ نَعَمْ وَذَلِكَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ . متفق عليه

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : هو ، او دا د رسول الله ﷺ د آخري حج پېښه ده . بخاري او مسلم

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۳۷۸/۳ ، رقم : ۱۵۱۳ ، و مسلم ۹۷۳/۲ رقم ۴۰۷ - ۱۳۳۴ .

تشریح : د هغه ښځي د خبري مطلب دا وو چي زما پر پلار باندي په سپين ږيرتوب کي حج فرض سوی دی په دې سبب چي هغه په سپين ږيرتوب کي مسلمان سوی دی او د هغه سره دومره مال دی چي د هغه په وجه پر هغه حج فرض کيږي ، يا دا چي اوس په سپين ږيرتوب کي هغه ته دومره ترلاسه سوی دی چي پر هغه حج فرض سوی دی مگر هغه دومره ضعیف او کمزوری دی چي د حج د ارکانو او افعالو ادا کول خو ليري هغه پر سپرلي باندي هم نه سي کښېنستلای ، نو ايا زه د هغه له خوا حج وکړم ؟ رسول الله ﷺ په جواب کي ورته وفرمايل : هو ، د هغه له خوا ته حج وکړه ، مسئله داده که چيري پر يو سړي باندي حج فرض وي او هغه په خپله د حج کولو څخه

معذور وي او يا دا چي د هغه عذر داسي وي چي تر مرگ پوري زائل کېدونکي نه وي لکه د سپين بېر توب کمزوري، روند والی، د پنبو پرې کېدل يا داسي نور، نو د هغه له خوا دوهم سړي ته حج کول جائز دي په شرط ددې چي هغه معذور د خپل طرف څخه حج کونکي ته د حج مصرف هم ورکړي او د خپل طرف څخه د حج کولو حکم هم ورکړي او د هغه د مرگ وروسته هم د هغه له خوا دوهم سړی حج کولای سي که چيري د هغه په وصيت کولو سره مړ سوی وي مگر ځيني علماء وايي که چيري اولاد د خپل مور او پلار له خوا فرض حج وکړي نو په دغه صورت کي هم حکم او وصيت شرط نه دی يعني د مور او پلار له طرف څخه حج کول بېله حکم او وصيته هم جائز دی، دا خود فرض حج مسئله وه.

د نفلي حج مسئله داده که چيري يو څوک د خپل طرف څخه د بل چا لپاره نفلي حج وکړي نو معذوري شرط نه ده يعني که چيري په خپله هغه ته د حج کولو قدرت حاصل وي نو ددې سربېره هغه په بل چا نفل حج کولای سي.

د پورتنۍ ذکر سوې مسئلې په ذهن کي ساتلو سره حديث ته راسي، هغه بنځي د خپل پلار له طرف څخه د حج کولو په باره کي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه مگر هغه وضاحت نه کوي ځکه په ظاهره دا معلومېږي چي د هغې پلار نه خود خپل طرف څخه د حج کولو حکم ورکړی دی او نه يې هغې ته مصرف ورکړی دی گویا د حديث په ظاهري مفهوم او پورتنۍ ذکر سوې فقهي روايت کي چي د چا د طرف څخه حج کېدای سي د هغه حکم او د هغه د طرف څخه د مصرف ادا کول د حج صحيح کېدو شرط دی په دې کي تضاد معلومېږي نو دغه تضاد ددغه تاويل په ذريعه ختمېدای سي چي د هغه بنځي پلار هغې ته د خپل طرف څخه د حج کولو اجازه هم ورکړې وي او هغې ته يې مصرف هم ورکړی وي مگر هغې ددې يادونه نه وي کړې، ددغه تاويل بنياد د شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله هغه تقرير دی کوم چي هغه د ابورزين رحمه الله د روايت په وضاحت کي بيان کړی دی، دغه روايت به ددغه باب په دوهم فصل کي راسي، د ځينو علماء قول دی چي د مور او پلار له خوا فرض حج کول بېله د حکم او وصيت څخه هم جائز دی ددې د تاويل هيڅ ضرورت نه سته بلکه په دغه صورت کي خود دغه حديث ددغه فقهي روايت دليل هم جوړېږي.

﴿۲۳۹۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أَخِي نَذَرَتْ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دی چي يو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي عرض وکړ

چي زما خور نذر اېښی وو

أَنْ تَحُجَّ وَإِنَّهَا مَاتَتْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ كَانَ عَلَيْهَا دَيْنٌ

د حج کولو او مړه سوه، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ايا که پر هغې پور وای نو تا به ادا کړی وای؟

أَكُنْتُ قَاضِيَهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاقْضِ اللَّهُ فَهُوَ أَحَقُّ بِالْقَضَاءِ . متفق عليه

هغه عرض وکړ هو، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: نو بیا د الله تعالی پور هم ادا کړه او ددې ادا کول ضروري او مناسب دي. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۸۴/۱۱، رقم: ۶۶۹۹، ومسلم ۸۰۴/۲، رقم: ۱۱۴۸-۱۵۵.

تشریح: ددغه حدیث څخه دا خبره ثابتېږي چي هغه ته د خور په میراث کي څه مال حاصل سوی وو نور رسول الله ﷺ پر حق الله او حق العباد باندي په قیاس کولو سره هغه ته د خور د نذر حج کولو حکم ورکړ.

مسئله: د وارث لپاره جائز دي چي هغه د مورث د طرف څخه د هغه د اجازې او وصیت څخه پرته هم حج وکړي یا د هغه له طرف څخه خپله حج وکړي مگر د نورو لپاره اجازه او وصیت شرط دی چي ددې څخه پرته حج نه صحیح کیږي.

ښځه د خاوند یا محرم بغیر حج ته نه سي تللای

﴿۲۳۹۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: نه دي سړی د ښځې سره

بِأَمْرَأَةٍ وَلَا تُسَافِرَنَّ امْرَأَةٌ إِلَّا وَمَعَهَا مُحْرَمٌ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

یو ځای کیږي، او نه دي ښځې پرته د محرم څخه سفر کوي، یو سړی عرض وکړ اې د الله رسوله!

اَلتُّبْتُ فِي غَزْوَةٍ كَذَا وَكَذَا وَخَرَجْتُ امْرَأَتِي حَاجَّةً قَالَ اذْهَبْ فَحُجَّ مَعَ

امْرَأَتِكَ . متفق عليه

زما نوم په فلاني او فلاني غزا کي لیکل سوي دي او زما ښځه حج ته تلونکې ده، رسول الله

ﷺ ورته وفرمايل: ته د خپلې ښځې سره حج وکړه. بخاري او مسلم

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۴۲/۶، رقم: ۳۰۰۶، ومسلم ۹۷۸/۲، رقم: ۴۲۴-۱۳۴۱.

تشریح: د پردی بنځي او سړي لپاره حرام دي چي هغوی په یوازي ځای کي یو ځای سي همدارنگه بنځي ته د سفر د مسافت په اندازه (یعني ۴۸ میله یا ۷۸ کیلومتر) یا تر دې زیات مسافت کي د خاوند یا محرم څخه پرته سفر کول حرام دي تر دې چي د حج په سفر کي هم د بنځي لپاره د هغې سره د خاوند یا محرم تلل واجب دي یعني پر بنځه باندي هغه وخت حج فرض کیږي کله چي د هغې سره خاوند یا محرم وي.

محرم: د شریعت په اصطلاح کي محرم هغه ته وایي چي د هغه نکاح د همېشه لپاره د بنځي سره حرامه وي که هغه د قرابت په لحاظ وي یا د تي رود لویا د خسرگنۍ په وجه وي او د محرم عاقل او بالغ کېدل او مجوسي او فاسق نه کېدل هم شرط دي.

د بنځي جهاد حج دی

﴿۲۳۰۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ جِهَادُكُنَّ الْحَجَّ. متفق عليه

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه په جهاد کي د تللو اجازه وغوښتل نو رسول الله ﷺ راته وفرمایل: ستاسو جهاد حج دی. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح: ۷۵/۶، رقم: ۲۸۷۵. ولم نجدہ عند مسلم.

د خاوند یا محرم بغیر د بنځي د سفر حد

﴿۲۳۰۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُسَافِرُ امْرَأَةٌ مَسِيرَةَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ. متفق عليه

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: بنځي دي د یوې شپې او ورځي د مسافت سفر نه کوي تر څو پوري چي د هغې سره محرم (قريب) نه وي. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۶۶/۲، رقم: ۱۰۸۸، ومسلم ۹۷۷/۲، رقم: ۴۲۱-۱۳۳۹.

تشریح: دلته د حدیث او فقهی روایت تضاد راتلای سي په داسي توگه چي په هدایه کي کوم چي د فقه حنفي مشهور کتاب دی لیکلي دي چي بنځو ته پرته د خاوند یا محرم څخه یو داسي

خای ته سفر کول مباح دی چي د هغه مسافت د سفر د حد څخه کم وي مگر دلته د حدیث څخه دا ثابتیږي چي هیڅ بنځه پرته د خاوند یا محرم څخه د داسي خای سفر هم نه سي کولای کوم چي د یوې ورځي او یوې شپې د مسافت په اندازه وي او په بخاري او مسلم کي هم دا روایت منقول دی چي هیڅ بنځه دي د دوو ورځو د مسافت په اندازه سفر نه کوي مگر دا چي د هغې سره د هغې خاوند یا محرم وي .

د فقهاؤ قول په ظاهر ددغه روایت مخالف معلومیږي مگر ددغه اختلاف او تضاد ليري کولو لپاره علماء وایي چي په حدیث کي په مطلق توګه سره دا منقول چي هیڅ بنځه دي د خپل خاوند یا محرم څخه پرته سفر نه کوي نو په شرعي توګه د سفر اطلاق پر درو ورځو کم باندي نه کیږي ځکه فقهاء دغه حدیث د درو ورځو د مسافت په اندازه باندي محمول کړی دی او دا فقهي قاعده یې ترتیب کړې ده چي هیڅ بنځه دي د دومره ليري سفر چي د درو ورځو د مسافت په اندازه وي پرته د خاوند یا محرم څخه نه کوي او کله چي د درو ورځو د مسافت په اندازه یوازي سفر نه سي کولای نو ددې څخه د زیات مسافت په اندازه سفر کول خو به په درجه اولی جائز نه وي او په کومو حدیثو کي چي د دوو ورځو یا د یوې ورځي د مسافت په اندازه د سفر څخه منع سوې ده دا یې پر فتنه او فساد باندي محمول کړی دی که سفر د درو ورځو د مسافت څخه کم يعني د دوو ورځو یا د یوې ورځي د مسافت په اندازه وي او د یو فتنې او فساد مثلاً د بنځي د بې عزتۍ ګمان وي نو په دغه صورت کي هم بنځي ته یوازي سفر کول نه دي پکار .

یا به داسي وویل سي چي د درو ورځو د مسافت په اندازه د سفر منع منقول ده نو ددې څخه مراد دادی چي هر منزل د ورځي په اکثر برخه کي قطع کیږي نو همدارنګه په درو ورځو کي درې منزلونه قطع کیږي او چيري چي د دوو ورځو د مسافت منع ده نو د هغه څخه مراد دادی چي ټوله ورځ ولاړ سي يعني په یوه ورځ کي یو نیم منزل قطع کړي او همدارنګه په دوو ورځو کي درې منزلونه قطع کیږي او چيري چي د یوې ورځي او شپې د سفر منع ده نو د هغه څخه مراد دادی چي شپه او ورځ روان وي يعني یو نیم منزل پوره ورځ کي قطع کړي یو نیم منزل په پوره شپه کي قطع سي همدارنګه یوه ورځ او یوه شپه کي درې منزلونه قطع کیږي .

ددغه تاویل په وجه د هغه روایتونو مقصد د درو ورځو د مسافت په اندازه بنځي ته د یوازي سفر کولو څخه منع ثابتیږي او په ټولو روایتو کي څه تضاد هم نه پاته کیږي په دې اړه د شیخ عبدالحق محدث دهلوي رحمته الله علیه دا خبره ډېر ښه ده چي دا ټول روایتونه چي د هغو څخه د بنځي د یوازي سفر کولو منع ثابتیږي او په هغه کي د سفر د حد په باره کي اختلاف دی نو

مقصد د سفر حد او وخت ټاکل نه دي بلکه ددغه روایتو مجموعې خلاصه داده چې ښځه دي پرته د خاوند یا محرم څخه یوازې سفر مطلقاً نه کوي مسافت که اوږد وي او که لنډ وي، په اوسنۍ زمانه کې چې د فتنې او فساد بېړه عامه ده او انساني ذهن پر غلطه طریقه او تعلیم او تربیت او د فاسد ماحول په وجه د بې حیایی او فحاشۍ مرکز جوړ سوی دی د احتیاط تقاضا داده چې ښځه دي مطلقاً یوازې سفر نه کوي سفر که لږ وي یا زیات ځکه چې د فساد او فتنې بېړه په هر صورت کې وي.

مواقیت حج

﴿۲۴۰۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د احرام ترلو ځای (میقات) د

الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ وَلِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ وَلِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ

مدینې اوسیدونکو لپاره ذوالحلیفه، د شام اوسیدونکو لپاره جحفة، د نجد اوسیدونکو لپاره قرن منازل

وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلْمَلَمَ فَهُنَّ لَهُنَّ وَلِسْنُ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ لِمَنْ كَانَ

او د یمن اوسیدونکو لپاره یلملم وټاکئ، دا ټول ځایونه د احرام ترلو لپاره دي او څوک چې ددغه ښارو څخه وي او په دغه ځایو کې پریو ځای تیر سي نو هغه دي د هغه ځای څخه احرام

يُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَمَنْ كَانَ دُونَهُنَّ فَمَهُلُّهُ مِنْ أَهْلِهِ وَكَذَاكَ وَكَذَاكَ حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ يَهْلُونَ مِنْهَا. متفق عليه

وتري او دا احرام د هغه خلکو لپاره دی چې د حج او عمرې په اراده پر دغه ځایو تیر سي او کوم خلک چې په دې ځایو کې اوسیږي هغوی دي په خپل کور کې احرام وتري همداسې د مکې اوسیدونکي دي د مکې څخه احرام وتري. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري فی الصحيح (فتح الباري): ۳۸۷۱۳، رقم: ۱۵۲۶، و مسلم ۸۳۸۱۲، رقم: ۱۱-۱۱۸۱

تشریح: د احرام معنی ده حرامول یعنې پر حج کونکي باندي یو څو شیان حرام کیږي نو ددغه اظهار لپاره چې ددغه وخت څخه دغه شیان حرام سوي دي یوه جامه چې یوازې یو څادر او یو

لونگ وي د حج په نيت اغوستل کيږي چي هغه ته احرام وايي مگر دا خبره دي په ذهن کي وي چي د احرام عمل د هغه وخت څخه شروع کيږي کله چي د احرام اغوستلو څخه وروسته د حج نيت وکړل سي او لبيک وويل سي يا يو داسي فعل وکړل سي چي د تلبیه په مثل وي لکه د قرباني حيوان استول کله نو يوازي د احرام د جامې په اغوستلو سره يو سپی نه سي محرم کېدای .

مواقیت: د ميقات جمع ده ميقات هغه ځای ته وايي چيري مکې مکرمې ته تلونکي کسان احرام تړي او مکې مکرمې ته د تلونکو لپاره هلته پرته د احرام څخه وړاندي کېدل منع دي. ذوالحلیفه: د يو ځای نوم دی چي د مدينې منورې څخه په جنوب کي تقريبا د شپږ مېله (لس کيلو ميتره) پر فاصله باندي واقع دی دې ته اييار علي هم وايي، دغه ځای د مدينې او د مدينې منورې له خوا څخه د راتلونکو لپاره ميقات دی .

جحفه: د يو ځای نوم دی دغه ځای د مکې مکرمې څخه پر ۱۱۵ مېله فاصله باندي او د رابع څخه پر څو مېله په جنوب کي واقع دی، دا د قریشو تجارتي لويه لاره او اډه وه اوس غير اباد دی دغه ځای د شام او مصر له خوا د راتلونکو لپاره ميقات دی .

نجد: نجد په اصل کي لوړي مځکي ته وايي مگر په اصطلاح کي د جزيره عرب د يو سيمي نوم دی چي د سعودي عرب يوه برخه ده دغه سيمي ته نجد ځکه ويل کيږي چي د سيند د سطحي څخه دغه سيمه بڼه لوړه ده، دا وخت د جزيره العرب ټوله وسطي سيمه چي نجد ورته ويل کيږي په شمال کي د باديه الشام د جنوبي سر څخه په شروع کېدو سره په جنوب کي د وادي الاواسر يا الربع الخال پوري او عرضا د احساء څخه تر حجاز پوري خپره سوې ده د سعودي حکومت دار السلطنت رياض د نجد په سيمه کي دی .

قرن المنازل: دا يو غرنۍ سيمه ده چي تقريبا دېرش مېله په جنوب کي د تهامه يوه غرنۍ سيمه ده، دغه غرنۍ سيمه مکې ته د راتلونکي لار باندي واقع ده ددغه سيمي سره پيوست سعديه نامی يو کلی دی دا د يمن له خوا د راتلونکو ميقات دی، د پاکستان، افغانستان او هندوستان څخه راتلونکي کسان ددغه غرنۍ سيمي مخته تېرېږي ځکه نو ددغه هيوادو د راتلونکو لپاره دغه ميقات دی، ددغه مواقيت څخه پرته يو ميقات ذات عرق دی دا د مکې مکرمې څخه تقريبا شپيته مېله فاصله باندي شمال مشرق ته د عراق د راتلونکو پر لار واقع دی او د عراق څخه د راتلونکو لپاره ميقات دی .

د حديث الفاظ: لمن كان يريد الحج والعمرة: (او دغه د احرام ځايونه د هغه کسانو لپاره

ډي کوم چي د حج او عمرې اراده وکړي (ددې څخه دا خبره ثابتېږي که يو څوک له مخي سره
مکي او حج او عمرې د ارادې څخه پرته د ميقات څخه تېر سي نو د هغه لپاره ضروري نه ده چي
هغه په مکه کي د داخلېدو لپاره احرام وټري لکه څرنگه چي د اعمه شافعي رحمه الله مذهب نه
مگر د اعمه حنفي رحمه الله مذهب سره سم په مکه کي پېله احرامه د اخليدل جواز نه دی
که د حج او عمرې اراده وي او که نه وي. يعني که يو څوک يعني غير مکي سړی مکي مکرم
ته د خپل غواړي که هغه د حج لپاره شي يا د يو بل مقصد لپاره شي نو پېله احرامه مکي ته
سي د اخيدای د حنفي مذهب دليل د رسول الله ﷺ دغه مبارک قول دی :

لا يجاوز حد الميقات الا محرم : هي څوک دي په مکه کي د داخلېدو لپاره د ميقات څخه
مخه پېله احرامه نه شي. دغه حديث په دې باره کي مطلق دی په دې کي د حج او د عمرې
راندې قيد نه سته يا د چي احرام هغه مقدس او محترم ځای يعني د کعبې شريفې د تقصير
احرام په قصد تړل کيږي که حج او عمره وکړل سي او که ونه کړل سي. ددغه حکم تعلق يو
څرنگه چي د حج او عمرې کونکو سره دی همدارنگه دغه حکم د تاجرانو او سياحت کونکو
لپاره هم دی هو کوم خلک چي په ميقات کي دننه وي هغوی د خپل حاجت لپاره پېله احرامه
لکي د خپل اي سي هغوی ته په وار وار مکي مکرمې ته تلل وي نو په دې اړه هغوی د امر
حکم په حکم کي داخل دي لکه څرنگه چي د هغوی لپاره دا جائز دي که هغوی د يو کار لپاره
مکي مکرمې څخه د باندې وځي او بيا په مکه کي داخلېږي نو پېله احرامه راسي همدارنگه
ميقات کي دننه او سيدونکو ته هم د احرام څخه پرته په مکه کي داخلېدل جائز دي .

فمن كان دونهن : او کوم څوک چي په دغه ميقات کي دننه او سيږي . مطلب داندې جو
خلک په ميقات کي دننه خو د حرم د حدود څخه د باندې او سيږي نو د هغوی لپاره د احرام تړلو
ځای د هغوی د کور څخه د حرم تر حده پوري دی هغوی ته د احرام تړلو لپاره ميقات ته تر
ضروري نه دي که څه هم هغوی ميقات ته نژدې وي .

کوم خلک چي خاص په ميقات کي او سيږي د هغوی په باره کي په دغه حديث کي هيڅ
حکم نه سته مگر جمهور علماء وايي چي د هغوی حکم هم هغه دی کوم چي په ميقات کي دننه
او سيدونکو لپاره دی .

وکذاک وکذاک : او همداسي او همداسي : ددې تعلق د اولني جملې سره دی چي د
حرم څخه د باندې تر موافقت پوري کومه مخکې ده څوک چي په کوم ځای کي او سيږي ده
ځای څخه دي احرام وټري يعني د ميقات او حد حرم په مېنځ کي چي کوم خلک او سيږي

دي د خپل کور څخه احرام تړي که څه هم هغوی میقات ته بالکل نژدې وي یا د میقات څخه لیري وي او حد حرم ته هر څومره نژدې وي .

حتی اهل مکه یهلون منها : مطلب دادی چي د مکې مکرمې اوسیدونکي یعنی اهل حرم دي د مکې څخه احرام تړي او کوم خلک چي خاص د مکې په ښار کي اوسیدي هغوی دي خاص د مکې څخه احرام وتړي او کوم خلک چي خاص د مکې په ښار کي نه اوسیدي بلکه د ښار څخه د باندي اوسیدي نو هغوی به د حرم مکې څخه احرام تړي ، د حدیث د آخري الفاظو څخه په ظاهره دا معلومیدي چي د مکې مکرمې د اوسیدونکو لپاره د احرام تړلو ځای مکه ده که احرام د حج لپاره وي او که د عمرې لپاره مگر مسئله داده چي عمره کونکي دي حل ته ولاړ سي او د هغه ځای څخه دي په احرام تړلو سره په حرم کي داخل سي ځکه چي نبي کریم ﷺ بي بي عائشې رضي الله عنها ته حکم ورکړی وو چي هغه د عمرې د احرام تړلو لپاره تنعيم ته ولاړه سي کوم چي په حل کي دی نو دا به وویل سي چي د دغه حدیث تعلق یوازي د حج سره دی يعني دغه حکم د اهل مکې لپاره دی کله چي هغوی د حج اراده وکړي نو احرام دي د مکې څخه وتړي او که د عمرې کولو اراده وي نو بیا په حل کي په راتلو کي دي احرام وتړي لکه څرنگه چي د بي بي عائشې رضي الله عنها د حدیث څخه ثابت ده .

﴿۲۴۰۳﴾: وَعَنْ جَابِرٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مُهَلُّ أَهْلِ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د مدینې اوسیدونکي دي د

الْمَدِينَةِ ذُو الْحَلِيفَةِ وَالطَّرِيقُ الْآخِرُ الْجُحْفَةُ وَمُهَلُّ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِنْ ذَاتِ

ذو الحلیفه څخه احرام وتړي او دویم ځای د احرام تړلو (د مدینې د اوسیدونکو لپاره) جحفه ده

عِرْقٍ وَمُهَلُّ أَهْلِ نَجْدٍ قَرْنٌ وَمُهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ يَلْمَلَمُ . رواه مسلم

او د عراق اوسیدونکي دي د ذات عرق څخه احرام وتړي او د نجد اوسیدونکي دي د قرن څخه او د یمن اوسیدونکي دي د یلملم څخه . مسلم .

تخریج : مسلم فی الصحیح ۸۴۱۱۲ ، رقم : ۱۸ - ۱۱۸۳ .

تشریح : او دوهمه لار جحفه ده : مطلب دادی چي د مدینې منورې د اوسیدونکو لپاره د احرام تړلو دوهم ځای جحفه دی که چیري هغوی د مکې مکرمې لپاره د مدینې منورې څخه هغه لار

اختیار کړي په کوم کي چي جحفه یو ځای کيږي نو هغوی دي بیا د جحفه څخه احرام وتړي او ذوالحلیفه ته د تلو ضرورت نه سته .

اصل خبره داده چي مخکي د مدینې منورې څخه مکې مکرمې ته د راتلو لپاره دوې لاري وې چي په یوه لاره کي ذوالحلیفه راتلل او په دوهمه لاره کي جحفه ځکه دا حکم ورکړل سوکه چيري هغه لار اختیار کړل سي چي په هغه کي ذوالحلیفه راځي نو احرام دي د ذوالحلیفه څخه وتړل سي او که هغه لار اختیار کړل سي چي په هغه کي جحفه راځي نو بیا د جحفه څخه دي احرام وتړل سي مگر اوس یوه لاره سوې ده چي په هغه کي ذوالحلیفه راځي او بیا جحفه همدارنگه د مدینې د اوسیدونکو لپاره دوه میقاته سوي وي په دغه صورت کي دا سوال پیدا کیدای سي چي اوس د مدینې منورې اوسیدونکي احرام د کوم ځای څخه وتړي ؟ نو علماء کرام لیکي چي د هغه ځای څخه احرام تړل غوره دي کوم چي د مکې څخه پر زیاته فاصله واقع وي یعني ذوالحلیفه او که چيري یو څوک د جحفه څخه احرام وتړي نو دا هم جائز دی .

د رسول الله ﷺ عمرې

(۲۴۰۲) : وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَ عُمَرٍ

حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ څلور عمرې وکړې

كُلَّهِنَّ فِي ذِي الْقَعْدَةِ إِلَّا الَّتِي كَانَتْ مَعَ حَجَّتِهِ عُمَرَةً مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي

او څلور سره یې د ذیقعد په میاشت کي ادا کړې مگر کومه عمره چي رسول الله ﷺ د حج سره ادا کړه هغه یې په ذی الحجه میاشت کي کړې وه

الْقَعْدَةِ وَعُمَرَةً مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمَرَةً مِنَ الْجِعْرَانَةِ حَيْثُ

او هغه درې سره عمرې چي په ذیقعد کي یې کړي وې دادي : یوه عمره رسول الله ﷺ د حدیبیې څخه په ذیقعد میاشت کي وکړه، دویمه عمره یې راتلونکی کال وکړه او هغه هم ذیقعد میاشت وه، او دریمه عمره یې د جعرانه څخه وکړه په کوم ځای کي چي یې

قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنٍ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمَرَةً مَعَ حَجَّتِهِ. متفق عليه

د غزوه حنین د غنیمت مال وويشي او هغه هم ذیقعد میاشت وه، او څلورمه عمره یې د حج سره ادا کړه او هغه یې په ذی الحجه میاشت کي ادا کړې وه، بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۳۹۱۷، رقم: ۴۱۴۸، ومسلم ۹۱۶۱۲، رقم: ۲۱۷-۱۲۵۳

تشریح: حدیبیہ د یو ځای نوم دی چي د مکې مکرمې څخه مغرب خوا ته تقریباً پر پنځلس یا شپاړلس مېله فاصله باندي جدې ته په تلو کي واقع دی دا د مکې څخه شمال مغرب ته دی دلته جبل الشمیسي نامی غر هم دی چي د هغه په وجه اوس هغه ځای ته شمیسيه هم وایي د حرم حدود د دغه ځای څخه هم تیریږي ځکه د دغه ځای اکثره برخه په حرم کي ده او یو لږ برخه په حل کي ده.

د حدیبیہ د عمرې اجمالي بیان دادی چي په شپږم هجري کال کي د ذي العقده پر اول تاریخ د دوشنبې په ورځ نبي کریم ﷺ د عمرې په قصد سره د مدینې منورې څخه روان سو، څوارلس سوه یا تر دې زیات ملگري د رسول الله ﷺ سره وه، کله چي رسول الله ﷺ حدیبیې ته ورسیدی نو د مکې قریش جمع سول او رسول الله ﷺ ته راغلل او د بیت الله شریف د زیارت څخه یې منع کړ د ډېر بحث څخه وروسته چي د هغه تفصیل د تاریخ او سیرت په کتابو کي موجود دی، رسول الله ﷺ او قریشو په مینځ کي یوه معاهده په عمل کي راغلل چي د حدیبیې د معاهدې یا صلح حدیبیہ په نامه مشهوره ده، په دغه معاهده کي دا فیصله وسوه چي رسول الله ﷺ به سره د ملگرو سرب کال مدینې ته بېرته ولاړ سي او راتلونکی کال دي راسي عمره دي وکړي نو رسول الله ﷺ د قریشو سره د صلح کولو سره د عمرې څخه پرته مدینې منورې ته ولاړی، په حقیقت کي رسول الله ﷺ عمره ادا نه کړه مگر د عمرې د ثواب تر لاسه کولو په وجه دا د رسول الله ﷺ اولنۍ عمره شمېرل کیږي. دلته د احصار حکم مشروع سو نو راتلونکی کال د دغه عمرې د قضا لپاره رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته تشریف راوړ درې ورځي یې په مکه کي قیام وکړ عمره یې ادا کړه او په څلورمه ورځ د هغه ځای څخه ستون سو، دا دوهمه عمره سوه او دې عمرې ته عمره القضاء وایي، دغه نوم په حدیثو کي هم نقل سوی دی، حنفیه حضراتو ددې څخه په استدلال کولو سره وایي که چیري محرم د احصار په وجه د احرام څخه ووځي نو د هغه قضاء پر هغه واجبېږي او د امام شافعي رحمه الله په نزد قضاء نه واجبېږي.

د رسول الله ﷺ دریمه عمره هغه ده کوم چي رسول الله ﷺ د جعرانه څخه مکې مکرمې ته په تلو سره ادا کړې ده چیري چي رسول الله ﷺ د حنین د غزا مال تقسیم کړی وو، ددې تفصیل دادی چي جعرانه د مکې مکرمې او طائف په مینځ کي د یو ځای نوم دی کله چي د مکې مکرمې د فتح څخه وروسته په اتم هجري کال کي د حنین غزا واقع سوه نو هغه وخت به شېره غنیمت لاس ته راغلی دلته رسول الله ﷺ په جعرانه کي پنځلس یا شپاړلس ورځي قیام وکړ او

هغه د غنیمت مال یې په صحابه کرامو کې تقسیم کړ ، په دغه ورځو کې یو وار په شپه کې د ماخستن د لمانځه څخه وروسته رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته تشریف یووړ او عمره یې ادا کړه او په هغه شپه کې بېرته راغلی او په جعرانه کې یې د سهار لمونځ وکړ .

څلورمه عمره هغه ده کوم چې رسول الله ﷺ د حج فرض کېدو وروسته په لسم هجري کال کې د حج سره ادا کړه نو دا عمره خو په ذی الحجه کې وسوه او پاته عمرې په ذی قعدة کې سوي دي همدارنگه رسول الله ﷺ چې کومې څلور عمرې کړي دي هغه دغه وې ، البته د اسلام په زمانه کې رسول الله ﷺ یو وار حج کړی دی کله چې حج فرض سو ، د جاهلیت په ورځو کې به قریشو حج کوی او رسول الله ﷺ به هم هغه وخت حج کوی مگر د هغه شمېر علماء کرامو ته په صحیح توګه معلوم نه دی .

د حج او عمرې فرق

د حج او عمرې کیفیت او د هغه د متعلقاتو د تفصیل بیان به مخکې راسي مگر دلته یوازې په دې خبره پوهېدل پکار دي چې په حج او عمره کې فرق څه شي دی؟ په حج کې د عرفات وقوف ، د بیت الله شریف طواف او د صفا او مروه په مینځ کې سعي کېږي او په عمره کې یوازې د بیت الله شریف طواف ، د صفا او مروه په مینځ کې سعي کېږي ، احرام د دواړو لپاره شرط دی لکه څرنگه چې حج بېله احرامه نه صحیح کیږي همدارنگه عمره هم بېله احرامه نه صحیح کیږي ، بله خبره داده چې حج فرض هم وي او سنت او نفل هم وي مگر عمره فرض نه ده یوازې سنت او نفل ده هو که چیرې یو څوک د عمرې نذر ومني نو بیا عمره کول واجب ده .

د حج څخه مخکې رسول الله ﷺ دوې عمرې کړي وې

﴿۲۴۰۵﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ قَبْلَ أَنْ يَحُجَّ مَرَّتَيْنِ . رواه البخاري

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د حج څخه وړاندې دوې عمرې وکړې او هغه دواړې یې د ذی القعدة په میاشت کې ادا کړې . بخاري .

تخریج: البخاري فی الصحيح (فتح الباري): ۶۰۰۱۳ ، رقم: ۱۷۸۱ .

تشریح: تر دې مخکې په حدیث کې خو دا معلومه سوې ده چې رسول الله ﷺ د حج څخه مخکې درې عمرې کړي دي ، او دا حدیث د حج څخه مخکې د رسول الله ﷺ د عمرو شمېر دوه

بنی، ددغه دواړو حدیثو تضاد داسي ليري کيږي چي د حدیبیه د صلح پر وخت که څه هم په ظاهره رسول الله ﷺ عمره ونه کړل مگر الله تعالی حکم ورکړی وو چي رسول الله ﷺ دي د احرام څخه ووځي او هغه ته به د عمرې ثواب ورکړل سي نو رسول الله ﷺ د عمرې افعال ادا کړي نه دي، په کوم روایت کي چي د حج څخه مخکي د عمرو شمېر درې ښودل سوی دی نو په هغو کي یوازي عمرې مراد دی او د عمرې ثواب مراد نه دی، په دې اعتبار سره درې عمرې شمېرل سوي دي او په کوم روایت کي چي د حج څخه مخکي د عمرو شمېر دوه ښودل سوی دی نو د هغه څخه مراد دادی چي که څه هم رسول الله ﷺ ته د درو عمرو ثواب حاصل سوی دی مگر په ظاهري توګه رسول الله ﷺ دوې عمرې کړي دي.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

حج په ټول عمر کي یو وار فرض دی

﴿۲۴۰۶﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّهَا

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: اې خلکو!

النَّاسُ إِنْ اللَّهُ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْحَجُّ فَقَامَ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ فَقَالَ أَفِي كُلِّ

الله جل جلاله پر تاسو حج فرض کړی دی، اقرع بن حابس پوښتنه وکړه اې دالله رسوله! ایا هر کال؟

عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَوْ قُلْتُهَا نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَوْ وَجَبَتْ لَمْ تَعْمَلُوا بِهَا أَوْ لَمْ

رسول الله ﷺ وفرمایل: که چیري ما هو کړې وای نو هر کال به حج واجب سوی وای او که هر

کال واجب سوی وای نو تاسو به نه سواى ادا کولای،

تَسْتَطِيعُوا وَالْحَجُّ مَرَّةً فَمَنْ زَادَ فَتَطَوُّعٌ. رواه احمد والنسائي والدارمي.

او نه به مو داډا کولو توان درلودی، حج په ټول عمر کي یوازي یو وار فرض دی او څوک چي تر

دې زیات وکړي هغه نفل دی. احمد، نسائي او دارمي.

تخریج: الامام احمد في المسند ۲۵۵/۱، والنسائي ۱۱۱/۵، رقم: ۲۶۲۰، والدارمي في السنن ۴۶/۷،

رقم: ۸۱۲.

د توان سر بيره د حج نه کوټکي و عید

﴿۲۴۰۷﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ مَلَكَ زَادًا

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې خاوند وي دلاري د

وَرَأِحَلَةً تُبَلِّغُهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ وَلَمْ يَحْجَّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا

مصرف او د سپرلی او هغه حج ادا نه کړي نو د هغه په يهودي او نصراني مړ کېدو کې هيڅ فرق نسته

وَذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ { وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ

او دا ځکه چې الله تعالی فرمايلي دي: (ولله.... سبيلا) د الله تعالی لپاره د بيت الله حج کول پر

اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا } . رواه الترمذي وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَفِي إِسْنَادِهِ

مَقَالٌ وَهَلَالُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَجْهُولٌ وَالْحَارِثُ يُضَعَّفُ فِي الْحَدِيثِ .

ځنګړکو فرض دی هر کله چې هغوی دلاري مصرف او نورو خرڅو توان ولري، ترمذي، دا حديث غريب دی.

تخريج: الترمذي في السنن ۱۷۶۱۳، رقم: ۸۱۲.

تشریح: مطلب دادی چې د کوم چا سره دومره روپی وي چې هغه د حج په سفر ولاړ سي او د بېرته راتلو د مصرف لپاره هم کافي سي او خپل کورنۍ ته هم دومره مال ورکړي چې د هغه تر ستنېدو پوري د هغوی د ژوند اړتيا وي پوره کړل سي او د هغه سره داسي سپرلی وي چې هغه بيت الله شريف ته ورسوي که هغه يې خپله وي او که د کرایه وي او هغه د دومره استطاعت او قدرت سر بيره بيا هم حج ونه کړي او مړ سي نو هغه يهودي او نصراني مړ سو.

اوس دلته دا تفصيل دی که چيري هغه د استطاعت او قدرت سر بيره ځکه حج ونه کړ چې هغه ددې د فرضيت څخه منکرو وي نو بيا د يهود او نصراني ددغه مشابهت تعلق به د کفر سره وي يعني څرنگه چې يهودي او نصراني د کفر په حالت کې مړ کېږي همدا رنگه به هغه هم د کفر په حالت کې مړ کېږي، او که چيري د فرضيت د منکر کېدو څخه پرته حج ونه کړي نو ددغه مشابهت تعلق به د گناه سره وي چې يهودي او نصراني د څومره سختي گناه په حالت کې مړ کېږي همدا رنگه هغه هم د دومره سخت بار په اخيستو سره مړ کېږي، ځيني علماء وايي چې

رسول الله ﷺ دغه وعيد تغليظ او سختی له مخي يعني د حج د پرېښودو د گناه پر شدت او هيبت باندې د اظهار لپاره فرمايلي دي مگر په هر حال حج پرېښودل يوه داسې گناه ده او دومره سخت جرم دی چې نبي کریم ﷺ يې دومره سخت وعيد فرمايلي دی چې حج نه کونکی يهودي او نصراني کېدو سره مر کيږي. العياذ بالله.

اليه سبيلا : د آيت پاته برخه داده : ومن كفر فان الله غني عن العالمين : او څوک چې کفر وکړي او د الله تعالی د نعمتونو ناشکري وکړي نو الله تعالی د عالم د خلکو څخه يې نيزه دی، يعني خلک که عبادت او اطاعت وکړي او که يې ونه کړي په دې سره الله تعالی ته هيڅ گټه او تاوان نه رسيږي گټه او تاوان هغه کسانو ته دی کوم چې طاعت او عبادت کوي نو خلاصون به تر لاسه کړي او که يې څوک نه کوي نو په تاوان او عذاب کې به اخته سي.

په ظاهره خو معلومېږي چې رسول الله ﷺ به پوره آيت ويلي وي ځکه چې استدلال خو په پوره آيت سره کيږي مگر راوي تراليه سبيلا پوري دغه آيت نقل کړی دی.

﴿۲۴۰۸﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا

صُرُورَةٌ فِي الْإِسْلَامِ . رواه ابوداؤد.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : صرورة (يعني حج او نکاح پرېښودل) په اسلام کې نسته. ابوداؤد.

تخريج : ابوداؤد في السنن ۲۴۸۱۲، رقم: ۱۷۲۹.

د لغاتو حل : صرورة، هو الذي لم يحج قط. (مرقاة).

تشریح : د ضرورت مفهوم دادی هغه څوک چې هغه هيڅکله حج نه وي کړی نو ددغه ارشاد مطلب دادی چې کوم څوک د حج د واجب کېدو سرېره حج ونه کړي نو هغه مسلمان نه دی.

طبيعي ﷺ فرمايي چې ددغه حديث ظاهري مفهوم خو دادی چې کوم څوک د حج کولو توان ولري او بيا هم حج ونه کړي نو هغه مسلمان نه دی مگر حقيقت دادی چې دغه ارشاد يا خود تغليظ او سختی له مخي دی يا ددې څخه مراد دادی چې داسې سړی کامل مسلمان نه سي کيدای، ځيني حضرات وايي چې د ضرورت معنی ده نکاح او حج پرېښودل په دې صورت کې به مطلب دا وي چې نکاح او حج پرېښودل د اسلام طريقه نه ده بلکه دا په رهبانيت کې داخل دي ځکه مسلمان ته د نکاح او حج پرېښودل نه دي پکار.

حج علی الفور فرض دی که علی التراخي

﴿۲۴۰۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ

فَلْيَتَعَجَّلْ. رواه ابوداؤد والدارمي.

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ ثخنه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: شوک چي د حج اراده وکړي نو بیا دي یې ژر پوره کړي. ابوداؤد او دارمي.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۳۵۰۱۲، رقم: ۱۷۳۲، والدارمي ۴۵۱۲، رقم: ۱۷۸۴.

تشریح: مطلب دادی چي کوم شوک پر حج کولو قادر وي او د حج کولو اراده ولري نو هغه ته پکار دي چي هغه تلوار وکړي او د فرض ادا کولو لپاره په لاس ورغلي موقع غنیمت وگڼي ځکه چي د تلوار کولو په صورت کي معلومه نه ده چي څومره ځنډ پیدا کيږي او انجام یې ددغه عظیم نعمت څخه محرومي ده په دې باره کي چي حج سمدستي واجب دی یا علی التراخي د حنفیه په نزد تر ټولو صحیح قول دادی چي کله حج واجب سي يعني د حج شرطونه موجود سي او د حج وخت راسي او قافله تر لاسه سي په شرط ددې چي د قافلې ضرورت وي لکه څرنگه چي په پخوا زمانې کي بېله قافلې سفر کول ناممکن وه نو په هغه کال دي حج وکړي او دوهم کال ته دي یې نه ځنډوي او که یو سړی بېله عذره تر څو کالو پوري ځنډ کوي نو هغه ته به فاسق ویل کيږي او د شریعت له مخي به د هغه شاهدي نه قبلېږي يعني هغه به د شریعت په نظر کي د اعتبار وړ نه وي په دغه وخت کي کله چي د حج اسباب ضائع سي نو د هغه د ذمې څخه فرض نه ساقط کيږي د امام مالک او امام احمد رضی اللہ عنہ هم دا مذهب دی.

د امام شافعي رضی اللہ عنہ په نزد حج واجب علی التراخي دی يعني يعني د عمر تر پایه پوري ځنډول یې جائز دي لکه څرنگه چي په لمانځه کي تر آخر وخته پوري ځنډ کول جائز دي، د امام احمد رضی اللہ عنہ هم دا قول دی مگر په دې اړه دواړه دا هم وایي چي تاخیر هغه وخت جائز دی کله چي د حج فوت کېدو گمان نه وي که چيري دا گمان وي چي د تاخیر کولو په صورت کي به حج فوت سي نو بیا دي تاخیر نه کوي په دغه صورت کي که چيري یو سړی د حج فرض کېدو سر پرته بېله حج کولو مړ سي نو د ټولو علماؤ په نزد گناه کار دی او د حج پوښتنه به ځيني کيږي.

حنفي علما دا هم وایي که چيري یو سړی د حج شرطونو موجود کېدو وروسته په حج کي تاخیر وکړي او په دغه وخت کي د هغه مال ضائع سي نو هغه دي پورواخلي او حج دي وکړي که

خه هم د هغه پور پر ادا کولو هغه قادر نه وي او ددې خبرې اميد وي چي الله تعالی د هغه پور پر نه ادا کولو باندي مؤاخذه نه کوي په شرط ددې چي د هغه نيت دا وي چي کله مال په لاس راسي نو زه به هغه پور وري ته ورکوم .

د حج او عمرې يو ځای کولو حکم

﴿۲۳۱۰﴾: وَعَنْ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَابِعُوا

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : يو په بل پسې ادا کوئ

بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكِبَرُ خَبَثَ

حج او عمره ځکه چي دا دواړه مفلسي او گناهونه داسي ليري کوي لکه چي اور خيري ليري کوي

الْحَدِيدِ وَالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةُ . رواه

الترمذي والنسائي ورواه احمد وابن ماجه عن عمر الى قوله خبث الحديد

د اوسپني او سرو سپينو زرو څخه ، او د قبول سوي حج بدله يوازي جنت ده ، ترمذي ، نسائي ،

احمد ، او ابن ماجه د حضرت عمر رضي الله عنه څخه تر خبث الحديد پوري نقل کړئ دئ .

تخريج : الترمذي في السنن ۱۷۵۸۳ ، رقم : ۸۱۰ ، والنسائي ۱۱۵۸۵ ، رقم : ۲۶۳۱ .

تشریح : حج او عمره يو ځای کوئ : ددې مطلب دادی چي قرآن کوئ دا د حج تر ټولو غوره

قسم دی چي په هغه کي حج او عمره دواړه يو ځای وکړل سي ددې تفصيلي بيان به مخکي راسي

يا ددې جملې مطلب دادی که چيري تا عمره کړې وي نو حج هم وکړه او که دي حج کړی وي نو

بيا عمره هم وکړه .

د فقر څخه مراد ظاهري فقر هم کېدای سي او باطني فقر هم يعني د حج او عمرې په کولو

سره الله تعالی د مال او دولت په نعمت سره نازوي يا دا چي زړه غني سي .

د حج شرطونه

﴿۲۳۱۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يُوجِبُ الْحَجَّ قَالَ الزَّادُ وَالزَّاحِلَةُ . رواه الترمذي وابن ماجه

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې یو سړی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر سو او پوښتنه یې وکړه اې د الله رسوله! کوم شی حج واجب کوي؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: خرڅ او سپرلی. ترمذی.

تخریج: الترمذی فی السنن ۱۷۷/۳، رقم ۸۱۳، وابن ماجه ۹۶۷/۲، رقم ۲۸۹۶.

تشریح: کوم شی حج واجبي: ددې مطلب دادی چې د حج واجب کېدو شرط څه شی دی؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خو یو شی زاد راه وښودی چې د هغه څخه مراد دومره مال دی چې د حج په سفر کي د تلو او راتلو او د خپل کورنۍ د ضروریاتو لپاره کافي وي او دوهم شی یې سپرلی وښودل چې پر هغه باندي په سپرېدو سره بیت الله شریف ته ورسیږي که څه هم د حج واجب کېدو شرطونه نور هم دي مگر دلته په خاصه توګه دغه شیان ځکه ذکر کړل سول چې په اصل کي دغه دوه شرطونه داسي دي چې د حج لپاره د بنیادي او ضروري اسبابو درجه لري.

دغه حدیث د امام مالک رحمته اللہ علیہ د مذهب تردید کوي د هغه په نزد پر هغه سړي هم حج واجب دی کوم چې پر پښو باندي پر تلو قادر وي او د تجارت یا مزدوری په ذریعه د حج د سفر مصرف تر لاسه کولای سي.

د حاجي صفت او کیفیت

﴿۲۴۱۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعَ رَجُلًا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا الْحَاجُّ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې یو سړي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه پوښتنه وکړه چې د حاجي صفت څه شي دی؟

قَالَ الشَّيْخُ التَّفِئُ فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ قَالَ

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: ګډوډ سر خالي د خوشبويي څخه، یو بل سړي پوښتنه وکړه اې د الله رسوله! کوم حج ښه (غوره) دی؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل:

الْعَجُّ وَالشَّحُّ فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا السَّبِيلُ قَالَ الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ.

په لیبک سره آواز پورته کول او د قربانۍ د ویني بیول، دریم سړي پوښتنه وکړه اې د الله رسوله! د سبیل څخه مراد څه دی؟ (کوم چې په قرآن کریم کي راغلی دی) رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل: د سفر لپاره د خوراک سامان او سپرلی.

رواه في شرح السنة وروي ابن ماجة في سننه الا انه لم يذكر الفصل الاخير .

شرح السنة او ابن ماجة په خپل سنن کي آخري جمله نه ده ذکر کړې .

تخريج: ابن ماجة في السنن ۹۶۷/۲، رقم: ۲۸۹۶، شرح السنة ۱۴/۷، رقم: ۱۸۴۷.

د لغاتو حل: الشعث: اي المغير الراس من عدم الغسل ومفرق الشعر من عدم المشط. (التفل): اي تارك الطيب. (العج): اي رفع الصوت بالتلبيه. (الثج): سيلان دماء الهدي.

د پلار پر خای حج کول

﴿۲۲۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا

د حضرت ابو رزين العقيلي رضي الله عنه څخه روايت دى چي هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر سو او عرض يې وکړ اې

رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ لَا يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ وَلَا الْعُمْرَةَ وَلَا الظُّعْنَ قَالَ

د الله رسول له! زما سپين پيرى پلار دير کمزورى دى چي د حج او عمرې توان نه لري او نه پر سپرلى د سفر کولو توان لري، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل:

حُجَّ عَنْ أَبِيكَ وَاعْتَمِرْ. رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي وقال الترمذي

هذا حديث حسن صحيح.

ته د خپل پلار پر خای حج او عمره وکړه. ترمذي، ابوداؤد او نسائي، ترمذي ويلي دي دا حديث حسن صحيح دى.

تخريج: ابوداؤد في السنن ۴۰۲/۲، رقم: ۱۸۱۰، والترمذي ۲۶۹۱۳، رقم: ۹۳۰، والنسائي ۱۱۱۱۵، رقم: ۲۶۲۱

تشریح: ددغه باب په اول فصل کي د ابن عباس رضي الله عنه د روايت په تشریح کي ددغه روايت تذکره راغلې ده.

لومړی خپل حج کول ضروري دی

﴿۲۲۱۴﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د يو سړي څخه دا واوريدل چي ويل يې

يَقُولُ لَبَّيْكَ عَنْ شُبْرُمَةَ قَالَ مَنْ شُبْرُمَةُ قَالَ أَخٌ لِي أَوْ قَرِيبٌ لِي قَالَ

د شبرمه د لوري څخه لبيک، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه: شبرمه څوک دی؟ هغه ورته وويل: زما ورور دی يا يې دا ويلي دي چې زما قريب دی، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

حَاجَّتْ عَنْ نَفْسِكَ قَالَ لَا قَالَ حُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ. رواه

الشافعي و ابوداؤد وابن ماجه .

ايا تا خپل د ځان لپاره حج کړی دی؟ هغه وويل: يا، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل لومړی د خپل لوري حج وکړي بيا د شبرمه د لوري څخه. شافعي، ابوداؤد او ابن ماجه .

تخريج: ابوداؤد في السنن ۲/۴۰۳، رقم: ۱۸۱۱، وابن ماجه ۲/۹۶۹، رقم: ۲۹۰۳، وترتيب مسند الامام الشافعي ۱/۳۸۹، رقم: ۱۰۰۱.

تشریح: امام شافعي او امام احمد رحمه الله عليهما فرمايي کوم چا چې خپل حج نه وي کړی نو هغه د بل چا پر ځای حج نه سي کولای دغه حديث ددغو حضراتو دليل دی، د امام اعظم ابو حنيفه او امام مالک رحمه الله عليهما مذهب دادی چې د بل چا پر ځای حج کول صحيح دی که څه هم خپله يې فرض حج نه وي کړی مگر ددغه حضراتو په نزد هم غوره دادی چې اول خپل حج وکړي د هغه وروسته د بل چا پر ځای حج وکړي د دوی د مذهب مطابق په دغه حديث کي چې اول د خپل حج کولو کوم حکم ورکړل سوی دی هغه د استحباب په توگه دی د وجوب په توگه نه دی، داسي هم ويل کيدای سي چې دغه حديث ضعيف دی يا منسوخ دی ځکه هغوی په دې باندي عمل نه دی کړی.

د مشرق والاووميقات

﴿٢٣١٥﴾ وَعَنْهُ قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ

الْعَقِيقَ. رواه الترمذي و ابوداؤد .

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د ختيځ د اوسيدونکو لپاره د احرام ترلو ځای عقيق ټاکلی دی. ترمذي او ابوداؤد .

تخريج: الترمذي في السنن ۳/۱۹۴، رقم: ۸۳۲، و ابوداؤد ۲/۳۵۵، رقم: ۱۷۴۰.

تشریح: عقیق د یو ځای نوم دی چي د ذات عرق په شاوخوا کي واقع دی دغه ځای د لویديځ اوسیدونکو لپاره میقات دی، د لویديځ اوسیدونکو څخه مراد هغه خلک دی کوم چي د حرم څخه د باندې د مکې مکرمې په ختيځ سیمو کي اوسیدونکي دغه خلکو ته عراق هم ویل کیږي چي یادونه یې په راتلونکي حدیث کي ده، همدارنگه د ختيځ د اوسیدونکو لپاره د احرام تړلو دوه ځایونه سول یو خو عقیق او بل ذات عرق، نو د دغه خوا څخه راتلونکي کسان که په دغه دواړو ځایو کي د هر ځای څخه تېر سي نو هلته دي احرام وتړي.

﴿۲۲۱۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ ذَاتَ عِرْقٍ. رواه ابوداؤد والنسائي.

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د عراقیانو لپاره د احرام تړلو ځای ذات عرق ټاکلی دی. ابوداؤد او نسائي.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۲/۳۵۴، رقم: ۱۷۳۹، والنسائي ۱۲۵/۵، رقم: ۲۶۵۶.

د میقات څخه مخکي احرام تړل افضل دي

﴿۲۲۱۰﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ام سلمه (رض) څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي:

مَنْ أَهْلٌ بِحَجَّةٍ أَوْ عُمْرَةٍ مِنَ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى إِلَى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ غُفِرَ لَهُ

څوک چي د حج او عمرې احرام د مسجد اقصی څخه تر مسجد حرام پوري وتړي د هغه ټول

مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ أَوْ وَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ. رواه ابوداؤد وابن ماجه.

مخکني او وروستني گناهونه معافېږي او د هغه لپاره جنت واجب کیږي. ابوداؤد او ابن ماجه.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۲/۳۵۵، رقم: ۱۷۴۱، وابن ماجه ۹۹۹/۲، رقم: ۳۰۰۱.

تشریح: په: من اهل بحجة او عمرة - کي حرف د او د تنويع لپاره دی او د: او وجبت له الجنة - کي او د راوي شک ظاهر وي.

کله چي یو څوک د بیت المقدس څخه مکې مکرمې ته ځي نو هغه په لاره کي پر مدینه منوره تېرېږي همدارنگه هغه څوک په خپل لاره کي په درو غوره مقاماتو باندې مشرف کیږي

په دې توگه چي د هغه د لاري شروع د بيت المقدس څخه کيږي په مينځ کي مدينه منوره راځي او په آخر کي مکې مکرمې ته رسيږي نو د هغه سړي د خوشبختۍ اندازه په خپله ولگوي چي د خپل سفر شروع د بيت المقدس څخه وکړي اول خو خپله سفر مقدس او باعظمته وي بيا د سفر شروع د بيت المقدس څخه وي او بيا په مينځ کي مدينه منوره او د سفر ختم پر حرم شريف باندي وي ځکه نو پورته ذکر سوي سړي دغه عظيم ثواب تر لاسه کوي .

ځيني حضرات فرمايي چي دا حديث دې ته اشاره ده چي د احرام تر ټولو ځای د حرم څخه څومره ليري وي هغومره به ثواب زيات وي ، په دې باره کي فقهي تفصيل دادی چي د امام اعظم رحمه الله عليه په نزد د مواقيت څخه د احرام تقديم يعني د احرام تر ټولو د ځايو څخه مخکي احرام ترل يا د خپل کور څخه احرام تر ټولو سره تلل غوره دي ، د امام شافعي رحمه الله عليه يو قول دا هم دی مگر دا په هغه صورت کي کله چي د احرام د ممنوعاتو څخه ځان ساتلای سي او که چيري هغه پوهيږي چي په دغه صورت کي د احرام د ممنوعاتو څخه پرهيز کول ممکن نه دی نو بيا د مقیات څخه احرام ترل غوره دی ، همدارنگه د حج په مياشتو کي (يعني شوال، ذي قعدة او د ذي الحجه لس ورځو) څخه مخکي د احرام تر ټولو په باره کي د حنفيه په نزد د جواز قول هم دی او مکروه هم ورته ويل سوي دي چي د حج د مياشتو څخه مخکي د احرام تړونکو احرام نه صحيح کيږي مگر د هغوی مذهب دادی که چيري يو څوک د حج د مياشتو څخه مخکي احرام وتړي نو د هغه دغه احرام به د حج پر ځای د عمري احرام سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

په حج کي د سوال کولو څخه پرهيز وکړئ

﴿۲۳۱۸﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ أَهْلُ الْيَمَنِ يَحُجُّونَ وَلَا

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دی چي د يمن خلکو به د خوراک او چيناک سامان نه اخيستی او حج ته به تلل

يَتَزَوَّدُونَ وَيَقُولُونَ نَحْنُ الْمُتَوَكِّلُونَ فَإِذَا قَدِمُوا مَكَّةَ سَأَلُوا النَّاسَ فَأَنْزَلَ

او دا به يې ويل موږ خو متوکل خلک يو ، بيا چي به مکې ته راغلل نو د خلکو څخه به يې سوال کوي ، له دې کبله

اللَّهُ تَعَالَى وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى. رواه البخاري

الله تعالیٰ دا آیت نازل کړ: (و تزودوا..... التقوی) د خوراک او چښناک سامان د ځان سره اخلئ او غوره توبښه تقواده. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۸۳/۳، رقم: ۱۵۲۳.

تشریح: خلکو توکل ته د زاد (یعني دلاري د مصرف) درجه ورکړې وه او دا یې گڼل چې د حج د ضرورت مصرف د جمع کېدو څخه قطع نظر توکل غوره شی دی مگر په حقیقت کې هغه نه خو توکل وو او نه یو ښه خبره وه چې د حج لپاره مکې مکرمې ته په رسیدو سره د خلکو په منځني سوال کوي چې د انساني شرف او عظمت خلاف کار دی ځکه و فرمایل سول چې تر ټولو لویه خبره او ښه والی دادی چې دلاري مصرف د ځان سره ولري او د خیر غوښتلو څخه ځان وساتي، په دې باره کې مسئله داده چې د حج ضروري مصرف د ځان سره وړلو څخه پرته د هغه چا لپاره تلل صحیح نه دی کوم چې د هغه په نفس کې د توکل قوت نه وي او هغه ته غالب گمان وي چې زه به شکایت او بې صبري او په سوال کې نه اخته کېږم او نور خلک به هم په پریشانی کې نه اخته کوم.

په آیت او حدیث کې دې ته اشاره ده چې دومره سامان د ځان سره درلودل د توکل خلاف نه دي. د کاملینو په نزد دا غوره دي هو که یو څوک بېله اسبابو یوازې توکل اختیار کړي نو په دې کې هم څه حرج نه سته په شرط ددې چې پر خپل عزم او ارادې باندي مستحکم او ټینګ پاته کېدو سره صبر وکړلای سي او داسې هیڅ کار هم ونه وکړي کوم چې د حقیقي توکل خلاف وي.

د ښځو جهاد حج او عمره ده

﴿۲۲۱۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَيَّ النَّسَاءُ جِهَادٌ قَالَ نَعَمْ عَلَيْهِنَّ جِهَادٌ لَا قِتَالٌ فِيهِ الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ. رواه ابن ماجه.

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه و سول ایا پر ښځو باندي جهاد فرض دی؟ رسول الله ﷺ ورته و فرمایل: هو پر هغوی داسې جهاد فرض دی چې په هغه کې جگړه نسته او هغه حج او عمره ده. ابن ماجه.

تخریج: سنن ابن ماجه ۹۶۸/۲، رقم: ۲۹۰۱

تشریح: اسلام د ښځو لپاره جهاد واجب کړی نه دی مگر دا یو داسې عظیم سعادت دی چې

ددې څخه به ښځي محرومي وي ځکه د هغوی په حق کي حج او عمرې ته د جهاد په درجې ورکولو سره د جهاد د ثواب په سعادت ونازول سوې ، په حج او عمره کي که څه هم جنگ او جگړه نه سته مگر په دې کي هم د سفر مشقت، د کورنۍ او هیواد څخه بېلوالی داسي دی لکه څرنګه چي په جهاد کي وي ځکه نو د ښځو په حق کي حج او عمره د جهاد په درجه کي ده .

بېله عذره پر فرض حج نه کولو باندي وعید

﴿۲۲۰﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

يَمْنَعُهُ مِنَ الْحَجِّ حَاجَةٌ ظَاهِرَةٌ أَوْ سُلْطَانٌ جَائِرٌ أَوْ مَرَضٌ حَاطِسٌ فَمَاتَ وَلَمْ يَخْرُجْ حَاجَتًا، ظَالِمٌ بَاطِلٌ أَوْ خَطَرٌ نَارُوغِي د حج څخه منع نه کړي او هغه مړ سي

يَحُجَّ فَلَيْسَتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا وَإِنْ شَاءَ نَصْرَانِيًّا . رواه الدارمي

او حج يې ونه کړ نو هغه ته اختيار دی چي يهودي مړ سي يا نصراني . دارمي .

توضیح : سنن الدارمي ۴۵۱۲، رقم: ۱۷۸۵.

تشریح : که چيري يو چا ته د حج د سفر په لاره کي د يو ظالم پاچا او حکمران څخه د سر او مال د ضائع کېدو بېره وي نو پر هغه حج فرض نه دی سره ددې چي په هغه کي د حج نور شرطونه مثلاً مصرف ، سپرلۍ او داسي نور موجود وي ، همدارنګه هغه ناروغ چي د هغه په وجه سفر کول ممکن نه وي د حج فرضيت ساقطوي، پر پانده، فلج وهلي او داسي نورو باندي سره د مالي استطاعت او قدرت حج فرض نه دی .

ددغه تفصيل په رڼا کي د پورتنی حديث خلاصه داده چي د کوم چا سره د لاري مصرف وي او د سپرلۍ بندوبست وي او په لاره کي د يو ظالم پاچا بېره نه وي او يو ناروغي وغيره د سفر څخه مانع نه وي نو گویا د حج ټول شرطونه موجود دي او پر هغه حج فرض دی او بيا هم هغه حج ونه کړي نو اوس پکار دي چي هغه په يهودي يا عيسائي کېدو سره مړ سي ، الله تعالی ته د هغه هيڅ پروا نه سته، ددغه سزا په اړه په تېرو صفحو کي تفصيلي بيان تېر سوی دی .

حج او عمره کونکي د الله ﷻ ميلمانه وي

﴿۲۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ الْحَاجُّ

وَالْعَمَّارُ وَقَدْ أَلَّفَهُ اللَّهُ إِنَّ دَعْوَهُ أَجَابَهُمْ وَإِنْ اسْتَغْفَرُوا غُفِرَ لَهُمْ . رواه ابن ماجه

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ثخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : حج او عمره كونكي د الله تعالى ميلمانه دي كه د الله تعالى ثخه هغوى دعاء و غواړي نو هغه يې قبلوي او كه بخښنه و غواړي نو بخښي يې . ابن ماجه .

تخريج : سنن ابن ماجه ۹۶۶۱۲ ، رقم : ۲۸۹۲

تشریح : كعبې شريفې ته بيت الله ويل سوي دي يعني هغه د الله تعالى كور دى كوم څوك چي د دغه كور د زيارت لپاره ځي نو هغه د الله تعالى مېلمه وي لكه څرنگه چي كوربه د خپل مېلمه د هر جائز خواهش احترام كوي همدارنگه الله تعالى هم د هغه مېلمنو خاطر كوي كه هغوى دعاء غواړي نو قبلوي يې كه مغفرت او بخښنه غواړي نو الله تعالى هغوى د مغفرت او بخښني په دولت سره نازوي .

﴿ ۲۳۲۲ ﴾ : وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ وَقَدْ أَلَّفَهُ

ثَلَاثَةُ الْغَازِي وَالْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ . رواه النسائي والبيهقي في شعب الايمان .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ثخه روايت دئ چي ما د رسول الله ﷺ ثخه اوريدلي دي چي فرمايل يې : درې ډوله خلك د الله تعالى ميلمانه دي : جهاد كونكى ، حج كونكى او عمره كونكى . نسائي او بيهقي .

تخريج : سنن النسائي ۱۱۳۱۵ ، رقم : ۲۶۲۵ ، البيهقي في الشعب ۳۷۵۱۳ ، رقم : ۴۱۰۳

د حاجي په راتلو سره د هغه سره سلام او مصافحه كوي

﴿ ۲۳۲۳ ﴾ : وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا لَقِيتَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه ثخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ فرمايل : هر كله چي ته يو ځاى سې

الْحَاجَّ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَصَافِحْهُ وَمُرَّه أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بَيْتَهُ

فَإِنَّهُ مَغْفُورٌ لَهُ . رواه احمد

د يو حاجي سره نو هغه ته سلام وكړه او د هغه سره مصافحه وكړه او د هغه ثخه غوښتنه وكړه چي هغه خپل كور ته د داخلېدو وړاندي د بخښني دعاء وكړي تاته ځكه چي هغه بخښل سوي دئ . احمد .

تخریج: الامام احمد في المسند ۶۹۱۲.

تشریح: لکه څرنگه چې د یوه روایت څخه ثابته ده چې حاجیان مستجاب الدعوات دي کله چې هغوی په مکه مکرمه کې داخل سي نو کور ته راتلو پوري تر څلوېښت ورځو پوري همداسي وي (لکه څرنگه چې په تېره زمانه کې رواج وو او اوس هم دی) چې کله به حاجیان کور ته راتلل نو خلک به د هغوی د استقبال لپاره ورتلل او د هغوی مقصد به دا وو چې ددغه سړي (يعني حاجي صاحب) مغفرت سوی دی او د گناهونو څخه پاک سوی دی د هغه سره مصافحه وکړي مخکې ددې څخه چې هغه په دنیا کې ملوث سي چې موږ ته هم د هغه څخه فیض ورسېږي، که څه هم نن سبا دغه مقصد کم او د ځان بنووني جذبه زیاته ده، په دغه حدیث کې هم د حاجي سره د سلام او مصافحه کولو لپاره په کور کې د داخلېدو څخه مخکې قید ځکه لگول سوی دی چې نه یوازې دا چې هغه په دنیا کې ملوث او په خپل اهل او عیال کې بوخت سي بلکه تر هغه وخته پوري هغه د الله تعالی په لار کې وي او د گناهونو څخه پاک وي او په دغه صورت کې حاجي صاحب مستجاب الدعوات وي ځکه یې وفرمایيل چې د هغه څخه د ځان لپاره د مغفرت او بخښني دعاء غواړئ چې الله تعالی هغه قبوله کړي او تا په مغفرت او بخښني سره ونازوي.

علماء کرام لیکي چې عمره کونکی، جهاد کونکی او دیني زده کونکی هم د حاجیانو په حکم کې دی یعنې کله چې دغه کسان په ستنېدو سره خپل کور ته راسي نو د هغوی سره هم په کور کې د داخلېدو څخه مخکې سلام او مصافحه وکړئ او د بخښني او مغفرت د دعاء لپاره خواست ورته وکړئ ځکه چې دغه خلک مغفور دي.

د حج او عمره کونکي په لاره کې وفات کېدل

﴿۲۲۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ خَرَجَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: څوک چې ووځي

حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا أَوْ غَازِيًّا ثُمَّ مَاتَ فِي طَرِيقِهِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ الْغَازِي

وَالْحَاجِّ وَالْمُعْتَمِرِ. رواه البيهقي في شعب الإيمان

د حج، عمرې او یا جهاد په اراده او بیا په لاره کې مړ سو نو الله تعالی د هغه لپاره د مجاهد،

تخریج: البیهقي فی شعب الایمان ۴۷۴/۳، رقم: ۴۱۰۰

تشریح: ددغه خلکو په حکم کي دیني طالب هم دی یعنی که یو څوک د دین د علم د ترلاسه کولو لپاره د خپل کور څخه وځي او بیا هغه په لاره کي مړ سي نو د هغه لپاره د عالمانو ثواب لیکل کیږي.

مکه مکرمه او مدینه منوره

د حج په باره کي یو څو بنیادي خبري په اجمالي توګه په دغه باب کي بیان سوي دي، په راتلونکو بابو کي به د حج تفصیلي احکام او مسائل راسي، مکه مکرمه د هغه عظیم عبادت او سعادت بنیادي مقام او محور دی، او مدینه منوره د یو مسلمان د زړه مرکز او محبوب کور دی چي د هغه زیارت هم د حج د سفر بنیادي خواش دی ځکه نو دلته مناسب دي چي ددغه دواړو مقدسو او بابرکته ځایو په باره کي مختصر تاریخي او جغرافیایي خاکه وړاندي کړل سي که څه هم مخته به ددغه ځایو پر فضائلو او مسائلو باندې مشتمل بابونه به راسي.

مکه مکرمه

چیري چي بیت الله شریف واقع دی هغه د سعودي عرب د هیواد یو ښار دی چي د حجاز په نامه یادېږي کوم چي په وادي ابراهیم کي آباد دی، د سمندر د سطحې څخه ددې لوړوالی تقریباً درې نیم سوه فته ښودل کیږي د هغه عرض البلد ۲۱ درجې شمال او طول البدل ۳۹ نیم درجې مشرقي دی، آبادي یې څلور لکه یا تر دې زیاته ده، ددغه ځای وقوع د سمندر د ساحل څخه تقریباً ۷۸ کیلو میتره فاصله باندې دی.

د مکې څخه پرته بکه، ام القرى او بلد الامین هم ددغه ښار نومونه دي او مشهور نوم یې مکه دی، دا چي کوم ځای واقع ده هغه بهی کښته، تنګه او ژوره شيله ده چي په یوه زمانه کي بالکل ځنګل او بهی اوبو او شنګیا ریګستان په سبب د خلکو د ابادۍ مرکز نه وو جوړ سوی، په دغه شيله کي د مکې مکرمې ښار د مشرق څخه تر مغرب پوري تر پنځه مېله زیاته برخه کي خپور سوی دی، عرض یې تر دوه مېله زیات دی، دغه مخکي ته د سیلاب د تېرېدو په وجه بطحاهم ویل کیږي د مکې شيله د دوو غرونو په مینځ کي ده چي د مغرب څخه په شروع کېدو سره مشرق ته تللې ده په دې کي یوه سلسله شمالي ده او یوه جنوبي دغه دواړو سلسلو ته اخشبان وایي دغه غرونو ته په تورات کي جبال فاران هم ویل سوي دي.

تقریباً څلور زره کاله مخکي حضرت ابراهیم عليه السلام خپل کوروالا بي بي هاجره او خپل زوی

حضرت اسماعیل علیہ السلام په دغه ځنگل او غیر اباد شېله کي اباد کړل او هغه وخت یې د کعبې دوهم وار تعمیر وکړ او هغوی د الله تعالی څخه دعاء وغوښتل چي دغه ځنگل اباد کړي نو د هغه وخت څخه دغه بې اوبو او وچ میدان د قرب او جوار بلکه د ټولي دنیا مرکز جوړ سو د الله تعالی فرمانبردار بندگان دې ته په مخ کولو سره پنځه وخته د الله تعالی عبادت کوي.

د حضرت اسماعیل علیہ السلام نسلونه دلته مقسم سول او یو څو نسلونه شاوخوا خپاره سول قریش د دغه ځای متولیان او اوسیدونکي سول او بیا دلته په قریشو کي د دنیا تر ټولو عظیم رهنما او د الله تعالی آخري پیغمبر او رسول حضرت محمد ﷺ مبارک ولادت وسو او د پیغمبر کېدو څخه وروسته د دغه مقدس ښار څخه د الله تعالی د آخري دین اسلام پیغام یې دنیا ته واوروی او د دغه ځای څخه د اسلام د تبلیغ او خپرېدو ټولي هڅي شروع سوې.

د مکې مکرمې ابادي مخکي یوازي په خیمو کي وه د هجرت څخه یوازي دوه سوه کاله مخکي د رسول الله ﷺ یو نیکه قصی ابن کلاب چي شام ته راغلی نو د هغه په مشورې سره د ځایونو د جوړولو لړۍ شروع سوه بیا د اسلام د راتلو څخه وروسته دغه ښار پرمختګ وکړ اوس په خپل شاوخوا کي تر لیري ځایو پوري تر ټولو لوی او د پوره عالم اسلام تر ټولو اهم او مرکزي ښار دی، په ښار کي د اوبو یوه چینه ده چي هغې ته زمزم وايي ددې څخه پرته دلته د اوبو بل څاه نه سته د اوبو د کمی په وجه دلته په مخکو کي کښت نه سو کېدلای مګر اوس د اوبو د زیاتوب په وجه یو څه واښه او شنگیاوي لګول سوي دي مخکي په ښار کي د اوبو د کمی په وجه د طائف څخه یوه ویاله راوستل سوې ده چي د هغې نوم نهر زییده دی، دغه ویاله د امین الرشید مور بي بي زبیدې جوړه کړې وه وروسته دغه ویالې ته ترقي ورکړل سوه او ددې لپاره د اوبو رسولو نوري ذرائع هم اختیار کړل سوې، په اوسني حکومت کي د اوبو ډېر معقول انتظام کېدو په وجه د اوبو کمی بالکل ختم سوې ده.

د غرونو په مینځ کي د واقع کېدو په وجه په مکه مکرمه کي گرمي زیاته او یخ کم دی، د گرمۍ په فصل کي ډېر سخت وي او باران یوازي په یخ کي کیږي چي د هغه کلنی مقدار تر څلورو او پنځو انچو زیات نه دی نو د گرمۍ په فصل کي يعني د مارچ د میاشتې څخه په شروع کېدو سره د اکتوبر تر آخره پوري وي، د ژمي په فصل کي یخ کم وي.

مدینه منوره

د مکې مکرمې څخه شمال خوا ته تقریبا پر ۲۷۰ مېله (۴۳۲ کیلوميټره) فاصله باندي واقع ده، ددې مغربي خوا تقریبا پر سل کیلوميټره باندي دریاب او ددغه علاقي مشهور

بندرگاه ینبوع دی، د مدینې منورې او مکې مکرمې او شام په مینځ کې چې کومې لارې تقریبا پر اوسط باندي واقع دي ددې طول البلد ۳۹ نیم درجې مشرقي او عرض البلد ۲۴ درجې شمالي دی.

کله چې د الله تعالی پر یادونکو باندي مخکې تنگه سوه او د مکې کفارو د خطرناکو انتقامي کارنامو، تکلیف رسولو او فلانونو په وجه د اسلام په تبلیغ کې خنډ او د مسلمانانو په بې عزتۍ پسي ولگېدل نو د الله تعالی په حکم سره رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته د مدینې منورې په لور د هجرت حکم ورکړ او خپله یې هم مکې پرېښودل او مدینې منورې ته راغلی، همدارنگه د اسلام تبلیغ او اشاعت مرکز مدینې منورې ته نقل سو او بیا د مکې څخه د اسلام رڼا د عربو د حدودو څخه په وتلو سره پوره دنیا ته ورسیدل.

د رسول الله ﷺ د تشریف راوړلو څخه مخکې د دغه ښار نوم یثرب وو دلته په پنخوا زمانه کې عمارز او نور قومونه پاته سوي دي، رسول الله ﷺ د دغه ښار نوم بدل کړ او بیا دې ته مدینه الرسول یعنی د رسول الله ﷺ ښار ویل شروع سول ددې څخه پرته طابه، طيبة، طائبه، ارض الله، دار الهجرة، بیت رسول الله، حرم رسول الله، محبوبه، حسنه او داسې نور نومونه هم په حدیثو کې راغلي دي مگر تر ټولو زیات مشهور او متعارف نوم یې مدینه دی.

مدینه منوره د مکې مکرمې څخه برعکس اباد او د کښت ښار دی د مغربي خوا څخه پرته ددې په نورو خواوو کې باغونه ډېر لیدل کېږي چې په هغو کې د خرما، انگورو، انار، سیب او نوري ډېري میوې پیدا کېږي د مدینې آب او هواء د مکې د آب او هواء په مقابله کې معتدله ده یوه وجه داده چې هغه د مکې مکرمې په ډول د غرونو په مینځ کې نه ده دوهم دا چې د مختلفو خواوو څخه په باغونو راگېر ده دریم دا چې دغه ښار د سمندر د سطحې څخه ۱۲ نیم فته لوړ دی دلته یخ او گرمي دواړه سخت دي، دغه ښار د روغتیا او صحت ښار گڼل کېږي، نقل سوي دي چې کله رسول الله ﷺ په هجرت مدینې منورې ته راغلی نو هغه وخت د دغه ځای آب او هواء ډېره ناقصه او خرابه وه اکثر وبائي ناروغۍ به پکښې پیدا کېدلې، حضرت ابوبکر صدیق او حضرت بلال رضي الله عنهما دلته په راتلو سره سخت ناروغ سول، رسول الله ﷺ د دغه ښار د آب او هواء د اصلاح او صحیح کېدو لپاره دعاء وغوښتل او هغه قبوله سوه.

د مدینې ختیځ خوا ته حرة الواقم او لویدیځ خوا ته یې حرة الوبره غرونه دي، شمال ته یې جبل احد چې په هغه کې د احد معرکه رامنځته سوې وه او هلته د ډېرو صحابه کرامو او حضرت حمزه رضی الله عنه قبرونه دي، دغه غر د ښار څخه تقریبا پر دوه نیم میلې فاصله باندي واقع دی، او

جنوبي خواته يې جبال غير نامي دوه غرونه واقع دي او قباء او عوالي دوه کلي دي ، د حرة الواقم او حرة الوبره په مينځ کي شمال ته جبل سلع دی دا هغه ځای دی چي دلته په څلورم هجري کال کي رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره خندق کښلی وو او پر مدينې منورې باندي د حمله کونکو کفارو لاره يې بنده کړې وه ، دغه واقع په غزوه احزاب يا غزوه خندق سره بلل کيږي دغه خندق تر حرة الوبره پوري په هلالی (سپوږمیز) شکل کي کښل سوی وو او د جبل سلع تر شا تهر سوی دی د مسلمانانو لښکر د جبل سلع په لمن کي مقيم وه ، د ښار تقريبا په مينځ کي په مستطیل شکل د رسول الله ﷺ مسجد دی ددغه مسجد ختيځ خواته او پر جنوبي سر باندي روضه اطهر ده چي په هغه کي رسول الله ﷺ آرام فرما دی ، او د رسول الله ﷺ ملگري حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر فاروق رضي الله عنهما هم دلته دفن دي .

=====

بَابُ الْأَحْرَامِ وَالتَّلْبِيَةِ

د احرام او تلبیه بیان

د احرام معنی ده حرامول ، پر حج کونکي باندي یو څو شیان حرام کيږي نو د هغو د اظهار لپاره چي د هغه وخت څخه دغه شیان حرام سوي دي یوه جامه چي یوازي یو څادر او یو لونگ وي د حج یا عمرې په نیت سره تړل کيږي هغه ته احرام وايي .
تلبیه یعني لبيک ویلو څخه مراد دغه عبارت ویل دي : لبيک اللهم لبيک لبيک لا شریک لک لبيک ان الحمد والنعمه لک والملك لا شریک لک .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

په احرام کي د خوشبويي لگولو مسئله

﴿۲۳۲۵﴾: عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَطِيبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عائشې رضی الله عنہا څخه روایت دی چي ما به رسول الله ﷺ ته خوشبويي وهل

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَحْرَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ وَلِحِلِّهِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بِطِيبٍ

د احرام تړلو څخه وړاندي او د احرام تړلو څخه وړاندي چي رسول الله ﷺ به د بیت الله طواف ته تللی

فِيهِ مِسْكٌ كَأَنِّي أَنْظَرُ إِلَى وَبَيْصِ الطَّيِّبِ فِي مَفَارِقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرَمٌ . متفق عليه

نو هغه وخت به مي هم خوشبويي ورته وهل او په هغه کي به مشک هم وه لکه زه چي اوس هم د رسول الله ﷺ د سر په کرښه کي د خوشبويي خلا وينم په داسي حال کي چي هغه محرم دی . بخاري او مسلم .

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۳۹۶۱۳، رقم: ۱۵۳۹، ومسلم ۸۴۶۱۲، رقم: ۳۳-۱۱۸۹

د لغاتو حل : بیص: ای لمعانه و بريقه (خلا)

تشریح : د بي بي عائشې رضي الله عنها د وينا مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به کله د احرام اراده کول نو د احرام ترلو څخه مخکي به ما خوشبويي ورلگول او هغه خوشبويي به داسي وه چي په هغه کي به مشک هم وه نو ددې څخه دا ثابته سوه که چيري د احرام څخه مخکي خوشبويي ولگول سي او د هغه اثر د احرام څخه وروسته هم پاته وي نو په دې کي څه پروا نه سته ځکه چي د خوشبويي د احرام څخه وروسته استعمال د احرام د منعو څخه دی نه د احرام څخه مخکي ، د امام ابو حنيفه او امام احمد مذهب هم دادی چي د احرام څخه وروسته د خوشبويي استعمال ممنوع دی او د احرام څخه مخکي په استعمال کي څه حرج نه سته مگر امام مالک او د امام شافعي په نزد د احرام څخه مخکي هم داسي خوشبويي لگول مکروه دي چي د هغه اثر د احرام ترلو څخه وروسته هم پاته وي .

ولحله قبل ان يطوف بالبيت : (او د رسول الله ﷺ د احرام څخه د وتلو لپاره ...) ددغه تفصيل پوهېدو څخه مخکي په دې پوهېدل پکار دي چي د بقر عید په ورځ (يعني د ذي الحجه په لسمه) حاجيان د مزدلفې څخه منی ته راځي او هلته رمي جمره عقبه باندي د ډبرو وېشتلو څخه وروسته د احرام څخه وځي يعني هغه ټولي خبري چي د احرام په حالت کي منع وې اوس جائز دي، البته رفث يعني جماع کول يا د ښځي په مخکي د جماع ذکر او شهوتي خبري کول جائز نه دي تر دې چي مکې ته بېرته راسي او طواف افاضه وکړي نو بيا رفث هم جائز دی، نو د بي بي عائشې رضي الله عنها ددغه جملې مراد دادی چي رسول الله ﷺ به د احرام څخه ووتی يعني د مزدلفې څخه منی ته په راتلو سره د رمي جمره عقبه څخه به فارغ سو مگر تر اوسه پوري به مکې ته په راتلو سره به يې طواف افاضه نه وو کړی نو ما به هغه وخت رسول الله ﷺ ته خوشبويي ورلگول .

تلبید او تلبیه

﴿۲۳۲۶﴾: وَعَنِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهْلُ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه په لوړ آواز دا تلبیه اوریدلې

مُكْبِدًا يَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْخَبْدَ

چې فرمایلي یې: (لبيک.... لا شریک لک) ای الله! زه حاضریم ستا په خدمت کې ستا هیڅوک شریک نسته، ستا په خدمت کې حاضریم او ټول تعریفونه

وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَا يَزِيدُ عَلَى هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ. متفق عليه

او نعمت تالره دی او پاچاهي هم، ستا هیڅوک شریک نسته، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به ددې کلمات څخه زیات نه ویل. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۰۸۱۳، رقم: ۵۹۱۵، و مسلم ۸۴۲۱۲، رقم: ۱۱۸۴-۲۱.

تشریح: تلبید کول دادي چې احرام تړونکی (محرم) د خپل سر په وېښتانو کې ګونډه کړي، نکرېزي يا بل داسي شی ولګوي چې وېښتان و موبنلي چې په هغه کې ګرد او غبار ولویږي او د سپړو څخه خوندي وي.

تلبیه یعنې لبيک ویلو کې د علماؤ اختلافي قولونه دي، د امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد د احرام صحیح کېدو لپاره تلبیه شرط دی، امام مالک رحمۃ اللہ علیہ وايي چې تلبیه واجب نه ده مګر د تلبیه په پرېښودو سره دم یعنې ذبح کول لازميږي او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد تلبیه سنت ده ددې په پرېښودو سره دم نه لازميږي.

د حدیث د آخري الفاظو مطلب دادي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به په تلبیه کې اکثر دومره الفاظ ویل ځکه چې په نورو روایتو کې د تلبیه ددغه الفاظو څخه پرته نور الفاظ هم منقول دي، په دې باره کې مسئله داده چې د تلبیه کوم الفاظ دلته په حدیث کې نقل سوي دي په هغو کې کي کول مکروه دي او زیاتي کول مکروه نه دي بلکه مستحب دي.

د حدیث څخه دا مسئله هم واضح سوه چې تلبیه په لوړ آواز سره ویل پکار دي د ټولو علماؤ په نزد په لوړ آواز سره تلبیه ویل مستحب دي.

تلبیه کله ویل کیری

﴿۲۲۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُدْخِلَ رِجْلَهُ فِي الْغُرْزِ وَاسْتَوَتْ بِهِ نَاقَتُهُ قَائِمَةً أَهْلًا مِنْ عِنْدِ مَسْجِدِ ذِي الْحُلَيْفَةِ. متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پښې مبارکي پر سپرلې باندي کښېښودلې او اوښه به ودریدل نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به ذوالحلیفه مسجد ته نژدې تم سو او په هغه ځای کي به یې احرام وتری. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۶۹۱۶، رقم: ۲۸۶۵، ومسلم ۸۴۵۱۲، رقم: ۲۷-۱۱۸۷.

تشریح: رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د حجة الوداع پر موقع د سفر سامان وتری او د ماښین لمونځ یې په مدينه کي وکړ او روان سو، د مازديگر لمونځ یې ذوالحلیفه ته په رسیدو سره وکړ کوم چي د اهل مدينې لپاره میقات دی شپه یې هلته تېره کړه او بیا سهار یې احرام وتری.

ددغه حديث څخه دا معلومه سوه چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اوښ پر شا باندي په کښېښتو سره او د اوښ د درېدو څخه وروسته لبيک ووايه، مگر په یو بل روايت کي دا منقول دي چي د احرام لپاره به د د نفل دوه رکعت له لمونځ کولو څخه وروسته لبيک وايي او په يوه روايت کي دا دي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بېداء ته په رسیدو سره چي د یو لوړ ځای نوم دی لبيک وویل، همدارنگه د لبيک ویلو د وخت په اړه درې روایتونه منقول دي، امام شافعي رحمته اللہ علیہ پر اول روايت باندي کوم چي دلته نقل سوی دی په عمل کولو سره وايي چي پر اوښ باندي دي لبيک وویل سي. امام اعظم ابو حنیفه او امام مالک رحمۃ الله علیهما دوهم روايت اختیار کړی دی نو ددغه درو سره امامانو په نزد مستحب دا دي چي د دوو رکعتو نفل کولو څخه وروسته د احرام نیت وکړل سي او بیا پر هغه مصلی باندي په ناسته سره لبيک ووايي نو دا جائز دي مگر د لمانځه وروسته لبيک ویل غوره دي.

اوس ددغه درو سره روايتو تضاد په دغه تطبيق سره ليري کيږي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د لمانځه کولو سره پر مصلی باندي په ناسته لبيک ووايه بیا چي پر اوښه باندي کښېښتی نو هغه وخت یې هم لبيک ووايه او ددې څخه وروسته چي بېداء ته ورسیدی نو هلته یې هم لبيک ووايه، ځکه علماء وايي چي د حالت، وخت او ځای د بدلېدو پر وخت د لبيک تکرار مستحب دی.

په هر حال رسول الله ﷺ درې واره لبيک ووايه او کوم راوي چي چيري لبيک ويل اوريدلي دي هغه دا گنلي دي چي رسول الله ﷺ ددغه خای خحه لبيک ويل شروع کړي دي ځکه نو هر راوي د خپلو اورېدو سره سم ذکر کړی دی ، ددغه تطبيق او توجیه پر بنياد د ابن عباس رضی الله عنه هغه روايت دی کوم چي شيخ عبد الحق رحمه الله عليه په اشعة اللمعات کي د کتاب خرقی په تشریح کي نقل کړی دی .

د تلبیه ذکر او د حج قسمونه

﴿۲۳۲۸﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصْرُحُ بِالْحَجِّ صُرَاخًا. رواه مسلم

د حضرت ابو سعيد خدري رضی الله عنه څخه روايت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره په داسي حال کي (حج ته) ولاړو چي موږ به په لوړ آواز سره تلبیه ويل . مسلم .

تخريج: مسلم في الصحيح ۹۱۴/۲، رقم: ۲۱۱-۱۲۴۷.

تشریح: يوازي د حج يادونه يې ځکه وکړه چي حج اصل او مقصود اعظم دی او ځيني حضرات وايي چي دا خبره راوي په خپل اړه ويلې ده زيات ترزيات ددې تعلق د ځينو خلکو سره هم کيدای سي چي د راوي په ډول يوازي د حج لپاره يې تلبیه کول يا په زيات وضاحت سره به داسي ووايو چي دغه حديث يوازي د هغه خلکو حال بيانوي کوم چي د افراد احرام ترلی وو ، او کوم چي د رسول الله ﷺ تعلق دی نو د هغه په باره کي دغه حديث ساکت دی چي ددې وضاحت به په بل روايت کي راسي ځکه دغه روايت د راتلونکو روايتو خلاف نه دی .

﴿۲۳۲۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنْتُ رَدِيفَ أَبِي طَلْحَةَ وَإِنَّهُمْ لَيَصْرُخُونَ بِهِمَا جَمِيعًا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ. رواه البخاري .

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي زه به د ابو طلحه رضی الله عنه سره (پر سپرلی) سپور وم او صحابه کرامو به د حج او عمرې دواړو لپاره په لوړ آواز تلبیه ويل . بخاري .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۱۳۱/۶، رقم: ۲۹۸۶.

تشریح: دغه حديث پر دې دلالت کوي چي قرآن افضل دی د حنفيه دا مذهب دی ، د حديث د مستدل گرځولو وجه داده چي صحابه کرام د رسول الله ﷺ سره وه هغوی د رسول الله ﷺ خلاف

عمل کول هیڅکله زغملای نه سوه نو رسول الله ﷺ به قران کړی وي ځکه اکثر صحابه کرامو هم در رسول الله ﷺ په پیروي کې قران وکړ، د قران معنی په مخکني حدیث کې بیان سوي ده.

﴿۲۲۲۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چې موږ په حجة الوداع کې د رسول الله ﷺ سره ولاړو

عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ

په موږ کې ځینو خلکو د عمرې احرام وټړئ او ځینو د حج او عمرې دواړو احرام وټړئ، او ځینو

أَهَلَ بِالْحَجِّ وَأَهَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَجِّ فَأَمَّا مَنْ أَهَلَ

یوازې د حج احرام وټړئ او رسول الله ﷺ د حج احرام تړلی وو بیا چې موږ یوازې د عمرې احرام

بِالْحَجِّ أَوْ جَمَعَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لَمْ يَجْلُوا حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ. متفق عليه

تړلی وو هغه خو حلال سول او چا چې یوازې د حج یا د حج او عمرې دواړو احرام تړلی وو

هغوی حلال نه سول ترڅو چې د قربانۍ ورځ راغلل. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۲۱/۳، رقم: ۱۵۶۲، ومسلم ۸۷۳/۲، رقم: ۱۱۸-۱۲۱۱.

تشریح: د حج کونکي درې ډوله دي: ۱: مفرد، ۲: قارن، ۳: متمتع.

مفرد هغه ته وایي چې یوازې د حج احرام وټړي او یوازې د حج پر احرام تړلو باندې اکتفاء

کولو ته افراد وایي، قارن هغه ته وایي چې د حج او عمرې دواړو په احرام تړلو سره مخکې عمره

وکړي او بیا حج وکړي نو د حج او عمرې دواړو په احرام تړلو سره مخکې عمره او بیا حج کولو

ته قران وایي، متمتع هغه ته وایي چې د حج په میاشتو کې د مقیات څخه د عمرې احرام وټړي

او د عمرې افعال وکړي بیا که چیرې د قربانۍ حیوان یې د ځان سره راوستلی وي نو احرام دي

یې تړلی وي او که د قربانۍ حیوان یې د ځان سره نه وي راوستلی نو د احرام څخه دي ووځي او

په مکه کې دي مقیم سي کله چې د حج ورځ راسي نو د حج احرام دي د حرم څخه وټړي او حج دي

وکړي، د حج په میاشتو کې مخکې د عمرې د احرام په تړلو سره عمره کول او د عمرې څخه د

فارغه کېدو وروسته هیواد ته د تللو څخه مخکې بېله احرام خلاصولو یا په احرام خلاصولو

سره د حج په میاشتو کې مخکې د حج په احرام تړلو سره حج کولو ته متمتع وایي، دلته په اجمالي

توگه یوازي تعريفونه بیان سوي دي تفصيلي احکام به یې مخته راسي انشاء الله .
اوس سوال دادی چې رسول الله ﷺ په حجة الوداع کي د کوم ډول حج لپاره احرام تړلی وو؟ ایا رسول الله ﷺ مفرد وو که قارن او که متمتع؟ علماء وایي چې په دې باره کي مختلف حدیثونه نقل سوي دي د ځینو حدیثو څخه دا معلومیږي چې رسول الله ﷺ مفرد وو نو دلته چې کوم حدیث نقل سوی دی دا هم د هغو څخه دی ، د اکثرو حدیثو څخه ثابتیږي چې رسول الله ﷺ قارن وو او د ځینو حدیثو څخه دا ثابتیږي چې رسول الله ﷺ متمتع وو .

نو په دغه ټولو حدیثو کي تطبیق داسي پیدا کیږي چې د رسول الله ﷺ په ملگرو کي ځینو خود احرام تړلو پر وخت د رسول الله ﷺ څخه یوازي لیک بحجة اوریدلي او لفظ د عمره یې نه دی اوریدلی نو هغوی دا وویل چې رسول الله ﷺ مفرد وو ، ځینو لیک بحجة و عمره واوریدل نو هغوی وویل چې رسول الله ﷺ متمتع وو او دا احتمال هم دی چې رسول الله ﷺ کله خو لیک بحجة ویلي دي او کله یې لیک بعمره او کله یې لیک بحجة و عمره ویلي دي نو چا چې څه واوریدل هغه یې روایت کړل او دا چې د قران او تمتع افعال په خپلو کي مشابه دي ځکه نو ځینو صحابه کرامو دا وگڼل چې رسول الله ﷺ قران کړی دی نو هغه یې نقل کړ او ځینو دا وگڼل چې رسول الله ﷺ تمتع کړی دی ځکه نو هغه دا نقل کړه ، او دا هم کېدای سي چې په کوم روایت کي تمتع منقول ده هلته د هغه لغوي معنی مراد وي ځکه چې د تمتع معنی ده گټه پورته کول او ظاهره ده چې دا مفهوم په قران سره هم ترلاسه کیږي په دې توگه چې قارن د عمرې څخه منتفع کیږي چې هغه یې د حج سره وکړي .

فاما من اهل بعمره فحل ... الخ: نو چا چې یوازي د عمرې احرام وتړی نو هغه حلال سو... الخ، مطلب دادی چې کومو خلکو د حج څخه مخکي یوازي د عمرې لپاره احرام تړلی وي نو هغوی د طواف او سعی کولو او حلق یعنی سرخړولو څخه وروسته د عمرې د احرام څخه ووتل او بیا هغوی د حج احرام وتړي او کومو خلکو چې یوازي د حج یا د حج او عمرې دواړو احرام تړلی وي نو هغوی د احرام څخه ووتل تر دې چې د قربانۍ ورغ راسي د نحر ورغ هغه هم پر رمي جمرة العقبة باندي د ډبرو ویشتلو او حلق څخه وروسته د احرام څخه ووتی چې د هغه څخه وروسته ټول په احرام کي منع سول نو د هغوی لپاره جائز سول پرته د بنځي سره د کوروالي چې هغه د طواف رکن څخه وروسته جائز کیږي .

درسول الله ﷺ حج

﴿۲۳۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ تَمَتَّعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ بَدَأَ أَهْلًا بِالْعُمْرَةِ ثُمَّ أَهْلًا بِالْحَجِّ. متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما ثخه روایت دی چي رسول الله ﷺ په حجة الوداع کي تمتع وکړه يعني د عمرې احرام تړلو سره يې د حج احرام هم وتړئ وړاندي رسول الله ﷺ د عمرې احرام تړلی وو ، يې د حج احرام وتړئ . بخاري او مسلم .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۳۹۱۳، رقم: ۱۹۶۱، ومسلم ۹۰۱۱۲، رقم: ۱۷۴-۱۲۲۷.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د احرام جامي

﴿۲۳۲﴾: عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَجَرَّدَ لِأَهْلَالِهِ وَاغْتَسَلَ. رواه الترمذي والدارمي

د حضرت زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ ثخه روایت دی چي هغه وليدل رسول الله ﷺ د احرام تړلو لپاره جامي ليري کړې او غسل يې وکړ او بيا يې احرام وتړئ ، ترمذي او دارمي .

تخريج: الترمذي في السنن ۱۹۲۱۳، رقم: ۸۳۰، والدارمي ۴۸۱۲، رقم: ۱۷۹۴.

تشریح: د لوڅېدو مطلب دادی چي گنډلي جامي يې د بدن ثخه وکښلې او د لونگ او څادر په اچولو سره د احرام جامي واغوندي، د احرام په حالت کي گنډلي جامي مثلاً قميص، پرتوگ، خولی، عبا، قبا، موزې او داسي نور شيان اغوستل منع دي .

لکه څرنګه چي د حديث ثخه معلومه سوه چي د احرام لپاره غسل کول سنت او افضل دی که چيري غسل ونه کړل سي نو بيا پر او داسه باندي اکتفاء کول هم جائز دي، د حيض او نفاس والا ښځو او نابالغو کوچنيانو لپاره غسل سنت دی .

د تلبید ذکر

﴿۲۳۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَبَّدَ رَأْسَهُ بِالْغُسْلِ.

رواه أبو داود

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د خپل سر ورېښتان په هغه شي سره یوځای کړل په کوم چي یې ورېښتان پریولل . ابوداؤد .

تخریج: ابوداود فی السنن ۳۶۰/۲، رقم: ۱۷۴۸.

تشریح: رسول الله ﷺ د احرام پروخت د خپل سرمبارک وېښتان په کونډرو یا بل شي سره جمع کړي وه چي د ګرد او غبار څخه خوندي سي دې ته تلبيد وایي په دې باره کي مخکي هم بیان سوی دی .

په تلبیه کي لوړ اواز

﴿۲۳۳﴾: وَعَنْ خَلَادِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت خلاد بن السائب د خپل پلار څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

وَسَلَّمَ أَتَانِي جَبْرِيلُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَمُرَ أَصْحَابِي أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلَالِ

وَالْتَّلْبِيَةِ . رواه مالك والترمذي و ابوداؤد والنسائي وابن ماجة والدارمي

جبرائیل علیه السلام ماته راغلی او حکم یې راکړ چي زه خپلو صحابه کرامو ته دا امر ورکړم چي هغوی د احرام تړلو یا لیبک ویلو په وخت کي خپل آوازونه لوړ کړي . مالک، ترمذي، ابوداؤد، نسائي، ابن ماجة، او دارمي .

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۳۳۴/۱، رقم: ۳۴، والترمذي فی السنن ۱۹۱/۳، رقم: ۸۲۹، و ابوداود ۴۰۵/۲، رقم: ۱۸۱۴، والنسائي ۱۶۲/۵، رقم: ۲۷۵۳، وابن ماجة ۹۷۵/۲، رقم: ۲۹۲۲، والدارمي ۵۳/۲، رقم: ۲۹۲۲.

تشریح: بالاھلال او التلبیة: دلته حرف د او د راوي شک ظاهروي چي رسول الله ﷺ یا خو بالاھلال وفرمایل او یا یې بالتلبیة وفرمایل، د دواړو معنی یوه ده یعني لیبک ویل .

په لوړ آواز د لیبک ویل د نارینو و لپاره مستحب دي مګر آواز دومره لوړول نه دي پکار چي د هغه څخه تکلیف ورسپړي، ښځي دي دومره په کرار آواز سره لیبک وایي چي هغوی یې خپله اوري نورو ته د هغوی آواز ونه رسپړي .

د لبيک ويونکي فضيلت

﴿۲۳۳۵﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا

د حضرت سهل به سعد رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

مِنْ مُسْلِمٍ يُلَبِّي إِلَّا لَبَّى مَنْ عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ مِنْ حَجَرٍ أَوْ شَجَرٍ أَوْ

هر کله چې مسلمان لبيک وايي نو د هغه راسته لوري ته ډبري، درختي او

مَدَارٍ حَتَّى تَنْقَطِعَ الْأَرْضُ مِنْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا. رواه الترمذي وابن ماجه.

خوږي ټول لبيک وايي تردې چې آخوا دېخوا تهوله مخکې لبيک وايي. ترمذي او ابن ماجه.

تخريج: الترمذي في السنن ۱۸۹۱۳، رقم: ۸۲۸، وابن ماجه ۹۷۴۱۲، رقم: ۲۹۲۱.

تشریح: دا حديث د لبيک ويونکي عظمت او فضيلت څرگندوي چې کله يو مسلمان لبيک

وايي نو د مخکې ټول شيان د لبيک ويونکي ملگرتيا کوي په دې توگه چې هغوی هم لبيک وايي

د احرام لپاره دوه رکعت لمونځ

﴿۲۳۳۶﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزْكَعُ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ به

بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ النَّاقَةُ قَائِمَةً عِنْدَ مَسْجِدِ ذِي

په ذوالحليفه کي دوه رکعت لمونځ کوي بيا چې ذوالحليفه ته نژدې ورسيدئ نو

الْحُلَيْفَةِ أَهْلًا بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَيَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ

په دې کلماتو ويلو سره يې تلبيه کول (لبيک.....والعمل) اي الله! زه ستا په خدمت کي حاضر یم، ستا په خدمت کي حاضر یم، ستا په خدمت کي حاضر یم او ستا په خدمت کي نیک بختي تر لاسه کوم

وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ. متفق عليه ولفظه لمسلم

او خير ستا په لاس کي دئ ستا په خدمت کي حاضر یم او شوق او توجه ستا په لور ده او عمل تا

لره دی . بخاري او مسلم .

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۴۱۲/۳، رقم: ۱۵۵۳، ومسلم ۸۴۳/۲، رقم: ۲۱-۱۱۸۴.

د لغاتو حل : والرغباء، ای الطلب والمسألة والرغبة الى من بيده الخير. (فقر کول).

تشریح : مطلب دادی چي کله رسول الله ﷺ ذوالحلیفه ته ورسیدی نو هلته به رسول الله ﷺ دوه رکعت له مونځ د نفل په نیت سره کوی کوم چي د احرام لپاره مسنون دی او په دغه دواړو رکعتو کي یې د قل یا ایها الکافرون او قل هو الله احد قرائت وایه ، بیا به یې نیت کوی ددې وروسته به یې لبيک وایه او بیا چي به رسول الله ﷺ د ذوالحلیفه د مسجد څخه پر اوښه سپور سو نو رسول الله ﷺ به د اوښي سره ودریدی او د هغه کلماتو په ذریعه به یې تلبیه کول کوم چي مشهور دي او بیا د لبيک نور هغه کلمات به یې ویل کوم چي په حدیث کي نقل سوي دي .

د تلبیه وروسته درود او دعاء

﴿۲۳۳﴾: وَعَنْ عُمَارَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

حضرت عمار بن خزیمه بن ثابت رضی الله عنه د خپل پلار څخه روایت کوي چي کله به رسول الله ﷺ د

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ تَلْبِيَّتِهِ سَأَلَ اللَّهَ رِضْوَانَهُ وَالْجَنَّةَ وَاسْتَعْفَاهُ

بِرَحْمَتِهِ مِنَ النَّارِ . رواه الشافعي

لبيک څخه فارغ سو نو الله تعالی څخه به یې دهغه رضا او جنت غوښتی او د هغه د رحمت په

ذریعه به یې دهغه د دوښخ د اور څخه امان غوښتی . شافعي .

تخریج : الشافعي في الام ۱۵۷/۲،

تشریح : حنفي علماء کرام وایي چي دا مستحب دي کله چي سړی د تلبیه څخه فارغ سي نو هغه دي پر نبی کریم ﷺ باندي درود وایي او د درود ویلو په وخت کي خپل آواز د تلبیه په نسبت کمښته کوي او د الله تعالی څخه دي دهغه رضا او جنت غواړي د دوښخ څخه دي پناه غواړي او کوم دیني او دنیوي خیر چي غواړي د هغه دعاء دي وکړي .

دا مسئله هم په ذهن کي راوستل پکار دي چي تلبیه کونکي ته سلام ادا کول مکروه دي هو که یو څوک د تلبیه کولو په حالت کي سلام وکړي نو دهغه د سلام جواب ورکول جائز دی او د حنفي علماؤ په نزد یو وار تلبیه ویل فرض دي او تر یو وار زیات ویل سنت دي داسي سنت چي دهغه پرېښودونکی بد گڼل کیږي .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د حجة الوداع پر موقع باندي عام اعلان

﴿۲۳۳۸﴾: عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ الْحَجَّ أَذَّنَ فِي النَّاسِ فَاجْتَمَعُوا فَلَمَّا أَتَى الْبَيْدَاءَ أَحْرَمَ. رواه البخاري

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دى چي كله رسول الله ﷺ د حج اراده وكړه نو اعلان يې وكړ، خلك يو ځاى سول بيا د بیداء میدان ته ورسیدل نو احرام يې وتری. بخاري.

تخریج: لم نجده عند البخاري وهو بلفظه عند الترمذي ۱۸۱۱۳، رقم: ۸۱۷.

تشریح: كله چي حج فرض سو نو رسول الله ﷺ په لسم هجري كال كي ددغه فريضې د ادا كولو لپاره اراده وكړه نو دا عام اعلان وسو چي رسول الله ﷺ اراده لري چي پر كومه خلكو باندي حج فرض دى هغوى د حج د سفر تياري وكړي نو پر ټاكلي وخت باندي په مدينه كي د مسلمانانو ډېر لوى شمېر جمع سو او رسول الله ﷺ د ټولو ملگرو سره د مدينې منورې څخه روان سو بيا چي كله رسول الله ﷺ د بیداء میدان ته چي د ذوالحليفه نژدې دي ورسیدى نو احرام يې وتری، دلته په دې خبره پوهېدل پكار دي چي دلته د احرام ترلو څخه مطلب دادى چي په بیداء كي رسول الله ﷺ دوه واره د لبيك په ويلو سره د خپل محرم كېدو اظهار وكړ ځكه چي مخكي بنودل سوي دي او دا هم ثابت دي چي رسول الله ﷺ په شروع كي په ذوالحليفه كي د احرام لپاره دوه ركعته لمونځ وكړى او احرام يې وتری.

د مشركانو تلبیه

﴿۲۳۳۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ الْمُشْرِكُونَ يَقُولُونَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي مشركانو به تلبیه ويل نو داسي به يې ويل: (لبيك لا شريك لك)

قَالَ فَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْلَكُمْ قَدْ قَدِ إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ

رسول الله ﷺ په دې اوریدو سره وفرمايل: پر تاسو دي افسوس وي بس همدومره وایاست تر دې زیات مه وایاست، مگر ددې وروسته به هغوى ويل (الا شریکا و ما ملک) ستا په

خدمت کي حاضريم ستا هيڻوڪ شريڪ نسته خو هغه شريڪ چي

تَبْلِيْكَهُ وَمَا مَلَكَ يَقُولُونَ هَذَا وَهُمْ يَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ . رواه مسلم

ستا په ملڪ کي دي ته دهغو مالڪ يې او هغه ستا شريڪ ستا مالڪ نه دي ، داد مشرکانو
تلبيه وه مشرکانو به دغه کلمات ويل او د بيت الله طواف به يې کوي . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم ۸۴۳/۲، رقم: ۲۲-۱۱۸۵.

د لغاتو حل: قدِّ قَدِّ: اي کفاکم هذا الکلام فاقصروا عليه.

تشریح: مشرکانو به هم حج، عمره او طواف وغيره کوي هغوي به د کعبې شريفي تعظيم کوي
او دهغې د احترام خيال به يې ساتي مگر کله چي به يې لبيک ويل نو د خپل شرک په وجه به يې
دا ويل: لبيک لا شريک لک الا شريکا هو لک تملکه و ما ملک، يعني هغوي به د الله تعالی
سره د شرک نفي کول مگر د بتانو استثناء به يې کول او دا به يې ويل چي هغه بتان د الله تعالی
شريک دي مگر هغه مملوک دي او الله تعالی ددغه بتانو مالک دی، هغوي چي به تلبيه شروع
کړه او دا به يې ويل چي لبيک لا شريک لک، نو رسول الله ﷺ به فرمايل چي تر دې ځايه خو
صحيح دی بس تاسو همدومره وایاست چي د الله تعالی هيڻوڪ شريک نه سته ددې څخه
وروسته مه وایاست، مگر د مشرکانو پر عقل خو پردې وې هغوي به هدايت څرنگه منلای وای
ځکه هغوي وروسته ددغه الفاظو ويلو څخه نه منع کېدل حالانکه د هغوي دغه کلمات: الا
شريکا هو لک... الخ، په حقيقت کي د هغوي د بې عقلۍ او حماقت ظاهروی چي بتان يې د الله
تعالی ملکيت هم بنودل او بيا يې ورته شريک هم ويل حالانکه که هغوي ته د عقل سليم لږ
رهنمائي هم تر لاسه وای نو هغوي به په دې پوهيدای چي مملوک د خپل مالک شريک څرنگه
کيدای سي .

=====

بَابُ قِصَةِ حَجَّةِ الْوَدَاعِ

د حجة الوداع قصه

وداع د واو په زور سره دی او معنی يې ده رخصتول، او حجة الوداع هغه حج ته وايي چي
رسول الله ﷺ د حج د فرضيت وروسته په لسم هجري کال کي وکړ، ددغه حج نوم ځکه حجة
الوداع کېښودل سو چي رسول الله ﷺ په دغه حج کي د شريعت د احکامو تعليم ورکړ هغوي

یہی رخصت کړي او ددغه دنیا څخه د خپل په رخصت کېدو یې هغوی خبر کړل او د منصب رسالت د ذمه داری د تر سره کولو او دیني او تشریعي احکامو دنیا ته رسولو او نافذ کولو باندې یې هغوی خپل شاهدان کړل ، په دغه باب کې تر ټولو مخکې د حضرت جابر رضی الله عنه هغه اوږد او بسیط حدیث نقل کېږي کوم چې په حدیثو کې تر ټولو جامع حدیث دی ، ددغه حدیث څخه یو نیم سل فقهي مسائل مستنبط کېږي او که څوک زیات فکر او غور وکړي نو تر دې هم زیات مسئلې منځته راځي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د حجة الوداع تفصیل د حضرت جابر رضی الله عنه په ژبه

(۲۴۰): عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَثَ بِالْمَدِينَةِ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله (تر هجرت وروسته) په مدینه کې وو

تَسْعَ سِنِينَ لَمْ يَحْجَّ ثُمَّ أَذِنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ فِي الْعَاشِرَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله

نه کاله او په دغه وخت کې یې حج ونه کړ ، په لسم کال چې رسول الله صلی الله علیه و آله په دې الفاظو د حج عام اعلان وکړ چې رسول الله صلی الله علیه و آله

حَاجُّ فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ بَشْرًا كَثِيرًا فَخَرَجْنَا مَعَهُ حَتَّى أَتَيْنَا ذَا الْحُلَيْفَةِ فَوَلَدَتْ

د حج اراده لري ، د اعلان په اوږدو سره ډیر خلک یو ځای سول نو د مسلمانانو یو ډله د رسول الله صلی الله علیه و آله سره روان سول ، کله چې موږ ذوالحلیفه ته ورسیدو نو

أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَأَرْسَلَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَيْفَ أَصْنَعُ

د بې بی اسماء بنت عمیس څخه محمد بن ابو بکر پیدا سو ، بې بی اسماء د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کې یو سړی ولیږي چې په دې حالت کې اوس زه څه وکړم ،

قَالَ اغْتَسِلِي وَاسْتَتْفِرِي بِثَوْبٍ وَآخِرِي فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رسول الله صلی الله علیه و آله حکم ورکړ چې غسل وکړه یو جامه وپوړه بیا احرام وپوړه ، بیا نبی کریم صلی الله علیه و آله لمونځ وکړ

فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ حَتَّى إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ نَاقَتُهُ عَلَى الْبَيْدَاءِ أَهَلَ

په مسجد ذوالحلیفه کې بیا پر خپله اوښه سپور سو ترڅو چې اوښه د بیداء میدان ته ورسیده نو

بِالتَّوْحِيدِ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ

رسول الله ﷺ په لور او از سره لبيک ووايه په توحيد ويلو سره حاضریم: (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ

لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ

وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ قَالَ جَابِرٌ لَسْنَا نُنْوِي إِلَّا الْحَجَّ لَسْنَا نَعْرِفُ الْعُمْرَةَ حَتَّى

وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ) د حضرت جابر رضی الله عنه بیان دی چې د اوس څخه وړاندې به موږ یوازې د حج نیت

کوئ او عمره مو نه پیژندل، بیا کله چې

إِذَا أَتَيْنَا الْبَيْتَ مَعَهُ اسْتَلَمَ الرُّكْنَ فَطَافَ سَبْعًا فَرَمَلَ ثَلَاثًا وَ مَشَى أَرْبَعًا ثُمَّ

موږ د نبي کریم ﷺ سره مکې ته ورسیدو نو حجر اسود یې مچ کړ او اووه واره یې د بیت الله

شریفې طواف وکړ، درې واره په ځغاسته او څلورم واره په مناسب تګ سره، بیا

تَقَدَّمَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ فَقَرَأَ وَ اتَّخَذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى فَصَلُّ

مقام ابراهیم ته ولاړئ او نبي کریم ﷺ دا آیت تلاوت کړ: (واتخذوا من مقام ابراهیم مصلى)

او تاسو د ابراهیم علیه السلام ځای د لمانځه ځای جوړ کړئ، نو لمونځ یې وکړ

رَكَعَتَيْنِ فَجَعَلَ الْمَقَامَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ، وَ فِي رَوَايَةٍ أَنَّهُ قَرَأَ فِي الرُّكَعَتَيْنِ قُلْ

دوه رکعت د مقام ابراهیم او بیت الله په منځ کې او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې په دغه

دو ورکعتو کې یې قل

هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الرُّكْنِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ

هو الله احد او قل يا ايها الكافرون وويل، بيا د حجر اسود لور ته وگرځيدئ او مچ يې کړل، بيا ووتی

الْبَابِ إِلَى الصَّفَا فَلَمَّا دَنَا مِنَ الصَّفَا قَرَأَ { إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ }

د مسجد د دروازې څخه د صفا په لور او کله چې صفا ته نژدې ورسیدئ نو دا آیت یې تلاوت

(ان الصفا والمروة من شعائر الله) صفا او مروه دوی غوندې د الله تعالی د ښو څخه دي

أَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ فَبَدَأُ بِالصَّافَا فَرَقِي عَلَيْهِ حَتَّى رَأَى الْبَيْتَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل : زه د غونډی څخه پیل کوم چي د هغې څخه الله تعالی خپل کلام پیل کړ، نو د صفا څخه یې پیل وکړ او پر هغه وختی تر څو چي کعبه شریفه یې ولیدل او بیا بیت الله ته مخامخ ودریدئ

فَوَحَّدَ اللَّهَ وَكَبَّرَهُ وَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ

د الله تعالی وحدانیت یې بیان کړ او د الله تعالی لویي یې بیان کړل، لا اله الا الله یې وویل،

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ

او الله اکبر یې ووايه بیا یې و فرمایل : لا اله الا الله الاحزاب وحده، د الله څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته هغه یوازې دی هغه واحد او یوازې دی هغه خپله وعده پوره کړه او د خپلو بندگانو مرسته یې وکړه او ماته یې ورکړه

الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ ثُمَّ دَعَا بَيْنَ ذَلِكَ قَالَ مِثْلَ هَذَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ نَزَلَ وَمَشَى إِلَى

د کفرانو ډلي ته یې، بیا د دې په منځ کي یې دعاء وکړه او درې واره یې همداسي وکړل او په میدان کي یې دعاء وکړل بیا رسول الله ﷺ را کښته سو او د مروءه په لوري روان سو

الْمَرْوَةَ حَتَّى إِذَا انْصَبَّتْ قَدَمَاهُ فِي بَطْنِ الْوَادِي ثُمَّ سَعَى حَتَّى إِذَا صَعِدَتَا مَشَى

تر څو چي رسول الله ﷺ د دواړو غونډیو په منځ کي نشیب ته ورسیدئ نو د هغه ځای څخه یې څغستل پیل کړه او هر کله چي مروءه ته وختئ نو کرار تلئ

حَتَّى أَتَى الْمَرْوَةَ فَفَعَلَ عَلَى الْمَرْوَةِ كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّافَا حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرُ طَوَافِهِ

تر څو چي مروءه ته وختئ او هلته یې هم هغه وکړل کوم چي یې په صفا باندي کړي وه هر کله چي رسول الله ﷺ په آخري وار مروې ته ورسیدئ

عَلَى الْمَرْوَةِ فَقَالَ وَهُوَ عَلَى الْمَرْوَةِ وَالنَّاسُ تَحْتَهُ لَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا

نو رسول الله ﷺ خلکو ته په لوړ آواز سره وویل که وړاندي ماته هغه خبره څرگنده وای کومه چي

اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسُقِ الْهَدْيَ وَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ مَعَهُ هَدْيٌ

وروسته راته څرگنده سوه نو هدي (د قرباني حيوان) به مي د ځان سره راوستلی وای او خپل حج به مي عمرې ته نقل کړی وای په تاسو کې چې چا د ځان سره د قرباني حيوان نه وي

فَلْيَحِلَّ وَلْيَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَقَامَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ بْنِ جُعْشَمٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

هغه دي ځان حلال کړي او حج دي عمره کړي، د دې په اورېدو سره سراقه بن مالک بن جعشم ودریدئ او عرض یې وکړ اې د الله رسول له!

الْعَامِنَا هَذَا أَمْ لِأَبَدٍ فَشَبَّكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَابِعَهُ وَاحِدَةً فِي

ایا سږ کال زموږ لپاره دا حکم دی او که د همیشه لپاره؟ رسول الله ﷺ د خپل یوه لاس گوتی په بل لاس کې ورکړې

الْأُخْرَى وَقَالَ دَخَلْتُ الْعُمْرَةَ فِي الْحَجِّ مَرَّتَيْنِ لَا بَلْ لِأَبَدٍ أَبَدٍ وَقَدِمَ عَلَيَّ مِنْ

او وه یې فرمایل: اوس عمره په حج کې داخله کړل سوې ده، دا الفاظ یې دوه واره و فرمایل، دا حکم یوازې سږ کال لپاره نه دی بلکه د همیشه لپاره دی، حضرت علي ﷺ د یمن څخه د

لَيْسَ بِبُذْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ مَاذَا قُلْتَ حِينَ فَرَضْتَ الْحَجَّ

رسول الله ﷺ لپاره د قرباني حیوان راوستی نبي کریم ﷺ د حضرت علي ﷺ څخه پوښتنه وکړه تا چې احرام ترلی وو نو څه نیت دي کړی وو؟

قَالَ قُلْتُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَهْلٌ بِمَا أَهَلَّ بِهِ رَسُولُكَ قَالَ فَإِنَّ مَعِيَ الْهَدْيَ فَلَا تَحِلُّ قَالَ

هغه وویل: ما داسې نیت کړی وو (اللهم اني اهل بما اهل رسولك.) اې الله زه د هغه شي نیت کوم د کوم چې ستا رسول کړی دی، رسول الله ﷺ ورته و فرمایل زما سره خو د قرباني حیوان دی له دې کبله ته هم حلال نه یې

فَكَانَ جَمَاعَةً الْهَدْيِ الَّذِي قَدِمَ بِهِ عَلَيَّ مِنَ الْيَمَنِ وَالَّذِي أَتَى بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

او تر څو پوري چې د حج څخه فارغ نه یې احرام ترلی لره، د راوي بیان دی چې د رسول الله ﷺ لپاره چې کوم حیوان حضرت علي ﷺ د یمن څخه راوستلی وو او هغه حیوان چې خپله رسول

الله ﷺ د خان سره راوستلی وو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةٌ قَالَ فَحَلَّ النَّاسُ كُلُّهُمْ وَقَصَرُوا إِلَّا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د ټولو شمیر سل وو، حضرت جابر رضی الله عنه وایي ټول خلک د احرام څخه ووتل او د خپل سرونو وپښتان یې وخریل، مگر نبی کریم صلی الله علیه و آله

وَمَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ التَّزْوِيَةِ تَوَجَّهُوا إِلَى مِنًى فَأَهْلَوْا بِالْحَجِّ وَرَكِبَ

او هغو خلکو چي د هغو سره د قربانی حیوانان وه د احرام څخه حلال سول بیا چي د ترویې ورځ راغلل نو د منی په لوری یې د تلو بند و بست وکړ او صحابه کرامو د حج احرام و تړئ او سپور سو

النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى بِهَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ

نبی کریم صلی الله علیه و آله او هلته یې په مسجد خیف کي د ماپښین، مازدیگر، ما بنام، ما خستن او سهار لمنځونه ادا کړل

ثُمَّ مَكَثَ قَلِيلًا حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَأَمَرَ بِقُبَّةٍ مِنْ شَعَرٍ تُضْرَبُ لَهُ بِنَمِرَةٍ فَسَارَ

بیا لږ گړی تم سول ترڅو چي لمر راوختئ او رسول الله صلی الله علیه و آله حکم ورکړ چي د رسول الله صلی الله علیه و آله لپاره په نمره شيله کي خیمه ولگول سي، دا خیمه د ورپښتانو څخه جوړه سوې وه، بیا روان سو

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا تَشْكُ قُرَيْشٌ إِلَّا أَنَّهُ وَقِفٌ عِنْدَ الْمَشْعَرِ

رسول الله صلی الله علیه و آله د منی څخه، د قریشو خیال وو چي نبی کریم صلی الله علیه و آله به مشعر حرام (مزدلفه) ته نژدې د حج لپاره ودریږي

الْحَرَامِ كَمَا كَانَتْ قُرَيْشٌ تَصْنَعُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَجَازَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

لکه څنگه چي د جاهلیت په زمانه کي قریشو کول، مگر رسول الله صلی الله علیه و آله د مزدلفې څخه وړاندي ولاړئ

وَسَلَّمَ حَتَّى أَتَى عَرَفَةَ فَوَجَدَ الْقُبَّةَ قَدْ ضُرِبَتْ لَهُ بِنَمِرَةٍ فَانْزَلَ بِهَا حَتَّى إِذَا زَاغَتْ

او د عرفات میدان ته ورسیدئ، په نمره شيله کي د رسول الله صلی الله علیه و آله خیمه ولاړه وه، رسول الله صلی الله علیه و آله خیمې ته ولاړئ او لږ گړی یې قیام وکړ، کله چي د لمر زوال سو

الشَّمْسُ أَمَرَ بِالْقَصْوَاءِ فَرُجِلَتْ لَهُ فَأَتَى بَطْنَ الْوَادِي فَخَطَبَ النَّاسَ وَقَالَ إِنَّ

نو رسول الله ﷺ د خپلي او بني قصواء د راوستلو حکم ورکړ، د رسول الله ﷺ لپاره پر قصواء
ځین و اچول سو او رسول الله ﷺ پر هغه سپور سو او وادي نمره ته یې تشریف یوړ، او د خلکو
په وړاندي یې خطبه و فرمایل: رسول الله ﷺ و فرمایل:

دِمَاءُكُمْ وَأَمْوَالُكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي

ستاسو وینه او ستاسو مال پر تاسو داسي حرام دی لکه څرنګه چې ستاسو په دې ورځي، دې
مياشت او په دې

بَلَدِكُمْ هَذَا أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ قَدَمَيَّ مَوْضُوعٌ وَدِمَاءُ

ښار کي قتل، غلا وغيره حرام ګڼي يعني څرنګه چې ستاسو په نزد د عرفات په ورځ د ذوالحجة
مياشت او په مکه کي قتل او غلا حرام دي همدا سي د هميشه لپاره په خپلو کي هر ځای وژل او
مال اخیستل حرام دي، خبردار اوسئ د جاهليت د ورځو هر شی زما تر قدمو لاندې پروت دی

الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ وَإِنَّ أَوَّلَ دَمٍ أَضْعُ مِنْ دِمَائِنَا دَمُ ابْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ

او د جاهليت وژنه معاف کړل سوې ده او لومړنی وژنه چې زه یې د خپلو وژنو څخه معافوم د
ابن ربیع بن حارث وژنه ده،

وَكَانَ مُسْتَرْضِعًا فِي بَنِي سَعْدٍ فَقَتَلَتْهُ هُذَيْلٌ وَرَبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ رَبًّا

دا شېدې رودونکی کوچنی وو چې په قبيله بني سعد کي یې شیدې چېنېلې چې هغه هذیل
ووژئ، او د جاهليت سود معاف کړل سو او زه د خپل واجب الاصول سودو څخه تر ټولو
وړاندي چې کوم سود معافوم

أَضْعُ رَبَّانَا رَبَّا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ

هغه د ابن عباس بن عبد المطلب سود دی هغه معاف کړل سوی داو (ای خلکو!) د ښځو په اړه
دا الله ﷻ څخه و بیړیږئ

فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانٍ مِنَ اللَّهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ

تاسو هغوی د الله ﷻ په امان سره اخیستی دي او تاسو د خان لپاره د هغوی شرمگاوي د الله تعالی په حکم سره حلال کړئ او پر بنځو ستاسو حق دادی چي

أَنْ لَا يُوطِّنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكَرَّهُوْنَهُ فَإِنْ فَعَلَنْ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ

هغوی ستاسو په بسترو کي څوک نه پرېږدي چي د هغه راتلل تاسو بد گڼئ بیا که په دې اړه هغوی ستاسو خبره ونه مني نو تاسو هغه بنځي ووهئ مگر زیاتې یې مه ووهئ

مُبْرَحَ وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَقَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا لَنْ

او پر تاسو د بنځو حق دادی چي هغوی ته خوراک ورکړئ او د توان سره سم جامې ورکړئ او (اې خلکو!) ما تاسو ته داسي شی پرې ایښی دی

تَضَلُّوا بَعْدَهُ إِنْ اِعْتَصَبْتُمْ بِهِ كِتَابُ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تُسْأَلُونَ عَنِّي فَمَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ

که هغه تاسو ټینګ ونیسئ نو زما وروسته به هیڅکله گمراه نه سئ او هغه د الله ﷻ کتاب دی، او (اې خلکو!) ستاسو څخه به زما په اړه پوښتنه کیږي (چي ما د دین احکام تاسو ته رسولې دي که یا) نو تاسو به څه جواب ورکوئ؟

قَالُوا نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ وَأَدَّيْتَ وَنَصَحْتَ فَقَالَ بِإِصْبَعِهِ السَّبَابَةَ يَرْفَعُهَا إِلَى

حاضرینو عرض وکړ موږ به ددې امر شاهدي ورکوو چي تاسو موږ ته د دین احکام راوړسول او خپل فرض مو ادا کړ او زموږ خیر خواهي مو وکړل، ددې وروسته رسول الله ﷺ د شهادت گوته د آسمان په لور پورته کړل

السَّمَاءِ وَيَنْكُتُهَا إِلَى النَّاسِ اللَّهُمَّ اشْهَدْ اللَّهُمَّ اشْهَدْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالِ

او بیا یې خلکو ته راګڼته کړل او وه یې فرمایل: اې الله! ته شاهد یې، اې الله! ته شاهد یې دا الفاظ رسول الله ﷺ درې واره و فرمایل، ددې وروسته بلال رضی الله عنه آذان وکړ

ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الظُّهَرَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصَرَ وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا ثُمَّ رَكِبَ

بیا یې اقامت ووايه، او د ماښین لمنځ پیل سو بیا دویم اقامت وسو او د مازدیګر لمنځ وسو او ددې دواړو لمنځو په منځ کي یې هیڅ لمنځ ونه کړ، بیا رسول الله ﷺ سپور سو

حَتَّى أَتَى الْمَوْقِفَ فَجَعَلَ بَطْنَ نَاقَتِهِ الْقُصُوءَ إِلَى الصَّخَرَاتِ وَجَعَلَ حَبْلَ الْمُشَاةِ

او د عرفات میدان ته داخل سو، رسول الله ﷺ د خپلي اوښي قصواء نس د ډبرو په لور کړ او
حبل مشاة يې مخ ته وساتئ

بَيْنَ يَدَيْهِ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى غَرَبَتْ الشَّمْسُ وَذَهَبَتْ

او د قبلې لورې ته يې مخ کړ کښېنستئ او همداسي ناست وو، ترڅو چي لمر د وېسو او په
ژړوالی کي څه کمي و سول او ورکي سوې

الصُّفْرَةَ قَلِيلًا حَتَّى غَابَ الْقُرْصُ وَأُرْدَفَ أُسَامَةُ وَدَفَعَ حَتَّى أَتَى الْمُزْدَلِفَةَ فَصَلَّى

د لمر وړانګې، بیا رسول الله ﷺ اسامه خپل شاته کښېنولئ او په تیزی سره روان سو ترڅو چي
مزدلفې ته داخل سو، دلته رسول الله ﷺ لمونځ وکړ

بِهَا الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَإِقَامَتَيْنِ وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا شَيْئًا ثُمَّ

د ماښام او ماخستن په یوه اذان او دوو تکبیرو سره او د دواړو لمنځو په منځ کي یې هیڅ څه
تسبیح، نفل وغیره ونه کړل، بیا

أَضْطَجَعَ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ وَصَلَّى الْفَجْرَ حِينَ تَبَيَّنَ لَهُ الصُّبْحُ بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ ثُمَّ

رسول الله ﷺ پرېوتئ ترڅو چي سهار سو، رسول الله ﷺ د سهار لمونځ هغه وخت وکړ چي ښه
رڼا سول او یو اذان او یو اقامت و سو، بیا

رَكِبَ الْقُصُوءَ حَتَّى أَتَى الْمَشْعَرَ الْحَرَامَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَدَعَاهُ وَكَبَّرَهُ وَهَلَّلَهُ

رسول الله ﷺ پر اوښه سپور سو او مشعر حرام ته ورسیدئ، دلته رسول الله ﷺ مخ پر قبله
وریدئ دعاء یې وغوښتل الله اکبر یې ووايه او لا اله الا الله یې وویل

وَوَحْدَهُ فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى أُسْفَرَ جِدًّا فَدَفَعَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَأُرْدَفَ

او د الله جل و حدانیت یې بیان کړ، یعني وحده لا شریک له له ملک وله الحمد یې وویل، تر
څو چي د سهار رڼا ښه خپره سول رسول الله ﷺ په همدې شغل کي بوخت وو، بیا د لمر ختلو
څنځه وړاندي د دې ځای څنځه روان سو

الْفَضْلَ بْنَ عَبَّاسٍ حَتَّى أَتَى بَطْنَ مُحَسِّرٍ فَحَرَكَ قَلِيلًا ثُمَّ سَلَكَ الطَّرِيقَ الْوُسْطَى

فضل بن عباس عليه السلام يې د خان سره پر سپرلي. سپور کړ او وادي محسر ته داخل سو خپله سپرلي يې دلته لږ په تيزي سره وچلول او په هغه درمياني لاره کې تم سو

الَّتِي تَخْرُجُ عَلَى الْجُمُرَةِ الْكُبْرَى حَتَّى أَتَى الْجُمُرَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّجَرَةِ فَرَمَاهَا

هغه چې جمره کبري ته ځي، هغه جمرې ته ورسيدئ چې د هغه سره درخته وه، ويې ويشتل

بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكْبَرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا مِثْلُ حَصَى الْخَذْفِ رَمَى مِنْ بَطْنِ

په اووه ډبرو او د هر ويشتلو سره يې تکبير ووايه او دا ډبري د کرخو د دانې په اندازه وې او د نشيب څخه ويشتل سوي وو،

الْوَادِي ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ فَنَحَرَ ثَلَاثًا وَسِتِّينَ بِيَدِهِ ثُمَّ أُعْطِيَ عَلِيًّا فَنَحَرَ مَا

بيا د قرباني په لور وړاندي سو او رسول الله ﷺ درو شپته حيوانات په خپل مبارک لاس سره حلال کړل بيا يې چاره يا نيزه حضرت علي عليه السلام ته ورکړل او پاته حيوانات

غَبَرَ وَأَشْرَكَهُ فِي هَدْيِهِ ثُمَّ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبَضْعَةٍ فَجَعَلَتْ فِي قَدَرٍ فَطَبَخَتْ

چې اووه ديرش وه هغه يې حلال کړل، او رسول الله ﷺ د خپل قرباني په حيواناتو کې حضرت علي عليه السلام هم گډ کړ، بيا رسول الله ﷺ حکم وکړ چې د هر حيوان څخه دي لږ غوښه واخيستل سي نو هغه غوښه راوړل سول او په کټو کې پخه کړل سول،

فَأَكَلَا مِنْ لَحْمِهَا وَشَرِبَا مِنْ مَرَقِهَا ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَفَاضَ إِلَى الْبَيْتِ

دواړو (نبي کریم ﷺ او حضرت علي عليه السلام) هغه وخوړل او بنوروايې وچېښل، ددې وروسته رسول الله ﷺ سپور سو او د کعبې شريفې په لور روان سو

فَصَلَّى بِمَكَّةَ الظُّهَرَ فَأَتَى بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَسْقُونَ عَلَى زَمْزَمَ فَقَالَ انْزِعُوا بَنِي

او په مکه معظمه کې يې د ماښين لمونځ وکړ بيا يې د عبدالمطلب کورنۍ (يعني خپل اکا حضرت عباس او د هغه اولاد) ته تشریف يووړ چې خلکو ته يې د زمزم اوبه ورکولې، رسول الله ﷺ هغوی ته وفرمايل: اي د عبدالمطلب کورنۍ! اوبه راوکاږئ او په خلکو يې وچېښئ

عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَلَوْلَا أَنْ يَغْلِبَكُمْ النَّاسُ عَلَى سِقَايَتِكُمْ لَنَزَعْتُ مَعَكُمْ فَنَآوَلُوهُ
دَلُّوا فَشَرِبَ مِنْهُ . رواه مسلم

که زما سره دا اندېښنه نه وای چي خلک به پر تاسو رامات سي نو ما به ستاسو سره اوبه
راکښلي وای، بيا د عبدالمطلب کورنۍ د اوبو يوه سله اغه رسول الله ﷺ ته ورکړل او د هغه
څخه رسول الله ﷺ اوبه وچېښلي . مسلم .

تخریج: مسلم في الصحيح ۸۸۶۱۲-۸۹۲، رقم: ۱۴۷-۱۲۱۸.

د لغاتو حل: واستغفري: ای اجعلي ثوبا بين فخذيک وشدي فرجک بمنزلة الثغر للداية. القصواء:
اسم ناقة رسول الله ﷺ. (د رسول الله ﷺ د اوبني نوم). ينكتها: ای یشیر بها (اشاره يې په کول). حبل:
ای مجتمع.

تشریح: په حجة الوداع کي د رسول الله ﷺ سره څو کسان وه؟ په دې باره کي مختلف قولونه
دي، ځيني حضرات وايي چي په دغه حج کي د رسول الله ﷺ سره نيوي زره کسان وه، ځيني
حضرات وايي چي يولک او دېرش زره او ځينو تر دې هم زيات شمېريان کړي دي .
بي بي اسماء بنت عميس مخکي د حضرت جعفر ابن ابوطالب په نکاح کي وه د هغه د
وفات څخه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په نکاح کي راغلل د حضرت ابوبکر صدیق
رضی الله عنه د وفات څخه وروسته حضرت علي رضی الله عنه د هغې سره نکاح وکړه .

کله چي رسول الله ﷺ د حجة الوداع لپاره روان سو نو هغه وخت دا د حضرت ابوبکر
صدیق رضی الله عنه په نکاح کي وه او د دې څخه محمد بن ابوبکر رضی الله عنه پيدا سو .

د رسول الله ﷺ له خوا بي بي اسماء ته د غسل ورکولو هدايت د دې خبري دليل دی چي
نفاس والا ښځي ته د احرام لپاره غسل کول سنت دی او دا غسل د نظافت يعني پاکوالي لپاره
وي د طهارت يعني پاکۍ لپاره نه وي ځکه نفاس والا ښځي ته د تيمم کولو حکم نه دی ورکړل
سوی او دا حکم د حائضې هم دی او هغې ته د رسول الله ﷺ دغه حکم چي بيا احرام وتړي يعني
د احرام نيت وکړي او لبيک ووايي د دې څخه دا خبره ثابتېږي چي د نفاس والا ښځي احرام
صحيح کيږي پر دغه مسئله باندي د ټولو علماؤ اتفاق دی .

رسول الله ﷺ په ذوالحليفه مسجد کي لمونځ وکړ، د دې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ د
سنت احرام دوه رکعت له لمونځ وکړ، په دې باره کي مسئله داده که چيري په ميقات کي مسجد

وي نو په هغه دوه رکعت کول زیات غوره دي هو که چیري یو شوک د مسجد څخه پرته په بل ځای کي لمونځ وکړي نو هیڅ پروا نه سته او په مکروه وختو کي دغه لمونځ کول نه دی پکار .
 علماء دا هم وایي چي د تحية المسجد په ډول فرض لمونځ هم ددغه لمانځه قائم مقام کیږي .
 لسنا نعرف العمرة (موږ د عمرې څخه خبر نه وو) دا جمله په اصل کي د مخکي جملې د تکیده لپاره استعمال سوې ده ددغه جملو وضاحت دادی چي د جاهلیت په زمانه کي دا معمول وو چي خلکو به د حج په میاشتو کي عمره کول لویه گناه گڼل نو دا وخت رسول الله ﷺ د هغه رد وکړ او د حج په میاشتو کي د عمرې کولو حکم یې وفرمایه ددې تفصیل به مخته راسي .

کله چي موږ د رسول الله ﷺ سره بیت الله شریفی ته ورسیدو یعنی مخکي موږ په ذی طوی کي کښته سو او د شپې مو هلته قیام وکړ او بیا پر څوار لسم د ذی الحجه په غسل کولو سره ثنیه علیا څخه مکې مکرمې ته داخل سو او بیا د باب السلام څخه مسجد حرام ته راغلو او هلته مو د تحية المسجد لمونځ ونه کړ ځکه چي د بیت الله شریفی طواف د هغه تحیه ده .
 درې واړه رمل وکړ او څلور واړه خپل تگ سره طواف وکړ، په دې باره کي په تفصیل سره پوهېدل پکار دي چي د کعبې شریفې چاپیره اووه چکره کولو ته طواف وایي طواف اووه چکره وایي او هر چکر د حجر اسود څخه په شروع کېدو سره پر حجر اسود باندي ختمیږي هر چکر ته د شریعت په اصطلاح کي شوط ویل کیږي .

د طواف په اووه چکرو کي په اولو درو چکرو کي رمل کول پکار دی او د پهلوانانو په ډول په اوږو ښوړولو سره سیده سیده او یو څه په تیزه سره قدم اېښودو ته رمل وایي ، د طواف په پاته څلورو چکرو کي کرار کرار یعنی د خپل معمولي تگ سره تلل پکار دي ، رمل یعنی جگ جگ او په تېز رفتار سره د تلو وجه داده چي کله نبي کریم ﷺ د عمره القضاء لپاره مکې مکرمې ته تشریف راوړ نو مشرکینو د رسول الله ﷺ په لیدو سره وویل چي د یثرب تبی یعنی د مدینې منورې تبی هغوی ډیر ضعیف او سست کړي دي نو رسول الله ﷺ مسلمانانو ته حکم ورکړ چي په داسي تلو سره د خپل قوت اظهار وکړی هغه وخت خو تېر سو مگر ددې علت او وجه ليري کولو څخه وروسته هم دا حکم پاته سو دا طریقه تر اوسه پوري جاري ده .

په دغه حدیث کي د اضطباع ذکر نه دی سوی مگر د طواف په وخت کي اضطباع هم سنت دي په نورو حدیثو کي ددې ذکر موجود دی .

خادر داسي اچول چي د هغه یو سر د راسته اوږې څخه په را کښته کولو سره او د راسته بغل لاندې څخه په را ایستلو سره پر چپه اوږه باندي واچول سي دې ته اضطباع ویل کیږي ، د

شادر داسي اچولو حکم هم د قوت د اظهار لپاره ورکړل سوی دی او دا حکم هم تر اوسه پاته سو.
 د مقام ابراهيم معنی داده چي د حضرت ابراهيم عليه السلام د درېدو مخای هسي خو دا د يو ډبري
 نوم دی چي پر هغه باندي په درېدو سره حضرت ابراهيم عليه السلام د کعبې شريفي تعمير کوی پر دغه
 ډبري باندي د حضرت ابراهيم عليه السلام د پښو نښي جوړي سوي دي چي تر ننه پوري قائمي دي .
 ځيني حضرات دا هم وايي چي مقام ابراهيم يو ډبره ده کله چي حضرت ابراهيم عليه السلام د خپل زوی
 حضرت اسماعيل عليه السلام د لېدنې لپاره راغلی وه نو د اوبښ څخه پر دغه ډبره باندي کښته سوی وو
 او کله چي بېرته تللی نو پر دغه ډبره باندي په درېدو سره سپور سو، پر دغه ډبره باندي د هغه
 مبارک د دواړو قدمو نښي جوړي سوې دي ، په هر حال دغه ډبره اوس د کعبې شريفي مخته په
 يوې خونې کي پرته ده ، رسول الله صلى الله عليه وسلم د طواف څخه په فارغه کېدو سره د دغه مقام ابراهيم شاته
 دوه رکعت لمونځ وکړ دغه دوه رکعت لمونځ که څه هم په هغه مخای کي په درېدو سره کول افضل
 دي مگر په حرم کي هر مخای کول جائز دي که په مسجد کي وکړل سي او که د مسجد څخه د
 باندي او د هر طواف وروسته دغه لمونځ کول د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد واجب دی او د امام
 د امام شافعي رحمته الله عليه په نزد سنت دی .

په دغه دوو رکعتو کي يې قل هو الله احد او قل يا ايها الکافرون وويل ، د دغه عبارت څخه دا
 معلومېږي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم قل هو الله احد په اول رکعت کي وويل او قل يا ايها الکافرون يې
 په دوهم رکعت کي وويل حال دا چي په دغه صورت کي پر سورة مقدم باندي د سورة متاخر
 تقديم (يعني د وروسته سورت مخکي کول او د مخکي سورت وروسته کول) لازميږي ځکه نو
 علماء ددې توجيه دا بيان کړې ده چي په حديث کي په دې باره کي چي کوم عبارت نقل سوی دی
 په هغه د واو حرف د جمع د ظاهرولو لپاره دی يعني ددې مقصد يوازي دا ښوودل دي چي
 رسول الله صلى الله عليه وسلم په دغه دواړو رکعتو کي دغه دواړه سورتونه وويل اوس دا چي په دې کي يې کوم
 يو په اول رکعت کي ووايه او کوم سورت يې په دوهم رکعت کي ددې وضاحت مقصود نه دی او
 نه دلته د هغه وضاحت موجود دی د دغه توجيه سره دا اشکال نه سي پيدا کيدای ، بيا طيبي
رحمته الله عليه په دغه عبارت کي د دغه دواړو سورتونو د ذکر سوي ترتيب په باره کي دا نکته هم بيان
 کړې ده چي قل هو الله احد د الله تعالی د وحدانيت د اثبات او اظهار لپاره دی او قل يا ايها
 الکافرون د شرک څخه د بيزاری لپاره دی ځکه د توعيد د عظمت او د هغه تر ټولو زيات
 فضيلت په وجه يې دغه سورت مخکي ذکر کړ چي د هغه څخه د توحيد اثبات کيږي .

ددغه ټولو خبرو څخه پرته په ځينو روايتو کي دغه عبارت داسي نقل سوی دی چي په هغه

کي اول د قل يا ايها الکافرون ذکر دی او بيا د قل هو الله احد، په دغه صورت کي خبره بالکل صفا کيږي.

رسول الله ﷺ د صفا او مروه په مينځ کي سعي اووه واړه وکړه په دې توگه چي د صفا څخه تر مروه پوري يو وار، د مروه څخه تر صفا پوري دوه واړه همدارنگه رسول الله ﷺ اووه چکره ولگول، د سعي شروع خود صفا څخه وسوه او ختم پر مروه باندي وسولکه څرنگه چي د حديث الفاظ دي چي رسول الله ﷺ پر مروه باندي د سعي اختتام وکړ.

سعي يعني د صفا او مروه په مينځ کي چکر لگول واجب دي ددې اصل دادی چي کله حضرت اسماعيل عليه السلام ماشوم وو نو د هغه مور بي بي هاجرې رضي الله تعالى عنها د اوبو په پلټني پسي ووتل کله چي کښته ورسيدل نو اسماعيل عليه السلام د هغې د نظر څخه پټ سو هغه پر صفا او مروه باندي په ختلو سره د هغه د لېدو لپاره ددغه دواړو غونډيو په مينځ کي چکر وهی دغه سعي د هغې سنت دی کوم چي رسول الله ﷺ پوره کړ، د صفا او مروه په مينځ کي خاوره اچول سوې ده ځکه نو اوس هغه کښته ځای نه دی پاته سوی البته هغه نښي جوړي سوي دي او د بي بي هاجرې رضي الله عنها د سنت پوره کولو لپاره هلته منډه وهل کيږي.

لو اني استقبلت من امري ... الخ: که په خپل اړه ما ته د مخکي څخه هغه خبره معلومه وای ... په دې اړه که څه هم ډېر اوږد بحث دی مگر د خلاصې په توگه پوهېدل پکار دي چي کله نبي کریم ﷺ مکې ته ورسيدی او د عمرې څخه فارغ سو نو صحابه کرامو ته يې حکم وکړ چي کوم چا د ځان سره د قربانۍ حيوان نه وي راوستلی نو هغه دي د عمرې څخه وروسته د احرام څخه ووځي او حج دې په عمرې سره فسخ کړي (يعني د حج احرام دي د عمرې احرام وگرځوي) کله چي د حج ورځي راسي نو بيا دي دوهم وار احرام وتړي او حج دي وکړي او کوم چا چي د ځان سره د قربانۍ حيوان راوستلی دی نو هغه دي د عمرې څخه وروسته احرام نه خلاصوي بلکه تر حج پوري دي په احرام کي وي او د حج څخه وروسته دي احرام خلاص کړي، رسول الله ﷺ د قربانۍ حيوان د ځان سره راوستلی وو ځکه نو رسول الله ﷺ احرام خلاص نه کړی او د عمرې څخه وروسته هم د احرام په حالت کي وو دغه حکم صحابه کرامو ته ډېر مشکل سو يو خو دا چي موږ احرام خلاص کړو او رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي وي په داسي کولو سره د رسول الله ﷺ پيروي ترک کيږي کوم چي صحابه کرامو ته هيڅکله د منلو وړ نه وو دوهم هغوی دا فکر وکړ چي اوس په عرفات کي يوازي پنځه ورځي پاته سوي دي ځکه دا خبره مناسب نه معلوميږي چي احرام خلاص کړل سي او بيا په دغه وخت کي خپلو ښځو ته ورځو او کله چي د

عرفات ورځ راسي نو سمدستي د احرام په تړلو سره به عرفات ته روان سو او حج به وکړو د هغوی خواهش وو چي دغه درمياني پنځه ورځي هم د احرام په حالت کي تيري سي په داسي کولو سره به د رسول الله ﷺ پيروي هم وسي او په دغه ورځو کي به د خواهشاتو او دنيوي کارو کي د بوختيا څخه هم پرهيز وسي ، بيا دا چي د جاهليت په ورځو کي د حج په مياشتو کي عمره کول بد گڼل کېدل او د هغوی په ذهن کي تر اوسه دا خبره وه ځکه نو هغوی نه غوښتل چي دا وخت په ځانگړې توگه د عمرې صورت پيدا سي ددغه ټولو وجوهاتو په وجه هغوی غوښتل چي رسول الله ﷺ موږ ته د احرام خلاصولو حکم نه راکړي ځکه نو رسول الله ﷺ د غصې اظهار وکړ او وه يې فرمايل چي دا خو د دين خبره ده زه څه وکړم الله تعالی چي څه حکم کړی دی هم هغسي به کيږي که څه هم پر طبعيت باندي باروي که ما ته دا معلومه وای چي زما د پیروي د پرېښودو په وجه به تاسو ته احرام خلاصول مشکل وي نو ما به هم د قرباني حيوان نه راوستلای او د احرام په خلاصولو سره به مي د هغه وخت حج په عمرې سره فسخ کړی وای مگر ما ته څه معلومه وه چي د الله تعالی حکم به دا وي .

امام نووي رحمه الله فرمايي چي په عمرې سره ددغه فسخ سوي حج په باره کي د علماء کرامو اختلافي قولونه دي چي ايا دا په هغه کال يوازي د صحابه کرامو لپاره وو او که د همېشه لپاره نورو ته هم داسي جائز دي؟ امام احمد رحمه الله او د اهل ظاهر يو ډلي دا ويلي دي چي دغه فسخ د حج يوازي د صحابه کرامو لپاره نه وه بلکه دغه حکم د همېشه لپاره پاته دی نو د هغه چا لپاره چي د حج احرام وتړي او هدي ورسره نه وي دا جائز دي چي هغه د حج احرام په عمرې سره فسخ کړي او د عمرې د افعالو د ادا کولو څخه وروسته حلال سي يعني احرام خلاص کړي ، د امام ابو حنيفه رحمه الله ، امام مالک رحمه الله ، امام شافعي رحمه الله او د سلف او خلف د علماؤ وينا داده چي دغه حکم يوازي په هغه کال کي د صحابه کرامو لپاره وو کوم چي د جاهليت په زمانه کي د حج په مياشتو کي عمره کول حرام گڼل کېدل چي د هغه ترديد وسي .

او ددغه حديث سره سم د امام ابو حنيفه او امام احمد رحمه الله عليهما مذهب دا هم دی چي کوم څوک د عمرې احرام وتړي او هدي د ځان سره نه راوړي نو د عمرې د افعالو د ادا کولو وروسته دي د احرام څخه ووځي او که هدي يې د ځان سره راوستلې وي نو د احرام څخه دي نه وځي تر دې چي د قرباني په ورځ د هغه هدي ذبح وسي مگر امام شافعي او امام مالک رحمه الله عليهما وايي چي مجبض د عمرې د افعالو د ادا کولو څخه وروسته د احرام څخه وتل جائز دي که هغه د ځان سره هدي راوستلې وي او که يې نه وي راوستلې .

مشعر حرام په مزدلفه کي د یوه غره نوم دی، د جاهلیت په زمانه کي د قریشو دا طریقه وه چي هغوی د حج لپاره د عرفات پر ځای په مزدلفه کي درېدل او دا به یې ویل چي دا موقف خمس یعنی د قریشو او حرم د اوسیدونکو د تم کېدو ځای دی د قریشو څخه پرته ټولو عربو به په عرفات کي وقوف کوی رسول الله ﷺ هم د قریشو څخه وو ځکه قریشو دا گمان وکړ بلکه سیده عرفات ته ورسیدل چي رسول الله ﷺ به هم د عرفات پر ځای په مزدلفه کي وقوف وکړي مگر رسول الله ﷺ هلته وقوف ونه کړ بلکه سیده عرفات ته ورسیدی او د نمرې په شپله کي یې خطبه وفرمایل، رسول الله ﷺ دوې خطبې وویلې په اوله خطبه کي یې د حج احکام بیان کړل او په عرفات کي پر ډېر ذکر او دعاؤ باندي یې ترغیب ورکړ او دوهمه خطبه د اولي خطبې په نسبت کوچنۍ وه چي په هغه کي یوازي دعاء وه.

د ربیعہ ابن حارث د زوی قصه داده چي حارث د رسول الله ﷺ اکا او د عبدالمطلب زوی وو او د هغه زوی ربیعہ وو، د ربیعہ یو تی رودونکی ماشوم وو چي نوم یې ایاس وو د عربو د عامې قاعدې سره سم ایا ته دي ورکولو لپاره د بني سعد قبیلې ته ورکړل سوی وو په کومو ورځو کي چي د سعد او هذیل د قبیلو په مینځ کي معرکه کېدل نو ایاس د بني سعد په قبیله کي وو د هغه جگړې په دوران کي د هذي د قبیلې یو سړي ایاس په ډبرو وویشتی چي په هغه سره هغه ماشوم مړ سو، ایاس د رسول الله ﷺ د اکا لمسی وو ځکه د هغه د قتل د بدلې اخیستلو حق رسول الله ﷺ ته حاصل وو مگر رسول الله ﷺ د هغه قتل معاف کړ.

همدارنگه حضرت عباس رضی الله عنه ابن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ محترم اکا وو د سود را کړه ورکړه یې کول هغه وخت دده ډېر زیات سود د خلکو پر ذمه پاته وو هغه هم رسول الله ﷺ معاف کړ. بیا دوهم وارا قامت و سو او د مازدیگر لمونځ و سوي یعنی د مایېنین په وخت کي خود مایېنین لمونځ و سو او بیا د مازدیگر لمونځ و سوي یعنی د مایېنین او مازدیگر لمونځونه په جمع کولو سره وکړل سول دې ته جمع تقدیم وایي په عرفات کي د وقوف لپاره دغه دواړه لمونځونه پریو ځای د مایېنین په وخت کي کیږي په داسي توگه چي د مایېنین د څلور رکعتو فرضو څخه وروسته مؤذن دوهم اقامت وکړي او بیا د مازدیگر لمونځ وکړي ددغه دواړو لمونځو په مینځ کي سنت، نفل او نور لمونځونه نه کیږي چي د دواړو لمونځو په مینځ کي د وقفه کېدو په وجه جمع باطله نه سي ځکه چي دغه لمونځونه پرله پسې کول واجب دي.

او په تېز تللو سره مزدلفې ته راغلی، مزدلفه د منی او عرفات په مینځ کي د یو ځای نوم دی، د لسم تاریخ په شپه په مزدلفه کي تم کېدل د حنفیه په نزد سنت دی او د امام شافعي او

امام احمد رحمه الله عليهما په نزد واجب دي .

د حديث څخه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ مزدلفې ته په رسيدو سره د ماښام او ماڅستن لمونځونه په يوه اذان او دوو اقامتو سره وکړل لکه څرنگه چي رسول الله ﷺ په عرفات کي د ماښمين او مازديگر لمونځونه په يوه اذان او دوو اقامتو سره کړي وي ، د امام شافعي ، امام مالک او امام احمد رحمه الله عليهم دا مذهب دی مگر د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه په نزد په مزدلفه کي دغه دواړه لمونځونه په يوه اذان او يوه اقامت سره کيږي چي دلته د ماڅستن لمونځ په خپل وخت کي کيږي ځکه نو د خبر ورکولو لپاره د جلا تکبير ضرورت نه سته پر خلاف د عرفات چي هلته د مازيدگر لمونځ په خپل وخت کي نه کيږي بلکه د ماښمين په وخت کي کيږي ځکه نو هلته د خبر ورکولو لپاره جلا تکبير ضروري دی ، په صحيح مسلم کي د ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت منقول دی او ترمذي هم ددې تحسين او تصحيح کړې ده .

مشعر حرام : لکه څرنگه چي مخکي ښوول سوي دي چي په عرفات کي د يوه غره نوم دی او پر لسم تاريخ د سهار په وخت کي هلته وقوف د حنفيه په نزد واجب دی او د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد د حج يوړکن دی .

وادي محسر : دا د مزدلفې او مني په مينځ کي يو شيلې نوم دی ، ويل کيږي چي اصحاب فيل دلته د الله تعالی په عذاب کي په اخته کېدو هلاک سوي وه ، رسول الله ﷺ چي د مشعر حرام (مزدلفې) څخه روان سو او دغه شيلې ته ورسيدی نو خپل سپرلی يې تيزه کړه او ددغه شيلې مسافت يې په تيزي سره پوره کړ ځکه چي د رسول الله ﷺ مبارک عادت وو چي پر کوم ځای به پر يو قوم باندي عذاب نازل سوی وو نو رسول الله ﷺ به د عبرت له مخي د هغه ځای څخه په تيزي سره تېریدی ، ځيني حضرات وايي چي د حج په وخت کي به نصاری يا د عربو مشرکينو په وادي محسر کي وقوف کوی ځکه رسول الله ﷺ د هغوی د مخالفت په وجه په دغه شيله کي خپل سپرلی تېزه کړه چي د هغه ځای څخه ژر تېر سي ، په هر حال د رسول الله ﷺ د پيروي سره سم د هر چا لپاره مستحب دي چي ددغه شيلې سره په تېزي سره تېر سي .

او پر هغه منځنۍ لار روان سو کوم چي د جمره کبري سرېره تېريږي : ددې مطلب دادی چي پر کومه لار رسول الله ﷺ تشریف وړی وو هغه لار بله وه او دغه لار بله وه چي جمره کبري يعني پر جمره عقبی باندي تېريږي ، اوله لار چي پر هغې باندي رسول الله ﷺ عرفات او مزدلفې ته تشریف وړی وو هغه ته به يې طريق ضب ويل او دغه لار چي پر هغه باندي رسول الله ﷺ د رمي جمار لپاره منی ته بېرته راتلی طريق مازمين وايي ، ضب او مازمين د دوو غرونو مان دي .

تردي چي رسول الله ﷺ هغه جمرې ته ورسيدى کوم چي درختي ته نژدي ده، دلته د جمره څخه مراد جمره عقبه ده د کوم چي مخکي يادونه وسوه، جمره منار ته وايي په مني کي يو څو داسي منارې دي چي هغه په ډبرو ويشتل کيږي ددې تفصيل به مخته راسي انشاء الله تعالى.

رسول الله ﷺ د خپل قرباني په حيوانانو کي حضرت علي رضي الله عنه هم د ځان سره گډ کړى وو، يعني رسول الله ﷺ حضرت علي رضي الله عنه ته يو څو اوښان ورکړل چي هغه يې د خپل ځان لپاره حلال کړي، اوس يا خو رسول الله ﷺ هغه ته هغه اوښان د خپل پاته اوښانو څخه ورکړل او يا به يې د نورو اوښانو څخه ورکړي وي.

رسول الله ﷺ او حضرت علي رضي الله عنه د قرباني غوښه وخورل او د هغه ښوروايې وڅښل، ددې څخه دا خبره معلومه سوه چي د خپلي قرباني څخه غوښه خورل مستحب دي.

او کعبې شريفې ته روان سو او هلته په رسيدو سره يې طواف وکړ، دغه طواف ته طواف افضه هم وايي او طواف رکن هم، دغه طواف د حج يو رکن دى او په دې سره حج ختميږي، هسي خو دغه طواف د قرباني په ورځ کول غوره دى مگر وروسته کول هم جائز دي.

او په مکه کي يې د ماښين لمونځ وکړ: دا خبره د ابن عمر رضي الله عنه د هغه روايت خلاف ده چي د هغه څخه ثابتيږي چي رسول الله ﷺ د ماښين لمونځ په مني کي وکړ، په دغه دواړو روايت کي مطابقت داسي پيدا کيږي چي رسول الله ﷺ د ماښين لمونځ په مکه کي وکړ البته په مني کي يې نفل لمونځ کړى دى چي ابن عمر رضي الله عنه د ماښين د لمانځه گمان وکړ، يا به داسي وويل سي چي کله دواړه روايتونه متعارض سي نو دواړه ساقط سي اوس به ترجيح هغه خبري ته ورکول کيږي چي رسول الله ﷺ د ماښين لمونځ په مکه کي وکړ ځکه چي په مکه کي لمونځ کول غوره دي. والله اعلم.

د احرام طريقې او د حج قسمونه

﴿۲۲۴۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةٍ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دى چي موږ په حجة الوداع کي د رسول الله ﷺ سره ولاړو،

الْوُدَاعِ فَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجٍّ فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ النَّبِيُّ

په موږ کي ځينو د عمرې او ځينو د حج احرام وټړئ، کله چي موږ مکه ته ورسيدو نو رسول الله ﷺ وفرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَهْلَ بَعْمَرَةٍ وَلَمْ يُهْدِ فَلْيَحِلِّ وَمَنْ أَحْرَمَ بِبَعْمَرَةٍ

چا چي د عمرې احرام ترلی دی او د قربانی حیوان یې نه دي راوستلی نو هغه ته پکار ده چي
حان حلال کړي او چا چي د عمرې احرام ترلی دی

وَأَهْدَى فَلْيُهِلَّ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ ثُمَّ لَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا، وَفِي رِوَايَةٍ

او د قربانی حیوان یې راوستلی دی نو هغه دي د حج او عمرې دواړو احرام وتړي او تر هغه
وخته پوري چي د عمرې او حج دواړو څخه فارغ نه سي حلال دي نه سي، او په يوه روايت کي دي

فَلَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ بِنَحْرِ هَذِيهِ وَمَنْ أَهْلَ بِحَجٍّ فَلْيُتِمَّ حَجَّهُ قَالَتْ فَحِضْتُ

تر څو پوري چي هغه خپل قرباني حلاله نه کړي نه دي حلالېږي او چا چي يوازي د حج احرام
ترلی وي هغه دي خپل حج پوره کړي، بي بي عائشة (رض) وايي پر ما حيض راغلئ

وَلَمْ أَطْفِ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّفا وَالْمَرْوَةِ فَلَمْ أَزَلْ حَائِضًا حَتَّى كَانَ يَوْمَ

او تر اوسه مي نه د بيت الله طواف کړی وو او نه مي د صفا او مروه په منح کي سعي کړې وه، تر
عرفات پوري زما وينه راتلل

عَرَفَةَ وَلَمْ أَهْلِلْ إِلَّا بِبَعْمَرَةٍ فَأَمَرَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَنْقُضَ

او ما يوازي د عمرې احرام ترلی وو، نبي کریم ﷺ ما ته حکم را کړ چي زه خپل سر پرېولم

رَأْسِي وَأَمْتَشِطُ وَأَهْلُ بِالْحَجِّ وَأَتْرُكُ الْعُمْرَةَ فَفَعَلْتُ حَتَّى قَضَيْتُ حَجِّي بَعَثَ

او د منح یې کړم او عمره پرېږدم يوازي د حج احرام وتړم، نو ما همدا سي وکړل او خپل حج مي
پوره کړ، بيا رسول الله ﷺ وليږئ

مَعِيَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ وَأَمَرَنِي أَنْ أُعْتِمِرَ مَكَانَ عُمْرَتِي مِنَ التَّنْعِيمِ

زما سره (زما ورور) عبد الرحمن بن ابو بکر رضی الله عنه او ما ته یې حکم را کړ چي زه د خپلي عمرې پر
ځای د مقام تنعيم څخه عمره وکړم،

قَالَتْ فَطَافَ الَّذِينَ كَانُوا أَهْلًا بِالْعُمْرَةِ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ حَلُّوا

د بي بي عائشې بيان دئ چي کومو خلکو د عمرې احرام وټړئ هغوی د بيت الله طواف وکړ او د صفا او مروءه په منځ کي يې سعي وکړه او بيا حلال سول،

ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مَنًى وَأَمَّا الَّذِينَ جَمَعُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَإِنَّمَا طَافُوا طَوَافًا وَاحِدًا. متفق عليه

بيا چي هغوی د مني څخه راستانه سول هغوی يو طواف بل وکړ او کومو خلکو چي د حج او عمرې دواړو احرام تړلي وو هغوی يوازې يو طواف وکړ. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح ۴۱۵۱۳، رقم: ۱۵۵۶، و مسلم ۷۸۰۱۲، رقم: ۱۱۲-۱۲۱۱.

تشریح: تنعيم د يو ځای نوم دی چي د مکې څخه پر دوه نيم يا درې مېله فاصله باندي شمال مغرب ته واقع دی، دغه ځای د حرم د حدود څخه وتلی دی، حاجيان صاحبان د عمرې د احرام تړلو لپاره دلته راځي.

د عمرې د احرام لپاره ضروري او شرط دی چي د حرم د حدودو څخه دباندې وټړل سي که عمره کونکی مکي وي او که غير مکي وي. او د حج احرام غير مکي خود حل څخه تړي او مکي د حرم په حدودو کي هر ځای چي وي وه يې تړي.

هغوی يو طواف وکړ، ددې څخه که څه هم دا خبره مفهوم کيږي چي قارن ته يو طواف د حج او عمرې دواړو لپاره کافي دی لکه څرنگه چي د امام شافعي رحمه الله مذهب دی مگر د حنفيه په نزد قارن ته دوه طوافه کول ضروري دي يو طواف خود عمرې لپاره چي په مکه کي د داخلېدو وروسته وکړل سي او دوهم طواف د حج لپاره چي د وقوف عرفات څخه وروسته وکړل سي ځکه چي د حديث څخه دا خبره ثابته سوې ده چي د حجة الوداع پر موقع نبي کریم صلی الله علیه و آله قارن وو کله چي رسول الله صلی الله علیه و آله مکې ته داخل سو نو يو طواف يې هغه وخت وکړ او دوهم وار طواف الزيارة يې د عرفات د وقوف څخه وروسته وکړ، دارقطني يو روايت نقل کړی دی چي د هغه خلاصه داده چي قارن دوه طوافه وکړي او د صفا او مروءه په مینځ کي دوه واره سعي وکړي، د حضرت علي او عبد الله ابن مسعود رضي الله عنهما څخه هم دا خبره منقول ده چي قارن دي دوه طوافه او دوه واره سعي کوي.

﴿۲۴۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ تَمَتَّعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ په حجة الوداع كي د عمرې څخه د حج په لور گټه پورته کړل ،

فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَسَاقَ مَعَهُ الْهَدْيَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَبَدَأَ

يعني لومړی يې د عمرې احرام وټړئ او بيا يې د حج ، نور رسول الله ﷺ د ذوالحليفة څخه د ځان سره د قرباني حيوانان بوتلل او پيل يې داسي وکړ چې

فَأَهْلًا بِالْعُمْرَةِ ثُمَّ أَهْلًا بِالْحَجِّ فَتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لومړی يې د عمرې او بيا يې د حج احرام وټړئ نو خلکو د نبي کریم ﷺ سره د حج او عمرې يوځای کولو گټه پورته کړل ،

بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَكَانَ مِنَ النَّاسِ مَنْ أَهْدَى وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ يُهْدِ فَلَمَّا

په خلکو كي داسي هم وه چې د قرباني حيوانان يې د ځان سره راوستلي وه او ځيني داسي هم وه چې حيوانان يې د ځان سره نه وه راوستلي ،

قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ قَالَ لِلنَّاسِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ أَهْدَى

کله چې رسول الله ﷺ مکې معظمې ته ورسيدئ نو خلکو ته يې وفرمايل : په تاسو كي چې چا د قرباني حيوان راوستلی وي

فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ مِنْ شَيْءٍ حَرَمَ مِنْهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَجَّهُ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ

نو هغه دي ځان نه حلالوي هغه شی چې پر حرام دی پرده ترڅو پوري چې هغه خپل حج پوره نه کړي او چا چې د قرباني حيوان نه وي راوستلي

أَهْدَى فَلْيُطْفِئِ بِالْبَيْتِ وَالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَلْيُقْصِرْ وَلْيَحْلِلْ ثُمَّ لِيَهْلَ بِالْحَجِّ

هغه دي د بيت الله طواف وکړي ، د صفا او مروءه په منځ كي دي سعي وکړي د سروړېښتان دي وڅري او ځان دي حلال کړي ، بيا دويم وار دي د حج احرام وټړي او د قرباني حيوان دي حلال کړي

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ هَدًى فَلْيَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ

او چاته چي د قربانی حیوان نه وي تر لاسه هغه دي درې ورځي د حج په ورځو کي او اووه ورځي په کور کي روژې ونيسي،

فَطَّافٍ حِينَ قَدِمَ مَكَّةَ وَاسْتَلَمَ الرُّكْنَ أَوَّلَ شَيْءٍ ثُمَّ خَبَّ ثَلَاثَةَ أَطْوَافٍ

مکې ته په ننوتلو سره نبي کریم ﷺ طواف وکړ او تر ټولو وړاندي يې حجر اسود مچ کړ، او د طواف درې واره ګرځېدل يې په منډه وکړل،

وَمَشَى أَرْبَعًا فَرَكَعَ حِينَ قَضَى طَوَافَهُ بِالْبَيْتِ عِنْدَ الْمَقَامِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ

او څلور واره يې په معمولي تګ سره وکړل، بيا يې د مقام ابراهيم سره دوه رکعت له مونځ وکړ او سلام يې وګرځوئ،

فَانْصَرَفَ فَأَتَى الصَّفَا فَطَافَ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعَةَ أَطْوَافٍ ثُمَّ لَمْ يَحِلِّ مِنْ

د صفا په لور ولاړئ او د صفا او مروه په منځ کي يې اووه واره سعي وکړه، بيا په هېڅ شي سره حلال نه سو

شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ حَتَّى قَضَى حَجَّهُ وَنَحَرَ هَدْيَهُ يَوْمَ النَّحْرِ وَأَفَاضَ فَطَافَ

چي احرام پر حرام کړی وو، تر دې چي حج يې پوره کړ او د قربانی په ورځ يې خپل حیوان حلال کړ، بيا يې د بيت الله طواف وکړ

بِالْبَيْتِ ثُمَّ حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ وَفَعَلَ مِثْلَ مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَاقَ الْهَدْيَ مِنَ النَّاسِ . متفق عليه

او د دې وروسته د هر هغه شي څخه حلال سو چي پر رسول الله ﷺ باندي حرام وو او کومو خلکو چي د ځان سره د قربانی حیوان راوستلی وو هغوی هغه وکړل کوم چي رسول الله ﷺ کړی وو . بخاري او مسلم .

تغريج: البخاري في الصحيح ۵۳۹۱۳، رقم: ۱۶۹۱، ومسلم ۹۰۱۱۲، رقم: ۱۷۴-۱۲۲۷.

د لغاتو حل: خب: ای رمل. (ويې ويشتل).

تشریح: ددغه حدیث څخه معلومیږي چي رسول الله ﷺ د تمتع حج کړی وو مگر زیاته صحیح خبره داده چي رسول الله ﷺ قارن وو، اوس په ددغه حدیث په اړه دا وویل سي چي دلته د تمتع څخه مراد د هغه لغوي معنی ده یعني گټه پورته کول او دا مفهوم په قران کي هم موجود دی په دې توگه چي قارن د حج او عمرې په یو ځای کولو سره منتفع کیږي.

د حج په میاشتو کي عمره کول جائز ده

﴿۲۳۲۳﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل: (په حجه الوداع کي) دا

عُمَرَة اُسْتَمْتَعْنَا بِهَا فَهَنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ الْهَدْيُ فَلْيَحِلَّ الْحِلَّ كُلَّهُ فَإِنَّ

عمره ده موږ ددې څخه گټه تر لاسه کړل ځکه چي د چا سره د قربانۍ حیوان نه وي هغه دي د هر شي څخه حلال سي ځکه چي اوس

الْعُمَرَة قَدْ دَخَلَتْ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رواه مسلم و هذا الباب خال
عن الفصل الثاني.

عمره کول تر قیامته پوري د حج په ورځو کي داخل سول. مسلم. دا باب د دویم فصل څخه خالي دی.

تخريج: مسلم في الصحيح ۹۱۱/۲، رقم: ۲۰۳-۱۲۴۱.

تشریح: په دغه حدیث کي هم د تمتع څخه د هغه لغوي معنی مراد ده یعني گټه تر لاسه کول، ددې پاته وضاحت مخکي تېر سوی دی.

الفصل الثالث (دریم فصل)

د احرام د تبدیلی پر حکم د صحابه کرامو تر دد

﴿۲۳۲۴﴾: وَعَنْ عَطَاءٍ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي نَاسٍ مَعِيَ قَالَ

د حضرت عطاء رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د خلکو په یوه ډله کي چي زما سره وه

أَهْلَلْنَا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ ﷺ بِالْحَجِّ خَالِصًا وَحَدُّهُ قَالَ عَطَاءُ قَالَ جَابِرُ فَقَدِمَ

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه ثخه واوريدل چي موبڙ يعني صحابه کرامو يوازي د حج احرام وټږي، د عطاء بيان دی چي جابر رضي الله عنه موبڙ ته وويل :

النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم صُبْحَ رَابِعَةٍ مَضَتْ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ فَأَمَرَنَا أَنْ نَحِلَّ قَالَ عَطَاءٌ

د ذی الحجۃ په ثلورمه نېټه د سهار رسول الله صلی الله علیه و آله تشریف راوړ او موبڙ ته یې حکم راکړ چي موبڙ حلال سو ، عطاء وایي

قَالَ حَلُّوْا وَأَصِيبُوا النِّسَاءَ قَالَ عَطَاءٌ وَلَمْ يَعْزِمُ عَلَيْهِمْ وَلَكِنْ أَحَلَّهُنَّ لَهُمْ

رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایل : حلال سئ او بنځو ته ورسئ د عطاء خیال دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله بنځو ته د ورتلو حکم د وجوب په طور نه وو ورکړی يعني بنځو ته ورتل یې واجب کړي نه وو بلکه د روا کېدو اجازه وو،

فَقُلْنَا لَهَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ عَرَفَةَ إِلَّا خُسٌّ أَمَرْنَا أَنْ نُفْضِيَ إِلَى نِسَائِنَا

د دې حکم په اورېدو سره موبڙ په تعجب یو بل ته وويل : هر کله چي زمونږ او عرفات د ورځي په منځ کي يوازي پنځه ورځي پاته دي رسول الله صلی الله علیه و آله موبڙ ته دا حکم راکړی دی چي موبږ د خپلو بنځو سره کوروالي وکړو،

فَنَأْتِي عَرَفَةَ تَقْطُرُ مَذَاكِيرُنَا الْمَنِيَّ قَالَ يَقُولُ جَابِرٌ بِيَدِهِ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى قَوْلِهِ

او بيا په داسي حال کي موبږ عرفات ته ننوتلو چي زمونږ د خاص اندام ثخه د منې څاڅکي بهېدل، عطاء وایي چي جابر رضي الله عنه خپل لاس ته په حرکت ورکولو سره د خاص اندام ثخه د څاڅکو بهېدلو په لور اشاره وکړه او دا ننداره تر اوسه پوري د سترگو په وړاندي ده،

بِيَدِهِ يُحَرِّكُهَا قَالَ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِينَا فَقَالَ قَدْ عَلِمْتُمْ

جابر رضي الله عنه وويل : کله چي زمونږ د تعجب خبر رسول الله صلی الله علیه و آله ته ورسیدئ نو رسول الله صلی الله علیه و آله موبږ ته د خطبې ویلو لپاره ولاړ سو او وه یې فرمایل : تاسو ته څرگنده ده چي

أَنِّي أَتَقَاكُمْ بِاللَّهِ وَأُصَدِّقُكُمْ وَأَبْرِكُكُمْ وَلَوْلَا هَذِي لَحَلَلْتُ كَمَا تَحِلُّونَ وَلَوْ

زه په تاسو خلکو کي د الله جل جلاله ثخه زیات بیرېم په تاسو کي تر ټولو زیات ریښتونی یم او زه

دیر نیک یم، که زما سره د قربانی حیوان نه وي نو تاسو څنگه حلال سوي یاست همداسي به زه هم حلال سوي وم، او که

اَسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسُقِ الْهَدْيَ فَجِلُّوا فَحَلَلْنَا وَسَبَّحْنَا

ماته ددې خبرې علم وای کومه چي ماته وروسته څرگنده سوه نو ما به د ځان سره د قربانی حیوان نه راوستلای له دې کبله تاسو حلال سئ نو موږ احرام خلاص کړ او حلال سو او موږ د رسول الله ﷺ حکم واوریدئ

وَأَطَعْنَا قَالَ عَطَاءٌ قَالَ جَابِرٌ فَقَدِمَ عَلَيَّ مِنْ سَعَايَتِهِ فَقَالَ بِمَ أَهْلَلْتُ قَالَ

او فرمانبرداري مو وکړل، عطاء وایي جابر بیان وکړ چي حضرت علي ﷺ د خپل سپارل سوي کار څخه راغلئ نو نبي کریم ﷺ پوښتنه وکړه تاد څه شي احرام ترلی دی هغه عرض وکړ:

بِمَا أَهَلَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د کوم شی احرام چي نبي ﷺ ترلی دی، نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل:

وَسَلَّمَ فَأُهْدٍ وَأَمَكْتُ حَرَامًا قَالَ وَأَهْدَى لَهُ عَلِيٌّ هَدْيًا فَقَالَ سُرَاقَةُ بْنُ

نوته (د قربانی په ورځ) حیوان حلال کړه او تر هغه وخته پوري په احرام کي اوسه، جابر ﷺ وویل: حضرت علي ﷺ د ځان لپاره یا د نبي کریم ﷺ لپاره د ځان سره د قربانی حیوانان راوستلي وه، سراقه بن مالک بن جعشم (د احرام څخه)

مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلْعَامِنَا هَذَا أَمْ لِأَبَدٍ قَالَ لِأَبَدٍ. رواه مسلم

د حلال کېدو په اورېدو سره پوښتنه وکړل اې د الله رسوله! دا حکم د سرب کال لپاره دی او که د همیشه لپاره؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: د همیشه لپاره. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۸۸۳/۲، رقم: ۱۴۱-۱۲۱۶.

تشریح: موږ یوازي د حج احرام وترئ، جابر ﷺ دا خبره د خپل گمان مطابق وکړه ځکه نو کوم چي د واقعي تعلق دی نو د بي بي عائشې رضي الله عنها روایت څخه دا معلومه سوې ده چي ځيني صحابه کرامو یوازي د عمرې احرام ترلی وو او ځينو یوازي د حج او ځينو د عمرې او حج دواړو احرام ترلی وو.

حضرت جابر رضی اللہ عنہ پہ خپل لاس سره اشارہ وکړه: ددې مطلب دادی چي حضرت جابر رضی اللہ عنہ خپل لاس ته په حرکت ورکولو سره د خاص اندام (ذکر) څخه د مني د څاڅکو څڅېدو ته اشاره وکړه، یا دا چي هغه د خاص اندام حرکت ته د لاس په حرکت سره تشبیه ورکړه، په هر حال دا د اهل عرب عادت وو چي هغوی به په خبره کولو سره د اندامو په اشاره سره وضاحت کوی چي مفهوم په ښه ډول واضح او په ذهن کي راسي.

د صحابه کرامو تر دد

﴿۲۳۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَرْبَعٍ

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ماته راغلی د ذي الحجې په څلورمه

مَضِينَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَوْ خَمْسٍ فَدَخَلَ عَلَيَّ وَهُوَ غَضَبَانُ فَقُلْتُ مَنْ

یا پنځمه نېټه، هغه وخت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سختي غصې په حالت کي وو، ما چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

په غضب کي ولیدئ نو عرض مي وکړ:

أَغْضَبَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ النَّارَ قَالَ أَوْ مَا شَعَرْتُ أَنِّي أَمَرْتُ النَّاسَ

ای د الله رسول له! تاسو چا په غصه کي کړي یا ست الله جل جلاله دي هغه په دودڅ کي واچوي، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: ایا تاته څرگنده نه ده چي ما خلکو ته یو حکم ورکړ (یعني د احرام څخه د

بَأْمْرِ فَإِذَا هُمْ يَتَرَدَّدُونَ وَلَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سُقْتُ

الْهُدَىٰ مَعِيَ حَتَّىٰ اشْتَرِيَهُ ثُمَّ أَجِلُّ كَمَا حَلُّوا. رواه مسلم.

حلال کېدو) نو هغوی په شک کي دي که ماته وړاندي ددې امر حال څرگند وای نو د ځان سره به مي د قرباني حيوان نه راويستلای او نه به مي هغه رانيولای، او بيا چي څرنگه نور خلک حلال سول همداسي به زه هم حلال سوی وای. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۸۷۹۱۲، رقم: ۱۳۰-۱۲۱۱.

بَابُ دُخُولِ مَكَّةَ وَالطَّوَافِ

مکي ته دنوتلو او طواف بيان

د (مَكَّة) لغوي معنی ده هلاکول، بربادول، دغه مقدس ښار ته مکه ځکه ویل کیږي چې هغه گناهونه تباہ کوي او هغه څوک په آخرت او دنیا کې هلاکوي کوم چې په دغه ښار کې ظلم او بې لارې اختیاروي.

په دغه باب کې هغه خبرې ذکر کیږي چې د کلي څخه راتلونکي کسان دغه مقدس ښار ته د کومي خوا څخه داخل سي او د کومي خوا څخه ووځي، څه وخت راسي او دا چې د داخلېدو پر وخت د کومو ادبونو او قواعدو خیال ساتل پکار دي او طواف او د هغه د متعلقاتو مثلاً د حجر اسود وغیره د مجولو کیفیت او د هغه د مسائلو بیان دی.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د مکې مدخل او مخرج

﴿۲۳۳۶﴾: وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ إِنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ لَا يَقْدَمُ مَكَّةَ إِلَّا بَاتَ بِذِي طَوًى

د حضرت نافع رضی الله عنه څخه روایت دی چې کله به ابن عمر رضی الله عنه مکې ته تلئ نو د شپې به په طوی نامي ځای کې تم سو

حَتَّى يُصْبِحَ وَيَغْتَسِلَ وَيَصْلِي فَيَدْخُلُ مَكَّةَ نَهَارًا وَإِذَا نَفَرَ مِنْهَا مَرَّ بِذِي

او کله چې به سهار سو نو غسل به یې وکړ او لمونځ به یې ادا کړ او د ورځې به مکې ته داخلیدئ او د مکې څخه چې به راستنېدئ نو بیا به یې هم شپه په ډي

طَوًى وَبَاتَ بِهَا حَتَّى يُصْبِحَ وَيَذْكُرُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُ

ذَلِكَ . متفق عليه

ضوی کې تیږول او تر سهاره پوري به هلته وو او یادونه به یې کول چې نبی کریم ﷺ به داسې کول . بخاري او مسلم .

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۴۳۵/۳، رقم: ۱۵۷۳، و مسلم ۹۱۹/۲، رقم: ۲۲۷-۱۳۵۹.

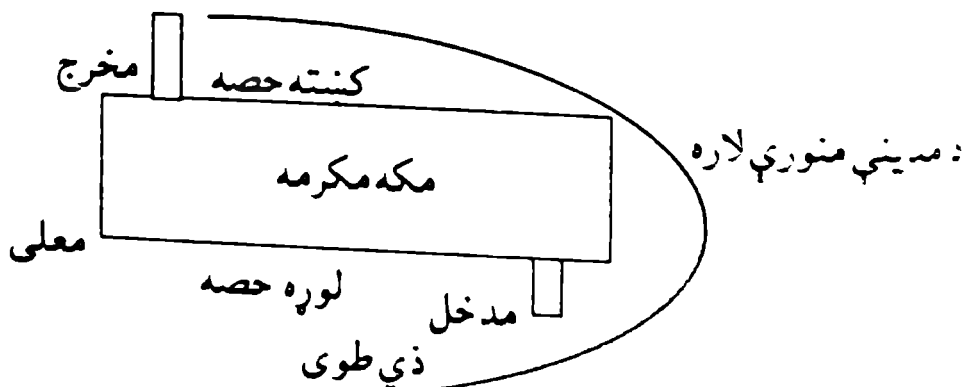
تشریح: ذی طوی دیو خای نوم دی چي د حرم په حدود کي د مقام تنعیم په خوا کي واقع دی، نبي کریم ﷺ چي به مکې مکرمې ته تشریف راوړ نو د استراحت لپاره به یې په ذی طوی کي شپه تېرول. یه سهار به یې غسل کوی او د لمانځه کولو سره به په دغه ښار کي داخل سو، د لمانځه څخه به ظهريه نفل لمونځ مراد دی چي هلته د تللو لپاره به یې کوی، بیا چي به کله رسول ﷺ د مکې مکرمې څخه ستیدی نو هغه وخت به یې هم په ذی طوی کي قیام کوی چي مگرې هغه جمع سي او د ټولو خلکو سامان وغیره جمع سي.

بن مکرک رحمه الله فرمایي چي د دغه حدیث څخه دا خبره معلومه سوه چي په مکه کي د ورځي د خپل مستحب دي چي په ښار کي په داخلېدو سره بیت الله شریف وويني او دعاء وکړل سي.

(۲۰۰) **وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا جَاءَ إِلَى مَكَّةَ دَخَلَ مِنْ أَعْلَاهَا وَخَرَجَ مِنْ أَسْفَلِهَا. متفق عليه.**

حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي کله رسول الله ﷺ مکې ته تشریف راوړ (په حجة لوبه کي) نو مکې ته د لوړي لوري څخه (يعنيد ذی طوی څخه) داخل سو او کله چي ستون سونو د مکې د کښته لوري څخه ووتی. بخاري او مسلم.

تفريغ: بخاري في الصحيح (فتح الباري) ۴۳۷۱۳، رقم: ۱۵۷۷، و مسلم ۹۱۸۱۲، رقم: ۱۲۵۸۱۲۲۴.

تشریح: د مکې مکرمې کومي خوا ته چي ذی طوی ده هغه د ښار لوړه برخه ده، جنت المعلی يعني د مکې مکرمې مشهوره هديره هم دغه خوا ته ده، په اول حدیث او دغه حدیث کي څه تضاد نه سته ځکه د مکې د کښته برخي څخه په وتل سره چي د مدينې لار به یې اختيار کړه نو ذی طوی ته به رسیدی او هلته د شپې په تېرولو سره په سهار کي به د مدينې منورې لپاره روانیدی.

د طواف لپاره پاكي واجب ده

﴿۲۳۳۸﴾: وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَدْ حَجَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عروة بن الزبير رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ حج وکړ

فَأُخْبِرْتَنِي عَائِشَةُ أَنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ حِينَ قَدِمَ مَكَّةَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ ثُمَّ طَافَ

او ماته بي بي عائشې رضي الله عنها بيان وکړ چې مکې ته په داخلېدو سره نبي کريم ﷺ ترټولو وړاندي

اودس وکړ بيا يې د بيت الله شريفې طواف وکړ

بِالْبَيْتِ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً ثُمَّ حَجَّ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ

بيا يې عمره ونه کړل يعنې رسول الله ﷺ په حج موقوف کولو سره عمره ونه کړل دواړه يې يو

ځای وساتل، (د رسول الله ﷺ وروسته) ابوبکر صديق رضي الله عنه حج وکړ او کله چې مکې ته داخل

سو نو ترټولو وړاندي يې

بَدَأَ بِهِ الطَّوْفُ بِالْبَيْتِ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً ثُمَّ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِثْلُ ذَلِكَ

ثُمَّ عُثْمَانُ مِثْلَ ذَلِكَ. متفق عليه

طواف وکړ بيا عمره نه وسول، د حضرت ابوبکر رضي الله عنه وروسته حضرت عمر رضي الله عنه همدا سي وکړل

بيا حضرت عثمان رضي الله عنه همدا سي وکړل. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۴۹۶۱۳، رقم: ۱۶۴۱، ومسلم ۹۰۶۱۲، رقم: ۱۹۰-۱۲۳۵.

تشریح: رسول الله ﷺ اودس وکړ: ددې مطلب دادی چې مکې ته په رسیدو سره د بیت الله شریفې د طواف څخه مخکې رسول الله ﷺ دوهم وار اودس وکړ ځکه دا خبره مخکې معلومه سوې ده چې رسول الله ﷺ په مکه کې د داخلېدو څخه مخکې په ذی طوی کې غسل کوی او ظاهره ده چې په غسل کې به اودس هم شامل وو، د طواف صحیح کېدو لپاره طهارت یعنې پاکی د جمهور علماؤ په نزد شرط ده مگر د حنیفه په نزد شرط نه ده البته واجب ده.

په تېرو حدیثو کې دا خبره تېره سوې ده چې رسول الله ﷺ او صحابه کرام مکې ته په رسیدو سره عمره وکړه ددې څخه وروسته چې کومو خلکو د قربانۍ حیوان د ځان سره راوستلی وو هغوی څو احرام ترلې پاته سول او کومو خلکو چې د قربانۍ حیوان د ځان سره نه وو

راوستلی نو هغوی احرام خلاص کړی .

او عمره ونه سوه : مطلب دادی چي رسول الله ﷺ حج فسخ يعني موقوف کولو سره عمره ونه کړل او احرام يې خلاص کړی بلکه رسول الله ﷺ د عمرې څخه وروسته د احرام په حالت کي پاته سو ځکه چي قارن وو او بيا په آخر کي د قربانۍ په ورځ رسول الله ﷺ احرام خلاص کړ ، راوي دا خبره ځکه وکړه چي د خلکو ترديد وسي کومو چي دا گمان کوی چي رسول الله ﷺ د حج په فسخ کولو سره عمره وکړه يا ددې جملې مراد دادی چي هغوی ټولو د حج څخه وروسته بله جلا عمره ونه کړه بلکه پر هغه عمرې يې اکتفاء وکړه کومه چي د حج سره شامله وه .

په طواف کي درمل ذکر

﴿۲۳۳۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا طَافَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ طواف کوی

فِي الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ أَوَّلَ مَا يَقْدَمُ سَعَى ثَلَاثَةَ أَطْوَافٍ وَمَشَى أَرْبَعَةً ثُمَّ سَجَدَ

د حج يا عمرې نو لومړی درې واره به يې په تيز قدم اخيستلو سره کول او څلورم به يې په معمولي تگ سره کوی ، بيا په مقام ابراهيم کي به يې

سَجَدَتَيْنِ ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ . متفق عليه

دوه رکعت له مونځ وکړ او په صفا او مروءه کي به يې سعي وکړل . بخاري او مسلم .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۴۷۷/۳ ، رقم : ۱۶۱۶ ، و مسلم ۹۲۰۱۲ ، رقم : ۲۳۱-۱۲۶۱ .

تشریح : د کعبې شريفې شاوخوا يو چکر لگولو ته شوط وايي او اووه اشواط يو طواف دی ، نبی کریم ﷺ به د طواف پر وخت په درو شوطو کي داسي تېز تلی چي قدم به يې ژر ژر پورته کوی او خفاستی به مگر ټوپونه به يې نه وهل او په پاته څلورو اشواطو کي به په خپل معمولي تگ سره تلی .

د صفا او مروءه په مينځ کي سعي واجب ده

﴿۲۳۵۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ رَمَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْحَجَرِ إِلَى الْحَجَرِ ثَلَاثًا وَمَشَى

أَرْبَعًا كَانَ يَسْعَى بَطْنِ الْمَسِيلِ إِذَا طَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ . رواه مسلم

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د حجر اسود څخه تر حجر اسود پوري (طواف) درې واره په تلوار وکړ او څلورم واری یې په معمولي تگ سره وکړ، او رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چې به د صفا او مروه سعي کول نو په وادي مسيل کې به په منډه تلئ. مسلم.

تخریج: مسلم في الصحيح ۹۲۱۱۲، رقم: ۲۳۳-۱۲۶۲.

تشریح: سعي کول يعني د صفا او مروه په مینځ کې اووه چکره وهل د حنفيه په نزد واجب دي او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد رکن دی.

بطن مسيل د صفا او مروه په هینځ کې د یو ځای نوم دی، د شناخت لپاره د هغه پر دواړو سرونو نښې جوړې سوي دي چې هغه ته ميلين اخضرين وايي د سعي پر وخت په دغه ځای کې په تيزي سره تلل د ټولو علماؤ په نزد سنت دي.

حجر اسود مجول

﴿۲۳۵۱﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ أَتَى الْحَجَرَ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ مَشَى عَلَى يَمِينِهِ فَرَمَلَ ثَلَاثًا وَمَشَى أَرْبَعًا. رواه مسلم

حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مکې ته تشریف راوړ نو حجر اسود ته راغلئ هغه یې مچ کړل بیا (د طواف لپاره) راسته لوري ته ولاړئ بیا درې واره په تيز قدم سره ولاړئ او څلورم وار په معمولي تگ سره. مسلم.

تخریج: مسلم في الصحيح ۸۹۳۱۲، رقم: ۱۵۰-۱۲۱۸.

﴿۲۳۵۲﴾: وَعَنْ الزُّبَيْرِ بْنِ عَرَبِيٍّ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ عَنْ اسْتِلَامِ الْحَجَرِ فَقَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ. رواه البخاري.

د حضرت زبیر بن عربي رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې یو سړي د ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه د حجر اسود د مجولو په اړه پوښتنه وکړه نو هغه ورته وویل: ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حجر اسود ته په لاس وروړلو او مجولو سره لیدلی دی. بخاري.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۷۵۱۳، رقم: ۱۶۱۱.

رکن یماني ته لاس وړول

﴿۲۳۵۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمَّا أَرَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُ مِنَ الْبَيْتِ إِلَّا الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانَيْنِ . متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دى چي ما هميشه رسول الله صلى الله عليه وسلم د بيت الله شريف هغه لوري ته په لاس وړولو باندي ليدلى دى كوم ځاى چي دواړه رکن یماني دي . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۷۳/۳، رقم: ۱۶۰۹، ومسلم ۹۲۴/۲، رقم: ۲۴۲-۱۲۶۷

تشریح: د کعبې شریفې څلور رکنه يعنې څلور کونجان دي يو رکن خو هغه دى چي په هغه کي حجر اسود نصب دى دوهم د هغه مخته دى او په حقيقت کي یماني ددغه رکن نوم دى مگر ددغه خوا دواړو رکنو ته رکن یماني وايي ددې څخه پرته دوه نور رکنه دي چي په هغو کي يو خو رکن عراقي دى او دوهم رکن شامي مگر ددغه دواړو ته رکن شامي وايي .

په کوم رکن کي چي حجر اسود دى هغه ته دوه برابر فضيلت حاصل دى يو فضيلت خو ځکه حاصل دى چي دا د حضرت ابراهيم عليه السلام جوړ سو دى او دوهم فضيلت دا دى چي په هغه کي حجر اسود دى او رکن یماني ته يوازې يو فضيلت حاصل دى چي هغه حضرت ابراهيم عليه السلام جوړ کړى دى ، خلاصه داده چي ددغه دواړو رکنو ته پر رکن شامي او رکن عراقي باندي فضيلت حاصل دى ځکه نو استلام په ددغه دواړو کي ددغه رکن سره مختص دى .

د استلام معنى ده لمس کول يعنې مس کول ، دا مس کول که د لاس وغيره په ذريعه وي او که په مچولو سره او که په دواړو سره وي کله چي ددغه لفظ د رکن اسود سره استعمالېږي نو ددې څخه د حجر اسود مچول مقصود دي او کله چي د رکن یماني سره استعمالېږي نو ددې څخه رکن یماني مس کول مراد دى ، رکن اسود تر رکن یماني افضل دى ځکه هغه مچوي يا په لاس وغيره لگولو سره هغه ته په اشاره کولو سره يې مچوى ، او رکن یماني يوازې مچول کېږي او لاس نه وړول کېږي ، پاته دواړه رکنه يعنې شامي او عراقي نه مچول کېږي او نه لاس وړول کېږي . مسئله داده چي د حجر اسود او رکن یماني څخه پرته بله ډبره وغيره مچول نه دي پکار او نه پر هغه لاس لگول پکار دي .

پر اوښ باندي سپور طواف کول

﴿۲۳۵۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ طَافَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةٍ

الْوَدَاعُ عَلَى بَعِيرٍ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمُحَجِّنٍ . متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ په حجة الوداع کي پر اوبن باندي طواف وکړ او حجر اسود يې په لکره چي د هغه سر کوږ وو مچ کړل . بخاري او مسلم .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۷۲\۳، رقم: ۱۶۰۷، و مسلم ۹۲۶\۲، رقم: ۲۵۳-۱۲۷۲.

تشریح: د حنفيه په نزد پر پنبو باندي طواف کول واجب دي ځکه ددغه حديث په باره کي دا ويل کيږي چي رسول الله ﷺ به د يو عذراو مجبوري په وجه داسي طواف کړی وي نو دا طواف د رسول الله ﷺ سره مختص دی د بل چا لپاره پر سپرلي په ناستي سره طواف کول جائز نه دي . علامه طيبي رحمته الله عليه فرمايي که څه هم پر پنبو باندي طواف کول افضل دی مگر رسول الله ﷺ پر اوبن باندي په سپرېدو سره ځکه طواف وکړ چي ټول خلک رسول الله ﷺ وويني .

دلته يو اشکال پيدا کيږي هغه دا چي ددغه حديث څخه دا خبره ثابته سوې ده چي رسول الله ﷺ د حجة الوداع پر موقع په طواف کولو سره په اولو درو اشواطو کي رمل کړی وو ، او ددغه حديث څخه معلوميږي چي رسول الله ﷺ پر اوبن باندي په سپرېدو سره طواف وکړ او ظاهره ده چي په دغه صورت کي د رمل سوال نه پيدا کيږي .

ددې جواب دادی چي رسول الله ﷺ پر پنبو طواف کول او د هغه په درو چکرو کي رمل کول د طواف قدوم پر موقع وو او پر اوبن باندي په سپرېدو سره د طواف کولو تعلق د طواف افاضه سره دی چي فرض دی او د قرباني په ورځ سوی وو چي هغه ته طواف الرکن هم وايي ، دلته پر اوبن باندي په سپرېدو سره د طواف کولو وجه داوه چي خلک رسول الله ﷺ ته وگوري چي د طواف افعال او مسائل زده کړي .

محجن هغه لرگي ته وايي چي د هغه سر کوږ وي د هغه په ذريعه د حجر اسود د مچولو صورت دا وو چي رسول الله ﷺ به په هغه لرگي سره حجر اسود ته په اشاره کولو سره هغه مچوی .

د حجر اسود استلام

﴿۲۳۵۵﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالْبَيْتِ عَلَى بَعِيرٍ

كَلَّمَائِي عَلَى الرُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ فِي يَدِهِ وَكَبَّرَ . رواه البخاري

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ پر اوبن سپور د بيت الله طواف وکړ کله چي حجر اسود ته ورغلئ نو په هغه شي چي د رسول الله ﷺ په لاس مبارک کي به وه حجر

اسود ته اشاره کول او الله اکبر به یې وایه . بخاري .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۹۰۱۳، رقم: ۱۶۳۲.

تشریح: د حجر اسود د مچولو طریقه داده چي دواړه لاسونه پر حجر اسود باندې په اېښودو سره دواړي شوندي پر حجر اسود ولگول سي مگر رسول الله ﷺ به د رش په وجه حجر اسود ته په لرگي سره اشاره کړې وي او هغه به یې مچ کړې وي ، د حنفيه مذهب دادی چي حجر اسود ته په اشاره کولو سره دي هغه مچ کړل سي هو که په څه وجه پر حجر اسود باندې لاس اېښودل او هغه مچول ممکن نه وي نو بیا د اشارې په ذریعه دغه سعادت تر لاسه کیدای سي .

﴿۲۳۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يُصُوفُ بِالْبَيْتِ وَيَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنٍ مَعَهُ وَيُقَبِّلُ الْمِحْجَنَ . رواه مسلم

د ابو طفیل رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما رسول الله ﷺ په طواف کولو لیدلی دی ، رسول الله ﷺ به په یو لرگي سره چي د هغه سر کوږ وو حجر اسود مسه کوی او هغه لرگی به یې مچوی . مسلم

تخریج: مسلم في الصحيح ۹۲۷۱۲، رقم: ۲۵۷-۱۲۷۵.

تشریح: د رسول الله ﷺ په اړه د ځينو روايتو څخه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ حجر اسود مچ کړ . او ځيني روايتونه دا بنيي چي رسول الله ﷺ حجر اسود په لاس لگولو سره مچ کړ او ځيني روايتونه حجر اسود ته په اشاره کولو سره مچول ثابتوي ، نو په دغه ټولو روايتو کې داسي مطابقت پيدا کېږي چي په ځيني طواف کي به رسول الله ﷺ مچ کړې وي او په ځيني طواف کي به یې په لاس لگولو سره مچ کړې وي او په ځيني طواف کي به یې د ډېر رش په وجه حجر اسود ته په اشاره کولو سره استلام کړی وي یا دا چي په يوه طواف کي د هر شوط څخه وروسته د حجر اسود استلام وي نو رسول الله ﷺ به په ځيني چکرو کي مچ کړې وي او په ځينو کي به یې په لاس لگولو سره مچ کړې وي او په ځينو کي به یې د رش په وجه د اشارې په ذریعه استلام کړې وي .

حائضه دي طواف او سعی نه کوي

﴿۲۳۵۴﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَذْكُرُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره د حج لپاره ولاړو او موږ

یوازي د حج یادونه کول

إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا كُنَّا بِسَرَفَ طَبِثْتُ فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي

کله چې سرف نامي ځای ته ورسېدو ما ته حیض راغلئ، رسول الله ﷺ زما خوا ته راغلی او ما ژړل،

فَقَالَ لَعَلَّكَ نَفْسَتْ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ایا ستا وینه راغلل؟ ما عرض وکړه هو، رسول الله ﷺ راته

و فرمایل: دا یو داسې شی دی چې الله تعالی د آدم علیه السلام پر لوبو ټاکلی دی

فَأَفْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطْوِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرِي. متفق عليه

ته هغه افعال ادا کړه کوم چې حاجیان یې کوي مگر د بیت الله شریفې طواف تر هغه وخته پوري

مه کوه ترڅو پوري چې پاکه نه سې. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۰۰/۱، رقم: ۲۹۴، ومسلم ۸۷۳/۲، رقم: ۱۱۹-۱۲۱.

تشریح: سرف د یو ځای نوم دی چې د مکې مکرمې څخه تقریبا شپږ مېله او د مقام تنعیم

شمال ته پر درې یا څلور مېله فاصله واقع دی، په دغه ځای کې د ام المؤمنین بی بی میمونې

رضی الله عنها مبارک قبر دی او دا عجیبه اتفاق دی چې د بی بی میمونې ﷺ نکاح هم په دغه

ځای کې سوې وه د واده شپه یې هم په دغه ځای کې تېره کړې وه او وفات هم دلته سوه.

په دغه حدیث سره یو خلجان پیدا کیدای سي هغه دا چې د بی بی عائشې ﷺ دغه الفاظ

د تذکر الا الحج) یعنی موږ یوازي د حج ذکر کوی، دا په خپله د بی بی عائشې رضي الله عنها

د هغه روایت خلاف دی کوم چې په تېر باب کې تېر سوی دی په هغه کې بی بی عائشې رضي الله

عنها په خپل باره کې دا بنودلي وه چې ولم اهلل الا بعمره یعنی ما یوازي د عمرې احرام ترلی

دو. نو د ظاهري تضاد رفع کولو لپاره به دا تاویل کیږي چې دلته د بی بی عائشې رضي الله

عنها د الفاظ: لا تذکر الا الحج، مراد دا وي چې د دغه سفر څخه زموږ اصل مقصد حج وو او د

حج درې ډولونه دي: ۱: افراد، ۲: تمتع، ۳: او قران، ځکه نو په موږ کې ځینو مفرد وه، ځیني

متمتع او ځیني قارن، ما د تمتع قصد کړی وو ما د میقات څخه د عمرې احرام وتری مگر مکې

ته د رسیدو څخه مخکې زما د حیض ورځې شروع سوې چې د هغه لړۍ جاري وه تردې چې د

عرفات ورځ او د وقوف عرفات وخت راغلی او همدارنگه د عمرې د وخت په تېرېدو سره د حج

ورخي شروع سوي رسول الله ﷺ ما ته حکم و کر چي زه د عمرې احرام خلاص کړم او د حج احرام وترم او بيا د طواف او سعي څخه پرته نور د حج افعال ادا کړم.

مشرکانو ته د کعبې د طواف منعه

﴿۲۳۵۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دى په کوم حج کي چي نبي کريم ﷺ حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د حج امير وټاکئ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهَا قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ يَوْمَ النَّحْرِ فِي رَهْطٍ أَمَرَهُ أَنْ يُؤْذِنَ

نو ابوبکر صديق رضي الله عنه زه د قرباني په ورځ د دې اعلان کولو لپاره وليږلم چي د دې کال وروسته

فِي النَّاسِ إِلَّا لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفَنَّ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ. متفق عليه

دي هيڅ يو مشرک حج نه کوي او نه دي څوک لوڅ پر خانه کعبه طواف کوي. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۷۷/۱ - ۴۷۸، رقم: ۳۶۹، ومسلم ۹۸۲/۲، رقم: ۴۳۵ - ۱۳۴۷.

تشریح: مخکي دا ښودل سوي دي چي حج د لسم هجري کال په آخر کي فرض سوي دی، رسول الله ﷺ په هغه کال په نورو ديني چارو کي د بوختيا په وجه خپله حج ته نه ولاړی بلکه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه يې د حاجيانو د قافلې امير جوړ کړی او د حاجيانو سره يې واستوی. دا واقعه د حجة الوداع څخه يو کال مخکي ده، کله چي حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه هلته ورسیدی نو يو ډله يې چي په هغه کي ابوهريره رضي الله عنه هم شامل وو خلکو ته وليږل او هغو ته يې حکم وکړ چي په خلکو کي دا اعلان وکړل سي چي د دغه کال څخه وروسته به په راتلونکي کي هيڅ مشرک (يعني کافر) د بيت الله شريفې حج ته نه ځي ځکه چي د حج سعادت يوازي د مسلمانانو لپاره خاص سوي دی او هغوی دغه اعلان د دغه آيت کریمه مطابق وکړ چي:

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا،

ژباړه: ټول مشرکان نجس (ناپاک) دي نو هيڅ مشرک دي د دغه کال څخه وروسته مسجد حرام ته نه راضي.

او همدارنگه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه دغه ډلي ته د دغه اعلان کولو حکم هم وکړ چي هيڅوک دي په لوڅېدو سره د کعبې شريفې طواف نه کوي، دا خو معلومه ده چي د جاهليت په

زمانه کي به خلکو په لوڅېدو سره طواف کوی او ددې وجه به یې دا بیانول چي موږ د الله تعالی دغه عظیم عبادت په جامو کي څرنگه کولای سو چي په هغه کي شپه او ورځ گناه کوو نو اسلام دا لغویت بند کړ او حکم یې وکړ چي په راتلونکي کي دي هیڅوک هم ددغه غیر اخلاقي ، غیر انساني او د جهالت څخه ډک حرکت جرئت نه کوي .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د کعبې شریفې په لېدو سره دعاء کول

﴿۲۳۵۹﴾: عَنْ الْمُهَاجِرِ الْمَكِّيِّ قَالَ سُئِلَ جَابِرٌ عَنِ الرَّجُلِ يَرَى الْبَيْتَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فَقَالَ قَدْ حَبَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ نَكُنْ نَفْعَلُهُ . رواه الترمذي وابوداؤد

د حضرت مهاجر المکي رضی الله عنه څخه روایت دی چي د هغه چا په اړه چي د بیت الله په لېدو سره دواړه لاسونه پورته کړي د حضرت جابر رضی الله عنه څخه پوښتنه وسول ، حضرت جابر رضی الله عنه وویل : موږ د نبی کریم ﷺ سره حج کړی دی مگر موږ به داسي نه کول . ترمذي او ابوداؤد .

تخریج: الترمذي في السنن ۲۱۰۳، رقم: ۸۵۵، وابوداؤد ۴۳۷۲، رقم: ۱۸۷۰.

تشریح: د بیت الله زیارت کوونکي چي کله مکې ته په رسیدو سره په مسجد حرام کي داخل سي نو د کعبې شریفې په لېدو سره دي دعاء کوي او د هغه دعاء قبلېږي ځکه مسئله داده چي د کعبې شریفې پر مقدس جمال باندي په نظر لوېدو سره چي څه زړه غواړي نو د خپل پروردگار څخه دي یې وغواړي .

اوس سوال دادی چي هغه وخت د دعاء په غوښتلو سره خپل دواړه لاسونه هم پورته کړي که یا ، دا حدیث ددې څخه انکار کوي او د امام ابوحنیفه ، امام شافعي او امام مالک رحمه الله عليهم هم دا مذهب دی چي د کعبې شریفې په لېدو سره دعاء غوښتونکی دي خپل لاسونه نه پورته کوي (یعني دعاء دي کوي مگر لاسونه دي نه پورته کوي) او د امام احمد رحمه الله مذهب دادی چي د کعبې شریفې په لېدو سره دي لاسونه پورته کړل سي او دعاء دي وغوښتل سي . طبیي . ملا علي قاري رحمه الله په مرقات کي د امام اعظم ابوحنیفه او امام شافعي رحمه الله عليهما مذهب ددې پر خلاف لیکلی دی یعنی د هغه د نقل مطابق ددغه دواړو امامانو په نزد لاسونه پورته کول مشروع دي مگر ملا علي قاري رحمه الله په خپل یو کتاب مناسک کي دې ته مکروه

ویلی دی، که خه هم حینی علماء ددی جواز هم نقل کوی، د فقه حنفي مشهور او معتمد کتاب هدایه او درمختار خخه هم دا خبره ثابتیږي چي پردغه حای باندي لاسونه پورته کول نه دي پکار.
د سعي په دوران کي کعبه شریفه لېدل او دعاء کول

﴿۲۳۶۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه خخه روایت دی چي کله رسول الله صلی الله علیه و آله مکه مکرمه ته داخل سو

مَكَّةَ فَأَقْبَلَ إِلَى الْحَجَرِ فَأَسْتَلَمَهُ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ ثُمَّ أَتَى الصَّفَا فَعَلَّاهُ حَتَّى

نود حجر اسود په لور متوجه سو او هغه یې مچ کړل بیا یې د بیت الله شریفې طواف وکړ، ددی وروسته صفا او مروه ته وختی او هلته یې

يَنْظُرُ إِلَى الْبَيْتِ فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَذْكُرُ اللَّهَ مَا شَاءَ وَيَدْعُو. رواه ابوداؤد

د بیت الله شریفې په لیدو سره دواړه لاسونه (د دعاء لپاره) پورته کړل او د الله جل جلاله ذکر یې وکړ،
 خومره چي یې غوښتل دعاوي یې وغوښتلې. ابوداؤد.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۴۳۸۱۲، رقم: ۱۸۷۲.

تشریح: د سعي کولو پر وخت کله چي صفا ته وخیږي نو هلته بیت الله شریفې ته په مخ کولو سره درېدل پکار دي او بیا د تکبیر او تهلیل په ویلو او درود شریف ویلو خخه وروسته د دواړو لاسونو په پورته کولو سره دعاء کول پکار دي.

یو وخت دا طریقه وه او کیدای سي اوس هم وي چي حینو خلکو به په دغه وخت کي په تکبیر ویلو سره لاسونه پورته کول لکه څرنګه چي په لمانځه کي په تکبیر ویلو سره رفع یدین کیږي. په ښه ډول پوه سی چي په شریعت کي ددی هیڅ اصل نه سته دا یو غیر مشروع او غیر مسنون طریقه ده.

په طواف او لمانځه کي مماثلت

﴿۲۳۶۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الطَّوْفُ حَوْلَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه خخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: د بیت الله شاوخوا طواف

الْبَيْتِ مِثْلُ الصَّلَاةِ إِلَّا أَنْكُمْ تَتَكَلَّمُونَ فِيهِ فَمَنْ تَكَلَّمَ فِيهِ فَلَا يَتَكَلَّمَنَّ إِلَّا

بِخَيْرٍ . رواه الترمذي والنسائي والدارمي وذكر الترمذي جماعة وقفوه
على ابن عباس .

کول د لمانځه په ډول دئ مگر تاسو د طواف په حالت کي خبري کولای سئ ، نو څوک چي خبري کوي د نيکۍ خبري دي وکړي . ترمذي ، نسائي او دارمي .

تخريج: الترمذي في السنن ۲۹۳\۳، رقم: ۹۶۰، والنسائي ۲۲۲\۵، رقم: ۲۹۲۲، والدارمي ۶۶\۲، رقم: ۱۸۴۷.

تشریح: په لمانځه او طواف کي د مماثلت تعلق د ثواب له مخي دی لکه څرنگه چي د لمانځه ثواب ډېر زیات دی همدارنگه د کعبې شریفې د طواف هم ډېر زیات ثواب دی البته په دواړو کي فرق دادی چي په لمانځه کي خبري او کلام کول مفسد دی مگر په طواف کي خبري کول مفسد نه دی .

د حدیث څخه دا څرگندیږي چي خبري کول او کوم شيان چي د خبرو په حکم کي دي لکه خوراک، څښاک او افعال کثیره او داسي نور د طواف لپاره مفسد دي .

د حدیث دا مطلب بالکل نه دی چي لمونځ او طواف دواړه یو ډوله دي ځکه چي یو فرق خو حدیث بنسولي دی ددې څخه پرته هم ځيني شيان داسي دي چي د دواړو ظاهر فرق واضح کوي مثلاً د رسول الله ﷺ د عمل څخه دا خبره ثابته ده لکه څرنگه چي په لمانځه کي قبلې ته مخ کول و د وخت کېدل شرط دي همدارنگه په طواف کي مخ پر قبله کېدل او د یو خاص وخت متعین کېدل شرط نه دي . همدارنگه د لمانځه نور شرطونه لکه طهارت حقیقه او حکمیه او د ستر پتول که څه هم د امام شافعي رحمه الله په نزد د طواف لپاره په دغه درجې کي دی په کومه درجه کي چي لمونځ دی يعني څرنگه چي دغه شيان د لمانځه د شرطو څخه دي چي ددې څخه پرته لمونځ نه ادا کیږي همدارنگه د طواف لپاره هم شرطونه دي مگر د حنفیه په نزد دغه شيان د طواف یوازي د واجب په درجه کي دي شرط نه دي .

د حدیث الفاظ چي طواف کول د لمانځه په مثل دي ددې څخه دا نه لازمیږي چي طواف بعینه د لمانځه په درجه کي دی بلکه طواف ته د لمانځه په مثل ویل خپله دې ته اشاره کوي چي لمونځ د طواف څخه غوره دی .

د حجر اسود حقیقت

﴿۲۳۶۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزَلَ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: راغلی دی حجر اسود

مِنْ الْجَنَّةِ وَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ فَسَوِّدَتْهُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ . رواه احمد

والترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح .

د جنت څخه هغه ترشېدو زیاته سپینه وه د انسانانو گناهو هغه توره کړل . احمد، ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن صحیح دی.

تخریج: الامام احمد في المسند ۳۰۷۱، رقم: ۸۷۷.

تشریح: هغه مقدسه ډبره چې هغه ته نن سبا حجر اسود (توره ډبره) ویل کیږي کله چې د جنت څخه په راکښته کېدو سره د ظلم او جهل څخه ډکه دې دنیا ته راغله او د دنیا گناه کارو خلکو هغه مس کول او د هغې سره لاس لگول یې شروع کړل نو د هغوی د گناهونو تاثیر د هغې رنگ بدل کړ او هغه ډبره چې د شېدو څخه هم زیاته سپینه وه د انسانانو په گناهونو سره توره سوه . اوس فکر وکړئ چې کله پر ډبره باندي د انسان د گناهو دا اثر دی نو خپله د انسان پر زړه باندي د هغه گناهونو څومره اثر وي . معاذ الله .

حجر اسود د قیامت په ورځ

﴿۲۴۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْحَجَرِ وَاللَّهِ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د حجر اسود په اړه رسول الله ﷺ وفرمایل:

لَيُبْعَثَنَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ يُبْصِرُ بِهِمَا وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ يَشْهَدُ عَلَى مَنْ اسْتَلَمَهُ بِحَقِّ . رواه الترمذي وابن ماجه والدارمي .

د قیامت په ورځ به الله تعالی حجر اسود په داسي ډول راپورته کړي چې دوې سترگي به یې وي چې په هغه به ویني او ژبه به یې وي چې په هغه سره به خبري کوي او په رېښتیا به پر هغه چا شاهدي ورکوي چا چې مچ کړی وي . ترمذي، ابن ماجه او دارمي .

تخریج: الترمذي في السنن ۲۹۴۳، رقم: ۹۶۱، وابن ماجه ۹۸۲۲، رقم: ۱۸۳۹.

تشریح: چا چې په حق سره مچ کړل: ددې مطلب دادی چې چا په ایمان، صدق او یقین او محض د ثواب د طلب له کبله حجر اسود مچ کړی نو په قیامت کي به د هغه سړي په باره کي

شاهدي ورکوي چي دغه سړي زه مچ کړې يم .

دا حديث هم پر خپله ظاهري معنی باندې محمول دی په دې کي د ذرې په اندازه هم شک نه سته چي د قيامت په ورځ به حجر اسود ته دا سي سترگي او ژبه ورکړل سي لکه څرنگه چي موږ انسانانو ته راکړل سوي دي ځکه الله تعالی په جماداتو کي د بينائي او گويائي پر پيدا کولو باندې قادر دی هغه که د ويني او غوښو يو توتې ته د لېدلو او ويلو قوت ورکولای سي نو يو ډبري ته هم د لېدو او ويلو توان ورکولای سي .

حجر اسود او مقام ابراهيم د جنت يا قوت دي

﴿۲۳۶۳﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې:

إِنَّ الرُّكْنَ وَالْمَقَامَ يَأْقُوتَتَانِ مِنْ يَأْقُوتِ الْجَنَّةِ طَسَسَ اللَّهُ نُورَهُمَا وَلَوْ لَمْ

حجر اسود او مقام ابراهيم د جنت د يا قوتو څخه دي ، الله تعالی د دوی نور پست کړی دی او که

يَطْمِسُ نُورَهُمَا لَأَضَاءَتَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ . رواه الترمذي

د دوی رڼا قائمه پاته سوې وای نو د ختيځ او لوېديځ ټول شيان به يې ځلانده کړي وای . ترمذي .

تخريج : الترمذي في السنن ۲۲۶۱۳ ، رقم : ۸۷۸ .

د حجر اسود استلام او د طواف فضيلت

﴿۲۳۶۵﴾: وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُزَاجِمُ عَلَى الرُّكْنَيْنِ زَحَامًا

د حضرت عبید ابن عمير رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابن عمر رضي الله عنه به د دواړو رکنو (حجر اسود او

رکن یماني) په مچولو کي دومره زور کوی

مَا رَأَيْتُ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُزَاجِمُ عَلَيْهِ قَالَ إِنَّ

چي ما د رسول الله ﷺ په اصحابو کي هيڅوک په دومره زور کولو باندې نه دی لیدلی ، ابن عمر

رضي الله عنه به په خپل دغه کار تعجب کونکو ته ويل :

أَفْعَلُ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ مَسْحَهُمَا كَفَّارَةٌ

که زه داسي کوم نو تعجب مه کوي څکه چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي دغه دواړو ته لاس وروړل د گناهو کفار ه ده

لِلْخَطَايَا وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ أُسْبُوعًا فَأُحْصَاهُ كَانَ كَعَتَقِ

او ما داسي هم د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي څوک د دې بيت (بيت الله) اووه واره طواف وکړي او د هغه د واجباتو، سنتو او وغيره پابندي وکړي نو هغه ته دويمره ثواب ورکول رَقَبَةٌ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ لَا يَضَعُ قَدَمًا وَلَا يَرْفَعُ أُخْرَى إِلَّا حَطَّ اللَّهُ عَنْهُ خَطِيئَةً

وَكَتَبَ لَهُ بِهَا حَسَنَةً. رواه الترمذي

کيږي څومره چي د يوه غلام آزادولو، او د رسول الله ﷺ څخه مي دا هم اوريدلي دي چي کوم قدم په طواف کي کښېښودل سي او کوم قدم چي پورته کړل سي پر هر قدم باندي الله تعالی گناه نيري کوي او نيکي ليکي. ترمذي.

تخريج: الترمذي في السنن: ۲۹۲۱۳، رقم: ۹۵۹.

تشریح: د سبقت تر لاسه کولو مطلب دادی چي هغه به د حجر اسود او رکن یماني د استلام لپاره د خلکو په رش کي مخکي کېدی او پر دواړو رکنو به یې لاس لگوي مگر د هغه د سبقت داسي وو چي خلکو ته به تکلیف نه رسیدی، که چیري یو څوک د استلام لپاره خلک په تکلیف کوي او خلک په دې سره تکلیف محسوس کړي نو هغه به گناه کار وي او د رش په صورت کي د لاس په ذریعه د ليري څخه پر اشاره کولو باندي اکتفاء کول پکار دي.

اووه واره یې طواف وکړ: په دې کي درې احتماله دي یو خو دا چي اووه شوطه یې وکړه يعني د کعبې شریفې شاوخوا یې اووه چکره ولگول او دا معلومه ده چي اووه چکره لگول یو طواف دی، دوهم دا چي اووه طوافه یې وکړه او دریم دا چي تراوو ورځو پوري یې طواف وکړ.

د حجر اسود او رکن یماني په مینځ کي دعاء

﴿۲۳۲۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبد الله بن السائب رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه د حجر اسود او

وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ { رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ

حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ { . رواه ابوداؤد .

رکن یمانی په منځ کي دا آیت اوریدلی دی : رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ . ابوداؤد .

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۴۴۸۱۲ ، رقم : ۱۸۹۲ .

د سعي حکم

﴿۲۳۶۷﴾ : وَعَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ قَالَتْ أَخْبَرْتَنِي بِنْتُ أَبِي تُجْرَاةَ قَالَتْ دَخَلْتُ

د حضرت صفیه بنت شیبې (رض) څخه روایت دی چې د ابی تجرات لور ماته بیان وکړ چې زه د

مَعَ نِسْوَةٍ مِّنْ قُرَيْشٍ دَارَ آلِ أَبِي حُسَيْنٍ نَّظَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

قریشو د یو څو بنځو سره د ابو حسین کور ته ددې لپاره ولاړم چې رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ وَهُوَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَرَأَيْتُهُ يَسْعَى وَإِنَّ مِزْرَهُ لَيَدُورُ مِنْ

د صفا او مروه په منځ کي په سعي کولو ووينم ، نو ما رسول الله ﷺ د صفا او مروه په منځ کي په

سعي کولو وليدئ ، د رسول الله ﷺ ته بند د منډي له کبله پېچل کېدئ ،

شِدَّةِ السَّعْيِ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ اسْعَوْا فَإِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ . رواه في

شرح السنة ورواه أحمد مع اختلاف

بیا ما د رسول الله ﷺ څخه دا واوریدل چې سعي کوی ځکه چې الله تعالی پر تاسو سعي واجب

کړې ده . شرح السنة و احمد .

تخریج : الامام احمد فی المسند ۴۲۱۱۲ ، البغوي فی شرح السنة ۱۴۰۷ - ۱۴۱ ، رقم : ۱۹۲۱ .

تشریح : مخکي بنودل سوي دي چې د صفا او مروه په مینځ کي اووه چکره لگولو ته سعي

وايي چې د حج يو اهم رکن دی ، د صفا او مروه غونډۍ اوس نه سته دغه دواړي غونډۍ په

اوارولو سره ختمي سوي دي يوازي د هغو ځايونه ټاکل سوي دي ، دا هم مخکي بنودل سوي

دي چې دغه سعي په حقيقت کي د بي بي هاجرې رضي الله عنها د هغه ځغاستي او پریشانی

یادگار دی چي په هغه کي هغه د خپل تي رودونکي ماشوم حضرت اسماعیل عليه السلام د تندي ماتولو لپاره د اوبو په لټه کي ددغه دواړو غونډیو په مینځ کي اخته سوې وه د هغه وروسته الله تعالی زمزم پیدا کړ ، د اسلام څخه مخکي عربو پر دغه دواړو غونډیو یو یو بُت ایښی وو د صفا د بت نوم اهناف او د مروه د بت نوم نائله وو ، د صفا غونډۍ د جبل ابوقیس په لمن کي ده . د هغه ځای څخه سعي شروع کيږي د صفا او مروه په مینځ کي هغه لار چي پر هغه سعي کيږي او هغه ته مسعي وايي د بیت الله شریفې مشرق ته ده دا مخکي د مسجد حرام څخه د بڼدي وو اوس په هغه کي گډه سوي دي .

د حدیث د الفاظو : فان الله كتب عليكم السعي - څخه امام شافعي رحمته الله دا مراد اخلي چي الله تعالی پر تاسو باندي سعي فرض کړې ده د هغه په نزد د صفا او مروه په مینځ کي سعي فرض ده که یو څوک سعي ونه کړي نو د هغه حج باطل دی ، د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله په نزد سعي فرض نه ده بلکه واجب ده ، هغه ددغه جملې معنی دا اخلي چي الله تعالی پر تاسو باندي سعي واجب کړې ده د حنفي مذهب سره سم که یو څوک سعي پرېږدي نو پر هغه باندي دم یعني دپسه وغیره حلالول لازميږي او حج نه باطلیږي .

سعي پر پښو کول واجب ده

﴿۲۳۶۸﴾: وَعَنْ قُدَامَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت قدامه بن عبد الله بن عمار رحمته الله څخه روایت دی چي ما رسول الله صلی الله علیه و آله لیدلی دی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ عَلَى بَعِيرٍ لَا ضَرْبَ وَلَا طَرْدَ وَلَا إِلَيْكَ

إِلَيْكَ . رواه في شرح السنة

د صفا او مروه په منځ کي پر اوبښ باندي په سعي کولو ، نه خو رسول الله صلی الله علیه و آله اوبښ ووهی ، نه یې شړی او نه یې فهم کوی فهم کوی وویل . شرح السنة .

تغریج : البغوي في شرح السنة ۱۴۲/۷ ، رقم : ۱۹۲۲ .

تشریح : ددغه حدیث څخه معلومیږي چي رسول الله صلی الله علیه و آله پر اوبښ باندي په سپرېدو سره سعي وکړه حال دا چي په پورتنی حدیث او ځینو نورو حدیثو کي دا ثابته سوې ده چي رسول الله صلی الله علیه و آله پر پښو باندي سعي کړې وه نو ددغه حدیثو تضاد داسي ختمیږي چي په ځینو سعي کي رسول الله صلی الله علیه و آله پر پښو وو او په ځینو کي د امت د تعلیم لپاره یا د یو عذر په وجه پر اوبښ باندي په

سپړېدو سره یې سعي وکړه ، د امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ د مذهب سره سم پر پښو باندي سعي کول واجب ده په شرط د قدرت ، که یو څوک بېله عذره پر سپرلی و غیره باندي سعي کوي نو پر هغه باندي دم (یعني د حیوان حلالول) واجبيږي .

د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي کله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پر اوښ باندي په سپړېدو سره سعي کول نو هغه وخت د خپل لاري صفا کولو لپاره او د شان او شوکت د اظهار لپاره یې نه څوک وهل او نه یې چاته ډيکه ورکول او نه یې په لاس و غیره سره څوک ليري کول او نه یې ليري سئ آخوا سئ ويل ، لکه څرنګه چي د اميرانو او پاچاهانو او ظالمانو خلکو عادت دی ، يعني د دغه جملې په ذریعه داسي خلکو ته غیرت ورکول دي او پر هغوی طعن کول مقصد دي کوم چي دا ډول حرکتونه کوي .

په طواف کي اضطباع

﴿۲۳۶۹﴾: وَعَنْ يُّعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ

بِالْبَيْتِ مُضْطَبِعًا بِبُرْدٍ أَخْضَرَ . رواه الترمذي وأبو داود وابن ماجه والدارمي

د حضرت يعلي بن امية رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د بیت الله طواف وکړ او څادريې اضطباع کړ (يعني څادريې د راسته بغل . لاندي څخه راو کښی او پر چپه وږه یې واچوی) . ترمذي ، ابوداؤد ، ابن ماجه او دارمي

تخريج : الترمذي في السنن ۳/ ۲۱۴ ، رقم : ۸۵۹ ، وابوداود ۱۲/ ۴۴۳ ، رقم : ۱۸۸۳ ، وابن ماجه ۲/ ۹۸۴ ، رقم : ۲۹۵۴ ، والدارمي ۱۲/ ۶۵ ، رقم : ۱۸۴۳ .

تشریح : مخکي بنودل سوي دي چي څادر داسي اچول چي هغه د راسته بغل د لاندي څخه په را ايستلو سره پر چپه اوږه باندي واچول سي دې ته اضطباع ويل کيږي د طواف پر وخت داسي څادر اچولو وجه هم مخکي بيان سوې ده .

په طواف کي اضطباع سنت ده

﴿۲۳۷۰﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اود هغه اصحابو

اعْتَمَرُوا مِنَ الْجِعْرَانَةِ فَرَمَلُوا بِالْبَيْتِ ثَلَاثًا وَجَعَلُوا أُرْدِيَتَهُمْ تَحْتَ أَبْطَاهُمْ

ثُمَّ قَذَفُوهَا عَلَى عَوَاتِقِهِمُ الْيُسْرَى . رواه أبو داود

د جعرانه نامي خای څخه عمره وکړه او د بیت الله شریفې په طواف کې درې واره په تیز قدم ولاړل او خپل څادر ونه یې د خپلو بغلو لاندې وکښتل او پر چپه او ږو یې واچوي . ابوداؤد .

تخریج : ابوداود فی السنن ۱۲/۴۴۴ ، رقم : ۱۸۸۴ .

تشریح : اضطباع په ټول طواف کې سنت ده ، کله چې رمل یعنې تېز تیز او جگ جگ تلل د طواف څخه مخکې په دوو یا درو چکرو کې کیږي نو په دې خبره پوهېدل پکار دي چې اضطباع یوازې د طواف په وخت کې مستحب دي د طواف څخه پرته په نورو وختو کې مستحب نه دي او ځینې خلک چې د احرام په شروع کې اضطباع اختیاروي د هغه هیڅ اصل نه سته بلکه د لمانځه په حالت کې دا مکروه دي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د استلام حجر اسود او رکن یماني فضیلت

﴿۲۳/۱﴾ : عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ مَا تَرَكْنَا اسْتِلَامَ هَذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانِيَّ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې هر کله ما رسول الله صلی الله علیه و آله په حجر اسود او رکن یماني

وَالْحَجَرِ فِي شِدَّةٍ وَلَا رُخَاءٍ مُنْذُرَ آيَتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَسْتَلِمُهَا مَتَّفِقٍ عَلَيْهِ ،

مچلولو لیدلی دی نو هیڅکله زه د هغو د مچولو څخه نه سم پاته کیدلای که څه هم رشوي یا نه ، بخاري او مسلم .

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا قَالَ نَافِعٌ رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَبَّلَ يَدَهُ

او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې د نافع بیان دی چې ما ابن عمر په لاس وروړلو او بیا په لاس مچولو لیدلی دی هغه وویل ما هیڅکله د رکن یماني او حجر اسود مچول نه دي پرې

وَقَالَ مَا تَرَكْتُهُ مُنْذُرَ آيَتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ .

ایبني د څه وخت څخه چې مې رسول الله صلی الله علیه و آله ددې په مچولو لیدلی دی .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۴۷۱۱۳ ، رقم : ۱۶۰۶ ، و مسلم ۱۲/۹۲۴ ، رقم : ۲۴۵ - ۱۲۶۸ .

د عذر په وجه په سپړتیا سره طواف کول جائز دی

﴿۲۴۲﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ شَكَّوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ام سلمه (رض) څخه روایت دی چې (د حج په ورځو کې) ما رسول الله ﷺ ته د خپلې

أَنِّي أَشْتَكِي فَقَالَ طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ فَطُفْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ

ناروغۍ شکایت وکړ، رسول الله ﷺ راته وفرمایل: ته د خلکو څخه وروسته وروسته یا د خلکو څخه لیرې لیرې طواف وکړه، نو ما پر سپړلۍ طواف وکړ او وه مې لیدل چې رسول الله ﷺ

يُصَلِّي إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ يَقْرَأُ بِالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ . متفق عليه

د بیت الله په طرف کې لمونځ کوي او په لمانځه کې والطور و کتاب مسطور، وایي. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۴۸۰۱۳، رقم: ۱۶۱۹، و مسلم ۹۲۷۱۲، رقم: ۲۵۸-۱۲۷۶.

تشریح: سورة وطور به یې په یوه رکعت کې ویلي وي او په دوهم رکعت کې به یې یو بل سورت ویلی وي لکه څرنگه چې د رسول الله ﷺ مبارک عادت وو، یا دا چې سورة طور به یې په دواړو رکعتو کې ویلي وي، ددغه حدیث څخه معلومه سوه چې د یو عذر په وجه د بیت الله شریفې طواف په سپړېدو سره جائز دي او بېله عذره جائز نه دی ځکه چې پر پنبو باندي طواف کول واجب دی.

د حضرت عمر رضی الله عنه حجر اسود ته خطاب

﴿۲۴۳﴾: وَعَنْ عَابِسِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ رَأَيْتُ عُمَرَ يَقْبِلُ الْحَجَرَ وَيَقُولُ إِنِّي

د حضرت عابس بن ربیعہ رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما حضرت عمر رضی الله عنه په حجر اسود مچولو

ولیدئ او دا مې ځیني واوریدل چې ویل یې:

لَأَعْلَمَنَّ أَنَّكَ حَجَرٌ مَا تَنْفَعُ وَلَا تَضُرُّ وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ يَقْبِلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ . متفق عليه

زه پوهیږم چې ته ډبره یې نه چاته گټه رسولای سې او نه تاوان، که ما رسول الله ﷺ ستا په مچولو نه وای لیدلی نو هیڅکله به مې نه وای مچ کړی. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۴۶۲۸۳، رقم: ۱۵۹۷، و مسلم ۹۲۵۱۲، رقم: ۲۵۱-۱۲۷۰.

تشریح: د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د غه ارشاد د اعتقادي او عملي گمراهي منع کولو لپاره وو چي ځيني نوي مسلمانان د دغه ډبري عبادت کول شروع نه کړي نو د دغه ارشاد څخه يې مراد دا وو چي دغه ډبره بذات خود نه چاته گټه رسولای سي او نه د چا تاوان کولای سي که د هغه ذات څخه يو گټه رسيدلای سي نو يوازي تر دې حده پوري چي د رسول الله ﷺ د حکم په تعميل کي د هغه په مچولو سره ثواب تر لاسه کيږي.

پر رکن يمني باندي دعاء

﴿۲۴۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَكُلُّ بِهِ سَبْعُونَ

د حضرت ابوهريرة رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ټاکل سوي دي اوويا

مَلَكًا يَغْنِي الرُّكْنَ الْيَمَانِي فَمَنْ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي

ملائکي پر رکن ايمان نوڅوک چي ووايي: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي

الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ

النَّارِ قَالُوا آمِينَ. رواه ابن ماجه.

الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، نو ملائکي آمين وايي. ابن ماجه

تخریج: سنن ابن ماجه ۹۸۵۱۲، رقم: ۲۹۵۷.

تشریح: کله چي د رکن يمني دا فضيلت دی نو د حجر اسود فضيلت خو به تر دې هم زيات وي مگر دا هم کېدای سي چي دغه فضيلت او امتياز يوازي د رکن يمني سره مختص دی او د حجر اسود لپاره تر دې هم زيات فضيلتونه دي، په دغه حديث کي او تير سوي حديث کي چي په هغه کي دا ذکر سوي وه چي رسول الله ﷺ د حجر اسود او رکن يمني په مينځ کي ربنا آتنا... الخ ويل، په دغه دواړو روايتو کي څه تضاد نه سته په دې توگه چي کله رسول الله ﷺ د طواف په دوران کي رکن يمني ته ورسيدی او په تلو سره يې دغه دعاء ويل شروع کړه نو ظاهره ده چي د دغه دعاء ويل به د رکن يمني او حجر اسود په مينځ کي وي ځکه چي په طواف کولو سره د دعاء لپاره درېدل خو صحيح نه دي نو کوم خلک چي د طواف په دوران کي په درېدو سره دعاء

کوي هغوی غلطي کوي .

په طواف کي د تسبیح، تهلیل و غیره فضیلت

(۲۴۷۵): وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل: څوک چې اووه واره د

بيت الله شریفې طواف وکړي

وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا بِسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ

او بیا په دغه طوافو کي پرته د بِسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ

وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مُحِيتٌ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَكُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَرُفِعَ

وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، بل څه ونه وایي نو د هغه لس گناهونه رږږي، لس نیکی لیکل کيږي او لوړيږي

لَهُ عَشْرَةُ دَرَجَاتٍ وَمَنْ طَافَ فَتَكَلَّمَ وَهُوَ فِي تِلْكَ الْحَالِ خَاضَ فِي الرَّحْمَةِ

بِرِجْلَيْهِ كَخَائِضِ الْمَاءِ بِرِجْلَيْهِ . رواه ابن ماجه .

لس درجې يې او څوک چې طواف وکړي او خبري يې وکړې او دی په دغه حال کي وي نو هغه د رحمت په دریاب کي داسي داخلېږي لکه څرنګه چې تاسو په دریاب کي په خپلو پښو سره داخلېږئ . ابن ماجه .

تخریج: سنن ابن ماجه ۹۸۵۱۲، رقم: ۲۹۵۶.

تشریح: د حدیث د اولي برخي خلاصه داده چې کوم څوک د طواف په حالت کي په تسبیح، تکبیر، تهلیل او بل شي کي بوخت سي نو د هغه گناه ليري کيږي د هغه په نیکیو کي زیاتوب کيږي او د هغه په درجو کي لوړوالی ورکول کيږي .

دوهمه برخه: او کوم څوک چې طواف وکړي او په دغه حالت کي خبري وکړي دا په حقیقت کي د اولي برخي تکرار دی، او په دغه حالت کي خبري وکړي: دلته د کلام څخه مراد تسبیح، تکبیر او داسي ذکر سوي کلمات ویل دي، دوهم وار ځکه دا خبره ذکر سوې ده چې د طواف په حالت کي ددغه کلماتو زیات ثواب بیان کړل سي چې یو ثواب خو هغه دی کوم چې

پورته ذکر سوی دی او یو ثواب دادی، مگر علماء داهم وایي چي د حدیث په دغه دوه همه برخه کي د کلام څخه مراد تسبیح، تکبیر او مذکوره کلماتو څخه پرته نور اذکار او د اولیاء او مشائخو منقولاتو او ارشادات وغیره دي.

=====

بَابُ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ (په عرفات کي د درېدو بیان)

عرفه د یو خاص ځای نوم دی او د زمان په معنی کي هم استعمالیږي په دې توګه چي نهم ذی الحجې ته د عرفې ورځ وایي مگر عرفات په جمع لفظ سره یوازي د دغه خاص ځای لپاره استعمالیږي او دغه جمع د اطرافو او جوانبو په اعتبار ده.

عرفات د مکې مکرمې څخه تقریبا پنځلس نیم مېله (۲۵ کیلومتره) فاصله باندې واقع دی، دایو پراخه شېله یا میدان دی چي په درو غرونو سره راچاپېره او شمال خوا ته یې جبل الرحمة دی.

د عرفات د تسمیې د وجه په اړه ډېر قولونه دي، ویل کیږي چي کله حضرت آدم عليه السلام او بی بی حوا عليها السلام د جنت څخه په راکښته کېدو سره دې دنیا ته راغلل نو هغوی دواړو تر ټولو مخکي په دغه ځای کي سره یو ځای سول د دغه تعارف په مناسبت د دغه نوم عرفه سو او دغه ځای ته عرفات وویل سول، یو قول دادی چي حضرت جبرائیل عليه السلام په دغه ځای کي حضرت ابراهیم عليه السلام ته د حج د افعالو تعلیم ورکوی نو هغه به په دغه دوران کي د هغه څخه پوښتنه کول چي عَرَفْتُ (یعني کوم تعلیم چي ما درکړی دی په هغه پوه سوې) حضرت ابراهیم عليه السلام به په جواب کي ویل: عَرَفْتُ (هو زه پوه سوم) او په پای کي د دواړو په سوال او جواب کي د دغه کلمې استعمال د دغه ځای د تسمیې وجه سو د دې څخه پرته نور قولونه هم دي.

وقوف عرفات یعني پر نهم ذی الحجې هر حاجي د عرفات میدان ته رسیدل د هغه د حج د ادا کولو لپاره تر ټولو لوی رکن دی چي د هغه څخه پرته حج نه صحیح کیږي، د حج دوه رکنونه یعني طواف الافاضة او وقوف عرفات د حج تر ټولو لوی رکنونه دی ځکه که چیري دا پرېښودل سي نو حج نه صحیح کیږي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د عرفات په ورځ د تکبير او تلبیه مسئله

﴿۲۳۷۶﴾: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الثَّقَفِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ وَهَبًا

د حضرت محمد بن ابی بکر الثقفی رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله زه او انس بن مالک رضی اللہ عنہ

غَادِيَانِ مِنْ مَنَىٰ إِلَىٰ عَرَفَاتٍ فَكَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ فِي هَذَا الْيَوْمِ مَعَ النَّبِيِّ

د منی څخه د عرفات په لور سهار تللو نو هغه زما څخه پوښتنه وکړه چې په نن ورځ کې به تاد رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره څه څه کول؟

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَ يُهْلُ مِنَّا الْهَيْلُ فَلَا يُنْكَرُ عَلَيْهِ وَيُكَبَّرُ الْكَبِيرُ مِنَّا فَلَا يُنْكَرُ عَلَيْهِ. متفق عليه.

انس رضی اللہ عنہ وویل: په مودې کې به لیک و یونکو لیک وایه او هغه ددې څخه نه منع کېدل او الله اکبر و یونکو به الله اکبر وایه او نه به منع کېدل. بخاري او مسلم:

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۱۰/۳، رقم: ۱۶۵۹، ومسلم ۹۳۳/۲، رقم: ۲۷۴-۱۲۸۵.

تشریح: علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې د عرفات په ورځ د حاجيانو تکبير ويل جائز خو دي لکه څرنگه چې نور اذکار جائز دي مگر سنت نه دي بلکه په دغه ورځ سنت عمل د هغوی په تلبیه کې بوخت کېدل دي ترڅو پوري چې هغوی د عقبه درمي څخه فارغ نه سي.

دا خبره خو معلومه ده چې د عرفات د ورځې د سهار څخه د ايام تشریق آخر یعنی د ذي الحجه د دیارلسم تاریخ تر مازدیگر پوري د هر فرض لمونځ کونکي لپاره که په حج کې وي او که په حج کې نه وي تکبير ويل واجب دي.

په منی کې قرباني

﴿۲۳۷۷﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَحَرْتُ هَاهُنَا

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایي: ما په دې ځای کې قرباني کړې ده

وَمِنِّي كُلُّهَا مَنَحَرٌ فَأَنَحَرُوا فِي رِحَالِكُمْ وَوَقَفْتُ هَاهُنَا وَعَرَفْتُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ

وَوَقَفْتُ هَاهُنَا وَجَمَعْتُ كُلَّهَا مَوْقِفٌ . رواه مسلم .

او ٽوله مناد قرباني ۽ ڄاي دئ نو تاسو په خپلو خيمو کي قرباني وکړئ او زه دلته ولاړيم ، او د عرفات ټول ميدان د درېدو ځاي دئ او ما په دې ځاي کي (مزدلفه) قيام وکړ او د مزدلفې ټول ځاي د قيام دئ . مسلم .

تخريج : مسلم في الصحيح ۸۹۳۱۲ ، رقم : ۱۴۹ - ۱۲۱۸ .

د لغاتو حل : جمع : اي مزدلفه .

تشریح : په دغه ځای سره رسول الله ﷺ د مني هغه ځای ته اشاره وکړه چیري چي رسول الله ﷺ قرباني وکړه دغه ځای ته منحر النبي (يعني د نبي کریم ﷺ د قرباني کولو ځای) ويل کيږي ، رسول الله ﷺ دغه ځای ته په اشاره کولو سره وفرمايل چي ما خو دلته قرباني کړې ده مگر په مني کي هر ځای قرباني کيدای سي ځکه چي هلته په هر ځای کي قرباني کول سنت دي ، همدارنگه رسول الله ﷺ په عرفات کي د خپل وقوف ځای ته په اشاره کولو سره وفرمايل چي زه خو په عرفات کي په دغه ځای کي تم سوم مگر د عرفات په هر ځای کي وقوف کيدای سي . مزدلفې ته جمع وايي رسول الله ﷺ د دغه ځای په باره کي د خپل وقوف ځای ته چي مشعر حرام ته نژدې دی په اشاره کولو سره وفرمايل چي ما خو دلته وقوف کړی دی مگر په مزدلفه کي هر ځای د وادي محسر څخه وقوف کيدای سي . د حديث خلاصه داده چي په مني کي هر ځای قرباني کيدای سي او په عرفات او مزدلفه کي هر ځای د وادي محسر څخه پرته وقوف کيدای سي مگر دا ظاهره ده چي رسول الله ﷺ په کوم ځای کي قرباني کړې ده او کوم ځای يې وقوف کړی دی هلته قرباني کول او وقوف کول غوره دي .

د عرفات دورځي فضيلت

﴿۲۴۸﴾ : وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

يَوْمٍ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ يُعْتَقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ وَإِنَّهُ لَيَدْنُو

الله تعالی د عرفات تر ورځي زيات په هيڅ يو ورځ خپل بندگان د دوېځ د اور څخه نه آزادوي او په دې ورځ الله تعالی په خپل رحمت او مغفرت سره بندگانو ته نژدې کيږي

ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةُ فَيَقُولُ مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ . رواه مسلم

او د ملائکو په وړاندي په حج کونکو فخر کوي او فرمايي: دا خلک څه غواړي؟ . مسلم

تخریج: مسلم في الصحيح ۹۸۲/۲، رقم: ۴۲۶-۱۳۴۸.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د امام د موقف څخه ليري کېدل

﴿۲۳۷۹﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ عَنْ خَالٍ لَهُ يُقَالُ لَهُ يَزِيدُ بْنُ

حضرت عمرو بن عبدالله بن صفوان رضي الله عنه د خپل ماما يزيد بن شيبان څخه روايت کوي چي

شَيْبَانَ قَالَ كُنَّا فِي مَوْقِفٍ لَنَا بِعَرَفَةَ يُبَاعِدُهُ عَمْرُوٌّ مِّنْ مَّوْقِفِ الْإِمَامِ جِدًّا

موږ په عرفات کي پر خپل ځای تم سوي وو امام د تم ځای څخه ډير ليري وو

فَأَتَانَا ابْنُ مَرْبُعٍ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د مربع انصاري زوی موږ ته راغلی او وېي ويل: زه د رسول الله ﷺ پيغام راوړونکی يم

إِلَيْكُمْ يَقُولُ لَكُمْ قِفُوا عَلَى مَشَاعِرِكُمْ فَإِنَّكُمْ عَلَى إِرْثٍ مِّنْ إِرْثِ أَبِيكُمْ

او دا پيغام مي راوړی دی چي تاسو په عرفات کي په کوم ځای کي تم ياست هلته تم اوسئ تاسو

د خپل پلار

إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ . رواه الترمذي وأبو داود والنسائي وابن ماجه

ابراهيم عليه السلام پر ميراث ياست ، . ترمذي، ابوداؤد او نسائي .

تخریج: الترمذي في السنن ۲۳۰/۳، رقم: ۸۸۳، وابوداؤد ۴۶۹/۲، رقم: ۱۹۱۹، والنسائي ۲۵۵/۵،

رقم: ۳۰۱۴، وابن ماجه ۱۰۰۱/۲-۱۰۰۲، رقم: ۳۰۱۱.

تشریح: په عربو کي د اسلام د ظهور څخه مخکي دا رواج وو چي د عرفات په ميدان کي به د

هري قبيلې او هر قوم لپاره جلا جلا ځای موقف ټاکلی وو ، هر سړي به په هغه ځای کي وقوف

کوی کوم چي د هغه د قوم لپاره ټاکلی سوی وو، د يزيد بن شيبان د قبيلې موقف چي په کوم

خای کي وو هغه خای د هغه څخه ډېر ليري وو چيري چي رسول الله ﷺ وقف کړی وو نو په حدیث کي د امام د موقوف څخه مراد د رسول الله ﷺ موقوف دی .

هر حال د عرفات په میدان کي د رسول الله ﷺ څخه د دومره ليري والي په وجه یزید بن شیبان رغوښتل چي رسول الله ﷺ ته وایي چي تاسو موږ ته هم خپل نژدې د وقف اجازه را کړئ ، رسول الله ﷺ چي دا محسوسه کړه چي دوی ددې خبري خواست کونکي دي نو د یو صحابي په ذریعه چي د هغه نوم ابن مربع وو دا پیغام ولیږی چي تاسو خلک پر خپل پخواني موقف باندي وقف وکړئ ، په حدیث کي د مشاعر څخه مراد د هغوی پخوانی موقف دی او تاسو خلک د خپل هغه موقف څخه کوم چي ستاسو د پلار او نیکه څخه ستاسو لپاره ټاکل سوی دی د منتقل کېدو کوښښ مه کوئ ځکه اول خو ټول د عرفات میدان موقف دي او دوهم دا چي د عرفات په میدان کي د امام د موقف په ليري والي یا نژدېوالي سره څه فرق نه رامنځته کیږي ، او بیا دا چي هر څوک دا خواهش لري چي زه د خپل امام او امیر نژدې موقف وکړم نو دا څرنگه ممکن کیدای سي ځکه رسول الله ﷺ دا خبره د هغوی د ډاډ لپاره وکړه تر څو په خپل مینځ کي د اختلاف صورت پیدانه سي .

د حرم په حدود کي هر خای قرباني کیدای سي

﴿۲۳۸۰﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ عَرَفَةَ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د عرفات ټول میدان

مَوْقِفٌ وَكُلُّ مِنًى مَنَحَرٍ وَكُلُّ الْمُزْدَلِفَةِ مَوْقِفٌ وَكُلُّ فِجَاجٍ مَكَّةَ طَرِيقٌ

وَمَنَحَرٌ . رواه ابوداؤد والدارمي .

د تم کېدو خای دی او ټوله مناد قربانی خای دی او ټول مزدلفه د تم کېدو خای دی او د مکې

هره لار او هره کوڅه د قربانی خای دی . ابوداؤد او دارمي .

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۴۷۸/۲ ، رقم : ۱۹۳۷ ، والدارمي ۷۹۱۲ ، رقم : ۱۸۷۹ .

تشریح : د حدیث د آخري الفاظو مطلب دادی چي پر کومه لار باندي مکې ته ولاړ سئ هغه

صحيح ده او په مکه کي چيري چي وغواړئ د قربانی حیوان حلال کړئ ځکه چي د قربانی

حیوان په حرم کي ذبح کول پکار دي او مکه په حرم کي واقع ده ، دا بېله خبره ده چي د قربانی

حيوان په منی کي د ذبح کولو رواج جوړ سوی دی ځکه چي د قربانی په ورځ چي هغه د ذي الحجه لسم تاريخ دی حاجيان په منی کي وي ځکه نو خپله قرباني هم هلته کوي .
خلاصه دا چي رسول الله ﷺ دا خبره د جواز د بيان په وجه وفرمايل کنه نو هغه ځای غوره دی چيري چي رسول الله ﷺ وقوف کړی وي يا په کوم ځای کي چي يې د قربانی حيوان حلال کړی وي او هغه لار غوره ده پر کوم چي رسول الله ﷺ مکې ته راغلی وي .

د رسول الله ﷺ خطبه

﴿۲۳۸۱﴾: وَعَنْ خَالِدِ بْنِ هُوْدَةَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ عَرَفَةَ عَلَى بَعِيرٍ قَائِمٌ فِي الرِّكَابَيْنِ . رواه ابوداؤد .

د حضرت خالد بن هوذة رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د عرفات په ورځ رسول الله ﷺ پر اوښ سپور د خلکو په منځ کي په خطبه ويلو وليدی په داسي حال کي چي رسول الله ﷺ په رکابو کي پښې مبارکي اچولي ولاړ وو . ابوداؤد .

تخريج: ابوداؤد في السنن ۴۶۹/۲، رقم: ۱۹۱۷ .

تشریح: د لوړوالي لپاره رسول الله ﷺ پر رکابونو ودریدی او بيا يې خطبه وفرمايل ترڅو ليري او نژدې ټول خلک يې واورې .

د عرفات دورځي دعاء

﴿۲۳۸۲﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ وَخَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ

فرمايلي دي: د عرفات د ورځي دعاء د غوره دعاگانو څخه ده او د شيانو څخه غوره شی چي

زما او زما څخه وړاندي انبياؤ ته ويل سوی دی

قَبْلِي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيرٌ . رواه الترمذي وروى مالك عن طلحة ابن عبيد الله الى قوله لا شريك له .

(هغه دادی) : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . ترمذي او مالک د حضرت طلحه بن عبید الله خخه روایت تر لا شریک له ، پوري روایت کړی دی .

تخریج : الترمذي في السنن ۵۳۴/۵ ، رقم : ۳۵۸۳ .

د شیطان د ذلت ورځ

﴿۲۳۸۳﴾ : عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ كَرِيزٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت طلحه بن عبید الله بن کریر رضی الله عنه خخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای :

قَالَ مَا رَأَيْتُ الشَّيْطَانَ يَوْمًا هُوَ فِيهِ أَصْغَرُ وَلَا أَذْهَرُ وَلَا أَحْقَرُ وَلَا أَغْيَظُ مِنْهُ

شیطان د عرفات تر ورځي زیات ذلیل ، زیات رتل سوی ، زیات سپک او زیات غضبناک په بل هیڅ ورځ نه دی لیدل سوی ،

فِي يَوْمٍ عَرَفَةَ وَمَا ذَاكَ إِلَّا لِمَا رَأَى مِنْ تَنْزُلِ الرَّحْمَةِ وَتَجَاوُزِ اللَّهِ عَنِ الذُّنُوبِ

او دا ځکه چي په دې ورځ کي شیطان د الله تعالی رحمتونه نازلیدونکي ويني او ويني چي الله تعالی په دې ورځ لوی لوی گناهونه بخښي

الْعِظَامِ إِلَّا مَا أَرَى يَوْمَ بَدْرٍ فَقِيلَ وَمَا رَأَى يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ فَإِنَّهُ قَدْ رَأَى

جَبْرِيلَ يَنْعُ الْمَلَائِكَةَ . رواه مالك مرسلًا وفي شرح السنة بلفظ المصابيح

د بدر په ورځ هم شیطان ولیدل چي جبرائیل علیه السلام (د کفارو سره د جگړې لپاره) د ملائکي صفو ته ترتیب ورکوی له دې کبله په دې ورځ هم شیطان ډیر ذلیل او خوار سو . مالک مرسلًا او شرح السنة .

تخریج : الامام مالک في الموطأ ۴۲۲/۱ ، رقم : ۲۴۵ ، شرح السنة ۱۵۸/۷ ، رقم : ۱۹۳۰ .

د لغاتو حل : ادحر : اسم تفضيل من الدحر وهو الطرد والابعاد (ليري كول او شړل) .

د عرفات د ورځي فضيلت

﴿۲۳۸۴﴾ : وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ يَوْمُ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د عرفات په ورځ

عَرَفَةَ إِنَّ اللَّهَ يَنْزِلُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةَ فَيَقُولُ انْظُرُوا

الله تعالى د دنيا آسمان ته نزول فرمايي او د ملائکو په وړاندې په حج کوونکو فخر کوي او فرمايي: وگورئ

إِلَى عِبَادِي أَتَوْنِي شُعْثًا غَبْرًا ضَاجِّينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ

زما بندگانو ته چي پریشانې وړېښتان، په گرد لړلي او په لارو کي مایادونکي زما په لور راځي زه تاسو شاهدان کوم چي ما

غَفَرْتُ لَهُمْ فَيَقُولُ الْمَلَائِكَةُ يَا رَبِّ فُلَانٌ كَانَ يُرْهَقُ وَفُلَانٌ وَفُلَانَةٌ قَالَ

دوی و بخښل، د دې په اوږدو سره ملائکي وايي اې پروردگاره! په دوی کي خو فلانی سړی هم دی چي د هغه په اړه ویلي سوي دي چي گناه کار دی او فلانی سړی او فلانی ښځه هم ده چي گناه کار دي،

يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا

الله تعالى فرمائي ما دوی هم بخښلي دي، رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى خپلو بندگانو ته

مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ عَتِيقًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ. رواه في شرح السنة

د عرفات تر ورځي زيات په هيڅ ورځ د اور څخه نجات نه ورکوي. شرح السنة.

تخريج: شرح السنة ۱۵۹/۷، رقم: ۱۹۳۱.

د لغاتو حل: یرمق: ای یتهم بسوء الی غشیان المحارم.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

په عرفات کي دو قوف حکم

﴿۲۴۸۵﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا يَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روايت دی چي قریش او د هغوی هم مذهبه خلکو به (د جاهلیت په

زمانه کي) په مزدلفه کي قیام کوی

وَكَانُوا يُسَمُّونَ الْحُمْسَ فَكَانَ سَائِرُ الْعَرَبِ يَقْفُونَ بِعَرَافَاتٍ فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ

او شجاع او بهادر به ورته وويل سول او د عربو پاته قبيلې به په عرفات کي تم کېدې، بيا د اسلام راتلو وروسته

أَمَرَ اللَّهُ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْتِيَ عَرَافَاتٍ فَيَقِفَ بِهَا ثُمَّ يُفِيضَ

الله تعالی خپل نبي ته حکم ورکړ چې (ټول خلک دي) عرفات ته راسي او قیام دي وکړي او بيا د هغه ځای څخه دي ستانه کيږي

مِنْهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى { ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ } . متفق عليه

او د الله تعالی ددې ارشاد مطلب دادی: ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۸۶/۸، رقم: ۴۵۲۰، و مسلم ۸۹۳/۲، رقم: ۱۵۱-۱۲۱۹.

د لغاتو حل: حُوس: جمع احس من الحماسة ای الشجاعة (مېرانه).

تشریح: مزدلفه د حرم په حدود کي واقع ده او عرفات د حرم څخه وتلی دی، قریشو او د هغو ملګرو به پر نورو خلکو باندي د خپل غوره والي او فضيلت بنودلو لپاره په مزدلفه کي قیام کوی او ويل به یې چې موږ د اهل الله څخه یو او د الله تعالی د حرم او سیدونکي یو ځکه نو موږ د حرم څخه د باندي وقوف نه سو کولای د قریشو څخه پرته ټول اهل عرب به د قاعدې سره سم د عرفات په میدان کي قیام کوی، کله چې د اسلام رڼا د لیبز تیارې ختمې کړې او د قبیلې او ذات په مینځ کي فرق او امتیاز یې ختم کړی نو دا حکم وکړل سو چې څرنگه نور ټول خلک د عرفات په میدان کي وقوف کوی همدارنگه قریش دي هم د عرفات په میدان کي وقوف کوی او په داسي کولو سره دي په خپل مینځ کي د امتیاز او فرق دیوال نه دروي.

په مزدلفه کي د رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۲۸۲﴾: وَعَنْ عَبَّاسِ بْنِ مِرْدَاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا

د حضرت عباس بن مرداس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ دعاء وغوښتل

لَأُمَّتِهِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِالْمَغْفِرَةِ فَأَجِيبَ إِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ مَا خَلَا الظَّالِمَ

د عرفات په ماښام د خپل امت د بخښني لپاره، د دعاء په قبلېدو سره الله تعالى ورته
و فرمايل: ما تهل و بخښل مگر ظالم نه بخښم

فَإِنِّي أَخَذُ لِلْمَظْلُومِ مِنْهُ قَالَ أَيُّ رَبِّ إِنْ شِئْتَ أُعْطِيتَ الْمَظْلُومَ مِنَ الْجَنَّةِ

او د مظلوم حق به خامخا دهغه څخه اخلم، در رب العزت په دربار کي رسول الله ﷺ عرض وکړ
اې پروردگاره! که ته وغواړې نو مظلوم ته به جنت ورکړې

وَعَفَرْتَ لِلظَّالِمِ فَلَمْ يُجِبْ عَشِيَّتَهُ فَلَمَّا أَصْبَحَ بِالْمُزْدَلِفَةِ أَعَادَ الدُّعَاءَ

او ظالم به و بخښې مگر دا خواست د عرفات په ماښام قبول نه سو بيا چي په مزدلفه کي سهار
سو نو رسول الله ﷺ بيا دغه دعاء وغوښتل

فَأَجِيبَ إِلَى مَا سَأَلَ قَالَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ

او د رسول الله ﷺ د غوښتني سره سم د رسول الله ﷺ دعاء قبوله سوه، د راوي بيان دې چي (د
دعاء قبلېدو وروسته) رسول الله ﷺ و خندل

تَبَسَّمَ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ بِأَيِّ أَنتَ وَأُمِّي إِنَّ هَذِهِ لَسَاعَةٌ مَا كُنْتَ

يا مسکي سو، حضرت ابوبکر رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه عرض وکړ: زموږ مور او پلار دي پر
تاسو قربان وي دا وخت خود خندا نه دي تاسو ولي

تَضَحَّكَ فِيهَا فَمَا الَّذِي أَضْحَكَكَ أَضْحَكَكَ اللَّهُ سِنَّكَ قَالَ إِنَّ عَدُوَّ اللَّهِ إِبْلِيسَ

و خندل؟ الله تعالى دي هميشه تاسو خندېدونکي لري، رسول الله ﷺ و فرمايل: د الله تعالى
دښمن ابليس ته

لَمَّا عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ اسْتَجَابَ دُعَائِي وَغَفَرَ لِأَمَّتِي أَخَذَ التُّرَابَ

چي څرگنده سوه چي الله تعالى زما دعاء قبوله کړه او زما امت يې و بخښئ نو هغه پر سر

فَجَعَلَ يَحْثُوهُ عَلَى رَأْسِهِ وَيَدْعُو بِالْوَيْلِ وَالتُّبُورِ فَأَضْحَكَنِي مَا رَأَيْتُ مِنْ

جَزَعِهِ . رواه ابن ماجة و روى البيهقي في كتاب البعث والنشور نحوه .

خاوري اچولي په افسوس کولو سره و تنبته دي ما چي هغه پريشانه او بد حاله وليدي نو ما ته خدا را غل . ابن ماجه او بيهقي .

تخريج: سنن ابن ماجه ۱۰۰۲/۲، رقم: ۲۰۱۳.

تشریح: د دغه حديث د ظاهري مفهوم څخه دا معلومېږي چي امت په عامه بخښنه سره نازول سوې دى چي حقوق الله يې هم و بخښل او حقوق العباد هم ، ځكه نو غوره داده چي د حديث په مفهوم كې دا قيد ولگول سي چي د دغه بخښني تعلق د هغه خلكو سره دى چي سړ كال د حج پر موقع د رسول الله ﷺ سره ملگري وه يا دا خبره د هغه سړي په حق كې ده چي د هغه حج مقبول سي په دې توگه چي د هغه په حج كې د فسق او فجور څه خبره نه وي سوي .

او يا دا چي د دغه حديث مفهوم د هغه پر ظاهر باندي محمول دى چي هغه ته د توبې توفيق و كړل سي او هغه په صداقت او اخلاص سره توبه و كړي مگر د حق د بيرته وركولو څخه عاجز او معذور وي بيا دا چي د الله تعالى رحمت چاته چي وغواړي په خپل لمن كې پتولاى سي لكه چي فرمايي : **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ**، بېله شكه الله تعالى دا نه معافوي چي د هغه سره څوك شريك كړل سي، مگر د مشرك څخه پرته چاته چي وغواړي بخښي يې .

شاه ولي الله رحمه الله عليه د رسول الله ﷺ د شفاعت او عامي بخښني په اړه فرمايي چي د رسول الله ﷺ شفاعت به هر مسلمان ته حاصل وي كه صالح وي او كه گناه كار او د هغه صورت به دا وي چي الله تعالى د رسول الله ﷺ د شفاعت په وجه په جنت كې د صالح او نيكانو خلكو درجې لوړوي او اكثر گناه كار به په بخښلو سره په جنت كې داخل كړي ، اوس پاته سول هغه خلك چي په دوېځ كې دي نو د هغوى په حق كې به د رسول الله ﷺ د شفاعت اثر دا وي چي د هغوى په عذاب كې به تخفيف او د عذاب په وخت كې به كمې و كړل سي ، همدارنگه د الله تعالى مغفرت او بخښنه به هم انشاء الله هر مسلمان ته حاصل سي كه هغه صالح وي او كه گناه كار په دې توگه چي په جنت كې به د صالح او نيكانو درجې د هغه د جزاء او انعام څخه زياتي وي كوم چي د هغه د نيكو اعمالو په وجه مستحق وي او د فاجر او گناه كار په حق كې به مغفرت دا وي چي يا خو به هغوى په خپل فضل او كرم سره بېله عذابه په جنت كې داخل كړي او يا د هغوى د عذاب په سختۍ كې به كمې و كړل سي دا هم د مغفرت يو ډول دى .

=====

بَابُ الدَّفْعِ مِنْ عَرَفَةَ وَالْمُزْدَلِفَةِ

د عرفات او مزدلفې څخه ستنېدل

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د عرفات څخه د رسول الله ﷺ تګ

﴿۲۳۸۷﴾: عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَأَلَ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ كَيْفَ كَانَ

هشام بن عروۀ د خپل پلار څخه روایت کوي چې د اسامه بن زید رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړه چې

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ حِينَ دَفَعَ قَالَ كَانَ يَسِيرُ
الْعَنَقَ فَإِذَا وَجَدَ فُجُوةً نَصَّ. متفق عليه

د حجة الوداع څخه عرفات ته د ستنېدو په وخت کي رسول الله ﷺ څنگه تلئ ؟ هغه وويل:
رسول الله ﷺ په تيز تګ ولاړئ او کوم ځای چې يې پراخه لاره تر لاسه کړه نو رسول الله ﷺ خپل
سپرلی ځغلول . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۱۸۱۳، رقم: ۱۶۶۶، ومسلم ۹۳۶۱۲، رقم: ۲۸۳-۱۲۸۶.

د لغاتو حل: العنق: ای السیر السريع (تېز تګ). نص: ای سار سیرا اسرع. (تېز تګ).

﴿۲۳۸۸﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ دَفَعَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَرَفَةَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې د عرفات په ورځ هغه د رسول الله ﷺ سره ستون سو ،

فَسَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَاءَهُ زَجْرًا شَدِيدًا وَضَرْبًا لِلْإِبِلِ فَأَشَارَ

رسول الله ﷺ تر خپل شاد حیوان په سختۍ سره وهلو او د تیز شپړلو شور واوریدئ نو رسول الله
ﷺ خپلي غمچیني ته په حرکت ورکولو سره اشاره وکړه

بَسُوْطِهِ إِلَيْهِمْ وَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ فَإِنَّ الْبِرَّ لَيْسَ بِالْإِضْطَاعِ.
رواه البخاري .

خلک یې مخاطب کړل او ورته وېې فرمايل: اې خلکو! په آرامه سره ځی ځغلول کومه نیکی نه ده. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۲۳/۳، رقم: ۱۶۷۱.

د لغاتو حل: ایضاً: وهو حمل الابل على سرعة السير.

تشریح: ځغلول نیکی نه ده: مطلب دادی چي نیکی یوازي د سپرلیو په ځغلولو کي نه سته بلکه د نیکی اصل خو د حج د افعالو ادا کول او د ممنوعاتو څخه ځان ساتل دي، خلاصه دا چي نیکیو ته تلوار کول که څه هم ښه کار دی مگر داسي تلوار ښه نه دی چي سړي مکروهاتو ته ورسوي او پر کوم شي چي د گناه ترتب وي، ددغه مفهوم په رڼا کي په دغه حدیث او مخکني حدیث کي څه تضاد نه سته.

پرله پسې لیبک ویل

﴿۲۳۸۹﴾: وَعَنْهُ أَنَّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ كَانَ رَدَفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي اسامه بن زید رضی الله عنه د عرفات څخه تر مزدلفې پوري د رسول الله صلی الله علیه و آله سره پر سپرلی تر شا ناست وو،

عَرَفَةَ إِلَى الْمُزْدَلِفَةِ ثُمَّ أُرْدَفَ الْفَضْلَ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ إِلَى مِنَى فَكَلَاهُمَا قَالَ لَمْ

یاد مزدلفې څخه تر منا پوري فضل بن عباس رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله تر شا ناست وو د دواړو بیان

يَزَلُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ. متفق عليه

دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله په دې سفر کي پرله پسې لیبک وایه تر څو چي رسول الله صلی الله علیه و آله په جمره عقبه کي رمي وکړه (جمره عقبه یې وويشتل). بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۲۳/۳، رقم: ۱۶۸۶، و مسلم ۹۳۱/۲، رقم: ۲۶۶۶-۱۲۸۰.

په مزدلفه کي جمع بین الصلوتين

﴿۲۳۹۰﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ جَمَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِجَمْعٍ كُلِّ

وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بِاقَامَةٍ وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا وَلَا عَلَى إِثْرِ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا. رواه البخاري

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ په مزدلفه کې د ماښام او ماڅستن لمنځونه یو ځای وکړل او د هریوه لپاره یې بیل بیل تکبیر وکړ او د هغو په منځ کې یې سنت نه وکړل او نه یې نفل او نه یې د هغه وروسته څه ولوستل. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۲۳/۲، رقم: ۱۶۷۳.

تشریح: د دغه لمنځو څخه وروسته د نفل لمانځه کولو چې کومه نفي سوې ده نو د دغه دواړو څخه وروسته د سنت او وتر کولو نفي نه لازمیږي.

په باب قصة حجة الوداع کې د حضرت جابر رضی اللہ عنہ اوږد حدیث تېر سوی دی د هغه ددغه الفاظو (لم یسبح بينهما شيئاً) په وضاحت کې ملاعلي قاري رحمته الله علیه لیکلي دي چې په مزدلفه کې رسول الله ﷺ د ماښام او ماڅستن لمنځ وکړ او د ماښام او ماڅستن سنت او وتر یې هم وکړل، په یوه روایت کې دا هم نقل سوي دي او شیخ عابد سنډهي هم د درمختار په حاشیه کې په دې اړه د علماؤ اختلافي قولونو نقل کولو څخه وروسته دا لیکلي دي چې صحیح خبره داده چې رسول الله ﷺ د ماڅستن د لمانځه څخه وروسته سنت او وتر وکړل.

﴿۲۳۹۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما هیڅکله رسول الله ﷺ لیدلی نه دی

صَلَّى صَلَاةً إِلَّا لِبَيْقَاتِهَا إِلَّا صَلَاتَيْنِ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِجَمْعٍ وَصَلَّى
الْفَجْرَ يَوْمَئِذٍ قَبْلَ مِيقَاتِهَا. متفق عليه

په ناوخته لمنځ کولو مگر دوه لمنځونه یعنې د ماښام او ماڅستن لمنځونه رسول الله ﷺ په مزدلفه کې یو ځای وکړل او په دې ورځ یې د سهار لمنځ د عام وخت څخه وړاندې وکړ. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۳۰/۳، رقم: ۱۶۸۲، و مسلم ۹۳۸/۲، رقم: ۲۹۲-۱۲۸۹.

تشریح: دلته یوازي د ماښام او ماڅستن د لمنځو ذکر سوی دی چې رسول الله ﷺ په مزدلفه کې د ماښام لمنځ د ماڅستن په وخت کې وکړ حالانکه رسول الله ﷺ په عرفات کې د ماښام او ماڅستن لمنځ هم یو ځای داسې کړي وه چې د ماڅستن لمنځ یې په منځته کولو سره د ماښام په وخت کې وکړ، دلته دغه دواړه لمنځونه ځکه ذکر سوي نه دي چې هغه د ورځي

وخت وو او ټول پوهېدل چې رسول الله ﷺ د مازديگر لمونځ په مخته کولو سره د ماپښين په وخت کي کړی دی ځکه ددې په خاصه توگه د ذکر کولو څه ضرورت محسوس نه سو .
د سهار لمونځ يې تر وخت مخکي وکړ: ددې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ په هغه ورځ د سهار لمونځ د معمولي وخت يعني رڼا خپرېدو څخه مخکي په تياره کي کړی وو دلته دا مراد نه دی چې رسول الله ﷺ د سهار د وخت څخه مخکي کړی وو ځکه چې د ټولو علماؤ په نزد د سهار لمونځ د صبح صادق څخه مخکي کول جائز نه دی .

د مزدلفه څخه د بنځو او کوچنيانو مخکي روانول

﴿۲۳۹۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَنَا مِمَّنْ قَدَّمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْمُزْدَلِفَةِ فِي ضَعْفَةِ أَهْلِهِ. متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې زه د هغه خلکو څخه وم چې هغوی په کمزور گڼلو سره رسول الله ﷺ د مزدلفې په شپه تر ټولو وړاندي روان کړي وه . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۲۶۱۳، رقم: ۱۶۷۸، و مسلم ۹۴۱۱۲، رقم: ۳۰۱-۱۲۹۳.

د لغاتو حل: ضعفه: ای من النساء والصبيان (ماشومان او ښځي).

تشریح: د کمزورو او ضعیفو خلکو څخه مراد ښځي او کوچنيان دي چې رسول الله ﷺ پر لسم د ذي الحجې تر مخه منی ته استولي وه چې په هغوی کي ابن عباس رضی الله عنه هم شامل وو او خپله رسول الله ﷺ د لمر ختلو څخه مخکي او د سهار د رڼا خپرېدو وروسته د منی لپاره سپور سو لکه څرنگه چې سنت دي . رسول الله ﷺ خپل کورنۍ ځکه مخته استولې وه چې د رش په وجه هغوی ته تکلیف نه وي او داسي کول جائز دي .

د رمي جمارو وخت

په يوه روايت کي دي کوم چې مخته را روان دی رسول الله ﷺ هغه خلک مخته استولي وه او هغوی ته يې وفرمايل چې د جمره عقبه رمي د لمر ختلو څخه وروسته وکړئ ، د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه دا مذهب دی چې د جمره عقبه رمي د لسم ذي الحجې په ورځ د لمر ختلو څخه وروسته شروع کيږي مگر په ځينو رواياتو کي نقل سوي دي چې رسول الله ﷺ هغه خلکو ته يوازي دومره ويلي وه چې ولاړ سئ او د جمره عقبه رمي وکړئ ، په ځينو روايتو کي د لمر ختلو قيد نه سته ، امام شافعي او امام احمد رحمه الله عليهما په دغه روايت عمل کړی دی ، د دوی

په نزد د جمره عقبه درمي وخت د نيمې شپې څخه وروسته شروع كيږي .
درمي لپاره ډبري

(۲۳۹۳): **وَعَنِ الْفَضْلِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَكَانَ رَدِيفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ**

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي فضل بن عباس رضي الله عنه چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر شا پر

وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ فِي عَشِيَّةِ عَرَفَةَ وَغَدَاةِ جَمْعٍ لِلنَّاسِ حِينَ دَفَعُوا عَلَيْكُمْ

سپرلی سپورو و بيان و کړ چي د عرفات په ماښام او د مزدلفې په سهار چي خلکو سپرلی په تيزي سره شپړلي او وهلي، نور رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل:

بِالسَّكِينَةِ وَهُوَ كَأَنَّ نَاقَتَهُ حَتَّى دَخَلَ مُحَسِّرًا وَهُوَ مِنْ مَنَى قَالَ عَلَيْكُمْ

ورونو کرار کرار حى، رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه وخت اوښه تم کړه بيا چي رسول الله صلى الله عليه وسلم په وړاندي ولاړ او په وادي محسر کي داخل سو چي په منا کي داخل ده نور رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل:

بِحَصَى الْخَذْفِ الَّذِي يُرْمَى بِهِ الْجُمُرَةُ وَقَالَ لَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى الْجُمُرَةَ. رواه مسلم

ددې ځای څخه تاسو ټول کو چني کو چني ډبري پورته کړئ چي جمره په ولو، د فضل بن عباس رضي الله عنه بيان دى چي د جمرې تروېشتلو پوري رسول الله صلى الله عليه وسلم پر له پسې لبيک وايه. مسلم.

تخريج: مسلم في الصحيح ۹۳۱۱۲، رقم: ۲۶۸-۱۲۸۲.

تشریح: د عرفات په ورځ په ماښام کي رسول الله صلى الله عليه وسلم د عرفات د میدان څخه تر مزدلفې پوري ولاړ نو هغه وخت فضل بن عباس رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره پر سپرلی نه وو البته په راتلونکې ورځ پر لسم د ذي الحجې په سهار کي چي د مزدلفې څخه منی ته روان سو نو هغه وخت فضل رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر شا پر سپرلی ناست وو.

خذف په اصل کي په کوچنۍ ډبري (شگي) يا د خرما په منډ کي د شهادت په ګوتو کي په اېښودو سره ويشتلو ته وايي او دلته د خذف څخه مراد دادی چي کوچنۍ کوچنۍ ډبري چي د نخود په اندازه وي ددغه ځای څخه پورته کړي چي د جمار درمي پر وخت په کار راسي.

په دې باره کي مسئله داده چي درمي لپاره ډبري د مزدلفې څخه د تلو پر وخت د هغه ځای

څخه يا چيري چي يې زړه وغواړي واخيستل سي ، مگر د جمرې څخه دي هغه ډبري نه اخيستل کيږي په کوم چي جمره ويشتل سوې وي ځکه چي دا مکروه دي مگر که يو څوک د جمرې څخه ويشتل سوې ډبري واخلي او رمي په وکړي نو دا جائز دي مگر بڼه کار نه دی ، شمني رحمۃ الله عليه د نقايه په شرح کي ليکلي دي چي په دغه ډبرو سره رمي خو کافي کيږي مگر داسي کول بد کار دی ، په دې باره کي د علماؤ اختلاف دی چي څومره ډبري پورته کړل سي ؟ ايا يوازې د هغه ورځي درمي جمره عقبه لپاره يوازې اووه ډبري پورته کړل سي يا اويا ډبري پورته کړل چي په هغه کي يوازې اووه ډبري د هغه ورځي د جمره عقبه لپاره پکار وي او که پاته درو شپېته ډبري چي په نورو درو ورځو کي پکار کيږي هم پورته کړل سي .

د رسول الله ﷺ د وصال اطلاع

﴿۲۴۹۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ أَفَاضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ جَمْعٍ وَعَلَيْهِ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د مزدلفې څخه روان سو نو په آرامه تلئ

السَّكِينَةَ وَأَمَرَهُمْ بِالسَّكِينَةِ وَأَوْضَعَ فِي وَادِي مُحَسِّرٍ وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَرْمُوا

او خلکو ته يې حکم وکړ چي هغوی هم په آرام او اطمینان سره ولاړ سي او په وادي محسر کي رسول الله ﷺ په تیز تګ سره ولاړئ او خلکو ته يې حکم ورکړ چي په کوچنۍ کوچنۍ ډبرو سره

بِثُلِّ حَصَى الْخَذْفِ وَقَالَ لَعَلِّي لَا أُرَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا، لَمْ أَجِدْ هَذَا

جمرې وولئ او پريوه موقع رسول الله ﷺ وفرمايل : کيداى سي راتلونکى کال زه تاسو ونه وينم

الْحَدِيثُ فِي الصَّحِيحَيْنِ إِلَّا فِي جَامِعِ التِّرْمِذِيِّ مَعَ تَقْدِيمٍ وَتَأْخِيرٍ .

ما دا حديث د جامع ترمذي څخه پرته په صحيحين (بخاري او مسلم) کي نه وليدئ او هلته هم په څه فرق سره دی .

تخريج : الترمذي في السنن ۲۳۴۱۳، رقم : ۸۸۶.

تشریح : د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي دغه کال زما د دنيوي ژوند آخري کال دی پا

راتلونکي کال کي به ددې دنيا څخه رخصت سم ځکه تاسو خلک زما څخه د دين احکام او د حج

مسائل زده کړئ په دې وجه دې ته حجة الوداع ويل کيږي چي ددغه حج پر موقع رسول الله ﷺ د

دين احکام په پوره توګه خلکو ته ورسول او خپل صحابه کرام يې رخصت او وداع کړل او بيا په

راتلونکي کال يعني ديار لسم هجري کال کي د بيع الاول په مياشت کي رسول الله ﷺ وفات سو. د صاحب مشکوة د قول مطلب دادی چي صاحب مصابيح دغه حديث په اول فصل کي نقل کړی دی چي د هغه څخه دا معلومېږي چي دغه حديث د صحيحين يعني بخاري او مسلم دی حالانکه داسي نه ده بلکه دا د ترمذي روايت دی ځکه صاحب د مصابيح ته پکار وه چي هغه دغه روايت د اول فصل پر ځای په دوهم فصل کي نقل کړی وای که څه هم په دغه صورت کي د تقديم او تاخير اختلاف بيا هم پاته کیدی.

الفصل الثانی (دوهم فصل)

عرفات څخه د ستنېدو او د مزدلفې څخه دروانېدو وخت

﴿۲۳۹۵﴾: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت محمد بن قيس بن مخرمه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ خطبه وفرمايل چي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يَدْفَعُونَ مِنْ عَرَفَةَ حِينَ تَكُونُ

د جاهليت په زمانه کي خلکو به د عرفات څخه هغه وخت روانيدل چي لمربه د خلکو پر سرو

الشَّمْسُ كَانَتْهَا عَمَائِمُ الرِّجَالِ فِي وُجُوهِهِمْ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ وَمِنَ الْمُزْدَلِفَةِ

داسي څرگند سو لکه لنگوته چي د خلکو پر مخو د دوی وي يعني د لمر د ډويديو څخه وړاندي او مزدلفې څخه به هغه وخت روانيدل چي

بَعْدَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ حِينَ تَكُونُ كَانَتْهَا عَمَائِمُ الرِّجَالِ فِي وُجُوهِهِمْ وَإِنَّا لَا

لمربه دومره پورته سوی وولکه لنگوته چي د خلکو پر مخونو دي او موږ به تر هغه وخته پوري د عرفات څخه نه روانيدو تر څو پوري چي لمربه ډوب نه سو، او موږ به

نَدْفَعُ مِنْ عَرَفَةَ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَنَدْفَعُ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ

الشَّمْسُ هَذَا مُخَالَفٌ لِهَذَا عَبْدَةُ الْأَوْثَانِ وَالشِّرْكِ. رواه البيهقي في

شعب الإيمان وقال فيه خطبنا وساقه نحوه.

د مزدلفې څخه د لمر ختلو وړاندي نه وځو او زموږ طريقه د بت پرستو د طريقې څخه مخالف ده. بیهقي په شعب الايمان کي .

تخریج: لم نجدہ فی الشعب.

تشریح: مطلب دادی چي د جاهلیت په زمانه کي به خلک د عرفات څخه په داسي وخت کي تلل کله چي به لمر نیمه ډوب سوی وو او د هغه نیمه برخه به دباندې وه د لمر دغه صورت کي د لنگوتې سره مشابهت ورکړل سوی دی چي د لمر نیمه برخه د لنگوتې په شکل کي وي همدارنگه د مزدلفې څخه به په داسي وخت کي روانېدل کله چي به د لمر نیمه برخه راختلې وه او نیمه به دننه وه .

صاحب د مشکوة ته ددې تحقیق نه وو سوی چي دا روایت چا نقل کړی دی د مشکوة په اصل نسخه کي لفظ د رواه څخه وروسته خالي ځای پرېښودل سوی دی البته د یو بلي صحیح نسخې په حاشیه کي دا لیکل سوي دي چي: رواه البیهقي فی شعب الايمان وقال خطبنا وساقه نحوه .

په شپه کي رمي کول جائز نه دي

﴿۲۳۹۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَدْ مَنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي د مزدلفې په شپه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم موږ د

الْمُرْدَلِفَةِ أُغِيلِمَةَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عَلَى حُمَرَاتٍ فَجَعَلَ يُلَطِّخُ أَفْخَاذَنَا وَيَقُولُ

بني عبد المطلب د کورنۍ سره وړاندي لېږلي وو او موږ پر خړو سپاره وه او زموږ د رخصتولو په وخت کي زموږ په ورنو باندې په لاس وهلو سره رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم موږ ته وفرمايل:

أُبَيِّنِي لَا تَرْمُوا الْجُمُرَةَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. رواه ابوداؤد والنسائي وابن ماجه

زما کو چنيانو بچيانو! جمره تر هغه وخته پوري په ډبرو مه ولئ تر څو پوري چي لمر راونه خيژي. ابن ماجه، ابوداؤد او نسائي.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۴۸۰/۲، رقم: ۱۹۴۰، والنسائي ۲۷۱/۵، رقم: ۳۰۶۴، وابن ماجه فی السنن ۱۲/۱۰۰۷، رقم: ۳۰۲۵.

د لغاتو حل: يلطخ: ای يضرب. (وهي).

تشریح: دا حدیث ددې خبري دلیل دی چي د شپې رمي جائز نه ده، د امام ابو حنیفه رحمہ اللہ او د اکثر علماؤ دا مذهب دی او د امام شافعي رحمہ اللہ په نزد د نیمي شپې څخه وروسته رمي جائز ده

او د طلوع فجر څخه وروسته د لمر ختلو څخه مخکې رمي که څه هم د ټولو علماؤ په نزد جائز ده مگر امام ابو حنیفه رحمته الله علیه په کراحت سره د جواز قائل دی د حنفي مذهب سره سم د لمر ختلو څخه وروسته رمي مستحب ده .

د امام شافعي رحمته الله علیه مستدل حديث او دهغه تاويل

﴿۲۳۹۷﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أُرْسِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَمْرِ سَلَمَةَ

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د لوی اختر په شپه بي بي ام سلمه

لَيْلَةَ النَّحْرِ فَرَمَتْ الْجَمْرَةَ قَبْلَ الْفَجْرِ ثُمَّ مَضَتْ فَأَفَاضَتْ وَكَانَ ذَلِكَ الْيَوْمُ

منا ته لیږلې وه ، هغې د سهار مخکې جمره په ډبرو وويشتل بیا ولاړه طواف یې وکړ او دا هغه ورځ ده

الْيَوْمَ الَّذِي يَكُونُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا . رواه ابوداؤد .

چې په هغه کي د رسول الله صلی الله علیه و آله د هغې سره د اوسیدو وار وو . ابوداؤد .

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۴۸۱۱۲ ، رقم : ۱۹۴۲ .

تشریح : د حديث په آخري الفاظو کي دې ته اشاره ده چې رسول الله صلی الله علیه و آله بي بي ام سلمه رضي

الله عنها په هغه شپه منی ته ولي ولېږل او هغې د شپې رمي ولي وکړه او د ورځي د طواف افاضه څخه ولي فارغه سوه حال دا چې نورو بيبيانو په راتلونکي شپه کي طواف افاضه وکړ ؟

امام شافعي رحمته الله علیه د فجر څخه مخکې د رمي جمره د جواز لپاره دا حديث دليل گرځوي که څه هم افضل د فجر څخه وروسته دی ، د امام شافعي رحمته الله علیه څخه پرته نور علماء د دغه حديث په باره کي فرمايي چې دغه سهولت او رعایت دی چې يوازي بي بي ام سلمه ته ورکړل سوی وو د رو لپاره د ابن عباس رضی الله عنه د ذکر سوي روایت سره سم رمي جائز نه ده او دا هم ممکن ده چې د فجر څخه مراد د سهار لمونځ وي چې بي بي ام سلمه د سهار د لمانځه څخه مخکې د لمر ختلو څخه وروسته رمي وکړه .

په عمره کي تلبیه کله موقوف کړل سي

﴿۲۳۹۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ يُكْبَى الْمُقِيمُ أَوِ الْمُعْتَمِرُ حَتَّى يَسْتَلِمَ

الْحَجَرَ . رواه ابوداؤد وقال وروي موقوفا على ابن عباس .

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې مقیم یعنی په مکه کي اوسیدونکی او عمره کونکی دي تر هغه وخته پوري لښک وایي تر څو پوري چې حجر اسود مچ نه کړي. ابوداؤد .

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۴۰۶۱۲، رقم: ۱۸۱۷.

تشریح: د مقیم څخه مراد د مکې مکرمې اوسیدونکي دي چې عمره وکړي او د عمره کونکي څخه غیر مکي مراد دي چې د عمرې لپاره مکې ته راغلي وي نو په دغه جمله : یلبي المقیم وائمتم، کي حرف د او د تنويع لپاره دی .

د حدیث خلاصه داده چې څرنگه په حج کي د جمره عقبه پر رمي باندي تلبيیه موقوف کوي همدارنگه په عمره کي د حجر اسود په مچولو سره تلبيیه موقوف کیږي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د عرفات او مزدلفې په مینځ کي تلل

﴿۲۴۹۹﴾: عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَاصِمٍ بْنِ عُرْوَةَ أَنَّهُ سَمِعَ الشَّرِيدَ يَقُولُ أَفْضْتُ

مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَمَا مَسَّتْ قَدَمَاهُ الْأَرْضَ حَتَّى أَتَى جَمْعًا. رواه أبو داود

د حضرت یعقوب بن عاصم بن عروة رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې هغه د شريد رضی اللہ عنہ څخه دا هم اوریدلي دي چې زه (د عرفات څخه) د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره راغلم، د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم قدم پر مخکته نه وو لگیدلی تر څو چې مزدلفې ته ورسیدو. ابوداؤد . (یعني سپور راغلی وو خو اودس تازه کولو ته کښته سوی وو).

تخریج: لم نجدہ عند ابی داؤد .

د لغاتو حل: جمعا: ای مزدلفه.

تشریح: د دغه روایت مقصد دا څرگندول دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د عرفات څخه تر مزدلفې پوري ټوله لار پر سپرلی قطع کړل او پر پښو نه ولاړی، ددې مطلب دا نه دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په ټوله لار کي پر مخکته قدم کښېښودی بلکه په صحیح بخاري کي منقول دي چې د عرفات څخه د ستنېدو پر موقع په لاره کي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سپرلی څخه په کښته کېدو سره د غره یوې درې ته تشریف یووړ هلته یې اودس مات کړ او بیا یې اودس وکړ ددې په لېدو سره حضرت اسامه رضی اللہ عنہ عرض وکړ چې ای د الله رسوله ! ایا د لمانځه وخت راغلی دی ؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل چې د لمانځه وخت خو مخته راځي، یعنی لمونځ به په مزدلفه کي کوو .

پہ عرفات کی جمع بین الصلوتین

﴿۲۵۰۰﴾: وَعَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ الْحَجَّاجَ بْنَ يُوسُفَ عَامَر

د حضرت ابن شہاب رحمۃ اللہ علیہ ثخہ روایت دی چي سالم بن عبد اللہ بن عمر رحمۃ اللہ علیہ ماتہ بیان و کر چي
حجاج بن یوسف پہ کوم کال چي

نَزَلَ بِابْنِ الزُّبَيْرِ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ كَيْفَ تَصْنَعُ فِي الْمَوْقِفِ يَوْمَ عَرَفَةَ فَقَالَ

عبد اللہ بن زبیر قتل کر پہ ہفہ کال یی عبد اللہ بن عمر ثخہ پو بنستہ و کرہ چي پہ عرفات کی د
درہد و پہ ورخ مورخہ و کرہ؟ سالم بن عبد اللہ جواب ور کرہ

سَالِمٌ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ فَهَجِّرْ بِالصَّلَاةِ يَوْمَ عَرَفَةَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ

کہ تہ پر سنت عمل کول غواہی نو د عرفات پہ ورخ د مابنبن او مازدیگر لمونخ وختی و کرہ،
عبد اللہ بن عمر وویل :

عُمَرَ صَدَقَ إِنَّهُمْ كَانُوا يَجْمَعُونَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فِي السُّنَّةِ فَقُلْتُ لِسَالِمٍ

سالم ربنستیا وویل ، صحابہ کرامو بہ د سنت طریقہ ادا کولو لپارہ د مابنبن او مازدیگر
لمنخونہ یو خای کول ، ابن شہاب وایی ما سالم تہ وویل

أَفْعَلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَالِمٌ وَهَلْ يَتَّبِعُونَ فِي
ذَلِكَ إِلَّا سُنَّتَهُ . رواه البخاري .

ایا رسول اللہ ﷺ بہ ہمداسی کول؟ سالم وویل : پہ دہی ارہ مور د رسول اللہ ﷺ د سنت پیروی
کوو . بخاری .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۸۰۴۱۳، رقم: ۱۶۶۲.

تشریح: کوم شوک چي د اسلامی تاریخ ثخہ لہر ہم خبر و ی نو ہفہ بہ د حجاج بن یوسف د نامہ
ثخہ بنہ خبر و ی دایو د ظلم او بربریت پہ قصو کی د خپل یو لوی وحشتناک قصی حامل دی .
حجاج بن یوسف چي د ہفہ نوم ظالم گر خیدلی دی ، ویل کیہر چي ہفہ یو لک شل زہ
کسان پہ ترلو سرہ قتل کر ی دی ، د عبد الملک ابن مروان لہ لوری دغہ ظالم پہ مکہ کی پر

حضرت عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ باندی حملہ کړې وه او دغه جلیل القدر صحابي يې په دار کړی وو .
د دغه واقعي څخه وروسته عبدالملک ابن مروان دغه ظالم د حاجیانو امیر ټاکلی وو او
هغه ته يې حکم وکړ چي په ټولو افعالو کي د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ د افعالو او اقوالو
بیروي کوه د هغه څخه د حج د مسائلو پوښتنه کوه او په هیڅ معامله کي د هغه مخالفت مه کوه
نو حجاج هغه وخت د حضرت عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه مذکوره مسئله وپوښتل .

=====

بَابُ رَمِي الْجَمَارِ (په منی کي د وېشتلو بیان)

جمار په اصل کي شگو او ډبرو ته وایي، او جمار حج د هغه ډبرو نوم دی کوم چي منارې په
ويشتل کيږي او پر کومو منارو باندی چي ډبري ويشتل کيږي هغه ته د جمار په مناسبت سره
جمرات وایي .

جمرات یعني هغه منارې چي هغه په ډبرو ويشتل کيږي درې دانې دي : جمره اولی، جمره
وسطی، جمره عقبه، دغه درې سره جمرات په منی کي واقع دي او د بقر عید (لوی اختر) یعني
د ذي الحجې په لسم یوازي جمره عقبه په ډبرو ويشتل کيږي او بیا په یوولسم، دوولسم او
دیارلسم باندی درې سره جمرات په ډبرو ويشتل واجب دي .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

رمي پر سپر لی باندی هم جائز ده

﴿۲۵۰﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْمِي عَلَى رَاحِلَتِهِ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د قربانی په ورځ پر خپل اوښه سپور په

يَوْمَ النَّحْرِ يَقُولُ لَتَأْخُذُوا مَنَاسِكُكُمْ فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَحُجُّ بَعْدَ

حَجَّتِي هَذِهِ . رواه مسلم

رمي کولو وليدی . رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به رمي کول او فرمايل به يې د حج ارکان او افعال زده کړي
ځکه چي ماته نه ده څرگنده کيدای سي ددې حج وروسته زه بل حج ونکړم . مسلم .

تخريج : مسلم في الصحيح ۹۴۲/۲، رقم : ۱۲۹۷-۳۱۰

تشریح: حضرت امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کوم شخص چي منی ته پیاده ورسپږي نو هغه دي پیاده جمره عقبه په ډبرو وولي او وروسته بیا په یوولسم او دوولسم تاریخ درې سره جمرات پیاده وولي او په دیارلسم تاریخ دي په سپرېدو سره رمي وکړي.

د فقهي حنفي په مشهور کتاب هدايه کي ليکلي دي چي د کومي رمي څخه وروسته دوهمه رمي ده لکه د جمره اولی او جمره وسطی رمي نو دغه رمي پر پښو کول غوره دي ځکه چي ددغه رمي کولو څخه وروسته وقوف کول، درود او دعاء وغیره ویل دي او په داسي صورت کي د پښو حالت د عاجزی او تصرع په لحاظ غوره دی.

او کوم چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د عمل تعلق دی او په صحیح حدیثو کي منقول دي نو د هغه خلاصه او حاصل دادی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د نحر په ورغ د جمره عقبه رمي پر سپرلی کړې ده او پاته دواړي رمي یې پر پښو باندي کړي دي.

د ډبرو شمېر او دوېشتلو طریقه

﴿۲۵۰۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَمَى الْجُمُرَةَ بِبِثْلِ

حَصَى الْخَذْفِ. رواه مسلم

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په کوچنۍ کوچنۍ ډبرو ویشتلو لیدلی دی. مسلم.

تخریج: مسلم فی الصحیح ۹۴۴۱۲، رقم: ۳۱۳-۱۲۹۹.

تشریح: د منارو په ډبرو ویشتلو د طریقې څو ډولونه منقول دي مگر صحیح او اسانه طریقه داده چي ډبري د شهادت په گوته او په بتي گوتي نیولو سره وویشتل سي او اوس هم داسي معمول دی.

د رمي جماروخت

﴿۲۵۰۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ رَمَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُمُرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ

ضُجًى وَأَمَّا بَعْدَ ذَلِكَ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ. متفق عليه

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي د قربانۍ په ورغ د څانښت په وخت کي او تر هغه وروسته په زوال سوي وخت کي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم جمره په ډبرو وویشتل. بخاري او مسلم.

تخریج: أخرجه البخاري تعليقا في الصحيح (فتح الباري) ۵۷۹۱۳، ومسلم في الصحيح ۹۴۵۱۲، رقم: ۱۷۴۷.

تشریح: ضحوه د ورځي هغه برخي ته وايي چي د لمر ختو څخه وروسته د لمر زوال کېدو مخکي پوري وي، د وروسته ورځي څخه مراد ايام تشریق يعني دوولسم تاريخونه دي په دغه ورځو کي رسول الله ﷺ د لمر د زوال څخه وروسته رمي وکړل.

ابن همام رحمه الله فرمايي چي ددغه حديث څخه دا معلومه سوه چي دوهمه ورځ يعني په يوولسم تاريخ د رمي جمار وخت د لمر د زوال څخه وروسته وي همدارنگه په دريمه ورځ يعني په دوولسم تاريخ هم د رمي وخت زوال څخه وروسته وي، اوس ددې څخه وروسته که يو څوک مکې ته تلل غواړي نو هغه پر ديارلسم تاريخ د سهار د لمانځه څخه مخکي تللای سي او که د صبح صادق څخه وروسته مکي ته تلل غواړي نو بيا پر هغه باندي د هغه ورځ رمي جمار واجبيږي اوس د هغه لپاره د رمي جمار څخه پرته مکې ته تلل صحيح نه دي، هو په هغه ورځ يعني په ديارلسم تاريخ د لمر د زوال څخه مخکي هم رمي جمار جائز دی.

دلته په دغه مسئله هم پوه سئ که يو څوک رمي ونه کړي بلکه پر هغه ډبري واچوي نو دا کافي دی مگر دا سي کول ناخوښه کار دی په خلاف د منارو چي په هغوی باندي د ډبرو يوازي اېښودل کافي نه دي.

د رمي پر وخت تکبير

﴿۲۵۰۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى الْجُمُرَةِ الْكُبْرَى فَجَعَلَ

د حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه جمره عقبه ته ورسيدئ او بيت الله

الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ وَمِنْهُ عَنْ يَمِينِهِ وَرَمَى بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يَكْبَرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ

يې چې لوري ته کړل او منايې راسته لوري ته او اووه واره يې ويشتل وکړه، په هر وار سره يې

ثُمَّ قَالَ هَكَذَا رَمَى الَّذِي أَنْزَلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. متفق عليه

الله اکبر ووايه او بيا خلکو ته يې وويل هغه سړی چي سورة بقره پر نازل سو همداسي ويشتل کړي دي. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في (۴) مواضع من الصحيح (فتح الباري) ۵۸۰۱۳، رقم: ۱۷۴۷، ومسلم في الصحيح ۱۲

رقم: ۹۴۲، ۳۰۵ - ۱۲۹۶.

تشریح: ابن مسعود رضی اللہ عنہ پر جمرہ عقبہ باندی داسی ودریدی چي کعبه شریفه د هغه چپه خوا ته وه او منی یې راسته خوا ته مگر پر دوهم رمي جمره باندی داسی دریدل مستحب دي چي مخ یې قبلې ته وي .

په رمي کي اووه ډبري ویشتل کيږي او د هري ډبري ویشتلو پر وخت تکبير ويل کيږي، د بیهقي د روایت سره سم رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هري ډبري سره داسي تکبير وایه : الله اکبر الله اکبر اللهم اجعله حجا مبرورا وذنبا مغفورا و عملا مشکورا .

هسي خو ټول قرآن کریم پر رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نازل سوی دی مگر دلته په خاصه توگه د سورة بقره ذکر دی دا په دې مناسبت سره دی چي په دغه سورة د حج احکام او افعال مذکور دي .

اووه ډبري وېشتل واجب دي

﴿۲۵۰۵﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْإِسْتِجْمَارُ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : استنجاء

تَوَرَّمِي الْجِمَارِ تَوَّوَّ السَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ تَوَّوَّ الطَّوَّافُ تَوَّوَّ إِذَا اسْتَجْمَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَجْمِرْ بِتَوَّوَّ . رواه مسلم .

طاق ده (يعني د استنجاء لپاره لوتي وغيره طاق اخيستل پکار دي) او د جمره ویشتل هم طاق دي او د صفا او مروه په منځ کي ځغستل هم طاق دي او طواف کول هم طاق دي او کله چي په تاسو کي يو څوک د اکربتی وغيره لوري اخلي نو طاق دي یې اخلي . مسلم .

تخریج: مسلم في الصحيح ۹۴۵۱۲، رقم: ۲۱۵-۱۲۰۰.

د لغاتو حل: تو: فرد. (طاق)

تشریح: پر منارو باندی اووه ډبري ویشتل واجب دي همدارنگه د صفا او مروه په منځ کي اووه واره سعي کول واجب دي او د جمهورو علماؤ په نزد د يوه طواف لپاره د کعبې شریفې چاپيره اووه چکره لگول فرض دي او د حنفيه په نزد څلور چکرونه فرض دي او پاته واجب دي .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

پر سپرلی باندي رمي

﴿۲۵۰۶﴾: عَنْ قَدَامَةَ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت قدامة بن عبد الله بن عمار رضي الله عنه څخه روايت دئ چي د قرباني په ورځ ما رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ يَرْمِي الْجِمْرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ عَلَى نَاقَةٍ صَهْبَاءَ لَيْسَ ضَرْبٌ وَلَا طَرْدٌ

پر صهباء او بني باندي سپور په ډبرو ويشتلو باندي وليدئ نه خو هلته وهل وه ، نه شړل

وَلَيْسَ قِيلَ إِلَيْكَ إِلَيْكَ. رواه الشافعي والترمذي والنسائي وابن ماجة والدارمي

او نه آخوا سئ ځان وساتئ . شافعي، ترمذي، نسائي، ابن ماجة او دارمي .

تخريج: الشافعي في الام ۲/۲۱۳، والترمذي في السنن ۳/۲۴۷، رقم: ۹۰۳، والنسائي ۵/۲۷۰، رقم:

۳۰۶۱، وابن ماجة ۲/۱۰۰۹، رقم: ۳۰۳۵، والدارمي ۲/۸۷، رقم: ۱۹۰۱.

د لغاتو حل: طرد: الدفع (شړل).

تشریح: صهباء هغه او بني ته وايي چي د هغې رنگ سپين او سرخي لرونکي وي په دې توگه

چي د هغه د ورېښتانو څو کي سرې وي او لاندي سپين وي .

د حديث د آخري برخي مطلب دادی چي څرنگه اميران او پاچاهان د سپرلي مخکي د

چوکيدار د لاري په انتظام او اهتمام کولو سره ځي د رسول الله ﷺ د سپرلي مخکي داسي څه

انتظام او اهتمام نه وو .

سعي اورمي د الله ﷻ د ذکر ذريعه ده

﴿۲۵۰۷﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا جُعِلَ رَمِيُّ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د جمر وويشتل کول

الْجِمَارِ وَالسَّعْيُ بَيْنَ الصَّفا وَالْمَرْوَةِ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ. رواه الترمذي

والدارمي وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح.

او د صفا او مروه په منځ کي ځغستل د الله د ذکر لپاره ټاکل سوي دي . ترمذي او دارمي .

ترمذی ویلی دی دا حدیث حسن صحیح دی .

تخریج: الترمذی فی السنن ۲۴۶۱۳، رقم: ۹۰۲، والدارمی ۷۱۱۲، رقم: ۱۸۵۳.

تشریح: په ظاهري توگه دا فعل داسي دی چي ددغه عبادت کولو څخه معلومېږي ځکه يې وفرمايل چي دغه دواړه فعلونه د الله تعالی د ذکر قائمولو لپاره ټاکل سوي دي دا معلومه ده چي د هري ډبري ويشتلو پر وخت تکبير ويل سنت دي او د سعي په دوران کي هغه دعاوي ويل سنت دي کوم چي مخکي يې ذکر سوی دی .

په منی کي ځای مه ټاکي

﴿۲۵۰۸﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا نَبْنِي لَكَ بَيْتًا يُظْلِكَ بِنْتِي قَالَ لَا

مِنِّي مُنَاخٌ مِّنْ سَبَقَ . رواه الترمذی وابن ماجه والدارمی .

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي موږ رسول الله ﷺ ته عرض وکړ چي اې د الله رسوله ایا ستاسو لپاره په منا کي یو سایه لرونکی ځای جوړ کړو ، رسول الله ﷺ وفرمایل : یا ، مناد هغه چا د ناستي ځای دی څوک چي لومړی ورسپړي . ترمذی ، ابن ماجه او دارمی .

تخریج: الترمذی فی السنن ۲۲۸۱۳، رقم: ۸۸۱، وابن ماجه فی السنن ۱۰۰۱۲، رقم: ۳۰۰۶، والدارمی ۱۲۱۰۰، رقم: ۱۹۳۷.

تشریح: د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دادی چي منی ته په رسیدو کي په مخته والي سره د خاص ځای جوړولو یا ټاکلو سره نه وي يعني منی داسي ځای دی چي هلته د چا لپاره خصوصیت نه سته او نه هلته د چا لپاره یو ځای متعین دی بلکه هلته چي کوم سړی کوم ځای ته ورسپړي هغه د هغه ځای مستحق دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

پر جمرات باندي وقوف

﴿۲۵۰۹﴾: وَعَنْ نَّافِعٍ قَالَ إِنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقِفُ عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ

د حضرت نافع رضی الله عنه څخه روایت دی چي ابن عمر رضی الله به په جمره اولی او جمره وسط باندي تر

وُقُوفًا طَوِيلًا يُكَبِّرُ اللَّهَ وَيُسَبِّحُهُ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُو اللَّهَ وَلَا يَقِفُ عِنْدَ جَمْرَةٍ

العَقَبَةُ . رواه مالك .

ډیره وخته پوري دریدی او الله اکبر، سبحان الله او الحمد لله به یې ویل، بیا به یې د الله تعالی څخه دعاء غوښتل او جمره عقبه سره به نه دریدی. مالک .

تخریج : الامام مالک فی الموطا ۴۰۷۱، رقم : ۲۱۲.

تشریح : د اولو دوو منارو څخه مراد جمره اولی او جمره وسطی دي ، ابن عمر رضی الله عنهما چي کله ددغه دواړو جمرو رمي وکړه نو هلته په درېدو سره په رمي وغيره کي بوخت سو ددغه جمرات سره وقوف کول او د وقوف په دوران کي دعاء او زاري وغيره کي بوخت کېدل سنت دي د وقوف د وخت په باره کي علماؤ لیکلي دي چي پر دغه جمراتو باندي تر دومره وخته پوري درېدل پکار دي په څومره وخت کي چي سورة بقره ویل کیږي د ځينو اهل الله په باره کي دا منقول دي چي هغوی به ددغه جمراتو سره دومره درېدل چي پښې به یې وپرسیدلې .

او د جمره عقبی سره به نه دریدی، ددې مطلب دادی چي د جمره عقبی د رمي څخه وروسته د دعاء لپاره پر هغه جمره نه خو د قربانی په ورځ دریدی او نه به یې په نورو ورځو کي وقوف کوی مگر ددې څخه د دعاء بالکل پرېښودل نه لازمیږي ، په باب النحر کي به هغه روایت راسي چي په هغه کي ابن عمر رضی الله عنهما دا روایت کړی دی چي ما رسول الله ﷺ په داسي کولو سره لیدلی دی .

=====

بَابُ الْهَدْيِ (د قربانی بیان)

هدي د ها په زور او د دال په سکون سره هغه حيوان ته ویل کیږي کوم چي په حرم کي د ثواب لپاره ذبح کیږي که هغه پسه، مېړه، بز، غوا، گاښنه، غویی او که اوبښ وي او د عمر وغير کوم شرطونه چي د قربانی په نورو حیوانو کي وي هغه په هدي کي هم وي ، پسه او دا ډول نور حیوانان لکه د پسه او مېړي قرباني خو پر دغه موقع باندي جائز ده مگر که څوک د جنابت یا حیض په حالت کي طواف زیارت وکړي یا یو څوک د عرفات د وقوف څخه وروسته د سر خړیلو څخه مخکي جماع وکړي نو په دغه صورت کي د کفارې او د قربانی د جزاء په توګه د پسه ذبح کول کافي نه دي بلکه د اوبښ یا غویی قرباني کول پکار دي .

د هدي دوه ډولونه دي : ۱- واجب ، ۲: تطوع یعنی نفل، بیا د واجب هدي څو ډولونه دي :

هدي قران، هدي تمتع، هدي جنایات، هدي نذر او هدي احصار .

د هدي د تسميې وجه داده چي بنده د الله تعالى په دربار کي د هغه حيوان د قرباني هديه استوي او د هغه په ذريعه د الله تعالى قربت تر لاسه کوي د دغه مناسبت په وجه هغه حيوان ته هدي وايي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د اشعار او تقليد مسئله

﴿۲۵۱۰﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ په ذوالحليفه کي لمونځ وکړ بيا يې

بِذِي الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ دَعَا بِنَاقَتِهِ فَأَشْعَرَهَا فِي صَفْحَةٍ سَنَامِهَا الْأَيْمَنِ وَسَلَّتْ

د خپلي قرباني اوبنه راوغوښتل او د هغې قب يې د راسته لوري پر غاړه زخمي کړ د هغې وينه

الْدَّمَ وَقَلَّدَهَا نَعْلَيْنِ ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَلَمَّا اسْتَوَتْ بِهِ عَلَى الْبَيْدَاءِ أَهَلَ

بِالْحَجِّ . رواه مسلم .

يې وجه کړه او او په غاړه کي يې دوې چپلۍ ورواچولې بيا د خپل سپرلۍ پر اوبنه چي د هغې نوم قصواء وه سپور سو بيا چي کله اوبنه بيداء ته ورسيدل نور رسول الله ﷺ د حج احرام وټړی او لبيک يې ووايه . مسلم .

تخريج : مسلم في الصحيح ۹۱۲۱۲، رقم : ۲۰۵ - ۱۲۴۳ .

د لغاتو حل : سلت : ای مسح و اماط (و موبنل) .

تشریح : مخکي په دې پوهېدل پکار دي چي اشعار او تقليد څه ته وايي په حج کي چي کوم حيوان يو څوک د ځان سره بيايي او هغه اړخ زخمي کوي نو دې ته اشعار وايي او د هغه حيوان په غاړه کي د خپليو يا هډوکو وغيره هار اچوي نو هغه ته تقليد ويل کيږي او د دغه دواړو مقصد دادی چي دا د هدي حيوان دی .

رسول الله ﷺ چي د حج لپاره روان سو او ذوالحليفه ته چي د اهل مدينې ميقات دی ورسيدی نو د لمانځه کولو څخه وروسته يې هغه اوبنه را وغوښتل کومه چي رسول الله ﷺ د هدي په توگه د ځان سره بيولې وه مخکي رسول الله ﷺ د هغه د قب (بوک) راسته خوا په نېزه

ووهل کله چي د هغه څخه وینه و بهېدل او هغه وچه سول او بیا د هغه په غاړه کي یې د دوو څپلیو هار واچوی همدارنگه رسول الله ﷺ دغه نښه و ټاکل چي دا د هدي حیوان دی چي خلک ددغه نښي او علامې په ذریعه دا وپیژني چي دا هدي ده نو څوک به کار نه په لري چي غله وغیره یې غلانه کړي او که ددغه حیوان څخه لار ورکه سي نو خلک به یې هغه ځای ته ورسوي ، د جاهلیت په زمانه کي د خلکو دا طریقه وه چي په کوم حیوان کي به یې داسي یو نښه ونه لیدل نو هغه به یې غلا کوی او پر کوم حیوان چي به دغه نښه وه نو هغه به یې پرېښودی نو شارع اسلام هم دا طریقه د پورتنی مقصد لپاره جائز وگرځول .

اوس په دې اړه فقهي مسئلې ته راسی ، جمهور امامان پر دې خبره متفق دي چي اشعار يعني حیوان داسي زخمي کول سنت دي مگر جثم يعني په پسه ، مېړه او بزې کي اشعار ترک کول پکار دي ځکه چي دغه حیوانان کمزوري وي ددغه حیوانانو لپاره یوازي تقلید يعني په غاړه کي هار اچول کافي دي ، د امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد تقلید مستحب دی مگر اشعار مطلق مکروه دی که د پسه او مېړي وي او که د اوبښ وغیره وي ، علماء د امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ ددغه خبري تاویل داسي کوي چي امام صاحب په مطلق توگه باندي د اشعار د کراهت قائل نه وو بلکه هغه یوازي د خپل زمانې لپاره اشعار مکروه گرځولی وو ځکه چي هغه وخت خلک ددغه مقصد لپاره هدي ډېره زیاته زخمي کول چي په هغه سره به د خم شدت پیدا کیدی .

ددغه حدیث څخه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ د ماپښین لمونځ د ذوالحلیفه په مسجد کي وکړ او د باب صلاة السفر په اول حدیث کي چي بخاري او مسلم روایت کړی دی دا خبره په واضحه توگه ثابته سوې ده چي رسول الله ﷺ د ماپښین لمونځ په مدینه کي کړی وو مگر ابن عباس رضی اللہ عنہ به په مدینه کي د ماپښین لمونځ د رسول الله ﷺ سره نه وي کړی ځکه هغه چي رسول الله ﷺ په ذوالحلیفه کي پر لمانځه کولو ولیدی نو دا گمان یې وکړ چي رسول الله ﷺ دلته د ماپښین لمونځ کوي ځکه هغه دلته دا بیان وکړ چي رسول الله ﷺ د ماپښین لمونځ په ذوالحلیفه کي وکړ .

اهل بالحج (رسول الله ﷺ د حج لپاره لږیک ووايه) : ددې څخه دا گڼل نه دي پکار چي رسول الله ﷺ واقعتا یوازي د حج لپاره لږیک ووايه بلکه دا مفهوم مراد واخلی چي رسول الله ﷺ د حج او عمرې دواړو لپاره لږیک ووايه ځکه په صحیحین کي د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه منقول دي ، روایت دا خبره بالکل واضح کړې ده چي ما د رسول الله ﷺ څخه د حج او عمرې لپاره لږیک ویل اوریدلي دي ، دلته راوي د عمرې ذکر ځکه ونه کړ چي اصل شی خو حج دی

حُکمه یوازي ددې په ذکر کولو یې اکتفاء وکړه یا دا چې رسول الله ﷺ د دواړو لپاره لښک ووايه نور راوي یوازي حج واوریدی او د عمرې ذکر یې نه واوریدی .

﴿۲۵۱۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَهْدَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً إِلَى الْبَيْتِ غَنَمًا فَقَلَدَهَا. متفق عليه .

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې یو وار رسول الله ﷺ د قربانۍ لپاره بیت الله شریف ته پسونه ولېږل او د هغو په غاړه کې یې امیل واچوئ . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۴۷/۳، رقم: ۱۷۰۱، و مسلم ۹۵۸/۲، رقم: ۳۶۷-۱۳۲۱.

تشریح: علامه طیبی رحمه الله فرمایي چې د ټولو علماؤ پر دې اتفاق دی چې په پسو کې اشعار یعني د هغو زخمی کول مشروع نه دي البته په هغو کې تقلید یعني د هغو په غاړه کې هار اچول سنت دي مگر په دې باره کې د امام مالک رحمه الله اختلافي قول دی .

د بل چاله خوا قرباني

﴿۲۵۱۲﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ ذَبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَائِشَةَ بَقْرَةً يَوْمَ النَّحْرِ. رواه مسلم

د حضرت جابر رحمه الله څخه روایت دی چې د قربانۍ په ورځ رسول الله ﷺ د بي بي عائشې د لوري یوه غوا قرباني کړه . مسلم .

تخریج: مسلم في الصحيح ۹۵۶/۲، رقم: ۳۵۶-۱۳۱۹.

﴿۲۵۱۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ نَحَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِسَائِهِ بَقْرَةً فِي حَجَّتِهِ. رواه مسلم

د حضرت جابر رحمه الله څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د خپلو بیبيانو له لوري یوه غوا قرباني کړه . مسلم

تخریج: مسلم في الصحيح: ۳۵۷-۱۳۱۹.

تشریح: علماء لیکي چې دغه دواړه حدیثونه پر دې محمول دي چې رسول الله ﷺ به د خپلو

بيبيانو په اجازه سره قرباني کړې وي ځکه د بل چا پر ځای د هغه د اجازې څخه پرته قرباني جائز نه ده. د امامانو په نزد مشهوره مسئله داده چې په يوه غوا کي د اوو کسانو له طرفه قرباني جائز ده مگر د امام مالک رحمته الله عليه قول دادی چې د يوې غوا او يوه پسه وغيره قرباني کول د ټولي کورنۍ لپاره کافي دي نو دغه حديث د امام مالک رحمته الله عليه د دغه قول دليل کيدای سي په شرط د دې چې رسول الله ﷺ د اوو څخه د زياتو له طرفه يوه قرباني کړې وي او د نورو امامانو په نزد دا حديث پر دې محمول دی چې رسول الله ﷺ د يوې غوا قرباني يوازي د اوو کسانو له طرفه کړې وه.

خپله حج ته ولاړ نه سي او د تحفې استولو مسئله

﴿۲۵۱۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ فَتَلْتُ قَلَائِدَ بُدْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ ثُمَّ قَلَدَهَا وَأَشْعَرَهَا وَأَهْدَاهَا فَمَا حُرْمَ عَلَيْهِ كَانَ أَحِلَّ لَهُ. متفق عليه

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ د قربانۍ د حيوان د اميلونو رسی ما په خپل لاسو سره و او بدل، بيا رسول الله ﷺ اميلونه د هغو په غاړه کي و اچول د هغو قبونه يې زخمي کړل او د قربانۍ حيوانان جوړولو سره يې مکې ته وليږل او پر رسول الله ﷺ د هغه حيوانانو په ليږلو سره هيڅ حلال شی حرام نه سو. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۴۲۸۳، رقم: ۱۶۹۶، و مسلم في الصحيح ۹۵۷۱۲، رقم: ۳۶۲-۱۳۲۱.

تشریح: د حديث د آخري جملې مطلب دادی چې د دغه حيوانانو د هدي په توگه ليږلو په وجه پر رسول الله ﷺ باندي د احرام احکام جاري نه سول چې د احرام په حالت کي کوم شيان حرام کيږي هغه پر رسول الله ﷺ حرام سوي وي، دا خبره بي بي عائشې رضي الله عنها ځکه وکړه چې هغې د ابن عباس رضي الله عنه په باره کي اوريدلي وه چې هغه دا وايي چې کوم څوک حج ته ولاړ نه سي او د خپل طرف څخه هدي مکې ته وليږي نو پر هغه ټول شيان کوم چې پر محرم باندي حرام کيږي تر هغه وخته پوري حرام دي تر څو چې د هغه هدي حرم ته ونه رسيږي او ذبح نه سي نو بي بي عائشې رضي الله عنها د دغه حديث په بيانولو سره د ابن عباس رضي الله عنه د دغه قول ترديد وکړ.

﴿۲۵۱۵﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ فَتَلْتُ قَلَائِدَهَا مِنْ عَهْنٍ كَانَ عِنْدِي ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي.

أَبِي. متفق عليه

حضرت عائشي (رض) ڏانهن روايت ٿي ڇي ما د اميلونو رسي ۾ هغه رنگينه وڍي سره و
وبدل ڪو مه ڇي زما سره وه، بيا رسول الله ﷺ هغه زما پلارته وليڙل. بخاري او مسلم.
تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۴۸/۳، رقم: ۱۷۰۵، ومسلم ۹۵۸/۲، رقم: ۳۶۴-۱۳۲۱.
د لغاتو حل: العهن: الصوف: (وڍي).

د قرباني پر حيوان سپرتيا

﴿۲۵۱۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ
اُرْكَبْهَا فَقَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ اُرْكَبْهَا وَيْلَكَ فِي الثَّانِيَةِ أَوِ الثَّلَاثَةِ. متفق عليه.
د حضرت ابو هريره رضه ڏانهن روايت ٿي ڇي رسول الله ﷺ يو سږي وليڙي ڇي د خپل قرباني
حيوان يې شري او ورسره روان وو، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: پردي سپور سه هغه عرض
وڪړي دا د قرباني حيوان ڏي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: سپور سه، هغه بيا همدا سي وويل د
قرباني حيوان ڏي، رسول الله ﷺ بيا ورته وفرمايل: سپور سه پرتا افسوس ڏي دا الفاظ يې
دوه يا درې واره وفرمايل. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۳۶/۳، رقم: ۱۶۸۹، ومسلم ۹۶۰/۲، رقم: ۳۷۱-۱۳۲۲.

﴿۲۵۱۷﴾: وَعَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ سَأَلَ عَنْ رُكُوبِ

د حضرت ابو الزبير رضه ڏانهن روايت ٿي ڇي ما د جابر بن عبد الله رضه ڏانهن ځخه واوريدل ڇي د هغه
څخه د قرباني پر حيوان د سپريدو په اړه وپوښتل سوه

الْهَدْيِ فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اُرْكَبْهَا بِالْمَعْرُوفِ إِذَا
الْجِئْتَ إِلَيْهَا حَتَّى تَجِدَ ظَهْرًا. رواه مسلم.

هغه ورته وويل: ما د رسول الله ﷺ څخه واوريدلي دي ڇي په ښه طريقه سره سپور سه ڪله ڇي ته
په سپريدو مجبور يې تر څو ڇي تا ته بله سپرلي تر لاسه سي. مسلم.

تخريج: مسلم في الصحيح ۹۶۱/۲، رقم: ۱۳۲۴/۳۷۵.

تشریح: په دې باره کي د علماؤ اختلاف دی چي ایا پر هدي باندي سپرېدل جائز دي که یا؟
ځيني حضرات وايي که د سپرېدو په صورت کي هدي ته يو تاوان نه رسيږي نو پر هغه سپرېدل
جائز دي مگر د حنفيه په نزد دا مسئله ده که چيري ضرورت او مجبوري وي نو پر هدي باندي
سپرېدلای سي او که نه نو نه سي سپريدای، نو په کومو روايتو کي چي پر هدي باندي د
سپرېدو په مطلق توگه سره جواز تر لاسه کيږي هغه روايتونه يوازي د ضرورت او مجبوري پر
حالت محمول دي.

په لاره کي د قريب الموت کېدو والا هديه

﴿۲۵۱۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْتًا

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ شپاړلس

عَشْرَةَ بَدَنَةً مَعَ رَجُلٍ وَأَمَرَهُ فِيهَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَصْنَعُ بِمَا أَبْدِعَ

اوبنان د يو سړي سره مکې ته وليږل او د هغه اوبنانو يې ساتونکی وټاکئ، هغه د رسول الله
ﷺ څخه پوښتنه وکړه که په دې اوبنانو کي يو اوبن د يو ناروغۍ يا ستړيا له کبله نه سي تلای
نو څه ورسره وکړم؟

عَلَيَّ مِنْهَا قَالَ انْحَرَهَا ثُمَّ اصْبُغْ نَعْلَيْهَا فِي دَمِهَا ثُمَّ اجْعَلْهُ عَلَى صَفْحَتِهَا وَلَا
تَأْكُلْ مِنْهَا أَنْتَ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ رُفْقَتِكَ. رواه مسلم

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: هغه حلال کړه او د هغه په وينه کي هغه څپلۍ چي د هغه په غاړه
کي پرته دي ډوبي کړه او د هغه پر قوب نښه وکړه او د هغه غوښه مه ته خوره او نه دي ستا
ملگري خوري. مسلم

تخريج: مسلم في الصحيح ۹۶۲/۲، رقم: ۳۷۷-۱۳۲۵.

تشریح: د څپلۍ په وينو رنگ کولو سره د اوبن پر قوب (بوک) باندي د نښي کولو لپاره رسول
الله ﷺ ځکه وفرمايل چي پر لاره باندي تلونکي کسان په دې پوه سي چي دا هديه ده او ددې
غوښه دي فقيران او مسکينان و خوري او شتمن خلک دي د هغه څخه پر هيز وکړي ځکه چي
ددې غوښه خوړل پر شتمنو حرام دي.

په پای کي رسول الله ﷺ هغه ته هدايت وکړ چي هغه اوبن په ذبح کولو سره هلته پرېږده د

هغه غوبنه مه خپله خوره او مه يې د سفر په ملگرو خوره که څه هم فقيران او مسکينان وي يا شتمن په هر حال کي د هغو غوبنه خوړلو څخه يې ځکه منع کړل چي دا خلک د خپل بې وزلي په بهانه کولو سره د خپل خوراک لپاره اوښ ذبح نه کړي .

اوس دا اشکال پيدا کيدای سي چي په داسي صورت کي د غوبنو خوړلو څخه خپل محافظ هم منع کيږي او هغه د قافلې ملگري هم نو بيا ددغه غوبنو مصرف به څه شي وي ؟ ظاهره ده چي هغه غوبنه ضائع سي .

ددې جواب دادی چي هغه غوبنه نه ضائع کيږي بلکه چيري چي هغه اوښه ذبح کيږي هلته د شاوخوا اوسيدونکي به هغه استعمال کړي يا قافلې چي ځي او راځي هلته چي کومه قافله تير يږي هغه به گټه ځيني واخلي .

په هر حال په لاره کي چي کومه هديه مرگ ته نژدې سي او هغه ذبح کړل سي نو د هغه حکم هغه دی کوم چي په حديث کي تېر سو چي د هغه غوبنه د شتمنو او د قافلې د ملگرو لپاره خوړل صحيح نه دي مگر په دې باره کي فقهي تفصيل دادی چي په ملتقى الابحر او درمختار کي دا نقل سوي دي ۱: که هدي واجب وي او هغه په لاره کي مرگ ته نژدې سي يا داسي عيب داره سي چي د هغه قربانی نه جائز کيږي نو د هغه پر ځای دي بله هدي واستوي او هغه اوله هدي که په ذبح کولو سره خپله و خوري يا په نورو يې و خوري يا څه چي يې زړه غواړي په وه دي يې کړي ، ۲: که چيري قرباني نفل وي او مرگ ته نژدې وي نو هغه دي ذبح کړي او څپلی چي په غاړه کي يې وي هغه دي په وينه کي په رنگ کولو سره پر هغه دي نښه وکړي او د هغه غوبنه دي نه د قربانی خاوند خوري او نه دي يې شتمن خلک خوري ، ۳: کومه قرباني چي منزل مقصود ته په رسيدو سره ذبح سي نو د هغه په باره کي ددغه فصل د آخري حديث په تشریح کي دا بنودل سوي دي چي د نفل تمتع او قران هدي او د قربانی د غوبني څخه مالک ته خوړل مستحب دي ددې څخه پرته د بل ډول هدي د غوبني څخه خاوند ته خوړل صحيح نه دي .

په پای کي په دې خبره هم پوه سئ چي د پورتنی حديث په تشریح کي د ځينو شارحينو څخه هېره سوې ده ځکه چي هغوی ليکلي چي په حديث کي د غوبني نه خوړلو کوم حکم سوی دی دا د هغه هدي سره متعلق دی چي پر خپل ځان باندي واجب کړل سوې وي لکه د نذر هدي او که چيري هدي نفل وي نو د هغه غوبنه خوړل جائز دي نو دغه شارحين د لاري د هغه هدي چي منزل مقصود ته په رسيدو سره پر ذبح کونکي باندي په قياس کولو سره دا خبره ليکلې ده حالانکه دا خبره د حديث د حقيقت بالکل خلاف ده .

د قربانی برخي

﴿۲۵۱۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ الْبَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ. رواه مسلم.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي د حديبيه په کال موږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره د اووه کسانو د لوري د اوبښ او د اوو کسانو د لوري د غوا قرباني وکړه. مسلم.

تخریج: مسلم في الصحيح ۹۵۵۱۲، رقم: ۳۵۰-۱۳۱۸.

تشریح: مطلب دادی چي موږ په گډه حیوان ذبح کړی په داسي توگه چي په اوبښ او غوا کي اووه کسان شریک وو، دا حدیث د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه او اکثر علماء د هغه مذهب دلیل دی چي په اوبښ او غوا کي د اوو کسانو گډون جائز دی کله چي دغه اوو کسانو ته قربت يعني ثواب مقصود وي قربت که یو ډول وي لکه یو سړی د هدي نیت لري او بل سړی هم د هدي نیت لري یا قربت مختلف وي لکه ځيني خود هدي په نیت گډ وي او ځيني د قربانی په نیت، او د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد په دغه صورت کي هم په یوه اوبښ او یوه غوا کي د اوو کسانو گډون جائز دی کله چي ځينو د هدي یا قربانی په نیت گډ وي او ځيني محض د غوښو لپاره گډ وي، د امام مالک رحمته الله علیه مذهب دادی چي په واجب قربانی یا هدي کي په هیڅ حیوان کي په مطلقه توگه گډون صحیح نه دی، په پسه او مېړو کي گډون د ټولو علماؤ په اتفاق سره جائز نه دی.

د اوبښ د قربانی طریقه

﴿۲۵۲۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ أَتَى عَلَى رَجُلٍ قَدْ أَنَاخَ بَدَنَتَهُ يَنْحَرُهَا قَالَ ابْعَثْهَا قِيَامًا مُقَيَّدَةً سَنَةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. متفق عليه.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه یو سړي ته ورغلی چي خپل اوبښ یې کښېنولی حلالوی هغه ورته وویل: اوبښ ودرره پښې یې وتره او حلال یې کړه چي دا د محمد صلی الله علیه و آله طریقه ده. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۵۵۳۱۳، رقم: ۱۷۱۳، و مسلم ۹۵۶۱۲، رقم: ۳۵۸-۱۳۲۰.

تشریح: د اوبښ په سینه کي نیزې وهلو ته نحر وایي او د غوا وغیره غاړه په چاړې سره پرېکولو ته ذبح ویل کیږي، نو د اوبښ نحر کول افضل دي او د غوا، غویی، گامېښي، پسه او

داسي نورو حيوانانو ذبح کول افضل دي ، د نحر کولو طريقه داده چي اوبن په درولو سره د هغه چپه پنبه په رسي و تړل سي او بيا د هغه سينه په نيزه ووهل سي چي وينه ځيني ولاړه سي او هغه را ولويږي .

امام ابن همام رحمته الله فرمايي چي د اوبن په درولو سره نحر کول افضل دي او که ونه درول سي نو بيا په کنبښولو سره نحر کول تر پرې ايستلو افضل دي ، کوم حيوان چي ذبح کيږي نو د هغه پر چپه اړخ پرې ايستلو سره ذبح کول پکار دي .

د قرآن کریم څخه هم دا ثابته ده چي اوبن دي نحر کړل سي لکه چي فرمايل سوي دي :
فصل لربک وانحر : د الله تعالی لپاره لمونځ کوي او نحر کوي .

ددغه آيت په تفسير کي د اوبن نحر کول ليکل سوي دي ، او د ذبح کولو لپاره دغه آيت کریمه دي : ان تذبحوا بقرة : دا چي تاسو غوا ذبح کړئ .

دهدی په اړه یو څو هدايات

﴿۲۵۲﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَقُومَ عَلَى

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ما ته حکم راکړ چي زه ودرېږمه پر اوبنانو

بُذْنِهِ وَأَنْ أَتَصَدَّقَ بِلَحْمِهَا وَجُلُودِهَا وَأَجَلَّتْهَا وَأَنْ لَا أُعْطِيَ الْجَزَارَ مِنْهَا قَالَ

نَحْنُ نُعْطِيهِ مِنْ عِنْدِنَا . متفق عليه

د رسول الله صلى الله عليه وسلم او د هغو غوښه خيرات کړم او پوست وغيره يې هم صدقه کړم او د قصاب مزدوري (غوښه) مه ورکوه ، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : مزدوري به موږ د ځانه ورکوو . بخاري او مسلم

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۵۵۶۱۳ ، رقم : ۱۷۱۷ ، و مسلم ۹۵۴۱۲ ، رقم : ۳۴۸ - ۱۲۱۷ .

تشریح : د اوبنانو څخه مراد هغه اوبنان دي کوم چي رسول الله صلى الله عليه وسلم په حجة الوداع د هدي په توگه مکې مکرمې ته د ځان سره بيولي وه او د هغو شمېر سل وو ، ددې تفصيل مخکي تير سوی دی .

د هدي د حيوان پوست ، ځل او مهار وغيره هم خيراتول پکار دي دغه شيان د قصاب په مزدوري کي ورکول نه دي پکار هو که چيري قصاب د احسان په توگه ورکړل سي نو بيا څه پروا نه سته ، که پوست يو چاته په صدقه کي ورکړل سي او که خرڅ کړل سي نو کوم قيمت چي واخلي هغه دي صدقه کړي دا هم جائز دي .

د هدي د حيوان شهدي لوېشل نه دي پکار بلکه د هغه پر غولانزه يخي اوبه اچول پکار دي چي د هغه شهدي توثيدل موقوف سي او که د شهيدو په لوېشلو سره حيوان ته تکليف وي نو بيا شهدي لوېشل پکار دي او هغه دي خيرات کرل سي .

د کوم هدي غوښي مالک ته خوړل جائز دي

(۲۵۲۲): وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا لَا نَأْكُلُ مِنْ لُحُومِ بُدْنِنَا فَوْقَ ثَلَاثِ فَرَخَصَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كُلُوا وَتَزَوَّدُوا فَأَكَلْنَا وَتَزَوَّدْنَا. متفق عليه

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ به د خپلي قرباني غوښه تر درو ورځو زياته نه خوړل. بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم موږ ته اجازه راکړه او وه يې فرمايل: خورئ او پتوئ يې، نو موږ به خوړل او پتول به مو. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۵۷/۳، رقم: ۱۷۱۹، ومسلم ۱۵۶۲/۳، رقم: ۱۹۷۲-۳۰.

تشریح: د اسلام په شروع کي خلکو ته د غوښو زيات ضرورت وو او د داسي خلکو شمېر زيات وو چي خپله يې قرباني نه سوه کولای ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته حکم ورکړل سوی وو چي د قرباني غوښه دي تر درو ورځو څخه زيات نه اړېدي بلکه نورو خلکو ته د خوړلو لپاره دي يې صدقه کوي بيا وروسته چي د غوښو زيات ضرورت پاته نه سو او اکثر و خلکو ته د قرباني کولو توان تر لاسه سو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم اجازه وکړه چي د قرباني غوښه د درو ورځو څخه وروسته هم اېښودل کيدای سي. شمني رحمه الله عليه فرمايي چي د هدي خاوند ته د نفل، تمتع او قران هدي او د قرباني غوښه خوړل جائز دي ددې څخه پرته د نور ډول هدي غوښه صحيح نه ده ځکه چي هغه به د کفارې او جنايت وي.

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د خداي جل جلاله د ښمنانو ته غم رسول مستحب دی

(۲۵۲۳): عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَى عَامَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د حديبيه په کال رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلي قرباني په

الْحُدَيْبِيَّةِ فِي هَذَا يَأْرِسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَلًا كَانَ لِأَبِي جَهْلٍ فِي

حيوانانو کي د ابو جهل او بن هم بوتلی (دا او بن د بدر په غزا کي په غنیمت راوړل سوی وو)

رَأْسِهِ بُرَّةٌ مِّنْ فِضَّةٍ ، وَفِي رِوَايَةٍ مِّنْ ذَهَبٍ يَغِيظُ بِذَلِكَ الْمُشْرِكِينَ . رواه ابوداؤد

چي په پزه کي يې د سپينو زرو پيزوان وو ، او په يوه روايت کي دي چي د سرو زرو پيزوان وو او ددې څخه مقصد د مشرکانو په غيظ او غضب کي راوستل وه . ابوداؤد .

تخريج : ابوداؤد في السنن ۳۶۰/۲ ، رقم : ۱۷۴۹ .

د لغاتو حل : بُرَّة : اى حلقه (پيزوان) .

تشریح : رسول الله ﷺ په شپږم هجري کال کي د عمرې لپاره د مدينې منورې څخه روان سو مگر د مکې مشرکينو رسول الله ﷺ او د هغه ملگري د حديبيې پر ځای باندي تم کړه او مکې ته يې نه پرېښودل ، دا يو ډېره مشهوره واقعه ده چي په دغه سفر کي رسول الله ﷺ کوم او بن د هدي په توگه د ذبح کولو لپاره نيولی وو په هغه کي يو او بن د ابو جهل هم وو چي د بدر په غزا کي د غنیمت په توگه په لاس راغلی وو ، دغه او بن رسول الله ﷺ ددې لپاره د ځان سره نيولی وو چي د مکې مشرکين دغه او بن وويني او په غصه سي چي هغه او بن د مسلمانانو په لاس ورغلی دی او ذبح کيږي ، ددې څخه معلومه سوه چي د الله تعالی د بنمنانو ته غم رسول او د هغوي د زړونو سو ځل مستحب دي .

د قریب الموت هدی حکم

﴿۲۵۲۳﴾ : وَعَنْ نَاجِيَةِ الْخُزَاعِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَصْنَعُ بِهَا

د حضرت ناجیه خزاعی ﷺ څخه روایت دی چي ما عرض وکړه چې د الله رسول ! زه د قربانی د هغه حیوان په اړه چي مرگ ته نژدې وي څه وکړم ؟

عَطَبَ مِنَ الْبُذْنِ قَالَ انْحَرُهَا ثُمَّ اغْمِسْ نَعْلَهَا فِي دَمِهَا ثُمَّ خَلِّ بَيْنَ النَّاسِ

رسول الله ﷺ وفرمایل : هغه حلال کړه او د هغه په وینه کي هغه څپلی ډوبي کړه چي د هغو په غاړه کي دی د هغو پر غاړو نښه ولگوه او بیا هغه خلکو ته پرېږده .

وَبَيْنَهَا فَيَأْكُلُوهَا . رواه مالك و الترمذي وابن ماجه و رواه ابوداؤد

والدارمي عن ناجية الاسلامي .

چي هغوی یې و خوري . مال، ترمذي، ابن ماجه، ابوداؤد او دارمي د ناجیه الاسلامي څخه روایت کړی دی .

تخریج : مالک في الموطا ۳۸۰/۱، رقم: ۱۴۸، والترمذي في السنن ۲۵۳/۳، رقم: ۹۱۰، وابن ماجه في السنن ۱۰۳۶/۲، رقم: ۳۱۰۶.

تشریح : چي هغوی یې و خوري: ددې مطلب دادی چي د قافلې د ملگرو څخه پرته که هغوی شتمن وي او که فقیران وي د هغه حیوان غوښه په خپل استعمال کي راولي په دې باره کي پوره تفصیل په اول فصل کي تېر سوی دی .

پورتنی حدیث مالک، ترمذي او ابن ماجه د ناجیه خزاعي رضی الله عنه څخه نقل کړی دی او ابوداؤد او دارمي د ناجیه اسلامي رضی الله عنه څخه، په څرگنده خو دا معلومېږي چي ددغه حدیث دوه راویان دي یو ناجیه خزاعي رضی الله عنه او بل ناجیه اسلامي رضی الله عنه، حالانکه داسي نه ده دلته اختلاف یوازي د نسب دی او ذات یو دی یعني ناجیه خزاعي او ناجیه اسلامي د یوه صحابي نوم دی خبره یوازي داده چي ځينو په ناجیه اسلامي سره ذکر کړی دی او ځينو ورته ناجیه اسلامي ویلي دي ځکه چي خزاعي او اسلامي دواړه دده د نسل نومونه دي .

د قربانی دورځي فضیلت

﴿۲۵۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُرْطٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ

د حضرت عبدالله بن قرط رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

أَعْظَمَ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَوْمُ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمُ الْقَرِّ قَالَ تَوَرَّ وَهُوَ

د الله تعالی په نزد په ټولو ورځو کي لویه ورځ د قرباني ورځ ده او بیا د قروړ، ددې حدیث

الْيَوْمِ الثَّانِي وَقَالَ وَقُرْبَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدَنَاتٌ خَمْسٌ أَوْ

راوي ویلي دي چي د قروړ د ذی الحجې یوولسمه نیټه ده د راوي بیان دی چي پنځه یا

سِتُّ فَطَفِقْنَ يَزْدَلْفْنَ إِلَيْهِ بِأَيْتِهِنَّ يَبْدَأُ فَلَمَّا وَجَبَتْ جُنُوبَهَا قَالَ فَتَكَلَّمَ

شپږ د قربانی حیوانان رسول الله ﷺ ته نژدې راوستل سول نو دا حیوانان په خپله ورته نژدې

کیدل پیل سول په هغو کي چي کوم یې خوښه وي هغه لومړی حلال کړي، راوي وایي کله چي دا

حیوانان پر بغل را پریوتل نو رسول الله ﷺ

بِكَلِمَةٍ خَفِيَّةٍ لَمْ أَفْهَمْهَا فَقُلْتُ مَا قَالَ قَالَ مَنْ شَاءَ اقْتَطَعَ. رواه ابوداؤد و
 ذكر حديثا ابن عباس و جابر في باب الاضحية .

په کراره څه وفرمايل چي زه په پوه نه سوم ما د نژدې سړي څخه پوښتنه وکړل چي رسول الله ﷺ
 څه وفرمايل : هغه وويل : رسول الله ﷺ وفرمايل څوک چي غواړي ددې حيوانانو د غوښو
 ټوټه دي يوسي ، د ابن عباس او جابر حديث په باب الاضحية کي بيان سوي دي . ابوداؤد .

تخريج : ابوداؤد في السنن ۳۶۹۱۲ ، رقم : ۱۷۶۵ .

تشریح : علامه طيبي رحمه الله فرمايي چي په ورځو کي لويه ورځ د قرباني ده ، ددې څخه مراد
 دادی چي د قرباني ورځ د هغه ورځو څخه يوه ورځ ده کوم چي افضل او غوره ورځي دي ، دا
 مراد ځکه اخيستل سوی دی چي په نورو حديثو کي د ذي الحجې لسيزي ته د ټولو ورځو په
 مقابله کي افضل ويل سوي دي نو په دې اعتبار سره د ذي الحجې لسيزه افضله ده ، د ذي
 الحجې لسم تاريخ هم افضل دی ځکه چي دغه ورځ هم د ذي الحجې په لسيزه کي شامله ده .
 اوس پاته سوه دا خبره چي څرنگه د حديثو څخه دا ثابتيږي چي په ټولو ورځو کي غوره
 ورځي د ذي الحجې لسيزي دي ، همدارنگه دا خبره هم د حديثو څخه ثابته سوې ده چي د
 رمضان اخيري لسيزه افضله ده نو دا تضاد داسي دفع کيږي چي هغه حديثونه چي د هغو څخه د
 ذي الحجې لسيزه غوره کېدل ثابتيږي په اشهر حرام سره مقيد کړل سي يعني دا وويل سي چي د
 اشهر حرام په ورځو کي غوره ورځي ايام ذي الحجې دي نو خلاصه دا سوه چي د ذي الحجې
 لسيزه په حرامو مياشتو کي غوره دي او د رمضان اخيري لسيزه په مطلق توگه په ټولو ورځو
 کي افضل دي .

د پورتنی تضاد ليري کولو لپاره دا هم ويل کيدای سي چي دغه افضيلت د حيثيت په
 اعتبار مختلف دی يعني په رمضان کي روژې نيول کيږي ، په دغه مقدسه مياشت کي د عبادت
 ثواب ډېر زيات تر لاسه کيږي او د هغه په آخري لسيزه کي اعتکاف کيږي په دې اعتبار سره خو
 د رمضان اخيري لسيزه افضله ده او د ذي الحجې په لسيزه کي د حج افعال ادا کيږي او قرباني
 کيږي په دې اعتبار دا افضله ده .

د قر د ورځي څخه د قرباني د ورځي وروسته يعني د ذي الحجې يوولسم تاريخ مراد دی
 دغه ورځي د قر ورځ ځکه ويل کيږي چي دغه ورځ د مناسکو د ادا کولو او تکليف زغملو څخه

وروسته په منی کې په دغه ورځ حاجیانو ته سکون او وقار تر لاسه کېږي .
دلته دا اندېښنه پیدا کېدای شي چې په حدیث کې د عرفات ورځې ته افضل ویل سوي دي نو ددې جواب هم دادی چې د قرورځ په هغه ورځو کې یوه ورځ کوم چې افضله ده .
اوسنان رسول الله ﷺ ته نژدې کېدل ... الخ: ددې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ د هغه اوسنانو د ذبح کولو اراده وکړه او هغه اوسنان رسول الله ﷺ ته راوستل سول نو هر یو اوسن د رسول الله ﷺ د مبارک لاس د برکت تر لاسه کولو لپاره ددې منتظر وو چې مخکې ما ذبح کړي ، ددغه مقصد لپاره اوسنانو د یو بل څخه په سبقت تر لاسه کولو کې هڅه کول ، دا په اصل کې د رسول الله ﷺ معجزه وه چې په حیوانانو کې هم د برکت او سعادت تر لاسه کولو جذبه پیدا سوه کومه چې د انسانانو خاصه کېدای شي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د قربانی غوښه

﴿۲۵۲۶﴾: عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت سلمه بن الاکوع رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : په تاسو کې چې

ضَحَى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةِ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ

څوک قرباني وکړي هغه دي تر درو ورځو وروسته هیڅ شی په کور کې نه ساتي (یعني غوښه)

الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْبَاضِي قَالَ كَلُّوا وَأَطِعُوا

بیا چې دویم کال راغلی نو خلکو پوښتنه وکړه ای د الله رسوله ایا سړ کال هم موږ همداسي وکړو څنگه چې تیر کال مو کړي وه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : خورئ او ذخیره کوئ ، او

وَأَذْخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهِمْ . متفق علیه

تیر مال ما له دې کبله منع کړې وه چې هغه کال د محنت، مشقت او مفلسۍ کال وو نو ما مناسب دا وگڼل چې په دې سره به د غریبانو مرسته وکړل شي . بخاري او مسلم .

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۱۰/۲۴، رقم: ۵۵۶۹، و مسلم ۳/۱۵۶۳، رقم: ۱۹۷۴-۳۴.

تشریح : یو کال په مدینه او شاوخوا سیمو کې سخته وچ کالۍ راغلې وه په دغه وخت کې د

خارج خنجه دېر خلک مدينې منورې ته راتلل چې مدينه منوره ځينې ډکه سوه ځکه رسول الله ﷺ فرمايلي وه چې د خلکو سره څومره غوښه وي هغه دي وويشي او نه دي يې ذخيره کوي بيا په راتلونکي کال چې د ويشلو حاجت پاته نه سو نو رسول الله ﷺ د جمع کېدو اجازه ورکړه .

﴿۲۵۲۷﴾: وَعَنْ نُبَيْشَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا كُنَّا نَهَيِّنَاكُمْ

د حضرت نبیشه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : موږ به تاسو منع کولاست

عَنْ لُحُومِهَا أَنْ تَأْكُلُوهَا فَوْقَ ثَلَاثِ لَيْلٍ لِكَيْ تَسَعَكُمْ فَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالسَّعَةِ فَكُلُوا

چې د خپلي قربانۍ غوښه تر درو ورځو زيات مه خورئ ، ددې وجه دا وه چې پراخي وي (يعني د غريبانو مرسته وسي) اوس الله تعالی پراخي درکړې ده اوس چې تر څو پوري موزره وي خورئ

وَادْخَرُوا وَاتَّجِرُوا إِلَّا وَإِنْ هَذِهِ الْأَيَّامَ أَيَّامُ أَكْلِ وَشُرْبٍ وَذَكَرَ اللَّهُ. رواه ابو داؤد

او پټوي يې او صدقه کوئ ، خبردار سئ چې دا ورځي د خوراک ، چېښاک او د الله تعالی د ذکر ورځي دي . ابو داؤد .

تخريج : سنن ابی داود ۲۴۳۱۱۳ ، رقم : ۲۸۱۳ .

تشریح : د حديث د آخري جملې مطلب دادی چې الله تعالی ددغه ارشاد مطابق دغه ورځي په ذکر الله کي د ډېر زيات بوخت کېدو ورځي دي :

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا .

رباره : هر کله چې تاسو د حج د افعالو د ادا کولو څخه فارغ سئ نو الله تعالی يادوئ لکه څرنگه چې تاسو خپل پلرونه يادوئ يعني الله تعالی ډېر زيات يادوئ .

=====

بَابُ الْخَلْقِ (د سر خړيلو بيان)

پر لسم د ذي الحجه د جمره عقبه د رمي څخه وروسته په مني کي هدي ذبح کيږي د هغه څخه وروسته د وېښتانو په خړيلو يا کوچني کولو سره احرام خلاصیږي ، همدارنگه د رفث (د بنځي سره جماع کول) څخه پرته هر هغه شی چې د احرام په حالت کي منع وو جائز کيږي ، په دغه باب کي د سر خړيلو او وېښتانو کوچني کولو دواړو ذکر کيږي که څه هم د مؤلف مشکوة

په عنوان کي يوازي د سر خريلو پر ذکر باندي اکتفاء سوې ده ځکه چي احرام ته د تلو لپاره د وېښتانو کوچني کولو په نسبت سر خريل افضل دي په دې باره کي به تفصيل راسي انشاء الله .
په دې خبره پوه سئ چي د رسول الله ﷺ په باره کي دا ثابت نه دي چي د حج او عمرې څخه پرته يې بل وخت سر خريلی وي .

الفصل الأول (لومړی فصل)

سر خريل غوره دي

﴿۲۵۲۸﴾: عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَقَ رَأْسَهُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأَنَاسٌ مِّنْ أَصْحَابِهِ وَقَصَّرَ بَعْضُهُمْ . متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چي په حجة الوداع کي رسول الله ﷺ خپل سر مبارک و خرايه او په صحابه کرامو کي ځينو و خرايه او ځينو غچي کړ . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۶۱/۳، رقم: ۴۴۱۰ و ۴۴۱۱، ومسم ۹۴۵/۲، رقم: ۳۱۶-۱۳۰۱.

تشریح: کومو صحابه کرامو چي سرونه و خريل هغوی خود رسول الله ﷺ د پیروی د جذبې او د فضیلت تر لاسه کولو له کبله داسي وکړل او کومو صحابه کرامو چي د وېښتانو پر کوچني کولو اکتفاء وکړه نو هغوی پر جواز باندي عمل وکړ چي وېښتان کوچني کول هم جائز دي، په صحیحین وغیره کي دا منقول دي چي رسول الله ﷺ په عمره القضاء کي د سر خريلو پر ځای وېښتان کوچني کړي وه ددې څخه معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ څخه دواړه ثابت دي مگر سر خريل غوره دي .

د رسول الله ﷺ وېښتان کوچني کول

﴿۲۵۲۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ لِي مُعَاوِيَةُ أَنِّي قَصَّرْتُ مِنْ رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ الْمَرْوَةِ بِشُقْقٍ . متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما څخه روایت دی چي ما ته معاوية وويل : ما مروة ته نژدې په غطي غچي سره د رسول الله ﷺ د سر وړېښتان غچي کړل . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۶۱۱۳، رقم: ۱۷۳۰، ومسلم ۹۱۳۱۲، رقم: ۲۰۹-۱۲۳۶.

د لغاتو حل: مشقص: ای نصل طویل عریض او غیر عریض له حدة وقیل: المراد به المقص وهو الاشبه في هذا المحل. (غچي).

تشریح: مشقص، ددې ترجمه ځینو حضراتو په لوی غچي سره کړې ده، دا معنی تر ټولو مناسبه او ډېره صحیح ده چونکه د حدیثو څخه دا خبره ثابته سوې ده چې نبی کریم ﷺ په حج کي خپل سر مبارک خریلی دی او کوچنی کړی یې نه دی نو ددې څخه دا معلومه سوه چې د معاویه په خبره د عمرې سره تعلق لري او د حج سره یې نه لري ځکه چې معاویه رضی الله عنه وایي چې عند المروة، ددې څخه معلومه سوه چې عمره ده ځکه که حج وای نو بیا به یې داسي ویلي وای چې عند المنى، چې حلق په منی کي کیږي.

د سر خړیونکو لپاره در رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۵۳۰﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چې په حجة الوداع کي رسول الله ﷺ وفرمايل:

اللَّهُمَّ ارْحَمْ الْمَخْلُقِينَ قَالُوا وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ اللَّهُمَّ ارْحَمْ

ای الله! پر سر خړیونکو رحم وکړې، صحابه کرامو عرض وکړه ای د الله رسوله او پر غچي کوونکو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل ای الله! رحم وکړې

الْمَخْلُقِينَ قَالُوا وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ اللَّهُمَّ ارْحَمْ

پر سر خړیونکو، صحابه کرامو بیا پوښتنه وکړه ای د الله رسوله! او پر غچي کوونکو باندي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل او پر غچي کوونکو باندي هم. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۶۱۱۳، رقم: ۱۷۲۷، ومسلم ۹۴۵۱۲، رقم: ۳۱۷-۱۳۰۱.

تشریح: ددې څخه د سر خړیلو فضیلت ثابت سو چې رسول الله ﷺ د سر خړیونکي لپاره څو واره د رحمت دعاء وکړه او د وېښتان کوچني کوونکو لپاره یې د څو واره څخه وروسته یو واره رحمت دعاء وکړه.

﴿۲۵۳۱﴾: وَعَنْ يَحْيَى بْنِ الْحَصِينِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ ﷺ فِي

حَجَّةُ الْوَدَاعِ دَعَا لِمُخَلِّقِينَ ثَلَاثًا وَلِلْمُقَصِّرِينَ مَرَّةً وَاحِدَةً. رواه مسلم.

حضرت یحییٰ بن الحصین د خپل انا څخه روایت کوي چي هغه په حجة الوداع کي د نبي کریم ﷺ څخه سر خړیونکو لپاره درې واره دعا کول واوریدل او د غچي کونکو لپاره یو وار. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۹۴۶۱۲، رقم: ۳۲۱-۱۳۰۳.

تشریح: د دغه حدیث څخه مخکي د بخاري او مسلم کوم روایت چي نقل سوی دی د هغه څخه معلومه سوه چي رسول الله ﷺ د سر خړیونکو لپاره دوه واره دعا وکړه او په دریم واری یې د وېښتانو کوچني کونکو ته هم وکړه، او د بخاري او مسلم په یو بل روایت کي دا منقول دي چي رسول الله ﷺ په څلورم وار د وېښتانو کوچني کونکو ته دعا وکړه، حال دا چي د مسلم روایت دا ښيي چي رسول الله ﷺ د سر خړیونکو لپاره درې واره دعا وکړه او د وېښتانو کوچني کونکو لپاره یې یو وار اوس که یې هغوی په دریم وار کي گډ کړي وي او که په څلورم وار کي د هغوی لپاره یې بېله دعا غوښتي وي.

په هر حال په دغه ټولو روایتو کي د مطابقت پیدا کولو لپاره علماء وایي چي رسول الله ﷺ به دغه دعا په څو مجلسونو کي کړې وي نو په یوه مجلس کي به رسول الله ﷺ د سر خړیونکو لپاره دوه واره او دریم وار به یې د وېښتانو کوچني کونکو لپاره دعا کړې وي او په بل مجلس کي به یې درې واره د سر خړیونکو لپاره او په څلورم وار به یې د وېښتانو کوچني کونکو لپاره دعا کړې وي یا دا چي کوم راوي چي څه واوریدل او پر هغه حقیقت ظاهر سونو هغه یې ذکر کړل.

په سر خړیو کي دراسته خوا څخه شروع کول سنت دي

﴿۲۵۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى مِنِّي فَأَتَى الْجَمْرَةَ فَرَمَاهَا

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ مناته تشریف راوړ بیا جمره عقبه ته راغلې او هلته یې رمي وکړل

ثُمَّ أَتَى مَنْزِلَهُ بَيْنِي وَنَحَرَ نُسْكَهُ ثُمَّ دَعَا بِالْحَلَاقِي وَنَاوَلَ الْحَالِقَ شِقَّهُ الْأَيْمَنَ

بیا په منا کي خپل تم ځای ته راغلې او د خپلي قرباني حیوان یې حلال کړ بیا یې سر خړیونکی راوغوښتی او د خپل سر مبارک راسته طرف یې د هغه مخته کړ

فَحَلَقَهُ ثُمَّ دَعَا أَبَا طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيَّ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ ثُمَّ نَاوَلَهُ الشِّقَّ الْأَيْسَرَ فَقَالَ

او سر مبارک یې و خرايه، بيا يې ابو طلحه انصاري راو غوښتی او خريلي ورېښتان يې هغه ته ورکړل بيا د خپل سر مبارک چپه طرف يې د خريونکي خواته کړ او وه يې فرمايل:

اَحْلِقْ فَحَلَقَهُ فَأَعْطَاهُ أَبَا طَلْحَةَ فَقَالَ اقْسِمُ بِهِ النَّاسِ . متفق عليه

و خريه، نو هغه و خريی دا ورېښتان هم رسول الله ﷺ ابو طلحه ته ورکړه او ورته وه يې فرمايل: دا په خلکو وويشه. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۲۷۳/۱، رقم: ۱۷۱، و مسلم ۹۴۷/۲، رقم: ۳۲۳-۱۳۰۵.

تشریح: د دغه حديث څخه دا معلومه سوه چې په سر خريلو کي د راسته خوا څخه شروع کول سنت دي، او دا خبره معلومه سوه چې په راسته خوا سره د سر خريونکي اعتبار دی چې هغه خپل د راسته خوا څخه خريل شروع کړي، حال دا چې ځيني حضرات وايي چې خريونکی ته د راسته خوا اعتبار دی يعني خريونکی دي د خپل راسته خوا څخه سر خريل شروع کړي.

د قربانی په ورځ د خوشبويي لگول

﴿۲۵۳۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَطِيبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ

يُحْرِمَ وَيَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بِطِيبٍ فِيهِ مِسْكٌ . متفق عليه

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چې ما به رسول الله ﷺ ته د احرام تر لږ څخه وړاندي او د قربانی په ورځ د بيت الله د طواف څخه وړاندي هم خوشبويي لگول چې په هغه کي به مشک هم وه. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۹۶/۱۳، رقم: ۱۵۳۹، و مسلم ۸۴۹/۲، رقم: ۴۶-۱۱۹۱.

تشریح: علماء کرام وايي چې پر کومو ځايو باندي بي بي عائشې رضي الله عنها د خشبوئي لگولو ذکر کړی دی يعني د احرام تر لږ څخه مخکي او د نحر په ورځ د کعبې شريفې د طواف څخه مخکي که چيري په دغه وختو کي خوشبويي لگول کيږي نو د مشک او گلابو خوشبويي لگول تر ټولو غوره دي ځکه چې په دغه دواړو کي يوازي خوشبويي ده رنگ نه سته.

د قربانی په ورځ رسول الله ﷺ د ماپښين لمونځ چيري وکړی؟

﴿۲۵۳۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفَاضَ يَوْمَ

النَّحْرِ ثُمَّ رَجَعَ فَصَلَّى الظُّهْرَ بَيْنِي . رواه مسلم

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د قربانی په ورځ مکې مکرمې ته تشریف راوړ بیا مناته ولاړی او هلته یې د مایښین لمونځ وکړ . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۹۵۰۱۲، رقم: ۳۳۵-۱۳۰۸.

تشریح: د دغه حدیث څخه دا معلومه سوه چې رسول الله ﷺ په لسم د ذی الحجې د مایښین لمونځ په منی کې وکړ حال دا چې د حجة الوداع په باب کې د جابر رضی اللہ عنہ د روایت څخه دا ثابتیږي چې رسول الله ﷺ په هغه ورځ د مایښین لمونځ په مکه کې وکړ، د دواړو روایتو ظاهري تضاد د جابر رضی اللہ عنہ د روایت په تشریح کې دفع کیږي چې د هغه خلاصه داده چې رسول الله ﷺ د مایښین لمونځ په مکه کې ادا کړی وو البته رسول الله ﷺ په منی کې نفل لمونځ وکړ چې ابن عمر رضی اللہ عنہ هغه د مایښین د لمانځه گمان پر وکړ.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د ښځو د سر خړولو څخه منع

﴿۲۵۲۵﴾: عَنْ عَلِيٍّ وَعَائِشَةَ قَالَا لَمْ يَنْهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَخْلُقَ الْمَرْأَةُ رَأْسَهَا . رواه الترمذي .

د حضرت علي او عائشې رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د ښځو د سر خړولو څخه منع فرمایلي ده . ترمذي .

تخریج: الترمذي فی السنن ۲۵۷۱۳، رقم: ۹۱۵.

تشریح: مطلب دادی چې کله ښځه د احرام څخه ووځي نو خپل سر دي نه خړي، فقهي مسئله هم داده، هسې خو د حدیث څخه د ښځو مطلقاً د سر خړولو منع هم مراد کیدای سي لکه څرنگه چې د سړي لپاره د ږيري خړل حرام دي همدارنگه د ښځې لپاره د سر خړل حرام دي هو که د یو ضرورت او مجبوری په وجه یې وځړي نو پروانه لري .

ښځې ته یوازې وېښتان کوچني کول پکار دي

﴿۲۵۲۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ

عَلَى النِّسَاءِ حَلَقٌ إِنَّمَا عَلَى النِّسَاءِ التَّقْصِيرُ. رواه ابوداؤد والدارمي، وهذا
الباب خال عن الفصل الثالث.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د بنځو لپاره سر خريل
نسته بلكه د بنځو لپاره ورېښتان لنډول دي. (تر حج وروسته). ابوداؤد او دارمي. په دې باب
کي دريم فصل نسته.

تخريج: ابوداؤد في السنن ۵۰۲/۲، رقم: ۱۹۸۴، والدارمي ۸۹/۲، رقم: ۱۹۰۶.

تشریح: د حديث شريف مطلب دادی چې کله بنځه د احرام څخه ووځي نو سر خريل پر هغوی
واجب نه دي بلكه د هغوی لپاره حرام دي مگر د وېښتانو کوچني کول پر هغوی واجب دي پر
خلاف د خلکو چې پر هغوی باندي په دغه دواړو شيانو کي يو واجب دی مگر سر خريل غوره دي.

د سر خريلو او يا وېښتانو کوچني کولو اندازه

د حنفيانو په نزد فقهي مسئله داده چې د سر خريلو په اړه څلورمه برخه د سر خريل واجب
دي او د ټول سر خريل غوره دي مگر د وېښتانو کوچني کولو په اړه د څلورمې برخي د سر
وېښتان د يوې گوتي د بند په اندازه کوچني کول واجب دي او د ټول سر وېښتان کوچني کول
مستحب دي مگر علامه ابن همام رحمته الله عليه هغه قول اختيار کړی دی کوم چې د امام مالک رحمته الله عليه
مذهب دی چې د ټول سر خريل يا د ټول سر کوچني کول واجب دي او هغه وايي چې دا صحيح دی.

وهذا الباب خال عن الفصل الثالث

په دغه باب کي دريم فصل نسته.

=====

بَابُ فِي التَّحَلُّلِ وَنَقْلِهِمْ بَعْضُ الْأَعْمَالِ عَلَى بَعْضٍ

په حج کي د تقدیم او تاخیر بیان

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

په حج کي تقدیم او تاخیر

(۲۵۲): عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالله ابن عمرو بن العاص رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ وَقَفَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بَيْنِي لِلنَّاسِ يَسْأَلُونَهُ فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَمْ

په حجة الوداع کي په مناکي تم سو چې خلک مسائل ځني وپوښتي نو یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او عرض یې وکړ چې

أَشْعُرُ فَحَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ فَقَالَ أَذْبَحْ وَلَا حَرَجَ فَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ لَمْ

د ناپوهی له کبله د حلالولو څخه وړاندي ما سر و خرايه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : ذبح وکړه هیڅ پروا نسته ، دویم سړی راغلی هغه عرض وکړ

أَشْعُرُ فَتَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أُزِمِّي فَقَالَ ازِمِّي وَلَا حَرَجَ فَمَا سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

د ناپوهی له کبله د جمرود ویشتلو څخه وړاندي ما قرباني وکړه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : اوس د جمرود ویشتل وکړه هیڅ پروا نسته ، لنډیز دا چې د تقدیم او تاخیر له کبله چې کوم مسائل د رسول الله ﷺ څخه وپوښتل سول

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ قَدِمَ وَلَا آخَرَ إِلَّا قَالَ أَفْعَلْ وَلَا حَرَجَ. متفق عليه و

د ټولو جواب رسول الله ﷺ همدغه وفرمایل چې اوس یې وکړه هیڅ پروا نسته ، بخاري او

في رواية لمسلم أَمَّا رَجُلٌ فَقَالَ حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أُزِمِّي قَالَ ازِمِّي وَلَا حَرَجَ

مسلم ، او د مسلم په یوه روایت کي دا الفاظ دي چې یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي

حاضر سو او عرض یې وکړ چې ما د جمر ویشتلو څخه مخکې سر و خرایه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : جمرې ووله هیڅ گناه نسته

وَأَتَاهُ آخِرُ فَقَالَ إِنِّي أَفْضْتُ إِلَى الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ أُرْمِيَ قَالَ أُرْمِ وَلَا حَرَجَ .

او یو بل سړی راغلی هغه عرض وکړ چې د جمر ویشتلو څخه مخکې ما طواف کړی دی ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل اوس جمرې ووله هیڅ گناه نسته .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ١٨٠١١، رقم: ٨٣، ومسلم ٩٤٨١٢، رقم: ٣٢٢٧-١٣٠٦.

تشریح: په دغه روایت کې د حج د افعالو د تقدیم او تاخیر په اړه فرمایل سوي دي او د پوښتنه کونکو جوابونه ورکړل سوي دي چې د قربانۍ په ورځ یعنې د ذی الحجې پر لسم تاریخ کیږي ، په دغه ورځ څلور شیان وي چې د هغو ترتیب دادی : منی ته په رسیدو سره تر ټولو مخکې د جمره عقبه چې دا یو مینار دی په اوو ډبرو ویشتل بیا حیوان چې د هغه تفصیل مخکې بیان سوی دی ذبح کیږي ددې څخه وروسته سر خریل کیږي او یا وېښتان کوچني کیږي بیا مکې ته په تلو سره د کعبې شریفې طواف کیږي په دغه ترتیب سره ددغه افعالو ادا کول د اکثر و علمانو په نزد د پورتنی حدیث په رڼا کې سنت دي امام شافعي او امام احمد هم په دوی کې شامل دي ، ددغه حضراتو په نزد که ددغه افعالو په ادا کولو کې مخته والی او وروسته والی و سي نو د جزاء په توګه دم یعنې د حیوان ذبح کول نه واجبیږي د علماؤ د یو ډلي وینا داده چې پورتنی ترتیب واجب د امام ابو حنیفه او امام مالک هم ددغه ډلي سره دی دا حضرات وایي چې په حدیث کې هیڅ حرج نه سته مطلب یوازي دادی چې دغه تقدیم او تاخیر د ناخبرتیا او هیري په وجه سوی دی ځکه په دې کې څه گناه نه سته مګر د جزاء په توګه دم یعنې د حیوان ذبح کول واجب دي ، ددغه حضراتو د مذهب مطابق په دغه څلورو شیانو کې که یو شی مخته یا شا ته سي نو د جزاء په توګه د یوه پسه یا ددې په مثل حیوان ذبح کول ضروري دي .

علامه طیبی رحمه الله فرمایي چې ابن عباس رضی الله عنهما داسې حدیث روایت کړی دی او خپله هغه د پورتنیو افعالو د تقدیم او تاخیر په اړه دم واجب کړی دی که چیرې هغه د حدیث هغه معنی نه گنلای کوم چې امام ابو حنیفه او د هغوی ملګرو گڼلی دي نو هغه به خپله دم ولي واجبولای .

(۲۵۳۸): وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْأَلُ يَوْمَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما څخه روایت دی چې د قربانۍ په ورځ په منا کې خلکو د رسول الله ﷺ

خنه مسائل پوښتل ،

النَّحْرِ بِنِّي فَيَقُولُ لَا حَرْجَ فَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أُمْسَيْتُ
فَقَالَ لَا حَرْجَ . رواه البخاري .

او رسول الله ﷺ به د هري مسئلې په جواب کي دا فرمايل : هيڅ پروا نسته ، يو سړي پوښتنه وکړه چي ما د ماښام کېدو خنخه وروسته جمرې وويشتلې ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : هيڅ گناه نسته . بخاري

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۵۵۹\۳ ، رقم : ۱۷۲۳ .

تشریح : د نورو امامانو مذهب دادی که یو سړی د قربانۍ په ورځ په رمي کي دومره ځنډ وکړي چي لمر ولويږي نو پر هغه دم واجب دی د هغوی په نزد په حديث کي د ماښام خنخه وروسته خنخه مراد د مازديگر خنخه وروسته دی ، د حنفيه په نزد په دې اړه تفصيل دادی چي په لسم د ذي الحجې د صبح صادق خنخه وروسته د لمر خنخه مخکي وخت د رمي لپاره د جواز وخت دی مگر په اساءة سره يعني که یو سړی د صبح صادق خنخه وروسته رمي وکړي نو دا جائز کيږي مگر ښه به نه وي د لمر خنخه وروسته تر زوال پوري وخت سنت دی ، د لمر د زوال خنخه وروسته د لمر تر لوېدو پوري که چيري رمي وکړي نو دا جائز دی او په دې باره کي به دا هم نه وايو چي هغه ښه نه کړل البته د سنت وخت سعادت به هغه ته تر لاسه نه وي او د لمر لوېدو خنخه وروسته يعني د شپې وخت د جواز وخت دی مگر په کراهت سره .

دا خبره دي په ذهن کي وي چي کراهت په هغه صورت کي دی کله چي یو سړی بېله عذره دومره ځنډ وکړي چي لمر هم ولويږي او بيا هغه په شپه کي رمي وکړي ، که چيري شپانه يا د هغوی په مثل هغه خلک چي د يو عذر په وجه د شپې رمي وکړي نو د هغوی په حق کي کراهت نسته . په دغه حديث کي د رسول الله ﷺ دا فرمايل چي هيڅ حرج نه سته پر دې خبره دلالت کوي چي پوښتنه کونکی به شپانه وي چي هغه د ماښام خنخه وروسته يعني د شپې رمي وکړي ځکه رسول الله ﷺ د هغه په باره کي وفرمايل چي ته د ورځي د رمي خنخه معذور وي ځکه د شپې د رمي کولو په وجه به پر تا څه گناه نه وي .

علامه ابن همام رحمه الله فرمايي که یو سړی بېله عذره په رمي کولو کي دومره ځنډ وکړي چي سهار سي نو هغه دي رمي وکړي مگر پر هغه باندي د جزاء په توگه دم يعني د حيوان ذبح

کول واجیبی، داد امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ قول دی او د صاحبینو ددی سرہ اختلاف دی .
 دیوم نحر ثخنہ وروستہ پہ دوو ورخو یعنی د ذی الحجہ پہ یوولسم او دوولسم تاریخ کی
 د رمی سنت وخت د لمر د زوال ثخنہ وروستہ تر لمر لوہدو پوری دی او د لمر لوہدو ثخنہ
 وروستہ تر صبح صادق راختلو پوری مکروہ وخت دی نو د صبح صادق پہ راختلو سرہ د امام
 ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پہ نزد دا وخت د صبح صادق راختلو ثخنہ وروستہ ہم باقی وی یعنی د رمی
 وخت د صبح صادق ثخنہ وروستہ پہ اتفاق سرہ باقی وی فرق یوازی دومرہ دی چي دا وخت
 رمی بہ د امام صاحب پہ نزد د قضاء پہ وخت کی وی او د صاحبینو حضرت امام ابو یوسف او
 حضرت امام محمد رحمۃ اللہ علیہما پہ نزد پہ دغہ وخت کی او پہ ثلورمہ ورخ یعنی د ذی
 الحجہ پر دیارلسم تاریخ د لمر لوہدو سرہ پہ اتفاق سرہ د تہلو پہ نزد د رمی د ادا کولو وخت ہم
 فوت کیبی او د قضاء وخت ہم فوت کیبی .

الفصل الثانی (دوہم فصل)

﴿۲۵۳۹﴾: عَنْ عَلِيٍّ قَالَ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَفَضْتُ قَبْلَ أَنْ

د حضرت علی رضی اللہ عنہ ثخنہ روایت دی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ یو سہی راغلی او عرض یی وکړ اې
 د الله رسوله! ما د سر خریلو ثخنہ وړاندي فرض طواف وکړ ،

أَخْلَقَ قَالَ اخْلُقْ أَوْ قَصِّرْ وَلَا حَرَجَ وَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أُرْمِيَ
 قَالَ أُرْمِ وَلَا حَرَجَ . رواه الترمذي .

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل : سر وخريه يا غچي يې کړه هيڅ پروا نسته ، دويم سہی راغلی
 هغه وويل : ما د جمر وويشتلو ثخنہ مخکي قرباني کړې ده ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل :
 جمرې ووله هيڅ گناه نسته . ترمذي .

تخریج : الترمذي في السنن ۲۳۲۱۳ ، رقم : ۸۸۵ .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۲۵۴۰﴾: عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت اسامه بن شریک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې زه د نبی کریم صلی اللہ علیه و آله سره د حج کولو لپاره ولاړم،

حَاجًّا فَكَانَ النَّاسُ يَأْتُونَهُ فَمَنْ قَائِلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ سَعَيْتُ قَبْلَ أَنْ أَطُوفَ

خلک به د رسول الله صلی اللہ علیه و آله په خدمت کې حاضریدل او مسائل به یې پوښتل، ځینو به دا ویل اې
د الله رسوله! ما د طواف څخه وړاندې د صفا او مروه سعی کړې ده،

أُخِرْتُ شَيْئًا أَوْ قَدِمْتُ شَيْئًا فَكَانَ يَقُولُ لَا حَرَجَ إِلَّا عَلَى رَجُلٍ اقْتَرَضَ

ځینو به ویل دا کار ما وروسته کړی دی او ځینو به ویل دا کار ما وړاندې کړی دی، رسول الله
صلی اللہ علیه و آله به د ټولو په جواب کې فرمایل: هیڅ گناه نسته، البته گناه د هغه سړي ده چې ظالم وي

عَرَضَ مُسْلِمٍ وَهُوَ ظَالِمٌ فَذَلِكَ الَّذِي حَرَجَ وَهَلَكَ. رواه ابوداؤد.

او د یو مسلمان بې عزتي وکړي دا سړی هلاک سو. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داود ۵۱۷۲، رقم: ۲۰۱۵.

تشریح: که چیرې د احرام تړلو او طواف قدوم یا طواف نفل څخه مخکې سعی وکړل سي نو
صحيح به نه وي يعنې د طواف افاضه څخه مخکې په سعی کولو کې څه پروا نسته مگر دا
ضروري ده چې سعی د احرام او طواف څخه وروسته وي که څه هم نفل طواف وي.

ځکه ما د کعبې د طواف څخه مخکې سعی کړې ده: په دې باره کې دا ویل کېږي چې
پوښتنه کونکې که غیر مکي وي نو د دې مطلب به دا وي چې ما د حج د احرام او طواف قدوم
څخه وروسته او د طواف افاضه څخه مخکې سعی کړې ده او که چیرې پوښتنه کونکې مکي
وي نو بیا مطلب دادی چې ما د حج د احرام او طواف نفل څخه وروسته او د طواف افاضه څخه
مخکې سعی کړې ده.

د حدیث د آخري الفاظو مطلب دادی که چیرې د منی په افعالو کې د ناخبرتیا په وجه
تقديم او تاخير وسي نو د گناه خبره نه ده بلکه په اصل کې گناه کار هغه سړی دی چې د ظلم او
ضرر رسولو له کبله په ناحقه د چا بې عزتي وکړي مثلاً د چا سپکاوی وکړي یا د چا غیبت
وکړي يعنې هغه سړی په دغه حکم کې داخل نه دی چې د دین له کبله د یو چا آبرو ریزی وکړي نو
داسې خلک به گناه کار نه وي.

بَابُ خُطْبَةِ يَوْمِ النَّحْرِ وَرَمِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ وَالتَّوْدِيعِ

د قربانی په ورځ خطبه، رمي او د طواف رخصت بیان

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د قربانی په ورځ خطبه

﴿۲۵۸۱﴾: عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ خَطَبَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ النَّحْرِ

د حضرت ابو بکره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د قربانی په ورځ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زمور په وړاندې دا خطبه وفرمایل:

قَالَ اِنَّ الزَّمَانَ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ السَّنَةَ

زمانه د خپل هغه وضع سره سم چې په هغې کې وه راوگرځیده وضعي خپلې ته په هغه ورځ چې الله تعالی آسمانونه او مخکې پیدا کړل (یعنې په کومه ورځ چې الله تعالی آسمانونه او مخکې پیدا کړي وه بیا په هغه ورځ راغلل او کال پوره سو، کال

اثنا عشر شهرا منها اربعة حرم ثلث متواليات ذوالقعدة و ذوالحجة

دوولس میاشتي وي چې په هغو کې څلور میاشتي د عزت (حرمت) دي، درې خو پرله پسې دي یعنې ذوالقعدة، ذوالحجة،

والمحرم ورجب مضر الذي بين جمادي وشعبان وقال أي شهر هذا قلنا

محرم او څلورمه رجب مضر چې د جمادي او شعبان په منځ کې ده، بیا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پوښتنه وکړه: دا کومه میاشت ده؟ موږ عرض وکړ

اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ فَقَالَ أَلَيْسَ

الله تعالی او د هغه رسول ښه پوهیږي، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پته خوله سو، زمور خیال سو چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ددې میاشتي یو بل نوم ایږدي، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: ایا ذوالحجة نه ده؟

ذالْحِجَّةِ قُلْنَا بَلَى قَالَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا

موڙ عرض وکړ هو، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل دا کوم ښار دی؟ موږ عرض وکړ الله جل جلاله اود هغه رسول ښه پوهیږي، رسول الله ﷺ پته خوله سو، تردي چي زموږ دا خيال سو چي

أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ أَلَيْسَتْ بِالْبَلَدَةِ قُلْنَا بَلَىٰ قَالَ فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا

نبي ﷺ يو بل نوم پرايږدي، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: ايا دا بلده (مکه) نه ده؟ موږ عرض وکړ هو، بيا يې پوښتنه وکړه دا کومه ورځ ده؟

قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ

موږ وويل الله جل جلاله اود هغه رسول ښه پوهیږي، بيا رسول الله ﷺ پته خوله سو او زموږ گمان سو چي رسول الله ﷺ به ددې بل نوم اېږدي، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل:

أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ قُلْنَا بَلَىٰ قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ

ايا دا د قرباني ورځ نه ده؟ موږ عرض وکړ هو، رسول الله ﷺ وفرمايل: (د نن ورځې څخه) ستاسو وينه، ستاسو مال او ستاسو عزت پرتاسو

حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا وَفِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا وَسَتَلْقَوْنَ

حرام دی لکه څرنگه چي په دې ورځ، په دې ښار او په دې مياشت کي حرام دي، (اې خلکو!) ډير ژر به تاسو د خپل پروردگار سره يو ځای کيږئ

رَبِّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ أَلَا فَلَاتَرَجِعُوا بَعْدِي ضَلَالًا لَا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ

هغه به ستاسو څخه ستاسو د اعمالو په اړه پوښتنه کوي، خبردار! چي زما وروسته گمراه نه

رِقَابَ بَعْضٍ إِلَّا هَلْ بَلَغْتُ قَالُوا نَعَمْ قَالَ اللَّهُمَّ اشْهَدْ فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ

الْغَائِبَ قَرِيبٌ مُبَلِّغٌ أَوْ عَمَىٰ مِنْ سَامِعٍ. متفق عليه

سئ چي د يو بل غاړي وهل پيل کړئ، خبردار سئ ايا ما خپل فرض ادا کړل؟ (يعني د الله احکام مي تاسو ته ورسول؟) موږ عرض وکړ هو، اې د الله رسوله، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: اې الله! ته هم شاهد اوسه، صحابه کرامو ته يې وفرمايل: په تاسو کي چي کوم خلک دلته شتون

لري هغوی دي هغه خلکو ته دا خبري ورسوي کوم چي دلته شتون نه لري، ځکه چي ځيني هغه خلک چي هغوی ته پيغام ورسول سي تر پيغام اوریدونکو زیات یاد لرونکي وي. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۷۳\۳، رقم: ۱۷۱۴، ومسلم ۱۳۰۵\۳، رقم: ۲۹-۱۶۷۹.

تشریح: د شافعيانو په نزد د ايام نحر په اوله ورځ يعني د ذي الحجې پر لسم تاريخ خطبه ويل مستحب دي او د حنفيه په نزد د نحر په دوهمه ورځ يعني د ذي الحجې پر دوولسم تاريخ مستحب ده، د حنفي مذهب سره سم يوه خطبه د ذي الحجې پر اووم او يوه خطبه پر نهم او يوه خطبه پر يوولسم ويل کيږي او په دغه خطبو کي د حج احکام بيانېږي، په کومو صحيح حديثو کي چي په دوهمه ورځ د رسول الله ﷺ د خطبې ذکر سوی دی هغه د حنفي مذهب مؤيد دي نو د دغه حديث په باره کي به ويل کيږي چي رسول الله ﷺ د تذکیر او نصيحت په توگه خطبه ويلې ده او اصل خطبه يې په دوهمه ورځ فرمايلې ده.

د حديث شريف د اولو جملو مطلب دادی چي د شروع څخه الله تعالی د کال دوولس مياشتي ټاکلي دي ددې سره سم د دوولس مياشتو کال پوره سو، په قرآن کریم کي د کال د دوولس مياشتو په اړه داي فرمايل سوي دي:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ،

اړه: په تحقيق سره د مياشتو شمېر په کتاب الهي کي د الله تعالی په نزد دوولس مياشتي دی په کومه ورځ چي الله تعالی آسمان او مټکه پيدا کړي وه.

د رسول الله ﷺ د قول خلاصه داده چي د جاهليت په زمانه کي عربو د کال په مياشتو کي تغير کړی وو د هغه صورت دا وو چي هغوی به يو کال دوولس مياشتي اېښودی او يو کال به يې ديارلس مياشتي همدارنگه هغوی به د حج په ادا کولو کي په هر دوه کاله کي يوه مياشت مؤخر کول مثلاً يو کال به هغوی په يوه مياشت کي حج کوی بيا دوهم کال به د ديارلس مياشتو په گرځولو سره په هغه مياشت کي به يې حج کوی کوم چي اول کال د حج د مياشتي څخه وروسته به راتلل، په دغه صورت کي نه يوازي دا چي د حج مياشت بدلېدل بلکه کومي مياشتي چي به اشهر حرام وې هغه به يې اشهر حرام نه گرځولې او کومي مياشتي چي به اشهر حرام نه وې هغه به يې اشهر حرام گرځولې، مثلاً په کومو مياشتو کي چي به جنگ حرام نه وو په هغه کي به يې جنگ څخه پر هيز کوی او د هغه مياشتو به يې ښه تعظيم کوی او په کومو مياشتو کي چي به جنگ حرام وو په هغه کي به يې په پوره توگه سره جنگ کوی يعني کومه مياشت چي

به په واقعته کي د محرم مياشت وه هغه به دوی د خپل احمقانه حساب له مخي د محرم مياشت نه گڼل چي په نتيجه کي به يې په هغه کي ښه جنگ کوي همدارنگه صفر يا يوبله مياشت به يې په خپل حساب سره حرامه گرځول او په هغه کي به يې د جنگ څخه منعه کول نو الله تعالی د هغوی د دغه احمقانه عمل په باره کي دا حکم وکړ: انما النسي زيادة في الكفر: او د هغوی له خوا په مياشتو کي دغه تبديل د هغوی په کفر کي زياتوب دی.

همدارنگه الله تعالی د هغوی حساب باطل وگرځوي او د کال هره مياشت يې د هغه پر اصل وگرځول، رسول الله ﷺ چي په کوم کال حجة الوداع کړی دی په هغه کال د ذي الحجة مياشت پر خپل اصل وه ځکه رسول الله ﷺ: ان الزمان قد استدار كهيئة: يعني بېشکه د کال گردش د خپل واضع موافق پوره سو، په دې فرمايلو سره يې خلک خبردار کړل چي الله تعالی حکم کړی دی چي دغه مياشت د ذي الحجة وه او د حج دا مياشت ده نو دا مياشت په ياد لرئ او په دې کي حج کوئ او په راتلونکي کي يوه مياشت د بلي مياشتي سره مه بدلئ.

مشهور مفسر بيضاوي رحمه الله فرمايي چي د جاهليت په زمانه کي د عربو دا رواج وو چي کله به حرامه مياشت راغله او هغوی ته به په هغه مياشت کي جنگ کول منظور وه نو هغه حرامه مياشت به يې حلاله گرځول او د هغه څخه وروسته يوه بله مياشت به يې حرام گرځول همدارنگه د مياشتو اصلي خصوصيت هغوی ترک کړی وو يوازي د عدد اعتبار يې ساتلی وو.

د حديث الفاظ (السنة اثنا عشر شهرا) دا جمله مستانفه ده يعني بېله جمله ده چي د ماقبل جملې بيان او دهغې وضاحت دی.

منها اربعة حرم: چي په هغو کي څلور مياشتي حرامي دي لکه څرنګه چي حديث د دغه څلورو مياشتو وضاحت کړی دی چي هغه ذي قعدة، ذي الحجة، محرم او د رجب مياشتي دي په دغه مياشتو کي قتل او قتال او جګړه کول منعه دي لکه څرنګه چي د الله تعالی ارشاد دی:

فلا تظلموا فيهن انفسكم: نو په دغه مياشتو کي پر خپل ځانو باندي ظلم مه کوئ.

مګر اکثر علماء دا وايي چي په دغه مياشتو کي د قتل او قتال حرمت منسوخ دی د دوی په نزد په پورتنی آيت کي د ظلم څخه مراد د گناه کول دي همدارنگه د پورتنی آيت مطلب به دا وي چي په دغه مياشتو کي په گناه کولو سره خپل ځان ته تاوان مه رسوي لکه څرنګه چي په حرم کي او د احرام په حالت کي گناه کول ډېر بد کار دی همدارنگه په دغه مياشتو کي گناه کول ډيره بده خبره ده، د دغه علماء د قول تائيد د دې خبري څخه هم کيږي چي نبي کریم ﷺ د سوال او ذي قعدة په مياشتو کي طائف محاصره کړی او د هوازن د قبيلې سره يې غزا کړې وه، ځيني علماء

وايي چي په دغه مياشتو کي د قتال د حرمت حکم اوس هم پاته دی .
مضر د عربو د يو قبيلې نوم دی ، دغه قبيلې به د رجب د مياشتي ډېر عزت کوی په دې وجه
د رجب د نسبت دغه قبيلې ته په کولو سره رسول الله ﷺ رجب مضر و فرمايل .

رسول الله ﷺ د خلکو څخه د مياشتي ، ورځي او د ښار نوم ځکه وپوښتی چي د خلکو په
ذهن او زړه کي د دغه مياشتي ، ورځي او ښار حرمت په پوره توگه ځای ونيسي او په داسي سره
هغوی ددې خبري په اهميت پوه سي او پر هغه باندي د عمل کولو پوره يقين پيدا کړي چي د
هغه وروسته بيانول مقصود وه همدارنگه د رسول الله ﷺ په پوښتنه د خلکو په جواب کي دا
ويل چي الله او د هغه رسول ښه پوهيږي نه يوازي دا چي د ادب له مخي وو بلکه ددې څخه په
دې پوهېدل هم مقصد وو چي د دغه پوښتني څخه د رسول الله ﷺ مقصد څه شي دی .

په ځينو حديثو کي دغه جمله : فلا ترجعوا بعدي ضللا : زما د وفات څخه وروسته تاسو
ضلالت او گمراهۍ ته مه گرځئ ، په دې کي لفظ د ضلالت پر ځای لفظ د کفارا ذکر سوی دی په
دې صورت کي د دغه جملې معنی داده چي زما د وفات څخه وروسته تاسو په اعمالو کي د
کافرانو مشابهه مه کيږئ چي د هغه کافرانو په ډول تاسو هم د يو بل غاړه وهل شروع کړئ .

په يوولسمه او دوولسمه درمي وخت

﴿ ۲۵۳۲ 》 : وَعَنْ وَبَرَةَ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ مَتَىٰ أُرْمِي الْجِمَارَ قَالَ إِذَا رَمَىٰ

د حضرت وبره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د ابن عباس رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چي زه کله جمرې
وولم ؟ هغه راته وويل کله چي ستا امام جمرې ولي

إِمَامُكَ فَأَرْمِهِ فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ الْمَسْأَلَةَ فَقَالَ كُنَّا نَتَحَيَّنُ فَإِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ
رَمَيْنَا . رواه البخاري

هغه وخت ته هم جمرې ووله ، ما بيا همداسي وويل : نو هغه وويل موږ به انتظار کوي کله چي به
ورځ زوال سوه نو موږ به جمرې وويشتلې . بخاري .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) ۵۷۹۱۳ ، رقم : ۱۷۴۶ .

درمی ترتیب

﴿۲۵۳۳﴾: وَعَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَزِمِي الْجُمْرَةَ الدُّنْيَا بِسَبْعِ

حضرت سالم رضی اللہ عنہ د ابن عمر رضی اللہ عنہ خخه روایت کوي چي ابن عمر رضی اللہ عنہ به نژدې جمره (چي مسجد حنیف ته نژدې ده او د هغې نوم جمره اولی ده) ویشتل په اووه

حَصِيَّاتٍ يُكَبِّرُ عَلَىٰ إِثْرِ كُلِّ حَصَاةٍ ثُمَّ يَتَقَدَّمُ حَتَّىٰ يُسْهَلَ فَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ

ډبرو او په هر وار ویشتلو به یې الله اکبر وایه، بیا به پر مخ تلئ او نرمي مخکي ته چي به ورسیدئ نو مخ پر قبله به ودریدئ

الْقِبْلَةَ طَوِيلًا وَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَزِمِي الْوُسْطَىٰ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يَكْبِرُهُ

او تر ډیره به ولاړ وو او دعاء به یې غوښتل او خپل دواړه لاسونه به یې پورته کړل بیا به یې جمره ووسطی په اووه ډبرو ویشتل او د هر وار ویشتلو سره به یې الله اکبر وایه،

وَكَلِمَاتٍ بِحَصَاةٍ ثُمَّ يَأْخُذُ ذَاتَ الشِّمَالِ فَيُسْتَهْلُ وَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ

بیا به چپه طرف ته تلئ او نرمي مخکي ته په رسیدو سره به مخ پر قبله ودریدئ او دعاء به یې

وَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيَقُومُ طَوِيلًا ثُمَّ يَزِمِي جُمْرَةَ ذَاتِ الْعَقْبَةِ مِنْ بَطْنِ

کول او لاسونه به یې پورته کړل او تر ډیره وخته پوري به ولاړ وو، بیا په جمره ذات العقبه کي به

الْوَادِي بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يَكْبِرُ عِنْدَ كُلِّ حَصَاةٍ وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا ثُمَّ يَنْصَرِفُ

په شپله کي دریدو سره به یې اووه واره ویشتل کول او په هر وار ویشتلو به یې الله اکبر وایه او ددې سره نژدې به تر ډیره وخته پوري نه دریدئ بیا به روان سو

فَيَقُولُ هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ. رواه البخاري

او ویل به یې همداسي ما نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په کولو لیدلی دی. بخاري.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۸۲۱۳، رقم: ۱۷۵۱.

دلغاتو حل: یسهل: ای یدخل المكان السهل.

تشریح: د پورتنی ترتیب سره سم که څه هم د حنفیه په نزد رمي سنت ده مگر د احتیاط تقاضا داده چي دغه ترتیب نه پرېښودل سي ځکه چي دغه ترتیب د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ و غیره په نزد واجب دی، پر موالات یعنی ټولو جمراتو باندې پر له پسې رمي کول هم سنت دي او دا امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په مذهب کي واجب دي.

من بطن الوادي: د بطن وادي څخه دا خبره معلومه سوه چي د جمره عقبه رمي بطن وادي ته په درېدو سره وکړل سي په کښته برخه کي په درېدو سره رمي کول سنت دي مگر په هدایه کي راغلي دي که چيري د لوړي خوا څخه جمره عقبه وويشتل سي نو په داسي کولو سره رمي خو کيږي مگر د سنت خلاف کار دی.

د جمره اولی او جمره وسطی سره درېدل او حمد، صلوٰة او دعاء کي بوخت کېدل خو ثابت دي مگر دریمه جمره يعني د جمره عقبی سره درېدل او دعاء غوښتل ثابت نه دي او ددې یو وجه او علت منقول نه دی که څه هم ځينو علماؤ په دې اړه څه ناڅه لیکلي دي.

په منی کي شپه کول واجب دي که سنت؟

﴿۲۵۳۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ اسْتَأْذَنَ الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللَّهُ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي عباس بن عبدالمطلب د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه ددې

عَنْهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبِيتَ بِمَكَّةَ لَيْلًا مِّنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ فَأَذِنَ لَهُ. متفق عليه

غوښتنه وکړه چي د مناد قیام په شپو کي هغه ته په مکه کي د پاته کېدو اجازه ورکړل سي چي خلکو ته د زمزم اوبه ورکړي، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اجازه ورکړه. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۹۰/۳، رقم: ۱۶۳۴، ومسلم ۹۵۳/۲، رقم: ۳۴۶-۱۳۱۵.

تشریح: د طواف اضافہ څخه وروسته د زمزم اوبه څښل مستحب دي په هغه زمانه کي به د زمزم څاه ته نژدې یو څو حوضونه د زمزم د اوبو څخه ډک وه که یو څوک د رش په وجه د څاه څخه اوبه نه سي څښلای نو هغه به ددغه حوض څخه اوبه څښي، د زمزم د نگرانی سعادت د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اکا حضرت عباس رضی اللہ عنہ ته تر لاسه وو همدارنگه د زمزم د اوبو څښلو دغه عظیم سعادت خدمت به هغه د خپلو څو مرسته کونکو په ذریعه سرته رسوی، په کومو شپو کي چي به

حاجیان په منی کی قیام کوی په هغه شپو کی به حضرت عباس رضی الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه اجازه اخیستل چي زه به په دغه شپو کی په مکه کی اوسېږم چي د زمزم د اوبو مقدس خدمت ما ته حواله دی رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه اجازه ورکړه .

اوس مسئلې ته راسی کومي شپې چي په منی کی تېرول کیږي په هغو کی په منی کی قیام کول د اکثرو علماؤ په نزد واجب دی او د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد په دغه شپو کی په منی کی اوسېدل سنت دي د امام شافعي او امام احمد هم دا یو قول دی .

دلته دا خبره باید په ذهن کی وي چي د شپې د قیام په اړه د شپې اکثره برخه یعني نیمي شپې څخه زیات قیام معتبر دی او دا حکم د هغه شپو هم دی په کوم کی چي د عبادت وغیره لپاره شب بیداري مستحب ده مثلاً لیلۃ القدر او داسي نور چي په دغه شپو کی د اکثر برخي د شب بیداري اعتبار دی .

په هر حال د کومو علماؤ په نزد چي په منی کی د شپې قیام سنت دی لکه د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه نو د دوی دلیل پورتنی حدیث دی که چیري په منی کی د شپې قیام واجب وای نور رسول الله صلی الله علیه و آله به حضرت عباس رضی الله عنه ته په دغه شپو کی په مکه کی د اوسیدو اجازه څرنگه ورکولای .

ځيني حنفي علماء وايي چي د حضرت عباس رضی الله عنه په ډول د کوم سړی پر ذمه چي د زمزم د اوبو څښلو خدمت وي یا د یو چا سخت عذروي نو د هغه لپاره جائز دي چي کومي شپې په منی کی تېرولای سي نو په هغه کی په منی کی قیام ترک کړي ، لکه چي په دې سره دې ته اشاره ده چي بېله عذره سنت ترک کول جائز نه دي او دا چي د یو عذره په وجه سنت پرېښودو کی اشاره هم نسته .

رسول الله صلی الله علیه و آله پر زمزم باندي

﴿۲۵۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ إِلَى السِّقَايَةِ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله د زمزم اوبو ته تشریف یووړ

فَاسْتَسْقَى فَقَالَ الْعَبَّاسُ يَا فَضْلُ اذْهَبْ إِلَى أُمِّكَ فَأْتِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

او اوبه یې و غوښتلې ، ابن عباس رضی الله عنه خپل ورور فضل ته وویل ته خپل مور ته ولاړه او د

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَرَابٍ مِنْ عِنْدِهَا فَقَالَ اسْقِنِي فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ

هغی څخه د رسول الله صلی الله علیه و آله لپاره اوبه راوړه ، رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل ما ته د دغه اوبو څخه

راکړه، ابن عباس رضي الله عنه ورته وويل اي دالله رسوله! په دې اوبو کي

يَجْعَلُونَ أَيْدِيَهُمْ فِيهِ قَالَ اسْقِنِي فَشَرِبَ مِنْهُ ثُمَّ أَتَى زَمْزَمَ وَهُمْ يَسْقُونَ

خلک لاس وهي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل د همدې اوبو څخه يې راکړه، نور رسول الله ﷺ اوبه وچېښلې، د دې وروسته رسول الله ﷺ د زمزم څاه ته تشریف راوړ

وَيَعْمَلُونَ فِيهَا فَقَالَ اْعْمَلُوا فَإِنَّكُمْ عَلَى عَمَلٍ صَالِحٍ ثُمَّ قَالَ لَوْلَا أَنْ تُغْلَبُوا

او د عبدالمطلب اولاد د اوبو په ورکولو کي په پوره هڅه سره کار کوئ، رسول الله ﷺ د هغوی په لیدو سره وفرمايل: په کار کي بوخت اوسئ تاسو یو نیک کار کوئ، بیا یې وفرمايل: که زما سره دا بیرنه وای چي

لَنْزَلْتُ حَتَّى أَضَعَ الْحَبْلَ عَلَى هَذِهِ وَأَشَارَ إِلَى عَاتِقِهِ. رواه البخاري.

زما په لاس ور وړلو سره به خلک پر تاسو رامات سي (يعني بيا به خلک زما متابعت وکړي يعني هغوی به هم دا کار وکړي ستاسو سره به په دغه کار کي شریک سي حال دا چي دا منصب یوازي د حضرت عباس وو) نوزه به د اوبني څخه تاسوی وای اوریسی به مي پر دې ایښې وای او د خپلي اوږې په لوري يې اشاره وکړه (يعني د اوبو راکښلو لپاره به مي رسی پر اوږه تړلې وای) بخاري.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۹۱/۳، رقم: ۱۶۳۵.

تشریح: دغه خلک دي خپل لاسونه وهي: ددې خبري څخه د حضرت عباس رضي الله عنه مطلب دا وو چي دلته د اوبو راکښلو لپاره رش وي په دې کي هر ډول خلک وي او اکثر هغه خلک وي چي د هغوی لاسونه پاک نه وي او هغوی د اوبو څښلو لپاره په حوض کي خپل لاس غوټه کوي ځکه نو ما ستاسو لپاره د هغه اوبو څخه وغوښتل چي بالکل پاکي وي مگر رسول الله ﷺ هغه قبول نه کړل او وه يې فرمايل چي په دې کي څه پروا نه سته ته ما ته ددغه حوض څخه اوبه راکړه نو رسول الله ﷺ د هغه حوض اوبه وڅښلې، لکه چي دا خبره د هغه روايت په ډول ده چي په هغه کي منقول دي چي رسول الله ﷺ پاته سوي اوبه د تبرک له مخي څښل خوښ کړل او حضرت انس رضي الله عنه په مرفوع طريقه نقل کړي دي چي داسي کول په تواضع کي داخل دي چي انسان د خپل ورور پاته اوبه وڅښي مگر په خلکو کي چي دغه حديث مشهور دی چي (سور المؤمنین شفاء) يعني د مؤمنانو پسخورده شفاء ده، نو په دې باره کي علماء ليکي چي دغه حديث غير معروف

دی ددی په صحیح کهدو کي څه ثبوت نه سته .

د پورتنی روایت څخه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ د زمزم د څاه څخه د اوبو راکښلو او څښلو لپاره د اوبښ څخه کښته نه سو او حال دا چي په یو بل روایت کي چي د حضرت عطاء ﷺ څخه منقول دی دا بیان سوی دی چي رسول الله ﷺ د طواف افاضه څخه فارغ سو نو د زمزم د اوبو څخه یې په سلواغه کي اوبه راو کښلې او په راکښلو کي د رسول الله ﷺ سره هېڅوک نه وو بیا رسول الله ﷺ د هغه څخه اوبه وڅښلې او کومي اوبه چي پاته سوې هغه یې په څاه کي د برکت لپاره واچولې .

په دغه دواړو روایتو کي مطابقت دادی چي مخکي خو رسول الله ﷺ د رش په وجه د اوبښي څخه راکښته نه سو بیا دوهم واری یې تشریف راوړ نو د رش کمېدو په وجه یې اوبه راو کښلې او وه یې څښلې نو د حضرت عباس ﷺ د پورتنی روایت تعلق د اول وار سره دی او د حضرت عطاء ﷺ د روایت تعلق د دوهم وار سره دی .

د رسول الله ﷺ طواف وداع

﴿۲۵۳۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ

ثُمَّ رَقَدَ رَقْدَةً بِالْمُحَصَّبِ ثُمَّ رَكِبَ إِلَى الْبَيْتِ فَطَافَ بِهِ. رواه البخاري.

د حضرت انس ﷺ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د ماپښین، مازدیگر، ماښام او ماخستن لمنځونه په محصب نامي ځای کي ادا کړل، بیا لږ گړی بیده سو، بیا سپور سو د بیت الله شریفی طواف ته ولاړی او طواف یې وکړ. بخاري.

تخریج: البخاري فی الصحيح (فتح الباري): ۳/۳۸۳، رقم: ۱۷۵۶.

تشریح: محصب هغه مخکي ته وایي چي هلته ډیري ډبري وي مگر دا دیو خاص ځای نوم هم دی چي د مکې او مدینې په مینځ کي منی ته نژدې واقع دی دغه ځای ته د محصب څخه پرته ابطع، بطحاء او خیف بني کنانه هم وایي ځکه راوي دلته چي دا وویل چي رسول الله ﷺ په محصب کي لمونځ وکړ او په دوهم روایت کي دا ویل سوي دي چي په ابطع کي یې لمونځ وکړ. رسول الله ﷺ د ترویو او قربانی په ورځ د ماپښین او مازدیگر لمونځ چیري وکړي؟

﴿۲۵۳۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رَفِيعٍ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ

د حضرت عبد العزيز بن رفیع ﷺ څخه روایت دی چي ما د انس بن مالک ﷺ څخه پوښتنه

عَنْهُ قُلْتُ أَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ عَقَلْتَهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّنَ صَلَّى

وکره چي ماته هغه خبره ونبیه چي تاد رسول الله ﷺ څخه زده کړې ده یا درته څرگنده وي چي

الظُّهَرُ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ قَالَ بِنْتِي قَالَ فَأَيُّنَ صَلَّى الْعَصْرَ يَوْمَ النَّفَرِ قَالَ

رسول الله ﷺ د یوم ترویة د ماپښین لمونځ په کوم ځای کي وکړ؟ هغه وویل: په منا کي، ما بیا پوښتنه وکړه د یوم نفر د ستنېدو په ورځ (یعني دیارلسمه نېټه) رسول الله ﷺ د مازدیگر لمونځ په کوم ځای کي وکړ؟

بِالْأَبْطَحِ ثُمَّ قَالَ أَفَعَلَ كَمَا يَفْعَلُ أَمْرَاؤُكَ. متفق عليه

هغه وویل: په ابطح نامي ځای کي، بیا انس رضی الله عنه وویل: ته هم داسي کوه څرنگه چي ستا امیران کوي. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۰۷۱۳، رقم: ۱۶۵۳. ومسلم: ۹۵۰۱۲، رقم: ۳۳۶-۱۳۰۹.

د لغاتو حل: يوم التروية: هو اليوم الثامن من ذي الحجة.

تشریح: د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ همدا سې کړي وه مگر ته په دې اړه د خپل سردار او امیر پیروي کوه څرنگه چي هغه کوي هم هغسي یې ته کوه چي د هغه د مخالفت په وجه فتنه رامنځته نه سي او دا خبره څه ضروري خبره هم نه ده چي د ترویة په ورځ رسول الله ﷺ د ماپښین لمونځ چیري وکړ او د نفر په ورځ یې د مازدیگر لمونځ کړی دی نو هلته دي وکړل سي

د اول روایت څخه دا معلومه سوه چي رسول الله ﷺ د نفر په ورځ یعنی د ذي الحجې په دیارلسم تاریخ د ماپښین لمونځ په محصب کي کړی وو حال دا چي دغه حدیث په دې اړه ساکت دی نو په دغه دواړو روایتو کي په دې معنی څه قضی نه سته چي رسول الله ﷺ د ماپښین لمونځ په محصب کي کړی وو لکه څرنگه چي د انس رضی الله عنه د روایت څخه معلومه سوه مگر په دې اړه عبدالعزیز رحمه الله د هغه ورځي د ماپښین د لمانځه په باره کي پوښتنه ونه کړه ځکه چي په دغه دوهم روایت کي انس رحمه الله هم ددې تذکره ونه کړه.

په ابطح کي تم کېدل سنت دي که یا؟

﴿۲۵۲۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ نَزُولُ الْأَبْطَحِ لَيْسَ بِسُنَّةٍ إِنَّمَا نَزَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ كَانَ أَسْحَحَ لِخُرُوجِهِ إِذَا خَرَجَ . متفق عليه

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چې په ابطح نامي ځای کي کښته کېدل سنت نه دي دلته رسول الله ﷺ يوازي ددې لپاره کښته سوی وو چې په ستنېدو کي اساني وه . بخاري او مسلم

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۹۱/۳، رقم: ۱۷۶۵، ومسلم ۹۵۱/۲، رقم: ۳۳۹-۱۳۱۱

تشریح: د بي بي عائشې رضی الله عنها وينا مقصد دادی چې کله رسول الله ﷺ په ديارلسم تاريخ د منی څخه ستون سو نو په ابطح يعني محصب کي يوازي ددې لپاره تم سوی وو چې هلته د خپل سامان وغيره په پرېښودو سره مکي ته ولاړ سي او هلته طواف وداع وکړي او کله چې د مکې څخه مدينې منورې ته ستنېږي نو هغه وخت به سامان نه موجود کېدو په وجه اساني وي .

په دې اړه چې د مسئلې تعلق دی نو په دې کي اختلاف دی ځيني حضرات وايي چې په محصب کي تم کېدل سنت دي او د حج افعال يوه تتمه ده دا د ابن عمر رضی الله عنهما قول دی د هغه په نزد د قيام محصب پر سنت کېدو دليل دادی چې رسول الله ﷺ په منی کي فرمايلي وه چې سبا ته به موږ انشاء الله په خيف بن کنانه يعني محصب کي تم کېږو او ددې سبب دا وو چې خيف بن کنانه هغه ځای دی چيري چې مشرکين د رسول الله ﷺ په مکي ژوند کي په خپلو کي دا عهد کړی وو او دا قسم يې کړی وو چې موږ به بن هاشم او ابن عبدالمطلب او د دوی سره د ناستي او ولاړي څخه تر هغه وخته پر هيز کوو تر څو چې دغه خلک موږ ته محمد ﷺ حواله نه کړي ، يعني پر دغه ځای باندي هغوی د کورنيو سره د پوره لاتعلقی په اعلان کولو سره د کفر د شعائرو اظهار کړی وو کله چې الله تعالی د اسلام قوت غالب کړ او د کفر او شرک شليري سو نو رسول الله ﷺ د حجة الوداع پر موقع د منی څخه مکې ته په ستنېدو سره دا غوښتل چې په خيف بن کنانه (محصب) کي په تم کېدو سره د اسلام شعائر ظاهر کړي چيري چې څو کاله مخکي کفارو خپل شعائر ظاهر کړي وه او همدارنگه هلته د الله تعالی د هغه نعمتونو شکر ادا کړي چې هغه اسلام ته غلبه او عظمت ورکړی دی .

طبراني په اوسط کي د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه دا قول نقل کړی دی چې د يوم النفر په شپه په بطح کي تم کېدل سنت دي او دا چې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه به خلکو ته په دغه شپه کي په ابطح کي د تم کېدو حکم ورکوی .

د فقه حنفي په مشهور کتاب هدايه کي ليکلي دي چې صحيح خبره داده چې رسول الله ﷺ په ابطح کي د دغه مقصد لپاره تم سوی وو چې مشرکينو ته د الله تعالی قدرت وښيي چې پروښ

په کوم ځای کې هغوی د پوره لاتعلقی قول او اقرار کولو سره د خپل غوره والي اظهار کړی وو
نن هغه ځای د الله تعالی په فضل سره د مسلمانانو تر واک لاندې دی ځکه نو په دغه ځای کې د
شپې قیام سنت دی .

ددې پر خلاف ځینې حضرات وايي چې په محصب کې قیام سنت نه دی ځکه چې هلته د
رسول الله ﷺ قیام په اتفاقي توګه سره سوی دی د هغه صورت دا وو چې د رسول الله ﷺ ازاد
سوی غلام ابورافع چې د رسول الله ﷺ د سفر د سامان نگران وو په خپل رایه په اتفاقي توګه
سره هلته تم سو او د رسول الله ﷺ څپمه یې ودرول ، په دې باره کې د رسول الله ﷺ حکم نه وو ،
په محصب کې قیام ته د سنت ویونکو څخه د ابن عباس رضی الله عنه څخه پرته بي بي عائشه رضي الله
عنها هم ده لکه څرنگه چې د پورتنی حدیث څخه معلومه سوه .

په هر حال په دې باره کې غوره خبره داده چې کله د رسول الله ﷺ په محصب کې تم کېدل
منقول دي که هغه تم کېدل په اتفاقي توګه وي او که نه وي خوښه خبره داده چې هلته قیام وکړل
سي لکه څرنگه چې نورو صحابه کرامو او خلفاء راشدینو په دې عمل کړی دی او که یو څوک
هلته تم نه سي نو په دې کې څه پروا نسته .

د طواف وداع وروسته د رسول الله ﷺ د مکې څخه روانېدل

﴿۲۵۴۹﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ أَحْرَمْتُ مِنَ التَّنْعِيمِ بِعُمْرَةٍ فَدَخَلْتُ فَقَضَيْتُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې ما د تنعیم نامي ځای څخه خپل عمره پوره کړه او

عُمُرَتِي وَانْتَظَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْأَبْطَحِ حَتَّى فَرَعْتُ فَأَمَرَ

رسول الله ﷺ په ابطح کې زما انتظار کاوه، کله چې زه د عمرې څخه فارغه سوم

النَّاسَ بِالرَّحِيلِ فَخَرَجَ فَمَرَّ بِالْبَيْتِ فَطَافَ بِهِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ ثُمَّ خَرَجَ

نور رسول الله ﷺ خلکو ته د ستنېدو (کوچیدو) حکم ورکړ او بیت الله ته په رسیدو سره یې
د سهار د لمانځه وړاندې طواف وکړ ،

إِلَى الْمَدِينَةِ. هذا الحديث ما وجدته برواية الشيخين بل برواية أبي داود
مع اختلاف يسير في آخره .

بياد مدينې په لور روان سو. (دا حديث ما د شيخينو په رواياتو کي تر لاسه نه کړ بلکه په ابوداؤد کي مي تر لاسه کړ سره د لږ اختلاف)

تخريج: سنن ابی داود ۵۱۲۲، رقم: ۲۰۰۵.

تشریح: د مشکوٰۃ د مؤلف د قول مطلب دادی چي زما د علم سره سم دغه روايت نه بخاري نقل کړی دی او نه مسلم بلکه دغه روايت ابوداؤد نقل کړی دی. او دا چي د ابوداؤد روايت او د صاحب مصابيح په نقل سوي روايت کي په اخري خبرو کي اختلاف هم دی، يعني د دغه جملې په ذريعه د مشکوٰۃ مؤلف د مصابيح پر مؤلف باندي يو اعتراض کړی دی چي هغه دغه روايت په اول فصل کي نقل کړی دی حال دا چي په اول فصل کي يوازي د بخاري او مسلم روايتونه نقل کيږي، دوهم اعتراض يې دا کړی دی چي د حديث په نقل کولو کي د راوي يعني ابوداؤد مخالفت وکړ په دې توگه چي د حديث اخري جزيې بعينه هغه نه دی نقل کړی کوم چي ابوداؤد روايت کړی دی.

طواف وداع واجب دی

﴿۲۵۵۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ النَّاسُ يَنْصَرِفُونَ فِي كُلِّ وَجْهِ فَقَالَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي خلک (د حج د فارغه کېدو سره) هر لوري ته تلل (يعني خپلو کورو ته تلل او د طواف وداع چا پروانه کول) رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل:

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الْحَائِضِ. متفق عليه.

په تاسو کي دي هيڅوک تر هغه وخته پوري نه ځي ترڅو پوري چي د بيت الله شريفی سره خپل آخري عهد پوره نه کړي (يعني د بيت الله د رخصت طواف ونه کړي) مگر دا طواف د حائضې ښځې څخه موقف سوی دئ. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۸۳۱۳، رقم: ۱۷۵۵، ومسلم ۹۶۳۱۲، رقم: ۳۷۹-۱۳۲۷.

تشریح: د حج د افعالو څخه د فارغه کېدو وروسته د مکې مکرمې څخه خپل هیواد ته د روانېدو څخه مخکي چي کوم طواف کيږي هغه ته طواف وداع وايي او د دې يو نوم صدر هم دی، دغه طواف پر آفاقي باندي واجب دی که څه هم په دې کي حرج نه سته چي د دغه طواف څخه

وروسته څومره ورځي چي غواړي په مکه کي مقيم پاته سي مگر غوره دا دي چي د مکې څخه د روانيدو پر وخت دا طواف وکړل سي ، امام ابو حنيفه رحمه الله فرمايي که يو څوک د ورځي په يو برخه کي طواف وداع وکړي او بيا تر ماخستن پوري په مکه کي مقيم وي نو زما په نزد غوره خبره داده چي هغه د مکې څخه د روانيدو پر وخت دوهم طواف وکړي .

دغه طواف د مکې مکرمې پر اوسيدونکو واجب نه دی او نه پر هغه چا چي په ميقات کي دننه اوسېږي او نه پر هغه چا واجب دی چي په مکه کي د اوسيدو لپاره پاته کيږي او بيا د هغه ځای څخه د تلو اراده نه لري ، همدارنگه دغه طواف پر هغه چا واجب نه دی چي د هغه حج فوت سوی وي او نه پر عمره کونکي واجب دی او په دغه طواف کي نه رمل کيږي او نه ددې څخه وروسته سعي کيږي .

د عذر په وجه طواف وداع واجب نه دی

﴿۲۵۵۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ حَاضَتْ صَفِيَّةُ لَيْلَةَ النَّفْرِ فَقَالَتْ مَا أَرَانِي إِلَّا

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي په ديارلسمه نېټه يعني د حج څخه د تلو په ورځ د بي بي صفیې وينه راغلل ، هغې وويل زما خيال دی چي

حَابِسْتَكُمْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَقْرَى حَلَقَى أَطَافَتْ يَوْمَ النَّحْرِ قِيلَ نَعَمْ قَالَ فَأَنْفِرِي . متفق عليه

زه به تاسو تم کړم ، (ځکه چي ما طواف وداع نه دی کړی) رسول الله ﷺ وفرمايل : الله دي هغه خوره ميراثه کړي (دا الفاظ د ميني دي بنيرا نه ده) ايا هغې د قربانۍ په ورځ طواف نه دی کړی ، وويل سول چي هو ، نو رسول الله ﷺ وفرمايل نو ځی . بخاري او مسلم .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۵۹۵/۳ ، رقم : ۱۷۷۱ ، ومسلم ۹۶۵/۲ ، رقم : ۳۸۷ - ۱۲۱۱ .

د لغاتو حل : عقرى حلقي : اى عقرها الله عقزا وحلقها الله حلقا ، وهذا دعاء لايراد وقوعه ، بل عادة العرب التكلم بمثله على سبيل التلطف . (مرقات)

تشریح : د يوم نفرد شپې څخه مراد هغه شپه ده چي په هغه کي رسول الله ﷺ په محصب کي قيام کړی وو يعني د ديارلسم ذي الحجه شپه ، مگر دا خبره په ذهن کي کښېنول پکار دي چي د حج په بيان کي د شپې نسبت تيري ورځي ته کيږي نه راتلونکي ورځي ته نو د يوم نفرد شپې څخه هغه شپه مراد ده چي د ديارلسمي ورځي څخه وروسته راځي .

په هر حال بي بي صفيې رضي الله عنها دا گمان وکړ چې څرنگه طواف زیارت د عذر په وجه ترک کیدای نه سي همدارنگه د عذر په سبب د طواف وداع ترک کول هم جائز نه دي ځکه هغې وويل چې تر څو پوري زه پاکه نه سم او طواف ونه کړم نو تر هغه وخته به ټولو ته تم کېدل وي او رسول الله ﷺ دا وگڼل چې هغه طواف زیارت نه دی کړی چې د هغه په وجه به تم کېدل وي ځکه رسول الله ﷺ دا جمله وفرمايل چې الله تعالی دي هغه هلاک او زخمي کړي مگر کله چې رسول الله ﷺ ته د تحقیق څخه وروسته معلومه سوه چې صفيې دا خبره د طواف زیارت لپاره نه ده کړې بلکه د طواف وداع لپاره یې کړې ده نو بیا رسول الله ﷺ وفرمايل چې د طواف وداع څخه پرته مدينې ته روان سئ ځکه چې د عذر په وجه د طواف وجوب ساقط کېږي هو که چیري طواف زیارت هم نه وي سوی نو بیا د هغه په وجه تم کېدل وي .

الله تعالی دي هغه هلاک او زخمي کړي دا جمله که څه هم بنسټرا ده مگر د بنسټرا په اراده نه ده استعمال سوې بلکه د عربو عادت دی چې هغوی داسي جملې د میني له کبله استعمالولي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د قربانۍ په ورځ د رسول الله ﷺ نصیحت

﴿۲۵۵۲﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَحْوَصِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمرو بن الاحوص رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه په حجة الوداع کي

يَقُولُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ

واوریدل چې فرمایلي یې: دا کومه ورځ ده؟ حاضرینو وويل دا د حج اکبر ورځ ده، رسول الله ﷺ وفرمایلي: ستاسو وینه،

وَأَمْوَالُكُمْ وَأَعْرَاضُكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا

ستاسو مالونه او ستاسو عزت ستاسو په منع کي پر تاسو داسي حرام دی لکه څرنگه چې په دې ورځ او ښار کي پر تاسو حرام دی،

أَلَا لَا يَجْنِي جَانٍ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ أَلَا لَا يَجْنِي جَانٍ عَلَى وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ عَلَى

خبردار! کوم ظالم چې ظلم کوي هغه پر خپل ځان ظلم کوي، خبردار! هيڅ پلار دي پر خپل اولاد

او هيڅ زوی دي پر خپل پلار ظلم نه کوي ،

وَالِدِهِ إِلَّا إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ أُيسَ أَنْ يُعْبَدَ فِي بَلَدِكُمْ هَذَا أَبَدًا وَلَكِنْ سَيَكُونُ

خبردار! شيطان د هميشه لپاره ناامیده سو ددې خبري څخه چي ستاسو په دې ښار کي به د هغه عبادت کيږي مگر تاسو به

لَهُ طَاعَةٌ فِيمَا تَحْتَقِرُونَ مِنْ أَعْمَالِكُمْ فَمَیْزُی بِهِ . رواه ابن ماجه
والترمذي وصححه .

په هغه اعمالو کي د شيطان فرمانبرداري ست کوم چي تاسو حقير گڼئ (يعني کوچني گناهونه)
هغه په هغه گناهو خوشحاله کيږي کوم چي تاسو حقير گڼئ . ابن ماجه ، ترمذي .

تخريج: ابن ماجه في السنن ۱۰۱۵۱۲، رقم: ۳۰۵۵، والترمذي ۴۰۱۱۴، رقم: ۲۱۵۹.

تشریح: حج اکبر مطلق حج ته وايي لکه څرنگه چي د الله تعالی ارشاد دی :

وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ،

ژباړه: او د الله تعالی او د هغه د رسول له خوا د حج په ورځ د عامو خلکو په مخکي اعلان کيږي
چي الله تعالی او د هغه رسول مشرکانو څخه بېزاره دی .

او د حج صفت په اکبر سره ځکه موصوف کيږي چي عمرې ته اصغر وايي په دې مناسبت سره
حج په حج اکبر مسمی سو ، مشهور مفسر بیضاوي رحمه الله علیه وايي یوم بقري يعني د لسم ذی الحجه
ورځي ته یوم حج اکبر ويل کيږي ځکه چي یوازي دا چي په دغه ورځ مکمل کيږي بلکه د حج ټول
لوی افعال په دغه ورځ ادا کيږي ، په یوه روایت کي ددې صراحت هم دی چي نبي کریم صلی الله علیه و آله په
حجۃ الوداع کي د قربانی په ورځ جمرات ته نژدې ودریدی او وه یې فرمایيل چي دا د حج اکبر
ورځ ده .

په تېرو صفحو کي د دغه مضمون چي کوم حدیث تېر سوی دی په هغه کي دا ذکر وه چي
رسول الله صلی الله علیه و آله د صحابه کرامو څخه پوښتنه وکړه چي دا کومه ورځ ده نو هغوی وویل چي الله
تعالی او د هغه رسول پوهیږي ، او دلته دا ذکر سوی دی چي هغوی جواب ورکړ چي دا د حج
اکبر ورځ ده په ظاهره خو په دغه دواړو کي تضاد معلومیږي حالانکه په دې کي هيڅ تضاد نه
سته ځکه کېدای سي چي ځينو صحابه کرامو د هغه جواب ورکړی وي او ځيني دا جواب

ورکړی وي کوم راوي چي کوم جواب واوریدی نو هغه یې ذکر کړ .

فان دماءکم ... الخ: او ستاسو وینه ... : مطلب دادی چي څرنګه چي تاسو په دغه مبارکه ورځ او په دغه مقدس ښار کي د یو بل وینه بیول د یو بل مال هضم کول او د یو بل بې عزتي کول حرام او بد ګڼئ همدارنګه دغه شیانو په هرځای او هر وخت کي حرام او بد دي .
هیڅ ظالم پر خپل زوی ظلم نه کوي : صحیح خبره داده چي دا جمله نفی ظاهروي یعنی که د چا زوی پر چا ظلم کوي یا د چا پلار پر یو چا ظلم کوي نو هغه دي د یو بل د ظلم په وجه نه ماخوځ کيږي داسي نه کيږي چي پر یو چا دي زوی ظلم وکړي او د هغه په وجه دي پلار ونيول سي یا پر یو چا باندي پلار ظلم وکړي او د هغه په وجه زوی ونيول سي بلکه څوک چي ظلم کوي هغه به نیول کيږي ، د الله تعالی ارشاد دی :

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى

هیڅ بار پورته کونکی به د بل چا بار نه پورته کوي .

دا خبره یوازې پر پلار او زوی باندي منحصره نه ده بلکه په عمومي توګه هیڅ سړی د بل د ظلم او جرم په وجه نه ماخوځ کيږي .

دلته پلار او زوی ددې مقصد لپاره ذکر سوي دي چي دغه دواړه تر ټولو نژدې قربان وي کله چي د دوی څخه یو څوک یو د بل د فعل په وجه ماخوځ نه وي نو په داسي به دا جمله د ماقبل عبارت : لایجني جان .. الخ، ظلم کونکی یوازې پر خپل ځان ظلم کوي د تاکید په توګه وي .
ځيني شارحین په دغه جمله : لایجني الا علی نفسه: کي لفظ د الانقل کړی نه دی او لیکلي یې دي چي دا جمله نفی په معنی د نهی ده یعنی ددغه جملې په ذریعه منع کيږي چي ظالم دي پر خپل ځان ظلم نه کوي ددې څخه مراد دادی چي هیڅوک دي پر چا ظلم نه کوي هغه په حقیقت کي پر خپل ځان ظلم کوي په دې توګه چي هغه پر یو چا باندي په ظلم کولو خپل ځان د سزا او عذاب مستحق جوړوي .

وان الشیطان قد ایس ... الخ: ددې مطلب دادی چي شیطان د همېشه لپاره ددې څخه ناامیده سوی دی چي په دغه ښار (مکه) کي د غیر الله د عبادت په ذریعه د هغه فرمانبردار وي نو دلته هیڅکله هم څوک د شیطان په چم کي په راتلو سره د غیر الله په عبادت کي نه کوي ، ددې څخه دې ته اشاره ده چي دغه مقدس ښار د همېشه لپاره د کفر او شرک د غلاظت څخه پاک سوی دی او اوس هیڅکله هم په دغه پاکه مځکه کي د غیر مسلم د قدم اېښودو اجازه به نه وي

مگر دا بپله خبره ده چي يو غير مسلم په پټه دغه بنار ته راسي او هغه په پټه سره د غير الله عبادت شروع کړي .

مگر ستاسو په هغه اعمالو کي د شيطان فرمانبرداري وي ، دلته د اعمال څخه مراد د گناه اعمال دي لکه ناحقه قتل کول د چا مال غلا کول او دا ډول نور بد اعمال او صغیره گناوو ته اهميت نه ورکول ددې جملې مطلب دادی چي په دغه بدو عملو کي اخته کيدونکی چي کله هغه سپک گڼي او د هغه په نتیجه کي د هغه اعمالو څخه پرهېز نه کوي نو گویا د شيطان اطاعت کوي ځکه چي شيطان په دغه خبرو سره خوشحاله کيږي او بيا هغه اعمال د لوی فتنې او فساد باعث کيږي .

﴿۲۵۵۳﴾: وَعَنْ رَافِعِ بْنِ عَمْرٍو الْمُزْنِي قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت رافع بن عمرو مزني رضي الله عنه څخه روايت دئ چي ما په منا کي په څانبت وخت کي د رسول

وَسَلَّمَ يَخْطُبُ النَّاسَ بَيْنِي حِينَ ارْتَفَعَ الضُّحَى عَلَى بَغْلَةٍ شَهْبَاءَ وَعَلَيَّ رَضِيَّ اللَّهُ عَنْهُ يُعَبِّرُ عَنْهُ وَالنَّاسُ بَيْنَ قَائِمٍ وَقَاعِدٍ . رواه ابوداؤد .

الله صلى الله عليه وسلم څخه خطبه واوريدل : رسول الله صلى الله عليه وسلم پر شهباء غاټري سپور وو او حضرت علي رضي الله عنه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم بيان دويم وار وایه (چي ليري خلک يې واورې) او ځيني خلک ناست وه او ځيني ولاړ وه . ابوداؤد .

تخريج: ابوداؤد في السنن ۴۸۹۱۲، رقم: ۱۹۵۶.

د لغاتو حل: يُعَبِّرُ: اى يبلغ حديثه من هو بعيد .

د طواف زیارت وخت

﴿۲۵۵۴﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَّرَ

طَوَافَ الزِّيَارَةِ يَوْمَ النَّحْرِ إِلَى اللَّيْلِ . رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجه .

د حضرت عائشې او ابن عباس (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د قربانۍ په ورځ په طواف زیارت کي تر درو شپو پوري زنده وکړ . ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه .

تخریج: الترمذي في السنن ۲۶۲/۳، رقم: ۹۲۰، وابوداود في السنن ۵۰۹/۲، رقم: ۲۰۰۰، وابن ماجه ۱۲/۱۰۱۷، رقم: ۳۰۶۰.

تشریح: مطلب دادی چي رسول الله ﷺ د بنحو لپاره یا دا چي د ټولو لپاره په طواف زیارت کي د قربانی په ورځ د شپې تاخیر جائز وگرځوی، د حدیث مطلب دا نه دی چي رسول الله ﷺ په خپل طواف زیارت کي تر شپې پوري تاخیر وکړ ځکه د رسول الله ﷺ په باره کي دا په صراحت سره ثابته سوې ده چي رسول الله ﷺ د قربانی پر وخت طواف زیارت وکړ او د هغه څخه وروسته په مکې یا په منی کي د ماپنښین لمنځ وکړ.

علامه طیبی رحمه الله فرمایي چي د طواف زیارت وخت د امام شافعي رحمه الله په نزد د قربانی د ورځي د نیمي شپې څخه شروع کیږي او د نورو امامانو مذهب دادی چي د دغه وخت د بقر عید په ورځ د صبح ختلو څخه وروسته شروع کیږي او د آخري وخت تعین نه سته هر کله چي وکړل سي جائز کیږي مگر د امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد د طواف زیارت ادا کول په ایام نحر کي واجب ده که یو سړی دومره تاخیر وکړي چي ایام نحر تېري سي او بیا هغه وروسته طواف زیارت وکړي نو پر هغه دم یعني د جزاء په توگه د حیوان ذبح کول واجبېږي.

په طواف زیارت کي رمل نه سته

﴿۲۵۵۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَزْمُلْ فِي السَّبْعِ الَّذِي أَفَاضَ فِيهِ. رواه ابوداؤد وابن ماجه،

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ په طواف زیارت کي رمل (په ځغاسته اوږې بنورول) ونه کړ. ابوداؤد او ابن ماجه.

تخریج: ابوداود في السنن ۵۰۹/۲، رقم: ۲۰۰۱، وابن ماجه في السنن ۱۰۱۷/۲، رقم: ۳۰۶۰.

د لغاتو حل: لم يَزْمُلْ: الرمل: الهرولة (په ځغاسته اوږې بنورول).

تشریح: لکه څرنګه چي مخکي بنودل سوي دي چي د اوږې په بنورولو او د سینې په را ایستلو سره تلو ته رمل وایي، رسول الله ﷺ په طواف زیارت کي چي فرض دی رمل ادا کړ ځکه چي په طواف قدوم کي رسول الله ﷺ دا کړی وو.

په دې باره کي مسئله داده چي کوم څوک په طواف قدوم کي رمل او سعی وکړي نو هغه دي په طواف زیارت کي نه رمل کوي او نه دي د طواف څخه وروسته رمل کوي او کوم څوک

چي دغه دواړه شيان ونه کړي نو بيا په طواف زیارت کي دي رمل هم وکړي او د هغه وروسته دي سعي هم وکړي .

د محرم لپاره منع شيان کله جائز کيږي

﴿۲۵۵۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا رُمِيَ أَحَدُكُمْ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل : هر کله چي په تاسو کي يو

جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ . رواه في شرح السنة وقال :

إسناده ضعيف، وفي رواية احمد والنسائي عن ابن عباس قال اذا رمى

الجمرة فقد هل له كل شيء الا النساء.

څوک د جمره عقبه رمي کوي نو د هغه لپاره هر شی حلال سي پرته د هغه د ښځي څخه . شرح السنة .

تخريج : شرح السنة ۲۱۰۷، رقم : ۱۹۶۲.

د رسول الله صلي الله عليه وسلم رمي

﴿۲۵۵۷﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ أَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د قرباني په ورځ په آخري وخت کي

حِينَ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مَنْى فَمَكَثَ بِهَا لَيَالِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ يَرْمِي

د ماښين د لمانځه وروسته طواف وکړ ، ددې وروسته مناته راغلی او په منا کي يې د تشریق

ورځي تيري کړې ، په دې ورځو کي به رسول الله صلي الله عليه وسلم جمرې ويشتلې

الْجَمْرَةَ إِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ كُلُّ جَمْرَةٍ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ

چي زوال به سو هره جمره به يې په اوو دبرو ويشتل او په هر وار ويشتلو به يې الله اکبر وايه ، او

وَيَقِفُ عِنْدَ الْأُولَى وَالثَّانِيَةِ فَيُطِيلُ الْقِيَامَ وَيَتَضَرَّعُ وَيَرْمِي الثَّالِثَةَ فَلَا

يَقِفُ عِنْدَهَا . رواه ابوداؤد

په لومړنۍ او دویمې جمرې باندې تر ډیره وخته پورې ودریدی او په عجز سره یې دعاء غوښتل او د دریمې جمرې په ویشتلو سره به راتلئ او د هغې سره به نه دریدی. ابوداؤد .

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۴۹۷/۲، رقم: ۱۹۷۳.

تشریح: دغه حدیث ددې خبرې څرگند دلیل دی چې رسول الله ﷺ د لسم ذی الحجه د ماښین لمونځ په مکه کې وکړ په منی کې یې ونه کړ .

فلا یقف عندها : ددې مطلب دا نه دي چې رسول الله ﷺ د جمره عقبه سره یا د هغه څخه وروسته ذکر او دعاء نه کول بلکه مطلب دادی چې رسول الله ﷺ به څرنگه دعاء او ذکر د جمره اولی او جمره وسطی سره تر ډیر وخته پورې کول همدارنگه به د دعاء او اذکارو لپاره د جمره عقبه سره نه دریدی بلکه هلته به یې په تلو سره دعاء وغیره کول .

په جمرات کې د تقدیم او تاخیر مسئله

﴿۲۵۵۸﴾: وَعَنْ أَبِي الْبَدَّاحِ بْنِ عَاصِمٍ بْنِ عَدِيٍّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ رَخَّصَ رَسُولُ

حضرت ابو البداح بن عاصم بن عدي د خپل پلار څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ د اوبنانو

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرِعَاءِ الْإِبِلِ فِي الْبَيْتُوتَةِ أَنْ يَرْمُوا يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ

څرونگو ته رخصت ورکړې وو چې هغوی د شپې په منا کې تم نه سي چې د قربانۍ په ورځ جمره

يَجْمَعُوا رَمَيَ يَوْمَيْنِ بَعْدَ يَوْمِ النَّحْرِ فَيَرْمُوهُ فِي أَحَدِهِمَا. رواه مالك

والترمذي والنسائي وقال الترمذي هذا حديث صحيح .

عقبه په ډبرو وولي . بیا د دوو ورځو رمي په یوه ورځ کې یو ځای کړي ، وروسته تر ورځې د قربانۍ څخه نو د ولې په یوه ورځ کې مالک، ترمذي، نسائي .

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۴۰۸/۱، رقم: ۲۱۸، والترمذي فی السنن ۲۸۹/۳، رقم: ۹۵۵، والنسائي ۲۷۳/۵، رقم: ۳۰۶۹.

د لغاتو حل: لرعاء الابل فی البیتوتة: ای فی ترکها .

تشریح: علامه طیبی رحمه الله فرمایي چې د حدیث مراد دادی چې رسول الله ﷺ شپږو ته اجازه ورکړې وه چې هغوی د ایام تشریق په شپو کې په منی کې نه پاته کیږي ځکه چې هغوی د خپلو حیواناتو په ساتنه وغیره کې بوخت وي او هغوی ته یې ددې اجازه هم ورکړه چې هغوی یوازې د

بقر عید په ورځ د جمره عقبه رمي وکړي ددې څخه وروسته په دوهمه ورځ يعني په یوولسم د ذي الحجې د جمرات رمي ونه کړي بلکه په دریمه ورځ يعني په دوولسم د دواړو ورځو رمي یو ځای وکړي همدارنگه د یوولسم رمي خو به د قضا په توگه وي او د دولسم به ادا وي .
په دې باره کي مسئله داده چي د امامانو په نزد د اختر په دوهمه ورځ د رمي تقدیم جائز نه دي يعني که یو څوک د اختر په دوهمه ورځ رمي وکړي نو دا به صحیح نه وي مگر تاخیر صحیح دی چي د دوهمي ورځي هم په دریمه ورځ سره کیدای سي لکه څرنگه چي پورته ذکر سول .

=====

بَابُ مَا يَحْتَنِبُهُ الْمُحْرِمُ

هغه شيان چي د محرم (احرام تړونکي) ځان ساتل ځيني پکار دي

لکه څرنگه چي مخکي بنوول سوي دي چي د احرام تړلو څخه وروسته یو څو شيان داسي دي چي پر محرم باندي حرام کيږي او د هغه شيانو څخه د محرم لپاره پرهيز ضروري دی بيا په هغو کي ځيني شيان داسي دي چي د هغو په کولو سره دم يعني د څاروي ذبح کول نه واجبيږي نو په دغه باب کي د هغه شيانو ذکر دی چي د هغو څخه د محرم ځان ساتل پکار دي او ضمناً هغه شيان هم ذکر کيږي کوم چي د محرم لپاره مباح دي .

دلته په دې خبره پوهېدل پکار دي چي د کومو شيانو په کولو سره صدقه واجبيږي په هغو کي ځيني شيان داسي دي چي د هغه په وجه د صدقې په توگه نصف صاع د غنم يا يو صاع د اوربشو ورکول واجبيږي او ځيني شيان داسي دي چي په هغه کي د صدقې مقدار تر دې هم کم دی او ځيني شيان داسي دي چي په هغو کي د يو غير معين شي لږ صدقه ورکول واجبيږي .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

هغه شيان چي محرم ته يې اغوستل منع دي

﴿۲۵۵۹﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ

د حضرت عبد الله ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه

چي محرم (احرام تړونکی) کوم ډول جامې اغوستلای سي؟

مِنْ الثِّيَابِ فَقَالَ لَا تَلْبَسُوا الْقُمُصَ وَلَا الْعَمَائِمَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا

رسول الله ﷺ ورته و فرمايل : محرم دي نه قميص اغوندي، نه دي لنگوته تري، نه دي پرتوگ اغوندي، نه دي

الْبِرَانِسَ وَلَا الْخِفَافَ إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَيْنِ وَلْيَقُطْعُهُمَا

خولی پر سر کوي، نه دي باراني کالي اغوندي او نه دي موزې په پنبو کوي مگر د کوم چا سره چي خپلی نه وي هغه دي موزې په پنبو کړي مگر

أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ الزَّعْفَرَانُ وَلَا وَرْسٌ

تر بجلکو پوري دي يې پريکړي او نه دي يو داسي جامه اغوندي چي په هغه کي زعفران او ورس (يو ډول خوشبودار وانه) لگېدلي وي .

. متفق عليه وَزَادَ الْبُخَارِيُّ فِي رِوَايَةٍ وَلَا تَنْتَقِبُ الْمَرْأَةُ الْمُحْرِمَةُ وَلَا تَلْبَسُ

الْقُفَّازِينَ

بخاري او مسلم . او د بخاري په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي محرمه بنځه دي نقاب نه اچوي او نه دي دست کلې په لاس کوي .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۴۰۱۳، رقم : ۱۵۴۲، ومسلم ۸۳۴۲، رقم : ۱-۱۱۷۷.

د لغاتو حل : البرانس : قلنسوة طويلة (اوږده خولی). ورس : نبت اصفر يكون باليمن تتخذ منه الغمرة للوجه. (يو ډول خوشبويي).

تشریح : د قميص، کرتی او پرتوگ اغوستلو څخه مراد داسي اغوستل دي لکه څرنگه چي په عامه توگه سره دغه شيان اغوستل کيږي لکه قيمص او کرتی په غاړه کي اچولو سره اغوندي يا پرتوگ په پنبو کي اچولو سره اغوستل کيږي د احرام په حالت کي دغه شيان په داسي ډول اغوستل منع دي مگر که يو محرم دغه شيان په رواجي طريقه د اغوستلو پر ځای پر بدن باندې د څادر په ډول واچوي نو دا منع نه دي ځکه په دغه صورت کي دا نه سي ويل کيدای چي هغه قميص او کرتی اغوستي دي يا پرتوگ يې اغوستي دي، برنس هغه اوږدې خولی ته هم وايي چي عربو به پر سر کولې او برنس هغه جامې ته هم وايي چي د هغه يو څه برخه د خولی کار

ورکوي لکه کوټ او داسي نور، نو د برنس نه اغوستلو څخه مراد دادی چي داسي هيڅ شی مه اغوندي کوم چي سر پټ کړي که هغه خولی وي او که کوټ يا بل شی وي، مگر کوم شيان چي داسي وي چي هغه په عام رواج کي د اغوستلو اطلاق نه کيږي مثلاً پر سر باندي کونډري وغيره اېښودل يا پر سر باندي پنډو کي پورته کول نو په دغه صورت کي څه پروا نه سته.

هغه موزې چي د دواړو تليو لاندي څخه پرې وي دلته د تلي څخه مراد امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد هغه هډوکی دی چي د پښي د شا په مينځ کي وي او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد هغه متعارف تلی دی چي د هغه په او داسه کي پريولل فرض دي.

په دې باره کي د علماؤ اختلافي اقوال دي چي د کوم چا سره څپلی نه وي او هغه موزې په پښو کړي نو ايا پر هغه باندي فديه واجبيږي که يا، امام مالک او امام شافعي وايي چي پر هغه هيڅ شی نه واجبيږي مگر د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد پر هغه فديه واجبيږي لکه څرنگه چي دغه مسئله ده که چيري د احرام په حالت کي يو چاته د سر خړيلو ضرورت پېش سي نو هغه دي سروخري او فديه دي ادا کړي.

ورس، د يو ډول وښو نوم دی چي د ژړ رنگ او زعفرانو مشابه دي، د دغه وښو څخه به د رنگ کولو کار اخيستل کيدی زعفران او د هغه په رنگ سره رنگ سوي جامو اغوستلو څخه ځکه منع فرمايل سوې ده چي په دې کي خوشبويي وي.

محرمه بنځه دي نقاب نه اچوي: ددې مطلب دادی چي هغه دي خپل مخ په برقه او نقاب سره نه پټوي مگر که چيري هغه د پردې په وجه په يو داسي شي سره خپل مخ پټ کړي چي د مخ څخه بېل وي نو جائز دي همدارنگه د حنيفه په نزد سړي ته هم د بنځي په ډول د احرام په حالت کي مخ پټول حرام دي، د امام مالک او امام احمد مذهب هم د يوه روايت مطابق دادی او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ مذهب ددې خلاف دی.

په کجاوه کي ناسته منعه ده په شرط ددې چي سر په کجاوه کي وي که سر په کجاوه کي نه وي نو بيا په هغه کي ناسته منع نه ده همدارنگه که د کعبې پرده يا خيمه په سر کي لگيږي نو بيا په هغه کي ناسته منع ده او که په سر کي نه لگيږي نو منعه نه دي.

﴿۲۵۱۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ وَهُوَ يَقُولُ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمُحْرِمُ نَعْلَيْنِ لِبَسْ خُفَيْنِ وَإِذَا لَمْ يَجِدْ إِزَارًا لِبَسْ سَرَاوِيلَ. متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه په خطبه کې دا اوریدلي دي که چیري محرم څپلی تر لاسه نه کړي نو موزې دي په پښو کړي او که لونگ تر لاسه نه کړي نو پرتوگ دي واغوندي . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۷۴، رقم: ۱۸۴۱، ومسلم ۸۳۵۱۲، رقم: ۱۱۷۸-۴.

تشریح: د موزو د استعمال په باره کې خو په تېر حدیث کې ښودل سوي دي که چیري څپلی نه وي نو موزې په پښو کولای سي مگر داسي چې هغه د لاندي څخه پرې سوي وي او همدارنگه که چیري لونگ نه وي نو محرم پرتوگ اغوستلای سي په دغه صورت کې د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد پر هغه هیڅ نه واجبیږي مگر د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه مذهب دادی چې لونگ نه وي نو د پرتوگ په څیرلو سره دي هغه د لونگ په صورت کې وتړل سي او که یو څوک هغه په څېرلو سره استعمال نه کړي بلکه پرتوگ واغوندي نو پر هغه دم یعني د څاروي ذبح کول واجبیږي .

﴿۲۵۱﴾: وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت يعلي بن امية رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې موږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو،

بِالْجِعْرَانَةِ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ أَعْرَابِيٌّ عَلَيْهِ جُبَّةٌ وَهُوَ مُتَضَخٌّ بِالْخُلُقِ فَقَالَ

په جعرانه نامي ځای کې یو صحرايي سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر سو چې قميص يې اغوستی وو او په خلوق (یو ډول خوشبويي) يې لړلی وو، هغه وویل:

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحْرَمْتُ بِالْعُمْرَةِ وَهَذِهِ عَلَيَّ فَقَالَ أَمَّا الطَّيِّبُ الَّذِي بِكَ

اې د الله رسوله! ما د عمرې احرام په داسي حال کې تړلی دی چې دا قميص زما پر بدن وو،

رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ستا پر بدن چې کومه خوشبويي لگېدلې ده

فَاغْسِلْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَأَمَّا الْجُبَّةُ فَانْزِعْهَا ثُمَّ اصْنَعْ فِي عُمَرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ فِي

حَجِّكَ . متفق عليه

هغه درې واره پر یوله او قميص د بدن څخه وکاره بیا د عمرې په احرام کې هم داسي وکړه لکه څرنگه چې د حج په احرام کې کوي . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۹۳۱۳، رقم: ۱۵۳۶، ومسلم في الصحيح ۸۳۶۱۲، رقم: ۱۱۸۰-۶.

د لغاتو حل : الخلق: نوع من الطيب (يو ډول خوشبويي).

تشریح: د زعفرانو استعمال د نارینو و لپاره حرام دي او خلوق به د زعفران څخه جوړېدل ځکه رسول الله ﷺ هغه سړي ته دا حکم وکړ چې هغه پریولي او درې واړه د پریوللو حکم یې ځکه ورکړ چې هغه په ښه ډول لیري سي کله نو اصل مقصد خو دا وو چې خلوق بالکل پاک کړه که هغه په هر څومره واړه کي پاک سي .

د حدیث د آخري جملې مقصد دادی چې کوم شیان د حج د احرام په حالت کي منع دي هغه د عمرې په حالت کي هم منع دي ځکه نو ته د عمرې د احرام په حالت کي د هغه ټولو شیانو څخه پرېهز کوه د کومو شیانو څخه چې د حج د احرام په حالت کي پرېهز کیږي .

مسئله: د احرام په حالت کي بېله خوشبويي رانجه لگول جائز دي په شرط ددې چې په هغه سره زيب او ښکلا مقصد نه وي که یو څوک د ښکلا او زینت څخه پرته خوشبويي استعمال کړي نو مکروه به وي .

دلته په دې خبره پوهېدل پکار دي چې کوم شیان د احرام په حالت کي حرامیږي د هغو کول که چیري په قصد سره وي په اتفاق سره د ټولو علماؤ د هغه په وجه په پر کونکی باندي فديه لازمېږي مگر که چیري په هېره سره وي نو فديه نه واجبیږي لکه څرنگه چې د امام شافعي، ثوري، احمد او اسحاق مذهب دی البته د امام ابو حنیفه او امام مالک په نزد په دغه صورت کي فديه واجبیږي .

د احرام په حالت کي د نکاح کولو مسئله

﴿۲۵۶۲﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْكَحُ الْمُحْرِمُ وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ . رواه مسلم .

د حضرت عثمان رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : محرم دي نه نکاح کوي او نه دي په نکاح ورکول کیږي او نه د نکاح پیغام ولیږل سي . مسلم

تخریج: مسلم في الصحيح ۱۰۳۰۱۲، رقم: ۴۱-۱۴۰۹.

تشریح: د امام شافعي رحمه الله او اکثر و علماؤ په نزد خپله نکاح کول یا د بل چا نکاح کول د مکروه تحریمي په توګه دي او د کوزدې کولو منع د مکروه تنزیهي په توګه دي ددغه حضراتو په نزد د احرام په حالت کي منع یوازي د مکروه تنزیهي په توګه وي د هغوی دلیل دادی چې

رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي د بي بي ميموني سره نکاح کړې ده .

﴿۲۵۶۳﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ

مُحْرِمٌ . متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي د بي بي ميموني سره نکاح وکړل . بخاري او مسلم .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۱/۴، رقم: ۱۸۳۷، ومسلم ۱۰۳۱/۲، رقم: ۴۶-۱۴۱۰.

﴿۲۵۶۴﴾: وَعَنْ يَزِيدَ ابْنِ الْأَصَمِّ ابْنِ أُخْتِ مَيْمُونَةَ عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ رَسُولَ

حضرت يزيد بن اصم رضي الله عنه يعني د بي بي ميموني خوري د بي بي ميموني څخه روایت کوي چې هغې وويل: رسول الله ﷺ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَهَا وَهُوَ حَلَالٌ . رواه مسلم ، قال الشيخ

د هغې سره په داسي حال کي نکاح وکړل چې رسول الله ﷺ حلال وو (يعني د احرام په حالت کي نه وو). مسلم .

الإمام محي السنة رحمه الله والاكثر على انه تزوجها حلالا وظهر امر تزويجها وهو محرم ثم بنى بها وهو حلال بسرف في طريق مكة .

امام محي السنة وايي رسول الله ﷺ د بي بي ميموني سره په داسي حال کي نکاح وکړه چې په احرام کي نه وو مگر د نکاح خبر هغه وخت څرگند سو چې رسول الله ﷺ په احرام کي وو، بيا رسول الله ﷺ د هغې سره په داسي حال کي صحبت وکړ چې محرم نه وو، د صحبت ځای سرف دی چې د مکې مکرمې په لاره کي واقع دی .

تخريج: مسلم في الصحيح ۱۰۳۲/۲، رقم: ۴۸-۱۴۱۱.

تشریح: مظاهر حق په يو ځای کي ويلي دي چې سرف د يوم ځای نوم دی او هغه د مکې مکرمې څخه تقريبا شپږ ميله ليري دی او د مقام تنعيم څخه شمال ته درې يا څلور مېله فاصله

باندي واقع دی ، دلته يې يو تاريخي اتفاق ذکر کړی دی هغه دا چي د رسول الله ﷺ د ميمونې سره په سرف کي نکاح وسوه دا هغه وخت وو چي د عمره القضاء لپاره مکې تللي وه او په دغه وخت د احرام په حالت کي وه او د هغې د واده شپه په هغه وخت کي وسوه چي کله د عمرې څخه فارغه سوه او مدينې ته ستنېدل او بيا ددې انتقال هم په هغه ځای کي وسو .

په هر حال دغه حديث چي د بي بي ميمونې خوري (د خور زوی) يزید روايت کړی دی د ابن عباس رضی الله عنه روايت ددې بالکل خلاف دی کوم چي مخکي نقل سوی دی د ابن عباس رضی الله عنه روايت خو دا خبره ثابتوي چي رسول الله ﷺ د بي بي ميمونې سره د احرام په حالت کي نکاح کړې وه او د يزید روايت پر دې دلالت کوي چي د بي بي ميمونې سره د رسول الله ﷺ نکاح هغه وخت سوې وه کله چي رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي نه وو همدارنگه په دغه دواړو روايتو کي تعارض پيدا سوی دی ، احناف د ابن عباس رضی الله عنه روايت ته ترجيح ورکوي اول خو په دې وجه چي ابن عباس رضی الله عنه د خپل علم او فضل ، حافظې او فقهي په اعتبار پر يزید ډير زيات لوړ دی دوهم دا چي د ابن عباس رضی الله عنه روايت بخاري او مسلم دواړو نقل کړی دی او د يزید روايت يوازي مسلم نقل کړی دی .

اوس پاته سوه دا خبره چي د حضرت عثمان رضی الله عنه په روايت کي د احرام په حالت کي د نکاح کولو منع منقول ده په دې باره کي حنفي علماء ليکي چي د دغه منع څخه مراد دا نه دی چي نکاح کول قطعاً ناجائز يا حرام ده بلکه ددې مقصد ظاهرول دي چي محرم په يو عبادت کي بوخت وي ځکه د هغه د شان او حال مناسب نه دي چي هغه خپله نکاح وکړي يا د بل چا نکاح وکړي د دغه حديث په تشریح کي دا وضاحت سوی وو چي دلته د دغه منع مطلب مکروه تنزيهي دی .

د امام محي السنة دغه الفاظ : وظهر امر تزويجها وهو محرم ، د بي بي ميمونې سره د رسول الله ﷺ د نکاح عام اظهار هغه وخت وسو کله چي رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي وو ، دا په اصل کي د شوافع له خوا د ابن عباس رضی الله عنه د روايت چي رسول الله ﷺ د بي بي ميمونې سره په داسي حالت کي نکاح وکړه چي رسول الله ﷺ احرام ترلی وو ددې تاويل دادی چي رسول الله ﷺ هغه وخت نکاح ترلې وه کله چي د احرام په حالت کي نه وو مگر د دغه نکاح علم خلکو ته هغه وخت وسو کوم چي رسول الله ﷺ احرام ترلی وو يعنې امام محي السنة دا ظاهرول غواړي چي ابن عباس رضی الله عنه ته ددې علم هغه وخت وسو کله چي رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي وو ځکه هغه دا وگڼل چي رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي نکاح کړې ده حالانکه د شوافع له خوا د ابن عباس رضی الله عنه د روايت د تاويل د تکلف څخه زيات هيڅ حيثيت نه لري .

په احرام کي سر پریولل

﴿۲۵۶۵﴾: وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ. متفق عليه.

د حضرت ابو ایوب انصاري رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به په احرام کي خپل سر مبارک پریولی. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۵۱۴، رقم: ۱۸۴۰، ومسلم ۸۶۴۱۲، رقم: ۹۱-۱۲۰۵.

تشریح: بېله اختلافه د محرم لپاره دا جائز دي چې هغه خپل سر پریولي مگر داسي چې د سر وپښتان مات نه سي مگر که چيري په گل خطمي سره يې پریولي نو د امام ابوحنيفه او امام مالک په نزد پر هغه دم يعني د څاروي ذبح کول واجبيږي نه يوازې دا چې خطمي د خوشبويي څخه دی بلکه ددې په لگولو سره شپېږي وي البته داسي صابون چې خوشبويي نه لري يا د پيري په بلگو او داسي نورو شيانو سره د سر پریولو په صورت کي په اتفاق سره د ټولو علماؤ پر هغه څه نه واجبيږي.

په احرام کي وينه کښل

﴿۲۵۶۶﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ. متفق عليه.

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د احرام په حالت کي ښکر وهی (يعني وينه به يې کښل). بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۰۱۴، رقم: ۱۸۳۵، ومسلم ۸۶۲۱۲، رقم: ۸۷-۱۲۰۲.

تشریح: د اکثرو علماؤ په نزد د احرام په حالت کي وينه کښل جائز دي په شرط ددې چې وپښته مات نه سي.

په سترگو کي دوا اچول

﴿۲۵۶۷﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ حَدَّثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرَّجُلِ إِذَا اشْتَكَى عَيْنَيْهِ وَهُوَ مُحْرِمٌ ضَمَدَهُمَا بِالصَّبْرِ. رواه مسلم.

د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د یو سړي په اړه وفرمایيل: که د احرام په حالت کې د هغه سترگې خوږ سې نو مصبر دي په ووهي . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۸۶۳۱۲، رقم: ۸۹-۱۲۰۴.

د لغاتو حل: الصبر: وهو دواء معروف (یو ډول درمل).

تشریح: په تاج المصادر کې د تضمید معنی پوري کول لیکلي دي مگر ځیني علماء ددې معنی په سترگو کې دننه لگول لیکي یعنې څرنگه چې رانجه لگول کېږي همداسي هغه دي په خپلو سترگو کې مصبر ولگوي .

او علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ لیکلي دي چې تضمید پر زخم باندې پټی لگولو ته وايي همدارنگه پر زخم باندې دوا لگولو ته هم تضمید وايي .

دا خبره مخکې ښودل سوې ده چې محرم ته بېله خوشبويي رانجه لگول جائز دي او ددې په وجه د جزاء په توګه یو شی نه واجبیږي په شرط ددې چې زینت او ښکلا مقصد نه وي ځکه چې زینت او ښکلا لپاره رانجه لگول مکروه دي، دلته د خوشبويي لرونکو رانجو په باره کې په دې تفصیل پوه سئ که چیرې په رانجه کې کمه خوشبويي وي نو د هغه په لگولو سره یوازې صدقه کول واجبیږي او که چیرې خوشبويي یې زیاته وي نو په داسې رانجو لگولو باندې دم یعنې د حیوان حلالول واجبیږي، همدارنگه دا مسئله ده که یو محرم د خپل سر او مخ څخه پرته بل یو اندام باندې پټی وټري نو پر هغه که څه هم د جزاء په توګه څه نه واجبیږي مګر دا مکروه دی او که یو محرم د خپل سر او مخ پر څلورمه برخه باندې یا تر دې یاته برخه باندې یو جامه وغیره سره پټ کړي نو پر هغه دم لازمېږي او که د څلورمې برخې څخه کمه پټه کړي نو یوازې صدقه واجبیږي .

د احرام په حالت کې پر سر د سایه کولو مسئله

﴿۲۵۶۸﴾: وَعَنْ أُمِّ الْحَصَيْنِ قَالَتْ رَأَيْتُ أَسَامَةَ وَبَلَالًا وَأَحَدَهُمَا آخِذٌ

د حضرت ام حصین رضی اللہ عنہا څخه روايت دی چې ما اسامه رضی اللہ عنہ او بلال رضی اللہ عنہ ولیدل چې په هغوی کې

بِخِطَامِ نَاقَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخِرُ رَافِعٌ ثَوْبَهُ يَسْتُرُهُ مِنَ الْحَرِّ حَتَّى رَفَى جُمْرَةَ الْعَقَبَةِ . رواه مسلم

یوه د رسول الله ﷺ د اوبني مهار نیولی وو (یعني بلال) او دویم (اسامه) د رسول الله ﷺ پر سر مبارک په جامې سره سایه کړې وه کله چي رسول الله ﷺ جمره عقبه په ډبرو ویشتل . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۱۲/۹۴۴، رقم: ۳۱۲-۱۲۹۸.

تشریح: حضرت اسامه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ پر سر مبارک داسي سایه کړې وه چي هغه جامه د پورته والي په وجه د رسول الله ﷺ د سر مبارک سره نه لگېدل او په یوه روایت کي دادی چي هغه د سایه کولو لپاره د رسول الله ﷺ پر سر مبارک د سایوان په ډول یو شی پورته کړی وو .
ددغه حدیث څخه معلومه سوه چي د محرم لپاره دا جائز دي چي هغه پر خپل سر باندي د یو شي سایه وکړي په شرط ددې چي سایه کونکی شی د هغه پر سر ونه لگيږي د اکثر علماء دا قول دی مگر امام مالک او امام احمد دې ته مکروه ویلي دي .

د سر خړیلو جزا

﴿۲۵۶۹﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِ وَهُوَ

د حضرت کعب بن عجرة رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د هغه سره تیر سو کوم وخت چي

بِالْحُدَيْبِيَّةِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَهُوَ يُوقِدُ تَحْتَ قِدْرِ وَالْقَبْلُ

هغه په حدیبیه کي وو او مکې ته نه وو داخل سوی او کعب هغه وخت د احرام په حالت کي وو او

د کتوي لاندې یې اور بلوی او سپړي به

يَتَهَافَتُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ أَيُّذِيكَ هَؤُلَاءِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاخْلُقْ رَأْسَكَ

پر مخ راوېدلې ، نبی کریم ﷺ پوښتنه وکړه ایا سپړي تکلیف درکوي ؟ هغه وویل : هو ، رسول

الله ﷺ ورته وفرمایل : خپل سر وڅړه

وَأُطْعِمُ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ وَالْفَرَقُ ثَلَاثَةُ أَصْعَ أَوْ صُمُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ أَوْ

اَنسُكَ نَسِيكَةً . متفق عليه

او یو فرق خوراک په شپږو مسکینانو وڅوره (فرق درې صاع وي) او یا درې ورځي روژه

ونیسه یا یو حیوان د حلالولو وړ حلال کړه . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري فی الصحيح (فتح الباري): ۱۲/۴، رقم: ۱۸۱۴، و مسلم ۱۲/۸۶۱، رقم: ۸۳-۱۲۰۱.

تشریح: کعب ابن عجره رضی اللہ عنہ یو جلیل القدر صحابی دی د صلح حدیبیہ پر موقع دی هم موجود وو دده د اسلام قبلولو واقعہ ډېره په زړه پوري هم ده او ډېر عبرتناکه هم، ویل کیږي چي دده سره یو بت وو چي د هغه عبادت یې کوی عبادۀ ابن صامت رضی اللہ عنہ دده ملگری وو یوه ورځ عبادۀ کعب ته راغلی نو هغه یې ولیدی چي کعب د بُت عبادت کولو څخه وروسته د کور څخه وتلی دی نو په عبادۀ په کور کي داخل سو او هغه بت یې مات کړی کله چي کعب کور ته راغلی نو وه یې لیدل چي بت مات پروت دی هغه ته معلومه سوه چي دا حرکت د عبادۀ دی ډېر په غضب سو وه یې غوښتل چي عبادۀ ته بد او رد ووايي مگر په زړه کي یې خیال پیدا سو که چيري دغه بت ته څه قدرت حاصل وای نو ځان به یې ژغورلای وای نو دا خیال یې په زړه کي وو چي د کفر او شرک تیاره ځيني ليري سوه او د ایمان او صداقت نور د هغه د زړه او دماغ یوه یوه ذره منور کړل او همدارنگه په اسلام مشرف سو، ریښتا وایي الله تعالی چي څوک هدایت یافته جوړوي نو هغه ته د هدایت توفیق ورکړي.

په هر حال ددغه حدیث څخه دا مسئله معلومه سوه که یو محرم د یو عذر مثلاً شپږي، زخم، سردرد وغیره په وجه خپل سر و خړیي نو هغه ته اختیار دی چي د جزا په توگه په شپږو مسکینانو خوراک و خوري په دې توگه چي هر مسکین ته نیم نیم صاع غنم ورکړي او که درې ورځي روژې نیسي او که څاروی ذبح کوي، دا حدیث ددغه آیت کریمه تفسیر دی:

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكَ،

ژباړه: که په تاسو کي څوک ناروغ وي یا د هغه په سر کي تکلیف وي او هغه خپل سر و خړیي نو هغه دی د فدیې په توگه یا خور وژې ونیسي یا دي صدقه وکړي یا دي قرباني وکړي.

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

په احرام کي د ښځو لپاره منع شيان

﴿۲۵۷۰﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى النِّسَاءَ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه واوریدل چي ښځي یې د

فِي إِحْرَامِهِنَّ عَنِ الْقُقَّازَيْنِ وَالنِّقَابِ وَمَا مَسَّ الْوَرْسُ وَالزَّعْفَرَانُ مِنْ

احرام په حالت کي ددې څخه منع کولې چي هغوی داسي دست کلې، نقاب او جامي نه

واغوندي چي ورس يا زعفران پر لڳدلی وي

الثِّيَابِ وَلْتَلْبَسُ بَعْدَ ذَلِكَ مَا أَحَبَّتْ مِنْ أَلْوَانِ الثِّيَابِ مُعْصِفِرٍ أَوْ خَزٍّ أَوْ حُلِيِّ أَوْ سَرَاوِيلٍ أَوْ قَمِيصٍ أَوْ خُفٍّ . رواه ابوداؤد .

او د احرام څخه د حلالېدو وروسته چي هغوی څه غواړي اغوستلای سي ، يعني رنگينه جامو کي که رنگ سوې وي يا ريښم وي ، زيوروي ، پرتوگ وي ، قميص وي يا موزه وي . ابوداؤد

تخريج: ابوداؤد في السنن ۴۱۲/۲، رقم: ۱۸۲۷.

تشریح: بعد ذالک (ددې څخه وروسته) : ددې مطلب شيخ عبدالحق دهلوي رحمته الله عليه د احرام څخه د وتلو وروسته ليکلی دی مگر ملا علي قاري رحمته الله عليه دا معنی ليکلې ده چي ددغه پورتنیو شيانو څخه وروسته يعني په حديث کي چي د کومو شيانو د استعمال څخه منع سوې ده د هغو څخه پرته بل ډول جامه هم که وغواړي اغوستلای سي .

او ملا علي قاري رحمته الله عليه دا هم ليکلي دي چي د بعد ذالک دا معنی اخيستلو په صورت کي د حديث څخه په ظاهره دا معلومېږي چي د احرام په حالت کي د زعفران رنگ سوې جامه اغوستل منع دي مگر د کسم رنگ سوې جامه اغوستل منع نه دي حال دا چي د حنفیه په مذهب کي د احرام په حالت کي څرنگه چي زعفراني جامه اغوستل منع دي همدارنگه د کسم رنگ سوې جامه اغوستل هم منع دي ، په خزانه الاكمل او ولوالجي او د فقهي په نورو کتابو کي دا ليکلي دي که محرم د زعفران يا کسم رنگ سوې جامه يوه ورځ وغوستل نو پر هغه باندي د جزاء په توگه دم واجبيږي او که د يوې ورځي څخه يې کمه وغوستل نو صدقه لازميږي ، نو غوره دا دي چي د بعد ذالک هغه معنی مراد واخيستل سي کوم چي شيخ عبدالحق رحمته الله عليه ليکلې ده يا دا تاويل وکړل سي چي په حديث کي د کسم هغه رنگ سوې جامه مراد ده کوم چي پريولل سوې وي او په هغه کي خوشبويي پاته نه وي ، علامه طيبي رحمته الله عليه فرمايي چي د حديث په آخر کي د جامو سره د زيوراتو ذکر مجازا سوی دی .

په احرام کي د بنځو لپاره پرده

(۲۵۷۱): وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ الرَّكْبَانُ يَمُرُّونَ بِنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي موږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره د احرام په حالت کي وو او

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْرِمَاتٌ فَإِذَا حَاذُوا بِنَا سَدَلْتُ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ

زموږ په خوا کي قافلې تيريدلې کله چي به يوه قافله تيرېدل نو په موږ کي به چا خپل خادر پر سر اچوئ او موږ ټولو به مخونه پټ کړل

رَأْسَهَا عَلَى وَجْهِهَا فَإِذَا جَاوَزُونَا كَشَفْنَاهُ. رواه ابوداؤد و لابن ماجه معناه.

بيا چي به قافله تيره سوه نو موږ به مخونه لوڅ کړل. ابوداؤد او ابن ماجه.

تخريج: ابوداؤد في السنن ۴۱۶۱۲، رقم: ۱۸۳۳، وابن ماجه بمعناه ۹۷۹۱۲، رقم: ۲۹۳۵.

په احرام کي د خوشبويي لرونکي تيلو استعمال منع دی

﴿۲۵۷۲﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدَّهْنُ بِالزَّيْتِ

وَهُوَ مُحْرِمٌ غَيْرَ الْمُقْتَتِ يَعْنِي غَيْرَ الْمُطَيَّبِ. رواه الترمذي.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به د احرام په حالت کي د زيتون هغه تيل استعمالول په کوم کي چي به خوشبويي نه وه. ترمذي.

تخريج: الترمذي في السنن ۲۹۴۱۳، رقم: ۹۶۲.

تشریح: مقتت هغه تېلو ته وايي چي په هغه کي د خوشبوداره گلونو په اچولو سره پاڅه کړل سي چي هغه تېل خوشبوداره سي يا په هغه تېلو کي يو خوشبوداره تيل وغيره گډ کړل سي.

د احرام په حالت کي د خوشبوداره تيلو استعمال مکروه دی ددې تفصيل دادی چي که د يو اندام پر پوره برخه باندي يا پر ټول اندام باندي د گلاب تېل، د بنفشه تېل يا دا ډول نور خوشبوداره تيل ولگوي نو د حنفيه په نزد په اتفاق سره پر هغه دم يعني د څاروي ذبح کول واجبيږي او که د زيتون يا داسي نور تيل چي په هغه کي خوشبويي نه وي په زياته اندازه ولگول سي نو د امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد په دغه صورت کي هم دم واجبيږي او د صاحبينو يعني امام ابويوسف او امام محمد په نزد صدقه واجبيږي مگر دغه اختلاف په هغه صورت کي دی کله چي دواړه تيل د خوشبويي څخه بالکل خالي او د يو خوشبودار گلونو څخه پاڅه سوې نه وي ځکه که چيري د زيتون په تيلو کي خوشبويي گډه سوې وي يا په هغه کي خوشبوداره گل اچولو سره پاڅه سوې وي نو بيا د ټولو په نزد د هغه د استعمال په وجه دم واجبيږي همدارنگه دغه

اختلاف په هغه صورت کي هم دی کله چي دغه تیل په زیاته اندازه کي ولگول سي او که کم ولگول سي نو په اتفاق سره د ټولو په نزد د هغه په استعمال سره یوازي صدقه واجبیږي .

په دې خبره هم پوه سئ چي ددغه تیلو د استعمال په وجه دم یا صدقه هغه وخت واجبیږي کله چي هغه محض د خوشبويي په خاطر استعمال کړل سي او که چیري هغه د دواء په توګه استعمال کړل سي نو بیا په اتفاق سره هیڅ هم نه واجبیږي ، د مشک او نورو خوشبويي لرونکو شيانو د استعمال مسئله ددې څخه مختلف ده چي د هغه په استعمال سره په هر صورت دم واجبیږي که د خوشبويي لپاره استعمال کړل سي او که د دواء لپاره .

الْفَضْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د ګنډل سوو جامو اغوستل

﴿۲۵۷۳﴾: عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ وَجَدَ الْقُرَّ فَقَالَ أَلَيْ تَوْبًا يَا نَافِعُ

د حضرت نافع رضي الله عنه څخه روايت دی چي د ابن عمر رضي الله عنه يخ و سونو ماته يې وويل اې نافع پر ما

فَالْقَيْتُ عَلَيْهِ بُرْنَسًا فَقَالَ تُلْقِي عَلَيَّ هَذَا وَقَدْ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهُ الْمُحْرِمُ . رواه ابوداؤد .

جامه واچوه، ما باراني جامه پر و اچول هغه وويل : ايا تا پر ما باندي باراني تلتک و اچوی حال دا چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې د استعمال څخه منع فرمايلي ده . ابوداؤد .

تخريج : سنن ابی داود ۴۱۳۸۲، رقم : ۱۸۲۸ .

د لغاتو حل : الثر : ای البرد (یخ) .

تشریح : د حنفیه مذهب دادی چي د ګنډل سوو جامو داسي استعمالول لکه څرنګه چي په عامه توګه استعمالیږي د محرم لپاره منع دي او بل ډول ممنوع نه دي مثلاً کوټ په عامه توګه اغوستل کیږي که یو محرم یې نه واغوندي بلکه داسي یې پر بدن و اچوي نو په هغه کي څه حرج نه سته لکه څرنګه چي په دې باره کي مخکي ذکر سوی دی ، ابن عمر رضي الله عنه د کوټ څخه ځکه منع و فرمایلي چي هغه په خپل خیال سره د ګنډل سوو جامو څخه مطلقاً پر هیز کوی یا دا چي نافع د هغه سر هم پټ کړی وو په دې وجه یې هغه منع کړ .

درسول الله ﷺ وینه کنبل

﴿۲۵۷۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ بْنِ بُحَيْنَةَ قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحَرَّمٌ بِلَحْيٍ جَمَلٍ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ فِي وَسْطِ رَأْسِهِ . متفق عليه

د حضرت عبد الله بن مالک بن بحینه رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د احرام په حالت کي پر سر مبارک په لحي جمل نامي ځای کي چې د مکې په لاره کي واقع دی ښکړولگوي . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۵۲\۱۰، رقم: ۵۶۹۸، و مسلم ۸۶۲\۲، رقم: ۸۸-۱۲۰۳.

تشریح: مالک د عبد الله د پلار نوم دی او بحینه د هغه د مور نوم دی يعني ابن بحینه د حضرت عبد الله دوهم صفت دی ځکه عبد الله بن مالک په ابن بحینه کي د مالک په تنوین سره وايي او په ابن بحینه کي الف ليکل کيږي .

رسول الله ﷺ د سر مبارک په مینځ کي وینه وکنبل نو د سر مبارک وېښتان به يې څه ناڅه خامخامات سوي وي ځکه نو دغه حديث پر ضرورت باندي محمول دی چې رسول الله ﷺ د يو عذر په وجه د سر مبارک څخه وېنه کنبلې وه که محرم په داسي ځای کي وینه ولگوي چې هلته وېښتان نه وي نو پر هغه فديه نه واجبيږي .

مسئله: که محرم د سر وېښتان د څلورمي برخي څخه کم وڅريي يا د وینه کنبلو په وجه د هغه د سر د څلورمي برخي څخه کم وېښتان مات سي نو پر هغه صدقه واجبيږي يعني د جزاء په توگه دي به په اوږي باندي په ماړه نس خوراک خوري يا هغه ته دي نيم صاع غنم ورکړي او که يو محرم بېله عذره د څلورمي برخي سر څخه زيات وېښتان مات سي نو پر هغه دم واجبيږي يعني هغه به د جزا په توگه يو پسه يا د هغه په مثل څاروی ذبح کوي او که د يو عذر په وجه د څلورمي برخي څخه زيات وڅريي يا د يو عذر په وجه وینه وکارېي او د هغه په وجه د څلورمي برخي سر څخه زيات وېښتان مات سي نو هغه به د دغه درو شيانو څخه يو شی اختياروي ۱: يو پسه ذبح کړي، ۲: نيم صاع غنم دي د هر مسکين په حساب سره شپږو مسکينانو ته درې صاع غنم ورکړي ۳: يا درې ورځي روژې دي ونيسي پر له پسې يا جلا جلا .

که محرم د وینه کنبلو په وجه د محاجم يعني وینه کنبلو د ځای څخه وېښتان وڅريي نو په دغه صورت کي د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد پر هغه دم واجبيږي او د صاحبينو په نزد صدقه د

ويني کنبلو د حای څخه د غاري دواړي خواوي او څټ مراد دی ځکه یو څوک ټول څټ وڅیږي نو بیا په اتفاق سره د ټولو په نزد پر هغه دم واجبیږي او که کم یې وڅیږي نو صدقه واجبیږي .

﴿۲۵۴۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ اخْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ

مُحْرِمٌ عَلَى ظَهْرِ الْقَدَمِ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِهِ. رواه ابوداؤد والنسائي .

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د احرام په حالت کې د پښو پر شا د درد له کبله پر هغو ښکرو وهی . ابوداؤد او نسائي .

تخریج: سنن ابی داود ۴۱۸۱۲، رقم: ۱۸۳۷، والنسائي ۱۹۴۱۵، رقم: ۲۸۴۹.

تشریح: د پښې پر شا باندي وېښتان نه وي او د هغه حای څخه په وینه کنبلو سره د وېښتانو د ماتېدو سوال هم نه پیدا کیږي ځکه په دغه حدیث کې څه اشکال نه سته او بیا دا چې رسول الله صلی الله علیه و آله د یو عذر په وجه وینه کنبلې وه .

د حضرت میمونې رضی الله عنه سره د رسول الله صلی الله علیه و آله نکاح

﴿۲۵۴۶﴾: وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ تَزَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَيْمُونَةَ

د حضرت ابو رافع رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د بی بی میمونې سره په داسې حالت

وَهُوَ حَلَالٌ وَبَنَى بِهَا وَهُوَ حَلَالٌ وَكُنْتُ أَنَا الرَّسُولُ بَيْنَهُمَا . رواه احمد

والترمذي وقال هذا حديث حسن .

کې نکاح وکړه چې رسول الله صلی الله علیه و آله په احرام کې نه وو ، او په هغه حالت کې یې خلوت ورسره وکړه . او زه (ابو رافع) د رسول الله صلی الله علیه و آله او بی بی میمونې په منع کې پیغام رسونکی وم . احمد ، او ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن دی .

تخریج: الامام احمد في المسند ۳۹۲۱۶، والترمذي ۲۰۰۱۳، رقم: ۸۴۱.

تشریح: دا حدیث هم د ابن عباس رضی الله عنه د هغه روایت خلاف دی چې په هغه کې نقل سوي وه چې رسول الله صلی الله علیه و آله د بی بی میمونې رضي الله عنها سره هغه وخت نکاح کړې وه کله چې د احرام په حالت کې وو ، په دې باره کې مخکې د یو حدیث په تشریح کې بحث سوی دی ، دلته په دې خبره هم پوهېدل پکار دي چې د ابن عباس رضی الله عنه روایت بخاري او مسلم نقل کړی دی حال دا چې دغه

روایت پہ دغه دواړو کي هیچا نقل کړی نه دی ځکه نو دغه روایت د ابن عباس رضی الله عنه د روایت مرتبې ته نه سي رسیدلای ځکه نو ترجیح به د ابن عباس رضی الله عنه حدیث ته وي .

=====

بَابُ الْمُحْرَمِ يَجْتَنِبُ الصَّيْدَ

د احرام په حالت کي د ښکار کولو منع

د ټولو علماؤ په اتفاق سره ښکار کول یا په ښکار کولو کي د یو چا مرسته کول د محرم لپاره حرام دي ، د ښکار حیوان وژل یا د هغه په وژلو کي مرسته کولو سره هم پر محرم باندي جزاء لازمېږي .

د ښکار کفره

د ښکار په وجه چي پر محرم باندي کومه جزاء یا کفره لازمېږي د هغه څخه مراد هغه قیمت دی کوم چي دوه عادل او تجربه کاره کسان د هغه ښکار لپاره تجویز کړي او دغه قیمت یا خود هغه ځای په اعتبار دی چیري چي هغه ښکار وژل سوی وي یا که چیري په هغه ځای کي یو قیمت نه وي نو د هغه ځای اعتبار به وي کوم چي د ښکار ځای ته نژدې وي ځکه د یو شي قیمت د مختلفو ځایو په اعتبار بدلیږي همدارنگه دغه قیمت به د هغه زمانې په اعتبار وي په کوم کي چي ښکار وژل سوی وي ځکه د یو شي قیمت په مختلفو وختو او زمانو کي بدلیږي ، بیا په دې باره کي به محرم ته اعتبار وي که هغه د تجویز سوي قیمت سره د قربانۍ یو څاروی رانیسي او په حرم کي یې ذبح کړي او که په هغه قیمت سره د غلې په رانیولو سره هر فقیر ته ورکړل سي نو یو یو صاع دي وویشي هیڅ فقیر ته دي د دغه شمېر څخه کم نه ورکوي او که د هر فقیر په شمېر د صدقې په عوض کي یوه یوه روژه ونیسي او په دغه صورت کي دا خبره په ذهن کي ساتل پکار دي چي د ښکار جزاء په هر صورت کي واجبیږي که په قصد سره ښکار وکړل سي او که په سهوه سره . که چیري محرم ښکار زخمی کړي او د هغه زخم څخه مړ سي یا د ښکار وینه راوکارېي یا د هغه یو اندام مات کړي نو د هغه ښکاره د روغتیا د حالت په قیمت کي چي په دې وجه څومره کمی راغلې ده هغه محرم ته ورکول پکار دي .

که یو محرم د یو ښکار لاس او پښې پرې کړي یا د هغه وزر وکارېي چي د هغه په وجه هغه د ساتني څخه معذور سي نو د هغه ښکار پوره قیمت به ورکوي که د هغه شېدې ولویشي نو

د هغه شېدو قیمت پر هغه واجبیږي همدارنگه که د هغه هگۍ ماته کړي نو د هغه قیمت به ورکوي. محرم ښکار و خوري که یې ونه خوري په دې باره کې تفصیل دادی چې د ټولو علماؤ په اتفاق سره مذهب دادی که یو محرم خپله ښکار وکړي یا بل څوک ښکار وکړي نو هغه ښکار د محرم لپاره خوړل حرام دي مگر که چیرې دا صورت وي چې یو غیر محرم د ځان لپاره ښکار وکړي یا د محرم لپاره د هغه په اجازې سره یا د هغه د اجازې څخه پرته ښکار وکړي نو د هغه په خوراک کې د علماء مختلف قولونه او مذهبونه دي ځینې صحابه او تابعین چې په هغوی کې حضرت علي عليه السلام هم دی وایي چې د محرم لپاره د ښکار خوړل حرام دي د هغوی دلیل د صعب ابن جشامه عليه السلام روایت دی کوم چې د دغه باب په اول حدیث کې دی، د امام شافعي او امام احمد رحمه الله علیهما مذهب دادی چې محرم خپله ښکار وکړي یا بل څوک د هغه لپاره یا د هغه په اجازه سره یا د هغه د اجازې څخه پرته ښکار وکړي نو د هغه لپاره د هغه ښکار خوړل حرام دي مگر که چیرې یو غیر محرم د ځان لپاره ښکار وکړي او په هغه کې یو څه برخه محرم ته په تحفه کې واستوي نو د هغه خوړل د هغه لپاره حلال دي.

د امام ابو حنیفه عليه السلام او د هغه د پیروانو مذهب دادی چې د محرم لپاره د ښکار غوښه خوړل حلال دي که څه هم هغه ښکار د هغه لپاره سوی وي په شرط ددې چې هغه ښکاریې خپله نه وي کړی او نه یې چاته د هغه ښکار کولو حکم ورکړی وي او نه یې چاته د ښکار لاره ښوولي وي او نه یې هغه ښکار ته یو څوک متوجه کړی وي او نه هغه ښکار خپله محرم یا بل چا د محرم په مرسته کړی وي، د ابو حنیفه عليه السلام دلیل د حضرت ابوقتاده عليه السلام روایت دی.

د ښکار څخه کوم حیوانات مراد دي؟

د احرام په حالت کې چې د کوم ښکار څخه منع سوې ده د هغه څخه مراد د ځنگلي حیواناتو ښکار دی، ځنگلي هغه حیواناتو ته وایي چې د هغوی زېږیدنه او روزنه په وچه یا ځنگل کې وي که څه هم د هغوی هستوګنه په اوبو کې یې لکه هیلۍ او داسې نور، همدارنگه ښکار هغه حیوان ته وایي چې په اصلي خلقت کې وحشي وي که څه هم هغه په یو وجه سره بلد سوی وي لکه هوسی چې د پالونکي سره بلده کیږي مگر په اصل کې وحشي حیوان دی ځکه نو ښکار ورته ویل کیږي که څه هم هغه په ځنگل کې اوسیږي یا پالل سوې وي، په هر صورت د هغه ښکار په کولو سره جزاء واجبیږي. کوم حیوانات چې په اصل کې وحشي نه وي د هغو وژل د احرام په حالت کې هم جائز دي لکه پسه، مېړه، بزه، غوا، اوبښ او داسې نور د محرم لپاره جائز

دي، کوتری ته فقهاء وحشی الاصل وایی حُکمه نو د هغه پر ښکار باندي جزاء واجبیږي، د اوبو د حیوان ښکار د آیت کریمه: (احل لكم صید البحر و طعامه) سره سم د غیر محرم او محرم دواړو لپاره حلال دی که هغه خوړونکی وي او که نه وي.

کوم ځنگلي حیوان چي خوړل کیږي د هغه ښکار په اتفاق سره حرام دی مگر کوم حیوان چي نه خوړل کیږي د هغه په هدایه کي دوه قسمونه دي یو قسم هغه حیوانان دی چي طبعاً تکلیف رسوي او اکثر په تاوان رسولو کي خپله شروع کوي لکه زمري، شرموش، ددغه حیوان وژل د محرم لپاره جائز دي او د هغه په وژلو سره جزاء نه واجبیږي، دوهم قسم هغه حیوانان دي چي په تکلیف رسولو سره شروع نه کوي لکه چرغ (کوب) او داسي نور نو ددغه حیوانانو په باره کي دا مسئله ده که دغه حیوانان پر محرم باندي حمله وکړي نو هغه یې وژلای سي او ددې په وجه پر هغه جزاء نه واجبیږي او که حمله ونه کړي نو بیا د محرم لپاره دامباح نه دي چي د هغه په وژلو کي شروع وکړي او که یې ووژني نو پر هغه جزاء واجبیږي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د احرام په حالت کي د ښکار څخه پرهیز

﴿۲۵۷۷﴾: عَنْ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت صعب بن جثامه رضی الله عنه څخه روایت دی چي هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کي په ابواء یا

حِمَارًا وَحُشِيًّا وَهُوَ بِالْأَبْوَاءِ أَوْ بِوَدَّانَ فَرَدَّهٗ عَلَيْهِ فَلَمَّا رَأَى مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ إِنَّا لَمْ نَرُدَّهٗ عَلَيْكَ إِلَّا أَنَا حُرْمٌ. متفق عليه

ودان نامي ځای کي یو ښکار سوی ځنگلی خرد تحفې په توگه وړاندي کړ، رسول الله صلی الله علیه و آله هغه رد کړ او کله چي د تحفه ورکونکي په مخ کي د ناخوښي نښي څرگندي سوې نو رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: موږ ځکه رد کړ چي موږ احرام ترلی دی. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري فی الصحيح ۳۱۱۴، رقم: ۱۸۲۵، رقم: ۲۵۷۳، و مسلم ۸۵۰۱۲، رقم: ۵۰-۱۱۹۳.

تشریح: دا حدیث په ظاهره د هغه حضراتو دلیل دیکوم چي مطلقاً د ښکار غوښه خوړل د محرم لپاره حرام گرځوي او د ابو حنیفه رضی الله عنه مذهب کوم چي د باب په شروع کي ذکر سو دی د حضرت عمر، ابوهریره، طلحه ابن عبید الله او د بي بي عائشې رضي الله عنهم د قول مطابق دی

حُکمه د امام ابو حنیفه رحمہ اللہ پہ نزد ددغه حدیث مراد دادی چي ژوندی د غره خرد ښکار په توگه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي لیږل سوی وو او ژوندی ښکار وژل د محرم لپاره صحیح نه دی حُکمه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه واپس کړی مگر بیا یو بل اشکال پیدا کيږي هغه دا چي په یوه روایت کي په وضاحت سره منقول دي چي د غره د خره غوښه استول سوې وه او په یوه روایت کي دا ښوول سوې دي چي د ځنگلي خره ورون لیږل سوی وو همدارنگه په یوه روایت کي دا ښودل سوي دي چي د هغه یوه ټوټه استول سوې وه .

نو ددغه دواړو روایتو مطابق دا معلومیږي چي ژوندی ځنگلي خره نه وو استول سوی بلکه دلته په حدیث کي د ځنگلي خره څخه د هغه غوښه مراد ده ، ددې جواب دادی چي مخکي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي ژوندی ځنگلی خره استول سوی وو مگر دلته په حدیث کي هم د ځنگلي خره څخه د هغه غوښه مراد ده ، ددې جواب دادی چي مخکي خو به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي ژوندی ځنگلی خره استول سوی وي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه قبول نه کړ بیا وروسته د دوهم ځنگلي خره ورون واستول سو چي دا په غوښو سره تعبیر کړل سو او چا ورته د هغه ټوټه وویل .

په دې باره کي د امام ابو حنیفه رحمہ اللہ لوی دلیل دغه روایت دی چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي ځنگلي خر وړاندي کړل سو کله چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په عرج نامي ځای کي تشریف فرما وو او احرام یې تړلی وو ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ته حکم ورکړ چي هغه په ملگرو کي وویشي ، د پورتنی حدیث په اړه شافعيه وایي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه ځنگلي خرد گمان په وجه رد کړ چي دا په خاصه توگه زما لپاره ښکار سوی دی .

د حنیفه مستدل حدیث

﴿۲۵۷۸﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَخَلَّفَ

د حضرت ابو قتاده رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي هغه د حدیبیه په کال د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره ولاړی او د خپلو ملگرو څخه شاته پاته سو ،

مَعَ بَعْضِ أَصْحَابِهِ وَهُمْ مُحْرِمُونَ وَهُوَ غَيْرُ مُحْرِمٍ فَرَأَوْا حِمَارًا وَخُشْيًا

د هغه ملگرو احرام تړلی وو او هغه په احرام کي نه وو ، د هغه ملگرو یو ځنگلی خر ولیدئ او

قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ فَلَمَّا رَأَوْهُ تَرَكَوْهُ حَتَّى رَأَاهُ أَبُو قَتَادَةَ فَرَكِبَ فَرَسًا لَهُ فَسَأَلَهُمْ

ابو قتاده نه وليدئ هغوی هغه پرېښودئ ترڅو چي ابو قتاده وليدئ هغه پر خپل آس سپور سو او د خپلو ملگرو څخه يې دوره و غوښتل

أَنْ يُنَاوِلُوهُ سَوْطَهُ فَأَبَوْا فَتَنَّاوَلَهُ فَحَمَلَ فَعَقَرَهُ ثُمَّ أَكَلَ فَأَكَلُوا فَفَنَدِمُوا فَلَمَّا

هغوی انکار ورته وکړ، ابو قتاده رضي الله عنه د آس څخه را کښته سو خپله يې دوره پورته کړل او بيا يې پر ځنگلي خره حمله وکړه هغه يې ښکار کړ او د ښکار غوښه ابو قتاده او د هغه ملگرو وخورل، بيا هغوی ته دا حس سول چي د محرم لپاره خود ښکار غوښه صحيح نه ده، پښيमानه سول،

أَدْرَكُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلُوهُ قَالَ هَلْ مَعَكُمْ مِنْهُ شَيْءٌ قَالَ

ددې وروسته چي ټول خلک رسول الله ﷺ ته راوړسیدل نو دا مسئله يې وپوښتل، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ايا په هغه غوښه کي ستاسو سره څه پاته ده؟ موږ عرض ورکړ

مَعَنَا رَجُلُهُ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكَلَهَا. متفق عليه و في

زموږ سره د هغه پښه سته، رسول الله ﷺ هغه پښه واخيستل او وه يې خورل، بخاري او مسلم،

رواية لهما فلَمَّا أَتَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَمِنْكُمْ أَحَدٌ أَمْرَهُ

اود بخاري او مسلم په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي کله دا خلک د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سول نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ايا په تاسو کي چا

أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهَا أَوْ أَشَارَ إِلَيْهِ قَالُوا لَا قَالَ فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا.

ابو قتاده ته ويلي وه يا اشاره يې ورته کړې وه چي هغه پر ځنگلي خره حمله وکړل، هغوی وويل: يا، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: کومه غوښه چي پاته ده هغه وخورئ.

تفريغ: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۸۱۶، رقم: ۲۸۵۴، ومسلم ۸۵۲۱۲، رقم: ۵۷-۱۱۹۶.

تشریح: ددغه حديث په اړه يو اشکال پيدا کيږي چي دلته خو ښودل سوي دي چي رسول الله ﷺ د هغه ځنگلي خره پاته سوې پښه په تيارولو سره وخورل حال دا چي په يو بل حديث کي دي چي رسول الله ﷺ هغه ونه خورل نو ددغه اشکال ليري کولو لپاره علماء په دغه دواړو روايتو کي دا مطابقت پيدا کوي چي رسول الله ﷺ خپله د احرام په حالت کي وو ځکه په شروع کي به رسول الله ﷺ دا گمان کړی وي چي ددغه ځنگلي خره په ښکار کي به د يو محرم د حکم يا د هغه

د مرستي دخل وي ځکه رسول الله ﷺ به د هغه د خوړلو څخه انکار کړی وي مگر کله چي صحيح صورت حال مخته راغلی او رسول الله ﷺ ته معلومه سوه چي د هغه په ښکار کي د محرم د حکم يا د هغه د مرستي دخل نه وو نو رسول الله ﷺ هغه وخوړل.

لکه څرنگه چي د محرم لپاره دا منع دي چي هغه يو چا ته د ښکار کولو حکم وکړي همدارنگه دلالت او اشاره کول هم منع دي، په دلالت او اشاره کي فرق دادی چي دلالت تعلق د ژبي سره وي مثلاً محرم يو چا ته په ژبه سره وښيي چي هغه دي ښکار، او د اشارې تعلق په لاس سره وي مثلاً محرم يو چا ته د لاس په اشارې کولو سره ښکار ته متوجه کړي، ځيني حضرات وايي چي د دلالت تعلق د هغه ښکار سره وي کوم چي نه معلومېږي او د اشارې تعلق د هغه ښکار سره وي کوم چي معلومېږي.

دلته په دې خبره پوهېدل پکار دي چي د محرم لپاره دلالت د احرام په حالت کي د حرم په حدودو کي هم حرام دی او د حرم د حدودو څخه د باندې هم، مگر د غير محرم لپاره د حرم په حدودو کي حرام دی مگر د حرم د حدودو څخه د باندې حرام نه دی.

دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي محرم ته د ښکار غوښه خوړل حلال دي په شرط ددې چي هغه ښکار په خپله نه وي کړی او نه په هغه ښکار کي د دلالت او اشارې دخل وي، دا حديث د امام ابو حنيفه رحمه الله د مذهب دليل دی او هغه حضراتو د مذهب ترديد دی کوم چي محرم د مطلق ښکار د خوړلو څخه منع کوي.

د کومو حيواناتو وژل جائز دي

﴿۲۵۷۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَسُّ لَا جُنَاحَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: پښخه حيوانات دي چي په

عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ فِي الْحَرَمِ وَالْإِحْرَامِ الْفَارَةُ وَالْغُرَابُ وَالْجِدَاةُ وَالْعُقْرُبُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ. متفق عليه.

حرم او احرام کي يې وژل گناه نه ده: مږه (مورک)، کارگه، تپوس، لږم، داړونکی سپی. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۵۵/۶، رقم: ۳۳۱۵، و مسلم ۸۵۷/۲، رقم: ۷۲-۱۱۹۹

د لغاتو حل: جداء: طائر يصيد الجرذان (يو ډول مرغه).

تشریح: د غراب (تپوس) څخه مراد الغراب الابقع (ابلک تپوس) یعنی هغه تور او سپین تپوس دی چې اکثر مرداري او نجاست خوري، په مخکي روایت کي ددې وضاحت هم سته ځکه نو د هغه تپوس وژل ناجائز دي کوم چې غله خوري او د هغه ټول بدن تور او مښوکه او د پښو رنګ یې سور وي، د لیوني سپي په حکم کي هغه ټول درندګان شامل دي کوم چې حمله کوي داسي ټول حیوانات په حرم کي او د احرام په حالت کي وژل جائز دي.

﴿۲۵۸۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَمْسٌ فَوَاسِقُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: پنځه ضررناک

يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ الْحَيَّةُ وَالْغُرَابُ الْأَبْقَعُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْحَدْيَا. متفق عليه.

حیوانات داسي دي چې هغه دي حل او حرم کي هم ووژل سي: مار، برگ کارګه، مږه (مورک)، داړونکی سپی او تپوس، بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳۵۵۱۶، رقم: ۳۳۱۴، ومسلم ۸۵۶۱۲، رقم: ۶۷-۱۱۹۸.

تشریح: د هغه سپي وژل حرام دي چې د هغه څخه فائده تر لاسه کيږي همدارنګه هغه سپي وژل هم حرام دی چې د هغه څخه فائده نه تر لاسه کيږي مګر د هغه څخه یو ضرر او تاوان ~~په~~ رسيږي، په پورتنیو دواړو حدیثو کي چې د کومو حیواناتو ذکر سوی دی د هغود وژلو ~~اجازه~~ یوازي پر دې منحصر نه ده بلکه دا حکم د هغه ټولو حیواناتو هم دی چې د هغوی څخه تکلیف رسيږي لکه میږي، شرموښکی، او داسي نور، مګر که چیري سپږه ووژل سي نو بیا د توان او توفیق سره سم صدقه ورکول واجب دي.

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د امام مالک او امام شافعي (رح) مستدل حدیث

﴿۲۵۸۱﴾: عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَحْمُ الصَّيْدِ لَكُمْ فِي الْإِحْرَامِ حَلَالٌ مَا لَمْ تَصِيدُوهُ أَوْ يُصَادَ لَكُمْ. رواه أبو داود والترمذي والنسائي

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : د بنکار غوښه د احرام په حالت کي پر تاسو حلاله ده ترڅو پوري چي تاسو خپله بنکار ونه کړي يا ستا لپاره بنکار ونه کړل سي . ابوداؤد ، ترمذي او نسائي .

تخريج : ابوداود في السنن ۴۲۷/۲ ، رقم : ۱۸۵۱ ، والترمذي في السنن ۲۰۳/۳ ، رقم : ۸۴۶ ، والنسائي ۱۵۸۷ ، رقم : ۲۸۲۷ .

تشریح : د حديث خلاصه دا ده چي د احرام په حالت کي تاسو خپله بنکار وکړي يا بل څوک ستاسو لپاره بنکار وکړي که چيري هغه بنکاري د احرام په حالت کي نه وي نو د هغه بنکار غوښه به ستاسو لپاره صحيح نه وي ، امام مالک او امام شافعي دغه حديث د خپل دغه مذهب دليل گرځوي چي د محرم لپاره د هغه بنکار غوښه خوړل حرام دي کوم چي يو غير محرم د هغه لپاره بنکار کړي وي .

مگر امام ابو حنيفه رحمته الله عليه د دغه حديث څخه دا معنی مراد اخلي که د احرام په حالت کي ژوندی بنکار تاسو ته د تحفي په توگه راواستول سي نو د هغه غوښه خوړل ستاسو لپاره حرام دي مگر که چيري د هغه بنکار غوښه د تحفي په توگه تاسو ته راواستول سي نو د هغه خوړل حرام نه دي ، يعني په دغه صورت کي د حديث خلاصه دا سوه که ستاسو د حکم په وجه يو بنکار وکړل سي نو د هغه خوړل ستاسو لپاره صحيح نه دي او د هغه بنکار غوښه د محرم لپاره حرامه نه ده کوم چي يو غير محرم يې د هغه لپاره ذبح کړي په شرط ددې چي په هغه بنکار کي د محرم حکم يا د هغه د مرستي او اشارې او دلالت هيڅ دخل نه وي .

د ملخ د بنکار مسئله

﴿ ۲۵۸۲ ﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْجَرَادُ مِنَ

صَيْدِ الْبَحْرِ . رواه أبو داود والترمذي .

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : ملخ د درياب د بنکار په ډول دئ . ابوداؤد او ترمذي .

تخريج : ابوداود في السنن ۴۲۹/۲ ، رقم : ۱۸۵۳ ، والترمذي في السنن ۲۰۷/۳ ، رقم : ۸۵۰ .

تشریح : حنفي علماء وايي چي رسول الله ﷺ ملخ ته د درياب د بنکار په ډول يوازي په دې اعتبار فرمايلي دي چي ملخ د دريابي بنکار يعني ماهي مشابه دی لکه څرنگه چي ماهی بېله

ذبح کولو خوړل کيږي همدارنگه ملخ هم بېله ذبح کولو خوړل صحيح دي ، د محرم لپاره د ملخ وژل صحيح نه دي که يو محرم ملخ ووژني نو پر هغه صدقه لازميږي ، په هدايه کي هم دا دليل دی چي ملخ د ځنگل د بنکار په حکم کي دی او د ابن همام رحمته الله د قول سره سم د اکثرو علماؤ دا مذهب دی .

ځيني علماء فرمايي چي ددغه حديث څخه دا معلوميږي چي د محرم لپاره د ملخ بنکار يعني ملخ نيول جائز دي ځکه چي دا د دريايي بنکار په ډول دی او ددغه آيت کریمه سره سم د درياب بنکار جائز دی : (واحل لكم صيد البحر مادتم حرما) او د احرام په حالت کي ستاسو لپاره دريايي بنکار حلال سوی دی .

د ملخ د بنکار مسئله

﴿۲۵۸۲﴾: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

يَقْتُلُ الْمَحْرَمُ السَّبْعَ الْعَادِي . رواه الترمذي وابوداود وابن ماجه

د حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه څخه روایت دی چي نبي کریم صلی الله علیه و آله وفرمايل: محرم دي وژني حمله کوونکي درندگان . (ترمذي، ابوداود او ابن ماجه)

تخریج: ابوداود في السنن ۴۲۹/۲، رقم: ۱۸۵۳، والترمذي في السنن ۲۰۷/۳، رقم: ۸۵۰.

تشریح: د حمله کوونکي مطلب دادی چي هغه د وژلو يا زخمي کولو لپاره حمله وکړي لکه زمري، شرموښ او داسي نور چي دغه درندگان د انسان په لېدو سره پر هغه حمله کوي .

د کور د بنکار مسئله

﴿۲۵۸۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ

د حضرت عبد الرحمن بن ابو عمار رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د جابر بن عبد الله رضی الله عنه څخه د

الضَّبُعِ أَصِيدٌ هِيَ فَقَالَ نَعَمْ فَقُلْتُ أَيُّوْكُلُ فَقَالَ نَعَمْ فَقُلْتُ سَبِعْتَهُ مِنْ

کور په اړه پوښتنه وکړه چي ایا دا بنکار دی؟ هغه راته وویل: هو، ما بیا پوښتنه وکړه ایا

دهغه غوښه خوړل کيږي که یا؟ هغه وویل: هو، ما ورته ویل ایا تا د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَعَمْ . رواه الترمذي و النسائي

والشافعي وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح .

اوريد لي دي؟ هغه وويل: هو، ترمذي، نسائي او شافعي، امام ترمذي ويلي دي دا حديث حسن صحيح دى.

تخريج: الترمذي في السنن ۲۰۷/۳، رقم: ۸۵۱، والنسائي ۱۹۱/۵، رقم: ۲۸۳۶، والشافعي في الام ۱۹۳/۲

تشریح: د پوښتنه کونکي مطلب دا وو چې ايا کورښکار دی چې د محرم لپاره د هغه خوړل حرام دي او که ښکار نه دی، په هر حال دلته د محرم څخه قطع نظر د کورښ په باره کي بنيادي اختلاف دادی چې د کورښ غوښه حلاله ده که يا. امام شافعي رحمته الله عليه خو ددغه حديث سره سم فرمايي چې کورښ حلال حيوان دی او د هغه غوښه خوړل صحيح دي د امام مالک او امام ابو حنيفه رحمه الله عليهما په نزد کورښ حلال حيوان نه دی ځکه نو د هغه غوښه هيچا ته خوړل صحيح نه دي د دوی دليل د خزيمه ابن جزي رحمته الله عليه روايت دی چې مخته به راسي.

﴿۲۵۸۵﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الضَّبُعِ قَالَ هُوَ صَيْدٌ وَيُجْعَلُ فِيهِ كَبْشٌ إِذَا صَادَهُ الْمُحَرِّمُ . رواه ابوداؤد وابن ماجه والدارمي .

د حضرت جابر رحمته الله عليه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه د کورښ په اړه پوښتنه وکړه نو رسول الله ﷺ وفرمايل: دا ښکار دی که محرم ددې ښکار وکړي نو د هغه په بدله کي به پسه ورکوي. ابوداؤد، ابن ماجه او دارمي

تخريج: ابوداؤد في السنن ۱۵۸/۴، رقم: ۳۸۰۱، وابن ماجه ۱۰۳۰/۲، رقم: ۳۰۸۵، والدارمي ۱۰۲/۲، رقم: ۳۲۳۶.

تشریح: مطلب دادی که یو سړی د احرام په حالت کي د کورښ ښکار وکړي یا يې رانيسي نو پر هغه باندي د جزاء په توگه پسه واجبېږي.

د کورښ غوښه حلاله نه ده

﴿۲۵۸۲﴾: وَعَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ جَزِيٍّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت خزيمه بن جزي رحمته الله عليه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه د کورښ د غوښو په اړه

عَنْ أَكْلِ الضَّبُعِ قَالَ أَوْ يَأْكُلُ الضَّبُعُ أَحَدٌ وَسَأَلْتُهُ عَنْ أَكْلِ الذِّئْبِ قَالَ

پوښتنه وکړه چې دا خوړل پکار دي که یا ، رسول الله ﷺ و فرمایل : ایا څوک ددې غوښه خوري ، بیا ما د شرمښ د غوښو خوړلو په اړه پوښتنه وکړه ، نور رسول الله ﷺ راته و فرمایل :

أَوْ يَأْكُلُ الذِّئْبُ أَحَدٌ فِيهِ خَيْرٌ . رواه الترمذي وقال ليس اسناده بالقوي .

ایا یو سړی چې په هغه کې نیکي وي د شرمښ غوښه خوري ؟ ، ترمذي ویلي دي ددې حدیث اسناد قوي نه دي .

تخریج : الترمذي في السنن ۲۲۲/۴ ، رقم : ۱۷۹۲ .

تشریح : لکه څرنګه چې امام ترمذي ویلي دي چې دغه روایت که څه هم د سند په اعتبار ضعیف دی مګر بذات خود صحیح دی چې د هغه دلیل د ابن ماجه روایت دی چې الفاظ یې دادی : ومن یا کل الضبع ، او ددې تائید ددغه حدیث هم کیږي چې رسول الله ﷺ د ذی ناب د خوړلو څخه منع فرمایلي ده ، ذی ناب هغه درنده ته وایي چې په غاښو سره ښکار کوي او کوږ ذی ناب دی ، په هر حال د کوږ په مباح او حرام کېدو کې اختلاف دی ځکه د امام ابو حنیفه رحمته الله په نزد کوږ مکروه تحریمي دی چې د هغه غوښه نه خوړل کیږي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

محرم ته د ښکار غوښه خوړل جائز دي

﴿ ۲۵۸۷ ﴾ : عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ قَالَ كُنَّا مَعَ طُلْحَةَ بْنِ عُبَيْدٍ

د حضرت عبدالرحمن بن عثمان بن التيمي رضي الله عنه څخه روایت دی چې موږ د طلحه بن عبید الله

الله وَنَحْنُ حُرُمٌ فَأَهْدِي لَهُ طَيْرٌ وَطُلْحَةُ رَاقِدٌ فَبِنَّا مَنْ أَكَلَ وَمِنَّا مَنْ تَوَعَّ

سره وو او احرام مو تړلی وو هغه ته د مرغې غوښه د تحفی په توګه راوړل سول ، طلحه هغه وخت

بیده وو په موږ کې ځینو خوړل او ځینو نه خوړل

فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ طُلْحَةُ وَفَقَ مَنْ أَكَلَهُ وَقَالَ أَكَلْنَاهُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ . رواه مسلم .

کله چې ابو طلحه راوینس سو نو هغه هغو خلکو سره موافقت وکړ چا چې غوښه خوړلې وه او وه

یې ویل موږ هم در رسول الله ﷺ سره د احرام په حالت کې داسې غوښه خوړلې وه . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم ۸۵۵۱۲، رقم: ۶۵-۱۱۹۷.

تشریح: د غوښه خوړونکو سره د حضرت طلحه رضی الله عنه د موافقت تعلق په قول سره هم کیدای سي او په فعل سره هم یعنې طلحه رضی الله عنه به یا هغوی ته دا په ژبه سره ویلي وي چي تاسو غوښه و خوړل نو ښه مو و کړل او په دې کې هیڅ حرج نه سته دا قولي موافقت دی یا دا چي خپله هغه خپله پاته سوې غوښه خوړلې وي دا فعلي موافقت دی .

په هر حال دا حدیث هم د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه د دغه مذهب تائید کوي که محرم خپله ښکار ونه کړي او نه په هغه ښکار کې د هغه د حکم وغیره دخل وي نو د هغه غوښه خوړل کیږي ، د یو مرغه څخه مراد یا خو جنس دی چي د څو مرغانو غوښه راغلې وه یا هغه یو مرغه وو چي دومره غټ وو چي د هغه غوښه د ټولو خلکو لپاره کافي سوه .

=====

بَابُ الْأَحْصَارِ وَقَوْتِ الْحَجِّ

د حج د بندیدو او قوت کیدو بیان

د احصار معنی: د احصار معنی د لغت په اعتبار منع کېدل دي او د فقه په اصطلاح کې د احرام تر ټولو څخه وروسته د حج یا عمرې څخه منع کېدلو ته وايي .

کوم چا ته چي دا واقعې پېښه سي یعنې کوم څوک چي احرام وتړي او بیا د کوم کار لپاره (یعنې حج او عمرې) لپاره چي یې احرام تړلی وي د هغه څخه منع کړل سي نو هغه ته محصر وايي .

د احصار صورتونه: د حنفي مذهب سره سم د احصار څو صورتونه دي چي د هغه شي د ادا کولو څخه چي د هغه احرام یې تړلی وي حقیقتاً یا شرعاً مانع کیږي د دغه صورتونو تفصیل په لاندې توګه دی :

۱. که د یو دښمن بېړه وي ، د دښمن څخه مراد عام دی که سړی وي او که حیوان وغیره وي مثلاً دا معلومه سي چي په لاره کې دښمن ناست دی او حاجیانو ته تاوان رسوي یا غلا ځيني کوي یا وژني یې او مخته تلو ته یې نه پرېږدي یا همدرانګه په یو ځای کې د زمري وغیره د موجودتیا علم وي .

۲. ناروغي: د احرام تر ټولو څخه وروسته داسي ناروغ سي چي د هغه په وجه تلای نه سي یا تلای خو سي مګر د ناروغۍ زیاتېدو بېړه وي .

۳. د بنځي مُحَرَّم پاته نه سي: د احرام تر ټولو څخه وروسته د بنځي محرم يا د هغې خاوند مړ سي يا يو ځای ولاړ سي يا د تلو څخه انکار وکړي.
 ۴. خرچ يې کم سي: مثلاً د احرام تر ټولو څخه وروسته مال او اسباب غلا سي يا مصرف يې د ځان سره کم اخيستی وي او د مخته تلو لپاره ورسره مصرف نه وي.
 ۵. د بنځي لپاره عده: د احرام تر ټولو څخه وروسته د بنځي خاوند مړ سي يا طلاق ورکړي چي د هغه په وجه د عدت پابنده سي نو دا به احصار سي مگر که چيري هغه بنځه هغه وخت مقيم وي او د هغې د قيام د ځای څخه مکه مکرمه د سفر د مسافت په اندازه نه وي نو احصار نه گڼل کيږي.
 ۶. لار ځيني ورکه سي او يو څوک لار بنوونکی تر لاسه نه کړي.
 ۷. بنځه د هغه خاوند منع کړي په شرط ددې چي هغې د حج احرام د خپل خاوند د اجازې څخه پرته تړلی وي، د فرض حج څخه د منع کولو او په نفل حج کي د اجازې ورکولو څخه وروسته د منع کولو اختيار خاوند ته نه سته.
 ۸. مينځه يا غلام خپل مالک منع کړي.
- د احصار دغه ټول صورتونه د حنيفه د مذهب سره سم دی د پاته درو امامانو په نزد د احصار يو صورت يعني د دښمن بيره دی ددغه حضراتو په نزد په نورو صورتو کي احصار نه صحيح کيږي بلکه د احرام حالت به پر خپل ځای پاته وي.
- د احصار حکم:** که محرم ته د احصار د پورتنیو صورتو څخه يو صورت پېښ سي نو هغه ته پکار دي که چيري هغه مفرد وي نو د هدي يو حيوان او که قارن وي نو د هدي دوه حيوانات (مثلاً دوه پسونه) د يو سړي په ذريعه حرم ته واستوي چي د هغه له طرفه يې هلته ذبح کړي يا د هغه قيمت دي واستوي چي هلته د هدي د څاروي په رانيولو سره يې ذبح کړي او د هغه سره دي د ذبح ورځ او وخت هم وټاکل سي يعني د کوم سړي په ذريعه چي څاروي حرم ته استوي هغه ته دي دا تاکيد وکړي چي دغه څاروی هلته په فلاني ورځ او فلاني وخت ذبح کړل سي بيا د هغه ټاکلي سوي ورځي او وخت څخه وروسته دي احرام خلاص کړي د سرخړيلو او وېښتانو کوچني کولو ضرورت نه سته او بيا په راتلونکي کال کي دي د هغه قضا راوړي په دې توگه چي هغه د احصار په وجه د حج احرام خلاص کړی وي نو د هغه په بدله کي دي يو حج او يوه عمره وکړي او که د قران احرام يې خلاص کړی وي نو د هغه په بدله کي دي يو حج او دوې عمرې وکړي او د

عمرې د احرام خلاصولو په صورت کي يوازي يوه عمره کيږي .
 که د هدي څاروی استولو څخه وروسته احصار پاته نه سي او دا ممکن وي چي محصر ولاړ سي نو د قرباني ذبح کولو څخه مخکي به ورسپړي او حج به هم تر لاسه کړي نو پر هغه واجبيږي چي هغه سمدستي روان سي او که دا ممکن نه وي نو بيا پر هغه باندي سمدستي تلل نه واجبيږي بيا هم که هغه حج ته روان سي او هلته داسي وخت ورسپړي چي د هدي څاروی ذبح سوی وي او د حج وخت هم تېر سوی وي نو په دغه صورت کي هغه د عمرې د افعالو په ادا کولو سره احرام دي خلاص کړي .

د حج فوت کېدو مطلب او حکم

د حج فوت کېدو مطلب دادی چي یو سړی د حج لپاره ولاړ سي هغه احرام هم تړلی وو مگر داسي خبره پېښه سي چي هغه د عرفات په ورځ د لمر د زوال څخه وروسته د لوی اختر تر سهار پوري د یوه دقیقې لپاره هم په عرفات کي وقوف ونه کړای سي نو په دغه صورت کي حج فوت کیږي او د کوم چا حج چي فوت سي نو هغه ته فائت الحج وايي .
 د کوم چا حج چي فوت سي نو هغه ته پکار دي چي په عمره کولو سره يعني د کعبې شریفې د طواف او صفا او مروه په مینځ کي د سعي کولو څخه وروسته احرام خلاص کړي که چيري مفرد وي نو یوه عمره دي وکړي او که قارن وي نو دوې عمرې دي وکړي او د هغه څخه وروسته دي سر و خړیي يا وېنستان دي کوچني کړي او په راتلونکي کال دي د هغه حج قضا وکړي .

د حج فوت کېدو یوه مسئله

د چا چي حج فوت سي د هغه په باره کي یوه مسئله داده که یو سړی هلته د لوی اختر د شپې په آخري برخه کي په داسي حال کي ورسپړي چي هغه تر اوسه پوري د ماخستن لمونځ نه وي کړي او هغه ته ددې بیره وي که عرفات ته ځم نو د ماخستن لمونځ را څخه قضا کیږي او که د ماخستن په لمانځه کي بوخت کېږم نو د وقوف عرفات مي د لاس څخه وځي نو په دغه صورت کي هغه څه وکړي؟ په دې باره کي ځيني علماء وايي چي هغه ته د ماخستن په لمانځه کي بوخت کېدل پکار دي که څه هم د عرفات وقوف فوت سي او ځيني حضرات وايي چي د ماخستن لمونځ دي پرېږدي او عرفات ته دي ولاړ سي ، د فقه حنفي په کتاب درمختار کي لیکلي دي که چيري د ماخستن وخت تنگ وي او د عرفات وقوف هم د لاس څخه وځي نو په داسي صورت کي د لمانځه په پرېښودو سره عرفات ته تلل پکار دي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

درسول الله ﷺ د احصار بیان

﴿۲۵۸۸﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَدْ أَحْصَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د مکې څخه منع کړل سو (یعني

فَحَلَقَ رَأْسَهُ وَجَامَعَ نِسَاءَهُ وَنَحَرَ هَذِيهٗ حَتَّى اعْتَمَرَ عَامًا قَابِلًا. رواه البخاري

مشرکانو مکې ته نه پرېښودئ) نو رسول الله ﷺ سر مبارک وخرایه او د خپلو بیبيانو سره یې خلوت وکړ د خپل قربانی حیوان یې حلال کړ او راتلونکی کال یې عمره وکړه. بخاري.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۸۴، رقم: ۱۸۰۹.

تشریح: منع کړل سو: ددې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ د عمرې د احرام تړلو سره مکې ته روان سو مگر د حدیبیه په ځای کې د مکې مشرکینو رسول الله ﷺ او د هغه ملګري د داخلېدو څخه منع کړل چې د هغه په وجه رسول الله ﷺ عمره ونه کړل نو هلته یې احرام خلاص کړی.

و جامع نسائه: دلته د واو حرف د جمع د اظهار لپاره استعمال سوی دی یعني سرخړیل و غیره دلته په ترتیب سره نه دي ذکر سوي بلکه د اصل ترتیب سره سم رسول الله ﷺ د خپلو بیبيانو سره هم بستر سو، د بخاري او مسلم د یو بل روایت الفاظ دادی چې نبی کریم ﷺ او ملګرو یې په حدیبیه کې احرام خلاص کړی کله چې مشرکینو هغوی د تلو څخه منع کړل، رسول الله ﷺ د عمرې احرام تړلی وو رسول الله ﷺ نحر وکړ یعني هدی څاروی یې قرباني کړه سړیې وڅړوی بیا یې خپلو ملګرو ته وفرمایل چې ولاړ سئ نحر وکړئ او سر وخریاست، په هدایه کې ددې وروسته دا نقل سوي دي چې بیا هغوی احرام خلاص کړی.

ابن همام رحمه الله فرمایي چې د هدایې ددغه الفاظو څخه دا خبره واضحه سوه چې محصر دي د هدي د څاروی ذبح کولو څخه مخکې احرام نه خلاصوي ځکه مسئله داده که یو محصر د هدي څاروي حرم ته واستوي او هغه څاروی بیونکي ته یې دا هدایت کړی وي چې دغه څاروی په فلانی ورځ او فلاني وخت کې ذبح کړه او بیا د هغه ټاکل سوې ورځې په پوهېدو سره چې اوس به څاروی ذبح سوی وي ځان دي د احرام څخه وباسي او یو داسې فعل یې وکړ چې د احرام په حالت کې منعه وي مگر وروسته معلومه سوه چې د هدي هغه څاروی په هغه ټاکل سوي

وخت کي ذبح سوی نه دی یا ذبح سوی دی مگر په حرم کي د ذبح کولو پر ځای د حرم څخه د باندي ذبح سوی دی نو په دغه صورت کي هغه د احرام خلاف چي څومره افعال کړي دي د هر فعل په عوض کي په جزاء ورکول وي .

د احصار هدي په کوم ځای کي ذبح کول پکار دي

د احصار د هدي څخه پرته د نورو هديو په باره کي د حنفیه او شافعيه اتفاق دی چي هغه دي د احرام څخه پرته بل ځای نه ذبح کوي مگر د حج یا د عمرې د احصار هدي دي چيري ذبح کړل سي په دې باره کي د دواړو اختلافي اقوال دي ، امام شافعي رحمته الله عليه فرمايي چي د احصار هدي دي په هغه ځای کي ذبح کړل سي چيري چي د احصار صورت منځته راغلی وي او د امام ابو حنیفه رحمته الله عليه مذهب دادی چي د احصار هدي دي حرم ته واستول سي او هلته دي ذبح کړل سي د حرم څخه پرته په بل ځای کي دي ذبح نه کوي ځکه چي په خاصو ورځو کي او پر خاص موقع باندي د هدي ذبح کول عبادت دی او کله چي دا خبره ده چي په یو خاص وخت او خاص ځای کي د هدي ذبح کول عبادت دي نو که چيري ددې خلاف وکړل سي يعني د هدي د ذبح کولو خاص ځای چي حرم دی هلته هدي ذبح نه کړل سي نو عبادت چيري پاته سو او کله چي عبادت پاته نه سو نو ددې په وجه حلال کېدل يعني د احرام څخه وتل څرنگه صحیح کیدای سي .

د امام شافعي رحمته الله عليه دلیل پورتنی حدیث دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله او صحابه کرامو خپل هدی په حدیبیه کي ذبح کړل چي د حرم څخه د باندي دی ، ددې جواب د امام ابو حنیفه رحمته الله عليه له خوا دا ورکړل سوی دی چي چيري په دغه ځای کي د هدي د څاروي حرم ته استول ممکن نه وي نو ددغه مجبوري په وجه رسول الله صلی الله علیه و آله او صحابه کرامو خپل هدی هلته ذبح کړل او ځيني علماء دا هم وایي چي د حدیبیه یو څه برخه په حل کي ده او یو څه برخه په حرم کي ده ځکه نو کیدای سي چي رسول الله صلی الله علیه و آله او صحابه کرامو د هدی څاروی د حدیبیه په هغه برخه کي ذبح کړي وي کوم چي په حرم کي شامل ده .

پر محصر باندي قضاء واجب ده

لکه څرنگه چي د منځني حدیث څخه معلومه سوه چي رسول الله صلی الله علیه و آله د احصار په وجه عمره ادا نه کړل نو راتلونکی کال يعني په اووم هجري کال کي یې هغه عمره پوره کړه ، دغه عمرې عمره القضاء ویل سوي دي ددې څخه دا خبره معلومه سوه که یو څوک محصر سي يعني هغه د حج او عمرې څخه منع کړل سي نو د هغه قضاء دي وکړي ځکه د ابو حنیفه رحمته الله عليه په مذهب

کي د هغه قضاء واجب ده او د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد پر محصر باندي د هغه قضاء واجب نه ده ، رسول الله صلی الله علیه و آله چي په اووم هجري کال کي کومه عمره وکړل نو د هغه نوم عمره القضاء کيدل د ابو حنیفه رحمته الله علیه د مذهب تائيد دی .

د محصر لپاره د حلق يا تقصير مسئله

﴿۲۵۸۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د عمرې لپاره د رسول الله صلی الله علیه و آله سره ولاړو

فَحَالَ كُفَّارٌ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ فَنَحَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا يَأَاهُ
فَحَلَقَ وَقَصَّرَ أَصْحَابُهُ . رواه البخاري .

، د قریشو کفارو کعبې ته د رسیدو څخه مخکي منع کړه نو رسول الله صلی الله علیه و آله د خپلي قربانی حیوان حلال کړ او سر مبارک یې وخرایه او صحابه کرامو هم ورهېستان غچي کړل . بخاري .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۱۴، رقم: ۱۸۰۷،

﴿۲۵۹۰﴾: وَعَنِ الْمُسَوِّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
نَحَرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ بِذَلِكَ . رواه البخاري .

د حضرت مسور بن مخرمه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله د سر خړيلو څخه وړاندي قرباني وکړه او صحابه کرامو ته يې حکم ورکړ چي هغوی هم د سر خړيلو څخه وړاندي قرباني وکړي . بخاري .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۱۰۱۴، رقم: ۱۸۱۱،

تشریح: د فقه حنفي په کتاب کي هدايه کي ليکلي دي چي امام ابو حنیفه او امام احمد رحمۃ الله عليهما وايي چي د محصر لپاره سر خړيل يا وېښتان کوچني کول ضروري نه دي ځکه چي سر خړيل يا وېښتان کوچني کول په هغه صورت کي عبادت شمېرل کيږي کله چي د حج افعال په ترتيب سره وي نو کله چي د حج افعال ادا نه سي نو هغه عبادت نه سي شمېرل کېدای ، او کوم چي د رسول الله صلی الله علیه و آله تعلق دی نو رسول الله صلی الله علیه و آله او صحابه کرامو حلق يا تقصير ځکه کړی وو چي

خلکو ته معلومه سي چي اوس د ستنېدو پخه اراده سوې ده او د عمرې د ادا کولو صورت نه دی پاته سوی د امام یوسف رحمۃ اللہ علیہ په نزد که څه هم محصر ته سرخړیل یا کوچني کول پکار دی مگر که سر و نه خړیي یا وېښتان کوچني نه کړي نو په دغه صورت کي به هم د احرام څخه ووځي او د جزاء په توگه به پر هغه هيڅ واجب نه وي .

د احصار او حج فوت کېدو مسئله

﴿۲۵۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ أَلَيْسَ حَسْبُكُمْ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روایت دی چي هغه وویل : ایا ستاسو لپاره د رسول الله صلی الله علیه و آله وينا

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ حُبِسَ أَحَدُكُمْ عَنِ الْحَجِّ طَافَ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ

بس نه ده که په تاسو کي څوک د حج څخه منع کړل سي نو هغه دي د بیت الله طواف، د صفا او مروه سعي کولو سره د هر شي څخه

حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى يَحُجَّ عَامًا قَابِلًا فَيُهْدِي أَوْ يَصُومَ إِنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا .

رواه البخاري .

حلال سي او راتلونکی کال دي حج وکړي او حيوان دي قرباني کړي او که د قرباني حيوان تر لاسه نه کړي نو روژه دي ونيسي . بخاري .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۸۱۴ ، رقم : ۱۸۱۰ .

تشریح : په دغه حديث کي د احصار حکم بيان سوی دی ، ځينو خلکو به په دې باره کي د سنت خلاف عمل اختيار کړی وي ځکه ابن عمر رضي الله عنهما هغوی خبر کړل چي په دې باره کي د رسول الله صلی الله علیه و آله سنت دادی که چاته په حج کي د حصر او حبس صورت وړاندي سي نو هغه دي د عمرې د افعالو په ادا کولو سره احرام خلاص کړي او راتلونکی کال دي د هغه قضا وکړي .

په دې باره کي دا خبره په ذهن کي کښېنول پکار دي چي د فائت الحج او محصر په حکم کي لږ فرق دی ، د فائت الحج لپاره دا حکم دی که چيري هغه مفرد وي يعني هغه يوازي د حج احرام تړلی وي نو په طواف او سعي کولو سره دي احرام خلاص کړي او پر هغه باندي په راتلونکي کال کي د هغه حج قضاء واجب ده عمره او هدي د هغه لپاره واجب نه دي .

د محصر لپاره حکم دادی که چيري هغه مفرد وي او هغه ته جرم درسيږي څخه مخکي په

لاره کي د احصار يو صورت پيښ سي نو مخکي دي د هدي څاروي حرم ته واستوي کله چي هغه څاروی حرم ته په رسيدو سره ذبح کړل سي نو هغه دي احرام خلاص کړي او راتلونکي کال دي د هغه حج قضاء وکړي او د هغه سره دي يوه عمره هم وکړي .

مگر امام شافعي رحمته الله فرمايي چي پر هغه باندي په راتلونکي کال کي يوازي حج کول واجب دي عمره کول ضروري نه ده ځکه چي يوازي د حج څخه محصر سوی دی او د هدی د څاروي په استولو سره هغه احرام خلاص کړی وو نو بس ددې په بدله کي د هغه پر ذمه يوازي حج دی او عمره نه ده .

او که محصر قارن وي يعني د حج او عمرې دواړو احرام يې تړلی وي نو هغه دي د هدي څاروی هم حرم ته واستوي او هلته دي د هغه څاروی د ذبح کېدو وروسته احرام خلاص کړي مگر په راتلونکي کال کي پر هغه باندي د هغه حج قضاء او د هغه سره دوې عمرې واجبيزي يوه حج او دوو عمرو واجب کېدو وجه داده چي يو حج او عمره خو د اصلي حج او عمرې بدل سو او دوهمه عمره ددې لپاره ده چي د هغه څخه حج او عمره فوت سول ځکه د هغه جزاء په توگه يوه عمره ادا کول پکار دي .

او که د احصار صورت حرم ته درسيږي څخه مخکي په لاره کي وړاندي نه سي بلکه حرم ته په رسيدو سره وړاندي سي او هغه د يو عذر په وجه د عرفات د وقوف څخه عاجز سي مگر طواف او سعي کولای سي نو هغه دي د طواف او سعي کولو څخه وروسته يعني د عمرې د افعالو په ادا کولو سره دي احرام خلاص کړي او بيا په راتلونکي کال کي د هغه قضاء راوړي او د هدي څاروی دي ذبح کړي او که د هدي څاروی نه سي ذبح کولای نو روژه دي ونيسي، په پورتنی حديث کي دا صورت بيان سوي دی .

فائت الحج که چيري قارن وي نو مخکي دي هغه د عمرې لپاره طواف او سعي وکړي بيا دي د حج فوت کېدو په بدله کي طواف او سعي وکړي ددې څخه وروسته دي سر و خړي يا وېښتان دي کوچني کړي او احرام دي خلاص کړي نو د هغه د ذمي څخه به د قران قرباني ساقط سي او که هغه تمتع وي نو د هغه تمتع به باطل سي او د هغه د ذمي څخه به د تمتع قرباني ساقط سي او که هغه د قرباني څاروی د ځان سره راوستلی وي نو هغه چي څه غواړي وه دي يې کړي . لکه څرنگه چي د مفرد د حج فوت کېدو په صورت کي پر هغه په راتلونکي کال کي د حج قضاء واجبيزي همدارنگه د قران او تمتع په صورت کي هم پر هغه په راتلونکي کال کي د حج قضاء واجبيزي .

عمره نه فوت کيږي : دلته په دې خبره پوهېدل پکار دي چي عمره نه فوت کيږي ځکه چي هغه په کال کي هر وخت کېدای سي پرته د یوم عرفات، یوم عید الاضحی او ایام تشریق څخه ، او حال دا چي د حج ادا کول په هغه خاص زمانه او خاص وخت پوري مخصوص دي کوم چي شریعت ټاکلي دي .

﴿۲۵۹۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د زیور لور بي بي ضباعه په لور

ضَبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ فَقَالَ لَهَا لَعَلَّكَ أَرَدْتَ الْحَجَّ قَالَتْ وَاللَّهِ مَا أَجِدُنِي إِلَّا

تشریف یو ور او د هغې څخه یې پوښتنه وکړه کیدای سي ته د حج اراده لرې هغې وویل هو ، مگر په الله مي دي قسم وي

وَجَعَةً فَقَالَ لَهَا حُجِّي وَاشْتَرِطِي وَقُولِي اللَّهُمَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي .

متفق عليه

زه ځان ناروغ وینم رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : ته د حج احرام وتره او شرط وکړه او دا ووايه چي اي زما الله ! زما د احرام څخه د حلال کېدو ځای هغه دی چي هلته زه د ناروغۍ له کبله منع کړل سوې يم . بخاري او مسلم .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۱۳۲/۹ ، رقم : ۵۰۸۹ ، و مسلم ۸۶۷۱۲ ، رقم : ۱۰۴ - ۱۲۰۷ .

تشریح : زما د احرام څخه د وتلو ځای هغه دی چيري چي زه منع کړل سم ، ددې مطلب دادی چي په کوم ځای کي پر ما مرض غالب سي او د هغه ځای څخه زه کعبې ته مخکي نه سم تللای نو په هغه ځای کي زه احرام خلاص کړم .

د کومو امامانو مذهب چي دادی چي د احصار صرف یوازي یو صورت یعنی د دښمن څخه پېره ده او په ناروغۍ سره احصار نه کيږي د هغوي دلیل دغه حدیث دی که چيري د مرض په وجه احرام خلاصول مباح وای نو رسول الله ﷺ به بي بي ضباعه ته د پورتنی شرط حکم نه ورکولای ځکه که د ناروغۍ په وجه احصار کیدای نویياد شرط څخه څه گټه ترلاسه سوه .

د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه مذهب دادی چي احصار د ناروغۍ په وجه هم کيږي ځکه هغه د حجاج ابن عمر انصاري رضی الله عنه حدیث خپل دلیل گرځوي چي مخته راځي او د هغه دلیل دا هم دی

چي ابن عمر رضي الله عنه د شرط منکر وو کوم خلک چي د شرط قائل وه هغوی ته ابن عمر رضي الله عنه دا وفرمايل چي ايا ستاسو لپاره د رسول الله صلي الله عليه وسلم سنت کافي نه دي يعني کله چي په دې باره کي د رسول الله صلي الله عليه وسلم حکم موجود دی نو بيا د شرط اختيارولو څه معنی ده؟ اوس پاته سوه دا خبره چي کله د ناروغۍ په وجه احرام خلاصول مباح دي نو بي بي ضباعه ته د شرط حکم ورکول د څه مقصد لپاره وه او ددې څخه څه گټه ده، امام ابو حنيفه رحمه الله عليه وايي چي د بي بي ضباعه په حق کي د شرط گټه دا وه چي هغه د احرام د پابنديو څخه ژر خلاصه سي ځکه که چيري هغې دا شرط نه کولای نو د احرام څخه په وتلو کي به ورته ځنډ کيدی په دې توگه چي د هغې د هدي څاروي حرم ته په رسيدو سره ذبح کيدی بيا به هغه احرام خلاصوي، د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه مذهب دادی چي د محرم لپاره احرام خلاصول تر هغه وخته پوري صحيح نه دی تر څو چي د هغه هدي په حرم کي ذبح نه سي مگر که چيري هغه د احرام تړلو په وخت کي دا شرط وکړي چي چيري ما ته د احصار صورت رامنځته سي نو زه به هلته احرام خلاصوم نو هغه محض د احصار رامنځته کېدو باندې د هدي د څاروي ذبح کولو څخه پرته د احرام څخه وتلای سي.

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د محصر د هدي حيوان په حرم کي حلالول پکار دي

﴿۲۵۹۳﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلي الله عليه وسلم مَرَّ أَصْحَابَهُ أَنْ يُبَدِّلُوا الْهَدْيَ الَّذِي نَحَرُوا عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم خپل اصحابو ته حکم ورکړ د هغه حيوانانو په اړه چي د حديبيه په کال (د منع کېدو له کبله) تاسو حلال کړي وه چي د قضاء په عمرې کي نور حيوانان حلال کړئ. ابوداؤد.

تخریج: ابوداؤد في السنن ۴۳۴/۲، رقم: ۱۸۶۴.

تشریح: د دغه حکم مطلب دا وو چي صحابه کرام د حديبيه پر موقع د عمرې څخه د احصار پېښېدو په وجه د هدي کوم څاروي چي ذبح کړي وه په راتلونکي کال کي د عمره القضاء پر موقع د هغه څارويو په بدله کي نور څاروي حرم ته په رسيدو سره ذبح کړي چي د هدي په حرم کي ذبح کېدل واقع سي ځکه د احصار په وجه د هدي څاروي په حرم کي ذبح کېږي لکه څرنګه

چي د امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ مذهب دی مگر د پورتنی حکم دا مطلب پہ هغه صورت کي دی کله چي دا خبره ثابتہ وي چي د حدیبیہ د واقعې پر موقع باندي د هدی خاروی د حرم څخه دباندی ذبح سوی وو او که دا وویل سي چي د هدی هغه خاروی په حرم کي ذبح سوی وو ځکه چي د حدیبیہ اکثره برخه د حرم په حدودو کي واقع ده نو بیا حدیبیې د واقع پېښېدو پر موقع باندي د ذبح سوي خاروي په عوض کي د نورو څارویو د ذبح کولو د حکم تعلق به یوازي د احتیاط او د فضیلت په وجه وي او دا به وویل سي چي دغه حکم محض د استحباب په توگه دی .

د مشکوٰۃ په اصل نسخه کي د لفظ رواه څخه وروسته خالی ځای دی د هغه مطلب دادی چي د مشکوٰۃ مؤلف ته د دغه حدیث اصل ماخذ تحقیق نه وو سوی مگر په یو بله نسخه کي د رواه څخه وروسته ابوداؤد لاحق سوی دی یعنی دغه روایت ابوداؤد نقل کړی دی او په یوه بله نسخه کي د رواه ابوداؤد څخه وروسته دا الفاظ هم اضافه سوي دي چي : وفيه قصه وفي سنده محمد بن اسحاق .

د ناروغۍ څخه احصار واقع کيږي

﴿۲۵۹۳﴾ : وَعَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت حجاج بن عمرو انصاري رحمہ اللہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كُسِرَ أَوْ عَرِجَ فَقَدْ حَلَّ وَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ . رواه

الترمذي و ابوداؤد والنسائي وابن ماجة والدارمي و زاد ابوداؤد في رواية

اخرى او مرض وقال الترمذي هذا حديث حسن وفي المصابيح ضعيف .

د کوم سړي چي پښه ماته سي يا گډه سي نو هغه د احرام څخه حلال سو او پر هغه راتلونکی کال

حج واجب دی . ترمذي ، ابوداؤد ، نسائي ، ابن ماجة ، دارمي او د ابوداؤد په یو بل روایت کي دا

الفاظ دي که ناروغ سي ، ترمذي ویلي دي دا حدیث حسن دی په مصابيح کي ضعيف دی .

تخريج : الترمذي في السنن ۲۷۷\۳ ، رقم : ۹۴۰ ، و ابوداؤد في السنن ۴۳۳\۲ ، رقم : ۱۸۶۲ ، والنسائي ۱۵

۱۹۸ ، رقم : ۲۸۶۰ ، وابن ماجة في السنن ۱۰۲۸\۲ ، رقم : ۳۰۷۷ ، والدارمي في السنن ۸۵\۲ ، رقم : ۱۸۹۴ .

تشریح : د حدیث مطلب دادی چي کوم چاته د احرام ترلو څخه وروسته د دښمن څخه پرته د بل

یو شي مانع پېش سي نو د هغه لپاره جائز دي چي هغه احرام خلاص کړي ، دغه حدیث ددې

خبري دليل دی چي دد بنمن د بيړي څخه پرته د احصار نور صورتونه هم دي مثلاً ناروغي وغيره لکه څرنگه چي د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه مذهب دی .

وفي المصابيح ضعيف : ددې مطلب دادی چي دغه حديث چي بغوي په کوم سند سره ذکر کړی دی هغه سند ضعيف دی نو د بغوي د سند د ضعيف کېدو سره دا نه لازميږي چي د ترمذي وغيره سند دي هم ضعيف وي او که په دې باره کي ټکر تسليم کړل سي نو د ترمذي قول هذا حديث حسن چي د بغوي دغه وينا ته چي دغه حديث ضعيف دی ترجيح نه حاصلیږي بيا دا چي په يوه نسخه کي د ترمذي په قول کي لفظ د حسن څخه وروسته لفظ د صحيح هم دی او تورېشتي ويلي دي چي دغه حديث ته ضعيف ويل بالکل غلط دي .

د حج رکن عظيم

﴿۲۵۹۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْمَرَ الدَّيْلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت عبدالرحمن بن يعمر ديلي رحمته الله عليه څخه روايت دئ چي ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه دا

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْحَجُّ عَرَفَةٌ مَنْ أَدْرَكَ عَرَفَةَ لَيْلَةً جَمَعَ قَبْلَ طُلُوعِ

اوريدلي دي چي فرمايل يې : حج عرفه ده يعني د حج تر ټولو لوی رکن په نهمه نېټه پر عرفات قيام کول دي چا چي عرفات تر لاسه کړ (يعني د عرفات ميدان ته ورسيدئ) نو د مزدلفې په

فَجَرٍ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ أَيَّامُ مِنِّي ثَلَاثَةٌ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

شپه د سهار ځلانده کېدو څخه وړاندي هغه حج تر لاسه کړ او په منا کي درې ورځي دي (يعني يوولسم، دوولسم، او ديارلسم) .

وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ . رواه الترمذي وابوداؤد والنسائي وابن ماجه

والدرامي وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح .

څوک چي تلوار وکړي او دوې ورځي وروسته ولاړ سي پر هغه څه گناه نسته او څوک چي تر درو ورځو زيات قيام وکړي پر هغه هم څه گناه نسته . ترمذي، ابوداؤد، نسائي، ابن ماجه، دارمي، ترمذي ويلي دي دا حديث حسن صحيح دئ .

تخریج: الترمذي في السنن ۲۳۷/۳، رقم: ۸۸۹، وابوداود في السنن ۴۸۵/۲، رقم: ۱۹۴۹، والنسائي ۱۵/۲۶۴، رقم: ۳۰۴۴، وابن ماجه في السنن ۱۰۰۳/۲، رقم: ۳۰۱۵، والدارمي في السنن ۸۲/۲، رقم: ۱۸۸۷.

تشریح: هغه حج ادا کړی، ددې مطلب دادی چي د هغه حج فوت نه سو او هغه په حج کي د خرابۍ او فساد څخه په امن کي سو په شرط ددې چي هغه د احرام د وخت د پوره کېدو څخه مخکي د ښځي سره کوروالي يا يو داسي فعل نه وي کړی کوم چي د احرام په حالت کي منع وي او دا خبره خو مخکي ښودل سوې ده چي د کوم چا حج فوت سي يعني هغه د ذي الحجې په لسمه شپه د طلوع فجر پوري د يوه دقيقې لپاره هم د عرفات ووقوف ونه کړای سي نو پر هغه دا واجبيږي چي د عمرې افعال يعني طواف او سعي څخه وروسته احرام خلاص کړي او تر راتلونکي کال پوري د احرام تېل د هغه لپاره حرام دي.

کوم څوک چي تلوار وکړي: ددې مطلب دادی که يو څوک د دوولسم تاريخ د ماپښين څخه وروسته د درو جمرود رمي سره مکې ته راسي نو پر هغه څه گناه نه سته او په ديارلسمه شپه کي د قيام منی او په دريارلسم تاريخ رمي د هغه د ذمې څخه ساقط کيږي همدارنگه کوم څوک چي ځنډ وکړي ددې مطلب دادی که يو څوک په دوولسم تاريخ د جمراتو د رمي څخه وروسته په منی کي تم سي تر دې چي په ديارلسمه شپه هم د جمراتو رمي وکړي نو پر هغه هم څه گناه نه سته يعني د جواز په اعتبار سره خو دواړه صورتونه برابر دي البته د ډېر عبادت له مخي تاخير افضل دی، نقل سوي دي چي د جاهليت په زمانې کي دوې ډلي وې يوې ډلي به تلوار گناه گڼل او دوهمي ډلي به ځنډ نو دا حکم نازل سو چي ځنډ او تلوار دواړه برابر دي په دې کي په هيڅ يوه کي څه گناه نسته.

=====

بَابُ حَرَمِ مَكَّةَ حَرَّسَهَا اللَّهُ تَعَالَى

د مکې د حرم حرمت، الله ﷻ دي يې وساتي

حرم د مخکي هغه ټوټې ته وايي کوم چي د کعبې او مکې شاوخوا دی، الله تعالی د کعبې شريفې د عظمت په وجه دا مخکې هم معظمه او مکرمه کړې ده دغه مخکي ته حرم ځکه وايي چي الله تعالی ددغه مخکي د بزرگۍ په وجه په هغه کي داسي ډېر شيان حرام کړي دي کوم چي په نورو ځايو کي حرام نه دي مثلاً د احرام په حدودو کي ښکار کول، درختي پرېکول او څارويو

ته تکلیف رسول او داسي نور شيان صحيح نه دي، ځيني علماء وايي چي د مخکي دغه برخي ته حرم مخکه ويل سوي دي چي کله حضرت آدم ﷺ مخکي ته راکښته کړل سو نو د شيطانانو څخه بيريدی چي ما هلاک نه کړي نو الله تعالی د هغه د ساتني او حفاظت لپاره ملائکي راواستولي هغه ملائکو مکه د څلورو خواوو څخه راگير کړه نو د مکې شاوخوا ملائکو په درېدو سره حدبندي وکړه هغه د حرم حد و ټاکل سو او همدرانگه کعبه شريفه او د هغه ملائکو د درېدو د ځای په منع کي چي کومه مخکه راغلل نو هغه حرم سو، ځيني حضرات فرمايي چي حضرت آدم ﷺ د کعبې جوړلو پر وخت حجر اسود اېښودی نو د هغه په وجه د څلورو خواوو څخه مخکه روښانه سوه هغه رڼا چي د مخکي څلورو خواوو ته تر کوم کوم ځای پوري ورسيدل هغه د حرم حد و ټاکل سو، د حرم د مخکي حدود دادي: مدينې منورې ته درې مېله (تر تنعيم پوري)، د يمن، طائف، جعرانه او جدې خوا ته اووه مېله، په ځينو کتابو کي ليکلي دي چي جدې ته لس مېله او جعرانه ته نهه مېله دي، د حرم څلورو خواوو ته چي د حرم مخکه ختميږي هلته د حدود د علامې په توگه برجونه جوړ سوي دي مگر د جدې او جعرانې خوا ته برجونه نسته.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د حرم مکه فضيلت

﴿۲۵۹۶﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د مکې د فتح په ورځ وفرمايل:

فَتَحَ مَكَّةَ لَا هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ وَإِذَا اسْتَنْفِرْتُمْ فَاَنْفِرُوا وَقَالَ يَوْمَ

اوس هجرت نسته مگر جهاد او نيت فرض دی او هر کله چي تاسو د جهاد لپاره وبلل سئ نو د جهاد

لپاره راووخئ، د مکې د فتح په ورځ رسول الله ﷺ دا هم وفرمايل:

فَتَحَ مَكَّةَ إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَّمَهُ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فَهُوَ حَرَامٌ

دا ښار (مکه) حرام کړی دی الله ﷻ په هغه ورځ په کومه ورځ چي آسمانونه او مخکه پيدا کړل

بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فِيهِ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَلَمْ

دا الله ﷻ د حرمت په سبب تر قيامته پوري حرامه مگر خولي ده او زما څخه وړاندي قتال د هېچا

لپاره حلال سوی نه دی

يَحِلُّ لِي إِلَّا سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا يُعْضَدُ

او نه زما لپاره حلال سوی دی مگر د ورځي یوازي د یو ساعت لپاره اوس هغه د الله ﷻ د حرمت په سبب تر قیامت پوري حرامه سوې ده ددې ازغني درختي دي نه وهل کیږي

شَوْكُهُ وَلَا يَنْفَرُ صَيْدُهُ وَلَا يَلْتَقِطُ لُقْطَتَهُ إِلَّا مَنْ عَرَفَهَا وَلَا يُخْتَلَى خَلَاهُ

او په حرم کي دي بنکار نه کیږي او هېڅ یو لویدلی شی دي نه پورته کیږي مگر که څوک چي یې پورته کړي د هغه خاوند ته دي یې د هغه حقیقت او شناخت بیان کړي او ددې (بنار) وابنه دي نه ریبیل کیږي ،

فَقَالَ الْعَبَّاسُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا الْأَذْخَرَ فَإِنَّهُ لَقَيْنِهِمْ وَلِبُيُوتِهِمْ فَقَالَ إِلَّا

الْأَذْخَرَ . متفق عليه . و في رواية أبي هريرة لا يعضد شجرها ولا يلتقط ساقطتها الا منشد .

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما وویل ای د الله رسول ! مگر اذخر (یو ډول وابنه) خو یو داسي شی دی چي د پنبړ د ویلي کولو په کار راځي او په کورو کي ددې ضرورت دی ، رسول الله ﷺ وفرمایل مگر اذخر دي و ریبیل سي . بخاري او مسلم . او د ابو هريرة په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي ددې درختي دي نه وهل کیږي او نه دي یو پروت شی پورته کړل سي مگر لټونکی یې پورته کولای سي .

تخریج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۴۶۱۴ - ۴۷ ، رقم : ۱۸۳۴ ، ومسلم في الصحيح ۹۸۶۱۲ ، رقم : ۴۴۵ - ۱۳۵۳ .

تشریح : کله چي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ نو هغه وخت هجرت پر هر چا باندي فرض وو چا چي ددې توان درلودی ، بيا کله چي مکه فتحه سوه نو د هغه هجرت لړۍ منقطع سوه کوم چي فرض وه ځکه چي د هغه څخه وروسته مکه مکرمه دار الحرب پاته نه سو ، نو ددغه ارشاد مطلب : او هجرت نسته ... دادی که اوس یو څوک هجرت وکړي نو هغه ته هغه درجه نه تر لاسه کیږي کوم چي مهاجرینو ته تر لاسه سوې ده البته په جهاد او اعمالو کي د حسن نیت اجر اوس هم پاته دی او همېشه به پاته وي همدارنگه هغه هجرت هم

باقي دی چي د خپل دين او اسلام د احکامو او شعائرو د ساتني لپاره وي او د هغه اجر هم تر لاسه کيږي .

نه دي يو خارداره درخته پرېکوي: ددې څخه معلومه سوه چي د خار نه لرونکي درختي پرېکول په درجه اولی جائز نه دي ، په هدايه کي ليکلي دي که يو څوک د حرم د مځکي څخه داسي وابنه يا درخته پرېکړي چي د يو چا په ملکيت کي نه وي او خپله شنه کيږي نو پر هغه باندي د هغه وابنو يا درختي د قيمت په اندازه جزاء واجبيږي البته د اوچو وابنو ريلو په صورت کي قيمت نه واجبيږي مگر د هغه ريل هم صحيح نه دي د حرم د مځکي د وابنو غلا کول هم جائز نه دي بلکه اذخر ريل جائز دي همدارنگه کماة (يو ډول وابنه) هم مستثنی دی، د امام شافعي رحمته الله عليه په مذهب کي د حرم په مځکه کي د څارويو پيول جائز دي .

لقطة، هغه شي ته وايي چي په لاره کي پيدا سي او د هغه خاوند معلوم نه وي د حرم په مځکي کي د لقطې حکم دادی چي د هغه پورته کونکی دي په عامو خلکو کي دا اعلان وکړي چي ما د يو چا شی پيدا کړی دی د هر چا چي وي حاصل دي يې کړي ، که ددغه اعلان څخه وروسته هم د هغه شي خاوند پيدا نه سي نو که چيري هغه سړی خپله غريب او مستحق وي نو خپله دي يې استعمال کړي او که غريب نه وي نو بيا يو بل غريب ته دي يې د صدقې په توگه ورکړي ، که چيري د هغه خاوند پيدا سي نو د هغه قيمت دي ورکړي مگر د حرم په مځکه کي د لقطې په اړه څرنگه چي د پورتنی حديث څخه معلومه سوه دا خبره نه ده بلکه يوازي اعلان دی تر څو پوري چي د هغه خاوند پيدا نه سي يعني تر څو چي د هغه د خاوند معلومات ونه سي تر هغه وخته پوري د هغه اعلان دي کوي او د خاوند انتظار دي کوي هغه شی دي تر پايه پوري نه خپله استعمالوي او نه دي يې چا ته په صدقه کي ورکوي او نه دي يې خپل ملکيت گرځوي ، د امام شافعي رحمته الله عليه مذهب دادی مگر د اکثرو علماؤ په نزد د حرم او غير حرم د لقطې په مينځ کي هيڅ فرق نسته ، د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه مذهب هم دادی د هغوئ دليل هغه حديثونه چي په هغو کي په مطلق توگه باندي د لقطې حکم بيان سوی دی چي انشاء الله د لقطه په باب کي به راسي . د حديث الفاظ : (الا من عرفها) مطلب دادی چي ددغه علماؤ په نزد د حرم د مځکي د لقطې پورته کونکی تر يو کال پوري که په مکه کي وي نو د هغه اعلان دي کوي لکه څرنگه چي په نورو ځايو کي دي ، اعلان کول دي يوازي د حج تر ورځو پوري نه مخصوص کوي ، يعني د حديث ددغه جملې مطلب دا سو چي د حرم د مځکي د لقطې په باره کي چا ته دا غلط فهمي او گمان کول نه دي پکار چي هلته دغه اعلان يوازي د حج په ورځو کي کافي دی .

په مکه کې بېله ضرورت وسله پورته کول صحیح نه دي

﴿۲۵۹۷﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَحِلُّ لِأَحَدِكُمْ أَنْ يَخْبِلَ بِمَكَّةَ السِّلَاحَ . رواه مسلم .

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه دا اوریدلي دي چې په تاسو کې هیچاته په مکه کې (د جگړې لپاره) وسله پورته کول جائز نه دي . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۹۸۹۱۲، رقم: ۴۴۹-۱۳۵۶.

تشریح: د اکثر و علماؤ په نزد ددې مطلب دادی چې په مکه کې بېله ضرورت وسله پورته کول صحیح نه دي مگر امام حسن رضي الله عنه فرمایي چې په مکه کې نه یوازې بېله ضرورت بلکه د ضرورت په وخت کې هم وسله پورته کول صحیح نه دي .

په مکه کې د قصاص او حد جاري کېدو مسئله

﴿۲۵۹۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ الْبُغْفَرُ فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ وَقَالَ إِنَّ ابْنَ خَطْلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأُسْتَارِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ اقْتُلْهُ . متفق عليه .

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د مکې د فتح په ورځ په داسې حال کې مکې ته داخل سو چې د رسول الله صلی الله علیه و آله پر سر مبارک خول (جنگي توبی) وه کله چې رسول الله صلی الله علیه و آله هغه د سر څخه کښته کړه نو یو سړی حاضر سو او عرض یې وکړ، ابن خطل د کعبې پرده نیولې ده، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایل: هغه ووژنی، (ابن خطل مرتد سوی وو هغه یو مسلمان شهید کړی وو، ددې څخه څرگندېږي چې په حرم کې حد جاري کول جائز دي). بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري فی الصحيح (فتح الباري): ۵۹۱۴، رقم: ۱۸۴۶، و مسلم ۹۸۹۱۲، رقم: ۴۵۰-۱۳۵۷.

تشریح: علامه طیبی رحمته الله علیه لیکلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله د خول (جنگي خولی) پر سر کولو سره په مکه کې داخلیدي، د امام شافعي رحمته الله علیه ددغه مذهب دلیل دادی چې کوم سړی د حج یا عمرې اراده نه لري نو هغه د احرام څخه پرته په مکه کې داخلیدای سي مگر د امام ابوحنیفه

رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادی چي کوم څوک په شرط ددې چي آفاقي وي لکه په مکه کي داخلېدل وکړي که هغه د حج او عمرې اراده لري او که د بل مقصد لپاره مکې ته ځي نو هغه دي د ميقات څخه د احرام تر لږ څخه پرته په مکه کي نه داخلېږي ځکه شمېني رحمۃ اللہ علیہ وايي چي د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ دليل در رسول الله ﷺ دغه ارشاد دی چي هيڅ سړی دي د احرام تر لږ څخه پرته د ميقات څخه منځته نه ځي او دا چي احرام خو محض د هغه مقدس ځای يعني د کعبې شريفې د تعظيم لپاره تر لږ کيږي ځکه نو که څوک د حج يا عمرې لپاره مکې ته ولاړ سي او که د بل مقصد لپاره ځي نو د کعبې شريفې د تعظيم له کبله د احرام څخه پرته بايد مکې ته داخل نه سي .

اوس پاته سوه دا خبره چي رسول الله ﷺ د احرام څخه پرته په مکه مکرمه کي څرنگه داخل سو ، ددې جواب دادی چي د مکې مکرمې د فتح په ورځ په هغه خاص ساعت کي بېله احرامه په مکه کي داخلېدل در رسول الله ﷺ لپاره حلال سوي وه ددې تائيد ددغه باب د اول حديث ددغه الفاظو څخه هم کيږي : ولم يحل لي الا ساعة من نهار : او نه زما لپاره حلال سوي دي پرته د ورځي د يوه ساعت څخه .

د ابن خطل په باره کي علامه طيبي رحمۃ اللہ علیہ فرمايي چي هغه مسلمان وو مگر بيا مرتد سوی وو او هغه يو مسلمان قتل کړی وو چي د هغه خادم وو او هغه يوه غزل ويونکې انجلۍ ساتلې وه چي در رسول الله ﷺ د صحابه کرامو ، د اسلام د احکامو او شعائرو هجو (بد ويل) به يې کول . ځکه رسول الله ﷺ د هغه د وژلو حکم وکړ .

ددغه خبري څخه امام مالک او امام شافعي رحمۃ اللہ علیهما دا استدلال کوي چي په حرم کي د قصاص او حد جاري کول جائز دي ، د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد دا جائز نه دي ، امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ فرمايي چي رسول الله ﷺ د ابن خطل د قتل حکم ځکه ورکړی وو چي مرتد سوی وو بيا هم که چيري دا ومنل سي چي رسول الله ﷺ هغه د قصاص په توگه قتل کړ نو بيا به دا وويل سي چي د هغه قتل په هغه خاص ساعت کي سوی وو چي په هغه کي رسول الله ﷺ لپاره د حرم منځکه مباح کړل سوې وه .

بېله احرامه مکې ته ننوتل !

﴿ ۲۵۹۹ ﴾ : وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ . رواه مسلم .

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د مکې د فتح په ورځ په داسي حال کي مکې ته داخل سو چې د رسول الله ﷺ پر سر مبارک توره لنگوته تړلې وه او احرام يې نه وو تړلی . مسلم .

تخریج: مسلم في الصحيح ۹۹۰۱۲، رقم: ۴۵۱-۱۳۵۸.

تشریح: په ظاهره خو دا معلومېږي چې رسول الله ﷺ پر سر مبارک باندي د خول په اېښودو سره د هغه سربېره توره لنگوته تړلې وه، بېله احرامه په مکې د داخلېدو په باره کي د دریم نمبر حديث په تشریح کي بحث سوی دی دا حديث ددې دليل دی چې تور رنگ جامې استعمالول مستحب دي لکه څرنګه چې د امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ مذهب دی .

د کعبې شریفې د تخریب پیشګويي

﴿۲۶۰۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْزُو

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: (په آخره زمانه کي) به

جَيْشُ الْكُعْبَةِ فَإِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءٍ مِنَ الْأَرْضِ يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ قُلْتُ

يو لښکر پر کعبې د حملې کولو او د هغې د خرابولو اراده وکړي هغه به يو ميداني مځکي ته ورسېږي نو د اول څخه تر پايه پوري به په مځکه کي ښخ کړل سي، ما عرض وکړ

يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ

اې د الله رسوله! هغوی به د اول څخه تر پايه پوري ولي په مځکه کي ښخ کړل سي؟ په هغوی کي خو به بازاريان (يعني سودا خرڅونکي وغيره) هم وي، او هغه خلک هم چې د هغوی څخه

مِنْهُمْ قَالَ يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ . متفق عليه .

نه دي، رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، هغه ټول به په مځکه کي ښخ کړل سي بيا به د خپلو نيتو سره سم راپورته کړل سي . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري)، ۳۳۸۱۴، رقم: ۲۱۱۸، و مسلم في الصحيح ۲۲۱۰۴، رقم:

۲۸۸۴-۸

تشریح: دا د رسول الله ﷺ د هغه زمانې په باره کي پیشګويي ده کله چې دنيا په آخر دور کي وي چې په هغه آخري زمانه کي به د حضرت مهدي عليه السلام د ظهور څخه وروسته د مصر د

حکمران سفیانی یو لښکر کعبې شریفې ته د تاوان رسولو ناپاکه ارادې سره مکې ته روان سي مگر هغه به په خپل ناپاکه اراده کي د کامیاب کېدو څخه مخکي په مټکه کي غرق کړل سي. د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي که څه هم داسي خلک به د لښکر د ناپاکې ارادې هموانه وي او کعبې شریفې ته به د تاوان رسول یا د هغه سپکاوی کول به د هغوی مقصد نه وي مگر په هغه لښکر کي د گډون کولو سره نه یوازي دا چي د هغوی په لښکر کي به اضافه کوي بلکه یو ډول د هغوی په ناپاکه اراده کي به د مرستي سبب هم جوړیږي ځکه د ټول لښکر سره به هغوی په مټکه کي غرق کړل سي، مگر په قیامت کي به ټول د هغوی د نیتونو مطابق پورته کړل سي چي کوم سړي د یو مجبوري او زور په وجه په لښکر کي شامل سوی وي او د هغه نیت پاک او د هغه زړه د ایمان او اسلام د رڼا څخه منور وي نو هغه به په جنت کي داخلېږي او کوم خلک چي واقعي په ناپاکه ارادو سره او د کفر په نیت په لښکر کي شامل سوي وي نو هغوی به د دوېخ اورته حواله کړل سي.

﴿۲۶۰۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَرَّبُ الْكُعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبَشَةِ. متفق عليه.

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کعبه به په حبشيانو کي ټپه سړی خرابه کړي چي د هغه پنډی به کوچنی او نری نری وي. بخاري او مسلم.

روایح: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۶۰/۳، رقم: ۱۵۹۶، ومسلم في الصحيح ۴/۲۲۳۲، رقم: ۲۹۰۹-۵.

تشریح: دا مقدر سوي دي چي د کعبې شریفې بربادي به د یو حبشي په لاس وي، دا د عبرت خبره ده چي کعبې شریفه به د خپل قدر او عظمت سرېږه د یو حقیر او سپک سړي په لاس تباہ کیږي او کله چي کعبه شریفې تباہ او برباد سي نو قیامت به راسي چي د هغه په نتیجه کي به دغه ټوله دنیا تباہ او برباد سي ځکه چي د دغه عالم ابادي د کعبې شریفې د وجود سره متعلق ده.

﴿۲۶۰۲﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَأَنِّي بِهِ أَسْوَدَ أَفْحَجَ يَقْلَعُهَا حَجْرًا حَجْرًا. رواه البخاري.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: لکه زه چي وينم چي کعبه

خوابونکی به یو سړی وي چي رنگ به یې تور وي او پنځی به یې په خپلو کي جنگیدلي وي او پوندي او پنډی به یې لیري لیري وي هغه به د کعبې یوه یوه ډبره د بیخه وکارې. بخاري.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۴۶۰/۳، رقم: ۱۵۹۵.

د لغاتو حل: افحج: الذي يتداني صدور قدميه ويتباعد عقباه يتفحج ساقاه ومعناه يتفرج.

تشریح: افحج هغه سړي ته وايي چي د هغه پنځې په خپلو کي یو ځای سوی وي او پنډی یې لیري لیري وي.

الْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

په حرم کي غله ساتل

﴿۲۶۰۳﴾: عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

اِحْتِكَاكَ الطَّعَامِ فِي الْحَرَمِ الْحَادِّ فِيهِ. رواه ابوداؤد.

د حضرت يعلي بن اميه رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: په حرم کي غله (خوراکي توکي) بند ساتل الحاد (يعني حق پرېښودل پر غلطه لاره تگ) دئ. ابوداؤد.

تخریج: ابوداؤد في السنن ۵۲۲/۲، رقم: ۲۰۲۰.

تشریح: د احتکار مطلب دادی چي مثلاً یو سړی د گرانۍ په دور کي غله په دې نیت رانیسي چي کله گراني زیاته سي نو خرڅه به یې کړم، دا نه یوازې دا چي یو ټولنیز ظلم دی بلکه په شرعي توگه هم گناه ده. د اسلام په رڼا کي دغه د نفرت وړ کار په هر ځای او هر ښار کي حرام دی مگر په حرم کي داسي کول اشد حرام دی چي پر هغه د کجروی (يعني حق پرېږدي د باطل و لور ته مائله سي) اطلاق سوي دی او په حرم کي د کجروی په اړه الله تعالی داسي فرمایلي دي: ومن یرد فيه بالحاد بظلم نذقه من عذاب الیم: او کوم څوک چي په حرم کي په ظلم سره د کجروی اراده وکړي نو موږ به پر هغه دردناک عذاب وڅکو.

مسئله: د گرانۍ په نیت سره د انسان او د څارویو شیان منع کول په هغه ښار کي مکروه دي چي په هغه سره د هغه ځای اوسیدونکو ته تکلیف رسیږي.

د مکې مکرمې فضیلت

﴿۲۶۰۴﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَكَّةَ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : مکې ته ،
 مَا أَطْيَبَكَ مِنْ بَلَدٍ وَأَحَبَّكَ إِلَيَّ وَلَوْلَا أَنَّ قَوْمِي أَخْرَجُونِي مِنْكَ مَا سَكَنْتُ
 غَيْرَ . رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح غريب اسنادا .

کوم وخت چې د مکې د فتح څخه وروسته رسول الله ﷺ د هغه ځای څخه ستون سو نو وه يې
 فرمايل : څه ښه ښار دئ او څومره پرمه گراندئ که زما قوم زه ددې ښار څخه نه وای ايستلی نو
 زه به د مکې څخه پرته بل يو ځای نه اوسيدم . ترمذي ، دا حديث حسن صحيح دئ د اسناد په
 اعتبار غريب دئ .

تخريج : الترمذي في السنن ۶۷۹/۵ ، رقم : ۳۹۲۶ .

تشریح : دا حديث ددې خبري دليل دی چې مکه مکرمه د مدينې منورې څخه افضله ده د
 اکثرو علماؤ دا قول دی مگر د امام مالک رحمته الله عليه په نزد د مدينې فضيلت تر مکې زيات دی .

﴿ ۲۶۰۵ ﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ حَمْرَاءَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبد الله بن عدي بن حمراء رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې ما د رسول الله ﷺ څخه چې په

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاقِفًا عَلَى الْحَزْوَرَةِ فَقَالَ وَاللَّهِ إِنَّكَ لَخَيْرُ أَرْضِ اللَّهِ وَأَحَبُّ أَرْضِ

حزوة نامي ځای کي ولاړ وو واوريدل : په الله دي مي قسم وي (اې د مکې محکي) ته د الله ﷻ
 په محکو کي غوره محکه يې او د الله په محکو کي ته د الله ﷻ په نزد تر ټولو زياته محبوبه يې

اللَّهُ إِلَى اللَّهِ وَلَوْلَا أَنِّي أَخْرَجْتُ مِنْكَ مَا خَرَجْتُ . رواه الترمذي وابن ماجه .

که زه ستا څخه نه وای ايستل سوی نو هيڅکله به نه وای وتلی . ترمذي او ابن ماجه .

تخريج : ابن ماجه في السنن ۱۰۳۷/۲ ، رقم : ۳۱۰۸ ، والترمذي ۶۷۹/۵ ، رقم : ۳۹۲۵ .

د لغاتو حل : الحزورة : موضع بمكة . (په مکه معظمه کي يوه سيمه) .

تشریح : حزوره په مکه مکرمه کي د يو ځای نوم دی ، رسول الله ﷺ په هغه ځای کي په درېدو
 سره مکې ته په مخاطب کولو سره پورتنی جملې وفرمايلې .

په دغه حديث کي دې ته اشاره ده چې د مؤمن د شان تقاضا داده چې هغه په دغه مقدس
 ښار کي خپل قيام يو عظيم سعادت وگڼي او د مکې هستوگنه تر هغه وخته پوري ترک نه کړي

چي هغه پر دې باندي حقيقتا يا حکما مجبور نه کړل سي ځکه ويل سوي دي چي په مکه مکرمه کي داخلېدل سعادت او د هغه څخه وتل شقاوت دی .

په درمختار کي ليکلي دي چي د مکې او مدينې مجاورت (يعني په دغه دواړو ښارو کي هستوگنه) د هغه چا لپاره مکروه نه دي چي هغه ته پر خپل نفس باندي واک ترلاسه وي ، يعني کوم چا ته چي دا يقين وي چي زما څخه گناه نه کيږي نو هغه دي په دغه ښارو کي هستوگنه کوي او که چا ته دا يقين نه وي نو هغه دي دلته هستوگنه نه کوي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۲۶۰۶﴾: عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْعَدَوِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ

د حضرت ابو شريح العدوي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي کله عمرو بن سعيد رضي الله عنه د مکې په لور

الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ ائْذَنَ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أَحَدْتُكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

لسنکر وليږئ نو ما هغه ته وويل : اي اميره ! ما ته اجازه راکړه چي زه ستا په وړاندي هغه خبره بيان کړم کومه چي رسول الله صلى الله عليه وسلم

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ سَبَعْتُهُ أَذْنًا يَ وَوَعَاةَ قَلْبِي وَأَبْصَرْتُهُ

د مکې د فتح څخه وروسته په دويمه خطبه کي فرمايلې وه ، هغه خبره زما غوږو واوريدل ، او زما زړه ياد کړه او ما رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپلو سترگو سره ليدلی وو

عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ حَمْدَ اللَّهِ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ وَلَمْ

کله چي هغه دا خبره فرمايلې وه ، تر ټولو وړاندي رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله جل جلاله حمد او ثناء بيان کړه بيا يې وفرمايل : مکې ته الله تعالی عظمت بخښلی دئ

يُحَرِّمُهَا النَّاسُ فَلَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا

او خلکو بزرگي نه ده ورکړې د هغه چا لپاره چي پر الله جل جلاله او د آخرت پر ورځ ايمان لري جائز نه ده چي په دې کي جگړه وکړي

دَمًا وَلَا يَعْصِدَ بِهَا شَجَرَةً فَإِنْ أَحَدٌ تَرَ خَصَّ بِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

اونه دا جائز ده چي ددي څخه درختي ووهي بيا که څوک دا ووايي چي رسول الله ﷺ په دې کي

وَسَلَّمَ فِيهَا فَقُولُوا إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذُنْ لَكُمْ وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا

جگړه کړې ده نو ددې په جواب کي دي دا وويل سي چي الله تعالی خپل رسول ﷺ ته ددې اجازه ورکړې وه او تاسو ته يې اجازه نه ده درکړې، رسول الله ﷺ فرمايلي دي ما ته په مکه کي د جگړې لپاره يوازي يو ساعت اجازه راکړل سوه

سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ وَلِيُبَلِّغُ

او اوس د هغې عظمت او حرمت د معمول سره سم پر خپل ځای دی يعني نن ددې هغه عظمت او حرمت دی کوم چي پرون وو او پکار دي چي

الشَّاهِدُ الْغَائِبُ فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ مَا قَالَ لَكَ عَمْرُو قَالَ قَالَ أَنَا أَعْلَمُ

کوم خلک دلته شتون لري هغه خلکو ته (دا خبره) ورسوي کوم چي دلته شتون نه لري، د ابو شريح څخه پوښتنه وسول چي ددې په جواب کي عمرو تا ته څه وويل؟ ابو شريح بيان وکړ چي عمرو رضی الله عنه ما ته وويل: اي ابو شريح دا حديث ستا څخه زيات ما ته څرگند دی

بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ لَا يُعِيدُ عَاصِيًا وَلَا فَارًّا بِدَمٍ وَلَا فَارًّا بِخُرْبَةٍ .

متفق عليه، وفي البخاري الخبر الجناية .

چي د حرم محکمه نافرمان ته پناه نه ورکوي او نه خوني تېښته کونکي ته پناه ورکوي او نه هغه چا ته د يو جرم له کبله تېښتېدلی وي. بخاري او مسلم، په بخاري کي د خرمة معنا د جنايت ده .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۲۰۸، رقم: ۴۲۹۵، ومسلم ۹۸۷۲، رقم: ۴۴۶-۱۳۵۴.

د لغاتو حل: لايعيد: اي لايجير. (ځای نه ورکوي).

تشریح: عمرو بن سعيد د خليفه عبدالملک ابن مروان له خوا د مدينې منورې حاکم وو، کله چي هغه د حضرت عبدالله ابن زبير رضی الله عنه د وژلو لپاره د مدينې څخه مکې ته لښکر وليږی نو حضرت ابو شريح صحابي د هغه د دغه فيصلې څخه د بيزاری اظهارولو سره د رسول الله ﷺ پورتنی حديث بيان کړی، ددې څخه د هغه دا مطلب وو چي په حرم کي د قتل وړ سړي د وژلو اجازه هم نه سته بيا څه چي د يو جليل القدر صحابي د ويني بيولو لپاره هلته لښکر وليږل سي،

ددې په جواب کي عمرو ابن سعيد وويل چي د حرم مخکه هغه چا ته پناه نه ورکوي کوم چي د خليفه څخه په بغاوت کولو سره نافرماني کوي ، يعني د عمرو ابن سعيد په گمان کي عبدالملک ابن مروان پر حق وو او حضرت عبدالله ابن زبير رضي الله عنه باغي وو ، حالانکه عبدالملک ابن مروان خليفه پر حق نه وو چي د هغه د خلافت انکار کونکی په شرعي توگه سره باغي وگرځول سي ، همدارنگه عمرو ابن سعيد دا هم وويل که يو سړی د يو چا په وژلو سره حرم ته ولاړ سي نو حرم هغه ته هم پناه نه ورکوي همدارنگه که يو څوک په تقصير کولو سره يعني په دين کي د فساد کولو سره يا په دين کي د يو جرم کولو سره يا د يو بل قصور کولو سره مثلاً د چا مال تلف کړي يا د يو چا حق غصب کړي او وتبستي او په حرم کي پناه واخلي نو ددې مطلب دا نه دی چي هغه دي معاف کړل سي يعني د عمرو ابن سعيد د جواب مطلب دا وو چي عبدالله ابن زبير رضي الله عنه يو گناه کار او نافرمان سړی دی چي هغه د خليفه د پيروي څخه سرکښي کړې ده که هغه د حرم د مخکي څخه راووځي نو هلته به هغه ته سزا ورکړل سي او که په حرم کي اوسيږي نو هغه ته به په حرم کي سزا ورکړم نو همدارنگه وسوه يعني د حرم په مخکه کي هغه شهيد کړل سو . رضي الله عنه .

﴿۲۶۰﴾: وَعَنْ عِيَّاشِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ الْمَخْزُومِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عياش بن ابي ربيعه مخزومي رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : دا

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَزَالُ هَذِهِ الْأُمَّةُ بِخَيْرٍ مَا عَظَّمُوا هَذِهِ الْحُرْمَةَ حَقَّ تَعْظِيمِهَا
فَإِذَا ضَيَّعُوا ذَلِكَ هَلَكُوا . رواه ابن ماجه .

امت به هميشه په خير کي وي تر څو پوري چي د مکې عظمت کوي او ددې حرمت په پوره توگه سره کوي او هر کله چي ددې حرمت ضائع کوي نو هلاک به سي . ابن ماجه .

تخريج : سنن ابن ماجه ۱۰۳۸/۲ ، رقم : ۳۱۱۰ .

بَابُ حَرَمِ الْمَدِينَةِ حَرَّسَهَا اللَّهُ تَعَالَى

د مدینې حرم ، الله ﷻ دي یې ساتونکی سي

د مدینې منورې او د هغه د شاوخوا د حرمت په باره کي هم حدیثونه نقل سوي دي مگر په دې اړه د علماؤ مختلف قولونه دي ، د حنفي علماؤ په نزد د مدینې او د هغه د شاوخوا د حرمت مطلب دادی چي د دغه مقدس ښار او شاوخوا سیمو تعظیم او تکریم دي وکړل سي نه دا چي د د هغې هم دا حکم دی کوم چي د مکې او د هغې د شاوخوا مخکي دی نو د حنفي مذهب مطابق په مدینه او شاوخوا مخکه کي د درختو پرېکول، ښکار کول او داسي نور شيان حرام نه دي مگر د ائمه ثلاثه په نزد د مکې حرم او مدینې حرم یو حکم دی ځکه د هغه په مذهب کي مدینه او د هغه شاوخوا کي هغه ټول شيان حرام دي کوم چي په مکه او د هغه په شاوخوا کي حرام دي بیا هم د دغه امامانو په نزد د مدینې په حرم کي د دغه شيانو په کولو سره جزاء نه واجبیږي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د مدینې منورې د حرم حدود

(۲۶۰۱) عَنْ عَلِيٍّ قَالَ مَا كَتَبْنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا

د حضرت علي رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ د رسول الله ﷺ څخه هیڅ شی نه دی لیکلی مگر

الْقُرْآنَ وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قرآن او هغه شی چي په دې صحیفه کي دي ، رسول الله ﷺ وفرمایل :

الْمَدِينَةُ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى ثَوْرٍ فَمَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا أَوْ آوَى مُحْدِثًا

مدینه حرم دی د عیر څخه تر ثور پوري (دا دوو غرونو نومونه دي) څوک چي په مدینه کي یوه

نوي خبره پیدا کړي یا نوي خبره پیدا کونکي ته پناه ورکړي

فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ

یر هغه دي د الله ﷻ ، د ملائکه او د ټولو خلکو لعنت وي د هغه فرض او نفل نه

وَذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ

قبليزي، د ټولو مسلمانانو عهد يو دئ هغه ادنا سړی هم کولای سي نو د هغه پوره کول پر ټولو مسلمانانو فرض دي، نو څوک چي د يو مسلمان عهد مات کړي پر هغه د الله ﷻ،

اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ وَمَنْ وَالَى

د الله ﷻ د ملائکو او د ټولو مسلمانانو لعنت دئ نه به ځيني څه فرض قبول سي او نه يو بل

قَوْمًا بِغَيْرِ إِذْنٍ مَوَالِيَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ

بدل، او چا چي مولات (دوستي) وکړه له يو قوم سره بې له اجازې د بادارانو خپلو نو پر ده لعنت د خدای دی او د ملائکو او د خلکو ټولو قبول به نسي

مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ . متفق عليه وَفِي رِوَايَةٍ لَّهُمَا مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ

له ده څخه فرض او نه نفل . بخاري او مسلم . د بخاري او مسلم په يو بل روايت کي دا الفاظ چي څوک خپل پلار څخه پرته د بل چا په لور ځان منسوب کړي يا

تَوَلَّى غَيْرَ مَوَالِيِهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ

صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ .

د خپل مالک څخه پرته نورو مالکانو ته ځان منسوب کړي نو پر هغه دي د الله ﷻ، د الله ﷻ د ملائکو او د ټولو خلکو لعنت وي د هغه فرض او نفل نه قبليزي .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ٨١/٤، رقم: ١٨٧٠، ومسلم في الصحيح ١٢/٩٩٤، رقم:

٤٦٧-١٣٧٠.

تشریح: ځيني خلکو به ويل چي رسول الله ﷺ حضرت علي عليه السلام ته د قرآن کریم څخه پرته يو بل کتاب په خاصه توگه ورکړی دی چي د هغه علم بل چا ته نه سته، کله چي دا خبره حضرت علي عليه السلام واورېدل نو ددې ترديد يې وکړ او وه يې فرمايل چي ما خو د رسول الله ﷺ له طرف څخه قرآن کریم ليکلی دی او بيا مي پر څو احکامو باندي مشتمل هغه حديثونه ليکلي دي کوم چي په دغه صحيفه کي دي ددې څخه پرته نه ما بل يو کتاب ليکلی دی او نه رسول الله ﷺ د قرآن

کریم خنجه پرته ماته بل کتاب را کړی دی نو د صحیفې خنجه مراد هغه لیکل سوي ورقي وې چې په هغو کې رسول الله ﷺ د آیاتو احکامو او څو نور احکام تحریر کړی وه چې د حضرت علي رضی الله عنه د توري په ټيکي (پوښ) کې به وه .

په دغه صحیفه کې د آیاتو د احکامو خنجه پرته نور کوم احکام چې لیکل سوي وه په هغه کې د مدينې منورې په اړه دا حکم هم وو کوم چې حضرت علي رضی الله عنه په پورتنۍ حديث کې بیان کړ نو مدينه د عير او ثور په مينځ کې احرام ده ددې مطلب دادی چې مدينه منوره او د هغه شاوخوا هغه مځکه چې د عير او ثور په مينځ کې ده د قدر او عظمت والا ده په دغه مځکه کې د داسې شيانو کول منع دي کوم چې د دغه مقدس ښار او د دغه باعظمته مځکه د توهين او حقارت سبب وي مگر د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد د حرام خنجه مراد حرم دی يعنې مدينه منوره د مکې مکرمې د حرم په ډول ده چې کوم شيان مثلاً ښکار وغيره د مکې په حرم کې حرام دي هغه په مدينه کې هم حرام دي همدارنگه د هغوی په نزد د مدينې د حرم حدود د عير او ثور په نامه غرونه دي کوم چې د مدينې منورې دواړو خواوو ته واقع دي .

لا يقبل منه صرف ولا عدل : دلته لفظ د صرف د فرض په معنی هم اخيستل کېږي او د نفل په معنی هم او توبه او شفاعت هم د دغه لفظ معنی کيدای سي همدارنگه د عدل معنی نفل هم کيدای سي او فرض هم ، او ځينې حضرات وايي چې شفاعت او توبه هم د دغه لفظ معنی کيدای سي .

حضرت علي رضی الله عنه د هغه صحیفې خنجه د رسول الله ﷺ لیکل سوي دوهم حکم دا بيان کړ چې د مسلمانانو امان د يو واحد شي په مثل دی چې د هغه تعلق د امت د هر فرد سره کيدای سي که هغه لوړ وي او که کښته ، مثلاً څرنگه چې يو اعلیٰ حيثيت والا مسلمان ته دا اختيار حاصل دی چې هغه يو چا ته امان ورکړي همدارنگه يو ادنی مسلمان ته هم د امان ورکولو اختيار حاصل دی او د هغه د عهد او امان لحاظ ساتل د هر مسلمان لپاره ضروري دي ، يعنې د دغه حکم خلاصه دا سوه که په مسلمانانو کې يو څوک که هغه هر څومره حقير او کمزور وي (لکه غلام وغيره) يو غير مسلمان ته امان ورکړي او د هغه سره د هغه د سر او مال د ساتنې عهد وکړي او هغه په خپل پناه کې واخلي نو د هغه عهد ماتول د بل مسلمان لپاره جائز نه دي ، که يو مسلمان د بل مسلمان عهد او امان تر پښو لاندې کړي په دې توگه چې د هغه په امان کې غير مسلم ته تاوان ورسوي نو هغه به د الله جل جلاله ، د ملائکو او د ټولو مسلمانانو د لعنت مستحق وي .

حضرت علي رضی الله عنه د هغه صحیفې خنجه يو حکم دا هم بيان کړ چې کوم څوک د خپلو ملگرو د

اجازي څخه پرته د نورو خلکو سره د دوستۍ تعلق قائم کړي نو هغه هم د لعنت مستحق دی ، په دې باره کي تفصيل دادی چي د ولاء دوه ډولونه دي : اول ډول خو ولاء موالات دی چي د هغه صورت دادی چي مثلاً د عربو دا معمول وو چي ځيني خلکو به په خپلو کي د دوستۍ قائمولو سره دا عهد کوی او قسم به يې کوی چي موږ به د يو بل په ښه او بد کي گډون کوو د ژوند په هر پړاو کي به د يو بل مرسته کونکي يو په خپلو کي به د يو بل دوست سره دوستي کوو او د ښمن سره به د ښمني کوو ، دې ته ولاء موالات وايي ، د جاهليت په زمانه کي په خپلو کي د عهد تعلق صحيح او غلط ، حق او ناحق د هري معاملې سره کیدی يو سړی که پر حق وو او که پر ناحقه د هغه دوهم ملگری به د هغه مرسته په هر حال کي کول مگر کله چي د اسلام رڼا د جاهليت تياره ختمه کړه نو په مسلمانانو کي دومره تصحيح وسوه چي د هغوی د يو بل سره مرسته به يوازي تر صحيح او حق معاملې پوري محدود وه مگر ددې سربېره دا معمول وو تر دې چي اکثر عجم به عرب ته راتلل او د صحابه کرامو سره به يې دغه سلسله قائمول .

دوهم ډول ولاء عتاق دی ، ددې صورت دادی چي يو سړی خپل غلام ازادوي نو پر هغه غلام باندې دا حق ولاء ثابتېږي چي د هغه عصبه (زوی ، ملسی وغيره) نه کېدو په صورت کي هغه ازادونکی به د هغه وارث وي نو د ذوي الفروض (پلار ، نيکه او داسي نورو) څخه چي څه پاته سي هغه به د هغه خاوند وي .

اوس په دې پوه سئ چي په پورتنی حديث کي د موالات څخه د ولاء اول قسم هم مراد کيدای سي په دې صورت کي ددې حکم معنی به دا وي چي يو موالی يعني د پورتنی عهد سره سم دوست او ملگری وي نو هغه ته پکار دي چي هغه د خپلو دغه دوستانو د اجازي څخه پرته بله ډله خپل موالی جوړ نه کړي ځکه چي ددې په وجه يو ډول عهد ماتول هم کېږي او مسلمانانو ته قلبی اذیت او روحاني کیفیت کي اخته کېدل هم کېږي چي د يو مسلمان لپاره قطعاً مناسب نه دي او دا احتمال هم دی چي د موالات څخه د ولاء دوهم ډول مراد وي نو په دغه صورت کي به معنی دا وي چي کوم څوک د خپل ازادۍ نسبت د ازادونکي پر ځای بل چا ته وکړي نو هغه د لعنت مستحق کېږي ځکه د خپل پلار پر ځای بل چا ته خپل نسبت کونکی سړی د لعنت مستحق کېږي ، په دغه صورت کي به د بېله اجازي موالیه قيد د اکثریت په اعتبار وي چي اکثر داسي کېږي که ازادی سوی غلام د خپل مالک څخه ددې اجازه وغواړي چي هغه د ازادۍ نسبت د هغه پر ځای بل چا ته وکړي نو هغه به ددې اجازه نه ورکوي مگر دا مطلب نه دی که مالک اجازه ورکړي نو بيا بل چا ته نسبت کول صحيح کېږي ځکه چي بيا به د درواغو صورت جوړ سي چي

په هېڅ صورت کي جائز نه دی .

د شيعه گانو د قول تردید

شيعه گان وايي چي رسول الله ﷺ حضرت علي عليه السلام ته يوه وصيت نامه ورکړې وه چي په هغه کي يو خودا چي خاص خاص خبري وې او بل د حضرت علي عليه السلام د اول خليفه ټاکلو هدايت هم وو ، د دغه وصيت نامې علم په اهل بيتو کي څو خاصو کسانو مثلاً حضرت علي عليه السلام ، بي بي فاطمه عليها السلام او داسي نورو څخه پرته بل چا ته نه وو ، ظاهره ده چي د شيعه حضراتو دغه قول د اختراع څخه زيات بل څه اهميت نه لري ځکه پورتنی حديث د دغه قول په تردید کي ټينگ دليل دی . حضرت علي عليه السلام خپله په وضاحت سره فرمايي چي ما د رسول الله ﷺ له طرف څخه د قرآن کریم او پورتنۍ صحيفې څخه پرته نور هېڅ نه دي ليکلي .

په پای کي په دې خبره هم پوه سئ چي دغه حديث ددې خبري دليل دی چي د علم خبري نيکل او ترتيب کول مستحب دي چي يو عظيم الشان خدمت هم دی او د اجر باعث هم دی .

په مدينه کي اوسيدل د دنيا او اخرت نيکي ده

﴿۲۶۰۹﴾: وَعَنْ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي أَحَرَّمُ مَا

د حضرت سعد عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : زه د مدينې د دوو غرونو منځ

بَيْنَ لَابَتَيِ الْمَدِينَةِ أَنْ يُقْطَعَ عِضَاهُهَا أَوْ يُقْتَلَ صَيْدُهَا وَقَالَ الْمَدِينَةُ خَيْرٌ

حرام گرځوم ددې ازغني درختي دي نه وهل کيږي يا چي قتلول سي بنکار ددې ، بيا يې

وفرمايل : مدينه د هغه خلکو لپاره غوره ده

لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ لَا يَدْعُهَا أَحَدٌ رَغْبَةً عَنْهَا إِلَّا أَبَدَلَ اللَّهُ فِيهَا مَنْ هُوَ

کوم چي په دې کي اوسيږي که هغوی په دې پوهيږي هيڅوک به دا په بې خوښي سره نه پرېږدي
که څوک داسي وکړي نو الله جل جلاله به د هغه څخه غوره سړی دلته راولي ،

خَيْرٌ مِنْهُ وَلَا يَثْبُتُ أَحَدٌ عَلَى لَأَوَائِهَا وَجَهْدِهَا إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا أَوْ شَهِيدًا
يَوْمَ الْقِيَامَةِ . رواه مسلم .

او څوک چي په مدينه کي په سختۍ او لوږه او ستونزو باندې ثابت قدم پاته سي نو زه به د

قیامت په ورځ د هغه شفاعت کوم یا د هغه د اطاعت شاهدي به کوم . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۹۹۲/۲، رقم: ۴۵۹-۱۳۶۳.

د لغاتو حل: اعضاها: وهي كل شجر عظیم، له شوک. (هره لویه ازغي لرونکې ونه). لاوائها: ای شدة جو عها (سخته لوړه).

تشریح: په دغه حدیث شریف کي د مدینې منورې د اوسیدونکو لپاره د خیر د خاتمې او د عظیم سعادت زیری دی او دا تنبیه هم ده چي د مؤمن لپاره دا ضروري ده چي هغه د حرمین شریفین (یعني مکه مکرمه او مدینه منوره) پر هستوګني د الله تعالی شکر هم ادا کړي او د هغه ځای پر هره سختي او مصیبت باندي صابر هم وي او دا چي هغه د دغه مقدس ښارونو د خیر څخه په صرف نظر کولو سره د نورو ځایونو ظاهري راحت او نعمت باندي نظر ونه کړي ځکه چي اصلي نعمت او راحت خو د آخرت نعمت او راحت دی لکه څرنګه چي دا حدیث: اللهم لا عیش الا عیش الآخرة: اي الله آخرت د راحت او آرام څخه پرته بل راحت او آرام نه سته.

په مدینه کي د تکلیف او مصیبت پړوخت د صبر کولو اجر

﴿۲۶۱۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَصْبِرُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما په امت کي چي څوک

عَلَى لَأَوَاءِ الْمَدِينَةِ وَشِدَّتْهَا أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِي إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَوْ

شَهِيدًا. رواه مسلم .

د مدینې پر سختۍ او لوړه باندي صبر وکړي نوزه به د قیامت په ورځ د هغه شفاعت کوم . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۱۰۰۴/۲، رقم: ۴۸۴-۱۳۷۸.

د مدینې لپاره د رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۶۱۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا أَوَّلَ الثَّمَرِ جَاءُوا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي د خلکو دا عادت وو چي هغوی یوه نوې میوه ولیدل نو د رسول الله ﷺ په خدمت کي به یې وړاندي کول،

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا أَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا

رسول الله ﷺ به هغه په خپل مبارک لاس کي واخيستل او فرمايل به يې اې الله! برکت واچوي

فِي ثَمَرِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَةِ الْمَدِينَةِ

زموږ په ميوو کي زموږ لپاره، زموږ په کورو کي زموږ، زموږ په پيمانه کي او زموږ په مد
(پيمانه) کي، اې الله!

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَخَلِيلُكَ وَنَبِيُّكَ وَإِنِّي عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ وَإِنَّهُ دَعَاكَ لِمَكَّةَ

ابراهيم عليه السلام ستا بنده، ستا خاص دوست او ستا نبي وو او زه هم دا ستا بنده او ستا نبي
يم، ابراهيم عليه السلام د مکې لپاره دعاء کړې وه

وَإِنِّي أَدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِثَلَاثِ مَا دَعَاكَ لِمَكَّةَ وَمِثْلِهِ مَعَهُ ثُمَّ قَالَ يَدْعُو أَصْغَرَ
وَلِيدٍ لَهُ فَيُعْطِيهِ ذَلِكَ الثَّمَرِ . رواه مسلم .

او زه ستا څخه همدارنگه دعاء لکه ابراهيم عليه السلام چي کړې وه د مدينې لپاره کوم، او د
هغه په ډول يو بله دعاء کوم، ابوهريرة وايي ددې وروسته به نبي کریم ﷺ د خپل کورنۍ
کوچنيان راوغوښتل او هغه ميوه به يې هغوی ته ورکړل. مسلم.

تخريج: مسلم في الصحيح ۱۰۰۰۱۲، رقم: ۴۷۳-۱۳۷۳.

تشریح: د برکت معنی زیاتېدل دي، په ميوه کي د برکت دعاء غوښتلو مطلب خو ظاهر دی
البته په ښار کي د برکت مطلب دادی چي په ښار کي وسعت (پراخي) وي په هغه کي ډېر خلک
هستوگنه کوي او د هغه تهذيبي او تمدني حیثیت مثالي درجه ولري نو د رسول الله ﷺ دعاء
داسي قبوله سوه چي د ښار رقبه او ابادي زیاته سوه د مسجد نبوي توسیع وسوه او د ليري
ليري څخه مسلمانان په زیات شمېر آباد سول او ددې څخه پرته دغه ښار د خپل تهذيبي او
تمدني حیثیت سره مثالي درجې ته ورسیدی، په صاع او مد کي د برکت څخه مراد دادی چي په
رزق کي پراخي وي.

حضرت ابراهيم ﷺ د الله تعالی خلیل دی او رسول الله ﷺ د الله تعالی حبیب دی، ددې
سرېره چي د خلیل څخه د حبیب مرتبه زیاته ده رسول الله ﷺ د حضرت ابراهيم ﷺ د دغه صفت
ذکر وکړ مگر د تواضع او انکساری په سبب يې خپل صفت ذکر نه کړ ځان ته يې یوازي د الله
بنده او د هغه نبي پر ویلو باندي اکتفاء وکړه.

د مدینې منورې د حرمت ذکر

﴿۲۶۱۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ

د حضرت ابو سعيد رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل: حضرت ابراهيم عليه السلام

حَرَّمَ مَكَّةَ فَجَعَلَهَا حَرَمًا وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ حَرَامًا مَا بَيْنَ مَا زِمْنَهَا أَنْ لَا

په عظمت وړ کولو سره مکه حرم جوړ کړ او زه مدینې ته عظمت وړ کوم او دا حرم جوړوم ددې دواړو خواوو ته دي نه

يُهْرَاقَ فِيهَا دَمٌ وَلَا يُحْمَلُ فِيهَا سِلَاحٌ لِقِتَالٍ وَلَا تُخْبَطُ فِيهَا شَجَرَةٌ إِلَّا

لِعَلْفٍ . رواه مسلم .

جگړه کېږي او نه دي د جگړې لپاره وسله پورته کېږي او نه دي ددې د درختو پانې څنډل کېږي مگر نه د حیواناتو د خوراک لپاره . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۱۰۱۱۲، رقم: ۴۷۵-۱۳۷۴.

د لغاتو حل: ما ز میها: الموضع الضيق بين الجبال حيث يلتقى بعضها بعضها. (دره)

تشریح: علامه تورېشتي رحمۃ اللہ علیہ وایي چې په حدیث کې د (واني حرمت المدينة) د تحریم څخه مراد تعظیم دی، ددې څخه هغه مراد نه کوم چې د حرم سره متعلق دی، نو ددې خبرې دلیل خپله د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغه ارشاد دی: او نه دي د درختو پانې څنډل کېږي البته د څارویو لپاره یې څنډلای سئ، (ددې څخه معلومېږي چې د مکې د حرم کوم حکم دی هغه د مدینې د حرم هم دی) ځکه چې د مکې د حرم د درختو پانې څنډل په هیڅ حالت کې صحیح نه دي او کوم چې د ښار تعلق دی نو که څه هم ځینې صحابه کرامو په مدینه کې ښکار کولو ته حرام ویلي دي مگر اکثر صحابه کرامو د مدینې د مرغانو د ښکار څخه انکار نه دی کړی او نه په دې باره کې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هیڅ منع په داسې طریقه سره موږ ته رسېدلې ده چې پر هغه اعتماد وکړل سي، دا د علامه تورېشتي اقتباس دی او په دې باره کې ملا علي قاري رحمۃ اللہ علیہ په ډېر تفصیل سره بحث کړی دی اهل علم د هغه تشریح ته مراجعه کولای سي.

د سعد بن وقاص رضی اللہ عنہ یوه واقعه

﴿۲۶۱۳﴾: وَعَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ سَعْدًا رَكِبَ إِلَى قَصْرِهِ بِالْعَقِيقِ فَوَجَدَ

د حضرت عامر بن سعد رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې سعد رضی اللہ عنہ د خپلي ماڼۍ عقیق په لور سپور سو

عَبْدًا يَقْطَعُ شَجَرًا أَوْ يَخْبِطُهُ فَسَلَبَهُ فَلَمَّا رَجَعَ سَعْدٌ جَاءَهُ أَهْلُ الْعَبْدِ

(په لاره کي) یو غلام یې ولیدئ چې درخته یې وهل یا پانې یې څنډلې ، هغه جامې ځیني

واخیستې بیا چې کله راوگرځیدی سعد نو د غلام مالک حاضر سو

فَكَمَّوْهُ أَنْ يَرُدَّ عَلَى غُلَامِهِمْ أَوْ عَلَيْهِمْ مَا أَخَذَ مِنْ غُلَامِهِمْ فَقَالَ مَعَاذَ اللَّهِ

او وه یې ویل کوم شی چې د غلام څخه اخیستل سوی د ې هغه دي غلام ته بیرته ورکړل سي .

سعد وویل : پناه په الله ده

أَنْ أُرَدَّ شَيْئًا نَفْلَيْنِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَى أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهِمْ .

رواه مسلم .

چې زه به هغه شی بیرته ورکوم کوم چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم را کړی دی او د جامو بیرته ورکولو څخه یې انکار وکړ . مسلم

تخریج : مسلم في الصحيح ۹۹۳/۲ ، رقم : ۴۶۱ - ۱۳۶۴ .

تشریح : ان یرد علی غلامهم او علیهم : دلته حرف د او د راوي شک ظاهروي چې د هغه مالکانو یا خو دا ویلي وه چې د غلام جامې غلام ته بیرته ورکړي یا یې دا ویلي دي چې کومي جامې زموږ د غلام څخه اخستل سوي دي هغه دي موږ ته را کړي ، د حدیث دغه جمله : چې ما ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم را کړی دی ددې مطلب دادی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ددې اجازه ورکړې وه چې کوم څوک په مدینه کي په ښکار کولو یا درختو پرېکولو باندي وویښئ نو د هغه جامې دي ضبط کړل سي ، نو داسي به ویل کیږي چې یا خو دغه حدیث منسوخ دی یا دا چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم له خوا دغه اجازه د زجر او توبیخ په توگه ورکړل سوې ده .

علامه طیبی رحمته الله فرمایي چې د امام مالک او امام شافعي مذهب دادی چې په مدینه منوره کي د ښکار کولو یا درختو پرېکولو په وجه کفار نه واجبیږي بلکه په مدینه کي دغه

شیان بېله بدلې حرام دي، ځینې علماء دا وایي چې څرنگه په مکه کې د دغه شیانو په کولو سره بدله واچيږي همدارنگه په مدینه کې د دې په وجه بدله واچيږي مگر د امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد په مدینه کې دغه شیان حرام نه دي البته مکروه دي.

د مدینې منورې د آوې او هواء لپاره در رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۶۱۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې کله رسول الله ﷺ مدینې منورې ته تشریف راوړ

وَعَلَيْكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ

نو ابوبکر او بلال (رض) ته تېه راغلل، زه د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضره سوم او د هغوی د ناروغۍ خبر مې ورکړ، رسول الله ﷺ وفرمایل:

اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ وَصَحِّحْهَا وَبَارِكْ لَنَا فِي

ای الله! ته مدینه زموږ دوسته جوړه کړې لکه څرنگه چې مکه دې زموږ دوسته جوړه کړې وه، بلکه تر هغه یې زیاته راخوښه کړې او ته د مدینې آب و هواء سمه کړې او زموږ لپاره د مدینې په

صَاعِنًا وَمُدِّهَا وَأَنْقُلْ حُمَاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَةِ. متفق علیه

صاع او مد (د پیمانو نومان دي) کې برکت واچوې او ددوی تېه لیري کړې او دا ناروغي جحفې ته ولیږې (په جحفه کې یهودیان اوسیدل). بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري فی الصحيح (فتح الباري): ۹۹۱۴، رقم: ۱۸۸۹، و مسلم ۱۰۰۳۲، رقم: ۴۸۰-۱۳۷۶.

د لغاتو حل: وُعک: ای حمی (تبه).

تشریح: نقل سوي دي چې حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ په سخته تبه کې اخته وو او بي بي عائشې رضي الله عنها د هغه پوښتنه وکړه نو هغه وخت هغه د مکې د آب او هواء د هغه د غرونو او ځایونو، د صحت څخه ډکې فضا وغیره په لوړ آواز سره ذکر کول شروع کړل، بي بي عائشې رضي الله عنها رسول الله ﷺ ته دا حال ووايه نو رسول الله ﷺ پورتنۍ دعاء وغوښتل. جحفه د یو ځای نوم دی چې د مکې او مدینې په مینځ کې واقع دی په دغه ځای کې

یهودیان اوسیدل، دا حدیث ددې خبرې دلیل دی چې د مسلمانانو له خوا د کفارو لپاره د هلاکونکو ناروغيو او د هغوی د ښارونو د خرابیو ښه کول جائز دي، ددغه حدیث څخه پرته

په یو بل حدیث کې هم دا منقول دي چې په مدينه کې د رسول الله ﷺ د هجرت څخه مخکې د ناروغيو او وباوو زیاتوب وو ، رسول الله ﷺ هغه وباوي (د الله تعالیٰ په ذریعه) د کفارو سیمو ته ولیږلې.

د رسول الله ﷺ یو خوب او د هغه تعبیر

﴿۲۶۱۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ فِي رُؤْيَا النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَدِينَةِ

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د خوب لیدو روایت کوي چې رسول الله ﷺ د مدينې په اړه لیدلی وو ،

رَأَيْتُ امْرَأَةً سَوْدَاءَ ثَائِرَةَ الرَّأْسِ خَرَجَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ حَتَّى نَزَلَتْ بِمَهْيَعَةٍ

رسول الله ﷺ وفرمايل : ما يوه توره ښځه وليدل چې د هغې ورېښتان پرېشانه (بیر) وه هغه د مدينې څخه ووتل او جحفې ته ولاړل

فَتَأَوَّلَتْهَا أَنْ وَبَاءَ الْمَدِينَةَ نُقِلَ إِلَى مَهْيَعَةٍ وَهِيَ الْجُحْفَةُ . رواه البخاري .

بيا يې وفرمايل : ما ددې دا تعبیر وکړ چې د مدينې و با به جحفې ته نقل سي . بخاري .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۴۲۶ / ۱۲ ، رقم : ۷۰۳۹ .

د لغاتو حل : مهیعة : الارض المبسوطة (غورېدلې مځکه) .

د مدينې منورې د ځينو خلکو په اړه د رسول الله ﷺ يو پېشگويي

﴿۲۶۱۶﴾: وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سفيان بن ابي زهير رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چې

يَقُولُ تَفْتَحُ الْيَمَنُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُبْسُونَ فَيَتَحَصَّلُونَ بِأَهْلِهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ

فرمايل يې : يمن به فتح سي او د مدينې څخه به يوه ډله روانه سي چې د خپل کورنۍ او پيروانو

سره به کوچ وکړي او که هغوی پوهيدای

وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ وَتُفْتَحُ الشَّامُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُبْسُونَ

نو مدينه ورته غوره وه که هغوی پوهيدای او شام به فتح سي يوه ډله به د خپل کورنۍ او

فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

پيروانو سره روان سي او که هغوی پوهيدای نو مدینه به ورته غوره وای که هغوی پوهيدای

وَتُفْتَحُ الْعِرَاقُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُبْسُونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ

وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ . متفق عليه .

او عراق به فتح سي نو يو ډله به د خپل کورنۍ او پيروانو سره کوچ وکړي حال دا چي مدینه به ورته غوره وي که هغوی پوهيدای . بخاري او مسلم .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۹۰۴، رقم: ۱۸۷۵، و مسلم ۱۰۰۹۱۲، رقم: ۴۹۷-۱۳۸۸.

د لغاتو حل: يُبْسُونَ: ای یسیون سیرا شديدا (سخت تگ).

تشریح: رسول الله ﷺ د مدینې منورې د خلکو په باره کي دا پیشگويي فرمایلي ده ، کله چي پورتنی هیواد ونه د مسلمانانو په لاس فتح سي نو هغه خلک به د مدینې د سخت ژوند څخه په ستومانه کېدو سره د معاش د طلب او دنیا د فاني گټې په خاطر دغه مقدس او بابرکته ښار په پرېښودو سره هغه هیوادو ته ولاړ سي حالانکه په هراعتبار سره به مدینه د هغوی لپاره تر ټولو غوره ځای وي که هغوی په دغه حقیقت پوه سي او د دنیا او آخرت سعادت یې مقصد وي نو مدینه به نه پرېږدي .

مدینه منوره بد خلک باسي

﴿۲۶۱۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرُتُ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : ما ته د یو داسي آبادۍ په

بِقَرْيَةٍ تَأْكُلُ الْقَرْيَ يَقُولُونَ يَثْرِبُ وَهِيَ الْمَدِينَةُ تَنْفِي النَّاسَ كَمَا يَنْفِي

الْكِبَرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ . متفق عليه .

لور د هجرت حکم راکړل سوی دی چي پر ټولو ښارو غالبه ده (يعني ددې ښار او سیدونکي به پر ټولو ښارو غالب وي) خلک دې آبادۍ ته یثرب وایي او دا مدینه ده چي خراب خلک داسي ليري کوي لکه څرنګه چي ټی د اوسپني څخه خيري ليري کوي . بخاري او مسلم .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۸۷/۴، رقم: ۱۸۷۱، ومسلم ۱۰۰۶/۲، رقم: ۴۸۸-۱۳۸۲.

تشریح: چي پر ٽولو کليو باندي به غالبه وي، ددي مطلب دادی چي کوم خلک په مدينه کي اوسيدري هغوی به پر نورو ټولو خلکو باندي غالب وي او نور ښارونه به فتح کوي، په تاريخي توگه سره ددغه عظيم الشان زيري خصوصيت ثابت دی چي مدينې ته راتلو سره خلک پر نورو اوسيدونکو باندي غالب او د اکثر ښارونو فاتح راغلي دي، مخکي عمالقه قوم په دغه ښار کي آباد سو هغوی غلبه تر لاسه کړه او څومره ښارونه او سيمي يې فتح کړې بيا يهود راغلل نو هغوی پر عمالقه باندي غالب سول بيا نصاری را ورسيدل نو هغوی پر يهوديانو باندي خپل اقتدار قائم کړ تر دې چي رسول الله ﷺ او مهاجرينو دغه ښار خپل د هستوگني ځای جوړ کړی هغوی ته چي کومه غلبه تر لاسه سوه او څرنگه چي هغوی د مشرق څخه تر مغرب پوري ټول عالم خپل تر اثر لاندي کړی.

ددغه ښار نوم مخکي يثرب او اثرب وو رسول الله ﷺ چي دلته په هجرت تشریف راوړ نو رسول الله ﷺ ددغه ښار د مدنيت او کثرت په وجه ددغه نوم مدينه کنېنېنودی او حکم يې وکړ چي بيا دي دغه ښار ته يثرب نه ويل کيږي ځکه دا د اسلام څخه مخکي نوم دی چي د هغه څخه د جاهليت د زمانې بوی راتلی دوهم دا چي په معنوي توگه هم دغه نوم بالکل نامناسب وو ځکه چي د يثرب معنی ده هلاک او فساد او دا هم ويل کيږي چي يثرب د يوه بت يا د يو ډېر ظالم سړي نوم وو. بخاري په خپل تاريخ کي يو روايت نقل کړی دی چي د هغه مفهوم دادی چي کوم څوک يو واريثرب ووايي نو هغه ته پکار دي چي هغه لس واره مدينه ووايي چي ددغه مقدس ښار د منع نوم اخيستلو تدارک او تلافي وسي او يو روايت دا هم دی چي کوم څوک يثرب ووايي نو هغه دي استغفار وکړي.

د خرابو خلکو څخه مراد کفار او مشرکين دي چي د اسلام د غلبې په وجه د هغه ښار څخه وايستل سول نو پر کفارو او مشرکينو باندي ددغه ښار دروازي د همېشه لپاره بندي سوې.

د الله ﷻ له طرفه د مدينې نوم

﴿۲۶۱۸﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي

يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى نَسَى الْمَدِينَةَ طَابَةً. رواه مسلم.

الله تعالیٰ د مدینې نوم طابه (پاکه) ایښی دی . مسلم .

تخریج : مسلم فی الصحيح ۱۰۷۲، رقم: ۴۹۱، ۱۳۸۵.

تشریح : الله تعالیٰ د مدینې نوم طابه ایښی دی : ددې مطلب دادی چي الله تعالیٰ د خپل حبیب ﷺ په ژبه سره د مدینې نوم طابه ظاهر کړی دی او په یوه روایت کي طیبه دی چي د هغه معنی ده پاک او خوشحاله یعنی دغه ښار د کفر او شرک د نجاست څخه پاک دی او د هغه اوبه او هواء د طبائع موافق ده او د هغه اوسیدونکي خوشحاله دي .

د مدینې منورې خصوصیت

﴿۲۶۱۹﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه څخه روایت دی چي یو صحرائي د رسول الله ﷺ په خدمت کي د

وَسَلَّمَ فَأَصَابَ الْأَعْرَابِيَّ وَعُكٌ بِالْمَدِينَةِ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اوسیدو له کبله د رسول الله ﷺ سره بیعت وکړ هغه ته سخته تبه راغلل ، نو هغه نبي کریم ﷺ ته

فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَقْلَنِي بَيْعَتِي فَأَبَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ جَاءَهُ

عرض وکړ اې محمد ! ﷺ زما بیعت بیرته راکړئ ، رسول الله ﷺ انکار وکړ هغه بیا راغلی او

فَقَالَ أَقْلَنِي بَيْعَتِي فَأَبَى ثُمَّ جَاءَهُ فَقَالَ أَقْلَنِي بَيْعَتِي فَأَبَى فَخَرَجَ الْأَعْرَابِيُّ

عرض یې وکړ زما بیعت بیرته راکړئ ، رسول الله ﷺ بیا هم انکار وکړ ، هغه بیا حاضر سو او وه

یې ویل زما بیعت بیرته راکړئ ، رسول الله ﷺ انکار وکړ ، بیا هغه صحرائي پرته د اجازې د

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي خَبَثُهَا

وَيَنْصَعُ طَيْبُهَا . متفق عليه .

مدینې څخه ولاړئ نو رسول الله ﷺ وفرمایل : مدینه د بټۍ په ډول ده خپل خیري لیري کوي او خپله

خوشبویی ښه خالص کوي (یعنې پاک خلک پریږدي) . بخاري او مسلم .

تخریج : البخاري فی الصحيح (فتح الباري) : ۹۶۱۴، رقم: ۱۸۸۳، و مسلم ۱۰۰۶۱۲، رقم: ۴۸۹-۱۳۸۳؟

تشریح : رسول الله ﷺ د هغه د بیعت فسخ کولو څخه ځکه انکار وکړ لکه څرنگه چي د اسلام

بیعت فسخ کول جائز نه وه همدارنگه رسول الله ﷺ ته د اوسیدو د بیعت فسخ کولو اجازه هم نه

وه . علماء وایي چي د مدینې منورې دغه خصوصیت یعنی د خرابو خلکو ایستل او د ښه خلکو د خالص کولو تعلق یا خو د رسول الله ﷺ د زمانې سره خاص وو یا په آخره زمانه کي یعنی قیامت ته نژدې به ددغه ښار دغه خاصیت ظاهر سي چي کله د جال ظاهر سي نو مدینه به درې واره ولړزول سي هغه وخت چي په مدینه کي څومره خراب خلک وي (که کافران وي او که مشرکان) هغه به ددغه ښار څخه ووځي او د جال ته به ورسې او دا احتمال هم دی چي ددغه خاصیت تعلق د هري زمانې سره وي .

﴿۲۶۲۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى

تُنْفِي الْمَدِينَةَ شَرَارَهَا كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ . رواه مسلم

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : قیامت به تر هغه وخته پوري نه قائمېږي تر څو پوري چي مدینه خپل شریر خلک داسي ونه کاږي لکه څرنگه چي بټۍ د اوسپني څخه خیري (او زنگ) لیري کوي . مسلم .

تخریج : مسلم فی الصحيح ۱۰۰۵۱۲ ، رقم : ۴۸۷ - ۱۲۸۱ .

په مدینه کي طاعون او د جال نه سي دا خلیدای

﴿۲۶۲۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَنْقَابِ الْمَدِينَةِ

مَلَائِكَةٌ لَا يَدْخُلُهَا الطَّاعُونُ وَلَا الدَّجَالُ . متفق عليه .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د مدینې پر لارو یا دروازو ملائکي ټاکل سوي دي په دې کي نه طاعون دا خلیدای سي نه د جال . بخاري او مسلم .

تخریج : البخاري فی الصحيح (فتح الباري) : ۹۵۱۴ ، رقم : ۱۸۸۰ ، ومسلم ۱۰۰۵۱۲ ، رقم : ۴۸۵ - ۱۳۷۹ .

تشریح : طاعون یو خاص ناروغۍ ته هم وایي ، دلته په حدیث کي د هغه خاص ناروغۍ په باره کي فرمایي سوي دي ، د رسول الله ﷺ د دعاء په برکت دغه ناروغي په مدینه کي نه داخليږي یعنی دا د رسول الله ﷺ یو څرگنده معجزه ده .

شیخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله په خپل کتاب کي د طاعون ترجمه په وباء کېړې ده او فرمایي چي په مدینه کي د وباء نه داخليدل یا خو د جال د ظاهرېدو په وخت کي به وي یا دا چي ددې تعلق د هري زمانې سره دی .

﴿۲۶۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: هيڅ يو ښار داسي نسته چې

إِلَّا سَيَطُوهُ الدَّجَالُ إِلَّا مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ وَلَيْسَ نَقَبٌ مِنْ أَنْقَابِهَا إِلَّا عَلَيْهِ

هغه به د جال برباد نه کړي مگر مدينه او مکه، د دې په لارو يا دروازو به صف تړلي ملائکي وي

الْمَلَائِكَةُ صَافِينَ يَحْرُسُونَهَا فَيَنْزِلُ بِالسَّبْخَةِ فَتَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بِأَهْلِهَا

چې د ساتونکو فرض به سرته رسوي، د جال به د مدينې پر يوه ښيرنه مخکې کښته سي او مدينه

به سره د خپلو اوسيدونکو

ثَلَاثَ رَجَفَاتٍ فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ كُلُّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ. متفق عليه.

درې واره و ښوري او هر هغه څوک به د مدينې څخه ووځي کوم چې کافر او منافق وي او د

جال ته به ولاړ سي. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۹۵۱۴، رقم: ۱۸۸۱، ومسلم في الصحيح ۲۶۶۵۱۴.

د لغاتو حل: السبخة: موضع قريب من المدينة.

د اهل مدينه سره د مکر او چم کوونکو سزا

﴿۲۶۲۳﴾: وَعَنْ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَكِيدُ أَهْلَ

الْمَدِينَةِ أَحَدٌ إِلَّا انْمَاعَ كَمَا يَنْمَاعُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ. متفق عليه.

د حضرت سعد رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې د مدينې د

اوسيدونکو سره چم او مکر کوي هغه به داسي ويلي سي لکه څرنگه چې مالګه په اوبو کې

ويلي کېږي. بخاري او مسلم.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۹۴۱۴، رقم: ۱۸۷۷، ومسلم ۱۰۰۸۱۲، رقم: ۴۹۴-۱۳۷۸.

د لغاتو حل: انماع: اى ذاب و هلک.

تشریح: د اسلام په تاريخ کې د بدترين کس يزید دا حال سو چې هغه د حره د واقعي څخه

وروسته د دق او سل په ناروغۍ کې په ويلي کېدو سره مړ سو.

د مدینې سره د رسول الله ﷺ محبت

﴿۲۶۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنَظَرَ إِلَى جُدْرَاتِ الْمَدِينَةِ أَوْ ضَعَّ رَأْسَهُ رَأَى حِلَّتَهُ وَإِنْ كَانَ عَلَى دَابَّةٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا. رواه البخاري.

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ د سفر څخه ستون سو او د مدینې پر دیوالو به یې نظر و لگېدی نو خپل اوښ به یې خغلوئ او که پر آس، غاټره یا بل شي به سپورو نو هغه ته به یې په تلوار سره حرکت ورکوي او دا له دې کبله چې د رسول الله ﷺ د مدینې سره مینه وه. بخاري.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۹۸۱۴، رقم: ۱۸۸۶.

د احد د غره فضيلت

﴿۲۶۲۵﴾: وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَلَعَ لَهُ أَحَدٌ فَقَالَ هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ وَإِنِّي أَحَرِّمُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا. متفق عليه.

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله د احد غرد رسول الله ﷺ مخته راغلی نو رسول الله ﷺ وفرمایل: دا غر زموږ سره مینه لري او موږ هم دده سره مینه لرو، اې الله! ابراهيم عليه السلام مکه حرم جوړه کړه او زه د مدینې دواړه طرفه حرم جوړوم. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۸۳۱۶، رقم: ۲۸۸۹، و مسلم ۹۹۳۱۲، رقم: ۴۶۲-۱۳۶۵.

تشریح: دغه غر زموږ سره مینه لري، دغه جمله بېله شکه پر خپل ظاهري معنی محمول ده ځکه الله تعالی په جماداتو کې هم د هغوی د حال، علم، فهم، مینې او عداوت سره سم په خاصه توګه د انبیاء او په خاصه توګه د رسول الله ﷺ مینه پیدا کړې ده.

او بل دا چې الله تعالی د چا دوست سي نو ټول شيان دهغه دوستان سي ځکه هر شی د الله تعالی مخلوق او دهغه تابعدار دی، د رسول الله ﷺ د بېلوالي په وجه د خرما د درختي د ژړا واقع ددغه دعوي څرګند دلیل دی.

واني احرم ما بين لابتیها: ددې مطلب دادی کوم چې په ترجمه کې ظاهر سوی دی چې زه دغه د مخکې ټوټه په کوم کې چې مدینه ده د قدر وړ او د تعظیم وړ ګرځوم، ددغه جملې څخه دا مراد نه دی چې د مکې مکرمې په ډول مدینه هم په دغه معنی حرم دی چې دهغه درختي

پرېکول او په هغه کې بنکار کول او داسې نور شيان حرام دي .

﴿۲۶۲۶﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أُحَدِّثُ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ . رواه البخاري .

د حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : د اُحد غرزموږ سره
محبت لري او موږ دده سره محبت لرو . بخاري .

تخريج : البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۳۴۴/۲ ، رقم : ۱۴۸۲ .

الْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د مدينې د حرم مسئله

﴿۲۶۲۷﴾: عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ رَأَيْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ أَخَذَ

د حضرت سليمان بن ابو عبد الله رضي الله عنه څخه روايت دئ چې ما سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه وليدئ چې

رَجُلًا يَصِيدُ فِي حَرَمِ الْمَدِينَةِ الَّذِي حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه يو سړي په مدينه کې په بنکار کولو نيولی وو ،

فَسَلَبَهُ ثِيَابَهُ فَجَاءَ مَوَالِيَهُ فَكَلَّمُوهُ فِيهِ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

او د هغه جامې يې راكښته كړي وې بيا د هغه سړي مالک سعد رضي الله عنه ته راغلی او د هغه سړي يا
د هغه د جامو په اړه يې د سعد سره خبري وکړې ، سعد ورته وويل : رسول الله صلى الله عليه وسلم

وَسَلَّمَ حَرَّمَ هَذَا الْحَرَمَ وَقَالَ مَنْ أَخَذَ أَحَدًا يَصِيدُ فِيهِ فَلْيَسْلُبْهُ فَلَا أَرُدُّ

دا ځای حرم گرځولی دئ او فرمايلي يې دي څوک چې په دې حرم کې په بنکار کولو ونيول سي
هغه دي د هغه بنکاري څخه جامې واخلي نو کوم شی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ماته راكړی دئ

عَلَيْكُمْ طُعْمَةٌ أَطْعَمَنيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَكِنْ إِنْ شِئْتُمْ

دَفَعْتُ إِلَيْكُمْ ثَمَنَهُ . رواه ابو داود

زه یی هیشکله بیرته نه ورکوم مگر که ته غواری نوزه به ددی بیه درکرم . ابوداؤد .

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۵۲۳\۲، رقم: ۲۰۳۷.

﴿۲۲۲۸﴾: وَعَنْ صَالِحٍ مَوْلَى لِسَعْدٍ أَنَّ سَعْدًا وَجَدَ عَبِيدًا مِنْ عَبِيدِ الْمَدِينَةِ

د حضرت صالح رضی اللہ عنہ چي د حضرت سعد رضی اللہ عنہ آزاد سوی غلام دی ثخنه روایت دی چي سعد د

يَقْطَعُونَ مِنْ شَجَرِ الْمَدِينَةِ فَأَخَذَ مَتَاعَهُمْ وَقَالَ يَغْنِي لِمَوَالِيهِمْ سَبْعُ

مدینې په غلامانو کي یو غلام د مدینې پر درخته پرې کولو باندي ولیدی نو د هغه سامان یی
واخیستی او بیاد غلام مالکانو ته یی وویل : ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ثخنه دا اوریدلي دي چي

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى أَنْ يُقْطَعَ مِنْ شَجَرِ الْمَدِينَةِ شَيْءٌ
وَقَالَ مَنْ قَطَعَ مِنْهُ شَيْئًا فَلَيْسَ أَخْذُهُ سَلْبُهُ . رواه ابوداؤد .

د مدینې درختي دي نه پرې کیږي او بیار رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : څوک چي د مدینې د درختو ثخنه یو
شی پرې کړي نو د هغه سامان د هغه چا دی څوک چي هغه ونیسي . ابوداؤد

تخریج : ابوداؤد فی السنن ۵۳۳\۲، رقم: ۲۰۳۸.

تشریح : عن صالح مولى لسعد : د سعد رضی اللہ عنہ آزاد سوی غلام صالح وایي ، د دغه جملې پر حای
صحيح جمله داده چي : عن صالح عن مولى لسعد ، صالح د حضرت سعد رضی اللہ عنہ د آزاد سوی غلام
ثخنه روایت کوي یعنی د مولى لسعد ثخنه مخکي لفظ عن یا خو د کاتب په غلطۍ سره نه دی
لیکل سوی یا په دې باره کي خپله مصنف ثخنه سهوه سوې ده ځکه صالح د حضرت سعد رضی اللہ عنہ
ازاد سوی غلام نه دی بلکه د توامه ازاد سوی غلام دی او صالح دغه روایت د حضرت سعد
رضی اللہ عنہ د ازاد سوی غلام ثخنه نقل کړی دی .

په وچ کي د ښکار ثخنه منع

﴿۲۲۲۹﴾: وَعَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ صَيْدَ وَجِّ

د حضرت زبیر رضی اللہ عنہ ثخنه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : د وچ نامي حای ښکار

وِعِضَاهُ جِزْمٌ مُحَرَّمٌ لِلَّهِ . رواه ابوداؤد وقال محي السنة وج ذكروا انها

من ناحية الطائف وقال الخطابي انه بدل انها .

او د هغه ازغني درختي په حرم کي د الله په حکم سره حرامي کړل سوي دي ، ابوداؤد ، د امام محي السنة بيان دئ چي وج د يو خای نوم دئ چي د طائف په لور واقع دئ ، خطابي د انها پر خای انه وييلي دي .

تخريج: ابوداود في السنن ۵۲۸/۲، رقم: ۲۰۳۲.

د لغاتو حل: عضاهه: اي اشجار شوكة.

تشریح: علماء کرام وايي چي د وج په خای کي د بنکارو وغيره حرمت د حمی په توگه وو (حمی هغه خر خای ته وايي چي په هغه کي د نورو خارويو د خړولو څخه منع وي) ، د وج په خای کي به د غازيانو د آسونو لپاره وابنه وغيره منع کيدل ځکه په دغه خای کي بنکار کول يا د هغه خای څخه درختي پريکول منع وه ، د حديث مطلب دا نه دی چي د وج حرمت د حرم په توگه وو او که چيري دغه حرمت د حرم په توگه وي نو بيا به دا وويل سي چي ددغه حرمت تعلق د يوې خاصي زمانې سره وو چي وروسته منسوخ سوی دی .

امام شافعي رحمه الله ددې قائل دی چي په وج کي دي بنکار نه کيږي او نه دي د هغه خای څخه درختي وغيره پرې کيږي مگر بيا هم هغه ددغه شيانو د کولو په وجه کفاره نه ده ذکر کړې .
په مدينه منوره کي د مړ کېدو سعادت

﴿۲۳۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اسْتَطَاعَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي ددې توان لري
أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ بِهَا فَإِنِّي أَشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا. رواه احمد والترمذي
وقال هذا حديث حسن صحيح غريب .

چي په مدينه کي مړ سي نو هغه ته پکار دي چي همدلته مړ سي ځکه زه به د هغه چا شفاعت کوم
چي په مدينه کي مړ سي . احمد او ترمذي ، امام ترمذي وييلي دي دا حديث حسن صحيح غريب دئ .

تخريج: احمد في المسند ۷۴/۲، والترمذي ۶۷۶/۵، رقم: ۲۹۱۷.

تشریح: د حديث د اولي برخي مطلب دادی چي کوم څوک توان ولري چي په مدينه کي تر اخره وخته پوري پاته سي نو هغه ته پکار دي چي هغه په مدينه کي پاته سي تر دې چي هغه ته مړگ په

دغه مقدس ښار کي واقع سي او زه د هغه شفاعت وکړم په دې توگه که هغه گناه کار وي نوزه به د هغه لپاره بخښنه وغواړم او که هغه نیک وي نو د هغه درجې به لوړې سي .

دلته د شفاعت څخه مراد هغه خاص شفاعت دی کوم چي یوازي په مدينه کي د اوسیدونکو لپاره تر لاسه دی او بل چا ته تر لاسه نه دی البته د رسول الله ﷺ شفاعت به د هر مسلمان لپاره عام وي نو غوره داده چي د چا عمر زیات سي یا د کشف وغیره په ذریعه ورته معلومه سي چي د هغه د مرگ وخت نژدې دی نو هغه دي مدينې منورې ته ولاړ سي چي هلته د مړ کېدو په وجه د رسول الله ﷺ د شفاعت د سعادت حقدار سي ، د حضرت عمر رضی الله عنه څومره ښه دعاء ده :

اللهم ارزقني شهادة في سبيلك واجعل موتي ببلد رسولك .

اې الله ! زما په خپل لار کي شهادت په برخه کړې او د خپل رسول ﷺ په ښار کي ما ته مرگ راکړې . الله تعالی دي زموږ او ستاسو ټولو دغه خوشبختي په برخه کړي . آمین .

مدینه به تر ټولو ښار وروسته خرابه سي

﴿۲۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ آخِرُ قَرْيَةٍ مِنْ قُرَى

الْإِسْلَامِ خَرَابًا الْمَدِينَةُ. رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب .

حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د اسلام په کليو کي چي کوم کلي خرابېږي په هغو کي به تر ټولو آخر د مدينې ښار وي . ترمذي ، دا حديث حسن غريب دی .

تخریج : الترمذي ۶۷۶۱۵ ، رقم : ۳۹۱۹ .

تشریح : مطلب دادی چي کله قیامت نژدې سي نو ټول ښارونه به وړان سي او په هغه کي مدينه منوره به د ټولو په پای کي وړانه سي يعني مدينې منورې ته دغه برکت د رسول الله ﷺ په وجه حاصل سوی دی .

د رسول الله ﷺ د هجرت لپاره د مدينې تعین

﴿۲۲۲﴾: وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ

د حضرت جریر بن عبد الله رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالی ما ته

اللَّهُ أَوْحَى إِلَيَّ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةَ نَزَلَتْ فِيهَا دَارُ هِجْرَتِكَ الْمَدِينَةُ أَوِ الْبَحْرَيْنِ

أَوْ قَنْسَرِينَ . رواه الترمذي .

وحي راليزلې ده چي په دې درو ښارو کي چي ته کوم ښار ته هجرت کوي هغه به ستا د هجرت کور وي يعني مدينه، بحرین او قنسرین . ترمذي .

تخریج: الترمذي ۶۷۸/۵، رقم: ۳۹۲۳.

تشریح: بحرین د اوسني جغرافيايي نقشې سره سم د هغه جزیرو د مجموعې نوم دی کوم چي د خلیج عربي د جنوب مغربي په کونج کي واقع دي، په دغه جزیرو کي تر ټولو لویه جزیره د نامه جزیره ده چي د هغه دوهم نوم بحرین هم دی، د دغه جزیرې په نامه هیواد ته بحرین وايي مگر په حدیث شریف او د تاریخ په کتابو کي د بحرین لفظ د هغه سیمي په اړه راغلی دي کوم چي جزیره العرب پر مشرقي ساحل باندي د خلیج بصري څخه تر قطر او عمان پوري خپور سوی دی او د اوسني بحرین په مغرب کي واقع دی، دغه سیمي ته اوس احساء ویل کیږي نو دلته په حدیث کي د بحرین څخه مراد هغه سیمه ده چي د هغه نوم اوس احساء دی .

قنسرین د شام د هیود د یو ښار نوم دی، په هر حال د رسول الله ﷺ د ارشاد خلاصه داده چي الله تعالی ما ته اختیار را کړی دی چي په دغه درو ښارو کي د یو ښار په باره کي ستا خواهش وي چي د مکې څخه د هجرت کولو وروسته هلته ولاړ سې او هغه ښار خپل هستوګن ځای وگرځوي مگر په تاریخ مدينه کي کي د الیکلي دي که څه هم په شروع کي رسول الله ﷺ ته په درو ښارو کي د یو ښار د اوسیدو اختیار ورکړل سوی وو مگر په آخر کي مدينه و ټاکل سوه نور رسول الله ﷺ د مکې څخه په هجرت کولو سره مديني منورې ته تشریف راوړ .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د دجال څخه د مديني منورې حفاظت

﴿۲۴۳﴾: عَنْ أَبِي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ رُعْبُ الْمَسِيحِ

الدَّجَالِ لَهَا يَوْمَئِذٍ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ عَلَى كُلِّ بَابٍ مَلَكَانِ . رواه البخاري .

د حضرت ابوبکره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د دجال بیر به مديني ته نه ننوزي او په هغه ورځ (چي دجال راځي) د مديني به اووه دروازې وي پر هره دروازه به دوې ملائکي د ساتني لپاره ټاکل سوي وي . بخاري .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۹۵/۴، رقم: ۱۸۷۹.

د مدینې منورې د برکت لپاره در رسول الله ﷺ دعاء

﴿۲۱۳۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفِي مَا جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَاتِ. متفق عليه.

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د مدینې لپاره دا دعاء وفرمایل: ای الله! مدینې ته د هغه برکت دوه برابر برکت ورکړې کوم چې تا مکې ته ورکړې دی. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۹۷/۴، رقم: ۱۸۸۵.

تشریح: د دعاء مطلب دادی چې ای الله! د مکې مکرمې د شان او شوکت په نسبت مدینې منورې ته دوه برابر شان او شوکت ورکړې، دغه دعاء پر مدینه باندې د مکې د فضیلت خلاف په دې اعتبار نه ده چې په مکه کې د نیکیو زیاتوب د هغه د افضل کېدو تر ټولو لویه وجه ترجیح ده.

په حرمینو کې د اوسیدو سعادت

﴿۲۱۳۵﴾: وَعَنْ رَجُلٍ مِّنْ آلِ الْخَطَّابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

خُطَابٌ د کورنۍ څخه یو سړی روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

مَنْ زَارَنِي مُتَعَمِّدًا كَانَ فِي جَوَارِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَكَنَ الْمَدِينَةَ وَصَبَرَ

څوک چې اراده وکړي چې زما زیارت وکړي نو د قیامت په ورځ به هغه زما همسایه وي او زما

په پناه کې به وي او څوک چې په مدینه کې استوگن سو

عَلَى بَلَائِهَا كُنْتُ لَهُ شَهِيدًا وَشَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ

الْحَرَمَيْنِ بَعَثَهُ اللَّهُ مِنَ الْأَمِينِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

او د هغې پر ستونزو یې صبر وکړ نو د قیامت په ورځ به زه د هغه شاهد او شفاعت کونکی یم، او څوک چې د دواړو حرمو څخه (یعنې مکه او مدینه) کې په یوه کې مړ شي الله تعالی به یې د قیامت په ورځ د امن تر لاسه کونکو څخه را پورته کړي. بیهقي.

تخریج: البيهقي في شعب الایمان ۴۸۸/۳، رقم: ۴۱۵۲.

تشریح: څوک چي په قصد سره زما زیارت وکړي: ددې مطلب دادی چي کوم څوک د تجارت یا ځان بنووني یا داسي بل دنیوي مقصد لپاره نه بلکه د ثواب تر لاسه کولو سره زما زیارت ته راسي نو هغه ته ذکر سوی سعادت تر لاسه کیږي.

د روضې اطهر د زیارت فضیلت

﴿۲۳۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ مَرْفُوعًا مَنْ حَجَّ فَزَارَ قَبْرِي بَعْدَ مَوْتِي كَانَ كَمَنْ

زَارَنِي فِي حَيَاتِي. رواها البيهقي في شعب الإيمان.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه مرفوعا روایت دی چي (رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایل) چا چي حج وکړ او بیا زما د مرګ وروسته زما د قبر زیارت یې وکړ نو هغه به د هغه چا په ډول وي چي په ژوند کي یې زما زیارت وکړ. دواړه حدیثونه بیهقي په شعب الايمان کي روایت کړي دي.

تخریج: البيهقي في شعب الايمان ۴۸۹۳، رقم: ۴۱۵۴.

تشریح: د رسول الله صلی الله علیه و آله د روضې زیارت کونکي د رسول الله صلی الله علیه و آله د زیارت کونکي په ډول ځکه دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله حيات النبي دی، دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د روضې زیارت دي د حج د افعالو څخه د فارغه کېدو وروسته وکړل سي.

په یو بل روایت کي نقل سوي دي چي رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایل کوم څوک چي زما د قبر زیارت وکړي نو د هغه لپاره زما شفاعت واجب او لازم دی، او په یوه روایت کي دي چي کوم څوک حج وکړي او زما زیارت ونه کړي نو هغه پر ما ظلم وکړ، همدارنگه په یوه روایت کي نقل سوي دي چي کوم څوک د مکې (يعني حج) قصد وکړي او زما زیارت او زما د مسجد د شرف د حاضری قصد وکړي نو د هغه لپاره دوه قبول سوي حجونه لیکل کیږي.

د مدینې منورې سره د رسول الله صلی الله علیه و آله تعلق

﴿۲۳۷﴾: وَعَنِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ جَالِسًا

د حضرت يحيى بن سعيد رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله تشریف فرما وو او په مدینه

وَقَبْرُ يُحْفَرُ بِالْمَدِينَةِ فَاطْلَعَ رَجُلٌ فِي الْقَبْرِ فَقَالَ بئس مَضْجَعُ الْمُؤْمِنِ

کي یو قبر کنبل کېدی، یو سړي په قبر کي وکتل او وه یې ویل: قبر د مؤمن ډیر خراب د خوب ځای دی،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِئْسَ مَا قُلْتَ فَقَالَ الرَّجُلُ إِنِّي لَمْ أَرِدْ

رسول الله ﷺ ورته و فرمايل : ڊيره بده خبره دي و ڪره ، هغه سڀي وويل زما مطلب دا نه وه

هَذَا إِنَّمَا أَرَدْتُ الْقَتْلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا

بلڪه زما مطلب دا وو چي د الله ﷻ په لار ڪي د شهيد ڪېدو څخه غوره شي نسته (يعني په ڪور
ڪي مرگ د مؤمن لپاره خراب دي) رسول الله ﷺ و فرمايل : د

مِثْلَ الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا عَلَى الْأَرْضِ بُقْعَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يَكُونَ قَبْرِي بِهَا
مِنْهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . رواه مالك مرسلا .

الله ﷻ په لار ڪي د شهيد ڪېدو سره سم هيڅ شي نسته ، بيا يې و فرمايل : د محڪي هيڅ ٻوٽه ماته
دومره خوبه نه ده چي هلته زما قبر وي څومره چي مدينه ده ، رسول الله ﷺ درې واره دا الفاظ
و فرمايل : . مالڪ مرسلا

تخريج : الامام مالڪ في الموطا ۴۶۲۱۲ ، رقم : ۴۳ .

تشریح : خراب خو هغه ڇه دي ڪوم چي تا وويل : ددي مطلب دادی چي ستا دغه خبره خرابه او
غلطه ده چي قبر د مؤمن لپاره بد ڄای دی ڇڪه چي تا د مؤمن قبر ته خراب ويلي دي حالانڪه د
مؤمن قبر د جنت د باغو څخه يو باغ دی نو هغه سڀي د خپل خبري وضاحت و ڪړ چي زما مقصد
قبر څخه مطلق د مؤمن خراب ويل نه وه بلڪه زما مطلب دا وو چي د الله تعالیٰ په لاره ڪي
شهيد ڪېدل د ڪور تر مرگ غوره دي ، رسول الله ﷺ د هغه دغه مقصد خوبن ڪړ او تصديق يې
و ڪړ چي واقعي د الله تعالیٰ په لار ڪي د شهيد ڪېدو برابر هيڅ شي نه سته ، بيا رسول الله ﷺ د
خپل قبر لپاره د مدينې منورې د محڪي په خوبنولو سره د هغه سڀي فضيلت ظاهر ڪړ ڪوم چي
په مدينه ڪي مړ سي او په مدينه ڪي دفن ڪړل سي ڪه هغه شهيد وي او ڪه غير شهيد .

په وادي عتيق ڪي د لمانڻه فضيلت

﴿۲۴۳۸﴾ : وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ وويل : ما د نبی ڪريم ﷺ څخه

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بِوَادِ الْعَقِيقِ يَقُولُ أَتَانِي اللَّيْلَةُ آتٍ مِنْ رَبِّي فَقَالَ صَلِّ فِي

په عتيق نامي شېله کي دا واوريدل چي نن شپه يو راتلونکي (ملائکه) زما د پروردگار له

هَذَا الْوَادِ الْمُبَارَكِ وَقُلْ عُمْرَةٌ فِي حَجَّةٍ، وَفِي رِوَايَةٍ وَقُلْ عُمْرَةٌ وَحَجَّةٌ. رواه البخاري

لوري راغلل او ويل يې په دې مبارک شېله کي لمونځ وکړه او ووايه عمره په حج کي ده، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي ووايه عمره او حج (يعني ددې ځای د لمانځه ثواب دهغه عمرې سره سم دی چي د حج سره وکړل سي يا عمره او حج دواړه) برابر دي. بخاري.

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۳/۳۹۲، رقم: ۱۵۳۴.

تشریح: مخکي په دې پوه سئ چي د عربي قواعدو سره سم لفظ د قول د فعل لپاره هم استعمالېږي نو د دغه حديث د آخري جملې: قل عمره في حجة: معنی داده چي دغه لمونځ هغه عمره وشمېره کوم چي د حج سره کيږي، يعني د دغه جملې په ذريعه په وادي عتيق کي د لمانځه فضيلت بيانول مقصد دي چي په وادي عتيق کي کوم لمونځ وکړل سي د هغه ثواب دهغه عمرې برابر دی کوم چي د حج سره کيږي، همدارنگه د دوهم روايت د الفاظو (وقل عمره وحجة) مطلب دادی چي په وادي عتيق کي لمونځ کول د عمرې او حج برابر دی.

د مدينې منورې يو څو نور فضائل

علماء کرامو ليکلي دي چي حکيم مطلق الله ﷻ د دغه پاک ښار په پاکه خاوره کي او د هغه په ميوو کي د شفاء تاثير اېښی دی، په اکثر وختونو کي منقول دي چي د مدينې منورې په غبار کي د هر ډول ناروغۍ شفاء ده، په ځينو نورو طريقو منقول حديثو کي دي چي د مدينې منورې په غبار کي د جذام او برص د ناروغيو څخه شفاء ده، رسول الله ﷺ خپل ځينو صحابه کرامو ته حکم کړی وو چي هغوی د تبې علاج په دغه پاکه خاوره سره کوي نو نه يوازې په مدينه کي پر دغه حکم عمل کيږي بلکه د دغه پاکي خاوري د دوا په توگه د وړلو په اړه ډېر آثار منقول دي او ځيني علماؤ خو د دغه علاج تجربه هم کړې ده، د شيخ مجدد الدين فيروز ابادي رحمه الله بيان دی چي ما خپله ددې تجربه کړې ده چي زما يو خدمتگار د يوه کال څخه په تبه کي اخته وو ما د مدينې منورې لږ پاکه خاوره په اوبو کي په اچولو سره په هغه خدمتگار وڅښل او هغه په هغه ورځ روغ سو.

شيخ عبد الحق رحمه الله فرمايي چي د مدينې منورې په پاکه خاوره سره د علاج کولو ما ته هم تجربه سوې ده هغه داسي چي په کومو ورځو کي زه په مدينه منوره کي مقيم وم زما په پښو کي يو سخته ناروغي پيدا سوه چي د هغه په باره کي د ټولو طبيبانو دا فيصله وه چي ددې آخري

درجه مرگ دی او روغتیا مشکل ده ما په دغه پاڪه خاوره سره علاج وکړ په لږ ورځو کې په ډیرې اسانۍ سره مې روغتیا ترلاسه کړه ، دا ډول خاصیتونه د دغه ځای په خرما کې هم منقول دي ، په صحیح حدیث کې راغلي دي چې کوم څوک اووه عجوه (د مدینې منورې د خرما یو ډول دی) په نهاره وخورې نو هیڅ زهر او جادو به پر هغه اثر نه کوي .

د مدینې منورې د فضائلو په لړۍ کې دا خبره هم د فهم وړ ده چې ددغه مقدس ښار د عظمت او بزرګۍ په وجه نبی کریم ﷺ خلکو ته ددغه ښار د اوسیدونکو د تعظیم او تکریم وصیت کړی دی چې زما د امت خلکو ته پکار دي چې هغوی زما د همسایګانو احترام همېشه وساتي د هغوی د حقوقو په ادا کولو کې کوتاهي ونه کړي که د هغوی څخه یو لغزش وسي نو مؤاخذه دي ځینې نه کوي او تر هغه وخته دي د هغوی خطاوي معافوي تر څو چې هغوی د کبائرو څخه پرهیز وکړي (یعني که چیرې هغوی په کبائرو ګناهو کې اخته سي نو بیا د کبائرو د معافۍ سوال نه پیدا کیږي بلکه د الله تعالی او د بندګانو د حقوق په اړه د شریعت چې کوم حکم وي هغه به جاري کیږي) ، په یاد لرئ کوم څوک چې د هغوی د احترام او حرمت همېشه خیال ساتي زه به په قیامت کې د هغه شاهدي او شفاعت کونکی یم ، ځکه چې د خلکو یعني د مدینې منورې د انصارو د رسول الله ﷺ او د مهاجرینو او د اسلام خدمت او هر ډول مرسته کړې ده چې اسلام په ټوله نړۍ کې خپور سو نو د دوی ډېر عزت او احترام پکار دی ، الله پاک دي موږ ټولو ته توفیق راکړي چې د مدینې منورې د خلکو هر ډول خدمت او احترام وکړو ، آمین ، او کوم څوک چې د مدینې منورې د اوسیدونکو احترام او عزت نه کوي په هغوی به د طنیه الخبال سیال وڅښل سي او واضحه دي وي چې طنیه الخبال د دوږخ د یو حوض نوم دی چې په هغه کې د دوږخیانو نوونه جمع کیږي .

په یوه روایت کې منقول دي چې یوه ورځ رسول الله ﷺ د دعاء لپاره لاس پورته کړی او داسې یې وویل اې الله ! کوم څوک چې زما د ښار او زما د ښار د اوسیدونکو سره د بدۍ اراده وکړي نو هغه ژر هلاک کړې او د رسول الله ﷺ ارشاد دی چې کوم څوک د مدینې اوسیدونکي بیروي نو هغه زه و بیرولم ، د نسائي په روایت کې دي چې کوم څوک مدینه د خپل ظلم په بیره کې اخته کړي هغه دي الله تعالی په خوف کې اخته کړي او پر هغه دي د الله تعالی ، ملائکو او ټولو خلکو لعنت وي ، او په یوه روایت کې دا الفاظ هم دي چې د داسې سړي هیڅ عمل به د الله تعالی په دربار کې مقبول نه وي که فرض وي او که نفل .

د حج یو څو مسائل او د حج د ادا کولو طریقه

که څه هم د حدیثو په تشریح کې د حج اکثر مسائل بیان سوي دي مگر اوس د کتاب الحج په پای کې مناسب دي چې یو څو نور مسائل په یو ځای کولو سره بیان کړل سي او د حج د ادا کولو طریقه هم بیان کړل سي.

په حج کې څلور شیان فرض دي: ۱: احرام، ۲: د عرفات په ورځ ووقوف عرفات، ۳: طواف زیارت، ۴: په دغه فرضو کې د ترتیب لحاظ ساتل یعنې احرام پر ووقوف باندي او ووقوف پر طواف زیارت باندي مقدم کول.

د حج واجبات دادي: ۱: ووقوف مزدلفه، ۲: د صفا او مروه په مینځ کې سعي، ۳: رمي جمار، ۴: د آفاقي لپاره طواف قدوم، ۵: حلق یا تقصیر، ۶: احرام د میقات څخه تړل، ۷: تر لمر لوېدو پوري د عرفات ووقوف، ۸: طواف د حجر اسود څخه شروع کول، ځینو علماؤ دې ته سنت ویلي دي، ۹: د طواف شروع د راسته خوا څخه کول، ۱۰: طواف پر پښو باندي کول په شرط ددې چې یو عذر نه وي، ۱۱: طواف په پاکی سره کول، ۱۲: په طواف کې د سترپټول، ۱۳: د سعي شروع د صفا څخه کول په شرط ددې چې یو عذر لاحق نه وي، ۱۴: قارن او متمتع ته پسه یا د هغه په مثل څاروی ذبح کول، ۱۵: د هراو و شوطو یعنې یوه طواف څخه وروسته دوه رکعت له منځ کول، ۱۶: په رمي، حلق او قربانۍ کې د ترتیب لحاظ ساتل په دې توگه چې مخکې رمي وکړل سي بیا قرباني او بیا حلق او بیا طواف زیارت وکړل سي، ۱۷: طواف زیارت په ایام نحر کې کول، ۱۸: طواف داسي کول چې حطیم په طواف کې دننه راسي، ۱۹: سعي د طواف څخه وروسته کول، ۲۰: حلق په احرام او ایام نحر کې کول، ۲۱: د عرفات دووقوف څخه وروسته د احرام ممنوعات مثلاً جماع وغیره څخه پرهیز او هغه شیان هم چې په واجبات حج کې شامل دي چې د هغه په ترک کولو سره دم لازمېږي، ددغه شیانو څخه پرته نور ټول د حج مستحبات او ادبونه دي.

د غني حج د فقیر تر حج غوره دی، د مور او پلار د فرمانبرداری څخه فرض حج خو اولی دی مگر نفل حج اولی نه دی بلکه د مور او پلار فرمانبرداری د نفل حج څخه افضل ده البته د صدقې په باره کې اختلافي قولونه دي چې ځیني خو صدقې ته افضل وایي او ځیني نفل حج ته افضل وایي، مگر په بزازیه کې دي چې د نفل حج فضیلت ته ترجیح ورکړل سوې ده ځکه چې په حج کې مال هم خرڅ کېږي او بدني مشقت هم دی او په صدقه کې یوازي مال خرڅ کېږي، په کوم حج کې چې د عرفات ووقوف د جمعې په ورځ وي هغه حج پر اوو یا حجونو باندي فضیلت لري او

په هغه حج کي د هر سړي بېله واسطې مغفرت کيږي، په دې اړه مختلف قولونه دي چي ايا د حج په وجه کبيره گناهونه ساقطیږي که څنگه؟، ځيني علماء وايي چي ساقط کيږي لکه څرنگه چي يو حربي کافر اسلام قبول کړي نو د هغه ټول گناهونه ساقط کيږي مگر د ځينو حضراتو قول دادی چي د حج په وجه حقوق الله معاف کيږي مگر د حقوق العباد معافي نه کيږي لکه څرنگه چي يو ذمي کافر اسلام قبول کړي نو د هغه د ذمې څخه حقوق الله ساقط کيږي مگر حقوق العباد نه ساقط کيږي.

قاضي عياض رحمۃ الله عليه فرمايي چي د ټولو علماؤ پر دې اتفاق دی چي گناه کبيره يوازي په توبې سره ساقط کيږي (محض د حج په وجه نه ساقط کيږي) او هيڅ يو عالم هم د حج په وجه د پور ساقط کېدو قائل نه دی که د هغه تعلق د الله تعالی سره وي لکه لمونځ، زکوة او داسي نور مگر د پور ادا کول يا د لمانځه په ادا کولو کي د تاخير گناه ضرور ساقط کيږي، کوم علماء چي د گناه کبيره د ساقط کېدو قائل دي د هغوی مراد هم دادی.

کعبې شريفې ته دننه داخلېدل مستحب دي په شرط د دې چي خپله هغه ته يا بل چاته د هغه څخه تکليف ونه رسيږي د کعبې شريفې غلاف (پرده) د بني شيبه څخه رانيول جائز نه دي مگر امام يا د هغه د نائب څخه رانيول جائز دي، د کعبې شريفې غلاف په جامو کي استعمالول جائز دي که څه هم جنب يا حائضه وي، که يو څوک په قتل کولو سره په حرم کي پناه واخلي نو هغه د قصاص په توگه قتل کول تر هغه وخته جائز نه دي تر څو چي هغه په حرم کي وي مگر که چيري قاتل يې په حرم کي قتل کړی وي نو د هغه هم په حرم کي قتل کول جائز دي مگر په کعبې شريفې کي دننه قاتل په دغه صورت کي هم قتلول جائز نه دي کله چي هغه په کعبه شريفه کي دننه قتل کړی وي.

د زمزم په اوبو سره استنجاء کول مکروه دي مگر غسل کول مکروه نه دي، لکه څرنگه چي مکه مکرمه د مدينې منورې څخه افضله ده مگر د مدينې منورې د مخکي هغه ټوټه چي په هغه کي رسول الله ﷺ تشریف فرما دی مطلقاً افضل ده تر دې چي د کعبې، عرش او کرسې څخه هم افضله ده، د رسول الله ﷺ د روضې زیارت کول مستحب دي بلکه ځيني علماء وايي چي د هغه چا لپاره واجب دی چي هغه ته فراغت مسير وي، د فرض حج د ادا کولو په صورت کي حج د روضې د زیارت څخه مخکي کول پکار دي مگر د نفل حج په صورت کي اختيار دی که د حج څخه مخکي يې وکړي او که زیارت مخکي وکړي په شرط د دې چي مدينه منوره په لاره کي نه وي که د مکې په لاره کي مدينه منوره وي نو بيا مخکي د روضې زیارت کول ضروري دي، د

روضي د زیارت سره د مسجد نبوي د زیارت نیت کول هم پکار دي ځکه د رسول الله ﷺ ارشاد دی چي په مسجد نبوي کي د یوه لمونځ کول د مسجد حرام څخه پرته په نورو ټولو مسجدو کي د زرو لمونځو څخه غوره دی .

د حج د ادا کولو طریقه

د حج د ادا کولو طریقه داده چي کوم خوشبخته ته الله تعالی په خپل فضل او کرم سره د حج د سعادت توفیق ورکړي او هغه د حج اراده وکړي نو هغه ته پکار دي چي خپل نیت صحیح کړي چي د هغه سره سم محض د الله تعالی رضا مندي او د فرض ادا کول مراد وي یو دنیوي غرض یا د ځان بنووني تصور پکښي نه وي کنه نو ټول محنت به یې ضائع سي، بیا د خپل مور او پلار څخه د اجازې په اخیستلو سره د خپلو ټولو قریبانو او دوستانو څخه رخصت اخیستل او د هغوی څخه د معافي په اخیستلو سره د خپل هیواد څخه په داسي وخت روان سي چي مکې مکرمې ته د اووم ذی الحجې څخه مخکي ورسیږي، او د اووم تاریخ خطبه واوریدل سي، کله چي میقات ته ورسیږي (د پاکستان او هندوستان میقات یلملم دی) نو احرام دي وتړي، که چيري مفرد وي نو یوازي د حج او که قارن وي نو د حج او عمرې دواړو او که متمتع وي نو یوازي د عمرې احرام دي وتړي، مستحب دادي چي د احرام تړلو څخه مخکي د لاسو او پښو نوکان پرې کړي، د نامه لاندې او د بغلو وېښتان پاک کړي که د سر خریلو عادي وي نو سر دي وڅړي کنه نو وېښتان دي سم کړي او هغه دي د لمونځ کړي، که ښځه ورسره ملگري وي نو کوروالي دي وکړي بیا دي اودس وکړي یا غسل دي وکړي مگر غسل کول افضل دي، ددې څخه وروسته د احرام جامه دي واغوندي يعني یو لونگ دي وتړي او یو څادر دي داسي واچوي چي سربې خلاص وي دغه دواړي جامې که نوي وي نو افضل دي کنه پاكي جامې دي واغوندي، که د چا سره دوې جامې نه وي نو یوه داسي جامه دي اغوستل هم جائز دي چي په هغه سره ستر پټ کړل سي او بیادي خوشبويي ولگوي ددې څخه وروسته دي نیت وکړي که د قران اراده یې وي نو داسي دي ووايي: اللهم اني ارید الحج والعمرة فیسرهما لي وتقبلهما مني، که د تمتع اراده یې وي نو داسي دي ووايي: اللهم اني ارید العمرة فیسرها لي وتقبلها مني، که د افراد اراده یې وي نو داسي دي ووايي: اللهم اني ارید الحج فیسره وتقبله مني، که د نیت پورتنی الفاظ په ژبه سره ادا نه کړي بلکه په زړه کي نیت وکړي نو هم جائز دي، د نیت څخه وروسته دي لږ لږ ووايي د حج یا عمرې په نیت سره به په لږ لږ ویلو سره محرم سي، د

لبيک الفاظ دادی : لبيک اللهم لبيک لبيک لا شریک لک لبيک ان الحمد والنعمة لک والملك لا شریک لک ، په دغه الفاظ ، کي دي کمي نه کوي مگر زیاتوب جائز دي ، دا الفاظ هم منقول دي چي د هغه په ویلو کي څه حرج نه سته : لبيک وسعديک والخیر بیدیک لبيک والرغباء اليک والعمل لبيک لبيک اله الخلق لبيک ، ددې څخه وروسته په اکثر وختو کي دي په لوړ آواز سره لبيک وايي په خاصه توگه د لمانځه څخه وروسته که فرض وي لمونځ وي او که نفل ، د سهار په وخت کي په خپلو کي د ملاقات پر وخت ، پر لوړ ځای باندي د ختلو پر وخت ، یا پر کنبسته ځای باندي کنبسته کېدو پر وخت غرض دا چي د حج سفر د لمانځه په حکم کي دی لکه څرنګه چي په لمانځه کي د هر حالت په تبدیلی باندي تکبیر ویل کېږي همدارنګه په دغه سفر کي هم د هر حالت په تبدیلی سره لبيک ویل پکار دي ، د احرام تړلو څخه وروسته هغه د هغه ټولو شيانو څخه پرهیز کول ضروري دي کوم چي د احرام په حالت کي منع دي مثلاً گنډلي جامې اغوستل لکه قميص ، کوټ جبه ، دست کلې ، خولۍ او داسي نور دي نه اغوندي ، کومي جامې چي رنگ داره او خوشبوداره وي لکه زعفران وغيره کي رنگ سوي وي هغه دي هم نه استعمالوي ، مگر د پریوللو څخه وروسته چي د هغه څخه خوشبويي نه راځي استعمال یې جائز دی ، سر او مخ دي په هېڅ شي سره نه پټوي ، شپږي دي نه وژني د بنځي سره دي نه کوروالي کوي او نه دي هغه شيان کوي کوم چي د جماع باعث جوړېږي مثلاً مچه اخیستل ، په شهوت سره بنځي ته لاس وروړل یا د هغې په مخکي فحش خبري یا د جماع ذکر کول او داسي نور ، د فسق ، فجور او د چا سره د جنگ او جګړې څخه دي پرهیز وکړل سي د صحرائي او وحشي حیواناتو بنکار دي نه کوي تردې چي محرم دي یو بنکار ته اشاره هم کوي او نه دي د بنکار کونکي مرسته کوي ، مگر د دریابي حیواناتو مثلاً د ماهي بنکار صحیح دي ، خوشبويي دي نه استعمالوي ، نوکان دي نه پرېکوي ، د سر ، ږيري بلکه د ټول بدن وېښتان دي نه کوچني کوي نه دي یې خړبي ، او نه دي یې کارې د سر او ږيري وېښتان دي د خطمې څخه پریولي البته محرم غسل کولای سي په حمام کي داخلیدای سي د کور او کجاوې په سایه کي کښېنستلای سي ، همیانۍ (د روپو کڅوڼه) تر ملا تړلای سي او د خپل دښمن سره دفاعي جنگ کولای سي د احرام په حالت کي چي د کومو حیواناتو وژل جائز دي او د هغه د وژلو په وجه د جزاء توگه نه دم لازمېږي او نه صدقه هغه دادی : کارگه ، تپوس ، مار ، لږم ، مږه ، شرموښکی ، شرموښ ، گیدړه ، مېچ ، میږی ، کرپورې ، مېچ موچی ، غوماشه ، حمله کونکی درنده او تکلیف رسونکی ځناور . کله چي مکې مکرمې ته نژدې سي نو غسل دي وکړي دا مستحب دی ، بیا په ورځ کي یو

وخت دي د باب المعلىٰ څخه مکې مکرمې ته داخل سي او په خپل هستوگن ځای کې د خپل سامان په اېښودو سره تر ټولو مخکې دي د مسجد حرام زیارت وکړي ، مستحب دادي چې په مسجد حرام کې په لېیک ویلو سره او د باب السلام څخه داخل سي او هغه وخت دي ډېر د خشوع او خضوع حالت پر ځان خپور کړي او ددغه مقدم او باعظمته مقام د عظمت او جلال تصور دي په زړه کې راوړي او د کعبې شریفې په نظر لگېدو سره څه چې وغواړي د خپل پروردگار څخه دي یې وغواړي بیا دي په تکبیر او تهلیل کولو سره حمد او صلوٰه ویلو سره د حجر اسود مخته راسي او هغه دي مچ کړي او د مچولو پر وخت دي خپل دواړه لاسونه داسي پورته کړي لکه څرنګه چې د تکبیر تحریمه پر وخت پورته کیږي ، که د رش په وجه حجر اسود مچولای نه سي نو حجر اسود ته په لاس وروړلو سره دي مچ کړل سي که ده هم ممکن نه وي نو په یو لړګي سره دي حجر اسود مسحه کړي او هغه دي مچ کړي او که دا هم ممکن نه وي نو بیا د دواړو لاسو په ورغوو سره دي حجر اسود ته اشاره کوي او هغه دي مچ کړي ، د حجر اسود د استلام څخه وروسته دي د حجر اسود د خوا څخه د خپل راسته خوا څخه طواف قدوم شروع کړي ، په طواف کې اووه چکره (شوطه) کیږي او هر شوط دي پر حجر اسود باندي ختم کړي او د هر شوط ختمولو څخه وروسته دي په پورتنۍ طریقه سره د حجر اسود استلام او تکبیر او تهلیل وکړي ، په طواف کې دي مقیم هم شامل کړي په طواف کې دي اضطباع وکړي او په اولو درو چکرونو کې دي رمل وکړي او په هر چکر کې دي د رکس یماني استلام هم وکړي په دغه استلام کې د هغه مچول نه دي پکار ، د طواف کولو څخه وروسته دوه رکعت د طواف لمونځ دي مقام ابراهیم ته نژدې وکړي .

دالمونځ د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد واجب دی ، که چیري د رش په وجه دغه لمونځ مقام ابراهیم ته نژدې ممکن نه وي نو بیا په مسجد حرام کې هر چیري چې وغواړي هلته دي لمونځ وکړي ددغه لمانځه په اول رکعت کې د سورة فاتحې څخه وروسته قل یا ایها الکافرون او په دوهم رکعت کې قل هو الله احد ووايي ، او په دعاء کې چې څه غواړي د الله تعالیٰ څخه دي یې وغواړي ددې څخه وروسته دي د زمزم شاه ته راسي او د زمزم اوبه دي په ماړه نس وڅښي ، بیا دي مقام ملتزم ته راسي او د حجر اسود استلام دي وکړي او حمد او ثناء دي ووايي او تکبیر او تهلیل دي ووايي او ددې څخه وروسته دي د صفا او مروه په مینځ کې سعی وکړي ، د مفرد لپاره غوره داده چې هغه د طواف زیارت څخه وروسته سعی وکړي مګر که د طواف قدوم څخه وروسته یې وکړي نو څه پروا نسته .

د سعي طريقه: د سعي طريقه داده چي د مسجد حرام څخه په وتلو سره صفا ته راسي او کله چي صفا ته وځيږي نو بيت الله شريف ته دي مخامخ ودریږي او تکبير او تهليل دي وکړي درود شريف دي ووايي او د لاسو په پورته کولو سره دي روان سي کله چي وادي بطن ته ورسېږي نو د ميلين اخضرين په مينځ کي دي تيز تيز ولاړ سي او کله چي مروه ته وځيږي نو هلته دي تکبير او تهليل وکړي کوم چي په صفا کي يې کړي دي همدارنگه د صفا او مروه په مينځ کي دي اووه چکره پوره کړي د هر چکر شروع دي د صفا څخه کوي او ختم دي پر مروه باندي کوي او په هر چکر کي دي د ميلين اخضرين په مينځ کي تېز تيز ځي دا خبره دي په ذهن کي وي چي د سعي څخه مخکي طواف کول ضروري دي که يو څوک د طواف څخه مخکي سعي وکړي نو د هغه لپاره ضروري دي چي د طواف څخه وروسته بيا دوهم وار سعي وکړي ، دا دي هم معلومه وي چي د سعي ، وقوف عرفات ، وقوف مزدلفه او رمي جمار لپاره پاكي شرط نه ده مگر افضل ده او حال دا چي د طواف لپاره طهارت شرط دی او د طواف او سعي پر وخت خبري کول مکروه دي ، کله چي د سعي څخه فارغ سي نو مسجد حرام ته په تلو سره دوه رکعت له مونځ دي وکړي چي کول يې غوره دي مگر واجب نه دي ، ددې څخه وروسته دي په مکه کي تم سي او په دغه دوران کي چي څومره نفلي طوافونه کولای سي هغه دي وکړي مگر د نفل طواف په مينځ کي رمل او د هغه څخه وروسته سعي دي نه کوي ، بيا په اووم د ذي الحجې دي په مسجد حرام کي خطبه واورې په دغه خطبه کي چي د ماپښين د لمانځه څخه وروسته کيږي امام د حج احکام او مسائل بيانوي ، بيا که چيري احرام يې خلاص کړی وي نو پر اتم د ذي الحجې دي د حج د احرام په تړلو سره د لمر ختلو څخه وروسته منی ته روان سي .

که د ماپښين د لمانځه په کولو سره منی ته ورسېږي نو څه پروا نه سته شپه دي په منی کي تېره کړي او د عرفات په ورځ يعني پر نهم تاريخ دي ه سهار لمونځ په اول وخت کي وکړي او د لمر ختلو څخه وروسته دي عرفات ته ولاړ سي که څوک پر اتم تاريخ منی ته ولاړ نه سي بلکه پر نهم تاريخ عرفات ته ورسېږي نو دا هم جائز دي مگر د سنت خلاف کار دی ، په عرفات کي د بطن عرنه څخه پرته کوم ځای چي غواړي تم دي سي مگر جبل عرفات ته نژدې تم کېدل افضل دي بيا په هغه ورځ د لمر د زوال څخه وروسته دي غسل وکړي (چي سنت دی) او په عرفات کي دي وقوف وکړي (چي فرض دی او د هغه څخه پرته حج نه صحيح کيږي) ، امام چي کومه خطبه وايي هغه دي واورې او د امام سره د احرام د شرط پرته د ماپښين او مازديگر لمونځونه دي په

یوه وخت کي وکړي او د جبل رحمت سره په درېدو په ډېر خشوع او خضوع سره تکبیر، تهلیل او تسبیح وکړي د الله تعالی ثناء دي ووايي پر رسول الله ﷺ دي درود شریف ووايي او د خپل ځان او ټولو خپلوانو او دوستانو لپاره دي استغفار وکړي او د ټولو ديني او دنيوي مقاصدو لپاره دي دعاء و غواړي، بيا د لمر لوېدو څخه وروسته دي د امام سره مزدلفې ته روان سي او په استغفار، لبيک، حمد، صلوة او اذکارو کي دي بوخت اوسي، مزدلفې ته په رسيدو سره دي د امام سره د مابنم او ماخستن لمونځ يو ځای وکړي او د شپې دي هلته پاته سي ځکه چي د شپې هلته پاته کېدل واجب دي او ټوله شپه په لمانځه، تلاوت، ذکر او دعاء کي بوخت کېدل مستحب دي، کله چي سهار سي نو پر لسم د ذي الحجه دي د سهار د لمونځ په اول وخت کي وکړي او هلته دي وقوف وکړي په مزدلفه کي د بطن محسر څخه پرته چيري چي و غواړي وقوف کولای سي ددغه وقوف په حالت کي په ډيري عاجزی او زاری سره خپل ديني او دنيوي مقاصدو لپاره د الله تعالی څخه دعاء غوښتل پکار دي،

د لمر ختلو څخه لږ مخکي دي وقوف ختم کړي بيا چي کله ښه رڼا سي نو د لمر ختلو څخه مخکي منی ته په رسيدو سره دي جمره العقبه په اووه ډبرو وولي او د اولي ډبري ویشتلو پر وخت دي تلبيه موقوف کړي، ددې څخه وروسته دي قرباني وکړي بيا دي سر و خريي يا وېښتان دي کوچني کړي ددې څخه وروسته هغه ټول شيان چي د احرام په حالت کي منع وه پرته د رفت څخه جائز کيږي بيا د اختر لمونځ په منی کي په کولو سره په هغه ورځ دي مکې ته راسي او طواف زیارت دي وکړي ددغه طواف څخه وروسته رفت هم جائز کيږي، د طواف زیارت څخه وروسته دي بېرته منی ته راسي او په شپه کي دي هلته قیام وکړي پر يوولسم تاريخ دي د درو سره جمراتو رمي وکړي په دې توگه چي اول هغه جمره په اووه ډبرو وولي کوم چي مسجد خیف ته نژدې ده او هغه ته جمره اولی وايي ددې څخه وروسته دي هغه جمره چي هغه ته نژدې ده او هغه ته جمره وسطی وايي په اووه ډبرو وولي بيا دي په سپرېدو سره يا پر پښو باندي جمره عقبه په اووه ډبرو وولي او د هري ډبري ویشتلو پر وخت دي تکبیر (الله اکبر) وايي، همدارنگه په دوولسم تاريخ دي درې سره جمرات په ډبرو وولي او په دیارلسم تاريخ که په منی کي قیام وي نو په هغه ورځ دي بيا ددرو سره جمراتو رمي پر هغه واجبيږي او که پر دوولسم تاريخ د منی څخه رخصت سو نو بيا پر هغه باندي په دیارلسم تاريخ رمي نه واجبيږي، په يوولسم، دوولسم او دیارلسم تاريخو کي د رمي وخت د لمر د زوال څخه وروسته دی مگر په دیارلسم تاريخ د صبح صادق راختلو څخه وروسته او د لمر د زوال څخه مخکي هم که رمي وکړل سي نو جائز ده

مگر سنت د لمر د زوال څخه وروسته دی په یوولسم او دوولسم تاریخو کې د لمر د زوال څخه مخکې رمې جائز نه ده، په اخري ورځ د رمې څخه د فارغه کېدو وروسته دي مکې ته روان سي او په لاره کې دي د لږ وخت لپاره په محصب کې تم سي بیا چي د مکې مکرّمې څخه خپل هیواد ته روان سي نو طواف وداع دي وکړي په دغه طواف کې هم رمل او د هغه څخه وروسته سعی نه سته، د طواف څخه وروسته د دوه رکعتو لمونځ کولو سره دي د زمزم پاکی اوبه وڅښي او هر وار دي کعبې شریفې ته په کتلو سره په حسرت سره آه وکړي او دغه مبارکي اوبه دي پر مخ، سر او بدن وموړي.

بیا دي د کعبې شریفې خوا ته راسي که ممکن وي په بیت الله شریف کې دي داخل سي او که ممکن نه وي نو د هغه مقدس پرده دي مچ کړي او خپله سینه او مخ دي پر ملتزم باندې کښېږدي او د کعبې شریفې د پردې په نیولو سره دي دعاء وکړي او وه دي ژاري او دغه وخت هم تکبیر، تهلیل، حمد، ثناء، دعاء او استغفار کې بوخت کېدل پکار دي او د الله تعالی څخه د خپل مقاصدو د تکمیل لپاره دي دعاوي وکړي ددې څخه وروسته دي کعبې شریفې ته په شا تلو سره د مسجد حرام څخه دباندې ووځي (یعني کعبې شریفې ته په مخ کولو ووځي). د حج ټول افعال ختم سوه.

د عمرې احکام : عمره واجب نه ده بلکه په عمر کې یو وار سنت مؤکد ده، د عمرې لپاره د یو خاص زمانې شرط نه سته لکه څرنګه چي د حج لپاره دی بلکه کوم وخت چي وغواړي عمره کولای سي، همدارنګه په کال کې څو واره هم عمره کېدای سي البته غیر قارن ته د حج په ورځو کې عمره کول مکروه دي، د ایام حج اطلاق د عرفات پر ورځ، پر یوم نحر او ایام تشریق باندې کیږي د عمرې رکن طواف دی او په عمرې کې دوه شیان واجب دي یو خو د صفا او مروه په مینځ کې سعی او دوهم سرخریل یا وېښتان کوچني کول کوم شرطونه، سنتونه او ادبونه چي د حج دي هغه د عمرې هم دي.

د جنایاتو احکام : د حج په بیان کې جنایات هغه حرام کار ته وایي چي د هغه حرمت د احرام یا حرم په وجه وي او د هغه په کولو سره یو شی مثلاً قرباني یا صدقه د جزاء په توګه واجبیږي، ددې تفصیل داسي دی که چیري محرم پر خپل پوره اندام باندې خوشبويي ولګوي یا د یو خوشبويي لرونکي شي په خوړلو سره خوله خوشبوداره کړي په شرط ددې چي هغه خوشبويي خالص وي او په هغه کې د یو بل شي ګډون نه وي یا نکریزي استعمال کړي که په سر کې یې

ولگوي او که په ډېره، لاس، پښې وغيره کي، يا د زيتون تېل ولگوي يا يوه پوره ورځ گنډل سوي جامې استعمال کړي يا د يوه بغل پوره وېښتان يا د نامه لاندې وېښتان يا د غاړې وېښتان ليري کړي يا د دواړو لاسونو يا دواړو پښو يا د يوه لاس او يوې پښې نوکان پرې کړي يا طواف قدوم يا طواف صدر د جنابت په حالت کي وکړي يا طواف زيارت بې اودسه وکړي يا د عرفات څخه د امام تر مخه راسي يا سعي پرېږدي يا وقف مزدلفه پرېږدي يا د ټولو ورځو رمي يا د يوې ورځي يا د اولي ورځي رمي ونه کړي يا د حلق او تقصير څخه پرته د حرم څخه د باندي راووتې يا د احرام په حالت کي د خپل ښځي څخه مچه واخلې يا هغه په شهوت سره مس کړي يا حلق، تقصير، طواف زيارت د ايام نحر د تېرېدو څخه وروسته وکړي يا د حج د واجب افعالو ترتيب بدل کړي مثلاً د قربانۍ کولو څخه مخکي سر و خړي نو په دغه ټولو صورتو کي د جزاء په توگه يوه قرباني واجبېږي.

او که محرم تلبيه وکړي يعني د خپل سر وېښتان په کونډرو وغيره لگولو سره و موبښلي يا د قارن کېدو په صورت کي د قربانۍ څخه مخکي حلق يا تقصير وکړي نو پر هغه دوې قربانۍ واجبېږي او که محرم د يوه اندام څخه کم خوشبويي استعمال کړي يا د يوې ورځي څخه کم خپل سر پټ کړي يا گنډلي جامې واغوندي يا د سر او ږيري د څلورمي برخي څخه کم و خړي يا ښځه نوکان کم پرې کړي يا پنځه نوکان په مختلفو مجلسو کي پرې کړي يا طواف صدر يا طواف قدوم بې اودسه وکړي يا د يوم نحر څخه وروسته د درو جمراتو څخه د يوه جمره رمي ترک کړي نو په دغه ټولو صورتو کي پر هغه صدقه واجبېږي چي د هغه مقدار نيم صاع غنم دي، که محرم د يو عذري ناروغۍ په وجه خوشبويي استعمال کړي يا سر و خړي يا گنډلي جامې واغوندي نو په دغه صورتو کي هغه ته اختيار دی که يو پسه ذبح کړي او که شپږو مسکينانو ته د صدقه فطر په اندازه صدقه ورکړي او که پرله پسې يا بې ترتيبه روژې ونيسي: د خوشبويي يا خوشبويي لرونکي گل يا ميوې په بويولو سره پر محرم باندي هيڅ نه واجبېږي مگر مکروه کار دی، که يو محرم شپږه مړه کړي نو د صدقې په توگه لږ د خوراک شي مثلاً يو موټ اوږه دي ورکړي په شرط د دې چي هغه شپږه د خپل بدن يا سر جامې وغيره څخه راوباسي او مړه يې کړي او که پر مخکې يې ونيسي مړه يې کړي نو پر هغه باندي هيڅ نه واجبېږي او که چيري هغه خپل جامې په لمر کي په دې نيت وچوي چي په هغه کي شپږه مړه سي او بيا ډيري شپږه مړه سي نو پر هغه باندي نيم صاع غنم صدقه کول واجبېږي مگر که چيري د جامو وچولو په نيت يې لمر ته کښيږدي او شپږه وژل د هغه مقصد نه وي نو په دغه صورت کي پر هغه باندي هيڅ نه

واجبيري، که چيري محرم بنکار و کري يا يو چا ته د بنکار لاره ونبسي يا بنکار ته يو خوک متوجه کري نو پر هغه باندي د جزاء په توگه د هغه بنکار قيمت واجبيري چي دوه عادل کسان يې قيمت وټاکي او دا قيمت په هغه اعتبار دی کوم خای چي يې بنکار کړی دی يا د هغه نژدې خای په اعتبار دی، په دې اړه به محرم ته اختيار وي که په هغه قيمت د قربانی يو خاړوی رانيسي او ذبح يې کري او که په هغه قيمت سره غنم وغيره رانيسي او مسکينانو ته يې د صدقه فطر په اندازه وويشي او که وغواړي نو د هر فقير د صدقې د مقدار په عوض کي دي يوه يوه روژه ونيسي.

په پای کي دا خبره بنوول هم ضروري ده چي ددغه ټولو جناياتو په کولو کي قصد، اضطرار، علم، لاعلمي، رغبت او جبر ټول برابر دي يعني که چيري محرم د احرام د منع شيانو څخه يو فعل وکړي نو پر هغه باندي په هر صورت کي جزاء واجبيري که د هغه څخه دغه فعل په قصد سره سوی وي او که بېله قصد د هغه په علم سره سوی دی او که د هغه د لاعلمي په وجه او هغه فعل په رغبت سره سوی وي يا د بل چا په زور سره.

د روضې مطهرې د زيارت احکام او ادبونه

خوک چي حج ته ولاړ سي نو هغه ته پکار دي که چيري فرض حج وي نو مخکي دي د خپل حج څخه فارغ سي بيا د روضې مطهرې د زيارت لپاره مدينې منورې ته ولاړ سي او که حج نفل وي نو هغه ته اختيار دی چي مخکي زيارت وکړي د هغه وروسته حج وکړي او مخکي حج وکړي بيا د هغه وروسته زيارت وکړي په شرط ددې چي د حج لپاره مکې ته تلونکې لار د مدينې منورې څخه نه وي، کله چي زيارت ته ولاړ سي نو دانيت دي وکړي چي زه د رسول الله ﷺ د قبر مبارک او د رسول الله ﷺ د مسجد شريف (مسجد نبوي) د زيارت لپاره سفر کوم، په لاره کي چي څومره مسجدونه راسي په ټولو کي دي لمونځ وکړي، په لاره کي دي درود شريف وايي کله چي مدينې منورې ته نژدې ورسېږي نو ددغه مقدس ښار عظمت او بزرگي دي په خپل زړه کي خای کړي.

کله چي مدينه منوره بالکل مخامخ سي نو د ادب په خيال او د شوق په مقتضا سره دي د خپل سپرلی څخه کښته سي او که ممکن وي نو د هغه خای څخه دي تر مسجد شريف پوري په پښو ولاړ سي، د ښار په حدودو کي د داخلېدو څخه مخکي که چيري ممکن غسل دي وکړي او کنه نو په اودس کولو سره دي سپيني جامې واغوندي خوشبويي دي ولگوي، ښار ته دننه په رسېدو سره تر ټولو مخکي دي مسجد نبوي ته ولاړ سي په مسجد نبوي کي د داخلېدو څخه

مخکي که غسل و کړي نو غوره ده کڼه اودس دي وکړي او خوشبويي دي ولگوي ، مسجد نبوي ته په رسيدو سره دي تحية المسجد او د شکر لمونځ وکړي ، ددې څخه وروسته دي په تصور او يقين سره د قبر مبارک زيارت ته متوجه سي چي زه د هغه باعظمت په دربار کي حاضرېږم چي د هغه په وړاندي د ټولي دنيا د پاچاهانو هم څه وقعت نسته .

بيا قبر مبارک ته په راتلو سره دي په ډېره خشوع او خضوع سره د لمانځه په ډول راسته لاس پر چپه لاس اېښودو سره ودرېږي چي حضرت سيد البشر ﷺ ته مخامخ وي او قبلې ته شا او ددې خبري يقين دي وکړي چي رسول الله ﷺ زما د حاضرېدو څخه خبر دی زما د سلام جواب راکوي او زما پر دعاء آمين وايي او بيا دي په ډېر ذوق او شوق سره په معتدل آواز سره سلام او صلوة وړاندي کړي او عرض او معروض دي وکړي کله چي د خپل عرض او نياز څخه فارغه سي نو د خپل ټولو قريبانو او دوستانو چا چي د سلام خواست کړی وي د هغوی سلام دي د رسول الله ﷺ په خدمت کي د هغه له طرف څخه ادا کړي چي اې د الله رسوله ! فلاني زوی د فلاني تاسو ته سلام کړی دی تاسو د هغه لپاره الله تعالی ته شفاعت وکړئ ، ددې څخه وروسته دي د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه او بيا د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د سر مبارک په مخکي کي ودرېږي او د هغوی په خدمت کي دي سلام عرض کړي ، ددې څخه وروسته دي بيا د رسول الله ﷺ د سر مبارک په مخکي په ادب سره ودرېږي او په ډېر زوق او شوق سره دي د رسول الله ﷺ په خدمت کي سلام عرض کړي او کوم خواهش چي لري هغه دي د رسول الله ﷺ په طفيل د الله تعالی څخه وغواړي ، د هغه څخه وروسته د حضرت ابولبابه رضی الله عنه د ستنې سره چي څومره ممکن وي نفلونه وکړي او توبه او استغفار دي وکړي ، ددې څخه وروسته دي د نبوي آثارو زيارت وکړي کوم چي معلمين يې ورښيي او جنت البقيع ته دي ولاړ سي هلته دي د صحابه کرامو او اهل بيتو د قبرو مبارکانو زيارت وکړي ،

بيا دي د شهداء أحد په خاصه توگه د سيد الشهداء حضرت امير حمزه رضی الله عنه د قبر زيارت وکړي او پر ټولو شهيدانو او مزارو دي فاتحه ووايي او شنبې په ورځ يا کومه ورځ چي ممکن وي د مسجد قباء زيارت دي وکړي او دوه رکعت له لمونځ دي د تحية المسجد په نيت وکړي ، د مدينې منورې او روضې مبارکي ادبونه دادي چي څومره ورځي په مدينه منوره کي قيام کېدای سي هغه دي غنيمت وگڼي حتی الامکان خپل اکثر وخت دي په مسجد نبوي کي د اعتکاف په نيت تېر کړي هر ډول عبادت يعني لمونځ ، روژه ، تلاوت ، درود ، صدقه او خيرات سره دي خپل وختونه اباد کړي ، تر څو چي په مسجد نبوي کي وي حجرې شريفې ته دي په ډېر

شوق سره گوري او که د مسجد نبوي څخه د باندي وي نو د احترام او تعظيم په نظر او په خشوع او خضوع سره دي قبه شريفې ته گوري ځکه د رسول الله ﷺ پر روضه مبارکه باندي نظر اچول استحبابا د کعبې شريفې د نظر کولو په حکم کي دی ، او د بنار څخه د باندي پر قبه شريفه باندي په نظر کولو سره اهل شوق ته چي کوم نورانيت او خوشحالي تر لاسه کيږي د هغه ادراک پر هغه حالت باندي موقوف دی کوم چي د الفاظو په ذريعه څرگند کيدای نه سي . شعر :

زوق اين مي نشناسي بخدا تا نه چشي

په مسجد نبوي کي چي څومره د شب بيداري سعادت تر لاسه سي که څه هم د يوې شپې نپاره وي د هغه څخه دي فائده تر لاسه کړي ځکه چي دا د شب قدر په اعتبار د شب قدر څخه کمه نه ده بلکه د هغه څخه هم زياته ده ځکه دغه يوه شپه د خپل ټول عمر ماحصل او خلاصه گڼلو سره په عبادت کي تېره کړي ، غوره داده چي په دغه شپه کي بل يو عبادت نه کوي بلکه يوازې درود شريف وايي او که خوب ورسي نو د رسول الله ﷺ د جمال يا کمال سرور په تصور کولو سره دي خوب دفع کړي کله چي د رسول الله ﷺ د جمال يا کمال تصور د هغه زړه او دماغ ته د حصوري د کيف سرور و بخښي نو بيا نه خوب پاته کيږي نه غفلت ، شعر :

قرار چيست صبري کدام و خواب کجا .

تر څو چي په مسجد نبوي کي وي نو بايد خپل زړه ، ژبه او ټول اندامونه د خرابو کلمو او خيالو څخه وساتي او د رسول الله ﷺ د حصوري د تصور څخه بل هيڅ طرف ته متوجه نه سي که څوک د هغه په بوختيا کي مُخل سي نو د هغه څخه دي کناره کشي اختيار کړي مگر که د يو چا سره ضروري خبره کول وي نو په مختصره توگه خبرو کولو سره دي هغه مقدس ځای ته متوجه سي ، د مسجد شريف د ادابو بايد په خاصه توگه خيال وساتل سي د توکلو وغيره څخه دي ځان وساتل سي مسجد ته د راتلو څخه مخکي دي د روضې مبارکي او منبر په مينځ کي خپل مصلی د مخکي څخه نه غوروي بلکه په هغه مقدس ځای کي د لمانځه د ادا کولو د فضيلت د حصول چي کوم شوق وي نو تر ټولو مخکي دي مسجد ته د رسېدو هڅه کوي او هلته دي کښيني ، په دغه مقدس مسجد کي د قرآن کریم د نزول او د جبرائيل عليه السلام ځای دی د قرآن کریم په ختمولو کي دي کوتاهي نه کوي کم از کم يو قرآن کریم دي په دغه مسجد کي خامخا ختم کړل سي او که ممکن وي نو داسي کتابونه دي وايي چي په هغه کي د رسول الله ﷺ مبارک حالت ، خصائل او فضائل وي تر څو د رسول الله ﷺ د ملاقات او عبادت شوق يې زيات سي .

د قبر شریف مخته چي کله حاضرېږي نو د ټولو ادبونو خيال دي ساتي او د رسول الله ﷺ په خدمت کي دي سلام او صلوة وړاندي کړي ، په مدينه منوره او مسجد نبوي کي د اوسيدونکو او خدمتگارو د محبت او تعظيم دي خيال ساتي که څه هم په هغوی کي يو خبره د شريعت او سنت خلاف وي ځکه د رسول الله ﷺ د همساييتوب شرف د هغوی تر ټولو لوی فضيلت دی چي د يو گناه او بدعت په وجه ختميدلای نه سي او هغوی د حسن خاتمې او مغفرت د سعادت څخه نه محروم کوي.

وطن ته ستنېدل ، د حج د دعاوو تفصيلي بيان او د کتاب خاتمه

کله چي په مدينه منوره کي د قيام وخت ختم سي او د دغه مقدس ځای څخه په بېلېدو سره خپل هېواد ته د روانېدو اراده وکړي نو د نبي کریم ﷺ پر مصلی يا هغه ته نژدې دي په لمانځه کولو سره او دعاء کولو سره د مسجد نبوي څخه رخصت سي ددې څخه وروسته دي د رسول الله ﷺ ، د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه او حضرت عمر فاروق رضی الله عنه زيارت وکړي او د الله تعالی څخه دي نه يوازي د ځان لپاره بلکه د خپل قريبانو ، دوستانو ، خپل هېواد او د ټولي اسلامي نړۍ لپاره د کونين د سعادت ، د امن او سلامتۍ دعاوي وغواړي او د خپلو ټولو عبادتو د قبوليت او خپل کورنۍ ته په امن او سلامتۍ سره د رسيدو خواست دي وکړي او دغه دعاء دي ووايي :

اللهم انا نسالك في سفرنا هذا البر والتقوى ومن العمل ما تحب وترضى اللهم لا تجعل هذا آخر العهد بنبيك ومسجده و حرمة ويسرلي العود اليه والعكوف لديه وارزقني العفو والعافية في الدنيا والاخرة ورددنا الى اهلنا سالمين غانمين آمين .

دا خبره دي په ذهن کي وي چي د دعاء د مقبوليت او د مقصد د ترلاسه کېدو نښه داده چي هغه وخت به اختياره د سترگو څخه او ښکي جاري سي او زړه د دغه مقدس ځای په بېلوالی باندې د افسوس او غم څخه معموره وي بلکه په حقيقت کي ټول وختونه په دعاء کي ژړا او زاری د ذوق د ترلاسه کېدو باعث او د رحمت د اميدواری نښه ده . شعر :

این دلم باغست وچشمم ابروش ابر گردید باغ خند و شاد و خوش

هغه وخت که خدای مه کړه پر يو چا باندي د ژړا حالت خپور نه سي نو هغه دي په تکلف سره پر ځای باندي دغه حالت جاري کړي او د هغه خبرو تصور دي وکړي چي د ذوق او ژړا حالت پيدا کړي ځکه چي دغه وخت د ژړا حالت په هر صورت د قبوليت علامه ده او بيا د هغه ځای د بيلتون څخه به سترگي لنډې او په ژړا او افسوس سره رخصت کېدو پر وخت به پر شان نه ستنيږي ځکه

چي دا يوازي د کعبې شريفې سره خاص دی او د رخصت کېدو په وخت کي چي څومره کېدای سي صدقه او خيرات دي وکړي او د هغه ټولو ادبونو خيال دي وساتي کوم چي د سفر څخه د سټېندو پر وخت منقول دي او بيا چي کله خپل ښار ته نژدې راوړسيږي نو دغه دعاء دي وکړي :
 اللهم اني اسئلك خيرها وخير اهلها وخير ما فيها واعوذ بك من شرها وشر اهلها وشر ما فيها
 اللهم اجعل لنا بها قرارا ورزقا حسنا.

او کله چي ښار ته ورسېږي نو دغه دعاء دي وکړي :

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير آثبون تائبون
 عابدون ساجدون لربنا حامدون لا اله الا الله وحده صدق وعده ونصر عبده وهزم الاحزاب وحده
 واعز جنده فلا شيء بعده .

پکار دي چي خپل ښار او سرای ته د رسيدو څخه مخکي خپل خپلوان او دوستان خبر کړي چي زه پر فلاني وخت را رسيدونکی يم بېله خبره ورکولو دي کور ته نه ځي او خپل ښار ته د رسېدو غوره وخت د څانبت وخت دی د ما ښام په وخت کي دي نه رسېږي بيا چي کله خپل ځای ته ورسېږي نو په سرای کي د دننه کېدو څخه مخکي که مکروه وخت نه وي نو خپل مسجد ته دي ولاړ سي هلته دي دوه رکعتہ نفل وکړي دعاء دي وغواړي او په خير او عافيت باندي خپل هيواد ته پر رسيدو باندي دي د الله تعالی شکر ادا کړي او دغه دعاء دي وکړي :

الحمد لله الذي بنعمته وجلاله تتم الصالحات.

صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی آله واصحابه اجمعین

برحمتک یا ارحم الراحمین

